НОВА ИСКРА

СТОЈАН НОВАКОВИЋ

Кад се спомене ово име у српском, јавном животу, пред очи вам излази духовни лик једног од највећих и најзнатнијих Срба нашега времена.

Стојан Новаковић је то и по поглавитој мисли, која му је као светла и узвишена мета лебдела пред очима и руководила га у свем јавном раду његову; Стојан Новаковић је то и према многострукости, плодности и значности послова својих.

Кад се само добро загледа у најближу нам просветну прошлост у Србији, видеће се да су за његово име везани основи, које је он поставио просвети као управљач, министар, њен, и на којима се она, све до скора, развијала; видеће се да је он као школски писац својим уџбеницима за српски језик и књижевност најдуже био поуздан учитељ не само ученицима средњих школа, него и скоро целој српској интелигенцији, без разлике државних међа.

Али, кад се ма и летимичан поглед баци на научни и књижевни рад Стојана Новаковића, не зна се управо чему ће се више дивити: или многостручности предмета о којима се бавио, или дубини до које је досезао својим проницавим умом, или радљивости и марљивости која се јасно види на његовим многобројним, научним и књижевним пословима.

Ну, наше дивљење не изазива кад погледамо само на просветни, књижевни и научни рад Стојана Новаковића, него исто тако морамо се дивити и његову службеном раду. Отпочевши своје службовање као писар Државне Штампарије, он се и као гимназијски професор, и као библиотекар Народне Библиотеке, и као професор Велике Школе, и као министар, и као посланик на туђем двору, — одликовао савесношћу и вредноћом, енергијом и истрајношћу.

Стојан Новаковић, српски књижевник.

Његова неисцрпна радљивост, сјајно објављена и потврђена у свеколиком му јавном раду, не личи на бујан поточић који ишчезава са маленкости своје или се губи са препрека, што му природа или људи на супрот стављају, — него личи на силну реку, која неодољиво тежи својој мети, својему утоку, покрећући и живот дајући свима предметима, којих се дотиче у својем дугом и непрекидном току.

На које је врело, какав је ток и каква је мета животу и раду Стојана Новаковића; која су обележја свему тому и у чем се она објављују?

То ће бити задатак овим врстама, чија тежња — да у правој светлости прикажу живот и рад овог ретког Србина, научника и државника, каквим Провиђење у доста великим размацима времена обдарује српски народ — неће остати незапажена, а чији успех може и не бити онолики колико је добре воље у писца ових редака, да га буде.

Али, и читаоцима „*Нове Искре*“ биће свакојако од користи, што ће, очима својима гледајући лик

овог великог и много заслужног Србина, и умом својим учествовати у извођењу духовног му лика, може бити, допуњујући и исправљајући га. И у последњем случају, добиће оно светло начело, којему је Стојан Новаковић био један од најревноснијих службеника, а то је: истина, којој је он служио највећим делом својега живота као непосредни радник, научник и књижевник, а коју је он и осталим јавним пословима својим узимао за најпоузданији основ.

I.

Стојан, крштено му је име Коста, Новаковић родио се 1. октобра 1842. године у Шапцу. Отац му је био столар, доста сиромашног стања. И отац и мати умрли су му у дубокој старости, а за живота од свог узоритог и нажљивог сина дочекивали су само радост, дику и понос, како само најсрећнији родитељи могу пожелети. Писац ових врста видео му је једном оца, крепка и здрава старца, а тако исто и матер, умну и слаткоречиву старицу.[1])

Основну школу и четири гимназијска разреда свршио је Новаковић у Шапцу, а гимназију и Лицеј (сад Велика Школа) у Београду. Значајно је, и биће на свом месту поменути, да Новаковићево гимназијско школовање пада у време уређења гимназија у Србији од 1853. до 1863., којему је творац Платон Симоновић, а које је по превасходству било *класично*, јер се по њем, поред латинског, учило још и грчки, а поред немачког и француски,[2]) од прилике као у „класичном одеску" садашњих наших гимназија. Сам Новаковић, по свем биемо рекли, не одушевљава се богзна како класичним гимназијским правцем, по којем је учио и свршио гимназију. Једном је писцу ових врста рекао: „Ја сам учио такву (класичну) гимназију и знам шта све (управо колико мало) то преди". Али слободни смо додати, да слабој вредности тога уређења наших гимназија није морао бити узрок толико класични правац, колико извођење и остварење његово. И ако Стојан Новаковић највише има да захвали својој железној вољи и својој неисцрпној радљивости, што је прибрао потребна знања, особито језика, за позив научника и књижевника, какав је он према својим пословима, — опет за то, ко зна да ли би Новаковићев научни и књижевни рад био овакав и узео овакве размере, да му није било и онолико основног, а још недостатног, класичног и уопште језиковног гимназијског образовања.

Ну има доста примера, а овај је један више, да често и недовољно и злочесто школско образовање допуњује својом снагом дух велики и крепак, воља снажна, ум узвишен; треба бити „сасуд избрани" — родити се за поспоја и изврши-

[1]) Неколико дана пре но се пишу ове врсте умрла је пре годину дана у Шапцу у дубој старости.

[2]) Види *Историјски преглед свих досадашњих правила гимназија у Србији* од Мојсила Шапчића. Београд 1895.

оца великих мисли, и ако много записа од прилика, у којима се никне и развија.

Зору живота Стојана Новаковића, управо оно време, кад су га почели обасјавати први зраци просвете и књижевности, овим речима обележава његов једини, честити син: „Он је још у гимназији жудео за књигом и науком, још је у гимназији проводио у учењу оно време, које су његови другови на забаве и уживања, као да је знао да ће га искључиво књига и наука подићи до оног положаја, који он данас заузима међу нашим научницима, а и међу државницима".

Ну не треба мислити да је Стојан Новаковић, крај свих терета државне службе, икада напуштао књигу и науку: „И док је био министар и посланик, државни послови нису могли да га спрече од књижевног рада. У Цариграду је научио скицу и донекле написао своје највеће дело, које још није угледало света и које носи назив *Народ и земље у старој српској држави. — Пронијари и баштинници и Село* само су одломци тог великог списа који ће без сумње изаћи у неколико књига, и који ће бити готово једини од те струке у нашој литератури", — вели његов син.

Па, опет за то, поверени му службени послови никад нису трпели упитрба због ове његове љубави к науци и књижевности. Напротив, коме није позната његова вредноћа, савесност и промишљеност у свима повереним му државним пословима тако, да је једном с пуно права и мирне савести могао рећи: „на сваком повереном ми послу оставио сам трага." Али каквог трага? — Трага који подиже, који унапређује струку на којој је он пословао; трага који јасно показује куда тежи његова железна воља, његов дубок и узвишен ум, његово просвећено родољубље; трага који *поуздано* води користи, срећи, напретку земље и народа чији је он одличан син.

Као и његов велики учитељ и пријатељ Ђуро Даничић, и Стојан је Новаковић на сваком повереном му послу овако предано одстајао и одслужио му, као добар војник што одстоји и одслужи Краљу и Отаџбини с пушком у руци. У том ће и он вазда светао пример бити свима државним службеницима и јавним посленицима.

Јер, као што је (по његову признању (написући *Историју српске књижевности* (1867.), због великог напрезања, здравље порушио (крв прољувао),[1]) и ако се после тога потпуно опоравио, тако да се и сад може похвалити крепким здрављем, — исто тако могли би очевици и сарадници му у државном службовању вазда причати о његовој преданости послу и његовој неуморности, која не зна за границе личном пожртвовању, кад је у питању успех повереног му службеног посла.

[1]) Какав је то тежак посао морао бити 1867., види се и по тем, што се до данас нико не подухвати, да с успехом, према садашњем стању науке и књижевности, одмени Новаковићеву *Историју српске књижевности*, која је 1871. дочекала пуно исправљено и допуњено издање.

Новаковић воли сунца, светлости, чиста зрака; његов поглед жудно тражи далек и широк хоризонат, као што је далековида и широка мисао, која га руководи у свем раду његову. Тога ради, шетња изван вароши, у слободној природи, најмилије му је опорављење после тешких и заморних послова. Али колико пута, казао је он једном с неком тугом, особито у млађе дане своје, морао се лишавати и тога најдражег уживања, ради својих научних и службених послова!

Кад се у мислима прикупе све црте из Новаковићева живота, које смо напред навели; кад се не сметне с ума ни честити родитељски му дом из кога је поникао; кад се обазре на његово школовање, као и на његову љубав према књизи, која му је већ у раном детињству обузимала и заносила младачку душу, а коју је он, стављи на снагу, као зрео човек, крепко руководио и давао јој правац, и по облику и по садржини; кад се не изгуби из вида ни његов васколики плодан службени и неслужбени рад; кад се у свем том уоче његове карактерне особине, које га обележавају као јавног радника — чудесна и неисцрпна радљивост, до крајности истрајност и савесност, широки и дубоки погледи, које је уносио и уноси у све своје јавне послове, — онда ће и на остале црте из његова живота, које ћемо навести у врстама за овим, пасти јасна и жива светлост и у целини дати што вернији лик једног од најзнаменитијих људи, којим ће се и пред потомством моћи поносити наше време.

У тадашњем Лицеју, Ђуро Даничић био је по свем не само научно него и морално светило првога реда, а Стојан Новаковић, један од највреднијих и најдаровитијих му ученика, у брзо постаде своме великом учитељу поуздан помагач и врстан следбеник, не само у науци него и у многим врлинама.

Новаковић увек с највећом поштом говори о Ђ. Даничићу, истичући, покрај осталих врлина, нарочито Даничићево чисто, идеално родољубље;

Утопљеница, *слика Ђ. Крстића.*

родољубље које се потврђује *делима*, без икакве хуке и шума, без наде на награду и признање; родољубље које потиче из просвећеног ума и оплемењеног срца.

Свршивши Лицеј, пошто је кратко време био писар у Државној Штампарији, постаде Новаковић 1865. професор Београдске Гимназије, и на том месту остаде до 1872.

Тек је 1868. са свим укинута забрана Вукова правописа, а у Новаковићу је средња школа и књижевност добила одличног поборника Вукова правца и Даничићеве науке. То је још за оно време значило много. Према томе, и Новаковић је један од сарадника Вукових и Даничићевих, који

је допринео и помогао, и ако већ у последњим тренуцима борбе, да се српска школа и књижевност сачувано опросте од старог, ненародног, неприродног и недотупавног правца у питању о правопису, језику, па у многом и у стилу и садржини новије српске књижевности.

Сам вредан, савестан и промишљен, тражио је то свом збиљом и строгошћу и од својих ученика, подижући и помажући у њима и између њих све оно, што је добро и од чега се надао да ће Отаџбина временом имати поуздане користи. Поред науке, изгледа да је и ту вршну својега великога учитеља, Ђ. Даничића, наследио, неговао, у наслеђе предавао и кроз српски подмладак у живот пуштао. Колико се младих српских срдаца одгрејало и подигло на сунцу ове доброте, и српском роду плода донело! Тешко је све то тачно побројати и наводити; али то доиста постоји, благо прожима и струји кроз живот садашње српске интелигенције.

Обележивши ово време својега службовања и књижевним радом, као што ћемо видети у одељку за овим, буде 1872. постављен за библиотекара Народне Библиотеке и чувара Народног Музеја, на ком је месту остао до 2. априла 1873.

С правом или неправом, у нашем јавном животу лети глас око овог места, да је то „sine cura“, прибежиште за мали или никакав рад, а велику плату и одличан положај. Ми не мислимо да је баш са свим тако. Све зависи од личности, која заузима тај положај: од њеног схватања своје дужности, од поимања великог значаја те културне установе, као и одличне способности и спреме, да се она унапреди и на савремену висину узвиси. И Даничић је био библиотекар Народне Библиотеке и оставио знаменита трага у овој установи. Тако исто и његов ученик Стојан Новаковић сав је легао на посао и приношу из све снаге, да достојно заузме некадашње место својега учитеља. Он вели да је много посла имао и као библиотекар Народне Библиотеке. Ми му верујемо то. А како је схватио тај свој положај и како је хтео да управи ову установу, види се из ових речи његова сина: „1872 године путовао је по Немачкој и Аустрији, да штудира музеје и библиотеке у Берлину, Лајпцигу, Бечу, Грацу и Прагу и другим варошима. Те је године ноћео носити шаочари“. Ето тако обзирно схватио Новаковић свој положај као библиотекара Народне Библиотеке. И онда није никакво чудо, што се под њим унапреди ова често запуштана установа. А унапредила би се и доживела би још и већи развитак, да Новаковића од ње у скоро не отрже нова дужност, пуна части и знатности.

У животу Новаковићеву, а тако исто и у државном животу, на првом месту просвете у Србији, мислимо да је знатан тренутак, што је и Новаковић био један од учитеља тада младом кнезу, доцније Краљу, Милану. Узвишеном ученику, по свем изгледа, није могло измаћи да не запази у својем учитељу човека ретких способности, дубоког ума и велике учености. Кад се томе још дода Новаковићев напредан говорнички дар, управо његова слаткоречивост, онда није никакво чудо: што овај ретки ученик, кад постаде пунолетним владаоцем, не пропусти прилике, да већ 2. априла 1873. узме Новаковића за свог министра просвете.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ДВОЈЕ ДРАГИХ

(ИЗ „КЊИГЕ О ЉУБАВИ.“)

О кам тврди бије море,
Двор на каму стоји том;
А са стране ту уз дворе
Убоги се диже дом.

У двору је витез седи
С депом љубом као дан.
А убоги дом у страни
Рибару је младом стан....

И у свитак сваке зоре
Кад унила ноћна мре,
На широко сиње море
Са чуњићем рибар гре.

А кад данак опет мине
И заблиста звездан сјај,
Из далека са пучине
Повраћа се чуњић тај.

Било зором, из' по ноћи,
Увек с чуна јечи ној:
То млад рибар у самоћи
Слави љубав, пева њој.

А чим јекне песма ова,
И са песмом јад и над,
Властелинка, чедо снова,
Крај прозора стаје тад.

Она њега гледом прати
Уз незнану, слатку жуд,
И уздише безброј крати
И притиска бурну груд.

Али сину једна зора
А не чу се песма та;
Паде ноћца, а са двора
Заман поглед чежњом сја.

Властелинка сад већ блёди,
Сумња мами горки плач;
А с осмехом витез седи
Погледује — крвав мач.

Милорад І. Митровић.

Вече, *слика М. Мурата.*

А ХЛЕБА?!

(СЛИКА ИЗ ЖИВОТА)

Нема тога у селу, ко није поштовао Милоја Лазаревића, а ваљан је и био. „Не рађа се више у нашем селу таквих људи!“ слушао сам да говоре многи одмах по смрти његовој. Умро је лањске године о јесени.

И ја сам га необично волео још од детињства. Бејаше добар пријатељ мога оца, па често навраћаше нашој кући. Увек ће ми, кад дође, донети чега: или крушака, или шљива, или шећера. Неки пут ме метне на коња преда се, те одјашимо његовој кући. Ја га уз пут распитујем о свему што видим, а он ми казује. Код његове куће се играм са Божом. То му је најстарији син, а мој друг у основној школи.

Божу сам волео више од свију другова. Седели смо заједно један до другог, па и у игри смо били увек заједно. Игра и трчање, шала и смеј! Слатки су били ти дани! Врљамо по шуми, сечемо прутиће, тражимо тичија гнезда, пужамо се по дрвећу, јуримо један другог, те гледамо ко је бржи; нађемо какву ниску положену грану, па је јашимо; уморимо се, идемо кући мојој или његовој, па једемо. Кад год једемо млеко, а ми се засмехујемо, и ко се мање смеје, тај више једе. Често се толико смејемо, да по читав час не можемо да поједемо чанак млека.

— Благо вама кад још не знате шта је мука!— сећам се да је једном рекао ’ча-Милоје (тако сам га звао), а ми се погледасмо, па још у већи смех.

Ја сам по основној школи отишао у гимназију, а Божа остао у селу.

Кад сам по свршетку првог разреда дошао кући, једва чеках, да га видим. Одмах сутра дан одем његовој кући, да се играмо.

— Божо чува стоку, нема њему више игре! — вели ми ’ча-Милоје.

Одем и ја к њему. Играли смо се опет до миле воље у ливади чувајући стоку. Неки пут се заиграмо, те стока оде у усеве. Божу изгрде, а и мени тешко, чини ми се више по њему. Сутра дан се опет играмо, као да ништа није ни било. Неки пут му причам све што сам ја научио, а он слуша пажљиво, и распитује ме о свима појавама, што су њему загонетне и нејасне, а ја објашњавам „научничким ауторитетом.“ По капто се састави по десетину чобана. Ту се тек игра и шали. Кад пада киша, изујемо се, те трчимо боси по трави и баричама, или наложимо ватру у каквом пању, па се искупимо около, те причамо или загонетамо. Кад стигну печењаци, онда је све то још пријатније.

Тешко су ми увек падали растанци с другима, кад дође време да идем у школу.

Година за годином пролазила, а ми све озбиљнији. Кад сам свршио матуру, онда сам с Божом

ишао по лову, по ливадама где девојке беру зеље, на игре где се момци и девојке састају, или на прела.

Али дружење наше не беше тако често. Божа је већ радио у пољу у велико, а ја сам читао и одушевљавао се разним књижевним производима.

Ваш те се године Божо и ожени. 'ча-Милоје нешто стар, а нешто га издаде здравље, па не може да ради, и ко вели, да узмем радника у кућу.

По свршеном своме школовању одем у село, да се после толиког рада у школској прашини за клупом, предам безбрижном животу целога лета; да се одморим и опоравим здравље на чистом ваздуху.

Како у месту рођења оживе све успомене из детињства! И шума и ливаде и путови и стазице и цвеће и тице и потоци и куће и ограде и свако место и свака ствар опомиње ме на детињство и безбрижно играње. Бурјан исто онако густ нарастао више моје куће. Погледам, па ми се чисто учини, као да је јуче било кад сам се по њему крио играјући „жмуре“ са Божом, и као да очекујем његов глас иза амбара кад у игри викне: „Је л' зора?“

Упитам мајку за Божу.

— Вредан је као кртица, али несрећне некако са имањем, а и отац му болестан! Зар ниси чуо да је Милоје много слаб? — каже ми мајка, па као да се нешто дубоко замисли.

— Сиромах Божа! — помислим, али не могох рећи.

Неке тамне, неразговетне представе пуне слутње као да навалише на мене са свију страна, и почеше гонити оне слатке успомене детињства из мог и Божиног друговања. Осетих неки терет на души, а и сам не бих умео рећи, од куда то осећање бола и јада, од куд се поче упијати у душу неки страх и зебња?

— И дете му зимус умрло! —

— Коме? — упитам ја после дужег ћутања чисто механички, занет својим чудним мислима.

— На Божи! —

Мени се учини све то као нека неверица, или као какав непријатан сан.

Учини ми се, као да неко тихо, лагано, с пуно слутње шапће на уво: „Такав је живот!... Божа више није дете!“ — И ја се отимам да у то не верујем.

Узмем пушку и изађем у лов, да се мало разгалим од тих утисака.

Нисам ни мислио где ћу наћи лова. Пушка ми о рамену, а ја корачам кроз забран занет у чудно размишљање о животу. Без сумње је могло хиљадама тица летети око моје главе, и ја их не бих приметио, или се не бих сетио да ловим. Управо, није ми ни на крај памети било, да сам у лов пошао. Божина слика из детињства непрестано пред очима, па не могу никако да за оно весело лице вежем све те нове беде живота у које је, како ми мати рече, запао.

Нисам ни сăм имао намеру куда да идем, па ипак сам случајно изашао на пут, што води 'ча-Милојевој њиви, где сам толико пута проводио с Божом у веселом игрању.

Затекнем Божу да оре.

Чим ме угледа, заустави волове, пусти руцеље из руку, и усправи се.

Поздравих се с неким чудним трепетом у гласу.

Кутали смо дуго. Тице цвркућу у шуми крај њиве, а ветрић тихо шумори кроз лишће, које је по где где почело већ жутети, те као да шара зеленило разним прелазима боја од жуте ка жутоцрвеној. Сунце сија весело, небо се плави. Волови машу реповима, те се бране од мува. С времена на време махне један или други главом, те јарам крцка, а меденице о врату звоне.

Млађи брат Божин, дечко од десетак година, стоји пред воловима, и гледа љубопитљиво у мене, мерећи ме од главе до пете. У једној му руци комадић црна хлеба, а у другој дугачак, дренов прут.

Ја се једва усудих да упитам:

— Како је 'ча-Милоју? —

Божа саже главу, а после подужег ћутања уздахну, и изговори гласом, који као да из земље долази:

— Тешко, Бога ми! —

Млађем његову брату ударише сузе на очи, па се котрљају низ свеже обрашчиће.

— Па даће Бог, Божо, те ће оздравити! — тешим га ја, и загледах се у јато врана, што се спусти на гране, па ми се чини као да оне доносе слутњу, што ме поче обузимати.

— Мучно!... До заранака неће саставити! — једва изговори Божо, погледа у брата, а глас му грца, као да кроз сузе говори. Очи му пуне суза, па само што не кану, а он се уједе да их уздржи.

Дете зајеца. Прут и хлеб испусти из руку, окрете се од нас, и пође некуд плачући гласно.

— И он данас оре! — помислих у себи и као да не верујем, да то очима гледам. — Отац му на самрти, а он оре! — понови се мисао у памети.

— Па што ореш?... Што не одеш кући, да га припазиш?! — рекох му некако прекорним гласом.

Настаде тајац.

Божа уздахну, потмуло и дубоко, а из уста се чу глас, који није сличан људском гласу, глас потмуо, рапав, испрекидан, устрептао, као да смрт изговори једва чујно:

— А хлеба?! — Погледа ме укочено, тужно, и ја прочитах у сузним очима све, разумедох онако страшан и очајан глас којим изговори ове речи. Две три сузе скотрљаше му се низ образе. Опет уздахну, обори главу, загледа се у земљу, и као да онеме и окамени се.

И ја онемех.

Кад сам пошао кући осећах се, као да је сав терет живота људског пао на мене свом тежином својом.

— А хлеба?! — брујао ми у ушима онај очајни, самртни глас, глас јада и беде и ја се стресох од слутње.

— И он ради и у таквом положају?!... Треба му хлеба! — мислим у себи, и та ми мисао не избија из памети, а осећам, како ја то не бих могао издржати.

Тежак је живот, страшна је борба живота!...

Треба много снаге и здравих живаца!

Октобра 1898. г.

Београд.

Рад. М. Домановић.

АХ, ЗНАМ...

Блеђано девојче, што си тако тужно?
Зашто су ти очи невеселе, сетне?
Та живот се на те осмејкује љупко,
Пред тобом су стазе мирисне и цветне!

Твоје срце не зна шта су прави боли,
Нити усне знају за горчину праву;
И студена зима још за дуго не ће
Посетити твоју дугу косу плаву....

Мис'о као муња одједном ми сину:
Ах, знам што ти облак чело мрачи сада:
Смрт пакосна руку жртви својој пружа
И од руке сенка на лице ти пада.

С. Д. Мијалковић.

АНЂЕО

СЛИЧИЦА СА СЕЛА

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

У паланчици Лупискурама после погреба Каликстовице служило се вечерње, а после вечерња остаде још неколико жена да отпевају последњу песму. Било је четир сата по подне, али како се зими у то доба већ смркава, у цркви беше мрак. Још су две свеће сијале крај дароносице, али је њихова лелујава светлост једва обасјавала позлату на вратима и ноге на распећу Христову више врата, пребијене огромним гвозденим клинцем. Глава овога клинца изгледала је као велика тачка, која је светлила у олтару. Са осталих тек погашених свећа сновали су се колутови дима, испуњавајући сву цркву чисто црквеним мирисом воска.

Црквењак и један деран кретали су се пред степеницама олтара. Један је чистио цркву а други је скидао ћилим са степеница. У тренуцима кад жене престајаху с песмом, чуло се љутито гунђање црквењака који је грдио дерана, или лупање гладних и озеблих врабаца у снегом засутим прозорима.

Жене су седеле у клупама ближе главнога уласка. Ту би било још мрачније да није било неколико лојаница, које су женама олакшавале читање молитвеника. Једна од тих лојаница осветљавала је доста јасно заставу, притврђену за клупу, која је представљала ђавола и грешне душе у сред огња. На осталим заставама не могаху се распознати сенке.

Жене су певале, или боље гундориле сањивим и уморним гласовима песму, у којој су се непрестано понављале речи:

„А кад наиђе самртни час, испроси нам милост код Свога сина“...

Ова црква утонула у помрчину, заставе усправљене крај клупа, старице пожутелих образа лелујаве, као притиснуте мраком, свећице — све је то било преко сваке мере суморно, преко сваке

Гуслар, *слика Р. Вукановића.*

мере страшно. — Тужна песма о смрти била је баш на свом месту.

По каткад би песма престајала и онда би једна од жена устала и говорила дрхтавим гласом: „Богородице дјево, радујеја благодатнија“ — а остале би прихватиле: „Господ с тобоју и т. д.“; али нешто је ово било дан Каликстовичина погреба, свако „Богородице дјево“ завршавало се речима: „Вечни мир подај јој, Господе, и вечита светлост нека јој светли“.

Кћи Каликстовична, Маријеја, седела је на клупи крај неке старице. На свеки гроб њене мајке падао је у тај мах мек и лак снег, али девојчици је било тек десет година те није могла појмити ни свој губитак ни сажаљење које је будила. Њено лице са крупним и као небо небо плавим очима било је детињски мирно, па чак и некако равнодушно-ведро. На њему се огледало мало радозналости и ништа више. Отворених уста бленула је у заставу на којој је био насликан пакао с грешницима, затим је гледала унутрашњост цркве и најзад у прозор у који су ударали врапци.

Очи јој нису имале никаква израза. У тај мах жене почеше гундурати већ по десети пут: „А кад ваше смртни час“....

Девојчица завијаше праменове своје златне косице, уплетене остраг у две витичице колико мишја репова: очевидно јој беше досадно. На послетку јој привуче пажњу црквењак.

Црквењак дође на сред цркве и поче вући за уже које је било напређивано у чворове и вијено с тамјаник. Звоно је за Каликстовичину душу, али је то чинио сасвим механички, јер се видело да мисли о нечем другом.

Ово звоњење беше знак да је вечерње свршено. Жене, поновивши и последњи пут молитву за лаку смрт, изађоше на пијацу. Једна је од њих водила за руку Марисију.

— Кузиковице! — запита једна — а шта ћете радити с девојчицом?

— Шта имам да радим? Иде у Лешчињец Војчек Маргуза што су га послали за пошту, па ће је одвести. А шта баш иначе?

— А шта ће она да ради у Лешчињцу?

— То што и овде, моја драга. Нека иде тамо откуда је. А сироче ће примити баш и у двору и допустити да преноћи у служитељској соби.

Овако разговарајући уђоше су преко пијаце у крчму. Сркавало се све јаче. Време беше хладно, тихо, небо засуто облацима а ваздух пресићен влагом и мокрим снегом. С кровова је капала вода а на пијаци је лежало блато, начињено од снега и слане. Паланчица са једним и оналим кућама изгледала је тако лепо суморно као и црква. Неколико прозора беше осветљено; све се умирило само је у крчми вертл свирао неку полку.

Свирао је да примами свет, јер није било никога. Жене уђоше, напише се ракије, пре чему Куликовица даде и Маријеји пола чашице, говорећи:

— Нанај се, јер си сироче. Нећеш запамти за добро.

Реч *сироче* потрести жене на смрт Каликстовичину. Капуснинска говораше:

— У ваше здравље, Кузиковице! Пијте. О моје слатке! Како је та капља тресну, и не зену. Док је пона стигао да је исповеди, већ је била отпрала.

Кузиковица на то:

— Давно сам ја говорила да је ова умела у танке ните. Прошле недеље она дошла а ја велим: — Ејј, Каликстовице, Каликстовице! боље подајте Марисју у двор. А она каже: — једну кћер имам, па не дам. — Али јој је било тешко и почела је да једа, а затим је отишла у канцеларију кмету, да би јој хартије биле у реду. Плаћала је четара сребрњака и шест грошића. *) Али вели: за дете не жалим. А очи како су јој биле набечене! А по смрти који их је више набечила. Вели да је и после смрти у дете гледала.

— Испијмо још полић на ову жалост!

Вертл је непрестано свирао полку. Кузиковица је непрестано попаљавала: јадничке! јадничке! а Капуснинска се опет сети смрти свога покојнога мужа.

— Кад је умирао — говораше — тако је уздисао, уздисао — и отекући све више и више поче и нехотице да пева, па се најзад подбочи и поче већ сасвим по такту полке да пева:

„Уздисао, уздисао, уздисао,
Ој, та дана — уздисао!“

На једанпут поче горко да плаче, даде перглашу шест грошића и нали се опет ракије. И Куликовицу обузе така иста туга, али је она уграва на Марсију.

— Памти, сиротице, што ти је говорио попа кад су ти мајку затрпавали, да те анђео чува.

Ту нагло прекиде, погледа око себе као зачуђена и затим додаде с необичним ватром:

— Кад кажем анђео, онда је анђео!...

Нико није одрицао. Маријеја, жмиркајући очицама, загледала се пажљиво у њу. Куликовица настављаше:

— Ти си сироче, па зло ни тебе не сме! Сиротиње чува анђео, а он је добар. Њој, ено ти десет грошића. Кад би и цепице пошла у Лешчињец, погодила би пут, јер ће те он одвести.

Капуснинена поче да пева:

„У сенку својих крила
Сакриће те нежно,
Под његовим перјем
Спаваћеш безбрижно.“

— Мир! — викну Куликовица, затим се опет окрете девојчици:

— Ти, сиротице, знаш ли ко те чува?

— Анђео — одговори танким гласићем дете.

— Сиротице моја, јагодо, правду Божју! Анђео са крилима — говораше већ сасвим растужена Куликовица, и обгрливши девојчицу стаде је притискивати на своја мишестива и ако нијана прса.

Девојчица се расплака. Можда јој се у јадној главици и у срцу, које још ништа није умело појмити, будило неко сазнање у трзуткту.

Крчмар је већ у велико спакао за келнерајом, па лојзавицама се ухватио истопљен лој, перглаш је прекинуо свирку, јер га је занимало оно што је видео.

*

Наста тишина коју нагло прекиде топот коњских ногу по блату пред вратима и неки глас који викну на коње:

— Шиш!

У крчму уђе Војтек Маргуза са запаљеним фењером у руци. Остави фењер, поче „туђи“ руке да их загреје и рече крчмару:

— Дајдер ми један полић.

— Маргуза, рођо — рече Куликовица — повешћеш девојчицу у Лешчињец.

— Дабоме да ћу је повести, јер су ми рекли — одговори Маргуза. Затим, загледавши боље обе жене, додаде:

*) Сребрњак = 0·40 дин.
Грошић = 0·01 дин.

— Ала сте се нализале, као . . .

— Цркао да Бог да! — одговори Куликовица. Кад ти ведим, пази на дете, онда пази! Она је сироче. Зашто ли ти, будало, ко чува њу?

Али не завршн, јер испи ракију, пљуну и остављајући љутито стакло, рече:

— Ово је сама вода. Дајдер ми другу из оне друге флаше.

Аморети, *слика У. Предића.*

Војтек најс да није умесно одговарати и сигурно се реши да промени разговор, јер прво подиже поглед на поче:

— Траста вас....

Крчмар му пасу из друге. — Војтек се још јаче намрштн:

— Ех! А немаш арака?

Маргули је претила иста опасност која и женама,

Р 610
4818

НИВ БИБЛИОТЕКА
Вн. Бр. 4894

НОВА ИСКРА

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ

Власник и уредник
Р. Ј. Одавић

— ГОДИНА ПРВА —
1899.

Поклон
ЈОЦЕ ВУЛИЋА из Сенте
УНИВЕРЗИТЕТ. БИБЛИОТЕЦИ
У БЕОГРАДУ

САРАДНИЦИ

1. Адамовић, Јован.
2. Аранђеловић, Драгољуб.
3. Валтровић, проф. Михајло.
4. Весић, Др. Миленко.
5. Винавер, Ружа.
6. † Војислав.
7. Вукићевић, проф. Миленко.
8. Вулић, Др. Никола.
9. Грол, Милан.
10. Димитријевић, Д. Ј.
11. Димитријевић, Јелена.
12. Димитријевић, Лазар.
13. Домановић, Радоје М.
14. Ђорђевић, проф. Тих. Р.
15. Змај, Др. Јован Јовановић.
16. Иванић, проф. Момчило.
17. Ивезић, Герасим.
18. Илић, Војислав Ј.
19. Илић, Петар М.
20. Јаковљевић, Цветко.
21. Јанковић, Д. И.
22. Јовановић, Др. Слободан.
23. Југовић, Владоје С.
24. Кнежевић, Лазар.
25. Крстић, Михаило.
26. Куртовић, Милосав.
27. Лагарић, Павле.
28. Лазаревић, † Др. Радивоје.
29. Лески, Милета Јакшић.
30. Лилер, проф. Хенрих.
31. Луковачка, Љубица.
32. Луковић, Стеван М.
33. Љотић, проф. Павле.
34. Мајаловић, Сава Д.
35. Миленковић, Таса Ј.
36. Милетић, Срећко.
37. Митровић, Милорад Ј.
38. Михајловић, проф. Јеленко.
39. Михајловић, Паја К.
40. Михел, Густав.
41. Несторовић, Никола.
42. Николајевић, Божа С.
43. Новаковић, Стојан.
44. Одавић, Р. Ј.
45. Одавић, Петар Ј.
46. Омчикус, Дамјан Ђ.
47. Павловић, Жив. Д.
48. Павловић, проф. Милорад.
49. Пашић, проф. Сретен.
50. Перушек, проф. Рајко.
51. Петковић, Влад. Р.
52. Петровић, Милорад.
53. Петровић, Никола С.
54. Петровић, проф. Ранко.
55. Петровић, Урош.
56. Поповић, проф Боривоје.
57. Поповић, проф. Павле.
58. Поповић, Драгослав.
59. Поповић, Ђорђе.
60. Поповић, Миленко.
61. Протић, Душан.
62. Радивојевић, Т.
63. Радовић, Др. Јован.
64. Рајић, Велимир.
65. Раушар, Ј. Зх.
66. Рибникар, Владислав.
67. Симић, Љубомир Н.
68. Скерлић, Јован.
69. Сокољанин, Глигорић Димитрије.
70. Спасићка, Јела.
71. Сретеновић, Михајло.
72. Станимировић, Владимир.
73. Стојојевић, проф. А.
74. Стојојевић, Др. Драгиша.
75. Стојановић, проф. К.
76. Стратимировић, Ђорђе.
77. Тасић, Р. М.
78. Томић, проф. Сима Н.
79. Тодоровић, проф. Стева.
80. Ћирковић, Милош.
81. Цветић, Милош.
82. Ценић, Боривоје Л.
83. Черовић, Божидар.
84. Шантић, Алекса.
85. Шекић, проф. Милан.

Библиотека
ЈОЦЕ ВУЛИЋА
у Сенти

САДРЖАЈ

ПЕСМЕ

а) *Оригиналне:*

† Војислав: **Ја не тражим** .... 20.
Димитријевић, Д. Ј. **Сервитуте птице** (из песама *Мојој колиби*). 30.
Ивић, Вој. Ј.: **У Јесен** 359.
Јаковљевић, Цветко: **Перуника** 37 | **Мир души** 157.
Јанковић, Д.: „ " „ 24 | **Сусједи** 278.
Јела: **Из „Поменака"** 58.
Јелинић: **Поскочница** 179 | **Књиге из Стаљбола од Сенђаје** 204., 228., 259.
Кестин, М.: **Сунцу на заходу** 37.
Лапчин: **Заман крај моја** 358.
Милићевић, С. Д.: **Ах зима** 7
Митровић, Милорад М.: **Двоје драгих** (из *Књиге о Зубкиној*). 4 | **Ја и тица** 180.
„ " „ 250. **Шта ће бити на поклетву?** 332. **Лепа Ванда** 360.
Николајевић, Божа С: **Зорин поздрав** 284.
Одавић, Р. Ј.: **Кзаго плеће** .... 80. **Нова Голгота** 137. **Пушкину** 195.
Пантовић, Влад. Р.: **Јесења елегија** 314.
Петровић, Милорад: **Њој** 44. **Зимју**, о трећаки недесетогодишњег књиженог рада 200. **Са граничне са таиане** 366.
Скинић, Лотикиат: **Док у миру тихом** .... 170. **Међу другоиима** 182.
Соволанин: **Младост је моја** .... 90. **Чекање** 117. **Вече на селу** 164. **Дас чиие** 221. **И ми идемо** 300. **Мрак се хвата** 304. **У вече** 336.
Стапинатровић, Владимир: **Поменак** 149.
Стратимировић, Богдан: **Гусле моје, оваме-те мало** 308.
Ћипковић, Милош: **Другоиима** 100. **Ти си...** 288. **Елегија** 362.
Чеговић, Божидар: **Сакиље** 38.
Шантић, Алекса: **Под маслинама** 207.

б) *Преведене:*

Вера: **26. маја 1828.** (А. С. Пушкин) 196.
Змај: **Дворска луда** (Ф. Стике) 200 | **Es war 'mal eine Rose** (von Wil. J. Mitrović), превод са српског на немачки, 331.
Милићевић, Сава Д.: **Слика моје љубави** (Луди Комедер), 110; **Јесења песма** (Фридрих Силер), 221 | **Ноћни шишат** (Теодор Шторм), 260.
Петровић, Милорад М.: „ " „ (М. Љермонтов), 264.
Поповић, Драгослав: „ " „ (И. А. Некрасов), 139.
Одавић, Р. Ј.: **Тамара** (М. Ј. Љермонтов), 11 | „ " „ (А. А. Фет), 85 | **Лотосов цвет** (Х. Хајне), 230 | **Сиротиња** (В. Иго), 231. Из писама **Ане Ритер** (четир песме), 280; **Моја судбина** (Шах Алое), 293.
Станојевић, Др. Драгиша: **Fatalità — Судбина.** Прсше Аде Негри. Слободно преузеше српски 62, 76, 94, 114, 154, 175, 188, 187, 202, 223.
Цвијић, Богишав Л.: **Пастирска фрула** (из Потсовију), 66.

ПРИПОВЕТКЕ

а) *Оригиналне*

Домановић, Радоје М.: **А хлеба?!** Слика из живота. 5.
Павловић, Милорад Т.: **Два родитеља.** Слика из београдског живота, 26.
Димитријевић, Лазар: **Сарошах кос** (Разваге intime), 37.
Михајловић, Таса Ј.: **Из дальне** (из „Таснна дневника"). 37.
Димитријевић, Лазар: **Speedico** .... Слика из универзитетског живота, 77, 97.
Hugin: **Шта ти се највише допада?** 93.
Сретковић, Михаило: **Чича Тавасије.** Слнчица из прошлости. 109.
Домановић, Радоје М.: **Пеначки Ускрс.** 126.
Ћипковић, Милош Ц.: **Ускрс господњи на Мајора.** Ускршња приЧа. 131.
Обичићс Данило Ђ.: **Лаза полицај.** Приповетка, 145, 162, 180.
Ћипковић, Милош Ц.: **У затвору.** Приповетка, 197, 214, 245, 278, 293.
Димитријевић, Лазар: **Међу трњем.** Разваге intime, 200.
Сретковић, Михаило: **Побратимов лек.** Сашница из прошлости. 222.
Павловић, Жив. Д.: **Прво пожртвоваље.** Слика из живота, 300.
Јутовић, Владоје С.: **Живот** (из књиге „Душа душе"), 331.
Sanilo Xinić: **Има воду.** 353.
Јутовић, Владоје С.: **У очи задушнице.** 357.
Р. М. Тасић: **Простота и просвећеност.** 389.

б) *Преведене:*

Сенкијевић, Хенрик: **Анђео.** Сашница са села. Преко Лазар Р. Елезовић. 7.
Јарчевића, М.: **Последња плућарка.** Превод с руског. 44.
Шкавлански, Адам: **Столар Ковальски.** Превео Лазар Р. Елезовић. 58, 85.
Marghet, Tenig: **Љубавнице.** Прсвела Elisabelle. 96.
Хедевстјерн, А.: **Тетканно огледало.** Превео Д. Аранђеловић. 115.
Сенкијевић, Хенрик: **У жупиноме приморју.** Новела. Преко Лазар Р. Елезовић. 149, 165, 182, 202, 233, 254, 280.
Чехов, Антон: **Орден.** Превео Ј. Адамовић. 230.
Толстој, гроф Лав Н.: **Алберт.** Приповетка. Преко С. 204, 265, 289, 311.
France, Anatole: **Црвени ђердан.** Преко Вел. 279.
Irec, Bohuslav: **Прсник.** Прсвела Ружа Вукићевић. 304.
Алвеза Дела: **Федора.** Приповетка. Преко У. Петровић. 336, 367, 396.
J. K. Poritzky: **Лешина.** Преко Г. П. На. 342.
Гн де Мопасан: **Сгарудије.** Прев. А. 345.
Гн де Мопасан: **Растанак.** Прев. А. 361.
А. Хедевстјерн: **Доктором Божић.** Преко — в. 391.

РАСПРАВЕ и ЧЛАНЦИ

Стојан Новаковић. Биографија. Написао прос. Мнх. Ивковић. 1, 17, 33, 53.
Далматинском обалом. (Пут — Задар — Сплет — Дубровник — Котор). Путничке црте И. Жупе-а. Преко прос. Алекса Стојковић. 24, 46.
Владимир Карић, српски географ. Написао Т. Радивојевић. 27.
Митрополит Дионисије. Написао Трнфковић. 47.
На Хамлетовом гробу. Из путничких белешака Др. Милоша Весића. 64, 81.
Српски комади у К. С. Народном Позоришту. Написао прос. Павле Поповић. 67, 88, 102, 119, 139, 157, 171, 187, 236.
Руђер Јосиф Бошковић (1711—1787). Написао прос. К. Стојановић. 73.
На Лужичке Србиље. Написао Н. Несторовић. 100, 117, 137.
Болеслав Прус, водећи књижевник. Написала г-ђа Руша Вукајер. 111, 135.
† **Светозар Н. Ранковић.** Написао прос. Др. Милан Шевић. 118.
Мајушна светоња. Астрономска скица с једне нстше до предања небеских светова. Написао прос. Јелеско Михајловић. 153, 169, 204.
Лаиија Вукићевић (1806 † 1809). Написао — m — 158.
Насеље Београђана од 1521. у Царигроду и њихова црква Успенија Св. Богородице, од Св. Новаковића. 178.
Живот А. С. Пушкина. 195.
Тургењев о Пушкину. 195.
Рхапсшак Одисеје. Расправа Др. Николе Вулића. 225, 260, 286, 314.
Змијена прослава. Написао — m — 238.
Једна статистика из средње Македоније. Написао Ш— и-ман. 256.
Павле Јовановић. Уметничка студија. Написао Н. Лагарић. 268.
Ум и живот инсеката. Написао Др. Радивоје Лазаревић. 284.
Свет прнроде!... Астрономска расправа, од прос. Јелснка Михајловића. 298.
Цикаде у старо-грчкој митологији и поезији. Написао Др. Радивоје Лазаревић. 308.
Јосиф Подградски, професор и књижевник. Написао прос. Момчило Ивковић. 316.
Архимандрит Никифор Дучић, српски књижевник. 329.
Јесен, слика из природе. Написао Др. Радивоје Лазаревић. 331.
Цртице и анегдоте из живота знаменитих људи у српском народа. Скупио прос. Тих. Р. Ворбсвић. 341.
Од чега је људско тело? Народно Р-о. 343.
Бугарско народно позориште (народна драматическа трупа „Сузк и Смех"). Написао М. Цветић. 346, 378.
Како су Срби устали против Турака 1804. године? Написао прос. М. В. 358.
О литературним из доба опадања. од Роман Дучића. Преко С. Н. Т. 363.
Врхунац телесне снаге на књижу XIX. века. Написао С. Ивић. 371, 390.
Неколике мисли о Тургењеву. Написао В. Ј. Одавић. 388.

НАША ПИСМА

Из Штутгарта: (децембра 1898). Од Јовика Адамовића. 12.
Из Шпехата: (5. јануара 1899). Од Ј. Зд. Радмара. 28.
Из Штутгарта: (јануара 1899). Од Ј. Адамовића. 49.

Из Беча (јануара 1899). Од Герасима П. Недића. 68, 103.

Из Штутгарта (марта 1899). Од Ј. Адамовића. 121.

Из Беча (априла 1899). Од Гер. П. Недића. 141.

Из Љубљане (22 марта 1899). Од проф. Раја Перуновића. 150.

Из Прага (августа 1899). Од Ј. Зд. Радуновића. 290.

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Стр.: 12, 28, 50, 69, 90, 104, 122, 142, 160, 173, 189, 208, 229, 271, 290, 318, 350, 389, 402.

ХРОНИКА

Засебни чланци:

Поклон Народном Музеју. — В. 142.

Тековине Народног Музеја прошле 1898. године. — В — 178.

† Емило Кастелан. Од Ј. Адамовића. 189.

† Едуард Изларов. Од У. Петровића. 200.

Крос друштво. Од П. 240.

Десетогодишњица »Витеза«. Од Н. А. Е. 332.

Наука

Нов Теслин проналазак: чишћење коже електрицитетом. 15.

Међународни језик. 50.

Човек у диљувијалном доба. Од Гер. П. Недића. 76.

Опити сваз. 90.

Рад Српске Крал. Академије у 1898. години. 105.

Професор Хајнан Шпигартиз. 143.

Насељеност слива реке Мање. Од Т. Радојевића. 174.

О светској изложби у Паризу. 190.

Насељеност слива Поречке Реке. Од Т. Ђ. Радојевића 191.

Насељеност слива реке Пека. Од Т. Ђ. Радојевића. 216.

Руске гвоздје. 271.

Појачавање телесне тежине без хране и пића. — Радв. — 291.

Утицај бојадисане светлости на развијање зараза леутера синдаро. — Радм. — 291.

Насељеност слива реке Лепенице. Од Т. Ђ. Радојевића. 319.

Лужно-зеричке бурсо рекублике. С. М. 353.

О утрошку снаге на бициклу. — Радм. — 354.

Опити са снагом писмата. — Радм. — 354.

Дутоплавци и кратколављи. — Радв. — 354.

Мозак и мождина. — Радв. — 354.

Оксигенторије на писаћима. С. М. 381.

Шесто чуло. — Н. М. Н. — 383.

Строј покретан бактеријама. Н. М. Н. 383.

Резултати убризгавања против шеџет богиња. — Радм. — 383.

Књижевност

Хенрик Сјенкјевић. 13.

Како се у почетку овог века мислило о науци и књижевности међу Србима? Мочи. Ив. 51.

Ала Негра. 70.

Српска књижевна Задруга, Бор. П. 123.

Франсиск Сарсеј († 1828 † 1899). Од Сомпетијера. 175.

Шеста годишња скупштина Српске Књижевне Задруге, 191.

Модерна грчка литература (Конспективни Маркиз). — Д. — 272.

Ала Ратер, 291.

КРИТИКА

Павле Апићевић: Српске земаљорадничке задруге. Од **Ш. М. Н.** 29.

Secesija, studija o modernoj književnosti, od Ive Pilara; Vladimir Jelovšek: Simfonije. Од **Ј. Скерлића** 51, 71, 91.

Летопис Матице Српске, уређује Милан Сарић. Од Др. Јована Радоњића 106, 123.

Др. Ст. Оландовић: Мисли о задаћи и важности естетичног васпитања. Од Летопиа 143.

Janko Leskovar: Sjene ljubavi. Pripovijest. Од Ст. М. Луковића 210.

Историко питање у XVIII веку. Двоје Полеко и Кајнарџиски уговор. Написао Албер Сорел. Од Слободана Јовановића 241.

А. Ф. Матеј: Teorije. Slike i slišice. Од Е. 242.

Из. Павловић: У јато, голубе! Од Ј. 273.

Богисав Станојевић: Из старог Јовањска. Приповетке. Од — т — 273.

Драгомир Белак: У конисији (св. I—V). Од Јарете 320.

Масѣ v. Richard: Beiträge zur Ethnographie der Balkanhalbinsel. Од Ш. — ша 334.

Dr Kiriakos Nikolaïdes: Macedonien. Die Geschichtliche Entwickelung des Macedonischen Frage in Alterthum, in Mittelalter und in der neueren Zeit. Од Ш. 334.

Berücksichtigung der Individualität in der Massenerziehung, Inaugural-Dissertation von Dušan Rajšić. Јена 1898. Од Листића, 389.

Др. Т. Дивковић: Песме из Шишковске. Од Сш. 383.

Ото Дубислав пајек. Пагх: Путовање по Србији у години 1820. Српски превод од Др. Драгише Мијушковића. — Од Ј. — 403.

Уметност

ПОЗОРИШТЕ И СЛИКАРСТВО:

Гордана, уклопна дрма. Глума у 4. чина. Написао Лаза Костић. — ш — 14.

Народно позориште у 1898. год. — ш — 30.

Свечаствени позив на рад хрватског народног позоришта у години 1898. 52.

Слобо Србљака, од Е. Јакшића. — ш — 91.

Сеорија и Трговинић у Народном Позоришту. — ш — 107.

Најновија слава Паје Јовановића: Ратог тестоплеса. Од Ч. Тодоровића. 143.

Четири витеза, фантастична легенда у 5 чинова, од А. Буркоа и М. Масона. — ш — 175.

Шест вечери с-ђа Х. Шумковске у Народном Позоришту. — ш — 191.

Одиља, пала у 1. чину од Д. Брлића. — ш — 211.

Г. Божа Димитријевић у Свендербегу. — ш — 211.

Најновије слике Паје Јовановића. Од Павла Лагарића, 242.

Позоришно годишњак за сезону 1898.—1899. — Д. — 374.

Новије талијанско сликарство. Од П. Лагарића, 261.

Бестидници, комедија у 5 чинова од К. Окнијера, — Д — 291.

Страх од радости, комедија у 1. чину од г-ђе Жирардел; На лед наша, шаљива игра у 3 чина од М. Самаја; Обмана, драма у 3 чина, од А. Николића. — Д — 321.

Алдаберт Матковски, берлински глумац, као гост; Гаврани, комедија у 4 чина, од Анри Бека; Позоришна хроника. — Д — 389.

Три мускетара, написали А. Дина отац и Августе Маке; Краљ, драма од Рихарда Фоса. — Д. — 403.

МУЗИКА:

Лоренцо Пероза. — кз — 31.

Прис. оперо Цветра Маскањија. — кз — 31.

Леонкавле, сиповација Цветра Маскањија. — кз — 31.

Дона Дијана, комична опера Резничека. — кз — 31.

Ветховенова музика за Гетеову трагедију »Егмонт«. — кз — 107.

Цвичар, оверура у 3 чина, од Хелда и Вета, музика од Карла Целера. — кз — 175.

Концерат оперетног Народног Позоришта. — кз — 211.

Сталинска Банички. — кз — 212.

Сиђалина, оверу у 4 чина од Ф. С. Вилхелма. — кз — 335.

Разно

»Савез Добротворних Задруга Српкиња« 16.

Српска Православна Женска Задруга Св. Марја Антелина 16.

Св. Мокор 16.

Словенска књижница 16.

Кући 16

Нов хрватски часопис 16.

Православље Гал. М. Домановића 16.

Нова »краљ српскуских песника« 31.

Гроб Јосипа Рукавинка композитора хрватске народне химне 32.

Нова слика Паје Јовановића 32.

Срби чланови руског археол. друштва 32.

О Црној Гори 32.

Чешки »Сокол« 52.

»Шумадија« 52.

Други словенски пољопривредни конгрес 52.

О босанским вухаведницима 52.

Словеначка »Гајбена Матица« 52.

Руски »пријатељи« Србима 72.

† А. Рибичка 72.

Нове слике 72.

Српски научарски радови на туђем језицима 72.

Српске нар. песме на мађарском језику 92.

Свеслованска Матица 92.

Новости у чешкој књижевности. — Ј. Зд. Р. — 108.

Српска Академска Задруга у Бечу 108.

Нове српске музикалије 108.

Јавно предавање Ст. Новаковића 124.

Дон за сиротиу и накупитеву леску у 1898. години 124.

Хрватски Салон 1898. 124.

Француз о Толстоју 144.

Осма Луријс 144.

Осамдесетогодишњака хрватског књижевника Ивана витеза Трнског 176.

Руска академија за литературу 176.

Јавне читаонице и библиотеке 176.

Пушкинова прослава у Таврићском двору 196.

Пушкинска изложба у Царској Академији Наука у Петрограду 196.

Зидање »Бугарка увеоца« 212.

Нов лист 212.

Још један српски научни рад у немачкој књижевности 212

Већ врло Далматинцу 244.

О српској »Гори 244.

Питања за прикупљање музичких обичаја у Срба 244.

Рад Матице Хрватске за 1898. годину 344.

Педесетогодишњица од смрти Александра Петровића — Петојевића 275.

Из Науке 275.

Књиге VIII кола Српске Књижевне Задруге 275.

† Бунсен 275.

»Заробљеница« 275.

Толстој и америчка цензура 276.

»Das litterarische Echo« о српским журналима 276.

Први годишњи извештај српских основних и више девојачке школе у Сарајеву 276.

„Друштво за српско народно позориште“ у Новом Саду 292.
Гатачка зрослина 292.
Нови позоришни сезон у Загребу за 1899. — 1900. годину 292.
Нишке књиге 292.
Скупљено песме Јенсенса 292.
Стогодишњица рођења др. Јована Хаџића — Оџетчка 323.
Свеченик Ђорђу Рајковићу 329.
Фрањо Преширн 323.
Расне награда 323.
Два војничка дела о балканском полуострву 323.
Балканско полуострво 323.
Једно дело о регулисању Темишке 324.
Најновији рад Стојана Новаковића 355.
Generen Servicen 356.
О словенској гимназији у Француза 356.
Велика француска енциклопедија 356.
Историја општа од Лависа и Рамбо-а 356.
О Далмацији 356.
„Архаја душе“ 386.
Нова књига Јосипа Холечека 386.
Edouard Sayous. — И. С. П. — 386.
Једна словенски лист ин француском 386.
Француско издање Николајевићеве „Македоније“ 386.
La Grande Encyclopédie 386.
О црногорској патријархији 386.
Први турдистички лист 386.
Српска приповетка на немачком 387.
Из науке 387.
„Деца учи унука жичењу“ 387.
Из чешке књижевности 387.
Матица Српска 387.
Матица Хрватска 388.
Смети Марко од Миноз Анђелл 403.
Нрвић Радосава 403.
Народно Позориште 403.
Ветке L'Art Dramatique. 403

ПАМЕТАР:

Стр. 132.

ЧИТУЉА:

† Прос. Илија Вукићевић 166.
† Радоје Рогановић - Црногорац 176.
† Манојло Грбић 176.
† Барон Фрањо пл. Готалдо - Гондола, дубровачки племенит 244.
† Владимир М. Јовановић. 276.
† Владимир Радовић 324.
† Каролина Сијетка 324.
† Младен Т. Јанковић 356.
† Др. Радивоје Лазаревић 404.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Стр. 16, 32, 52, 72, 92, 108, 124, 144, 160, 176, 192, 212, 244, 276, 292, 324, 356, 388, 404.

СЛИКЕ

1. Стојан Новаковић, српски књижевник 1.
2. Утопљеница, сликао Ђ. Крстић 3.
3. Вече, сликао М. Мурат 5.
4. Гуслар, сликао Ђ. Бућковић 7.
5. Аворети, сликао У. Предић 9.
6. Симеонова младост, сликао Л. Бона 11.
7. Хенрик Сјенкјевић, војски војник 14.
8. Владимир Карађ, српски глумац 17.
9. Вила у приморју, сликао А. Гетлин 19.
10. Полазак Вукосављевића у чету (из „Гордане“), сликала Ђ. Бућковићева 21.
11. Горјана ослобађана Вукосава из тамнице (из „Гордане“) сликала Ђ. Бућковићева 23.
12. У Пешту 25.
13. На кеју у Задру 26.
14. На Сплетском тргу 26.
15. Црква Св. Симеуна у Задру, сликао Д. Владисављевић, архитекта 28.
16. Др. Лаза Костић, сликао М. Мурат 30.
17. Митрополит Дионисије 35.
18. Ен бас, ајао С. Роскидић 37.
19. Из југоисточних крајева Краљевине Србије 41.
20. Сеоба, сликао Вретенчић 43
21. Мотив из Дубровачког Приморја, слика М. Мурата 45.
22. На Грунтов хрваташког код Дубровника 47.
23. Херцеговка, сликао Ђ. Вернг Леонт 48.
24. Константин Трајковићев Данил, српски славар 53.
25. Архиепт Гаврило, сликао Данил 55.
26. Черчарска кавана у Царинграду, слико Ст. Тодоровић 57.
27 На старог Београда: Дорћол, слико Е. Бранкин 59.
28. На старог Београда: Пазарни дан, слико Е. Бранкин 61.
28. Свечаност Адаму Мицкијевићу у Варшави 63.
29. Пиринчана или раскалаше дворца краља Јеленина у Београду 65.
31. Ада Ћеја, талијански песник 71.
32. Рубер Јосип Бошковић 73.
33. Бедес 75.
34. Гусле на груди Спиоље-Митровица 77.
35. Пламеница тура, слико А. Мрдер 79.
36. Лов на вепрове 81.
37. Бокељ 83.
38. У Гутетића врту, слика М. Мурата 87.
39. Др. Јакоб Концлер Будим 93.
40. Демир-Капија 95.
41. Мајд, слико А. Бутеро 97.
42. Весело вожња, слико Ј. Вренин 99.
43. Дужијева Сринина, сликала Е. Вукановића 105.
44. Дво Дуанског Казина 101.
45. Тесина у Казину 101.
46. Алказар 103.
47. Састанак П. Рашковић, српски књижевник 109.
48. На Српарјина репортажа (табак), слика М. Јовановић, дворски сотограе 111.
49. Болесник Прус, холски књижевник 112.
50. Повотка, слико Ф. Ирсла 113.
51. Јеринатска романка, слико Н. Хаксд 116.
52. Мост преко Вердара код Скопља 118.
53. Св. Симеун Мироточиви 120.
54. Скривено је! слико Гаврила Макс 125.
55. Уход, слико П. Клемке 127.
56. Усиех, слико П. Кислинг 129.
57. Погледа са Босфора на уход у Црно Море, слико Ст. Тодоровић 131.
58. Новаковице на Христову гробу, слико А. Бутеро 133.
59. На студенцу, слико У. Предић 135.
60. Конаков, слико Н. Гоал 138.
61. Плаја Вукићевић, срп. књижевник 145.
62. Пејзаж, слико Е. Брант 147.
63. «Цар Николај» пароброд срп. бродар. друштва (сотогр. снимио Ч Антонијевић 150.
64. Бугарђ Врањковић, брат Д. Кеен 151.
65. Водопад код Јајца 154.
66. Александријска иратица (сотогр. снимио П. Јовановић) 156.
67. Јов. Ст. Поповић, срп. књижевник 162.
68. Дедо, жетвед са Кадз-Кеју, слико Ст. Тодоровић 163.
69. У мају, слико В. Менцдер 165.
70. Илија Станојевић, члан Кр. Срп. Нар. Позоришта (у позоришн улогама), сотогр. снимио г. М. Јовановић, дворски сотограе 167.
71. Цариградски вез је 170.
72. Изнер Бупо у Херцеговини 172.
73. Бура Јансенов, српски песник 178.
74. и 75. Спољашњи изглед Цркве Св. Богородице у Цариграду 179.
76. Унутрашњи изглед цркве Св. Богородице у Цариграду 179.
77. Пароп, слика М. Тумин 181.
78 Зграда Генер. Конзулата Краљевине Србије у Скопљу 183.
79. Турска војна музика чекатиа пред Српски Конзулатом у Скопљу Брсно пре Нв. В. Краља Александра I. 185.
80. Биће бољи! слико Урош Предић 185
81. А. С. Пушкин 194.
82. Мина Караџићева Вуковчанкиић 197.
83. Сабор у Преперу про Косовске бој, слико Ст. Тодоровић 199.
84. Гроб Марка Краљевића, слико Вела Милошев 201.
85. Стенан Дечански, слико Урош Предић 205.
86. Вешчени воденица, слико Ф. Зајерзина 205.
87. Кавеза у Фериозовићу 207.
88. Сухаџара у Приморју 207
89. Дом католичке Пропаганде у Призрену 207.
90. Алоје Хајдук, чешки књижевник 213
91. На тријонтоју стани, слико П. Стајевић 214.
92. Сеоет 217.
93. Седанце из Крупова у Македонији 219
94. Весбина у Сарајеву 221.
95. Главна улица у Шапцу, сотогр. снимио Ј. Вуловић 225.
96. Манастир Свети Недеља у Македонији 227.
97. Мајци оркестар, слико Ј. Адам 229.
98. Изор Комадине 231.
99. Лотосов цвет, слико Е. Екке 235.
100. Данас Јовановић, српски славар 246.
101. Такозвани ухтавак, слико П. Јовановић 247.
102. Играчка с мачевима, слико П. Јовановић 249.
103. Играчки у Скадру, слико П. Јовановић. 253.
104. Свети Урош Цар Српски, слико Урош Предић 255.
105. Српски конзулат у Битољу 257.
106. Српска школа у Битољу 259.
107. Хотел Београд у Битољу 261.
108. Улица у Битољу 263.
109. Манастир Бигорски код Гостола 265.
110. Василије Перетатиев, руски славар 278.
111. На Шипки је мир! слико В. Верешагин 281
112. Слатко воде код Цариграда, слико Ст. Тодоровић 283.
113. Дубровник 285.
114. Мала Венеција 287.
115. Јосип Подградски, просветар и књижевник 293.
116. Град Бечаи 295.
117. Цар-Звоно у Москви 297.
118 Ужице 299.
119. Јесења дан, слико Л. Мунте 301.
120. Српски конзулат у Солуну 303.
121. Манастир Трескавац код Прилепа 305.
122. Пераст 307.
123. Мисеја, слико А. Вагнер 309
124. Архиепископат Иоћанског Дуњић 326.
125. Традиционалношница Крал. Срп. Народног Позоришта. I. група: † Јаша Лутеровски, † Алекса Бачанички, † Лаза Поповић, Марија Цветићева, † Алекса Свић, † Мара Туторић. † Наум Стојановић, Вера Рајковић, † Тома Анастасијевић 328.
126. Традиционалношница Крал. Срп. Народног Позоришта. II. група: † Тома Јовановић, Михаило Рајковићев, † Марија Јелинска, Милка Гргурова, † Љубица Коларовићева, † Мариво Стаљевић, Милош Цветић, Јулка Јовшшићева, † Димитрије Коларовић 329.
127. Восклиц, слико Ђорђе Вајтас 333.
128. Светислав Јованович, српски славар 335.
129. Исплаки у лов, слико Светислав Јовановић 337.
130—138. Девет слика уз чланак: Од чега је дуже живот? 343, 344, 345.
139. Мајкарл Мерсер, Крал. Срп. Генерални Конзул у Холандији 357.
140. Предах, слико Светислав Јованович 359.
141. Сабор у слад Бугаћанина Скопске Црне Горе 363.
142. Конак Косовског-вилајета у Скопљу 363.
143. Манастир Цара Уроша близу Неродимља 367.
144. Отрадарца Кара-Таи (Црни Камен) на Шкару 367
145. Зимска вожња, слико П. Кокалски 369.
146. Чамберлен, енглески министар спољних послова 370.
147. Салзбери, шеф. вред. министарства 373.
148. Шгтаја, председник Оранске слободне државе 373.
149. Пасло Крагер, председник трансвалске републике 373.
150. Цецил Родес, најамни намесник у Јужној Африци 373
151. Гонерал Жуберт, главни командант трансвалске војске 373.
152. Чедомиљ Мијатовић, српски књижевник 389.
153. Манастир Бања код Прибоја 393.
154. Мадонв. Слико Рикард 395.
155. Арнаутк клачкани. Слико Р. Отенсед 397.
156. Хиландарска пирда 399.
157. Вавилуна 401.

али како је баш у то време у двору у Лупискурама господар спремао за неки лист опширан и исцрпан чланак: „О праву продаје пића за дворове као о основи друштвенога поретка“, а томе је Војтек и пехотице потпомагао увећање друштвеног капитала, и то тим пре што је продаја, и ако је паланка, била баш у дворским рукама.

Кад је тако потпомогао пет пута узастопце, заборави фењер у коме се свећа била угасила, али узе полууспавану девојчицу на руке и рече:

— Хајдете, вештице!

И жене су поспале у куту, те нико не испрати Марисју. Једном речју: мајка јој је остала на гробљу у Лупискурама а она је ишла у Љешчињец.

Изађоше, седоше у кола. Маргула викну на коње: „Хааајд!“ и кретоше се. Санке су се с почетка тешко буљале по паланачком блату, али се ускоро дохватише белог и пространог поља. Вожња је ишла лако, скоро се и не чујаше како саоници клизе по снегу. По некад само коњ фркне, по некад из далека, веома из далека допре лавеж паса.

„Ишли су, ишли. — Војтек је терао коње и певушио полугласно: „Сећаш ли се, лоло, шта си обећавао“; али за мало, па умуче и поче да клања. Прекретао се на десно и на лево. Сањао је да га у Љешчињцу туку по леђима што је изгубио пакет с писмима, те се с времена на време будио и говорио: „Триста му!“ Марисја није спавала, јер јој беше хладно. Широко отвореним очима гледала је бела поља, која су јој сваки час заклањала тамна леђа Маргулина. Мислила је у тај мах како је мама умрла, и мислећи о томе сећала се врло добро бледога и сухога лица маминога са избеченим очима — и полусвесно је осећала да је то лице веома, веома волела, да га нема више нити ће га икад бити у Љешчињцу. Та видела је својим очима како су је закопавали у Лупискурама. Сетивши се тога, хтеде да заплаче, али како су јој зебле ноге и колена заплака се од зиме.

Мраза до душе није било, али је ваздух постао оштар, као обично кад се одјужи. Војтек је имао бар у желудцу велику количину топлоте којом се снабде у лупискурској крчми. Господар Лупискура је боме с правом приметио „да ракија зими греје и пошто је она једина утеха нашега народа то, одузимајући великим поседницима могућност искључиве продаје, дакле искључивог тешења народа, одузима им се и утицај на народ.“ Војтек је у тај мах био толико утешен да га ништа није могло сневеселити.

Није га сневеселило чак ни то, што су коњи дошавши до шуме, најпре смањили корак, ма да је пут у шуми био много бољи, а за тим ударивши у страну претурили саонице у шанац крај пута. Пробуди се до душе али не разумеде добро шта се десило.

Марисја га поче гурати.

— Војтече!

— Шта кречиш?

— Претурили сте.

А Војтек упита:

„Је л' стакло?“ и зајка.

Девојчица седе крај саоница, склупчи се и сећаше тако. Али јој лице наскоро сасвим озебе, те поче опет гурати спавача:

— Војтече!

Нема одговора.

— Војтече, хоћу кући!

А до мало опет:

— Војтече, иначе ћу поћи пешке....

На послетку пође. Чинило јој се да је до Љешчињца врло близу. Сем тога знала је пут, јер је сваке недеље њиме ишла с мајком у цркву. Али сад је морала ићи сама. У шуми је снег, мимо југовину био велики, али је опет ноћ била видна. Снежни одблесак мешао се са бледом светлошћу облака, те се пут видео као на дану. Марисја, гледајући кроз мрачну шуму, могла је врло далеко догледати црна и укочена стабла која су се јасно оцртавала на белој подлози. Тако исто је јасно видела како је снег прионуо дуж стабала. Неки свечани мир је владао у шуми и давао је детету храбрости. На гранама је било пуно леденица, а с њих је капала вода, једва чујно ударајући о гране и гранчице. Али то је био једини глас који се чуо, иначе је свуд около мирно, тихо, бело, немо, глухо!...

Ветар није дувао. Гранчице покривене снегом нису се ни помицале. — Све је спавало зимњим сном. Могло се чинити да је и снежни покривач на земљи, и цела нема и оснежена шума, и бледи облаци — да је све то чинило неку белу целину — мртву. Тако бива кад је југовина. Једини жив створ, који се кретао као мала црна тачкица у сред ових немих величина, била је Марисја. Добра, мила шума! Ове капље са леденица можда су сузе за сирочетом. Дрвеће овако велико а овако милостиво према детету! — Само самцито, овако нејако, јадно, у сред снега, ноћи и шуме гаца поуздано, као да нема никакве опасности. Изгледа да се јасна ноћ брине за њу. Има у томе неке велике сласти кад се нешто сићушно и слабо предаје и поверава тако огромној снази. — Девојчица је ишла већ доста дуго и најзад се умори. Сметаху јој тешке, сувише велике чизме у којима се њене ножице непрестано спотицаху. Тешко је било извлачити таке чизметине из снега. Уз то није могла ни рукама слободно мицати, јер је у једној испруженој и укоченој држала оних десет грошића што јој даде Куликовица. Бојала се да их не испусти у снег. По неки пут почињала је гласно плакати а затим је нагло прекидала, као да хоће да се увери е је ко не чује. И доиста шума је чула. Капље са леденица падале су једнолико и некако жалосно. Сем тога можда је чуо још когод. — Дете иде све лакше.

Да неће да залута?

Откуд!

Пут, као бели, широки трак који се сужава у даљини, лежи јасно између два зида црних дрвета.

Девојчицу поче обузимати неодољив сан.

Сврте с пута и седне под једно дрво. Капци јој се сами затвараху. У једном трепутку учини јој се да по снежној белини мама иде к њој с гробљанске стране. Нико није ишао. Дете је ипак било уверено да неко мора доћи.

Ко?

— Анђео.

Та зар није стара Куликовица говорила да њу анђео чува. — Марисја га је познавала. У кући, у мајке је био један насликан с крином у руци и са крилима. Доћи ће сигурно. Капље са леденица чују се јаче. Можда то његова крила обарају капље.

Мир! Доиста неко иде. Снег, и ако је мек, шкрипи јасно, кораци се примичу и примичу се тихо али брзо. Дете радосно подиже сањиве трепавице....

Шта је то!!

Некака сива троугласта глава, с усправљеним ушима, гледа пажљиво дете.... страшна, гнусна....

С пољског превео

Лазар Р Кнежевић

ТАМАРА

(М. Ј. ЉЕРМОНТОВ)

У Дарјалском дубокланцу,
Где кроз маглу Терек бије,
Црна као стење под њом
Старинска се кула вије.

Царице је, зле Тамаре,
Ова кула вита, тесна.
Тамара је анђ'о лепи
Ал' ко демон зла и бесна.

А кроз маглу полуноћну
Сија огањ — пурпур сами;
Он путнику поглед скреће
И на ноћни одмор мами.

И Тамарин глас се чује,
Глас пун жеље и пун страсти;
Свемоћна је чар у њему,
Непојамне пун је власти.

На глас мамни к њојзи хита
Купац, ратник, пастир дерни...
Пред њиме се врата шире
И прима га свиух верни.

А на одру чудно меком,
Пуна злата и рубина,
Она чека.... Пред њом кипе
Два пехара пуна вина.

И сплићу се топле руке,
На успама усне горе;
Чудновати, дивљи звуци
Целу ноћ се туна оре.

Ко стотина да је дошла
Младих људи, лепих спаша
На сватовску игру ноћну
Ил' подушје богаташа.

Али тек што светлост јутра
По горама зраком сине,
У кули је мир и тама —
У тренутку пир умине.

Само Терек Дарјал дере
И с грмљавом кроз крш рије;
Вал на вал се с пеном пење,
Вал се с валом брзо вије.

И у плачу мртво тело
Ужурбани носе даље....
А са окна бела слика
Последње му „Збогом" шаље.

Опрашта се пуно нежно,
А глас јој је сладост права,
Ко да усхит за нов сусрет
И љубљење изражава. **Р.**

Самсонова младост, *слика Л. Бона.*

НАША ПИСМА

Штутгарт, декембра 1898.

(Герхард Хауптман: „Fuhrmann Henschel“. — Г. Жарко Савић). — Баш некако у оно време кад је Хауптманов комад „Ханела“ на београдској позорници пропао и када је исти комад — кога је узгред буди речено Ђорђе Брандес назвао „бисером новије немачке поезије“ — од једног озбиљног кричичара београдског оглашен за комад глуп и без икакве садржине, баш у то време поздравила је немачка позоришна и читалачка публика са највећим одушевљењем, а немачка критика са једногласним признањем, најновије позоришно дело Г. Хауптмана: „Кириџија Хеншел.“ Већ сам наслов дела казује нам да је материјал црпљен из свакодневног живота. И доиста јунак ове драме прост је кириџија који је узгред и крчмар у једном месту у Шлезији. Хеншелова жена, са којом је дуго година мирно живео и радио, разболи се. На смртној постељи мора Хеншел да јој обећа да после њене смрти неће узети служавку Хану за жену; Хеншел обећа. Али пошто му је немогућно кириџијати и крчму држати без жене, и пошто се Хана показала вредна и добра — по његову мишљењу — то се реши да је узме за жену у пркос дате речи и у пркос томе што је Хана као девојка била мати. Одмах после венчања Хана се показује у правој боји: лена, џандрљива. Хеншел да би је обрадовао, доводи њено ванбрачно дете у кућу да га усвоји, али она неће да зна за њега. Најзад, у одсуству Хеншела, Хана се упушта у интимне односе са луцкастим крчмарским момком. Хеншелу ово достављају гости и он, сетивши се своје задане а неодржане речи, сматра целу своју несрећу за казну божију и убија се. — Као што се види: нешто свакидашње; нешто што се догађа на сваком кораку у животу, како варошком тако и сеоском Из овог материјала израдити дело какво је „Кириџија Хеншел“, у стању је само Г. Хауптман. Ретке, веома ретке су драме у којима су личности тако верно, тако прецизно и до најмање детаљности потпуно израђене. Хеншел, Хана, Хеншелова жена јединствене су слике у модерној драми. Једном речи: овде је Хауптману, као мало коме до данас, пошло за руком да нам изведе пред очи оно чему данашња модерна реалистичка драма тежи, т. ј.: да нам један догађај тако изведе пред очи да овај сам за себе говори, да све у делу уметника буде тако удешено и намештено да се рука и мисао творца - уметника нигде не примећују; једном речи: да све буде толико блиско природи у колико је то у опште могућно. То је идеја коју је још стари Сервантес кроз уста свога Дон Кижита овако формуловао: „*Уметност сама за се не стоји више од природе, она ову само допуњује тако да тек онај, који уметност и природу, и природу и уметност у једно своји постаје савршеним песником*“.

У „Ханели“ и у „Потонулом звону“ показао се Хауптман као лиричар ванредног дара, само је та лирика често пута — рекао бих — поцепана, испретрзана, помешано бисерје са кошчаним дугмадма. У „Кириџија Хеншел“ нема лирике, али се Хауптман овде показао као психолог коме у новој немачкој литератури тешко да има парњака. —

Једва једном нешто што се директно и нас Срба тиче. 16. декембра (по новом) гостовао је на овд. дворској позорници наш сународник и познати уметник госп. Жарко Савић члан опере Фрајбуршког позоришта, у улози Плонплона у Флотовљевој опери „Марта“, а 26 истог месеца у улози Каспара у Веберовој опери „Фрајшиц.“ Господин Савић који је певао за ангажман постигао је оба вечера врло леп успех. О његову гласу и певању мислим да је излишно говорити, јер је госп. Савић београдској публици, која је имала више пута прилике слушати га, врло добро познат. Мање познат биће госп. Савић београдској публици као глумац. Оперски певачи који су у исто време и добри глумци врло су ретки у опште, а за штутгартску оперу може се готово рећи да их и нема. Госп. Савић зацело је добар глумац, јер се одмах види да није пролазио кроз разне конзерваторијуме. Тиме хоћу да кажем да је његово држање на позорници при певању просто и природно, а не афектирано као што је то случај код огромне већине оперских певача, а и код многих глумаца — питомаца конзерваторијума, и то у толикој мери да је сада већ покојни Митервурцер, запитан за његово мишљење о упливу тих конзерваторијума — или како их називају: фабрика вештака — рекао: „Конзерваторско је образовање лепа етикета на празној боци“.

Госп. Савић није до сада подлегао овој општој болести — афектирању: а то је по мом мишљењу нешто што иде у прилог његовој уметности, јер ништа тако није одвратно посетиоцу позоришта као претераност у игри глумца или певача; претераност која врло често прелази у карикатуру. Далеко сам од тврђења да је госп. Савић, „савршен“ и „ванредан“ глумац, али је певач чије држање на позорници при певању не приморава слушаоца да отклања очи са позорнице да би тако сачувао утисак што га певачев глас на њ чини. — Господ. Савић ангажован је за Штутгартску дворску оперу од године 1900. До тог времена остаће као члан на фрајбуршкој опери, а ако му буде могуће пропутоваће идућег лета Балкан т. ј. даваће концерте у Софији, Солуну, Цариграду и др. местима.

Ми Срби можемо се овом ангажману радовати прво с тога што је тиме госп. Савић, поред добивене титуле „дворски оперски певач“, ступио у редове уметника чија је будућност осигурана пензијом; а друго с тога, што се и из тога да видети да кривица, што у Београду нема опере, не лежи у оскудици талената.

Ј. Адамовић.

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

— *Угољеница* (сликао г. *Ђ. Крстић*). — Последњи чин једне читаве трагедије! — Херцеговачки устанак био је у јеку. Љубав за оне кршеве, за оно свето и крваво тле многе је одвела у љути бој. Па и он, верни војно и отац нејакога чеда, одазвао се дужности и својега срца и своје памети. — Његова глава није била довољна казна, требало је и породицу уништити. Дом је претворен у згариште, јер му љубу и чедо не нађеше. А да су пошли само обалом бучне реке, нашли би и матер и чедо.... Ето, тај моменат представља ова г. Крстићева слика која му је и донела диплому академскога сликара.

Ванредно слагање боја са претежно хладним тоновима веома помаже целокупном утиску ове одличне слике, која је сада у нашем музеју. —

— *Вече у Грушкој Луци* (сликао г. *Марко Мурат*). Дневни жагор већ се утишао. Домови су осветљени и окна им одблескују у тихом Јадрану чију површину ни поветарац не ремети. Према јасном плаветнилу дубровачкога неба издвајају се са брежуљка контуре витих чемпреса, а у благом сутону назиру се разређени домови и „алође“ грушке. Мир. С часа на час само чују се рибарски узвици и одмерени ударци барчиних весала који ће се за мало изгубити у блискоме пристаништу. За дневном топлотом наступило је благо и свеже вече. — Млада Дубровчанка изашла је на веранду својега дома да се надише свежине, да се и опет нагледа лепоте и да сањари. Можда се мислима пренела у цветно и велико

доба Дубровачке Републике, када су силни од слабијих тражили њено пријатељство и посредовање. А можда у њеним сальарајама има и себичности: можда покушава да загледа у своју будућност која јој, нема сумње, излази пред очи у најрузичастијим бојама . . . . Али ко ће знати њезине снове? То нам сликар не каже, али нас његов уметнички производ наводи да *мислимо* о томе, и да тако допуњујемо слику, а тиме је и постигао свој циљ.

— *Слепи гуслар* (сликао г. Р. Вукановић), *Усмена* народна књижевност разноврсна се и цвета док се не појави *писмена*. Чим ова почне да се јавља и да напредује, чим захвати и народне кругове, усмена књижевност опада, вене и крњави. Па тако је и са гуслама, тим верним пратиоцем народних јуначких песама. Њихово место заузела је *хомна*, а гусларе је заменио писмени човек. Недавашња пирека: „*Где се гусле у куби не чују, ту је жртва и куба и лудо*", данас нема оправдања. Данас би се могла изменити у пирску: „*Где се хомни у куби не чита, ту је жртва и куба и лудо*".

Гусле су се до данас сачувале још само у по неким српским крајевима, али народно поштовање према њима и њихову значају сачувано је спуда у Србији.

Данас се гусле још најобичније виђају по пашарама, и то већином у слепаца који од њих и живе.

Слика г. Вукановића верно је снимак таквога гуслара. После неколиких сликарских скица, ово је до сада једина *слика* која представља изумирање српских гусала. Рађена је са пуно љубави и разумевања, па је за то и откупљена за наш музеј.

— *Ажурета* (сликао г. *Урош Предић*). — Долиј још воде на овај камен љутић, нека је стрела што оштрија!

Жирно се предаши послу који већ има свој одређени циљ; а вежбазуски осмех игра им на уснама, јер се у напред радују ономе чуду што ће спаћи срце младачко.

Посао тек што није готов!

Пази се, младости, јер ако те ова несташна можда још нису нашли, нећеш им ни умаћи! —

Потпуно уметничко цртање, ведар и јасан колорит везују гледачку пажњу за ову г. Предићеву слику која је сада власшитост нашега музеја. —

— *Самсонова младост*. *Леон Бома*, француски сликар, од чијих слика доносимо једну у овом броју, родио се 20. јуна 1833. год. у Бајони. Био је ученик Мадрасоса у Мадриду, а 1854. Конјета у Паризу. Чувен је нарочито као портретиста и историјски сликар. Међ његовим сликама нарочито се истичу: *Адам и Ева крај мртвог Авеља* (1860); у музеуму у Лиљу; *Мучење св. Антонија*; *Антихна са главом Јелисеј* (1865), *Вазнесење богородичино* (1869). Од 1875 год. одао се нарочито портретима, и стекао је великога гласа са своје оштре карактеристике и јасности боје. Тако н. пр. мајсторска су му дела: портрети *Гревоја*, *Викшора Иза* и *Тијера*. Међу новијим му сликама истакле су се са јаког реализма: *Распеће Христово*, које се налази у једној сали министарства правде у Паризу (1874), и његов *Хајов*, *Идила*, (1889), *Разбојник бомаш* (1890). Одличан је колориста; с нарочитом симпатијом представља народни талијански живот (*Scherzo*, *Tenerezza*, *Non piangere*).

Слика, коју му данас доносимо, представља младог Самсона, како окушава своју снагу, борећи се с лавом, коме, пошто га је савладао, свињама мишицама својим разгледала чељусти. Гледајући ту слику чини вам се, да ни народна машта, која је тон библијском Херкулу дала толико снаге да је чак и храмове обарао, није ту снагу представала са више израза и силе, но што је она слика. Лице је у Самсона мирно, али по енергичном покрету и затегнутим мускулима, на прси се потпеђ види, да то за њега није неразмерна борба, но да јој је доростао. Слика је дакле од несумњивог осећа, и ма да представља мантину творевину, изгледа вам да је узета из стварног живота. Л.

НАУКА

Нов Теслин проналазак: читавење мисли електрицитетом. Наш слављени Тесла изашао је пред свет са новим проналаском. То је апарат за учестано прекидање електричне струје. У њему је направа која фантастичном брзином прекида и обнавља електричну струју; таквих прекида може бити 300 на и 400 тисућа у једној секунди! Утицај тако често прекидане струје веома се разликује од утицаја сталне, непромењене струје. Тесла је употребљавао за своје огите струју од два милијона волти. Таква струја могла би у тренутку убити масу људи, кад би била стална; а испрекидана не показује никаквога осетног утицаја. Испрекиданом струјом човек се пренуна електрицитетом; из њега на све стране лете електричне искре; а додирујући га, полеђу из њега електрични траци од по неколико метара дужине, који су без икакве опасности, и ако су скопчани са неутодним осећајем. — Теслин апарат веома је просто удешен. То је метални табурет који је изолован, јако то електротехничари кажу, т. ј. који не пропушта струју у земљу. Електризовани субјекат налази се на томе табурету, држећи проводнике електричне машине у којој се производи испрекидана електрична струја.

Овим својим апаратом Тесла изводи само физичке огите, јер, како сам вели: није лекар да покушава и физиолошке. — А баш физиолошке појаве, изазване испрекиданом струјом, и јесу од нарочита интереса, јер ова врста струје има необичну особину: *она чисти боље од сваког сапуна!*

Једном Тесла, бавећи се око својих апарата, пусти веома снажну испрекидану струју кроз мешу лопту која је била пребучена јаким слојем дуге боје. Тек што струја прође кроз лопту, а са ње се подиже читав облак прашка праха. Задржавши струју погледа лопту, чија је површина сад постала са свим чиста и сјајна! Место медне лопте сад Тесла постави човека, на ком је електрицитет одмах учинио своје: организам је био тако очишћен, да ни најискусније бивар не би могао боље. Испрекидана струја очистила је кожу и од најмање нечистоте, и уклонила са ње и оне оку невидљиве делиће. Тесла је цртао писаљком по суђектовој кожи, али после испрекидане струје није од цртежа остајало ни трага, па чак ни онога који би се микроскопом могао опазити. Није потребно ни говорити о практичној употреби овога апарата, којим ће се и. пр. микроби са коже у тренутку уклањати. Осим свакојевног чишћење, овај апарат има још једну особину: он оснажава живчане; а температура туберкулозних болесника долази до нормалности под његовим утицајем.

Теслина слава — српска дика!

КЊИЖЕВНОСТ

Хенрик Сјенкјевич. Доносећи у овом броју Сјенкјевичеву слику „Анђео", мислимо да није излишно донети, у неколико потеза, и преглед његова живота и рада. Он је потомак литавске породице настањене у краљевини пољској (отуда му и псевдоним Литвос); а родио се у Воли Окрејској, близу Лукова, 1846. године. У Варшави је походио реалну гимназију, затим универзитет где се бавио филозофским наукама.

Књижевну каријеру почео је као сарадник перио-

дичних часописа, пишући новеле, скице и чланке из друштвеног живота.

Године 1876. пропутова Немачку, Италију, Француску, а нарочито Америку, где се бавио две године.

Непосредни плод тога путовања била су *Писма* из Рима и Париза, а затим из Америке која су штампана у „Газети Пољској". Та му писма донеше име знаменитога писца. — После тога још је неколико пута ишао на пут и походио Грчку, Цариград, Палестину и источни део Африке *(Писма из Африке)*.

Стално живи у Варшави а лети проводи у купатилима, најчешће у Закопану у Татрама. — Од 1893. год. је члан Академије Уметности.

Већ прве му приповетке и новеле (Стари слуга, Хања, Орсо, Преко степа) задивише маштом, живошћу карактеристике и поетским осећањем, ма да им се разложно пребацивало да су писане у мало болесном, нервозном и песимистичном расположењу. У неким се дотицао друштвених и домаћих питања, не штедећи оштре критике и по некад горке ироније. Положај сеоског сталежа, његова напуштеност, занемареност и његово необразовање јесте предмет његових неколиких можда најлепших новела (Цртице угљеном, Јанко свирач, За крухом, Бартек победилац).

На једанпут се млади писац баци на друго поље, и у великом историском роману *Огњем и мачем* указа се као тако необичан дар, да томе роману само стихови недостају па да буде прави јувачки спев. Одмах за њим изађоше (као наставак у неку руку) два друга романа: *Потоп* и *Господин Володијовски*.

Затим, са необичном живошћу и гипкошћу талента, што задиви цео свет, поново промени предмет и жанр. У роману *Без догмата* даде дубоку студију модерна човека који, једно под утицајем данашње философије и књижевности, а друго услед претеране осетљивости и осећаја за лепоту, без занимања, без дужности и обавеза долази до расула свог моралног бића, човека коме се савест затупила, воља ослабила, који у опште нема никаквих уверења, никаквих циљева.

Као што је *Ропство код Татара* било припрема и проба за велике историске романе из XVII века, тако је историска слика из времена Христова „Хајд'мо за њим" претходила претпоследњем делу Сјенкјевича, роману (у три свеске) *Quo Vadis? (Куда беш?)* чији је предмет Нероново гоњење Хришћана и победа Хришћанства над многобожачким светом.

Последње његово дело, *Крсташи*, изашло је прошле године у *„Тиходњику илустрованом"* и преведено је у исто време на руски језик.

Сјенкјевич је не само знаменити писац романа, него је уопште велики, узорни писац, зналац језика и стилиста коме данас у Пољској равна нема, а мало ће их бити и у свету.

Као свима новим а знаменитим појавама у књижевности, тако је и Сјенкјевичу подражавано и подражава се, и његов је утицај веома осетан у начину писања, у стилу, и у самој композицији.

Ми имамо у преводу само омање приповетке и новеле: *Стари слуга, Хања, Орсо, Цртице угљеном, Јанко свирач, За крухом* и *Из дневника познањског учитеља*.

Колико је то омиљен писац века послужи поред осталога и то, што је његов роман *Quo vadis?* преведен на енглески и за неколико недеља продато је 800.000 примерака само у Америци.

УМЕТНОСТ

Гордана, ускокова љуба, глума у четири чина. Написао Лаза Костић. — У Народном Позоришту 5. декембра 1898. г. [1])

Ја не знам над чијом су главом у последње време више и једнодушније изломљена копља критичара, и ко од нас још није осетио „право" и дужност, да се баци каменом за Лазом Костићем . . . .

Гордана је очекивана радознало.

И ако је она сама за ширу публику била потпуно нова, њена трагична историја била је доиста позната. Несрећна судбина њена да *чак* код критичара матичиних пропадне, њене литералне авантуре у страном преводу и њена изненадна појава после скоро десетогодишњег ћутања, дали су данас томе очекивању нечег чудног и занимљивог. [2])

Ретке су бурне и авантурске литерарне судбине какву је преживео Лаза Костић. Размажен, уљуљкиван славом, он је брзо, раскошно и као у сну проживео своје цветне дане; то је било тако рано, тако давно, да се Лаза Костић данас једва сећа својих шекспирских амбиција: хладна јесен наступила је врло рано и врло оштро, и с њеним блеђим данима нашао се Лаза Костић одједном напуштен од свију: пријатеља, критике, позоришта, Матице, публике. У ствари, сам је Костић осетио велики део те истине, разумео је судбину и испио је ту чашу доста хладно и мирно.

Има их који у то време не умеју или неће да осете скромни остатак својих амбиција. Својим натегнутим стиховима, надутим аутобиографијама или водљикавим путо-

---

[1]) Штампан: као руковис у 100 књига. на Цетињу, 1820.

[2]) Летопис М. С. IV. кн. 1889, Оцењивачи Милан Савић и Јован Грчић. —

Gordane, comédie en quatre actes de M. Laxo Kostitch, traduite du manuscrit serbe et adaptée à la scène française par M. Charles Piguet (Corbeil, Imprimerie Jean Crété.) Реферат Jules Lemaitre-a у „Journal des Débats" од 27. (8. јуна) маја, 1891.

писама, из којих стрче још само огољене ангикварске амбиције, задувано јуре они за колима која више никад стићи неће, у место да су на спојима, која још кашњу лагано али сигурно.

Писац *Гордане* данас није међу такима.

Гордана је плод мирне, сталожене јесени пуног, раскошног живота. Она је добрећудно, каткад безбрижно керетаље проживелог старог војника. Његове су бајке прилазиле, миле, јер су његове амбиције скромне и сиљушне. Она је тиха комедија керетаља, ако хоћете и драма .... добрећудна. Наивна, туп шала; лак, благ подсмех; каткад мирна, ведра збиља; неколико озбиљних момената, можда трагичних, али без једног прска, без јатагана, без крви ....

Гордана је песма, можда последња *песма* Костићева. Ви ћете чули тихи, промукли глас старога певача. Он пева себи, пра чаши својој; његова дања су прошли; ако имате ува, ако имате срца за песму, ви ћете прећи његову столу ....

Гордана, ћва старога гусара, љуба је ускок-Вукосава. Размакена у богата оца она је чудне, слободне главе и воли песма, воли собичио своја војна. Вукосав је ускок, јунак, мало и поносит према слабом љубавном осећању, али и он воли од срца своју љубу. Михат-бембер, побратим Гординин, волео је тикође своју посестриму и прерушен као четник Вукосављев, жељан освете, наиђно мотра на изгубљену драгиљу и срећног супарника. И кад је једном Вукосав пред Михатом узредио своју љубу, одгурну је ногом од једног озбиљног мушког разговора. Михат и сам уврећен, не мотаде да отрча и замисли освету. Издајом његовом дознаде Вукосав тамнице Алиј-бега Бошњака. (II.) Али кад Михат виде како Гордана очајно лудује за драганом, он се застиде пред тим великим осећањем, покаја се и поможе избављење ускоково. Гордана умирена и срећна, јер ће она, женска глава, избавити своја драгана, постиђети јунаштво му и четника и „макнути му из корјена онај сувишак мушке дивље и да се освети, дâ — дâ — да се освети за ону ногу." (III) Преобучена као паша са „амајсланим" ускоцима долази она двору Алиј-бегову. Михат је већ претходно праховерног Турчина „везиром змијоглавих". Гордана, преобучен везир, задобија силно благо и избавља Вукосава. Ту пред бегом бије она лако будованом свога драгана; искушење за њој учињени грех. (IV) Но том оду и после малих још искушања покаже се Гордана своме сужњику.

Гордана је, рекосмо, *комедија*. Она је врло сировог градива и опет нежна комедија, нежна — јер у овом тренутку не видимо друге речи за ону ону нијансу збиље и комичнога што је она црта. Она је сувише оригинална и *мало* комедија, јер је комедија до краја. То је заигран сакривен осмех на уснама, подсмех збиљи или ономе што изгледа збиља у животу. Она је шала, благ подсмех самоме себи, јунаштву, попосу, љубави, страсти, позоришту, нама; али је та шала добрећудна и тај подсмех не вређа.

Већ пре сцене дају карактер комаду. Монолог Михата-бембера („Михате, Михате! Луда главо, сметена памети! Михате! .... и т. д.) или она лепа, једна од најлепших и најкарактеристичнијих у комаду: разговор и поскакивање Которанина и Дубровчанина (Јесто Здравин и Иван Мартетић): свеже народно опширомље, леп звучни језик, досетке катнад и фриволне, или увек лепе и природне.

Ето већ и Ахилове пете Костићеве: *шегрчшанг*, *побратим Гординин*. Овде је напарено још најзвање и најправеднијих замерака. Народна песма[1]) коју је Костић за основу узео, разуме се, те компликованости нема, исто као што нема разлога да се и овде узасе. Она је оно што чини најзвање чудног и непаметног у овом комаду. Али ће и та интрига слаба, случајна и не сувише намерна. По фаталној традицији и овде се интригант Костићев мора прерушити у гуслара.

Ја се не заустављам на овом одиста слободном подсмеху и у опште *отворено* облику доста непаникујте шале кад Гордана бије своја драгана, јер доста их је срећних, који ће већ добацити Костићу и ту кокетерију са женама и још негодан морал .... Спасиће ова је у врло слободној, нешто чудној и дивљој шали.

Али ми заборављамо да смо у III. чину. У њему може бити свега, само не досадног и непризатног. III чин цео је бајка, бајка чаробна, дечијска, наивна.

Замислимо, наивно керетаље бајке, лак подсмех, ведра шала, симпатична колорина лица. Вег је простак, глупак, али шала, и шета с њиме није ни опитра ни одатека. И ош сам на крају изгубио се у оној шареној гомили добрагина, и ни му се несећамо, и сами не знате зашто, добрећудно смејете, симпатишете.

Сад да видимо *Гордану* у народном позоришту.

Прво с глумцима.

Нећемо да кажемо да улога није за Г-цу Нигринову, нити видимо у овај мах какав срећнији избор, али морамо да признамо да су и Г-ца Нигринова и *Гордана* много лепше но што смо их те вечери видели. Поред борбе с дијалектом и акцентом, Г-ца Нигринова подцртала је искушењу трагачареке махнитости Костићеве, па је тај карактер дала и оним моментима код којих није смело бити двоумљења.

Овај дубоки бол, ирхање, пршак; или да поменемо само ону сићушну али карактеристичну сцену.

(мужу) — „Немој, пусти их да се бију! —

Елате господо, елате јунаци!"

На место слободног, размаженог, мало дрског каприса; финог, лакот подсмеха: Гордана је овде ишала у озбиљној, претенциозној позитури охоле Амазонке.

Иста је замерка и г. Љ. Стаиојевићу. Ускок-Вукосав је добар јунак, честит човек, али никада херој. И писац, бар код Вукосава, није никад то заборавио.

Пред пашом (преобученом Гордином) врећан, кивен он непрестано чува своју мирну, добрећудну нијансу. И остали су се трудили доста, само их је најзвише страдало у деном говору јужног дијалекта. Г. Д. Петровић играо је слобиће, али је ту био још најпраличнији.

Костим нам се није свиђео; било је нечег сувишног у њему. Кад се већ, на несрећу, мора говорити о „тумачењима," изгледа нам да ни она нису помогла правилном или бар *мањем* тумачењу комада.

Оставили смо да на крају речемо најправеднију и најискреније хвалу, на крају, јер је у њој оно што је после свега још неокрљено у утиску, и што је те хвале, *без сумње*, заслужно.

Гордана је врло оригинална. Она се неће често јављати у репертоару, ми то нећемо, нити жалимо; она нас на то није ни обвезала. И њеној праведној судбини врло је скромна будућност, врло, врло скромна, чак можда и међу скромним делима Костићевим; два крајња интереса: здрава, невина забава узаке, потпуно наивне публике, и онда онда тихо керетаље, разговор неколиких литерарних гурмана. Али је у њој поезија коју нико неће порећи, и снага коју никад неће, бар на *српској* позорници изгубити: поезија њеног прекрасног језика.[2]) Осим неколико

[1]) Вук, Нар. песме III. 387., *Љуба Хајдук-Вукосава*:

Појаше се туре од Удбине,
Од Удбине краљеве крајине,
Међу туре Бошњак Алија, и т. д.

[2]) *Гордана* је непрегодљива, и није ни чудо што је поред иначе великих локалних карактера приглувљена доста чудноватог и строгој критици (v. Lessaitre-u). Овај је разлог, поред свег што сам о њој већ рекла, и противу какког накнадног стварања жеског у српској и музици, к ако је потпуно градиво за клавичну оперу. —

кадамбура (Видоје, очи̏ш пад, падео; сутуран, утурај) и неколико осих слобода у речнику, она је писана лепим српским језиком, свом снежном младачког јужног народа, једрином, пуним животом шеговом, што би свакако требало чешће чути на српској позорници.

т.

РАЗНО

— *„Српска Добротворнице Задруга Сремска“*. 20. новембра прошле године била је у Новом Саду скупштина „Добротворних Задруга Српкиња“ ради оснивања „Задружнога Савеза“. На скупштини је било заступљено 17 Добротворних Задруга, које су у начелу примиле оснивање Савеза, и које су утврдиле, да се због Савезних Правила сазове за опоргодишњи Укрс нова скупштина у Сремским Карловцима.

*

— *„Српска Православна Женска Задруга Св. мајке Анастасије“*. Крајем прошле 1898. год. основале су Српкиње у Будимпешти Задругу под горњим називом. Задруги је циљ: да се подигне васпитаниште за више опште образоване српских православних девојака; а за стручно образовање да их издржавају у будимпештанским стручним средњим и вишим школама. — Ову је Задругу основало око 150 Српкиња из Будимпеште и са стране.

*

— *Св. Мохор*. Словеначко друштво Св. Мохора дало је својим члановима прошле године 6 књига одабране садржине. — Друштво је имало *77,191* члана; више за *5591* од претпрошле године. Прихода је било *91,256* форината и *64* крајцаре; трошкова исто толико. Главница је друштвена *30,816* форината и *72* крајцаре.

*

— *„Slovanska knjižnica“*, коју издаје Габршек у Горици, донела је у *77.*—8. свесци *Вечерњицу*, приповетку из Босне. Руски написао *Венко Зорић*, а превео *Подгорски*. Стр. 202. Цена 36 крајцара.

*

— *„Кнѣгу“*, чески часопис, доноси у свом претпоследњем броју на перо српског пријатеља г. *Ј. Холечека Пустничке успомене из Босне и Херцеговине*. — Немачки часопис „Das litterarische Echo“ није задовољан овим г. Холечековим радом; мисли, да му местимице недостаје објективности. За доказ наводи ово место: *„Српски? умиће гостионичару: He знам тај језик. Ако не желите мекечки, можемо говорити Хрватски или Чески, али српски не знам! А све је ово казао Српски.“* Али кад се зна, наставља „D. l. Echo“: да је српски и хрватски једно и исто, може се гостионичарев говор само смејати. — Да између српског и хрватског језика данас нема никакве *научне* разлике, познато је свакоме; али како их разликују у *политици*, наследа да још само „Das litterar. Echo“ не зна.

*

— *Нов хрватски часопис*. Од 1. јануара (н. в.) почео је да излази „Весник крал. хрв. слав. далм. архива“ за хрватску историју. У њему ће се штампати изворне расправе историјског, палеографског, генеалошког, хералдичког и сфрагистичког садржаја, реценције домаћих историјских дела и дела страних литерогура, у колико се односе на историју јужних Словена.

Часопис издаје управа земаљског архива, а уредник му је архивар Др. Иван пл. Бојничић.

*

Наш сарадник *т. Радоје Домановић* дао је у штампу низ својих приповедака, које ће излазити у појединим свескама од по неколико штампаних табака. У првом свеску (6 штамп. табака) биће приповетка *На маленом свет остаје*. Претплатна је цена 0·60 дин. Новац треба слати или писцу у Београд (Ломина улица) или штампарији и издавачкој књижари Михаила Костића у Пожаревцу.

БИБЛИОГРАФИЈА

ЛИСТОВИ

1. **Непен.** Бр. 9. — *Чика Живојинов лист*. Год. 1898.—9. Загреб. Издање српске штампарије.

2. **Viencac** kalnvi i povesi. Бр. 1. Год. XXX. Уређује *Богота Пилар*. Власништво и тисак Дионичке Тискаре. Загреб 1899.

3. **Slovenské Pohl'ady.** Časopis zábavno-poučny. Redaktor Josef Škultéty. Ročník XVIII.; sešit 12. V Turčianskom Sv. Martine. 1898.

4. **Prosvieta.** Лист за забаву, књижевност и уметност. Бр. 1. Год. VII. Уређује *Др. Вељмар Јемелић*. Тисак и наклада Антуна Шкопца. Загреб 1899.

5. **Zlatá Praha.** Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. Číslo 1; ročník XVII. Redaktor Jaroslav Kvapil. V Praze 1899.

6. **Ратник.** Лист за војне науке, новости и књижевност. Година двадесета. Књига XLII, свеска III. Новембар (са лист прилога). Издаје Војно Министарство, одговорни уредник *Јеленријатељ* мајор *Милош Васић*. У Београду, Штампа Крал. Срп. Војног Министарства 1898. год.

7. **Зорница.** Дечје новине. Год. II, број 3. Уредник *Мих. Јовић*, Штампа дрскарна штампарија краљевине Србије. Београд 1898.

8. **Дело.** Лист за науку, књижевност и друштвени живот. Децембар. Година пета. — Уредник *Др. Дрил., М. Павловић*. Београд. Прва Радикална Штампарија 1898. —

9. **Бранково Коло** за забаву, науку и књижевност. Год. V, бр. 1. Власник и уредник *Паја Марковић Адамов*. Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима. 1899.

10. **Учитељ.** Педагошко књижевни лист. Орган учитељског удружења. Година XVIII, свеска за новембар. Власник и издавач Учитељско Удружење. Уредник *Дим. Ј. Соколовић*, учитељ у Београду. — Београд, штампане у Дим. Штамп. Крал. Србије 1898. —

11. **Slovanski svet.** Letnik XI. štev. 24. Izdatelj lastnik in odgovorni urednik Fran Podgoršik. Na Dunaju, 1898. —

12. **Босанска Вила.** Лист за забаву, науку и књижевност. Год. XIII, број 22. — Власник и уредник *Никола Кашиковић*. Сарајево, 1898.

13. **Службени војни лист.** Орган и издано војног министарства. Уредник: Генералштабни пуковник *Букомир Арсић*. — Бр. 53 год XVIII. Штамп. Крал. Срп. Воје. Министарства.

14. **Караџић.** Лист за српски народни живот, обичаје и предање. Година прва, број 1. — Издаје и уређује *Тих. Ј. Боровић*, проф. више. учит. школе. — Алексинац. Штампарија Мате Јовановића, Београд. 1899.

КЊИГЕ

1. **Весеље вечера.** Библиотека. Св. 1. Садржај: *Радо Стевин, Побиа мајка, Вера, Краљевање*. — Уређује одбор. Београд. Штампарија Свет. Николића. 1898. год. 16°, стр. 83. — *Цена 0·30 дин.*

2. **Божићна печењица.** Приповетка од Стевана Сремца. Београд. Парик Радикална Штампарија. 1898. Издање б, ур. Гласника за науку и забаву. 16°, стр. 71. — *Цена 60 п. дин.*

3. **Поп Кира и поп Спира.** Приповетка од Стевана Сремца. Сремска Карловци. Српска манастирска штампарија, 1898. — Издање Бранкова Кола. — (Отштампано из Бранкова Кола). — 8°, стр. 420.

4. **Мишићев гроб,** слика из српског живота. Написао *Мих. Сретеновић*. Штампа и издаје Павловића и Стојановића (Дубровачка ул. бр. 9.), Београд, 1898 — 8°, стр. 94. *Цена 80 пара дин.*

5. **Споменик.** Књига за децу. Књ. друга. Приредио *Л. Лазаревић и Ј. Ј. Соколовић*. Београд, 1898. Штампа и књиговезница Павловића и Стојановића. 8°, 80 стр. Цена цела јануара.

6. **Вода новог београдског водовода.** Мишљење које је поднео по налогу општине Др. *А. Гертнер*, ред. јавни професор на универзитету у Јени, директор Хигијенског Института. Превод с немачког. Београдска општина. — Београд, штамп. *Д. Димитријевића*, Иван Вегина ул. бр. 1. — 1898. — 8°, 39 стр. Цена ?

„Нова Искра“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; зан Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се, Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Риста Одавић*. Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

НОВА ИСКРА

СТОЈАН НОВАКОВИЋ

(НАСТАВАК)

Оно што смо напред истакли као личне врлине Стојана Новаковића, то се сјајно потврђује и на његову раду као министра просвете и у опште на његову државном службовању. Сам вредан, савестан и промишљен у раду, захтевао је то неодступно и од својих потчињених, од свију органа струке којом је управљао. А како ни највећа радљивост не води успеху, или га јако омаша, без реда, системе, — уношење реда у државне струке, којима је Новаковић управљао, такође обележава министровање, државно службовање, па и целокупан његов јавни рад. А како и рад и ред може бити или у напредном или у назадном правцу, у правцу који води или не води рачуна о напретку струке у осталом образованом свету, у правцу који води или не води рачуна о приликама и потребама народнога живота, — од великога је значаја: *каквом* се правца држао Новаковић у јавном раду својем? — По свем што знамо о иницијативи и учешћу, које је Новаковић имао и има у јавном раду, види се да га је у том руководило светло и узвишено, пуно просвећеног родољубља начело: *напред ићи*, ићи током човечанскога напретка, али не прегазити, не губити из вида битних особина, прилика и потреба своје земље, својега народа, својега словенскога племена ....

На овој прти његова рада све ће се то лепо огледати.

Владимир Карић, *српски историограф.*

Као министар просвете, Новаковић је затекао уређење средњих школа од 1863. „За читавих десет година ово уређење није претрпело никаквих знатнијих измена, а 1873. год. за време првога министровања г. Ст. Новаковића, утврђен је први наставни план за све средње школе, па и за гимназије, у Србији. Тек те године, дакле, чини се први корак, да се дође до давно жељене једноликости у предавању. И ако се већ законом од 1844.—5. г. смерало једноликом предавању у свима гимназијама нашим, требало је да прође без мало три десетине година, па да се, на пр., у једној школи који од прописаних предмета не предаје са 2 а у другој са 4 часа. О тачно одређеним програмима предавања такође ни помена нема. Програм предавања био је сам наставник: његово нахођење и умеће. Требало је још 8 година .... те да на министарску столицу седне

онај исти министар, који јој је дао први наставни план (распоред предмета на разреде и часове), па да 1881. добије и прве утврђене програме предавања" *(Историј. преглед*, стр. 8). Те знамените године за средњошколску наставу, уз суделовање свију колегија и најистакнутијих наставничких снага у њима, састављен је и нов наставни план, којим је одмењен онај од 1873.

На шта је свим тим урађено за нашу средњу школу? — *Уређење* од 1863., са утврђеним наставним плановима од 1873. и 1881. и програмима, остварено је, према тадашњим наставничким снагама како се најбоље могло, а у накнаду за напуштену класичну гимназију (од 1853.—1863.), дат је мах савременом, националном хуманизму, истичући бројем часова и свим осталим српски језик са старим словенским и књижевношћу, као и нове, туђе језике, немачки и француски.

Да овакав рад за средњу школу одговара Новаковићевим начелима, која смо пред овом цртом истакли, — јасно је; али исто тако види се и у свем осталом раду његову да се он руководи тим начелима.

Међу лепа, родољубива и државнички увиђавна дела Новаковићева спада и враћање (1873.) нок. Ђ. Даничића из Загреба у Београд, на катедру професора Велике Школе. Тим, ако се већ и није могло више поправити све оно, што је на штету српске науке и Српства учињено одузимањем катедре овом највећем српском филологу и одласком његовим у Загреб, — опет за то, Новаковић је, враћивши Даничића у Београд, на катедру Велике Школе, колико се више могло исправио и — загладио погрешку свога претходника на министарској столици.

Прво своје министровање завршио је Новаковић 22. октобра 1875., за тим се као министар просвете враћао још двапут на исто место: 25. новембра 1874. до 19. новембра 1875. и 19. октобра 1880. до 21. септембра 1883. У међу времену наведених датума вратио се за библиотекара Нар. Библиотеке, па је (1874.) постао професор Вел. Школе и бивао као министар на расположењу. После трећег министровања, постане члан Државног Савета (1883.). 1884. примио је министарство унутрашњих послова, а за тим се 1885. врати у Државни Савет, одакле је 25. септембра 1886. послан за посланика у Цариграду. 10. септембра 1891. стављен је као посланик на расположење. Указом од 25. јуна 1895., као председнику Државног Савета, поверено му је председништво министарског Савета и министарство спољних послова, а 17. децембра 1896. уважена му је оставка и стављен је на расположење. 27. новембра 1897. опет је постављен за посланика у Цариграду, које место и сад заузима.

И ако је овако сјајно напредовање Новаковићево у државној служби одговарало његовим ретким способностима, опет као што смо напред видели, његово, нарочито треће, министровање, као министра просвете, дубоког је трага оставило не само у средњој него и у основној школи, и у целокупној просвети у Србији. Тада је донесен и закон о основној школи, који је прошле године одмењен новим, садашњим. Закон о црквеним властима довео га је у сукоб са тадашњом црквеном хијерархијом. И ма да се он упињао, да „црквено питање", које се услед тога истакло, сведе на непотпадне или не — земаљских закона, опет за то противна страна успела је да му даде значај „канонски", у многом и политички, и да њиме заинтересује православље и — политику изван међа краљевине Србије. Ток догађаја и интереси земаљски временом су учинили, да и једна и друга страна попусти и преда заборави ту доста дугу и огорчену борбу тако, да је Новаковић за последњег свог министровања, као министар спољашњих послова, баш од те стране, од које је пређе био најжешће нападан, ипао помоћи и добивао потпоре у службено политичким пословима својим. Наравно, да овакав завршетак тога спора чини част и једној и другој страни, и један је од ретких, лепих примера у нашем јавном, политичком животу, како се и најогорченија борба може предати заборави, кад то заповедају користи земље и народа.

Али, заузимајући високо истакнут политички положај, Новаковић није могао бити поштеђен ни од последица чисто политичке, партијске борбе, која је у нас узимала често толико размере, да је у бригу бацала искрене и увиђавне патриоте и родољубе. Међу овима био је донета и Стојан Новаковић. И ако је и сам припадао једној од политичких партија, напредној странци, опет за то, то му није ништа сметало да у дну душе осуђује небратеку и дивљу, страначку борбу; да се и као високо истакнут државни службеник, и као одличан научник и књижевник, испне на ону узвишену и светлу висину, са које се догледа само истинска корист земље и народа.

Како је Новаковић знао заностављати користи страначке користима државним и народним, о том има вазда доказа и лепих примера. Само један навешћемо овде.

Један пут дође к њему, као министру просвете, неки учитељ да моли за премештај. Новаковић му одговори, да га за сад не може преместити и да се стрпи онде, где је. Учитељ је дуго молио и кад је видео да ништа не помаже, извади из џепа напредњачку карту и покаже је министру, надајући се да ће га то омекшати и одобровољити. Новаковић му на то рекне: „Господине, ово је Министарство Просвете а не Главни Одбор напредне странке. Ни хиљаду Вам карата неће помоћи да добијете премештај." Учитељ се на то покупи и изађе.

Осим тога примера, има их вазда из којих се може видети, како се Новаковић знао узвишавати не само над страначким интересима него и

Вила у Приморју. *Самково А. Бекавн.*

над личним пријатностима и непријатностима,*) кад је у питању корист државна и народна. И они који су му били потчињени у државној служби, и они с којима је у друштву радио на разним политичким и културним, просветним и књижевним предузећима вазда би знали наводити примера о Новаковићевој објективности, правичности и увиђавности.

Осуђујући страначку, бескорисну борбу, Новаковић је од 1884. до 1893. био иступио и из странке, којој је био један од оснивалаца. Тек на наваљивање својих пријатеља на ново је ступио у њу, а после три године био је и он међу „главним људима“ који су „растурили“ ту странку.

Његова спољашња, а у многом и унутрашња политика, добро је позната Србији и Срнству, а исто тако и његов рад као посланика у Цариграду. Не спада у оквир овога листа, а не би било ни умесно још сад потање говорити о тој врсти његових послова; али слободно се еме рећи, да се Новаковић и у тим пословима руководио оним истим врлинама, која смо напред истакли.

Ну, ма колико да су ти послови доносили Новаковићу части, одликовања и заслужене награде; ма колико да се Новаковић по њима истиче као један од првих наших државника, политичара, — опет за то, по свем што знамо, срце је његово остало, на просветном, научном и књижевном раду. Као што му је књига и рад на њој једно од најмилијих занимања, којему жртвује своје од тешких државних послова слободно време, — исто тако, наставнички рад, као професора Велике Школе, остао му је, по његову признању, у најдражој успомени. Као професор историје Југословенске књижевности, од 1874. до 1881., са неким прекидима, — он је, стојећи на висини савремене науке, узводио и своје ученике на ту исту висину: књижевно-историјским методом, објективном критиком, дубоком научношћу и широким погледима, а управо заносио их својим говорничким даром **) и свима врлинама, које смо у њега видели још као у гимназијског наставника.

Али, ако се Велика Школа, на жалост, и морала лишити једне од највећих снага које је икад имала, опет за то својим плодним, научним и књижевним радом, Новаковић је одржавао не само везе са својим некадашњим ученицима, него је све нове и нове стицао, управо за ученике је имао *цело интелигентно Срнство*. О тој врсти Новаковићева рада, говорићемо у одељку за овим.

(свршиће се)

ЈА НЕ ТРАЖИМ*)...

Ја не тражим да ми славе име
Јер тапшина не весели мене;
Ал' ја желим да нас гоним ныме,
Да нас оно увек опомене:
На груд ону што сад мржњом дише
И на љубав — које нема више.

Свршено је.... Приспело је вече
И свечани пролетају часи.
Дан љубави што бурно протече
Сад се тихо на западу гаси.
После тога — сан развија крило
И све крије што је негда било.

1886. год.

† **Војислав.**

ДВА РОДИТЕЉА

(СЛИКА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА)

Једнопо онај свакидашњи, досадни посао: жиговање и разређивање писама, бројање препорука и одвајање: 176, 177, 178.... Бог те пита колико ће их бити! И то данас, то јуче.... то ће га и у гроб отерати. И сам увиђа колико је нешто на друштвеним степеницама: све би се дало трпети да сиротиња душу не претискује. Још кад дође претпостављени: „То не ваља, ово није добро!“, а њему дође да изиђе на сред улице и гласно плаче. А Станко из општине просто му стао ногом за врат због неколико динара.

Рука се одмерено и несвесно диже и спушта, а у глави се котрљају прне, јесиве мисли, једна за другом. Ето, толика писма промичу му преко прстију; у многима толико новаца, а њему једва крај стиглне до половине месеца. На му се душа учини пуста и разрушена ко растурено огњиште. Живот његов тече у мраку; он иде по калаву путу, лича на коња што по глибу вуче претоварена кола.

Сумрак се лагано раздева из углова по просторији зграде. Топло му је и загушно; он отвара несвесно свој посао устављајући се почешће на каквој печатној адреси. Никада до сад нису са таком јасношћу излазиле страшне слике његова жалосног положаја — човек гурнут са свога места и пута у животу, свршено помешен и пореметен; бачен у бруог крајње сиротиње, наложљен недаћама и борбом, стоји у животу без вере, без помисли да ће му икад сванути ведри дан. У кондуит-листи испод његова имена стајаше увек белешка „савестан, добар, скромав; може

*) Запамили је, а обележиће, овај догађај Новаковићев опет с једним учитељем. Пред својим први министровањем, Новаковић је био одређен да председа основне школе у Крагујевачком Округу. У једном селу, учитељ га лепо дочека и угости. Новаковић је то примио као госпоинство, које се указује, по лепом српском обичају, сваком путнику и намернику, особито у жестима у којима нема гостионица. Али, кад је дошао до оцене рада учитељева, Новаковић га по заслузи оцени. Учитељ, незадовољан с оценом, науми да учини нешто како би Новаковићу пресекла госба: затвори преко министарства да му Новаковић плати колико преда та госба. Али нешто дан кад је тај „рачун“ стигао, Новаковић постане министар просвете. Учитељ, кад то дозна, појури у Начелство, да оповеше ту тражњу. Али, баш је тај дођао: Новаковић оспше му врсто Начелства тражени износ. *Крај свега тога, "тај се учитељ за цело више живо потрудио да му је Новаковић, као министар, учиниле какву неправду.*

**) Ни ово ни остала своја предавања није „читао“ него је импровизовао.

*) Ову до сада непштампану песму пок. В. Ј. Илића уступио нам је г. М. Павловић, проф. обећавши да ће од необјављених Војиславових песама још по коју дати „Новој Искри.“ Ур.

Из „Гордане“, нове драме г. Др. Лазе Костића: **Полазак Вукосављев у чету.** *Сликала г-ђа Б. Вукановићка.*

се без бојазни употребити и за ствари поверљиве природе.“ Али не стоји да гладује и да има петоро деце; не стоји да не може да исхрани породицу. „Савесан“ хвале га писмено и усмено, али од тога њему кости пуцају. Откад је себе премештен из контроле у пошту, па ни указа, нити повишице. Лане га је управник о крсном имену потапшао по рамену, кад му је овај у повизности славу честитао и замолио да га има у виду. „Не брини се, Љубивоје, порадићу . . . . баш ћу порадити“, па на томе и данас стоји. А шта ће порадити? — Куд су сви измакли они што су око њега до јуче били! И свима је како тако добро, једини он нема чиме ни децу своју да исхрани. Па му се усели у памет слика неког Ивана поштара што је некаквим финим начином смотао шесет наполеона, па су га после четири месеца пустили и опет у службу примили. Више му је пута показивао како се отварају писма а да се не примети. „Море, само га узмем и промешкољим га међу прсте, и не гледам, а знам јесу л' банке ил' шванске форинте у њему“.

— Како би било . . . ? — Наједанпут у мислима искрсну опет страшни Станко извршитељ: „Море, продаћу ти, дете ћу ти продати, ако ми до понедељника не нађеш бар две банке“. И та му претња непрестано звони у ушима. А данас је субота. Где да нађе две банке? Код кога да их добије? — „Мањ', ако би нешто . . . ?“ и страшна се мисао још јаче угнезди у памет. Погледа му склизну на гомилу писама и препорука, а у памети као да заигра нешто: „Дабогме, ту, ту!“

Стари послужитељ Павле ослови га, али он ништа не чу. Та једна мисао завитла му свест. Тек кад му старац поднесе под нос писмо и остави на сто, мисли му се растурише.

— Молио бих за адресу, да ми напишете.

Он се несвесно маши пера.

— Говори.

— Али, молићу, пишите немачки, само тачно напишите адресу: Сави Маринковићу, студенту, студенту у универзитету Михен . . . .

— Није Михен, Минхен.

— Минхен, Минхен . . . .

— Коме то пишеш?

— Сину.

— Сину?

Он узе писмо и осети да у њему има новаца.

— Шаљеш му паре?

— Црне паре, мој господин-Љубивоје . . . . има једна шванска банка; Бог један зна за колико је суза и зноја

она купљена .... Жена ми је сву кожу с руку одерала перући туђе кошуље, а нешто смо узели и онако ....

Кад то сврши чича Павле, оде да прилегне. Он остао сам: претура, одваја писма и несвесно удара жиг по њима .... а она стара опасна мисао прикрада се полако и опрезно. Бега од ње, али она њега устопице гони. Помисли о свом болесном детету, о извршитељу, о Ивану поштару што је нешто придигао шесет наполеона; премишља о горкој сутрашњици, о понедељнику, али све натрилује она, она мисао: из сваке помисли она искаче, мути му свест и душу. Суморне слике јадне прошлости, црних дана, магловита и жалосна будућност — никад краја голотињи и оскудици. А црна мисао некако се вежо и ту, и одвуче пажњу на другу страну.

Рад је да нешто израчуна за кућу и ипотеку; као родитељ хоће да мисли о свом болесном детету, о страховитом понедељнику, о својој тешкој голотињи, о људској неправди; — не иде: беже мисли као оловни облаци; прелеће журно с једне мисли на десету, са црне на страшну и непрестано се зауставља на оној, оној која му сад душу разрива и на пробу га ставља. Као да је неко подмеће; мисли протичу као магловите тајанствене сенке, али она неће никако да се измиче из памети; надкрилила се и запиглала свест у ужасну олујину ....

Из ходника се чује одмерен бат. Соба ниска, простана, лампа мала те једва осветљује сто за којим је. Тамо подаље слаба светлост се губи и изумире у мрачним угловима, где леже нагомилани пакети. Мисли отпочињу тећи споро и досадно као и шеталица на сату. Нема више ни болесног детета, ни извршитеља, ни патње, ни прошлости: из тамне и замрачене душе избила она страшна мисао. И не лебди уплашено, него обуздала свест као човек коња кад заплачи. У духу ништа сем ње: ту је она целокупна, савршена: из магловите мисли постала је жеља, намера, план ....

Наједанпут застаде сказаљка на сату. Није стала; учинило му се само. Скочи са столице и узверено погледа свуд унаоколо по соби. Чуо је лупу. Причуло му се. Али, ето, одједном, неко говори? — Преварио се. Не говори нико ништа, нити има кога. Најпосле ослушну: у ходнику одјекује одмерен ход. Њега с леђа подујми као неки ветар и језовита хладноћа. Погледа тамо према вратима друге собе.

— Чича Павле!

Нико се не одазва.

Свест му притиште неко магловито и тупо осећање; малаксао, ухвати се рукама за главу да би заклонио и себе и свој поглед од чудноватих слика, што изненада заиграше од некуда. Али слике лебде и испред затворених очију — лепо их види како играју, час се приближе, час се измакну у даљину, Док их растури случајна лупа у близини. У њему се угнездио чудновати страх; ослушну: на улици галама; извесно се враћају са пијанке. Све се поново стиша, само она трепери; непрестано у памети лебди она мисао и гомила нешто тешко на душу. Кад приђну столу, а оно писмо, само се од себе показа; изиђе мимо остала; поглед му се заустави на том писму и он очас познаде свој рукопис.

Као да му поможе неко .... и за трепут ока — готова ствар! Само се писмо стрпа у шаке; тек што га дирну рукама оно се отвори, као да није била слепљена коверта — и погледа у извађену хартију: немачка новчаница од педесет марака. Кад издиже главу, а пред њим све празно: нестало оне мисли што се угнездила у душу. Брзо скупи и повеза растурена писма, те оде постељи да се мало одмори.

Како леже а њега нешто опече по леђима. То га збуни, те скочи, прiђе лампи и одврну фитиљ што јаче може. Ал' у исти мах узе усиљено премишљати о томе како може стакло да прсне, за то уврну фитиљ са свим. Из углова, где су пакети, плаши га неко гребање. „Шта је то тамо?" мисли уплашен, а не сме да приђе. Хтеде погледати у назад, ал' осети да га неко вуче са стране и чује шум иза себе. Осврте се, — ништа! Опет шум! Као и пре — тишина и мрак! Присети се да певуши неку песму; али задрхта од неисказаног страха: још неко, истим гласом, звиждуће с њим ту исту песму. „Чудно!" Не чини му се, него је одиста тако и да га није обујмио самртни страх, он би поново певнуо да се увери. Хтео би гласно сам са собом да говори, — грло се стегло, а за леђима лагано и опрезно приступа ладни дах неке чудне непојамне, страшне немани. Мисли му се збркале; а из те гужве и мрака избија лице болесног детета .... Па и оно се изгуби некуда. А иза леђа све ближе дах чудног страшила. Не може никако да се сети о чему је мислио: беже му мисли испред памети, као кад неко од потере бежи.

Осети страх од самога себе и страх од нечега незнаног, што је ту иза њега. Похита лампи, отвори фитиљ, а стакло прште. Он се нађе у мраку. И тек што гасну пламен, што утрну светлост, а он осети сасвим близу иза себе онај ледени дах — шиба га по врату и мождини .... Једва нађе дрвени креветац и како га удари коленом, он се као врећа сруши лицем по њему, малаксао од страха и умора. Дуго је лежао ничице, сакривши очи у шаке у ужасном страховању, осећајући непрестано врх себе ону страховиту, хладну неман како све више прожима лубању и пичменицу. За леђима ледени дах, а пред затвореним очима светли се нешто из тамне даљине. И упиљила се та зрака, да продире душу и мозак. Тихим гласом помиње име господње и молитву збори, али глас му трне, из уста промиче угушени уздах — усне се мичу, но он не зна шта изговара .... Око оне светле зраке вода силна, безгранична пучина; поврх воде послужитељ чича Павле, чије је писмо отворио, маше му руком и виче: „Стој, стој! Нећеш, не можеш ти, брајко, побећи, бадава ти је све!" А он као налази се у својој јадној собици, у с-кој улици. Ваздух га собни гуши, притискује га нека мора, али најтеже му је што му дах иза леђа не одмиче никако. Ослушкује слабо али брзо дисање малог болесника, свога синчића. Хтео би се сагнути, а малишан се исправи, на њему мртвачка глава и кези се родитељу у лице. „Бежи, бежи! Не приступај!" виче му син и гади га се. И онда испаде Јоксим, његов брат, што је био осуђен на неколико година робије, а лане је умро, испаде он у робијашком оделу, са ланцима, а поред њега стоји она невидљива ствар, осећа дах и ледену душу њену и ужасним очима га прождире. Кад се неман покрену, он поклецну коленима, издиже се џиновска рука и полако га стеже за гушу: „Зар не чујеш, шта ти довикује чича Павле са воде? — Ти си тај, ти! Тебе ми тражимо .... Нећеш ми измаћи!" А друга огромна рука издиже у висину новчаницу. „То је, то је!" чује се чича Павлов глас из некакве дубине. „То је, то!" — Он познаде туђ, узети новац и би му врло чудно: откуд да знају ови и откуд код њих кад сам ја то стрпао у џеп! Пипну се за џеп — нема новчанице. Тад му би јасно, — ухватили су га. Нешто прште, нестаде светлости, мрак. Земља се изгуби испод ногу и он лебди у мраку и ваздуху. Неко га виче по имену и зове га. Познаје: то је глас жене и болеснога детета. Покуша да закорачи ногом, ал' нема подлоге, нема дна; одједном поче падати у страшну, мрачну провалију. Страх му стегао душника, још непрестано осећа иза себе онај ледени дах што му мути свест и леди срж у костима. Из дубине очајан глас: болесно дете његово виче га са самртничке постеље у понор; он хоће да одговори, али глас му се не чује, ни сам га не чује .... Из понора, из дубине провалије продиру кроз таму две сјајне тачке; он зна: то су очи болеснога синчића .... „Сине!" —

Зора забелила и увлачи се кроз прозоре у домове и жилишта. Мир ноћни прикупља своја крила. У ходнику

Из „Гордане“, нове драме г. Др. Лазе Костића: **Гордана ослобођава Вукосава из тамнице.**
Сликала г-ђа Б. Вукановићка.

се чује одмерени бат, а тамо из помрчине, лагано и тешко дисање послужитеља чича Павла.

— Чича Павле! узе да се храбри будећи га.... Чича Павле, хоћеш ли да испечемо по једну каву?

Старац не одговори, само се мало покрену.

— Питам: хоћеш ли да испечемо по....

А кад зачу мешкољење и кашаљ, он заћута. Стари се послужитељ лено подиже и појави.

— Ама, је ли теби хладно, човече? запита га овај.

— Није, брате!

— А мене ухватила нека дрхтавица.... Баш ми је зима!

Кад је јутром престало дежурство, они се крепуше кући. Изидоше заједно на улицу. Чим осетише ведри дах прохладнога јутра, живахнуше им лица. Ишли су ћутећи, бавећи се сваки својим мислима. Стари послужитељ и процеди коју реч кроз зубе, али његов садруг корача погружен и преплашено погледа на чича Павла.

Кад су дошли пред Жмуркову каваницу, обојица се готово несвесно зауставаше.

— Хоћемо ли на по једну?

— Знате, морам кући, одговара Павле.

— Ама, хајде, кад те молим.

— Не могу, јер сам дао и последњи грош за сина.... оно синоћ.

Овај уједанпут осети ону ноћашњу руку и хладни дах; али се прибра и повуче за рукав.

— Хајде, море.... Молим те!

Прођоше дугачак, узан и мрачан ходник што води са улице у задњу собу каване и поздравише се са газдом, који је већ био на ногама и пуштао димове из свога старог, дебелог, вишњевог чибука.

Засели напољу испод ладолежа и ћуте. Чича Павле и говори и не говори, али друг као камен; послужитељ се вајкаше на благајника, докачи нешто и управника. Стари Жмурко слуша са стране и добаци реч, две.

— Па како код куће, кум Павле.

Чича Павле се издиже

— Како? Хвала Богу!

— А шта ти ради син.... твој Сава? Је л' Сава му беше име?

— Сава...

— Он је, чини ми се, још тамо негде на страни, на наукама?

— Тамо је још.

— На како живи?

— Како? Ко нас на поздеру .... и још много грће.

— Пати се?

— Пати наопако! Пати ко Христос!

Другу се раширила зеница и трепље као да му је мушица у око; ширу петрић, а он опет осети онај леден дах прх себе. Одједном повређене све слике ужасног сна и мало му свест не помрча.

— Где ти је син? пита Жмурко.

— У Минхену.

Овога уплаши та реч. Лице му се очас сирачи, замагли му се пред очима, а онај леденн дах скроз га прожима; а пред очима игра му писмо, коме је он адресу исписао.

— Вала, Павле, Бог нек ти поживи сина, да му Бог да сваку срећу и напредак да сврши, те да и тебе у старости обрадује, да се не злопатиш.

— Хвала, куме, хвала вам. Бог нек му је на руци. Ја му се и сам данима како може да издржи те патње. Једва крај крају хвата да не цркне! Ток треће дан ако једе .... Мучи се, брате, ко црв испод цепове коре. Ама, сто, добио вољу за науку, па шта ћу му .... Из ће проћасти, или ће бити човек.

— Па како се издржава?

— Не питај! Да не ја Бог ни душманину такав живот .... Једни Бог зна како му је.

Друг задрхта, стеже капцима очним, ниже чокањ и загрцну се. Чича Павле настави.

— То је најгрће .... то време и то место. Тамо је, брате, све скупо, школе су шпанске, све за новац, а он нема .... Има два три друга, па, ја л' даду динар, два, ја л' не даду; али моја Стана највише страда; ју мртвачки зној пробије и све руке испрањани перући за дана у дан туђе .... Она кући грош по грош и скабући кору црквацицу да црним хлебом црева не одере .... Баш нам је писао пре две недеље, веже небо за земљу, вели, у грдној је нужди, на жена моја заложи и црно испод поката и баш му јуче отправих нешто новаца .... знам како му је.

Друг опет наже чокањ и загрцну се, а она тајанствена, огромна рука као да га притиште поврх темена. Зали се, пови по столици и крену да тресне о под да га чича Павле не задржа.

— 'Ма, шта вам је, добри човече?

А кад га погледа, чисто се зграну: виде пред собом друго неко лице, старије, мрачније; очи се изгубиле унутра и из њих стрчи бесмислена празнина и неки мрак.

— Шта вам је, за Бога?!

Али овај не говори, но гледа. Угледа одједном покојног брата Јоксима, што је био на робији, виде велику воду и у далекој даљини чича Павла где вичи; осети ону жалосну, мртвачку руку — стеже га и притискује; осети да пада, пада у провалију, у амбис, ту је и болесни синчић — умире .... отворена писма .... опет чује реч „добри човече“.... и све се смеша, замрси и смути у глави, слике се замрсше једна у другу .... Опет га обави мрак: нестаде и Жмурка и чича Павла; само осећа онај леден дах, просеца га скроз и стеже му мозак .... па одахну тешко, као самртник, очи се вратише назад, али лице оста и даље чудно мрачно и страшно.

— Господине ....

Павле се издиже и мести му своје руке на рамена; он клону на сто, као да га пусти она страшна рука.

— Бог ти дао, поче мућата горко и слабим гласом: чича Павле, сваку срећу и теби и детету твом.... Доживео најпеће радости с њим ....

— И вама, да Бог дâ, што било!

— А Бог нек плати и теби и сваком ће платити; верује у Бога .... платиће.

Као кад кола слете низ брдо, тако и њему сиђе нешто тешко с душе.

Туга и безимсно очајање крепуше се из дубине прсију, па да та загуше и плећи да разбију; оно обивено, укочено лице сабра се још више у чудне и непојамне уборе; а суза, у коју се сабрала сваколика туга, крупна суза изби из замагљених очију и скотрља се низ сиво, сиротињом измучено, лице .... За мало, па потоком линуше топле сузе ина прљаве образе, спирајући грех са душе што га чини тешка, горка нужда и сиротиња.

— Ах, црви моји, ах, једна децо моја! Тешко мени несрећнику!

Чича Павле му се наже са искреним саучешћем.

— Ама, шта је вама на души, добри човече? Знам: није ни вама лако .... верујем.

Стари Жмурко се подиже са свога места и оспова га. Али он ништа не чује, ништа не види. И опет се замагли пред очима и спусти се мрак на душу; слике се замрсше једна у другу, само таме, у дальини, у мрачној, влажној соби лежа болни синчић на умору: јекће и грчи мршаве удове своје ....

1891. у Берлину.

М. П.

* * *

Отиловит' у прошлост, далеку из' блиску,
И тражити по њој алемова зрна,
На их онда низат' све у једну ниску —
Како је то дивно! — Благо оном који
Тако светлих зрна повиште наброји!

У моме се оку крупна суза спрема.
Сва је прошлост моја као гробље црна:
Сем сухога лишћа у њој ничег нема.
Ја имаћах сунце — да сјајно ли беше!
Ал' дођоше људи — па ми га однеше!

Децембар, 1898.
Париз.

Д. И. Јанковић

ДАЛМАТИНСКОМ ОБАЛОМ

ПУЉ — ЗАДАР — СПЉЕТ — ДУБРОВНИК — КОТОР

ПУТНИЧКИ ПУТЕ **И. Жусеа.**

Трст је аустријско трговачко, а *Пуљ* (Пола) војно приставиште. Из овог последњег господари Аустрија

[1]) Доносимо из сваке књиге неколике врло једноставне упутство. Пола Жусеа, које је 1902. године из Париза штампано железницом, нешто *јефтин*, а нешто *колик*, за и нешке, туристичке обилазе готове пуно Средземно Море, додирује Далмацију, Крф и Грчку, видео Цариград и Александрију, обилази Кајиро — Ниво и Сфинга — видео Палеш и пре свега у Паризу задржао се у Тунису, одакле су даље само два корака до Паризе. Нестани путнички утисци — каквоно утисци, јер великих каквих доживљаја и није било — хватани онако на брзу руку, брзо, као што су брзо јурили и железнице, даје или кола, неку већ ни из тоне могућности, што се једна каријска пљивајна подухватила, да их преда и напреј куфлама. Таке је утолико свега путопис **Un tour de Mediterranée**, путопис во баш плаваредне путописне вредности или и не по све баскални guide. Писац је непристало дрске у руци свој пмплаиаде (трнутни фотографски апарат), а већ познато је, да је ово данас неопходна утвалија, без које

Јадранским Морем. У Пуљ се може ући само једним искривљеним каналом, који брани приличан број утврђења: сва и чине, да у њ није лако ни ући, ни из њега изаћи. Иза многобројних окука у каналу шира се као змијска глава пуљско пристаниште. Близу обале уздижу се величанствене арене, одржане можда боље од свих, које су Римљани оставили; неки их, чули смо, предпостављају чак и Колосеју. На другом крају пристаништа простире се убојна ђубе, у којој велике окљопаче, неме и повучене, чекају тренутак, да се ослободе веза, које их држе и спутавају. Између арена и убојне ђубе пружа се варош, а над њом се вије статуа славног адмирала Тегетхофа; он је са својом малом флотом онако славно разбио Талијане код Лисе....

У Пуљу.

Мени је ту битку причао један талијански морнарош, који у мало није у њој погинуо. Одајући сву хвалу присебности и храбрости аустријског адмирала, он је на врло смешан начин бранио талијанску част, која је овде била у питању. „Далматинци, т. ј. Талијани и чине, говораше ми он, најбољи део аустријских морнара. Према томе, и ако су Талијани побеђени, ипак су други Талијани били победиоци. А шта ли би тек било, да су се раздвојена браћа здружила против заједничког непријатеља у место што су се међу собом тукла?“ Ово дивно доказивање подсети ме на Солферино. Бала тучени ипак у пола победиоци, Талијани су узеч по нешто добијали у рату; доказ је то, што имају Италију. И знајте још, да се с друге стране Алпа рачуна с тим фактом, да се ратна судбина не одлучује на бојном пољу: главније је, умети користити се ратом.

Пуљске арене су из другог века и састоје се из двојног реда сводова, врло добро одржаних. Огромно камење, наслагано просто, даје целини изглед гигантског дела. У унутрашњости се још виде остаци царске трибине, подземна ходника, којима су узлазили зверови, и канали, којима протицаше вода, што је арене претварала у језеро. Бока и гомила земље покривају сада степенице: у подне, на сунцу, ту би се човек скоро могао испећи; наслеђа вам, да ће суха трава до кога час планути. У осталом поглед на море кроз сводове је диван: на плавом небу и води опстављу се катарке и од времена на време видите као лёт тица по неколико белих једрила као пролећу. Арене затвара јака гвоздена ограда: у њих се не може лако ући и у овој уској пустињи, чији звучни сводови одбијаху на далеко шум гомиле и урлање дивљих животиња, данас се чује само цвркање цврчака на сунцу или вереље гуштерова по сухој трави. Кад већ бесмо на изласку, видесмо још последњег становника у овој самоћи — мачку и њене мачиће.

Пуљ је прашњава варош: вода се носи с једне једине чесме, на коју се долази и из дањине. Лепа споменика подсећају на цветно доба ове вароши: храм Августа и Рима, дивна мала грађевина, која подсећа на Maison Carré у Ниму; и онда златна врата и двојни портик или Porta Jovia, трем, који је водио у Капитол.

Варош се обилази за неколико часова; сем сељачког одела на горштацима из околине, друго ништа не буди радозналост. По једном дивљем обичају за нас се свагда држи вода пред вратима у каквом каменом сандику. Без сумње, овај обичај потиче од неког негдашњег несрећног случаја: можда је беснило чести појава у вароши, тако оскудној водом. Римљани немађаху оних корита, већ дивне резервоаре, на којих тецијаше не само бистра вода, већ и радост и срећа. Данас нема више нечега тога: Пуљ је опала варош, и да јој још аустријска морнарица не даје мало живота, она би била просто велико село.

Истријско троугласто полуострво, на чијем је врху Пуљ као тачка истакнута противу Италије, дели тршћански залив од Речког (Кварнерског), Трст од Ријеке, аустријско пристаниште од мађарског пристаништа. Више пута смо се уверали, да се суревњиво ривалство, које је тако често подизало Мађаре противу Аустрије, огледа и у трговачким као и у политичким стварима. Мађари несма више Талијане и то по заједничком осећању неповерења и мржње према Аустрији. Може бити да овом осећању треба и приписати то, што се често упоређује речки залив с напољским. У осталом, нема сумње, пут, који води изнад речког залива и јесте диван: Абација у свом сплету понити и цвећа подсећа на Кастеламаре; зелени гробови, који се истичу у море, имају врло свежу појезију. Али овај крај спава, а овај у Напољу живи. Ко још зна за кварнерска залива? Ко пак не говори о напољском, чије успомене и сјај лепоте природе мами и узбуђују и најравнодушније људе?

Речки залив је пун безбројних острва; изгледа, да су нека чак и на продају. Али Робинсон, који би их купио, био би у великој опасности, — сем ако би умео хватати рибе на воде и пиће у лету — да у брзо не умре од глади или да се не укочи као и стене његове краљевине. На најзеленијим од ових острва станују смели рибари, међу којима Аустрија рекрутује своје најбоље морнаре.

Кроз сплет од острва долази се у *Задар*. Ова је варош готово као Млетака. То се види по њеним уским и поплочаним улицама без тротоара: све је ту мало, збијено, гајастено. По овим малим улицама крче се

се путник не мисли на три корака. Он је овај прибор, који путовању даје велику важност чак и онда, кад је у руци обичног путника. Un tour de Maîtretaille пун је ових фотографских снимака....

Писцу је на путу била и Далмација. Његов фотографски албум ухватио је и одавде прилично број сцена и пејзажа, а поетска опис пружиће их и широј, француској публици, која, као што је познато, не познаје баш много ове крајеве с ове стране Јадрана. Ма сто он *е изнеле* те путање, довољно да не остану незабележене и у нашој књижевности. Његове путничке црте из Србије (пут 1893.) пријатно је ће и руске путоводне лист **Нива**.

А. Ст.

особито становништво. Јер сем Талијана, који у већини станују у варошн, у њу се свакодневно са села стичу и многа Далматинци, словенског порекла.*) Њих треба видети на пијаци или Млетачкој капији, кад улазе у варош натоварени живежом, зеленн и воћем.

Ови људи, високи по шест стопа и више, са својим црвеним капама, намакнутим до ушију, са својим пршљенком на плећима, са својим појасом, на коме су дуги ножеви, изгледају особито смели и одважни. Пруски краљ Фридрих Вилхелм од њих је и рекрутовао своју гарду.

Већина их је одевена у крпе. Али какве богате крпе и какво поносито држање! Женско одело је исто тако чудновато. Црвене чарапе и шамија исте боје, прегача, јелек ишаран црвено, жуто, бело, као цветна ливада, — ето такво је с бескрајним разликама у нијансама и облицима сјајно одело далматинских жена!...

Желећи та посматрати из ближе, изашли смо једне вечери у село кроз Млетачку Капију. Пут је водио обалом морском, готово равно с морским огледалом; сунце пак беше на заходу. Случајно, једна млада Далматинка, која тамо такође њаше, показа нам пут и беше нам доцније друг. Учини ми се, да сам од ње разумео, (а ја вам знам врло мало талијански, а ни мало словенски) да она њаше на пароши, где је, сирота, целог дана за пола динара носила на глави малтер за зидање једне куће. Тако је на целој далматинској обали: жене раде најтеже радове; оне су скоро као запрега. Муж је по природи војник; он пуши или војује и презире рад. Тиздо ових чудноватих обичаја налази се у планинама, које се граиичу по Босни, Херцеговини, Црној Гори и Албанији. Ми смо неколико пута имали прилике, да их опазимо: њима је, без сумње, корен у вечитом страху, у коме је овај народ живео од

На путу у Задар.

турског освојења. Али ће извесно промене у политичком животу ових Словена изменити и ове обичаје. Расејани по планинама, као у четничком рату, ова словенска племена почињу се сазиавати и присећати, да су негда била велики народ.

Под једним штитастим грмом, који се уздизаше близу пута, у сред једне ливаде, видесмо групицу људи, наоружаних до зуба, полеглих у круг и с облаком дима, који се као ореол дизаше из њихових лула. То је био општински одбор, који се саветовао. Куд ће ће веће пољске или сеоске прилике, а још с тако намрштеним лицем? У седу највише крајњу разноликост у оделу: између свих блиставше касапин, главни личност овде, црвеним и потамнелим златом своје краљевске извештаче доламе. Вратимо се по ноћи, сигурнији у овој непознатој земљи, пуној оружаних људи, него што би били и у Паризу око поноћи у каквој споредној улици и на очима благонаклоне полиције.

Задар се није подигао надом Млетака, он се гуши иза својих остарелих видина, групованих око пристаништа, које више није довољно дубоко ни за лађе средње величине.

Лав Св. Марка стављао је своје шапе на сва врата у Задру. *Сплет*, његов сусед, готово га је заборавио. У осталом, ово је сасвим римска варош, награђена у старој Диоклецијановој палати: четвора врата на палати постала су четвора врата варошка. Још се види перистил палате, царска ложа, Јупитеров храм, претворен данас у саборну цркву. Али готово ово све треба тек погађати, јер су се куће без реда увлачиле између стубова, по термама и у приватним царским апартманима. Ово фантастично нагомилавање грађи прави лавиринат улицица и сводова где би какав истраживач старина на сваком кораку падао у несвест. Велики сплетски пазар управо је живи видеа варошких и држи се

На Сплетском тргу.

над говоре о Србима. Ми смо имали прилике лично познати г. Жусса, на његову доласку путу кроз Србију, и спомињемо се, да нас је приличне труда стало уверити га, да су Далматинци части Срби.

*) Право је чудо, да г. Жуссе није умео прекинуће обележити Србе у Далматији, већ се задовољио само напоменом, да су Далматинци Словени! У осталом, свако зна што је обичан спнар код Француза,

под ведрим небом. Ту, мирно седећи, пуше и чекају купце сељаци атлетских облика. Ако треба померити џак жита, претоварити товар дрва, ту су жене, да то изврше; оне и ору, сеју, жању и доносе на пазар. Ми видесмо једну од оних сиротица, која је на јутра била донела на леђима товар дрва, пет пута већи од ње, и сад га враћаше кући стрмовитом стазом, јер га није могла продати. Њен муж њаше за њом, јашући на једном магарету, с кога му се ноге готово вуцијаху по земљи, човек пошаше пушку о рамену и пушаше величанствено као какав племић....

Диоклецијан је подигао уједно и свој двор и варош: Спалато и Салону. Али на месту, на коме је двор, утиснут у нову варош, стара варош Салона сада је само гомила рушевина.

(свршиће се)

СУНЦУ НА ЗАХОДУ

Сунце сјајно, царе неба,
Света овог добротворе,
Дивно ли си на западу
Кад за пламе слазиш горе!

У заносном том тренутку
Како мирно склапаш очи!
А из тебе како свету
Благост, љубав и мир точи!

Гора листом својим њути,
Поток тише већ жубори, —
Величанству твом се клања
Све што божја рука створи!

Побожношћу обузета
Моја душа чезне, тоне;
А руке се моје дижу
Творцу света, васионе!

Боже свети, Боже благи,
Боже праиде и љубави,
Дај ми санка и крепости
Да те мравак вечно слави!

М. Крстић.

ВЛАДИМИР КАРИЋ

Прошло је већ више од пет година, од како је судбина срушила још један стуб српске науке, од како је сазидала још једног великог поборника Српске Мисли, од како је смрћу угасила живот Владимира Карића.

Па ипак није доцкан, да се сетимо имена тог чувеног географа и великог Србина; имена човека, који се мајци Србији одужио тако, као ретко који од њених синова; имена научника и родољуба, који је цело Српство и сувише задужио својим радом; имена за далеко чувеног и увек цењеног.

Није ми циљ, да на овом месту пишем опширну историју живота и рада Карићева *), већ само желим, да најкраћим поменом подсетим читаоце на значај тог великог човека и важност његових радова.

Породица Карићева старином је из села Д. Трешњевице, округа крагујевачког, одакле је његов отац Благоје дошао као доводај у село Светлић, истога округа, и ту се доцније оженио Митенијом из познате породице Вукићевића. У томе селу рођен је Владимир 7. новембра 1848 год.

Срећом за Српску Мисао и књижевност Благоје постане практикант у Ст. Бруснаци 1853. год. Ту му син сврши три разреда основне школе. Четврти је научио у Чачку, где је Благоје премештен 1856. године.

Пошто у Чачку није било гимназије, Благоје, желећи да школује свога сина, затражи премештај у Крагујевац и добије га. У Крагујевцу је Владимир свршио три разреда гимназије, а четврти у Шапцу, где је Благоје постављен за писара начелства.

Из Шапца дође Владимир сам у Београд. Ту доврши гимназију и научи правни факултет В. Школе, 1868. год., у својој двадесетој години.

Одмах по свршеном школовању постављен је за практиканта шабачког суда, а 1870. г. за писара начелства пожаревачког. Али је наскоро напустио правну струку и прешао у просветну из жеље, да користи српској књизи.

*) Тај је посао предузео један г. професор В. Школе.

Указом од 17. авг. 1870. год. постављен је за суплента шабачке гимназије, а 1873. г. за професора гимназије у Пожаревцу. Одатле је после годину дана премештен у Шабац, а 4. сент. 1881. год. у Београд.

У Београду је најпре био професор, за тим статистичар министарства просвете и црквених послова, па секретар министарства ун. дела.

Најзад је постављен за конзула у Скопљу, где је био до 20. авг. 1892. год., када је враћен за професора II београдске гимназије. Исте је године због слабости стављен у пензију.

После кратког времена он је ради лечења отишао у Грац, у Тиролу, где је и умро 27. децембра 1893. год., у 46. години.

Карић није био енциклопед. Он се није бавио разноврсним пословима. Готово сав свој рад посветио је Географији, с тога је ретко његово дело, које не би било географске садржине. Ја ћу поменути само најважнија:

Земљопис Краљевине Србије и *Земљопис* Српске Земље и Балканског Полуострва, оба за основне школе; *Српска Земља; Земљопис* за више разреде средњих школа у три дела, а четврта књига. Целокупно издање овог Земљописа изашло је 1893. год.; *Карта Балканског Полуострва* размера 1:1.000.000 и *Карта Српске Земље* и *Балканског Полуострва* размера 1:3.000.000; и „*Србија*“ опис Земље, народа и државе.

„*Србија*“ је изишла 1887. год. и произвела читаву сензацију на словенском југу. Она је до врхунца уздигла и дотле велику углед Карићев. То је дело првог реда јединствених књига у српској књижевности, којој још ни данас нема равне.

„Она се не састоји само из гомила научних података, већ је пуна живота, искићена успоменама из прошлости, чланцима који објашњавају разне појаве у народном животу, особинама земље и њене природе, а по негде и погледима, који далеко продиру у будућност Србије“ — Narodni Listi —

„Карић као љуби свој народ, тако љуби и истину, и нема сумње, да га је управо љубав к народу и натерала, да открије и страшне ране, које су пратиле народ, не би ли се оне што пре извиделе“ — Vienac. —

„Карић је критички и веома трезвени посматралац и судија свога народа, који безобзирно открива данашње стање Србије и набраја узроке опадања српске државе и народа“ — Athenum —

Карић је отац српске школске географске књижевности, као што о томе сведоче сама дела његова. Он нам је својим *Землокисом* дао један од најодличнијих школских уџбеника, који ће се тешко моћи бољим заменити.

То вам је, читаоци, само најопштија скица живота и радова овог увек озбиљног и достојанственог човека, који је свом душом био одан своме народу; човека из чијих се уста увек чула само истина и правда, због чега

Црква Св. Спиридона у Трсту.
Снимио г. Д. Владисављевић, архитекта.

је у своме краткоме веку стекао доста непријатеља; човека и научника, који је дубоко проницао у ствари и бацао своје смеле погледе далеко у будућност Србије; човека кога треба студирати.

Па зар, према свему томе, Владимир Карић није заслужио, да га уврстимо у ред највећих Срба нашег времена и по његову научном раду и по српском му осећању и мислима?

Зар Српство нема и сувише разлога, да оплакује његову рану смрт?

Т. Радивојевић.

НАША ПИСМА

Шевхат 5. јануара 1899. год.

„Мај“ друштво чешких књижевника-белетриста. Има више од десет година како се у Прагу основало књижевничко друштво *„Мај“*, чији *редовни* чланови могу бити само белетристи, за разлику *„Умјелецке беседе“* која представља све гране чешке књижевности и уметности, а која већ 36 година часно врши свој задатак. Пре десетак година искупило се неколико млађих књижевника и основаше *„Мај“* који ће неговати и помагати специјално чешку лепу књижевност (белетристику), а ударише и темељ *пенсионом фонду* из којега ће се издржавати чешки књижевници, друштвени чланови, за време њихова боловања и непроизводности. — Као што је код свих мањих народа исто је тако и код Чеха: књижевник који је дуго и дуго био производан, у доба старости своје, када му рука није више кадра писати лепе стихове и чланке — мора живети у невољи, ако нема својега имања и других прихода од којих би могао издржавати себе и своју породицу. Бивало је, и не баш ретко, да је овај или онај чувени песник у старости својој од глади умирао. Да то не буде више, да је књижевнику и његовој породици осигурана егзистенција у старим данима, основано је ово друштво и у стању смо рећи да је за ово неколико година, од како живи, показало знаменитих успеха. Почетак у животу овога друштва, као и сваки почетак, имао је својих тешкоћа; али их друштво најзад савлада и показа повољне резултате.

Пред нама је извештај о друштвеном раду за 1897. и 98. годину, и мислимо да неће бити на одмет ако мало опширније проговоримо о његову садржају. Друштво има 69 *редовних* чланова, који имају право за пенсиони фонд; 47 *помагача*, 227 *приложника* и 79 *утемељача*.

Редовним чланом може постати сваки чешки белетриста чији су радови штампани најмање у току *пет година* у признатим чешким журналима, или који је штампао најмање *две књиге* одабране садржине и несумњиве вредности.

Крајем прошле године имао је „Мај“, које у готовини, које у новчаним папирима, преко *десет тисућа форината*, а у пенсионом фонду преко 22 тисуће.

Друштво сада издаје антологију новије чешке књижевности под именом: *Чешка поезија XIX столећа.* Већ су штампана и могу се добити прва три свеска у којима су изабране песме многих песника новијега доба. Цела антологија излазиће у појединим свесцима и читалац ће имати леп преглед и избор карактеристичних радова и смерова у чешкој књижевности.

Важан је моменат у раду овога друштва и покретање идеје *да се у Прагу подигне и друго чешко независно позориште.* — Кад је реч о драми, не треба сметнути с ума да ово друштво води нарочито старање о драмским писцима и њиховим производима, кадгод је у питању заслужени *хонорар* и *право за приказивање.*

Друштво је сада заступник скоро свих чешких драмских писаца; оно располаже са 131 комадом, а представља 35 чешких драмских писаца и 30 преводилаца. — Према друштвеном уређењу и односима са државним властима драмски је писац потпуно заштићен од злоупотреба разних позоришних управитеља и друштава који би без права и без икакве награде писцу представљали поједине драме. Ово од сада не може бити, јер је *„Мај“* у стању да то спречи.

Приходи од допуштења за приказивање драмских производа које заступа *„Мај“* овако су се развијали: 1895. год. било је 66 фор. и 70 кр.; 1896. — 478 фор. и 50 кр.;

1897. — 827 фор. и 10 кр.; а 1898. — 1329 форината. Укупно прихода било је 2701 фор. и 30 кр. Из досадашњих година види се да су ови приходи стално напредовали, па нема сумње да ће и на даље тако бити.

„*Мај*“ суделује у спима народним питањима и стара се о напредовању чешког песништва и осигурању чешких белетриста.

1. јануара ове године друштво је изгубило свога члана и чешки народ свога песника *Отокара Мохорна* који је живео на чешком југу у граду Водњанима а који се особито бавио словачким народом, и по којему је много путовао. 1896. г. био је у Цариграду, а по повратку бавио се у Бугарској и Србији. Написао је неколико сјевака песама; једно време био је уредник илустрованога листа „*Domácí krb*“; преводио је са пољског песме Словацкога; а годину дана био је и народни посланик у земаљском сабору.

Да је „*Мај*“ за десет година од свога постанка доста урадио, види се из горњих врста; а да ће се чешка публика и онога пута, као и увек, одазвати својим књижевницима — немамо разлога сумњати.

Јос. Зд. Раушар.

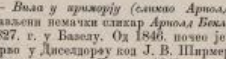

— *Вила у приморју (сликао Арнолд Беклин).* — Прослављени немачки сликар *Арнолд Беклин* родио се 16. окт. 1827. г. у Базелу. Од 1846. почео је своје студије, и то прво у Диселдорфу код Ј. В. Ширмера, за тим проваши дуже времена у Бриселу, 1848. г. бојаше у Паризу, а за тим у Риму. По своме повратку живљаше у Базелу, а 1856.—57. у Минхену где му је граф Шак давао посла за своју сликарску галерију. — 1858. био је у Ваймару професор за пејзаже. 1891. године поново отиде у Рим, где је за Шакову галерију радио своје познате слике: *Римљанска таверна, Пастирске љубавне тужбалице* и *Вила у приморју*. Вративши се 1866. поново у Базел спремио је све до 1871. г. фреске за базелски музеум. Из ово доба знаменита су му радова: *Убица* и *фурије*, *Амфијски кентаур* и *Смрт јагњећ*. Из Базела пресели се у Минхен, одакле 1876. отиде у Фиренцу у којој се најрадије бави, а у којој од 1893. г. и стално живи. — Као сликар најрадије се бави пејзажима, а кад ради фигуре најчешће их узима из приморских бајки. Као најбоља његови радови именују се *Зоробљени Прометеј* (1882.) и *Мртвачко острво* (1883.)

Вила у приморју показује све особине Беклинове кичице и сву величину његове творачке маште. Избор предмета сам по себи не би био од већега утицаја да творачка машта није изнела у њој онај сплин покрет ветра пред киме се гиба дрвеће, а море мршти и спрема да и опет, ко ће знати по који пут, пенушавим валима запљускује стеновито подножје луксузне виле. На тек ова усамљена женска фигура која необично привлачи на се гледачку пажњу! Да ли је онај несни миран покрет праз понижености према силним елементима, да ли је притајања пркос можда очајнога бића, или је она без икаква смисла стављена на ову слику? . . .

Чудноватa хармонија у слагању боја, раскошна машта и особити избор предмета карактеристика је ове слике, као и свију осталих Беклинових радова.

— *Из „Гордане“, нове драме г. Др. Л. Костића: Полазак Вукосављев у чету и Гордана ослобођава Вукосава из тамнице.* Обе ове слике представљају две од најлепших сцена у комаду. У првој, Вукосав, добивши непосредне извештаје, полази у чету која је на Пресјеци у Удбини, а Гордана га моли и преклиње да је собом поведе. — У другој, Гордана, преобучена као пиша, долази к Алиху који је заробио Вукосава, и нешто се држећи срећно ослободи свога вођа.

Обе ове слике, по фотогр. снимцима г. М. Јовановића, двор. фотографа, израдила је за „Нову Искру“ госпођа Б. Вукановићева.

— *Др. Лаза Костић* (сликао г. Марко Мурат) Донесавши у првом броју реферат о „Гордани“, а у овом две слике из ње, — приказујемо сада, у овом најновијем раду г. Марка Мурата, и самога писца г. Др Лазу Костића. По стручњачкој оцени овај је *портрет најлепши* од г. Муратових досадашњих радова те врсте.

Слика је била недавно изложена у атељеу г. М. Јовановића, а сад је већ у Сомбору у рукама свога власника г. Др. Л. Костића.

— *Црква Св. Спиридона* (снимио г. Д. Владисављевић, архитекта). Трговачка српска црква Св. Спиридона најлепша је и најбогатија црква у Србији, а по дигнута је одлична, богата и родољубна српска општина у Трсту трошком од 500 тисућа форината. Почео је зидати, 2. марта 1861. године, милањски архитекта Карло Мачиначини, а посвеће је славни сликар Дузепе Вертини. Она величанствена црква која се успорењује са Високим Дечанима, сагрђена је на врло лепом месту у византиском стилу у облику крста са богатим украсима. Њу крше пет красних кубета: четири на угловима, а пето, највише, на сред цркве. Висока је 40 метара, дугачка 38, а широка 31. Покривена је оловом, а забуке на крстовима, као и сами крстови, позлаћене су. Спољашност је од синог мрамора — четвртасто сресана камен са дивно изрезаним лиснатим главама, лозом и цвећем. Девет стубова више главних врата од керозског су, а довратници од чисто белог мрамора. Слике су мозаиком рађене, а престоне иконе од сребра и злата. Рађене су у Русији, а понаш за њих дале су богате српске породице у Трсту.

КЊИЖЕВНОСТ

*Павле Аршинов, **Српске земљорадничке задруге.*** Загреб 1898. Српска штампарија. Земљорадничке задруге, те творевине човекољубива „оца“ Рајфајзена, показале су тако лепих последица, да их свугде радо прихватају. Ове задруге не само да обезбеђују земљорадниче материјално, него су у исто време и дивна школа за честитост својих задругара. И у нас су ове корисне задруге припрљене и напредују сваким даном; особитих заслуга има, у овом погледу, вредни г. Михаило Аврамовић, секретар главног одбора српских земљорадничких задруга. О напретку њихову у нас сведочи и последњи конгрес у Јагодини, који је био посећен од најодличнијих синова Србијних. Ако којем народу, то су ове задруге, као насушни хлеб, потребне нашем, земљорадничком народу, нарочито пак у оним покрајинама, у којима је он окружен богатијим, напреднијим и препреденим такмацима у борби за опстанак; тамо могу ове задруге да буду спасилац бедем за одбрану српске народности. Имајући у виду велику важност оваких установа, г. Павле Аршинов, професор београдски, изнео је у прегледном и занимљивом облику, као разговор Срба земљорадника, све што је најпотребније знати о овој златној установи, истакнувши нарочито огромну моралну предност њену, која је много претежнија од материјалне. Књига је написана језиком јаким, јасним и одабраним; њоме веје дух љубави, слоге, братиа и правде; с тога писац заслужује, као знаоца свога предмета, сваку похвалу. Не мању хвалу заслужује и Српска Штампарија у Загребу, која је ову књигу тако укусно опремила, да се сваки Србин обрадовати мора, кад види напредак српске просвете на овом пољу

важном положају, куда запљускују силни таласи немачког, талијанског и мађарског мора. Свака глава интелигенције српске, који жели добра своме народу, треба да поради свиме силама на ширењу идеја, изложених у овој красној и корисној књизи.

П. М. Н.

УМЕТНОСТ

позориште.

Народно Позориште у 1898. години. Наше народно позориште налази се у стању о коме је за овај мах најтеже писати, и о коме се има најмање шта рећи ....

Али као да је овај увод прототип за све позоришне прегледе, јер управо не знам, када је о нашем Народном Позоришту било лакше писати, и када су наши позоришни критичари *имали* шта више рећи; и ако њихових нескромних број и слобода утерују у јаук прво, јер их доста о позоришту много *лакше* пишу, но што то они сами, из скромности, мисле.

Одиста, наше Нар. Позориште траје тралаве дане своје. Оно их у осталом није ни запамтило пресрећних, али је већ доста година како се оно заборављено од свакога, без публике и глумаца дави у паучини свог шареног репертоара. На њиак оно је још једно од најсрећнијих на кугли земљиној. У њему су трагедија, водвиљ, комедија драма .... опера. Оно је народно, народско и краљевско. Оно је обдарено свима дужностима, титулама и надама, стручном — финансијском управом, познатим *заробитчим* глумцима, још *познатијим* и *заробитчим* писцима (не узимам даровит у смислу лен и пропао) и — равноврсним репертоаром.

Ово последње најзанимљивије је; ово је политика позоришна, којој и посвећујемо ово неколико редака, и за последњи 12—15 година представља у главном два система. Први период био је „изиграване" рђавих и свуда пропалих немачких комада, слабих српских оригинала и, ознакажених на позорници, старих српских писаца. Тада је у главном извршено и познато убиство националног репертоара, коме се данас тако савесно траже злочинци. Управа је вукла за уши публику, и сматрало се непатриотски не видети, не трпети и не платити то мучење. Новији систем донео је блажију и пикантнију меру. Овде долази познато безобзирно фабриковање превода француског репертоара. Али је публика изгубила осетљивост и за то штипање пажње. Назад по најсигурнијем и неизбежном закону, у који нарочито ми Срби полажемо многе наде, да и луде ствари морају имати своја краја, неко се опаметио, публика или управа, тек се почело више мислити и говорити о позоришту и његову репертоару, коме је нарочито посвећен живљи покрет последњих дана ове године, и од кога нова година очекује прве плодове.

У 1898. години било је 249 представа (50 дневних), од којих су 52 са српским комадима (15 дневних). У њима је изнесено на репертоара 140 комада: 100 страних и 31 српски. Од страних највише (и најчешће играни) француских (57) затим немачких (34). Приповедно петнаест комада: *Царица Милица, Ричард III, Пучинин Роберт, Дон Алваро, Чича Пајсије, Миндго, Пробисвети, Мајстор Маноле, Хамлет, Вазантијанац, Фрицхен, Шилерова Пенелопа, Гордана, Зла жена* и *Београд некад и сад*. Од писаца највише је давао Шекспир (4 комада, 10 представа); од комада Сремчева *Њихова слава* (10 пута), *Микадо* (9), Бомаршеов *Севиљски Берберин* (5), *Вазантијанац* (5). Од српских писаца после Сремца највише М. Цветић (5), Матија Ваг (4) и Ј. С. Поповић (4).

Сразмера српских комада у репертоару (31 : 100) не би била тако ни страшна, колико је несрећан избор и распоред њихов. Али и при оцени овога, нарочито данас када је питање о националном репертоару тако разбуктано и општо, и када о њему највећу пажњу они који су га и убили или они који га најмање познају, треба бити врло савестан при стављању тога греха на душу управи, и одмеравати га према средствима, којима она располаже, јер најзад где смо ми паметни били за толико година, и ко је то који је *још о позоришту* за последњих година водио бригу и чији савети нису ушикани.

Друга је ствар затим, мисао непопуларна али патриотска, пажљивост и умереност са којима треба употребити одушевљење новога покрета. Бојати се да у жаситости друге крајности не ударимо загрљајем своје врло нежне *класике*. За пример наводимо Стерију, који је био

Др. Лаза Костић.

најјачи и најприступачнији, и кога су њиак зато *спасли* глумци. Питање је колико је дубок тај извор, колико се и са колико успеха може још црпсти, а да не помињемо већи број њих, који су остајући само на свечане представе, и које би, лишени тог лажног костима, као древне дутке скрхали и немајали.

Глумачки репертоар остао је у главном стари, ако се у опште може говорити о старима и новима. Постоји читава маса без сумње *нових*, с којима управа још увек чини покушаје, и како то најређе траје целе године, то је изгубљен сваки рачун. У осталом они играју исто *тако добро* као и стари. Бележимо г-цу Петковићеву, таленат са пуно нада, који је без сумње и управа већ запазила и оправдано износи у већим улогама.

Стеријино вече. У среду 30. дец. у очи нове године, приређена је у спомен рођења Јована Стерије Поповића (1. јануара 1806. — 25. фебруара 1856.) свечана представа са комадима *Зла жена* и *Београд некад и сад*, и прологима А. Гавриловића и Д. Врвака. Како је управа већ истакла тробојку националног репертоара, то се она прилично и наоружала ове вечери. То је у толико потребније било, јер се те вечери од ње много и тражило.

Реклама сувишних није било, јер им нико више не верује, али се знало да управа сирема српски репертоар, нарочито старих српских писаца. Чуло се и за пређу свечану представу, и то пројекту који се овамо сиола шири, на Стеријином вечеру говорило би се неколико речи о Стерији *(conference)*. Међутим управа је то заменила двама пролозима, од којих нарочито први то изненађење није средио довео. Он је нека апотеоза поезије и Стерија, који се покрај све борбе и искушења „богиње практичног живота" приволео царству небеској и приклоно главу њеној врло сломљиво и „практичној" (користимо се терминологијом Гавриловићевом и препоручујемо је поетама) лири, и потом (без бенгалске ватре) правно трнов венац. Стихови су разуме се рђави. Други пролог једнак по стиху, требао је да буде средњим због декламатора г. Гавриловића, који је већ чувен као прослављач стихова Бранкових. Овога пута он их је научио далеко горе но икад, и ми смо слушали искидано реч по реч „пригодног" Бранка. Иначе је глума ез народним костимом нарочито на Стеријина репертоара на позорници била врло лепо и смишљено удешена.

Зли жена и *Београд некад и сад* играни су врло добро. Остављамо да другом приликом речемо коју више о Стерији и њима, и заустављамо се само мало на првој. Г-ђа Тодосијева и г. И. Станојевић играли су те вечери изврсно. Ако их онај успех не намами да оду даље но што комични елеменат Стерији може поднети на да остане пријатна (г. Станојевић се већ показивао силан), и ако дађа труд посвете само још на тананије ситнијих и неизраженијих сцена, *Сулгана Трифунка* и *Срета чизмар* постаће омиљене личности репертоара, и биће најзаслужнија потпора и Стеријином и целом националном репертоару.

Не заборављамо ни захвалност осталима који су се испунили искреном пијететом према Стерији одиста трудили да Стеријино вече испаде свечано. Поред врелих глумаца за ово заслуга је и музике, која истина није толико проспавала *Шлезингера*, али која је у оним свечаним тренуцима, када смо били навикнути да све осетимо као велико и свечано, својом скромном мелодијом и хармонијом била доста у складу са целом вечери.

Стеријино вече испало је врло добро. Управа није могла наћи лепше завршне представе старој години, ни лепшег увода своме новом програму, коме је, ако се оствари, Стеријино вече одиста сјајан пролог; и ако ништа не заборавимо да одајемо хвалу управи позоришној, онда као то она заслужује, правда је, да то данас учинимо.

ш.

* *

У прошлом броју у чланку о Гордана, од грешака које данас свакако исправљамо нека: досети поента, количина, трактаторске, орнаменти, заиграмо, (код клавира: ова нису важне), — ће: досети поанту, комешки, трагичке, ирисе, заиграмо, ни које заиште.

МУЗИКА

Број музичара ове талијанске школе сваким даном расте и после Маскањија, Леонкавала, Пучинија и др., данас заузима најугледније место међу њима свештеник *Лоренцо Перози*.

Перози је интенсиван таленат у композицијама духовног стила. Поред омиљих добрих композиција у стилу строго црквене, истакао се Перози нарочито пре две године са једним врло замашним и величанственим делом у стилу драмске духовне музике: Oratorio — „Васкресење Лазарево."

Сада опет читамо по свима талијанским новинама, да је Перози сјајан успех постигао и с другом најновијом композицијом те врсте: Oratorio — „Васкресење Христово," — која је приказана под управом његовом прет-прошле недеље у цркви Св. Апостола у Риму.

Ово величанствено дело компоновано је за соло певаче, хор и велики оркестар са оргуљом. Огромна маса најотменије публике присуствовала је у цркви св. Апостола том концерту и бурним одобравањем одликовала је писца и диригента после сваке сјајно одсвиране нијесе.

Оркестар позоришта „Костанци" био је за ову прилику увежбан, а хор певача допуњене својевољно многи одушевљени дилетанти из аристократских кругова.

После концерта одликован је Перози у нарочитој аудијенцији од Папе Лава XIII. титулом *управитеља витиканске певачке школе* и подарено му је стално место хоровођа певача сикстинске капеле.

Према томе, данас Перози заузима веома угледан положај у Ватикану, а знамените место у историји музике, познато и чувено по Палестрињу, Алегрију и др....

Према извештајима берлинских новина дириговаће Перози још ове концертне сезоне у Берлину једну од својих овде наведених композиција.

* *

Познати *Пиетро Маскањи*, компониста опере „Cavalleria rusticana", оснивач нове талијанске школе а садашњи директор музичке школе „Rossini" у Пезару, приказао је своју последњу оперу *„Iris"* у позоришту „Костанци" у Риму. У дибретту за ону оперу обрађена је јапанска бајка: постанак цвета *ириса*.

Према извештајима талијанских новина нема сумње, да је ово дело једно од интересантнијих његових композиција и да је лепо и карактеристично по изради инструменталној, јер је Маскањи за ту сврху више месеци проучавао карактеристику јапанских музичких инструмената по приватним збиркама талијанских богаташа.

Ова опера удешена је за клавир и издата код Рикордија & Комп. у Милану.

„Iris" приказаће се први пут у Немачкој у Франкфурту на Мајни још ове сезоне.

* *

Убрзо после прве представе опере „Iris" дириговао је Маскањи у засебном концерту своју симфонију *„Деодата"*. То је композиција чисте инструменталне музике и далеко мање занимљива од његових опера.

* *

Комична опера „Дова Дијана" од *Е. Р.* вл. *Решичека* у слободној преради Моретове комедије („Desden col el desden") приказана је прошлог месеца и у бечкој опери. Али већ раније, 15. децембра 1895. год. одсвирали су филхармоничари у III. концерту, а под управом славног *Ханса Рихтера*, увертиру из те опере и тада је примљена од стране публике и критичара са особитом похвалом.

Дело се одликује снежином стила, укусом и духовитом израдом појединих тема, а нарочито — богатом инструментацијом (Berlios).

Лепотом израде истичу се поглавито ове тачке: „Интермецо fantastico", шпанска народна песма, серенада и перуанска романса Дијанина уз пратњу виоле „d'amour" и гитаре.

Решичек рођен је 4. маја 1860. год. у Бечу, где је свршио конзерваторијум; данас стално живи у Прагу.

— вл —

РАЗНО

Нови „краљ француских песника". После смрти Ервена Маларме остао је празан престо „краља француских песника". Због тога паришке новине „Temps" обратиле се свима француским песницима, и млађим и старијим, са питањем: ко је заслужан те круне? Многи од 60 песника одговорише, да им не треба никакав потказар, јер им је и без њега добро; а нарочито су противна томе и због тога што је тешко објаснити потребу таквога потказарства. Остали дадоше своје одговоре. „Temps" је скупио

главне и публиковао резултат плебисцита. Било је 19 правих листова. Од осталих гласача било је 15 за *Леона Диркса*, 7 за *Хозе Марија де Хередиа*, 6 за *Анри де Регње*, 4 за *Жана де Мореаса*, 3 за *Силви Прудома* и 2 за пронашлаца *Фредерика Мистрала*. Према таквом избору сада је Леон Диркс „*крил француских песника*“. Овај шесетогодишњи песник до сада је штампао свега два свеучилишна стихопа („Poèmes et poésies“ и „Les paroles du vaisseau“) које су се слабо продавале. Тек од како је проглашен „краљем“ његове се песме јако траже. Леона Диркса називају *косилом парнасовцем*, јер је и он из онога круга који се око 1860. г. скупио око Лекопта де-Лиља — свога учитеља.

Сви су се они клањали само једној богињи — *лепоти*. Као да су у жилави са свим издвојено од света у узвишеном и свечаном мраморном храму и као да су увек певали уз лире са златним жицама. Сакривши им је изгледала тамна и матновита, али прошлост — врачина, раскошна, обливена сунчаним зрацима. Маштом својом пренесише се на Исток, на обале грчке и у фантастичне сфере гатка и каза, у којима шетају принцезе по палмину хладу и где величанствени лабуди режу сребрнасту водиву површину. Њихова је поезија била израз незадовољства према певању доцнијих романтичара, управо оних романтичара којима је данас представник много сланљени Едмон Ростан. — Све је у производима ових парнасоваца: *хармонична оригинал, красивна лепота и мраморска чистота*. У њима се стално понављају израз бола због престанка старог божанског света.

Леон Диркс Парнасовац је и по облику и по начину исказивања својих мисли. Како ће ковати брошу својега језика, научио је у Виктора Иса; како ће га разрађивати и глачати, научио је у Теофила Готје; његов свет идеја исти је као и у Лекопта де Љла, којему је и приказао своје производе; а у песимизму његове поезије осећа се Бодлерив утицај. Погледа су му као и у осталих парнасоваца: Највиши је циљ — *уметност*, јер је она виша и од природе.

Гроб Јосифа Руњанина композитора хрватске народне химне. Године 1846. компоновао је у Глини Јосиф Руњанин, Србин православне вере, хрватску народну химну „Лепа наша домовина“, која је весма популарна у обема половима једног и истог народа. Руњанин је рођен у Винковцима 26. новембра 1821. год. Служио је у војсци и пред смрт своју био је аустријски потпуковник. Умро је у Н. Саду 8. јануара 1878. год. Све до скора није му се знао гроб. Тек крајем прошлога месеца нашао га је, у новосадском Успенском Гробљу, г. Веља Миросављевић, парох.

Др. Илија Огњановић изнеси тога ради предлог браћи Хрватима: „да овом честитом Србину, који је њихову народну химну таке дивно компоновао, подигну трајну камен-плочу, да би таме означили гроб његов и доцнијем нараштају.“

Нема сумње да ће напрешене опога предлога дало приликс и обострапом зближавању и узајамном поштовању Срба и Хрвата. —

Нова слика. Наш увиженн сарадник, академски сликар г. *Паја Јовановић* рад сада у Бечу, по поручбини немачке државе, једну слику: *Бој у Тевтобуршкој шуми*. Радујући се што је набор дошао нашем Србину, срдачно честитамо г. Јовановићу ону почаст, која је преко њега учињена и српском народу. —

Срби чланови руског археолошког друштва. На предлог г. Ф. И. Успенског, директора опог института у Цариграду, изабрани су за редовне чланове археолошког друштва г. г. *др. Јован Радовић* и *др. Стапоје Стапојевић* професори српске гимназије у Цариграду. Руски министар просвете Богољепов ће потврдно овај избор.

О Црној Гори. Словачки књижевни лист „Slovenske Pohl'ady“ доноси у свом I. броју почетак путописних цртл на Црне Горе, Маргпша Кукучина. И ако у овим цртама нема нпчег пи нопог пи знамјнног, ипак се пријатно читају због оне словенске љубави која их провејава.

БИБЛИОГРАФИЈА

ЛИСТОВИ

1. **Српски архив за целокупно лекарство**. Орган српске лекарског друштва. Уређује *Др. Јован Јовић*. — Год IV. св. 12. — Београд. Државна штампа. Краљ. Србије 1898.

2. **Народно здравље**. Лекарско поуке народу (додатак Српскпх. за целокуп. лекарство). Уређује *Др. Јован Јовић*. Год. III, бр. 12. Београд. Државна штампа. Краљ. Србије, 1898.

3. **Зорница**. Дечје новине. Год. II. број 3. и 4. Уредник *Мил. Јовић*, учитељ. Штампа државна штампарија Краљевине Србије. Београд 1898.

4. **Српски дом**. Лист за забаву, поуку и књижевност. Излазпи и одговорни уредник *Душан Ровић*. Год. I. број 1. — Излази сваког 1. и 16. дана у месецу. Српска Штампарија у Загребу

5. **Вienac** zabavi i pouci. Bp. 3. Год. XXX. Уређује *Богтко Иконић*. Излазпште и тиска Дионичке Тискаре. Загреб 1899. Излази сваке суботе на 2 табака. Годишња цена 7 форинат.

6. **Полицијски Гласник**. Стручни лист за све полицијске радње. Год III, бр. 1. Одговорни уредник *Ил. Дпмитријевић*. Штампа Краљ. Срп. држ. Штампарија.

7. **Службени војни лист**. Орган и издање војног министарства. Уредник: Централштабни пуковник *Вукомап Арнчић*. — Бр. 1. год XIX. Штампа. Краљ. Срп. Војн. Министарства.

8. **Slovenski svet**. Letnik XII. štev. 1. Izdatelj lastnik in odgovorni urednik Fran Podgornik. Na Dunaju, 1898. —

9 **Учитељски пријатељ** Бр. 1., год. 1. Излази сваке недеље. — Главни уредник *Сима М. Шабанац*. одговорни уредник А. Пантанић. Власник Симе и комп. Штампарија Савића и комп. Београд. — Цена за Србију на поштама: годишње 2 дин., полугодишње 1. д. Број 5. н. д.

И Н И Г Е

1. **Novi vidici n kaznenom pravu**. Napisao Dr. Stjepan Pusilović. Preštampano iz „*Mjesečnika*“. U Zagrebu. Tiskom Dionièke Tiskare 1898. — 8°, стр. 58.

2. **Sloboda volje i kaznene pravo**. — Govor što ga je držao Silvije Josip dne 19. listopada 1898. pri svojoj instalaciji rektorom hrv. sveučilišta. Zagreb, Tisak kralj. zemaljske tiskare. 18'8. — 8°, стр. 25.

3. **Српске народне умотворине на разних српских крајева**. Прибележио и издао *Никола Стапков Кукић*. Српска штампарија у Загребу, 1898. Цпјена 30 новчића. — 8°, стр. 112.

4. **Статистика бугарских школа у Ту ској** за 1893. 94. школску годину, од М. В. Весселиновића. — Statistique des écoles bulgares en Turquie pour l'année scolaire 1893. — 94. par M. V. Vesselinovitch. Београд — Belgrade. Штампано у државној штампарији краљ. Србије. 1898. — 8°, стр. 43. Цена 0·60 динара.

5. **Три вускетара**. Роман *Александра Дюме*. Превео с француског *Душан Л. Ђокић*. — II део. Београд. Штампарија код „Просвете“ С Хорошева. 1898. — 8°, 422 стр. Цена 3 дин.

6. **Повољење професора богословије**. Канонска и супремена расправа од Петра С Протића. проф. Београд. Народна*електричпа штампарија Љуб J. Бојовића. 1898. 8°, стр. 22. Цена ?

7. **Приморска обличја**. Нове приче *С. Матавуља*. — Зубларна књига. Садржај: *Јанко и Иванко*. — *Укоп Пилипа Вралете*. — *Вечпое кост*. — *Пајдро и Доминка*. — *Дуда и прилике у Дуњову*. — *Хр. Пилип*. — *Домаћаје у сеоку*. — Издаље српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића. У Новом Саду 1899.

„**Нова Искра**“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Паровој Радак. Штампарија, Кнезеп Спомепик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*.

Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

СТОЈАН НОВАКОВИЋ

(НАСТАВАК)

II.

Књижевни рад Стојана Новаковића, судећи по количини, напредно је плодан, судећи по струкама, разноврстан је, судећи по спољашњем облику, изразит је.

Свако од ових наших тврђења могло би се потврдити доказима: плодност књижевнога рада већ самим библиографским прегледом свега што је до сад урадио на књижевности, разноврсност прегледом књижевних струка о којима се бавио, а изразитост разматрањем стила и језика списа Новаковићевих.

Без две године, биће четири десетине како Стојан Новаковић ради на српској књижевности. За тај, истина, дуг низ година — просечан век људски — и он је толико урадио на књижевности, да мислимо да би и њему нарочито посла задало, кад би хтео потпуно све побројати шта је досад из његова пера изашло. У толико пре, ми за сад и на овом месту морамо напустити мисао, да донесемо тачан библиографски преглед свих књижевних радова Новаковићевих. Преглед по струкама и главнијих књижевних послова, о којима имамо података, са потребним објашњењима, такође ће, ма и у крупним цртама, дати слику ове врсте рада Новаковићева. А слика књижевнога рада Новаковићева, кад се у мислима споји нарочито са оном о службеном раду његову, коју смо се трудили да оцртамо у одељку пред овим, даће уједно две најглавније стране целокупног духовног лика Новаковићева.

Седма десетина нашега века време је у српској књижевности, у којем је бујала уметничка песма и приповетка. Није никакво чудо, напротив, са свим је природно, што је и у тадашње српске омладине све оно, што је у себи осећало снаге за књижевни позив, огледал оту снагу на песми и приповеци, од прилике као у омладине у десетинама за овом — на политици и друштвеним питањима.

И Новаковића је поезија увела у књижевност.

Од 1860.—1864. песме, приповетке, као и преводи приповедака, романа, драма и повећих епских песама обележавају прву појаву и прво време Новаковићева књижевног рада. Сви су ти његови радови штампани у многим ондашњим часописима, а неке, као избор из повећег низа својих песама, штампао је за се у књижици *Певанија Стојана Новаковића*, исто тако и приповетке *Несрећни Анђелак* и т. д. Те књижевне прворине Новаковићеве данас имају, истина, само историјске вредности; али по њима се може видети, не само како је и Новаковић, понесен тадашњом књижевном струјом, прво огледао своју снагу на лепој књижевности, — него, рекли бисмо, колико је од тога прваштњег књижевног рада његова остало местимичног трага на његову стилу чак и у доцнијим научним делима, којима је на свагда задужио српску науку и књижевност.

Да оставимо на страну његов доцнији, непосредни, рад на лепој књижевности, кад му се име спомињало већ као одбилног научника; али тим, што су први његови самостални кораци у књижевности упућени баш храму Поезије и што је прве своје духовне силе баш Њену олтару приложио, — од тога је, по нашем мишљењу, без сумње, остало трага на богатству израза и полету мисли у многобројним и разноврсним књижевним радовима његовим. Па, слободни смо поћи и даље и тврдити, да и крајњем извору племенитих осећања и узвишених мисли, из којега је потицала целокупна јавна радња његова — поред личних особина и врлина његових, поред утицаја гимназијског (више класичног) школовања, поред утицаја, који је касноликим ауторитетом имао на њ Даничић, — треба тражити прве почетке *и у његовим првим радовима на лепој књижевности*. — Колико у том науке за образовање подмлатка српскога, колико напомене онима, који то образовање руководе, или као практични просветни чиниоци или као управљачи ових! —

Међу књижевним првинама Новаковићевим, између 1860.—1864, спомињу се на трећем месту његови историјски и други чланци и расправе, на четвртом између самосталних чланчића и расправа истиче се: *О словима* ъ *и* ь *у* „Даници“ и *Лак поглед на развитак српске књижевности* и „Лицејци II“, и на послетку, на петом месту што је помагао Даничићу у израђивању „Рјечника из књижевних старина.*) Сви ови први књижевни послови Новаковићеви: или, као што смо напред видели, остављају одређеног трага и на даљем књижевном раду његову, или су уједно први почеци струка и врста књижевних, о којима се он и доцније с успехом бавио.

Најчешће се до сад тврдило, да је Новаковића одвратила од рада на лепој књижевности и упутила га науци критика његових песама од Косте Руварца. Може бити, да и та критика није прошла без икаква утицаја на њ; али да је у том правцу одсудније утицао на њега Даничић, види се већ по његовим напред поменутим првим радовима из области историје књижевности и филологије. У осталом, и на њ се може применити оно, што је он, једном приликом, за другог изрекао, да таленат, ако и не погоди увек прави пут, брзо то увиђа, и истом снагом, којом је дотле ишао, враћа се онамо куда треба, и иде напред.

Као прво знатније књижевно предузеће, по којем се почело више гласати Новаковићево име у књижевности, јесте његова *Вила* од 1865.—1868. *Вила* је по свем, и по унутрашњој садржини и по спољашњем облику (језику, нарочито правилности његовој, па и техничкој изради,) и уредном излажењу угледно место заузела међу српским часописима, који су излазили и пре и дуго после ње. Доносећи уметничке песме, приповетке, расправе и чланке из појединих, нарочито народних, наука, па критике, приказе и народне умотворине, *Вила* је све те књижевне струке кретала у напред, те за своје време била најбоље гласило и напредан покретач свега тога у књижевности, нарочито с ове стране Саве и Дунава. Али Новаковић није био своме листу само врстан уредник, него и први и главни сарадник. У његовој биографији (*у Годишњаку* стр. 5.) стоји да је у *Вили* „највише његових радова“. То је доиста у своје време био веома драг и симпатичан књижевно-научни часопис! Као таквог сећаће га се добро његови тадашњи читаоци.

Али између година, којих је издавао и уређивао *Вилу*, предузео је и извршио Новаковић посао, којему је тада само његова снага била дорасла, а који би и сам собом довољан био да му очува лепо име у историји српске књижевности. То је, већ напред поменута, његова *Историја српске књижевности*, преглед угађан за школску потребу (1867. а друго поправљено издање 1871.). На том пољу, Новаковић је, истина, имао и претходника у умном и много заслужном Павлу J. Шафарику и савременика научника у В. Јагићу, као и од наших и туђих писаца покушаја прегледа историје српске књижевности; али од првога (Шафарика) Новаковић се својом *Историјом српске књижевности* разликује, што му дело није, на основи хронолошкој, биографско и библиографско излагање и побрајање књижевника и њихових списа, а од другога (В. Јагића) — што, и ако није својим прегледом угађеним за школу онолико стручно и дубоко улазио у стару српску и хрватску књижевност, као Јагић, опет за то дао је преглед целокупне наше књижевности, почевши са усменом народном, за тим, прешавши на писану стару, па новију, догнао је до наших дана. Ну, не само да Новаковићева *Историја српске књижевности* није сухопарно хронолошко, библиографско и биографско набрајање, него, напротив, она је од почетка до краја одржала карактер прагматичне историје духовног развитка српскога народа, тумачећи књижевне појаве, где је за то било места и потребе, у вези са целокупним народним животом, са културним, просветним и политичким приликама. Истина, развитком и напретком књижевно-историјских истраживања, Новаковићева је *Историја српске књижевности* на неким местима сад већ застарела; али она је за своје време не само у школама у Србији него и у целом Српству учинила што је требало: дала је у главном верну, а у многим појединостима и на свагда истиниту, слику развитка српске књижевности. А тиме, колико је допринела савременом развитку српске књижевности и умног образовања, далеко би нас одвело, кад бисмо на овом месту истицали и доказивали. — Будући неко време хонорарни професор Више Женске Школе написао је *Малу историју српске књижевности* за ову школу 1870. Давши преглед историје српске књижевности, постарао се и за преглед историје светске књижевности својим преводом *Др. Јована Шера Опште историје књижевности*. 1872.—1873. — А својим *Примерима књижевности и језика старога и српско-словенскога* 1877. (друго издање 1889.) много је допринео дубљем, на самим примерима расветљеном, познавању старо словенске и српско словенске књижевности и језика. А колико за познавање српскога језика толико и за познавање књижевности и за књижевно образовање српске омладине учинио је много својом *Српском Читанком*, књигом I., за гимназије кнежевине Србије 1870., која је за тим дочекала више поправљених издања, и неко време, пошто се са *Српском Читанком* књ. II. од Светислава Вуловића спојила у једно, била је једина српска читанка у нижим разредима средње школе у Србији. За тим је Новаковић, после четврт века од појаве прве књиге његове *Српске Читанке*, покрај свих својих високо научних и државничких послова, стигао да обдари српску средњу школу са свим из нова прерађеном *Сри-*

*) Види *Годишњак Српске Краљевске Академије*, I. стр. 204.—205.

Митрополит Дионисије.

ском Читанком у две књиге, 1895., које се сад употребљавају у III. и IV. разреду.

Колико је овај Новаковићев рад знатан за књижевно образовање школске омладине и у опште српске интелигенције, толико је за саму историју српске књижевности *као научну струку* знатан његов рад: на српској библиографији, на објављивању и издавању књижевних споменика и на научном обрађивању знатнијих појава из књижевне прошлости српске, у облику посебних студија и монографија.

Две године доцније после прве појаве његове *Историје српске књижевности* изиде (1869.) и његова *Српска библиографија за новију српску књижевност — до године 1867.*, а за тим *1868. до 1876.* за сваку годину у „Гласнику" тих година. И ако је већ П. Ј. Шафарик учинио први знатнији покушај за српску библиографију у својој „Историји српске писмености" (Gesch. d. serb. Schrift), опет за то први ју је Новаковић обрадио као засебну научну грану, те тиме познавању и проучавању српске новије књижевности положио поуздан основ.

Али ништа мање није Новаковић учинио и за познавање и проучавање старе српске књижевности, научно издајући и објављујући књижевне споменике у „Гласнику" Српског Ученог Друштва 1866.—1785., па у „Starinama" Jugoslavenske Akademije 1872.—1886., и на послетку у „Споменику" Српске Краљевске Академије (1895.) Тим је допунио и даље наставио у том правцу знаменит рад својега учитеља Ђ. Даничића.

Поименце, пак, споменућемо ове Новаковићеве радове, који се тичу разних тренутака или старе или новије српске књижевности: *Срби Мухамеданци и турска писменост*, по књизи др-а О. Блау-а, у „Гласнику" XXVI. (1869.); *Стари српско-словенски буквар* с неколиким белешкама за историју буквара у опште — у „Гласнику" XXXIV. (1872.); *Српски поменици* XV—XVIII. в. у „Гласнику" 42. (1875.); Акценти штампаних српско словенских књига у „Гласнику" XLIV. (1877.); *Божидара Вуковића зборници за путнике* и *Хронограф, цароставник, тројадик* у „Гласнику" XLV. (1877.); *Буквари за Србе 1727 и 1734* у „Гласнику" XLVI (1878.); *Приповетка о Александру Великом* у старој српској књижевности у „Гласнику" II. одељ. књ. 9. (1878.); *Акценти тргозишког јеванђеља од 1512.* у „Гласнику" XLVII (1879.); *Варлаам и Јоасаф* прилог к познавању упоредне литерарне и хришћанске белетристике у Срба, Бугара и Руса, у „Гласнику" L (1881.); *Српске народне песме о боју на Косову* у „Годишњици" II. (1878.); *Ђуро Даничић или филологија и књижевни језик српски 1847—1877* у „Српској Зори" (1878.); *Белешке о Ђ. Даничићу* у „Годишњици" XIII. (1886.); *преводио одломке из старе српске књижевности* у „Хришћанском Веснику" за 1878.—1881.; *Челник Радич-Облачић Раде српских народних песама* у „Годишњици" IV. 1884.; *Стара штампања за Бугаре* у „Radu" 37.; у Јагићеву часопису „Archiv für slav. Philologie" више чланака књижевно-историјскога значаја: *о Леђану граду срп. нар. песама, о одласку св. Саве у калуђере, Легенде о св. Алексију* и т. д. од 1876. на даље; у француским књижевним часописима Лежерову и Губернатисову неколико чланака и чланчића о српском језику и књижевности 1873.—1886.; у разним књижевним и политичким часописима *разне ситне белешке, књижевне дописе, критике, рецензије, приказе, пригодне беседе* које се тичу појединих знатнијих тренутака, књижевника и научника, у историји српске и словенске књижевности.

Ето тако (и до овог пространства) се развио Новаковићев рад на историји и познавању српске књижевности, свакојако најсроднији и најближи његовим књижевним почецима. Тај рад већ је толико опсежан и знатан, да би довољан био да му само он у историји српске књижевности на свагда очува славу имену.

(свршиће се)

ПОРУКА

Ти си мени, песмо, била
Првих дана друга смела,
И пружала лака крила
Куд је моја душа хтела.

Ти милова росно цвеће,
Ти шапута рујној зори;
Твоје крило свуда леће
И никад се не замори.

Где се љубе срца млада
Ти их нијаш, песмо мила;
Где се тражи топла нада
Ти си и ње оставила.

А где 'но се тужи, плаче,
Ти разгониш сузне ноћи;
Па да срце куцне јаче
Ти му дајеш своје моћи.

Тако лета, песмо лака,
Украј суза, крај невоље;
А реч ти је била свака:
Не бој ми се, биће боље!...

Да, тако је увек било,
То је ваљда упут с неба;
Али данас, чедо мило,
Твоје крило мени треба.

Видиш оно поље равно,
Где се нојца равни данку,
Сиазио сам, не одавно,
Једну ружу сиротанку.

Ох, какав је цвет румени!
— У свету му равна није.
Ал' га од свуд, тешко мени,
Непогода љута бије!

Олујина, муња, громи,
Све што носе мутни дани —
Над њиме се, јадним, ломи:
А никога да га брани.

Тамо жури, песмо моја,
Нек' ти крило чудо прави!
Нађеш ли га у сред боја —
Пољуби га и поздрави!...

И реци му у свом лету:
Да клонуо никад није,
И да има још на свету
Непогода кога бије!

На и то му кажи даље:
Биће дана и без јада!
И да песник што те шаље
Времену се бољем нада.

И још, и још.... али на што?!...
— То би било жудет' раја!...
Ћути душо, ћути машто,
Ваших жеља никад краја!...

1899. Београд.

Цветко.

СИРОМАХ КОС

(Paysage intime.)

Зима је, стреха пуца. По дрвећу у моме врту попало иње и окитило га, чини ми се, љепше, но што га је китио цват прољетос.... Немам посла, па ми се не би морало излазити из собе. Ама опет превуче ме жеља, да се прођем.

На улици је лијепо. Смрзло се. По тарацу јучерашњи снијег мјестимице непочишћен и угажен. Шкргуће под ногама, и час по превари ногу, те се оклизне. Много свијета посрће, пролазећи мимо мене. Доста их је за послом, а има их и беспослених, као што сам и сам.

Додија ми прометати се кроза свијет и увијати се то на једну то на другу страну. Најпаметније, што могах учинити, и учиним. Скренем у најближи парк и отпочнем шетњу. Шетам и шетам. Нема ништа, да ми мами поглед. Ни дрвеће, ни грмље, ни лијехе превучене снијегом, ни празне клупе са по гдекојим млазом замрзле воде. Нигдје ништа, и нигдје никог.

Зар сам ја сам у овој пустоши?

„Не, не, не!“ причу ми се. Обазрем се према гласу. — Боже, како човјека ухо вара, кад се занесе, кад сања, ма и будан! То, што ми се причу, био је глас шевин. То вам је била сасвим обична шева. Кажем ја: ухо ме преварило.

Кад сам и онако у доколици, станем. Нећу да поплашим шеве. — Има круну — гледаћу је са страхом и поштовањем. —

Ах, није то она сама! Има и један кос, мало подаље од ње. Баш ћу да их се нагледам.

En face. Вајао г. *С. Роксандић.*

Кос мало протресе перје и поче пјесму. Шева је слушала и гледала преда се. Ви знате, да кос лијепо пјева. Али шта је пјевао шеви, не знате. Хоћете ли, да вам кажем?

Кос је пјевао: „Давно је то било, кад сам те први пут видио. Ти си била мала, а лијепа као и данас. Ја сам био оволики, колики сам. Не знам, зашто — заволио сам те. Дивио сам се и твом лету, и твом скакутању и пјесми твојој. Очи су ме твоје заносиле. И даномице сам те све више љубио, о теби сањао, о теби пјевао.... Казују ми други, да има много љепших тица од тебе, ама не вјерујем. Ти си ми најљепша и најмилија. Једнако летим за тобом и падам на исто дрво, на исту ледину, гдје и ти. — Покаткад сам поиздаље пјевао, твоју дивоту пјевао да и ти чујеш. Ти си слушала и смјешкала се, а то је смјешкање јачало наду у мени. Но нисам смио да ти приђем. Никад те не видјех саме. Вазда си била јà с родбином, јà с другарицама. Сад ми је пала у дио срећа, да ти речем, како те љубим изнад свега. Ох, реци ми, да ли ти је љубав моја по вољи, и да ли сам и ја теби у вољи?

Шева је ћутала.

„Љубиш ли ме, тиче моје?“ пита кос нестрпљиво.

Шева и опет ћути.

„Кажи само једну ријеч: да, или не!“ молио је кос.

„„Други пут!““ шапну шева, па одлети и мени и косу испред очију.

Кос оста оборене главе и спуштених крила. Готове му сузе ударити. И поче изводити у пјесми боле врелог срца свог. Жалостивна је то пјесма била:

„. . . . . Други пут! — —
Да л' то значи: већ си спремљен
у најдубљи срца кут,
ал' ти сад не могу рећи;
чекни мало — други пут!
Ил' то значи: црве мали,
што се о мој вјешаш скут,
не ћу сада, имам када
Да те згазим — други пут!“

Пјесмом својом бјеше кос домамио и једног врапца. Врабац ко врабац. Дрзак, па као да кос њега питаше, испрси се, па окрену поповати кроз цвркут: „Да те љуби, рекла би ти одмах, а не — *други пут!*“

И прну оној страни, камо је и шева одлећела. Кос гледаше испрва убезекнуто, па се у неке стресе и уздахну.

Ја га хтједох тјешити и кријенити надом, ама не смједох. По свему ми се чинило, да је врабац право рекао. Жао ми бјеше коса, и двије ми се сузе скотрљаше низ образе. Кос ме погледа умиљато, као да шћаше рећи „хвала“, и одлети — ама не за шевом . . . .

Шта ли ће бити с њиме? — Сиромах кос!

Беч **Лазар Димитријевић.**

САЊАЊЕ

Ноћ је блага, мирна, тија;
Пунан мјесец с неба сија,
А око њег' звјезде чиле
У коло се ухватиле —
Колом вију, колом крећу
И скакућу и пол'јећу
И у своме јасном сјају
Као да се надметају;
Тек још гласак среће њи'не
Што не чујеш од даљине.

А с источних рајских врата
Анђ'о један колу стиже;
Сјај мјесечев руком хвата
И на златне косе ниже;
Још звијезда коло вито
Ко колајну на се меће,
Па се узви поносито
Благи анђ'о људске среће.
И у светом ноћном миру
Он се крену по свемиру,
Куд замршен пут се плете
Од планете — до планете.

А за њиме по бескрају
Извија се у свём сјају
С безброј нити златна стр'јела,
Па биљежи златним трагом
Силна мјеста и далека
Кроз безмјерни свемир цио,
Гдје је анђ'о среће био.

И још тренут, тренут само
Па га ето земљи амо,
Да увиди и да чује,
Ко за јаде само знаде
И болове ко болује
С циглим добром — мрвом наде.

Лети анђ'о и већ стиже
Заспаломе свјету ближе ....
А да ли га ико спази
Од смртника, гдје долази?
— Просјак један, нико више,
Што на голој земљи сања
И уморном руком брише
Сузе горка радовања.

Беч. **Божидар Чероњић.**

ИЗ ДАЉИНЕ....

(ИЗ ТАСИНОГ ДНЕВНИКА)

Беше то 13. јула . . . . Освануо леп летњи дан. Сунце својим јутарњим зрацима покрило пристаниште хамбуршко и обасјало стотинама великих и малих бродова . . . .

На хамбуршкој обали, где пристају лађе из целога света, нема никада мира, али чим пукне дан, тамо је такав жив саобраћај, да се једна провлачите кроз гомиле мрнара, лађара, носача и разноликог другог света . . . . Ту, као оне на вавилонској кули, можете слушати језике свију народа на свету; а опет на морским лађама, што су се нанизале дуж обале, лепршају се заставе свију земаља и с ове и с оне стране океана . . . .

Када стигосмо на пристаниште Св. Павла, звоно већ даде знак и по други пут.

Ми утрчасмо у лађу . . . .

Изби шести сахат, даде се и трећи знак, и капетан, озго, са свога места, командова полазак . . . . „Фреја“, уз свирку музике, одби се од обале . . . .

„Фреја“ је салонски брод првога реда. На њему је свака удобност за весеље и уживање. Сви салони и кабине пуне сјаја и раскоши . . . . Осветљен је електричном светлошћу, а има и своју засебну музику . . . .

Брод је намењен да двапута недељно одржава везу између *Хамбурга* и острва *Хелголанда* . . . . И увек је пун света, већином Немаца из горње Немачке, па онда Енглеза, Американаца и т. д. Тек путника из јужних, наших крајева, броји врло мало. Можда двојицу, тројицу у десетине година . . . . Прво с тога што је далеко, а друго, и клима је за нас сувише оштра . . . .

Одбив се од обале, крепусмо се низ Елбу. Уз лупу точкова разлегаху се и звуци веселе музике, а са бродова, поред којих пролажасмо, осу се махање марама и капа; са свију прозора што беху ближе обали, гледасмо поздраве рукама, чусмо неко довикивање, докле и то из вида не изгубисмо . . . .

Али и оволико поздравље изазива чуђење: јер Немци нису ни весео ни љубазан народ. Они никога не воле, али и њих нико радо не гледа. Сва њихова историја казује, да су увек гледали само на освајање и пљачкање.... Немци никоме нису добра учинили, никога помогли . . . . У својим колонијама, где су се силом натурили за господаре, за обичне иступе вешају читаве гомиле јадних урођеника . . . . А опет где својом трговином допру, тамо избијају из седла свакога конкурента . . . . Читао сам негде у једноме допису, како је ту скоро некаква нова немачка лађа једнога дана први пут допловила у Америку . . . . На пристаништу стајало је и посматрало много света . . . . И путници, који су се искрцавали на обалу, слушали су, веле, јасне узвике; „Доле с Немачком! . . . Она мора бити уништена“ и т. д. . . . .

Три сахата пловисмо тако Елбом, гледајући на једној и другој њеној страни места пуна зеленила, лепе варошице, далека села, идилске колибе рибара, и сусрећући се час по са пуним бродовима из целога, широкога света....

Куксхафен је последњи град на уливу Елбе у Северно Море.

Ту стадосмо да примимо нове путнике, којих биваше све више и више, па се онда „Фреја" баци на морске таласе.

Али у исти час нас, са југа Јевропе, прође као нека језа. Келнери зађоше по салонима, и носећи нарочите судове, спуштаху их крај фотеља и седишта. Ја се сетих чему је то. И први искусих да нисмо на тврдом земљишту. Спопаде ме морска болест....

Што даље залажасмо у море, „Фреја" биваше све немирнија.

Таласи морски узеше је на своја крила, па је окретаху час на једну час на другу страну, па онда повукоше час кљун час думен у дубину.... Наш велики брод беше као оно љуска орахова. Наступи бура тако страховита, да је никада нећу заборавити. Морски таласи пребацивaху се преко лађе, и ко је покушао прећи салоном, морао се добро држати за ограде, за тај случај нарочито удешене.... Лица у путника постадоше бледа.... Морнари залазе и вичу: „Господо! молимо вас, улазите у кабине".... Хладни Енглези ћуте и пуше. Ми са југа мремо од страха.... Бура бесни све јаче. Таласи покрили прозоре, чујете грдну хуку и ломњаву. Сав онај свет сабио се у кабине и ухватио чврсто за седишта. Један тражи коњака, други соде, трећи лимуна, чујете из кабина јецање, а горди Американац стао на сред салона, посрне ђа амо ђа тамо, како се лађа нагиба, али чврсто држи у руци свој грог и није га наискап.... Умуче и музика.... Само се горе, на крову, чује вика мрнара и оштра команда капетанова....

Пуна четири сахата борисмо се тако на таласима. Ни да се живи, ни да се мре. Док тек неко повика — *Хелголанд*....

Указа се прво као тачкица на површини морској, па после растијаше све више и више....

После пола сахата угледасмо и само острво....

Још мало, па на обали видесмо гомиле радознале публике.... И чусмо звуке енглеске музике....

Наш брод, све љуљајући се, стаде на читав километар од обале.

И одонуд, од острва, поврвише барке Хелголандаца, да нас приме и на острво одвезу....

Али наша страховања не престајаху....

Узбуркани таласи љуљају и брод и барку, и не дају јој прићи ближе степеницама брода....

Смели Енглези са опасношћу живота скакаху у барке, а нас плашљивце, невичне ћудима мора, „Фрејини" монари предаваху из руку у руке снажним лађарима са острва....

Нашом барком руковаху четири вична Хелголандеза, али ипак требасмо четврт сахата, докле, после грдне борбе са таласима, осетисмо тврду земљу под ногама....

Ступив на обалу, ја не обратих слух ни поздраву публике која је „Фрејине" путнике дочекала, нити чух позиве хотелских портира, нити се обрадовах монотоном свирању купалишне музике, него се окренух мору, да се дивим његову величанству и да кунем његове немирне таласе....

Хелголанд лежи у Северном Мору. Има облик троугла и удаљен је шест сахата од Хамбурга.

Површина му износи свега 5000 квад. метара, али је свуда наоколо сам гребен, сама стена, о коју су се ношени буром разбили многи и многи бродови, натоварени свакојаком трговачком робом.

Острво је све од црвене земље и камена, и подељено је на горњу и доњу варош. Има до 600 кућа и на 2500 становника, већином мрнара и рибара, трговаца, хотелијера и т. д....

Острвљани живе од странаца који свакога лета долазе на купање. За њих има хотела и кафана, курсалон, позориште, билијарница, читаоница, картарница и т. д. Преко године долази на три хиљаде гостију, да се проведу и лече. Топлота воде једва долази до 13 степени С., а нама је у београдској Сави хладно и на 18°.... Све потребе добављају се из Хамбурга, и зато је на острву велика скупоћа.

Хелголанд је скупо морско купатило, те са тога на њ долази само богатија класа. Немају ни воде за пиће, него купе кишницу у цистерне, те то после хладе и пију.

Налазећи се вечито на самој бури, Хелголанд има слику дивље романтике. Око њега је готово дан ноћ борба ветрова и таласа. Морске лађе далеко обилазе гребене острва. Стотинама је бродова ту разбијено. Ради тога је Енглеска подигла високе светлосне куле, да из далека дају бродовима опазити опасност. Новија кула висока је 75 метара; оздо је зидана, а горе кров и галерија је од самога стакла и гвожђа. На кули се пале 24 лампе, које бацају светлост у даљину на 15 километара. С куле не видите ништа друго до бескрајно море, у даљини морске бродове, а ниже, доле по морској површини, делфине како помаљају чељусти, очекујући какав год плен; више њих прелећу морски галебови, предсказујући својом писком јачу буру и ветрове....

На острву нема зеленила. Покушавали су да засаде дрвеће, али они страховити ветрови све ишчупају из корена и однесу. Једино им се држе у земљи — кромпири, то омиљено поврће Енглезима и Немцима....

Што је лепших кућа, то су ложе за странце. Имају црквицу посвећену светом оцу Николају, заштитнику свију бродара. Уз то имају и школу са четири разреда.

У XVI веку Хелголанд је био становиште разбојничко. Одатле су морски гусари излетали и нападали трговачке бродове. После је пао у руке Шлезвиг-Холштајну, па онда Данској, докле га није енглески адмирал Лелкленд освојио и Енглеској придао. Но трошкови на острву из године у годину растијаху све више, међутим приходи не допираху ни близу да покрију расходе, те се енглеска влада пре три године реши: да за неку накнаду уступи острво Немачкој.

Острвом управља гувернер. Њему је придат за саветовање одбор шесторице, састављен из самих мештана. На острву немају адвоката, јер немају ни парница. Кривични случајеви су ретки. Људи постају пуполетни тек у 25. години, а жене у 21. Муж и жена имају једнака имовна права. Као вечни бродари на мору, острвљани су ослобођени војене службе.

Људи су им јаки, издржљиви. Сав им је посао по мору да лове рибу, провозају путнике, или у случају несреће да притичу у помоћ бродоломницима. На женама остаје сав посао у кући и на пољу. И ако много раде, жене су им, може се казати, лепе и допадљиве плавуше. Језик им је особни — *хелголандски*, смеша од енглеског и немачког.

Када се мало одморисмо у хотелу, пођосмо да се по острву прошетамо.

На вратима сусрете нас хотелијер и с листом у руци, као што је то у њих ред, поче молити: да му кажемо име, презиме и т. д.

Ја рекох име.

— Молим, одакле сте?...

— Из Београда....

Он ме гледа радознало....

— Молим, где је то?

Из јужисточних пројес

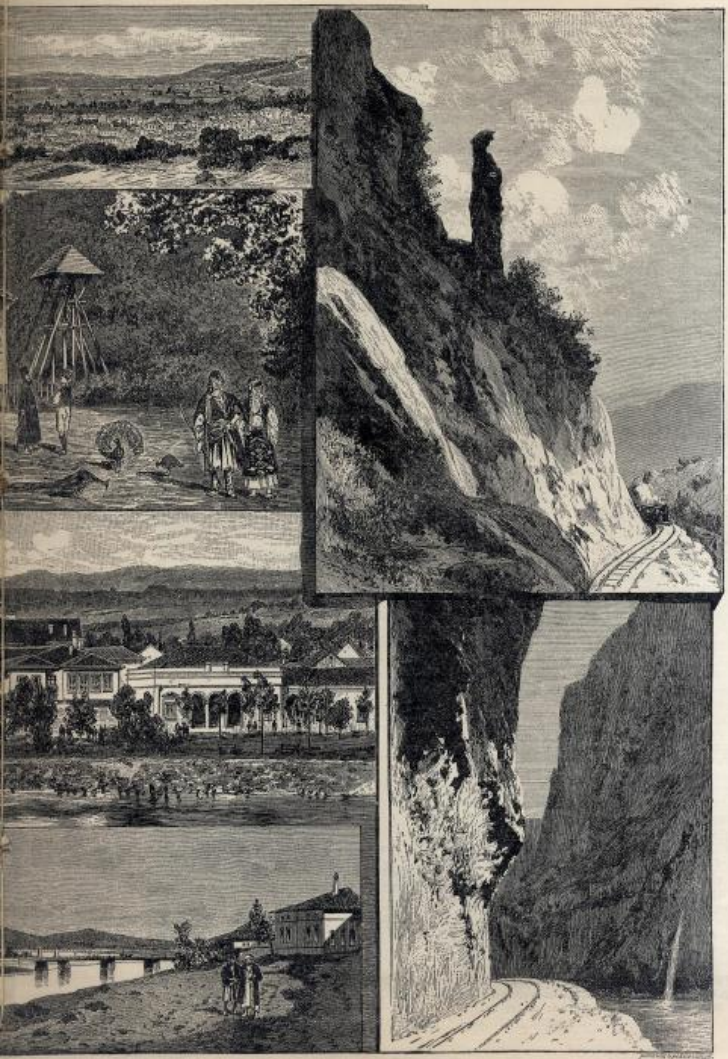

...ралеине Србије.

— У Србији....

Он опет као да се мучи да запита....

— Знате где је?

— Извините, молим вас....

— Јесте ли чули за велику реку Дунав?

Он, јадник, ни име није слушао....

— Ја сам Србин — наставих ја....

Он ме гледа радознало....

Мене наљути толико незнање географије, па упитах јаче:

— Знате ли ви за Русе?...

— Охо.... прихвати он.... знам.... знам.... Имали смо прошле године два госта.... Ехе.... Руси.... Руси.... Слушао сам о њима.... Знам.... знам....

— Е чујте.... Српски народ је рођени млађи брат оном великом и силном руском народу.... Имамо једну веру, једно писме и готово један језик.... Јесте ли ме сада разумели?...

— Охо.... мерси.... мерси.... клањаше се збуњени хотелијер, и испрати мене и жену ми чак до половине улице....

Моја жена стаде се смејати овоме нашем погађању. Мени опет беше криво на толико незнање хотелијерово. И ћутећи пођосмо даље улицом.

Када дођосмо до једнога дућана, застадосмо да разгледамо слике, разне ситнице и т. д.

И опет се изненадих.

Да чујете зашто....

Међу многим сликама на вратима дућанским висаше и једна, на којој озго писаше: „Један мотив из Београда“.... Испод тога име сликарево — *Гедлек*....

Дозволићете да вам и саму слику опишем.

Слика је у формату нешто мања од оних Предићевих слика: Херцеговачко робље. И као да представља онај део Београда, Пиринџану, на уласку у јеврејску махалу. Види се чесма и неколико опалих турских кућерака.... Калдрма сва изривена.... Пред једним кућерком сакаџија седи на својој сани. Сав поцепан, а коњ мршав да му ребра бројите.... Мало даље некаква сељачка кола с воловима.... Око кола као поређали се наши сељаци у кошуљи и гаћама, на главама шубаре, одрпани, и у лицу црни као цигани.... Око њих опет читава поворка мршавих паса.... У позадини види се некаква опала џамија и т. д. У опште слика не може бити ружнија....

Не хтедосмо више гледати, него пођосмо даље по острву, али ми се одмах онде некако натури ова мисао: Како би било да се у нас, у Србији, оснује *књижевничко-уметничко друштво*, које би себи истакло као главни циљ: *да упознаје Јевропу са српском земљом и народом, његовом историјом, особинама, обичајима и т. д.* Такво друштво да помогне и држава, а и цео народ.... Из тога друштва да се књиге и листови одабране садржине растурају на страну; а *српске мотиве* да раде и у стране илустрације протурају наши уметници: Тодоровић, Јовановић, Предић, Крстић, и др.....

Па после, ми немамо *књижевнога средишта*. Растурени смо и у књижевности.... Све што се пише, ради се као неки крпеж. Једну исту ствар почињемо на десет страна и пропадамо. Народне песме купи ко хоће, па штампа и растура како хоће.... Наше народне обичаје описује свако, био за то спреман или не. Тако је исто и са нашом историјом. Имате пуно књижевних народних питања, која стоје нерасправљена, а међутим сваки дан читате све једне те исте ствари. Чак ми се чини, да је пре било мање, али епохалних дела, а данас имате више књига, али мало вредне садржине....

После ручка обиђосмо још нека интереснија места по острву. Песмо се на високе гребене и силажасмо низ њихове степенице до површине морске. Разгледасмо горњи и доњи део острва, а пред вече изађосмо на обалу да гледамо море.

На пристаништу музика свира, деца се играју пр песку, а гости и гошће шетају се и забављају.... Бура као престала, само још по мало ветар душе.... Рибари уморени радом, скупљају мреже и на својим баркама примичу се обали. Са наше „Фреје“ чује се песма мрнара.... Одунуд, из даљине, ломи се кроз ваздух учестали хук морских бродова — знак: да се на своме дугоме путовању туна сусрели ... Горе, на светлосној кули, шета стражар и будним оком гледа у даљину.... Сунце се прашта са острвом и мало по мало тоне у дубину морску.... Већ се губе његови последњи зраци.... и шта неће помоћи уображење.... мени се учини, да кроз онај први сутон, на даљин, од неколико стотина миља, видим — мој лепи Београд... Као сунце упрло у торањ на Саборној Цркви, па се од оног позлаћеног кубета одбијају светли зраци чак амо у даљину.... Учини ми се као да чух појање црквено — молитву на вечерњу.... Рекао бих, да слушам проповед о вери.... Као да чух опомену свештеникову: чувајте веру својих предака.... Сви ви, рече он, који путујете, сви ви који на страни живите, не заборавите никада, да је српска вера спасла српски, народ.... Странци ће вам, вели, говорити: како су вера и љубав охладнеле и не могу више да греју, како су се храмови, трошни и трули, преживели.... Али ви не верујте томе.... Они хоће прво да вам омрзну веру, па онда да вам огаде и језик.... Чувајте их се.... Идите с њима, дружите се, нека вам се и допада тамо, али никада не смећите с ума: да сте Срби, да је српски народ мален, растурен на стотину страна, да је одасвуда опкољен непријатељима, да се већ вековима бори с њима, и да за ту борбу сваким даном треба све више бораца....

— Хајдмо.... трже ме моја добра жена из заноса.... ено.... гле.... опет се бура спрема....

Већ се ухватио сутон. Духнуше јачи ветрови.... Све што беше лакше одевено, повукло се давно са обале. Још остали рибари да савију једрила и извуку барке.... Таласи се појачаше.... Море поче расти.... На њему ни једне лађице.... На „Фреји“ умукла мрнарска песма.... На торњу куле пале се лампе и чује се озго рог стражарев — опомена: да бура долази.... На малој црквици Светога Николаја звонце бије, да подсети мештане на вечерњу молитву.... Ја се прекрстих и топло помолих Богу, да даде само храбрости и издржљивости намученоме српском роду....

ЊОЈ

Жалим душо, жалићу до века, —
Боловаћу до самртног дана;
И умрећу, нећу наћи лека,
Ни утехе са твојих усана....
Јер у песми, коју теби делих,
Теби певах, — а тебе уцвелих!...

И ти можда исто к'о ја често,
Гинеш, венеш и уздишеш сама;
Уздах шаљеш пред небески престо,

Слепац. *Сликао Брегзаје.*

Росећи га бисерним сузама,
А с усана тихи шапат лети:
„Болуј драги, ал' немој умрети!“

Алексинац. **Милорад М. Петровић.**

ПОСЛЕДЊА ИЛУЗИЈА

— написала **М. ЈЕРМОЛИНА** —

превод с руског

Окрени се.... стани овде.... тако! Лепо, врло лепо! — тихо је говорила бона девојка подижући главу с јастука и разгледајући празничну Варињкину одећу. — Како си у њој лепа и свежа! — додаде са тихим уздахом.

Варињка се задовољно осмехну загледајући се, и нажљиво, да не би запрљала нову одећу, приседе на крајичак столице крај сестрина одра. Погледавши њено мртвачки бледо и пођало лице, тихо задрхта, а сен туге пређе преко њезина допадљивога лица.

— Лела, — рече јој после краткога колебања: Зар не би боље било да останем с тобом?

Бојажљиво погледа сестру; у њезину гласу осећала се плашња: „А ако сестра, која је од мене тражила да дочекам Нову Годину код Сверических, промени своје решење?...“ Варињка је била добра девојка, од срца је волела сестру; али одрећи се давно жељеног задовољства, не ићи на бал где ће се искупити сва позната младеж, одрећи се игара, смеха, весеља.... па провести досадно вече крај болесничина одра — за њу би било прилично тешко. И опет бојажљиво погледа сестру, очекујући пресуду....

— Не! За што? Иди, проведи се! Мени неће бити досадно.

Одлучан одговор болесне девојке охрабри Варињку.

— Али кажем ти, Лела, ја ћу остати, па ћу ти што год читати.

— Не обмањуј, Варја! пребаци јој болесница, прекорно гледајући збуњену девојку: теби се проводи, па — крај! Ја бих и сама на твоме месту тако урадила! додаде она, привлачећи к себи Варињку и љубећи њезин румени и нежни обрашчић.

— Сутра ћеш ми све причати: како сте се провели, ко је био најлепше одевен, — све разгледај, све упамти. Сутра ће и код нас бити весело! Ја ћу те слушати, па ће ми се чинити као да сам и ја била с вама! Али гледај да све добро упамтиш.

— Мила Лела! — засузи Варињка грлећи и љубећи сестру: за то се сутра нећу ни маћи! Сутра ћу целога дана бити само твоја.

— Лепо! Лепо!

Варињка се намешташе пред огледалом, удеси одећу, и чешљање; топло пољуби Лелу, и пруживши руку милосрдној сестри која је унило седела у прикрајку, као да одлете из собе....

II

Болесница се окрете на леђа и затвори очи; милосрдна сестра нечујно приђе к постељи и спусти се у наслоњачу, гледајући равнодушно и досадно у празан простор.

У соби, коју недавно осветљаваше радост живота и наде, рашири се сета и туга.

„А ето, још је млада!“ помисли Лела, пажљиво гледајући бледо и заморено лице полудремљиве девојке што сеђаше у наслоњачи: „....За што ли је само таква — као да није жива!“

— Сестро!... Имате ли родбине?

Девојка се тихо трже и журно се наже к болесничину лицу.

— Ја?... Јесте, имам! Ожењеног брата.... рођаке.

— Доиста! И они ће, ваљда, дочекати Нову Годину?

— О, да̄! живо одговори милосрдна сестра: данас је код брата пуно гостију.

— А Ви? Зар не би хтели да и Ви тамо будете, да дочекате Нову Годину?

— Како да не бих? Али је наш посао такав, да не смемо ни помишљати на забаве! — одговори она, гушећи уздах, и за часак разведрено лице поново се смрачи.

Наступи ћутање, прекидано тешким, храпавим кашљем болесне девојке.

— Сестро! А за што не одете к брату да заједно дочекате Нову Годину?... Доиста!... Идите! Та̄ и Ви би хтели, зар не?

Лела као да се упи својим сјајним очима у лице милосрдне сестре; али јој се учини да у лицу, које не показиваше никаквога учешћа, у тренутку и сйну и угасну зрак живе радости: „Како је дрвена!“ — раздражено помисли Лела....

— Зар нема одговора?

— Ви знате да ја то не могу урадити!

— А зашто? Зашто?... Због мене? — Али ја нећу, чујте, нећу да Вас мучим... доста је! узвикну Лела чупкајући своје прсте; па, приметивши забринутост на лицу милосрдне сестре, брзо додаде: Мени је, и сами видите, боље, о, много боље! Ја ћу спавати, мени се тако спава!... Само реците Прокофјевној да се нађе тамо.... у Варјиној соби и да дође ако зазвоним. Знате?... А Ви ми не требате.... за што? Идите, проведите се; младост је свега једанпут! узбуђено је говорила Лела придижући се у одру....

Лице милосрдне сестре напослетку засија, очи живахнуше; Лела се осмехну гледајући је, и нађе да је лепа, баш веома лепа.

— Али како ћете сами остати? упита сестра двоумећи.

— Нећу сама.... с Прокофјевном! Какви сте само! Кажем Вам, идите, не брините ни о чему!

Колебање и сумња што прелетаху по девојчину лицу замењиваху се осећајем најживље радости; она узбуђено скочи из наслоњаче и топло стеже болесничину руку.

— Како сте добри! Ја Вам то никад, никад нећу заборавити!...

Лела је уживала у ведром и порумењеном лицу милосрдне сестре; па хоћаше да буде до краја добра, и замисли се, чиме би још обрадовала ову милу и не баш злу, као што је раније мислила, девојку, што пожртвовно и без роптања подноси пуне две недеље њезине прохтеве.

— Сестро, тамо је у орману моја шкатула.... дајте ми је.

Док је милосрдна сестра удешавала своју тоалету, Лела је отворила шкатулу и из ње извадила гривну и ћутке уживала у финој и уметничкој изради: гривна је представљала гранчицу овијену гирландом од кринова.... То је поклон.... Срђев. Она је тада била још потпуно здрава и бескрајно срећна! О, она би и сада била потпуно срећна, само да није ове болести. Лела зажмуре, а немоћна рука клону са гривном на одар. Сергије је моли да не очајава.... пише: да неће и не може примити њезин отказ, већ да је она његова вереница све до онога дана докле му жена не буде; он ће је узети и одвести на југ, где ће се под јасним и светлим небом поново расцветати штићена његовом љубављу... О, Боже, Боже!... глухо зајеца бона девојка, кршећи прсте и кашљући....

Милосрдна сестра журно допаде, и пружи чашу, подржавајући клонулу болесничину главу....

Две крупне сузе одроните се из тужних очију.

— Јесте ли готови? — окрете се после кратка одмора к сестри која неодлучно стојаше поред ње.

— Дајте ми своју руку! Хоћу да измерим ову стварчицу.

Узеде гривну, погледа је као при растанку, пољуби је и стави на девојчину руку.

— Као удешено! А за мене је велика! Погледајте.... као трска! додаде презриво, пружајући своје мршаве, костурске руке.

— Ово.... за срећу! Сад идите. Пружите ми руку, па идите. — Шта? Ви ме љубите? А ја сам мислила, да ме се само Варја не плаши!... Станите још за тренутак. Ако доиста волите, ова ће Вам гривна срећу донети! додаде свечано. — Волите, је л' те?... скоро радосно узвикну Лела, приметивши румен забуне на лицу младе девојке: — Хоће ли и он тамо бити? О, идите идите.... брзо!

III

Када отиде и милосрдна сестра, Лели се учини да и сав живот од ње отиде. Све је искидано, све је уништено! Тежак болесничин уздах реметио је нему тишину. Гомиле успомена прелетаху јој кроз памет. Некада — изгледаше јој да то беше неома давно — и она је дочекивала Нову Годину са жељама, са надама, и она је играла, смејала се, врачала.... А сада — ником непотребна, излишна и одређена за скору смрт.

Девојка погледа своје упале груди, своје мршаве руке и горко се осмехну.... Дисање јој тешко. Умрети! О, не, не, сада не! Гледати светлост, сунчани сјај, видети Сергија ма једанпут само!

Мотив из Дубровачког Приморја. Скица г. *М. Мурата.*

Подузе је страх, плашила се тишине; за тренут ока у њој се пробуди жаљење што је отпустила Варињку и милосрдну сестру: оне би унеле живота у тамну маглу; њихова млада и здрава лица и мило Варињкино ћаскање одгонили би хладан и страшан привид смрти.

Зар је она крива што тако очајнички жели живота. Ах, тà њој је сада тек двадесет и три године! Па умрети?! Не, живети, живети, по што по то живети, живети пуним животом, да је ништа не мучи, ништа не боли.

А међутим у грудима крља и шкрипи као сухе осовине, у слепим очима бије, а хладна језа прожима је од главе до ногу. Сама, са свим сама!

IV

На инак није била усамљена. Из далеких крајева стиже пред њезин одар лака и светла илузија, те запева своју чаробну песму, — песму слободи, обнављању, љубави....

И у један мах осети Лела лакост, необичну лакост! Смешећи се заклопи очи.

И виде се поново здрава и моћна у гомили младих девојака; иду по алеји густе шумске чёсте и певају свечане песме....

Све су девојке одевене у беле одеће, а у рукама им палмове гранчице. Изађоше из шуме и Лела угледа широку светло зелену ливаду, цвећем прошарану. С једне стране граничила се ливада високом и густом шумском ивицом, иза које се разлеваху песме пернатих певача; а са друге стране ливада се губила у језеру, у чијем јасном лазуру одблескиваху сунчани зраци. Иза језера уздизаше се тако висока планина да јој се врхови губише у бело ружичним и памучастим облацима, а цела јој страна беше обрасла раскошном травом у којој је ту и тамо издвајаху цветни бокори.

Девојке се упутише к језеру и на његовој обали Лела угледа групу младића, међу њима и Сергија на чијем лицу играше пуно срећан осмејак, а из руку му се извијаше венац белих кринова. Он јој приђе и цвећем овенча њезин струк, а она скиде свој венац и стави му га на главу. У језеру поред саме обале љуљушкаху се многе барчице цвећем украшене.

Гле! Варињка ускочи у једну ружичасту барку, а за њом и њезин избраник; а гле! тамо из самих љубичица гледа лепо и срећно лице милосрдне сестре, а на руци јој сија златна гривна са криновима.

— А где ти је гривна? пита Сергије држећи је за белу и пуну руку; а она, смешећи се, одговара му:

— Она нам је срећу донела, па нека и други буду срећни!

Сергије јој одобри махнувши главом; па се онда упутише белој барци и седоше у њој једно поред другога. Сергије огрли једном руком њезин вити стас, а другом дохвати весло. И она узе весло бело и лагахно на лик гушчјега пера, и смело замахнувши њима запараше тиху језерску површину.... Како јој беше добро! Срђ је привија к својему срцу и шапће јој речи од љубави, а она га слуша, слуша и смеши се.... Мимо њих промичу ружичасте, плавичасте, црвене, љубичасте барчице; златне рибице преливају се искачући из воде, а јато холих лабудова проплива достојанствено....

— Је л' ти добро? пита Сергије гледајући је у очи.

— Добро!

— Тамо ће бити још боље!

И пружи прстом на противну обалу, камо је младеж гонила своје барке. У брзо и читава планинска страна оживе и ошарени лепим паровима. Она баци весло, па и сама искочи на обалу, и са Сергијем, руку у руку, поче се пе́ти, напајајући се заношљивим мирисима; хтела би да се што пре испне на планински врх, али се опомену да је бо́ва те да за њу није брзи ход; ипак је Сергије мољаше да не очајава.

На самоме планинскоме врху, овијена сребрнастим облачком, стојаше милосрдна сестра и довикиваше јој: брже!

Ишла је и ишла подржавана Сергијем; очи јој беху упрте у сами вас, и са дивљењем је опажала, да сви младићи и девојке који улазе у облак постају некако лакши, лепши и стројнији. — Ено, већ су сви стигли; беле и прозрачне девојачке одеће сијају као бриљанти, а зелени венци, којима увенчавају своје женихе, претварају се у златасте ореоле.... А око њих, и горе и доле и са стра́на, шири се нежна сребрнаста магла лако се повијајући, као да се спрема да их собом однесе.... Лела се уплаши, јер помисли да неће донде стићи, па ће сви одлетети без ње. У очима јој засијаше сузе.

— За што плачеш, мила? — чује се мелодични Сергијев глас.

— Ах, ја не могу донде доћи!

— Не бој се!... Ја ћу те однети!

И поново јој би лакше, а ноге јој се једва и дотицаху зелене простирке....

— Шта је тамо? И за што сви тако сијају? — упита Лела спуштајући главу на драганово плеће.

— Тамо је сунце живота! Оно што њима светли — његови су зраци.

— Сунце живота!... О, како ми је добро! И ја онда нећу умрети? Не?...

— Нећеш умрети, никада нећеш умрети!... Још мало само, још мало, мила моја! Видиш, како је још мало остало да прођемо. Још мало само, и ти си спасена.

„Спасена!“ у заносу мисли Лела, а осећа како јој се хладе и руке и ноге, и како јој дисање слаби.... А више њих стоје срећна, насмешена лица и гледају их. Пружају им своје беле руке и довикују: „Брже, брже!“

— Брже, брже! Умрећу!... шапће она, спуштајући се клонула на Сергијеве руке.

Срце јој захвати страшни бол, а хладни зној проби је сву. Поче да се невероватно напреже, да се исправља, да пружа руке према зрацима животнога сунца.... Сергије је теши: „Не клони!“

Још један замах, и она кликну од заноса што јој душу обујми, од зрачнога сијања што је очара.... Поред ње је Сергије; држи је за руке, гледајући са пуно љубави у њезине очи, и громки победнички узвик: „Спасена!“ заглухну је.... Мирис цвећа, Сергијеви пољупци....

Лела је лежала круто опружена; у широко отвореним очима, што беху у бесконачност управљене, блесну зрака неземаљске среће и за увек се угаси....

Крај девојчина одра стојао је високи, стасити младић, и са болом и ужасом гледао драго лице.... А стара Прокофјевна, тискајући јој у руке упаљену воштаницу, читала је опроштајну молитву. Њезино старачко и наборано лице чудно се мењало од уздржаване кукњаве....

ДАЛМАТИНСКОМ ОБАЛОМ

ПУЉ — ЗАДАР — СПЉЕТ — ДУБРОВНИК — КОТОР

путничке црте **П. Жусеа.**

(свршетак)

Једина међу свима својим сестрама на далматинској обали, варош *Дубровник*, нигда није подносила млетачки јарам; она је храбро бранила своју независност, до оног дана, док Мармон не уведе у њу Французе. Дубровник сада припада Аустрији, али још чува поносито држање иза својих бедема и својих огромних кула. С пучине би се рекло да је то средњевековна варош.

Бродови не улазе више у дубровачко пристаниште, мало и неугодно, већ у Грушку Луку. Прашињав пут води поред обале и доводи за пола сахата у варош. Већ неколике палме и дебеле агаве, што расту на стенама, казују суседство Истока; смокве су велике као дрвета, шипци мешају своје плодове с лаким лишћем родних лоза.

Дубровник је на једној стрмој стени изнад мора. Баште, у којима је топло као у стакленим, дају изврсно воће. Улазак у варош засењују џиновски платани. Ту нас сто дочека у једном хотелу на уласку сињор Крипино. Ја кажем: „дочека“ с тога, да не бих унизио нашег домаћина. Било је доба одмора после ручка. Попевши се до првог спрата, а не сретнувши никога живог, угледасмо се и ми на околину: сваки изабра по један кревет у празној соби и задовољно заспа. Тек пошто смо се пробудили, наместили су нас и објаснили се с нама.

Дубровачка капија је између две масивне куле, обавијене бршљаном; једна велика улица „Страдун“, пролази кроз варош с краја на крај. Ту је усредсређен сав живот дубровачки. Дубровачко одело је најразноличије и најбогатије на целој далматинској обали, пазар је особито сјајан мравињак. Ево једне продавачице са својом дугом белом хаљином с широким рукавима, каткад потканим сребрним или златним концем; тешко, да је шта дивније! Лака трака стеже јој струк; глава је повезана једном вежиглавом, доста сличном марами којом се повезују Напуљке. Сељанке из једног суседног села носе на хаљини, ишараној цветићима, уметке зелено опшивене и бојен јелек, плаво подрешен; на њиховим малим ногама као обућа су зелене јеменије. Па како су лепе и љупке њихове котарице с воћем, које на пазару продају! Жене из Скадра, сироте планинке, натоварене као теглећа марва, изгледају жалосно са својим црним огртачем без рукава*) са својим опанцима, исплетеним од канапе, са својим прегачама, за које би се рекло, да су изрезане из старог каквог ћилима.

У гомили се највише истичу људи висока стаса, с црвеним појасом, за којим се виде ножеви и пиштољи. Пред нас испадоше на један пут два колоса (чисто ме и сад хвата страх од њих!); по том извадивши један орах из џепа, сташе га спокојно својим дугим ножем тући и крцати. Разнолики арсенал, који ови добри људи носе, чини део народног одела; другог разлога њему нема.

Дубровник је жив музеј. Права је штета, што ноћ долази брзо и што морадосмо ноћити готово изван вароши. Хотел нам се налажаше изван вароши, међу великим дрвећем, које закрива варошку капију. Али становници радо долазе к нама на једно отворено место на пољани, да се прохладе вечерњим поветарцем и наслушају шумне музике. Наша тераса доби у брзо изглед вашара. Хотел нам се напуни публиком, која беше изишла у шетњу; животиње и људи сташе се гурати око нас. Један из публике постави нам сто у једном углу. Одмах дотрчаше мачке, кокоши, ћурке. Са свим спокојно испеше се

*) Стрўка.

оне на наше столице; курка, опружив своје дуге ноге, пене се и на сто; мачка нам скочи на крило и стаде се умиљавати. На онда какав тек беше јеловник! За цело је и био достојан гостију! Риба на јечмену, јарећи бут, тврд сир, трошна колачи, да би их каква мачка морала сматрати за гомилицу песка! Као што се види, ту је било све. Стадоемо се смејати. За цело, то лепо представља место!...

У осталом, може се рећи, да у овом дивном крају сне и подсећа на јаретину. Прзота дана, кад смо дошли, било нам је непријатно; сутра дан пак јаретина је и нама била као и другима: нисмо је ни опажали. Да би избегли таку кушњу, ударимо у воће; а оно је изврсно, нарочито смокве, које су медене. Вечерали смо с једне смокве са свим као што раде арапци. Лепо плаво небо на терази баштенској, у сред граната, лаворика и винограда, светлуцајно небо у даљини, озарено сребрном зраком месечевом могли смо поћешке посматрати. Ако би нога ма кад здравља инфлуенца, саветујемо му, да одмах иде у Дубровник; сунце, смокве, лепа природа биће му одличан лекари. То нам се може за цело веровати....

После мале проходње кроз долину Реке (Омбле), која зачи на неку дивљу пучу, која дубоко залази у земљу, кретосмо се из Гружа љаном за Котор.

Крстиња од љаће, која нас пошаше, и која се звање *Фрујука*, извесно је нека стара дерегација, коју је Лоја протнорно у љаву једнио с тога, да ће после нешим старим мрнарима, јер за путнике је права беда. Сиромаси, они то и знају; то се види већ и по томе, што је на кровну свега само нас пет. Наша крстиња се грозно љуља на бистрој води, глатког као стакло: при најмањем поветарцу рекли би сте, препрнуће се; ако се море узнемири мало, онда сте лети и пада, да је то незеворатно. Ниће могућно ни јести: у трапезарији тањири и чаше слеће се стола, ламна, што виси, игра сне у ковитлац; у капетановој соби велика тестија с водом направа већ читав потоп баш на самом његову кревету. У ходнику исте таке: једва се може човек држати на ногама. Сви смо позелењели; из углова се чују пакепиџи, који повраћају и права је срећа, што ова беда не траје дуго. После једне ноћи оваких мука ми већ дедесмо пред Котор.

Которску Бокуу чине три узастопне луке, три језера, од којих свако изгледа као одсеван басен. Рекло би се, да је то Језеро Четири Кантона у Швајцарској (Фирвалдштетско; а да су им планине мало стрмените, за цело се не би од овога разликовало. Тек Бока Которска је под својим зеленим покрвалом, прошараним белим кућицама, још и лепша. Последње језеро улаза у један колосални зид, висок до 1100 метара, и са свих стрмо испршен низак њега; то је Црна Гора. Сплет стаза одаје из далека своје многобројне кривине у сред крших стена; онде, онде по неки степенишама неће се мучно обрисале. Него Котор је само једна осамљена тачка из непроходних пролаза. Црна Гора је себи прокрчила други пут к мору, преко Бара: мала, још врло мала марина држи ово место и без њега би Црногорци, осамљени међу својим облацима, живели као изван света, између неба и земље. Живот ових невољника није завидан ни оним стенама, без земље и без воде. Они сплазе у Котор — о како је то трудно — и продају онде нешто мало живине, сувих дрва или размењују за мало хлеба, који их штити да не помру од глади, своје убоге адиђаре: оружје, појасе и т. д.; ако пак они цене толико колико и живот. И поред толике беде они изгледају поносито и достојанствено; нарочито то важи за људе, чији су брци и прте на лицу заиста величанствени. Напоран рад чини, да жене пре времена изгубе лепоту; али много међу младима са својом меланхоличном бојом показују неспорно још идеалне лепоте.

Него да се журимо ка Крву....

с француског преко
А. Станојевић.

На Грујском пристаништу код Дубровника.

ЊЕГОВО ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВО

ДИОНИСИЈЕ

по милости Божјој

Архијепископ Пећски, митрополит Рашко-Призренски и Скендерски, Екзарх Горње Мизије и целе Илирије, чланик царско-турског ордена Осмањије III степена. Царске Медаље и Краљевско Српског ордена Св. Саве I степена.

Митрополит Дионисије рођен је 1858. год. у Босаној Градишци (Бањалучки округ). Његови добри и побожни родитељи, Остоја и Марија, дадоше му на крштењу име *Данијел*. Отац му је био по занимању занатлија, пушкар, који је својим радом и поштењем стекао углед и служио као пример другима, будући један између најбољих радника у своме послу. Још у раним годинама Данијановим, умре му отац у Драгељевским Луганима, оставивши иакон себе још једну кћер, која беше старија од сина. Мајка, као права Српкиња, племените је жеље и трудила се да је-

динца Данијана одгаја и школује у овом духу, који надимаше и њене груди, па да буде од користи своме роду и православној цркви.

Најпре стуни Данијан у основну школу у Градишци. Свршетком те школе, породи се у њему жудња за богословском науком. И млади Данијан, трудом своје предобре мајке и

прајатеља, стуни у београдску богословију примивши монашки чин на Сретење 1878. године у, манастиру Туману (Пожаревачки округ), и добивши ново име *Дионисије*. Те исте године 17. и 18. децембра рукоположено га је за ђакона и јеромонаха у Саборној Цркви у Београду вок. митрополит Михајло. Свршетком 1882. школске године отпиао је у своје рођено место, Босанску Градишку, где је, верно служећи роду и православној цркви, био архијерејски намесник све до м. фебруара 1895. г.

У томе времену, за његов савестан рад, ревносну службу, добро владање и достојно понашање, одлико-

митрополит дабро-босански г. Сава Косановић произвео га је за протосинђела 15. августа 1883. г. приликом освећења манастира Моштанице, више Босанске Градишке; а 1884. год. исти га је митрополит одликовао напрсним крстом. За време његове духовне управе протопресвитератом у Босанској Градишци подигнуте су: лепа црква у селу Турјаку и школа у Лампинцима. Народ и свештенство са поносом и захвалношћу сећају се његова неуморног рада за унапређење српске цркве и народа. Од месеца фебруара 1885. до 1888. год. био је тајник и придворни протосинђел при митрополији тузланској. Овде је такође неуморно радио, и био је десна рука покојном митрополиту Дионисију. Он је први издао статистику српских школа у зворничкој епархији. — Баш у том времену, кад је његов дух био узео маха за рад, изгуби оно, што му је његове дане живота подмлађивало, изгуби своју добру мајку године 1886.

Оставши тако сам, његова млађана душа зажели да прибави још знања о спасоносној христовој науци. Дакле непрестано тежећи вишим богословским наукама, тражио је полета своме духу, и заиста 1889. год. видимо га где ступа у духовну академију на острву Халки. Овде је потпуно појмио циљ свога доласка, те је у свему био пример својим друговима. За време школског одмора 1890. год. за своје у свему похвално понашање и рад, добио је препоруку од блажене памети патријарха Дионисија да оде у Св. Гору, где је обишао многе ските и свих 20 главних манастира и служио св. литургију и у оној кули где је пострижен био Св. Сава. Служио је и у Хилендару, Ватопеду, Лаври, Панталејмону и у многим другим светогорским знаменитим манастирима, као и на самоме врху св. Горе, у црквици св. пророка Илије, у којој, због честих громова, нема других икона, сем две од бронзе. Свуда је од светогорских калуђера био одлично дочекиван и испраћан. Као да су још од онда духовници у њему прозирали будућег првосвештеника, коме је данас промислом божјим поверено црквено крмило највеће епархије на Балканском полуострву, да послужи своме роду и Св. Православљу.

Херцеговка. Сликао *Е. Верне Леконт.*

Напредујући у јелинском, старо-грчком и ново-грчком, језику, свршетком духовне академије 1892. год. тадањи патријарх Њ. Св. Неофит VIII., предложио га је Св. Синоду за протосинђела скопске епархије. Тај је предлог и уважен, и Њ. Св. нарочитом својом граматом упутио га је у Скопље. И овде се показао као неуморни радник и врстан помагач тадањем митрополиту Методију који га је 19. октобра 1893. год., приликом славе манастира Прохора Пчинског, произвео у чин архимандрита. Од то доба, па све до дана избора за митрополита, био је тајник, протосинђел и епархијски архимандрит при митрополији скопској.

При крају 1895., а у почетку 1896. године народ српски рашко-призренске епархије, по смрти свога дотадашњег митрополита Грка Мелентија, а по праву, које припада свима народностима у пространој Султановој држави, тражио је владику по вери и народности себи равна — тражио је митрополита *Србина*. Због тога је 9. јануара 1896. год. Св. Синод васељенске цркве и изабрао Господина *Дионисија* за митрополита рашко-призренске епархије. Васељенски патријарх одмах га је позвао брзојавом из Скопља у Цариград ради хиротонисања. У четвртак 25. јануара 1896. год. на св. Григорија Богослова, у патријаршиској цркви на Фењеру у Цариграду, посвећен је Господин Дионисије за архијепископа *пећског* и митрополита *рашко-призренског, скендеринског, плевљског* и т. д. Посвећење је на најсвечанији начин извршио Њ. Св. архијепископ цариградски, Патријарх Васељенски б. г. Антим VII. са 12. митополита, и мноштвом других мањих чинова. Глас, да је постављен за митрополита рашко-призренског Господин Дионисије, пронео се муњевитом брзином по народу, и све се живо радовало, што је добило свога оца који је верни представник свете науке Христове, просвете и љубави. Заиста, народ се није у овоме преварио, јер чим је дошао у Призрен — своју резиденцију, почео је водити искрено старање за народ; почео је манастире поправљати и њихова добра осигуравати, увећавати број калуђера, цркве поправљати и на ново подизати, школе отварати и број учитеља увећавати, општине уређивати и црквено-школска имања предавати на руковање најбољим људима, који ће са заузимљивошћу радити на њихову повећању. Желећи још боље порадити на благостању народном, кренуо се по својој епархији, да лично у сваком крају види свој народ и уреди стање, а све у слози и споразуму са првацима народним.

Народ га свугде дочекује одушевљено, јер у њему види оца који својом благом и тихом нарави свугде и на сваком месту сеје међу својом драгом паством љубав и слогу, и који неуморно за њу ради. Његово Високопреосвештенство Господин Дионисије унапредио је наше свештенство морално и материјално, дао је полета цркви, свештенству и учитељству у сваком погледу. Ове му заслуге свак признаје, а особито његова паства која му је и душом и срцем одана; па и Његово Царско Величанство Султан Абдул Хамид Хан II, није пропустио, а да нашег милог архипастира не одликује великим орденом *Османије III. степена* и *Царском Медаљом*, а његово Величанство Краљ Србије Александар I. орденом *Св. Саве I. реда са лентом и звездом*, које украшавају груди овога првосвештеника поред других црквених одликовања.

Поред свега овога, још од почетка свога племенитог рада, имао је доста и горких дана који га ни дан-дани несу оставили као митрополита. Тако 26. маја на путу из Срецке жупе за Призрен, и 23. октобра прошле године у Пријепољу усудише се неке пропалице дићи на њега убилачку руку; — али Божјим провиђењем, које је чуло глас српског народа, намера ових бездушних и подмићених зликоваца не испуни се; па, ако Бог да, неће ни по сада. — На нама је свима да се молимо свемогућем

Богу, да поживи опште љубљеног архипастира срећно и дуговечно, како би продужио свој започети рад на срећу и понос православне цркве, нашег свештенства, нашег учитељства и нашег свега српског народног рада.

Трибалац.

Наша писма

Штутгарт, јануара 1899.

(Херман Судерман: „Die drei Reiherfeder." *Драмско дело у 5 чинова.)* Још није прошло ни годину дана како сам на овом месту упознао читаоце са тада новом трагедијом: „Јован Крститељ," од Х. Судермана, и са разочарењем које је онај комад немачкој читалачкој и позоришној публици донео, а већ имамо пред собом једно ново драмско дело од истога писца, а са истим делом и једно ново разочарење. Немачка је литерарна и позоришна публика све до овогодишње позоришне сезоне била подељена у два табора, од којих је један тврдио и доказивао да је данас најгенијалнији немачки драматичар Х. Судерман, док је други део публике тај предикат захтевао за Герхарта Хауптмана. Исто тако подељено је било мишљење и у критици: Херман Бар и конзорта за Судермана, а Паул Шлентер и другови за Хауптмана. За онога који је као „неутралац" ову препирку пратио, била је ста интересантна али још више поучна. На једној страни Г. Хауптман са својим величанственим драмама: „Пред сунчев назалук", „Усамљени људи", и „Потонуло звоно", као представник „младе школе" која продире напред, а на другој страни Судерман са својим не мање дивним драмама: „Срађ Содоме", „Част", па ако хоћете и „Завичај", као представник „младе школе" која се све више повлачи натраг. Одлучно рећи који је већи и генијалнији, било је доиста тешко због чега се стална препирка обично и свршавала са: „De gustibus non disputandum est."

За све који се не дају збунити театралном вештином, т. ј. са сјектним сценама, живописним и за око угодним декорацијама и свима оним мајсторијама које Судерман тако вешто уме да употреби, било је одмах после прве представе „Јована Крститеља" јасно да Судерман није у стању и даље да конкурише Хауптману. Широј публици је ово постало јасно тек у овој позоришној сезони, када су ова писца нашла са својим најновијим радовима на позорници: Хауптман са комадом „Кириција Хенше", о коме сам у прошлом писму говорио, а Судерман са комадом „Три пера чапљина", о коме ћу сада да реферишем.

У Самландском приморју, а на тако званој „чилибарској обали" источне Пруске живела је некада једна врло стара жена — полу вештица, полу Питија — која је од најкада овде упошавала лепше које су морски таласи на обалу избацивали, због чега је и добила назив „гробарка." Једнога дана искрцају се на ову обалу „принц Вите" и његов момак „Хаке Лорбас." Обојица су бегунци. Полубрат Витов „Херцог Видолф" који је своме отео престо и цело наследство био је најмлађи Лорбаса да убије Принца, а овај „енигријући убиство, а да би спасао свог младог господара, побегне са њим у свет. Искрцавши се на ову обалу принц Вите натера „гробарку" да му покаже пут и начин којим би дошао до жене какву он себи замишља и жели: најлепшу, најчистију, најплеменитију, једном речи: идеал жене. Гробарка му неприча да се на далеком северу, тамо одавде се ни један путник, кога је бура тамо бацала, није више вратио, налази једно острво чији становници обожавају једну чапљу коју ради у једном кристалном звору. Ако му неће да руком да свеједрчно из чапље истргне три пера, па се са њима врати, онда ће му показати како ће до своје идеал-жене доћи. Принц Вите оде да тражи то острво, а Лорбас остаде код гробарке да га ту очекује ковајући гробове. За време осустала принчева искрца се на исту обалу и Херцог Видолф са својим момцима, бившим друговима Лорбасовим, у намери да иде дубље у земљу где је живела са своје лепоте чувена Краљица-Удовица са својим нејаким синчићем, наследником Самландског краљевства. Краљица, не могавши се отрести силних прогнаја решила је и објавила, да ће само оном пружити своју руку коме поћу за руком да своје остале супарнике у двобоју надвоје. То је чуо и Видолф па се дигао да себи извојује краљицу и престо. Одмах, пошто се Херцог са својим људима удаљио, прати се и принц Вите са перима од чапље и гробарка му ово најави: Ако прво перо баци у ватру онда ће му се показати магловита слика жене за којом чезне. Жртвује ли другу перо пламену, онда ће та жена да нађе предања ли спаваћу, а жртвује ли треће перо онда ће идеал-жена да умре. Принц изгори одмах на месту прво перо, и магловита нејасна слика једне женске чиње лице није могао да распознаје, изађе му пред очи. После овога крену се обоје, и Принц и Лорбас, на пут и стигну у град где је живела млада краљица Самландска са својим синчићем и где је Херцог Видолф већ био победио скоро све своје супарнике. Млада краљица видевши Принца Вите-а заљуби се у њега а он се реши — и ако није осећао никакве наклоности ка краљици — да се упусти у борбу са својим непријатељем Херцогом да би младог наследника сачувао од судбине сличне својој. Али у двобоју буде Вите побеђен и само Лорбасовом храброшћу спасен од смрти, а Херцог буде од светине коју је Лорбас побунио из града истеран. По њима коју је краљица у своје време дала, требао је Херцог да пустане краљ, али краљица хоће Вите-а, јер: „над правом стоји мач а над мачем љубав." Вите постаде краљ, али остаде несрећан, нечито је чезнуо за својим идеалом. Лорбас видећи шта га мучи, наговори га да жртвује друго перо. Оставши сам у својој одаји баци краљ и друго перо у ватру и тек што исто изгори указа се на прагима краљица у спаваћој хаљини и спаваћици; њена га појава доведе у очајање мислећи да се због њена присуства његов идеал не појављује; због тога постаје још очајнијим. У таквом стању стуца у љубавне односе са дворкињом краљице мислећи да код ње ће утеху, али све узалуд. У то се време дигне Херцог Видолф да опседне град и да силом освоји краљевином, али и ова опасност не може да крене Краља Витеа из његове апатичности. Лорбас мислећи да краљ с тога неће да брани град што краљевина није његова, но младог наследника, реши се да дечка — који је Лорбаса врло волео — убије и тако престо своме господару осигура. Оставши на само са младим принцем, Лорбас стаде да размишља на који начин да га убије, али га безазленост и слепо поверење дечково обезоружавају и он узевши принца на једну, а свој мач у другу руку раздрази светину на отпор Видолфу који, разбивши капије града и јурнувши у град, буде од Лорбаса и свештине дечекан и са својим момцима премлаћен. После ове победе краљ Вите, не могавши више одолети својој чежњи за идеалом, оде опет у пратњи свога Лорбаса у свет. После петнаестогодишњег лутања по свету прате се обојица изнурени и неприљени на чилибарску обалу, гробарици. Вите не беше нашао свој идеал. Краљица, чувши да се Вите вратио, изађе му на сусрет а он дирнут толиком љубављу, реши се да се одрекне свог идеала и да остане код жене која га толико љуби. С тога изнади из недара и последње перо па га баци у ватру, али у истом моменту паде му и краљица мртва пред ноге. И сада тек би Вите-у јасно да је оно што је целог свог живота тражио било тако блиску near, да му је било у рукама и да га је одбацио од себе. Увидевши ово и он умре. —

Ово је садржина ове најновије Судермановс драме. О тенденцији исте говорићемо у идућем писму.

J. Адамовић.

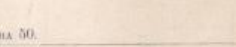

— *Ein face* (*вајарска студија г. Симе Роксандића*). — Г. Роксандић већ је показао српској публици по своме „Робу", који је сада у београдском музеју, а о ком је већ изречено и ласкаво стручњачко мишљење.

Ein face вајарска је студија, не којој се већ могао наслутити рад овакве вредности какву „Роб" несумњиво има.

Несумњиван таленат и љубав према своме послу увек су заједно у сваком г. Роксандићеву послу. Та се дружба осећа и у овом рељефу чији снимак износимо у овом броју пред своје читаоце.

— *Из југоисточних крајева Краљевине Србије.* На страни 40. и 41. данашњега броја доносимо 8 скица и фотографских снимака, који јасно и верно износе лепоту југоисточних крајева Краљевине Србије. Гледајући у слику, прва у левом горњем углу представља *Кашкеј од стена у Нишавину клисуру*, испод те је *Тунел у истоме клисуру*; у средини је горе: *Бела Паланка* и испод ње редом: *Сићевачки манастир, Стари и нови Краљев мост у Нишу*, и *Нишка окружна зграда*; у десном углу горе представљен је *Момин камен*, а испод њега *Водопад у Сићевачкој клисури*.

— *Слетом* (сликао Бртељење). *У жарком источњачком крају, у дану пуном светлости и ваздуха, ослањајући се о свој штап који му једини пута показује,* — врања се слепац својој кући.

Колико је душина бола у оним затвореним очима и подуговреним устима! Колико је јада не само у његовим тражама већ и у оном несигурном ходу и у оној мршавој руци која му, беднику, ори замењује!

— *Могила из Дубровачког Пријеграја (скица г. М. Мурата).* — Ако си сликар, понеси и у шетњу своју књигу за цртање, јер ти својом тежином неће досадити, а биће тренутака када ћеш задовољство осећати што је њиси остављо код куће. — Морао је и наш уметник г. Мурат осетити такво задовољство када му се у шетњи по орашчаком школу нашла књига цртања при руци, и то баш у часу која та не остави равнодушна. Стара приморска кућица карактеристична по својој спољашности; дете са коњићем у руци које иде некамо; топао и миран дужкачки ваздух кунан сунчаним зрацима .... све је то тако симпатично, да се и нехотице отвара књига за цртање. Брзо се ниже линија за линијом, сенка за сенком, — и очас: готова скица. Ко зна, можда ће она некада и опет мучити нашег уметника да од ње слику створи; а можда ће за увек само скицом остати. Било једно или друго, ми износимо својим читаоцима овај рад г. Мурата, да се види како наш уметник цртачки стенографише што очима гледа.

— *Херцеговка* (сликао Е. Верње Лекомт). — Лепота српскога типа у Херцеговини није одушевљавала само српске уметнике; загревала је она и многог туђина, а нарочито сликаре братског нам чешког народа, од којих најбоље издаја и Србима добро познати Чермак.

Слика коју доносимо у данашњем броју производ је француске кичице, а по топлоти израде тако је симпатична да је о њој излишан сваки опис.

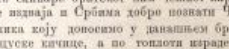

НАУКА

Међународни језик. — Вековима је владао у свему онданашњем образованом свету стари јелински језик, и то како у науци тако и у сообраћају. Још више векова владао је стари латински. Ова су језика продужила владу у сообраћају народа и држава, у вери њиној, и после потпуног изумирања народа својих. За тим је преузео владу у општем међународном сообраћају језик француски, који све до данас није још изгубио то одликовање. Али моћни образовани народи, оружјем просвете и литературе, моћи културних изналазака истичу свој језик свима овим народима, који с њима долазе у додир и ступају у везу, те можемо посигурно рећи: колико је год данас моћних културних народа, толико је и међународних језика. То опет ствара тешкоће у учењу и ради тога се често попадала захтев за спрећењем на један заједнички међународни језик свеколики.

Није давно како је измишљен *Волапик*, као језик за споразумевање у општем светском сообраћају. Поред многобројних живих језика у свету, и поред тога што се многи од њих дижу на високи степен културе, литературе и музичности измишљати нови језик тешко је критички оправдати. Ту треба претпоставити да је људски род неказано себичан, да још ништа не може од туђег добра примити, нити ма шта имати заједничко. А то је неверовано. Још је теже оправдати такав покушај и с погледом на толике преседане у историском животу рода људског.

Руски часопис *„Журналъ Журналовъ"* у једној од последњих својих свезака доноси о томе питању мишљење и предлог једног познатог енглеског научара. *Hovelack Ellis* написао је у помењутом руском часопису чланак о будућем међународном језику. Признајући потребу једнога општег, свима пристојног, а по том и за све обазнног језика у међународном сообраћају; признајући такву потребу и рада бољег схватања и утврђивања симпатија међу културним земљама Елис поставља питање: који би језик могао бити подобан за тај смер? За тај смер он не признаје ако подобне ни мртве језике латински и јелински, и ако признаје да они имају извесног својега достојанства, а нарочито смишљене језике као волапик не признаје баш никако. Као син практичнога народа Елис устаје за живе језике. По симпатијама он би најпре стао за шпански језик као за најлогичнији и најпростији од свију романских језика. За руски опет стао би као за језик велике државе, повазе да врши видну улогу у светској историји, али му се чини да је тај језик тежак и да се не може скратити. Не гледећи на своје порекло, Елис налази да је и његов матерњи енглески језик незгодан са различитих узрока. Наводи, како се једно аутортативно лице изјаснило, да ће један образован народ не говори тако одвратно својим језиком као Енглези. Чудна је и та истина, да Велика Британија има највише мутавих чему је превасходно узрок језик, док Кинђани, имајући понајвише ритамски језик, никад не муцају. Не може се узети, да ова тешкоћа у речима долази од ма каквог органског недостатка нервне системе у Енглеза; узрок ће томе бити сам језик. Даље Елис мисли, да енглески носи највећи степен неједнакости, пошто њини редови енглеског друштва говоре сасвим друкчије него нижи и врло се тешко споразумевају. Све се слободно рећи да енглески језик сем трговачких односа нигде нема међународног значаја у свету. А то је резултат островског положаја питлеске расе.

С тога, по мишљењу Елиса, најпогоднији како за међународне односе, тако и за науку, јесте Француски и ако би то мишљење у самој Енглеској нашло најмање предусретљивости. Ради тога писац и износи своје мишљење у руском листу, пошто руско мислено друштво уз широке учешће других народа дужно је озбиљно занимати се питањима о интернационалном језику стварајући тиме и сталну основу за развање прогреса.

Доцније су Руси већ решили питање баш у смислу Елисова захтева, пошто је у Руса распространљен француски језик више него у ма којој другој европској држави. Ну Елис ипак страхује да Руси не одбаце предлог

за сношаје помоћу туђег језика а против својега сопственога, те наводи: „Ја сам мало путовао по свему свету, и истом скоро сам се пратио из ведиких центара руског живота. С тога могу рећи да млада моћ и животна снага руске расе учиниле су на ме јак утисак. Лично ја сам човек из старе земље, која је већ достигла крајње границе својега утицаја и ширења. Размишљајући о томе коме припада у будућности главна улога у развићу прогреса и цивилизације, ја нехотице гледам преко мећа своје домовине и с највеће пажљивошћу на ову, младалачкој моћи и човекољубљу руског народа".

3.

КЊИЖЕВНОСТ

Како се у почетку овога века мислило о науци књижевности међу Србима? — О том има занимљиво место у предговору пред правим делом „Фишке" 1801. год. од *Атанасија Стојковића*, првог писца књиге међу Србима, чувеног професора харковског универзитета и писца природних наука у Русији. То место гласи: „Ја [1]) не верујем да има и један разумни человјек на овом свјету, којему не би јестественa наука миља била, и који не би радо од оних књиг совјето искао и с њими се увеселивао, које о јестеству зјеситству. Не завраја (следијући[2]) на то, ја сам на објављење дјела мојего чудне отпјете (одговоре) от два, от три мјеста примио. *Један ме пита да тако људи само о теровитих баве се, да за Фишку и оруже овакве књиге неће ли да чују; ово (јер) они от фишке женити ме хоће. Други ми отворотствовао, да наш народ још (још за њиово вријеме) недостојан јест ових наука!* [3])

Стојковић је ово писао 27. маја 1801., у Будиму. После без мало 98 година, какви би одговор сад могао добит од Срба којима српски научници и књижевници упућују своје списе? — Волимо сумњати да би овакав, какав је добио Стојковић, на жалост своју и образованости своги „рода"; али кад би се нашао какви искрени представник већине садашње наше читалачке публике он би одговорио: „Ми радо *примамо*, али никако, или бар нерадо, *плаћамо* списе наших научника и књижевника." Каква би разлика између тих одговора била јасно је увидети.

Дај, Боже, да после 98 година буду бољи и утешнији одговори за српску науку и књижевност!

М. Ив.

КРИТИКА

Secesija · *studija* · *o* · *modernoj* · *umjetnosti* · *od* · *Jve Pilara. Zagreb. 1898* · *tisak, dioničke* · *tiskare.*

Vladimir Jelovšek: **Simfonije** *MDCCCLXXXXVIII. Ne prodaje se.*

Симболизам, титанизам, декинесценција, сатанизам и још неколико књижевних чудовишта на неизбежно изађе и *чија* већ поодавно запрепашћују лајање као какве формуле из кабалистике и некромантије, и звоне као страшно обилно као пророче речи: *мене, текел, фарес* које је невидљива рука написала на зиду пред царом Валтазаром. И оне нове формуле родиле су се у Вавилону али у модерном, и оне су се јавиле у једној *о р г и ј и*, али у оној жалосној моралној и умној оргији која карактерише свршетак нашега века. И заједно са француским модом, оне су почеле освајати свет, заједно са каталогом *Bon-Marché* ишле су у к њ и г е Бодлерове, Верленове и Малармеове, и талас д е к а д е н т с т в а почињу заплускивати и наше мирне и дивне обале...

До нас још нису, али преко немачких биргера и чешких пивара дошли су ти мутни таласи и до Хрвата, бар у неколико, бар по форми. Рекох: бар по форми, јер бисте се јако преварили, да *Secesija* и *Simfonije* узмете за истинске декадентске књиге, и да због тога собзиљо доказујете да је литература декадентска литература делом неврозната и дезекилибрираних људи, а делом проста мистификација, лов за именом, да је по речима једног теоретика њеног само „госпоресценција трулежи"; и најзад, да се може појмити као плод старе цивилизације, у посаји које је изнала Лапартина, Ига, Де Вилја, али да је бесмислица код забаченог народа код којих књижевност тек се почиње стварати.

* * *

Г. Пилар је у *Visnu* јасно, без много фраза и жустрине, изнео теоријске основе *сецесије*. — Сецесија је, каже он, скуп модерних, напредних идеја у уметности према старим и конзервативним. Латинску реч *secessio* узеле су мањенски сликари када су се 1892. под водством сликара Franz-a Stuck-a оцепили од званичне уметничке школе, и створили њено средиште. Исто тако одвајање млађих уметника било је раније у Паризу 1890. под водством знаменитог сликара Puvis de Chavannes-a, и у Бечу 1897. Поред та три велика средишта књижевна и уметничка, свако мање такво средиште има своју сецесију. Основна им је мисао: да је уметност непрестано под ропским јармима традиције, да је сувише конзервативна, неприлагодна духу времена, они хоће да прокрче нове путове који ће довести у обетовану земљу нове уметности. Сецесија није школа, она је борба противу школа у опште, борба противу данашње школе у уметности на по се; она је тежња за препорођајем уметности, са претежно негативним елементом. Позитивне захтеве њене напео је г. Пилар у четири тачке: 1. уметник мора имати апсолутну индивидуалну слободу стварања; 2. упростити спољну форму; 3. обогатити садржину уметности; 4. уметност ваља рашчарати у све слојеве народа.

Очекивале се дрске теорије, претерани захтеви, чудни појмови, а ништа су тако просте, природне и паметне ствари! Очекивало се разлагање оне чудне и мистичне теорије „поезије сна", односа између звукова, облика, боја, шеструмената и звучних стања душевних; очекивао се крајњи сензибилитет који иде до интолошких случајева, префињена сензуалност и хришћански есхатизам, обожавање речи и обавезна магловитост у мислима; очекивала се уметност која је само за неколицину посвећених, а место свега тога шта је дошло! Као основ — борба противу конвенционалности, као захтеви — слобода стварања, упрошћавање спољне форме, проширење опсега уметности, демократизација уметности. И ако је тако, онда има много нас који бисмо стали уз те чудне „сецесионисте"! Сваки који зна колико конвенционалност сметз уметности, како још спречава слободна развитак и напредак и, што је најгоре, још је и узаконава, сматраће сецесију, у смислу Г. Пилара, не као оправдану него као потребну, као услов напретка уметности. Нигде нагело „плети котац како ти и отац" није тако штетно, нигде слобода није тако нужна као у уметности. Култ форме, који гуши мисао и у већини је случајева само игра с речима, своди уметност на прост занат. Ко није за то да се садржина уметности обогати, да још ее прошире међе које је одредио какав скучени немачки професор естетике, мислећи да је уметност нешто стално и вечито, и да је могућно постављати неке апсолутне категорије? Четврти захтев — демократизација уметности — потреба је нашег демократског доба, то је услов за опстанак, а можда

[1]) Транскрибовали смо одступним правописом, иначе је све остало верно оригиналу. Обраћамо пажњу нарочито на одређеност и тачност става, који се јасно види у интерпункцији Стојковићевој, коју такође доносимо верно оригиналу. Та је страна у Стојковићеву писању, поврх свега „славјанскивања", тако развијена и пирдена, да се са њоме није само одликовао од савремених својих, на пр. Вши и од самог највећег писца оног времена Доситеја, већ је, што се тиче интерпункције фином на жалост изгинуо, најбоље да кажемо, орао алкао. — нета и за наше време много поучљиви као угледан пример.

[2]) Под загрдом је наше објашњење руско-словенске речи.

[3]) И курсив и кружића слова ми истичемо.

и за сам смисао уметности. Јер данас уметност није онако јавна, општа, као што је била у класичној Грчкој и у хришћанском Средњем Веку; она је, као сликарство, постала повлашћена једнога стилска, предмет раскошни и салонима новчане аристократије, или као равнодушна посија повлашћена неколико песничких група који је сами могу разумети и уживати у њој.

И када прочитате *Secesiju*, и када одбаците извесна претерано сигурна тврђења, и испитавање при изношењу и раније добро познатих ствари, сложићете се лако са Г. Пизаром, и доћи до уверења да ово није тако при као што га сликају....

(свршиће се)

УМЕТНОСТ

позорнште.

Статистички попис на рад хрватског народног позоришта у г. 1898. Целе 1898. године давале су 264 представе. Одмор је трајао готово четири месеца, и то од 1. јуна до 20. септембра. Свега је давано четрдесет и седам нових комада, и то двадесет седам за пет месеца под претходним управом, а двадесет за три месеца под данашњом управом. Међу тим позоришта било је 35 драма и опера, 1 оперета и 1 балет. Хрватских оригинала било је 12, и то 10 драма: „На рушевинама“ „Послови“, „Прва кишa“, „Повратак“, „Стричева опорука“, „Прелом“, „Родитељска греси“, „Франкопан“, „Трули дом“, и „Свекрва“; једна опера: „Цвета“, и један балет: „На Плитвичка језера“. Стране опере биле су нове: „Цар и тесар“, „Фиделио“, „Стара песма“, „Валкира“, „Поздравиај“, „Portrait de Manon“, „Вобеме“, „Уидина“, „Енох Арден“ и „Пик Дама“. Остали драмски новитети били су: „Сид“, „Валенштајн“, „За кћер“ „Кинематограф“, „Ноћ тмине“, „Јозефина Бонапарте“, „Просидба Целопова“, „Самарићанка“, „Госпођа кћи“, „Тајна“, „Братарова мудролија“, „Бубњакње“, „Дамоклов мач“, „Метр Патлен“, „Јутарња посета“, „У Дионеновој бачви“, „Нервозне жене“, „Свешка“, и „Сирано де Бержерак“. Године 1898. гостовало је на загребачкој позорници пет оперских певачица, и то: Тршина Марколина, Превоста, Терџајне и Торк-Рон; и један глумац: Жељазовски.

РАЗНО

— *Чешки „Сокo“.* Савез чешких „Сокола“ шије је на крају 1898. године 466 подружина са 43,870 чланова. У Краљевини Чешкој било је 367 подружина са 35,717 чланова; у Моравској и Шлеској 93 подружине са 7 282 члана; у Доњој Аустрији 6 подружина са 871 чланом. Али чешки „Сокo“ не негује само телесну снагу, — не забрањава он ни душу. За ту годину дана било је у „Сокоду“ Краљевине Чешке 983, Моравске и Шлеске 240 и Доње Аустрије 27 јавних предавања! Нема, скоро ни дружине која не би имала за своје чланове одабране књижнице. — Сокодски су весници: „Сокo“, „Сокодски весник“, „Берић“, „Сокодски зборник“ и „Амерички сокo“. — Међу сокодским подружинама има 23 за женски свет. Осим овога, Чеси имају у Немачкој Царевини 8 сокјих сокодских дружина, и у Швајцарској, Угарској, Бугарској и Француској по једну. —

*

— *„Шумадија“* Ово прође српско, а сада удружење југословенских великошколаца у Прагу, основало је свој географско-историјски одсек за проучавање југословенских земаља у томе погледу.

*

— *Други словенски новинарски конгрес.* У ин одбор чешких и пољских новинара завршио је крајем прошлога месеца све претходне послове за сазив другог словенског новинарског конгреса који ће овог лета бити у Кракову. Први је конгрес био прошле године у Прагу, а његов је рад већ познат и српској читачкој публици. —

*

— *О босанским Мухамедовцима.* У 4. броју чешкога журнала „Slovanský Přehled“ почео је да излази низ чланака *Јана Трнстенског*; *Из Босне*. У овом је броју први чланак: *Мухамедовци Србо-Хрвати*. — „Slovanský Přehled“ нов је чешки журнал за чланке, дописе и расправе из словенског живота; излази десет пута годишње и стаје 3 фр. и 20 кр. Порученике врши *В. Шмејкал* у Прагу.

*

— *Словенска „Глазбена Матица“.* Ово словенско музичко удружење, чије је седиште у Љубљани, поново је добило за председника познатог *проф. Хубада* под чијом је управом „Глазбена Матица“ и изишла на глас. — 6. јануара ове године био је један од друштвених концерата на ком је извођена Чајковскога *„Шеста Симфонија“*. Дворжаков *„Те Деум“* и једна од Моцарћевих *„Реквијем“*. Ласкави одзиви о овом концерту најбољи су доказ како су и српске песме братски примљене код Словенаца.

„Глазбена Матица“ вољна је да сваке године доноси извештај о развоју словенске музике, те због тога моли сва словенска музичка друштва да јој шаљу програме својих концерата, а надаваче музикалија да јој упућују своја издања.

БИБЛИОГРАФИЈА

ЛИСТОВИ

1. **Viенац** хаваћ ї р-лсві. Бр. 4. и 5. Год. XXX. Уређује *Богуш Шкпрф*. Извештаче и тасак Дионачке Тиокаре. Загреб 1899. Излази сваке суботе на 2 табака. Годишња цена 7 форинти.

2. **Наставник**, лист професорскога друштва. Година 1899. 1. свеска, X. — Извиште: *Професорско Друштво*. Одговорни уредник *проф. Ранко Петровић*. Београд, Српска Крал. Држ. Штампарија 1899.

3. **Бранич**. Часопис за правно и државно науке. Излазак *Удружења Јавних Правозаступника у Србији*. Одговорни уредник *Милан Ст. Марковић*, правозаступник. Број 1. година VI. Београд, Штампарија Д. Димитријевића. 1899.

4. **Учитељски пријатељ**. Бр. 2., год. I. Излази сваке недеље. — Главни уредник *Сава М. Шевлјаковић*. одговорни уредник А. Пантелић. Излазак *Сваке* и *комк*. Штампарија Спасића и комп. Београд. — Цена за Србију на поштарка: годишње 7. дин., пол: годишње 1. д. Број 5. п. з.

5. **Службени појин лист**. Орган и видаље појног министарства. Уредник: *Јенералштабни пуковник Вукоман Арамић*. — Бр. 3. год. XIX. Штамп. Крал. Срп. Воји. Министарство.

6. **Босанска Вила**. Лист за забаву, поуку и књижевност. Год XIII, број 23. и 24. — Излазак и уредник *Никола Кашиковић*. Сарајево, 1898.

7. **Lučica**. Месечник за забаву и *ромонште*. Уредништво *Загребу Ilacuпо* — а дедијећким Serbov. Redigujetaj: Mikławš Andrejeki a dr. phil. Krst Myka. — Čislo 1, leinik 18. — W Budišljje.

КЊИГЕ

1. **Манон Леско** (*Хисторијa сетаве од Грчја и Манон Леско*. Написао *Прево*. С оригиналног Alb. — Београд. Штампа Крал. Срп. Дрижавне штампарије. 1898. Цена 1,50 дин. — 8°, стр. 270.

2. **Мисли о задаћи и важности естетичког васпитања** с погледом на историју васпитања и примену у васпитном школама, од *прос. др-а Стев. М. Опшеновића*. — Београд. Државна Штампарија Краљевине Србије. 1898. Цена 0,70 дин. — 8-ни, стр. 65.

„Нова Искра“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежеви Споменик бр. 7

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*. Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

НОВА ИСКРА

СТОЈАН НОВАКОВИЋ

(СВРШЕТАК)

Као што смо напред видели да се Новаковићева Историја књижевности, на многим местима, прометала у историју српске, нарочито умне, образованости, — тако је и његов научни рад прелазио и посебице се развијао у рад на историји појединих струка народнога живота, на име: правног, политичнодржавног, војничког, религиозног и, све заједно, културног.

Већ 1870. издао је један од најзнатнијих споменика не само српског државног него и уопште културног живота: *Законик Стефана Душана* са историјско-литерарним уводом. Прошле године (1898.) приредио је друго, по свем сјајно, издање истога споменика. У овом је издању задржао ред чланака, какав је у тексту (Призренском), који је и сад узео за главну пологу. Пред тај текст, поређен са свима осталим, прочитан и протумачен, иставио је знатан и опширан приступ. *О старом српском праву* писао је Новаковић неколико чланака у правничким српским листовима 1884.—1886. У правну струку иду и ови његови радови: *Право прече откупа* у „Годишњици IX.“ 1887. и *Протојари и бантичиште* (спахије и читлук сахибије) прилог к историји непокретне имаовине у Србији XIII—XIX. века у „Гласу I.“ 1887. А овај, други, рад, заједно са радом *Село* у „Гласу XXIV.“ 1891., не само је знатан прилог познавању правних односаја у старој српској држави, него обадва су уједно и делови Новаковићне напред поменута дела „Народ и земља у старој српској држави“, које, да је у свем остварено како је првобитно замишљено, било би знатан одсек *српске културне историје*, врхунац научних заслуга Новаковићевих и један од најсјајних добитака савремене нам књижевности. *) Прилози су, пак, одређеним деловима српске културне историје и ова дела Новаковићева: *Манастир Бањска* у „Гласу XXXII.“ 1892. и *Први основи словенске књижевности међу балканским Словенима — легенда о Владимиру и Косари* — културно-историјске студије, 1893. А прилог је познавању једне од најзнатнијих

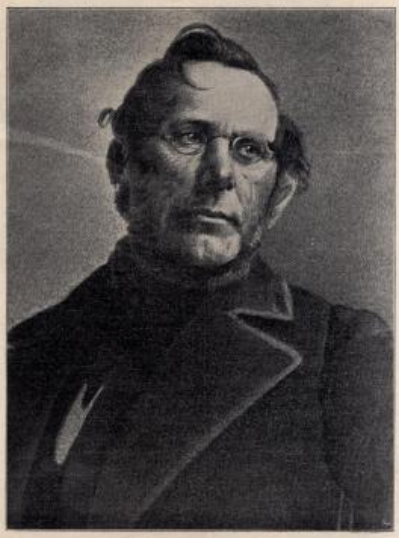

Константин Гргуровићевић Дамјл

*) Колико пожалимо заиста, у овоме тога дела ушла би и књига „Градови и тргови“, која је још у рукопису и непређена: никнје је тај посао, на жалост, могао би се казати напуштен ни по воли Новаковићевој него по јачим околностима.

струка државног и народног живота његово дело *Стара српска војска*, прештампано из „Ратника“ 1893.

Та, пак, струка најближа је и најсроднија, политичној историји српској, на којој је Новаковић развио такође своју ванредно плодну радљивост: или критички издајући старе споменике, који се тичу народне политичне прошлости, или обрађујући у појединим чланцима, расправама и монографијама поједине знатније тренутке и сродне гране историје српског народа.

Већ 1870. имамо од њега *Италијански архиви и наша историја* у „Гласнику XVII“, а после тога долази поименце ова његова плодна радња на том пољу, која је неко време изгледала да ће наткрилити све остале научне струке, о којима се Новаковић бавио, а која је, опет, тако близу и сродна била његову политичном и државничком раду: *Брсково, Дањ и царина у св. Спаса* у „Radu“ књ. 37. 1876.; *Земљиште радње Немањине* у „Годишњици I.“ 1877.; *К години 1807. српске историје* у „Годишњици II.“ 1878.; *Вијенац и дијадема у српским крунидбеним церемонијама* у „Radu“ 43. 1878.; *Ново Брдо и врањско Поморавље* у „Годишњици III.“ 1879.; *Српске области X. и XII. века* у „Гласнику XLV.“ 1880.; *Град Вишесав и видинска област* у „Годишњици V.“ 1873.; *Херладички обичаји у Срба* у „Годишњици VI.“ 1884.; *Последњи Бранковићи у историји и у народном певању* 1456.—1502. прештампано из „Летописа“ 1886.; *Деспот Ђурађ Бранковић и оправка цариградског града 1448.* у „Гласу XXII.“ 1890.; *Хрисовуљ Стефана Душана гробу мајке му Теодоре* у „Споменику IX.“ 1891.; *Србија и Турска* од Леополда Ранке-а, превод од1892., којим је довршен раније започет и штампан, те у овом издању изашло цело ово знаменито дело великог немачког историка; *Царица Мара*, прештампано из „Летописа Матице Српске 1893.; *Струмска област и цар Стефан Душан* у „Гласу“ 1893.; *Срби и Турци у XIV. и XV. веку*, 1893., знаменито дело у којем је учени писац описао развој и свеколике узроке српско-турској драми, отпочетој и одсудно развијеној у тим вековима; *Бруса*, из „Летописа Матице Српске“ 1893.; *С Мораве на Вардар, под зидинама Цариграда, Бруса* 1894. више стручан, историјско-географски путопис; *Цариградска патријаршија и православље у европској Турској* (преведено на француски и руски) 1895.; Волтеров *Карло XII*, превод с француског, издање „Срп. Књиж. Задруге“ 1897.

У „Revue bleue“ писао је неколико чланака о слави (крсном имену) и још другим српским обичајима, а у монументалном делу професора A. Rambaud-a: „Histoire generale du IV siècle à nos jours“ израдио је онај део, који говори о српској историји (нарочито о историји Неманића).

Али, као што се већ међу првинама Новаковићева књижевна рада помиње и његов рад на науци о језику (ъ и ь и помагање Даничићу при изради „Речника из књижевних старина српских), тако и његов рад на тој научној струци иде уз напред изложени његов рад на историји књижевности и осталих струка српског народног живота. И његов рад на науци о језику, као и рад на историји књижевности двојак је: намењен је школи и ширим читалачким круговима, и управљен науци.

Баш кад се пишу ове врсте пре тридесет година, штампао је Новаковић први пут у кратком изводу за други течај, 1868|9. школске године, биће као рукопис, један део своје *Синтаксе*, намењен гимназијским ученицима. Већ друге, 1870., изашла је цела његова Синтакса као школска књига, а између те и 1880. изашла су и остала три дела његове Српске граматике; сва четири, пак, дела дочекала су више често знатно поправљених издања до 1894., када их је Новаковић саставио и издао као једну књигу под натписом *Српска граматика*. — За словенски језик у и гмназији такође се побринуо Новаковић својом *Словенском граматиком* од 1885. — Јест црпао Новаковић за своју *Граматику* из Даничићевих и Миклошићевих дела, компендија и расправа; али се не може не запазити на појединим издањима његове *Граматике* нарочита трудба, да научне законе и правила српскога језика учини што приступачнијим ученицима и ширим круговима читалаца. Није наше, да на овом месту испиту јемо, колико је Новаковићева *Граматика* уопште допринела познавању закона и правила српског језика; али ово можемо слободно и без претеривања рећи: да је она користила ученицима који су имали наставнике спремне да предају по овој граматици, а тако исто и њеним читаоцима ван школе, који су за разумевање овакве граматике имали потребне претходне спреме.

Али осим граматике као школске књиге Новаковић је радио и на науци о језику, „филологији“. Тако већ 1873. имамо од њега *Физиологију гласа и гласова српскога језика*, биће да је та расправа постала у времену, кад је као хонорарни професор неко време предавао Филологију у Великој Школи. За тим долазе ови његови радови на тој научној струци: *Паланка — паланга — полуга — Брвеник* у „Годишњици II.“ 1878.; *ъ у српскословенској и бугарскословенској књижевности од XV. веки на даље* у „Radu“ 1878.; *Прасква, бресква* у „Годишњици“ III.“ 1879.; *у великом Миклошићеву упоредном „Речнику словенских језика“ урадио је српски део*, 1885.; *Српска Краљевска Академија и неговање српскога језика* посланица академији философских наука у славу стогодишњице Вука Ст. Караџића у „Гласу X.“ 1888. Ту је, осим осталих знатних мисли о језику и стилу српском, први пут изнео мисао, да Српска Краљевска Академија предузме посао за израду речника садашњег књижевног језика српског. Пет година после те знамените *Посланице* излази са нарочитим *предлогом Српској Краљевској Академији*, да се отпочне купљење грађе за академијски Српски

Речник, и да се за тај посао установи у Академији Лексикографски Одсек (засебице штампано из „Јавора“ 1893.). — Српска дијалектологија има од њега такође прилог у расправи под натписом: *ѣ и ѣ у македонским народним дијалектима* у „Гласу XII.“ 1889.

Као високо истакнута политичка личност, Новаковић је с успехом огледао своју снагу и на пољу дневне политичке литературе, нарочито у времену кад је и сам активно учествовао у политичкој борби. Од 1880. до 1897., са напред поменутим прекидом, има у „Виделу“ знатан број незгровито написаних и већином за своје време подесних чланака Новаковићевих. А знатна му је политичка расправа, на коју и он сам много полаже: *Грчке мисли о Балканском Полуострву* у „Отаџбини“ 1890.

Архангел Гаврило. Сликао Данил.

Редак је српски поле угледнији књижевни и научни лист, који се не може похвалити којим његовим прилогом; ретко је које знатније просветно, књижевно и научно друштво, на првом месту у Београду, којему Новаковић није прилагао својим радом и углед му подизао својим именом. Има његова патриотскога и родољубива рада, нарочито на пољу српске просвете и књижевности, који се за сад, баш у интересу саме ствари, не могу изреком истицати; али кад се једном и то и много друго, што у овом нашем раду, намерно или ненамерно, нисмо изнели, потпуно објави, — онда ће се тек у пуном сјају видети на што све није стигла чудесна енергија Новаковићева.

Новаковићев научни рад како је постајао и развијао се у току скоро четрдесет година, тако му се и унутрашња вредност мењала; оно што је много вредело при првој својој појави, услед непрестаног напретка и развитка науке, могло је у појединостима изгубити од пређашњег свог значаја. Шта више, могло се десити, да је у своје време Новаковић, заузет многим и тешким државним пословима, превидео, или није био у приликама да види све, што би му требало, па да се у неким појединостима не огреши о напредак и најновије резултате науке. Прво је очигледно свима онима, који се баве о научним струкама о којима се бавио и С. Новаковић, а друго је, такође, од стручњака, а често и од мање озбиљних „критичара“, запажено и на разне начине и у разним тоновима, често с злурадошћу, разношено и свету објављивано; како се ова или она грешка или недостатак палази у овом или оном послу Новаковићеву. Ну то Новаковићу није сметало да *ради* и иде напред, често и не осврћући се на оно, чему нема разлога. Колико знамо, Новаковић је слабо или није имао трошно времена на полемику. У осталом и ту Новаковић може послужити као пример, како је, искрено рад напретку, приступачан разлогу, и пристаје на исправке и допуне својих дела. То сведоче толика, нарочито нова, издања његових дела. Ево како отворено признаје своју грешку и пристаје на исправку онога, о чем га је убедила критика да је погрешно у првом свом издању Душанова *Законика*: „У начину објаве тога текста учињена је тада (1870.) грдна погрешка, што се хтело да се чланци текста по начину нашег времена распореде. Тога ради је раскварен ред чланака старога рукописа (у ком иначе ништа није мењано), ма да је и у том реду ваљало чувати као останак старога времена оно што су о томе знали, осећали или хтели да покажу српски законописци XIV века. Пок. Ђура Даничић опасно је и илозично ту погрешку“ (стр. I. издања од 1898).

Али, крај свега тога, многи Новаковићеви радови, често као прворе у појединим научним струкама, а често као једини радови тих струка, подмиривали су књижевну и научну потребу, многи, пак, од тих радова и данас су једини озбиљни представници тих струка у српској књижевности. Даничићево начело, да треба, без великог устезања и предомишљања, семе посејати (мисли на

рад књижевни), па што је добро њиви ће и донеће плода, а што није добро пропаштће само собом, — напшо је у Новаковићу вредна следбеника. А слободно смемо рећи: да између семена, које је Новаковић бацио на њиву разних научних струка има више онога, што је никло и плода донело, него онога што је пропало. Исто тако слободно смемо поставити ово питање: како би изгледала научна, а и васколика нам, књижевност, да није Новаковићева рада?

Стилу Новаковићеву, јавно и тајом, махнисало се, да је „тежак“ и „нејасан“, а неки су ишли још и даље, па су налазили, да није „довољно у духу српског језика“, него да је више „германски“. Као што смо напред рекли за унутрашњу вредност његових научних дела, тако исто велимо и за ову, спољашњу страну њихну: свега тога може донекле и местимице бити у Новаковићеву стилу; али не треба смести с ума ни узроке, са којих је то тако. Те смо узроке навели, говорећи о унутрашњој вредности његових списа, а њима на овом месту придајемо још и овај: утицај западне европске, нарочито германске филолошке и историјске науке не само на почетке него и на даљи развитак тих наука у свих Словена, па и Срба. И, онда питамо: зар мало значи што су прве слависте међу западним Словенима, чији су ученици били Даничић, Новаковић итд., већину најзнатнијих својих дела писали немачким језиком? — При том не треба сметати с ума ни оно правило, које је још Фр. Миклошић поставио: да у књижевности свих европских народа осваја *европска* синтакса, а то ће рећи, у многом, што и заједнички европски, „међународни“ стил. Томе моћном утицају, ни Новаковић, као ни многи други наши писци, ни покрај најбоље воље, није могао увек, и на сваком месту, одолети.

Али све се не може ни само томе приписати. Има још нешто. Будући Новаковић и у радовима, које је намењивао школи и ширем кругу читалаца, врло близу науци, из које је црпао, није се увек и лако могао опростити и од изворног израза. Али, ко зна цену на извору и из прве руке поцрпене садржине неће много махнисати ни облику, који је најближи таквој садржини. Изворност, поузданост и језгровитост садржине често богато накнађују местимичну сухопарност и тешкоћу израза. До језгре се обично долази, пошто се разбије тврда љуска.

Ну, огрешили бисмо се о Новаковића, кад му не бисмо признали нарочити труд, да и распоредом градива и изразом олакша разумевању својих дела, нарочито оних, која су намењена школи и ширем кругу читалаца. То се лепо може видети на многим изданима појединих делова његове *Граматике*, особито II. дела. Али прави стил Новаковићев тек се види у његовим списима, у којима се он и може показати. То су његова историјска дела, списи и састави политичке садржине, беседе,*) свечани говори итд. Ту се види, како Новаковић, идући за током својих мисли, исказује их, у свима танкостима и везама њиховим, верно и просто, па како, од један пут, бојећи се, зар, тамнине, или хотећи оставити што јачег и дубљег утиска, — осветли их каквом беседничком сликом, понајчешће поређењем и метафором, узетом из природе, вртарства,[1]) војеког и занатског рада. Како такав његов исказ мисли често успева, може се лепо видети на овом примеру. Хотећи придобити Српску Краљевску Академију за мисао о Српском Речнику, обраћа јој се овим речима: „Надам се да ће учињити да овај предлог не уђе у ред цветова који опадну не остављши рода, него да ће учињити да се о њему даље размишља и ради“ („Глас X.“ 87.).

И у једном и у другом случају, Новаковић се нарочито труди да искаже мисао што јасније, да је учини што приступачнијом, да буде што *изразитија*, па за то не штеди ни низова и сплетова реченичних, ни слика беседничких. У изразима и једне и друге врсте стила није Новаковић оскудан. А кад се томе још дода како он нарочито пази на распоред градива и како се служи свима књижевним и техничким средствима, да учини што приступачнијим мисли у књижевним пословима својим, онда се потврђује и његова *изразитост*, коју смо истакли у почетку овог одељка.

*

Као што се види, Новаковићев службени и књижевни рад упоредно је текао. С тога се може поставити питање: на, који од те две врсте његова рада има трајније вредности? Ако је судити по трајности, свакојако ће научник и књижевник Новаковић надживети Новаковића политичара и државника. Али, то још не значи, да за своје време Новаковић није имао знатна и плодносна утицаја на државни и политички живот Србије и Српства.

III.

И једне и друге врсте заслуге донеле су Новаковићу награде не само у високим положајима државне службе, него и одликована у земљи и на страни.

Већ 1865. изабран је био за члана Српског Ученог Друштва, а 1867. постао је секретар истога друштва и то почасно место заузимао је све до 2. априла 1873., када је први пут постао министром. Изабран је: 1870. за дописног члана Југословенске Академије Знаности и Умјетности; 1873. за почасног члана Хрватског Педагошко-књижевног збора; 1874. за почасног председника du College commercial-gymnasial serbe у Цариграду; 1875. за „дјействителног“ члана Московског Ар-

*) Треба ли споменути само његове лепе беседе о Косовару на бечком гробљу приликом преноса костију Вукових.

[1]) Његово право знање, не само књижевне области, у трећем одељку.

хеологическог Общества; 1877. за члана кореспондента Императореско-руске Академије у Петрограду; 1884. за почасног члана Бугарског књижевног друштва у Софији; 1885. за почасног члана Хрватског Археолошког друштва у Загребу; 1887. постављен је указом Њ. В. Краља Србије за редовног члана Српске Краљ. Академије; он је члан одбора Коларчеве и Чупићеве Задужбине; био је међу оснивачима Срп. Књ. Задруге, њен први председник и т. д.

Владалачка Одликовања нису му такође изостала: 1880. одликован је од Цара руског орденом Св. Станислава II. степена; 1881. од Књаза српског орденом Таковским II. степена; 1883. од Краља Србије орденом Белог Орла III. степена и медаљом за васпостављање Краљевине Србије; 1884. орденом Светога Саве I. редом и аустријским орденом Гвоздене Круне I. редом; 1885. Таковским орденом I. редом; 1886. од Шаха Персијског орденом Лава и Сунца I. редом; 1894. од Краља Србије орденом Белог Орла II. редом; од Кнеза Црне Горе орденом Данила I. редом; од Цара Русије Белим Орлом I. реда; од Кнеза Бугарске орденом Александра I. редом.

Чергарска кафана у Цариграду. Сликао г. Стева Тодоровић.

IV.

Новаковић изгледа на први поглед врло озбиљан, скоро строг, али кад се човек с њиме боље упозна, видеће да је ванредно добре и благе нарави. Особито према младим људима предусретљив је и љубазан, и онима за које се нада да ће временом бити Отаџбини од користи, рад је помоћи и подићи их до одређеног ступња; доцније их оставља да се својом снагом дижу. Кад стече о човеку мишљење, не мења га лако, ма да се не може казати да се није никад преварио у својим оценама људи а некад и прилика. Карактера је одлучна: кад се за нешто одлучи, тешко да ће од тог одустати. Одлучност своју показује, где треба и где нађе за добро, како према млађим, тако и према себи равним и вишим од себе.

Стојан Новаковић заслужује у пуној мери поштовање својих савременика. *)

Момчило Ивановић.

ИЗ „ПОМЕНАКА“

Кад тихи ветрић пирне
Хтеднеш ли баштом заћи,
У сваком мирис-цвету
Моју ћеш песму наћи.

Поздрави то су сетни
Што теби тако хрле;
Наше су душе сродне,
Моје те песме грле.

А кад их цвећу дајем,
Ја молим цветне лиске,
Да ми од света скрију
Те моје сетне ниске.

Ужице **Јела.**

СТОЛАР КОВАЉСКИ

— АДАМ ШИМАЊСКИ —

Упознали смо се случајно. Али, ако ћемо право, за овај случај хвала само пролећу јакуцком, и то оном пролећу о коме Ви, Поштовани Читаоци, имате врло нејасан појам.

Већ у половини априла сунце почиње прилично да греје, а у мају пак, кад га нестаје са хоризонта само за неколико часова, баш пече. Али докле год се Лена не ослободи својих зимских окова, докле се год не отопе снегови који леже по девичанским тајгама, — све дотле нема пролећа. Снегови, неподгревани унутрашњом топлотом земље која се смрзла на неколико стопа у дубину, лед од хвата дебљине, — упорно се боре са животворним зрацима, и тек после дугог и упорног рада сунце оживи и најзабитије кутове простране тајге, и краљицу вода онамошњих Баба-Лену, као што је зову Јакути.

Последњих дана маја, пошто се сврши бој између животворне топлоте и остатка сурове зиме, човек који први пут дође у Јакуцк видећи ту доста занимљиву, у Европи нигде неопажену појаву: свако удаљено хујање које се потмуло разлеже, некако чудновато утиче на људе који се десе на улици. Деца и старци, жене и људи, — сви застају на један мах и, окрећући се Истоку, према реци, са опруженим вратовима врло пажљиво ослушкују нешто.

Ако гласови које су чули престану, или ако им се само учинило, разилазе се мирно; али ако првобитни шум не ослаби, ако почне да се понавља, појачава и расте, ако се у ваздуху чује као кад пуцају топови или негде далеко ударају громови, које прати подземни тутањ налик на олују која се примиче, онда ти људи, мало пре тако мирни, постају узбуђени. Радосни усклици: „Лед пуца! Река се кренула! Чујете ли?“ шумно се разлежу свуда и жагорећи, све се то журно растрчи на разне стране да људима који су остали у кућама објаве жељену новину.

И сваки од тих људи, јурећи што игда може својима, закуца код познатих, па чак и код мало познатих, добацујући свуда три чаробне речи: „Лена се кренула!“

У тренутку, ове речи понављане и изговаране на најразновреније начине брује по најдаљим кућама, јуртама (колебама) и двориштима јакуцким, и ко само може да се миче и да изађе, облачи се и јури на обалу.

А на обали стоји већ читава гомила и са заносом посматра једну од најлепших појава онамошње природе.

Огромне санте, гоњене снагом воде чије је корито широко седам врста, уздижу се као куће, као читави брегови, ломе се, пуцају, треште и осипајући се хиљадама, милионима ледених иглица, преливају се на сунцу дивним бојама.

Али ту треба живети мало дуже, треба провести бар једну зиму на тек да се разуме шта гони ове гомиле на обалу речну.

Не мами их величанствена појава.

То људи који су у борби са дуготрајном зимом и страшним мразом исцрпли већ сву своју снагу, који већ одавно жудно и нестрпљиво чекају благу топлоту, трче сада да виде одсудну победу сунца, одсудни пораз несносне зиме.

И радост од срца, радост детиња блиста на жутим лицима јакуцким, широка уста смејући се доброћудно изгледају још шира, црне се очи светле као жеравица. Цела се гомила као пијана поводи од радости. „Хвала Богу! Хвала Богу!“ узвикују људи један другоме и, окрећући се огромним леденим брдими која се ломе под утицајем пријатељске стихије, уживају, свете се неумољивом непријатељу, кога сад нападају бесни таласи и који се крши, распада и нестаје га.

Кад се лед крене и прође Леном, земља се брзо крави, и ма да се раскрави једна две стопе, природа се журно користи тромесечном топлотом. Релативно за врло кратко време све се ту развије и процвета

Велика долина у којој лежи Јакуцк изгледа онда чаробно: земља где-где већ обрађена, наизменце покривена брезовим гајевима, многим језерима, шумарцима и бујним лукама, због стрмих и доста високих околних брегова изгледа као дивовски врт опасан широком Леном, као сребрним пасом.

---

*) Кад сво радили овај посао знали смо и за други дан рођења Новаковићева, на име да се родио 1. новембра 1842., али нолели смо више веровати *Годишњаку* Српске Краљевске Академије, где стоји да се родио те године 1. октобра. Међу тим сво, пошто је већ овај датум изишао у 1. броју осога листа, са најпоузданије страно уверени да се Новаковић родио 1. новембра 1842.

Природну пак лепоту долине, природну јој чар увећава још и суморна тајга која је опкољава са свих страна. У сред огромног простора тога дивљег и недоступног предела та је долина налик на оазу у сред забачене пустиње.

Али и племе јакуцко, међу свима сибирским племенима у сваком погледу најспособније, уме да цени дарове животворнога сунца и што више може користи се њима. Кад нађе на тесноћних и загушљивих зимских станова [1]) испуњава своју сурову земљу превом и живином који бије удвојеном снагом и тече шумно и силно.

По општем пролетњем правилу, свечано и весело расположење народа ни мало се не смањује. Трава расте као квасац, краве и кобиле дају све више млека и амброзија богова јакуцких „кумис што моћ даје“ не испарава се у „чаронима“. [2])

На за то мислим да су, и поглед дивне природе и неприлике, и пријатан задах о коме опамошили појакуцки народ вели да „заудара на Јакута“, али како се зими појакуцко млеко врло тешко добија и како зима траје дуго, навикао сам се на овај особити задах толико да сам и млеко и кумис могао пити, и пио сам их без икакве одвратности.

Међу многим јуртама које сам обилазио највише ми се допала јурта на дивном и усамљеном месту, у шуми која је била на доста високој обали великога језера.

Та је јурта била једнога Јакута, тако старога да би га свако, на први поглед и да се не презари, могао назвати охоњорем. [1])

Охоњор живљаше ту са женом и момчићем, својим далеким сродником, и две краве с јуницом, две кобиле и ждребе беху им све имање.

Сви су Јакути веома радознали и разговорни. Ча-

Из старога Београда: Дорћол. Цртао Е. Врајман.

стано посматране људи који се наслађивају лепотама лета, веома лепо утицали на мене, те сам, дочекавши прво пролеће у Јакуцку, уживао као и остали дарове природне. Из дана у дан налазећи ваш пароши наслађивао сам се лепотама оживеле природе, па дана у дан грејао сам се на сунцу.

При тим шетњама скоро сам се увек навраћао у какву јакуцку јурту. Те јурте, обично разбацане, налазе се каткад далеко једна од друге, али се шпак навлаш на њих сруда, те околина насељена народом јакуцким изгледа јаче насељена но што је у ствари, јаче не кад би се народ груписао по селима. У свакој јурти може се добити увек хладна млека и кумиса. Истина и једно и друго сви охоњор имао је опе особине у највећој мери, а сем тога, и ако рђаво, говорио је руски те сам због тога у својим излетима најчешће свраћао у његову јурту.

Разуме се да је охоњор пре снега распитивао ко сам, одакле сам и шта сам. Што се тиче Руса, било да је оидашње, било да је ту дошао случајно, Јакут се увек понаша опрезно и сувише понизно. Рус, ма и у ритама, за њега је увек „тојон“ (господин). Понашање према полацима је много лепше. Не сећам се да је икад какав Јакут био равнодушан кад чује да нисам „ђуча“ (Рус), него „бољак“ (Пољак).

„Бољак, бољак? Ишчајег дохор!“ [1]) узвикивао је обично и најхладнији. — Одмах сам се спрајателио с

[1]) Само најсиромашнији Јакут остаје лети у свом зимском стану.

[2]) Чарон — дрвена чаша која се употребљује нарочито за кумис.

[1]) Охоњор — дословце значи старац, али иначе и само поштовање које се одаје старим људима.

охољером, а кад је чуо да сам „суруксут“ (писмен), да могу бити ако затреба „суруксут насљежна“ (општински писар) па чак и „улусни“ (еpeски), да умем написати молбу самоме „узохан тојону“ (управнику) весма поражстох у његовим очима и отарасих се сувишне интимности.

Захваљујући томе увек сам добијао најбоље и млеко и кумис, а старица, узамљући „чарон“ за мене, брижљиво га је отирала крстима, дижући подозриве трагове.

Кад сам једном у повратку са свакидашње шетње спратно к њима на обичну порцију кумиса, наћох охољера у доста необичном стању: био је не само разговорљив као увек, него и весео као никад. До душе, језик му се заплетао, али ипак није због тога осећао никаква бола. Видело се да се честити старац тек вратио из варошн где му је очевидно јака „арги“ (ракија) разгрејала и окисела укочено тело. — Пољаци су добри људи, сва су добри — брбљао је нејасно и брзо старчић, пупећи брижљиво своју луљицу мојим духаном — сваки „билак“ ако није „суруксут“ он је доктор, а ако није ни доктор он је ковач каквога међу Јакутима нема. И та си, видиш се, добар човек, и „суруксут“ добар мора да си, за то сна ми волимо бољаре и „сахи“ [1]) се увек сећа да му је билак брат.

— Али можда ми нећеш веровати кад ти кажем да је од скора тако. Чак и ја, ма да су теглад пред мојим очима опасла осамдесет трава, још пре петнаест година бојио сам се пољака као ђавола. Кад угледам Пољака бојио сам се пољака као крста, бежим што иђа могу у шуму бежим као ђаво од крста, бежим што иђа могу у шуму у шпиљар, без трага. — И не само ја, сви су се бојали Пољака јер се онда о њима говорило зло. Говорило се да имају рогове, да убијају људе и друге такве ствари.

А кад ја, сетивши се да су те речи донете на вароши, почех старчићу пребацивати што сувише лаковерно прима лажне и несмислене басне, охољер се забламно нађути!

— За Бога, од куда смо могли на просту реч поверовати свему ономе што су онда причали?! Како су неки негде то не знам, али и ја и они који су у овој околини живели поверовали смо, јер смо од својих очева слушали да је сваки „билак“ страшан и описан.

— А епо зашто је то било тако. Старац повуче из чарока, одби неколико димова и настави:

— Мој се отац још није био ни родио, а и деда ми беше можде јер су тек били почели да купе за њега „калим“, [2]) кад се онде појави Пољак „леденех очију“, [3]) велике браде, огромних брковa, и настани се недалеко одавде, само не баш у овој долини, него тамо, на брду.

А околишна тајга није била ни налик на данашњу: непроходна, густа, секиром нигде нетапнута. У тој тајги је била пуста јурта и ђу звуке овај Пољак. — А чим се он тамо настани тајга на добру миљу постаде неприступна за људе. Нико иде по тајги с пушком и чим угледа човека, ма ма био и коњак, узме га на око и, ако онај не утече, гађа га — не од шале, озбиљно. — Од чега и како је живео? То знају само шумски дуси, јер од људи нико није знао.

Сви су од њега бежали као од „проказе“. Само они који су га виђали како иде по тајги налик на злог духа причаху да је с почетка ишао одевен као руски „тојони“ и „суруксути“, а доцније је већ ишао у кожама које је, видело се, шио сам. А ти су људи причали и то, да је постајао све бешњи, све страшнији; брада му порасла до паса, лице му бивало све беље а очи му се сијале као ватра. — Тако прође неколико година.

Али једанпут, некако у сред зиме, у време најјачих мразева алиповаш се разјарио и неколико дана нико га није виђао. А како га је дотле обично сваког дана по неко виђао из далека, јавише у варошн да би сазнали да му се није десило што рђаво. Одоше његовој јурти, улазе опрезно — а Пољак лежи на постељи, у својим кожама сав покривен њеном и само стиснао у руку мали крстић.

— Пољак је био мртан. Можда је умро од глади, можда се свршао, а можда га је однео и ђаво! Сад пресуди да ли смо имали право што смо се бојали Пољака? Пред тим, пред једним једанпут бежали су сви, а ни једанпут их дотле тако много!

— Хе, хе, хе! И ако си „писмен“ ипак си млад, брајко, па мислиш да људи раде штогод без узрока. Знај сад да си се препарао; није „сахи“ тако тлуп као што се тебн учинило.

* * *

Прича о Пољаку који чак није могао ни да види човека, прича којн сам још у Јакуцку чуо на неколиких уста, учинила је на мене силан утисак. Можда је то онам пстам дубравама и лукама, по којима данас ја идем, дуго пекад од сплних мука бесан и подивљао човек? Да ли су му муке биле тако велике, или му је душа тако осетљива према пакости и невољи људској? Или је можда растанак са домовином и пријатељима толико слотао јадника? — Обузет таквим мислима прахао сам се у варош не осврћући се ни на што; нпшао сам брзо, скоро сам трчао, кад са свим близу чух отегнут узвик.

— „Каваљ врђ, каваљ!“

На почетка нисам разумео ни шта значи узвик ни од куд долази: али кад се непрестано, све јасније поче понављати: „Каљ ире, каљ дохер!“ разумедох. Иза гаја или боље иза шпиљара преда мном неко је викао јакуцки: „Ходи овамо, ходи, брате!“

Идући кроз шпиљар домаћих се чак и ко вичс. Ни Јакут ни Рус, било оздањши било са стране, никад не изађе тако реци које чисто јакуцки треба да гласе: „Кељ ерђ, дохер!“

Таквом самоволом у звучном изговору јакуцком одликују се само наши Мазури. Докле год сам живео у Јакуцку нисам нашшао на сељака Мазура који не би извртао горње речи и прерадио по мазурски. Као да су се договорали, сви су изговарали увек: Каљ ерђ!

И доиста иза жбуња, с друге стране моста намештеног преко уског језера или боље реке загрћене отоке Лењине, стајаше човек у обичном одслу „насељсника“ и мапући живо рукама, окренут на леву страну пута викао је упорно: „Каваљ ирђ, каљ дохер!“

Викао је Јакута који је био на крају шпиљрата, на другој страни језера. А викао је узалуд, јер опрезном Јакуту не беше ни на крај памети да му пође. На пословску се и он сам уверн о томе, јер кад дохох засвим близу моста он, викнувши још једном: „Каљ ирђ, псино!“ престаде и само гунђаше: „Да Бог да се распао, псино једна! Пркао да Бог да!“

Кад угледа мене чкута, али кад пашох поред њега и рекох му „Хвалсн Исусе“ у мало се не претури од изненађења.

— О Исусе! А одакле сте, господине?

Упознасмо се брао. Сслак је живео у неком јакуцком улусу и дошао је у варош да се најми на копање злата. Најмио се и за кратко време требало је да се крене тамо с онима што терају марву. Марву је пасао обично на том месту, а како му се сад разтркала и како ни на који начин није могао да нагна на мост разтрешни чопор, чекао је да нађе ко год и да му помогне. За то је баш и звао Јакута.

Разуме се да сам му рад помогао, и кад је чопор, претеран преко моста, ишао мирно даље, нас двојица, идући у барабар, разговарасмо путем.

[1]) Пољак, пољак? Врло добро, брате!

[2]) Тако Јакути називају сваки себе.

[3]) Казан — вели. Тако обично пре но што се неко замоли, добија од сваког по штогод на дар.

[4]) Ледене очи — плаве очи.

Из старога Београда: Пазарни дан. Цртао Е. Брајман.

У разговору запитах га код кога је одсео кад је дошао у варош.

— Код Коваљског.

Познавао сам све Пољаке у Јакуцку, али ни о каком Коваљском нисам чуо.

— Код столара Коваљског!

Али нисам чуо ни за столара. „С ким се он ту познаје, коме одлази?“ — почех питати.

— Чудан је то човек. Сви га овде знају, али он сам не иде никоме.

— Како никоме?

— А како ће ићи кад су му ноге као ступе, сасвим без претију, — сви су му до једнога поотпадали. Но то још није зло кад нису рањаве, али кад му се ране поотварају онда не може чак ни по соби да иде.

— Од чега живи?

— По мало од заната. Зна добар занат и гради разне ствари; — само, као што рекох, кад не може на ноге онда му и рад престане. Онда веома воли кад му неко наручи четку, јер гради врло лепо четке и за кречење и за одело. Само што је овде мало таквих кућа што се кречe, а и што се тиче одела, овде га ретко који чисти. Сад је видим опет занемогао.

— А не знаш одакле је и је ли одавно овде?

— Давно и давно. Можда још ни наших није било а он је већ био ту. Али одакле је и ко је, — види се да га баш доиста не познајете, јер да га познајете не бисте ме питали.

— Вйте, господине, не само мени, него и господи, па чак и попи што долази из Иркуцка, увек једно исто одговара кад га за то запитају. „Брате — вели — Бог добро зна одакле сам и ко сам, а користи отуда нема никакве, па је неће бити ни кад ти будеш знао.“ То вам је, господине! Више нико није од њега никад дознао.

И поред свега тога известих се где седи Коваљски. И ако баш нисам много разбирао зашто, прича о „Биљаку“ који је бежао од људи и ово што сам чуо о кљастом столару који се исто тако скривао пред њима, од једанпут ми се спојише у духу у једну целину. Осећах да међу њима има неке везе, да се све на свету, понављајући се у току времена, може опет видети на земљи, да се можда и оне силне муке за које сам мислио да су завршене смрћу пољаковом, налазе одавно крај мене, можда мало промењене али не мање од оних, онако исто велике и тешке, онако исто мучне за онога који трпи.

* * *

Од тада сам скоро сваки дан полазио јурти у којој је живео Коваљски. Струганице, које стојаху крај врата

под маленим, сунцу окренутим прозорима, нису се замењивале новима. Из дана у дан бивале су све ређе, из дана у дан сушиле су се све више, као што је мождa бивао све ређи и сушно се опај што их је некад стругао.

И не имаћах смелости да уђем код столара, и нестрпљиво чеках сутрашњи дан нећу ли видети нових дасака; али не беше ни њих, нити се унутра чујаше ма какав шум.

На посletку се одлучих да не оклевам више. С том одлуком изађох из куће и већ стигох до дурге кад из ње једну дрхава и слаба, али звонка и пријатна песма.

Посадих се на баштк око куће и кроз отворене прозоре чух сваку реч песме мало сентименталне али тужне и жалосне, доста распростране код нас педесетих година:

Кад се пола заволеше
И пролеће све окити . . . . и т. д.

Још тужније јечаше друга строфа:

Ах' ко трен у дну душе.
Кем е очају суза слеће, —
Тог пролеће не весели,
Тога славуј не покрене.

Тај мирисе часа нема.
Том је судба увек једна;
Пролеће се пићу клања, —
У сеиу је зима једна . . . .

По кратком прекиду поче се и и трећа строфа:

Који губа мајку миту,
А са њом и наде своје,
И ко гледа сузе . . .

Али на један мах зашеме песма и суров глас рече: „Куцо, хајде изгреди Бога! Изгреди га добро!"

У почетку нисам разумео ту чудну заповест, али кад одмах затим чух у дворишту танко псеће лајање, то као врата са улице беху отворена, устадох и дошао до њих застадох за часак. Пред широм отвореним вратима јуришним црно и снђушно кученце, пропињући се, лајаше и урликаше у висину, на дивно, недро небо . . . . Разуме се да сам и опет отишао одатле, одлажући познанство за други дан.

* * *

(свршиће се)

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

I

СУДБИНА

Ноћас ми утвара једна се јави,
Крај мојег одра клече;
Ножеве ношаше, душу ми стрпи,
Лице ми огњеним погледом пече;
„Несрећа ја сам", рече.

Свуд нога моја ће тебе да прати,
И неће бити трома;
По трну, цвијећу она ће да ти
Свијећи. Зајецах ја тужна мома:
„Одлази из мог дома!"

Остаде и рече: „докле ти дише
Животом недро, дете,
Остајем, јер тако судба ти пише,
Остајем о гробни, о зимни цвеће
Наредбом судбе клете".

Ја скочих веленн у грозној страви:
„Вијек ми тешки мидаш
К љубави, сјетлости, срећи и слави,
Вијенцу којино јеснје грађе, —
Ах иди даље, згађи!"

Остаде и рече: „Ко трпељ' ствари,
Ко пиће болом грудн
Храбро се бореће, тек томе дара
Својега Господја пружити жудн".
Тад рекох: „остан' тудн!"

II

БЕЗ ИМЕНА

Ја немам имена. Груба сам дјела,
Преци су моји мали;
Ја сам из простога народа ишла,
Ал огањ силовит груди ми пали.

Анђео прати ме, али ме шћепа
И један злобна мана;
Мисао јури ми као Мајена
На коњу, готово спе од постања.

Смјеса сам ярких и љубави бајне;
Слаба сам ал' и јака;
Бездан ме привлачи у тмине тајне;
Задршком милујућ' малог дечака.

Кад уђе несрећа у собу моју
Само се смијем томе;
Видим ли сама се у лутом боју,
Такође смијем се свијету изме.

Видим ли старице и дјецу јадну
Без хљеба, тада плачем;
Такође, видим ли да храбри падну
У ланце да служе деспоту јачем.

А кад ми уздаси срца полете
У тебе, моја пјесно,
Сјетим се ја своје задаће свете
И себе жртвујем радо и свјесно.

Слуша ли погод ме, не питам, и јако
Злоба се на ме дјане,
Не гледам, презирем, пролазим лако:
Њен мотак не може ни да ме кране,

III

НЕ СМЕТАЈ МИ!

Ако ли по нашто љубави твоје
Не слушам гласа мила;
Ако сам ближеда, и ако моје
Зјенице плачи сила;

И видиш како сам главицу поћла,
Не сметај, иди даље
Еда бих призоре схватити могла
Што свијет меши шале.

Посмотрам ја како прозире гледом
Облаке сунце јарко,
И грли све живо и мртво рођом
На земљи, грли жарко.

С ливада травнијех, са сјенка сена
Са жетве тучних њива,
С пустаре, с оаје и врта пена,
С врвених њених дива;

Из гора густијех које олуја
Потреса, мислиш крв;
Из тајних љубавних, божанских струја
Којим се свијет ствара,

Стижу ми будућих времена нади
Лахори мила гласа,

Стижу ми — и моји врше се снови —
Даси од моћи, снаса.

Да свијет — чини ми с' у томе трѐну —
Пун воље, вјере, нада,
За вишим и бољим сав у пламѐну,
Ужива плоде рада.

Нит' више земљу нам крв људска
плава,
Нит' рука сече мушка;
Прошло је вријѐме рату и страви,
Баца с' у коров пушка.

Напредак ланцима већ Марса вѐза
Топовска гротла мучѐ
И пјесме убојне, а митраљѐза
У месо сад не тучѐ.

Напретка и рада крећу се пуци,
С природом то су рати;
Пјесама од мира чују се звуци,
Свак се са сваким брати.

Гле усијане су фабричне пѐћи,
Машина с лупом дугом
Чује се, а сељак у вељој срѐћи
Гле земљу пара плугом.

Лавовски кличући, докле је цѐла
Земља нам у том врѐњу,
Слобода развија крвоца бѐла, —
Слава јој васкрсѐњу!

IV

МАНГУП

Када га улицом видим ђе табâ
Прљав и лијен скупа,
И ћудљив, и видим да рухо хабâ,
На којем зијева већ многа рупа;

Када га угледам ђе јури кола,
И блатом оним гацâ,
Покварен и дрзак и лопов пола,
И видим како се за псима бацâ,

Помислим да мати, док игра, пјѐвâ,
Тај цвијет једног трна,
Фабрици кулучи цијѐла днѐва,
А оца сакрива тамница црнâ;

И тада мора ме притисне нѐкâ;
Помислим: тешко тѐби!
Шта ли те, јадниче, на земљи чѐкâ,
Када си још мален остављен сѐби!

Да ли ћеш постати кесарош јѐдан
Одсад за двает лѐтâ,
Или ћеш раденик бити вријѐдан,
Којино поносно свијетом шѐтâ?

Да ли ћеш поштењем својим да сијâш,
Ил' ћеш ударцем мâла
Туцати камење као робијâш,
И најзад умријет' у дну шпитâла?

И тако милесћи пожелим силно
Да к њему доље слѐтим,

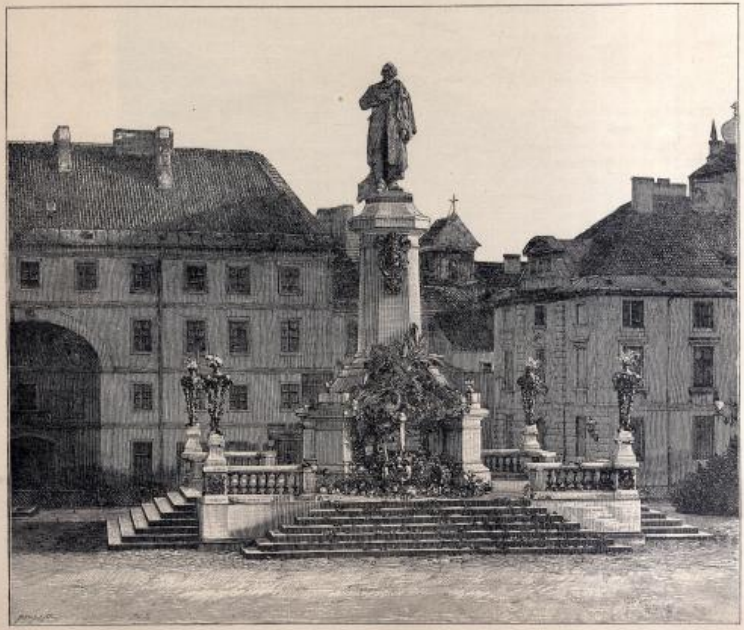

Споменик Адаму Мицкијевићу у Варшави.

И да га притрим на недро чйло,
И да га пољубим пољупцем свётим;

Да гв се вальубим колико йшчё
Срце ми, и да плйчём,
И да му проборим: душа ми свйште
За тобом, јера смо валик у свйчём;

И ја се наносих дроњавих прйђ,
Борих се с људма грўбим;

И ја сам цвијётак презрена трња,
Мајка ми гладова, — зато те љўбим;

V

КРАТКА ПРИЧА

Носила је бијело одёло,
Сну цјесничком подобна је бйла,
Сфинксу мёрњом бйше њено цёло.

Дуга коса бијаше јој свйла,

Глас, — тонови који душу тјёшё,
На стйтуу личила је цйла.

Љубила је, — нелубљена бјёше.
Бол се њезин нё спиал на лйку,
Али први срце њено јўше.

Јад умори материну д`ку,
Свеву ноћу сред јесењег мрйка,
Слична у том цвијету јадойку.

Кад остане без сунчева зрйка.

Ђ.

НА ХАМЛЕТОВОМ ГРОБУ

ИЗ ПУТНИЧКИХ БЕЛЕШКИ

— **М. Р. ВЕСНИЋА** —

„O good Horatio ....

If thou didst ever hold me in thy heart,
Absent thee from felicity awhile,
And in this harsh world draw thy breath in pain
To tell my story[a]

Шекспир. [Хамлет, V. 2]

Кјёбенхавн (Копенхаг) 15/27 августа 1897.

Кад смо се око десет часова јутрос укрцали у брод, који ће нас однети у Хелсингер и његову околину, где ћемо моћи видети и „Хамлетов“ гроб, онда ми је дошло врло жао, што међу сапутницима неће бити Хорација, који би ми знао причати што ближе о његову животу. И сећајући се скоро последњих речи Хамлетових на самртном му часу, мени је падало тешко, што ни од једнога од позната ми Данаца нисам могао пречекивати усклик:

„Све то ћу моћи верно причат ја.“ [1])

Неуморни Барон Цитфен-Аделер и љубазни д-р Саломонсен дочекивали су предусретљиво чланове *Института*, данашње званице Данског Правничког Друштва, на самој обали, упућивали их на брод, нудећи свакој госпођи по киту цвећа. Ја сам дошао међу првима, и представљао сам на једној клупи мало Каселово ценно издање *Хамлета*, задржавајући се час на једном час на другом месту, и поздрављајући се у исто време с друговима из *Института* и данским знанцима, који су једни за другим долазили.

Да ли је то била случајност или не, ни сам не знам, тек сам се ја био заузетавио на 4 појави IV чина, кад ми је колега Каспарек из Кракове пришао са својом духовитом кћери и са својим сином. Норвешки војвода објашњава ту Хамлету, као што ћете се сетити, циљ војничког похода Фортинбрасова,

„Идемо добит комад земљице,
ван имена што нема вредности.
За пет дуката не бих, велим, пет,
закупио је на годину ја.
Норвег ни Пољак више не доби
у баштину да коме прода све“, —

на што му Хамлет добацује да

„две тисућ душа, злата двадесет
разрешит` неће задевице те,“

па се онда у своме јаду вајка, што

.... „у смрт срља двеест хиљада
за једну ћуд, за машту славе тек,
к`о да су раке постеље; за крај
где не може` боја набит` војска та,
где земљишлем међе гробља дост`?“

И ми се слажемо одмах у закључку, како ни само оновремено Ратно Право није било непознато великом духу Шекспирову. У том сам тренутку, ја то не кријем, осећао извесну завист према пољском колеги. Шекспир је дакле знао, и то добро, и за Пољску. О Србији и Србима нема у његовим делима нигде ни помена. И од куда би га било? Нисмо ли у Средњем Веку ми били и сувише одељени од Запада, и није ли крајем XVI и почетком XVII столећа наше племе „сном мртвијем спавало“? Па ипак је и нама дат један зрачак наде. Ту скоро је један енглески писац изашао у једној расправи с поставком, да је Шекспиров *Отело* зеленин, да ће то бити неки Црнојевић! И ако Енглези имају често и разроких поставака, ја сам поменутоме господину на овој био захвалан, и ја сам је, треба ли да вам то кажем, изнео данас своме пољском пријатељу.

Али су сапутници већ у велико навалювали и бројем и жагором и поздравима, и ја сам свога *Хамлета* морао ставити у џепат, да га тек сад опет извадим, те да с њим у руци и заспим.

Треба ли да вам речем, да Шекспира волим над свима песницима? На што би била та исповест, кад је он већ одавна и онако освојио цео образовани свет: он му се управо са *својим* светом наметнуо. У том пак Шекспирову свету ја особито, и над свима осталим, волим *Хамлета*, и све што је у њему, и то претпостављање неће долазити само отуда, што је то дело које је мени најближе по самим проблемима које расправља,

[1]) Навода из *Хамлета* биће у главном по преводу др Ј. Костића (*Летопис Матице Српске*, књ. 152—156. 1887-8.)

већ ће узрок томе бити и у тој околности, што је и сам Шекеспир унео баш у ово дело највише своје душе. Ја не пишем расправу о Хамлету, нити је то мој посао, — ово је путничка белешка; али сетите се Хамлетова поступања с глумцима, и додајте к томе, да је Шекеспир сам — као што знате — био глумац. Неће ли Хамлетов упут првоме глумцу остати увек непроменљив наук у овом погледу? „Удесите реч по радњи, вели му он (III, 2), радњу по речи, с особитом пажњом да не прекорачите никад смерности природе. Јер све тако претворено противи се задатку глумовања, коме је смер, у почетку и сад, ово и јесте, изнети огледало природи, показати врлини њено рођено лице, злоби њену истиниту слику, а самом веку његов облик и отисак."

Љубазни домаћини се надмећу у предусретљивости и учтивости, и ви не знате чему да се дивите пре: да ли неуморности домаћих сапутника на броду, или нежној пажњи становника по прибрежју, јер се музика и љупки разговори на свима језицима ове „Утопије" непрестано надмећу с разноврсним поздравима из летњиковаца и замкова по обалама. У целом томе заносном вртлогу ви и не примећујете, како убрзо постајете чланом те велике, па ипак пребране, породице, — јер упознавање на и само спријатељавање ту иде што 'но реч из трке.

Изгледало ми је да смо се тек кренули, а брод је већ стао уз један брежуљак, на чијем је врху гостионица „Лепи Изглед", која с пуним правом носи то име, јер се с њених двората види

Пиротчанац или Ратарлијске жорка крчмица Јевђенија у Београду.

Сетите се уз то препоруке Полонију: „Добри господине, хоћете ли се старати, да се глумци угосте? Чујте, поступајте лепо с њима, јер су они огледало и кратки летопис времена."

Брод се већ креће. На њему је, осим љубазних домаћина, који су се кренули готово сви са својим госпођама и кћерима, још не мало и читава Европа. Ту нас има из Немачке, Аустрије, Белгије, Француске, Енглеске, Италије, Норвешке, Холандије, Русије, Шведске, Србије и Швајцарске, па је ту заступљена и Америка. Ово неколико дана бављења у престоници Данске прави су сан за нас све, и јамачно ће остати у најлепшој успомени *Института*, а данашњи је, бар за мене, круна свима осталим.

И један део данске престонице, и цео Сунд с обалама Шведске и Норвешке, и Хелсингер са својом дивном околином, а све је то наткривено и обавијено данас благим плаветнилом недрог северног неба. Ми ћемо овде доручковати на брзу руку, готово с ногу; па ипак је и у овој хитњи одређено за сваког место, и на уласку свако од нас добија лист, на коме је нацртан распоред столова и обележено његово седиште. Ја сам између госпође Дежарденовице из Париза и госпођице Брамсенове, чији је отац један од најживљих чланова данске Народне Скупштине, и који ми је од првог познанства најмилија личност у Данској. Како ја данас мислим с Хамлетом, чисто ми је жао, што Хорације није Офелијин отац,

јер је гђца Брамсен права Офелија, и ако њен отац ни пошто не може бити Полоније. Упознајући ме с њом, г. Брамсен ми вели, како његова кћи тек улази у друштво, те ће ми можда бити тешко наћи предмет за разговор с њом, и обрћући се к њој у том тренутку, мени се чини као да чујем речи Лаертове:

„Девојка стидна милосна је дост'
откривајућ' се бледом месецу,"

и савет

„.... Најбољи чувар је страх".

Сећате ли се првог ружиног пупољка у своме врту? И да није ситног трња око њега, ви би му пажљиво приступали и нежно га неговали, лебдећи над њим и дивећи му се свакога часа, и пажљиво се чувајући да га не додирнете, из бојазни да му не нахудите. По некад вас је чисто страх, да га не уречете. Тако сам вам смотрено и пажљиво морао полако приступати и ја својој новој познаници, која ми је живо представљала Офелију из првих чинова, и због које ми је чисто криво било у овом тренутку на Хамлета, због познатих му савета својој пријатељици, да иде у манастир. Зар оваквоме створу одузети сунчев зрак, и песму, и радосни усклик, и затворити га у хладну манастирску ћелију?!! Хвалећи живост, окретност и љупкост синоћње „Копелије," ја сам врло брзо дошао са својом младом сусетком на разговор о позоришту и о данској драми, па смо природно прешли, пре него што смо и мислили, на *Хамлета*. Не знам како ми се измакло питање, да ли има брата, и како је брзо дошао одричући одговор, тек се мени отело:

— Онда бих ја био најсрећнији Лаерт!

— А ја бих онда гледала, да се никако не бијете с Хамлетом, додала је она врло брзо.

— Дакле Хамлет је већ ту? И то прави данац! Мојим годинама много више, но правоме Лаерту, доликоваће савет:

„Офелијо, бој се, бој се сестрице,
не пуштај маха својој милошти,
опасне жеље не занеле те!"

Али за тај савет јамачно ја немам потребе, пошто између Вашег војна и Вас извесно не стоји провала, у којој се њиха краљевска круна.

— Хвала на бризи. Опасност није велика, пошто је он само поморски официр. Али извините. Од куд ја долазим на то, да се Вама исповедим. Мој отац међер има право: ја сам право дете.

Јела иду брзо, пића још брже; ја једва налазим по који тренут времена, да послужим стару госпођу Дежарденовицу, и за тили час ваља кретати даље. На поласку се на лепој низбрдици пред гостионицом сликамо сви скупа, за успомену на овај тако дивни дан.

Убрзо се на ново налазимо сви на броду, који се креће по бистром као кристал и мирном мору к Хелсингеру. Место Хамлета ту нас предусреће месни председник општине с познатим: „Добро сте дошли у Хелсингер, господо!" и ми се одмах сви упућујемо у добро познати кронборшки замак, у коме се у главном и одиграва цела ненадмашна Шекспирова драма. Ходајући по овим просторијама, и мењајући простране дворане с унутрашњим и спољним ходницима, вама се чини, да ћете на сваком кораку срести кога од познаника из *Хамлета*. Не привиђа ли се и овим стражарима дух старог краља Хамлета у сваку поноћ; не чекају ли и они с нестрпљењем, у глухој ноћи, да петао кукурекне? За Кронборг је у осталом везано и друго данско предање, нама Србима нарочито мило. Као Краљевић Марко на Урвини планини, тако под његовим зидинама лежи дански народни јунак и заштитник, Холгер Данац, који ће се појавити да отаџбину спасе, кад јој последња опасност загрози. Сетите се Андерсенове приче о њему, и упоредите је с нашим предањем о Јевросимину сину. Дански Краљевић Марко је одевен у гвожђе и челик, и седи забринуто, наслонив главу на своје снажне руке. Његова бела брада се простире далеко преко мраморног стола, кроз који је прорасла. Он спава и снива, и у сну види све што се збива на јави у Данској. Свако бадње вече долази му божи анђео, и уверава га да се његови снови оснивају на истини, те да и на даље може спавати, пошто за Данску још нема озбиљне опасности. Ну дође ли ова, онда ће стари Данац Холгер устати, и кад својом брадом мрдне, тешки ће мраморни сто морати пренути. Онда ће он изаћи наново на видело света, и тако ће непријатеље Данске тући, да ће се звекет оружја чути по свим земљама на свету.

(наставиће се)

ПАСТИРЕВА ФРУЛА

— ПО ПЕТЕФИЈУ —

Чудите се, моја фрула мала
Што ми тако жалостивно свира?!
Одсекох је с гране гроба њена
Зато фрула за тугу разбира.

Ти угасну, моја лепа звездо!
Твоју светлост више видет не ћу;
Ох, па како живет' ми се мили
Свет је та́ма́н, — у тами умрећу.

У сумрак се стадо кући жури,
А ја гробљу, — јер ме туга стеже;
Бледи месец по небу се вија
А фрула ми тужно се разлеже.

Ах, дотле ћу туговати тако,
Оплакиват' сјајне очи њене:
Док се с гласом тужне фруле мале
Моја душа другом свету крене....

Шабац 1896. **Бор. Л. Ценић.**

СРПСКИ КОМАДИ
У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

Сваки који са интересом прати живот К. С. Народног Позоришта, могао је, у последње време, опазити у њему једну промену која ће, ако се потпуно изведе, бити од великог значаја по ову установу. Од како је Г. Драгомир Јанковић, остављајући бољу каријеру, дошао да, са пуно љубави и разумевања, заузме место и положај драматурга знатне измене показују се у репертоару позоришном. Српски комади којима се до сад мало пажње поклањало, почели су изнова задобијати своје старо место. Ако се то није довољно видело у давању *Максима Црнојевића, Мериме, Смрти Стевана Дечанског, Избирачице, Добриле и Миленка*, комада који су и раније, и ако не често, давани, то се могло видети у давању *Гордане, Зле жене* и *Београда некад и сад, Свобе Србаља*, комада који су тек сад први пут давани и са нарочитом пажњом од стране управе. Овакав избор српских комада и у овако кратком року, уз то и оне вести које смо сви у новинама читали, да ће се ускоро давати многи старији комади српски, као и вести истога рода које, још званично необјављене, ипак круже по публици, показују да је у позоришном репертоару активно и пажљиво започета велика промена у корист националне драме.

У исто доба, упоредо са том променом, и наша дневна и вечерња штампа која од скора показује неку чудновато нежну бригу према Позоришту, устала је отворено против новијих комада француских, оних истих који су за ово неколико последњих година чинили најугледнији део нашег позоришног репертоара, и почела је откривати своје позно али не мање јако пријатељство према нашој националној драми. И то је, наравно, било врло лепо од ње. Али, што није било тако исто лепо, то је што је она једну овако симпатичну идеју као што је васпостављање националног репертоара, употребила само као оружје за једно од најнеразумнијих нападања које сам ја икада видео; што је она, у место да, у скорашњој административној промени нашега Позоришта, гледа једну гарантију за боље стање и националног и општег репертоара, као што и јесте у ствари, узела приписивати баш тој промени сву несимпатичност ранијег репертоара и запостављеност националне драме: као да скорашњи чиниоци у Позоришту имају одговарати за грехове које су неинтелигентност једних и неактивност других раније починиле. И то не само што није било праведно, него је, у исто доба, било и штетно по саму идеју коју је штампа под своје окриље узела. Јер кад се идеја о националном репертоару потчинила другим цељима и кад је потребно дискутовање уступило своје место некаквим чудноватим начинима аргументације и извесним безобзирностима које само анонимна локална штампа може да публикује на велико задовољство једне гомиле позоришних беспосленика, — онда се наравно, у таквом вођењу ствари, сама идеја изгубила а истакло на дневни ред све оно чему ни реда, ни места нема.

И тако је испало да тежња коју је Позориште показало, остане неопажена и да њена важност и значај остају необјашњени. Ствар, међутим, заслужује објашњења. Национални репертоар у Позоришту нема значаја само за Позориште. Како је његово увођење почето и активно и интелигентно, и како изгледа према овоме да оно неће остати само на покушају, то од њега може очекивати потребне услуге не само Народно Позориште него и српска књижевност.

I.

Јер српска књижевност потребује услуге. Не знам зашто, а узроци су јамачно многостручни, али стоји то, и време је једанпут признати, да она престаје интересовати један не мали а можда најинтелигентнији део публике. Сви они који су кадри читати лепе ствари на ком туђем језику, почињу индиферентно гледати на српску књижевност. Како их она не задовољава, то је они не прате и одбијају се од ње. И то не ваља, наравно. Најпре не ваља што, на тај начин, књижевност губи помоћ оних који јој могу највише помоћи и што ће она, ако је слаба, тиме постати још слабија; затим, што ће се остала публика завести за овом која даје тон и што онда, ако се тако продужи, нико неће сматрати за нужно да прати и познаје нашу књижевност и она ће остати са свим непозната. Ствар, дакле, може постати опасна и они који се одбијају од наше књижевности, греше у томе. Јер, ако нас маса књига не задовољава, нису све књиге такве. Одаберимо оно што ваља; то се јамачно може наћи и у овом периоду слабе, неартистичке продукције. Погледајмо и на оно што није јако али што је међу осталим слабијим, или по неразумевању и неактивности критике, јаче истакнуто. Ја не тражим симпатију за производе наших књижевника, али тражим интерес за нашу књижевност. И после, ако не волимо данашњу литерарну продукцију, обазримо се на ранију. Ако је српска књижевност данас запала у рђаве руке, није само оно књижевност што из тих руку излази. Има бољих књига које нам не излазе пред очи. Има их доста које морамо нарочито тражити и чак нам се може десити случај да их не нађемо у књижарама, можда ни у антикварницама, каткад ни у Библиотеци. Све те књиге спадају такође у књижевност, и зацело не мање него данашње и књижевност се не сме потцењивати док се не познаје у целини. Ово што се на први поглед сматра да је књижевност, то је само један део њен, можда слабији али свакако недовољан да целокупну књижевност пуноважно представља. И, наравно да би ствари много боље стајале, кад бисмо је ми могли имати целу пред очима; кад би се учинио један избор растурених дела данашњих књижевника и кад би се старији писци систематично прештампавали. И то не би било само за то добро да врати интересовање за књижевност код оних који су га изгубили, него и да је да онима који га нису ни имали. И то би било не само добро уопште него и врло потребно, ради онога дела публике којем је нарочита дужност да познаје књижевност (књижевници, новинари, професори, ђаци и др.), а на првом месту ради саме књижевности и њеног напретка. Наравно, како данас ствари стоје, ми смо далеко од тога. Ни један од чинилаца на које бисмо имали право рачунати, није спреман за овакво предузеће: ни критика, ни издавачи, ни књижевна друштва. Још је публика најспремнија, и по томе можемо ценити колико су они други спремни.

Али, ако се не могу сви родови књижевности у целини изнети, може једна врста њена. Ако књижевна друштва не могу да пруже целину песама, приповедака и свега другог, има једна установа која може пружити драму. То је, наравно, Позориште, и ја мислим да ми имамо права на њега помишљати кад говоримо о потребама књижевности и очекивати да и оно учествује у задацима које стављамо у дужност осталим просветним установама. Јер позориште, по природи својој, ради, поред осталога, на ширењу и упознавању књижевности. Оно што је издавачу књига, то је позоришту представа. Позориште је, тако га можемо донекле сматрати, једаниздавач који публикује неколико пута недељно, више него икоји други. Ми му се, дакле, можемо обратити као и сваком другом издавачу, и пре но другом. Па онда, позоришту је најлакше потпомагати књижевност. Док издавач има силних трошкова и не може да растури књигу, позориште има трошкове релативно мале и сигурно је да ће имати публику. Ако штогод и недостаје спреми једнога дела, публика је попустљива: она опрашта незнање улога глумцима као и штампарске погрешке штампару. Најзад, кад је реч о драмској књижевности, позориште

је најпре позвано да је пружа публици. Јер драма није за читање него за гледање. Док је роман потпун чим се штампа, драма је непотпуна ако се не представља. Штампана драма је као роман без неких листова. Све то показује да ми имамо права обратити се Позоришту кад тражимо помоћ за књижевност. Ми можемо тражити да и оно одговори потребама наше књижевности и да нам изнесе и стално одржава целину наше драме, њене главније представнике, од најранијег до најскоријег.

Могло би нам се рећи да на то имамо мање права кад је реч о нашем Позоришту. Наше Позориште не може у толикој мери помагати књижевност колико ми хоћемо. Оно не може развити српски репертоар на штету онога који је њему из разних узрока пречи. Оно мора, тако се једанпут једна управа бранила од сличних жеља публике, да одржава разноврстан репертоар јер, како је једино а публика неједнака, то мора да угађа разноврсним укусима, и онда му врло мало средстава остаје да угађа књижевности. И ми то разумемо, али ми указујемо на то да има један не мали део праве позоришне публике којој баш српски репертоар треба, и да ту публику треба задовољити тако исто као и осталу. Има пуно ђака који су, школом и читањем, упућени на познавање националне драме и које наставници имају права упутити најпре, а у случајевима кад драма није штампана као што то код нас често бива, само на Позориште. И сами наставници очекују да им ту потребу Позориште задовољи. Најзад, и сви други, а њих такође није мали број, који се интересују за нашу књижевност имају права очекивати то исто од Позоришта. Сви ови које поменусмо, сачињавају један добар део публике и имају права да траже од Позоришта толико исто предусретљивости колико се указује осталима. И ако њих за сада нема толики број колико осталих, биће их, надајмо се, временом све више. Тај се део публике издвојио и постајаће све јачи. Њега ради треба развити српски репертоар до потпуног прегледа српске драме. И не само њега ради. Позориште је и иначе дужно да то учини. Оно је, и по свом устројству, и по потребама које су га изазвале, и по својој дужности субвенционисаног позоришта, позвано да негује националну драму. Узмите само закон о Позоришту који је ту скоро цитиран у штампи, па ћете видети колико му се задатака одређује у погледу неговања националне драме. Све то, дакле, и очекивања публике, и циљеви којима Позориште служи, и интереси књижевности дају нам права да од Позоришта очекујемо један репертоар који би представљао целокупну нашу драмску књижевност.

Како одговара Позориште овом очекивању? Како је заступљен национални репертоар у њему?

Никако, може се без претеривања рећи. Позориште је (и ја ово не говорим на памет него по званичним подацима, штампаним у *Делу*, о стању за последње две сезоне пред овом) у главном свело цео национални репертоар на комаде најновије (комади Г. Г. Цветића, Љубинка, и др.) чија је литерарна вредност позната; и, зар у накнаду што је запоставило старије и у очинској бризи да омили посао младим и обећавајућим талентима, отвара широм своја врата свима новим комадима, почињући од *Бенедете* Г. Градимира Драгашевића па до *Боја на Пожаревцу* од Г. Г. Ј. Несторовића и Љ. Ћирића. Одиста, национални репертоар одржавају само Г. Г. Цветић, Љубинко, Ј. Веселиновић, Б. Нушић, С. Јефтић, В. Миљковић поред других (Г. Г. М. Ибровац, М. Ђуричић итд.) који се често, и ако у виду метеора, јављају. Старија или мало старија драма готово је са свим заборављена и јавља се врло ретко. Ако се чудним случајем одржао *Максим Црнојевић* Г. Л. Костића и *Мерима* са *Добрилом и Миленком* Г. М. Бана, и ако се по каткад јави *Станоје Главаш* Јакшићев са *Вером и слободом* Г. Д. Плића, то вам је све што сведочи о некаквој пажњи Позоришта према ранијој драми. И, да исцрпим све, управа увек држи у приправности, поред Округићеве *Шокице* и *Подвале* Г. Глишића о великим празницима, још и по једног *Хајдук-Вељка* (Г. Ј. Драгашевић), *Милоша Обреновића* (М. Максимовић), *Маркову Саблу* (Г. Ј. Ђорђевић) за разне народне празнике, или *Милоша Обилића* (Ј. Суботић) за Видовдан, и *Цвети* (Г. М. Бан) за празник истога имена или за дан прославе шездесетогодишњице Краљеве Гарде. И то вам је цео репертоар који је Позориште одабрало у области националне драме. И додајте још томе распоред и спремање представа и распоред улога који одговарају оваквом избору комада, па ћете видети како се Позориште понаша према националној драми. Јасно ће вам бити да је оно раскрстило с њом; не отворено, до душе, и чувајући понешто заклона ради, али тек раскрстило. Јер кад оно, као што смо по овом прегледу видели, одржава стално као једини српски репертоар само најновије комаде, оне који су тек за ових последњих пет шест година постали, а из ранијег доба само два три, и то само ради потреба које немају никакве везе са књижевношћу; и кад та два три старија комада махом нису од правих представника наше драме него од писаца који су, повађајући се за осталима, још у доба младости своје, написали само по један комад, без већих литерарних претенсија — онда је јасно да се наша народна драма у нашем Народном Позоришту изгубила.

Павле Поповић

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

НАША ПИСМА

Беч, јануара 1899. год.

Са сликарске изложбе у Дому Уметности. Ма да је свуда по Бечу ова изложба објављена као „изложба акварела“ ипак морам овом својем писму овај горњи натпис ставити, јер мимо акварeле ми се овде сусрећемо и са продуктима који никако не долазе у акварeле — већ у слике масном бојом рађене.

Изложба је почетком нашег јануара отворена и веома је добро заступљена: има и бечких а има и туђих сликара: Француза, Енглеза. — Она је у Дому Уметности (Künstlerhaus). Чим се уђе у сале одмах пада у очи нови начин декорисања: сецесијонски! На то се опажа и на многим сликама, тамо изложеним. Гдекоји тарде да је таквих слика било и пре појаве сецесије, баш у самом Дому Уметности, само то сада, наравно, више у очи пада. Како му драго, ја се у овом писму нећу додиривати „сецесије“.

Нови неки правац пак у овогодишњу изложбу унели су инглески акварелисти, чланови друштва Royal Institute of Painters in Water Colours и другог Royal Scottish Academy. А да је тај њихов начин са допадањем примљен сведочи околност: што су им слике већ у великом броју за откуп „капарисане“.

Међу Бечким акварелистима има и нових људи који се хватају и новог пута: Darnaut, Suppantschitsch, Graner, Pippich и др.

Од немачких сликара особито су заступљени Hans am Ende и Modershon; па онда: Overbeck, Vogeler, Sattler и др. —

И пластика је заступљена и то „мала пластика“: ситнији радови, али не по вредности већ по облику ситнији. Лепи су радови пластичара: Rathausky и Diettrich-a, али се особито одликује декоративним фигурама Француз Fix Masseau (Paris).

Богато је заступљен и минхенски илустр. лист (сецесијонског правца) „Jugend“: у изложби има 189 оригиналних слика за „Jugend“ рађених. Овај лист излази

од јан. 1896. у Минхену и слике су му све „новога правца“ (да се изразим обичним језиком!) — из области сецесије. Он пружа итоде многим сликарима да се у њему пред публику појаве често и: „без обзира на укус и уметничка правила. Деси се да се често овом или овом пред оваком или оваком сликом коса накостреши, али опак овај лист чини да се многи нови са сваи вспила за „нову вештину“ и не остаје на старом путу.“

У партеру је врло лепа слика Раует-ова — али о њој доцније. Да идемо редом. У другом крилу партера налазимо у две сале сместене 152 слике разних сликара, нетшашњу својину *Морица Мајера* — које су сада због јавне продаје изложене. И о њима доцније, а сад ћемо се пошети на први спрат, те да се мало позауставимо пред којом сликом.

У манастирском врту. (Бр. 5. Suppanschitch, M. Беч — Radirung). С леве стране видите ред високог дрвећа, део шумовитог врта, а с десне је чистина, ограђена зидом, на који се наслонио калуђер и гледа у даљину, пустио вар погледу на волу, а у глави му се теже мисли роје. —

Изгалих месеца. (9. Kaufmann. A. Беч — Algraphie). Смрзло се већ добро. Пред нама је сеоска кућа, шиндром покривена, на којој се види један осветљен прозор. Дотеране овце стоје пред вратницама, а на суром небу појављује се кроз облачне месец, па својом још нејасном светлошћу осветљава и овце и кућу и дрвеће.

Јутарња магла. (16. Egner, M. Беч — Aquarell), слика из Мленака. Ово није ни из континенту магле, али тек друкчије су оне у Мленцима, на мору! Једна-две гондоле стоје обавијене јаком маглом, као невеста копреном.

Вече. (17. Strützel, O. Минхен — Aquar.), веома лепа слика. Тамо далеко на хоризонту залази сунце, па пробија кроз гране и лишће неколиких дрвета и одблескује у води, која се налази напред на слици. А од десне стране, по путу на далекој и широкој равни долази сељак са кесом преко рамена — јамачно са кошиће и крај њега сељанка са котарицом у рукама. Кроз ваздух лети и једно јато врана, на свој начин уређено.

Исто је тако лепа и слика бр. 20. *Месечина* (Kasparides E., Беч — Pastell). С леве стране је река а с десне стала, води уз брдо, по којој се пење нека женска прилика, вама леђима окренута. Особито се лепо одражује пун месец у води — врши су не само светли, него и обојени. Колорит је слике одиста мајсторски удешен.

Dodo! (19. Pausinger C von, Беч — Pastell). Пред нама је на једном медвеђем руну необучена дура. Преиза и десним образом притиска рубо, рукама се на њ. ослонила а целим телом наузела положај за сликање, те јој чисто и из очију читате: „па-па!“ (То и значи „dodo!“ — у дечјем језику). Боје су ваиредно живахне.

На зиму. (35. Claude, H.), слика из снежних зимских дана. Далеко се у перспективи отегла снежна пољана, тамо на крају негде уздиже се брег, покривен снегом. Пред нама су две-три колибе и неколико коња. Све је то покрио снег, који још пада а сунце би да се пробије кроза њ.

У новембру. (39. Darnaut, H. Беч — Pastell). Бистро, мало језеро и око њега отголело, високо дрвеће. Распоред боја је особито леп, а Darnaut је већ и познати сликар.

Предео код Халдрна (бр. 65. — Lichtenstein, E. Ritter v. — Беч, Gonache), особите лепоте, представља једну слику на природе. У далекој перспективи виде се брегови већи и мањи, а пред нама је поточак у који, с леве стране слике, пада неки други поточак — мали водопад. Боје су тако лепо распоређене, да изгледа као мазном бојом рађено. А да слика оштрија испадне и да ко боље у очи пада, много су допринели потези пером. Ово сам запазио на неколиким сликама ове изложбе, али на једна није тако лепо израђена као ова.

Јајце у боси (70. Pipich, C. Беч — Aqu.). Једна слика из наших предела! Накривљени кровови старих турских кућа и сунашце вас живо подсећају на наше крајеве. Али да слика буде пема месту из којега је, сликар је метнуо и неколико Турака, од којих је један по најзаиме напред ступио, држећи у рукама по један дугуи воде а у зубима цигару — „босанског“.

Поглуну је пак природност постарао сликар у слици *Кеина* (Kasses Wetter, 93. Prof. Kallmorgen, Fr. Карлсруе — Lithographie). А да би зар и представа била јача напомиње нам каталог да је то са улице у Амстердаму, из мочарне Холандије. Слика нам доноси једну мрачну, кишовиту ноћ: на улици, по мраку и води иде неколико намерника, гдекоји и носе по штогод, јемера расплу јаку свеглост, те се кроз кишу и мрак особито јасно виде. На неколиким, великим окнима — вальда неке кафане — видите како су водом окпашени, јер су и мдаженi, који низ окно цуре, врло лепо представљени.

Из Минхена („Stilleben“, 105. Kley, H. Карлсруе — Aqu.). Оно што је на слици довољно је да нам представи тај „тихи, минхенски живот“: неколико ротквица и праше, извучене и успражњене земљане „вригле“ са познатом марком „H. B“.!

Има и неколико портрета, али не смем улазити у опис, јер су махом женски портрети. На још као напоменем да ми се особито један портре допао, који је *deo gratias*! био и недеколтован, могао бих и код читаоца и код читалиша сумњу изазвати, а код последњих зар и протест! Напоменућу само да је бр. 121. представља врло лепу мому: више леђима окренута, а кокетно главу к нама обрнула („Im Café Rosacher“. Coschel, M. Беч — Pastell).

(свршиће се)

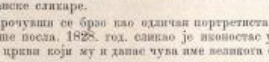

Константин Григоријевић Данил, српски сликар. Рођен је у Лугошу (северно од Вршца) године 1798. или 1799. Још као дечко почео је учити сликарство, проучавајући са нарочитом љубом велике мештре а још више италијанске сликаре.

Прочувши се брзо као одличан портретиста имао је и сувише посла. 1828. год. сликао је иконостас у паичевачкој цркви који му и данас чува име великога сликара. Још су више познати и цењени његови иконостаси у темишварској, добричкој и јарковачкој цркви. А његова ирада иконостаса у угриновој и његова слика *Христос на Јелеомској гори* у протестанској цркви у Ковачици рачунају се као најлепша дела своје врсте у доњој Угарској.

Својим радом Данил се највише кретао по библијском терену; а главни му је правац идеализање. И за њега, као и за његова великог учитеља Тицијана, може се рећи: да му светитељи носе божанствене мисли у човечјем облику.

Закрпивши циклус вених израда иконостасом у Јарковцу, Данил се (или како Каниц вели: *Данило Петровић*) повуче у Бечкерек где и умре 1873. г.

Познати чешки сликар К. А. Туч прегледавши вечну Данилових радова, овако се изразио о њему у угриновој цркви: „Познајем много сликара који ми, како мислим, нису дорасли, али овоме нисам ни ја дорастао.“

Ко би од наших читалиша желео да што више дозна о животу и раду сликара Данила нека се користи књигом: „*Српски сликари*, прилог културној повесници Срба“ коју написаше и штампаше у Земуну 1895. год. *Лазар Николић* и *Др. Владимир Николић*.

— *Архангел Гаврило* (сликао К. Г. Данил.) Доносећи у данашњем броју портрет сликара К. Г. Данила износимо пред своје читиоце и његов сликарски рад: *Архангела Гаврила*. Ова је слика својина Београдског Музеја и верно представља све особине Данилове кичице: љубав према изабраном предмету, цртање до детаљности, правилно слагање боја и нежност у колориту.

Чергарска кафана (сликао г. Стева Тодоровић). У Цариграду има кафана које не остају стално на једноме месту, него се према „муштерији" и приликама често селе. У Цариграду је пуно грађевинских рушевина, па је довољно да један такав кафеџија разапне своје платно на мотке уза зид, изложи пет до шест троногих столичица, распали на мангалу угљен, причарљи уз жеравицу цезву — па ето радња отворена. Смешно је видети како овакав амбулантни кафеџија, чим се разиђу гости, упрти сав свој прибор на леђа, па хајд' даље да опет разапне уз какву развалину своју поњаву и отвори „кафану".

Слика г. Ст. Тодоровића представља једну такву чергарску кафану. Гледаоцу и нехотице пада у очи на овој слици верно и живо представљање уметнички изабраног предмета.

Из старога Београда: 1. *Пазарни дан* и 2. *Дорћол*. — Први српски литограф г. *Е. Брајман* (који сада проводи своје старе дане у Немачкој) снимио је са природе обе ове слике године 1846. *Пазарни дан* представља неколико сељачких типова на београдском тргу. Њихова ношња остала је и до данас скоро непромењена. Али ко зна само данашњи Београд тешко ће веровати да је слика Дорћола доиста из њега. За то ће баш поређење између насликаног старог и данашњег новог Дорћола и промене извршене од 1846. г. до данас — уверити о великом напретку нашег лепог Београда и највећег сумњичала.

— *Споменик Адаму Мицкијевићу у Варшави*. 12. декембра прошле године откривен је у Варшави споменик једноме од највећих *словенских*, а највећем *пољском* песнику Адаму Мицкијевићу. Тога је дана било равно 100 година од дана његова рођења. Тај дан Пољаци убележише у своју историју откривањем ове огромне статуе.

Фигура Мицкијевића висока је 4. м. 20 см., а цео споменик 14½ м. Орнаментика и архитектоника колико су величанствене исто су толико и раскошне.

Споменик је вајао *Кипријан Годенски* који је већ далеко познат са својих статуа *Готијеру* и *Тамберлику* у Паризу.

Споменик овај украшен је најскромнијим натписом: *„Adamowi Mickiewiczowi — rodacy. 1898" (Адаму Мицкијевићу — земљаци. 1898.)*

Пиринчана или развалине дворова принца Јевђенија у Београду. Године 1718. после жестока боја између аустријске војске, коју је предводио принц Јевђеније Савојски, и турске посаде којој Дунавом дође и одморна помоћ под управом Великог Везира, паде Београд у аустријске руке. Том се приликом предаде 20,000 турске посаде са 600 топова.

Београд је од тада остао под Аустријом до 1739. године. За то време Београд се поче нагло подизати, чему нарочито поможе принц Јевђеније. За његово се име везује и грађевина чију слику доносимо у данашњем броју.

КРОНИКА

НАУКА

Човек у Дилувијалном Добу. Одавно је још био испољно мишљење немачки природњак *Scheuchzer*: да је у Дилувијуму било људи. Он је нашао био костур неког великог *Саламандра* (који се и данас у Аустралији находи) и огласио га за човеков костур: „jammervoles Beingerüst" des armen Sünders — Homo diluvii testis." *Agassiz* је то доцније оборио, а од тада је остало као утврђено мишљење да човека за дилувијалне формације није ни било. Међутим крај нашега столећа ево где опет хоће да докаже да је човек постојао и у Дилувијуму.

Др. Александар *Маковски*, професор технике у Брину, (Брно — у Моравској), држао је 2 (14). фебр. ов. год. у главној седници Бечког Антрополошког Друштва предавање о томе како је човек био савременик мамутов у Дилувијуму, а то нам је и на повећем броју коштаних ископаних мамута, што је он са својим ђацима прибрао при грађењу неке железничке пруге 1884. год. у Моравској, и доказивао. И при свем том што се на многим костима из овог преисторијског доба види нека врста прерађивања за различите сврхе — јасан знак да је то дело руку човекових, ипак су различити геолози и природњаци тврдили да се је човек тек доцније (а ово „доцније", да боме, на хиљаде година иде!), после џиновских сисара, из Дилувијума јавио. Велику је пак заслугу стекао својим радом *Makowsky*, који је своју теорију у свима великим научним местима Јевропе заступао. Он је успео те је најзнатније испитиваче на овоме пољу за своје мишљење задобио — чак су и *Virchow* и *Ranke* истог уверења! Џиновски сисари Дилувијалног Доба били су ловачки плен праљуди, а *Virchow* је у једном извештају Берлинског Антрополошког Друштва поменуо као доказану ствар да је у Дилувијуму било лова на носороге (Rhinoceros).

Бринске су ископине за Антропологију веома важне, јер су то све кости дилувијских животиња, на којима се јасно виде трагови прерађивања — сведок да је ту човекова рука имала посла. Makowsky је нашао велику количину костију („читаву менажерију костура"). Дугачке кости, т. з. Röhrenknochen показују несумњиве знаке прерађивања. На некима је делувијални човек само с једнога краја срж вадио (по Virchow-љеву мишљењу да такав део од дугачке кости као чашу употреби) и то за храну употребљавао. Па су нађена и оруђа којим је човек себи тај посао вршио, а нарочито је поред једне кости (део од дугачких костију мамутових, као: Tibia, Femur, Humerus etc.) нађена и згодна алатка, која се подудара за изврћену шупљину кости, из које је човек, надећи срж за храну, и спонгијозно коштано ткање уништио.

А мишљење, да су те мамутове кости од доцнијег човека прерађиване, оборио је Makowsky околношћу да су кости, које су лежале по неколико и неколико хиљада година, прошле да би се могле сили прераде одупрети. Па онда и звук некојих костију из дилувијалне епохе сведочи да је поред мамута и других џиновских сисара било и људи — јер при куцању оне дају овакав звук, какав дају и све печене кости, дакле било је човека који је и пекао мамута!

Из свега овога, а особито из индукције пуне логике, којом нас је научар у ствар уводио, даје се закључити да је у Дилувијуму и људи било. Особито је Makowsky пун обзирности, те је сваку ствар много и много пута испитао док јој је и закључак донео, а кад је о овоме једном уверен „онда не би дао своје мишљење ни за једнога Ranke-а", као што сам рече.

Гер. П. Ивезић.

КЊИЖЕВНОСТ

Ада Негри. Ова прослављена италијанска песникиња рођена је 3. фебруара 1870. год. у горњој Италији у месту Лоди. Рођена у пукој сиротињи, беше јој суђено да још од малена осећа јад и невољу људскога живота. — Отац јој беше рано умро, те јој мати морађаше зарађивати хлеб као радница у некој фабрици. Блатно дво-

рашиће по ком се тегљу пијке и гуске, несигурне степенице до мрачне и влажне избе чија су окна хартијом облепљена, измучена лица пијаних суседа фабричких радника и радница, чести дани најгорега поста — беху призиле у којима је Ада живела и размишљала се. — Свршивши основну и средњу школу, добије Ада Негри за

Ада Негри.

учитељицу у Мотa Висковти. Поред плате од 700 лира годишње мучно је са својом матером састављала крај с крајем. Због тога никада није ни налазила у друштва, нити је ма једном била у позоришту. Исто тако и читала је мало.

Збирка песама „Судбина“ („Fatalità“, 1892. у Милану), коју од данашњега броја почињемо доносити, у преводу Др. Драгише Стаповића, по карактеру своме као да је производ свежњега човека а никако мекости женскога срца. Једина сопаја женске стране у емоционији овога песника јесте она неограничена љубав према матери, због које су јој и стихови необично нежни, тако нежни какве само чедна девојачка душа уме да пева. А то се још, поред овога, маниfестује и у оној њезиној стално тежњи да се живује за дела узвишена и племенита.

„Судбина“ је биографија Аде Негри. Певајући јад и невољу сиротињскога живота, она је постала љубимица, њиов утешитељ и надаље понижених и увређених.

Јачина израза, дубина осећаја, чаробност језика њезиних песама осигуране јој једно од најугледнијих места у италијанској књижевности.

Осим збирке песама „Судбина“ штампала је у Милану 1895. год. још једну под натписом „Tempeste“ (Буре). — Обе ове збирке (а нарочито „Судбина“) прославиле јој име и избациле је од дальх матерјалних невгода. Негри је била наставница на књижевност у Scuola Normale Gaetana Agnesi у Милану, док се ње краткога времена не удаде за једног богатог италијанског фабричара.

КРИТИКА

Secesija · *studija* · *o* · *modernoj* · *umjetnosti* · *od* · *Ive Pilara. Zagreb. 1898* · *tisak, dionićke* · *tiskare.*

Vladimir Jelovšek : **Simfonije** *MDCCCLXXXXVIII. Ne prodaje se.*

(НАСТАВАК)

* * *

Одиста *Simfonije* могу лако да преваре човека! Књига песама на четвртини, 23 стране, плава хартија, половина песама без слогова, књига подељена на два дела: *Ее* и *Ја*; штампана у 333 примерака који се не продају; чести наслови француски, стихови необични, предмети у поезији готово непознати, поређења дрска и нова. *Simfonije* миришу на декадентство, када прочитате овакве стихове:

Zijevao...
Preda mnom leže veliki listovi
Moralnog nekog romana;
A susjeda moja s onoje strane lica
Uhara je tipkama glasovira
Sentimentalna fantazija... —

Или још боље сликом песме „U noći“:

...Po običaju mnihe došlo rano,
Da u jutro mu plaće po lien.
I ribar onde njegov krupac znade ..
Al kako su se poveselile,
Kad jednog dana nešto ugledaše:
Kô mrlja kakvu, crvenu i slatku.
A baš sred čela...
Oh ta je bilo pustog radovanja
I parenja i lepezanja:
Dapače ježina u nabore čela
U kojima se stisla rujna masa.
Pošegla stina bjelcata jajeca...

А како звони овако нешто?:

I — ja sam te djelo pčinio —
Ja
Ponosni **Simbol**
Plemenitog **Sterilitela!**

Ако је хтео Г. Јелашек по познатом рецепту: *épater le bon bourgeois*, ово је доста за нашега књижевног бјелтацу: ово је одиста било у стању да „сплаши“. И ма да квинта није баш тако лудо необична какве су обично књиге те врсте, и ма да има извесног смисла и зна се шта се хоће, ипак — зачуђава.

Али у тим необичностима, има нечега што је лепо, што одаје талената песникова. Сећате ли се оног места из *Максима Црнојевића*:

Сакрила се судбина у клупче
Ко дуга гуја чекајући плен...

Поштo сте се зачудили, вама се ово необично поређење почиње допадати и најзад вам буде лепо, зато што није старо, зато што буди необичне, нове емоције. У *Simfonijama* има пуно таквих места:

Prvi smijeg почиње:

Svanu kladno jutro. Nebo tmasto, sivo,
Zasićeno sajegom sipi za ko pljeva, —

а завршује се оваквим стиховима:

A po gradu buka od posletnih ljudi
Prvi smijeg sipi na krovove grada,
Kano da će pod tim zasićenim nevinim
Teng iščezat svaki nevolje i jada ...

Или:

Kad strto **Tijelo** došlo kazalje
Do crnog kupa ogorina —
Sa oka tek je suza kanula
Na tinjajući ugal',
A taj je cvrčeć prišo tužnu priču
O **Duši**, svjetli, tanjanu...

У оној лепој песми *Vizija*, пуној неког болног натурализма, с предметом тако необичним, свршетак је права сим фонија, очајна симфонија, у којој трепере звуци дубоке туге и душевне смућености, и која изазива тако мрачне, страшне утиске, успомене на ноћи проведене у бесаници у којима човек осећа терет целога света на својој души:

Ona je mirno, odmjereno išla
Naprijed i naprijed —
Bez cavrta.
A do mene šiškava ošjeća tjela,
Ko onaj tihi al grozni vjetar
Za noćlih, tamnih, oblačnih neći,
Kad se iz daleka lavež pasa
Sahkano čuli, — —
Za noćlih, tamnih, oblačnih noći.
Kad drhtavo sreć Gospodo
No vjeruje više
Da opet će doskora svanut
Rajno zora...

Има поређења прво лепих:

Ja stojim njem ko **Obelisk** pradavnog faraona.
Na kome je stara raka ikarala
Otajne znake

Mani je kao da ljujem klopetali
Drhtave kostice losti iznošćenih
Za ponošne odjeće plesa.

Судећи према француским наслованма неких песама, према цитатима француским (каткад погрешним: *jeunesse d'ecrl*), према честом помињању авеста, он је под утицајем француских декадената. Можда и чешких. Поред тих остатака за читања тих белих прича, има и утицаја разоравајућег утицаја велике пароше и разувеног пернног живота. Песимизам његов није апсолутни песимизам декадентски, који убија енергију у веру у рад, и тражи лека од живота не у самом животу, у поштеном и корисном раду, него у нипенту, у најгрубљој сензуалности, у култу речи и мистицизму вере. Друга је врста песимизма, која се рађа код виших духова услед несагласности са сиолном природом, услед одвратности према животинском људском и неправди и злоћи у другима. Али томе песимизму остала је вера у неку, бар минималну поправку света тога, такав песимизам је орућје напретка, јер познаје да истина, да свет не хреће у напред ако људи који су њиме задовољни. Г. Јеловшек је религиозан, добар Хрват и револуционар; његов је песимизам ове друге врсте. И не само јасношћу него својим основним поседом он није декадент, бар није прави, аутентична декадент.

Религиозност његова није мистицизам човека преварена у науку, који није могао у њој да нађе одговорку „bijutave Prirode" и путоповђу савести своје, па се слепо баца у наручја вере, код њега је она остатак католичког васпитања, атавизам једне биготне расе, чега се поред најбоље воље и љубави према модерном није могао ослободити.

Он вели свој народ, и с поуздањем у његову лепшу будућност кличе:

I Ti ćeš sretan biti hrvatski rode;
I Ti ćeš skoro kal taj osloviti.
Jer ta sadašnjost zvuki žse Ti reći:
Budućnost Tvoja mora sretna biti.

(свршиће се)

РАЗНО

Руски филолози о Србима. „Русскій филологическій вѣстникъ", који излази у Варшави под редакцијом *А. И. Смирнова*, донео је у својим последњим двема свескама (за 1898. г.) и ова два чланка о Србима: *Из прежизни В. С. Караџића са Стефаном (Књежевићем) епископом Далматинским* од казанског професора А. Александрова, и *Успомени Dr. В. С. Ђорђевића* од М. Сгранског.

*

Чешка. Прошлог месеца умро је у Бечу Нестор чешких књижевника *Антон Фр. Рубичка*, дворски саветник и члан највишег суда, у својој 87. години. Важно се нарочито о чешкој историји књижевности, хералдици, топографији, археологији, и историји.

*

Нове слике. Управа Краљ. Срп. Класне Лутрије поверила је г. *Р. Букатинћу*, вид. сликару, израду неколиких слика за своју нову зграду. Слике су: *Портрет Њ. В. Краља Александра I*, који ће бити у свечаној лутријској дворани; за тим, за фоаје: *Тријумф, Полупревреда, Земљорадња* и *Занат*.

*

Српски научарски радови на туђим језицима. Наш поштовани сарадник г. *Др. Миленко Весник* штампао је у последњем прошлогодишњем свеску „Revue de Droit International et de la Législation comparée" преглед књижевних радова о међународном праву код Срба, Хрвата, Бугара и Словенаца. — Осим овога штампан је од истог писца у свеску од септембар и октобар прошлогодишњег „Revue Générale de Droit International Publik" његов одговор на питање уређења за његово мишљење о предлогу Руског Цара о разоружању и општем миру. Овај одговор г. Др. Весница преведен је на српски и штампан је у фебруарској свеску „Дела".

БИБЛИОГРАФИЈА

ЛИСТОВИ

1. **Бранково Коло** за забаву, науку и књижевност. Год. V. бр. 4. Излазе и уредник *Паја Марковић Дамјан*. Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима. 1897.

2. **Vienac** zabavi i pouci. Бр. 6. Год. XXX. Уређује *Бартол Пилеар*. Излазиће и тискаће Дионичке Тискаре. Загреб 1899. Излази сваке суботе на 2 табака. Годишња цена ? **форинат**.

3. **Slovenské Pohľady.** Časopis zábavno-poučný. Redaktor Josef Škultéty. Ročník XIX.; sošit 2. V Turčianskom Sv. Martine. 1898.

4. **Slovanski svet.** Letnik XII. štev. 2. Izdatelj lastnik in odgovorni urednik Fran Podgetnik. Na Dunaju, 1898. —

5. **Учитељски пријатељ.** Бр. 3., год. I. Излази сваке недеље. — Главна уредница *Сава М. Шабловић*, одговорни уредник А. Пантелић. Излазиће *Савић и комп.* Штампарија Савића и комп. Београд. — Цена за Србију за пошиљке: годишње 2. дин., пол: годишње 1. д. Број 5. н. д.

6. **Народно здравље.** Лекарске поуке народу. Додатак Срп. Арх. за народну. лекарствој. Уређује *Др. Јован Дамић*. Год. IV, бр. 1. Београд. Државна штампа. Краљ. Србије, 1899.

7. **Српски дом.** Лист за забаву, науку и књижевност. Излазиће и одговорни уредник *Душан Ровић*. Год. I, број 3. — Излази сваког 1. и 16. дана у месецу. Српска Штампарија у Загребу

8. **Српски архив за целокупно лекарство.** Орган српског лекарског друштва. Уређује *Др. Јован Дамић*. — Год V. св. 1. — Београд. Државна штам. Краљ. Србије 1899.

9. **Учитељ.** Педагошко књижевни лист. Орган учитељског удружења. Година XVIII. свеска за јануар. Излазиће и издаван Учитељско Удружење. Уредник *Др. Ј. Соколовић*, учитељ у Београду. — Београд, штампано у Парној Радикалној Штампарији 1899.

10. **Бранич.** Часопис за правне и државне науке. Излазиће *Удружење Јавних Правозаступника у Србији*. Одговорни уредник *Милош Ст. Марковић*, правозаступник. Број 2. година VI. Београд, Штампарија Д. Димитријевића. 1899.

11. **Ljubljanski zvon.** Leposloven in znanstven list. Svezek II, clo XIX. — Gvzdatlji in odgovorni urednik Valentin Kopitar. — Lastnina in tisk „Narodne Tiskarne" v Ljubljani 1899. —

12. **Зора.** лист за забаву, науку и књижевност. Уређује *Јован Дучић*. Год. IV. број 1. Излази почетком сваког месеца. Износи 4—5 табака, а пијена је: за читаву годину 4 фор. или 9 динара, за ђаке 3 фор или 7 д. — У Мостару 1899.

13. **Летопис** Матице Српске. Уређује *Милош Савић*. Књига 197. — 1899. Свеска прва. У Новом Саду 1899. —

14. **Омладина**, недно Александрог. Течај I, свеска 1. 1899, Српска штампарија у Загребу.

15. **Просветни класник**, службе. лист. Свеска 1, година XX Београд 1899.

КЊИГЕ

1. **Весеље вечери**, библиотека. II *Пусто острво*. — Уређује одбор. Београд. Штампарија Светозара Николића. Обилиће један бр. 2. — 1899. Цена 0·50 дин. — 16°, стр. 53.

2. **Наука о вези пева** (са 44 слике у тексту). Написао *Милутин М. Савић*, управитељ школе за пипеђење и појарство у Врнцу код Неготина. Штампано у штампарији Краљевине Србије 18·9. — 8°, стр. 152. — Цена?

„Нова Искра" излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*.

Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

НОВА ИСКРА

РУЂЕР ЈОСИФ БОШКОВИЋ

1711—1787

I

Независна дубровачка република је била у згодним и срећним околностима за слободно развијање и напредовање, те поред Дубровника, као најважнијег трговачког града у приморју, беше више центара не само трговачких но и књижевних из којих пониче читави низ званих и великих радника. Наслоњене једне стране на културног суседа, а с друге доста изоловани од варварских господара, којима остале српске земље беху изложене, они су се и могли уздићи до оног савршенства и префињености у литератури, каквом се одликују сви далматински писци. На овоме месту не мислимо говорити о књижевности њиховој, утицају Италије и других момената на постанак свега знаменитог у приморју, већ упознати вас са једном знаменитом личности прошлога века, која је угледала свет у Дубровнику, а чије је славе глас нашао одјека далеко, не само ван његова места рођења, но и ван граница му друге отаџбине, Италије, која беше земљиште највећег делања његова. Та је знаменита личност Руђер Јосиф Бошковић, чувени математичар, гласовити астроном, дубоки философ, суптилан политичар, вешт полемичар и даровити песник.

Руђер Јосиф Бошковић.

Руђер се је родио у Дубровнику 1711. год. 18. маја (п. н.) од чувене породице Бошковића, која доводи порекло своје из села Орахова у Херцеговини. Образовање је своје започео у језуитском колежу у месту свога рођења а довршио у Риму, где је ступивши ред језуитски, који у оно време беше јако цењен. Његовим су васпитањем у Риму руковала два чувена професора Поцетие и Бургондие, и чијим заузимањем добије за професора математике у школи, у којој ђак беше (1740).

Још као ђаком, а нарочито професором он је већ изашао на глас као ваљан математичар и прве су му године биле обележене већ многим самосталним радовима на пољу астрономије и математике. Из тога му је времена и научни спев „О помрачењу сунца и месеца“, који је толика издања доживео, а и преведен на француски и друге језике. За време бављења свог у Риму употребљаван је у различитим научним предузећима од којих помињем: мерење два лучна степена у држави папској (1750), што је у друштву радио са Христифором Мером. Поверавани су му послови око исушивања мочвара у околини Рима, на чему су и пре њега толики

покушаји остали бесплодни: радио је на нацрту карте папских добара и знат често за судију у спорним делима између појединих државица италијанских. Од свих мисија научног карактера напоменућемо ону што је имао у Парми ради регулисања реке Пада и Мљечима ради осигурања ушћа реке Адиџе. Био је судија у спору између Луке и Тоскане о изводи извесних река и тога је ради ишао у Беч, где се је ствар имала решити под председништвом самога Француза I., којом је приликом од Луке почаствован племићском титулом. Марија Терезија је том приликом од њега тражила савета ради извесних оправака на дворској књижници. За све време ових тумарања Бошковићевих ван Рима, није престао бавити се започетим послом, а доказ нам је за то његово најчувеније дело философско: „Теорија природне историје на основу јединог закона сила," које је из тог времена.

У овоме су делу изнети Бошковићеви оригинални погледи на природу материје и велика способност философске генерализације простих принципа од којих он полази у објашњавању свих појава својом природном философијом. По Руђеру су атоми нематеријалне природе те нису више недељиви делићи материје, већ математичке тачке, које се сматрају за извор сила, које су одбојне на малим а привлачне на већим одстојањима и на врло великим одстојањима ове се силе изједначују са силом која се влада као Њутнова гравитација. Ове су концепције атома данас усвојене за тумачење физичких појава електричних и магнетских и превагу имају над другим сличним, једно са стране теорије сазнања, што се крајњој деоби материје не би имало шта додати, ако се као последњи носиоци њени узму тачке; а са стране физичких и математичких наука они су оправдани, што је тим материја доведена у склад са узроком кретања у чему се материја и манифестује; а с друге је пак стране олакшано примени математичких дедукција, што се овде ради са најпростијим елементима, који су лишени димензија и нарочите природе, која се обично придаје атомима.

II

1759. год. кренуо се Бошковић на пут из Италије са Ромањолом и ми га налазимо у Паризу на годину дана доцније, где поред усрдног пријема од стране Лаланда и Мешена (астронома) и срдачности од стране двора Луја XV наиђе и на велику равнодушност од енциклопедиста и слободних мислилаца, који радо не гледаху језуите. У Енглеској је примљен много боље но у Француској, уведен је у Лондонско учено друштво, и би му поверено посматрање пролаза Венере преко сунца, ради чега је добио препоруку од председника ученог друштва на енглеског посланика у Цариграду, камо се и кренуо (1701) из Лондона. На путу за Цариград је, при пролазу поред Троје, био на малоазиској обали и проматрао место негдашње Пријамове престонице, о којој је доцније писао. Из Цариграда се крене, преко Бугарске и Влашке и дође у Пољску, где је врло леп пријем нашао на двору пољског краља, које му је познавство било од користи доцније, кад је дубровачка република дошла у сукоб са Русијом, приликом ратовања руског са Турцима око Наварина.

По повратку се са пута прими за професора математике на универзитету у Падови где мало оста јер оде у Милано ради подизања миланске (брерске) опсерваторије. Поред огромног труда Руђерова да се опсерваторија уреди он није дуго остао њен управитељ услед свађа које су се породиле између њега и Лагранжа, астронома истог завода. Бошковић је обогатио ову опсерваторију најновијим секстантом, каквог је онда било у Европи. Уредио је послугу око посматрања и израчунао таблице поправака погрешака при посматрању, које долазе од самих справа и наших чулних недостатака. Радио је на микрометру и усавршио теорију одредбе орбита планетских и кометских само из три посматрања. Тада је знат био од Португалије да изради карту Бразилије (1773).

Из Милана је Бошковић отишао у Париз по други пут и како на двору беше добро виђен, а у Лаланду имађаше одличног пријатеља он буде постављен, као француски грађанин, за директора оптике маринске (1774), у коме је звању непрекидно, без мало, до смрти остао (1783). Радови су Бошковића из овога времена посматрања из астрономије и сређивање рукописа за издање целокупних његових списа, што му би обећано да ће се штампати о трошку француске државе, али се не оствари услед учешћа Француске у америчком рату за ослобођење.

Нешто оронулост здравља Бошковићева а нешто пак и намера да сврши за живота издање својих радова разбацаних на све стране, он се реши да иде у Италију и тога ради доби двогодишње одсуство од француске владе. По повратку у Италију наће се са својим ђаком Пучићелином, који му се стави на расположење при сређивању материјала око издања његових радова и он у Васани штампа све своје радове у пет томова. За време штампања обилазио је пријатеље своје и намеравао да отиде и до Дубровника. Био је у Риму, Сијени, Флоренцији и Милану. Крајем 1786. требало је да се врати у Француску, али се тако разболи, да затражи поново одсуство, које и доби, али у скоро 1787. 13 фебруара (н. и.) у Милану премину Бошковић. О смрти његовој би извештено одмах дубровачко веће, које му је свечани помен учинило и у похвалној га беседи обележило као највећег и најзнаменитијег сина дубровачке републике.

III

Као што се из овога довде види делатност је Руђерова била огромна. Његов се је ум огле-

Велес.

дао на свима пољима. Из угледа поменутих научних радова и послова, који су му повераване, може се ценити важност његова у научним круговима. Број је његових радова огроман и он се сматра за једног од најплоднијих научара. Написао је на 70 дела, и то: 19 из математике, 15 из астрономије, 28 из физике а остатак су радови из појезије, археологије, путописа и др. Дела су писана већином на латинском језику, којим је и песме писао. Сем латинског служио се талијанским, француским и енглеским, на којима се налази доста његових радова. У рукописима се његовим налазе неке песме писане и српски.

Да су радови његови цењени доказ нам је и то што је Бошковић био члан безброј многих научних академија од којих овде спомињем: париску, лондонску, берлинску и петроградску.

Поред овога огромног посла научног, којим је био цео његов живот обузет, није заборављао на своје земљаке и увек се одазивао позиву њихову, и био посредник између републике дубровачке и других држава са којима су ови посла имали. Сем споменутог спора, што га је Дубровник имао са Русијом, и што је Бошковић изравнао преко пољског краља, радио је на склапању трговачког уговора између Француске и Дубровника, и на томе да се закон о немању сопствености у Француској за странце не односи на Дубровчане.

На овоме месту нека је доста о овоме великоме човеку, коме су достојно поштовање указивали не само савременици, но и научари који после њега дођоше. Он заузимље одлично место међу астрономима прошлога века, а као философ је творац нове школе, једноставне атомистике, која има безброј привржених у свих културних народа. Ми се можемо радовати, што смо у стању поред Геталдића, Маркантуна де Доминиса и других знатних Срба научара показати Бошковића, који је име Дубровника и Далмације прославио, а човечанство задужио толиким научним истинама.

прив. К. Стојановић.

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕЉЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

VI

АУТОПСИЈА

Мршави докторе, што оком жу̏дним
Сањедѝш своме по̀жу,
Челиком продирућ' оштрим и сту̏дним
У срца мога ло̀жу,

Почућ ме! Знадеш ли ко сам? Ја хо̀ћу,
Приосеч' пожу твоме,
Презирућ' твојега срца грубо̀ћу,
Причат' о жи̏ву своме.

Сироче, одрастох ја на сока̀ну,
Гонјена вољом ви̏шом;
Дроњава и боса скитах по мра̀ку
Шибана хладном ки̏шом.

Ја многе бесане познадох но̀ћи,
Даве без коре хљѐба,
Залудне молитве, љѐч људске мо̀ћи, —
Без земље бјех и нѐба.

Ја људе сусретах у чијем глѐду
Налажах само зло̀ћу;
Ја познах сваколу муку и бѐду,
Немилост и само̀ћу.

И најзад болница прими ме по̀ћи,
Јер сам ти бо̀ља бо̀ља,
Ал' ци̏ја некаква птица ми до̀ће,
Нада мном склопи крила.

И тако, докторе, умријех ѐто
Послије свијех ја̀да,
Као што умаре ничије пѐсто,
Без вјере и без на̀да.

Како је лијѐпа, црна и гу̏ста
И сја̀јна коса мо̀ја!
Њу шишу ничија љу̀бица ру̏ста,
Она је, земљо, тво̀ја.

Како је у̀бавo, бијѐло, ви̏тко
Тијело чедно мо̀је!
А сад му дјевичност оруђе бри̏тко
Докторе ра̀ди тво̀је.

Ти хиташ мојијех пријѐћи мрѐжи,
Нож ти се крпљу кри̏ћ, —
Ако ће! Сијѐци, сијај и рѐжи
Месо кућевног тру̀па.

Тијело моје ти ћѐ згоду до̀ће,
Ваш ти се сјѐћи сла̀ђи, —
Ал' у мом трбуху тражи тако̀ће
И грозну тајну гла̀ди.

Потражи, докторе, у дну ми срца
Науком људских шко̀ла
Страшичну тајницу од које трца̀
Сиротан, тајну бо̀ља.

И мртва лежећа гола ја прѐђам
Од стида часне жѐне;
Стакленом својом те дјѐвицом гла̀дам,
Сјећаћеш ти се мѐне:

Јер док се смртни ми остаци рѐшѐ
Под оштрим ножем тво̀јим,
Ти слушаш крикање на моје гу̏шѐ
С проклештвом за те мо̀јим.

VII

СНИЈЕТ ЈЕ

Пољем и нашим гра̀дом
Лепрша свуда сва̀јет,
Засипа до̀л и бра̀јет
Пра̀дом.

Игра му перје бѐло,
А затим ѐмља — пла̀ч! —
Замрсило му сла̀ђе
Тѐло.

Разне облике да̀ва
Он себи када гра̀ђа
По кро̀ву, ви̏ру, сва̀ђа,
Спа̀ва.

Празни су друми, пу̏ти,
Нестало спе гала̀ње,
Сав свијет у дну тѐме
Ту̏ђи.

Ал' срце јади стѝсли,
Љубављом жуди жа̀ру,
На једну љубав стра̀ћ
Мѝсли.

VIII

МАГЛА ЈЕ.

Трпим. Далеко та̀мо
На сну се земљу на̀гла
Сањива, тужна ма̀гла
Слѝма.

И многи гавран гра̀чѐ,
Црна га крила ни̏сѐ,
Прохтиј до̀ле што̀ се
Мра̀чѐ.

Дрвѐта, гле, онѐбла
Мољена, мишу, у вла̀ју
Уједу мраза да̀ју
Дѐбла.

Сама сам. Ал' је стра̀шно!
Мртвачки глас ме зо̀вѐ
Један из до̀ле о̀нѐ
Жу̏дно.

На̀ небо ода, — по̀ћи, —
Тужна је земска до̀ћи;
Зар дух ти нових бо̀ла
Жѐли?

IX

НОЋ ЈЕ

Загрљај ноћне тихе
На мирисном је гра̀ју;
Пољу̀б усне му њене
Да̀ју.

Мисао тајну неку
Тишина има но̀ћна,
Ваздухом струји језа
Мо̀ћна.

Рекла бих, тужна но̀ћца
Цвијећу прича гро̀зне
Шапће сред уре о̀не
Шу̏шѐ.

Јес, канда му их ша̀пље,
Јер да̀кадаш бла̀же ро̀сѐ
Цвијећу сно̀ хла̀ње
С ко̀сѐ.

.... На пјанство и на разврат,
На дјела луда злѝјех,
На тајне које крију
Гра̀ђех,

На минуте радости,
Ноћца, што може ја̀чѐ,
Чини се мени, сада
Пла̀чѐ.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

SPONDEO....

Слика из универзитетског живота

Суботом је обично најживље на Универзи. Та је живост са два разлога: прво, суботом већина професора не предаје, па с тога дођу на Универзу они ђаци, који не иду на предавања, а њих је много више, но оних, који иду; друго, суботом су обично промоције нових доктора.

И тако су тога дана пуне аркаде, вестибуле и стубе, пуна ходница, пуна авла. Повасиосо зуда.

Ту је мјешавина познатих и никад непгледаних мушкиња и женскиња, ђака и сваке друге врсте. Ту има глава под разноликим капама, са разноликим мозговима, и у њима разноликих увјерења и каприса, разноликих назора о свијету и друштву.

И сви ти двопонџа говоре валда у 77 језика. На се не можеш програти између њих ни мимо њих. Не знаш, би ли рекао: molim, или: erlauben, mi permettia, excgédjen moj kčerm, permettez-moi s'il vous plaît, извовать, prosim pěkne!

Па да се не лути поштен човјек који већ од јутрос погледа телеграфски паре, погледа ко обично сунца па му још до 11½ није ime исписано! — А сада не може да прије табли, не може од осе Чивутарације!... (Свијет се већ назвало, да свакога крсти Чивутином, кога год не познаје, а смета му у чему било.)

Устависше се једна кола на рампи пред авлом. Коњи лисасти. Слуга један услужно отвори врата̀шца на колима, а из њих поскакаше четири младића „у потпуном ваксу", у дугим чизмама, припасаницјех мачева, испосасјецаних образа. — У двојице биле су на главама мале капе, златом весене, малене и плитке као сапуњци. — То су сенијори. — А у друге двојице биjеле кукасте капе са дугим лисичјим реповима преко једног уха, преко затилка, па домаћају по плећама. — Фуксмајори Цимбрије и Тевтоније.

Нешто из радозналости, нешто из учтивости, а доста их бојећи се контрахаже, распустише се на обје стране, који беху закрчили авлу. И од врата до десетјех стуба начини се чиста пута, колико би могао рахат проћи и два суда воде провијети.

Фуксмајори напријед, сенијори за њима, прођоше авлом и одоше уза стубе у свечану дворану.

За њима је долазило доста кола. Коњи су се у бојама мијењали, али све су били коњи. Из кола је излазило и мушкиње и женскиње, и ђаци, и који су некад били ђаци, и који никад нису били ђаци.

Тунел на другој Скопље — Митровица.

Но Вујко је гледао час на таблу и на сахат, час на мала врата, хоће ли се помолити какав чиновник поште и телеграфа? У томе ишчекивању ухвати га неко за рукав, говорећи: „Е, баш ти хвала: сијеров'о си!" — — То је био Милорад А. У цилиндру, у фраку, бијеле поше око врата, на рукама му балске рукавице, на ногама од лака ципеле.

Данас му је промоција.

— Где, где, како си се ти удубио! Бога ми пристао си за дворски бал! дира га Вујко.

— Ах, мани се бесмислице, већ хајдемо горе, журно се Милорад.

— Шта ћу ја тамо? Много ће мутне воде сићи у Црно Море док ја узнем до тога степена.

— Ја обећао сам ми ју че да ћеш доћи.

— Обећао сам, али што ћу ти? Напишљетку ни ти нећеш доћи на моју промоцију.

— Хоћу, ево руке!

— Ваљан. Бог зна, на ком ћеш ти бити крају Пазисте, кад ја поставим доктор.

— Макар био на Марсу доћи ћу.

— Е, добро. Ево мене одмах, само док видим, имам ли какво писмо!

Милорад је отишао уза стубе, а Вујко оста да чека чиновника поште и телеграфа.

У двадесет часова пошубио је нађу. Још једанпут погледа на табли у рубрику, гдје се исписују новци. Не би његова имена. Вујко се окрену чело на пети, погледа холо и немирно по авли, као да га се ништа не тиче као да ништа није на тражио онде, и хтједе да пође уза стубе.

Препријечи му пут један јеврејче. Све на њој бијеше прне боје — чак и ципеле. Обучена у сукњу и жаке са три плочаста пуца и извијене огрнице. На рукама јој кончане рукавице. На глави јој шешир слабе кадиве са свиленом панџом, уз ње свезана на кукицу жабо. И прије ће кукице надмашали су за добра три пруста горњи пријаз у шешира. А доњи пријаз, околиш уског обода, нимакла је сприједа на обрве и гледала испод њега некако плашљиво, некако с непоуздањем. Та плашљивост и прво одјело добро је умјело плавим јој очима и плавијем косама.

Она му препријечи пут.

— Молим вас, господине, куда се иде у свечану салу?

— А што ћете ви тамо? Запита је Вујко, умјесто да јој покаже пут, или да је одведе до дворане. — — Али он у овај час није знао за учтивост. И према њему су други неучтиви. Молим вас, зар нијесу неучтиви чиновници поште и телеграфа?!

Она се мало збунила због његове дрскости, и ваљда мислећи, да је рђаво питала, додаде: „Ја хоћу ону салу гдје је данас промоција.“

Мало са тврдоглавости, а мало да се не би он збунио, Влајко настави истим тоном: „Добро, добро, али зашто ви хоћете тамо?“

— Па хоћу да видим. Зар то није допуштено?

— Јесте, јесте, особито тако лијепим госпођицама, зажустри Влајко језиком, да мало заглади првашњу неуљудност.

Она се учини као да није чула. Ни једна црта на лицу јој није се помакла, ни један мишићни рибић није јој задрхтао. Није се ни мало ни зарумењела. Прије бих рекао, да је мало блиједила ушло у јагодицу, и то тако мало, као кад канете кап млијека у чашу малаге.

— Ако је по вољи, госпођице, ја ћу вас отпратити доиде. Данас и тако промовира један мој друг, па да му учиним зајам.

Она није ништа одговорила. Само је пошла уза њ ћутећки, и гледајући у хоризонталном сагиталном правцу, некуд у даљину, далеко, даље од ступова, даље од мрака под сводовима, даље и од зидова за онијем мраком.

Влајко је наставио ћаскање:

— Ја баш, госпођице, нијесам намјеран био да идем горе, али ето указала ми се згодна прилика да учиним услугу тако красној дами. Додуше ја не тежим, да ме свијет сматра уљудним и брзим на послугу, но прама вама осјећам неку заповијест да вам будем на руци. И увјерен сам, да бих био спреман и много веће и теже услуге учинити вам не рефлектујући на хвалу. Ја бих то чинио, јер ми се чини, да бих био срећан, ако бисте ви хтјели да примите услугу од мене, какву било.

Плавуша није рекла ни бијеле ни црне на његово подваљивање.

Да би је натјерао на разговор, започе је Влајко запиткивати:

— Ви сигурно, госпођице, имате неког познаника, који ће данас промовирати?

— Јест. — То је изговорила растегнуто, тако, као да тај слог има три „е“, и као да је на свакоме дуги наглас, па гдје први глас престаје, ту се наставља други; — од прилике овако: јé-é-éст.

— Је ли вам то добар познаник?

— Јест.

— Је ли вам мило што је већ свршио?

— Јест.

— Па сте дошли да му овде честитате?

— Јест.

— А ово вам је први пут, те идете не промоцију?

— Јест.

Пето „јест“ било је управо пред вратима свечане дворане. Влајко је ухватио за кваку, отворио тихо врата и понудио ово чудно „јестество“, да униђе. Ту на улазу на растанку, запитао ју је, скоро шапћући јој на ухо: А је ли вам што у роду тај познаник?

Плавуша је порумењела до очију, а није рекла оног стереотипног „јест“.

Кад је се видјела у непознату простору, у непознату свијету, у дупком пуној дворани, било јој је чудновато око срца. Питала се: шта ће она ту, шта тражи, коме ли се нада?

Изгубила је испред очију свога брбљавог пратиоца; његове је очи нијесу више просијецале. Али сада су је гледале стотине онаквих очију, исто онако дрских, исто онако заједљивих. Она је свако на по се око осјећала тô на образу своме, тô на коси, на рукама, на прсима — и свагдје ју је жегло, жегло....

Зашто је у опће долазила овамо? Зар није могла чекати код куће? Боже! Зар је тако слабо створење које је другоме улијевало моралне снаге?

Господа, а сигурно их је већина великошколаца, начинише јој пута. Опазили су јој по покретима, по лицу, да хоће некуд даље, некуд напријед, ваљда на други крај дворане мислили су, е тражи неког. И како би који то помислио, тако би и престао гледати је онако непристојно, — онако, како је њу пријеђало, жегло.

Дошла је до другога зида, вратима напрема се. Даље није имала куд. А хтјела би да иде још даље, даље. И не би се устављала све до куће. Утрчала би скокомице у собу, пала би прсима и лицем по постељи и — плакала би. Ни сама не би знала зашто.

Ма, натраг јој је било мрско. Морала је стати. На се наслонила на онај јонски ступ, те држи горњу галерију. Очи јој се наводниле, па замаглише. И она је гледала кроза ту маглу хоризонтално, сагитално; некуд далеко, преко све публике, даље од пореданих доктора у полукруг, даље од ректора и декана и промотора, даље од залеђа трибине, на којој су они стајали, даље и од зачеоног зида дворане, много даље — некуд далеко. Сјећала се своје младости. Сјећала се дана, кад је се забављала играчкама; па кад је све лутке и играчке покрхала, мати јој није могла и не би хтјела да купује других. Одбила је мајка од играчки, велећи: „за тако велику девојку нијесу играчке.“

Сјећала се, да се онда играла по ваздуги дан, градећи колибе од карата. — И тиме се забављала, све док јој мајка није рекла, да тако велике девојке морају и штогод друго да раде.

Но ипак, кадгод би свршила то „штогод друго“, она би се опет забављала гледајући колибе од карата. Толико је свјештила била ту грађевину, да би по некад сложила све тридесет и двије карте у колибу на четири ката.

Сјећала се, и кад је оставила тај занат и колико га година није радила.

А сјетила се најживље, кад је изново почела тај занат, само друкчије.

Прије је слагала карте као оно зидар што слаже цигле, без размишљања, без избора, без системе, сматрајући сваку једнаком, А од онда је радила разумно, с рачуном, узимајући у обзир читаву грађу, дајући сваком комаду појединце најзгодније мјесто у цјелини, и одређујући по умјетничком укусу, шта треба да буде једно уз друго. Унијела је у тај занат живота из саме себе, зачинила га својим сањаријама, оплеменила га својом фантазијом, задахнула га идеалима.

И тако је подигла тај занат до степена умјетности. — У најновије доба она тих колиба није ни звала колибама; она их је и звала а и сматрала ваздушним својим кулама....

Само једно од оне старе вјештине у занату није могла да постигне и у умјетности. Тридесет друга карта није никако хтјела да зачини, да крупише њезине градње. Кадгод би метнула ту карту на ону тридесет прву — колиба јој се одмах сруши.... Ни у средини, као траверса, вјенчаница, или друга која греда, није држала. — А за темељ није је никад ни узимала. За темељ баш никако није била та карта; није могла бити темељ њезиних ваздушних кула. Замислите себи: каро-десетица! А она је била сиромашна, посве сиромашна....

Она је стављала два темеља, чвршћа и од најтарђег метала, стављала је каро-деветку (добро познавање) и треф-седмицу (љубав).

Четири платна у првоме кату састављале су двије à двије, окренуте лицем лицу: пик-седмица (нада) и срце-седмица (вјерност), па срце-краљ (он) и срце-дама (она).

Изнемалка бура. Слика А. Шрајера.

Као таван, или вјенчанице, поврх тога стављала би каро-седмицу (сигурност).

У грађевини првога ката била је сигурна; вазда би јој пошло за руком, да стави по врху каро-седмицу.

Први кат значио је: Њезина ваздушна кула основана је на *добром познавању* и *љубави* између *ње* и *њега*; они су једно другоме *вјерни* и имају *наде* у сјајну будућност. Шта више, то им је *сигурно*.

Подлога, или подови за други кат бивали су срце-жандар (мисли) и каро-жандар (срећа.)

Покривала и везивала их је треф-деветка (чежња.)

За платна у другоме кату метала је треф-краља (доктор), треф-осмицу (мали пут), треф-даму (удовица) и каро-кеца (писмо).

Као вјенчанице над њима смјештала би срце-десетку (вјенчање.)

За подлогу трећега ката најбоље су јој се свиђале пик-десетка (мјесто) и срце-кец (своја кућа). Њих је везала са срце-деветком (велика радост).

Кадгод би јој успјела грађевина дотле, тумачила би је овако: У *мислима о срећи* јављала се у њој *чежња*, да он постане што прије *доктор*, да учини *мали пут*, до куће, да оданде *удовици*, њеној мајци, пише *писмо* у коме проси *њу*, *даму са срцем*.... Послије тога било би *вјенчање*.

Па онда би он добио добро *мјесто*; имали би *своју кућицу*. И тада би то била *велика радост*.... Ах! — —

Ако се од тога радосног уздаха не би порушила дотадашња јој грађевина, наставила би платна за трећи кат: треф-жандар (глас), треф-десетка (путовање), пик-деветка (губитак) и каро-краљ (господар).

Вјенчаница поврх тога: пик-осмица (туга.)

Подлога за четврти кат: треф-кец (страх) и каро-осмица (љубомора).

Те двије карте везала би срце-осмица (жалост).

То је значило: По каткад би дошао *глас*, да он мора по својој дужности на *путовање*. Она би силно осјетила *губитак* свога *господара*, и с тога би је обузимала *туга*. *Страховање* за њим, а богме по мало и *љубомора*, изазвала би у њојзи *жалост*.

Кад се догађало да је око ње посве тихо, кад у њој није бивало ни трага узбуђености, кад јој руке ни мало не дрхташе, онда је могла намјестити платна и у четвртоме кату: пик-краљ (завист или кукавство), пик-дама (зла жена), пик-жандар (клевета) и каро-дама (младо женско).

И поврх тога метнула би као вјенчаницу пик-кеца (изненађење, поклон).

И тумачила би то овако: По некад би од *зависти* или од *лукавства* каква *зла жена клеветала* њега, да се загледао у неко друго *младо женско*. Али у томе би дошло *изненађење*, — повратак с пута. Он би јој донио какав било *поклон*. И тада би она била опет срећна, пресрећна. — — —

Само каро-десетке није могла никако утјерати у еўру. Ваљда је тако суђено, да не буду никад богати!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Те су ваздушне куле вазда биле осјетљиве, врло осјетљиве. Кадгод би она, не знам како нежно, дотакла тек врхом јагодице малога прста коју било карту у тој грађевини, и повећала тако њезину тежину, њезин притисак на тежиште цијеле куле и њезин притисак на склон најближих углова — одмах би се кула растиснула. И сва би грађа попадала у трен ока, без икаква реда, не остављајући ни трага, да је ту некад стајала ваздушна кула. Грађа те куле била би опет рпа обичних карата!

И најмаца узбурканост ваздуха, најтиши кашљуц њезин, најпотајнији уздах, па и убрзано куцање њезина срца слистило би јој ваздушну кулу у рпу обичних карата....

Сјећала се, да је једанпут искружила срце са краља да види, може ли краљ без срца бити четврто платно у првом кату њезине куле. Мучила се тим грађевинским проблемом читаво пола дана, и није јој пошло за руком. Тога пута није могла ни првога ката довршити. Истом што наслони каро-седмицу на краља, а краљ се заљуља и падне, и повуче за собом све остало. — — Дама са срцем падала је тога дана сваки пут лицем на своју љубав и добро познавање.... Од онда није више хтјела ни да мисли о краљу без срца; од онда је опет краљ са срцем бивао четврто платно у првом кату њезине куле.

Дами пак није помишљала да вади срце. Дама са срцем била је њезина карта. — — Како би она могла и замислити себе без срца?!

(свршиће се)

Беч **Лазар Димитријевић.**

БЛАГО ЦВЕЋУ....

Целе дуге ноћи
Плакало је цвеће,
Бол га тешки креће:
Мисли да му сунце
Нигда доћи неће.

Све до зоре беле
Сунце му се крило;
Ал' тад сину мило
И угледа сузе
Што их цвеће лило

Жарким их и страсним
Пољупцима брише,
Уклања и сише....
Благо, благо цвећу —
Нек не плаче више.

Како ли би јадно
Морало да пати,
Кад би могло знати
Да му сунце никад,
Никад неће сјати?...

Али што да цвећу
Причам јаде своје
Што на срцу стоје? —
Та његово сунце
Није као моје!

Р.

Лов на пастрмке.

НА ХАМЛЕТОВОМ ГРОБУ

ИЗ ПУТНИЧКИХ БЕЛЕЖАКА

— М. Р. ВЕСНИЋА —

„O good Horatio . . . .

If thou didst ever hold me in thy heart,
Absent the from felicity awhile,
And in this harsh world draw thy breath in pain
To tell my story"

Шекспир. [Хамлет, V, 2]

Кјöбенћаун (Копенхаг) 15/27 августа 1897.

(СВРШЕТАК)

Ова сличност предања о народним јунацима код два тако удаљена народа може само на први поглед изненадити. Њено порекло није потребно тражити чак у индоевропској заједници. Данци стоје Славенима, па према томе и нама Србима, много ближе него што се обично мисли. Још у XIII столећу они су у непосредном додиру са Славенима с острва Рујна, с којима често крајине као и с Вендима. Чак је рујански кнез Јаромар год. 1248 био заузео и саму данашњу престоницу Данске. Немци намерно покривају застором улогу Славена по овим крајевима у првој половини Средњег Века; њихов живот и рад виде се међутим врло јасно, и боду вас тако рећи у очи. Кад славенска наука досне, да проучавању ове прошлости намени више времена и труда, онда ће се јамачно, и за мене бар, неоспорно, улога Славена и Немаца у служби општој култури јавити у новој светлости. Тако француски кроничар Толије, кога наводи Виктор Иго у својим размишљањима, приликом путовања по Рајни, прича како је још 1686. био на бранденбуршком двору, и како му је бранденбуршки изборник говорио једног дана: „Ја у својој земљи имам Венда (не *Вандала*, као што је разумео Иго). Они живе по обалама Балтичког Мора; говоре славенски због Славоније одакле су се доселили (!?) бог зна кад. То су људи притворни, неверни, који воле промене и превртљиви; они имају читав низ градића од 5—600 породица; имају у потаји краља из свога племена, који носи скиптар и круну, и коме плаћају сваке године по сестерац од главе. Ја сам једном видео тог њиховог краља: био је угледан младић и по стасу и по духу. Пошто сам га ја пажљиво посматрао, то је пало у очи једном старцу који је провидео моју мисао; да би ме обмануо, он је батином почео ударати онога који је био његов краљ, и изагнао га је из друштва као роба. То је народ несталан, који се, кад им се приближим, склања у шуме и неприступачне баруштине, и то је био узрок, те код њих нисам могао да отворим школе; али сам с тога дао пре-

вести на њихов језик Свето Писмо, Псалме и Катихизам. Они имају оружје, али га чувају у тајности. Једном сам се с осам стотина својих гранатира нашао међу 4—5000 Венда, и први су с муком успели да растуре последње.“ После подужег ћутања изборник је, посматрајући Толија, који се био дао у мисли, додао ове знамените речи; „*Ви сте Толије алхимиста. Могуће је да ћете Ви из бакра направити злато; ја Вас чикам да из једног Венда направите Пруса.*“ На жалост, што није учинила нити могла учинити Алхимија, учиниле су црква, школа и касарна, и данас је већ, после једва двеста година, самим Немцима Рујно, последња славенска тврђава: „die deutscheste von den deutschen Inseln.“

Ну куд ја одох? Шта ћете међутим, кад вам успомене историјске намећу ројеве оваквих и овима сличних мисли. Ево једне друге: Народни јунаци вас неминовно одводе к судбоносним часовима из народне прошлости. И ходајући по овом замку ја се сећам, да је у Хелсингеру бивала и чувена данска краљица Маргарита, савременица наше царице Милице, која је баш саме за нас тако тужне косовске године уздигла своју земљу на врхунац највише величине.

У једном од кронборшких ходника моја Офелија ме упознаје са својом старијом сестром, која је испрошена за неког банкарског чиновника. Убрзо дознајем, да тај пресрећни младенац не стоји најбоље са својим ушима, а слушајући умиљати и округли глас његове веренице, у мени се јавља борба између сажаљења што он у тој њеној дражи неће моћи уживати, и пакости што његову глувоћу није пратило и слепило. На њеном лицу се међутим чита потпуна срећа, какву само девојачка младост може осећати у овим данима, и ја са задовољством посматрам њену предану пажљивост према њему. Она ми испоручује жаљење госпође Брамсеновице, што им јуче нисам могао отићи на вечеру, додајући с добросрдачном заједљивошћу, како бих и ја имао разлога да сажаљевам тај изостанак, пошто је на вечери била једна њихова занимљива сродница, која се за Србина интересовала, ако не ради чега другог, а оно ради старих српских марака!

Ми пролазимо у један мрачнији ходник, кроз који ћемо изаћи у мање двориште, из кога се отвара видик према шуми, и ходајући по њему мени се у једном тренутку причињава, да у тихој глувој ноћи стојим са̂м пред познатим вам призором, где сен убијеног оца препоручује и налаже сину да га освети. Чисто ми се чини да чујем и онај гробни глас (I, 5):

„О, страшно, страшно! Ништа страшније!
Има л' у теби крви, но допусти то:
не дај краљевској данској постељи,
да буде легло блудној саблазни!
Ал' како било да то свршиш ти,
не греши душе; штеди мајку ти,
њој суди Бог и оног трња бод,
у грудма што је мучи вечито.“

И ако је стари кронборшки замак изгорео у XVII столећу, данашњи је у главном подигнут на првој основи, и потпуно одржава илузије Хамлетових обожавалаца. Да је Андра данас са мном, ја бих вам могао рећи коју и о стилу грађевине; овако опростите.

Кад смо мало час ишли готово мрачним ходником, ја сам се сетио очајног узвика Хамлетова: „Данска је тамница!“ и онда ми се у глави брзо надовезало, да готово неминовно сваки народ пролази кроз ме́не у којима је његова отаџбина тамница, али да је то стање неприродно и да оно не може дуго трајати. Отуд се баш у овој страни Шекспирове трагедије његову јунаку тако много подражавало готово у свима књижевностима, а добар психолог посматралац може утврдити и тренутке, кад се у појединој књижевности јавља угледање на Хамлета. Данашњи најбољи дански критичар Ђорђе Брандес (кога на жалост ових дана није могуће видети, јер је тешко оболео) истакао је тај факат врло видно у француској, немачкој, инглеској, руској и пољској књижевности. Да је знао српски он би јамачно један, и ако слабији, одјек *Хамлета* нашао и у Ђури Јакшићу, у његовој *Поноћи*, и у узвику „У свету, брале, нема љубави!“

На изласку из кронборшког замка нас дочекују многа кола. Сваки гледа да се што пре дохвати каквог места. У оваквим приликама ја најрадије седам уз кочијаша, прво што се одатле има увек најлепши изглед, а друго што од тога сапутника можете кадикад добити одобрење да сами посматрате за себе, и да се слободно предате својим мислима. Хелсингер је мало место (данас једва 9,000 становника) и ми узбрзо излазимо на друм, и јуримо између благих узвишења, покривених шумом на једној, и мора на другој страни. У таквим тренуцима ваш дух сам собом узлеће и вије се по висинама, одакле гледа и у прошлост и у будућност, остављајући за тренут садашњост. И кад вас пријатељски весели довици отргну из тога сањања, вама се чини да су вас одвојили од друштва Тиха де Браха, Торвалдсена и њима сличних, ако не равних. Гледајући на ову мореузину и на Хелзинборг на другој страни, ви неминовно морате мислити на њену улогу у културној историји човечанства. То је Босфор свога рода, истина без заношљивог источњачког обележја, али с много више заслуга за општи развитак.... Ови јитландски коњи су изврсни касачи, и ми јуримо с растојањима, као да су сви изашли из какве пруске подофицирске школе.

После врло пријатне вожње од скоро пола часа, враћамо се истим путем и на његовој половини устављамо се у морском купатилу Маријенлисту, где ћемо остати до вечера. Овде је одмах и оно што је мене највећма данас привлачило, и ако знам да није „ехт.“ Та истинитост у осталом није баш ни у опште потребна. Приступајући гробу каквога пријатеља или сродника ми готово

Коњиц.

никад не мислимо на његове смртне остатке у земљи, о којима ми немамо и — готово нећемо да имамо — никаква појма. У гробовима ми гледамо једино физичко оличење оних, који су у нашој души и у нашем срцу. И физички гробни споменици и нису готово ништа; благо ономе ко је ове могао подићи себи у срцима својих сродника и пријатеља, и ко је успео да их будућност без прекида отима од садашњости, пригрљујући их на своје груди. Милош Обилић нема гробног споменика, па је он ипак у срцима свих Срба; какав Вук Бранковић га може и имати, и сви ћемо ми уклањати свој поглед од њега. Али ми имамо двојаких пријатеља и сродника: оне, с којима смо одрасли и делили судбину, и оне с којима су нас упознали наши учитељи, књижевност и уметности. С првима се можете и покрвити: брат брату најдубље копа око; последњи су обично наши пријатељи и преко гроба, јер то пријатељство ми преносимо готово несвесно на своје физичко и умно потомство. Гробови као овај Хамлетов су у главноме то исто што и слике. Зар ви истражујете, гледајући н. пр. *Маратонску битку, Чегарску Погибију, Спаљивање Хуса, Христа пред Пилатом* итд. да ли су тамо Темистокло и Синђелић, овде Христос и Хус, верно погођени? Колико њима, у хиљадама гледалаца и обожавалаца оваких дела, пада на памет да запитају, ко је уметнику служио у једној или другој слици за углед? Зар није мисао о слободи и о отаџбини, двама највећим идеалима овога света, она нераскидна спона која вас тесно и чврсто везује за овакве призоре, чак и онда, кад они нису најбоље представљени? А образован човек има две отаџбине: једну интелектуалну која обухвата готово цело просвећено човечанство, и другу физичну и моралну која се простире до последњих одјека његова језика, успомена, предања и тежња његова народа, и која врло често не зна за наметнуте политичке границе. С тога се н. пр. образовани француз може подједнако одушевити, гледајући слику творца *Марсељезе* и Мурилову *Богородицу* у Лувру, и ако то одушевљење потиче из два различита извора.

Прилазећи овој хумци, за коју се вели да је Хамлетов гроб, и коју ми за такву примамо већ и с тога, што човек по природи својој воли кад и кад да буде обманут, него што би пристао да призна да ништа не зна, да нема никакве споне која би га везивала за једног, у најмању руку, тако чудног јунака и мислиоца, — прилазећи овој хумци вама се чини при овом заласку сунца, да ћете ускоро ући у *Сан Летње Ноћи*, а стајући за тим поред ње идивећи се великоме ђенију чији би земни остаци требали ту да почивају, ви се управо радујете што баш то није Хамлетов гроб,

што се у еличној прилици не може рећи „Хамлет умре, Хамлета сахране, Хамлет се враћа у прах; прах је земља; од земље се прави мело....“ Гледајући ову хумку, вама пада на памет Офелијина песма јадиковка

„Покров му био к'о горски снег,
По њему дивно цвеће;
Аз' овлаках му драга пек
Љубавном даждом неће.“

И сећајући се те тужне песме, ви жалите данског краљевића, што је и у гробу убого сироче! Не, ово није Хамлетов гроб, нити он то може бити, јер онакав каквог га ми познајемо, Хамлет није живео никад и ни на ком месту; он према томе не може ни умрети. С најстрашнијим питањем на уснама: „бити или не бити?“ он је живео у време Шекспирово и пре и после њега; он живи данас и живеће дуго, дуго у будућности: управо докле на овој планети Сунчевој буде човека. Ни једна драма ни пре ни после ове, ни код Шекспира, ни код његових претходника и последника, није тако свестрано обухватила све жице човекове душе; ни једна од њих није у толикој мери природна. С тога ће Хамлет преживети и *Краља Лира* и *Отела*, *Ромеа и Јулију* и *Млетачког Трговца*, и *Макбета* и *Јулија Цезара*, да му већ о осталим комедијама и историјским драмама и не говоримо. Из истога је разлога, и одмах по својој појави, *Хамлет* био најраспрострањенија и најомиљенија Шекспирова драма: на непуне две до три године представљали су га морнари на бродовима по широким деблим морима! Исто је тако *Хамлет* јединствена драма и по томе, што ће га с подједнаким уживањем гледати и старо и младо, и најобразованији као и најпростији човек, и песник и филозоф, и војник и радник, и искусни скептичар и наивна шпанрица. Човеку се у изванеим тренуцима чини, као да је сам Шекспир у њему хтео да изнесе ремек-дело свега свог драмског света, и да од свих цветова свога невадмашног врта направи китку, на којој би му богови са Олимпа позавидели. С тога се мени чини, да је на овоме, свима образованим људима тако милом појишту, требало пре подићи спомен оцу него његову духовном чеду: с тога ми се чини да је Гете био изгубио из вида Шекспира, нарочито његова *Хамлета*, кад је у *Торквату Тасу* написао

„Zwar *kostlich* ist die liederwerthe That.
Doch schön ist 's auch der Thaten stärkste Fülle
Durch würdige Lieder auf die Nachwelt bringen;“

јер је тај песнички посао више него лен. И с тога и сваки посетилац, ма из ког краја света дошао овде, помишља јамачно више на Шекспира него на самог Хамлета.

Са мном су овде дошли г. Брамсен и колега Стризовер из Беча, последњи са својом фотографском направом, у којој је за се понео овај тренутак „с Хамлетова гроба.“ Али су се они вратили убрзо, а ја сам остао подуже, обузет силом мисли, којима ни сам нисам могао да нађем разбора. Напомене су долазили и остали другови и саиутници, и кад сам се ја враћао к гостионици где ћемо ручати (одн. вечерати), већ се био почео хватати сутон. У шеталишту наиђох на своју „Офелију.“

— Мој отац ми рече, да сте ви остали да с „Хамлетом“ разговарате. Тај разговор је морао дуго трајати.

— Ви сте врло љубазни, добра госпођице. Али кад сам с Вама, ја мислим само на Офелију. Сад тражим поток, над којим се

„ . . . . врба надвила,
огледајући' у води свој лист.“

— Поток је недалеко одавде. Али је већ позно да к њему идете. И на што у осталом, кад никаквог трага од Офелије тамо јамачно нећете наћи. Она је јединствена, и само је у *Хамлету* можете срести. Видите, мени је она много дража од вашег „пријатеља.“ И ја држим да тој мојој земљакињи нема равне ни у једном другом народу, ни у једној другој књижевности.

Моја познаница је говорила инглески, и то га је говорила као што се говори у лондонском западном крају. Она је у том тренутку чинила на мене утисак двоструке личности: данкиње по рођењу, инглескиње по образовању, а даље од инглеске књижевности она је мало и знала.

— Ниште са свим у праву, драга госпођице, Ваша, данска, односно Шекспирова Офелија је јединствена у многом погледу, и не увек симпатична. Али главни проблем, који је она сама, већ несвесна, изнела у познатом Вам стилу

„ . . . . Then up he rose and don'd his clothes
And dupp'd the chamber door;
Let in the maid, that out a maid
Never departed more.“ [1])

опеван је и у другим књижевностима. Сетите се најбољег подражавања Офелији. Сетите се Гретине песме у Фаусту:

„Meine Ruh' ist hin, mein Herz ist schwer,
Ich finde sie nimmer und nimmer mehr!“

Ја ћу Вам чак рећи, да у скромној нашој, српској, књижевности има паралела овој Вашој Офелији. Један од наших најбољих песника, Кнез Медо Пуцић има у неповести своје *Цвијете*, која умире као и Офелија и Грета, ово лепо место:

„Одебла сам; ијетар ме пробије;
Сас јутро сам к'о луда бјежала,
Дивне своје јаде нарицала,
Дивно добро, спагдању невољу.“

[1]) Л. Кастаљ је то превео овако:
„Обрну се, огрну се,
На трудима је прегла,
Аљ' над је пусти на полу пусте
Никада више нијех.“

Моја познаница ме је погледала зачуђено, кад сам јој поменуо *сриску* књижевност. То ме је изненадило.

— Ви јамачно знате, госпођице, *где* је Србија, а знаћете и што год о њој.

— Признаћу вам да нисам баш најбоље са Земљописом. Ја сам држала да је ваша земља у Аустралији, и тражила сам је у глави по географској карти. Али сте ме ви сад с вашом књижевности збунили.

— Срби су у Европи, госпођице.

— Да ви не чините део Аустрије?

— Не дао Бог!

— Ја се стидим, господине. Али шта ћете? Моја учитељица је била Инглескиња. Ја знам и последња села у Инглеској, Скотландији и Велсу, знам нешто мало о Немачкој и Француској, и то је све. Ах, лепо ћу проћи код оца, кад му саопштим своју срамоту. И ви још рекосте, да је ваша отаџбина краљевина!

— Да, госпођице. Истина краљевина ту скоро на ново васкрсла; али ипак краљевина, која тежи да заузме у свету свој некадашњи положај.

— Тим милија нама Данцима.

— Ви ћете одмах знати моју отаџбину, чим вам један знак дам: то је земља Краљице Наталије.

— Ах, да. Сад знам врло добро..... Да ли ће за њу бити Шекспира?

Кад смо ушли у пространу дворану и распоредили се по одређеним местима, мени је још било жао на моју младу пријатељицу. Али ми је тада пао на памет један сапутник из год. 1890, који ми је на броду између Харвича и Ротердама, кад сам му рекао да сам Србин, узвикнуо: „Der Battemberger war ein schneidiger Kerl Das muss man sagen. И *таквога* сте владаоца ви протерали?! Ви Срби заиста нисте захвалан народ!“ И он је још био виши чиновник у неком бродарском друштву. Али шта ћете? Ко ће још да се бави јучерашњом турском рајом? Сам „гвоздени канцелар“ као да је пре босанско-херцеговачког устанка мало знао о овим крајевима, и ако му је Молтке био блиски пријатељ. Он никако није могао ни помислити, да ће „сићушна Херцеговина“ довести до руско-турског рата и до Берлинског Конгреса.

Вратили смо се сви врло весели по дивној, ведрој и звезданој ноћи. Ако је наш брод престављао данас кошницу жагора и разговора, вечерас је он био брод песме и весеља, јер је опште расположење било тако једнодушно, да се нико ни од кога није устручавао, већ се разговарало и певало као да смо из каквог девојачког и младићског, а не из Института за Међународно Право! Професор Каспарек је био највеселији. Гледајући га, мени је дошла на памет позната строфа „У песми тражи лек!“ Чак је море примило и песму бесмртнога кнеза *Што се боре мисли моје?* да јој одјек разнесе к шведској и данској обали.

Отворив електрику у својој соби ја несвесно најпре вадим из [illegible]нага *Хамлета*, да га ставим на сто. Падајући књига се отвара сама, а мој се поглед зауставља на овом узвику Хамлетовом, који је управљен његовом побратиму

„.... Дај ми тог
што страсти није роб. Унећу га
срцу ми на дно, к'о тебе што сам,
срце срца мог!

И размишљајући још једном о неисцрпном извору за размишљање, при сваком новом читању или гледању *Хамлета*, мени пада на памет изрека Конфучијева о великом мислиоцу Лаоцу: „Ја знам да тице лете, да рибе пливају, да дивљач бежи. Они који јуре, могу се ухватити у замке; оно што плива, може се уловити пређом или на удицу; оно што лети, може се устрелити стрелом. Али ја не знам, како би се ухватио Змај, пошто њега ветрови у облацима носе по небу. Ја сам данас видео Лаоца, — он је Змај свога рода.“ Међу свима поетским производима што их човечанство познаје, *Хамлет* је неоспорно највећи, ако не једини *Змај*.

*
* *

(А. А. ФЕТ)

Још пролећних није нега
Да разгоне зиму круту;
Још по где где има снега,
Још се чује зврк тељега
По смрзнутом путу.

Све до подна сунца нема,
Па тек тада зраке свија
На брезовик што још дрема;
Ал' славуј се још не спрема
Да песме извија,

Тек пролећног рâног миља
Гласници су сâви ждрали,
Што их прати, благосиља
Степна цура коѓој с миља
Руј образе пали.

Београд С.

СТОЛАР КОВАЉСКИ

— АДАМ ШИМАЊСКИ —

(СВРШЕТАК)

Најзад сам га видео. Повишег раста, сед као овца, врло мршав. Земљана боја лица, којом се одликује већина сибирских прогнаника, била је у Коваљскога развијена до највишег ступња, те је скоро било непријатно гледати то лице и жуто и црно у један мах.

Да није говорио и да се није кретао било би тешко, нарочито из далека, познати да је то још жив човек. Па ипак, и поред свега тога, из великих очију, опточених широким црним колутовима, блеснуо би по некад силан сјај који је показивао да дух у свога живога леша још није сасвим изумрјо, да још живи, још осећа.

Кад седи могло се чак привићи на то мученичко лице, али кад год би устао, морао сам се окретати од њега: изгледало је да му оне ноге налик на „ступу" при сваком кораку задају страховити бол.

Коваљски је говорио пољски чисто и правилно. У говору је брижљиво избегавао све што би се могло ма из далека, макар посредно, тицати његове прошлости, свако питање о домовини.

Био је занесен искључиво садашњошћу и својим кученцетом с којим се непрестано разговарао. Неколико недеља обилазио сам га често, и само једном, кад споменух нешто о Плоцку, очи му синуше и живље ме запита: „Ви онда знате Плоцко?"

А кад му рекох да сам тамо живео читаву годину, онда полугласно, ни мени ни себи, рече:

— Тамо се је морало све изменити, јер је протекло толико времена! Ви се сигурно нисте били ни родили кад сам ја дошао у Сибир. А на којој сте страни Плоцка живели?

— Око Раћонжа.

Заусти, али или је опазио да је почео већ много да прича, или је видео да сам ја и сувише пажљиво почео да га слушам, тек из уста му изађе једно дуго „таааако" и ућута.

То је било једино што сам од њега могао дознати. Хтедох да га питам даље, али он зовну кученце, поглади га нежно и рече му: „Хајде изгрди Бога!" и кученце је дуго лајало на небо. А кад је Коваљски издавао ту заповест, то је био поуздан знак да неће више о себи ни речи прословити. Једино је у таквим часовима дуго и радо говорио о своме кученцету.

То псето, ма да није било особито, издвајало се од своје полубраће јакуцке многим особинама. Издвајало га је пре свега то што, и ако је било љубимац, и ако је имало своју кућу и свога господара, није имало имена него се просто звало псето или куче.

— Што му нисте надели име? — запитах једном Коваљског.

— А што ће му име? Кад људи не би измишљали имена него се просто звали људима, боље би се можда сећали да и у животу треба да су људи.

Било је дакле псето без имена. Вижљасто и мало није ни најмања личило на велике, снажне, густом и дугом длаком обрасле месне псе. Длака му је била кратка, мека, и преливала се као свила. И услед те повучености живело је оно тужно и самохрано. Неколике пробе да узме живога удела у овдашњем псећем животу свршише се потпуним *fiasco*. Псетанце се враћало с тих проба увек тако изуједано и јадно да је после неколико несрећних покушаја пречистило са својим дууштвеним нагонима и више никад не напусти своје двориште.

Али је зато било гордо због своје нежности. Међутим се тај понос није видео на њему. Није то био понос миран, налик на понос озбиљног пса, незграпног и снажног. У очима му се огледаше завист и срџба према великим и снажним створовима, који не умеју да поштују право слабијега. Осим господара му, његов реп ником не показиваше љубави. Туђе миловање није хтео да разуме (можда му није веровао) и одговарао би на њ потмулим режањем.

* * *

Прошло је неколико недеља како сам се упознао с Коваљским а у његовом се здрављу не деси никаква промена на боље; на против, слабио је сваким даном и сви ми, што смо га обилазили, били смо уверени да је та болест последњи чин његова живота на земљи. Да ли је и Коваљски знао за то, Бог зна. Али је сигурно знао, осећао је можда блиски крај јер је скоро сасвим престао да говори.

После неколико дана у току којих је болесник водио последњу борбу са слабошћу која га нападаше, и још ишао по својој јурти, па чак и шушкао нешто око четака недавно почетих, подлеже најзад и леже у постељу.

Не сећам се данас добро, кад, али некако у брзо после тога, рано, тек што сам сео да пијем чај, куцну ми на прозор калфа столарски, Владислав Петровски, најбољи познаник Коваљскога у Јакуцку, и запита ме: могу ли одмах поћи болеснику, јер му је веома позлило.

— Можда ће мирније умрети кад буде знао да није сасвим напуштен, објашњаваше ми честити човек: а можда ћете понети Библију? додаде.

Библије нисам имао него узех Нови Завет и изађох.

— Зар му је тако рђаво? — запитах путем.

— Мислим да је рђаво јер је сасвим поцрнио; а и сам је говорио да ће умрети данас.

Јурта Коваљскога не беше далеко од моје и за тренут бесмо на месту. У јурти не беше обичног мириса од лекарија, као код тешких болесника, јер Коваљски не хтеде примити ни лекара нити икаквих лекарија.

Било је ту тужно као у каквој пустињи. Кученце, згрчено, лежало је под креветом, а крај саме постеље, између полупаних прозора и отворених врата, непријатни задах тешкога болесника, напомињао ја да човек који на њој лежаше неће више устати.

И тај човек беше толико налик на мртваца да смо мислили, кад уђосмо и видесмо му затворене очи, да је можда већ умрјо. Владислав приђе постељи, завуче руку под покривач и дотаче му се ногу. Беху потпуно хладне. Али тек што честити човек слеже раменима, „жив сам, жив сам, жив сам — одазва се Коваљски тако гласно и силно како га никад донде не чух — жив сам, поче опет, и добро те сте дошли, хоћу да се разговарам с вама, пред смрт."

Живост и ватра с којом Коваљски то изговори још нас боље утврдише у уверењу да смо стигли баш кад треба. Погледасмо се, али болесник то опази и разумеде.

— Знам и сам да ћу умрети брзо, не можете сакрити од мене оно што ми је јасно; рекао сам вам да хоћу да говорим с вама, јер знам да ћу умрети брзо, иначе не бих говорио. Бојао сам се да неће доћи нико... бојао сам се да ме нико неће чути.... и да ће онај што га зовете Богом пожурити да ми одузме говор.... Хвала вам на труду и желим да и ви, кад будете умирали, сатрвени несрећним животом као и ја, не умрете напуштени.....

Коваљски умуче и само чело избраздано уздужним борама, које час биваху гушће и дубље а час се растураху, показиваше да самртник последњим напором при-

купља расуте мисли, силном вољом задржава живот који хоће да одлети.

Још је било рано и сунце, које се тек помолило од истока, бацаше кроз прозоре на зид, крај кога беше постеља болесникова, два огромна снопа својих злаћаних зракова. Из удаљених лука, из читавог архипелага острва обраслих бујним шипрагом, ода свуд је био живот, а одјеци тога живота, тога живога покрета изазванога јаком светлошћу, одјекујући мелодичном песмом, скупљајући се у читаву химну захвалницу, допираху чак овде, до постеље самртникове, и грађаху страховити контраст с овим што се у јурти налазило.

Као горка пропија, као гадно подсмевање изгледало је ово прамење сунчево, овај живот који се орио као весела песма покрај постеље овога јадника, ове живе лешине....

* * *

Још одавно, има већ пуних четрдесет година, поче Коваљски: дошао сам у степе оренбуршке. Био сам онда млад и снажан; веровао сам Богу, веровао сам људима и себи. С правом или не, тек довољно да сам мислио да немам права пустити своју снагу на вољу судбине, него треба да нађем поље за рад, шире од онога које се тамо могло наћи. Туга за домовином гонила ме је тако исто и после две године утекао сам одавде....

— Отишао сам за то још даље — у томску губернију; али нисам клонуо духом. Латих се енергично рада, хлеб и вода беху ми храном. Уштедих неку цркавицу, колико беше потребно, и опет побегох....

— За поновљено бекство, као „непоправим“ лежао сам дуго у затвору, и тек после неколико година кретох се натраг, али сад још даље.

— Зима је била необично јака, бејах без паре и без одела, те ми промрзоше ноге и сви прсти поогпадаше. Било је то убијство за мене, тим више што сам морао да се настаним чак иза Јенисејска.

— Овде ми беше врло тешко, крај је био глух и ненасељен, и за ма какву зараду беше доста тешко ма да сам, осакаћен, научио неколико заната, и ако нисам имао прихода од једног, имао сам од другог; до душе мало али доста.

— Шест сам се година спремао и, не гледећи на своје ноге, побегох и трећи пут.

— Видите, у своје се силе нисам уздао, ако сам болестан и оронуо, али ме нешто гоњаше на запад, — већ не оно што пре. Хтео сам да умрем тамо.... Хтедох да се смирим тамо, и као о срећи сањах о смрти на гробу мајчину.

— Живот ми је био такав, да сем мајке не имађах никога на земљи: нисам имао драгане, не имађах жене, немадох деце. И наравно, само сам за њену љубав знао.

— Па за то, кад сам се осећао самохран, немоћан, зажалих за гробом тога јединог бића које ме је љубило....

— У сред несаних ноћи осећао сам њену руку на својој глави, њен пољубац и њене вреле сузе којима ме је последњи пут оросила, осећајући можда вечити растанак. Сад не знам да ли сам више туговао за домовином или за њом.

— Али већ беше тај пут тежак за мене: да идем брзо нисам могао, ране на ногама отвараху се непрестано. Као дивља звер морао сам се по неколико недеља крити по шуми. Много пута, у забаченој чести, јастребови и гавранови осећајући сигуран плен навештаваху ми блиску смрт: много пута падах од глади и .... будала.... увек се обраћах небу. Молио сам Бога свемогућега, Бога милосрднога, Бога праведнога, Бога убогих, Бога остављених: Спаси ме! Смилуј се нада мном, Оче милостиви! Дај ми смрт, ни за што друго, за смрт те, као за љубав, молим; сам ћу је задати себи, само дај ми *тамо*....

— Две године протекоше док дођох до пермске губерније. Тако далеко никад нисам долазио пре тога. Већ ми срце куцаше радосно; мисао као у лудог обузимаше ме.... мисао једина: видећу је, угледаћу земљу где сам се родио и умрећу на гробу миле мајке. И кад сам прешао Урал поверовах у спасење своје, падох на земљу

У Гучетића вргу скица г. *М. Мурата.*

и несвесан дуго, дуго сам јецао захваљујући Богу за љубав, за милосрђе његово.

А Он, милостиви, спремао ми је последњи удар, и тога истога дана....

— Дошао сам у Јаркуцк.

— Зашто сам живео у невољи чак до сад, зашто сам овде чекао оваки крај?

— За то, јер хтедох да видим шта ће тај Бог учинити са мном.

— Са човеком који му је веровао безазленошћу детињом, који никад није зазнао среће на земљи нити је желео, који не зазнаде за љубав људску сем љубави мајчине, који, кљаст, рађаше целога века, који никад није просио, није крао, није жудео, није убијао, кад је имао двоје — обоје је давао — погледајте шта је учинио....

— Та мрзим Га.... не верујем му.... не верујем у свеце Његове, не верујем у суд Његов, не верујем у праведност Његову, и, чујте ме, браћо! За сведоке вас узимам у часу смрти, да бисте и овде и тамо кад одете могли посведочити.... — и устајући усиљено, и руке према сунцу дижући, повика силним гласом:

— Ја, убоги самртник, велим Теби у очи, да си Ти Бог ситих, да си Ти Бог подлих, да си Ти Бог измета, да си ме гонио невина!...

* * *

И у светлости сјајнога сунца, које је златило својим зрацима ову постељу Лазареву, страшно изгледаше овај живи костур коме је кожа тако рећи висила на телу....

И кад изнурен паде, уплашени мишљасмо да ће одмах изданути, а не могосмо му ничим ни помоћи ни олакшати.

— Молимо се за њега — шану калфа.

Клекосмо обојица; дрхтавом руком извадих донету књижицу и отворих је; и отвори се књига на месту, некад обележеном на јеванђељу св. Јована, глава XV.

— Будите у мени и ја ћу у вама. Као што лоза не може рода родити сама од себе ако не буде на чокоту, тако и ви ако у мени не будете — почех гласно да читам.

Груди самртникове дизаху се бурно, очи му беху затворене.

А сунце га целога обасипаше светлошћу својом, и као да хтеде да му у последњем тренутку, награди тешки живот, превијајући се уза њ милостиво грејући хладно тело, изгледаше да га умирује и љуби злаћаним зрацима, као што мајка љуби сањиво и ћудљиво чедо, и умирује га својом топлотом, својим додиром.

Самртник је још живео.

И кад сам даље читао пуне снаге, вере и наде искрене речи Христове:

— „А ако свет на *вас* узмрзи, знајте да на мене омрзну *пре вас*" — и надахнуте речи учитеља патника и миловање животворне светлости умирише самртника; очи му се отворише, а из тих очију кануше две крупне сузе последње што су се у томе човеку задржале.

И сунце се својим зрацима дотаче тих суза које се беху зауставиле на поцрнелим капцима, и осветљавајући их небеском светлошћу као да је показивало Богу ову унутрашњу ватру која се преливаше чистим бојама, а у тим последњим сузама скупила се ватра што је тај живот спалила....

А кад још прочитах:

„Заиста, заиста вам кажем да ћете ви заплакати и заридати, а свет ће се радовати; и ви ћете жалосни бити, али ће се ваша жалост окренути на радост"....

Самртник покуша да дигне руке, али кад му клонуше немоћно, жалосно рече:

— Тако ти Твојих мука, опрости ми, Господе!

Не могох читати даље.

Клечали смо ћутке, а кученце, зачуђено, стајаше између нас, упирући очи у свога господара.

И кад паде на нас поглед самртников, уста му се још једном отворише и чусмо још тише речи:

— Куцо, немој више грдити Бога!

Живинче, тужно скамучући, скочи послушно клонулој руци господаревој, али та рука беше већ укочена.

Очи му се склонише, из уста се чу кратак и загушен јек, груди се спустише, тело се полако опружи и човек, који је толико препатио — преста да трпи.

* * *

.... И тек кад дођосмо к себи, чусмо тужно завијање пса пред вратима. Узалуд смо се трудили да га умиримо; не добивајући никад заповести палик на последњу кученце није разумело свога господара и испуњаваше сад својевољно оно, што је тако дуго морало. Урлаше, лајаше и дотрчаваше постељи, укоченој руци, очекујући обичну похвалу.

Али му је господар ћутао, непомично му лежаше хладна рука, и кученце, уморено, зинуло и дркћући, трчаше опет пред врата.

Отишли смо, али далеко од јурте лепо смо чули испрекидано лајање неразумног кученцета.

С пољског превео
Лазар Р. Кнежевић.

СРПСКИ КОМАДИ
У Ю. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(наставак)

Кад човек погледа на овакво стање националног репертоара, мора се запитати: којим се разлозима руководила управа кад је до овога довела репертоар, и према чему је чинила одабирање кад је националну драму свела само на комаде најновије и два три празнична? Је ли одиста имала каквих разлога кад је то чинила, каквих начела којих се у томе држала, или је просто испустила неговање националне драме као што се код нас испушта из руку све оно што треба нарочито неговати?

Претпоставимо (јер ми не оцењујемо него испитујемо) да је управа, у овоме, имала извесних разлога, и погађајмо сад који то разлози могу бити. Јесу ли наше драме писане тако да због извесних техничких тешкоћа (честе промене декора и др.) не могу представљати? Нису; у осталом, ако се и нађе која таква, зна се како је треба прекројити за позорницу. Је ли за наше драме потребан каква нарочити декор који Позориште из повчаних разлога није могло набавити? Није: са декором који постоји могу се све наше драме дати; овако, мислим, као што се остале дају. Је ли потребна већа и боља глумачка трупа? Је ли, у опште, потребно боље стање целог Позоришта? Потребно је, ако хоћете, не кажем да није, али не за то; потребно је само у опште, не за нашу драму нарочито него за све драме укупно, и управа не може правдати запостављање народне драме рђавим стањем онога чиме она располаже. Оправдање не треба тражити у злом стању Позоришта, него у злом стању драме. На питање: зашто се не дају српски комади, једини одговор који управа може са не-

што разлога дати, овај је: не даје се зато што не кажу. И одиста, управа је могла мислити, и мислила је доиста, да је нашој старијој драми прошло време кад се могла допадати, и да је она данас без вредности, без интереса, без живота. И она је онда, тако мислећи, могла дати руке од ње и набацити је свесним, а само новијој драми, достојној свих пажљивих надања, допустити да се, слободно и без икаква устручавања, развија како год хоће не би ли бар она нешто успела кад је већ старија промашила циљ. И тим мишљењем, последња управа је само одржала традицију ранијег које је тако исто мислила. Ранија управа је то мишљење и исказивала, јавно, у извештајима и публикацијама својим. Каткад та је исказивала смотрено и пажљиво, разуђујући да међу старијим комадима има доста несавремених, и оправдајући се како публици „наклоњеној хладно и немо оно што јој је пре потресало душу“, и како се због тога не даје старија драма, а једнипут је, категорично и без устезања, и нарочито пазећи да се не компромитује благонаклоном оценом, изрекла овакав суд о народној драми, карактеристичан, у осталом, што је потекао од оних који су и сами на њој радили: „од свих наших оригинала једва има неколико што се више за невољу него по вољној садржини онда онда приказују.“ И кад су тако мислиле позоришне управе, у току последњих десет и више година, није чудо што је национални репертоар до овога стања дошао. Управа та је занемарила зато што га није ни ценила.

Међутим, управа у томе није имала право. Пре свега, суд њен о старијој драми није тачан. У тој драми коју је она означила као слабу, несавременту и несавременој, има комада добрих, интересантних и савремених. Добрих? Зацело, и често много бољих него што су данашње. Интересантних? Свакако, ако ни по чем другом, а оно бар по старини и значају који имају у нашој књижевности. Савремених? ... Боље да то питање задржите за сасвим комаде јер, ако се савременост једне драме састоји у томе да одговара и данашњем, развијеном и свеснијем укусу публике, онда наши данашњи комади, како врло често стоје ниско испод овога укуса, немају најмање права да се тако назову. И после, по чему би старија драма имала бити несавремена? Најновији њен део чине историски комади а комада те врсте никад не губе своју савременост пошто се никад не везују, као други, непосредно за друштво у коме су поникли. Наши историски комади буде данас толико исто интереса колико и некад. Разлика између ранијих и данашњих комада те врсте може бити само у вредности, не у чем другом, а та разлика јамачно не иде на штету оних првих. Ово последње важи још и за невременске комаде наше, даље за целу старију драму, коју је управа тако олако осудила. Да је бар управа имала на својој страни критику, да је критика одсудно побила вредност старијој драме па да се Позориште за њом попело, још би му се могло опростити. Али критика није побила вредност њену и није је ни побијала, и није је готово ни узимала у претрес, јер је критика, потпуно појмајући своју дужност, више волела да говори о странима, макар каквим странима комадима него о српским. А оно што је и рекла, најмање је било послушано. Зато што су С. Вуловић и Г. Л. Костић, међу свима старим драматичарима најраније осуђивали Г. Бина а највише његове *Цвети* и *Добрљу* и *Мићетова*, Позориште је највише овога писца одржало на репертоару а нарочито ова два комада његова. Управа се, дакле, јамачно није по критици управљала кад је овако осудила старију драму. По чему се, онда, управљала? По свом сопственом нахођењу? Добро, само да ли је нахођење тачно? Је ли управа, она или она ранија, у тој цељи, пажљиво и у разматрима који допуштају поређење, давала сваки старији комад и сваког старијег писца и оцењивала онда, према личном нахођењу и према мишљењу публике, вредност сваката од њих појединог, и тек према тој, једнојој меродавној оцени, стекла овако неповољан суд о нашој драми? Да ли ових 36 драма које је управа у последње две године дала као једини национални репертоар, представљају један избор, један резултат испитивања и нахођења саме управе и да ли је то све што је она могла наћи у 360 и више драма српских? Јер драма српских, кад се све урачунају, има одиста толико да их Позориште пуну годину дана може давати, сваког вечера и сваки пут другу. Да ли је управа (и на ону ранију мислим) тако уредила или као што је у ствари и било, она није ни чинила никаква испитивања са старијим комадима, него давала само оне који су се случајно затекли и, још и од ових, један по један, лагано и без довољних разлога, скидала са репертоара? И да ли је, при том скидању, добро пазила због чега пропадају комади? Ако пропадају због тога што глуми не знају дикцију, што комади криви и управа није имала права да избаци комаде, него глуме, да научи дикцији. Одиста, управа се није никаквог мерила држала кад је овако занемарила старију драму и овако одбрлала новију. Јер да је хтела успоставити мерило јавне књижевне критике, она би видела да историје наше књижевности које се, у недостатку детаљних чланака и стручних расправа, још једине баве критиком српске драме, признају не мале заслуге ранијој драми и цене доста високо вредност њену. А да се, она сама, хтела држати ма каквог литерарног мерила, она не би допустила да у репертоар уђу и стоје неким мерилом не може пустити и које никакве везе са књижевношћу немају. Јер кад су у репертоар ушли е једне стране *Погорељчик Миклуш* и *Живот за живот* а с друге стране *Алчета* и *Правен бунтовник*, онда репертоар позоришна не представља никакав избор и управа се ни на какво мерило не сме позивати. Напослетку, ако и не граха од Позоришта право литерарно мерило. Кад Позориште расписне награде за најбољу драму, онда нека добро пази и строго цени. Али кад не дају награде него само прима на репертоар, и то не радове поучне него дела призната, шта се ту има устезати? Позориште је ту прост издавач а не високо књижевно тело. И још, издавач коме се нарочито заповеда да публикује српску драму. Законска наређења о Позоришту нариком му налажу да „потпомаже неговање српских оригиналних драматских дела“ и да „српске драме старијега доба поправља језиком и сценом како би се оне више дуже могле одржати на репертоару.“ И та наређења нису само патриотизмом инспирисана, него и потребама оправдана. Ко ће да негује народну драму ако не Позориште? Ко ће да је покаже и изнесе, кад штампа то не чини? Јер штампа, као што ћемо видети, није обухватила целу нашу драмску књижевност и није најглавније представљене њене, а и оно што је од њих изнела, не долази ни често пред очи. Много ствари нису штампане, или нису скоро штампане, или нису штампане из часописа које је данас тешко наћи. Ми бисмо, по томе, могли чак и то тражити да их сама позоришна управа штампа, као што је то новосадска чинила, али се задовољавамо и тим да их она само у репертоар унесе, онако као што то француска субвенционисана позоришта чине. И кад француска позоришта, поред онако дивних модерних драма као што су драме новијих француских писаца, ипак не потцењују.... не старију драму, не дела првога реда, него чак ни комаде застареле, слабе, несавременте, од писаца којима се у литературним историјама једва име спомиње, — какве скрупулозе може имати *наше* Позориште са *својом* модерном драмом, од *наших* данашњих писаца? Што се, само мало, не устеже на француска позоришта која, с минималним изузетком, сва искључиво своју роћену драму дају? Што се стиди своје драме која је јамачно бољa него бугарска а, како уверавају, јача и пунија него хрватска? Нека је слободно изнесе и нека је остави на оцену критици, која, на оцену, једина права има. Нека, без потаикост испитивања али и без досадашње попустљивости, изнесе све главније пред-

ставнике наше драме и све главније радове њихове, и оне који су добри као и оне који су мало слабији, јер ми хоћемо да видимо све оно о чему се, по виђеним или по нужди, води озбиљна расправа у историји наше књижевности.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Павле Поповић.

— **Велес.** Јужна долина Србијанске долине, Македонија и Стара Србија, нечиниу у наше доле свијем изучавања музама будити њежну свеста образованог света који се интересује балканским стварима. У толико је потребније било навести нашим читаоцима слику по којој књижевне новине, и да ће дуже времена вољ била жижа наша пажња.

Велес већ и иначе заузу многа наша читаоца. Назвавши се с обе стране Вардара у подужној долини ова таворске планина. Велес лежи у врло живописној чаши са свих страна окружена планинама, с древним кућама, с надвишеним доксатима, са надсвима толико високим, да закланају куће, с таквим амфитеатра. с безимена пуна солунске кожарске, пушкарске и другог осана, с по којим хамамом, с по којом чесмом — Велес прави особити утисак на путника, који није раније видао турске варошн. По всеком на ре путпалија му није дакле нарбола бутарске новинарете, које су га у њему угнездиле, праве су опасност нарочито за Србе путнике из Србије; у свакоме путнику одозда назиру они само агитатора који треба пазљиво осмарисати.

Велес је на самој железничкој пруги. Данашња варош је нешто мало северније од старог Велеса (или Вилазора) од кога се и сад виде неки остаци. У Велесу је седиште турске казнионе и осталих адми нистративних органа. преко којих Турци управљају земљиком својом. Велес броји на 15000 становника, од којих су већина Срби.

Историја Велеса је врло стара. Најстарија прнка њен нимпо у 1. *Братству*, органу Друштва Св. Саве, у коме је је врло лепо описао г. Љуба Ковачевић. Данашња нам судбина све старе српске варош ирве је тужна и жалосна: сриске слободе засељене је у њој ван на крају XIV. века. Али ако дошта реда буде некад куд је и некада текла, и Велес ће зорати доживети бољу *судбину*.

— **Туча на пруги Скопље — Митровица.** Возујући два вагона српена места Скопље и Митровица, она је железничка пруга за нас Србе од нарочитог значаја. На њој је, по лепоти, од највеће инпереса Качаник са чајет је рејона и туча којега слику данасиемо у овом броју.

— **Изненадна буря** (*снимак Душка Шурдића*). Овај нгнички сликар, који се дуго времена бављаше у Паризу и к гобог тога и Француза свеијазну, нарочито је познат као одличан сликар бића. Велики број његових слика рођен је по студијама са природе, због чега је њиого путовао. Ире предсет и нскалнно године путујући за Арабају задржао се и у Србији.

„*Изненадна буря*“ всока је карактеристична покушај да се предстаии сцена у којој коња, у најбезбрижнијем покретима, изађу главну улогу. Макарску хибитку, у којој је всакака ошнар, нуче преко широке отене упреса од шест коуог, из свакаких коња. Тешки и врошни облаци налазу се над стеном са чијег друма нагар већ дуже томпав прах јакализује бурни скори долинак. Сеинула је већ и нрва муња. те коњи у пашичном страху од ње полотове најнеђим трком. Крајњу осенине, тачнопи ће писати поиадати, кочи се заклон на колима, жбрекавници се већ положили. Са најнеђим жупом ушена јахач да надсвава свога коња... И ако репродукција није у стању да нанесе и боје којима се сликар служео за постигнуће потпуног утиска нпак ону не може нимаља снижене утиц; тонова који је сликар постагао контрастима између светлости тучинити орака што на уврсту пада и врлнности широке стене и обе стране прегућеног пашутка.

— **Лов на пастрмке.** Зна се да се риба пастрка највише налази по планинским рекама и потоцима где се не може ловити као у такој води. Због несгурности у отворену простору бистре планинске воде пастрмка се нарседње бани у склопу речнога камена и стеновитим пукотинама, напавећи ту најгоре заштите. Колико је жао и ту су сличаји за човека, показује нама слика која представља пастрмаре на Неретви у Херцеговини. —

— **Воћњи.** На железничку између Сарајева и Мостара, скоро на пе говој средодолини, леже лепа живописно мајено српско место *Воћњи*. Положајем и романтичном лепотом своје околине оно је место које путницима пружа ретког задовољства и уживања.

— **У Гучетића пруг** (*снимак г. М. Мурског*). Удаље ли се сахата брзјења од Дубровника леже поината и знаменати пут старе српске пажмаље породице Гучетића. Разни јужног ила ниже над вам комрачкаа: пајвеће руже, велико лишће биље, сочне агаве, раскошне поме, вити чемпреси . . . Красе овај пут у коме се вскада за ведрих вођа и прохладних вечери скупљала слата дубровачка да вођа одбору и кнрштву Дубровачке Републике, да слуша решетовања слав

леских песника и нарочито, да се дива и одушевљава духовитошћу жалостне Дубровчанке: песникиње Цвете Зузорићеве.

Једни каткоа утво того пута свнкао је г. Мурат, али ова женска фигура чини ми се да је пад потоне пкате. Ако ба ме уватили за што је у пушни? не знам да ли бих погрешио, ако бих вам одговорио: ој жалости за великом прошлости која се више никад по-вратити неће!

НАУКА

Отпоп хлад. Чувени хемичар, физичар и спирит, Вилем Крукс, председавајући на конгресу Британске асоцијације, који је био у Бристолу, месеца септембра прошле године, отворио је седнице говором, којим је предсказао скоро наступање опште глади и пропоручивао средства да се она отклони. Ево података на којима он оснива своје проривање. Сви народи кавкаске племена, којима је насељена Европа, Северна Америка, већи део Азије, Африке и Аустралије, хране се хлебом од зрна, нарочито — пшеницом.

Оно је племе 1871. године изашло на земљи 371. милијун представника, год. 1881.—416. милијуна, 1891.—472 мил., год. 1898.—516. милијуна. Ако се овако брзо буду и даље множила, онда ће на крају XX. столећа број душа, које се хране пшеницом и уопште зрновим хлебом, нарасти до *једне милијарде и сто тридесет шест милијона*. Да ли ће их земља моћи исхранити?

Ако се узме да, за исхрану једнога човека преко године, у средњу руку, треба скоро један и по хектолитар зрна (у Енглеској — 2,18), онда на крају XX. столећа, требаће око милијарде седам стотина милијуна хектолитара. Каква је данас земљорадња у целом свету, то јест, какав је данас продуктивност земље, она даје средње 11,4 хектолитара на хектар (у Енглеској — 26,5) а у Русији — 8...) са колебањем чак на једну час на другу страну. Тако је у 1895—1896. години општа жетва пшенице дала око 950 милијуна хектолитара, а у 1897 до 1898. само 698. милијуна. Међутим, за исхрану садашњег броја људи оне године (516 милијуна) нужно је не мање 845 милијуна хектолитара зрна. Тако оне године неће бити глади у свету, само због остатка прошлогодишње жетве (око 109 милијуна хектолитара), а у будуће — размери свакогодишњег хлебног дефицита стално ће се повећавати, ако се само не увећају у њега за усеве или не порасте продуктивност земље. Пу земљиште за усеве не може расти безгранично. Узев у обзир климатске и географске погодбе, Крукс износи преглед свију покрајина, које се сматрају као светске житнице, набраја количину земље, која и данас лежи необрађена и, изводи закључак да, ако би се сва, за културу подесна земља засејала, то би пра садашњој њеној продуктивности (11,4 хектолитара на хектар) могла дати само једну милијарду двеста милијуна хектолитара зрна, то јест, толику количину, која би могла исхранити само 750. милијуна становника, који ће се у 1931. години наћи на свету. И тако ће по мњењу Крукса, после 32 године на земљи наступити апсолутна глад, ако само земљорадништво буде ишло путем, којим оно сад иде.

Ма оно не може ићи тим путем. Земља дина свако године слабија. Продуктивност њена све је мања, пошто ни ње изувчено зпог, а ничим га не замењено. Значи, да глад може и раније, пре 32 године наступити.

Набрајајући затим сва средства, којима се може избећи глад, Крукс напомиње градске нечистоће, од које се азот непроизводно троши; о слагалишту салитре, која се такође могу дако истрошити; о гомилама гуана које су већ самим потрошене; о усевима легуминозних растиња, која имају особину одржавања азота у земљи, а на крају прајена — о могућности хватања азота не ваздуха

ситана 89 тодетно ставање на стр. 91

с помоћу вештачког електричном варницом. Кад сва ова средства за повећање производности земље буду искоришћене и годишња количина усева хлеба застане на своме максимуму, која ипак неће бити довољно за исхрану напређеног човечанства, онда ће се обратити последњем и, пр. пирамиду, банану и другим тропским заменама хлебу, а кад и то постане, онда ће хемичари справљати хранљиве предмете вештачким путем из неорганске природе, што се и сад чини у доста великим размерама.

Ето о чему ови почињу мислити велики умови западне Европе!

Н. К. М.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Secesija. *studija . o . modernoj . umjetnosti . od . Ive Pilara. Zagreb. 1898 . tisak, dioničke ' tiskare.*

Vladimir Jelovšek: **Simfonije** *MDCCCLXXXXVIII. Ne prodaje se.*

(свршетак)

Видите, када говори о свом народу, почетно слово му је велико! — Тако у „Staroj Bajci“ веза фразеолога и лажног патриота, каквих и ми изнамо пуно, какви је био 1867., капак је 1896.

А у тренутцима које је сваки имао, када се песница немоћно стеже а жиле на слепим очима бију, када човек осети своју немоћ да се бори противу зла које тријумфује, он кличе гневу, с претњом, кривавом претњом:

Raspjte se crni, koj' se snujelo vino,
U laxarne sfere k svetlie idejalizm'
Koj' se žrtve dić' ix bolvarskog blata
Sveja zlavi klikoć: „Naprijed!“ zalm malim

Raspjte se njema! — Al' se slika njenja...
Danas klik se oć' cvjetine što vrvi:
Danas ješć' anjelo zasta va crvenu;
Danse grid kamenja vaša staška mrvi.

Al' zabalo vaše molbe, suze, kletve!
Krov dim od požara, krov dim od topova,
Halelujah naše podjedno se ori!
I iz krvi mrtvih cvijeć dolu nova!

С крепком и животворном вером у напредак, у лепши и достојанственији живот човеков, хрватски *декадент* пева:

Je tmine ore jednom će se vinut
Na piramide tještre slobode
Sav ljudski rod, jer ljakra još'e ima
U svome srcu te ste gr'jelne zgode.
I tad će klikat ponosno „Sloboda!
Jednakost, Bratstvo! Nek je svima dane
I bit će jedno srce, jedna duša,
I bit će zanosn srcem obasjano!

Тако не пева умно, морално и право сатрвени декадент, тако нева племенита младост која у животу тражи више цењене но што су трбух и каријера или болесни и себични живот декадента.

* * *

У последње доба опажа се у хрватске млађе интелигенције један нов покрет, који се зачео у Прагу. Под утицајем професора Масарика она је почела реч'у и књигом ширити своја начела. Хрватска омладина хоће да зајаси ону пропалу коју постоји између „господе“ и „пука“, она мисли да љубав према народу није у празним фразама о прошлој слави и величини, у пергаментима и у фиктивном „државном праву“, него у искорењивању и истрајном раду за његов економски напредак, за умно и морално подизање његово. Они се у томе одвајају од старијих: социјалиста у политици, социјалиста су и у књижевности. С исто онолико одлучности с колико траже преображај у политици, у сниме својим листовима тражили су та и у књижевности. Њихови песници певају рђаве патриотичне песме, величају Звонимира и Зрињског, њихови приповедачи, изузев Ковача, цртају живот њихове напредне аристократије, а Млади хоће да се књижевност приближи народу, и тражс других и модернијих мотива.

Ја тако разумем ове две књиге. Незадовољни са садашњим стањем своје књижевности, жељећи и у њој реформа, они траже других идеја. Од Чеха и Немаца дошле су им идеје декадентства; ова су у неколико дали тој облик своји делима, али у основи то није декадентство, то су само предизнаци модерне, реалистичке, слободне уметности. Правило је, да новине имају увек општар облик, или борба и живот редовно сачувају само оно што је здраво и потребно. Када је код нас пополење од седамдесетих година повело борбу противу тадашње наше књижевности, ово је у одрицању ишло толико, да је један део његов чак одрицао књижевност у опште. Младо пополење хрватско у борби противу болесне своје књижевности узима декадентско оружје у помоћ. Смер је памети и користан, то је главно. Што се тиче њихова снољег декадентства, нека покушају: време ће пресудити, и оно што буде вредно, остаће. На крају крајева, добрих и рђавих књижевних правила и нема: има само добрих и рђавих књига.

Децембра, 1898. **Јован Скерлић**

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ.

Сеоба Србаља, драма у пет чинова, с двовом, од Ђ. Јакшића. Музику од Д. Јенка. — У Народном Позоришту 6 фебруара 1899 (први пут).

Сеобу Србаља написао је Јакшић 1862. (штампана 1863 *) и она је прва драмски покушај песников. Пореклом из познате цветне књижевне периоде и најбујнијих моментата поезије Јакшићеве, она у себи носи одређење и искреност но икоја друга одлике и слабости времена и темперамента песникова. С романтичном колевком широких али још топлих и искрених патриотских идеја, спустила се она, за славом, у дубока непозната времена имена српског. Она је по имену историска, али по генијалној слободи Ђурнној, не зазирући и не марећи за тачност њену, одбегла је она у далеко незанамћено доба, далеко од загушне стеге граница, историје, охолог владара, накалуђених тргких свештеника, укруђених дворана и несрећног изгубљеног себра; далеко у оно увек срећно непознато доба пуних питеваца, пуне слободе, пуног увек пуног поетске чари незнаног, далекот..., величине пророка, судбине, жртвеника, богова: где је у широком, слободном окиару душа песникова дати маха свом полету своме, свој бујности своји; где ће око слинкарево наћи најденших боја, најмрачније сенке, најслободније аранка, и песма бујна најзанесенијих певача: где ће народ који искупљен око белих шатора, под ведрим небом, с главарима пева и бира домовину, опевати њене дивоте како је само он умео

„Где долину нако се равнала
К'о жито залубасе душе
Тихо е' смени шевем и жамором“ и т. д.

или крвавену Бојку,

„Узникнеш каменим горама,
Одеше ратд дивовска сва
Крв сеоске и громове уже
Претвориш лонца и сетиру,
У камене понора обра“ и т. д.

*) На расписану награду Матице Српске (100 дук.) за историску драму стигле су Јакшићева *Сеоба Србаља* и Ј. Суботића *Вожд*. У кро познатим оценама, Др. Ј. Андрејевић и Ј. Ђорђевић, досудила су награду прво

јунака српског под штитом, пољем тетином и стрелом, сјајним мачем или

„. . . . Тоне на грудма витешким,
Што су јрком краљу певаше",

или ноћ под шатором, гледо лице самртника, месечину, сенку Лалину, прну одећу старога пророка, седе власи старца, шарену живописену гомилу: народ, главаре и свештеника оно жртвеника: све како годи сликарском колориту песникову; или тугу старца на старом домовишом; безбрижну, веселу песму, керетале младежи; злобу, завист, на љубав, љубав, вечиту љубав Јакшићеву: љубав дубоку, непомерну, несрећну.

Јакшић је лиричар, лиричар у песми, лиричар у приповетци, лиричар у драми. Ако су његове трагедије спромашног драмског карактера, ако је њихова лепота још у лиреком местима, живој дикцији, лепим стиховима, за *Сеобу Србаља* може се рећи да је сва песма: лирика пајина, снежа, бујна; песма исказана, строге неједнаке, невезане, несимстричне, али стихови прекрасни, а речи су речи, речи живе, сазане, речи Јакшићеве.

Од трагедија Јакшићевих у *Сеоби Србаља* је најлепших лиреких места и најмање драме. Она је без целине; калеидоскон дених поетских слика; радња слаба, никаква. Карактери нешто и изведени, али за се, невезани. Подела на чинове потпуно произвољна. Сценерија сва примитивна, невезита: личности се гурају на позорници. Једном речи *Сеоба Србаља* је врло мало или једва трагедија. Али је она дивна песма, и то још не знати да се она не може чути и на позорници, или знаше још зар, да јој народне позориште не може поклонити више пажње, но што је то овог вечера учинило.

Нар. Позориште није скоро имало приликс да утроши више но што се то овог вечера од њега очекивало за Ђуру Јакшића, и ако се ово није никад шчедљивије показало. Глумце млађе трба уводити у српски репертоар, нарочито наивни на стихове, које старији тако избегавају и мајстрирају, али је опасно поверавати им сва улогу целог комада; а још су мање те проће срећне на Ђура Јакшићу, под кога је све што се могло дати живота на позорници, са лепом дикцијом стихова, остављено на милост и немилост добрих глумаца.

Г. Љ. Стиоојевић играо је добро; бар *Љубиша* по својој неодређеној боји код Јакшића допуштао је многе слободе, које иначе г. Стаиојевићу нису увек без замерке. Он је у *Љубиши* унео живости, и колико толико изговарао стихове, а ми бн били срећни, кад би само ову похвалу бар већини могли дати.

Сеоба Србаља је Јакшићева песма, и њене стихове требало је чути. Она се може и играти, треба је говорити с осећајем, али је пре свега и највише треба чисто и лепо говорити, нагласавати, декламовати. Међутим они су с таквом фамилијарношћу говорили најбујнија лирска места и најлепше стихове, да су неке сцене биле не само досадне, него и смешне, као нпр. *Бекунеса* (г. М. Петровић, који је иначе доста предано играо) у познатом лепом монологу

„Бан да сушце, невернике, љубим
Зраке бих му мачем хотавске,
Мртог бих га тебе полозио,
Да му лице ледено пеавкам, —
Невернице! — — — — — — — —
— — — — — — — — —
Свезају се, а ти ћеш плакати.
Заплакаћеш као сува јавка,
Али зима мојета осмеха
Суве ће ти гледати невесне —
Невернице!" и т. д.

Босиљка (г-ца Петковићева) била је добра. Она (као и Љубиша) има најлепших лиреких места, али је на позорници најосадинја личност: без песе и радњом, забављена од свих несрећна љубав, сама тута, вечити плач. Што је за похвалу код г-це Петковићеве, то је нешто деклампације, коју је она усамљена у томе међу осталима, доста срећно извела.

Од глумаца заслужнија је овог вечера г. Јенцова музика, која је нарочито са познатом и једном од најлепших хорских песама његовн *Боговн Сплени*, у живописној слици пред жртвеником, дала леп утисак. Наша публика воли комаде „с певањем", и тај апетит (разуме се њеном без великог укуса и избора) могао би се код сваких комада мало и експлоатисати. Све једно, само нека то побуди већи број да чује Ђуру Јакшића.

м.

РАЗНО

Српске народне песме на мађарском језику. Као што јавља „Вранско Коло" за кратко време изашло је и друго издање српских народних песама у мађарском преводу *Едварда Марјалића*, професора у свеучилишту Будимпештанском. Право је издање било књижевног одељења „*Друштва Св. Стевана*". Ово друго пак издало је „*Фрањканског Друштво*" у свом „*Otsző Könyvtár*" (збирка најодабранијих дела светске књижевности) коју уређује Пале Ђулаи, песник и професор мађарског језика и књижевности у свеучилишту. Преведени је наслов овога издања: *Královič Marko. Jugoszlovenske narodne balade iz XIV u XV veka. Iz originala preveo Edvard Marjalić. Б.-Пешта. „Franklinovo Društvo", mađar. knjiž. zavod i štampanje. 1899.* — Стр. 284. Има врло лен предговор и 31 песму. — На српске народне песме у мађар. преводу изашле су две красне критике од Јене Ракошија, једног од првих мађарских драматичара, критичара и журналиста. У једној вели, говорећи о мађарским песницима: „*Ако желите сазнати нти је песништво, читајте Отворну Илнјаду и Одисеју и српске народне песме!*"

*

Свесловенска Матица у Петрограду је састанак одбор који је већ држао и свој први састанак за оснивање *Свесловенске Матице*. За председника одбору изабрат је Комаров, а исто су тако изабрата и четири пододбора: руски, западно-словенски, јужно-словенски и одбор за грађење дома Свесловенске Матице.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

Изашло је из штампе и VII књо (1898. г.) Српске Књижеве Задруге. По бројном реду Задругиних издања ово је од оних књига:

44. *Житије Гаврилова Зелића архимандрита*, списа Н. за штампу приредио Н. Н. Ђорђевић. Цена 3. дин.

45. *Кнеске песме Јована Суботића*, списа I, за штампу приредио и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 3. дин.

46. *Приповетке Лаза К. Лазаревића*, списа I, за штампу приредио и предговор написао Љубомир Јовановић. Цена 2 дин.

47. *Горе доле по Никшу*, путничке цртице др. Милана Јовановића, за штампу приредио др. Никола Вулић; предговор написао. А. Гавриловић. Цена 2·50 дин.

48. *Уједињена Италија*, написао др. Драгољуб М. Павловић Цена 3. дин.

49. *Петрбродскаја Свистаника*, написао Оливер Годјевић, превео и предговор написао др. Љубомир Недић. Цена 2 динара.

50. *Историја Николе Томазеа*. за штампу приредио и предговор написао Давило Петровић. Цена 1 дин.

Сва досадашња кола књига могу се добити преко повереника или непосредно од Управе Српске Књижеве Задруге. и то: I. II. III и IV по цену од 7, V. VI и VII по цену од 10. а сва кола заједно по цену од 6 динара од кола.

„Нова Искра" излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Народ. Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*. Народна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

6. БРОЈ — БЕОГРАД 16. МАРТА 1899. ГОДИНЕ — ГОДИНА I.

НОВА
ИСКРА

ШТА ТИ СЕ НАЈВИШЕ ДОПАДА?

Драги М.

Дакле једва једном. Не знаш како те жудно ишчекујем. Тако близу, па ипак тако далеко! Дођи што раније вазда ти верној *Ђ.*

П. п. Ово ти управо и хтедох рећи: размисли о питању, шта ти се највише допада. *Увек иста.*

Тако близу, па ипак тако далеко! И сад ми се чини управо најдаље, сад, кад мнидијах да сам ти најближе. Лекар ми је и опет забранио да изидем. И ја се морам победити, јер он ми рече: „за један часак радости....“ Не остаје ми, дакле, друго, но да се разговоримо онако, као кад бејасмо — тако далеко.

И ево, ја ћу да ти пишем, пишем о питању, што си ми га поставила. Али како ће се јадан, како штур чинити овај одговор! А како се на то много лепше дало одговорити! Да, да, у *твом* би друштву то тек могућно било, ту бих нашао толико подстрека, ту бих управо само прегледао слику, коју ми ваља изнети. И зар би могло бити лепшега одговора?

Ну ти ћеш ми опет и овако помоћи. Та без тебе не умем да изнесем ни једну мисао. Погледам на сто, видим књигу, *с тобом* сам је читао; погледам слику, шума у јесен, — о, како би се било красно ту *с тобом* проћи; погледам огледало, али оно није постоље за тако красну слику као *твоја* што је; перо, којим пишем, не слуша ме но пише *твоје* име, као што би и писаљка све хтела да *твој* лик нацрта. Као што видиш, свака ме ствар, па и најмања на тебе подсећа, свака ствар као да си ти сама. Видиш ли, како ми преносимо све ван нас, што се у нама збива? Како *тиме* тумачимо све што се око нас догађа, како цео свет насељавамо својим сновима?

Др. Јаков Командер Ћудина

Ја те писам видео ни како са оном анђелском побожношћу клечиш у цркви, ни како милокрвно деци делиш хлеб, ни како смерно прелазиш преко улице. Кад те видех први пут, не беше то ни у врови велике забаве; не, — у рано јутро, краснога пролетњег дана као девојче од шеснаест година јуриш ти са својим другарицама да уграбиш први ђурђевак, што сте га угледале. Лице ти се зажарило, очи су сјале необичним жаром, груди се надимале, здравље, свежина — лепота бије из целе твоје прилике. Слика, која се никад не заборавља!

И красно јутро и дивно место и цела природа одговараху онда твојој природи, а твоја природа сасвим природи лепога пролетњег јутра. Слика, која се никад не заборавља!

Одједном си застала. Руке си ставила на прса. Дубоко и одмерено си удихала онај свежи јутарњи ваздух.

„Сваки дах дуката вреди. Колико ли сам већ удахнула! Ја сам врло богата!“

„То ти је у мираз,“ рече ти једно бледо, слабуњаво девојче.

„Здравље је највећи мираз,“ одговорила си олако, па отрчала даље и оставила је у трку далеко, далеко за собом.

Тако те видех први пут. Слика, која се никад не заборавља!

Желиш ли још да ти речем, шта ми се највише допада?

Кад смо се шетали руке у руке по уској стази, па ћеретали дуго и много — и одједном занемели. Ћутање је трајало дуго и много, управо као и ћеретање. О, како је слатко то ћутање. Осећам као да се твоја мисао, твоје осећање, твоје жеље и чежње проткивају потпуно с мојом мишљу, с мојим осећањем, с мојим жељама и чежњама. Ти се тренуци не дају исказати, не дају исписати, зато се и неми, а свако се боји да слабим речима — што су тако рђави знаци за оно, што нам се у души збива — не наруши ту свету тишину.

Желиш ли још да ти речем, шта ми се највише допада?

Кад мноме облада сета, кад очај прети да затре сваку искру наде у мојим грудма — ти стављаш своју руку на моја плећа. О како сам слаб, како незнатан, како ништаван у том тренутку, о како спажна, како достојанствена, како узвишена ти тада! Та слаба рука кадра је да дигне силне терете с душе, да разведри, да охрабри, да оснажи, да у борбу поведе. Она је кадра да покаже мету, чему и зашто. Како се нисам, каква рђа чиним сам себи; како узвишена, како дивна слика, која слабе диже!

Желиш ли још да ти речем, шта ми се највише допада?

Али не, та ја и не знам шта ми се највише допада. Све то, све ми се чини само луска, а да не могу још да допрем до језгре. Ја не схватам, не могу да схватим не могу да признам, што ми се само као призрак јавља. Али толико знам, да је с *тобом*, да је *ма теби*.

Хоћу да цртам — његов лик; хоћу да пишем — све што је на њему; певам — његове песме, склопим очи — он сам стоји преда мном.

Како је величанствен! Како је силан, како неодољив! Шта је то? Да ли је то обична љубав, поштовање, обожавање, шта ли? На како сам му одана! Не, он то не може знати, нити се то да исказати. „И рећи ће да не хајем за њега а ја хајем и душицу дајем!"

Све више осећам, да га нисам достојна. — Како сам га само могла придобити?

. . . . . .

Да рецете, добри људи, да човек не ствара лепо од онога што воли?

Београд 1892.

Нидо.

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАЊЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

X

УТВАРЕ

У сутон талас по морској пучини
Посматрах, пажња сштата,
И с обале ми се видјеч' ученй
Грозних авети тутти.

*

Косе им витлиху около лица,
Кидаху груд им алге,
А као челична сјаху оштрица,
Док оне лелеху брујећа тужно,
Под њима морске далеке.

Тихо се та рулја пи поду сљла
К мени, и једва чујно
С уздахом шапат јој из уста изла,
Те страх ме обуза, и крова срце
Кри ми потече бујно.

То самоубице и жртве биле
Којима нож из груди
Вирише; међ њима било је више
И оних којима бродолом негда
Животе узе туди.

Рекоше: „Како је на земљи?" Ја им
Кажах: „плаче се, вели;
О живим очајне идеје гајим,
И мислим да нама мртвијем цпак
У мору јесте боље."

Рекоше: „спусти се у воду, ади
Предај се вјечну миру;
Тијелом живећи духу се шкоди,
У смрти срећа је, пријатно биће
Теби у хладном вијру."

*

. . . . И гледах утваре по тој пучини
У дну вечерње тами,
И сиње море се мени ученй
Згодна постеља за ме.

XI

ДОК САМ ЖИВА

„Никди се не смијеш, — рече ми
она; —
Пјесме ти, препуне клетве и једа,
Јече ка' смртна звона.
Та не знаш за пјесме ће се дијеле
Полупца пуни медја.

Та не знаш за пјесму сиљену, јаку,
Што збаци кошрену на лети гола
По суром чак облаку,
И сиње цвијеће крилима својим
Хитрија од секола.

Ће ли си, пјевачице, рођена била
У чијим пјесмама јада је дъста?
Каква л' опака пила
Малу те опчини?" — Роди ме — рекох —
Колиба једна пређста.

Из блата проклијах. Из васионе
Људскога јада се до мене срона,
Зй срце да пријове,
У смрти среће је, пријатно биће
Теби у хладном вијру."

*

. . . . И гледах утваре по тој пучини
У дну вечерње тами,
И сиње море се мени ученй
Згодна постеља за ме.

XI

ДОК САМ ЖИВА

„Никди се не смијеш, — рече ми
она; —
Пјесме ти, препуне клетве и једа,
Јече ка' смртна звона.
Та не знаш за пјесме ће се дијеле
Полупца пуни медја.

Та не знаш за пјесму сиљену, јаку,
Што збаци кошрену на лети гола
По суром чак облаку,
И сиње цвијеће крилима својим
Хитрија од секола.

Ће ли си, пјевачице, рођена била
У чијим пјесмама јада је дъста?
Каква л' опака пила
Малу те опчини?" — Роди ме — рекох —
Колиба једна пређста.

Из блата проклијах. Из васионе
Људскога јада се до мене срона,
Зй срце да пријове,
Јединце подобно пјесмама које
Пуне су самих грија.

Ић срце кипуће крви пређше
Капљу ми йа срца храбријех људи
Витешке од ревене,
Што живот дадоше када требаше
Слободи браћ од грува.

Из пића ћено је умрла мада,
Ћено се очајна гомила тешка,
Зле гледи зла плеђади,
И ће се за хљебом жуђеним пружи
Дјечија чује пшека;

Из радозница пуних дјама,
Праха и тутњаве од копретића,
Што целу зграду цима,
Ће вадух јектичак уднину груди
Болесне јадних ткача;

Са пренчезијех плажнијех поља,
Из оних пријех, суморних уља,
Ће плида пјесма бола
Дјевојци, чија се у име божје
Ту мрзне младост врећа,

Допиру до мене очајни гласи,
Муке ме, гоне ме, душу ми тиште,
Те ми се срећа тесй;
Помишљам на оне који с неправде
Вјечито само пиште.

Весеље и радост и љубав бјежи
Од мене, жалости постајем друга,
На срцу зла ми лежи,

А свако добро ме ѝздаде, терно
Оста ми само тӯга.

Бол овај што к Богу гӧре се крѐће,
И што ми уз душу силено прѝста
Те никад минут' нѐће,
Божанској моћи је подобан, која
На крсту крепи Хрѝста.

XII

НА БРАНИ́КУ

Пролазе сузама сви облинѐни,
Мртвачки сандук прѝтѐ;
Смртни су остаци флором скривѐни,
Погибе ком они вељаху: брѝте!

Сунце се смијѐшѝ, прољеће цвѝтѝ,
Ал' с њихних тужних бо́рѝ
Го́лемѝ њихова туга се чѐтѝ, —
Бескрајно мно им бити је мо́рѝ.

Друштвене дужности та жртва нѐна
Спава у смртну сјѐну:
На кући радећи пао је с крѐна, —
Здроби се и мртав оста у трѐну.

Млад, лијеп и снажан, палик на цѝна,
Родитељ дјеце мѝлѐ,
Сад оде онамо ђе вјечна тмѝна
Самртне Стиксове застире вѝле.

Сада се његови смртни остѝци
Онамо ето н'сѐ
Ђе влада заборав. Пјевају ђѝци,
А друзи дӯши му покоја прѐсѐ.

И мисле јадници — знате л' о чѐму?
Душе им каже јѐка:
Радници ратују војну голѐму, —
Јамачно нета их кончина чѐкѝ.

Дјечицу имају и вјѐрну љӯби,
Пред собом мету јѐсну,
Ал' све то тренутак може да згӯбѝ,
Чим само судбини ћефови прѝсну.

Неки ће с кровова, с високих скелѝ,
На неке свод ће пѝсти, —
Ах да бар јӯнѝштво њихових дѐјлѝ
Не крије кѐпреном заборав тмѐстѝ!

Нико се палима неће да дѝвѝ,
Заборав спомен хѝрѝ:
На мјеста мртвијех ступиће жѝвѝ,
Јер свак се за себе самога стѝрѝ.

Коприва бујаће с њихових рѝкѝ
С коровом многим ѝнѝм;
Празником свјетина, тражећи зрѝка,
Шетаће по трухлим костима њѝнѝм.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Демир Капија.

ЉУБИЧИЦЕ

— TENIC MARGHETT —

Ево нам доба љубичице, љубичице ametистове боје, љубичице нежно љубичасте, љубичице плавкасте, љубичице угасите, љубичице беле као снег, љубичице весника пролећа ....

Деца гомилама иду да траже, по брежуљцима, покрај жиже отраде пуне пупољака, на обалама поточића обраслим метвицама, по ситној трави ровова, пољску љубичицу заносна мириса која ће донети то вече дах пролећа у мрачне колебе.

Богаташка кћи, пролазећи кеом, где су цвећарке изложиле своју мирисаву робу, застаде крај китрице у којој су љубичице из Парме, још влажне, у пуној свежини своје ружичасто плаве боје. Извади сребрни новчаник, а осмех озари њено бледо лице кад је прикачила љубичице, свеснм близу срца, као залогу сунца и мириса.

Сеоска учитељица показује забуку једноличним гласом непажљивој дечурлији. Дубоки уздах оте јој се из груди, њене тужне очи, једне очи усеоељице која је много плакала, лутале су од црне табле по белим задевима, по чупавим главицама њених ученица .... али она опази на своме столу у земљаном лончићу љубичицу, и нагло се саже. Кад подиже главу беше сва освежена додиром цвећа, опијена његовим мирисом, чело јој се разведри, те предузе свој посао са више воље.

Млад, плав потпоручник, утегнут у свој мундир, иде веселим кораком у касарну, певушећи не знам коју љубавну песму .... крај позлаћених путаца на својим грудима има две беле љубичице у пола скривене, од којих му долази заносни мирис као из мајушне кадионице.

Господин пароx пражњаўи се кроз шуму од једног болесника опази многе љубичица украј пута .... господин парох не може сруу да одоле; сажe се (не без муке, јер му костобоља досађује) и набра себи китy љубичица, као каква девојчица. Кад дође кући она ће китa замирисати у његовој соби за рад и одушевиће га за беседу коју му је уражио Његово Високопреосвештенство.

Госпођа се спрема за играчку, сва је у бело, врло лепа вечерас. „Чиме ће се закитити госпођа? Камелијама, белим каранфилима ....“ Не, госпођа неће ништа од свега тога. Она узе из венецијанске кристалне вазе китy пољских љубичица и сама је намести у своје плаћане власи.

Бака, врло стара, мила, смежурана као суха крушка ситно корача булеваром. Шта носи? Китe љубичица што је јутрос купила. Ове љубичице указивале су, у свету њених потамнелих успомена, велики дан пролећа, када је ово цвеће будило у њеном срцу осећања толико чиста и нежна, колико су данашња тужна. Куда ће? На гробље, за однеое ово свеже обележје месеца марта својим милим покојницима, који почивају у хладним ракама .... Поноси је више китa, јер, туго моја! има много покојника ..... Кад је ко толико остарио, многе је своје и похранывао!

Па сад и нема другог начог на гробовима до љубичица, китe љубичица, љубичице разбацане по мраморним плочама, по новеленелом камењу, по необусаним гробовима .... Она распростире на овом тужном месту диван мирис, и можда ће њена мирисала душа, душа нежне љубичице, понесена поветарцем доспети до душа упокојених које бауде по плавом небу .... О љубичице, мила љубичице, љубичице ametистове боје, љубичице, весиице пролећа, ти си краљица месеца марта, месеца пупољака, месеца младе траве и бадемова цвета!

Ти си цвет који мирише у себи сироте радиице и у будоару велике госпође; цвет који краси груди озбиљна професора коме кад тебе угледа као да се поврати младост и веселост; цвет кога грицка кириџија терајући своје коње тамо доле на великом друму таскоиском.... Ти јањашин просјаку, који вуче по путу своје боно тело, да су настали леши дани; ти уленваш у срце момчади, која су пошла на орање, неко неповиште узбуђење, неку необјашњиву нежност ....

Тобом ће данас сестра старог свештеника окитити Остар Свете Богородице; ја само тебе желим на своме гробу (ако пиада доће који пријатељ, да се за ме Богу помоли), желим тебе, као једну од својих најмилијих успомена, о љубичице, мила љубичице, љубичице боје ametистове, љубичице нежно љубичасте, љубичице плавкасте, љубичице беле као снег, љубичице краљице месеца пупољака, месеца младе траве и бадемова цвета!

с француског
Etincelle.

МЛАДОСТ ЈЕ МОЈА....

Младост је моја скривена у тами,
Пролеће јасно као санак прође,
И ја се нађох тако у осами
Када јесен дође!

Не жалим дане срећом обасјане,
Радости чашу ја нисам ни пио;
На крилу буре и судбе незнане
Ја сам вечно био.

Ал' волим живот.... Овај цветак нежни,
Што му жуто лишће и круна бледа,
Што мирно чека зимьи покров снежни —
А у сунце гледа!

1895. год. **Сокољанин.**

SPONDEO....

Слика из универзитетског живота

(СВРШЕТАК)

Замишљала је оно ода шта се плашила, што јој је и изазвало сузевање: Кад је се њезина жуља рушила, чим би метнула на њу каро-десетицу, зар се може одржати сада, зар може одолети тежини докторске дипломе? Прије је краљ са срцем био једнак по тежини дами са срцем. Сада ће краљ бити тежа. Прије је и краљ био ништа, а сада постаје ништа, и то велико ништа .... Или могла би, на злу срећу, диплома пичупати срце краљу њезиних сањарија! А о краљу без срца не може бити ни спомена при грађевини ваздушних кула. —

— — — — — — — — —

Дворана је била пуна свијета. Вазда је она тако пуна, иадгод промовирају медицинари. Много их буде сваки пут, а сваки има много познаника. Познаници су опет радознали, какав ли то мора бити акт, који од „ништа“ начини човјека? И то човјека! До јуче је тај исти био нико и ништа, нико га није ни у шта зарезивао, а

Мáза. Сликао А. Бугеро

данас већ паметан, научан, вјешт, „искусан“ и штотод хоћеш. — То заиста мора бити чудо неко! Зато мјоги и мисле, да се то догађа „наитијем духа свјатаго.“ —

Трабина је од орахова дрвета. На њој је мало украса, а мјого збиље. На њој су стајали ректор и декан и промотор. Сва тројица врло особито, врло свечани. На ректору и декану по златан ланац око врата, те пада до ближу појаса. — Промотор већ спреман, да изчита оно латинскијех ријечи што су исписане на табаку. Само чека, док ректор не доврши своја говора.

Ректор је говорио о дужности лекарској према сваког личности на по се и према цијелом човјечанству. Истакао је хуманитарну вриједност лекарске струке. Говорио је о теорији, која се изучи у школи, и сравњивао је са праксом у животу и међу људима.

Слушали су га банкари, рентијери, фабриканти, агенти, бирташи, шпијери, шустери и остале сорте људи. А није га слушао декан. Он у опће није слушао ништа. Стајао је укочено и немарно, једва чекајући, да се то сврши. Декан је сматрао за промоцију беспослен, као дијета у слугу, пит' се тичё ни мене, пит ромора ни говора.

И најесу слушали ђаци, већ су шапорали међу собом: omnia mutantur, sed orationes rectoris manent.

И најесу га слушали доктори. Сваки је њих имао о другоме чему да мисли, а не о ректору, о његову говору, о своме позиву, о хуманитету.

Милорад је на примјер мислио: „Ниже отпушчајући раба твојега, ректоре, с миром.“

Данас промовирају 38 доктора.

И сваки је познао по неколикe породице, и свакоме је дошло по десетак ђака. Само Милорад није знао ни једне породице, он се није ни с једном познавао. Он се у опће није ни с ким дружио осим неколицине ђака. Она, с којима се дружио, дошли су му на свечаност.

Да, дружио је се Милорад некад, прије 5 година, са једном дјевојком из блатног предграђа. Он је онда мјого о њојзи причао .... Али то није било собзиљно познанство. И како је он причао почесто о њоме, и о њој, то још није велико пријатељство. На онда, он је њу већ до сада можда и заборавио. А она њега сигурно! Та он је био до јуче ђак, до јуче ништа. А шта је био прије пет година? Још незнатније ништа, и да памти то ништа пет година дана?! А он, рекох, можда је заборавио. Штас можда? Сигурно је заборавио! Ваљда је луд, да памти свако лице што га срета у животу? На још из блатног предграђа! Она је, молим вас, била сирота: није имала ода. С те стране још би се могла памтити. Ама она је била и спромашна. А то већ смета памћењу. Уз вар при томе да је се сјећа он? И данас још, данас, кад постаје доктор!

Данас је свршио науке, и сад тек увиђа, да није ништа: сада је право ништа! Сада нема ни сам над собом власти, сада не зна, ни шта би му се хтјело, ни шта би му требало. На с тога не зна, ни шта би радио. — Чисто би волио да је још ђак, да се завоси овим илузијама које је замишљао о будућем животу. Сада пак падају те илузије, разгони се магла, кроз коју је онако лијепе слике кидао. А он је те слике тако живо гледао! Он их је сматрио харионичним декорацијјама своје будућности. И те су декорације давале драж његову бићу, уносиле у његов живот најесје.

На сваког слида било је нешто, чиме се ће опоминьло. Или цвијет, који му је негда дала; или дрво, под којим су негда сједили; или ливада, по којој су негда ходили; или тице, које су негда слушала: или сузе, што су их некад плакали.

И сада, у овоме часу, кад би се могли остварити ови снови, кад би се могло све догодити, како су се њих двоје договарали; кад ништа више нема на путу срећи њиној — сада се догађа нешто у души му, нешто што га узбуђује, што му кочи срце, леди крв.

Као кад се пађе у дркави једној само мален кикас заселак, и у њему неколико глава, које се подухвате да пресокрену судбину цијеле земље, да поруше одузе и искидају обавезе, које су биле по њди и по срцу и по памети свијех осталих, великих и малих становника — тако се и у мозгу Милорадову истицаше у тај мах неколицина ћелија, центар гдје је смјештена и стицјешена била његова надувеност. Тај је центар пројектирао у свијет читаво заповиједање:

Зар да он састави срећу своју с неком? Зар да се ожени њоме, гдје може добити дјевојку којугод зажите? Што ће му она спромашна, без великог знања, од незнатна рода, без протекције? — Она ће само сметати његовој каријери!

И као кад цио апарат државни и дијело грађанство јурне у двобоем раздражењу на овај заселак: тако се цијела душа Милорадова узбуни против те њиске инсинуације. — И као што оно неколико глава носе читење при пријеме атаку непрегледне масе противничке, остаила њојзи да побједом ликује; тако и оно мало надувености Милорадове устину пред разлозима разума и осјећаја.

А остала памет Милорадова задуби се и даље у разлагања, као да још имађаше обзиља противника.

Он неће и не смије ни да помисли о другој. — Има, истина, и љепших, богатијих и разумнијих, али нема оне милости ни онога чара у очима и у разговору! — — Њу, или никоју више, њу, на мајар году, бесу, у кошуљи танкој! — — Она је задахњивала машту његову. Она је одређивала ток у животу. Она је изазивала и ред мисли његових .... Она сме, те су продирале у дубину душе му, познавале су најтајније његове осјећаје. Кроз њих је он гледао у душу њену, а с душом том у тисуће и тисуће својих идеала!

Она не може сметати његовој каријери .... А он би с мјеста одбацио ону каријеру, коју би постатао женином врлином.

Међутим њој само има и захвалити на овој свечаности, и на свему што је попљедица ове свечаности. Да ње није било — — —

Поврх свега тога „Sponsoli se pollicitus sum.“ — Заједно сам се и обећао сам! —

Ту је завршио мисао мислио Милорад гласно — изговорио ју је.

Згледали су се они, што су му били најближи, и почели се чудити: шта му је?

Но прежиде им чућење промотор. Узео је читати латински формулар, у коме је стајало од прилике оно исто, што је и ректор говорио. Ваљда се говори опет то, мало друкчије. И ваљда се мало слуша а још мање разумије.

Промотор је завршио читање: „Ego, X. Y, medicinae universae doctor, communis ordinariusque professor universitatis, promoveo vos pro doctoribus medicinae universae, id est dominum A, B, C .... dominum Miloradum P. .... spondebitis ac pollicebimini.“ —

Завјерићете се и обећаћете!

И послије те ријечи сваки је доктор метнуо руку на позлаћена скампар, те му га је први педел под нос подиио. И сваки је при томе изговорио: „Spondeo ac polliceor“.

Један од доктора, коме се презиме почињало прким словом у азбуци, исконо је корак напријед из полукруга, и на врат на нос отпори ону латинску реченицу, те се свршава „gratias agimus“.

Доктора су примили дипломе, руковали се и с ректором и с деканом и с промотором, па се почели губити међу публиком, међу познаницима, међу својим пријатељима.

Влајко је хватао очима Милорада, да му честита.

Но управо, кад се Влајко бјеше пропео на прсте, толико пропео, да су му листови дрхтали, и под колјенима га хватали грчеви, Милорад сину мимо њега. А растављање их десетак тлака. „Чивутарија“ се бјеше слијепила као смоква у буретy, па Влајко мораде употребљавати лактове, да се какогод прогура кроза њу. — Кад је се дохватио мало чистине, спазио је Милорада, како је у онај час стигао до једнога јонског стуба, што држи горњу галерију, нагнуо се и јасно рекао: „Хвала на дипломи!“

Влајко је добро чуо те ријечи, и видио, где Милорад предаде диплому дјевојци, у црно обученој. — — То је била познаница из златног предграђа.

Влајко није смио прићи да честита Милораду. Стидио се. Није се најљепше познао са његовом пријеницом .... Срамих! А она га не би ни познала. Она је онда гледала хоризонтално, сагитално. А сада је гледала, чисто у чуду, и као да није вјеровала у оно што види. Као да није ништа ни видјела .... Најзад гледала је у диплому. Окретала, обртала њоме. И у томе сањању заборавила је да честита Милораду.

И он је заборавио, да му се хоће честитка. А и на што?! Те је тако природно, тако разумљиво; — он је морао постати доктор. Та она је рекла, да би волела одмах, што прије! ....

Пошао јој је из дворане. Ишла је с њиме под руку. Десном је држала диплому, а лијевом привлачила себи Милорада и себе Милораду. Па је говорила непрекидано, без свијеста: „Како сам срећна кад сам поред вас .... кад сте поред мене! Тако. Близе! — Сломићу вам руку, стиснаћу је. Јесте, ме боли вас? — Узмите ме за руку. Стегните .... Трнци ме пролазе, кад се само дотакнете мојих прста. А кад стиснете, онда .... Полудићу! — Чини ми се, ваша душа струји кроза ме. — — — Милораде?“

Весела вожња. Слика *Ј. Бјелића.*

Таква је ова и прије бивала понекад. Само у мањој мјери. А он би јој умилато приговарао, како то није продукат праве и чисте љубави, већ само ексалтација у наступу хистеричном. — Данас је она и сувише ексалтирала, али он јој није приговарао. Он се припијао ваљ уз њено тијело. Десним је лактом стезао њену руку уза бијта своја ребра, а лијеву је шаку држао у њеној. На су лијеве им шаке стискале једна другу из све снаге, душмански. Бола није осјећало ни једно. Бола није ни било. Срећу је осјећало обадвоје.

Тако су изашли из дворане, прошли гардеробу и предсобље, сишли низ троје стубе, а нијесу никог видјели, ништа чули.

У вули је спазио Милорад портира и неке недеље. Као гладна звијерад у менажерији кад чекају храну, чекали су и они напојницу. Па као свака звијерка, ако не добије за се, у комаду, пођоље се међу собом, или рёже и заскакују се на онога те је дијелио. Такви су и они недељи.

Та проза разбила је за час сањарије и Даринци и Милораду.

Он је дао тројици по петицу.

И опет су пошли под руку према излазу. И опет су се притискали једно уз друго.

На вратима у шта их слуга за број, и кад му се каже, развика се низ ламеницу: 2159!

Два зеленка, дугијех грана и репова, упрегнута у запрежна кола, Pneumatic-Rover, закрекнуше се и почеше се пењати уз рампу.

У томе се слуга окрену Милораду, и достојанственим наглеском одсече: „Gratulor, domine doctor, ob electionem vestram!“

А Милорад њему: „Gratias ago“ и — десетицу.

Врашчића се у кола залупаше; слуга се сави у крстима и стругну капом по земљи, кочијаш се љульну најприје десно, па лијево, цркну уснама, дрмну уздама — и пестаде га с рампе универзитетске.

„Зашто сте дали овоме слузи десетицу, а осталијем по петицу?“ Питала је Даринка.

„Зато, што су ми они сви честитали на дипломи, а овај ми је честитао на избору, честитао ми је — тебе!“

Прво „ни“....

Њу обузе ватра између плећа, по леђима, по ребрима, преда се уз образе, и по мишицама, по свему тијелу.

Па за ту честитку двострука напојница! Она му вриједи више, двапута више од дипломе, од титуле, од егзистенције, од њега самог! Како је срећна! — Толико срећна да не може ријечи прозборити. Само се занијела. Скоро да изгуби свијест.

Обједручке је држала његову десну руку и страсно се превијала уза њ.

А Милорад је загрлио лијевом руком и загледао јој се у очи. Разумјела га је.

И двоје усне слише се у један, ватрен, једва дочекани, у — први пољубац.

Тај цигли, један једини пољубац трајао је, све док нијесу кола стала у блатном предграђу.

Читано у срп. клад. друштву „Зора".

Беч **Лазар Димитријевић.**

ДРУГОВИМА

Пустињства срећна прођоше часи;
И златног доба другови мили
По белом свету с' разишли свуда
Или их тамни гробови скрили.

Ладна ми пустош раздире груди
— Тешко је, брале, немати јата —
Жалостан поглед узалуд тражи
Нит' види друга, нит види брата.

К'о листак доцни у зиму позну
Што тужно трепти на сухој грани, —
Усамљен стојим и тужно гледам
Коме ћу крају, којој ли страни.

Милош Ђирковић.

ИЗ ЛУЖИЧКЕ СРБИЈЕ

Више пута, преко лета, посматрао сам масу света у Берлину, како жудно гледа у шарене објаве — пријављене на великим стубовима — на којима крупним словима беше напштампано: „Заједничка шетња по Шпревалду," коју предузимаху мања путничка бирои. На објавама вијаху се дивни предели и човека чисто обузме чежња да напусти досадну пречу и железницу берлинску, па да потражи мира и одмора у оном усамљеном месту — у оној идили.

На који је то предео, у који, из године у годину, дуре све веће масе туриста, не само из Берлина, већ и из много дальих места?

То је Шпревалд, који се дели на Горњи и Доњи, а лежи око средњег дела реке Шпреје, где се она грана на једно 300 рукаваца.

Горњи Шпревалд почиње испод варошице Либенау која лежи на 75 Км. југоисточно од Берлина, па се пружа у истом правцу, све до околине вароши Котбуса, у дужини једно 28 Км., а у ширини једно 7—11 Км. Целокупна његова површина износи око 20700 ha. Доњи Шпревалд почиње на 3,5 Км. испод Либена и пружа се од југа ка северу у дужину 15 Км., а у ширину само 3,5 до 5,5 Км. Његова површина износи 7400 ha.

Још у почетку прошлог столећа беше готово цела ова површина обрасла буковима и непроходном шумом, а нарочито њудске са малим њивама и ливадама беху по њој расуте као какве оазе, и само око главног места Либена беше нешто већи простор раскрчен. У то доба становници овог краја живели су поглавито од риболова и лова по шумама, али сада није више тако: пространа шума са сваим је нестала и највећи део заузимају ливаде, затим њиве, а шума једва једну петину целокупне површине, јер у Горњем Шпревалду шума не износи више од једне шестине а у доњем једну трећину. На пиак, овај предео има још тако много драги, да сваке године привуче око 10000 туриста.

Лужичка Српкиња. — Слнкала г-Ца *В. Врхлицкбва.*

Али ова маса света не долази да види само пределе овог краја већ и староседеоце овдашње, као и њихову ношњу и обичаје, јер у овом пределу, усред велике Немачке, не живе Немци већ једно — нама веома блиско — словенско племе које Немци називају *Вендима* а они се сами називају *Сербље* или *Серби*, а ход нас су познати под именом *Лужички Срби*. Они су се у ове пределе настанили у 4. и 5. столећу; а за владе Отона Великог (до 960.) потпадоше под немачко царство и попрстише их. Лужички се Срби поукоше испред свирепог утиривања у бировито земљиште и шуме и продужише, без икакве нађе, отпор и даље, док најпосле, у неравној борби, једна припадоше Прајској а други краљевини Саксонској.

Вити тако блиску једног изгубљеног средног нам словенског племена, па га не походити, не чути како они говоре, не видети њихову ношњу и не посматрати њихове обичаје било би непростив грех. С тога се реших да са сноја два друга походим ова лепа места о којима се толико прича, да видим пределе, где се готово сви самбрађаји на чамцу врши и да се надивим овој лепој ношњи коју наше удајене сестре саме израђују.

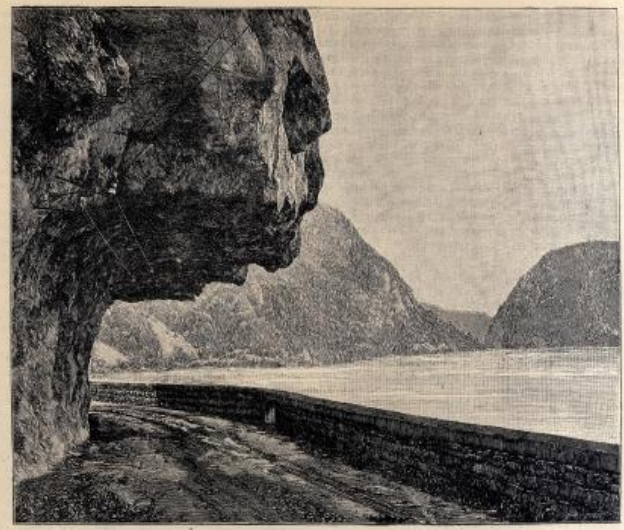

Део думавска Кајсла.

Најповољније време за похађање Шпревалда јесу Св. Тројице, само ако овај празник не падне сувише рано, за тим друга половина месеца августа и месец септембар, кад се ливаде по други пут озелене а време постане благо и постојано. Најгоре је око средине лета, јер су тада све ливаде покошене, пшеница дигнута, а комарци на сваком кораку досађују.

Вожња по Шпревалду готово се увек предузима од варошице Либенау, у коју се из Берлина стиже железницом за два сата. Од станице до варошице води пут како лево тако и десно; десни је пријатнији и за 20 до 25 минута стиже се до места где чунови стоје за даље путовање по Шпревалду, а леви води кроз варошицу. Једна путања пак води од станице кроз дивно уређене баштованџинице и за 10 минута стиже се у варошицу баш испред цркве.

Варошица Либенау (лужички *Лубанов*) има на једно 3800 становника који се већином занимају обрађивањем зелени, као: белог лука, пасуља, хрена, целера, купуса, келерабе и осталог поврћа, а понајвише су чувени овдашњи кисели краставци који се на далеко извозе. Од свију заната најчувенији је браварски јер се ту израђују клизалице (Schlittschuh), које су за становнике овог предела од веома великог значаја.

Да би странцима Шпревалд био што приступачнији, као и да би походиоци ових крајева понели са собом што лепших успомена, основано је у овој варошици 1887. г. „Шпревалдско Друштво“. Сама варошица доста је лепа и протеже се у дужину око пола сата. Црепом покривене куће окружују лепу цркву са високо издигнутим торњем, са кога је дивно

Тесљац у Казану.

погледати на околину оне варошн, коју са свију страна окружавају њиве са талласастом пшеницом и густи забрани. Уперед зеленила виде се села и засеоци; мало даље пружају се густи, тамни луговн, одвојени од њива и ливада, кроз које се у немирној цик-цак линији — слично светлој змији — крпудају Шпрејини рукавци и канали.

Недалеко од дивног парка и дворца гроф Лнпарског, који је подигнут 1817. до 1820. год., чекају нас широки и плитки чамци са по две клупе за седење, које вешти возари управљају без шума по Шпрејиним рукавцима. Брзо одмичеш, лако плускање воде о предњи део чамца, царкутање цврчака по ливадама поред нас, из којих диван мирис од покошене траве нама на сусрет долази; затим несташни зодени коњици и лептирови који се одвајају од дубоког плаветнила неба — све то чини да је и сам почетак нежне особите пријатан.

Нешто саналачко, до сад неповнато, прати ову ножњу; човеку се чини да је ослобођен од досадног гурања и свакодневне борбе за опстанак, и све се срдачније предаје утисцима која на њега чине дивне слике предела којима ова ножња изобилује.

Прво се пролази кроз зелене цвећем окићене ливаде, чија висока трава није правилном покривена као поред друмова којих у Шпревалду и нема; лако сагнута, великим свежљима траве и сена високо напрнмена, расточена кола зуку громи волова преко ливаде; по узаној стази тера једно сељачке свиње у варош на тргове а неколико Шпревалткиња, с кратким прегнем сукњама и белом као снег марамом обавијеном око глаше, путују брзим кораком свом селу, које се за један пут испред нас показа.

То је село *Леде* (270 становника), удаљено од Лубинова 20 минута и од одушевљених походилаца названо: „Венеција у Шпревалду". Ово је сеоце веома слично холој дуждевој варошн, али ни најмање није модерном културом дирнуто, и како тамо тако и овде сан се свакојачај искључиво врши чамцима по безбројним малим воденим улицама, које свако двориште чине правим острвом. На чуну се не доноси само сено, дрва и трска, већ на чуну носи домаћин своје производе на трг, доноси трговцима добру угојену стоку, свештеник походи своје парохијане, а разносач носи на њему писма; на чуну се деца носе на крштење, дечаци и девојчице одлазе у школу, а богато окићени сватови прате младожењу и невесту на венчање; на чуну долазе побожни људи у цркву на молитву, и најзаслс чуи прати Лужичког Србина и до вечне куће, јавље и онда, кад му је после смрти изнесена из малаксале руке. Кола и коњи могу се овде ретко заћи, а тако исто плуг и дрљача, јер се све њиве обрађују ашпом и лопатама.

(наставиће се)

И. Несторовић.

СРПСКИ КОМАДИ

У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

Кнеза ће, ако тако жели чинити, Позориште имати да учини велике, корените измене у свом националном репертоару. Ако хоће да свој репертоар који је сложен без икаква система, саобрази, у колико је то могуће, ономе гледишту којега се држи историја књижевности, и да, на тај начин, састави један репертоар који ће, и ако не сасвим коректно одобрав, јер ни историја књижевности коректно не одобрава, бити, у главном, не само од неке вредности и већег интереса од садашњега него, и то је најглавније, и представљати целину наше драмске књижевности — онда ће Позориште имати да учини ове измене од прилике.

Најпре (и ми сад, казујући те измене, покушавамо да саставимо једну листу комада који се, ако немају увек довољне вредности, препоручују у том случају тиме што се могу сматрати као разноврсни примери целога нашег рада на драмској књижевности) Позориште има да пречисти и боље одабере ону масу комада који су за последњих десет година напрамани, нарочито комаде почетничке и слумачке који нарочито карактеришу данашњу литерарну продукцију. Јер кад, што се почетничких комада тиче, рампја управа није штедела ни Војеслава, не мора ни данашња управа данашње почетнике штедети. А што се тиче слумачких комада, ако путујућим друштвима подноси да их примају од својих чланова, Народно Позориште може их, бар много, у интересу свога достојанства, слободно оставити мањим позорницама. При том претчишћавању, ако се Позориште буде ограничило само на оне писце о којима данашња историја књижевности доноси водн рачуна, оно ће задржати, Г. Г. М. Цветића, Ј. Веселиновића, В. Нушића, С. Коровића, и још кога који, као два последња, могу представљати наш драматичарски подмладак.

Затим, што се тиче писаца чија драмски рад мало раније почиње и којима су данашњи писци достојни наследници, Позориште има да одабере и с времена на време поновн узима њихова дела која је раније дало, као и да понуди број њихов онима која још нису ушла у репертоар. Да останемо на страну Г. Глишића чија се комадн већ дају, и са много успеха, и ако се, што заиста чини неправду писцу, пружају понављање само празничној публици, Позориште може још једанпут у празник дати и неке комаде Г. Д. Брзака *(Мило за драго, Балканчаиске повиике, Мика Практикант, Колера)* које је махом само по једанпут дало и то већнну пре петнаест година. Затим може обазрнти се на писце ван краљевине, дати ако не комаде Г. Мите Калића, а оно, са изненим успехом, неке комаде Г. Милана Савића. Од онога писца наше Позориште је дало само две шалине игре *Добре воле и Преваљује*, и то пре више од десет година, и само једанпут или двапут, а није мењутим, никако дало *Фрчке фаре, Нажнвео се, Неће да се противи, Последњу вољу, На лев начин, Дуфин Петра* које је стварн нама без Позоришта тешко познати пошто су већином или само по часописима растурене или нису ни штампане. Даље има Позориште да дâ, и то са већим правом (и да овде не мислим само на обларе нетене према свом нскадашњем управитељу) и дела Шапчанинова. Од онога писца, сем почетничких радова *(Човек без срца, Источно питање* и др.) и радова познијега времена *(Госпођица као селанка, Бошњаци, Душан Силни)* има, као што је познато, и два посмртна рада, две никако неигране драме *Хајдучија* и *Трнова круна*, и ни једно од ових моментутих дела није штампано и, сигурно, неће скоро ни бити. Најзад, Позориште може потпуности рада дати, још два три пут, и познате драме Г. Драг. Илнћа *(Јапонката, Вукашин)* и може се сетити, ако т. ј. стнар заслужује сећање, да од истог писца има, објављених или којегде растурених по ретким листовима, дојдиних и скорашњих радова *(Отмица, После малнон годнна, Тмкарка, Женидба Милопа Обилића)*, као што се може са више оправдања сетити, (и сетило се пре кратког времена, како чујемо) да међу радозима браће Илића има још стнари које се дају у Позоришту употребити. О овим не мислим на комедије Милутина Илића, него на *Пернклову сшрт* и *Пијацу* од Војеслава. Било би интересантно чути Војеславлеве стихове на нашој позорници и видети сценично изводење нетових диалогисаних песама. И не би било ни чудно јер се слично стнари дају у позориштима. Скоро је давана у Бриселу *Октобарска ноћ* од Масеа, стнар која је још мање за позорницу.

Затим, сем оних писаца, Позориште има да износи, са више система и више потпуности и још са више права а мање бојазни, и дела оних писаца који су још раније почели радити на драми и чији рад у главном спада у познату периоду јаче драмске и у опште песничке продукције. Међу те писце од којих су неки добра и многи цењени, сваками сим интересантни, спада Г. Л. Костић. Сем *Максима Црнојевића* који је стално на репертоару, и *Гордане* која је тек у последње време дата, има, познато је, од истога писца и познати *Пера Сегединац*. Од оне најболе драме Г. Костића начињен је, ми знамо, један страшан баук; у стварн, тај комад је, и ако код полиције као *сумњив* означен, ипак мање описан него, на пример, *Вилем Тел* и управа би, ако не може, као што то чине уредништва политичких новина, да завари полицију променом наслова и да га назове, на пример, *Томом* или другим каквим *Сведанцем*, имала настојати да му надлежним путем пократи потребну невиност коју, у осталом, сваки комади без икакве сметње уживају. Јер кад, ни у Аустрији које се више него нас тиче сценично представљање једног српског устанка против једног њемог бесара, тај комад није *формално* забрањен, небе се валда ни код нас званично забрањивати. И кад је Министарство Просвете, сноји последњим наставним планом, наредило да се у државним гимназијама тај нети комад узима као образац драмског песништва, и тиме га званично признало као безопасна, онда је јамачно ова надлежна власт Позоришта, на молбу оног, донети решење у истом смислу и допустити и представљање овога комада. Заједно са Г. Костићем, у те писце спада, даље, и Ђ. Јакшић. Ако његове комаде (*Стапоје Главата*, *Јеленовета* и ова, тек сад дата, интересантна *Сеоба Србаља*) уважимо да се чешће и систематичније дају, бар ним се ту може учинити по вољи; код њих се Позориште не мора бојати да се о литерарно мерило не огреши; бар се они могу више *по валаној садржини* него *за невољу* приказивати. Јер ако те драме није писала рука нешта драматичара, писала их је рука правога песника и написала неколико листова праве поезије. И после, Јакшићева су дела данас, по књижарама, постала тако ретка да смо ми само на Позориште упућени кад хоћемо да их познамо. Па онда, ту спада и Милан Јовановић. Његова *Краљева Сеја* давана је више пута али последњи пут 1890 године, *Несуђени* само једанпут и то 1889, *Сан и јава* такође само једанпут, али још раније, 1880, и то само први део ове драме. Други део, није ни штампан, ни даван код нас као што није давао ни *Домом* истога писца. И док нам књижевна друштва непрестано пружају путовнице овога писца и мисле да тиме чине литерарно одабирање, дотле се Позориште устручава дати његове драме, као да су оне слабије од путописа. И даље, ту спада још један писац којега се не сећамо тако често, зовне Мита Поповић, од чијих комада *(Краљев Просто*, *Отеман последњи бан босански*, *Цар Јован*, *Градиша* и сви *му Немања*, *Деспот Лазар Бранковић*, *Наши селани*) наше Позориште није још ни један дало. И да пређемо на писце комедија. Позориште ће увек имати интереса да даје комаде Округићеве. Само, ако су, за празничну публику, најприкладније *Шокица* и *Сабурица* и *шкубара*, може се валда још једном дати и његова *Мара Вранкина* која давно није давана, *Грабанџијама* који је само 1876 дат и нарочито *Дојчин Пегар* који никако није играо. И са много више права него Округића, Позориште може да да, ако не *Бмајеза Шарапа*, а оно комедије Трифковићеве. Оно је, међутим, пустило да се *Честитам* већ четири године не игра, *Школски надзорник* пет година, *Љубавно писмо* седам, *Изборачица* (до ове године) и *Младост Десанија Обрадовића* по десет, *Француско-аруски рат* тринаест, *Пола кила пола воле* (до ове године) седамнаест, *Мила* двадесет, *На бадњи дан* двадесет и пет година скоро а *Ни брзопеза* и *Мило за драго* да се никако не играју. Што Позориште занемарује овога пријатног писца? Кад су се његова дела допадала на туђим позорницама, што их и наше Позориште чешће и одјчиније не даје и не обнавља их, сне или већнну, сваке или сваке друге, треће године? Кад их наша књижевна друштва износе као углед српских комедија, што се Позориште устручава дати им много мање претензије? Кад, на крају оне групе писаца, не можемо да поменемо симпатичнога Грчића Миленка чији је драмски рад необјашњен а можда и изгубљен, поменимо бар познатога Ј. Игњатовића који је такође написао једну, истина вулгарну и рђаву, али за празничну публику валда згодну комедију *Дајте и берберин врат куде*, која код нас није давана. А Игњатовић је, знамо, писац који у другој половини овога века заузима у нашој књижевности једно од најзнатних места. Са тог обзира, Позориште га се може, као и Војислава, сетити.

Адмирал

(наставиће се)

Пвле Поповић.

Беч, јануара 1889. год.

Са сликарске изложбе у Дому Уметности

(СВРШЕТАК)

Једна слика *из Швајцарске* («Am Eingange der Schlucht Vevteyse bei Vevey», 182. Stück. I. Беч — Kohlenzeichnung). Слика је уљанном радена. У даљини и у банкини видите голе брда, на многа места снегом покривена. Па и облачатни ветак хора ту бити, а снег — свуда. На небу сија нуа месец.... права зима, планинска видела!

У две сале, крез које ћете сад проћи свештени су само свилени сапиари. Њихове су све слике лепе, али ми се не можемо пред њима задржати, јер би нам то сувише времена одвело.

Са шетње обале («Mondschein an der schottischen Küste», 294. Str. Ferrier). Видите кремените крај, за обали «куда свештаци да не би ирнари залутали. Све је то месец обасјао, те сурс стене и сура околина Шотске наследају јон праштаја и суморнји, што је сликару добро дошло за руком.

Пажњу привлачи слика *Изјутра* („Am Morgen“ 214. H. R. Storz). Свануло је, сунце се рађа, па је зарумењело и прозоре на соби лепе Кипљесиње. А она устала, пришла (управо онако из кревета!) прозору, села крај њега, дигла једном руком завесу и гледа на живот у природи која се буди. Сумње нема да и њу исте идеје обузимљу: радује се јемачно и она животу, који за њу младу и лепу настаје. Колорит је особито леп, те допуњује онај собни сумрачак.

Спокојство („Zufriedenheit“, 215 — H. Karter). Попало је вођење баки до косе, преже јој је потурило и пита стас! Претресујући старе успомене свакојаког времена и стила, стара се задубила и у посао: намотава пређу за ткање. На лицу јој мирни израз, који указује на спокојну крепкост.

Особито се пак одликује јасним колоритом слика *Вилинско коло* („Feeline“, 237. Ch. P. Sainton). Слика доста личи на сецесијонску слику.

Колико пак леп распоред боја утиче на слику, лепо се види на слици *Доли у вече* (Das Thal am Abend“, 249. B. Evans). У задњем делу слике уздиже се један брег, навррх кога се још светли пламсај од скоро залазог сунца. Пред нама је пак дола, кроз коју лере мали поточић, а око њега шибље, бреза, трава, на којој видите и стадо оваца. У доли је и иначе мрачније, али како се већ и вече спушта, то нам јарка боја изазива представу као да сте у шумарку у доли, где се и дању, а особито ноћу влага осећа.

Априлски пљусак (258. G. S. Ferrier) представља нам право априлско време: проиртанио, као и све што је априлско.

Тихо смо прошли кроз све сале у којима су слике „клуба хагаредиста“. Сад можемо проћи и кроз сале у којима су изложене оригиналне слике за „Jugend“ рађене, али о њима нећемо пишта разговарити, јер их виђамо у листу самом. Дуже вала на много и много места зачудићемо се „новој вештини“, јер је често просто атентат на нашу лепу уметност — све само символистично, у којем су сецесијонисте не само далеко дотерали него и — претерали! Али, о овим стварима говорити, није сврха данашњем писму. Хајдемо сад у партер! Тамо су два одељења: лево — слика Julius von Payer-a *Поларна експедиција* и десно — Мајерова збирка слика, ради продаје изложена. Јулијус Пајер био је некада официр у аустр. војсци, али то је напустио и сад се одао уметности. Као официр радио је на Алпима — картографски посао. После у свету опили му и он узе удела у другој немачкој поларној експедицији. Од то доба поста он „поларни човек“. Кад се вратио са треће поларне експедиције, „која му је зајемчила угледно место у испитивању сев. пола“ — напушта он свој посао: иступа из војске и одаје се вештини. „Отишао је у Минхен, где је на Сликарској Академији код Ал. Вагнера, а за тим шест година у Паризу код Боната, Венијамина Констана и Татегрина радио. Своме последњем послу и сад је веран остао: слика је предео са сев. пола, хтео је то да у боји представи. Многе сликарске изложбе награђивале му ове радове и он би признат као уметник. Први његови радови, који су имали да представе Франклинову експедицију били су у Бечу изложени, где је се Пајер из Париза преселио, и његови су земљаци јасно обележили његов уметнички положај. Слика, која је пак сад на изложби, постала је по поруџбини грофа Вилчека“. (Гроф Wilczek био је у овој поларној експедицији, коју нам је тако лепо Payer пичицом представио). Слика представља ово: Трећа поларна експедиција (године 1872.) довела је са два паробродa: „Tegetthoff“ и „Isbjörn“ до Нове Земље („Новаја Земља“ у Сев. лед. Океану). У овој експедицији био је и Payer („Tegetthoff“), а гроф Wilczek је са својим бродом („Isbjörn“) пратио експедицију. На том острву хтели су да начине малу станицу и они су се дали у посао — сцена, коју слика представља. Један велики чамац, напуњен храном и потребама, на којем је и једро раширено, да би га лакше северни ветар кретао, натоварили су на велике санице и вуку на острво — свуда само снег и лед! Особе, које чамац конопцима простро — све су чланови експедиције, а данас живи људи (сем једнога Sterneck-a, који на бурегцету седећи, посматра са Вилчеком овај тешки посао). У даљини се види како се диже Tegetthoff. Ова се сцена догађа августа 1872, и поларно сунце, не високо над хоризонтом, осветљава кроз облаке својом бледо-црвеном светлошћу и океан и лед и снег и експедицију! Слика је изврсно израђена, и смештена је у засебној, неогрејаној сали, те је ефект њен још већи.

Одељак „збирка Морица Мајера“ има око 152 слике старих мајстора, међу којима налазимо неке што су били и на изложби „педесет година аустр. сликарства“ (в. бр. 22. „Искре“ од пр. год.) Ове су слике одређене за продају (3. и 4. фебр. по нов.), и тако ће богата збирка да оде у различите руке. Ту су и стари и нови бечки сликари, уметници из Немачке, гдекоји Француз, Талијанац, све чувена имена: Achenbach, Danhauser, Defregger, Fendi, Gauermann, Kaufmann, Pettenkofen и др.

Од многих слика помињем само ове (јер би се иначе ово писмо у бескрајност одужило):

Josef Gisela: *Код картаре*, слика коју свуда срећете; *Пријатељичина посета* — јемачно из обичног грађанског сталежа, јер се све налазе у кујни. Пију кафу (а где би пријатељице могле без кафе?!), а гошћа чита својој пријатељици неко писмо. Исто је тако лепа слика и *Врачара* — појава, са којом се код нас врло често сусрећете. На свима овим сликама је избор боја врло леп и веран животу, из којега је материјал и црпен.

L. Mecklenburg (умро): *Млетачка пјаца* („Piazetta in Venedig“). Ноћу: Види се једна страна дуждеве палате и стубови — они чувени стубови млетачки. Месец обасјао и палату и трг, па се огледа у мору — улицама млетачким.

И још само две слике!

A. Trentin: *Одалиска* — чедо са далеког Истока, пар и лепа Черкескиња, сама у одаји, јемачно очекује Султана.

C. Zewy: *Повратак дома* („Heimgekehrt“): ко зна какве су мисли спопале лепу главицу!? Вратила се дома, уморна и душевно и телесно, села на столицу, оборила мало главу, хотећи да избегне болне и испитивачке погледе забринуте мајке! На ногама јој плитке ципеле и црвене чарапе, а одело вас наводи на мисао: из којег ли реда ова сиротица долази?! Да ли је није проза живота нагнала на најгори начин зараде хлеба? Ко ће то знати — сликар нам не казује, али слика нам сама по себи ту мисао намеће.

Гер. П. Исаић.

Уз наше слике

Доктор Јаков командер Ћудина. — Српске народне песме сакупљене и издане неумрлим Вуком задивише својим лепотама читав образовани свет. Многи туђини, књижевници на гласу, преводише на своје језике ово непроцењено благо српске народне књижевности. Међу ове мило нам је убројати и вреднога и неуморнога *Др. Јакова Ћудину* који је управ мајсторски препевао многе наше народне песме из српскога у исто тако звучни италијански језик.

Др Јаков Ћудина родио се у Св. Филипу, убавоме граду близу Задра, год. 1826. у кући кнежева Борели. Његова је породица пореклом из Травника где су му прадедови били кнежевске крви. Када ово године 1468. Турци освојише Босну, породица Ћудина пресели се, са осам стотина кмета, у Далмацију под окриље млетачкога Лава који признаше породици Ћудино све многобројне заслуге донесене из Босне доносне.

Др. Јаков Ћудина васпитао се у Далмацији и Италији где постаде и доктор философије. После свршених наука доби катедру за језик и књижевност италијанску у тршћанској трговачко-наутичкој академији. Ту остаде до августа 1848. год. За то време бијаше је уредник и сарадник разних словенских и италијанских новина.

После тога постави се као јавни бележник у Сплиту. Од то доба неуморно ради на књижевности. Штампао је више од сто дела, међу којима је и историја југословенске књижевности.

Због великих заслуга његових Српска Краљевска Академија и многе друге италијанске, руске, француске и енглеске академије именоваше га дописним чланом. Између многих одликовања истичу се нарочито: златна медаља pro litteris, златна медаља *Дантеове Академије* у Напуљу, српски командерски ред *Св. Саве*, црногорски командерски ред *Данила I*, крст српскога реда *Такова* и т. д. Осим овога и драгоцени прстен Руског Цара.

Др. Ћудина живи у Сплиту радећи марљиво и данас на књижевности и дописујући се са најугледнијим личностима из Србије, Црне Горе, Италије и Француске. Из његова дописивања са *Томазеом*, *де Губернатисом*, *Карбајеријем*, *Кардучијем*, *де Амичисом*, *Кавалоријем*, из писаних признања *Цара Руског*, *Краља Италијанског* и *Кнеза Црногорског* видеће се још боље значај заслужнога Др. Јакова Ћудине.

Демир Капија. У оној пакленој земљи кроз коју Вардар жури и хита да у море сручи вапаје што их у тому своме слуша — живи народ наш, народ српски у јаду големом. — Како је лепа Македонија! Природне лепоте овде су још учиљеније према невољи станова-

вентић. Такву једну лепоту представљала и *Дечер Казија* кроз коју се није Вардар кучна реки, којој *Војислав* овако пева:

Суро, вољито стење горде се у небо дике,
Над урвинама таквим орао се с облаком боре;
А доле, са стрмених шумом, Вардар се пени и стиче,
И пада, кроз уске клисуре, у сиње Јегејско море.
О вали, о реко сребрна! стопала тако се губе,
И као таласи тону у море вечности тамне....
Ал' теже биserне капле камена водиок'ја дубо,
Где сломљени стоје народне процвасте славе.
Ала ће, ко рајски Феникс, свијутак слобода миља,
И ја ћу стојати недир, где сада коргукан стоји,
И пак ће орао бели широко размети крила
Над урвинама таквим.

Мајн (сликао В. А. Бутеро). — *Велем Алонзо Бутеро*, француски сликар, рођен је 30. новембра 1827. год. у Ла Рошељу. Као ученик сликара Никота дошао год. 1850. *Велику Римску Награду* (Grand prix de Rôme) која га одведе у Италију где ће се одати дубоко проучавању антике и природних лепота. — 1855. г. врати се у Француску и приближи брејеи жанровским сликама. За нарочитом љубави *Боне* се Б. о жанр-сликарству изјављивао карактера у ком использо исте тежиште идеалног схватања које и у својим митолошким сликама.

Карактерни су лици његових многобројних слика *особитост* и *елегантија у представљању*. Најзначајнији су му радови: *Покретно робље* (1880. год.) у париском Луксенбургу; *Наполеон III следи погреб у Тараскону* (1857.) у марсељском музеју; награђена медаљом I реда); *Аурора* (1880.); *Сумрак* (1882.); *Ноћ* и *Alma parens* (1885.); *Амор победник* (1887.); *Пред туш* (1888.); *Жртва Амору* (1893.). — Исто је тако познат и у црквеном сликарству, а нарочито са својих слика у цркви Св. Клотилде и Св. Августина у Паризу. Поред оних што су му тако пуно име у слико: *Београдска се Пороте и Св. Јованом* (1875.); *Богородица оплакана* (1877.) у Луксенбургу; *Погреб Св. Цецилије у римским катакомбама*, *Поклоњење на Христовом гробу* (1891. г.) који завређу недостатак дубље религиозног осећања. — Бутеро је познат и као портретиста.

Мајн је идила пред којом се у тишини немоћ буди, јер тако речито износи сестринску љубав у овом нежном, преданом и заносном малеру'полуцу.

Весела пожња (сликао *J.* Бјенне). Овај чешки сликар иде новомпут на западној љубашни, а у своме народу увина глас правог уметника. Мотиви за његове слике највише су узимати из сеоског живота. *«Весели пожетоц»* нетоп је пожиња и пожињачи рад. Не заостаје ће средине, а окрашена већ рапиде стеном о жишљене о Вјеншаној ничини.

I. Део душанског Казана и 2. Тесњац у Казану. — Дона класура којиенин је и најзанимљивији део целога тока душанског. Лепоте и драже овог стеснотног клапца, који достиже свој врхунац у тесњацу «Казану» не могу се описати — њих треба човек сам со-бом да види.

Нема толико равнодушног човека, на кога нилед ово класуре не би учинио дубок утисак, и који се не би дивио величанствености њене романтичне и дивне природе. Ко једном само прође кроз њу, на његове се класоти не може утрти слика ове горостасне и страхотне лепоте! Учеци је веома силан! На једна река у Европи нема да пошаше таква жеста која би се с овом класуром могла упоредити!... *Казан* вели: «Дедесет и један пут пропутовах Казаном који је од српског Голубинца до Оршадине дугачак 30 километара, и сваки пут ме убојављене величанственост његових спектакла тако јако, да од тог дубоког утиска остане у крвоноку и најмање слике красне Рајне....

Почињући од Голубинца, Дунав се постепо сужава. Исход сама *Плаништеше* на угарској обали, стешњавајући га *Балканске* стене у колиној вери. Једини ових стена опстанују ускаши у којући тесни клисурски, у *Казан*. Ови се толико приближују, да кам се чини као да се ту стена расцнуда, као да је растављена снажним ударцима какве титанске секире.

Казан је најужи и најдубљи део целе душанске клисуре, дугачак 9000 метара. У њему се Дунав стешњава на 150 метара, а дубина му је на појединим местима 70 м.: то је у исто доба и највећа дубина у Европи.

И хладан изглед ових горостасних стена, и неколико чаробно осветљене и сиње њихове, које у разним обликама надају на површину воде; и реалисти правоа одбијених од површине, који сам као у каком огледалу, показују у дубини дивне ових стена, увећавајући њихову огромност; и дивља музика непуштих тмина, — све ово то ствара необичну сцену која нам у земној мери буди осећаје и мисли. Човек се чудно осећа у овом Казану, у овој горостасној природи. Осећа се мајушан и незнабан! Осећа неку ненадзиност, неку величанственост у лепоти и огромности њеној....

Адакале. — Ово острво лежи на српском Доњем Дунаву. Ime му је турско, а значи Острвска Град. — Њега је немала утврдило краљ Лодовод I, а још више Карао VI у чије доба беше једна од најјачих стратегијских позиција на Доњем Дунаву, те њеном имаоше војску у стало доба бити господари душанског сподобља. Последња прања борба с Турцима беша је крајем прошлога века. Трагови те борбе: редути, шанчеви и логорска места још се и данас распознају на врху Алиов брега. Ту беше шатор Лаудонов у ком је и пар Јосип II становао. После Београдског Мира, кад је Орсова прешла у руке Аустрији, Адакале је и даље остало Туркима. Тек у последње доба, после Берлинског уговора 1879. г., турски су становници остављали острво и Адакале је прешло у својину аустријску.

Код турске дипје, 1804. г., побегоше из Београда у Адакале, буде послан војвода Милеско да их главе донесе. У говорању са заповедником адакалским, Милеско са своје мошнице оповаи кућу у којој беху дакије, побеје их и главе донесе на Врачар, где је Карађорђе бео у логору с војском. —

Скроћу Адакале, на српској обали, био је нека мали градић који су Турци називали *„Шистаб“* а Аустријанци «Elisabethfort» и који је докуваво звучај адакалског утврђења. Срби су га разорили 1808. године по уговору о предаји градова а данас је на том месту само гомила цигала и камена прорасла травом и жбуновима. —

Описивајући о српском Дунаву и његовим лепотама нађи ће шитоки у појатној књиги г. Ср. Ј. Стојковића *„По лепом српском Дунаву“* којом смо се и ми користили.

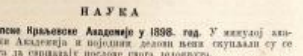

НАУКА

Рад Српске Краљевске Академије у 1898. год. У минулој академској години Академија и појединн делови њени скупљали су се преко 40 пута да сарађују послове свога делокруга.

Академија природних наука састојала се овог пута да саслуша оних шест расправа из математике, хемијеке, опитне географије и геологије: 1. О кулминској области под Источним Балканом од Ј. М. Жујовића; 2. Прилози хемијеној кинетици од Михаила Петровића; 3. Морфолошке и биолошке студије о плиниама дижарског система од Др. Јована Цвијића; 4. Поврашне рељефне слике и дужине реке Краљевине Србије, израђене у Географском Заводу Велике Школе под управом Др. Ј. Цвијића; 5. Студија о плиниш Церу од Саве Урошевића; 6. О инструментима за цртање лиција 2-ог степена и т. д. од Љ. Клерића. Четворо је од њих прочитао за «Споменик» а остали за «Гласе С. Е. Академије.

Академија филозофских наука имала је четири седа на себи и једну у другачеу са Академијом друштвених наука. Она је саслушала и за Глас примила две расправе т. *Андре Гавриловића*: О седову Немањине Богородице и Трагови народног песништва у XVI веку. Са задовољством је примила и рад свога редовног члана т. *В. Јовића* о Хиландарском Типику, (који је у Споменику напштампан). Прод овом су Академијом на прегледу још два рада. Удружена са Академијом друштвених наука она се Академија страла о организовању послова за Етнографски Зборник.

Академија друштвених наука имала је вет самостаних скупова на којима је разматрала и за штампу примила ове списе: 1. Автобиографија протосинђела Кирила Цветковића, коју је за штампу средио протојереј Д. Рукавац; 2. Опис два путовања краља Балканског Полуострва аранцуског посланика де Хез 1621. и 1626. год. од непознатога писца; за штампу спремио г. Ј. Н. Томић; 3. Одломак дневнодописа протокола Петра Добрнића од т. Миленка Вукићевића; 4. Писма из прве и друге устанка, приређао Миленко Вукићевић; 5. Повољавање рата и Србија од де Фолеса. Прочуставши је, сам прије неголи ирнити јоше у штампу. Пред вет се на седницама чланове још 3 рукописа. По одлуци ове Академије отказљен је од г. Ресте Ковачића преписе Листина патријарха Јоанна.

У *Лексикографском Одсеку* настављено је бележење и исписивање речи. От половине септембра прошле године исписано је 27,610 листића. Сада има у томе одсеку 140,927 исписних листића, што са 48, 127 ранх исписаних из Вукова речника чини свега 188,154 листића. У збирци народних речи, које су одсеку послали појединн скупљачи има ово 20,000 речи, — са којима целокупно градиво за Речник новог

књижевног језика српског износи сада до 208,750 листића. — Овај одсек штампао је и разаслао нарочита *Упутства* за купљење речи.

Одбор за *Етнографски Зборник* имао је неколико састанака и примио је 15 збирака.

Одбор *Задужбине Николе Марковића* размотрио је више поднетих му списа. Спис који је заслуживао награду, био је већ пре и награђен и штампан. Академија је штампала за прошлу годину седам књига, а сада се довршују у штампи других пет.

Академија размењује своја издања са 48 разних учених друштава и публикација.

Она поклања своја издања свима средњим и вишим школама у Србији, а на страни на 42 места. —

Академија је у прошлој години имала 15,590 динара државне помоћи, а од продатих књига добила је 1,182·85 дин.

У *Народној Библиотеци* било је на крају 1898. г. 72,755 предмета којима су се у тој години служила 794 лица. Читало се 10,798 књига, а на реверс узето је 5,591 књига.

У *Народном Музеју* настављен је посао одређивања и означавања предмета ради склапања спискова и њихова подесног намештања ради корисног гледања и проучавања. Нарочито се старање поклањало *Вукову Музеју*. За штампу се спремају каталози музејских збирака. — Музеј је куповао и на поклон добијао ређих предмета српских и туђих сликара и вајара.

Знатно је умножена *етнографска збирка*. Она ће се као засебно одељење Народнога Музеја сместити у кућу коју је држави тестаментом поклонила покојна патриота Стана Михаиловић. —

У прошлој години Академија је изгубила своје редовне чланове: *Светислава Вуловића* и *Милутина Гарашанина*. Од дописних изгубила је: *Петра Матковића* и *Вилема Гледстона*.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Летопис Матице Српске, уређује *Милан Савић*. Књига 186. 1896. свеска друга. У Новом Саду, штампарија српске књижаре браће М. Поповића 1898. 8-на стр. 236.

Последњи деценијум XIX. века остаће дуго у свежој успомени код данашње генерације читавога словенскога света, пошто те деценије прославише Словени стогодишњицу рођења три знаменита Словенина, која много урадише на буђењу народне свести код свих Словена у опће.

Литерарни историци млађега поколења пак имаће пуне руке посла са последњом деценијом овога века, пошто ће морати скупити, класификовати и оценити оне књижевне работе, које потекоше поводом ове три прославе.

И Колара и Шафарика и Палацкога створише су једне исте прилике. Велики покрет духова на западу који доби тако јасно обележје у идејама велике француске револуције, дотакну се и Немачке. Идеја равноправности међу свима сталежима друштвеним, подиже цену најнижим слојевима народним, те се у њима поче назирати извор народне моћи и снаге. Велики притисак од стране Наполеона, пред чијим ногама лежаше скоро сва западна Европа, даде још више импулса да интелигенција потлачених народа потражи још једина спаса у најнижим слојевима народа. Успавани народ ваљало је пробудити славним успоменама из његове сопствене прошлости и из његових уста прибележити његове рођене умотворине, те тиме доказати да његова творачка моћ још није усахнула. Тај умни покрет, којему почетке ваља тражити у политичким приликама онога времена, створио је у Немачкој такозвану романтичку школу, којој најпре лежаше народност (Das Volksthum). Како се зна и у ранијим вековима опажа да је Немачка са својим различитим фазама умнога живота понајјаче утицала на чешки народ, то не могаше проћи а да и овом приликом нове идеје не овладају чешком млађом генерацијом. Но не само код Чеха него и код осталих словенских народа прилике тако беху сложене да се ове идеје оберучке примаху. Истина да се овде онде показао и отпор према новим идејама, по представницима старих космополитских идеја француске просветне философије, но брзо узмакоше пред овом снажном струјом, чије поглавито обележје беше национализам. И Колар и Шафарик и Палацки напајаше се на врелу романтике, а основне идеје романтизма пролазе се као црвен пит и кроз најстручније дело Шафариково Slovanské Starožitnosti. Између њих највише утицаше на шире слојеве генијални Колар, чија патриотска поезија и панславистички политички програм тако згодно пристајаше уз душевно расположење тадашње генерације. Палацки пак не губећи из очију опће интересе словенске највише делаше на чешкој науци, скупљајући при том око себе вољне раднике око буђења народне свести и подизања просвете. Колико је Колар својим делом Slávy dcera обухватио у књизи сва словенска племена, толико је Шафарик својим Старожитностима, капиталним ученим трудом, обухватио прошлост свих Словена, продирући проницавим погледом до у најдаљу старину слов. историје. Но и поменути тај човек, којега прилике доведоше у средину нашега народа, задужио је наш народ много, пошто нам је први тачно јасним цртама насликао политичку и културну историју нашега језика. Имајући то на уму издала је Матица Српска књигу у спомен Шафарику, да се на тај начин одужи човеку који је посред Срба у Војводини толико делао и урадио. И ако је више од три године протекло како је славила стогодишњица Шафарикова рођења, ипак се за ову споменицу не може рећи да је своју сврху промашила, пошто ће чланци о животу и раду П. J. Шафарика свагда добро доћи нашој образованијој читалачкој класи.

*

На првом месту прештампан је чланак „У спомен Павлу Јосифу Шафарику“ од проф. Ђорђа Магарашевића. Чланак овај прочитао је Магарашевић приликом свечане седнице књиж. одељења Матице Српске, држане у спомен Шафарикове стогодишњице 1. маја 1895. И ако сама природа чланка као свечане беседе не допушта да се живот радника коме је чланак намењен осветли и растумачи до најситнијих детаља, то је ипак требало кратким и карактерним цртама насликати политичке прилике почетком овога века и назначити узроке који створише немачку романтику, те на тај начин растумачити мисли и тежње оних људи, који много делаше на словенској ренесанси. Магарашевић је ово превидео, те с тога и не истиче нигде од коликог силног утицаја на Шафарика беше његово двогодишње бављење у Јени. Као и на Колара (види његове мемоаре у књизи дра Матије Мурка „Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik“) тако и на Шафарика беху од утицаја напредне идеје немачкога народа, који је пливао у задовољству, видећи код Ватерлоа пораз Наполеонов те стварао програм боље будућности, кога ће на брзо скинути с дневнога реда мрачна реакција.

Прилазећи на Шафариков рад у Новом Саду покушао је Магарашевић да наслика одношај Шафариков према оснивању Српског Летописа. По њему су Летопис засновали Шафарик, Мушицки и Магарашевић, а Шафарик је по његову мишљењу све до одласка из Новога Сада остао веран сарадник тога часописа (стр. 9|10). Но из Шафарикова писма Палацкому од 18. децембра 1828. до кога Магарашевић не могаше доћи, излази са свим друго. У писму том пише Шафарик овако: „Летопис српски излази до душе, али тако јадно, да ће на брзо престати. Ја у њему немам удела, нити сам када имао. Што је овде под мојим именом назначено, то је Магарашевић сам узео из мојих књига или рукописа, те превео и дотерао.“ Види Dr C. Jireček: P. J. Šafařik mezi Jihoslovany, p. 73). Мишљење Лаврова које Сима Томић у својој радњи о Шафарику на стр. 138 наводи као доказ да је Шафарик учествовао при оснивању Летописа није без основа, но није много ни убедљиво. С друге стране опет не може се потпуно веровати ни горе наведеном писму Шафарикову Палацкому, пошто се Шафарик у то време већ у велико разочарао у Новом Саду, те се о књижевним и друштвеним српским приликама свагда јетко изражавао. По свој прилици да је Шафарик у толико одржавао везе са Летописом, у колико је допуштао Магарашевићу да његове чланке у преводу и изводу донесе у Летопису.

При прегледу Шафарикова научна рада ваљало је да се Магарашевић пустио у потању оцену појединих радова, пошто испитивањем садржине појединих дела не можемо јасно да видимо становиште референта. Понајвише пажње још обратио је Магарашевић Шафариковом делу „Serbische Lesekörner“, пошто му је тачно оценио вредност и уочио неке ствари, на којима му само можемо бити захвални.

Чланком дра Каменка Суботића „Које су прилике створиле Шафарикову историју српске књижевности“ није српска литература ништа особитога добила. Расправа ова израђена је на брзу руку, те није чудо што је посао ипак површно испао. Из Јиречкове горе поменуте радње дознали смо већ, да су Добровскове радње „Slavin“ и „Slovanka“ потакнуле Шафарика на обраду словенске литературе. Пошто је др. Суботић по Јиречку препричао како се обрис словенске литературе постепено развијао, ваљало је да се укусно упусти у детаљну оцену овога Шафарикова посла. Набрајањем глава и излагањем садржине појединих глава није још то учињено. Ваљало је испитати Шафариков метод при писању словенске литературе од г. 1826, пронаћи узоре којих се држао при писању те радње, а за тим одредити која је од тих узора на њ највише утицао. Учинивши ово ваљало је утврдити колико је самосталнога било у овој радњи Шафариковој, јер неће бити без узрока што се Добровски у писму Копитару од 23. јула 1826 о њему овако изразио: Schaffarik ist ein einseitiger Abschreiber und Phrasendrechsler (И. В. Јагић. Писма Добровскаго и Копитара I. стр. 546). Да је писац ово учинио, ја држим да не би онако смело тврдио за Шафарикову литературу од г. 1826, да је у њој „изведен један систем, који нам сведочи о индивидуалности писчевој и утицају савременог духа друштвеног на њега“. Само се по себи разуме да је тадашње друштво утицало на њега, али у то доба Шафарик је још учио, још није имао чврсте водиље, те с тога се највише и поводио за тадашњим ауторитетима: Гречом, Ветковатом, Јунгманом и Добровским, ослањајући се за овим поглавито у питањима која се тичу словенских дијалеката и њихова међусобна односаја. Колико је Шафарик у ово време брзо напредовао види се и из његова дела „Über die Abkunft der Slaven“ из г. 1828, које постаде под утицајем Суровјецкова дела: „Śledzenie początku narodów słowiańskich“ (Варшава, 1824). У тој радњи држи он Сармате, Трибале и остала трачка и илирска племена за Словене и износи безброј смелих етимолошких конјектура, које већ крајем те 1828. године напусти упознавши се тачније са радњама Нибурових, Бопових и Гримових (Jireček, op. cit. 106, 107). О историји југословенске литературе (Geschichte der Südslavischen Litteratur), која је довршена до 1832 а штампана тек после смрти Шафарикове 1864—5, говори г. Суботић цигло на четири стране, излажући садржину појединих глава. Поредивши овај производ Шафариков са оним првим од г. 1826 уочила би се грдна разлика и у самој методи, и у прибирању и раз-

радњама богате грађе. Тај посао је самостални посао Шекспирнов; ту Шекспир изузетно стуба на сцену са својим мислима и теоријама, поштo је врло прикупио и креативно онај сплин категорија који му је за тај посао било.

(свршиће се)

Царичрад Др. Јован Радоњић.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Стерија и Трифковић у Народном Позоришту — Изборачица и Покондирена Тиква.

Међу комадима што их је Нар. Позориште у последње време извело из репертоара старијих српских писаца, најмање је број комада Стеријиних и Трифковићевих. Дејан сама по себи природна, јер Стерија и Трифковић одиста заслужују међу правим да буду представљани и глеђани, али и њихова оскудност у репертоару (трагедија Сеоба Србаља и — комедије: Зла жена, Београд некад и сад, Изборачица, Пола вина пола воде, Покондирена тиква, Кир Јања) као је чудна и у разлозно је, јако нам се чини, који тај избор и њихову не објављују само укусом позорнати и предвиђу њиховом до и другим сатирама или шалама праћењем, а на које ће стара репертоар у Нар. Позоришту још дуго морати обилазо рачунати.

Хитнуће да одговори обћању и нек одјелом пресвом очекивану критике и... публике, Нар. Позориште морало је у том великом и новом послу, при утврђеном програма и при данашњим средствима, осклањити се свим што је са овај час најрастућавајте и са највише изгледа на успех. — Одиех строго и растегљено гриње репертоара позоришта требује пре свега вештт, кости ради фрањиву и тиману редовитост. Тежњени сложени поштовање, слобоје у речима, архаизми и граматичне замерке њеу такве да се не би могли поправити без греха о њиетет и без штете по језику и оригиналност писцеву, нодутим за успешно извођење на позорници: ако се ти жеља кутеје и ако се не нађу, жеље карактеристих задата, предзворења и речника, и ако се те средстве дају и на тај начин музичку сен заинтересованих зрозетора и ђака: те су редовите позорнице. Друга је, дакле нокда и неће техника, нарочито старој драми из трагедије у Нар. Позоришту, оскудно добрих редитеља и глумца. Недостатак је тај нестварно опште, али је само најдрастичнији. Дрема ова мале даје а више трака од позорнице. Њој њеу довољна талента, њој су потребни глумци. У врло мах њу је боље са штетиње нашње в окрезно играти. Па ни ако је неопходно најбоље наступити: можатни успешни и најсавршенијо задаја за њеним позорницама и — српеким судбинам комедије Стерине и Трифковићеве за њиоф.

Прилагођења укусу, с бићним модернијим потиневи, дневних интереса својих, комедија Стерајина и Трифковићева срећа је била. Да пород неспокојног расположења публике изаће у доста уланјеној ако и не у потпуно сварљивој и коначној форми за позорету (Стерија). Она је дето тако звала и достојних представљала у Н. Позоришту. Одиста, од ове године мало је комада који су са игром глумаца прошли као Зла Жена, Изборачица, Пола вина пола воде или Покондирена Тиква.

Изборачица Трифковићева данас је трн нут у вечуна да весела. Њена продност и њена срећа у Нар. Позоришту најбоље нта и колико треба ићети у успеху оваких комада, и ита је сметња успешнијој изводњу осталих из најпознатијег репертоара. Добра техника, утањеност свеје жеље до најситнијести (I. ч. трга ретке у серији се.....и ретки варе), јасна и не сува проста, без комичних ситуација, неколико комичних типова комада и не тако јаких и пражених (жене бар по у Стерије), као у карактерним ролама (г-ђа Толосинка, г. Н. Спасојевић, г. Рупник). Шала не толико грубошта, али довољна, свакако, код Јована Шпанћина, Тошића, Јеремије Бранка, вешти доследни «пирсрнан» тон, све прилагођено укусу и расположењу публике.

Покондирена тиква (24 фебруара) играна је тавоће добро. — Предмет је у Стерије закаинтан, лепа жинља, нграживање, једно не толико утањена комно дана, комичетвена, природна, и у утањеној и пристутственој средини и нешто комичних ситуација. Покондирена Тиква заслужује и средњу судбину од ове године. Г. Тодоровић је био, одиста, сјајан. Свјатозар Рувичић је и у Стерији, но мало мокда и нетално срећи по једно лице у комаду (Фока), нешто и сувише орнтањени и праћен, нарочито дање за нас, поред блесних у своје сценских успеха и комичних квалота славенсербства; зан он је позорници га г. Тодоровићем одиста нешто сан успех комада.

Стерија и Трифковић освојили су достојно место у репертоару; комедије Изборачица и Покондирена Тиква, као и друге, прошле су врло добро. Њихова срећа јако лепо паде целом трасном репертоару, али ни ја се нкад тим успехима нетелинаје користиле. Оне су за овај час неопходне, поне, и без обзира на предност, оригиналне, свеже, отворене, као у увотреби и врло пекне, и чеше катерористичне у мањко остану подупиваче: дуже нису, ниједу узастопце. Ако је хода и српеких да на позорници добије нине во што оченивало (Изборачица), не треба сувише рачунати на такве успехе, или их бар не слабити честом употребом. Најзад они су врло корани одлучни; они освајају или убијају непрекне публике врема целом сверу.

м.

МУЗИКА

Бетовенова музика за Гетеову трагедију «Егмонт». С. К. позоравите приказало је први пут 26. јан. једно класично дело са оном пожалце достојном пажњом према писцима, као што то чине ње и све сметске позорнице: Гетеова трагедија Егмонт приказала је са прикладном и докуњујућом музиком од Бетовена.

Бетовен је већина позвао своју клавирну музику и симфонијама ако писао често инструменталне музике, а нанали као композитор опере нан драмске музике.

Први пут конуиво је Бетовен за нашу позоришту музику лине 1802., дакле у почетку своје друге славније периоде, у доба свог самосталног рада. То беше композиција балета Створење Прометеја. Успеи затим, године 1805., написао је ораторију Христос на Маслинској Вису, која се одмах је ине тоа-ућивши но духовним зарнатеом. Ово заиста тадања директор позорнита зан der Wiene Шикандер, са заиоли Бетовена, да напише какву оперу, која би се прва пут приказала у његову позоришту. Бетовен пристане и започне да ради на опери Александар, али је но довели, него године 1804. компоноује оперу Фиделио; Бетовенов ђак, дотле познат као виртуозан клавирски свирач свако искључила се. Године 1806. приказао је Фиделио прни пут у позоришту «an der Wien», али без никакот замашнијег успеха; већина се није допала Бетовенова оперска музика. Колико је било стало Бетовену да спасе и оствари ово дело, које је он музички воома волио, види се по томе, што је перед многих нанеса у појединим сценама чак и увертиру четири пута нановз писао, од којих је но дубини и уметничкој изради најлошија опште позната увертира Елеонора 3, у С. Уорк ато Бетовен није успешно са својим операма прилазили су тадања критичари недовољном познавању позорнита и позорнице техничке и уједно скренуше Бетовену пажњу да ст често често предстрашни богатиди и јача од појединих дела, од оних које је музичка мисао марила да чује у једној опери. Да је мишљење тих критичара било поновини безусловно прихватнна Фиделио Бетовен доекле усавршио, да је и данас по аутентичној верзији Шиндлеровој изводи у своју Сабрани списи у поетнје на Бетовеновом разговора са једним енглеским музичарем; то место гласи: «Увијек да писам какаки композитор опера: сад не познајем ни једно позорите на свету, за које бих знао радо писао оперу. Али ваз бих хтео оперу писати како је ја замишљам, иди бе од ње добили, јер не би у њој нанан арије, дуете, терцете и све оне остало конвенционалности са којима данас луди хоће оперу. Шта бих ја на место тога учинио, но би ни једни појам хтео писати и не би исто тако прелазио ни једне публике. — Затим:... Дакле: ...За зиан врло добро, да памети луди мисле, да сам без знања стране боје и јачи у компоновидаја често инструменталне музике. Та луди нмају право, јер и ова мисао код вокалне музике само на оперу и т. д.

Из тих питата јасно се види, да је Бетовен наиустно оперу из крајње рацоза, што није пристао, да и даље ниже брањене и одиако најбоље ариде у опо време конвенционалисте и омиљеног стила тадијанских компоновита, нити за каквакавсно и свакојако све локите и лепотице, које су уз то још биле веома разнажене од публико и музичара. Али бан та ренееност Бетовенова и нетрајност у његову мисао нрнкнину биле су од велике користи и значаја у даљем раду за развој овеснутне музике. Бетове замерке и правене компоновиде, симеоније и др., којима је он нако сам дао, ушине Бетовена најзначајнијим и најделанијим музичарем свога века. У нету категорију можемо уврстити и његове увертире за драме Егмонд, Ђ рад Стеван; од сценских, Освећење куће оп. 124. и музику за Гетеову трагедију. Егмонт, коју је Бетовен по сопом сматрати и као оригиналну симеонију са позорнитом и руком и добу најзначајније и најделикатније његове музичке радо.

Бетовенова музика за Гетеову трагедију Егмонт, коју смо чули од оркестра нашег позорнита 26. п. м., компонована је године 1810. а дана је на Увертиру, музику између чинова, две песме Клариникове, музику за мелодраму и побједну симеонију (Finale).

Из ове колекције наносимо за прави нетту увертиру Егмонт, која је рађена у форми Моцартове дражесе увертире. У целини је строго симетрична, тене су основне и карактеристичне а обрада појединих мотива духовито је изведена.

Музика између чинова, а за мелодрану одликује се садржини, карактери и орнестрацији. Она нантрује ситуацију појединих сцена и чинова. Као најлепшу нијесу ове зрете истакнуо број 7: Кларинетов сиет.

Трагедија свршава се победном симеонијом, коју је Бетовен огласно у трећем делу увертире, као и нанред у знак, да је коначбољеном Егмонта народ задобио слободу.

Песма Кларинета Нек добом завтрам..... звучна је у форми скромној, каквој, без колоратуре и темних нанка, због чега је сетува појединаз јасна и прибатна; синеду темпа одговара складно ритма оркестра у којој се нарочито истиче лепа ратописа. Другу песму Радосна, жалосна..... Бетовен је појелно у два дела. Тема прве стиха је блага сентиментална мелодија, са којом контро-

стира други стан живот и веселог темперамента, потпуно одговарајући осећајима Елврине над радости века: Срећна је душа, кад ликује.... Бетовен је такве контрасте у песми, појачане живљом кретњом ритма и темпа често и радо употребљавао.

Глас г-ђе Илићке био је довољан и пријатан, али је она требала већу пажњу да обрати на смисао текста а нарочито на оној у другој песми.

Скромни оркестар С. К. Позоришта под управом Г. Пожорног, извео је Бетовенову Егмонт-музику пажљиво и релативно добро. Ми их искрено симпатишемо и желимо да во могућству продуже у том правцу.

— ил —

РАЗНО

Новости у чешкој књижевности. Чешки романописац *Карло В. Рајс* штампао је нову књигу „*Запад*“ у којој веома занимљиво и са пуно познавања црта живот старог свештеника у сиромашном селу. Рајс је веома симпатична књижевна појава, а сви су му радови прожети дубоким познавањем изабраног предмета. — Чешки књижевни свет спрема се за стогодишњицу чувеног песника Фрање Ладислава Челаковског рођеног у Страковицима. Као претечу прослави штампао је Јан Хејрет биографију и изабране песме Челаковскога. Од његових радова највише вредности дидактичке песме (Ruže stolista), епиграми и „Одјек руских песама“. Др. Јарослав Влчек наштампао је и 8. свеску свога чувеног дела „Историја чешке књижевности“. — Јан Вагнер који је као професор дуже времена живео у Бугарској а за тим путовао по Русији, Немачкој и Америци штампао је у Плавој Библиотеци (уређује Др. В. Резничек) свој рад „Zámořské klepy“ којим износи живот америчких Чеха. Вагнер је нарочито познат као публициста, а особито са својих радова у „Нар. листима“ о Русији и руским приликама. — Књижара J. Ота у Прагу почела је издавати целокупна дела у српској публици познате приповедачице Каролине Свјетле. — Чешка књижевност изгубила је у месецу јануару и фебруару три своја члана: песника Богуслава Чермака, историчара Др. Ј. Кидера и журналисту Гебл-Копидланског. Чермак је био скриптор у прашком универзитету; осим песама писао је и књижевне рецензије и неколико белетристичке радове као: „Браћа Адамац“, „Берта Милитајнова“ и др. Историчар Др. Кидер бавио се нарочито о чешкој историји. Као научар заузимао је угледан положај у чешкој књижевности.

J. Зд. Р.

*

Српска Академска Задруга у Бечу. Српска универзитетска омладина у Бечу основала је друштво под горњим називом. Друштву је циљ: да негује науке, лепу књижевност и вештине — предавањима, расправама, издавањем друштвеног органа и засебних публикација, позоришним представама и подржавањем оних средстава која ако сиромашнију. Поред овога удружење је ставило себи у дужност: да негује дружевност приређивањем забава са и без улазнине. На претходном скупу изабрана је и друштвена управа којој председава медицинар Лаза Поповић.

*

Нове српске музикалије. Издавачка књижара Ернеста Ајхштета у Београду послала нам је на приказ три своја најновија музичка издања. Два су композиције г. Милоша Брожа, наставника за музику у Гимназији Краља Александра I. Прва од њих: „5 кола“ (Дворско, Невестино, Богданово и Мицино коло) уметнички је радио народних мотива и стаје 1.50 дин., друга је: „*Косовска девојка*“, салонска мазурка, посвећена Њеном Величанству Краљици Наталији. Ово је издање украшено и познатом сликом Чермаковом „Косовска девојка“. Стаје 2 дин. — Треће је издање: *Српско коларо*, за гласовир од Затлокала. Стаје 2 дин. — Сва три издања опремљена су врло лепо. — Гледаћемо да о њима и опширније проговоримо.

ЧИТУЉА

† *Проф. Илија Вукићевић, књижевник.* 4. марта о. г. испустио је, у својој 33. години, племениту душу своју Илија Вукићевић, ређи таленат у српској лепој књижевности. Одушевљен у првом реду причама Лазе Лазаревића а исто тако и великим руским приповедачима пошао је по истим стазама, брзо се истакнувши у колу млађих српских приповедача својом чедном душом и чистом љубави за лепо и узвишено.

Колико је пок. Илија био цењен а колико његови радови радо читани — доказ су сви српски књижевни листови из доба његова рада, у којима се Илија често јављао. Неке његове приповетке скупљене су у књигу (коју је већ тешко наћи), а остатак још чека угледно издање.

Пок. Илија био је и као човек и као књижевна појава од које се мора искрено жалити. Бог да га прости!

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Тасин Дневник.** Седма свеска. Београд. Штампано у Српској Краљ. Држ. Штампарији, 1899. — 8-на стр. 89. Цена 0.80 пара дин.

2. **Приповетке Радоја М. Домановића:** *I Не млађима свет остаје.* Пожаревац. Штампано у штампарији Мих Костића, 1899. — Цена 0.80 п. д.

3. **Српске народне приповетке.** Скупио *Атанасије Николић.* На свет издао његов унук. Београд. Издање Славића и Компаније, 1899. — 8-на стр. 240. Цена 2 динара или две круне.

4. **Друштво за потпомагање и васпитање сиротне и напуштене деце** Година деветнаеста. *Извештај управе о свом раду у 1898. години.* Београд. Штамп. Св. Николића. 1899. год. — В. 8-на стр. 42 (са 7 архитектонских нацрта). Цена?

5. **Позив и упутство за купљење речи по народу за речник Српске Краљевске Академије.** Београд: штампано у Штампарији Краљевине Србије, 1899. — 16-на стр. 20. — Бесплатно.

6. *Г. М. Влајић:* **Техника картографије** (прештампано из „Ратника“). У Београду: штампар. Краљ. Срп. Војног Министарства 1899. — 8-на стр. 38. — Цена?

7. *Димитрије Т. Леко, архитект:* **У лету кроз Београд.** Поводом покренутог питања о регулисању Малог Калемегдана, (са картом регулације Мал. Калемегдана). Београд. Штамп. Светозара Николића, 1899. — 8-на стр. 24. Цена?

8. *Проф. Св. Јанковић, кустос Ж. Јуришић и инспектор О. Бербак:* **Јевремовац, ботаничка башта Краљевине Србије у Београду.** Семење, прибрано у „Јевремовцу“ 1898. год., које се нуди у замену ботаничким баштама. — IX година.

Jevremovac, Jardin botanique du Royaume de Serbie à Belgrade. Graines, recoltes à „Jevremovac“ en 1898., offertes en échange aux Jardins botaniques. IX année. — Београд: штампарија П. Танасковића, 1898.—1899. 8-на 45 стр. Цена?

9. Dr. Trnoplesar Budisavoj: **Cvijeće i trnje.** Stihovi. U Trstu; tiskom i nakladom tiskare Dolens, 1898. Дуга 16-на стр. 111 Цена?

10. **L' imperatrice dei Balcani.** Dramma in tre atti di Nicola I. Traduzione dal Serbo di Giovanni Nicolic — Zara - Enrico De Schönfeld-Editore... 1899. Вел. 8-на, стр. 201.

11. **О новом начину подизања винограда.** Јавно поучно предавање које је држао у Ботаничкој *Паја Т. Тодоровић* — Беговић, секр. И. Привреде, вел. наставник Пољске привреде. (Отисак из „Весника Српске Цркве“). — Београд. Електрична штампарија и књиговезница Павловића и Стојановића. 1898. Цена 20 п. д. — 8-на стр. 16.

12. **Српске Земљорадничке Задруге.** Разговор Срба ратара о Земљорадничким Задругама. Чуо и прибележио *Павле Аранђелов.* Загреб 1898. Штампано у српској штампарији. 8-на, стр. 96. Цена 40 новч. (1 динар).

НАПОМЕНА

Молимо скупљаче своје који до сада не послаше претплату за I четврт, да настану прикупити претплату јер овим бројем прва четврт истиче.

Тако исто молимо све своје уписнике и пријатеље којима смо до сада лист слали а нису претплату положили, да то у најкраћем року учине.

ВЛАСНИШТВО
„НОВЕ ИСКРЕ“

„Нова Искра“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7

Власник и уредник *Р. J. Одавић.* Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

ЧИЧА ТАНАСИЈЕ

СЛИЧИЦА ИЗ ПРОШЛОСТИ

ЖИК СРЕТЕНОВИЋ

Мало је данас људи онако на његову пропорцију. А он ти је био згодан за све. Није могла прође ни слава, ни свадба, ни крштење, ни дања, једном речи ни радост ни жалост, а да тамо не буде чича Танасије. Него, немојте ни одмах помислити, да је он био неки наметљивац, па се сам свуда тутнао к'о „гра' на Божић"; јок, Боже сачувај. Не би ти тај непознат отишао, па да је тамо и владика и патрика.

Дође му тако тек по неки домаћин кући, која је била на једном ћупику, готово под самом планином на крају села.

— О ча-Тане!

Он већ зна шта је.

— Баш неко собе? пита чича Танасије, а брк му се већ смешио.

— Ја! одговара овај. Женимо батиног Симу, па рек'о бато, ако мо'ш, овај, дођи да, овај, и чичијаш.

Чича Танасије погледи своје густе бркопе, напрћи усне и замисли се.

— Не брашњ, рекне он одсечно. Поздрави пријатељ-Јешу, и кажи му: дођи ћу.

Тако су га ето свуге позивали. А ако 'ћете по правди, и мали су и шашто. Мало је било свечања као чича Танасије. Кад он заготови парчад, прсте да одгрнеш од власти. Неки завидљивци чак су му приписали тај надимак, али му то још нико није у очи казао. Умео је он тако натрдити човека, да лепо у земљу пропаднеш, горе него најзубатија жена у селу. Иначе је био миран и питом, да га што 'но реч по трбуху газиш.

Заметнути шалу и ајвах, нико није могао као чича Танасије. Ама мртва уста да насмеје. А некако и он сам, сав његов изглед био је смешан, па човек мора да му се смеје хтео не хтео.

Светолик П. Рашковић, сликар књижевник.

Био је малог раста, али због, као неки завезак. На кратком врату стајала је доста велика глава која је сва обрасла у косу. Обрве као печаји бркови лепо су висиле над очима а у невољама се састале. Није се бријао, те се на њих настављала брада с којом се помешали бркови. Па и на носу била је густа китка длака. Кад га тако погледаш у лице, а оно сне зарасло у чупу. Био је и смешан и страшан, особито непознатим.

Рубина му, испод грла, никада ни лети ни зими није имала сашивача, те су му страшно чупаве прси увек биле отворене.

Кажем вам, ко није познавао чича Танасија, уплашио би се од њега на први поглед. Особито кад се он намргоди и разрогачи оне крупне очи, помислио би човек да је то сила, а овамо у ствари био је што наши казали „ни мушко ни женско".

* * *

Још од ране зоре првог је свет Сокоју. Тога дана имали су Срби да виде оно што су дотле само у душа желели, за што су се тајом Богу молили. Тај дан био је дан радости у целој Србији, али се највише радовао народ Соколске нахије, јер тога дана, дотле бесни Турци, остављају град Соко и иду тамо од куда их је било донео.

Тесне улице Соколе — пренуте народа Срба и Турака. Свакоме Србину читаш на лицу радост и милину, а Турци бледи и несигурна, мрка лица и мутна погледа, као да им је све живо помрло.

Једно младо Туре закрвило фесић, узело у руку шаркију, па би силом да је весело. Удара терзијавом преко танких жица на шаркији, а оне само јекну, тужно одјекну, баш као тужни одјек срца његова.

По улици чича пун и запар од натоварених коња, умотаних бува и разних дењкова.

Ту је и српска и турска власт. С једне стране стајали су Срби и с друге стране Турци. Срби су с не-

стрпљењем чекали да се Турци већ једном крену, али овима као да се не иде, жао им је оставити огњишта свога.

Између Турака појави се једна гломазна Туркешања. Го му се врат отегао са читава педља. У руци му дуг трешњев чибук са симсијом. Погнуо главу, па пуштајући густе колутове дима кроз дуге, густе бркове, стаде мумлати и зачикавати Србе, по сме да му изиђе на мегдан да се пођву.

Срби су добили наредбу од своје власти да не дирају Турке, па ма им ови не знам шта говорили и ма како их грдили.

— Ко губи, има право да се љути, рекао је капетан Србима.

Неколико пута прошао је Туркешања испред Срба зачикавајући их и засукујући рукаве.

У лицу дошао сав црвен ка и јеменије на ногама његовим. Колута само оним закрвављеним очима из којих, рекао би човек, ватра сева.

Све се ућутало.... Настала тишина као у гробу. Срби стали, оборили главе па само гледе у земљу. Турцима опет расте перје од милине. Свакоме у очима можеш прочитати радост.

Стала и српска и турска власт на ссире шта ће бити.

Бесни Турчин, кад се нико од Срба не јави, још горе побесни. Он отпоче грдити:

— Рајо, кукавицо!... На мегдан бре, на мегдан да се пођвемо!...

Онда шмикну на нос а укоси главу, па иде тако као дерач бик.

У многога Србина закуца срце у грудима. Многима заиграше рибићи на телу.

— Их, да ми је да га само мало опипам за гушу! рече један младић своме комшији до себе. Али су Срби поштовали заповест своје власти. Ћутали су и трпели су.

Турчин не престаде грдити, пљувати и изазивати.

На једаред, као неки завезак, паде пред њега један човек.

Крупне очи разрогачио па стреља на бесног Турчина. Руком погладн густе чупаве бркове, а рубину на грудима још више раздрљи те се указаше снажне чупаве прси.

Турчин стукну корак два назад, па стаде као укопан.

Тај страшни човек клече на једно колено. Иза појаса извади нож, чија се оштрица одсјаиваше према сунцу и забоде га поред себе у ледину. Засука широке рукаве на рубини, указаше се голе чупаве руке и снажне мишице.

Наста тајац. Све се наже да види и престаде дисати изненађено овим догађајем.

— Овамо, Туро! цикну човек. Ево, ја ти падам колена!... Ако ме обориш, кољи овим ножем, а ако ја тебе оборим, знам шта ћу ти урадити.

Турчин је стајао као скамењен. На лицу за час неста онога црвенила а посу га самртничко бледило. Укоченим очима гледао је на човека који пред њим клечаше.

Он промумла нешто, што се није могло разумети, јер му је глас дрхтао и само се чула реч: „чибук“.

— Брже остави чибук, цикао је човек. Немам кад да те чекам.

Турчин се полако уклони, чудно погледајући на онога страшног човека.

Прође неколико тренутака. Нико ни речи не говори. Сви погледају кад ће се бесни Турчин појавити.

Страшни човек клечи као укопан, и стреља очима на ону страну где су Турци стајали.

Прође још неколико тренутака, али се Турчин не појави.

Турци само оборили главе, климају њима и нешто гундоре.

Прође доста времена, али ни гласа од јунака Турчина.

Срби се склепташе око човека који је још непрестано клечао. Наједаред наста један општи смех међу Србима, јер тај јунак, тај страшни човек, коме са мегдана побеже онако силан Турчин, није био нико други већ главом наш чича Танасије.

* * *

Кад су после, идући кући, запитали сељаци чича Танасија:

— Бога ти, чича Тане, како ти смеде оном Туркешањи изићи на мегдан? Шта би радио да је пошао на тебе?

Он се само насмеши и погладн бркове.

— Шта бих радио? Побег'о бих ја од њега, к'о што је он од мене.

СЛИКА МОЈЕ ЉУБАВИ

(ЛУЦИ КЕМПФЕР)

Да ли ти је љубав ружа, рујна, нежна,
Под сунчевим зраком што се развила?
— Њено лишће кида дах северца снежна;
Не, таква ми љубав није нигда била.

Да ли ти је љубав дрво горостасно,
Које стабло снажно, круна лисна дичи?
— Из корена олуј чупа дрво лисно;
Не, на дрво ово љубав ми не личи.

Да ли ти је љубав кам сред мора бурна,
Кој' пркоси валу што му груди бије?
— Стена је у мору пуста, хладна, тмурна;
Не, љубави моје ово слика није.

Звездица је она, краси свод небесни,
И казује земљи њене путе праве;
Вал жубори шумно, олујина бесни,
А звезда се смеши са висине плаве.

С. Д. Мијалковић.

БОЛЕСЛАВ ПРУС

— НАКЕЋАЛА Г-ЂА РУЖА ВИНАВЕР —

Међу матурантима љубљанске гимназије беше 1866. год. један коме професори прорицаху каријеру великога математичара. То беше *Александар Главачки*, који доцније по грбу „*Прус*“ узе псеудоним *Болеслав Прус*, под којим је именом данас више познат. Он је племенити син, голубијега срца, бистрог ума, а беше патрени праворечник мисли: да само наука, а из ње нарочито физика, космографија и т. д., вреди нешто на свету и да представља циљ заслужан труда и залеса.

Ко би се надао да ће тај Главацки, кога колеге сматраху као врхунац природно-математичког савршенства, заблистати најсјајнијем светлошћу на пољу пољске белетристичке литературе. Ипак — истина остаје непобитна — ко има осетљиво срце, осећај за лепо, пуну душу опсервација о којима не сањају други смртни, а нарочито ком је Бог дâра дао — тај ће пре или после све то испољити своме друштву, ма колико уверавао и себе и друге, да само алгебарске формуле чине напредак и срећу у васиони. Сам Прус, у једној од својих првих повести, овако исказује своје погледе на живот: „Млад инжењер забавља лепу и отпорумну даму говорећи јој непрестано о новим моделима мланова и техничким реформама. — Господине, рече најзад госпођа мало нестрпљиво: да л' Ви увек говорите са женама о инжењерској струци? — „Како кад“ одговори он: „с некима разговарам и о лепим нештинама, ма да је то врло досадно.“ —

Оригинално! Тако философира Прус кроз уста свога јунака и већ сама садржина новеле, веома лепта обрада и њезина структура појезија су, пекна и тужна, која мора да потресе и најравнодушнијег читаоца. Да је Прус песник у форми, да је артист који мртвим предметима даје живота, природности, колорита, карактеристике увиђеће се ако се само прочита опис предела у долини реке Белке, опис зимске слује ноћу у шуми (*„Плаћурка“*) или утицај музике на оморелог човека (*„Мучички одјеци“* III) и дубоке, фантастичне легенде (*„Фараон“*). И Асник, тај колос у сфери мисли и упорећења, а неизмерно изнекбани ђувелир за форму, говораше само о науци као о покретачу друштвеном.

Прус нам је из тог истог табора. „Изучавати науку, створити разумом политички систем; развијати трговину, индустрију и занате, ширити опште образовање међу сељацима, изравнавати начела која би могла хармонизовати са духом и потребама свога времена; одређивати правац нештинама и литератури подесан за друштвени развој, обраћати што је могућно већу пажњу на школ-

Из Стеријина репертоара. (ФОТОГР. СНИМИО Г. М. ЈИВАНОВИЋ, ДВОР. ФОТОГРАФ.)

1 Сеушенька „Зла жена“ — 2 Срета чизмар „Зла жена“ — 3 Пијада „Београ. шеширџија и сват“ — 4 Граф Трифић „Зла жена“ — 5 Љуба „Београ. шеширџија и сват“ — 6 Султана „Зла жена“ — 7 Фома „Покондирено тиквче“ — 8 Стака „Ђ. в. и к.“ — 9 Велимир „Београ. шеширџија и сват“ — 10 Кир Јања „Кир Јања“ — 11 Перса „Зла жена“

ско и домаће васпитање" — беху жеље младих бораца који сложно теже ка своме циљу, борећи се за начела о којима неровазу да су оправдана и неоспорна. Прус као слушалац природно-математичког одсека штампаше из почетка саме своје научне и друштвене чланке. На све прве спеху његова писања најчувенији је чланак под натписом „*Наши греси*". Час грди, час учи, исправља погрешне појмове, буди успаване врлине свога народа које се трезвено успаваше, храбри и подстиче; а кроз цео чланак неје мисао, која и заузима најзначе места у Пругсовим делима: љубав према ближњему, *љубав према свима људима*, како он каже.

Као и сувише које свуда прошире својим врацима, што тако и ова алтруистична мисао као златна нит протиче сва Пругсова дела. И не само у сказама и романима из варшавског живота, који он тако добро познаје, но чак и у *Фарагону*, где тачно и пластично представлаза нам тајанствености египатски живот, опажа се ова топла симпатија према сиромашним, потлаченим, несрећним. Али у Пруса и нежност и сажалење тако су нешто проткане и прошаране згодним хумором, да пишчева туга никад не постаје монотона. Поле најсентименталније ситуације, Пруг кресне такву духовитост да се човек и кроз сузе мора осмехнути. Као и у животу! — Овај хумор, прави божански дар, природан и искрен, правим се исправно у Пругсовим тзв. „*Варшавским хроникама*" које беху штампане у фељетонима најпопуларнијег пољског листа „*Варшавском Курјеру*". Кроз двадесет година није било куће у Варшави без „*Курјера*", као ни „*Курјер*" без — Пруса. Треба неизмерног богатства уобразити, треба пуно дотетке и опсервације да се не би за тако дуги низ година исцрпло, ослабило, пропало. Та и сада, када се читају његове несташне кронике, осећа се исти пријамљиви чар тога јаког, бурног и пластичног пера. На јединствени начин популарише Пруг у примерима своје назоре, појмове и посматрања. Изнизала личности, аранжира сцене, ствара о свему томе буди какву анегдоту, расиша пуним шакама искре свога сталног хумора, те му свака кроника — имаће одевена у красно књижевничко рухо — загледа пре на хумореску, скицу, новелу него ли на обичан фељетон. Те му симпатије без сумње стварја срдачна топлота која пројављава сваки рад његов. Према изразу Словацкога, великог пољског песника: „*Ако зрелом — срцем зрелам*" — Пруг се никад не учалује читаоцу као огорчена, песимистична сатиричар. И у душама најзлих подлаца, егоиста или незналаца — Пруг уме наћи жицу што звучи чисто и хармонично (нпр. у „*Старој бајти*", „*Сиротској служби*"). Она благородност осећаја уроћена је особина и Пруса као човека. Једном је у неког од својих „*Кроника*" жестоко набрусио варшавске студенте, управо: нешто их је немејао а нешто нагрдио. Великодушност, навикнути да се на њих гледа као у најсавршеније представнике друштвене будућности, бунујуће гневом на популарног аутора и нападоше га. — Пруг налучен и разјарежен врати се кући где затече полицајског чиновника. „Господине, рече му полицајац: треба стати на пут овој групи дрских нападача." — „Ви сапалте, господине," одговори му Пруг зачуђено; а после мале почивке заврши: „О ком то говорите, поштовани Господине?" — „Наравно, о студентима који Вам нарушују мир." — „*Уверавам Вас*, поштовани Господине, да ја о свему томе апсолутно ништа не знам. Нити сам шта чуо нити видео!" На почастишти чиновника чајем и колачима започе разговор пријатан и занимљив, у току којега спомену, како се често варшавска дечурлија свађају међу собом, те њихове ларма о којој се мисли Бог зна шта.... Треба ли додати да већ сутра дан студенти приредише овације Пругсу?

Болеслав Пруг, пољски књижевник.

„*Кронике*" су Пругсу изнојевале славу и популарност, али осим хумора, живости и лепе форме има у тим „Кроникама" још нечега што је од великога значаја у свима његовим творевинама. То су његови филозофско-друштвени назори. „Над целим светом" вели Пруг „или боље рећи над целим цивилизованим човечанством лебде три циља као звезде водиље: *среће, напредност* и *савршенство*. Сваки дакле народ, без обзира на своју моћ и језик, мора се старати да буде што срећнији, што корисније и што савршенији. Народ постаје *срећнији* ако има што више задовољних чланова и ако се нормално развија; народ постаје *савршенији* кад изобилује што већим бројем фактора који делују у узајамној хармонији; и на послетку: народ постаје *напреснији* ако усређује и усавршује поједине од којих је састављен." — У сваком својој „*Кроники*" Пруг буди народну свест, приволева ка грађанској делатности и проповеда културе рада. „Учите свет" вели Пруг: „да се поштује сваки рад, показује где га ваља тражити, како се њиме користити, како га произвести или створити ако га где нема." Са ретком честитошћу свога карактера и срца слободног од религиозних, приватних и разних мржњи — Пруг са једнаком љубави и објективношћу дотиче све друштвене раде и потребе.

Задржасмо се мало дуже на „Кроникама", јер су оне и изнојевале Пругсу славу и популарност; али његов је значај много већи као песписта и романописца.

Пруг изнеђ *свој* начин писања; по плану, обради, а поглавито по карактеристичним досетками може се увек познати.

Пругсов начин писања беше новост за читаоце. Сам писац искрено вели о томе: „Од памтивека нашу белетристичку литературу обрађиваху песници, историчари, музичари, естетичари, филолози.... Изненадно у ономе кругу заседи се човек са сасим другачијега кова и образовања, па наравно да је морао изговорити много до сад неуувених назора, много изненађења...."

Досетка Пругсова није само у језику речи које су разнога значења, није у духовитом прилагођавању научних термина, није у сатиричном пресађању свакодневних фраза, — она се креће не само у сфери *речи* већ и *појмова*.

Пруг се слабо занима љубављу у оном смислу речи каквом су то нагинали други писци. Огромна правоветка „*Фарагон*" у којој се тако живо огледа друштвен, владин и народни живот Египћана, њихови назори, појмови, жеље и тежње — скоро и нема љубавне авбуке, јер се главна интрига ваше око бубења свештеничке мржње према владаоцима који но што до хоће да одрже свој

Невеста, сликао Ф. Иролн.

аукторитет. Ал' и у описивању праве љубави Прус је редак мајстор; јер оне немогуће јетинаске легенде у „Фараону“ украшене једноставним чаром поезије, умеју да расплачу читаоца; а новела „Проклета срећа“, *једина* у дугом низу Прусових творевина којој је потпуно погодило *слово*, производа мушевних успеха.

У новелама Прусовим обично се налазе други осећаји: симпатије, чежња, сажаљевање, нежна брижљивост да се олакша патњицима, и свиљена тежња да се од других уклоне немили потреси.

Прус никада не обраћа читаоцу пажњу на тенденцију дела, не моралише; али крај његове артистичке обраде сам се читалац досећа свему.

У новели „*Анелка*“ Прус, који је као писац *par excellence* обожавалац деце, описује смрт јаке девојчице, чији је отац лакомислена човек, те нечито ван куће; а мајка слаба и егзалтована. Како пак беше добра и милостива душа ове мале! Вреди превести њен последњи разговор — њену исповест пред свештеником.

„Јеси л' ишла на службу сваке недеље? упита свештеник.

— Не.

— Вероватно ти си се код куће молила Богу.

— Па није баш увек, одговори Анелка, спустивши очи доле. Често сам трчала по баштици и играла се са својим добрим пасташетом, Каруском.

— Можеш се играти и у празнике, али се увек треба молити Богу, макар малчице!... А јеси ли редовно сваке вече и ујутро читала „Оче наш“?

Анелка се замисли.

— Једаред у вече писам читала своју молитвицу.

— Какав је био томе узрок?

— Седела сам дуго код мамице на апенаља на столици. — Па онда дођоше дрхтавим гласом:

— Онда нам је кућа изгорела.... Можда то због мојих грехова?... упита бојажљиво гледајући у свештеника.

Исповедник се набрину.

— Зато писам баш сигурна, дете моје, рече: али чини ми се да није.... А јеси ли слушала родитеље? Јеси ли радо испуњавала њихове заповести?...

— Не, шапну Анелка. Отац ми беше забранио да разговарам са сеоским Гајдом, а ја сам с њим разговарала.

— Треба, моје дете, испуњавати увек вољу родитеља, јер они не заповедају ништа без разлога. А зашто си се разговарала са тим човеком?

— Ја сам га молила да ме научи своју кћер. Она је врло мала....

— Аха.... моје дете, моје дете.... то је добро што си га молила; ал' родитеље ваља увек слушати. А да ниси код тог ускуд Име Божје призивала?

— Јесам.

— Збиља? рече парох: А зашто то, дете моје?

— Пре сам узалуд молила Бога да нам пошље нашег тату, па онда маму.

— А, тако?... Дете моје!...

Парох извади из џепа свилену мараму и утре нос.

— Сећаш ли се још чега, дете моје?...

— Не.

— Ударај се у прса и говори: „Боже, буди ми милостив“! А за најлаке сматрај „Оче Наш“ на интенцију своју грешника....“

Ни једанпут нам Прус није овде казао: „парох беше веома дирнут“; ал' како се јасно огледа његово узбуђење из изговорених речи! У овом истом времену, из ког је „*Анелка*“, изашле су Прусове најчувеније новеле: „*Грехови детињства*“ из ја се одликује веома оригиналном меланхолијом овде онде помешаном са искреним хумором; за тим тужна „*Коминџалка*“, дирљиви „*Живи телеграф*“, пуни дубоке филозофије „*Сан*“, карактеристични „*Мегалко*“ и многе, многе друге.

У свима тим новелама Прус се најрадије бави у атмосфера сиротиње туге, бола и трпљења.

(свршиће се)

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЕВАЊЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XIII

помоз' Бог, виледе!

Ко то на врата ињиа?

Помоз' Бог, биједе! Не мисли, страх ме.

Ова уњчура стуња;

Моји је демони з собу мјне,

Утварс с мршавим рукама тијем

У лице ти се смијем.

Приступи ближе, ињи!

Ха, тако! Надах се ја вазда тебн,

Међ собом писмо тубн.

Наде ми ијенај, срце ми гребн,

Од бдра нога ти нека не бјежи -

Бе бона мајка зежа.

Пацка се на ме стрии!

Млада сам, здрава сам, моје је жабе,

Таквих се не бојам ијеа.

За храном овијем иде расвиће,

Храбрости моје се бјести дивота

У борби рад живота.

Зсасит' у меки вјенац

Искрицу божанску, стакн ћу мету;

Слаба си да ме скрсћеш

Са пута правога у моме лету.

Вјештице, што бацаш свет стромоглавце,

Ходиђу к слави праведе.

Виђа на земљи дјеле

Како нам сунашце мизује цвеће;

Како низ равно иде

Цркуше птичица и чило дебе!

Где шта је Идеја сад на свијету

У сили и цивјету!

Ја сам ти чудна дјела,

Јер црна бајеђо, клета стварице,

Из народа сам ишкао.

Презирем богатво сваке цврнце,

И докле неволу могама тјаам

У будућност се бацам.

Уздам се у моћ рада,

Којино човјека божанским прави,

Свијетом који влада,

И којим иде се среће и слави.

Он мелем доноси сваној нам тузи;

Отац је самој Музи.

Нестаће, страшна жено,

Сјена ти смртнога кад сунце сване,

Буди се свијет, свн!

Маршнук' напретка руке и крене,

И опирући се срдењу твојем

Живоју пјесму појем.

XIV

СТАРАЦ

Моли се, — сам си. Шта те
О старче доведе до цркве ове?
Од чега л' груди пуне?
Можда те овамо у цркву мрачну
Глас Бога овога страшнога зове,
Што даде даде ти, ал' душу зрачну?

Струје ти, је л', по глави
Сновни прошлога младога дана?
Прилазе хладној јави
Пламени спомени сред ове студи,
И осјећаја ти, је л', ова два:
И младост и старост раздиру груди?

Моли се! Твога века
Млађаног прођоше слађани сјаници, —
Ал' од њих оста јека.
Је л', негда љубљаше, о јадни цвете,
Тер обасјана ти бијаху дјаци
Јаркијем сунашцем љубави прве?

Био си, је л', сирома?
Често ти несрећа погоди главу,
Ал' усред тога слома
Тјешаху тебена уста малена,
И ти се опира страшноме јаву,
Јер бјеше уза те вјерна ти жена.

Је л', добра бјеше она?
Ријечи њезине за тебе бјеше
Небесна, тиха звона,
Чијега када ти срдашце заука
Умилна чујаше, куцаше тише
И усред овијех земскијех мука.

Срце ти бјеше складно,
Љубовницом храбрено, на нову борбу....
Најзад умуче изнено:
Дух њезин одлете на Стиксов чамац,
Ти згуби милошту и нежну дворбу,
Постаде несрећан, жалостан самац.

Моли се, сам си. Шта те
О старче доведе до цркве ове,
И што ти груди пате,
Знам сада: само те у цркву мрачну
Глас Бога овога благога зове
Што њену даде ти утјеху зрачну.

За те тишина, бура, —
Обоје минуше, вођа та гаска
Стиже, и страшна ура.
Још само дјелић те спомена тјешне,
Сиромах и стар си, мишица слаба
Дрнче ти, јадан си, — ма љубљен бјеше.

XV

ПЈЕСМА О МОТИЦИ

Сабља сам ја која земљу сијече,
Снага сам и невоље;
Глад јеца из мене и сузице пече,
Нада сам, очајање.

Познајем сјечиве бичеве врлине
Када прилече младе;
Знам како сељани ка' танко прне
Дрнче од каше хладне.

Познајем слађане мирисе гујске,
Поклоне топла маја,
Чиме се претвара у дуге рајске
Земља што нема раја.

Сунца се не бојим ни хладне кише,
И што год невоља рађам
Оштрим се и јачам ја тијем више,
А земљу плодном градим.

У куће странаре препукле, пјеске,
Кров чија брвна сухе
Чују се звјерове стиђене пјеске,
Јер вјетар кроз њих духа;

У њобе жалосне ће украј ватре
Љепост и болест чуче,
Тешо се пелагра спрема да ватре
Чељад, и у гроб сагне.

Улазим и гледам. Пак у бунаку,
Куда ме тежак мети;
У диму и буњи, влази и мраку,
Пуносе шаре штетне;

Те ђе грозница женама, дјеци
Стракично тресе, мађе;
Сељачког рканја у грозној јеци
Те слушам разне кађе:

Бдим чила. И радост тада ме мине:
Мислим на нову зору,
И како прије ће у сунце сине
Опет у земну кору.

О благо менка тад љепотица,
Тежачки ја сам стиже,
Бирјак сам, сабља сам, мени мотици
Невиан је срамни бијег.

Ал' ове битке су без капи крви,
Ма да ће крепка рука
Срчаних тежака мојих да сврши
Глад, злога тог ајдука.

Из земље постале, том славном прободом
Витештва, сада јачи;
Из земље плођене братинском мотом,
Часте од сваке драчи,

Ови ће тада се гласови пети
У вис до сама неба,
Гласови разумни, праведни, свети:
„Работе!... Мира!... Хљеба!..."

(наставиће се)

ТЕТКИНО ОГЛЕДАЛО

— А. ЖЕЉЕЗНОТЕРЕ —

ПРЕВЕО

Д. Арнаутовић.

Породица Стрембомова живела је срећно и задовољно, то јест, не баш тако срећно и задовољно као кад господин и госпођа Стрембомова беху вереници, јер *она* беше дознала, да *он* за 150 марака годишње дувана попуши, а *он* беше дознао, да *она* има тетку којој је потребна месечна помоћ од 10 марака.

Али њој никад није падало на ум, да га буди кад би он, пошто би она већ устала, још дуго лежао у кревету и хркао. Такође не њега никад не ће обучела лутња, кад би она, излазећи за собе, чинила примедбе да су зависне сасвим пожртеле од дуванског дима. И тако ја мислим, да се овакав брак, у ова рђава времена, с правом може назвати срећним и задовољним.

Њихова приходе достизаху за скромни живот и салонски издатај сеном испуњен. Једном речју беху то прости људи, који истина обедоваху неколико пута на дан, али не тика јела да би осећали потребу дуго за столом седети и слагати јела у трбухе који су били затегнути као војнички бубњеви на великим парадама.

Имали су и двоје деце: кћи, у опште узевши, не беху пријатија од својих вршњака. Али кад би когод дошао у посету, дочекао би га увек тата на салонским братима и мама би узела за руке оба малишана, и онда се за читавих петнаест минута ништа друго није чуло до плускање воде и онај загушени звук што се чује кад се у недостатку макара љубима одрпан конац, шкрипање од трљања по дебелим образима и страшљиви узвици као: „Ах, мама, пусти ме!" И за тим би изашли мали Стрембомова са влажном, очешљаном косом, миришући на неку врсту јентинија сапуна.

Ну Бог није хтео да ово срећно стање и даље траје, и тако им посла у походе тетка Луђу.

Тетка Луђа беше старо, ћошкасто и жалосно створење, од 70 година, и једина нада, да ће у брзо оставити овај свет, осмишала се на томе, што се мислило да ће јој се у брзо саставити брада и нос који се сваке го-

дине све више једно другом примицаху, те неће моћи више дисати; али за то је требало још читав палац.

Тетка Лујза својим присуством седам је недеља сладила живот породици Стрембомовој, и при одласку беше се решила да им купи леп поклон. Седме недеље њеног борављења код Стрембомових била је велика продаја ствари с надметањем код некога грофа, и ту се продавало једно велико, елегантно огледало које је купљено за 450 марака и њега купи тетка Лујза за 47 марака и поклони га кући Стрембомовој. Сутра дан за тим отпутова.

До тада је породица Стрембомова држала само једну служавку, и госпођа се сама за децу старала, то јест, прилично им је давала самосталности, и лично би се појавила само тада, кад би деца много чиода прогутала, или испретурала велике наслоњаче, или кад би се много изгребла или на простирачу у салону читаве реке правила са великом татином боцом за мастило.

Али онога дана кад се унесе у кућу тетка Лујзино огледало, спази мама малога Карла Стрембома где се огледа у великом огледалу, и једним га штапом мери, а због чега га мама нежно узе у наручја називајући га својим милим, слатким несташком, а за тим Стрембому објасни, да морају узети девојку за децу. То не стаје много и било би у сваком случају јевтиније но кад би пустили да деца разбију тетка Лујзин поклон.

Узеше и девојку за децу, али после неколико дана отпоче госпођу Стрембомову страшно болети глава, од бола исече свој корсет и мољаше за Хофманове капљице, за тим паде на диван у соби где спаваху и лице јој се промени као у мученице.

После дугог, нежног запиткивања дознаде Стрембом, да је главобољи узрок стари избледели простирач по поду у салону, који тако ружно приличи тетка Лујзином елегантном огледалу. Уз тако елегантно огледало доликовао би само фини, бриселски простирач који би се по целој соби разастро.

Стрембом уздахну, узе 275 марака на дечју уложну књижицу, и убрзо се огледаше у тетка Лујзином огледалу бриселски простирач, подражаване врсте, што се у трговини назива „прима-велур“.

„Дивно, слатка,“ рећи ће госпођица Цвечкенмаул неколико дана за тим госпођи Стрембомовој: „како је постао красан ваш салон, управо елегантан! Не, како би тек ванредно изгледао кад би набавили нов, модеран светњак, знате, па да се пламенови и призме огледају у огледалу!“

Осам дана за тим висио је о таваници Стрембомова салона такав светњак на вересију купљен.

Код Стрембома беше развијен осећај за лепим. Он је неколико година студирао и положио испит из естетике, и увек, кад би разгледао по своме салону, намрштио би се и уздахнуо.

„Шта ти је? Стењеш као во кад се наједе свеже детелине, па га поведу на клање,“ рече му жена нежно и пријатељски.

„Драга моја, зар не видиш како ружно изгледа наш стари намештај у салону према лепом простирачу, светњаку и тетка Лујзину огледалу?“

Мама то одмах одобри. На мах се баци у наручја мужу, склони му две дебеле, црвене руке око врата, стезаше га тако, да пуцаше у дивану сено којим беше испуњен, и рече: „Ах, драги Стрембоме! Баш имаш укуса и осећаја за лепо!“

Беше то стари, достојанствени диван, још из очинске куће госпође Стрембомове. На њему је сањала Наталија Стрембомова, рођена Бомстремова, као шеснаестогодишње девојче, читајући „Игру Судбине“ или „Привиђење“. На њему је седео њен отац последње недеље у своме животу, сладећи се пивом. На њему је доцније седела госпођица Наталија кад ју је секретар Стрембом молио за допуштење, да њему повери бригу за њен живот у будућности, и на њему су опет седели Стрембом и она, кад му је једне дивне вечери јавила да је осигуран ред наслеђа Стрембомове породице.

И пре непуне три године био је мали стари диван испуњен свежим сеном и превучен новим, црвеним и вуненим ткивом. Он је имао основаног права на поштовање и симпатије, али када сада чу, да ће и њега, исто тако као и његове рођаке, столице, презрети домаћин и домаћица, сломише му се ноге од туге а леђа од љутине, и господин и госпођа Стрембом испружише се целим телом по поду.

Написаше меницу, нађоше потписнике, купише намештај од орахова дрвета и ограничише издатке за кујну, тако да господин Стрембом добијаше по каткад допуштење, да сврати по који пут у ресторан, те да његови органи за варење не би, услед оскудице у вежбању, изгубили своју покретљивост.

Али за то и тетка Лујзино огледало уживаше то задовољство, да се у њему огледа намештај, достојан његове елеганције.

Треба ли још да причам, како се писаху нове менице ради набавке таквог намештаја за остале собе, који би доликовао ономе у салону? Треба ли о томе причати, како се гладовало, лагало и од других новац извлачио,

Јегипатска ропкиња. Сликао Н. Зихел.

да би се могло признаћи велико друштво, јер какву вредност има најелегантнија кућа, кад нико ништа о њој не зна?

Не, баће довољно, да споменем, како се госпођи Стрембомовој на њен рођен дан указала прилика да види, како г. Стрембом, својећи у трајезарији, љуби дугачку гувернанту општинског председника. Ова то није могла непосредно видети, али несрећни љубавници нису ни узимала на ум одбијање свесложи од тетка Лујзиног елегантног огледала у отвореном салону.

По онда свуда се мислило да су се Стрембомови обогатили.

Порески одбор удвоји Стрембому порезу.

Свештеник дође и замоли га за прилог од 25 марака, ради осниваља домаћичких школа за недорасле девојчице дивљака.

Куварица захтеваше повишицу плате због великог броја гостију.

Богати ујак Јован, који не имађаше деце, писао им је: Пошто сам, вели, са задовољством дознао, да си дospео до врло угледног и имућног положаја, тако да је твоја кућа постала најотменијом у вароши, изменио сам још јуче свој тестамент у корист једног наградног фонда за верне слушкиње.

Најзад постаде Стрембом сјајан банкрот. Сав дивотни намештај беше продат, и тетка Лујзино огледало купи за 76 марака један скоро оженећени млади пастор варошки.

Стрембом дође к њему и рече: „Господине пасторе, чувајте се огледала, оно не доноси срећу у кућу!“

Али господин пастор пребацивање очима, подиже косу са чела, уздахну, склопи очи, па, прекрстивши руке, рече: „Кога Бог воли, томе је увек добро!“

Беше велико разговорно друштво код тетка Лујзе, кад стаже писмо о Стрембому стечају. Она се пљесну рукама и викну: „Гледајте само докле се долази, кад људи не умеју кућом управљати. Њима су толико помагали сродници; ја сам им ето поклонила једно дивно велико огледало!“

ЧЕКАЊЕ

Вече је већ давно. . . . У тихој и мирној ноћи
По плавом високом небу магаси се већ покров више;
Ко каква призида тајна за густо брсната граче
Бледи се месец крије.

Безбројних птичица малих јасни хорови стали,
Умукли свештена гласи и жагор престао давно;
Под планим небеским сводом, желећи далеког друга,
Малена кристална река кроз поље хита тавно.
У хладу заветном тамо, где липа граната мири,
Дишући свежину ноћи, она драгана чека;
Звездаво небо над њом и месец бледи сјаје
И трава мирише мека.

Београд **Милош Ђурковић.**

ИЗ ЛУЖИЧКЕ СРБИЈЕ

(наставак)

У овом крају, где се сав сабраћај врши готово на чуну, није никакво чудо, што се свако дете, било оно мушко или женско, учи још на малена да штицом управља уз ване и дугачке и плитке чамце. Ово вежбање из ране младости чини да су како мушки тако и женске лепо развијени и много боље држање имају него што се то може нигде по селима видети. Доиста је то лепа слика, кад се између зелених ливада угледа мала чун, како се без шума креће са снажним возарем на задњем крају, или, што је још лепше, кад се из далине на чуну појави каква свежа девојка у шареном оделу, која нам весла-јући дугим веслом још лепше показује округлине свог лепог тела.

Што је лети чун и весло, то су зими у овом пределу клизаљке и ручне сањице. Ова вештина којом се овде, као у Холандији и Фрисланду, вежбају и стари и млади, служи више сабраћају него задовољству. На овај начин иду они од места до места и прелазе милама дугачке просторе, доносећи дрва и сено за домаћу потребу. Али се мало може познавати становницима Шпреварда, кад им се чун у заливу замрзне, а лед није довољно јак, да се може по њему ићи, или кад се у пролеће почну да ваљају дивља таласи. Тада становници могу ићи на својих дворишта само са опасношћу свог живота, и тада су недељама одвојени од сваког сабраћаја и сваке човечје помоћи.

Дворишта по селима Шпреварда сва су вештачки направљена и на узвишеном месту постављена. Иза куће, уз коју су увек: шупе, стаје за стоку и пећ за печење хлеба, види се башта са воћке и поће, а мало више и ливаде. Ниска кућа лежи на каменој подлози, а сграђена је на форму талпара: велике греде спајају се у једну целину коју покрива кров с великим стрехама, који је трском или сламом покривен. Кућна и стаја често су једно исто, а код сиромашнијих људи покрива и стају на стоку заједнички кров. Већином се стаови састоје из једног трема, затим кујне, а с обе стране од кујне има по једна соба за становање. Где где већају се преграђна дуварима, који су такође од талпана, лепо нарезидисани и белом или зеленом плавом бојом обојени. У сваком стану налази се по једна велика земљана пећ, око које је направљена клупа за седење. Столице, столови и ормани, који су по каткад вештачки украшени, а сопствена су израда овдашњих становника, поупљавају покућанство. Али пећ се на њиховим местима већају модерне огрнице; само се још чува повећи сандук са избеленим шарама и вештачким окованом који је поносе домаћичке, јер се у њему чува платно, које је она сама изатказала, а по украсима на сандуку може се лако закључити да га је још њихов предак употребљавао. На дувару виси мали сат са шареном плочом за цифре, а о дугачким лакцима љуљају се два тега, са чијим се правилним и једнообразним ходом може врло лепо сравнити начин живота овдашњих становника.

Куће са двориштима или су расуте по шумама и ливадама, као какве оазе, или су спојене у села, у којима је Шпреја главна и канали споредне улице, по којима непрестано плове чунови, на којима се лепрша шарено одело жена и девојака. Све то заједнички даје слику која ће се тешко још где год наћи. Јер ко је само једном био те среће да пропутује ове пределе, било то даљу или при чаробној месечевој светлости, на чамцу који се полако љуља и извађ кога се, високо горе, укрштају густе круне пространих храстова и букава те образују диван хладњак, тај ће се увек радо сећати оних часова најслађег и најчешће уживања које љубитељи природе могу наћи. Управо ова заједница шуме, ливадâ и воде чини да је Шпреварад веома допадљива околина.

Пошто смо се мало одморили и поткрепили у гостионици „Код веселе штуке“, која је уједно и најбоља гостионица какве у Леди тако и у целом Шпревалду, напустисмо оку малу Венецију и управисмо своје чамце преко Вочонске, Шицеихауза и Као-Миле у Бум-Миле, а те је уједно и најомиљенија партија у Шпревалду.

Тек иза Леде, овог стародревног села, долазимо у прави Шпревалд, и ту, на овом путу, може се лако увидети да добар део дневног живота и рада, а тако исто и велики део дневних радости, бива на води: разносач писама са јанџиком око појаса жури се туда на малом чуну; тамо опет, на једном повећем чамцу, види се цела селидба, и док жена чакљом вешто чамац управља, дотле човек држи у руци са страхом лампу рачунајући је у скупоценост свога малог намештаја; овог часа пројури поред нас шумар с пушком на леђима а веслом у рукама; по неки добро натоварени чун носи у варош пернату живину, пољске плодове и цвеће, краставце и кромпире, а од стране продавача звучи нам на сусрет: „Помгеј Бог Васи!“ (Помогао Вам Бог!); међу тим на другом једном, готово препуњеном, чуну враћа се весело и радосно школска младеж у своје село.

Али не само да је на води, већ је и по пољима оживело. Кроз свеж и чисти ваздух чује се јасно како коса и српови звече, мало даље доноси се у великим сноповима трава и товари у чунове или се слаже у велике кубасте пластове, а усред овог свежег зеленила блистају се, као лабудови, беле мараме око глава Шпревалткиња; међу тим младићи, који су напустили своју народну ношњу, певају неку меланхоличну народну песму.

Пошто је вода за пољопривреду од врло великог значаја, она не може никако бити од штете овој околини, и ако сад није, као некада, богата рибом, којом су се овдашњи становници некада поглавито хранили. Али је од веће користи сада вода за подизање воденица и гајење гусака, а од највећег је значаја та добра страна, што се Шпреја преко зиме иклије, а разграната мрежа од шпрејиних рукава и канала претвори се у право језеро, те се тако земља натопи водом и чини целу околину врло плодном, а водене улице, како сад тако и у будуће, биће најважнији саобраћајни путови у овој околини.

Поља и ливаде остадоше иза нас, а шума нас прими у своју хладовину — у своје чари. Дивна шума, која се састоји из: јововине, брестова, храстова и букава, окружује нас са свију страна. Густо укрштене над нама гране и лишће чине да сунчани зраци продиру само местимице, бацајући светле рефлексе по води на којој се тешки бели цветови водене руже тамо амо нијају. Али сад можемо и дубље у шумске тајне продрети, јер због једног плитког места замоли нас возар, да мало из чуна изађемо, а и он напусти чун, па поче собом да га вуче. Заиста је дивно, после вожње од неколико часова, мало ноге опружити и ићи по меком, маховином покривеном земљишту! Из густих лоза дивљег хмеља, који се високо око огромног стабла обавија, зачу се песма црвендаћева; на једанпут чу се пуцањ у нашој близини а једна млада срна, у брзим скоковима, одјури у тамнину шуме; међу тим у даљини разлегаше се кречање неке птице грабљивице, прекидајући дубоки мир који овде влада.

Она чаробна шума служи дивљачи за храну и заклон, ловцу припрема радости, прикрива многобројне ројеве пчела и исхрањује масу радника при обарању дрвета и поновном засађивању, а и возари имају добар приход отуда. Међу њеним буквама и јововином налази се диван материјал за стругаре и веште резаче који у Либену и Лубенову имају угледне радионице. Шума у друштву с водом, јединственим становништвом, ношњом и обичајима, привлачи огромну масу странаца и доноси добар приход не само гостионичарима и возарима, већ и целој околини.

(свршиће се) **Н. Несторовић.**

СВЕТОЛИК П. РАНКОВИЋ

Родио се на селу, основну школу учио у селу и у паланци, гимназију и богословију у престоници, оженио се, духовну академију свршио на страни, у земљи великих

Мост преко Вардара код Скопља (по фотографском снимку).

приповедача, професорово у гимназији, у учитељској школи и у богословији, у унутрашњости и у престоници, предајући науку хришћанску, руски језик и практично богословље.

Кад му је било готово тридесет година изашли први пут на јавност. На за пуну десетину година састављао неколико десетина приповедака и романа. У јеку рада, у највећем напону духа, остављала га трошна снага тела, клонуле се руке прекрштају и он сагласи у гроб у пољопривредних тридесетих година.

То је у овлашним потезима живот приповедача српског, кога још не познајемо, кога ћемо, као такова, истом познати.

Ко је израније знао *Светозара П. Ранковића*, знао је у њему добра и расположена друга, рада да забави и да буде забављен. Његово живо причање и његово пажљиво слушање само је тако и тумачено. Нико није слутио у њему приповедача, који износи одломке свога грађења и прибира дазу грађу.

Кад се почео јављати, како је скромно отпочео, мислило се, да жели само стећи шири круг својим омиљеним причањима, док се одједном не опази, да његови писмени радови остављају далеко за собом ћеретања, да то нису чеда трењутне расположености, но сталожене и прекаљене слике једне уметничке душе.

Изненађење велико. Тај човек нема само отворене очи, да гледа, откривене уши, да слуша, он и прерађује све то у себи и износи у новом облику; он и учи.

И од свога великог учитеља научио се искрености и истинитости. Свакој се његовој личности мора признати да је верно оцртана и да је природна. Толстој га је научио да посматра, да гледа, што се око њега збива и да ускрсне у себи слике, које је некад гледао. Он га је упутио на најнећега учитеља свих уметника, на живот. И у том је сад Ранковићева оригиналност, што он не подражава Толстоју, он у границама своје моћи ствара, као што је и Толстој стварао. Ову религиозност на пример, која се у одлучним моментима буди у Толстојевих јунака и подстиче их на велика дела, Ранковић не види у приликама, које је посматрао, с тога нам је и не приказује, па ни велика дела, ни велике људе у опште. Он износи само што је *у земљогу* видео, што је условљено приказаним приликама, што је у сагласности с њима. Он није завазио великих дела у своме друштву последње четврти овога века, с тога их и не истиче, ова би била просто неприродна, јер природа ту све побеђује, а друштво тако склоњено, да све уједначује.

На сваки начин, да се не може све видети, што се приповетком приказује, и кад би се приповедач само на то ограничио, удаљио би се од уметности. Али је и фантазија у Ранковића сасвим природна. Оно што није у датим приликама посматрао, посматра он у трењутку, кад износи. То га је само и могло одржати на путу истинитости и природности. Његове се личности крећу у његовој фантазији као живе, као такове их схвата, као такове их предаје читаоцу. Све је просто, све је природно, да нам се на први поглед чини као фотографија, али кад издвојимо одртани лик, приказани догађај и задржимо се на њима, ми ипак видимо, да је то уметност, да су слике.

У свом се развоју Ранковић на том задржао. Иза тих слика он нам још не износи нити какво принципијално схватање живота, нити своју било естетичку, било етичку, било религиозну идеју, нити икакво мерило, којим он процењује људе и појаве око себе. Он се задржао само на животу, и њега нам приказао, не питајући се ништа више — а и тим се разликује од својих великих узгледа и савремених праваца у књижевности.

Ну нису само искреност, истинитост, тачно оцртавање ствари Ранковићева дела. Па ни то, што је у осталом с тим у вези, али што ипак нетиче треба на овом месту, да се на своме карактерима, на своме догађајима види, да су опакости могли постати управо на овом земљишту, на овој основи, где нам их приказује, и да са те основе не би ни могли бити другчи. Он уме и да *слика* својим личностима и свим ситуацијама, у којима их износи. У том нам се Ранковић јавља као мајстор, јер му ниједан предмет његов не расте више главе, свуде се види, да је писац над њим. Унутрашњи је склад догађаја свуде постигнут, сви карактери радњу непрестано појачавају и уделују у резултатима. Нигде се главна радња не напушта ради појединости, која је можда примамљива за писца, али која ретко кад да ње управо од штете по ток главне радње, нигде није она без потребе ни задржана, нити убрзана. То се јасно види на сваки његовим већим делима, једно само веће дело (последње) чини изузетак од тога, али су ту две радње, касније и претходна. Тако вешто склопљене, да потпуно чине уписак целине. Истина, могло би се рећи, да су истакнуте врлине у вези са самим начином његова приповедања: он је прост, износи нам једну главну личност и само потребну стафажу; у њега нема паралелних радња, нема ни нагомилавања личности, те је тако лако постићи потребни склад. Али врлину у писца, где нам се јави, треба увек признати а не тражити услове, под којима се она можда не би показала, нарочито пак, кад тај писац није рекао своју последњу, и кад има пуно основа веровати, да се у свом даљем развоју не ће знатижно само на својем дотадашњем добром стражању, но да ће би их још и појачао и поне нам изнео.

Ако је ово правилно запажено, онда ће у томе бити највећа заслуга Ранковићева дела. Тиме би он одвојио од свих наших досадашњих приповедача и означио напредак у развоју српске приповетке.

Ну не би му суђено да тај напредак сам и даље поведе. И ма, тек што смо дошли до уверења, да у нему *имамо* доброг приповедача, већ морамо да се миримо с мишљу, да смо га и изгубили.

Милан Шевић.

СРПСКИ КОМАДИ
У Н. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

И после ове групе, пређимо на старије писце, оне на које обично и помишљамо кад говоримо о старијој драми: на Г. М. Вања и Суботића, хоћу да кажем. Од Г. Вања, видели смо, дају се поneке драме, али многе које по вредности замамно нису слабије, играње су малом само по једанпут (*Никола Зрињски*) и, уз то још, играње само пре 20, 25 и више година: *Јован Хус* играње 1880 последњи пут, *Вандо* 1879, *Српске Цвети* (II део) 1878, *Урош и Вукашин* 1877, *Кнез Доброслав* 1874, *Зла коб* 1873, *Марта Посадница* 1872; сем тога, *Зла коб* није играна у познијој, са свим промењеној редакцији и *Марфијца Кабола* (ова драма чија се предмет везује за доба добровачког земљотреса, даје помишљати на једну равију истога писца, талијанску писану, *Il terremoto di Riguisa*) које је најпре био достојан нашега Позоришта, није никако ни играна. И, кад се питамо што су се комади осога писца престали давати, ми се сећамо сличних примера и помишљамо на комаде Малетићеве, који су тако исто престали давати, али Малетићев случај разумемо: Позориште је, то смо могли видети и код Шапчанинових комада, усвојило за принцип да комаде својих бивших управитеља, у знак жалости за њима, престане давати; само, како нисмо до сада знали да се тако пожива обзира односе и на комаде њихових пријатеља, нисмо могли помислити да Позориште не даје Г. Вања да се не би тугом сећало његова

пријатеља Милетића. У осталом, како је недавно према Г. Бану, и Академија Наука показала, само у другом смислу, не мање пекие обзире и нидала његова целокупна дела, то се зацело не би замерило ни Позоришту да се за њом поведе и сасвим ученик. Јер кад тако ради наша највиша научна и књижевна установа која је, и по свом рангу и иначе зато што само два три пут преко године публикује, дужна коректно и по строгом мерилу одабирати, чега се има бојати Позориште које двеста педесет пута годишње излази на јавност и које је, и по својим задацима и по свему осталом, много скромнијега ранга? Што се Суботића тиче којем је, следећ високе важне коју му је ових дана подигло једно књижевно друштво, дигнута цена више но што је то до сад чинила историја наше књижевности и донуштала себична критика, Позориште је овога писца сасвим занемарило. Његови комади такође нису одавна дати: *Владислав* је дат последњи пут 1887, *Немања* 1876, *Пустахија* 1875, *Зворимир* 1873, *Бодин* 1872, *Крст и Круна* 1871, *Сан на јави* 1869, пре тридесет година равно тако да ни најстарији глумац наш није у том комаду играо, а комад *Јаковина* и није никако ни дат. Изгледа да се Позориште боји и овога писца као год и Г. Бана: што га се боји кад га и много наша књижевна тела признају; што не даје драме његове кад други дају и слабије ствара истога писца и што се оно једино нашло да чува чистоту литерарног укуса кад о њој нико у овој земљи не води никакве бриге?

Св. Симеун Мироточиви. Сликао г. *Урош Предић.*

И да пређемо на још старије писце, оне из прве половине овога века, потражимо, у истом смислу као и често досад т. ј. тражећи више начела ради поткупност националног репертоара, и Атанасија Николића од кога имамо на репертору само *Зидање Раванице*. Од овога писца, међутим, има *Краљевић Марко и Арапин*, *Драгутин краљ српски*, *Краљевић Марко и Вујин ђенерал* и још 20 драма за које смо тек скоро из новина дознали и да постоје. И, ако нећемо Л. Лазаревића (*Владимир и Косара*, *Пријатељи*) ни С. Стефановића (*Цар Урош*) као писце који су тек почели била писати, узимамо, и без икаквих скрупула овога пута јер никакве скрупуле овде немају места, и Стерију, којим је Позориште и прних година почело представе, и, сад на нову годину, обележило свој нови програм. Њиме се, кажу, чак и у Загребу почело. „Његове драме положиле су темељ и правом сталном позоришту у Загребу.“ *)

А Стерија је чудно прошао у нашем Позоришту. Наследивши његове комаде од равних дилетантских дружина, Позориште је узело давати неке од њих одмах у почетку. Неке од тих одмах је, не зна се зашто, и остављо, као нпр. *Сан Краљевића Марка* који је играо последњи пут 1869, (онај *сан* као год и онај *на јави*, баш показујући каквим „сном мртвијем“ наше племе спава). Неке је пак оставило доцније као *Вој на Косову* који је 1886, што што је у њему Позориште гледало само једну пиздданеску представу, потпуно истиснут Суботићевим *Милошем Обилићем*, кога ће валда доцније истиснути Ђурачићев *Вук Бранковић*. Неке је опет, много доцније остављо: тако су прошли *Хајдук*, на пример, играни последњи пут 1894. кад су, у осталом, уведени први пут на репертоар В. Мићковић и његов *Краљевић Марко и Арапин*. Неке је најзад (*Смрт Стевана Дечанског*, *Кир Јања*) и до данас задржало. Али се Позориште, осећајући макакву гризу савести, ипак по каткад сећало заборављеног наслеђа и почело отуда вадити поједе неупотребљене комаде Стеријине. Тако је Змај као драматург 1880 године узео *Лажа* на репертоар и Г. Глишић 1892 *Вечиту у уљиву*. Наравно да ова позна и неодлучна покушаји да се у целини васпостави Стеријина драма, нису пролазили боље од оних да се она, у колико је раније примљена, одржи. Ако се, од она два комада, моменута комедија и одржала на репертору, трагедија је остављена и забачена одмах 1882. И тако је испало да од седам датих комада Стеријиних, Позориште одржи само три до сад сезоне. И тек је ове сезоне Позориште одлучно приступило васпостављању целе Стеријине драме. И тек сад је дало *Зају женку*, *Београд некад и сад* и *Покондирену тикву*, тек сад и први пут међутим, и многи су се с опрадалам чуђењем питали да ли је могућно да се оне одасте сад први пут дају. И ако да и *Лажу и парадајску* који ће ни

*) Л. Лесковић, Лекције из историје српске књижевности. Цетиње 1896, стр. 199.

како дат, Позориште не тиме исцрпети листу штампаних комедија Стерајних. Али тиме још неће исцрпити листу свију комада његових. Од Стерије има још неиграних ствари. Има, најпре, трагедија: *Светислав и Милева*, *Наход Скопчи*, *Владислав* и *Скендербег* дат сад (прва пут) и те су ствари бар штампане и ми их, и ако кваревни очи на овим ситним словима познате највећавке колекције, ипак можемо на некакав начин познати. Али има, уз то, и ствари, не само неиграних него и нештампаних, и које се, судећи по осведоченим тежњама наших књижевних друштава, неће скоро ни штампати, и то су: *Торжество Србије* (алегорија у 1 чину), *Поставши српски царство* (опера?) и, што је још много интересантније, комедије: *Превара за превару* (1 чин), *Волшебни штапарчић* (1 чин), *Неговани муже* (други наслов: *Цандрљав муж*; 3 чина), *Судбина једног разума* (2 чина) и *Родољупци*, једина у 5 чинова, у осталом.*) И ништа од свега тога није играно у нашем Позоришту. Пута је међутим, било да се и до нештампаних ствари дође. Зашто се овако радило са Стерајем, неопходно је. Зар се морало престајати са давањем оних комада његових с којима се почело? Зар се морало прекинути са уношењем неиграних комада његових на репертоар? Зар се морало стати на пола пута кад је пут био добар? Или, да оставимо што је било на да гледамо шта сада ваља радити, мислите ли да се не може учинити што је раније пропуштено и пропуштати и обновити цео циклус Стерајин? Кажем: попуњати, јер је више комада његових ван репертоара него у овоме. Или можда мислите за су најбољи комади његови дати, и да оно што је остало, не вреди ни да се износи више? Напротив, у неиграних има исте и чак и боље вредности него у играних, и већег интереса можда. Или, најзад, мислите (јер ја све хоћу да претпостављам) да Стерија и не вреди ни да се игра, ни штампа? Како? Зар данас, кад књижевна друштва износе на видик заборављене ствари које никога не интересују, па да ни Позориште не изнесе на јавност оно што је у целој нашој драмској књижевности од најзнатнег интереса а што је, међутим, свет имао тако мало, или, шта више, никако није ни имао прилике да позна? Зар данас кад сваки млађи писац (а у српској књижевности као и иначе, *на младима свет остаје* и, ма какви они били, људи ипак мисле да свет и даље иде унапред и да је свеким правом пред сваких млађих заборавити оне старије); кад, велим, сваки млађи писац, има права да, под видом приповетке или драме, публикује оно што му, изнеђу безначајних ствари које опишује, најпре падне на памет а што му под руком најмање писмено изиђе — на зар данас да остане заборављен и забачен један писац Стерајине предности? Ја нарочито кажем *предности*, јер је вредност његова велика и ми на њу ударимо гласом кад њега тражимо. Јер, и да Стерија нема, у књижевности, познату важност „оца народног позоришта и народне драме"; и да његови списи не леже законима по архивама које су тешко приступачне, па ипак треба Позориште да их износи као дела добра, одиста добра. Стерију не морамо тражити као што смо досад по каткад тражили друге писце; за њега не морамо наводити разлоге који набегавају литерарну оцену; њега ради не морамо сметовати Позоришту да следује примерима које му књижевна друштва дају (истина је, у осталом, да овде то и не можемо чинити јер се књижевна друштва још чувају да се не компромитују издавањем Стерајиних драма) — њега можемо тражити просто, непосредно, зато што нам ваља. И ја нам да он има и недостатака, али зато и то да, најпре, није све недостатак што се данас по неразумевању као такав сматра, и, после, да у Стерије има доста неопажених делова које обилато закопавају мане и слабости његове. Знам, истина, и то да се данас у књижевности не придаје Стерији оволика вредност колику му ми овога пута признајемо; и сећам се да је, поводом Стерајина вечера, једна позоришна критика, коју је, у осталом, један доста угледан књижевни део представљао, протестовала комаде Цветићеве комадима Стерајиним; и ниси превидео да се и на много надлежнијим местима, наиме у књижевним друштвима високога реда и положаја, тако исто мисли: али, знајући колико је нередавна оцена ових чинилаца, ја држим да, ако данашња критика у оном погледу греши, неће грешити доцније и да не ће, кад се једанпут буду правилније разумевале ствари, одредити Г. Цветићу место мање него што је ово које он данас и у Позоришту, и у књижевности узима. А Стерија? Да не прорачем него да кажем само своје мишљење, ако ми је у осталом допуштено овако без потребна развијала реће, ја држим да је Стерија у комедији боља од Трнковића, а у трагедији — има доцније, један други који је, ако тако смем рећи, био дуго сматран као прав, али је, у последње време, и тај изгубио оно привенствено место и мисто остаје још за најстаријег драматичара. Јер Стерија, и данас поште су толика друга подозвања на њега и свако од њих мислио да га је претекао, још поред свију својих недостатака, заслужује, и у комедији и у трагедији, име прног нашег драматичара које му ми само по старини признајемо.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Павле Поповић.

ИСПРАВКА

У овом чланку, на стр. 103 прошлога броја, подиши о Трвковићевим комедијама (страно, пајвећи преправама туђих комедија): Ни бригина и Мило за драго потрпио су стављени. Прва је била играна 1879 последња пут, други пошао 1883, што се овим исправља.

П. П.

Штутгарт, марта 1899. год.

Херман Судерман: „Die drei Reiherfeder." Драмска игра у 5 чинова.

У прошлом писму изнео сам садржину ове најновије Судерманове драме, из које се види да је Судерман овога пута сасвим напустио свој досадашњи правац реалне стварности и да се је ишао у нова истраживања, нама хаотичко-романтичну смеру. За сто време читала ми гледала ове драме не престајем се питати: Шта хоће писац овим да нам каже? и тек из среће увиђено да је хтео да нас упозори и да нас упозна са старим, већ одавно познатим фактом: да човек своју срећу увек тек онда хоће када пита за њега постане недостижна. Ма како да је ово познат сваку. Судерман, писац „Чести" и „Пропасти Содоме", заиста би са овом темом створио лепу драму — сигурно лепу по што је „Die drei Reiherfeder" — да се је само овом темом задовољио и да није хтео још по то да о своме духу уједини Хајдеггер и Фаустову природу са Ничеовим „надчовеком". У новој модерној драми — а у класичној још више — неће се пак карактер као што је Судерманов принц Вите. Као што се Хамлет није никада могао у одређен час да реше по оно што је требало, тако и принц Вите увек чини ово што у ствари није хтео чинити. Он ступи у љубав са Хедвигом Видованом и ако није хтео да узме краљеву сећи за жену; он постаје краљем и ступупом краљице и ако чезне за другом, њему непознатом женом, а чезне за једна-женом и ако умира да је његова супруга у свакој погледу цдеа-жена. Али доиле је Хамлетово држање до извиљених ситнина

*) Ово се ствари, ако и цела нештампана досиртинна Стерајина, чувају у Матици Српској. Списак њихов као и све појаве о њима, ово ћемо писати по свој прилици у нашем сарадницима матичним. У том писму, ако досад очувани драмски списи Стерајини, сем Скендербега који је штампан и од кога у Матици има једна свеска, забележени су само сви које горе помињемо. Скицирања и антицирања и прерада Дафне и Хиралине за које можда нема ништа (М. Милићевић. Поменик. 566) да су такође били на чувању у архиви Матичиној, њих поменути у овом писму и по свој прилици изгубљени су. Добра жена, која се често помиње међу комедијама Стерајиним, није забележена ни у овом писму, ни у Поменицу, то је можемо сматрати такође као изгубљену. — Додајемо да је Позориште учинило изузетно корисне да добије оствале рукописе од Матице и да се они (сутрадан пет изложених комедија), по одобрењу Матичину, пренесоше не скоро стиже у Београд.

психолошки мотивирано и на нас хумано, докле је државе Витез без никаких психолошких мотивација и без икаквих међусобних веза тако да се сама и најмања радња у овој драми другачије разнија но што је заиста описано због чега нема и постаје збуњен и нерасположен. А као тешко једноставно је у овој драми развија диалектику која се само код јунака Хобеланов драма налази, и да се на селетку претвара у Гришпарцерове јунака размишљање, онда је ређност овог комада нарушена.

И сама техника ове драме врло је слаба, којешто радње које следују једна другој немају никакве међусобне везе тако да гледаоци одмах кримскуље да нисам овде нигде дорасло своме послу. Саме радње су без икакве важности, врло често странно конотоше; једино је сцена у четвртом чину, где се Лорбас колеба да ли да убије пријатељ достојна Судермановог имена и само благодарећи овој сачувано је и овај комад од потпуног заласка на Штутгартској позорници.

Цела је драма написана у стиховима — а то је код Судермана правила — међу којима има врло лепих, местимично дивних дирских дела. Комад је једновремено играо на трима позорницама: Берлину, Дрездн и Штутгарту а сваја је исти сачувао од потпуне пропасти само реномеом Судермановог имена.

Ј. Адамовић.

† **Светозар П. Рашковић.** — Светозар П. Рашковић родио се у Моштаници, у округу подунавском, 7. децембра 1855. год. Одрастао је у свеју Гарашима, у пупадијској Јасеници, где му је отац био свештеник. Основну школу учио је у селу Врчкопалнци и у варошици Аранђеловцу. Четири разреда гимназије и богословије свршио је у Београду. Окончавши се са седмом Богословом Пастаљском из Београда одо као државни питомац на духовну академију у Београду. Ту је изучавао богословске и филозофске науке и историју литературе, руску и општу. Свакојако се као бивши питомац богословије, из које је најсавршији предмет изучавао општеству и историју исле хришћанске проповедничке литературе, нарочито српске. Поштo је српско духовну академију и крстио се у Србију, буде постављен за професора црквене историје у пратријаршијској гимназији. Професорски је живот волизио 1890. год. Као богословски кандидат, а тек што је био: «О привилном бесединштву у руској цркви у другој половини 18. века и у првој половини 19. века.» Исте је године постављен за професора и професорског је у Крагујевцу, у Нишу и у Београду.

Године 1892. довеси «Отаџбине» прво Рашковићев рад из леке књижевности: «Лесове лиције» за конс. III разреда основних школа, који је још у Русије стално на хартији. Од то доба јавља се Рашковић непрестано крајем отаџбина из леке књижевности у политичким, белетристичким и стручним листовима српским. «Народ» и «Одјек» објавили неко мање летопис сина и прича, «Отроклун Гаспинс Лозанске сабе» (1893.), «Јеванђелски Брег» и политику, Позитивне и филозофије (1893.), «Дело Страшеу ков» (1894.), Потеру, Пропаст, Звакатину неправду (1895.), Богословлја (1896.), Прву утају (1897.), Звонаре (1898.), «Недрог Пословени рад» (1898.), «Правило Божо Светоме добротворца, Приједатеље, Животни сирт (1898.), и Стари врућскаван (1899.) — Год. 1897. изашла је Српска Књижевна Задруга лепо роман Горски Цар, а 1898. год. награђен је Матица Српска лепом друга роман Сеоску учитељицу, који се сада штампа у Београду српском Књижевне задруге. — Врло лепом системом изложила су и у патриотском листу «Слано» (Нин, 1898.), а лепом системском говор Светозара и учитеља, и њихов однос и задатак у народу, које је гледано своим учитељским у учитељској скупштини, састављен је садржај катихизиса, а тада српском нина т. Инокентије, за свештенике и учитеље своје епархије (Нин, Прва нина штампарија Ж. Радоњанског 1895.) — Као професор богословије изградио је за своје ученике Упутство за црквено проповедништво, омилетика, по Тихорову и др. ауторима (Београд, штампарија Петра Е. Тошићанина 1894.

Сред најобилнијега књижевног рада Рашковић се у лето 1897. године опасно разболе. И са тешком болешу у грудима отишао он од са уморном снагом свога духа једну по једну зазисло своју од свеју. У манастиру Букову, куда је отишао у пролеће 1898. год ташеса свежуха, нашао рожи Сеоску учитељицу, затим у Гаранина и у Београду неколико приповедака, ито написане у «Бранику Колу» и у «Делу», и на посветку дорини у Херцег-Новом неколике своје радове, што их је понео на хартији и у глави, над је понио на горе, да тамо себи лека, или бар продужење живота, потражи.

Полетком марта о. г. дошао Рашковић у Херцег-Новом таке да му је увек најлакши сан. То је био и сувише јак удар за човеканоји се готово и сам с дубом борио. Тешко је још само њиме свете, да доће до куће, те да умре у кругу своје породице и деце у земљу своја завичаја. Судена га час стаже 18. марта о. год. у зору, а 19. марта је сахрањен уз велико учешће својих другова и поштовалаца његових радова.

Рашковић је оставио за собом једнину удовицу са два сина; остаио их је, као што оставља своју породицу професор, који је, и сувише, и књижевник српски. На њих им је остало много: свесну уснокоју и дела непрелазне вредности, која ће бити вечно њихов и повоо целога народа.

Из Српског репертоара (фотогр. снимио г. М. Јовановић, дворс. фотограф.). Док досадне године Управа Е. С. Народног Позоришта поклоње у последње време изношени покази на српском репертоару не само да није био назвати него што за последње деване даже Српском Позоришту. Од начала чеје су комади до сада изношени најбоље је заступао Јован Стерија Поповић. Сваки који довољно у свом броју представа II типова из Српских комедија. — Нема је ово врло кратко «Ноше Нешић» за Албум Е. С. Народног Позоришта, који неко у току времена доносити у свом листу.

Невеста (снимио Ф. Иродић. — Освануо је и тај дан! Сунце зрачи своје животворне зраке нас да и ово узима учешћа у невесиној срећи; свеже цвеће као да ужива што му је суђено да своје као невести украси. А с колико ли тек љубави и жалосте крочила старија сестра иноће лепше од невесте да њене зиме своју сеју коју данас као женинска избраница пред олтар ступа! Реши од милоште не сиже је је уста, већ их ниже као пајдивни сестрински зараке неиротивних закосних волушница. — А млада избраница уграја је своје крупне очи ређо ба у будућност која јој се и на јаву и у сновима најлепше осмехује. Како сија у тим очима и дубак и тежина, колико је чедности у њима а, у нити мах, колико озбиљности пред ступање у нова права и нове дужности!

Легитатска романса (снимио И. Зиковић. Немачки шкакшеть-сликар нрестакио је у свој сапиш легитатску романсу као тако симпатично да се гледаоци и нехотице чуди: од куда јој то ње и зар та је могла и неколике трепутака носити над је као створена да је робови служе? Или је ово, можда, харемска изјашња, рођена по њему само и у стварн господарка жалког клинског срца?... Не пажљивије, јер то не би ни хомоћи ни одмах десети само сликс, која се може крстити како је коме драго; јер је неосиорно да се и за овом Зиковљу роду огледа нешто већ познато отмичност у сликарству, познност у сталиу дејаи и дедалиосхватање изборног предмета.

Мост преко Вардара код Скопља (по истогр. снимку. — Уверени да је српска читаоница дара сва кутић српских зеи посвећеобних крајева и карочито оних у којима су нини клинични јунаци себи безбрижност тежаи, доносиоо сваку клинеоту хоста код Скопља који је међи свеком српске слике у промоштн а најдивнији један у садањој зеоноји.

Соста Симеуи Мироточиви (снимио Урош Иродић). — 13. октобрадо ове године клерницо се пуних 700 година од смрти Светога Симеуна — Стевана Немање, српског великог жупника и оснивача Немањине династије. Утомпома на тај дан прослављена је у Сриству, и нарочито у свакодиој крадевини са кулог поштења и захвалности према великом владиоу. Успомена на Стевана Немању поседује је тога дан у срцима Срба сина и сирда будући наде на лепшу и срећнију будућност разноврадних дела српских.

*

ИСПРАВКА

У прошлом броју «Нове Искре» у опису Адакале читали смо да је оно остриво, после Видинског утврђења, кључ у свакој аустријску. У вези ђа. Весковић **„Основи међународног права"** (књига која тачно је обележен војнички положај Адакале овако гласи: «Падом III протокола Сан-Стефанског Уговора од 19 фебруара (3 марта) 1878 одређено је било, да ће се, с погледом на ове границе Србије, тврђава Адакале са Дунаву пазустити и порушити. Али како Аустро-Угарској није никако било стало до једног, у чије је руке она ово важна стратегиска тачка дошла, то је она отпочела некаквидно с Турском преговоре о томе, и споразумела се с овом државом да аустро-угарске трупе посадне привремено ово острво до коне седеће конгрес, који ће се решити на конгресу. Српска је војница 13—25 маја 1878, а турска посла од 600 душ отвиде је у Београ, остала брзо аустроугарске трупе тврђавну и ратну справу која се у њој налазила. На остриу овом посади једа аустр. чете вепадиде; које још на 400 душа готово све чистих мухамеданаца и њиху осим свога хоџе још и судију, који постиже и шаља харта.»

Ово исправљамо и допуњујемо овде остриа Адакале у врхом броју.

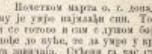

КЊИЖЕВНОСТ

Српска Књижевна Задруга. — Српска Књижевна Задруга својим издањима, седнам, које овог пролетно заседочака жалкост подузећа, трезвеност рада, укус и одабране у издању дела. Ово су њене до сада дела:

Житије Герасима Зелића, сп. II. Епске школе Јов. Суботића, сп. I. Приповетке А. Е. Лазаревића, сп. I. Горе доле по Пашуду, путничке црте Др. Мил. Јовановића. Усамљене Немање од Др. Драгољуба Павловића, Всемладанске споменика од Оливера Тодосијевића, с интересног предмет Др. Љуб. Недић, Искрице од Ив. Томазеа.

Од Житија Г. Зелића имамо овде другу књигу, од изванредно религиозног академика г. Н. Ђорђевића. Ово дело чуне

ног православног далматинског трудбеника даје значајне и здраве погледе на ондашње друштвено стање, које је завладало крај прошлог и почетком нашег века.

Књижевност је наша, даље, заступљена старијим писцима, Николом Томазеом и Јованом Суботићем, и новијим, Лаз. Лазаревићем и др. Мил. Јовановићем.

Томазео, одлични полиграф, познат због свог слободоумља и своје оштре критике, поред многобројних и разноврсних радова на страним језицима, писао је и језиком српским. Рад његов има значаја за словенске народе, јер им је он у свакој прилици био искрени пријатељ, бранећи их од непријатеља и речито славећи карактер и дух њихов. Једре су и поучне Искрице његове. Оне ће увек крепити дух у читалаца и бити огледало величине погледа и срдачности душе писчеве.

Предговор од г. Дим. Петрановића приказује занимљиву биографију и огромност рада Николе Томазеа. Напомене уредника г. Љуб. Јовановића потпуно објашњавају значење речи из језика Томазеова и расветљавају садржину, коју је тешко разумети без знања ондашњих прилика.

Јован Суботић, плодан и даровит српски књижевник, заузима видно место у историји српске књиге. Живот, рад и значај овог писца јасно је обележен у предговору, а из пера академика г. Љ. Стојановића.

У овом су издању мање и веће епске песме писчеве (Сабља-момче Цвет-девојче, Врдничка кула, Бледи Циганин и т. д.). Оне су махом писане у духу народном, језиком доста чистим и са песничким лиричним полетом.

Тужан спомен из новијих дана јесте велики губитак наших даровитих књижевника Лазе Лазаревића и др. Милана Јовановића!

Нису ли једнодушност многобројне стручне критике и свеопшта симпатија читалаца издигле Лазаревића на прво место наших приповедача? Чисто и природно приповедање одабраних тема, психолошке студије или утисци, ведрина и свежина душе, осећајност срца, бирани језик и привлачан стил — дивно су истакли, и у оно мало приповедака, силину даровитости и велики приповедачки таленат, обележавајући Лазаревића творцем савремене приповетке.

У овој првој свесци налази се и једна нова и већа приповетка «Швабица», истинита и дирљива прича његове неусрећене ђачке љубави.

Предговор академика г. Љуб. Јовановића износи је пуну и живу слику живота и књижевног значаја Лазаревићева. Потпуна и значајна критика приповедака, а наклоност Лазаревићу као човеку, сину, другу, пријатељу и лекару, изразито су оцртали голему вредност овог тако кратког, а тако цењеног живота.

Са др. Мил. Јовановићем већ се добро упознао читалачки свет дела Српске Књижевне Задруге. Ко се не сећа његових збирака «С мора и са суха» и «Тамо амо по истоку», које вас уводе у нове непознате светове, на начин тако забаван, привлачујући их са великим и свестраним одабирањем занимљивог и корисног. И у овим путничким цртама Јовановић је вешт и оштроумни посматрач, осећајни писац, солидно образован и забаван спроводник на путу.

Његову вредност као посленика на многим пољима животне каријере и обилатост и вредност његова књижевног рада износи је г. Анд. Гавриловић у занимљивом и исцрпном предговору.

Дело је ово изишло под знатном и марљивом редакцијом г. проф. Вулића.

Страна приповедачка књижевност заступљена је дивним, класичним романом Оливера Голдсмита, Векфилдским свештеником. Овај роман, познат и признат, преведен је изданим на много страних језика, доживљујући неколико издања.

Српски је превод од г. проф. Љ. Недића, доброг познаваоца језика и вештог стилисте, који се је марљиво потрудио да очува простоту стила приповедачева и јасност излагања, у одабранијим изразима. Падају у очи и архаизми, које је г. преводилац рад да ожиги, да би боље пристали целокупном тону приповетке.

Предговор је од самог преводиоца: износи живот и рад писчев на кратко, па и саму оцену овог романа.

Од науке, коју Књижевна Задруга иначе популарише са појединачном срећом, у овом издању налази се Уједињење Немачке од проф. Др. Павловића. Тема је свакојако од особитог значаја и за српског читача.

У историском прегледу развитка немачке државе обухваћени су периоди времена од најтамније давнине до Вилхелма I, оснивача народног јединства немачких земаља. Историско развиће народног и политичког живота ове земље прелазило је кроз разне мене, докле није, на последку, донело велику и неминовну последицу, данашње уједињење. Све мене обележавају извесне значајне епохе, у којима је писац средио и концентрисао историски значај њихов.

Дело г. проф. Павловића показује на себи марљиву обраду огромног градива, које је писцу стојало на расположењу. Изгледа само да је баш ова маса факата, које има своје вредности, сасвим заклонила тражене погледе писчеве.

Ђор. П.

КРИТИКА

Летопис Матице Српске, уређује *Милан Савић*. Књига 186. 1896, свеска друга. У Новом Саду, штампарија српске књижаре браће М. Поповића 1898. 8-на стр. 236.

(свршетак)

Најзнатнији прилог у овој књизи за делање Шафариково на словенском југу јесу «Писма Павла Јосифа Шафарика к Адаму Драгосављевићу», које приопћи проф. Ђорђе Магарашевић. Проф. Магарашевић у једној од последњих свезака Летописа изнео је живот и рад учитеља А. Драгосављевића, који се много интересовао за српске књижевне старине. И ако Драгосављевић не имађаше довољне спреме за анализу и оцену старих српских споменика, то је ипак Шафарик имао у њему вредног скупљача старих српских споменика. Кореспонденција Шафарикова са Драгосављевићем започиње 1830, те се наставља све до Шафарикова одласка из Новога Сада 1833. Магарашевић је приопћио седам Шафарикових писама, но добро је учинио што је из Драгосављевићевих протокола исписао и његове одговоре на Шафарикова писма. Но Магарашевић се свакако огрешио о захтеве филолошке критике, што није у целини штампао писмо Адамово где се потанко описује један Минеј, који је он видео у Поповару и Липови (стр. 61). Ово је потребно било ради тачније оцене поступка Драгосављевића у пословима такве врсте, пошто из писма Шафарикова од 24. јуна 1830. видимо да овај не беше задовољан са Адамовим описом и поређењем: Ich wünschte, dass die den Porzawaren und Lipover Minei genau verglichen und mir specifisch anzeigen, worin der Unterschied besteht. Aus Ihrem Briefe sehe ich den Unterschied nicht. Sie müssen die 2 Exemplare neben einander legen und Wort für Wort vergleichen — dann wird sich gleich zeigen, ob nicht irgend wo ein Unterschied in der Ortographie ist, woraus man schliessen könnte, dass es zwei Drucke sind (стр. 62).

Из тога а и из других сличних места, нарочито овде где му обраћа пажњу како да поступа при прегледању старих рукописа (ibid.) види се да је Шафарик био од знатна васпитна утицаја на рад А. Драгосављевића.

Сем ове интересне грађе приопћио је проф. Магарашевић акта, којима је патронат српске новосадске гимназије узео у обрану Шафарика пред вр. угарским намесништвом године 1824. Грађа ова послужиће такођер као интересни прилог за биографију Шафарика.

На истом месту налази се расправа проф. Рад. Врховца «П. Ј. Шафарик и српски језик». Ова расправа је најсамосталнија работа у овој књизи, и ако се опажа по самој композицији радње да је рађена са доста брзине. Пре него што ће почети оцену Шафарикове радње на историји српскога језика, окарактерисао је Врховац згодно претече Шафарикове: Добровскога и Копитара, истакнувши Добровскога као присталицу «старе емпиричне граматике укалупљених схемата», а Копитара као представника новога историјскога метода. Познавши са тога гледишта назоре Добровскога о старословенском језику и његову односају према српскоме, који се напокон формирале у српско-бугарско-македонску теорију у његову чувену делу Institutiones linguae Slavicae г. 1822. Копитар пак већ у рецензији на ово Добровскова дело јасно заступа такозвану панонску теорију. Прелазећи на Шафарикову литературу од 1826, тачно јој је одмерио вредност, истакнувши с правом да је у њој врло мало самосталности. И у питању о односају срп. и буг. језика према ст. словенском и у питању о односају српскога језика према словенском држи се Шафарик чврсто Добровскога, те с тога Врховац с правом истиче, да «не треба мислити да је Шафарик основао некакву српску теорију: он је само притврдио што је примио од других.» Напоменувши Шафарикове назоре о српском језику у историји јужно-словенске књижевности, истиче самосталност Шафарикову у томе раду. Пре него што ће прећи на оцену дела «Serbische Lesekörner» којим је Шафарик толико објаснио историју српског језика, покушао је да нацрта назоре ондашње српске генерације о словенском и српском књижевном језику. Говорећи о Добровском и његовим назорима о српском књижевном језику ваљало је да је Врховац употребио горе споменути зборник Јагићев, где је изнесена кореспонденција Добровскога и Копитара, а нарочито стр. 426/7. Сем тога ваљало је споменути да је још Добровски у првој десетини овога века читао старосрпске споменике и опазио да се они по језику разликују од старо-словенских споменика, само што те разлике није сматрао као индивидуалне особине српскога језика, него као покварење од старо-словенскога (Писма I. 151). У погледу Вука и његова односаја према српско-словенским споменицима, ваљало је јасније истаћи заслуге Копитарове у томе погледу. Из кореспонденције Вукове са Мушицким види се, да понајвише Копитар наваљује да му се пошаљу стари српски споменици (Гласник срп. уч. друштва 75., 208), а када је примио и проучио неколико, са усхићењем јавља о томе Добровскоме (Писма I. 445). Иначе је проф. Врховац стручно и знатно оценио значај дела «Serbische Lesekörner», показавши јасно како је Шафарик овом радњом јасно доказао велику старост српског језика и његову самосталност према старословенском језику. Но најслабије је оно место где Врховац разлаже за што овим делом не беше она борба која се у двадесетим и тридесетим годинама разбуктала због питања о српском књижевном језику, пошто је Шафариково дело решило питање у корист Вукову. Прави узрок беше — разлаже Врховац — неразумевање Шафарика, пошто његова књига беше строго научна, а тадања српска конзервативна интелигенција не имађаше довољно спреме да схвати значај Шафарикове радње. И Тодор Павловић и Лукијан Мушицки и Јован Хаџић-Светић несаху сличноције овој књизи, не знајући да је ова књига основала опело њиховим теоријама. С тога Светић и води упорну борбу са Вуком, док напокон не дође Даничић да реши борбу у корист напредних идеја.

Најопширнији чланак у овој књизи јесте опширна биографија П. Ј. Шафарика коју започе на жалост рано преминули др. Ђорђе С. Ђорђевић, а настави и изради Сима Н. Томић. Писац ове радње старао се да што детаљније изнесе живот овога великога радника, а изучити његов рад и оцену тога рада изнеће у засебној студији, која ће излазити у појединим свескама Летописа.

При изради овог чланка послужио се Томић понајвише горе поменутом радњом Јиречковом. Штета је што се није издашније ко-

ристно кореспонденције Шафарика и Вука, које се чува у Београду, и до које не могаше доћи проф. Јиречек. Дознавши се мора тежња Томићева да што јасније изнесе узроке који изазвали колико прекрат духовни крајеви пропасти и почетком овога века, то да на тој основици наслика оно доба и све ужасне у којима се Шафарик у Немачкој нађе. Добра је дала оказија да Шафарик дође у Нови Сад као идеалиста и естетичар, који се на бриге не дижучи разочара. Ову толико интересну ствар требао је проф. Магировићу истаћи. Напомињући да је српска читалачка публика овом радњом добила са свим јасну слику о животу Шафарикову, упућујући на неке тешње које се у брзини котирале, а сем тога подробније проговорити о одношају Шафарика према Копитару. На стр. 104. где Томић описује Нови Сад, као средиште духовног живота Немаца, требало је брзини потпуно сагласно Јиречка. Нада даље особито у ово разлагање Томићево на стр. 144. где је говор о Мушицкоме оди Шафарику, изложио нешто у половини децембра 1819. и Шафариков одговор на ту одлуку од 11 новембра 1819. Томић је вадио каквих год се сте писмо вадили. За сљутак да ће бити већу Шафариковим писмима у Београду.

Што се тиче одношаја Шафарикова према Копитару имало би се по чему још документи. Фалаг је да између Шафарика и Копитара није било никада праве сагласије. Мора се чини да је у том погледу имао знатајну улогу и разлика во религији, Шафарик беше патрон кротестант а Копитар опет кретерани католик. Наталди ово можемо из писама Шафарикових Копару. Назалкому и докиле Погодину а из писама Копитарових Добровскому у Хавке. Томић на стр. 195. тврди да се неспретност и дволичност страно Копитара огледа у писмима Копитарова Добровскому и неговим писмима Шафарику. Копитарова писма Шафарику, колико ја знам нису се сачувала, а из Копитарова дневника, крнообилног у другом тому српскене Копитара и Добровског на које се Томић позива, за сад не видим. Г. Томић зна когодо, још не може да буде довољно објективна према Копитару. Под утицајем ове интимитије према Копитару налаза га на стр. 157., «старом бечком дисциом.» Признајем да је Копитар био човек опитра и суров карактера, што се особито огледа у писмима писмима Словенку Јернику у којима дуте и безобразно гледа на Пражишка, срп. Лиђеја у Граду, по током времена свидају се са нота мало по мало оно лаге, којим су га савременици Чеси и Руси уврљали. На писама Ант. Гајнера дрч. М. Феслу (Писма II. 313—317) јасно је да Копитар за време бављења у Риму но беше у служби римско пропагације, чиме су га савременици бедили, него је служио чешкоме. Подаци нетрпељивих непријатеља да је стајао у служби бечке полиције није ничим доказана, а истина мрзња српам крашког краја сазнаста није била без разлога, и мишљење дра. Матеје Мурка да београдска Копитарова у Врескахуову деспотовог није никакова без икаква значаја, већ бити без разлога (Archiv für Slav. Phil. XVIII. 580). Најпосле нико нема једнакоп мерок да мерило мало је у одношају Шафарикову према Копитару истакнуте нашење дра. Подаци, по коме је Шафарик много допринео да се одношаји између вета и Копитара још јаче затегну, нашто је он ишао и преко пријатељских путева, у писмима Кезему, стражичко Копитара, подсећући га у неговим књижевним радњама родитеском смеровп (Pavel Josef Šafařík a dějiní písemnictví Slovanského. Český časopis historický I. 30—46).

Београд Др. Јован Радоњић.

РАЗНО

Јавно предавање. Г. Стојан Новаковић, српски опуномоћени министар у Цариграду држао је 7 јануара у српској установи у Цариграду предавање «О градовима и варошима у средњем веку у западној Европи и на Балканском Полуострву.» Изнесавши у кратко историју развитка варони и градова у западној Европи, завадевши је варочито размотрио утицаје под којима се развијао развитак градова и варошп у средњевековној Србији. По мишљењу г. Новаковића прва је утицај јолазно на Византије с којом је Србија била везана политичким и културним везама. Та је струја била задржатп централизацијом неприкладним расположењем према муниципалној автономији. Други утицај, либерални, довезао је из приморских далматинских градова са којима је Србија била везана и политичким и културним везама. Трећи утицај беше од страже «слуђанских који, и ако се у Србији није ни баш разико до онога степена као на западу Европе, ипак беше знатна снажна градовска. — Због оних укрштених утицаја на предња градова у Србији нпао је спорни карактер у напред. Ако сводове и незнатне и јадне белешке о вама. Градови у старој српској држави не умињу ону улогу као градови на западу, опи не учествују ни у развитку политичкога живота овога века.

Дом за сиротну и напуштену децу у години 1898. Из извештаја управе овога друштва, који смо раније објавили, види се да је у овом дому у Београду било крозаг године 150 деце, од којих је 88 исправала а 62 довољише од којих се једна удала. — У занатској школи било је 7 настављика, 4 мајстора и 53 ученика (у четири разреда). Занати су: четкарски, столарски, струтарски и браварски. Од израђевина продато је за 25.878 дин. Од девојачких ручних радова зарађено је 2,746 дин. — Управа друштвена наверава је да у овој години проширп зграду за своју Занатску Школу и да уведе још ова занат: кожарски у вези с израдом полукоприсних злата и сирма, а поваки који ће бно у вези с кожарени. —

Управа Дома за сиротну и напуштену децу ради сада на подизању Дечје Болнице. За овај циљ Управа је до сада прикупила преко 25,000 динара, кан је тп још нада скромна сума, чије поклањање зависи највише од добрих и племенитих људи.

У години 1898. Дом Сиротне Деце имао је прихода 77,747. а расхода 73,129 динара.

Хрватски Салон 1898. Друштво хрватских уметника издало је течајем изложбе 1898. год. свој Салон у четири свеска. У њима је репродуковано 55 уметничких производа од 18 излагача. Уз репродукције има и књижевних прилога од 27 хрватских писаца. Осим тога има у свакоп и белешка са изложбе. Сва четири свеска стају 2 форинта и који се пожурити у сами хрватским књижарама или код Друштва Хрватских Уметника. (Загреб, Франкопанска улица бр. 2). Коријо за Хрватски Салон шаљу се код књижевника Јарбеха (Загреб, Гундулићева улица).

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Годишњица Николе Чупића, кн. XVIII. Садржина: Део прва — Записници Одбора Чупићеве Задужбине. Део други: 1. «Задружна кућа на селу.» од М. Б. Миленковића. — 2. «Васојевићи, Полимље, Метохија, Беленце Милоша Великпровића, свештеника пиротског. — 3. «Шале и иронске значености у држави Немањића», од Миленка Вукићевића. — 4. «Белешке о варијантима српских народних песама», од Андре Гавриловића. — 5. «Из Србијанке Симе Милутиновића: Балкарија у селу», са коментаром Драг. С. Мишутиновића. — 6. Неврокоп Светислава Вуловића, од Момчила Иванића.

2. Књижевни радови Архимандрита Никифора Дучића. Књига 6. «Борба добровољачког Корпа Ибарске Војске 1876. год.» и «Устанак Чета Јаворског Корпа 1877.—78.» — Београд. Државна штампарија Краљевине Србије 1899. 8-на. стр. 508. Цијена 3 динара.

3. Синтакса српскога језика за ученике средњих школа. Саставио Јанко Лукић, професор. Пожаревац. Штампано у штампарији "Борба" Наумовића 1899. — В. 8-на, стр. 269. Цена 3 динара.

4. Из припопедака од Милана Кнића друга: «Историја једног шпијуна», «Такав је свет», «Јелена крч», «Ми смо победили», «Темерга пијанице», «Како се мој пријах оженио», «Загонетке», «Дванаест укуп», Српска Карловци, Српска Манастирска Штампарија 1899. — 8-на, стр. 106. Цена 50 новч.

5. Брат брату — Србин Хрвату — помоћност и хоздрав у слову седамдесет-четврте рођендана Дра Светозара Милетића. 1899. Догледа свеки омладине академске, српске и хрватске средњевеке 10. (22.) фебруара 1896. Нешта вестимонка Александра Сандића. У Новом Саду, Српска штампарија дра Светозара Милетића. — 8-на стр. 13. Цена ?

6. Шема Израиљ! (Чуј Израиљу!) — Прпчаја из Библије. Превео с немачког Јов. Б. М. Цена 0·20 в. з. — Београд. Издање Мих. Бучића, типографа. 1899. Штампарија Ст. Николића.

7. Знатај Газдинићене сушнице за производњу суших шљива у Србији. Од К. Д. Г. Прекатимано из «Токаше». — Београд, Срп. Крљ. Држ. Штампарија, 1899. — 8-на, стр 15. Цена 0,25 пара дин.

НАПОМЕНА

Молимо скупљаче своје који до сада не послаше претплату за I четврт, да настану прикупити претплату јер је прошлим бројем прва четврт исекла.

Тако исто молимо све своје уписнике и пријатеље којима смо до сада лист слали а нису претплату положили, да то у најкраћем року учине.

ВЛАСНИШТВО

„НОВЕ ИСКРЕ"

„Нова Искра" излази 1. и 16. у месецу — Цена: за год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

8. БРОЈ — БЕОГРАД 16. АПРИЛА 1899. ГОДИНЕ — ГОДИНА I.

НОВА
ИСКРА

ПЕВАЧЕВ УСКРС

од

Радоја М. Домановића

Он је у овоме месту, где сада живи, тек од пре три месеца. Никоме није причао од куда је дошао, а бесумње га нико за порекло није ни питао. У осталом ко ће га и питати? Он лепо пева и удара у тамбуру, а то је главно. Весело друштво се искупи и зове Перу. Тамбура зазвечи, а он запева рецимо: „Од севдаха горег јада нема, ал севдах се са севдахом вида!“ или ма шта тако и коме би онда крај вина и такве песме пало на ум да принита Перу одакле је и што је амо дошао.

Не верујем да би и теби, читаоче, стало до његова порекла, па чак и до ове моје приче, само кад би чуо звук његове тамбуре и онај његов и сладак и силан глас. Та кад он запева коју песму што у срце дира, заборавиш и сам ко си и шта си већ се сав предаш звуцима, који те опијају час слатком тугом и чежњом, час бујном веселошћу, те душа устрептала, опијена од таква осећања предаје се валима звука на милост и немилост да је носе собом куда хоће.

Е, али кад њега нема да запева, онда можете допустити да бар ја о њему причам.

Сервено је! Сликао Габријел Макс.

Није он случајно дошао у ово место, где га нико није познавао. То је тако морало бити. Пера је син доста имућних родитеља, без којих остаде још у осамнајестој својој години. Кад је постао пуполетан ожени се, прими наслеђе и отпочне трговати. Он млад, наиван, невешт, добра срца и поверљив према сваком, а друштво рђаво, те злоупотреби те његове добре стране, и онда није никакво чудо, што му се, кад је узео тридесету годину, продало све за дуг, а он остао сиромашак са женом и четворо ситне деце. Пријатељи и познаници га напустише и он бејаше остављен себи самом.

Заната никаква није знао, а породицу је требало хранити. Једино што је могао и умео а то је да вешто удара у тамбуру и лепо пева. Недаће живота уплетоше јад и тугу у његов иначе ведар и весео дух, а баш та туга чиста и искрена даваше необичне дражи гласу његову.

— — — — — — —

И он остави место свога рођења и пође у свет, да *тугом својом људе весели*. Неколико година већ живи од те горке зараде, идући тако по местима, где га нико не познаје.

Па ипак је храбро сносио своју тешку судбу; певајући другима предавао се и сам песми свом душом, те за часак заборави све јаде. Жив човек се на све навикне, па и он је навикао да са мало буде задовољан, а зарађивао је то мало колико му је за живот потребно. Кад он не би могао зарадити жена је његова шила рубље богатијима, те зарадила она.

Али пре месец дана разболи му се жена. Опомад се тек она предигла и занемогне дете. Имао је чак нешто мало уштеђена новца, и то све оде за лекове при жениној болести. Већ је неколико дана како није могао ништа зарадити. Једино још што је леб од пекара добијао на веру.

Осванула велика субота, и он целе ноћи није трепнуо. Била је буна и жена, али су проговорили једва неколико речи. Седели су у мраку уз постељу болесна детета, које је стењало, јечало и по каткад мљацкало уснама.

Исток већ подбељује, и у соби се почеше назирати нејасне контуре предмета. И они тако назреше у полутами једно друго, и задрхта свако од својих црних слутња и мисли. На поље сниј тиха, пролетња киша; истовои лупом крила и кукурекавањем објављују зору. На улици се већ поче разлегати жагор и блејање јагњаџија, што их сељаци догове на продају. Прозори суседног стана осветљени и кроз намакнуте завесе виде се сенке: час промакне рука, час глава, час цео труп. Све ово као да Пери заговештаваше неку несрећу, као да му потврђиваше бедно и мучно стање његово. Тако му се чинило.

Блејање јагњаџија постајаше све јаче а жагор и врева на улици све већи и већа.

— Купујте јагњад. Данас ће сваки купити јагње! — помисли у себи и мисли га одвеше у прошлост у дом родитељски.

Он је лежао у постељи у то доба и гледао кроз отворена врата у кујну, где мајка према свећи меси колаче. Као да је гледао њезино благо, пуначко лице забрађено моравом шамијом; пред очима му је био сваки њен покрет. Врата се с пола отворе, а улази отац, и прича како је добро јагње купио, а он скочи с постеље и журно се облачи, и истрча на поље да милује јагу и да одбира из велике корпе најлепша и најјача јаја за тућање.

Болесно дете јекну и поче мљацкати уснама, а жена некако тупо и очајничи уздахну. Перу то трже из снова и на душу му паде тежак терет. Осети да је сад отац и да он треба својој деци да припрема радости, које он детету ускраћује.

Железничка воз писку на станици, која је ту у близини, а за тим се чу опо монотоно хучање и клопарање. Пера чисто зажеле да некуд бега далеко, далеко — можда у прошлост своју.

Дете опет јекну и поче кроз плач бунцати:

— Мајка, Милан узео моје шарене јаје!...

— Тући благо мајци, мајка ће теби друго дати, — рече жена да би умирила дете. Полуби га, а сузе покаваше врело, детиње чело.

— Бедно сироче моје — прошапута Пера, и у том трепутку се опет сети свога детињства и својих радости тих дана, својих родитеља; сети се како је и сам припремао за тај дан док је инуђан био и на душу му паде такав тежина као никад дотле. Једва је дисао, челом му избио зној, уста засушила, нешто га поз грлом дава, груди празне, а низ образе се скотрала неколико суза.

Из суседног стана чује се лупарање и шкрипање врата, за тим одмерено љуљање као кад се размесује тесто, па онда звека тепсија...

Болесно дете опет поче плакати. Почеше се будити и остала.

— Данас се мора наћи новаца — цикну жена кроз плач, љутита, а и сама не би знала рећи на кога.

И Пери се заиста учини како се може наћи, само ако се потруди. Љутио се на себе што већ није стигао некуд, него „дангуби ту скрштених руку.“

Неће од куће готово с чврстим уверењем да ће моћи много учинити.

Ишао је улицама, а и сам не зна куда, па ипак на души као да осећаше лакше „дуг се труди“ не би ли намерио какву прилику, и да га питате какву прилику то мисли, то вам ни сам не би умео рећи.

На све стране, куда год се окренете, видите журбу и припрему за сутрашњи велики празник. По негде већ се спремно само још каква жена повезана шамијом брише прозоре; негде ствари износе у двориште, а соба још опомад окречена, на сад перу патос; овде опет из куће чујете како луда тучак у металној ступици, то се туђа шећер или ораси; онде опет осетите мирис пржене каше; преко пута у другој кући видите како се врата отворе и изађе дечко с тепсијом колача, а за њим се помоли домаћица са засученим лактовима и изговори: „Нека не прегора као оне прве!“ У неком дворишту опет видите како се искупила деца на гледају како се дере јагње. Свуда се осећа мирис варзила и често гледате како се деца окупила око мајке, па гледају како она шара јаја хенапом и већ се за свако потрађају чије ће бити.

На улици је тек прави метеж. На све стране блеје јагањци. Око сваког стада окупљено по двадесет-тридесет купаца. Ту се вичe, ценка, лагли, теклиши. Куд се окренете срећете некога што носи јагње на леђима или у наручју, неки бурекџе с папом, неки корпу пуну стварн, шегрти пропосе нове ципеле и одело. Трговине пуне: једни улазе други излазе, и сваки носе под пазухом какву привољену ствар завијену у хартију и жури кући да проба како ће му стајати. Људи, који су свршили посла седе пред кавапама, сркуу кафу и ракотворају како је ко јагње купио и какво је пипо набавно; удешавају унапред распоред проводења, а са лица им читате неку необичну срећу и задовољство.

Куд год погледате све је другојачије. На и у кавапама настала нака промена. И ту се бришу прозори, пере патос, износе столови, те гости седе на пољу или у каквој соби, која је раније опрана. И шико се не љути, сваки још у опим промепама налази неку необичну драж. Чак и ча-Тодор, стари банаћанин, кога иначе увек видите пред дућапом, где погнут и намрштен љути и претура бројанице у рукама, оставио да млађи продају у дућану, а он преко обичаја сео пред кавану, поручио кафу и што је најчудноватије, отпочео причати неке своје обешењакулке из младости, а сваки, која га познаје радних дана, мислио би да је тај заборавио и да говори, а камо ли да се шалп. Е, али сваки дани преобразе човека.

А баш сваки дан кад је весело све, теже падају опоме, коме су душу јади свили као сиротом Перп.

Он је непрестано њихао улицама. Гледао је све око себе као по каквој дужности, а та општа га је радост све више жалостила и управо врећала, мучила.

Јула. Сликао П. Клеменс.

Једаред се умешао и тамо где купују јагњад, па гледао како други купују. Ту му паде на ум како га је дете јуче питало:

— Кад ћемо ми да купимо малу јагу? — и осети како му лопта стаде под грлом, а на очи му се сузе саме отимају, учини му се како сви у њега гледају, знају да нема новаца а да је некад био имућан, богат човек, па му се смеју, и стид га обузе. Читавих неколико минута стајао је тако оборене главе не смејући нигде погледати, а по том се крадом измаче из гомиле и чисто одахну душом.

С времена на време опет срео би га неко па га сав срећан запита:

— 'Оћемо ли сутра једну да викнемо?...

— Како сам остао без пара ја бих и сад, само да добијем који грош! — одговорио је Пера неким промуклим, тупим гласом.

— Ха, ха, ха.... шта велиш данас би још... ха, ха, ха.... Е, Перо, Перо.... ха, ха, ха.... шта вели данас би још! — изговорио је тај задовољно (продужив даље своју шетњу) кроз смех, којим се нарочито смеју људи, који се реше да у извесним приликана буду весели и безбрижни, па се смеју свему. Он на сваки начин није разумео Перине речи.

Тако је Пера провео цео дан. Кући није смео ићи, јер му се све чинило да ће пропустити какву добру прилику, која би му помогла да се спасе тог тешког положаја.

И поче се спуштати вече. Људи се журе кући, жагор дневни се стишава. Кроз сумрак се види још како измичу задоцнели сељаци. Једни терају заостале овце с којима јагњад дотераше, а по неки опет на коњу прокаска посећи пуне бисаге ствари хитајући радосно кући. Чује се бат коњских копита и тужно блејање оваца, које остадоше без својих сисанаца, те их блејањем траже.

— Како и овца тужи за својим породом! помисли Пера и сети се свога болесног детета, па му се срце стеже од бола, а у очима се завртеше сузе. — И шта тражим ја, шта ми треба? Нека бог да да само дете остане живо. Зар ми је до провода, а оно готово на смрти. Ето како и овца чак жали за својим „дететом" — мишљаше даље и одједном се окрете те готово трчећи пође кући.

— Можда је дете умрло! — кресну му мисао кроз главу и он пред очима гледаше своје бледо, мртво дете, жену где се грува у груди и чупа расплетене косе, а осталу децу ритаву и гладну, уплакану где се шћућурила у углу собе, а соба мрачна само се једва назиру предмети према месечевом одсјају. При тој помисли застаде, осети као да га неко удари ножем у срце. Малакса, клону, ноге му клецнуше, грло се запекло, чело хладно, нека га језа прође целим телом и он се стресе.

Прозори на становима осветљени. Он гледа опет како промичу сенке: час мала детиња прилика, час велика људска, час само рука, час по две три дечије главице, час женска повезана глава.

— Све је то срећно и задовољно — помисли па не само што види сенке, већ му се учини као да чује смех, шалу, радосне разговоре; као да слуша како деца запиткују матер час ово, час оно: и када ће се свануги, и хоће ли обући ново одело и колико ће јаја добити и хоће ли чим се сване јести колача и гледати како се пече јагње на лози. Ту се и нехотице пренесе мислима у своје детињство, и све оне радости, сви утисци, свака ситница, свака реч његова и његових родитеља оживе му у памети. Поред тако лепе слике из прошлости стајала је бедна, страшна слика садашњости. Он је окретао главу од ње, плашио се, желео је да је одагна, па да саму прошлост гледа, али као у ипат она постајаше све јаснија и јаснија, а слика прошлости све блеђа и блеђа. Остаде опет пред очима само слика горке садашњости, а она из прошлости повлачи се све више и више док се не изгуби у даљини и једва се види као каква тамна пега, која постајаше све већа и већа, примицаше се све ближе. Пера се загледа тамо, а неки његови стари познаници као да се помолише отуд и злобно засмејаше вичући: „Трчи кући, несрећниче, дете ти је на умору, што бленеш ту по улицама као лудак!" И Пера се чисто трже од тог гадног смеха и опет пожури кући. Мало по мало па се мисли опет заплету, прошлост обнови и туга јаче слеже на душу. Бојао се да оде кући, осећаше да не може поднети сву тежину страшне јаве, тим горе што та страхота пада баш уочи Ускрса, дана за кога су везане толике успомене радости, среће и задовољства. — —

— — — — — — — — — — — — —

Болест детиња пошла је на горе. У сумрачној соби затекао је жену где горко јеца више болесног детета, које је у сну јаукало, шкрипало зубићима, грчило се и бунцало нешто брзо, неразумљиво. Најмање дете је заспало уплакано и уздисало је у сну после многог плача за новом хаљиницом (као што је видело у суседове девојчице) и шареним јајетом, па најзад и за вечером; два старија мушкарчића су будни и седели крај ногу болесне сестрице плачући у глас, што је допуњавало материно јецање.

Месечеви зраци, што се пробијају кроз расцветану брескву пред прозором шарају местимично сумрачну собу и дају још тужнији израз ове бедне слике породичне.

— — — — — — — — — — — — —

У зору забрујаше звуци црквених звона и објавише верними васкрсење Христово. Деца су још спавала. Најстарији мушкарчић се нешто смејао у сну, а болно дете сморено болом стење и тешко дише, а уз њега седе родитељи као два кипа: неми, без живота, без израза. На звуке звона трже се жена, устаде с постеље и обрнув се истоку одкуд се и сунце рађало клече према прозору, — склопљене руке и поглед подиже небу и стаде тихо шапутати молитву. Одблесак румене зоре озарава јој бледо, увело лице. У том тренутку је изгледала као светитељка.

Сврши молитву и умирена, чисто освежена прекрсти се неколико пута, устаде и с пуно уверења да је сад болном детету лакше приђе његовој постељи, пољуби га и зали топлим сузама на прошапута:

— Боже, не тражим ништа више, али бар на данашњи дан, када изобиља дајеш срећу свима, помози

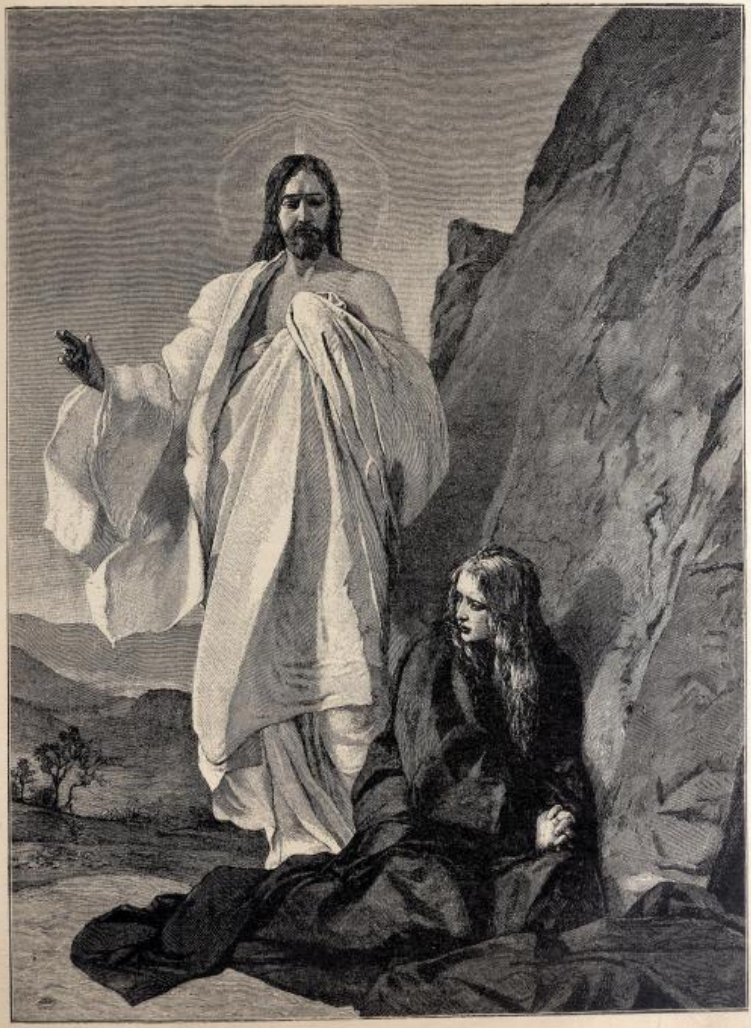

Ускрс. Сликао П. Кислинг.

овом болесном детету.... Боже, молим ти се, опрости све грехе и помози и нама беднима.... После тих речи опет се прекрсти, а сузе јој се сливају низ образе.

Њена молитва као да освежи и Перу, те чисто оживе као из мртвих, прекрсти се и сам и прошапута: „Боже, ти ме не заборави!“

Сунце изгрејало и чисто злати природу и увеличава општу радост васкрса Христова. На улицама већ настала весела граја, трчкарање и усклици дечији и радосни поздрави срећних људи:

— Христос васкрсе!... —

— Бог је добар, — рече жена некако умирена својом искреном молитвом — он ће и на нас погледати... Данас је свуда радост и весеље, моћи ћеш зарадити коју пару, па ће бог дати да и дете оздрави!...

Пера се трже од тих њених речи. Он је био утонуо у своје мисли. Пред очима му се опет ређале слике из доба детињства срећна, а крај њих тужне слике садашњости — ледена, ужасна јава. Он се баш сећао како је дететом у то доба био срећан уз родитеље, трчкарао час тамо, час амо: гледао како се пече јагње, довикивао свог суседа Микицу да се туцају, загледао радосно ново одело, и бројио новац што му отац дао да пије, на сабору код цркве, лимунаду и купује шећерлему. У том тек пред кућом засвирају свирачи и он истрчи из куће, а још се мноштво деце искупи око тарабе. Мати његова изађе и изнесе ракије, вина, меса, колача и да свирачима на онда свакоме још шарено јаје, а отац им да новаца.

Ето из таквих га успомена пресече жена својим речима, те се трже и загушеним гласом, којим говори онај, што се уздржава да не заплаче и гласно зајеца, једва изговори:

— Могу!...

Дете је све теже и теже дисало. Пера се опет прекрсти, приђе дувару где је вешао тамбуру, узе је у руке и мету под пазух, па ћутке отвори врата и изађе из собе. Суза се скотрља низ његове образе. Свеж дах пролетњег јутра задахну га и он се прибра, утре сузе и у себи промрмља:

— Па то ми је посао, а и морам радити за своју породицу — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Кад се појавио у кавани, весела момчадија дочека га усклицима. За столом је седело неколико младића. Ручали су па пију вино, куцају се чашама и певуше тихо.

Наместише и Перу међу се, примакоше уза н. вина, меса, јаја и колача „да се најпре поткрепи, па да пикне једну својски.“

Пера узе један комад меса, метну га у уста, али га не могаше прогутати. Нешто му стегло грло па му све залогај враћа натраг.

— Зар ја једем овако изобилно свега а они тамо ни леба немају код куће! — кресне му мисао кроз главу и пред очима му се укаже бедна слика његове породице.

— Једи море, пиј то вино!... Хоћеш ракије.... Келнер, дај му шта хоће — вичу расположени бећари.

За тим опет укрстише чаше.

— У њено здравље! — викну један, дирајући свог друга за неку његову драгану.

Разлеже се гласан смех. Испише чаше на искап.

— Викни ону: „Од севдаха горег јада нема!“... виче један — Не, не, него ону: „Авај драги што ми већ не дођеш!“... — Остави њега нека пева шта хоће јер тад најбоље пева — предлаже трећи.

Пери донеше ракију. Тражио је и ако је никад није пио. Испи три четири чашице на душак, да би се поткрепио за песму. Мора се зарадити.

Удари у жице, звуци тихо забрујаше.

— Немој то, немој то!... Деде весело нешто, или нешто севдалиски!...

Почеше се погађати шта да се пева и сложише се да запева:

„Нешто ми се Травник замаглио....“

Опет јекну тамбура. Чаше се укрстише, велики усклици проломише механу и свак с нестрпљењем очекиваше песму. Пера је ударао у тамбуру, али гласа не могаше пустити. Грло му суво и као задављено неком лоптом, која га гуши.

— Певај вазда!... Пееевааај!...

— Мора се зарадити!... помисли Пера у себи, пред очима му се опет указа слика бедне породице његове, а при том му живци задрхташе од нестрпљења када ће је обрадовати заслуженим новцем. То му даде снаге, напреже се и пусти глас, који бејаше туп, загушљив, плачни, једва се чуо....

— А, Перо зар тако?!... Неваљааа.... Бољеее.... Покварио се Пера не уме да пева — почеше правити примедбе једни....

— Можда већ умире сироче, а ја певам! — кресну му мисао кроз главу.

— Друго нешто, брио, весело!... вичу други. Међутим Перин глас постајаше све тупљи, загушљивији личаше на стењање пре него на песму.

Сви га погледаше, а он у лицу бледо-модар, усне му дрхте, очи засузиле, а под грлом му игра. Сви заћуташе. Настаде чудна тишина, која на Перу још горе утицаше.

Рука му клону, последњи акорди изгубише се у чудној тишини, глава му паде на груди, крупне сузе липуше низ образе.

Пера се загуши од плача и тешко зајеца.

9. априла 1899. Београд.

ЈА И ТИЦА

Питало ме једно тиче
Што у гори песме ствара:
„Што не певаш, мој песниче,
„Зар у срцу нестâ жара?“

„Певао бих, тицо мила,
„Кликтао бих из дна груди, —
„Ал' за ког би песма била,
„Кад су стене место људи?“...

А тиче ми слатко тепа,
И тепањем песму свија:
„Не угуши гласа лепа,
„Певај себи као и ја.“

Милорад Ј. Митровић.

УСКРС ГОСПОДИНА МАЈОРА

— УСКРШЊА ЦРТИЦА —

По улицама беху давно светиљке погашене и само бледа месечева светлост осветљаваше врхове тек полуолисталог старог дрвећа, које се и само беше предало покоју, не крећући својих гранчица. Ноћ беше прохладна и некако особито нема; у ваздуху се осећала парочита свежина, која својом појавом показује да је већ ту тихи трепет сјајног и ведрог пролећа; лаки шум сличан шуштању женске хаљине чуо се поврх висова високог дрвећа и мамио неко топло, слатко осећање.

Из једне гостионице у горњем делу града, који је својом издвојеношћу сачињавао потпуно засебну целину, изађе један остарији човек, око 40 година. Ступивши на чисту ноћну свежину а прилично загрејан устајалим ваздухом у гостионици, он јаче притиште око себе свој војнички шињел, још више натуче на чело своју капу, и брзим корацима, као да хтеде надокнадити изгубљено време, упути се, већ толико познатим му путем, своме стану, не осврћући се ни лево ни десно, док се у дугом реду полуосветљене улице не заустави пред једном кућом.

Мирно и лагано отвори гвоздена вратанца и слободно, онако исто брзим корацима по којима се одмах могао војник познати, упути се лево од главног улаза и хитро се успе уза степенице првога спрата. Војник који га, по свој прилици, очекиваше, чувши тешке кораке, хитро прискочи, отвори врата и по обичају војнички стаде мирно. Пешадијски мајор, господин Јаков Павловић, беше у своме стану.

Заповедивши војнику шта ће сутра да ради, он се немарно наслони на стари диван, припали цигару и гледајући за многим ситним колутићима плавога дима, премишљаше, да ли ће му и сутра тако исто дан проћи. Дуго седење у кафани не беше му пријатно; али он је знао да га такав исти посао и код куће чека, а уз то, тамо је био принуђен да слуша једну исту те исту песму шегрта мајстор-Маркова, његова суседа.

Сан му још не долажаше на очи; он узе прву књигу са стола и покуша читати, али му ситни редови играху пред очима — он беше неспособан да се с њима спријатељи. Лагано, готово више тромо, диже се са дивана, заврну светлост, која му је јако ударала у очи, приближи се прозору и отвори га. Његове очи нестално прелажаху с предмета на предмет, и зауставише се на старој гранатој липи у башти.

— Како је дивна ноћ! — помисли он. — Сјајна, тиха, пуна младости и живота, свежине и топлине! — И његово срце испуни се неком неисказаном милином пред тим тако јасним небом, пред сјајним звездама, пред нејасним гласовима свеже ноћи.... А он је тако усамљен! — и ту се Јаков Павловић јако стресе. — Јест, он је сам, а кога би могао овамо пожелети? Другове са њиховим несланим вицевима или лепу Талијанку из кафе-шантана, са њеним великим, сјајним очима и топлом јужном крви?... Друго је то већ било пре двaестину година, кад је он још био млад, са свим млад.

— Ех, красно је било то младо доба! И тада, он се сети потпуне слике, и тада је кроз романтичне лепе пределе са најлепшим надама о будућности и највећом радошћу непомућене душе хитао својим старим родитељима, да у њиховој средини ферије проведе. А тамо у суседној башти, кроз узану деру тражила су га два велика плава ока. Па какве беху те очи? Велике, голубије, а тако плашљиве као у ланета....

— Шта је било с њом?

Он се нехотице стресе и језа га прође кроз све тело. Они су се растали да се више не виде. Можда се и њој сада као и њему већ почела коса прогрушавати сребрном белином? А отац, а мати?... Да, где су они? Њих

Поглед са Босфора на улаз у Црно Море. Сликао г. Ст. Тодоровић.

давно крије трављиво сеоско гробље — његова добра оца и брижљиву напаћену матер, што толике паде у њега полагаху. А он их је већ и заборавио!...

— Јест, где је моја младост? — прошапта лагано Јаков Павловић. — Отишла далеко; још стоји само светла успомена на њу. — И он нехотице пружи своје вреле руке некуд у ноћ, као да хоће повратити све оно што му је време тако злобно узело....

Хладна струја освежи га и он се крете са прозора. Поглед му паде на један сићушан предмет. Он се саже и подиже га са пода. Беше то прамичак дивне косе кестењаве боје.

— Ех, још и то?! — помисли пешадиски мајор. — И то је прошло. *Tempora mutantur et nos in illis*.... Јест, све је промена и само је она стална.

Красно беше то девојче, господар овог прамичка косе. Лепо до заноса а наивно до обожавања. Он јој се био и изјаснио; али, ето тако, није могло бити; положај му није то допуштао; а он је хтео, потпуно хтео. Хтео се, веле, и убити, но га другови задржаше, и тако време преви мелеме!

Младости, младости, куда тако журно хиташ?...

И он се поново завали на диван, немарно запали загашену цигару и спусти прамичак покрај себе.

„Каква противност између вечери, када га је добио, и садашње усамљене, пусте ноћи?!"

Мисао му све даље летијаше.... Прошла времена стајаху пред њим као на длану, са својим радостима, са својом тугом, са жаром младићских тежња.... Све се то лагано и тихо провлачило кроз његову душу.... све се то више заплетало у једну неразговетну целину, у којој све беше испрекрштано, па ипак тако јасно и на своме месту....

Мишљаше и мишљаше....

.... Ех, Јакове Павловићу, подетињио си под своју стару главу! Пусти, нека иде својим током; касно је, протрч' вече!... Не стиже, што оде....

На зидном часовнику откуца четири.

— Већ тако позно, помисли он, а трепавице се склапаху од умора. У ушима му је брујила нека непозната музика. Он се налазио у некој непознатој дворани; светлост прамти, да је тешко и гледати; раздрагани играчи окрећу се према такту бурног валцера. Он стоји усамљен, не познаје никога. Но где, пуна женска рука спусти се на његово раме. Каква беше та рука?! Окрете се: пред њим оно заносно девојче, што му је дало прамичак своје косе као највернију залогу своје младалачке љубави. Чаробно се на њ смеши и пружа му своје наге руке....

У предсобљу нешто јако лупну. Он се изненада трже. Вај, то беше само кратак санак! Би му чисто криво, што га лупа разбуди; он зажмире поново, не би ли добио потпуну слику. Али сан се беше расплинио.

Позлаћени зраци јутарњега сунца ударали су о његове прозоре; свет је јурио улицама. Он се лагано приближи прозору и отвори га. Јака струја јутарње свежине јурну унутра; баштенско цвеће ширило је свој красни мирис; велико царско око подигло своју нежну главицу и као зачуђено посматра буновног Јакова Павловића. Из даљине се чуло тихо брујање звона. Чудна, тајанствена музика, пуна заноса и хармоније, као да изливаше у томе тренутку најлепше химне љубави, непоколебљиву срећу и свету наду толиких милиона.... све то допираше до њега, ближе и јасније, и упијаше се у његову душу.... Из његових груди оте се дубок уздах.

„Христос-васкрс!" брујило је свуд око њега. Ови журни пролазници, ова света тишина и звон далеких звона, ово шарено цвеће, што тако мило диже своје главе. Да, све му је то дошаптавало: „Христос-васкрс!" — поздрав толиких милиона. И његове усне тихо прошапташе: „Јест, данас је Ускрс, а ти си тако сам!" И он се, за потврду својих речи, обазре око себе.

На прозору, преко пута његова стана, указа се умиљата глава девојчета, са тек развијеним цветом у коси. Јаков Павловић добро се загледа у то мило лице, које као да до сада није ни примећавао. На њој беше чиста, без икаквих украса, хаљина затворене боје која се у меким и нежним наборима привијала уз њен стас.

Леп плавокоси малишан дотрча са стране, водећи или више вукући млађу сестрицу за собом, рече нешто својој старијој сестри, па се сви троје удалише и изиђоше на поље. Свет је све више пролазио и пунио мирне улице; из даљине још је одјекивало тихо брујање звона.

Јаков Павловић брзо се обуче и стаде крај прозора. Његови погледи сретоше се са погледима девојчета; благо руменило обоји њене образе а очни се капци спустише. Малишан је непрестано скакао и чупкао њену хаљину.

— Ох, Боже, Мирко, буди миран! — рече му она нежно карајући га; при том шапну му нешто и он погледа горе у прозор господина мајора. Дете као да се зачуди, што их стари и ћутљиви мајор гледа, умири се, али мало час гласно викну:

— Али ја хоћу коња, оног лепог дрвеног коња, што сам ти казао!

— А ја хоћу ону лутку, што је таман као ја! — допуни млађа сестрица и питајући управи поглед у сестру.

Са дна улице показа се и његов сусед, мајстор Марко. Поред њега ишао је лагао и са неком збиљом на лицу неки непознати младић.

Девојка се прену, веома порумене, па се радосно и срећно осмехну и очекиваше.

— Ах, да, то јој је вереник! — присети се пешадијски мајор.

— Татице, татице, ја хоћу коња!

— А ја ону велику лутку! — повикаше оба детета у један мах трчећи оцу на сусрет.

Отац их благо помилова по глави, рече нешто и сви троје уђоше унутра.

Јаков Павловић се трже, њих не беше више тамо. Потајни бол обузе му душу. Како мора да је срећан тај радник у крилу своје породице о зноју лица свога? А он је тако усамљен!

— Петре, брзо овамо! — викну он војника. Трчи, купи дрвеног коња и велику лутку! — и он му тутну у руку повчаницу од десет динара. Војник га збуњено погледа. — Но, шта стојиш, брзо! однеси одмах деци мајстор-Марковој.

Он седе поново на свој стари диван, и слушајући свуд око себе крик бујне младости тек започета живота, радост и весеље на свакој страни, он се још једном обазре на целу своју прошлост, на свој преживели живот. Тужно му беше у души, али не тешко и завидно. „Здраво, самохрана старости, а збогом прошли, некорисни животе!" — прошапташе његове усне.

Неко лагано закуца. Он се диже и отвори врата. Пред њим стајаше плавокоси малишан, држећи једном руком сестрицу а другом великог коња.

— Христос-васкрс! — прошапташе ситни гласићи оба детета.

Топли бол хтеде стегнути грло Јакова Павловића. Он се саже и пољуби оба детета, а велика тешка суза остављаше за собом траг на препланулом и отврдлом лицу старога мајора....

Београд. 1899. год.

Мил. П. Ћирковић.

Поклоничке на Христову гробу. Сликао А. Бетего.

FATALITÀ. СУДБИ́НА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕЛИЈЕВАЊЕ СРПСКИ

(наставак)

XVI

РУКА У ЗУБИМА

Врте се канџи, треште машине,
Весело радница раде и тво̀ре,
Пјесме се пахпе о̀рђе.

Од једном зачу се ужасан врисак
Подобан урлику рањена вука, —
Да страшна, грозна ви̏ка!

У својим зупцима машина носи
— Ах једна дјевојко, узроче ви̏ку! —
Здробљену твоју ру̏ку.

Врте се канџи, треште машине,
Сводови огромне фабрике ху̏че,
Ал' пјесме сада му̏че.

Са њијем суза се мијеша горка,
А мотор машински, гласније ја̏сне,
Жалосне прича бо̀сне.

... И непрёстано се подиже у вис,
На ужас свијех који су ту̀ка,
Здробљена она ру̏ка.

XVII

ИЗЛИШНИ

Где! Них су тисуће и милију́ни,
Вескрајне то су хо̀рде.
Долазе, навиру у вреви, бу̏ни,
Не носе бритке ђо̀рде.

Облачно небо се над њима скла̏ња,
Витла им вјетар ко̀се,
У грубом руху су, немају ка̏па,
Огањ ў оку вѝди.

Где мене сви траже! Дођоше вѝше
Јаросни као зло̀ми,
Та руља безобзрна без земске срѐће
Око мене се сја̏ју.

Станите ме, зароби од свију стра̀на,
Осјетих дахе њѝне;
И зачух тужњаву тих сиротана̀, —
Лелек да камен кренѝ:

Идемо од ку̏ћа ње ватре нѐма,
С постеља уских, ђѐно
Пѝ двоје, пи троје не спи но дрѐмљ, —
Чуј наше муке, жено!

Ка' дивље звијери ми у дну ру̀па
Живимо, жељни зра̀ка;
У борби лије се крвца нам ску̀па,
У борби против мра̀ка.

Идеал од њере ми бадава̀де
Тражисмо, жудни њѐга;
Тражисмо љубави што даје на̀де, —
Остасмо без тог свѝјета.

Тражећи ми рѐда што живот ра̀ђа,
Не могосмо га на̀ћи;
Наде нам и њере разби се ла̀ђа, —
Зато смо ми голу̀би.

Сазда се вѝше зденине ја̀вља,
Сазда му се пјесма по̀је,
Ал' наше машине, пунаше здра̀вља,
Залудне сто̀је.

Док руке и главе фабричка тру̀ба
Зове на оњу мо̀ћу,
Не да нам судбина, грозна и гру̀ба,
Показат' ру̀ку про̀бу.

Тисуће срѐћнијех стезку пла̀те,
Љубазну стезку врѐћом,
Поносно прамају жуђене пла̀те,
Стечене часним дјѐлом.

„А ми смо излишни! Ко ли нас ба̀ци
На плачну ону до̀лу,
Те нама вѐ сјају сја̀чеви зра̀ци, —
Баци у вјечну бо̀лу?

„Ко нам то суровe законе спрѐма
Да нас са земље слѐсте?
Ко вели: за вѝске радова нѐма!
Изли̏шни зѐмљи вѝше?“

XVIII

ЦУРА ИЗ НАРОДА

Да ли је позна̀јеш? Личи на ба̀кар
Кожа јој лица ци̏ја,
На њак пра̀ћа је богаства, ма̀кар
Да спана ни слами, чила ка' сја̏на.

Смије се почешће, нити се сра̀ми
Показат' беле зу̏бе;
Чара те потпедом, усне ти мла̀ми
Да њена ру̀мена устапца лу̏бе.

Забуна спопада тада тебѐка,
Велиш: да дивне жѐне!
Ал' од ње зазиреш, — изгледа прѐка:
Никога не воли, никог до мѐне.

Чека ме на ћу̀гу свакога днѐва
Кад идем кући с ра̀да;
Када ме угледа она ми пјѐва
Ра̀јечи пунаше љубавна сла̀да.

Пали ме очима, тад у пламѐну,
Тешаше слатко му̏ћу;
Ја онда, затрлих будућу жѐну,
Осјетим како јој срдашце ку̏ца.

Ма да сам спромах, сјем руке дра̀је
Немајућ' другог бла̀га,
Осјећам да би се убила пра̀је,
Но што би постала другоме дра̀га.

Једном јој казаше да љубим дру̀гу,
Казаше име ђѐћ;
У срцу осјети зависти ку̀гу,
И оде освети својој да гу̀ши.

Нашапти јадницу груди јој згра̀би,
На крш је сруши тврдѝ,
На кивно ў недра пожте јој зу̀би,
Отргнућ зубима лице јој гр̀ди.

На ћу̀гу овоме кад паде вѐћ
Опет ме чека, дрхтѝѣ,
И ништа тад није имала прѐћи,
Него ме загрли' во ногда чвршѝѣ.

Бијаше весма постала плаха,
Ма да је на ме ка̀шња,
И гласом пуњим зебље и стра̀ха
Јецајућ' рече ми дјевојка дивна:

Молим те, драгане, оно опрости,
И одсада ме лу̀би;
Јер зависи љубавна стање ли бу̀сти
Срдашце што воли, бивамо гру̀би.

XIX

НА ТВОМ ЊЕДРУ . . .

Оди ино, ти ми сада трѐбаш,
Пред очима сада ми је та̀кво,
Сад је туга притисла ме ја̀чѐ
Но икада, огромнана ја̀ко, —
На твом њедру сада ми се пла̀чѐ.

Оди брже весма ми трѐбаш,
Глава мене од умора бо̀лѝ,
Сјећа желим који сна̀га ја̀ка,
И одмора који даде то̀лѝ, —
На твом њедру сада ми се спа̀ка.

Оди к мени да ти шапћем ри̏јеч
Коју ње чу досиде од мѐне:
Малакшаше пркоси ми гру̀бо,
Букну ватра жеље прикривѐне, —
На твом њедру сада ми се лу̀бо.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

БОЛЕСЛАВ ПРУС

— написала Г-ЂА РУЖА ВИНАВЕР —

(свршетак)

Прус не описује идеале, људе савршено добре или зле, он слика човека онаквог какав је заиста у животу, а и догађаји и околности су тако природне, да читаоцу изгледа да то није могло друкчије ни бити. За то дела Прусова и кипте животом и истином. У еноси опште сумње, Прус никад не даде се понети таласима песимизма. Можда је Прус и бивао више пута тужан и нерасположен, али тада није писао, а у тим бисерима осећаја и хумора свет нам изгледа тако богат, лен и добар, као што је и сама душа Прусова. Моћ овог неегоистичног осећаја, који се алтруизам зове, честитост, добра вера, буђење друштва.... неју из дела овог писца. Још нешто: у сваком, ма и најситнијем раду Прусову, осећа се националност; ту је све чисто пољско, посматрано у природи; све што је у његовим делима најбоље, није плод начитања туђих литература или путовања по туђим земљама: из сокова своје пољске њиве душа је артистова себи свет изродила. Неко време на позив барона Кроненберга, човека добре воље, веома богатог и велике интелигенције, Прус се примио уредништва дневног листа „Новости“. Али новине нису имале великог броја претплатника.... Прус идеалиста и философ сматраше своје новине не као средство подмирења свакодневног љубопитства, но као установу јавног пословања.

На студенцу. Сликао г. Урош Предић.

После једанаест месеци егзистенције, новине престадоше излазити.... То је свакако корист за белетристичну литературу пољску: писаца друштвено-философског кова може се већ лако наћи у Пољака, ал' приповедача ове мере као Прус има врло мало. Прус за цело то време, заузет бригама и пословима уредничким, написао је само две, у осталом изврсне, стварчице: „*Прелук*“ и „*Он*“. У овој последњој веома живо описује осећаје великог канцелара Бизмарка.

Једне божићне недеље шеташе овај велики човек са својим секретаром по берлинским улицама. Пред једном малом бакалницом, где поред цимета, бибера и шећера, стајаше скроман, али пун значаја „христбаум“ заустави се гигант, а његов забезекнути и зачуђени секретар спази да је овај срдачно уздахнуо. Хиљаде мисли облетаху ум досетљивог секретара. „Како је добар, како нежан! Сетио се можда детињских времена, када му је мајка китила „христбаум“ златним орасима и воћем од чоколаде. „Он“ зацело сања о „христбауму“ сиротне деце! Какав детаљ за будућу биографију!“

Кад су већ дошли кући и кад разговор поче о овом и оном, секретар се ослободи изустити: „Већ одавна не видех светлог кнеза у овако свечаном расположењу. Ја сам сигуран, да је поглед на онај „христбаум“ пробудио у теби, господару, мила сећања из времена твога детињства!“

„Кнез подиже главу.

— Каквог христбаума?...

— Оног.... у бакалници — вели оштроумни биограф дискретно гледајући у земљу.

Кнез јаче повуче дим из луле и узнемирено се покрете у фотељи.

— Зацело, јесте!... уздахну: Онај је дућан права илустрација немачких одношаја. Свака наша бакалница је каса из које Холандска узимље од нас дажбине.... Смешна историја! Немачка не може имати код себе ни једне шипке цимета на којој не би био холандски печат.... Холандија, мања од Брандебурга, а има колоније четири пута веће од целе Немачке!...

— Једног лепог јутра морали би доручковати ци-

гуру у место кафе, само ако би се ово свиђало маленој Холандији . . . ."

„Дакле, ниje та „христбаум" потребно, но холандске колоније"! помисли нерасположено секретар.

— Приметих, рече секретар,— да се Вама, ексцеленцијо, допаде дечак који се дивљаше играчкама? . . .

— Дабоме, то беше можде добре грађе! одговори кнез са осмехом човека који зна какво је месо добро за топове.

— Учинило ми се чак, да сте имали, кнеже, нешу да му поклоните нешто?

— То не.... Али сам му учинио боли поклон: *најдовољнију жељу*. Чим више *осећаш* жеља код нас, тим боље за нас.

— Пре једанаест година у Версаљу Ваша Ексцеленција поклонила је једну лутку малој Францускињи?

— Јер видиш: чим више задовољених жеља *тамо*, тим опет боље за нас."

Секретар постаде чудан, јер са правом нагађаше, да у земљи у којој један малишан узалуд чезне за најјачом, а велики канцелар за холандским колонијама: секретаря, у место гратификације, могу добити на Божић поклон — из неподмирених жеља . . . ."

После многих малих повеља, Прус ноће да пише и неће приче, међ којима су најбоље: „*Душе у невољи*" и „*Тајне се врагиа*!" сазвуче варшавских типова живе и пуне артистичких инаиса, али у којима се још не нада савршена архитектура, која нам тако мајестатично иминовује у последњем Прусову роману: „*Фараон*". Поимо мноштво замршених ситуација, укрштених интрига, Фараон је проузрачан као кристал.

„*Фараон*" написи 3 велика свеска на ипак нема ничега излишног; речено је само толико колико је требало.

Али још пре „Фараона" указа се дело, које у свој својој зрелости обелодани Прусов таленат. То беше „*Плануџка*" („Страшка") у којој је Прус генијалним потезима описао пољског сељака, али не оваквог сељака какав је *међ* усијаних ватрогерских, не сељака — *свога* кажо га представљају аристократи, него сељака истинског са свима његовим врлинама и махнама, мало флегматичног, ал' ипак страсног, који ће за добро вратити добрим, а који се за зло страшно свети. А пре свега сељака, код кога је љубав према земљи нешто елементарно.

Да је Сламак продао земљу Немцима, који му је хтеоше добро платити, био би са својом породицом богат и срећан. Али овако, због свога тврдоглавства, које ни његова славна „баба" сматраху за највећу дужност, за стнар свету и непоколебиу, — пропаде им све.

Жена Сламакова није чак мирно ни умрла, док јој се муж не закле свим на свету да своје очевине неће никада оставити. Сва „*Плануџка*" („*Страшка*") написана је са великом маестрајом.

Осим саме Сламакове, ширена је њиана баба Собјеска и сирота „шанта" — Мањек. Овакве типове познаје свако у Пољској, они се виђаше у сваком пољском селу; ал' нико их до Пруса не знаде ухватити и овако их природно и примамљиво овековечити. А ситуације?...

Ко не осећа суза поред Прусова хумора, кад добар али лакомислени и ветрењасти сплахија, опијен пгром и алкохолом, продаје своју дедовину у авантури шумне мазурке.... Или старо-пољски „кулиг" кад путује, ноћу, зими, по клизавица .... Али најбоље, најчаршије, најкарактеристичније описан је унутрашњи, породични, кућевни живот сељакоп. Ко се још не сећа како се Сламак цепка са својим кумом Трохновским о крају и који му је најзад уступа јевтиније због тако оригиналних разлога:

„А где је Трохновска? ушта Сламак мало веселијим гласом жену, пошто га једна вода мало расположи.

— Оде.

— А како с парама?

— Платих му. Али не хтеде узети тридесет три рубље, него тридесет и две; јер, вели, кад је Господ Исус Христос баш тридесет и три године живео на свету, па и за краву онда није лепо толико што узимати...."

Својом „Страшком", Прус мал' што не говори: „да док има пољских Сламака, колонизација у Познанској није баш тако опасна...."

После „Плануџке" појави се нови роман „*Лутка*", из варшавског живота. У њему је разрађена теза: да човек, ма колико био самосталан, трезвен и учен, не може живети само љубављу ка својој идеји — како су говорили пољски друштвени делатници — потребна му је и љубав индивидуална и да предмет ове љубави може са свим не одговарати чврстоћи његова карактера и подобностима његова ума. Вокулни — паметан, сиреман, предузимљив, чио, енергичан и духовит човек који има сам себи за све да захвали, залуби се у лену, ал' бездушну и пусту аристократеку „лутку" Изабелу.... Са несравњеним талентом Пруе описује процес тровања љубавном манијом све крепке душе.

„Лутка" занима читаоце богатством садржине, разноликошћу епизода, чисто народним колоритом, — ал' је погрешна у грађењу. Тако истим маиакма артистичке архитектуре одзивује се и велики роман: „*Емапципанткиње*." То је огромна галерија женских типова, инаиспарених сиагом и великом деликатношћу цртежа. У начелу Пруе цени корисност женског рада, велика је привржениа мисли: да жена може и треба да се школује, да се умно развија, ал' мисли да се тип пољског женскиња не може слагати са крајњим назорима западних „феминистиња". Последња повест Прусова „*Фараон*" писана је против његових естетичких теорија: писац бепе влада противних т. зв. историских романа. Али кушајући своју снагу и на овом пољу, Пруе је доказао, да историски роман може бити средство за неказивање ирло дубоке замисли. Фараон зато осећа читаоца, што су личности у том роману веома реалне. Узмимо само два главна јунака: Рамзеса и Херхора. Прва је природа богата, али незрела. Као ноћ Рамзес беше одважан и мудар, али прек и лакомислен; има ирло добро срце и узвишени, небанални осећај праведности, ал' у случају гнева не зна да влада собом, идеални његова полети муте му непрестано односе са пскуспом и лукавом кастом свештеничком. Херхор напротив: миран, проницљив, савршени дипломата, нема можда полета и генијалности Рамлесове, али је практичан, искусан и познаје своју околину.

Победа Херхора над Рамзесом није превага добра над злим, него је (упрано) превага разума над фантазијом, проше над поезијом у политици.

У политици вала бити ладан .... У „Фараону" Пруе описује сее слојеве тадашњег египатског друштва, а сваки његов тип има жеље и тежње индивидуалне, ал' и жеље опште, класиче.

Ова црта обележена је са баспословном прецизношћу. Престолонаследник, на пример, и прост сељак не личе ни мало један на другог, ал' имају неке једнаке симпатије и антипатије: обадва, рецимо, сматрају за светињу мајестат Фараонов, обадва мрзе Асирце. Веома је артистичко и недостижно што у мноштву разних типова и ситуација ништа не долази изненадно (нпр. сам сарствик), но као логична последица онога или оног узрока. Уобразиља Прусова славила је у „*Фараону*" велики тријумф: како су му красне, дивне, бајне и заносне египатске легенде! Ко није пратио са највећим занимањем оригиналне лутање свештеника Сета за благо у лавиринту. Пруе тако живо и пластично описује лавиринат, као да му је то добро позната каква варшавска старина ....

Сумирајући све што смо досад рекли, Пруе је, за сад, један од најзначајнијих писаца пољске литературе. На истој висини стоји само Сјенкјевић. Разлика је ипак велика међ њима. Сјенкјевић је рас excellence колориста

свет му изгледа као велика симфонија облика, боја, покрета; за Пруса је свет загонетка, коју ваља добро промотрити и разрешавати. Сјенкјевич је пластик, Прус је филозоф. Обадвојица су пак песници „по милости Божијој", који ће за увек остати у пакиту пољске белетристичке литературе као два бриљанта необичног сјаја и лепоте. Јубилеј 25-тогодишњег вредног књижевног рада Прусова прошраће је (1897. год.) свечано и достојанствено од стране пољског друштва.

Да би популарисали плодове Прусова талента, двојица њених имућних, обдарених добром пољом и заузимљивошћу варшавских грађана, спремише јубилејско издање његових дела.

За ово пешатну цену (према варшавским приликама) могу се добити та два велика свёска уметк-дела новије пољске литературе....

НОВА ГОЛГОТА

(из збирке „Босанске ронкиње")

Опет Пилат суди разумом пилатским,
Духом крвожедним, пожудама адским;
Опет старо доба нежељено стиже
Да се на Голготи крст патничи диже;
И опета муке без броја и мере,
А где! Пилат нови на руке да пере! —
И мученик нови на Голготу стиже
Где га на крст мука нови Пилат диже! —
Мученье још траје!... Али крај свих јада
Он се још не дрка, он се још не нада....
Ах' се ближи време да мучени кличе:
Већ се чује узвик Творцу васпоне,
Већ се чује клетва пагинка што гине:
„Не опраштај, Боже, јер знају шта чине!"

Р.

ИЗ ЛУЖИЧКЕ СРБИЈЕ

(свршетак)

При походи Шпревалда не сме се само једно очекивати, а то је: велики ручкуз. Велики ходећи и келнери са фраковима само су — хвала Богу — још непознати; али зато има добрих гостионица са љубазним гостионичарем који се стара на укусна јела и хладна пића. Ко хоће раскошно да живи, тај не треба да долази у Шпревалд, али ко хоће у ваздуху, сунчевој светлости и зубној усамљености душу и тело да освежи, тај нека управи своје кораке самог, где се по друмовима не чује шкрипа кола и топот коња, већ где нас при путовању прати песма шеве, пика кукавице и невиње косова.

После вожње од неколико сахата указа се испред нас воденица тав. „Буш-Милс", која је својина господара *Хелма*. На како одавде хтедосмо да идемо пешке преко „Колоније" у село Бург, то изађосмо из чуна да разгледамо ово место и уређење овог имања. Она воденица, која је окружена шумом, ливадама и водом, одликује се дивним положајем и уређењем. Доиста је велико задовољство погледати пуне стаје најбоље стоке, изврсно обрађене њиве и ливаде, а и оно што за јело и пиће добисмо може домаћину само на част служити.

Пошто смо се мало одморили и поткрепили, напустисмо „Буш-Милс" и упутисмо се „Колонији" преко ливада, а по неким стазама које нас воде кроз праве паркове, које образују раскошна поља, прекрасни објекови и шумарци. И тек овде онде киде се куће, дворишта, људи и стока која често с људима живи под истим кровом, а једно од другог раздвојени су само танким дуваром. Мали простори на кућама обично су окречени бијели, у којој се може видети дивно воће, поврће и цвеће, а поред ње или у самој њој налази се старофразни бувар са ђермом. Како баште тако и поља одликују се највећом чистоћом и уређењем.

Колонија лежи јужно од Бурга, а насељио ју је Фридрих Велики 1765. год. Од 110 досељеника, који дођоше понајвише из: Аустрије, Чешке, Мађарске, Саксонске и Шлезије, сваки је добио по 15 јутара земље под шумом и почетком овог столећа још по 5 јутара. Али данас су се прилике са свим измениле; сами 18 немачких фамилија које је Фридрих Велики готово у исто време населио, јужно од цркве, као тачку колонију у селу Бургу, сви су остали домаћаји подлегли утицају старосељака и врло су брзо венђски или боље рећи јужни Лужичких Срба научили, на чак и обичаје и њихову ношњу примили.

Најпосле преко „Колоније" стигосмо своме крајњем циљу, у Бург, који се венђски зове „Грох" што значи *град или замак*. Бург има преко 4500 становника, од којих су сама једно 2000 у сеоској општини и живе у близини цркве и свештеника, остали пак живе у „Колонији" (око 1000 становника) и у каупершој општини (око 2000) растурени западно и северно, тако да је последња кућа од цркве удаљена пуна 2 сата.

Као највећу знаменитост у овом селу ваља споменути цркву која је саздана 1799. год. Ова је црква врло проста грађевина и без икаквих архитектонских лепота; но простору који заузима доста је велика, јер у њој има на 2000 седишта. У њој се, сваке недеље, држе говори на лужичком и немачком језику, док се сви остали званични послови врше, у Бургу, понајвише на језику Лужичких Срба. Цела унутрашњост цркве окречена је бело и својом простотом свечано утиче. При разним свечаностима, као и о Св. Тројицама, украшава се парочито, али то бива увек на исти начин. Стубови са стране олтара и предикаонице омотају се сплетом разног зеленила, а по некад тракцима и цвећем, али се још украшавају и ружима од хартије. У средњем пролазу, који ка олтару води, направе се три тријумфалне капије, које су исто тако украшене, а свака од њих носи по један прост крст; тако исто види се овде онде на дуварима по који зелена крст.

У овом селу најчистије се говори *сорпски*, али и у оним местима, где се већ одавно само немачки говори, види се по изгледу људи, њиховој држању и мишљењу да у њима још тече словенска крв. Врло су вредни, економични, побожни и радо похађају цркву. Они се држе старих обичаја, навика и сујеверних представа; њихове жене и девојке још носе одело које саме израђују, а у селу Бургу нешиа је најјевтија а и најбоље се одржала. Кратке прсеће или плаве, јако набране, сукње лелујају се око Шпревалтсиња; струк је од црног сомота као јелек, а преко прсиј укршта се шарена марама; напред је широка кецеља, а око главе вешто је обавијена као снег бела марама на лик наших трвеља.

Али није никаква реткост видети ове Српкиње како по алејама Тиргартена у Берлину гурају богато украшена дечја колица, јер су оне познате као изврсне дојиље. Тада је она са свим друга постала и ако су пуни образи остали исти. У поља плављење, а у поља питалачке очи следају пођудно у свет; некадашње, сваках веза слободне, ноге навикле су врло брзо и радо на беле чарапе и црне ципеле које су се у постојбини веома

чувале и само о празницима облачиле, и то тек близу цркве. Остала се ношња задржала, јер великоварошани желе да је виде у народном оделу.

У ствари, становници Шпревалда губе од времена на време како од својих особина тако и од одела један комад за другим, и као што главног украса овог предела, а то је прастара шума, нестаје, тако се исто губи и спољни украс људи — њихова ношња — да скорашњој великоварошкој моди место уступи.

Поред ношње у Бургу су се понајбоље и обичаји одржали. Тако ка светом причешћу иду жене, као у времену кад су у жалости, у црно обучене с белом марамом око главе. Тако исто облачи се невеста при венчању у црно-бело, т. ј. у црну одећу и струк са набраном белом огрлицом која на далеко стрчи и која се тако држи нарочитим гвожђем за набирање. Огрлица је, према имућству дотичне, извезена богатије или простије. Ова огрлица окружује са свим главу, која је „митром“ украшена, тако да са овом изгледа као какав велики цвет у чијој се средини виђају често врло лепа лица. Сваки великоварошанин, који би био те среће да ово види, питао би се: да ли је младожењи могуће да, у пркос овог платненог оклопа, пољуби своју невесту? — Али много лепше изгледа деверица. Њена је сукња црвена, оперважена зеленим пругама (ретко обратно); из јелека провирује фина кошуља, преко прсију укршта се једна извезена марама, која је обично сопствена рукотворина, а око врата стрчи такође поменута огрлица. Чело је повезано црвеном марамом а позади покрива главу косо положена марама од шарене свиле. Велики је контраст овим јасним бојама кецеља од црне свиле.

Конавоке. Сликао Н. Голц.

Пре венчања моли невеста родитеље за опроштај. Међу тим младожења им захваљује; девер држи говор о слози, штедњи, умерености, на кратко о свима могућим домаћим врлинама; затим сви, т. ј. часници пију по гутљај пива из чаше окићене венцем. После тога иде се у цркву где мушки од женских седе одвојени; жене и девојке седе одмах спрам свештеника тако, да походноцу изгледа са галерија, којих има два реда, као да је партер маса малих једрила.

Јасно и свечано одјекује глас свештеников кроз црквене просторије; препланута и пуна бора људска лица гледају озбиљно преда се, наслањајући своје велико тело пуно израза на гломазан сељачки кишобран. По свршеном венчању девер захвали пред црквом сватовима што су их удостојили својим присуством.

У времену између венчања, ручка и игре изводе се свакојаке шале и безазлене лакрдије. Узвикивање младића и уобичајено пуцање бива и овде као и по нашим селима. При повратку са венчања, па било то на обичном или воденом путу, затегну, и ако је то забрањено, уже шареним марамама да би се сватови задржали и откуп дали; при ручку гледа млада да свом супругу кришом метне, на место тањира, једну лепу нову напучу; млади се неприметно скине плитка ципела, затим је сакрију и траже. Ваздан има таквих шала, али како при ручку тако и при игрању главна је ствар добро се напити.

Умре ли какав домаћин, то се о његовој смрти не известе само сродници и пријатељи његови, већ се то саопшти још и стоци и пчелама. Тада им се каже да се они од сад треба да покоравају новом домаћину, чим се сандук с мртвацем изнесе. У вече, у очи сахране, запали се, око отвореног сандука у коме мртвац лежи, онолико свећа колико је он година живео. По који пут учитељ држи какав говор или девојчице певају какву озбиљну песму. Али ови обичаји почињу све више и више да изумиру.

У Бургу седе при опелу рођаке умрлог, по источњачки, са свим у бело умотане, тако да су им само руке и очи слободне. Да и овде, као и на другим местима велику ролу игра старо и чврсто укорењено сујеверје потпуно је разумљиво у удаљеном од света Шпревалду Тако нпр. прозори се отварају, да би се могла душа умрло

на небо уздиже; клупа, на којој је сандук лежао, направе се, да не би нико на њу сео те за мртвацем умро; из истог се узрока мора хумка на гробу сатварати од слегања; у несмртном говору именују се сви заостали сродници, и најпосле мртваца могу носити само људи истог стања. Пре погреба бива закуска ради открепљења, а после погреба богато подуже, где се поред пића не оскудева ни у ракији.

У целом Шпревалду, све до конфирмације, добивају деца о Ускрсу од својих кумова јаја и неке парочите колаче, а последњи пут бивају веома богато обдарена. Црквена слава и прела са свакојаким шалама и задиркивањем, затим покладе с богатом гозбом и веселом игром, на онда обичаји пуни тајана и пророштва неће у очи св. Андреје и у очи Нове Године, затим ујутро о Ускрсу и о св. Јовану — оние у целој околини једноличи сеоски живот, парочито у пустиња преко зиме.

По свој ће прилици култура једном растчистити са овим празноверицама, јер и сада већ данашња мода уништава по неке особине становника по Шпревалду. На као што она почиње да замењује њихову ношњу по варошима, тако исто законпаса комад по комад оригиналности њихова кућевног намештаја и уређења. Гостионице и крчме готово су са свим модернизоване, а приватни станови биће — на жалост — такође скоро.

Тако ће једном доћи време да богати ливадама Горњи Шпревалд изгуби своју чар кад се пошља, начин грађења њихових кућа, њихово уређење, обичаји и навике буду само још у историји споминьали. Тада ће се маса туриста окренута само природним лепотама Доње Шпревалда чија су гостеприма дивета боље сачувала своју природу него људи.

Са особинама предела почиње такође и језик Лужичких Срба да ишчезава. Јер некада се овај језик говорио од Сале на до Бобера, на северу скоро до Берлина а на југу до Лужице и Рудних Планина. Данас је сведен језик Лужичких Срба на четвороугао који се доста добро може одредити дијагоналама: Лебапа — Лубенов и Бишовсверд — Пиков, а то је око 3300 кв. км. Лужи, мањи део овог четвороугаоника, припада Саксонској, са главном вароши Будишином (Вантзен); северни већи део припада Прајској (провинције: Шлезија и Бранденбург).

Језик Лужичких Срба дели се на два дијалекта, који се један од другог у многоме разликују, а то су: Горњо-Српски и Доње-Српски. Линија, која би се повукла од Сенфтенберга преко Шпремберга на Мускау, била би граница између ова два дијалекта. Целокупан број Лужичких Срба био је 1895. год. на једно 120000, од којих су већина протестанти (лутеровци) а само једно 12000 Горње Србе католици су.

У новије време старају се учитељи и свештеници да језик опет оживе, али свест да они припадају једној народности за свагда је изгубљена.

Литература Лужичких Срба започела је за време реформације и све до 1840. год. мало је излазила изван круга црквених и практичких потреба сељака на којих је готово цео народ. Најзнатренији поборник новог литературног правца био је *Јован Ернст Шмелер* (рођ. 1816., умро 1884.) у Будишину. Од 1848. год. излази часопис: „Časopis maćicy serbskeje"; осим тога излази у Будишину недељни лист: „Serbske Nowiny" и у Котбусу: „Serbski Sławik". У Котбусу се налази и једна збирка стиринских ствари, већином никад и посуће, која је сменштена у тамошњој гимназији. Године 1841. издате су народне песме Лужичких Срба које су преведене и на немачки језик.

Као што су све словенске такође су и песме Лужичких Срба већином меланхоличе. Лужички Срби радо певају и данас просте песме, као нпр. тужалке што вода у каналима полако тече. Ове песме страница чудноватог дирну, јер су само изгубљени одјеци заборављене народне поезије. *)

Н. Нестровић.

* * *

(п. а. некрасов)

На пучкој узбурканог мора
Усред вала и ураган поче,
Ко бор нити неће зихорика
Својеле су од грамата стеже.

Залуд орлов, залуд бура рече,
Залуд воре баца назе свеје,
Залуд бесно облаз водрика —
Чврсте стене непоколико стоје!

Хучи море... колоба се.... рушн...
Што досхати обора и коси;
Баца назе, јечи и пенушн,
Посаз, дрвље и камење носи.

Тако пешик стоји непоколо
Ма да су му разлоњене груди;
Тако ви је у грудима срце
Што га злобом стровише људи....

Петроград. **Драгослав Поповић.**

СРПСКИ КОМАДИ

У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

Да наставимо преглед, сем Стерије код којега смо се као код најбољега најдуже задржали, Позориште може дати још кога. Међу савременицима Стерајшим, има писаца којима се Позориште може користити и ако они ништа нису писали. Овим не мислим на С. Милутиновића *(Обилић, Дика црногорска)* у коме ово, у останом, не би много добило, него на Његоша чија би репертоар, тако подигла цену овој нецененој области „комада из народне прошлости" да Позориште нема никаква интереса да их и даље сматра као дела недрамска. Ако *Шћепан мали* није позоришна измишљотина, он се ипак даје гледати од целе публике са интересом, јер у њему има радње као и у осталих драма. Ако има нарапија, које се у позоришту не воле, може се поништо и ублажити: цео пети чин, на пример, као у *Мајчином грошчу* и поништо из другога. Ако у дијалогу, местимице, има нечега што није у тексту изведено него само у примедби назначено; ако т. ј. има нечега што, по примедбама, личности у комаду треба да кажу а што, по обичају Његошеву, у дијалогу није изражено (мислим на оно место в. пр. I чин, 5 сц: „Шћепан дава писму поклу да га прочита. Каже поп: *ма шему ме има потписа и зоће ли ма глас читати*. Шћепан даје знак да чита" и др.) — то се даје или изоставити или, ако је нарочито потребно за разумевање ситуација, и попуштти укратко. Што се тиче *Горског Вијенца* о коме се толико претресало: треба ли га играти или не, ја држим да га треба играти. То је нужно ради бољег разумевања његовог. Ако има бојазни, да се ово дело које готово никакве радње нема, не допадне публици (изгледа да је ово сматрао као највећа сметња представљању *Вијенца*), т. ј. овој обичној широкој публици коју у драми занима само интрига, радња, сценични ефекти итд., онда га треба дати у нарочите дане и пружити публици којој оскудица тога неће сметати да ужива у лепотама дела. У осталом, самој тој бојазни држим да нема места. И обична публика може гледати *Вијенац*. При представљању *Невесе сабре*, она је довољно показала да може гледати је-

*) Да би овог Шпревалда и Лужичких Срба био што коптуњи, допушто сам своје кратке белешке из брошуре: „Im Spreewald" von Paul Lindenberg.

дан комад без радње. Очевидно је да њој осуђивање радње у једном комаду не смета да гледа сам комад. Према томе нема смисла правдати недостатак *Вајсења* тиме што дело нема радње. Кад се тај обзир не узима код других дела, што да се узима код најбољега у нашој књижевности? Али, и сад долази друго питање: можда публика не би разумела *Вајсења*? Или би га глумци рђаво играли? Верујем и једно и друго, само констатујем да сметње не лезе у делу него ван њега и после, држим да, ако се на сметње оне врсте будемо обазирали, онда можемо довести у питање представљање не само *Вајсења* него и толиких других дела од вредности, и наших и страних. *Вајсењу* се, дакле, може давати као и сваки други комад. Мора се само (ми уводимо у питање о начину представљања) поделити у чинове: у три, по свој прилици. Скраћивати се не мора; једине што би се можди могло изостављати, то су нека кола: прво, на пример, и још које, само шесто не. Могла би се, и то би знатно појачало интерес код публике, увести и музика у дело. Требало би компоновати песме које свагони певају, и то компоновати у духу народних песама. Могла би се (ми сад идемо даље но што је за представљање *Вајсења* потребно) музика још више увести у дело: не само у циљу да га допуни него и да га самостално обради. Музика у *Вајсењу* не би се морала ограничити само на компоновање песама него и развити до праве музикалне обраде дела. Нарицање сестре Батрићеве могло би имати пратњу у оркестру, нарочиту мелодраматичну пратњу. Шесто кола дало би се обрадити с музикалне стране и драматично и експресивно. И тако даље. После, од свију мотива употребљених у делу, могли би се састанити једна увертира, кратка али довољна да наговести радњу у делу. Или би се радња наговештавала и тумачила и даље, ван увертире, у музици између чинова, и, најзад, на крају дела. И свуда би музика могла и морала бити сама, класична, достојна самога дела, онакна од прилике као што је (наводим примере који могу послужити за образац у овој врсти) Бетовенова у *Ежмонту* и Менделсонова у *Атали*. И свуда би морала бити у народном духу. И зато је морају радити наши музичари, и зато је, по свој прилици, задатак, у нечему, изнад њихових способности. И, ако они не могу све, пека бар песме компонују. Они у *Вајсењу* имају тако благодарну тему да је неразумљиво што је остављају необрађену. И кад човек помисли ради чега је остављају и шта место ове узимају: *Субаје* место *Вајсења*!... Зар они не виде шта све записа од теме; зар не разумеју да сваки компониста подобину свога успеха само њој дугује и да се толике опере само због срећно изабраног либрета одржавају?...

Затим, наше Позориште би могло давати, наравно врло обазриво, и Јокића Вујића, ма како се о њему мислило. Томе човеку који је први дао позоришне представе у Србији и радио на нашој драмској књижевности, наше Позориште дугује много. И кад се не једно од путујућих друштава (а та друштва воле, да међу именима познатих Срба, изаберу поneко за своје посебно) није сетило назвати се његовим именом и ако би оно најпре оним друженима приличило — то га се може наше Позориште сетити и дати, у каквој згодној прилици, једна или више његових комада. До душе, за два три његова комада критика*) је нашла да њему у ствари његова него су само преводи које је он као своја оригинална дела издавао, али су ипак три комедије међу њима (*Дубоначја завест чрез једне цвеле*, 1 чин, 1805; *Напрасненије и маказанје*, 2 чина, 1806; *Слави жени* 1809) одолеле и до данас таквој критици. Према томе, Позориште их може, са доста мирном савешћу, сматрати као оригинална дела и увртстити у свој национални репертоар. И не само то. Ово их може још, на основу тога, сматрати и као најстарија дела наше новије књижевности и њихова шеста као најстаријег драматичара. Ми смо, истина, Стерију као таквог увагред означили, али, ако је истина да Вујић није само преводилац него и оригинални писац, онда њему припада ово место. Старијега, у осталом, нема. Пре Вујића, и у 18 веку још, били су само: Е. Јанковић за кога се зна данас да је само преводио, и Е. Козачински којега, ни по количини, ни по каквоћи његова рада, не можемо сматрати као оснивача драматичара. Вујић, дакле, остаје најстарији. Истина, критика није увек тога мишљења. Она врло често, одсуђно порече оригиналност Вујићу и назива најстаријим, не његове претходнике, не ни Стерију, него неке Стеријине прилике који су тек почели бити писати, а који су уграбили бити прилику да, годину две дана пре овога, изађу своје прве и једине драме. Али критика, видели смо, у томе нема довољно права и Позориште се не мора на њу осветати ако хоће да се овоме писцу одужи.

И, напослетку, ако Позориште хоће још старије драматичаре; ако хоће, не само драму нове књижевности него целу националну драму, оно се може, као што је то једанпут већ и учињено, обратити к књижевности дубровачкој и одабрати у њој *Дунда Маројa*, *Скупоца* и још неке комедије Држићеве као и, у опште, многе драме осталих дубровачких писаца од Луцића до Гласевића и не мора се бојати да ће међу њима наћи мало прилике за свој национални репертоар, или мало дела од литерарне вредности. Из дубровачке драме ми нећемо набрајати имена; довољно је да у опште напоменемо да Позориште и ту драму може давати. Ово је чак и дужно давати је и не дозволити да се њом само Хрвати користе. Јер кад су нас Хрвати претекли издавањем старих писаца дубровачких и, задајући их као *своје писце хрватске*, покидали тежњу да нас искључе из наслеђства дубровачке културе, онда нама остаје само то да дрмају тога времена изнесено на позорницу и тиме покажемо право које нам на цело наслеђе несумњиво припада. И с тим се вала журити јер се Хрвати, давањем *Новеле од Станца* и спремањем *Дунда Марoја*, труде да нас и на овом путу претекну.

И, да завршимо преглед и следемо све, то су сте између које Позориште има да учини. Нека, дакле, у главном, попуни свој репертоар сим оним што смо де сад предложили. У место што га је ограничило само на данашње писце, нека га прошири и на оне на које смо ми упутили. И тек онда кад ово учини, кад својим репертоаром обухвати све оне представнике наше драме, и дубровачке донекле и новије потпуно, од Хавлића до Антуна Гласевића, и још више од Јовкима Вујића до Бранислава Нушића, тек онда ће имати права да каже да се национална драма у њему није изгубила и да је национални репертоар у њему одиста заступљен.

Истина (сад кад смо прегледали целу драму, морамо и ово рећи) наша драма није сјајна. У предложеном репертоару, и ако смо га ми са највећим одабирањем састављали и очистили од писаца без вредности или без правог литерарног интереса, има још драма слабих и досадних. И најбоље на су каткад наивне. Целокупна драма наша није најбољи део наше књижевности. Има књижевних родова које су наши књижевници боље обрађивали него драму. А за њој су, на жалост, одавна почели радити, пре него на другим пољима. Само, што нису најбоље на њој радили. Његош, у ствари, не припада њој, а Бранко није ни мислио на трагедије, ни Л. К. Лазаревић на комаде „из друштвеног живота."

Али ма каква да је та драма, то се, као што смо рекли, Позоришта ништа не тиче. Ако је слаба, одговорност не пада на позориште које је даје, као ни на нас који је тражимо. И опет, ма каква да је, ипак је, боља она коју је Позориште заставило него она коју нигде дује. И напослетку, ма каква да је, ми хоћемо да је познамо. Критика нам, можда, није дала тачне оцене и ми хоћемо изнова да оцењујемо. Штампа нам је не изоста-

*) N. Andrić, Prievodna književnička u Srba.

пред очи, и ми се обраћамо Позоришту. Имамо и права, видели смо. Хоћемо јер хоћемо нашу књижевност коју, ми каква да је, ипак је наша и има права на то интересовање и очекује услуге од нас.

И ето то су услуге које српска књижевност очекује од Народног Позоришта.

(наставиће се)

Павле Поповић.

Беч, априла, 1809. год.

Са годишње (XXVI.) свечане изложбе.

Марта 24 (12). о. т. отворена је XXVI годишња свечарска изложба, на којој су заступљене све гране ове уметности: свечарство и најрадство. Не знам зашто називи дугога изговора, за то би требало правити читаву студију — бар онако сликa рађа, које и чине ову изложбу изложбом, јер их има и таквих, рад којих се стручна критика и чуди: како су се могле изложити строгој цензури! Изложба је у Дому Уметности.

Пред сликa и многих и лепих, у овој је изложби и једна сликa која припет Пеје Јовановића, која представља ону чувену борбу у Тевтобуршкој шуми (8. г. по Хр.), где су легијони римски били поубијани од германских чета.

Најаретно су заступљени шкоп — и то успешно — тући уметници (а има и сликарка тућинаца). Ну, и доказе је најаретно исто тако на одличној висини.

Од многих — овај рад сано:

Ахасинер (Бр. 403 — Ал. Ивић, — Беч, гипс).

Кад су Христа на Голготу повели, шао је он уморан и сломљен на крст куће богатог Јевреjина Ахасинера (под именом Вечити Јуда такође познат). Ну, онај је Христа, шар кад видео распећи — гони Христа с крста! Казне му за то нема, како гатка каже, да ће за све време не спири, већ да лута по свету: до краја живота! Тај нам велики живот и статуа представља. Тип је прави јеврејски. У изванредно одлазу, подиже на лица, оробљено, туп Ахасинер без цила дале, с леђа га гони ветар, те му је и дугу браду наопако отерао.

Од свију портрета из овој изложби најлепше привлачи нашу пажњу портрет г-ђе Јевсејевиће, који је радио, по нарочу нашоју, Л. Новотић. Сликa је свештена у пројсали, у којој се при улазу уђе вода, и од великог је сесета. Овај је задатак био одшета тешак, јер уметник није нарочу никада видео! Али ни то је био и остао достојан својег великог уметничког талента. Јер нимо сликe, које су радили некоји сликари, литографије и фотографије из ранијих година, нема за последњих двадесет година ни једног портрета, који би био са природе рађен. «И каквоо је, више једно лист: држите држиду из овог доба живота, кад је она стајала на најбољем стушњу једне пресе жене, чија се лепота још добро одупирала бликоој јесени живота.» И сликар је ово одшета умео разрешити. «Витак стас царични стоји пред нама, више дале помоћути лист: у помоћоти али опет природном држању, укрошеном, лежи нетљуто посматрају обрнута. Мишице су свушене, а руке немарно једна у другој почивају, држећи затворену књигу и једну кућу ручну, женску торбицу. Проста, пуна хлапина спушта се у једнином боцаду, крез марама покривена јој прса, а уски колир доби део врата. Коса је у напреме плетеницама оковалана, те тако пуни на глави природну круну, коју је парчић дуге пошти волоа»..... Израз лица нам садржава читаву исписану страну из живота ове добре као несрећног удеса младарке. На и зачеле сликe (т. з. «Kinderstirn») одговара потпуно целокупном изразу сликe....

Хороши је чувени портретиста. Мимо ову слику, од особите је лепоте са своје карактеристичности шкоп портрет Ал. Албрта (сликног, бечког хирурга). Исто је тако леп портрет једне баронице — опет од Хороша.

У овој се сали пилази још нешолико лепих сликa, од којих ћемо још неке дне:

Вече у Вечкој Штиј — од познатог сликара К. Дарнаута (бр. 189) и слике Руса Николе Кастелина (Москва — бр 205): Осуђеникова жена у предсобљу судишне. На ауди седе три руска каваљера, до њих, с леве стране, окупљени мушки: шесна жена сликна и тужно му исткуља сазу по колену. Једнога од каваљера јар чак и тропуља ова сцена, за шта окреуно главу ауи сауседа. Бо ова ита чета ауклина — исела Сибир! Беле одновајућу потајно шесту и земљи: тамне, као и руске тамнице!

Сликa из природе има нешолико: иекоје од њих представљају зоједека доба године, као јесен, зиму, пролеће, лето; друге пак појединe тренутке дана, од којих поменем део за неколика примера:

Бр. 78. И Тоннес, Беч: Usher allen Gipfeln ist Ruh' (сиуда је мир): зашто сунце, ни се већ шалубила и оно крвље, што се дизала са последњим зрацима сунчаним, устукнуло место бледу жутилу, које се све више и више распиле и губи, те тако врак обасјава све врхове, који су се до малочас кували у сунчаним зрацима.

Бр. 425. Graf L. Ferdinand, Беч — Вечерњи сусон (Abendstimmung), истих летоша. Обе су сликe мастоо бојом рађене.

Пилеп H. W. B. Davis (Лондон — бр. 272) изложио је једну овог лепу слику: Луисово вече.

Од сликa пак бурше праведно заслужује особиту пажњу: Морски таласи (Strandung, бр. 161 — A. Zoff, Брно): видите где се завитлало море, удрављи о обалу, а оки жива таласи, који су непосредно пред нама, чини вас се имају сву силу. Даље сликa Под бурним небом (Sturmlandschaft, бр. 144, — A. Ditschekine, Беч): Тамо далеко, а и пред нама, надиру се брегови и врхови, преко чијих гланака пиљди остаје и дуга грање јелс, бора, букве, јасике. По небу се ноговани облаци, свакојаког облика и боје: сад бе, жиледа, па ових и оних осуди, а поток се, пред нама, запљускао и успењушио! И нехотице се сећате, као да вас је невогода у планини снашла. Распоред боја је, заравно, изврстан.

У овој је сали (V) и сликa г. Паје Јовановића: Furor teutonicus.

(Види о овој опширније у «Хроници» овога броја).

Једна сликa из радионице врлодани тамошње нашу пажњу: бр. 131. у холандским Schlossercwerkstätte — C. Freiherr von Horodo, Беч). Оваква су сликe у оквиру праве лепе предмет, јер у њихове изразе велику слику.

Сликe из живота такође су богато заступљене. Од многих да поменем само неколико. Тако и. пр. Мајчине опомене. (Бр. 59. — C. Dura, Енглеп): Домаћин је назад сласторечан увукао руке дубоко у џепове, па пресамљу, док мајка држи у руци књсиу и чита, а девојче, које је на под нама весело играшкама, и говори нешто њима, опомиње је шар да не зарује књиге.

Војнички бегунац (217 — John R. Reid, Лондон), сликa која нама краси и изјестора праведна. Особито је лепо изражен страх на лицу једне жене и весеље дуре, која је собом заволела у коловарнику (!) сакривеног бегунца, да га не би војничка потера ухватила.

Симболистична је сликa А. Ф. Сеникина (Беч, 222): Вечна доша као Еван род, сакривена женскиња и чарима гвојим. Један човекоо још лепше критикна дина - човека. Та, дубок и дам уређен а само ди човека.

Злато (бр. 225, — F. Urban, Пра): представлена ирао јасно човекову слабу и пороуну страну: жудњу за богатством. Сликa је у једном смислу и подсмена је у чуда деда; уврано сасвим се но три ирао каква можеш, од којих је сликa на по се израђен. У пројсали, тамнога колорита, одговарајући шар ситуацији, видите добро и зло: анђела и сотону. Сотона — Мефистофелес — претура, седећи, неко шалене мисли по глави: како би што више душа на такав под нашао! Ну, ево му и помоћи со. Друге две сликa то представљају. Он седи на брегу и држи у руци злато, које и сузине јасно сиетан, те привлачи сва. Једна гомила људи у очајној је борби око злата. Један се повајиње нрађанин али и стотину се руку и пушака: борба за опстанак! Трећа ова сликa представља сарнеће ове борбе: како једни, онако и ови и пропаду — и тужан и самотљен стоји на пут напољен и гледа у гомиу земљу из које му дипоем хлеба зарађивати шаа! Нема доба без жотике!

Сликa нам, о којој сам мао у бр. 4. «Н. Искре» (стр. 69) «Пређо вод Хљадна» чисто, стоји сада пред нама разрађена у великом обљику у истом боји (бр. 282.). Сликa је исти само у много већем размеру, и, заравно, много лепша.

То су сликe у сали по партеру: доста их је било и осиеђеваоваког духа: чудних и мотиком и обрадом! Од таквих сликa на пр. Сеникс (бр. 80, — J. Tögor, Katwyk (Holland), воређ још помених, где сем дрвеће боје на сликн не видиш ниое — ништа! Шго нам разлога да чуђење са — смешности (да се најблаже нрази), толико ниое — сведочанства за опнеиријонитиу! На пр.: Dorf im Jura (бр. 123. A. G. Rispler, Париз) сликa нашег отћног краја, зауставља нас са своје лепоте, која је са природе прнсна и врлина, да нође бидо сликa са — г. Landschaftler, по којој оиеиеваоваца, на — грдна разлика! Него, зрачење се ја чак сликн Сеникс, јер имамо још нешолико сдна и на врлом сиратку. Сликa је у чистом сеџес. стилу, а сликар је у њој «хтео да сликовите тајанствену моћ судбине и живота. На земљи (сутим) лежи мртви човек и жена, а преко њих виси једна увоиска сликнца, које држе во руками. Сликнце су приближују као онстатични зајачки хорови: с леве стране жене а с десне дуде, бурно и нрезиновљен, подигнутих руку и истурених колиа, само су им лица уочена као хиноотиања. Изгледа иоодаиу мало ревносно сиетао заиоотиао, дбог које су обоје мртвих орошли. Али Сеникс остаје хладан и непокривен.

На горњем спрату суроченог се опет са много лепих сликa. Од портрета истичем особито пастоле С Frischl-a (Беч). Међу овим портретима једнако му заузимље највеће место портре једне девојчиће (Kinderportrét, бр. 383.). Лице је тако природно израђено, кога је тако дивна, зелењкаста сликнна, скупљене руке: само што не прокопрам! Иза још нешолико портрета од жена (сем су частени), али овај је најлепши.

Особиту пажњу заслужује један портре жене хладе и особито лепо Парникаике (J Spiridion, Париз — бр. 500). Не знате чему пре да се дивите: да ли зеленим крнооким предметима, са којег је средиа сликар непосредно сликао! Само реч: две о толаети. Мало дечоватоваа прса хладна, а руздни су од танке, крне чипке, те тако одају облику живота. Портре ван је само мало лишен сирепут (прсила), ниое лепша. Коса је лепо у згуду очешљана, као је сликар тако осио и тако лепо кичицом пошкано, да се чини као да је сте живо! Често би вам се прохтело да чуђете што со оних румених усана,

зли да доцарате ону нежасу, ону косу. — Сања је мислом бојом радовао.

Из живота су особито оне две слике деце:

Напаљење деце (бр. 377. Kind als Märtyrer, „Enfant martyr", Eugène Silbert, Антверпен): стотак дама, а свет зеје. Ово, сироте сад нешто где да пресвиси, а жоздо и глазно, сасо крај распећа Христова, на узлиз, к ту га је у спону и сирт жалиа!...

Кајање (бр. 424. Reue, h. von Fleseh-Brunningen. Минхен): мајсторски расперд боја, те је постигнута потпуна истоветност осветљена собног, у којем је скоро дама, са крвавим штитом, залољена и дневног осветљења које на лолу устуна место зраку — а заиссе јоже шису пазучене. За отолом седе: католички попа к пред нама, главом на сто наслоњена, у горком кајаку и испољеној весељ женска. Мора да су тешки грези!

Гер. П. Инсаић.

Сарцено је! (сликао Габријел Макс). — Дивоно та на крст жука што се не хтеде одрећи наука своје: стазање му трнов конац на сазну да та немоју ито се кареи проћеси: пролине божанску му кри волеси и клинци, а ребра да су му тамне и чедо и дух умеитили.... Сарцено је! Али и муке и поруте и божанска му кри беху само отиуи за дотадашње грехове људске. Сарцено је, али не са божанственом духа његова — сарцено је са зракои незназа, сарцено је са бесиртиом у животу, јер он покази зраке стиче људима. —

Јуда (сликао В. Клеменеђ). — «Кога ја пјеиивам оиај је: дрзите га и водите за чкајрља!» — Тако је и било, јер дошлани одмах арестуни к Исусу и рече: Рави! рави! и келиза га. Стражари истиуше руке своје на Исуса и ухватише га.« — Клеиеђ је морао бити познарен Јуда на до подуиеја лица прије и пријеће!

То зоће и да предстои она слика. Крај благости Исусова изразна лако је таусна Јудина зајаза! Уметиични сесат је потоуи, а хришћански осећај у свеку задоволен.

Усире (сликао П. Каслиниј). — «Марија Магдалина стазање на воду код гроба и назазе. И зад клакиие пазиран се над гроб и виде два анђела у бијелим хаљинама, где сједе један код главе а један чело коју где бело лежало тијело Исусово. И реноше јој они: жено! што плачеш? Рече им: узеше Господа мојега и не знам где га метнуше. И оно реанши обазре се патрт и виде Исуса где стоји, и не знађаше да је Исус. Исус јој рече: жено! што плачеш? коју тражиш? А она мислећи да је врт рече му: господине! ако си га ти узео кажи ми где си га метнуо, и ја ћу га узети. Исус јој рече: Маријо! А она обазревши се рече му: Рабуни! које значи учитељу. Рече јој Исус: не дотиче се до мене, јер ја још не прагах к оцу своје; него иди к браћи мојој, и кажи им: крећем се к оцу своје и оцу вашему, и Богу своје и Богу вашему. — А Марија Магдалина отиде, и дани ученицима да виде Господа.«

Тако глаои проста и дрзиина крича свештеника Јована о Ускрсу, код је Магдалина дознала да је Исус ноа она тразаше тако тешко. Су врлу узео је сликар за предмет своје слике. Магдалина зутарња светаш врани на дивно предео. Свуда мир кажа брдоа и долинои. Сутрани зраци зрелиају се на росвјетлени тобкама вуни росе и дошрт до зратне стене која се високо диже.

Крај стене Магдалина клечи, злаћана коса краси јој диван лице, али у њеним неизлазним очима види се дубоки бол. Кажа са гроба подигнут је: залуд траши сузе. Христа нема.

Очајне трчи она своје руке. Тад се јажа Он, који је врт тог у гробу тражила, у пуном сјају новога живота. У бело златно утјелена стоји племенита и узвишена зрилика попади Магдалине. Својом руком придржава одело а десном благосиљући гледа на погнуту слабу жену. Он вожја Сина својом снагом умрлим.

Творац је ове дело заиишљене слике врло. Павле Енслинг у Дрездн. Учитиља је рођен у Бреслаи 1836. год. и посебано је од 1851. год. Академију Учитвеста и Дрездн, а доиције био је бак Шнора од Карољсфелда. Са Римском Наградом, за коју се још отиновао вих ове пентака, отишао је 1857. год. у Рим. Године 1860. био је Берлину а године 1862. у 1862. вроженог је у Дрездн. 1863. год. поетао је академијо у Антверпену где је своју пентиицу у класичноме праиу допуиио и самостално-реалистички.

Кад се по други пут у Рим бако од знатаја је за њеов даљи рад познанство са кап-Ленрусом и његово искљутако дружење са дапо: тако чуоиски портретиста Кардинала Дарбоја и белгијанеа Хермансом. Енслинг нам је ослобио самосвојних слика а то су уметиички представљене Шилерове песме: «Ђубиик» «Дитираиб» и «Радосна Писма». После рата 1866. за коју је био позван на Рима живо је Енслинг у Берлину а од 1869. до Дрездн. 1870—71. суделовао је у рату у саксонској војсци. Многобројне слике, плод његових госматриња, попели је «Ратна Кроника» која је изашла у Штутгарту.

За тим се Енслинг прославио и као портретиста. Једно од знатајах му је дело: «Три Сестре» у палерији слика у Дрездн. Монументално творење његове руке назове се у Алберзтобургу у Мајсену (Дожњалуја пенлалзача Корнелана Бетговра) и у крљев. дворској колорнизту у Дрездн («Три граиије» у другом смислу).

Л.

Погледи са Босфора на улаз у Црно Море (сликао г. Ст. Тодоровић). — Звичај Цариградз и његових обзља од вајкада је краснолику вазиу слика овога света. Његов живи «клуч балканског колуотетва» историја је утврдила. А када се такоа песиику звичају додају још и природне лепоте које су над вама раскошно изливене, — није никакво чудо што га и уметници радо посећују нашавши у њему богат извор за своје уметиичке производе. — Једиоту погледа са Босфора на Црно Море изнеси г. Ст. Тодоровић у свом раду тако верно и лепо, да он сам за се најбоље говори.

Поклоњење на гробу Христову (сликао А. Бутеров). — «А у врти дан недјељи дођоше врло рано на гроб и донесоше мирисе што припремише, и неке друге жене с њима. Али њихове жалби одмаха од гроба. И увидеше да нијесе тијела Господа Исуса. И кад се оне чуђаху томе, тад! два човјека стадоше пред њима у сјајнијем хаљинама. А кад се оне уплашише и оборише лице и земљи, рекоше им: што тражите живога међу мртвима? Није овдје, него устаде; опомените се како вам каза кад још бјеше у Галилеји, говорећи да син човјечиј треба да се преда у руке људи грјешника и да се разапне и трећи дан да устане.«

Овај комепат који описа јеванђелист Лука (гл. 24, ст. 1—7.) набрао је Бутеров за слику коју поклони у овом броју. О Бутерову сликару било је већ говора у 6. броју. —

На студењу (сликао г. Урош Предић).

«Кад сам синоћ оиде била
И водиие заиезла,
Доће можде крив ока
На концу зама сиока,
Подранн ие, зборит оде:
«Дођ'те, седе, мало вође!»

Није ли можда, вам ви се поглед отео зреко крчата у скромно, а дело и збуњено дивојче, што је очи у земљу упрло и рукои дотоваиког стида обрате још водузела?

Љубитељи сриске уметности треба искрено да захале што не бесно у стиву да оригинала ове зриске слике сачувано у сриском народу него оие утајиише у руке.

Коиаонце (сликао А. Годић). — Аристократиски дубровачке ребушке остаиио је и до данас многих знакова и трагова своје некадашиње сјаја и отмености. Поред конзуелтаиих грађевина које се оии и у стаиовницима зидовине му очуваиио. Всакакви и Коиаонце, те дубровачки палати сељани, за то су доказ живи. Чистока ваздуха као сиег бело одела, искрељавши залиии за глазу, укуса обућа од жеке коже, пиие и укусне паре на одезу, — показују толико укуса да се без дазога коже рећи да су Коиаонце сриске сталеже које иемају најмање укуса ни одезо и које су најчеће чистунице.

Поклон Народном Музеју

Јануара месеца ове године добио је Народни Музеј на дар поеебну збирку литографија од уметиичке, културне и историске вредности као: сбирка та садржи радове из прве година живе литографије — иаимоверније, а поклоиио је бивши први литограф у нас тога. Едуард Брајиши, који сад живи у Цетиињу у Сивсовској. Госп. Брајиши био је у сриској државној служби као старешина каимоверније од године 1840 до 1850. Приказани се за тим у Немачку, осиовио је у Штаии врло добар завод за литографију радове разне врсте и отворио је био уз њега и трговину литографама, бакрорезима и сликама, уметиичким, државним радовима. Од прве мало година вога. Брајиши се од посла одмара и лето обично проводе у варошици во Немачкој и другим земљама. Пре две године поетао је, иакон скоро вегових година, Београд и потражио у њему коиманзо и пријатеље своје. Мало их је иакоо још у животу; али огроиии иародни Београда у ииоме вокаду, иема га је радосно изненадио, иеоиа јако обрадовао и задовољио. Том приликом обећао је поклоиити Народном Музеју примерке од радова које је као стариеина наше државне каимоверније сам израдио, и који су рађени во његову уиутетву.

Госп. Брајиши је обећање своје испуиио. Уз радове пак на њако каимоверније, послао је и прилични број страних литографија, бакрореза и дрвореза са представама и призорима из сриске историје. Тиме је учиииво то се у каимо Музеју осиаиво одеље за питање крајше од културе и уметиичке вредиости. И сигиасиом Музеју, ако и другим иеким просветиим заводима у Немачкој, поклоиио је госп. Брајиши списак со бакрореза, дрвореза и других пачика за уиношеиање крајева. Наш Музеј ма којим је задужио поклоиом својим, јер је у њему тек мало било прилика, штамиаиих листова који садрже података из прошлих година иашег народног живота; а у исто доба је поклоиом својим универзално ширеиье музејског програма, да уз обзрку слика на платну створи и збирку слика, умножених штампом.

Поклон госп. Браунама садржи цртежа књижевом рађења, литографија на камену низом и кредом изведених и неколико фотографија. Предмети на цртежима обухватају знамење знаних лица (Краља Милоша, Кнегиње Љубице, Кнеза Александра, Кнегиње Персиде, Вучића, Книћанина, Љуб. Нешадиновића и др.); листове за земљиву употребу (државне, уверења и др.); листове за школску употребу (забавну буквару од Исид Стојановића; прегледнице за лепо писање и др.); разне цртеже уз дела и прилоге уз листове: Шумадинку, Шаљивца и Читаонице Новине; даље садржи изгледе Београда и других српских места: манастире (Српске Народне Игре, од Ђ. Малешановића, сама прва српске војске кнеза Јос. Шлезингера) и још друге сликане предмете.

Весма су занимљиве, са више страна, карикатуре на извесне тежње мађарске буне, које је написано и цртао живописац Димитрије Аврамовић, као и цртежи од истог умотворца за песму: „Устај, устај Србине и весну: „Ко је често љубио, слатко.

Музеј је већ научно био, да за све Авраамовићеве цртеже јасно узнате оне који их је израдио, а оно га госп. Браунам обрадом великодушношћу и чисто одржатна примерношћу.

Поклон је дакле, како се из горњег, поврховно набројала дела, садржином и вредношћу својом разноврсан, те тако занимљив и јединствен за нашо земљиште.

Госп. Браунам поклоњ је исти поклон Народном Музеју неком рађо и са неким одушевљењем, видећи у њему себе као бивши кориснио основача и заводача литографске вештине у нас.

Мило ми је нешто што је поред зрнена своје заничне дужности, ипак још те и времена, да у цртежу сачува спомен рађени важних и заслужних људи, и то једнога низа: из више простопине ће скоро изјести један. Тако уложене труд напрасно му је сад уништен, што може радно своје да поклони Народном Музеју, где ће послужити као употребљено градиво културно, историско и уметничко.

Са два снимка из Београда од год. 1850, а од руке госп. Браунама, усвојила сам своје читаоке у броју 6. нашега листа.

НАУКА

Проф. Хајман Штајнтал. — Ових дана умро је у Берлину познати језикоуп ирош. Штајнтал, чији је литерарни рад био од јака утицаја на немачку филологију. Рођен 1823. г. у Гредницу, служио је у четрдесетим годинама филологији и филозофији на берлинском универзитету. Поглавито се филологији, поново је трагом свога учитеља Августа Века, које је почетком 19 столећа у Немачкој филологију у Грка и Римљана. Рођен у њеном духу, предавао је он и специјалноју филологије као просесор и често питирану десетицу њену сопствене сазнатога објављује са кући духа и науке.

Пуковина филологија, која се дотле отрвачивала на земљиште индогерманских језика, нарочито се задржавајући на науци о гласовима и облицима, буде сасвим промењена радовима Вишхелма из. Хумболта. Његова знаменита расправа Ueber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwickelung des Menschengeschlechtes (1836) била је пуна новог изврха о унутрашњем животу језика, ослањући тиме српску филологију, која је уједно била и филозофија духовног сазнања и одмакла света.

Овај заочетак Хумболтов рад наставио је Штајнтал, проширујући своје језичко студије поступним испитивањем нарочитих језика и класифико. С тога је прошао он и неку годину у Париру, где је објавио 1856. г. свој први рад Граматику, логику и психологију. Као со врлино натрат буде наименован за ванредног професора опште филологије у Берлину.

Хумболт и Штајнтал проширили су пут изучавању језика. Сличност корена у алгеминско-банту-јевском, старо-египатском, берберском, грчком, латинском, словенском и германском језика довела их је на појам о индогерманској језичној породици и сад је требало само наћи, да се упоређивање у појединостима изведе, да се класови језика појединих средних језика среде, да се одреди крстаче језика и њено одмицање, како би се постигао темељ научној етнологији. Предузели су на нас да испитују и нове облике из језика у језику. Појмови корен, основа, завршетак флексије, суфикса и префикса јасно су изведени, и тако је језикознаи обликом сликовито.

По ово доба је дакле. Како ни више дало довољно испитивање сполашњих језичких страна, настану истраживати и унутрашњи облик језика, до ког је појм сам Хумболт дошао, али га Лазарус и Штајнтал заинтитативно и квалитативно проширише.

Као је Штајнтал научно да обради ову нову теорију у каком већем делу, временом је и приступио рад, који му предстоји. Дакали су хотле говор и изведене као две стране једне исте представе, наслеђи да је језичне облике тек тад разумети, ако исте посматрају као језичне појаве сталних облика живљења, које је логика постанка. Отуда и ово дело Бекерово Језични организам (1841.), које је изасло до нашие ово гледиште.

Зато и сам Штајнтал назва свој спис Граматичком, логичком и психолошком, доказујући у њеном крном делу погрешност Бекерова гледишта и останка. У другом поштеном делу изнео је своју теорију, по којој се основа граматика на психологију и филозофију. А сам је принцип те граматике унутрашњи облик или како Штајнтал сам посматрање посматрања.

Садржину поштеног дела уско је он доцније и доличније проширио у Психологији и науку о језику доличније опет у класично своје дело Постанак језика у вези са општим питањима науке.

1859. г. појави се ни свет крн спис Часописа за психологију народа и науку о језику, где со заједно заједничи рад Штајнталов и Лазарусов. У њему писали у напредну науку психологију, где су истакли задатак, пут и сврху ове науке, као и њен положај у научној системи. Читаву четврт столећа био је овај часопис средиште испитивања психолошко народа, чије се зачели налазе у раширен радовима ова два научника, који су једни другог допуњавали. На нас со пора казати, да су дела и велики преддужеће обз испитача не беше потпуно исцпло од руке, јер психологија народа није до данас још иосла да дође ни до сигурних резултата ни до сталних погледа. У последњем десетинама овог столећа показало се, да је језик нешто мањи, али не и једини производ народног духа, а нарочито то, што се грађа језика не може поспигрно изводити из основних појам народ. Модерна наука о народима ће та то. да исказује прилитиче представе и начине мишљења прикупља језикознаство од језичког духа. Овоме новоме правцу науке нео је као зрело и часопис који Лазарус и Штајнтал оснивају, али с њиме више неубљен овај огромни материјал мисли, који се у њему налази.

Да је Штајнтал у неком смислу био ближе XVIII столећу, доказују и његова стичиа и религијска посматрања, изложена у Ometo стини (1885.) који прожима дух Хердерових Идеја. Кгиту је он радовао још 1872. г. у Берлину у својим предавањима о стихи, верским ратовима и филозофији вере, која се обирала нашли очувала под потписом Zu Bibel und Religions-Philosophie, где његово мишљење о вери добија често лек и узвишен израз.

Чешће нуте одлазнје из истених предавања дубоки бол због нада хуманитарности, али чврсто стоји његова вера у усавршавање човечанства и у потпуну победу идеала. Овим стиром мислим ако је он нарочити израз у свом предавању Ein Wort über den Lebenskreis. У овим истоких предавањима не увиђамо ни само са научником, већ и са човеком Штајнталом.

И тајитал се бавио и са српском народном поезијом (у колико је она за немачки преведена). У свом „Часопису за психологију народа и науку о језику“ ипше је нуто помињао српске народне песме; а нарочиту им је пажњу поклонио у чланку „Кнеже који је штампан 1868. г. у 6. свеску поменутога часописа.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Мисли о задаби и важности естетичког васпитања. Тема за проф. испит *Др. Ст. Окановића*. Прештампано из Просветног Гласника. Београд, 1898.

Ова књижица подељена је у IV одсека. У прва II пзнет је историјат код естетичке васпитања са подацима рада и задатком у опште. Ова су поредно написана. У III. одељку је Психологија овог питања. Ов је непотпун. Нема каког прегледа развијања естетичких чувстава. Није дакле показан њихов психолошки карактер и постанак из чулних, индивидуалних осећања, те се не види, како су законн естетичких осећања на крају нета, која и чулних осећања уопште и потпуног у опште. Недостаје им психолошко заснање. Нема, нто је најважније, тога, да су естетичка чувства призната стања отвених и да су она последња само специјализа нај естетичких, што је врло нужно било изнети, јер је дела књижица написана у духу Хербертову и он је, као што је зомисао само нарочито истицао. Наравно и стари филозоси, као и енглески Schaftesbury Hutcheson, IV. је одлак најбољи. У њему је намерно разпјање естетичког осећања испитавао. Он је врло лепо, јасно и занимљиво написао, те својој јачиној у многу дотицања сваја претходи. — Стил је дело њиме признавши и остала ерло кривични узпеси.

Љ. Ото.

УМЕТНОСТ

Најновија слика Паје Јовановића: Furor teutonicus. Под овним је именом изложена слика нашег младог уметника г. Паје Јовановића на овогодишњој изложби бечког Уметничког Дома. Њој је професорски колегијум Сликарске Академије у Бечу једногласно одредио Римљанову награду (1600 форинта). —

Слика представља битку у Теутобуршој шуми, где су римски легиони под заповедништвом Варе били од Теутонска потучени. Сликар је изабрао битно потпуно учетничких низа. Он нам у главном низоси само део борбе, али тако да се у том делу на крн могао види порез Римљана као и сигала победа Теутонаца. Што г. Јовановић није своју замисао распиљено на недоследну мису, показује само да је умеснин нешто образованъ.

Он тежина битке изведена је у пронеку; борци у пронеку опустошају крсте, типове, оружје, а особито у нарнпма и покрету одледа се сва жестина теутонских нападача, као и малодушност и пропаст Римљана. У зачелу види се нема са мали пролозом свеопштој на ирку сцене: у далини, као врло конрезу, у подједнакој перспективи, удубљује се битка, која је само у толико изведена, да по-смагрот своја жантом допуштн може.

Пратећи је у опште изрекле, само бих жељо приметити да је Римљанин, из средини сапке, ухваћен од Тевтонца за гуше, у жару своме доста непримерам, а и пратак могу мого да бити бодљ.

Пластика и грушпасне слуда су са разумевањем изведене: одело, оружје, натегом и све остало особитом је пажњом и вештином изведено.

Од напредног је утиска фигура са леве страше, са свим у прошлу: на земља Тевтонци на задњицу — како у нарду лиша тако и у целом реду лежалини је изведено, тако да здесм човек. Исто тако је и Римљанин са натегом (ако изузмем и главом већ у воду), изврстан је и Римљанин са десне страше: у последњим тренуцима живота, рањен у срце, пречисто пратисиуо левом руком тако, а кре му кула из раше право пресиуо и сапка се иш ирса на ниже, ну он је још на ногама и — тек ито се ниже срушио!...

Што се колорита тиче, ини се да је умеспих желео да скроведе тамно мунско осветљење из позиј сапци, те је тиме од зеленкасше реалеска са слика обојадисана, ито се и на лицима боровља виде. Тиме сапка изгледа у боји неопгоша, ал ипак својом геницалном вредном ипа довољно осећа, јер и сама колорит пожалује великог умеспика.

С. Тодоровић.

*

ПОЗОРИШТЕ

Скендербег, драма у пет чинова, од Јевина Стерије Поповића. У Нар. Позоришту 25 марта (врли кук).

Бурађ Кастриота Скендербег врло је велики и симпатичан јунак. Његова дела, његови јуначки подвизи нису били у руками чо-века коме је дато да говори велике историје, ни да спасава целу судбину народа. Од владарске порекла, зна рефи у маленом једном народу, у залеђу славе и живота његова, он је у мислиће добио да истраје последње дано своје јунашке ауће и свиде неоправе домовине. Али то биле сплаи и заносне дух. Пашкаље, сирошна и пуна судбина сраховица је велики јунашки живот: маленн крменити крај, свемирноше сусатну, пи четовање у заклопи, ситни су били за његове херојске амбиције. Он се отимао, мучио, кидо лапце судбине и воље је дуко у борбу са сплицима од себе, непријатељима, свима тим, судбином. С праја на праја свога пострелно домовине, с праја на праја напирао балканске ратнике, крсташе со повоски, неустрашиве, с брдашка спојим: сад напалујући сипно суседе, сад у самоу с њима, сад против Млечића, сад против Османлија, сад савезни или властитим уграни, сад најчешће краних сусатном; бришећи со од свију напалујући сас, пробоспи спену. Његова борба, његове јунашке авантурије, његово херојспво усред осиљеног, назаћеног народа, у којем нам последњим, пострелним данима, чине једну од оних омиљених, узвишених поетских слика, којима је историја ушапана, в којима народно предање оживљено. Скендербега је народна песма опевала и прославила, он је један од најсимпатичнијих јунака њених, наследник великога Марка, чијом га је животом славом опантила, и, право је симплано видети колико је добро у драмској одећи и симпатији Стернјиној.

Већ у врем годишња умишљо се Скендербег Стерија погодним градивом. Тако је хотелно нео од најранијих његових дела: Живот и вптежка хоје ваља славног краља епирског Бора Кастриота Скендербега Албан рад: у Будиму 1828.) Но тек Живоју Скендербеговом пародне је много лодиже и драму. Историско градиво узео је Стерија до Барлија. Живот Скендербегов опрпан је у свима главним ако не и историски тачно. На жалост његова историска истинност није увек нала у прилог Скендербегу. Јунак Скендербег истакнут је ту дако симпатично, али са нешолико црта које не би биле толико ни мрачне (видаја и превара Скендербегова) довољно су изопште за драматичност.

То, и што је Стерија радило у главном и у главно цео ток прог дела, довео је доста трому радњу ту драмску радњу. Као драма она је врло скромно изведена: главна радња непрекидно је хрсте, драмских сцена толико колико их је самих по себи у историји, у животу, и колико их је сам слика истинит Стерија надахнут: паротпте чудовите сцене за позорипа. Нпак, и са најскромнијим драмским дивљењем дивљаћемо, ако постеки преврпмала историја, историја у дијалогу, сва са поезијом Стеријином даје увек довољно градива за литературну анализу. Али ни се нећемо и не можемо за овај мах задржавати на појединим местима, прозпати поједине сцене, које то одиста заслужују (али које је у осталом но потребе увек лако наћи) пити китирати примере како одиста ово дикције: већ ће стога ито ово код Стерије кису нарочити ни најистакнутија у Скендербегу. На сваки начпу истакнућемо другу ману, иначе оригиналпну и интересантпнју код Скендербега.

Скендербег је историска и пакнонална драма. У њој је изнесена краља, херојска борба целога арбанашког народа са великом завојском силом, борба Хришћана и Муслимана: у њој је опнсан јединственим народни јунак, његова херојска борба, последњи покушаји једног пеликог народа, последњи трзаји његове славе и слободе: опна је сва прожета том славом пационалном осећањем, и стпар интересантна — у тим истрошеним моментима — је лепо, симпатично карактерисано Скендербегово крспшанпво — Турака. Тако у II чину сцена с сеоским и пајтоном (5, 6, II). Мало је туталинјих ситуација но што их се Стерија допако на свом месту, а ипак нема часопје и мирује међ иелових сцена. Нашо. Турски, трезвени, опзирап, али окот јуначки и симпатичан. Он је сапатник, роб султанов али у тој поглављи још узвишен, велики. Сцена с пајчком узнпмпа се нарочпто, али се публику у њој прекидала. Она је чуло драмска, дирљива, јака, и кулминација сас се пасшојала није показала много укуса, нити је дала појединим компликацпјама онпмл који су је на то навикли. Даљеко речитије је пројмер за то карактер султанов. Опакнот одвета ведено нпје нпшше опше у наших драматичара. Велика, просвајљена осмјаха, страна ратнпка, поносан султан, јунак, врлп непет достојан протпвпика славатника, Скендербег, Скендербег је одиста јуначка драма: у њој је све јуначко, велико, херојско.

А историјска је у Скендербегу нпша, и више по систа, нпшо во у једној другој, нпшо но у свима данашњим. Он нема ни једне страше, ни једне дедакације, ни једне фразе: али је вапе пријатна свака мисао, пијатпвна свака речепица, свака реч, всему је посебпом цео комад.

Да, али је он у позорпшу и у Стерији, и за то данас нису крпли нпкаи драматичари ако та нпшу пало — сушше!

Таушп — зло и узек.

ш.

РАЗНО

Француз о Толстоју. У часопису Grande Revue зубљпкавала су михљења и одговори књижевника и умегника француских, а на питања нског уредништва, о последњем спису Толстојеву Шта је уметност (Qu'est-ce que l'Art), који је су скоро преседен на француски. Одговори су врло позанимљиви према славном старцу. Једни од најзнаменитијих и најумеренијих (R. de Rêgnier) нели о Толстоју: ... Кад би једе изнете у неколо залама биле једе великог романсијера Ане Карењине или Војно и Мира биле би нежете да се дискутују с поштовањем. Али не. То су једе једног старца, без сумње славног, али изгубљеног у мапи на апостолованем хуманитарним и реалпгиозним; који је предузео да сам обара своју славну историју и да поруче своје славно дело. То одузима сва значај последњем његову спису, и во тоне нема никакве потребе да му се зачела дискутују. — Шпо се тпче уметности, ово поклопу толико велики и француске литературе, да је неколике случаји кои једе је великог ума нело и тако рђаво читао. Он брп сте, и нпје разумео ни ово мало што зна о данашњој литератури. — Одговор је ако ито рељозно према остаоју жпси нрло тачпан и доста умерен: друга су далеко немилостивија.

*

Осип Лурије спреса књигу Толстој као мислилац и моралиста (Tolstoï penseur et moraliste). Он је пријатељ и Толстојев ученик Мапи (Рошбе), које су ако пределе на француски с руског спса и изнше у Паризу, нокто им је у Русији врло трајастна осторена. (Неколико примерака ито их је пазвап послао у Русију цензура је крштала).

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Кајска годица.** Изгогса шпкотиња прпча из шика од Артура Schneidera і Јакпе Седлачка. Шлаћи складно Dragutin Kaiser. У Загребу 1899. Тпскаг і накладо Dionisko Tiskare. 8-на. стр. 73. Цијена 0,30 ф.

2. **Лечаја Болница.** с пасмина † Јована В. Петровића српског медицинара, од Д-ра Вик. Ј. Петровића. Београд. Штампарија Светозара Николића, 1899. В. 8-ан, стр. 65. Цена ?

3. **Мцири**, песма М. Ј. Лермонтов. Превео Ник. Ст. Љубишић. Пропгапнако из «Гласа Црногорца». Цетиње К. Ц. Државна Штампарија, 1899. 8-ан, стр. 32. — Цена ?

4. **Најлепши пар.** Сапчица из заплапске живота. Написао Мих. Сретеновић. — Издање «Струг». Обућ. Задруге. — Београд, Штамп. Свет. Николића, 1899. — 16-ан, стр. 30. Цена 0,20 дин.

5. **Uskrsnice.** Roman Grofa Lava Nikolajevića Tolstoja. S ruskog preveo Milan pl. Milković. — Strezak I. — Zagreb, nakladom kr. sveučilišne knjižare Fr. Supana, 1899. Tisak Antuna Scholza u Zagrebu. — 8-an, str. 40. Cena 20 ns.

6. **Каталог српских књига** за 1899. год. Издала Српска Краљ. Дворска Књижара Мите Ковића у Београду. Штампарија код «Просветног Напредка». — С. Хорватића. 8-ка, стр. 206. Бесплатно.

7. **Гимназија у Гасеву и средње школе у Хасенској.** Написао Милан Шенић. Београд, Друк. Штампа. Краљ. Србије, 1898. — 8-ан, стр. 165. Цена 1,50 дин.

Сељче. Врло лепа дечијих лоука. Написала Никола А. Јовановић, учитељ. Драг. В. Јанчевић, свпном. — Београд, Српска Радпка Штампарија. 1899. Цена ?

„Нова Искра" излази 1. и 16. у месецу — Цена: за год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; за Србије год. 10 кор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Српској Радик. Штампарији, Кнежеп Спомепик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.*

Српска Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

9. БРОЈ — БЕОГРАД 1. МАЈА 1899. ГОДИНЕ — ГОДИНА I.

НОВА
ИСКРА

ЛАЗА ПОЛИЦАЈ

ПРИПОВЈЕТКА

Д. Ђ. ОМЧИКУСА

Од многобројних чудноватих лица које сам у току живота срео, мало које оставило је тако дубоку бразду у мојој памети као слика Лаза полицаја, које се и сад често, у часовима предања и успомена, сјећам и која изазива пред мојим душевним очима ријетки примјерак покољења које се све више и више губи.

Далеко је од мене помисао да у овој приповијетци изнесем као узор Лазу полицаја. Његов је облик природна посљедица нашег психолошког и моралног развића, а ја вам га зато представљам, јер је Лаза Србин био и српски осјећао, тврдо увијерен да ни вама ни мени на одмот бити неће ако дубље и усрдније познамо и проучимо што је наше.

Премда га ни наобразба, ни сјајно поријекло, ни препоруке, ни новци у животу никад не дотакнуше нити истакнуше, ја сам се ипак за историју тога чудака тако бринуо да бих и дан данас мали прст лијеве руке прегорио кад би ми ко ту историју потпуно осијао и допунио. У жељи да је приберем прошао сам двадесет и два села, шеснаест православних парохија, двадесет капетанија, ил' још боље да кажем у накрст сву книнску крајину од Мокрог Поља до Полаче, од Стрмице до Косова — и сва се моја испитивања свађају на то, да се Лаза у селу X. родио и да се још као дијете неће у свијет главом без обзира одвргао. Лазини родитељи умријеше још прије његова хаџилука по свијету и оставише за собом, поред Лазе, млађега сина Танасију, који се пресели у моје родно мјесто и за кратко вријеме постаде чувен и врло вриједан пекар. Сјећам се још врло добро да сам као дијете кињио непрестано мајку да ми купи Танасијина хљеба. Не знам зашто, ваљда због тога што ми се Танасија допадао и његов ми је хљеб боље нег икакав други сладио, а вјерујте да бих и сада тврд грош за један залогај прегорио, не хљеба ради, већ што би ми тај залогај подсјетио моје дјетинство и изазвао оно срећно доба кад сам више осјећао, а мање знао, више вјеровао а мање нег сад поповао.

Ма колико сам сељана распитивао за Лазине родитеље нијесам могао избити већ врло мале податке. Отац се звао Марко а мајка Стоја. Стоја је, по причању људи, била поштена и добра душа која од јутра до мрака мужу кошуље крпи, ручак и вечеру приправља, кућну живинчад храни, а у сутон пред колибу излази, те сањалачким оком посматра тајанствена поља и долине, разбирајући сваки и најдаљи жамор, осјећајућ у свом прибрању невјероватним инстиктом све што се около ње збива и узносећ се у том величанственом храму природе у најузвишенијој молитви коју љуцко срце саздати може.

† *Илија Вукићевић*, књижевник

Типови таких жена нијесу код нас ријетки; сретате их свакога часа кад се возите главним друмовим Далмације; разумије се, не затјечете их никада у њихову прибрању, јер оне из далека чују штропот госпоцких кола, поред којих се увијек устају, те оборене главе, скромно и предано, чекају да их оставите њихову миру. Ако их што запитате, оне ће вам додуше уљудно одговорити и своју вам услугу пружити, али с великим неповјерењем и сустегнутошћу, с великом муком, истежући скоро из гркљана оно обично: „А Богме.... а ето.... а ја не знам!“...

Ти типови ни пред мужем много друкчији нијесу; оне га никада прве не ословљавају и не јављају му се кад дође, већ се једноставно устану — као пред господаром својим — срећне су и пресрећне кад муж није нијан, или рђаво расположен, а још сретније кад обичне батине, које се покрај ватре огледају мирују и не пребијају се о њихова леђа. Таке жене немају никаквих захтијева, оне љубе додуше дјецу своју, ал' до граница докле то муж допуста, а у осталом изгледа да чезну за вјечним миром, за индијском нирваном. Њихова је смрт најмирнија и најсрећнија смрт на свијету, оне умиру саме, остављене,

предвне, без потребе љекара и утјехе, без икаквих захтијева, без болних поклича; оне се гасе као што су живиле мирно, безбрижно, спокојно, у чврстој нади да их, бар тамо — мужевље батине пратити неће.

Така је, по свој прилици, била мајка Лазе полицаја.

О оцу су ми друкчије приповиједали. Важио је он као најкрупнија људина у селу, а био је самовољан и јогуница до зла Бога. „Као Марко Краљевић, тако ми Бога, господару!“ увјераваху ме најсвечаније сељаци. Онијао се често, особито последњих година, а Стоју је само једном у неђељи тукао, не с тога што је он и више пута дохватио не би, већ из једноставног разлога што би се скоро сваке неђеље по неколико дана у град отиснуо и ту зачамао све док новаца или радње траје. Кад би се вратио у село, то јој се као очевaш знало да је батине минути неће. Тукао је без икаква узрока, само из жеље да је туче; не би с њом ни говорио, већ је једноставно ухватио за руку, дохватио тољагу, па млати док рука не клоне; послије тога би мирно и слатко вечерао а још слађе спавао. Покушавала је додуше Стоја и да бјега, ал' би је послије тога просто нагрдио; једнога дана мишљаху да је око изгубила, тако је масница на образу отекла била.

Она се послије два-три дана узалудна покушаја покорила судбини својој и закључила, да су обичне батине далеко блаже нег батине послије бијега, те се потпуно у кући умирила. У осталом Марко је био добар и милостив човјек особито према сиротињи. Приповиједаху ми комшије да је каткад цванцике са јечерме откидао, да поможе просјацима. Сељани су га цијенили због његове бистрине ума и због његове неустрашивости, а богме га се и прибојавали. Мало ко је смио да прође као Марко у сред ноћи по пљуску и вјетру поред Тројичина гробљишта, ђе казиваху да вукодлаци обилазе: а ни поп Тома није му, Бога ми, могао запредати. „Знаш ти, попе — рекао му је једнога дана Марко, кад га свештеник рад пијанства и рад поступања са женом бијаше изобличио — да ти мене нијеси ни родио ни купио; ако пијем, пијем из своје кесе, а ако тучем жену, тучем своју жену; ти си главар у цркви, а као таком част ти и поштење, као ћаћи своме — и Марко се бијаше дотакао капе. Ако ти пак што за изборе, ил' за нашу опћину доље у Книну служи, попе Томо, намигни само, па да видиш како Марко лети! Нијесам се ја, бо̂лан, јуче родио и ако си старији од мене, знам ја ђе треба а ђе не треба. Запамти добро, попе, да те ко криво погледа, не би, Богами више пуре јео, нијесам ја ни пред Турцима бјежао, а камо ли ћу се бојати некаквог фратарског чевркања, ал' молим ја тебе, остави ти мене на миру с мојим вином и с мојом женом!“ Поп је послије те свечане изјаве истина нешто надовезао, али благо и умилно, није се више пачао у Маркове интимне ствари, већ му, као најразборитијем у селу, приповиједао све што је знао па чак му и српске народне пјесме читао. У том је Марко особито уживао и топио се у гњеву што Косово није њега затекло, или он Косово. Покушао је био свештеник да научи и читати Марка, ал' му то није упалило. „Аја, попе — одсјекао је Лазин отац — мани ти то, тако ти Бога, није то за ме; ђе бих ја пратио ту ситнеж (тако је он слова звао) и дотле докле ти — доћерао, кад ми ти тако лијепо попијеваш и запијеваш! Пјевај ти мени, брате, док ти грло подноси, а ако то што ту пише допјевано није, викни само: ђе си Марко! та не бој се!“

Ово су главни потези које сам од тежака из његова села докучити могао, а ви добро знате да је и ово много кад узмете у обзир безбрижност нашега тежака и његову неповјерљивост и сумњу пред свим оним који клобук носе. Па није то никакво чудо, кад се сјетимо колике су преко његове главе фијукнуле!

Што се Лазина брата тиче, он је умро од сушице, прије нег што се у мени породила жеља да приберем Лазину историју. Сви који су ми о Танасији приповиједали слажу се у томе, да је то био добричина човјек, мучаљив и наиван као дијете и да је љубио истински брата Лазара, који му је у шест година само два пута писао. Надовезиваху очевидци тих писама, да је Лазо у њима тражио очевину, која у осталом одавно бијаше пропала — а и како не би, кад покојни Марко бијаше све пропио, до оне колибе у којој се и данданас гуштери легу и која се огледа као црна кукавица изнад тројичина гробљишта, ђе Марко и Стоја вјечни санак бораве.

Ово је све дакле што сам о поријеклу Лазе полицаја прибрати могао; што се пак мог познанства с њим тиче нећу никад заборавити.

Учио сам се тада у Спљету и заборављао постепено у школи препорођеног града мили српски језик којим ме мајка задојила, којим је Лаза полицај говорио. Нећу и не могу да се тужим на то сретно младеначко доба, које сам у том граду провео; ту сам у породицама које су у опће једним језиком говориле, научио језик божанственог Дантеа, ту сам за први пут читао у оригиналу Манцонијеве „Веренике“, ту сам од једног католичког свештеника, који је био професор талијанског језика, примио многе здраве подлоге, које ми ни дан данас на одмет нијесу, ту сам први пут љубио и први пут преварен био.

Али што се школе тиче, то је било за приповиједање, тако ми Бога. Трпио сам сваки пут кад бих жедан знања отворио своје ручне књиге и наилазио на онај језик који се официозно „српско-хрвацки“ звао, а у истини с кинеским шуровао. Говорило се ту о некаквом „црљеном крутом крву“ мјесто о црвеној згуснутој крви, о „жутим безбојним бојевима“ мјесто о жутој јасној боји, о „троточковрских летећих колесих“ мјесто о брзим велосипедима су три кола, о „клаптавим тамбурама“ мјесто о звучним точковима на броду и т. д.

Коло се звало „котурача“, штап „трестика“, шибица „завијутак“, пијесак „камење“, камење „пјесковити налози“, прашина на путу „витлање“, глас „завик“, пјесник „пјевац“ и све тако до зоре! Једном ријечи, није се знало ни ко није ни ко плаћа; писало се и говорило се оним језиком којим и данданас сви могућни Тугомири, Чедомили, Богомили и Трпимири хрвацког препорода говоре и пишу и којима још модерна филологија није одредила никакво мјесто у историји и у развитку језика.

Ја сам са неколико пријатеља Срба био на чуду и муци у том вртлогу, кад ме једнога дана на спљецкој госпоцкој пијаци срете, упознаде и по војничку поздрави Лаза полицај. Остадох забезекнут, престрављен скоро

Козак певач. Сликао Р. Бредт.

пред тим непознатим човјеком, у полицајској препорођеној униформи, који ме умирно посматраше. Одмјерих га од главе до пете, те разабрах, послије кратког испитања, да је то наше горе лист. Мрко и озбиљно лице са испуњеним рупавим загодицама одаваше на први поглед нашег затворца. Упаде нам жива жерава немирне жарке очи подсјећаху његов јуначки сој и његову неустрашивост, а дубока бразда на пространом интелигентном челу, која у перводном залеђу мијењаше непрестано облик причаше јасно претрпљене муке и непрестану сумњу. Доказ здравља бијаху румене дебеле науснице и бијели зуби којима Лазо полицај шкрипаше често, преносећ на осмјех и на поглед ону живу муку коју ћемо касније пребрати. Покрети који, кад да имађаху сједло у његовим широким плећима бијаху одважни и јуначки, а држаше потпуно војничко држање мало незграпно. Једном ријечи, изгледајех у тој слици један од оних облика који ме у дјетињству бијаху одизвали за које ми мајка говораше: „Ето видиш, то су потомци Обилића!“ При свем томе, поштo сам онда као и сада завирао непрестано од мантије и униформе и тој двојици сва светска зла приписивао, ње одавах се Лазу полицају као што морадох и жељах, већ га полу-озбиљно и полу-утјешено запитах: „Опростите, у чему вам могу послужити?“ — „Ајде, Бога ти, господару — осјети он на једном, оним као мед слатким и кривљеним српским језиком — што ти ту мени набрајаш по господску, та ти и не знаш ко сам ја!...“ Пренут као иза сна оним милим наглашцима, послије сата предавања на финше (да је Бог убије — не физику, већ предавање!) прихватих умилније: „Па ко си? Ја те не познам“. — „Е.... љубави моја, знам ја да ти мене не познаш бољи, ал ја тебе познам; познам ја и твог оца и твоју покојну мајку — Бог јој дао.... ја сам Лазо.... — и спомену ми безиме — главом из Кашта!“

Сјетих се као кроз маглу брата му Танасије, те га још умилније запитах:

„Па што радиш овђе, кумим те Богом?“

„Ех, што радим, љубави моја — одазва се Лаза, маркантно природним тоном — што радим?... Гонам свијет и држим га у реду, као сам редар“. (Овђе треба споменути, да су се полицајци редари звали).

„Па ко те амо напутио, како си амо дошао?“ — припитах опет.

„Ех, ко ме напутио? Како сам дошао? Дошао сам сам; гинусмо на Сливници а ја, жалостан ти сам до Бога мога, не изгубих главу, не погибох за Србију, већ остадох, овако, као сиња кукавица. Гонај горе, гонај доле кад ми на једном неки реконе: „Тђ. Бог те убио, што не идеш у Далмацију да заслужиш кору хљеба; у Сиљету су потукли Талијане, Бајамонти је шао, сад је онђина наша, ти си јунак, јунака тамо треба, хајде у Сиљет.... и ја се ево некако досутрах доле; уписаше ме некидан у „полицијоте“, па ево већ ври дана гонам и вребам, па не можеш никога дохватити.“

Збуни ме Лазин разлогор и његов неустрашиви одлучни израз, под никекереном полицајском капом, те замукох као стијена.

„Ех.... знам ја, љубави моја — растегну он сне љубе — овђе је сне госпоштина и заштављук, сне нешто „да ти кажем“, сво *bon giorno* и *compliments*! а нико, па ни ти и не сањаш како је на Сливници било.... Ах' чуј, господару, — и ухвати оба брка — или ћу овај брк обријати, или ћу некоме главе доћи! Ушкти добро господару, ја бих за те потнуо, ал' не знам, јадан ти сам како ћу. Само да ти напоменем, да да видиш хоће ли Лаза погодити.“

„Ах' Бог с тобом, Лазо — рекох му упрошашћен, освојен нпак његовим раздражењем — нијеси ти дошао овђе да убијаш и да крв лијеш, већ да живиш и да добро чиниш.“

„Знам.... знам ја ту нашу школу — рече нешто мирније Лаза — хајде ти куд си пошао, а остани мене ће сам: ја ти кажем, некоме ће глава полетити, ал.... овђе је царска пијаца, а „шпијона“ има колико ти Бог хоће.... Него рецп ти мени: ће се хранаш, Бога ти?“

Назначих му адресу свог стана.

„Е, на добро — одазва се он — кад нанали потребе, доћи ћу ја теби, а сад опако, ка' баба своме!“ — и опет се по војничку дотаче капе и окрену се нагло, ударајућ жестоко дугом сабљетином по сплеткој господској пијаци.

Остадох тренутно као смеген, па се полагано унутих кући, уживајућ што у Сиљету бијах нашао човјека који знађе говорити српски, а уз то човјека тако оригинална.

Бијаше протекло десетак дана и о Лазу ни гласа ни трага, као да је нећу у земљу пропао, кад ми једно послије подне слушкиња сва у страху и очајању дође казати да ме неки полицај тражи.

Аха, ту смо! — помислих сам у себи — те јој наредих да га узеде.

С натакнутом накекереном капом уђе Лаза у моју собу и поздрави по војничку.

„Дошао сам ти, господару — одпоче он одмах — да те нешто замолим. Знам да си вјешт писму, па сам хтјео да ми се јавиш брату; ево, донио сам папира и све што за писмо треба, да те не оптерећам — те поче у истини вадити давит, папир и пекавав онђашњи печат — а што се твог труда тиче, то ће ти Бог наплатити, јер ја сам сиромах човјек.“

„Па није требало, Лазо — рекох му умилно — имам ја снега тога, то ништа не кошта: и о моме труду и не говори ја ћу ти најрадије написати писмо.“

„Ех, видиш ти шета — прихвати најдубљише Лаза — вас господу све ништа не кошта јер сте господа, а ја знам да кошта. Не приповиједај ти мени којешта, већ не губимо узалуд времене“ — и тури ми кутњено перо у руку.

Не би куд камо, морадох писати његовим пером и на његову папиру; ал' док се сложисмо у писму, ту је било чуда и покоре. Велим ја Лази: „Кажи ти мени што ћу ја писмо Танасији, ја ћу ја саставити“. „Ајд одговара Лаза — знам ја, ти пишеш по господску, на ће се Танасија почети крстити и мислити да сам, Бог с нама, полудио, кад прими лист. Слушај ти, господару, мене ја ћеш видити да ће добро бити.“

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ПОМЕНАК

Око тебе живот у најлепшој боји....
Златне жеље спујеш кад се сунце гаси,
И кад исток плави сјајно сунце краси,
За жељом се жеља у твом срцу роји.

Око тебе, мислиш, сам пријатељ стоји
И верујеш често: најсрећнија да си,
И уздишеш млада: „Кад ће доћи часи,
Да ме вечно са њим света љубав споји."

То су рајски дани што их младост дала,
Пуни златних снова, пуни идеала,
Кад се само љуби и жели и воли....

О, уживај дане што их младост даде,
Зажелеће старост и садање јаде,
Па и сузу ону што је младост проли....

Влад. Станимировић.

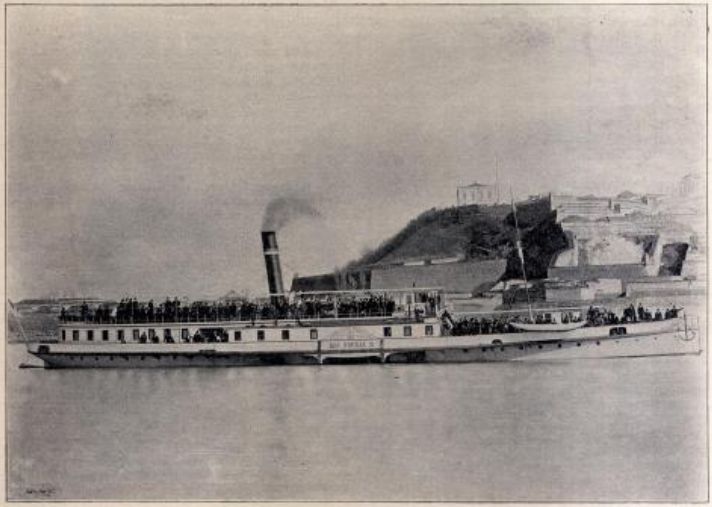

„Цар Никола" пароброд срп. брод. друштва (фотогр. снимио г. Ч. Антонијевић).

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

Сликар је седео у отвореним колима крај госпође Елзенове, а према њему два њена близанца, Ромул и Рем, и час је разговарао, час је размишљао о положају који је захтевао брзо решење, час је гледао на море. Имало се шта и гледати. Ишли су од Нице ка Монте Карлу, тако званом старом Корнишом, то јест путем који иде дуж брегова, високо над морем. С леве им стране заклањаху поглед огромне литице, као на спратове, сиве, с руменим, рубиновим одсевом и потпуно голе; а с десне се пак плавило средземно море које је, чини ти се лежало веома ниско и тиме чинило у исти мах утисак и пропасти и безграничности. С узвишења на коме су били, мали рибарски чамци изгледаху као беле петице тако, да је било тешко разликовати удаљено једрило од мухе која је кружила над пропашћу.

Госпођа Елзенова наслонила се раменом на раме Свирскога, с изразом заносне чежње која не зна шта ради, а сањалачки јој је поглед блудио по огледалу морском.

А Свирски осећаше додир, топли жмарци пролазили су га од пете до главе и мишљаше да би, без Ромула и Рема, можда загрлио младу жену и привио је на груди.

Али га одмах обузе страх на мисао да би се онда устезање морало завршити и положај би био решен.

У тај мах госпођа Елзенова рече:

— Зауставите кола.

Свирски заустави кола и за часак осташе ћутећи.

— Ала је овде мирно после ларме у Монте Карлу! — проговори млада удовица.

— Чујем само музику — одговори сликар — можда свирају на оклопницама у Ville Franche.

Досета одзо допираху с времена на време загушени звуци музике пошени повећарцем који доношаше мирис поморанџина цвећа и хелиотропа. У долини се лађаху кровови разбацаних по забрежју вила сиромашних у чести сукалиштă, а крај њих широке беле пете које су градили расцветани бадеми и ружичасте пете које је градило цвеће од бресака. Још ниже видео се модри сунцем обасјани залив Ville Franche с гомилом великих чамаца.

Живот који је ирао у долини чинио је чудну противност с глухим мртвилом пустих и неплодних брегова, над којима се простирало небо без облака, мирно и провидно као стакло. Ту је шестајало свега, и све се смањивало у сред те мирне величине, и ова кола с гомилом људи изгледала су као бубице, прилепљена уз стене, која се махнито успињала чак на ове висине.

—Овде се спасмам завршава живот — рече Свирски погледајући голо стење.

На то се госпођа Елзенова наслони још јаче на његову руку и одговори отегнутим, сањивим гласом:

— А мени се чини да овде почиње.

А Свирски до мало одговори с извесним узбуђењем:

— Можда имате право, госпођо.

И погледа је питајући. Госпођа Елзенова тако исто упре у њега очи, али их одмах затвори, као збуњена, и поред двоје деце на предњем седишту наслађала је у тај мах као девојче, чије очи не могу да поднесу прави зрак љубави. Затим умукоше обоје; из долине само допираху растући звуци музике.

У то време на далеком мору, на самом уласку у залив, указа се облачак дима и у исти мах свечано и тихо расположење помути Рем који, дигнувши се нагло са седишта, узвикну:

— Tiens! Le Fohmidable!

Госпођа Елзенова немарно погледа своја млађег близанца. Жао јој би овог трепутка када је свака реч могла одзучно утицати на њену судбу.

— Реме — рече — veux-tu te taire?

— Mais, maman, c'est Fohmidable!

— Ала си неспосан.

— Pourquoi?

— Он је dûben*) али сад има право — упаде у реч Ромул — синоћ смо били у Ville Franche, (ту се обрте Свирскоме), видели сте нас за биџиклима — и рекли су нам да је већ цела ескадра ту, сем „Формидабла" који ће доћи сутра.

На то Рем одговори, снажно наглашујући сваки слог.

— Сам си dûben!...

И почеше се мутати лактовима. Госпођа Елзенова, знајући за искуства како на Свирскога утиче начин на који ова деца говоре и на које су у опште васпитања, заповеди им да буду мирна, а потом рече:

— Заповедала сам и вама и г-ну Кресовичу да говорите само пољски.

Кресовић је био студент на Цириха, с почетком јектике, кога је госпођа Елзенова нашла на Ривијери и погодила за гувернера деци, пошто се упознала са Свирским, а нарочито после чувене изреке богаташа Вјадровскога: да отмене породице већ васпитавају децу као трговачке агенте.

Али је већ сиромах „Formidable" покварио расположење осталиноме слицару. До мало кола, шкрипећи по камењу, нађоше даље.

— Сами сте навалисали да их поведемо — рече госпођа Елзенова слатко — ви сте према њима и суровије добри. Али овде треба доћи ноћу, кад је месечина. Хоћете ли вечерас?

*) дурњак — будала.

— Кад год хоћете — одговори Свирски — али ноћас нема месечине, а и ваш ће се обед свршити сигурно доцкан.

— Истина је, — рече госпођа Елзенова — али јавите кад буде пун месец. Штета што на тај обед нисам позвала само вас.... Кад је пун месец овде мора бити дивно; ма да на оваким висинама увек добијем хунавице срца. Кад бисте могли знати како ми у овом трепутку бије.... али видите ми пулс: осећа се чак и кроз рукавицу.

Кад то рече окрете шаку на којој је била дуњена рукавица тако тесна, да јој је рука изгледала као труба, и пружи је Свирском. Он је прихвати оберучке и поче гледати.

— Не — рече — не види се добро, али се може чути.

И сагнувши главу прислоии ухо на дугмета од рукавице, притиште је јако на лице, затим је осваи дотаче уснама и рече:

— Кад сам био дете, па кад бих ухватио птицу исто јој је тако срце куцало: сасвим као у ухваћене птице!

А она се осмехну скоро тужно и поиови:

— .... Као у ухваћене птице....

До мало опет заћута:

— А пта сте радили са ухваћеним птицама?

— Весма сам их волео; али су ми увек одлетале..

— Невољне птице....

А сликар настављаше некако узбуђено:

— И тако је некако живот тежко да сам узалуд тражио птицу која би хтела остати поред мене; па сам најзад изгубио наду.

— Не! Надајте се — одговори госпођа Елзенова.

Тада Свирски помисли да, кад је ствар почета тако давно, треба је свршити — а после нека буде шта Бог дâ. Био је у тај мах као човек који пустима затвара очи и уши да скочи у воду, али је у исти мах осећао да тако треба и да није време да се двоуми.

— Можда ће вам бити боље да се мало прошетате — рече. Кола ће поћи за нама; а сем тога моћи ћемо говорити слободније.

— Добро — одговори с резигнацијом госпођа Елзенова.

Свирски додирну штапом коњицања, кола стадоше и они изађоше. Ромул и Рем одмах отрчаше напред и заустављше се тек на трнестак корака пред њима, да са висине гледају куће у Еду и да котрљају камење у долину. Свирски и госпођа Елзенова осташе сами. Али очевидно је и тога дана била над њима ала коб, јер ни по што би могли употребити згоду пролазу, видеше како се крај Ромула и Рема заустави коњаник, који је долазио од Монака и иза кога је био по енглески обучен *groom*.

— Ово је де-Сентен — рече љутито госпођа Елзенова.

— Јесте, познајем га.

И за часак опазише пред собом коњску главу а над њом коњско лице младога де-Сентена. Овај се кадебаше да ли да поздрави и да прође, али помисли да су хтели бити сами, не би водили децу, те скочи с коња и давши знак грому поче да се здрави.

— Добар дан — одговори сухо госпођа Елзенова — зар ви у ово доба јашете?

— Да. Изјутра бијем с Вилкс-бејем голубове те не могу јашати, да се не бих узбуђивао. Имам већ седам голубова ваше од шета. Знате ли да „Формидабл" данас долази у Ville Franche и да сутра адмирал даје забаву на јахи.

— Видели смо кад је долазио.

— Ја сам баш пошао у Ville Franche да се видим с једним познатим официром, али је већ доцкан. Ако до-

пустите, госпођо, вратићу се с вама заједно у Монте Карло.

Госпођа Елзенова климну главом и нестаде. Сингтен, љубитељ коња, поче одмах говорити о своме коњицу на коме је дошао.

— Купио сам га сад од Вакефорда — говораше. Вакефорд је био изгубио на trente et quarente па му је требало новаца. Играо је на inverse и шест пута узастопце доби, али се после окрете карта. (Ту се окрете коњу). Чиста ирландска крв и главу дајем да на целој Корпици нема бољега, — само га је тешко узјахати.

— Будући? — запита Сврски.

— Кад се већ узјаше — као дете. На мене се већ навикао, али, на пример, не бисте га могли узјахати.

— А зашто то? —

— Немојте покушавати, или бар немојте овде, над провалом — узвикну госпођа Елзенова.

Али је Сврски већ био метнуо руку коњу на леђа и за тренут беше у седлу, без и најмањег противљења с коњске стране, који можда није био ни најмање h у д љ и в, а можда је појмио да на овоме пропасте нема смисла ни бити такав.

Коњаника и коња нестаде у галопу на завијутку.

— Ваш је коњ био сасвим миран — рече госпођа Елзенова.

— Што ми је прво мило, јер се овде може лако десити несрећа — и мало се побојах.

Али на лицу му се примећаваше да је збуњен, прво с тога што је прича о коњској ћудљивости изгледала као лаж, а друго што се он и Сврски нису трпели. Де-Сингтен је душе никад није имао обзиљних намера према госпођи Елзеновој, али му је ипак било криво кад му је који кварио и оне које је имао. Сем тога били су се пре неколико недеља доста обзиљно спречкали. Сингтен, који је био затуцани аристократа, нијанса једном на ручку код госпође Елзенове да *не можеш* мислећу човек почиње тек од барона. На то Сврски, који је тада нешто био лутит, запита: „На коју страну?"

Млади човек прими тај одговор к срцу, да се био почео саветовати са г. Вјадовским и савезником Клапским како да се плада — и тада, на своје велико чудо, дознаде да Сврски има у своме грбу митру. А необична физичка снага Сврскога и његова вештина у стрељању тако исто су помирљиво утицале на баронове живце, те свађа остаде без последица — само што је остављала у оба срца извесну мржњу. Нарочито од како је госпођа Елзенова почела одлучно да нагиње Сврскоме, ова мржња постаде сасвим платонска.

Сликар је пак осећаше силније. Нико до душе није помишљао да би се ствар могла завршити женидбом, али познаници почеше говорити о његовој љубави према госпођи Елзеновој, и он сумњаше да га Сингтен и његово друштво исмевају. Они се истина никад не изгадоше ни једном речју, али је Сврски веровао да је тако и то га је болело, нарочито због госпође Елзенове.

Мило му дакле беше сад што је, захвалујући и мирној ћуди, Сингтен постао човек који без разлога прича непостојеће ствари те, пратећи се, рече:

— Добар коњ; и баш за то је добар што је миран као овца.

Тодор Кракоњевић. Цртао г. Л. Кокн.

Затим се скиде и пђаху заједно даље, у троје или боље у петоро, јер Ромул и Рем пђаху с њима. Госпођа Елзенова на челнки јед Сингтену, а мождa и да га се отараси, поче говорити о сликарству и у опште о уметности, у чему се млади спортсмен није ни мало разумевао. Али он поче сипати сплетке на поцкарање, при чему је честитао младој госпођи јучерашњи добитак, што је она слушала нерадо, стиђећи се пред Сврским што је играла. Забуни јој се још увећа кад Ромул рече:

— *Мајсан*, и нама си говорила да никад не играш. Дај нам за то по наполеон, је л' да?

Она одговори као за себе:

— Тражила сам саветника Крицкога да га замолим за данас на обед, па смо се после мало забављали.

— Дај нам по наполеон! — попови Ромул,

— Или нам купи мали рулет — додаде Рем.

— Немојте бити досадни и седајмо у кола!

— До виђења, господице Синтесе.

— У седам?

— У седам.

Затим се расташе и за часак се Свирски опет нађе крај лепе удовице, али сад су заузели предње седиште, да гледају сунце на заходу.

— Веле да је Монте Карло боље од Ментоне — рече удовица — али ах! како ме по некад мучи! Овај непрестани метеж, ова тишина, познанства која треба правити хтео не хтео. По некад ми дође да побегнем и да остатак зиме проведем у каквом мирном кутку, где бих видала само оне које хоћу. Које се место вама највише допада?

— Веома ми се допада Сан-Рафаел: ораси се спуштају чак до мора.

— Да, али је то далеко од Ницe — одговори тихо — а у Ницa вам је атеље.

Наста кратко ћутање после кога госпођа Елленова опет запита:

— А Антибес?

— Јес', Бога ми! Заборавио сам Антибес.

— И он је врло близу Ницe. По обеду останите дуже, разговарајмо куда бисмо побегли.

А он јој се загледа у очи и запита:

— Да ли одиста хоћете да побегнете од људи?

— Говоримо отворено, — одговори — у вашем питању осећам сумњу. Ви сумњате да говорим зато што хоћу да вам се представим боља, или бар мање површна но што сам.... И имате право да мислите тако, јер ме једнако виђате у вртлогу светском. Али ја ћу вам на то одговорити да човек често иде утрвеном стазом само зато што су та једном ушутили навесним правцем.... и подноси и преко воље последице пређашњег живота. Можда, што се мене тиче, има у томе женске слабости, која без туђе помоћи не може да се одлучи — признајем.... Али то не смета да врло искрено чезнем за мирним кутом и спокојнијим животом. Нека говоре шта хоће, али ни ја сам ако пузане бољке које, ако не могу да се пужају у њедрима, пузе по земљи.... И због тога се често нарађу људи кад мисле да пузимо добровољно. Под тим пужењем разумем живот празан.... светски, без и једне узвишене мисли. Али како се ја, на пример, могу од тога одбранити!... Неко моли познаника да ми га представи, затим долази у посету — а затим другу, трећу, десету... Шта да радим? Да га не ловим? Зашто? ... На против! Зовем их знакар само зато што се, у колико их је више код мене, у толико више узајамно потпиру, и тим пре ни један не може заузети нарочити положај.

— У томе имате право — рече Свирски.

— Ви'те. Али се на тај начин ствара матица опога светскога живота из кога се сама својом снагом не могу извући, а који ме често тако мучи и тако ми је досадан да бих плакала од муке!

— Верујем вам.

— Ви треба да ми верујете, али верујте и у то, да сам боља и мање покварена него што изгледам. Кад вас обузму сумње, или кад људи буду о мени говорили рђаво, помислите: и она мора имати својих добрих страна. Ако не помислите тако, бићу врло несрећна.

— Дајем вам реч да о вама увек волим мислити најбоље.

— Тако и треба — одговори меким гласом — јер кад би баш све што је у мене добро, било још више обамрло, оживело би поново крај нас.. .. То што кажем од опога с ким се човек ближи.... Хтела бих нешто рећи али бојим се....

— Реците....

— Али нећете помислити да сам егзалтована, или још нешто грђе?... Не, ја нисам егзалтована. Говорим као разумна жена која утврђује само оно што одиста постоји, и мало се чуди. Ето крај вас пазарим поново своју стару душу, тако мирну и ведру какву сам имала девојчицом.... А сада сам већ стара.... имам тридесет и пет година....

Свирски је гледаше ведрим и скоро љубазним погледом, затим принесе њену руку уснама и рече:

— Ох, крај неке сте одиста још дете: мене је четрдесет осам — и сва моје слике!...

Пољуби руком сунце на заходу.

А она поче гледати овај блесак који се одбијаше у њеним зажареним очима и говораше лагано, као за себе:

— Велико, дивно, мило сунце!...

Затим наста тајац. На лицу им падаше мирна, пријатна светлост. Сунце је баш залазило, велико и дивно. Преко њега лаки, разбацани облачићи изгледали су као палмово цвеће и сијали су се као злато. Море крај обале беше у сенци — а даље, на пучини беше огроман сјај. У долини се јасно чујаху непомични кашљици у руменом ваздуху.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАЊЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XX

КОЊ АРАПСКИ

Ти канда спијеваш, вољу без мана,
Бескрајне просторе жарких поља!
Злаћени зрак,
Чаробне опојне пустиња врећих,

И трке, скоковe хатова смјеђих
На дану зноја.

Ох када затресеш ту гриву густ!,
Копитом ударит у земљу пуст!
Грмући ђем,
И када заржиш из силних прса,

Да јездим добијем ћефа и ћеф
Ја у тај трен.

Силно ме привлаче пустаре рђаве
И оне оазе зеленеће, травнате,
И сунчев жар.
Оди да скочим на витез ти рбра, —

Тако! Сад ви̏ни се ка' лака зе̏бра,
Добићеш да̏р.

Ви̏ни се из магле влажних равни̏ца̏,
Бјежи од суморних људскијех ли̏ца̏,
Убрзај хо̀д!
Трчећи проламај грање, а ти̏ће
Соко̀ле претичи, за то нам би̏ће
Слобода пло̀д.

Остављај јаруге, тамна ждријѐла
И баре, полѐти као стријѐла
У нови ста̏н.
Ластама подобан у хитром хо̀ду
Напријед! Напријед! Хоћу слобо̀ду,
Коњицу вра̏н!

Вечери злаћене и тихе хо̀ћу
И палме ви̏сокѐ, небо, само̀ћу,
И ноћну дра̏ж,
И пјесму арапску, штоно се по̀јѐ
Срцима истинским, пјесмице ко̀јѐ
Не знају ла̏ж.

Похитај, Ахмеде, жудња ме го̀ни̏
У пусту, за њоме душа ми бо̀ни̏
Чезне и мрѐ.
Та свему пркосим када ми вјѐтар
Слободин пи̏рка̏ и њезин ѐтар
Груди ми дмѐ.

XXI

ПЈЕСМЕ МАТЕРИНЕ

Док зи̏ми ноћу би мајка ми бди̏ла,
Дјетиња глава ми слађано дре̏ма;
Над иглом погнута она је ши̏ла,
Но̀јца је била не̏ма.

Дивотне пјесмице, чаробне ба̏јке,
Шијући она би тада ми пје̏ла;
И још се пјесама старице ма̏јкѐ
Душа ми сјећа вре̏ла.

Тихано ноћи се на нашу стрѐху
Дршћући од веке тајне мили̏нѐ
Спуштаху, и на̏лик оне ми бјѐху
На цјелив пун сили̏нѐ.

Ја спавах и сањах. Около мѐнѐ
Анђели играху небесно хо̀ро,
Љубљаху душицу дјеве малѐнѐ,
Тепајући јој: зо̀ро!

*

Сад више не пјеваш, мајчице лѐпа̏;
Сад беда старост ти и моју мла̏до̀ст
Немоћну поктима својима цѐпа̏, —
Прошла је наша ра̏до̀ст.

Ти немаш радости више ни јѐднѐ,
Усишу твојијех пјесама вре̏ла;
И ма да уста ти гла̀днѐ и жѐднѐ
Судбину ниси кле̏ла.

Ал' ја је про̀клињѐм, с њоме се бо̀ри̏м,
У прса шаљем јој стихова стре̏лу,
И све је за нашу несрећу ко̀ри̏м,
Познавши злост јој це̏лу.

И ропћем, — ал' ми се стишају чу̏ла
Чим ока твојега угледам бла̏го̀ст;
Тер уздисаја ме надме гунгу̏ла,
Осјетим тајну дра̏го̀ст

И даљних спомена милину, ко̀јо̀м
Нагната полетим на твоје гру̏ди
Да ране извидам добротом тво̀јо̀м,
Које ми дају љу̏ди.

Махнем се стихова ја тада, на̏но,
И жића својега велике ме̏тѐ,
Зажалим негдашње дјетињство ра̏но̀,
Пожелим да сам де̏те.

Пјесмице слушати груд ми зажѐли̏
Над мојом колевком које си нѐгда
Пјевала да ти се чедо весѐли̏,
Зажелим доба вѐгда.

Зажудим љубити чело ти бѐло̀,
И приче слушати о својем о̀цу,
Пак онда успават' уморно тѐло
На сла̀тко̀м твом крио̀цу.

XXII

И У ДНУ СМРТИ

Од вјетра лишће се у гори стрѐса̏, —
То вјетар дубрави шапуће причу, —
Вјетрова чујте вѐса!

Започе овако: бијаше прѐђе...
А шума слушаше и власи своје
Стресаше сада рѐђѐ.

*

Бијаше (рече јој) циганка нѐка̏,
Руме̏на̏ устанца и̏маде она,
Коса јој бјеше мѐка.

Једном се за̏љуба̏. То бјеше пја̏нство
Силено љубавно, тер она паде
Амору у пода̏нство.

Чекаше драгана једа̏нпут во̀ђе,
Блијѐда, нијѐма чекаше дуго, —
Ал' драган ах не до̀ђе.

Ја витлах около главе јој ру̏сѐ:
„На што је живјети кад љубав умре,"
Из њених уста чу̏ се.

И дође шапат јој жубора во̀дна:
Ријѐка дјевојку мамљаше к себи,
Прилика бјеше зго̀дна.

Ах остављена си, — дјевојци вѐли̏ —
Љубав је умрла, и зар се теби
Живјети још весѐли̏?

Млађаним тијелом уздѐхта цу̏ра,
И стеже песницу, и с њених уста
Проклества чу се бу̏ра.

Хлађане ријеке шапат је о̀пи̏,
Са хриде наниже к валима стрмну,
Вода се над њом скло̀па̏.

*

Тако је причао. До гу̏ста гра̏ња
Горскога во̀јца се већ ено спусти.
О причи гора са̏ња̏.

Пада ли то роса, ил' гора пла̏чѐ?
И шта ли то тако дубравом хучи?
Духа ли вјетар ја̏чѐ?

Грање се не вије, нит' вјетар ду̏јѐ,
Него се јецање некакво боно
По мрачној шуми чу̏јѐ.

И шапат некакав иде низ ре̏ку,
А тњевне ријечи канда се оре
У његовоме је̏ку.

Умрла некаква душа у бо̀лу
По мрачној дубрави ено се витла,
Походи земску до̀лу.

И јеца овако сред оне та̏мѐ:
Ја немам покоја, јер љубав траје
И у дну смрти са̏мѐ.

(НАСТАВЉЕ СЕ)

МАЈУШНИ СВЕТОВИ

АСТРОНОМСКА СКИЦА С ЈЕДНЕ ШЕТЊЕ ПО ПРЕДЕЛИМА НЕБЕСНИХ СВЕТОВА

Драги читаоче!

Јеси ли кад год размишљао о плавом небу, звездама и небеским телима која растурена по њему дају нашим ноћима неки чаролијски изглед? Јеси ли кад год упитао о њиховим величинама и даљинама од нас? Јеси ли кад год пожелео знати шта има на њиховим површинама и какви

Водопад код Јајца.

се призори тамо збивају? Јеси ли кад год пожелео шетати мало по њихову копну и пловити ее по њихову океану? Јеси ли .... али на што толико набрајата? Јеси ли зажелео знати макар што год из предела небеских светова — наћи неш одговора у овим редовима, у којима ћу ти испричати нешто из живота мајушних небеских светова — из предела небеских лилипутанаца!

Читајући макар што год из астрономије, јемачно си могао опазити, како астрономи већином рачунају са грдно великим бројевима, који надмашају сваку моћ нашега схватања. Они нам веле на пр. овако: „Сунце је 1,279.000 пута веће од наше Земље, а Сатурус је 146 1/4 пута већи од Сунца.“ Или: „Светлост прелази за једну секунду 30,000 километара, па ипак јој треба 60 година да дође са звезде „85. — Пегаза“ до нас, јер је ова звезда 3,820.000 пута даља од нас него ли Сунце. А оно је пак удаљено од нас преко 149,000,000 километара. Са граница Кумовске Сламе светлости треба 12,000 година па да до нас допре, а то је тек са границâ тога система, који у целини своје према васиони није ни толико велики колико је једна инфузорија према томе систему!“

Нама спакако памет стаје кад чујемо тако што год. Огромну величину тако грдних бројева не можемо ни схватити, јер за њих на Земљи немамо ни приближног упоређења. Остављајући да о тако колосалним световима причам у другој каквој прилици, ја сам стао у задатак овим редовима да покажу, како и астрономи доста често рачунају и са веома малим бројевима, чије величине ни-

кога не буде а сваки их лако може схватити — намеран сам дакле, да причам нешто о лилипутанцима у астрономији. Ти су лилипутани небесна тела, веома интересантна са својих прилика и веома мала, да би се на поменутим једна могли сместити становници Балканског Полуострва, а на поменима не би могао стати ни сав српски живаљ! Један обичан пешак може тамо *неколико пута дневно обићи „око света“* и то наравно — *пешке!*

На даљини од 359 до 583 милијона километара, када кад, према положају од нас, кружи око Сунца у васиони планета, старији брат наше Земље — Јупитер. Између осталог дете Сунчево, Јупитер је — у колико нам је до сада познато — највећи, јер је 1280 пута већи од Земље.

Тај Јупитер раскошно живи у пустињи неколиких пратилаца, док се скромна наша Земља задовољава само са једним пратиоцем — Месецом.

До пре шест година знало се само за четири такна пратиоца Јупитерова, који су били обележени цифрама: 1, 2, 3, 4 према даљинама од њега. Жељезна разсеколитя тога главнога бога, надевшие дотиње овим пратиоцима имена Јупитерових љубимаца: Јо, Европа, Ганимед и Калисто. Што се тиче њихове величине, пречник најмањег од њих само је за 69 километара мања од пречника нашега Месеца, док га пречници остала три пратиоца надмашују за 332 до 2100 километара.

Тако је било све до 9. септембра (28. августа) 1892., када је американски астроном Бернард са Ликове Опсерваторије (у Калифорнији), а помоћу тада најновија дурбина у свету, открио још и петог пратиоца Јупитерова.

То је изненадило цео свет и интересовање о проналаску захватило је и уже и шире кругове, па је нарасло још већма када се сазнаше неке појединости о величини и путањи тога пратиоца. Док је на пр. Калисто — 4. пратилац — удаљен од средишта Јупитерова на 1,907,000 километара, а Јо — 1. пратилац — на 427,000 километара (дакле је много даље него Месец од Земље) — дотле овај 5. пратилац обилази око Јупитера на 180,000 километара од његова средишта а само на 110,000 километара од површине његове. То није ни трећина растојања Месеца од Земље!

Поште је овај 5. пратилац тако близак главној планети, онда се већ по себи разуме да се и необичном брзином креће он око Јупитера. Кад не би било те велике брзине кретања — привлачна снага Јупитерова показала би се јачом над њиме (центрифугалном) силом пратиочевом и овај би се неминовно морао сурвати на његову површину. А кад би, пак, макар из кога било узрока центрифугална сила пратиочева била већа од привлачења Јупитерова, тада би се пратилац морао одвојити од главне своје планете па се упутити кроз васиону, док опет не би изменио своју путању према привлачењу других небеских тела у чији би домашај ушшао.

Једно своје обилажење око Јупитера 5. пратилац сврши за 11 час. 57 мин. 22½ сек. А брзина му је такза, да за једну секунду прође у правцу 26 километара, дакле не иде много спорије од саме Земље која за секунду прође око 33 километра. Јупитер пак окрене се једаред око своје осе скоро за 10 часова (Земља за 24 часа). Последица ових двеју окољности у томе је, да 5. пратилац за 6 Јупитерових дана само једном изађе и једном зађе. Кад би опгицаше 5. пратиоца било спорије само за 2 сата, онда би настала једна интересантна прилика: да би се тај пратилац с једне Јупитерове стране видео непрестано и то увек на једном истом месту — док друга Јупитерова полутина не би ни знала, да тога пратиоца има. Обратно пак, с површине тога пратиоца никако се не би опажало Јупитерово обртање око осе, већ би се видео увек само један исти део његове површине.

Ну и код оваких прилика, какве већ постоје, Јупитер свакако мора представљати необичан призор становницима на томе 5. његову пратиоцу. Кад се Јупитер рађа на хоризонту тога пратиоца и кад је тек до половине своје изашао — већ захвата скоро осмину пратиочева хоризонта! А када цео изађе, тада је пречник тога Јупитерова колута 87 пута већи од месечева пречника у истој прилици! То би пак изгледало, као кад би неко небесно тело код нас захватило небо од хоризонта па до Поларе. Другим речма, простор што га тада Јупитер застире пред очима становника пратиочевих већи је 6800 пута од простора, што га пред нашим очима захвата наш пун Месец!...

Да тако чудноватне призоре у природи опише — у стању је само перо једнога Жила Верна. Ко је имао прилике да кроз веће дурбине гледа на велику и лепу планету Јупитер и његове пратиоце — тај ће бар у неколико моћи појмити, како тек становницима његова 5. пратиоца мора величанствено изгледати излазак те џиновске планете. Беле, сиве, зеленкасте, црвене и прикасте маглевите пруге, колосална вулканска избацивања на Јупитеру, сенке осталих његових пратилаца, које се једнако вуку по његовој површини: све то становницима 5. његова пратиоца свакако мора изгледати као што нам изгледа разазнање и кретање ситних дана изнад нас. А кад би они горе имали дурбин као ми, који би увећавао 6000 пута — онда би слику своје главне планете видели у такој величини, као да им је Јупитер дошао на близину од 18 километара.

За становнике овога пратиоца, наше Сунце није баш тако од интереса, јер им оно око пет пута мање изгледа него ли нама. Мањак, што га они имају у сунчевој светлости, знатно им обдан надокнађује Јупитерова светлост, 6800 пута јача него ли светлост нашега Месеца. Осим овога, при сваком пратиочеву ситицању, Јупитер по један пут заклања му светлост Сунчеву, те на тај начин, пратиочева становницима имају сваког дана по једно Сунчево пратиочење!

Поште се пак поуздано може узети, да тај 5. пратилац, као год и наш Месец, увек само једну своју страну окреће главној планети, онда становници само једне половине пратиочеве увек виде Јупитера, а са оне друге стране његове — никада!

Пажљива читаоца овде ће ми јамачно приметити, да за време Сунчева помрачења не виде Јупитера ни становници те једне половине пратиочеве. Ну, поготову могу рећи, да такна напомена није толико оправдана, јер данашња посматрања Јупитерова показују, да се он још није сасвим охладио и потамнео, него да још има извесну количину своје властите светлости. Та његова светлост, до душе, није јача него ли светлост што нам је нам Месец показује на неосветљеном своме делу после мене — младог Месеца, али је ипак довољна да га становници пратиочеви могу видети и онда када им он заклања светлост Сунчеву.

Ми овде, а и до сада, једнако спомињасмо неке становнике 5. пратиоца Јупитерова. Читалац ће свакако бити радознао да сазна, какви су ти становници, какве су им прилике у којима се развијају, какве су им наше другачије, какав им је начин живота, култура и т. д. и т. д. Да бих сасвим оправдану радозналост читалаца задовољно, ја ћу пре свега описати какве прилике владају на површини тога пратиоца, па тек онда причати о самим становницима и њихову животу. Ово истина није мотивно мерити величину пречника пратиочева, јер он изгледа као светла тачкица кад се кроз дурбине посматра, а само три најсвећа дурбина на свету показују га као мали колут — али се ипак из његове светлости да прорачунати, да нам он изгледа мален као звезда 13. величине. А г. Лео Брепер, директор Опсерваторије у Мапори (Јужна Шпанија), израчунао је, да 5. пратилац Јупитеров може имати у пречнику највише до 25 километара.

Кретање пратиочево је резултат узајамног привлачења између њега и Јупитера. А привлачна пак сила некога тела зависи од његове масе, а она пак од његове густине и величине. И једно и друго је код 5. пратиоца сасвим незнатно. Густина четирају великих пратилаца Јупитерових износи само 0.17 до 0.24 део густине земљине — дакле приближно одговара густини воде. На баш када би овај пратилац био састављен од чврстих материја, његова би привлачна сила — због тако незнатног пречника његова — била весма незнатна. Она би била тако слаба, да би сваки предмет, чим би се на њу најмање подигао од површине пратиочеве, без икаква обзира и милосрђа морао одлетети на Јупитерову површину. Замислите само ону окољност, да какав љубопитљиви астроном — а астрономи су већ сва љубопитљиви! — станује на површини 5. пратиоца па да седи крај свога дурбина. Он би ту морао

бити тако миран као да седи пред фотографским апаратом. Ако би се заборавио макар и за један тренутак, па би устао на пр. да за један час навије сахатни механизам дурбина — тада би му се под за тренут један измакао испод ногу, нека невидљива сила вукла би га на више кроз ваздух а према Јупитеру, кога је баш и хтео посматрати кроз дурбин. У првој секунди одлетео би на више за 193 сантиметра, а за тим — на основу закона о слободном падању — ишао би све брже и брже да би већ кроз неколико часова приспео на саму Јупитерову површину!

То је међу тим сасвим природна појава. Привлачна сила колосалне планете Јупитера тако је велика, да се слободно тело на површини 5. пратиоца може одржати да лежи на њој само дотле, док је потпуно мирно. При необично великој замајној (центрифугалној) сили пратиочевој, тело се дакле само трпи на површини му док је чврсто за њу везано као да је њен саставни део. И најмањи поремећај мира довољан је, да превлада привлачна сила Јупитерова привлачну силу пратиочеву, а резултат је те превласти, да дотично тело од тренутка поремећаја подлежи једино привлачној сили Јупитеровој и њој следује. Сад нека читаоци сами процене какав је то живот, да се нико никуда не сме слободно ни помаћи с места, да мора једнако пузити по површини држећи се чврсто ње. Срећа је само у томе што тамо нема ни једнога становника, те се према

Александрйска играчица, (фотогр. снимио г. П. Јовановић).

томе нико и не мучи под овако тешким околностима, као што је опет штета с друге стране, да ни једно биће томе не узнива она ретка блага и не дани се оним величанственим призорима што их природа тамо разлија, те онако обилато украшала хоризонат пратиоче!

Да читаоци нису сазнали за оне незгоде приликом тог небеског лилипутанца, јамачно би се — по опису лепих природних појава на њему — завели и заиђалити можда што им се не може дати прилика да све то могу и очима својим посматрати. Ну да би читаоци могли видети, како нису тако незгодни за обитавање сви небески лилипутанци и, ако би још желели да се настане на коме од мањушних светова — ја бих им радије на изме тога препоручио коју планетицу (астероид, планетоид). *) Ту се не морају бојати е ће и при најмањем покрету ишчезнути у ништ. Тих планетица има преко 400 на број, те читаоци могу бирати коју хоће.

(наставиће се)

прев. **Ј. Михајловић.**

МИР ДУШИ

Ој, у крилу ноћи бајне
Осуле се звезде сјајне,
Ружа шири мирис мио,
А несташни ветар чио
Љубећи росу цвеће дара;
На где врело камен спира,
Где су дивни руковети,
Савија се да расхлади
Вреле усне, ломне груди,
Те и у њих да пробуди
Топлу наду, осмех мио
Пре н'о би се растопио.
Ту ја будан сетан сео.
Чекам зору, данак бео.
На у томе светом складу
Тражим лека своме јаду.
Ах! и месец неће гаснe;

Трчу, бледе звезде јасне;
Ноћца спија густе власи,
Славуј пева, зору гласи.
А са њоме јутро свеже —
Моме срцу све то теже!...
И када сам клонуо' хтео,
И без мира и без сапка,
На уснама бела данка
Осмејак се румен осу,
На целива вредо, росу,
Пољa, цветне перивоје,
И блеђано чело моје.
А о оближње прхке старе,
Где побожни груди жаре,
Лежу зборно на кроз таму
Верне зоне светом храму
Да их грешне на дан нова

Виша рука благослови!...
И та јека, свет што буди,
Завикала моје груди,
Те се рука сама диже
Челу горе, небу ближе . . .
Прекрстих се! . . . А с усана,
При освитку бела данка,
Молитва ми летну лака
Вечном творцу — пут облака!...
Сад у оку нести сузе;
Ледно срце огањ уже;
Чело ведрй, лице свеже
Црне мисли саме беже —
Разгони их нова нада!
Тако моја душа млада
Коју бура слама доста —
Крепка, снажна, мирна поста!...

Цветко.

СРПСКИ КОМАДИ

У Н. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(ПАСТАВАК)

II

Питање је само може ли Позориште оне услуге чинити. Јер, најзад, лепо је да оно понеке књижевности; да узме удела у задацима које књижевност, и њему као и осталим просветним установама, у дужност стаила — али може ли то да учини? Позориште није чисто књижевна институција; оно има и друге своје циљеве; оно има, уз то, нарочите услове под којима живи и нарочите интересе које треба да задовољи. Оно је, (да најпре ово поменемо) и због својих прихода и иначе, упућено на публику: од ње зависи и ради ње и постоји. А хоће ли публика примити предложени репертоар, хоће ли га волети и одржавати онако као што воли и одржава друге?

Има многих који држе да неће. Видели смо да су и управе биле тога мишљења а управе су најмеродавније у овој прилици. Наша старија драма, тако гласе та мишљења *) имала је вредности у своје време; од тога времена, публика је „с дана на дан добијајући новије погледе на садашњост и прошлост и стичући свестраније знање и образовање", учинила известан напредак и престала уживати у њој. Као што смо једанпут навели, „оно што је публици пре потресало душу, сад јој изгледа са свим хладно и немо." Она је постала толико нетолерантна да не може да прими предложени репертоар. То се показало и пре десет петнаест година, то се мора показати и данас. Управе су и пре покушавале да наспе-ставе народну драму, али су наилазиле на неуспехе. Кад је 1887. године Народна Скупштина тражила да се у Позоришту више дају народни комади, онда је управа похитала да их да, и шта је било? За десет народних комада које је дала месеца Децембра те године, имала је „трista дуката дефицита". И онда је управа, видећи куда то води, на томе и останала започети покушај и стекла искуство да није увек умесно слушати гласе патриотизма. Национални репертоар је неисправљив и ми смо га увазул препоручивали. Може књижевност колико хоће мислити услуге од Позоришта: кад публика од које зависи све, неће за њих да чује, Позориште их не може чинити. Узалуд може закон наређивати неговање старије националне драме: ако су се, од времена кад је закон поетно, прилике тако измениле да је Позориште немогућно да је негује, онда Позориште не може извршавати његове наредбе и не може бити одговорно за њихово извршење. Јер је, у том случају, закон крив што је тражио више но што се може дати и противставио оно што се доцније показало као немогућно. И кад тако ствари стоје, ми, далеко од тога да ободравамо управу да са својим данашњим покушајима нестаје на корист књижевности, боље да јој светујемо да их се она окане на корист самога Позоришта.

Оно мишљење међутим, није врло тачно. Докази о неостварљивости националног репертоара, нису врло сигурни. Покушај који је раније управа чинила, не до-

*) М. П. Шапчанин, Позоришта и драма, Београд 1888 стр. 17.

*) Види „Дело" свеска за Март 1890 стр. 472—476.

казује ништа. Но опоме што нам је ова о том покушају саопштила, нама изгледа да је ствар овако текла. Скупштина је тражила народне комаде и управа је, на врат на нос, потрчала да је задовољи. Управа сама није перовала у потребност тога репертоара: ни она, ни они који су тај репертоар с њоме изводили. Цео покушај вођен је под пресијом а такви покушаји увек пропадну. И, ако је ствар одиста овако вођена, није чудо што је и пропала. Али нека је и друкчије вођена, ипак тај покушај ништа не убеђује. Управа нам не каже који су то комади које је она у поменутом месецу дала, а то је врло важно међутим. Ако су ти комади били слаби и без интереса, разумљиво је да такво увођење националног репертоара, које могло донети успеха, али је разумљиво и то да националиа драма за то није крива. Има, у српској драми и ствари доследних као и ствари занимљивих: почните с овим другим ако хоћете да уведете репертоар. Треба добро одабрати пре уношења. Није никаква вештина наћи досадан репертоар, нарочито у српској драми. Најзад, нека је репертоар који је управа тога кобног месеца дала, био и добро одабран; нека је и све остало од чега успех зависи, било, и ако је то мало тешко веровати, као што треба — на ипак опит од децембра 1887. није довољан да ништа докаже, јер је у врло малим размерама био учињен. Да је опит трајао годину дне дана, ми бисмо му још могли веровати. Овако, он не показује ништа. Аргумент, дакле, којим се управа послужила да докаже неостварљивост нашег репертоара, не доказује ову неостварљивост. Како је тај аргумент у исто доба једини (јер голе сумње у одзив публике не можемо сматрати као доказ) који је управа изнела у потврду свога мишљења, то и само мишљење видимо голико је основано.

Како ће публика примати предложени репертоар, то је одиста велико питање. Док се пробе у довољним размерама не учине, не можемо ништа сасвим сигурно знати. Публика често пута омане кад јој се најбоље надате, и обратно. Њене симпатије нису још као што треба испитане, нарочито у погледу на народне комаде, али су ипак у извесној мери показане.

И то што је показано, сво како изгледа. Малетић који је замачно добро познавао позориште прилике, налази да публика воли народне комаде: „извесно је, каже он, да су позоришној благајни *највеће* прихода донели народни комади.“ [1]) Али Малетић је то рекао пре петнаест година а публика се од то доба изменила и доцније подаци можда обратно тврде. Да видимо. Пре пет година управа позоришна (ова нета која је и данас), извештавајући које су врсте представа најмилије публици, изјавила је ово: „По цифрама дохотка на каси може се рећи да је наша публика за сових двадесет и пет година (1869 до 1894), с малим изузетком (ове две последње речи односе се, дакле, на народне комаде него на ред у коме су поређане оне даље врсте представа), *најрадије* походила и гледала: 1. српске народне комаде, било историске било из садашњег живота; 2. и т. д.“ [2]) Али и овде се може нешто приметити, она изјава важи само за цео рок од 25 година а не за данас. Ако је публика за сових 25 година најрадије гледала српску драму, није их за сових 25 година подједнако рада гледала. Можда их је радије гледала пре него сад и можда због тога сад податак говори тако јако у корист наше драме. Свеједно. Јер рецимо да публика наше комаде не гледа најрадије, него само радо, и нек их само гледа, па и то је доста за одржање пајкоо. Сем овога, имамо још података, и то за две последње сезоне. По месечним извештајима управним за ове две сезоне [3]) међу именима комада који су у једном месецу највећи приход донели, врло често фигурашу имена српских комада. Додуше, то су комади Г. Цветића и други позиви и ми ипак по овом не знамо како ће бити посећени они који су стварији од оних а нама је до њих најзаше стало. Тек ове сезоне имали смо прве опште са старијима и другим недавним комадима и шта смо видели? Видели смо, и то нам даје наде да ће и у будуће тако бити, да публика, у главном, долази на те комаде и да позориште није имало никаква дефицита. Ако су, у Децембру 1887, десет српских комада донели дефицит, у Фебруару ове године опет десет комада и то у 12 представа, донели су, напротив, врло леп приход. Значи да публика још воли старије и друге српске комаде, и ваше сад него пре. Публика је уживала у Стеријиним комедијама (*Зла жена, Београд некад и сад, Кир Јања, Покондирена тиква*) и Трифковићеним (*Избирачица, Пола жена пола воде*) а тако и у комедијама Илије Вукићевића (*Среса и луда, Лепа буна*). Требало је само видети како спет грца од смеха. Публика је врло лепо примала и Костићеву *Госпођу*, и Стерајиног *Дечанског* и чак Банову *Мерому*, и мало слабије Јакшићеву *Сеобу Срба*ља и Костићева *Максима Црнојевића*. Није дошла (празничне комаде: *Хајдук Велко, Цвети, Кнез Милош* и повиље: *Наковањ Савин* и др., која пролазе увек добро, не рачунам) само на Стерајина *Скендербега*, Бапову *Добрилу и Милеиком* и Илићеву *Јаничару*. Није дошла; ни лепо, али кад од 24 представе публика изостане само са 4, онда је то ипак врло леп успех. И после, ако и изостане, ако не прими *Скендербега* и не прими лепо *Сеобу Срба*ља, зар то значи да она има право: на она није ништа дошла ни на *Дору*, ни на *Рут Влаха* готово, ни на толике друге комаде од интереса и вредности! И, најзад, она није много на крива: како глумци многе комаде играју и како се ми сви стварно да публика посећује Позориште, добро је што га је и онако посећивала. У осталом, код нас се још често дешава да глумци играју пред празном кућом а то је апсурдно, тога нигде нема и с тим позориште престаје бити позориште.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Павле Поповић.

ИЛИЈА ВУКИЋЕВИЋ
(1866.—1899.)

На првим страпама својих првих бројева *Нова Искра* донеси неће две посмртне успомене. Непун је месец како су на маленог кола српских приповедача оскудели већ два од најсенсајних и најсимпатичнијих имена његових — Илија Вукићевић и Светолик Рашковић. 5 марта ове године, прва, умро је Илија Вукићевић, чију слику с неколико потеза биографије и рада доносимо у овом броју.

Илија Вукићевић родио се 3. августа 1866. у Београду. Отац, Ива Вукићевић чиновник, оженен је био Софијом Димитријевићевом, опет чиновничком кћери и та чиновничка судбина пратила је и прве године Илијине. Отуд по очевим премештајима, Илија је већ као мали живео у Београду, у Шапцу, где је учио ниже разреде гимназије, у Врању, затим одпојен од породице у Београду, где је ушао у више разреде, у Крагујевцу, где је свршио матуру, и најзад, још као ђак, у Београду где је 1884. ступао у природно-математички одсек филозофије на Великој Школи. У избору природњачког одсека у филозофији, као и најобичније, није било нарочитих дубоких побуда, нето као што ни доцније чак стручна спрема са Велике Школе није била од већег значаја по доцнији рад Илијин. Слободан, природног духа, са својим веселим темпераментом, Илија је у Велику Школу ушао са свом свежином, искреношћу младости. Он није осећао („већ из малена“) великн и трудан позив дубоке науке, нити су професорска судбина и стручна спрема у њој подстрекавале какве крупне научарске амбиције. Али је тадашњи

[1]) Малетић, Грађа, стр. 832.
[2]) Поменица позоришна, стр. 25.
[3]) Дела, 1890—98.

живот у Великој Школи био од другог значаја у Илијиној судбини.

После осамдесетих година и познате генерације данас најчувенијих и најистакнутијих јавних радника у нашој отаџбини, преме живота и полета на Великој Школи трајање још и за школовања Илијина. Ту је било опет младо, одушевљено коло; омладина бујна, радена, загрејана великим слободоумним идејама, пуна искрене патриотизма, пуна идеала и полета. У таквој средини, у тој утакмици и врему, са проширеним образовањем и критичнијим погледима, Илијин песнички темперамент, поред своје воље и полета, добио је још један и далеко значајнији подстицај за књижевни рад, који из њачког доба до последњих својих часова никад није престајао. Већ у то доба, почео је Илија са својим приповеткама, које за непуне две три године од прве (хумореска *Пагам*, у „Београдском Дневнику," 1886) видимо расејане по свима нашим књижевним листовима. По изласку из школе (1888) књижевни рад његов поста још обилатијим и ime још познатијим. Две године проведе као предавач гимназије Врањске, одакле се по смрти очевој, који ту прекиде као судија с породицом скоро десет година, врати у Београд, опет за предавача (1890). Те године одштампа он у Београду шет својих раније штампаних и растурених по листовима приповедака, под насловом *И. Вукићевић, Приповетке I.* Већ дотадашом сурадном по књижевним листовима Вукићевић беше стекао широког гласа, а са првом збирком наменењом целокупном издању његових приповедака, изађе он пред ширу и сместрању оцену публике. Охрабрен у њој ласкавом одином, Вукићевић је и даље радио све обилатије и брижљивије. Није било књижевног листа коме Илија не беше сарадник; „Босанска Вила", „Преодница", „Стражилово", „Јавор", „Отаџбина", „Коло", „Бранково Коло", „Дело" и др.: све се то отимане за који прилог Вукићевићев. И критика је примала врло симпатично сваки рад Вукићевићев. То су биле познате цветне године када после Лазе Лазаревића читало коло млађих књижевних радника беше пошло у углед на великога учитеља. Дворе од најсрећнијих и најорићиналнијих у томе колу беху Веселиновић и Вукићевић. Данас, када су и они стекли доста, можда сувише средњих или несрећених подражавалаца, поврпина критика могла би се преко тих познијих утисака са конца и отргнути у своме суду.... Али у преме кад ова појавише први, свежи, и сами, успех њихов беше одиста пун, одиста заслужен и велики. И Вукићевић беше у том друштву млађи, али са својим лепим школским образовањем, својом топлином, својом нескоњу и осетљивошћу, затим неколиким крупнијим потезима, које кушаше или по инстинкту беше испуштено овде онде, обећавање критици замашније стварн; отуд она бивање каткад и опитрија према њему, у колико сме више очекиване од свог љубимца. Међутим непрекидан рад, познате досадне мође, пањаја уредника српских књижевних листова, рад по молби, нарушбини, често задихлас, непрекидан, рад на брзеље, није давао времена за нажу новину, неће обрте у раду, замашнији предмет, утиљевију обраду, дубљу студију. У таквим приликама, и са уже скромном литерарном спремом српског књижевника, Вукићевић није се могао отргнути од своја дотадањег, према његовом склоном поетском темпераменту, мало оригиналног, нешто више употребљеног, или како опитрија критика говорање похабљеног маниpa сеоске слике и приповетке. И сам Илија њиване добро пета му недостаје, и са пуно радости дочека једногодишње одсуство и помоћ државну ради усавршавања на страни. Већ две године пре тога (1892) полазио беше професорски испит, а полазком у Швајцарску, остављање и дужност уредника уједно часописа „Дела", коме беше један од прних покретача, најредњих сарадника и први уредник (1894). Проведену годину у Женеви употреби Илија на изучавање француског језика и литературе, а за цело време шиљање и даље прилоге „Делу", „Босанској Вили" и остапима. Од тог пута, угледом на најпознаје правце у страној нарочито француској приповетци, почиње и нова Вукићевићев рад, *бајка*, у којој он поче угледом на стране модерне радове те врсте, у фантастичном облику износити своје уметничке слике и народне мотиве. Ако једногодишња студија и његова дотадања скромна обрада у већ спомнутом маниру, не беху донеше за каква нови замашнији рад, пити изабрана врста бене најсрећнија на довољна да самим даром Вукићевићевим учини већи обрт у његову раду. Затим се он бене пратно на своју страну, и за његову увек нежну природу заморну професорску службу, и никад не имаће сувишног времена, ни за рад, ни за одмор. Међутим његови књижевни прилози листовима беху још обилати. Те године, по доласку у Београд (1895) бене се и оженио, и наставиће да ће у новој породичној радости стећи и новог потрећења у своме раду. Али већ од тада поче полако и непрестано опадати здрављем, и несрећна неразстеница, чији га знаци узнемираваху већ из ранијих дана, разораваше мало по мало и без помоћи ono недрo и отворено чело, док му ни последњих двеју година, дуге патње, несрећна умна болест, 5 марта one године, не донесе и саму смрт.

Преглед (за овај рад најболљенших) радова: 1886: **Пагам** (хумореска) штампана у „Београдском Дневнику". — 1887: **Кокишје, Све сам знао** („Стражилово"); **Златна жица** („Бачка", година ?). — 1888: **Јеван, Прво умуче, Свој грех, Под багремом** („Стражилово"). — 1889: **Пијбољи лов** („Јавор"); **Је ли жив?, Над пролом** („Коло"); **Кад није суђено** („Босанска Вила"). — 1890: **На несрећним** („Босанска Вила"); **У новој кући** („Отаџбина"); **Приповетке I** (Све сам знао, Под багремом, Је ли жив? Два растанка, Подмукло. — Последње две из „Отаџбине" за год. ?). — 1891: **Неколико слика из живота једног рудника** („Преодница"); **Грамн чари** („Одјек"). — 1892: **Мала погрешка, На страни** („Отаџбина"). — **Некушење, Стика** („Јавор"); **Мишко убојица** („Стражилово"). — 1894: **Страшан сан** („Босанска Вила"); **Горак хлеб, Рождествено утоје** („Дело"); **Срећа и луди** — заиа у једном чину („Стражилово"); **Шкрбо и Федула** (календар „Трбовић", година ?, — 1895: **Лекопит штап, Хоеа у рају** („В. Вила"); **Прича о Секи Ступици и селу Врачини** („Дело"); **Мала пијла** („Војвођанскн споменик"); **Прокљета лепота** („Бранково Коло") сво бајке. — 1896: **Како је Настас надбабина тражио за напао срећу** — бајка („Братство"); **Јуча рана** („В. Вила"); **Бадо и ђаволи** — бајка („Бранково Коло"); **Један борац** („Дело"); **Цар Горан** — бајка („Зора"). — 1897: **Срце** — бајка („Летопис Мат. Срп.").

Од десетанашех дела остало: једно комедија у 3 чина, једна пала у 1 чину, 7) фрагмента једног романа и напут једно слике. **т.**

Љубљана, 22 марта 1899.

Књиге Матице Словенске изашоше управо ових дана. Већ је пеласо увек у обичај, да ваше ова матица, тако рећи очекивање, сваке године задоне. Крпи је тому више разлога. Словенци, за изасеље личностима поверавају толиких и тако различних послова, да их они ни уз највољу вољу не могу сасеко спровести. Књиге су ове:

1). Летопис словенске матице за лето 1898. Уредио Антон Бартол. 8-то. 350. страна. Обухвати су у вен ова садржаја: Иван Вркович. Монтанска матица (Домаћи и културни историјски дубљашњи места). — Др. Фр. Видмар: Неки о размору словенских Трубарјевих списа и протестантских хрватских књига. Писац изнаша овде на видело неке чињенице које сводове до сад хрватски протестантски списи посасеста зека своје важне прилоге дакаши ко достатним сматрала словенашких протестантских списатеља, а да су слабо проводили свето писмо с матице. — Иван Стокалса: Иван Турјакин (Аистерер) крајински законодавац. — Иван Черњик: Дуњевци изобразбе словенска и женско нарашаје. (Несрећна женска конкурс је од пајлепше руке). Иван Вркович: Велики песпајашки конкурс у Љубљани — матице је? — Р. Перушек: Словенска забавнограшија. — Е. Лах: Летопис Матице словенске. Матица броја укупно 3600 чланова. 219 ново ако је ланске године (255 ускоњача који плаћаше једном за свагда 50 вор. и 2850 редовних уз годишњи прилог од 2 вор.). — Приходи је 34.000 в. 83 нов., дакле 990 в. 92 нов. више него ли прошле године.

2). Ант.Klesoва књижница. Збирка забавних и поучних списа. V. књига. м. 8-на 200 ст. У овој су књиги пајпознашије слике и новости Фр. К. Мешка, досле Јапша Медведа и још крашке из књижевне повеснице из пера вредносног Фр. Левкја.

*) **Лепа Вуја**, играна врши пут у Народном Позоришту 3 априла ов. г.

Прва расправка о Стрезовој песми «Попотник» која је постала народном, мисли да су речи преведене с немачког језика, а мелодија позајмљена од Француза. У другој се описује звучај косинка Јанеза Весела Косовског пригодом његове стогодишњице.

3). Забавна библиотека XI. свезак. к. 8-на 107. ст. Јованка Жарковина описује врло сигурно «Церкањско језеро», које је на главу ради тога, што се у различно доба године то језеро појави, рибари, лако и лепо.

4). Електрика, њено произвађање и употреба. Списа Иван Шубић, к. 8-на 97—359. С овом је свеском свршено ово лепо дело.

5). Словенске народне песме. Уредна др. К. Штрекља. Звезов I. XXIV. и 399—820. — Ову књигу прикупио је уредник Матрославу Латкићу прилику у словенској свеколикости. Редакција књиге је одличана, а врединост народних јогама словенских оцењаћемо сам у једном њеном јавном «Искри».

6). Згодовина словинскога слоэства. IV. део. Списао професор др. Карол Глазер. 8-на. 153. ст. Овај рад је плод огромног и савесног труда, али нипошто не одговара захтевима литерарних новинара, већ је само богата ризница сухих података на живота списатеља и њихових дела.

У последњем писму управљеном уредништву «Искре», је сам са неколико речи приказао поједе словеначке песнике. Од ово доба изнаће су трк словенске песама и то: 1). Дозивање жељу короду. Списа Антон Хрибар (Корошец). У Целу свезак је написао Драгутин Хрибар, 1808. Скупљене песме само потврђују суд, који сам тада о њима изрекао. Дирске песме без сваког су полета а скромање мисли своје покушаја прикрити безбројним варијацијама истога предмета. Боље су епске песме. Некоје су баш лепо. Али ипак врло мало, а читаоцу свега одвише, надајућа чак бакалне реторике.

2). Erotica. Зложила Иван Цанкар. У Љубљани 1899. 8-на 115 страна. Издање ово је напитавши 1000 сгземплара све књиге. Данас нема ни једна књиге на продају. Сам бескуп љубљанска кућно је књиге од 700 сгземплара. Не ћете мислити, да су то особите песме, које сами бескуп разделите својим духовницима, богословима и ђацима. Не! Пошто је можете ако хоћете тако забрљати читаве тих безбожних и бестидних песама. Довраг је и до Словенаца деканција, за све песме ври су цветас те литерарне струје. Цанкар има дирскога талента, а поступање бескупово, учинило је да ће се већ продатих 250 сгземплара опет вратити, не само од оних који су их купили, него и од десет пута толико читалеца који их узајмљују у њих. Као што је бескуп побудио само већу пажњу за песнике те учинио најбољу рекламу за песме његове, нето тако су претерали и сама удаљава у будућно и талантове, којима се Цанкар сами с друге стране. Као што рекох, дирски дар не да му се опорећи, језик и појесска обилна сјајна су: врло добре уме погодити слику ситуације; а у многим песмама види се заоштрена сета, а каденца пролазе њезини изрази и неке христоћости.

3). Отон Зупанчић. *Чиста окајности*. Љубљана. 1899. 8-на. 110. Ево опет једни представник окултизма и мистицизма. И ове песме једна у велике књиге, другу врло ради прегледности кажемо. Ина и међу овим песмама појавило биспра, нарва дубоке осећаја и лепих слика, како 'но их Немци зову «Stimmungsbilder». Али претежно већина њихово треба констатар, ако хоћемо да разумеи, ата песник жели. Ако додам к томе, да је песник на многим местима накуитио чак и поетичну форму, т. ј. ритам и слик, онда нема ужива читајући те песме ко може, а ја сам их остапио незадовољан.

Ове године обећа нам се, да ће нашим дипот - видиће Прекорпоних песама, једна нова свеска Аикорчених балада и напонон још једна свеска сатиљских синоз хуморног косинка «страјеп доба, професора Стритара, који сада у Бечу живи.

Рајко Нерушек.

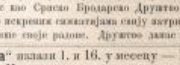

Козам песаџ (сликао Врањ). — Пошше ли то у бој или на весеље кадо? Козаку је свеједно: за куда њино вега песма крати и ној му је јоп и најкласје весеље! Уз њега је песма све дотле докле час не дође да је оружана звека замени: а када се сврше бој — опет не нему настанати а возвиуа брева у весни ће бити сачувана.

„Цар Никола“ потпорни орт. брод друштва (потпор. сликао г. Ч. Антоњевић). Српско Бродарско Друштво, које је основано тек пре 6—7 година, хтело је у последње време тако лепо напредовати, да ће ово у брзо постати јаком фактор за нашу привреду и трговину. На једва устаиова код кое не ужива тако лепо име глас као Српско Бродарско Друштво. Бродарско Друштво потпомогнуто искрепим симпатијама свију заступника, разрасло се дана на дан сво више своје радње. Друштво данас располаже са 7 пароброда и 30 једпова, те и ако је број овој мали, пака резервари Српског Бродарског Друштва «Београд» «Такопо» и «Стат» клоне од Српског заставом дуж обала српске Саве све до Сиска а тиким Дупавом до Будима, преносећи за свагае тргове богате производе отаџбине наше. Сем тога плове српским путничким паробродп «Дедеград», «Мачва», «Морава» и «Цар Никола II» на пруги Београд-Шабац, Београд-Радујевац и Београд-Земун.

Путнички паробред «Цар Никола II», чију слику у данашњем броју доносимо, сиада у ред најлепших и најбољих паробреда на Дунаву. Но својој елегантији достојан је назива великог Цара Николе II. Овај путнички паробред поручио је Бродарско Друштво код познате окрие Крестопа Рутгона у Кастелу на Рајни а минина му је из чувене заводе Кнер, Вина из Цирика; иначе 150 индивидуалних свата, а може се рећи да је најбрза лађа на Дунаву. «Цар Никола II» одлазпа вези на линији Београд-Радујевац, а недељом плови за излете од Београ до Градишта и натраг.

Ми желимо да Српско Бродарско Друштво у што краћем времену поново свој велики парк са још којим новим паробродом и да нпо врло одговора свом задатку ради које је и основано.

Бурзе Бранковић (пртао г. Леон Кеен). Историски догађаји из српске прошлости, као Турзе Јелене осиовање сиисое Стевана и Грегуа, живот пан сликар г. Леон Кеен у овој слици са опоиано мастер и узвишеиа у сам догађај да је овај рад доиста пуно карактеристичан за његово сликање. И ако је овај рад пакрг за велику слику у бојама нпа пеи у себи сее страно г. Кеенов предстакљаљ. Жалити је искрено што је она слика украдена, те тако пропала за потпуну пораду.

Водопад код Јајца (фотографски снимак). Историски и археолошки знаменита престонка српских краљева Јајце лежи у Босни високо на брегу а у самом улаз пто га гради река Врбас и Плива која се ту и сурлава. У град се улази преко старовекоу капију близу које је и водопад чију слику доносимо у овом броју. Може се овај водопад посматрати с које му друге стране и у ма које доба, но свака ће нам увек дивпта величанственога изгледа. Преко опонта стена у 7—8 великих сликова пирчуће се Плива са висине од 30 метара у Врбаспо дубоко. А када сунце баци своје зраке на Плпвино сканиое, кредпвши се оп у сваки призматичпи бојама. Лепота и величанственост овога српског водопада нажали је до сада ма много пуппие којих се број стално увећава.

Александријска иглачица (фотогр. снимио г. П. Јовановић). Мислимо да ћемо своја читаоцима учинити задовољство доношећи овај леп фотографски снимак Александријске иглачице. Нароппто желимо да српске читаоце добија ова слика и тим ито ће је снимио Србин у самој Александрији.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Где је истина?** Упућење на адресу Г. Др. Бранислава Петровићевића, од Петра С. Протића, професора. Прштампано из «Весника Српске Цркве». — Београд, Штампа. и књижевница Павловића и Стојановића, 1899. — 8-на, стр. 16. — Цена?

2. **Извештај** о раду одбасиног Дунавског «Кола Јахача Кнеза Михаила» у 1898. години. — Београд Штампано у Др. Штампа. Краљ. Србије, 1899. — 8-на, стр. 20. —

3. **Покрет срба у околини Кикоа 1603. год.** Но до сад необјављепим документима написао Јов. Н. Тонић. Оштампано из LV Гласа Срп. Краљ. Академије. 8-на стр. 100—125. Цена?

4. **Ђурђевске цвијеће.** Врвједпој омладини убрао и свитио Радоје М. Вукосав, учитељ. Трећпна чиста прихода отпада Патроматту Срп. Учит. Школе у Пакражу. У Пакражу, штампарија Ј. Зорчпчка, 1899. Цијена 60 потура или 80 пова дин. — 16-на, стр. 67. —

5. **Прве Мај 1899.** — Радничко Друштво. Штампарија Д. Маросављевића, Београд, 1899. — 16-на, стр. 30. — Цена 20 п. д.

6. **Кђ ће као Бог?** Слика из рабочијског живота у Србији. Написао К. Т. А., учитељ. Београд, штампарија Св. Николића. 1899. — 8-на, стр. 40. Цена 0,40 дин.

„Нова Искра“ излази 1. и 16. у месецу — Цена: за год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; пан Србије год. 10 зор. или 20 дин. у злату. — Претплата и сие што се тиче администрације шаље се Парној Радик. Штампарији, Кнежеи Спомепик бр. 7.

Издаик и уредник *Р. Ј. Одавић*. Парна Радикална Штампарија кн. спом. бр. 35.

10. БРОЈ — БЕОГРАД 16. МАЈА 1899. ГОДИНЕ — ГОДИНА I.

НОВА ИСКРА

ЛАЗА ПОЛИЦАЈ

ПРИПОВЈЕТКА

Д. Ђ. ОМЧИКУСА

(НАСТАВАК)

Не би куд камо, морадох слушати Лаза, те послије по сата саставих писмо, које сам у преписци до данашњег дана сачувао, оно гласи:

Драги и мили брате!

Пишем ја теби као брату и оцу своме и поздрављам те мило и драго. Ја сам сиромах човјек и опћински редар, а људи ми све кажу, да си ти газда, да си се окућио и да ћеш брзо довести жену. Алал теби на газдинству твоме, то је Божије па твоје — али, ја одох рано у свијет, а очевина остаде не знам ни сам на коме! Отиди ти, Бога ти, до начелника нашега, и поздрави га као ћаћу мога, па га замоли да иде с тобом до претура (судца) и гледајте да продате како му драго ону ограду и њиву, а ти узми новце, па ми пошаљи што више можеш, ако си баш газда, као што људи кажу. Ја сам овде опћински заклети редар и тако ми и отпиши: Лази Х.... опћинском заклетом редару у Сиљет. А сад ништа већ поздрави ми и опет, као ћаћу мога, начелника нашега и свакога ко за ме упита, а ти да си ми здраво и весело, драги и мили брате, свако од Бога добро жели ти

твој брат
Лаза.

Јов. Ст. Поповић, СРПСКИ КЊИЖЕВНИК.

Као што видите, увод је величанствен, а и смислу се не може приговорити. Писмо карактерише Лазину љубав према брату и његову великодушност и доброту. Оно осим тога истиче његов понос што је опћински заклети редар и његову потребу коју би помоћу очевине отклонити хтјео, ал' нипошто братовљом штетом.

Кад с тешком муком доврших писмо, морадох му га прочитати пет шест пута. Он му се просто дивљаше и очитоваше своје задовољство као дијете какво. Не виђох га никад тако весела, тако наивна, тако блажена. „Хе, хе — отпоче он смијућ се — Богме ће се Танасија чешати кад га прими, ал' реци по души, господару и љубави моја, могу ли боље и паметније и поштеније? Ето њему његово, ал' Бог и вјера она ограда и она њива обојици припадају; нек ми само призна, па ако ми ни гроша послати неће мени је девета. Имам ја окле да живим — ја сам опћински заклети редар!

Док ја затварах писмо, дотле се Лазино чело мргођаше и он ме посматраше криомице и зазорно, подбочивши се десном руком о мој ниски ђачки сто на ком лежаху цртежи из дескриптивне геометрије.

„Срамота ме што ћу да те питам, господару — отпоче он, пљуцкајућ кроз зубе по сред собе: ал' не може да буде друкчије: Кажи ти мени Бога ти, који је ђаво ово у Сиљету? Ево има скоро мјесец дана да сам овђе, па Бог ме убио ако ја ишто разумијем; ово канда пијесу крштени људи, већ све некакви Аутономаши, Хрвати, Талијани, Народњаци и враг их сам знао. Они на пијаци пркелају талијански, а они што вичу: „Живили наши!“ ни сами не знаду како говоре, као да је некакво покарање на њима. Чекај, чекај, како је оно?... Аха.... неки дан ми један рече: „А по Бога ча си се зачудил, кал да си дијавла видил!“ Што ће то рећи, кумим те Богом, какав је то језик?“ — „Ето видиш, то је хрвацки!“ одсјекох — знајућ у напријед да с чакавштином нећу испливати.

„Велики их Бог убио и њих и њихов језик — надовеза Лаза. — Па да видиш, ти пијеси, може бити, ни залазио у вароше као ја, ал' ти су људи ка' мајмуни, помисли само, свима им бркови обријани, па и поповима.... Ђе је још човјек без брка био. Ја бих волио да ми главу одсијеку нег да ми брк обрију!“ — „То је

још старински обичај — рекох — и попови га подрже, пазећи с тога да сами нагрђени не буду." — „До врага и они и такви обичаји — прихвати Лаза — и да видиш какви су им момци, све носају пекакве крушце и иду увијек у цркву канда их је ђаво обладао. Немају ни уметања, ни пушака као код нас, не играју ни у колу, ни на „балоте", не пјевају ка крштени људи, већ се у вече скупе испод фењера па се дрече као мачке — а што се нас редара тиче, вјера и Бог, треба признати-штују нас, као редаре своје. Они што вичу „Evviva Bajamonti," кажу: „бујорво и бунавера"*), а они што су за нашу опћину веле: „ђалем Исус!" Какав Исус, убио их; канда Бог није старији! Вађали се да Бог да они од дебеле болести.

„А што ћеш, то су обичаји" — рекох, настојећи да се уздржим на нивоу њезина разговора, одсијецајући ријечи, само да њега више чујем.

„Обичаји, обичаји — да право велиш, ал' част им, брате, на такам обичајима. Гледао сам опет друге, ове што се по опћини пуцају и што вичу: „Ми Хрвати, Бог и Хрвати!" па да ти право кажем, опет их некако волжеш и разумјети, барем почму добро, канда српски говоре. Боже ми прости, ал' док их се више састане, због ога душе! запрегнеш талијански, или се дрече „ча по Бога!" да се чисто окамениш од чуда. Неки дан у малу здаку да награђисао најеском! Каже ми писар: Лазо, донеси ми један „жмуо!" Какав „жмуо," молим ти се ка' Богу? Ја га гледам, а он ништа већ набрекује и пита „жмуо". Не дери се ти на ме, ђаволе, већ најми живинче, па ће ти вичи, а ако ћеш да те послушам, питај ме крштеним језиком што ћеш, па ћу ти послужити. — Дођоше у собу неки други те гонај амо, гонај тамо, досађох да жели чашу. Рекоше ми да ме тужно начелнику и да му овај одговорио: „Оставите ви Лазу, јер је Лаза најбољи полицај у опћини; он је јунак каквих мало има; грехота само што је Србин, аз' не мари, доћераћемо ми њега." Ха, ха .... господине начелниче, чекај док доћераш Лазу; није Лаза фратарско копиле, већ Србин од главе до пете. Доћерајај ти своје, да буду јунаци као Лаза, а Лаза ће умријети као што се је и родио Србин!"

„Право велиш — прихватих — ал' да ти још правије кажем, мени је за чудо што си амо и дошао."

„Хе, хе, господару, одавна се он — све је то добро, ал' ко је знао, кумим те Богом, да у Далмацији, осим Срба, још некога има? Кад продајосмо тамо, рекох: Хајде да се вратим у Далмацију, то је моја земља, тамо су моја браћа. Кажу ми: Дубровник је као Београд — све сами Срби, и сам сам се родио у Книну па не чух никада за остали народ него за српски, а кад тамо, ено на што сам се намјерио! Него, кажу наши: добро је каткад и ђаволу свијећу запалити; па где, тај удес сад на ме паде .... Да знам е се неће чета диже, тако ми Бога, сад бих главом без обзира тамо пјешке запео, ал' људи кажу све мирује, па куд ћу, јадан ти сам?"

„Да, све мирује" — одвазах се.

„Него, реци ти мени, љубави моја — настави Лаза, сучуј десни брк и пљунув опет баш поштено на сред собе — што се тебе од свег овога чини: ко нам је ближи, заклињем те Богом, коме бих ја помагао а коме ли о главу радио? ... Видим ја да се нешто спрема и облачи .... Само би требало да ме ко напути на људе, на бих ја стварао чете и бунио народ. Доста је да једноме глава врди па да видиш галаме" — и Лаза прављаше изразом и погледом све рјечи, које ме све у њему непријатно дочекаху.

„Ал' махни, Лазо, тако ти душе — одјекох на једном — пакао чете и галаме у једном мирном граду, као Сињет што је? Ми овдје немамо да тражимо ништа, а Хрвати су нам рођена и најмилија браћа; проклет био ако једном крвавијем оком погледам. Што се тако званих Аутономаша тиче, они су у мањини и пропашће сами од себе, ал' не кидиши на њих, јер није поштено сатирати слабијег од себе. У осталом има их добрих и честитих, на кад би им штету нанијео, Бог би те на оном свијету питао: Лазо, што уради, бђаво?"

Он уздахну тешко, обори руке међ' колена и замисли се дубоко, ал' се опет скоро трже, па запита скоро очајно: „Јакле овђе нема Срба?"

„Није баш да их нема — рекох — ал' су у њих малом броју и не могу да се одазову твојим услугама, баш и кад би те услуге умјесне биле."

„Е па што ћу онда јадан ти сам и жалостан до амина мога?" — одазва се просто очајно Лаза.

„Како, што ћеш, Лазо брате? Прибери се и размисли се, па захвали Богу што си се свјестио и умирио. Кажеш да је плаћа добра; кад си већ једном дошао, служи им поштено, држи ред и мир, а начелник нек говори што хоће; ако пак настане ово прије него за којим те толико чезнеш, алал ти онда и главе одвојецата!"

Лаза уздахну још једном, па разочано рече: „Ајд, господару, из вас што пазите увијек у те проклете књижурине неће никад ништа бити. Док ми нијесмо знали ни читати ни писати све је ишло ка' по лоју. Да ти знаш како је живио мој покојни отац, кад је хајдуковао по книнскијем крајини — а сада? Свуд жандари, свуд полицији, свуд покора, а никоме добро! Кад би мој покојни отац нао пандур селом прошао, сви говораху: Ено другог Краљевића Марка. А сад, ће су Краљевићи, ће су Обилићи, ће су Угровићи? Куку мени за њима до пијека!... Него, махни ти шалу на страну, господару — настави све тише Лаза примичући се мојој столици. — Кажи ти мени само: *ено онога!* ... па ћеш видити хоће ли осванути!

Пред изразом његова лица ја се просто забезекнух и ужасних.

„Мучи, Лазо, за ни вијек замукло — промуцах једва — немој о томе ни помислити, Бог те не убио, а камо ли такова што урадити!"

„Па говориш ли ти заиста, господару?" — пресјече он.

„Заиста, најозбиљније — рекох му одлучно — умири се и прибери се, опет ти кажем, да неш сам увидити да си срећнији. Љуби и непријатеља свога и настој да га на дијела начини на прави пут изведеш, видићеш да се неће показати."

Он се устаде и наквасери још више полицајску капу, моја га морална проповијед бијаше разјарила.

„Ех, јадан ти сам — очепа као бјесомучан — ко би још био рекло, да ме ни моји земљаци савјетовати неће, да ће ме и они издати? Умири се .... Прибери се .... Љуби и непријатеља свога .... Ох .... А ко нас

*) Искварено од very good и very wet.

Мâло, вѣлед са Кади-Кеја. Сликало г. Ст. Тодоровић.

од пет стотина година љуби? Ко нам добра жели? Нашу дјецу сијеку, наше момке на колац натичу, наша села пале, наше се жене бешчасте; а ви све то боље од мене из тих кнжжурина знате, па још ми тако говорите. Ох, ох!... — настави јецајућ скоро — ја као ватра горим, живога ми Бога, ја бих сав свијет ужегао, ја бих пио људске крви радије нег вина, ја бих сâм себе од жалости убио!...“ Он клону и прикри лице рукама.

У напрасном ходу његов се капут на једном бајаше дигао изнад десне бедре, као да га је невидљиво јаким перо у вис потиснуло, и сада, док сјећаше једнако придигнут остајаше.

„А што ти је то испод капута?“ — упитах га, да сврем разговор и да задовољим своју дјетињску радозналост.

Он се прену, обазрије се зазорно около себе, тури руку испод капута и извуче из џепа на гиљама дугу плетену канџију са дрвеним дршком.

„А што ће ти то Лазо, закиљем те Богом?“ упитах га сав у чуду.

„Ово је за немирне часове, љубави моја“ — прихвати он разлабављене нешто. — „Не да ми се никако обиђ спавати, па и кад ишесам у служби шуљам се по граду и вребам; то сам научио у чети, ал' овље немаш да употребиш кога. Сабља је сувишна, па то толико, да нешто у руци имам, купио сам ову канџију с којом гоним и бијем псе и мачке; чуј само како пуца“!... — и он збиља стаде да млати по кочијашку.

Дотрча газдарица и застаде у чуду на прагу кад угледа у мојој соби полицаја.

„Љубави моја — рече јој, поздрављајући по војничку — зар си се препала? Купио сам овље пред господаром ову канџију, па јеси ли чула како добро пуца? — и он опали још једном. — Знаш, кад ухватиш добро кучка сапиђем га по трбуху тако да се све превија. Али — прекиде он на једном — ће је моје писмо? Сад ће брао да затворе пошту.“

Предадох му хист, радостан донекле што неће више одговарати на његова неумјесна питања, ал' ипак непријатно дирнут што ми тај земљак није потпуно свој, што га уз јунаштво разборитост не бијаше дотакла. На бедрима, крв није вода! „Господару — рече он, опраштајући се достојанствено — Богу, на теби — ево овако! — и дотаче се капе — ти знаш ће сам, на ако што жељели памтити само! — Господарице, — пиштах окренун се газдарици — ја те поздрављам као мајку своју!“ — Окрену се на ђоновима, цљуну још једном, на пичену као њетар у вечерњем сутону, ударајући немало дугом сабљетином о басамаке, на велико чуде и упрепашћење газдарице која живљаше мирно и осамљено као у самостану.

Послије тог састанка виђох још неколико пута по сељецким улицама Лаза полицаја који ме увијек најљубазније предусреташе и поздрављаше, а у касно доба поћи често неопажен из далека праћаше, бојећ се можда, да ме ко путом не викне. Он се бијаше известио за наше ваљење људе те их такођер надгледаше и праћаше, скивајући непрестано у својој фантастичној глави замјере, мучке нападаје, издаје, крв, смрт! У кратко: он бијаше постао популаран као никакви полицај до тад у Сиљету. Аутономаша дрхтаху од њега а Хрвати му се дивљаху и обожаваху га просто, опажајући, али не само у његову присуству: „Грехота да је Србин!“ Сиљецки сокачки дерани, који га у хрватско-аутономашким изгредима слиђеђаху и као свог учитеља праћаху, бијаху га прозвали „Лазо хеп“ и „Лазо усташа“. Њега не љубаху Бог зна како ти назвиш, а кад би га какав одважнији деран с тим именима јавно поздравио, смијуљаше се злобно Лаза и прихваћаше: „Богме мали чувај се да ти не буде управ „хеп“ ако Лаза заборављ усташе па те шчепа.“ —

Једне недеље пробуди ме раније нег обично слушкиња и навијести ми опет Лазину посјету. Предах још у постељи, наредих јој да га унутра пусти.

С читавим нарамком цвијећа ступи Лаза у моју собу смијешећи се блажено.

„Не могу ти, брате и љубави моја, остати има ни пет трена — рече он журно — ево, само да ти ово предам, на збогом!“

Ја напредне волим цвијеће, ал' ми у том тренутку не паде ни на памет да му се даним ингађајућ онле је и зашто је ту у толикој множини?

„Али што је и окле је то, ако Бога знадеш?“ — запитах га опако успапан.

„А ево цвијеће, као што видиш, љубави моја — одазва се он. Видио сам те ја неки дан, бољан, како се с „младом“ разговараш, па сам одмах помислио, да јој не би жао било над би је цвијећем даривао. Не разумијем ти се ја у те наше лицманске пристојности, али опет знађох што ћаво хоће и воли; ево пакити је, господару, на кад је пакитиш, не заборави на свог Лазе“ — па то рекав, пројеу читав нарамак што по заслоњачи, што по патосу.

Захвалих му најусрдније, на надопсах: „Али што је требало толико, закиљем те Богом?“

„Па нек ти буде за мјесец дана — рече он — тури га у видро или у каблину, па је сваку пеће можеш обрадовати.“

„А ће си га убрао, молим ти се?“ — запитах.

„Е да.... још ћу га браги — осјече он — Био сам поћас у оњвинској башти, па ми, брате, крв ударила у главу. Што ту то цвијеће стоји? помислио сам: боље да га поклоним господару да с њим дарава младу. Навадио сам сабљу и тако сам ти ево ово покупио.“

„А зар не знаш да се то не смије радити?“ опријех.

„Е.... не смије! растегну он — вала нек' ко дође да ми то забрани у оно доба, па ћеш чути како је прошао! Е.... мој соколе, да сам ја пазио на све што се смије и не смије, не би ми ни глава на рамену била.... Али, збогом!“ — прекиде он и отрча као њетар остависи и моја и кућња врата отворена широм.

(свршиће се)

ВЕЧЕ НА СЕЛУ

Слушам поточић како жубори
И како славуј у лугу пева,
Слушам како ветрић шумори,
И лудла класје плодних усева;
Гледам где ноћ нечујно слази,
А прело сунце за брег залази!
Природа тромa и расејана....
Седим и гледам дивље плаве,
А дух се мања небеских страна —
И чека звезде да се појаве....

1895. г. **Сокољанин.**

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

(НАСТАВАК)

II

Гости, које је позивала госпођа Елзенова, скупиште се у седам часова у вече у Hotel de Paris. Дадоше им засебан салон, са једним сталчићем, у коме ће по обеду пити кафу. Госпођа је, истина, звала на „обед без церемоније", али мушкарци, знајући шта то значи, дођоше у фраковима, са белим машнама, а она сама пак појави се у ружичастој, пресвијетој хаљини, с једним великим набором остраг, од врха до дна. Изгледала је свежа и млада. Лице је било ситног, мале главе, а тиме је поглавито и занела Сврзског кад се с њом упознао. Округла јој плећа била су, на местима где су се помаљала из хаљине, бела и прозрачна као бисер, а међутим су јој руке, од рамена до лаката, биле ружичасте и као подбуле. Али то је само увећавало утисак њихове пуноте. У опште је од ње била несеност, добро расположење и онај неодређени блесак, који се налази код жена кад осећају да су срећне.

Од званица, сем Сврзског и де-Синтена, дошао је стари саветник Клацки са сиводушом Зигмунтом, младим племићем, не баш нечитим или одважним, који је био и сувише празно упућене очи у госпођу Елзенову, и који није то умео да сакрије; даље кнез Валерије Пожецки, човек својих четрдесет година, белав, широка лица и њушкасте лубање, као у Астека; богати и пакосни господин Вјадровски, ималац рудника нафте у Галицији, а у исти мах љубитељ уметности и уметник дилетант, — и најзад Кресовић, студент и привремени учитељ Ромула и Рема, кога је госпођа Елзенова позвала, јер је Сврзски волео његово фанатично лице.

Младој је госпођи било увек, а тим пре сад, о то, да има свој, као што сама говораше, „интелектуални" салон. На њих не могаше у почетку одвратити разговор од месних сплетака и догађаја у коцкарници, коју Вјадровски назва „словенштином", доказујући да се тамо више чују словенски језици но сви остали. Вјадровски је у опште проводио време у Монте Карлу, немајући своје земљаке и осталу њихову младу браћу. Био му је то повод на коме је галаматило без одмора. Одмах дакле поче причати како је пре неколико дана у „Cercle de la Méditerranée" у шест сати остало само седморо, и сви словенског порекла.

— Таква се већ ређаоно — рече обрћући се домаћици. — Свуда, вид'те, госпођо, људи броје: девет, десет, једанаест, дванаест, и т. д. али ће сваки прави словенин и нехотице рећи: девет, десет, пуб, дама, крал..... Јес' Бога ми!.... На Коринту долази једном пашега друштва, а овде им цеде срж.

На то кнез Валерије, опај са њушкастом лубањом, најави тоном човека који открива познате истине, да је свака страст, кад прелази границе, убојитна, али да у „Cercle de la Méditerranée" долазе многе одличне особе, с којима је вредно и корисно упознати се. Свуда се може служити отаџбини. Ето он је тамо, пре три дана, видио на Енглеза, пријатеља Чамберленова, који га је испитивао о нашем стању, и он му је на посетници описао економско и политичко стање, полазај у опште, а нарочито друштвене аспирације. Та ће посетница сигурно доћи до руку, ако не Чамберленових, који није овде, а оно Сализберијевих, што ће бити још боље. А сигурно ће се наћи са Сализберијем и на забави, коју ће дати француски адмирал — и на којој ће цео Формидабл бити осветљен à giorno електриком.

У жупу. Слика *В. Менцлер.*

Кресовић, који је био не само јектичав, него и човек из другог табора, и који је мрзио опај сталеж у коме је као учитељ Ромула и Рема морао да се креће, кад чу за посетницу поче вртати прсничио и у исти мах пакосно као хијена, али госпођа Елзенова, да би одвратила од њега пажњу, рече:

— Овде опет људи причају чуда. Ја сам чула да ће цео пут од Ницце па чак до Марсеља бити осветљен електриком.

— Такав је план спремао инжењер Диклó — рече Сврзски — али је умро пре неколико месеци. То је био тако занесен електротехничар, да је, чини ми се, тестаментом наредио да му гроб буде осветљен електриком.

— Онда — рече Вјадровски — треба да му на гробу буде натпис: „Вечни мир подај му, Господе, а електрична светлост нека му светли на веки векова, амин!"

Али га стари саветник Клацки нападе, што се шали с озбиљним стварима које нису за шалу; затим поче нападати целу Ривијеру. Све је то шпинџирија, почев од људи па до ствари. Свуда, бајаги, „грофови, маркизи и принцови," а опасно се морати добро чувати да ти ко не прикрпи махраму. Што се тиче угодности — исто ти је. У логову кицелајцију у Вјенцовенскама стало би пет оваких њумеса, какве су му дали у хотелу. Поселили га лекари у Ницу на спеч паздух, а Promenade des Anglais смрди као

криловско двориште. Бога ми сирди! његов сестрић Зигмунт може посведочити.

Али Зигмунту у мало очи не испадоше колико се загледа у рамена госпође Елзенове, па пође ни слушао шта се говори.

— Пресеките се, господине саветниче, у Бордигијеру, — рече Свирски — талијанско је кубре бар умеснички, а француско — просто и гадно.

— На и ви ипак стављате у Ницу?

— Јер с оне стране Вентимиље не бих нашао радионице. У осталом, ако се будем селио, пре ћу отићи на противну страну — у Антиб.

То рекавши, погледа у госпођу Елзенову, која се осмехну куповима усана и спусти очи.

Мало после, сигурно желећи окренути разговор на уметност, поче говорити о изложби код Румеземајера и о новим сликама, које је гледала пре дан дана, и које је француски новинар Крауе, који ју је пратио, назвао импресионистичко-декадентским. На то Вјадровски диже ваљушку у нас и зашта тоном Пирона:

— Шта су у опште декадести?

— С извесног гледишта — одговори Свирски — то су људи, који више воле разне ничије, којима се уметност зачињава, него ли саму уметност.

Кнез Пожеџки се пак осећао увређен оним, што је стари Клацки говорио о „закрпама, грофовима и ниткама". Час и доноа, који долазе овамо, припадају вишој класи лопова, и не задовољавају се крађом дечијих марама. Оне се пењали на лопове у великом стилу. Али осим њих долази све што је у свету најплеменитије и најбогатије; а што су пак богатији овде на равној нози с господским родом — то је баш добро, нека се свет дотерује! Господин Клацки требало би да прочита „Idylle tragique" па би се уверио да се овде, осим подсвирача, налазе и највише „друштвене сфере" — баш онаке, каке ћемо наћи на Формидаблу, који ће овом приликом бити осветљен и биће електриком."

Пожеџки је сигурно заборавио да је већ о осветљењу Формидабла нешто још мало пре на јакност. С тога сад не постаје предмет разговора оно, него се поче говорити о „Idylle tragique". Млади Клацки, говорећи о једном тога романа, примети да је „опоме тако и требало" — али да је био слуг, одрачући се женске ради пријатеља, и да он, Клацки, не би то учинио ни ради десет пријатеља, па ни ради рођеног брата „јер братство за братство, ама сиреће за паре!" — Али му Вјадровски преузе глас, јер су му француски романи, које је гутао, били друга конџ на коме је јурио по аутомима и нахоман делима, те показивао своју велику вештину.

— Што ме ужасно једи, — рече — те је она продаја обојених лисица под правац. Ако су ти господа реалисте, нека пишу истину. Јесте ли видели њихове јуришне?! — Прво се почиње трагедија, добро! — госпођа се бори сама са собом, „копрца се" ужасно врло дугу пругу половину романа, а ја, Бога ми! од прве знам шта ће бити и како ће се завршити. Како је то досадно, и колико се пута већ понављало! Ја немам ништа противу „шареницеја", нити велим да немају право да уђу у књижевност, само нека ми не дају „шареницеја" под трагичне нестанке. Ала ми је и трагедија, кад знам да је та задерана душа имала љубавницу и пре трагедије, а изнаће их и после трагедије.... Опет ће се поцрцати као и пре, и све ће се свршити онако исто. Колика је то лаж, оскудица моралности, оскудица осећаја за истину, како је то завртање глава! И над се посмели да ми то читамо, да ту робу примамо као добру, оне будареске комедије као драму — и да се све то сказати озбиљно!... На тај се начин уништава разлика између поштене и јавне женске, и тражи се да у друштво имају право да уђу и кукавице које немају својих гнезда. Сем тога, така француска позлата лепи се на пиће лутке и оне тек чине чуда, под заштитом таких шутора!... Ни начела, ни карактера, ни осећаја дужности — ничега, сем лажних непријатја и лажног позирања на психолошку загонетку!

Вјадровски је био и сувише интелигентан да не би разумео да, говорећи овако, у неколико осуђује госпођу Елзенову, али је то био човек сасвим напоствн — говорио је дакле овако нарочито. Госпођа је Елзенова слушала његове речи са у толико већим незадовољством, у колико је било у њима више истине. Свирског обузе силна жеља да одговори оштро, али пошто да не ене узнемири нао да се речи Вјадровског односе ма на кога, те више воляше да узме стварс друге стране.

— Мени је увек у француским романима падало у очи нешто друго — рече — а нарочито што је то свет нероткива. На другим местима, где се двоје љубе, закомито или незакомито, последица неке бива дете, — а тамо нико нема деце. Како је то чудновато! Изгледа да овој господи, што пишу романе, ни на ум не пада да љубав може не остати некажњена.

— Како друштво, така и књижевност — одговори стари Клацки. Та познато је да се народ у Француској смалује. У вишим круговима дете — то је нешто врло ретко!

— Mais c'est plus commode et plus élégant — упаде Свитеп

Али Кресевић, који је врчао још пре, рече сад:

— Књижевност сатих бесповесничара, која мора пропасти с њима.

— Шта велите? — упита Свитеп.

— Весиих: књижевност сатих бесповесничара.

А Пожеџки опет пропаде Америку:

— Сваки сталеж има своје дужности и свој уживања — рече. Ја имам две страсти: политику и фотографију.

Међутим се обед ближаше крају — а четврт часа доцније сви пређоше у оближњи салон, на кафу. Госпођа Елзенова запали врло танку цигару и, заваливши се удобно у фотељи, пребаци ногу преко ноге. Мислим је да се извесна немарност мора допасати Свирском, као уметнику и мало цигашину. А како је међутим била малога раста и нешто пошира у бедрима, беше јој се сукња подигла сувише високо. Млади Клацки на знак просту пажњу, и поче их купити тако дуго, да га стриц, саветник, непримстно муну у слабину и шану му лутино:

— Шта ти је? Зиаш ли где си?

А млади племић испрати се и одшану:

— То је баш оно, што не знам.

Госпођа је Елзенова из искуства знала да мушкарци, чак и добро одгајени, кад им се сами укаже згодна прилика, постају грубијани, особито према жени без заштите. Сада до душе није приметила покрет младога Клацкога, али видевши његов немарни и скоро цинични осмејак, којим је одговорио стрицу, била је сигурна да говори о њој. И у сруу осети презрење према целом овом друштву, сем Свирскога и Кресевића, о које је сумњала да је, при свој својој социјалној мржњи према женама њеног круга, залубљен у њу. Али је у мало ће доведе до песпести Вјадровски, јер изгледаше да се одлучио да јој, за ово што је пајсо и попио, загорчи сваку капичицу каве и сваки трепутак. Говорио је у опште о женскама, не предазећи границе пристојности, на ипак је на дну његових речи био не само цинизам, него и пуно алузија на карактер госпође Елзенове и њен положај у друштву, просто увредљивих и на њу необично непријатних, — нарочито због Свирскога, који је у исти мах и пајпо и лутпо се.

Због тога јој спаде камен са срца кад се гости разиђоше и кад остаде сама сликар.

Илија Станојевић, члан кр. срп. нар. позоришта (фотогр. снимио г. М. Јовановић, двор. фотограф).
као Ћир Таса («Четири милиона рубаља»), Родзи («Х. Колумб»), Пон Коста («П. К.»), Дин («Чича Самуило») и Касио («Ј. Цезар»).

— Ух!! — узвикну, дубоко одишући — имам почетак мигрене, и ни сама не знам шта се са мном догађа!

— Заморили су вас?

— Да, да — и још више него заморили!...

— Зашто их зовете?

А она, као да не влада више собом, приближи му се као у грозници:

— Седите и не мичите се! Не знам.... можда ћу пропасти у вашим очима, али мени је то потребно као лек.... Ево овако!... За тренут само овако остати крај учтива човека!... Овако!...

Кад то изговори, седе крај њега и, метнувши главу на његово раме, зажмури....

— Само мало овако!... мало само!

И на једанпут јој се трепавице обилато оросише, и поче метати прст на уста, дајући му тиме знак да не говори ништа, и да јој допусти да остане тако.

Њега те јако дирну, јер је увек, кад види женске сузе, мислио као восак. Повереље, што показа према њему, дирну га и испуни му срце слатким осећањем.

— Останите, госпођо, увек крај мене, дајте ми право на себе.

Госпођа Елеонора не одговори, само јој на очију лијаху крупне сузе.

— Будите моја — поновн Свирски.

Она му пребаци руку на друго раме и приви се уза њ, као што се дете привија уз мајку.

А Свирски, пригнув се, пољубн је у чело, затим јој поче полизкивима бристати сузе с очију — и постепено га обузимаше пламен: до мало је узе у своја атлетска наручја, притисне је из све снаге на груди и поче тражити својим уснама њене.

Али она поче да се брани:

— Не! Не! — говорање задихано... — Ти ниси као остали.... Доцније!... Не! Немој.... Сналуј се!

Свирски је држаше у наручју, запаљену натраг. У тај мах био је баш као и остали, али на срећу госпође Елеонове, одмах по њеним речима, чу се тихо куцање на вратима. — У исти мах одскочише једно од другог.

— Ко је? — запита госпођа Елеонова опгро.

На вратима се појави намрштено лице Кресовичево.

— Молим за опроштај — рече на претрг — Ромуз каже, можда је и трошчица.... мислио сам да треба да вам јавим.

Свирски се диже.

— Треба ли ми лекару?

Али се госпођа Елеонова већ беше прибрала.

— Хвала, господине, — рече — ако устреба, послаћемо вама на хотела, али прво морам видети дете.... Хвала! А сад морам ми — дакле до сутра!... Хвала!

Рекавши то, пружи му руку, коју он пресрете устима.

— До сутра — и сваки дан. До ваљена!

Госпођа Елеонова, оставши на само с Кресовичем, погледа га охоло.

— Шта је Ромуза?

Он постаде још бледи но обично и одговори скоро набусито:

— Ништа.

— Шта то значи?...

— То значи да.... отерајте ме, госпођо, јер — побеснећу!

И окренув се у месту — оде. Госпођа Елеонова стајаше за трепутак с мушама гнева у очима и намрштена, али јој се мало по мало чело поче разведравати. Имала је пуних тридесет и пет година, и опет ово беше нови доказ, да јој се драгима нико не може опрети.

Прије огледалу, као да тражи у њему потврду овоме мишљењу,

А Свирски се пратио у празном ваздуху у Ниду, мирнмући непрестано руке, које су мирисале на хелиотроп. Био је узбуђен, али срећан — и крз му јуриле у главу, кад год би увукао задах омиљеног мириса госпође Елеонове.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕЛИЈЕВАЊЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XXIII

З А Ш Т О ?

I.

Једноме имаде двадесет љетâ,
Пјесник је, лијеп је, снажно ме вòлӣ;
С његових усана уху ми шêптâ
Пјесма му, и јêци њезина тмòдан.

Он, склан крилима пјесничког лéта,
Када ме за поклон срдашца мòлй
Обући се, Аморов ланац му смéтâ,
И суза силéстно досада прòлй.

Пред мном почешће молећи клéчй,
Будућност и славу пред моје нôге
Полаже, и нема довољно рéчй
Да каже те своје жртвице мнéгē;

Ах! у мом срдашцу глас му не дôчй,
Тер одвик не чује душе ми стрóгē.

II.

Други је суморан, чела је хóлна,
Покрети његови хладни су, крýти,
Пуван је поноса мушкога пôлна,
Силено љуби ме и као да нýтй;

Види се, витез је из добра кóлна,
Из огња итак је већ више пýтй
Прхнула до мене душа му гóлй,
Из огња што му се ôд ока жýтй.

Почешће кадаше сунашце сjéдй
Љубећи његове силена кâпља
Узáврй, и он ме укочен глéдй.

Тада ми срдашца затрепти жâпца,
К њему би летнуло, и ако прéдй.
Баш као на мамац плашљива птîца.

XXIV

З А Т К А

Тинтинска свијеће, пун богатýнй,
И пахних овијех трбуха слáвнйх,
И гадних и ситних земских рачýнй,
И хјеновјака јâших;

Свијеће, у којем господе прéдē
У цркви шкалере траже, у хóмē
Бракобом и плачка свуда се стрéпē,
А нâде нам се хóмē, —

Ти дакле то желиш, свијеће гâдни,
Да презирем идеал због тебе гнúла;
Ти дакле то кушаш, концу јâдни,
Подејски моја крйла!

Ти зеваш, ја пјевам; пушиш, ја дéтём;
Ти лажеш, уједаш, и ја те мјáм;
Ти лежиш, ја ходим сврхама сóётîм
Кораком својим брáвим.

Луди су у тебя гује и гýске:
Лукави пењеште замкама лôвē;
С тог летам ја твоје кайјети гóкē
Куда ме судба зôвē.

Ја летим звјездама, сјеталости хôбу,
И ма да слаба сам и мала мýха,
Шибабу себичност и твоју злôбу
Замрзнут своја дýха.

Жељна сам сунца и дугине прѣзме,
И што сте ви људи скептици вѣчи,
Тим жешће ваше ћу ја скептицизме
Ножама стиха сѣћи.

XXV

здраво, јунаци!

Мислим на дивове с мотиком снажне,
Којино, прокосећ' пљеску и сунцу,
Отимљу препуизеј од суше земље
Залогај хљеба.

На дивје с будаком њиховте мислим
Рудиике, тамнике, штоно сијеку,
И који ў тмини уморно дишу,
И неодморно.

Потмула тутњава ено се зачу,
Онго се сводови сруше тешки,
Ломљава, тмуша је, и само смртна
Чује се виска.

Потоњим напором инак је брајот
Пробијечен, и пара побједна ено
Набија за другој страни планинѣ
Здрављена сунцем.

Мислим на дивове научне што им
Нетиње грозница мозгове тресе;
На воће, пштнице, сјетвини који
На борбу трубе.

На борце дјелима строшене, који
Нѣзнана умиру мислим, и тада
Из грла мога се прослама поклич:
Јуначи, здраво!

*

Здравствујте прсине голѣ, гвозденѣ,
Сурова тијела, крјешке мишице
Из родноница: пострајте мушки
У раду тешком.

Здравствујте сва који живите радом,
За свето начело његово мрете
Радећи мислима, мотиком, брадном,
Храбрени борци!

Рѣзнё ми утваре кроз душу иду,
Блиједе радинце видим у мрáку,
И лаће што тону под ударцима
Бајосеѣ бѣрѣ.

Увелу дјечицу, глаже сиједе,
Тијела сакатa, мршава лица,
Видим и жалосну, безбројну целу
Народну рулу.

И чујем далеку хуку гласова,
Ударце чекића, мача и мáла,
Па тијем гáвмáтом ја запесмѣни
Слободна пјевам.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Ја тебе то пјевам, о породице
Ти људска *што једнам*. Бори се, надај,
И не одмарај се никада, јѣра
Живот је кратак.

На твоје непоље и на бездушне
Трутове, који ти сисају прнцу,
Гле, божји спутпта се бесмртна погледа
У зраку сунца.

XXVI

о и нпак!

(Препјевана)

Рекох му: „Одлази! Никада тѣбѣ
Не љубих. Мир ми хʼраи.
Нигда ти не мислим предати себѣ."
Он рече на то: „вáран!"

Ја рекох: „ако га љубим, о Боже,
Нек ме са земље смѣћем!"
А њему: „зар стена љубити можеˀ?"
Он рече на то: „дѣлѣм!"—

„Ти залуд улажеш сву своју снагу,
И срце моје мдлим;
Ја тебе не волим, — одлази и врáту!"
Он рече на то: „вдлим!" —

„Сам себе на мржњу и отпор бýни
Речима мојим грубим,
И мене са срца својега скрýни."
Он рече: „ја те љубим."

МАЈУШНИ СВЕТОВИ

астрономска сенца с једне шетње по пределима небеских светова

(НАСТАВАК)

Једна од најмањих планетица зове се Русија, која је откривена 1883. год. Она је још мања, него ли и 5. братилац Јупитеров, јер јој пречник износи само 20 километара. По томе њена површина захвата само 1260 квадратних километара, а то је толико, да се ту једва може сместити наш Косанички срез из топличког округа! Када би „Русија" била сасвим шупља, могло би у њој стати само 4200 кубних метара. Те је толика незнатна, да би се од наше земље могло изрезати на 250 милијона таквих светова, а од самог нашег месеца 5 милијона. Обим је „Русије" око 63 километра тако, да обичан пешак може обићи тај „свет" у наоколо рахат за 13 сати!

Кад узмемо, да „Русија" има исту густину као и наша земља, онда тежа на њеној површини износи само $\frac{1}{100}$ део теже земљине. Читателка на пр. коју би опис побудио да се мало прошета до ове Русије, ако при поласку тежи 60 килограма, само, на Русији осећаће се много лакшом него ли на земљи — јер ће тамо бити тешка само 100 грама!

Ако би обичном својом снагом хтела поћи један корак напред, та ће снага њена тамо на Русији бити толика, да ће кренути за пуних 440 метара: толики ће јој корак бити!

Ако би из нестанлука, тамо у пољској свежини, хтели прескакати какве предмете и то не јаче, но колико би јој снаге на земљи требало да скочи за пола метра — тамо би са том снагом њен скок био толики, да би скочила на брег од 300 метара висине! А ако би хтела потрчати мало по пољу — онда би се и најлакши њени кораци претворили у право летење тамо на Русији, јер би 130 таквих корака већ било довољно, да се око целог тог света — око целе Русије — обиђе једанпут! Је л' те да је то леп излет?!

Или, ако поштована читатељка радо игра лопте, па је на земљи баца у вис својом снагом за 10 метара, онда би јој лопта тамо на Русији отишла у вис 6 километра, а теоријски требало би тада лопти на 20 секунада да се поново крати у њене руке. Да онде рекох „теоријски" за то, што се, у стварн, лопта не би више никако вратила на Русију, јер би на тој даљини већ измакла из домашаја Русијине теже. На тај би начин лопта морала продужити пут кроз васиону као самосталио тело. И какав астроном на Русији свакако би је спазио кроз свој дурбин како лети кроз простор, те би је објавио као какав „ново откривени планетоид"!

Ну у простору планетоида има и већих и мањих од Русије. Тако је на пр. планетоид Цибела по површини својој колико наша Краљевина Србија: ово ће се пешке моће обићи, онда уназоколо, за 6 дана 7 часова 22 и по мин. путујући дневно по 12 часова, а велосипедом и за непуи један дан! —

Планетоид „Флора" захвата по својој површини простора колико наши окрузи: ваљевски, крагујевачки, крајински, крушевачки, моравски, подрински, пиротски, пожаревачки, руднички, тимочки и врањски укупно, дакле

скоро колико је имала простора кнежевина Србија пре српско-турског рата. А по обиму своме Флора је толика, да је обичан пешак може обићи за 5 дана 1 час 49 мин.

Планетоид „Аурора“ има толико простора да се на њој једва могу сместити укупно наши окрузи: подрински, ваљевски, ужички, подунавски, крагујевачки, руднички, моравски и тимочки, а може се цео тај свет обићи за 4 дана 9 часова и 48 минута!

Планетоид „Викторија“ по простору је колико наши окрузи: крајински, пожаревачки, моравски, тимочки, нишки, пиротски, крушевачки и топлички. Пут око овог света свршује се за 4 дана 7 часова и 12 мин.!

Планетоид „Аустрија“ већ спада међу мање планетоиде. На тој Аустрији, горе, једва би се могли сместити наши окрузи: врањски, топлички, крушевачки и нишки. Пут око целе те Аустрије свршује се рахат за 3 дана 1 час 36 минута. Паробродом....!.... када би га још и тамо имали, па би га терали оном брзином којом плове по Дунаву и Сави — цело то путовање свршило би се за око 5 часова. Толико је велика Аустрија!

Мали планетоид „Истрија“ има таман толико простора, да се једва на њој може сместити пожаревачки округ, а може се обићи „око света“ за 1 дан 10 часова и 36 минута. Ето лепог предела за излете!

А мали планетоид „Дикена“ једва може имати само толико простора, да се на њој сместе срезови пољанички и пчињски, а путовање се око ње свршује рахат за 12 часова!

Наш ресавски срез таман се може сместити — на три планетоида! Међу овима је „Стефанија“ толика, да се сва може обићи у наоколо за 9 часова 24 минута, „Дејанира“ за 7 часова, а најмања од свих „Агатеја“ за свега 5 и по часова! И ко не мари нешачити много, тај би се ипак решио, код оваких прилика, да обиђе пешке цео свет — Агатеје, Дејанире или Стефаније!

Па и нова планета „Ерас“ између Земље и Марса,*) и ако је према Сунцу у истоме рангу као и колосалне планете Јупитер, Сатурн, Уран, Нептун, а тако исто и Меркур, Венера, Земља, Марс — ипак по величини површине једва може дати простора за наш крагујевачки округ, а може се рахат обићи за 1 дан и 5 часова!

Читаоцу могу ове описане околности изгледати веома чудновате, али их ја могу уверити да су још чудноватије прилике на површини Марсових пратилаца. И они су откривени у најновије доба.

Американски астроном Хал, када је радио на онда највећем дурбину (у Вашингтону) открио је 11. и 17. августа 1877. две ситне светле тачке, које се показаше као пратиоци Марсови и добише име Дејмос и Фобос. То су најситнија небесна тела за која се данас зна. Пречник једнога је $8._4$ а друга $9._3$ километара. За то се они и виде само кроз велике дурбине.

Да се задржимо мало код Дејмоса. Према величини његова пречника, површина му захвата на 220 квадр. километара, а то је толико, да се на њему не може сместити ни наш најмањи срез — трнавски (окр. рудничког). Ну то би још и могло бити којекако, када би сав Дејмос био од суве земље. Али, ако би на њему било још и воде онако обилато као на Земљи т. ј. са 72%, онда би на суву земљу дошло само 61 квадр. килом. а ту би се по простору једва могао сместити Београд са најужом својом околином! Узмемо ли даље, да се сва та Дејмосова земља може обделавати, онда би се — према приликама на нашој земљи — тамо могло исхранити највише 2400 становника!

И они јадни Дејмосови становници такође се не би смели покретати, да не би одлетели у ваздух или се сурвали на Марсову површину! А то из оних истих разлога, које смо видели код 5. Јупитерова пратиоца. Макар да Марс има пречник 6745 кил. (према 143,757 километ. Јупитерова пречника), ипак он према своме пратиоцу Дејмосу изгледа као слон према комарцу.

(свршиће се)

Цариградски вилар (по фотографији).

*) Види „Дело“, свеска за март 1899, стр. 472—476.

ДОК У МИРУ ТИХОМ....

Док у миру тихом из рањених груди
Молитва се диже, што покоја тражи;
Док се срце крепи, док се нада буди
Да сликама сјајним боле поублажи,

Јад лебди и кружи дотле у висини,
На крилима мрачним диже се и лёта,
И злобно се смеје у немој тишини
Сновима и нади заморена света....

Ниш. Љубомир Н. Симић.

СРПСКИ КОМАДИ

У Н. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

Али, да оставимо то, главно је да су овогодишњи опити с националним репертоаром успели и да ми у њима имамо један непосредан доказ да публика овај репертоар одиста прима. И тај је доказ довољан. У овим опитима ми имамо праву пробу нашег репертоара, ону која довољно илуструје одношај публике према њему. Јер ти су опити, супротно оним раније, наведени у довољно широким размерама; они су трајали дуго, од Октобра до Маја; они, дакле, обухватају, можемо рећи, целу једну позоришну сезону и представљају прву годину, једну пуну годину дакле, систематичног давања народних комада. И како је та година добро прошла, то се показало да је национални репертоар остварљив; да је закон са својим одредбама сувремен и уместан и да је пут којим је Позориште у последње време пошло, пут добар и који не ће да га штету Позориште. И онда је наше питање решено, а Позориште за које смо се бојали да, као установа која није чисто књижевна, можда неће моћи примити један програм сушше књижеван, показало се да је у стању да га прими и да учини оне услуге које књижевност од њега тражи.

Само, наше питање још није решено. Ако се на делу показало да је национални репертоар остварљив и да није сигурно оно што су најмеродавније до сада тврдили, још закључак који смо донели, остаје мало преран и преватљен. Ми смо га донели само по овој години. Ове године, међутим, дат је, још, мали број српских комада и обухваћен мали круг наших писаца, и опит је онда недовољан да закључимо тако сигурно. Ако су нека комади досад добро прошли, со зна да ли ће они и даље пролазити и, што је важније, да ли ће проћи и остала? А останих, нарочито, има, видели смо, много више него оних. Целокупан репертоар много је већи него овај који је до сада примљен. Хоће ли, међутим, публика примити, у главном и као и досад, и тај целокупни репертоар? Хоће ли се, најпре, покушаји који су ове године почети, моћи настављати и до године, и даље. И хоће ли се, напослетку, успети да се круз позоришни репертоар у главном изведе, и чак и утврди, цео преслед националне драме? То је, сто, главно питање наше.

Питање одиста главно али питање времена. За данас ово још нема одговора. Док немамо сигурне чињенице у рукама, не можемо сигурно ни решавати ствари. Док се пробе с целим, или бар довољним репертоаром не учине, не можемо донети коначно мишљење о могућном одношу публике. Нека, дакле, управа продужи своје пробе и тиме нам да прилике да решимо стварн. Али како је, рада одбране народног репертоара, нужно већ и сад дубље познати ствари, то је потребно решавати их и без довољних непосредних доказа, и тражити и само по доседашњем искуству сигурне знаке по којима се и за даље може закључивати. Потребно је, а у исто доба и могућно је, и то овоме како се публика зимус и иначе одазивала, испитивати укус и тежње њене и закључивати о њеном могућном расположењу према националном репертоару. И, уласећи у то испитивање, ми се овом приликом користимо да у исто доба покажемо и меру у којој народни репертоар може бити привлачан, и начин на који он то може бити, и сметње на које он може наићи, како нас не би ког кад крпво разумео и наше схватање Позоришта као једностране одначке.

Расположење публике према националном репертоару, немојмо се варати, одиста није повољно. Кад човек из ближе погледа како је, на које је, и на коју је врсту српских комада публика зимус и иначе долазила, он види да је, према различним врстама комада, био и различан одзив публике. Публика је, на пример, то смо већ могли видети, долазила на комедије, на све које су зимус дате, и забављала се цело време тлеђајући их. То значи да ће се те комедије и одржати на репертоару. И не само те, него и друге, од истих писаца (Стерија, Трифковић и др.) а које нису сад даване: оне су, познато је, исте привлачности које и прве. Публика је, даље, долазила и иначе на наше комедије: успех писаца као што су Округић, М. Главинић и Б. Нушић, довољно је познат. И према томе, према тако осведоченим симпатијама наше публике за наше комедије, ми се можемо довекле надати да ће она примити и остале пасце ове врсте (Игњатовић, Д. Брзак, М. Савић; више их, у осталом, готово и нема), неке боље, неке горе, према интересу који су садри изазвати. Комедија ће се, дакле, и то целокупна комедија наша, у главном добро примати и тај је део нашег репертоара по свој прилици осигуран.

Само, на несрећу, комедија је мали део репертоара. Оно што је најчешће у српској драми, то су трагедије, праве историске или по народној песми, једном речју „комади из народне прошлости". Тих комада има тако претежан број да се питање о примању националног репертоара готово своди на питање о примању њихову. Ако ови комади не нађу одзива код публике, може се готово сматрати да је национални репертоар пропао. А да ли ће га наћи? Сумњамо јако, према овом што смо видели. Наравно, ми не можемо говорити о писцима чије комаде из разлога раније поменутих, нисмо имали прилике да видимо у Позоришту (Ј. Суботић, М. Јовановић, М. Поповић, М. Шапчанин и др.), али према успеху што су та зимус имали остали, не мање вредни писци (Стерија, Вас, Л. Костић, Јакшић, Д. Илић) и то са својим најмилијим комадима, ми можемо већ погађати да се лепши изглед ни онима не указује. Јер, кад позивнено од успеха који је целокупна народна репертоар зимус имао, ценимо само успех писаца „комада из народне прошлости", јасно је, и сви који разумеју позоришне прилике признаће, да је он, зимус, био готово никакав. И сад, кад се ставим на гледиште да ценим тај успех према заиста уочљиво вредности датих комада, ја ћу, код свега и да га разумем; али како, у опој прилици, ово није умесно и како је нужно ставити се само на гледиште публике, то ће ми, кад то покушам, стварн постајати наше јасне. Јер публика која дође на *Мерину*, може доћи и на *Добрицу и Милеву*, и која редовно долази на *Невесту* могла је тако исто доћи и на *Јаковљеву*, храму ли ја не мање ефектна и „бурних" сцена, а нарочито кад се они сад прва пут после пет година дају. И, ако мислите да ја овим публику потцењујем и да она уме боље да разликује ствари, поновимо ново гледиште, признајмо јој да она каткад зна да цени литерарну вредност писаца и посматрајмо ствари према њеном литерарнијем схватању оних. И како ћемо онда разумети њен лагушни одзив? Разумемо што је дошла више на *Госпођу* него на *Максима Црнојевића*, који је одавна на репертоару. Разумемо и то што није дошла на *Сеоидербеја*. Стерајине су драме тако мало цењене у публици и тако изједначене са драмама осталих наших писаца, о којима такође не влада лепо мишљење, да се публика бојала да у њима не ће моћи ову количину задовољства коју налази у осталим, у Бановим, на пример. И то ће јамачно тако исто бити, са наше разлога у осталом, и кад Позориште буде давало Суботића, М. Јовановића, итд. Наравно како смо се сви бринули да тачно разазнамо предности ових писаца и како су се, нарочито управе позоришне трудиле да им одаду цену коју заслужују, тако је и високо ово мишљење које публика о њима има. Публика се дроги својих једном стечених предубеђења, и устеже се дође на ове комаде онако како долази на остале комаде који се први пут дају. Она се, с разлогом или не, управља према мишљењу које има о писцима и како то мишљење није повољно по оне, тако ни њихов репертоар нема пријема код ње. И ја, дакле, разумем што није дошла на овај Сте-

Извор Буне у Херцеговини (по фотографији).

ријин комад. Али што је онако мало дошла на Јакшићеву *Сеобу Србаља*, то никако не могу да разумем. Бар је Јакшић песник који ужива пуне симпатије њене. Од свију писаца чије смо комаде раније предложили, публика, ван сваке сумње, њега највише воли. То је једини наш драмски песник коме је публика из поштовања подигла споменик. И, ваљда зато, она редовно сваки дан и изађе на Калимегдан да његов споменик гледа, и, задовољна и блажена од тога, она се толико заборави да задоцни доћи у Позориште да гледа његова дела. А његова су дела, то ћете чути да та иста публика у пролазу поред његова споменика са убеђењем каже: *споменик јачи од туча*, итд. И сад, кад публика не дође да види ни комаде свега најдражег песника, чак ни онда кад се они, први пут од како постоји Позориште, у њему дају, онда зацело узрок овој појави не лежи само у томе што публика не воли наше писце, него што не воли овакве њихове комаде, не воли трагедију и историску драму српску.

И није само српска драма коју публика не воли. Она не воли ни стране комаде те врсте. Још, кад се дају Шекспирове драме, публика, од некуд и не зна се зашто, и дође каткад, али нека се, што у осталом ретко бива, да *Федра*, *Клавиго*, *Фијескова завера*, *Емилија Галоти* или која друга класична драма из репертоара којим наше Позориште располаже, да видите како нико неће доћи на представу. То је одавна опажено, то су и саме управе јавно признавале и нама није потребно да то нарочито примерима поткрепљујемо. Публика, дакле, неће да дође на такве комаде ни кад су они класични, од неоспорне вредности и признати од целога света. И то је та публика која је толико интелигентна да не може да прими национални репертоар. И, даље, није ни класична драма једина коју она не воли. Та иста публика која има тако модеран укус да не може да гледа ону застарелу и преживелу драмску врсту којој класична драма припада, не гледа (сетимо се како је зимус *Дору* гледала) ни модерну драму. Та иста публика, и то опет не кажем ја него су и то саме управе признавале, не долази ни на драме Сардуове ове врсте, ни Ожијерове, Димине, нити кога било другог модерног писца од вредности, па ма како да су драме пуне драмских ситуација и осталога што је потребно да се баш у позоришту гледају. Јер наша публика, која је, од оног времена кад су наши старији писци писали драме па до данас, успела као што су управе тврдиле да добије, „новије погледе на садашњост и прошлост и да стече свестраније знање и образовање“, дошла је до тога да не воли ни један озбиљан комад и да је не занима ни једна драма од вредности.

Ја не знам и не могу да кажем, а ко се осећа способан нека каже, коначну и исцрпну реч о нашој публици, али држим да нам и ово што смо до сад навели, даје права да сигурно закључимо како њен укус није развијен. И не само они, него и други знаци казују то исто. Посматрајте само на каквим се местима једног шаљивог комада публика смеје, па ћете видети да ли је досадашњи наш закључак нетачан. А посматрајте још које је личности у једном озбиљном комаду највише занимају па ћете видети да су њене симпатије најпре на страни комичних личности, на страни подсмевача и обешењака у комаду и да су јој буфонске улоге милије од „карактерних.“ То су међутим, симпатије човека који још није успео да воли оно што је озбиљно, отмено, племенито.

И то показује још једну црту публике пашке најновију фриволност њену, која је данас нарочито карактеристике. Некада су се управе тужиле само на примитиван укус публике, данас се може и на њену фриволност потужити. Некада, ако публика није видела финију драму бар је драму волела, ако је она тражи лаке шале, комаде с неваљом, оперете итд. Да ли је то дошло услед појачаног страног елемента у позоришној публици; или услед тога што је она криво схватила извесне тачке идеје о драми и Позоришту, које су случајно, у последња време, дошле до ње; или је, напослетку, то стара особина њена која је, потпомагана многим повољним околностима и подржавана и од саме управе, остала и до данас — не знам; доста то да публика престоласка стварима од вредности, стварн лакше и неозбиљније и тражи да јој Позориште такве и пружа. Она и не сматра Позориште као озбиљну установу. Забава коју она од њега тражи, стоји често пнже од оне коју једна обична установа може да дâ. У њеним очима, Позориште је један локал за забаву као што су и остали наши, само мало отмењији. Она дође у Позориште не зато што се она интересује за драму, него опако тек, кад, после вечере, не зна шта да ради, често кад јој огаде три пут гледани програми осталих локала.

И то вам је стална позоришна публика. А она друга која с времена на време долази, на та се ни репертоар много не интересује. Њу највише глумци занимају. Кад страни глумци гостују, сви потрче да их виде и онде само због глумаца гледају и комад. И такво стање публике је жалосно и врло жалосно, и стање Позоришта је болесно, репертоар који предлажемо правилно, нема никаквих услова у њему. То је истина, до душе, али је истина и то да не само што национални репертоар нема публике, него је нема никакав озбиљан репертоар.

Како ће Позориште, међутим, успети да овај репертоар одржи, то ћемо, ако нисмо досада злоупотребили стрпљење читалаца, видети у идућем броју.

(настаиће се)

Павле Поповић.

Јован Стерија Поповић родио се 1. јануара 1806., у Врању. Отац му, Стерија, беше трговац, и кад једном зими имаше изаћи Јован из школе и написа да и њега учени трговци. Али је овај знао волео књигу но трговину, те га отац врати у школу. Свршио ту, у Врању, четири разреда гимназије, ође на Реторику и Поезију у Темишвару, у које завођаше нада прве књижевни рад и штампаше позиторе му спева Олеги Болгарије (Буда 1825), потом на Филозофију у Пешту и најпад на правни факултет у Кечкеру. После српских права, од 1830.—36., живљаше у Врању, где предавао у приватној полугимназији латински језик. Наставничку службу наследила је адвокатура, коју опет напусти 1840., и на вести из Србије, дође у Београд, где постаде професором права у тадашњем Лицеуму (1840.—42.), а потом начелником у Повеститељству Просвете. Ту, у Београду, поред књижевног рада, пада и благотворан Стеријин рад на оснивању Друштва Српске Словесности (Срп. Учено Друштво), рад на школским реформама, чији је закон од 1844. сам написни руком Стеријин, рад на оснивању Српског Музеја (1844.) и т. д. 1848. због жестоких несташница политичких напусти заиме начелника, врати се у Врање, где се оженн, и живљаше врло скромно до смрти своје 25. фебруара 1856. год.

Ј. Ст. Поповић је једно од најистакнутијих имена новије српске књижевности: родио је за драме где је у српском позоришту познат свима и свакоме, и где је још и данас врло и во старини и во вредности; на новеље, где је свима генерацијама познато његово тешко српско Даворје, а затим и на другим литературним и научним, филозофским, историским, естетичким, правним, новелским и другим различним списима, од којих је још врло велики број покидан и потпуно публици непознат. О драмским делима њеним ће читаоци у чланцима г. Павла Поповића («Н. Искра») бити, а поезије и драме, у жало заборављеној али високо вредној збирци, Јована Ристића (Гласник 8), у предговору Дворју г. Љ. Стојановића (3 књ. С. Кн. 3.), и биографијама В. Маџстића (Подунавка 1856) и г. М. Миленковића (Позорје).

Мода — изгледа са Кади-Која (селиште г. Ст. Тодоровић). Мода је европски крај у непосредној цариградској близини. Подигнут је на живљој обали, а пак са је знатним г. Ст. Тодоровић сивило ничиком кри сунчану залеђу.

У жалу (слично В. Мицидеру). — Хајте песа:

За пеесних мајских дана,
Кад пчелица цвеће ствиу,
Сред срца ми раздрагана
Жар љубавни махом плану.

За пеесних мајских дана
Кад се птица пеема орл —
Позорих јој узрок рана,
Позорих јој нпта ме море!

Милја Стаиовић. И овом самом пеизвујемо обилне публици да ћемо поред чланака доносити и слике репертоара и глумака Нар. Позоришта. Милја Стаиовић, или како је већ и најмлађој публици познат својим комплијарски Чича Милја, један је од најомиљенијих пеесних чланова. И Стаиовићев је глумац карактерних, нарочито комичних улога, и довољно је да поред поменутих недостатке читаоци на пеесној Јага («Отело»), Калчу («Икона Савва»), Година («Тод. кћери»), Шавиланја («Корнаца»; и сви могуће видите врлопеих страха већ пеки на на најлепши позоришним достојнијег представљача). М. Атреју («Кромоман»), Пух-Бах-а («Мицадо»), Цигапина, Полоиија и т. д. Њему ће остати заиман нарочито жети која се радују најновијим успеима старог српског репертоара, коме је и Чича Милја својом лепом игром улио доста живота (Срета чевар, Штикица, Кир Јања).

Цариградске пијаце (по фотографији). Од уличних карагрдских типова врло се често виђа пијаце, каквога слику доносимо у овом броју. Занимљиво је ито је и у Цариграду, као и у нашем Београду, највећи број пијаца српске народности на шине Маћедоније и Старе Србије.

Извор реке Буне. — У Херцеговини, у близини града Клапца извире из подножја огромних стена река Буна. Мисли се да је она продужење реке Залошке која пропире кроз Гацко Поље, а која на 20 километара од Клапца пеизире у Невесињском Пољу удирајући својим топом у Брегаве. Народ врчак како је већ веки пестир из Невесиња баш овог извп у Залошку, а отак иу, водењтар у Клапцу, изнађен га на реци Буне. Покушај са штапом пређе свда и на бесно оке. Т. ј. сви је сматра дана као по сиру, бадаи је у Залошку, а отак му пађе је из Буне. Назад каде и бегу у отк да му пестаје отаде, али се пестир бранше да их пуца пападају к пољу. Вее обрте већу завалу и ухвати једног дана пастира бан када је заклану овцу спуштао у Залошку. Како је морао бити изненађен водењтар, када место овце изпуче дем свог убијеног сина!

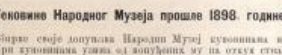

Тековине Народног Музеја прошле 1898. године.

Збирке своје допуњава Народни Музеј куповинама и поклонима. При куповинама узима од допуњених му на отаку страие ово, што по својој историској, културној или предметној, техничкој вредности, крашњеје збирама недостаје. Поклоне не бира, но врема закључно све што му се понуди; и обично поклоне и заслужује да се у Музеју чувају. Нису као сва годиае од реда обилно пити покупала одабраних ствари, пити поклоница од реде и веће вредности. По свакој пошуде претходиле могућности купљења буџета, те се често по гласпја страиа не може да купи, и одиоси за то на страиу. Исто тако врп попуђена ним често у теме, што Музеј у овом времену, кад му се понуде учино, нема потребног новца за куповине.

Прошла 1898. годипа дала је Народном Музеју како поклоиима одабраних куповина, тако и неколико одабраних поклона.

На изложби, која је Чувар Народног Музеја подигао у своје прене Госп. Министру Просвете и Српској Краљевској Академији сазвао се између осталог, да је Музеј за етнографску збирку своју куповином прибавио: лов од зрно чоје, а крпени гајтаном кројени хаљетак, шнелан, и Прекрпени: даље књижеву једну на свиле врезане златном жицом; прегачорско женско одело: део број свилом и златом вешених женских, чарапа, чевреза и других предмета: сребрне кавче: сребрне старинске токе кићене у окопима Пирота и једне ручице, покривене гајтаном, искићено многим ситним сребрним новцима, из околине Београда. На одељењу и позвиграма ових градова за сликање народне и занатске орнаментике, у којој се неке појединц обилно, сваки виход у шире и склад у бојама.

Обимном сводбом, нарадом, основом и другим украсом, одликују се неки кућански ћилими и чупаве; а реће је велижине кућног хаљаа ранији престо са кићењем на коп је прелаз брза са градом у руци на којим ради пруга ради Амор. Ово знаком разноврсна су лепа писмена. Престо је тај најлеп у соду Горјанима, у округу ужичком, а на месту које се зове: Римско Гробље.

У збирци своји слика чврсто је Музеј куповином два рада г. Марка Мурата сликара. Најпре песму ову слику «Бошковка кошла на воду», по истоју ону «Крв Србије» пада пролоп Св. Вакха» у Дубровнику. Те две слике заступају у Музеју модерни сходај и пластичку технику у сликарству, заступају нечин живописа на платну, крошак: он рђав вас.

Више је од отворавено но од умотворне вредности слика недавно Ватал-сликије у Београду, — рад сентанске Арсенијевића у Панчеву. Рађена је у овом времену кад у окопини памиде још није било ни једне ауке хуке.

Занимљива је по прилику сисне и по нарада своји, јамачно у Св. Гори рађена, икона Цара Константина и Царице Јелене. На позадини сложеној плочи од седефних комадића, урезан је на прави лик светитеља, царице и патнице.

Куповином је прошле године постао својина Народног Музеја и лен властичан рад г. Рокседића: «Рођ». Сликен је од гипса на бронзовна.

Поред ових, најглавнијих ствари од разне врсте и вредности, које се поменуше изнеше, Музеј је прошле године куповинама корасно допуњао своју збирку: посуда, пашта, новаца, сребрних и сребрних ствари, ремског замена с натписима и литографија.

Међу одличнијим појединци крио место заузимају слике из златну рађено. Најстарија је међу њима кошеља слика «Морска бура» од холандског сликара Lieve Verschuier-a, из XVII. века, коју је коплонио г. Ордовић, комсул јеноћујски у Аустрији. Величином сходом — јер је врло мала — ова је слика ипак једна од најлепших слика «Бенство Богородице у Мисир», рад из коплон г. К. Шиља сликара у Минхену. Више се нас тичу ко когодају слике слике које је поклонио г. Др. Вл. Николић, адвокат у Земуну, а то су пејолико ситних комада покојног сик. Лазара Николића, и два слика сликара Јанића, рад сликара Уроша Предића. Исти је господин Музеју поклонио још и рад једни од француског сликара J. Desmarais-a. Слика је рађена 1792. године у Риму и представља оригинал римског војсковође Регулуса са породицом својом, јер се својеводно овог врха Картагињанима као заробљеник.

Од велике је вредности поклон г. Петра Николића, трговца у Загребу, слика «Такозски устанак», рад сликара Паје Јовановића; а жељи је, као портре, дар госпође Цано Мад. Исаиловићке, лик Јелене, жене Карађорђеве, а рад сликара Јована Поповића, од год. 1841.

Није мање, али је вредан поклон г. Ивана Кошлића, начелника Министарства Грађевина, јер је пресветорског доба и њиен рад Љубљанје.

За етнографски одељак поклонио је г. Љуб. Стојановић, професор Велике Школе преко двадесет комада нарапих ускрвних јаја из Ужица, и госп. Јово Матовић у Сан-Франциску низ бојених вотограђа женских и дечијих хаља.

Из прајвака, протоисторијских времена римске државе, јесу да нашта и нешка поклонио. Један је збирка римских, бакрених, личних новаца — целих — из Ваљева. Ово ваљ је у Ваљеву новац је ипак једно средство за размену; а други је новац уметничког, ретког рада из доба кад је римска царевина већ крвављавила се крају своје.

Збирку новца поклонио је г. Л. В. учитељ, а другу, од уметничке вредности старину римску — новац кајсера — поклонио је, преко начелства среза јасеничког, Младен Јелинић, ученик у Куставу.

Клинје је изреши на златној ключи и представа борбу неког ранског императора са варварима. Клинје је одлежан од неке клоче која је могло нерадити, док је жена била у њеном процесу и дан, а у њеном тродесет синтичетара. Клинје најлеп је у вини «Легионарод Куставу.

У збирку оружја довак су поклонили да пиштоља и сабља војводе Марка Шкгитарца. Пиштоли су врсте и велики, — кубурације, — а сабља има сребрни овошне појнице. То оружје поклонила је госпођа Катя Шкгитаренчева, удовица Стевана, сина Марка Шкгитарца.

Остали поклони, од ових вредности но они пређашто поменути, јесу разни бакрени, сребрни и златни новци, и бронзане и каменне римске старине.

Тако је Народни Музеј прошле године, које куповинама није поклоњена могао довољавати све врсте збирака својих. На одређивању старина, на описивању књиге, на сређивању каталога, као и на уређивању Музеја, на спремању оружја, стаклова и других потреба за водећа нелатиње музејских ствари, радило се колико је могуће више за год једном само дану радњеву у Музеју, чувару његову.

Музеј, како је данас уређен, оне није отворен за јавно и шире посећење. Поклони га могу појединц лица и сваки другитак. А ограничени број пристуа у Музеј објашње се ким бојг сарсмаком ски још потребом оружни и стаклом: чим буду све изложене ствари склоњене код стакло, јер их још ним које лепо без пажљиво по столовима; чим се удеси читог музејски, да правилно, дописена обуком посетилаца не моло да пате предмети музејски, и чим се удеси довољан надзор по просторијама Музеја.

Да се све ово што пре постиже, на томе се ради; но успех у томе зависи много записи од разних појединих заинтересних приника, које лосло у Музеју отсказују и успоравају.

Поступно се нам то покрајински сакладају и Музеј мало по мало добија изнутра облик какви иђу и страни, слични му заводи.

В.

НАУКА

Насељеност слива реке Млаве. На основу пописа становника године 1895. и 1900. и на основу карте Краљевине Србије — размера 1:75.000 — у другоме су г. Н. Јовановићем — а помоћу статистичких података о попису становништва у Србији од 31. дек. 1895. год., израчунао сам насељеност како општине по речним сливовима. На овом месту објављујем само резултате тога мога рада о појединим рекама, а потпуна антропогеографска студија «Насељеност у Србији по речним сливовима» биће ускоро додата.

Почећем Млавом с тога, што је то једна од најинтересантнијих река у Србији. Она извире на ј.з. страни од градића Жагубице. Извор јој је читаво језеро, које лежи у околини села Брезом. Одмах од извора Млава је јака река. Све су њене притоке богате водом и живе преко целе године. Од десних су најважније Витошница и Тисница, а од левих: Чокордина, Бусур и Крушара. Сама јој се одликује дивна природним ретвостима. Пред је Горњачка Клисура од села Рибара до Жирела, а друга Поглајинска у Хомољу.

У сливу Млавину налазе се ове градова: Пожаревац (3.345 ст.), Петровац (2845) и Жагубица (2485); једна касаба (градиа Петровац) — Лесковац (585) и 78 села.

Највећа су села: Радовац (3100), Лазница (3000) и Осмоланци (3070) — 3 —

Од 2500—1500 ст. живу ова села: В. Лазе (2580), Мелинци-Шашиње, Кроселин, Ранилиш, Шетове, Радовац, Тополница, Осаница, Арнајут-Поповац, Брноходе, Суви До, Варе, Станишнце, Кобиље, Кузе-Кокдин и Каменово (1500) — 18 —

Од 1500—1000 ст.: Бабушинци (1480), Велико Село, Мало Црнице, Манастирица, Жирело, Бисквиро, Трњане, Трнонце, Дубочка, Кисиџа, Стартено, Бистрица, Костолац, Бусур, Табановац, Забрђе, Оресковица, Малатовци, Сибиница и Кладурово (1020) — 20 —

Од 1000—500 ст.: Брадарци (960), Велико Пржиће, Четерезе, Добрље, Јошаница, Мирјево, Дрење, Буровци, Салаковац, Вагуво, Сиче, Вошиовац, М. Лисје, Берање, Кламиће, Вуковац, Рибарь, Врбница, Вишње, Кличиће, Орашје, Вољевац, Брежичица, Пајково, Шпанрица, Политна, Котетни, Вишничево, Ватовница и Лозушник (550) — 30 —

Испод 500 ст.: Тибенац (480), Вуревац, Пиброје, Крушја, Мадушја, Аљубово и Сапшарево (310) — 7 —

Ако не урачунамо два краја села Пољане, које имам дакле једну у мојинској кашну, онда Млава има 82 насељена места са 101.870 становника, од којих их градско становништво дошло 8.675, а на сеоско 93.205 (са крајсеним Пољане). Као број становника појединог бројева, који представља поприну Млавина слива, онда ћемо добити насељеност т. ј. број становника на км². У Млавин је насељеност 60 ст. на км², дакле гушће него у Србији за 12 ст. на сваком км². Насељеност у Србији према насељености у Млави стоји у односу 4:5. —

Из података о површини Млавина слива и о броју становника види се, да Млава захвата 3.57/q од целокупне површине Србијане, а од становништва 5.94%.

Тако исто из насељености и површине слива и броја насељених места налазе, да у Млави је једно насељено домаћинство на сваких 1230 ст. или на сваки 21 км². —

Из поменутог броја становника у појединих седама можемо наи да се у слину Млавину налази 41 велико село са 1000 и више становника. Једно колико село, дакле, долази на сваких 42 км². У Србији пак, која има 422 велика села — једно долази на сваких 114 км². —

Појединне Млавине притоке иду по густини насељености овим редом:

1. Чокордина (539 км². — 11.770 ст.) на км². 63 ст. У њеку су 15 села: Вранодуће, Оресковица, Сибиница, Четерезе, Добрље, Ма-

рајово, Вожичани, Брбинац, Орљево, Вопиња, Полатна, Ечетина, Лопушник, Тићевац и Свилајровац:

2. Витошница (223 км². — 55,520 ст.) на км². 53 ст. Она има 11 села: Равиште, Мељница, Црљенца, Кобиље, Кула, Манастирица, Оскорушо, Кладурово, Кажанто, Витошница и Лађурово:

3. Бусур (111 км². — 4,890 ст.) на км². 44 ст., са шест села: Бусур, Табановац, Будиша, Крнре, Величево и Буришић:

4. Крупаја (46 км². — 840 ст.) на км². 18 ст., само два села: Крупаја и Магудина.

У сваку Мланчке крајине Тисвике нема ни једног насељеног места.

На карти погрешно нису: Бродарца, Мељница, Четреља, Равиште и Орље Дол.

Тако исто погрешно су означена на карти као засебна ова крајеви: Точка, Дубовац и Сеанште. —

Т. Радивојевић.

КЊИЖЕВНОСТ

Француски Сарсеј

1828.—1899.

Оних дана *) умре је у Паризу знаменити историк, секретар Сарсеј, који је поред Сент Бева и Бринетјера један од прва три свога струка.

Родио се у Дуроду, у округу сеиссонскоме (Departement Seine et Oise), 8. октобра 1828. г., где је примио врло лепу наставу. Своје школовање продужавао је код у Шарлемањову лицеју чак у зиднештву Ecole normale; одо је неколико своје последње године у дому, као је бучиро устаник у јулиоу Гуизоу и као је са Европа спрдала на сруг. Бако воде, с пакао су изашли из свакоје знаменита историчар Тјер и православни Абу. У школи је био одличан ђак, али не и послушан ђак. Његова непослушна и истицања начинила су од њега право enfant terrible, да је често своју околину у бригу бацао.

Када је свршио околоческу науку, којима се свакако ово, постаће свакидашњим учењем у школству, одлаже је врло отпи због оштрих, отворених и истемељубивих чланака, које је написао у жалном месном журналу. Отпустен из службе, Сарсеј оде у Париз, где је Фигаро и Европски Реги обезутке крио. 1859. ово је већ Сарсеј и Народног листа (Opinion Nationale), радећи на њему неких десетак година. За ово време радио је он час полатично час стручно чланке, док се 1867. г. није сасим одао посторству и у томе послу радио до своје смрти.

Радећи на политичким листовима, наречито на Тану и Фигару, показао је он читаву борбу, коју ју је створала лепше од искрптачка. Као по њему могли врло утући, онда је поникла на двобоје, које је срећно и благополучно свршено. Неговом суровошћу ако XIX веку, листу, који је Абу особито, показао је тесно и мрзку од страже Мак Махона, који се није дотле спасрео, док му није натоварио на врат таминну и губитак трећинске части, за кратко време, уз једну новчану казну.

Може бити, да се Сарсеј не би толико одазио, да није настао зрелих 1897. г., када се — као што већ напомених — одао сасим посторској критици. Он је био жива полорница. Страх и трепет радних писаца, којима је дана за живот и немилост, и од кога им је доказала смртна пресуда, јер је врло мало ових, који би могли рећи, да на њих Сарсеј није утицао. На њих није само таленат нападтах као Бриветјер, који је полазећи од граматике и Боалоа, све врло мало пајсуровије ортодоксе. Сарсеј је био умеренији. Он је држао средину између крајности: нити је допуштао прекомају слободу, нити као захтевао строгу класичну укрућеност. На њега је говорио природни, здрав разум, који је врло и оправдано свеју границе, апалитуки и врло експериментс, као вални хемичар у својој лабораторији. Зато Сарсеј није нимо никад стећа самопоуздање у свој, чија су чула и сувише зрелена и разиљена биле.

Поред критичких радова Comédiens comédiennes који је још остао, важно је поменуте његову Histoire du Siège de Paris, где описује живот парнски у времену опкољено-пеоначког рата; Le mot et la chose, читав низ литерарно-филозофских чланака, и велике владалачке Успомене. На њих је сте то тала пројети, нарочито велике сатирачке новеле и приповетке, који је нечато дати ако нешто критичара, који је за оних последњих тридесет година владао парашком позорницом.

Commentator.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Четири Витеза, фантастична легенда у пет чинова с предигром и епилогом, написе Анпсе Бургоа и М. Мако и. С француског. — У Нар. Позоришту 29. априла (ирин нуз).

Четири Сина Емонова — Quatre Fils Aymon — нису нашли једна од најстарије легенда француских. У њој су оновани догађаји и фантастично закитње четири сина Емонова и њихова борба са Шарлемањем. Из те велике и разгранате легенде XII века инокосгрупе и врло вешто пресецање и прилагођење је данашњих забележених нарочитих, узете је вешто новеласта из врло тешке грађе, који сво ово четери надели у Пар. Позоришту под именом Четири Витеза.

Четири сина Емонова: Ринар, Рено, Роланд и Раул узимају на се витешку дужност, зајет своје мачоре, да буду штитници свог Шарлемањеву. Отету, која у овој ових жена као сељанка и вешано сароче у неког сировина Ружичке Доле. Знак по коме ће Карло познати своју њеку, амајлија је о врату девојчину. Ам је и ам ништо и врат Можне предузео да се детета тог амајлије, и да моне пронри своју њеку Хелину као изгубљена Шарлемањева дета. Пролазну храброст четири мача, Можне је вешно у борбу са својим врачевом мудроњу и помоћу зних духова. Четири витеза, као сви обични смртни, имају своје слабости, и вина ће, по самоту врата Мерлина, Можне сатрти своје противнике. Ринар се ради коња, Рено је ухвао и кажњава. Роланд дуги за дубоким авантурама, а Раул је исто на пијанчама. И четири витеза пролазе кроз хиљаде искушења и опасности, познато свако неуспалиње витешке задаће, док најзад у прнос Можнеову мудрости јунаци не испуните завет витезни, и Одета би коначно Шарлемању. — То је у главном догађај, чијеста одо из весне, само још разиљен у стотину ситница, у хоћаду доста нагомиланих, блиских или спредњих епизода.

Песма Четири Сина Емонова долази у кључоњице и најлепше произоде народне епопије средњега века. Између весне о Роланду и песника средњих векова, ни Карло Великога и пред њиме догађајима неудаљена: поред своје широке литературне вредности, она је својим временом и садржином, чак и са културних спомена толико истакнута и интересантна, да јој неки (Taine) даду значај најсевнот и најпотпуније сачињена из врних дана неудаљих. Толико интересантности у каше одиста би нико у крнсе избора спаког који би се хтео посљубити тим градњом, ка и у врлог аналисалог и успешног драматизовања, које је Бургоа поклоно у свом комаду, и ако та грађа нијо разновно послужила писца Четири Витеза. Узели су неколнко догађаја, зачин слобода у односима којима се ствари послужење у драматизму, и најзино којно врло скромни успех и сувише лако удаљавају од пред извора, да би их требало доводити ближе у вези: али је и у тој литературној паралели поклоно истоа који пријатан од јоа пријатно карактерних нос комад.

Поред врлих момената по тек једнног сплета, избор споредних украсних епизода, врло лепих у тако нежно градње трзки и врло нежну руку. Познато је колико и под најсрећнијих народна бајка у таленат пролазила мора да изгуби од своје чисте, праве поезије; поезије свеже, нежно мало дивље, али пакнор и невиног. Витезови Четири Сина Емонова у врло Шарлемањеву двору су буржоазну средину овог века. Четири витеза ентрирали би за революцију: у краљева принцеза. Одета, вечити кандидат, акантуриста би ходао и даље тако вечно на граници Белгије (а тако стварно пашуље, у том здесе јесу, она је поред њиних и свих најлепша), а Карло Велики (по најновијој позорници); свиња врат Можне спутан је у неколико карактеристика најновијих «куистова»: на народ ито домаћег господара од замка, што тако врлог пред целином, сеља из Ружичке Доле, помоћа на царској јавни: колико је све то далеко у поглед историјске за Шарлемања. Јавни се то без сваког, нежалаво на стотину ситних, често потпуно без везе или назнинах и претрпаних епизода: разумемо, и за данашњу сугу вазду и сувише дуго, заморно, досадно. Најзад једино што би се још с једна вождом могло очекивати, и рали чега је он у останак и са крнвичко радова и преседа, јесте окончано је по њиној позорници.

Као фантастична пародија она је зелена и најстиња од толних која се са истог разлога дуже за недељу и дешују публику; са ниме посебе, ниме назнат, ниме племештих и великих особа, зам и за представљање ни позорници са ниме и расколе ни техничких потреба по ито их бодно мистотина учетности у Србији покрива. Онај дани замах Можеов, харобна ватра, галерија жанистрасе, галерија лажа Емонова (што се бар не каже «залиде» код је већ све на тој природност увучено), ка ово фантастично сплке, Балад. . . . дивијест, да зајдесе корова орашчеких ствари, ако ће ствари ићи даљше, тешко ће бити позајмите где ситнијце. Код их нама трпљења кубања нема, верујте да их не може бити ниме. Она неће знаните на ова досадна и небаздена 2—3 сплова, ону нечито уморљалну историску таминну (у српским командама не чудно) ватаиности она је умок често бала потребна), она 2—3 «предјела», кодда 5—6 дубина, и бно нешто коначе ово стара, осеђени хрест: ју не врсја «последња модат их Дуканову или Шарлемањеву двору, ним изнитаљ бадја са бањаке у «Улиц Цезару»; она мирно тиха костих Хенрика III. позајмљен сплка монолика од Адама до дана: ово перје да је ово нарола и напрсни стреја прсте славног Шарлемања; она се дани величанственом храму Мајстор Мајмолемом; она се одушевљена у «спиној војске ово историјском-седмирном једних статиста, мајех, крних, што се гекају по позорници или ако у «Свеће Србаље спорт позорју у своје добоју пажења конкурсна. Али где престану ове шутње, ту је крај.

Глумци су вожда били и добри. Бар Гризон (г. Дишуловић) је, изгледа, ако се сећамо, уопрд тога метека, ванно своју публику. **m.**

МУЗИКА

У К. С. Н. Позоришту приказан је Штичар, оперета у три чина од Хелда и Вестa; музика од Карла Целера.

По тому, тексту и радње Штичар је некаква оперета, а по овом нарочитом локалном колориту, она је бечка. У корак и обради

*) 5 маја 1899 г.

она је сачила Суботини, Штраусови или Милекерови радионка то прсте, а они су славни репрезентати данашње модерне помаке оперете.

Као што је у Француској утицала талијанска и специјално венецијанска *opera bafa* на развитак оријаскуе комичне опере у почетку 18. века, тако је постао из истог извора и готово у исто време и немачки Singspiel. Из њиховог, узев оригиналног Singspiel-а, на ново су у своје Наумана, Хилера, Рајхарта и других, радње чак и Хајдн и Моцарт (Basilio и Bastienne) изродила се крајњом и најновијом утицајем трагикомедија Ф. Осенбалоних данашња комична оперета која је у прво ретким случајевима интересантна и од предности не текету ни радње. Али садржина једне оперете, то је сасвим споредна ствар код публике која воли оперетску музику. За њу је главније да у оперети има што више број женскиње, да има пријатне ласе у дијалогу, лепих декорација и костима.

Позер, који је био чиновник у бечком Министарству Просвете, био је дивантант у музици, па иако жора му се признати истина музичка способност и познавање позоришта, што се показује у мелодији, хармонизацији, у оркестрал оркестралној пратњи, распореду хорова и ансамбла у његовим оперетама. Његов Шатлаун чини у целини утисак једног подужег бечког потпурија, со доста реминисценција и обичних или лепо ритмованих тема: вальера, поле, гавоте, марша и т. д., које у вези са текстом и разлог чине оперету од пролазне вредности, као што је њезина музика и позиве, а доказима и благодарна за пиру дубљику.

Прва чин изгледа је најбоље. Све су најсе са осветом употребљене. Пароктеро вреде сиромаха тенор комоду Кеза (Г. Рића Павловић), Весна (Г. И. Стаковљевић) и Христе (Г-ђа Тодосићка) због интересантног распореда тема, а нарочито хор (*Кад хоће човеи рукуа дати*) у финалу I. чина, због лепе мелодије и оживљене градације. Обичније су у инвенцији и изради *Гавота* у II. чину. *Романца* кикелиш (Г-ђа Н. Павловића) и *Кикелиш-вальер* у I. чину и остало.

Г-ђа Тодосићка, Г. Р. Павловић, Г. И. Стаковљевић и Г. Стојићевић били су изврсни. Код ње Тодосићке налазимо, да је пева игра и покаже у најлепшој харионији. Нарочиту предност добија тиме, што има сигнално изговорење и веому чистог, тако рекла ситуацији и смислу текста. Г. Павловић има уз то и врло јасно изговарање текста. Он свако рећ добро и правилно наглашује, на чак и оно зна да убласи, које у приходу из на каких погода не зову бан тако да се свако са потпун акцентом. Мада увежбан Г. Стојићевић дана је врешино одиграва а отношења доста симпатичним гласом, који код ба се још добром методом и вежбањем појачао, био би и за неке партије подесан и кориетан. Поред свгурно и често интонације, нарочито нам се допало верно и живо изношење оних малих писама ретчитатива у финалу I. чина. Несигурна у певању била је Г-ђа Павловића у улози цветике. *Романца* у последњем чину, коју прате слабо (рано) сординирани оркестар и коју због тога и већ према самом тексту треба певати *мекка хосе* (полугласно), она је певала јако, без боје и изразито.

Оркестар под управом предног капелника Т. Поворнице био је у пратњи соло-нијеса сталио јак, а то је нарочито иноднако слабијим гласовима, као што су *професори* (Г. Стојчевић, Г. Рајковић) и Адам Штичар (Г. Дунђански).

Штичар нема је врло чут на основи нормалног дијапазона, који је од скора усвојен у оркестру бсогр. народ. позоришта, а који је нижи за $^1/_2$ тона од старог бечког А. Ова разорна од пилне је предности за вокале и капелника бсогр. позоришта, јер је њих укрих усвојена оној систем, нормо би се већи део нијега њиво трансеонирати, што јамачно не би било без утицаја на капелника код пола врло оперете у три чина, а вемени нучно би материала код пола већих градација, ако што су нам случајно показали на премијери у овогодишњег чина.

— вл —

РАЗНО

— Осамдесетогодишњица хрватског књижевника Ивана витеза Трнског. — Прошла мајк (в. в.) напунило се равно осамдесет година од рођења хрватског књижевника Ивана витеза Трнског. Спомиоће је прослављено у Загребу. Чланови клуба хрватских књижевника и умотника удружене с Југословенском Академијом», «Матицом Хрватском», «Друштвом Св. Јеронима», Књижевно Педагошким Друштвом и разним осталим удружењима приредиле старовне књижевнику вимозитну свечаду у част великог осамдесетогодишњака. На сам дан прослава, којој поклоне брда различних честитака, беше приређен у свечаном салону бакпо, на коме су у похвалним адресицама изношене заслуге овога Нестора хрватских књижевника. —

*

— Руска академија за литературу. — Као достојан споменик Пушкину установиће се у Русији правилан Пушкинове просвете, а у част истога имена, Академија Литературе. Она ће установи бити слична оријаскуој академији бесмртника само ће бити мањег обима, тј. имаће мање чланова. Као што се зна, оријаскуих бесмртника има 40 па броју а руских ће бити само 6.

Са установљењем ове академије иде се на то да се руској литератури да историски основа а у исто време да јој се прибави и знатај универзитети, поито руски народ, а дедимице и ниже стојећи у Русији, и даље зна сматрају воспитне и школе за бесмислене који пре да материјалиста и некорисни занимаоци. Са овом се даље надзидиће иде на то да се зна руска литература, којој је чувени песник Ломоносов ударио камен темељац, подигне и осигура.

Поито се литература у очима руског народа и друштва није још равила до степена самосталне моћи, због чега и не зна рачунати са великим бројевима, то се за сада за академију чекати само скромно мишљење. С тога ће се сета свечитих као засебно одељење Академије Наука у дом исто. Чланови литерарне академије као што речено 6 њих на броју — бираће се из редова најсвећијих научника, романсијера, драматурга, критичара и историчара литературе.

Ово велишине литературе са науком бесумње ће много придоети знатају науке у Русији поито је вета куд и само поштања ова руске литературе. У времену када су руски универзитети — упоредивши их са талијанским универзитетима на западу — били без икакве предности, имала је већ руска литература свога Пушкина, Жуковског, Бољушкова, Карамзина, Фонвизина и Крилова; а ни данас нема тога руског научењака који је бар приближно довао до таквог свитског гласа као што је то случај код Пушкина, Тургењева, Достојевског и Толстоја. С тога се оне установљавање академије литературе жора код и само више цењити но ово упушно руске установе за неговање науке.

*

— Јавне Читаонице и Библиотеке. — У току последњих 10 година показао се је у Немачкој нарочито велики покрет у правцу установљавања јавних Библиотека и Читаоница, установе које би и најсиромашнијем сталожу пружало могућност читања књига и новина. Велики број немачких народних податке су јаке библиотеке са читаоницама у овој сфери а нарочито су у томе предњачиле вароши у Саксонској и Виртемберту. Већ пре 25 год. имала је мајена Саксонска 200 јавних библиотека држава је 1876 год. одређена годишња државна помоћ од 20000 динара; сума која је прошле године повишена на 25000 динара. Данас Саксонска има 1925 јавних библиотека.

Исто је тако и у Виртемберту; скоро свако веће место има своју јавну библиотеку но рачунајући библиотеке гимназија, реалних, занатлиских школа и универзитета.

У Франкфурту су јавне библиотеке још могобрајније и богатије. Од свих држава добијаје ове библиотеке на ове основне 250,000 динара годишње, но рачунајући годишње помоћи од општина, и поклоне у новцу и књигама од приватних лица.

Најсрпскије и највеће јавне библиотеке имају сједињене државе у Америци, а нарочито у Њујорку. У држави Њу-Јорку постоје државне библиотеке којима се и школама младеж служи. Држава троши годишње 250,000 динара на ове покретне библиотеке.

ЧИТУЉА

† **Радоје Рогановић-Цвиетарац.** На Цветак ове године умро је на Цетињу од срдне болести Радоје Рогановић, књижевник. Рођен 1851. године у селу Прогонићима, српско је гимназију и богословију у Београду. Ступивши се у Црну Гору и ступивши у државну службу, постао је благодарном министарства инвазија. Пореклом је од поватога имена Рогапа ито та владика Његуш сачуна за умех у своје «Горски Вијенцу». Важан је он рано младости о порекли, написао је много родољубивих и приградних песама; написао је, такође, и у књигу питанаво и драму «Грахне Лаза.» —

*

† **Никодје Грбић**, протх, катихета и професор учитељске школе у Карловцима умро је на Велики Петак ове године. Рођен се 19. децембра 1844. год. у Шишеној Кулпи. За време прелаз службе просвилну и српском народу одликовао га је владика † Теосав Живковић, појасом, а садашњи владика Михаило проклео га је крсту 28. јуна пр. год. у Војводу. Покојник се бавио и о српској књижевности поди је оставио своју велику и лепу штампа хомогрвеју «Карловачко Владичанство».

БИБЛИОГРАФИЈА

ЊИЖЕ

1. А. Г. Матоš: **Iverje**, sikice i skčice. U Mostaru. 1899. Izdanje i štampa Iskavačke Knjižarničke Radione i Kioska. — Д. 8-ан, стр. 149. Цена 60 новч.

2. Марко Цар: **Наш родно приморје**. Слике и утиски с Јадрана. У Мостару, 1899. Издање и штампа Издавачке Књижаре Нахера и Киоска. Д. 8-ан, стр. 119. Цена 50 новч.

3. **Мала библиотека**. Свеска за краљу: Дубави прича књиги. По Едмонду де Амичису. Са илиостеним веселим српским књижевника. У Мостару, 1899. Издање и штампа Издав. Књижаре Нахера и Киоска. 18-ин, стр. 34. — Бесплатно

«НОВА ИСКРА» излази 1. и 16. у месец. — Цена: на год. 16, на год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Нарпој Радик. Штампарији, Кнежеви Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*.

Нарпа Радикална Штампарија Кн. Спом. бр. 35.

НАСЕЉЕ БЕОГРАЂАНА ОД 1521 У ЦАРИГРАДУ

и

ЊИХОВА ЦРКВА УСПЕЊИЈА СВ. БОГОРОДИЦЕ

од

СТ. НОВАКОВИЋА

Као што је познато, Београд су Турци освојили тек 29. августа 1521, много времена након потпуног освојења српских земаља. Узрок је томе поглавито што је Београд 1427 уступљен Угарској, па од тога времена у напредак није делио судбину српских него угарских земаља. Бој на Мохачу и освојење Будима збише се 1526 год.

Кад је, том приликом, после крваве борбе и јуначке одбране, Београд пао у руке Султану Сулејману, који је собом управљао опсадном борбом против града, он нареди да се Срби, становници Београда, који су свој град јуначки бранили, преселе у Цариград.

Они пресељеници нису пошли сами, него су, по допуштењу султановом, из Београда повели са собом пут Цариграда и своје светиње.

Прегледавши све изворе, архимандрит И. Руварац је утврдио *) да су те светиње биле ово:

1. Мошти св. Петке. Та светитељка била је родом из околине Цариграда, и ту су јој мошти и почивале. За време латинскога царства и владе у Цариграду (1204—1261), те мошти изнште од Латина бугарски цар Јован Асен и пренесе их у свој престони град Трнов. Кад наше турска најезда у XIV. веку и Турци узму Трнов, спета Петка буде склоњена и пренесена у Видин. По кратком времену, кнегиња Милица је изнште од свога зета Бајазита и донесе је у Србију. По том су у Србији, очевидно у Београду, мошти св. Петке боравиле докле их после освојења Београда 1521 Београђани не понесоше са собом у Цариград, у њихову домовину. Ту су се чувале до 1641, а те године их од Турака изнште и искупи молдавски војвода Василије Лупул, те их одвесе у свој престони град Јаш, где се налазе и данас.

2. Мошти царице Теофаније. За њих се не зна како су и којим су путем дошле у Београд и затекле се у њем онда кад је ова катастрофа хришћанске власти настала. И. Руварац претпоставља да су и те мошти могле доћи у Београд од некуда из Бугарске, после пропасти хришћанске власти у тој земљи.

3. Икона мајке Божје, живописана руком св. јеванђелиста Луке. У животу царице Јелене у Царостављику архиепископа Данила (додаје архимандрит И. Руварац) забележено је како је краљица Симонида, жена краља Милутина, идући у походе својој јетрви краљици Кателини, дошла у град Београд, и ту се, у великој саборној митрополитској цркви, поклонила *чудотворној образу пресвете Богородице*. Може се претпостављати да је то та иста икона, а некаква се икона Богородичина спомиње у Београду још и 1073, приликом тадашње мађарске опсаде Београда.

Ђура Јанковић, српски песник.

На једном месту се *) бележи да су београдске пресељенке, ради ових светиња што су их собом носиле, у Цариграду дочекали патријарх, православно свештенство и мноштво народа.

Толико је о томе великом догађају записано у нашој књижевности. Није до сад обраћена пажња ни на оно што се о истоме догађају помиње или зна на другом месту, у Цариграду самом, и у овамошњим записима.

*) Гласник XLIX, 1—5.

*) Вуб XVIII, 125.

Разгледајући планове Цариграда, нарочито један на коме су градски зидови са својом непосредном околином цртани, опазили смо на неколико стотина метара северно од Једи-Куле (седам кула), замка испод којега сада железница у Цариград улази, цркву и улице око ње с натписом Συνοικία Βελιγραδίου турски *Белиград-Махале*, што бисмо ми могли назвати *Насеље Београдско*. Потраживши шта о томе има по књигама у којима су истраживане старине Цариграда, нашли смо у делу Скарлата Византија ово: „Даље од Златних Врата к Силиврijским „Вратима[1]) налази се насеље које се зове Београдско и „има и цркву посвећену Успенију Богородице. Насељу „је дато то име с тога што су се на том месту населили „Београђани из Србије, које је освојитељ Београда, сул„тан Сулејман, послао у Цариград 1521 године. Из Бео„града су они донели црквене иконе и остале црквене „ствари, као и мошти Свете Петке Нове, из Епината „села близу Силиврије. Због сродства са српским вла„даоцима, византијски су цареви те мошти послали били „у Србију. Њих је доцније изискао молдавски кнез Ва„силије Арбанас, звани Лупул, и да би их добио, испла„тио је 1632 год. дуг Светога Гроба у 42.000 златника „мацарских а 1641 цео тадашњи дуг Патријаршије. Тако „патријарх Партеније II (1539—1644) преда мошти св. „Петке. Спустили су их једне ноћи низа зид Фанара те „их послали у Молдавију. За допуштење овога преноса „кнез је платио и Порти 390 кеса (45.428 дин. 80 п. у „злату.)[2]" У списку цариградских цркава исти писац зове ову цркву *Богородичина из Београда* (ἡ τῆς Θεοτόκου ἐν Βελιγραδίῳ). Што о светињама треба знати, наведено је напред по врло поузданим истраживањима архимандрита Ил. Руварца. Занимљивости ради навешћемо што Ск. Византије о томе још наводи у белешци под линијом. „Тевет у својој Космографији прича како је 1565 године „приликом бављења у Цариграду чуо од патријарха да „је султан Сулејман по освојењу Београда донео отуда „мошти св. Петке, као и друге свете мошти, па међу „осталим и руку св. Варваре и многе црквене драгоце„ности и једну велику икону Богородице, позлаћену и „посребрену, али није хтео ове ствари да чува у Двору, „него их је послао на поклон патријарху. Француски „преводилац Халкокондила навео је још како је султан „Сулејман заповедио да се те мошти уз пут излажу на „целивање хришћанима, те да је тим начином сакупљено „доста новаца. Кад је пак стигао у Цариград, султан је „поручио патријарху да купи те свете мошти за 12.000 „дуката, иначе ће наредити да се оне баце у море. Испла„тивши ту уцену, патријарх је добио те мошти."

Толико по овамошњим књигама, до којих смо могли доћи, о светињама Београдске цркве.

О Београђанима самим забележио је Паспати у своме делу „О опсади и освојењу Цариграда" да је после освојење Београда 1521 султан Сулејман мноштво становника београдских послао у Цариград и да је ту од њих населио као *Насеље Београдско* у подграђу *Псаматија*[3]) *као и село Београд иза Бујукдера*, давши им за задатак да се старају о пијаћој води за варош и за села око Босфора. У накнаду за то они су ослобођени од пореза.

Толико у књигама и у њиховим белешкама. Но да се обрнемо од њих ономе што се сад види на месту самом.

Они који из наших крајева дођу да што раде или да се проводе по Цариграду прво ће сазнати за село и шуму Београд. Та се места налазе на сат северозападно и западно од Терапије и Бујукдера, главнога дипломатског и господског летовника цариградског на Горњем Босфору. Шума Београд везана је с оба та приморска места врло добрим колским друмом, који од Босфора к западу води кроз прекрасну долину, окружену брежуљцима, понајвише шумом и џбуновима обраслим. Тим се путем од толиких година креће у летње шетње богаташко и господско становништво из летњиковаца Горњега Босфора. Место на коме је село Београд налази се међу Црним Морем и Златним Рогом, у изворном пределу оних речица које се у Златни Рог с те стране сливају. На тим местима је прекрасна и пространа храстова, букова и кестенова шума. Не зна се од кад, више је тих потока у Београду, Багча-кеју и у још неким селима преграђено, те су тим преградама начињени затони, у којима се као у резервним језерима вода чува, а одатле водоводима у варош спроводи. Ми смо одлазили више пута у то село Београд, у његова имена шуму и на затоне. Изван села налази се црквица с гробљем, у шуми која се наставља одмах иза онога пропланка на коме је сазидано село. Осим истога имена, ништа друго данас не опомиње на порекло и на постање овога села. Ни у цркви и њеним књигама, иконама и утварима, ни на гробљу нема никаква знака који би опомињао на те прве досељенике. Све је пропало и утопило се у овамошњој православној народности — грчкој. Прошле 1898 године слушали смо да је ту скоро село Београд опет расељено у друга места, што су сељани окривљени да не чувају довољно чистоту потока и језера из којега се цариградски водоводи пуне.

Београд-Махала или *Београдско Насеље* у Цариграду налази се заиста и сад на 7—800 метара од замка Једи-Куле к северу спрам некад затворених а сад опет отворених врата *Капали-Капу* (Κλειστὴ πύλη), која је од Једи-Куле прва на север. Та врата зову гдекоји и *Белиград-капу*. Чим се на њих уђе у град, види се одмах, преко празна места, на ком су неке баште, на 80—100 метара од самог градског зида, црква Успенија св. Богородице, међу народом обично прозвана *Београдска црква* са својом портом, звоником на једном дрвету (платану што ли је) и зградама црквеним. У пољу, са спољне стране зидова градских, вртови су за зелен, а ту је и грчка болница за умоболне. Црквена порта није велика, ограђена је каменим зидом, а црква је доста пространа али прилично ниска. На јужној страни порте има нека ајазма (света вода) у малој капелици, са старинским иконама и добром пијаћом водом. Црква је зидана тесаним четвртастим каменом, простим пешчаром. И испрепуцала је нешто од последњега земљотреса. На једном камену изнад западних врата записано је да је оправљена 1837, и казаше нам да се раније налазила у развалинама. На наша разна распитивања попови нам не умедоше готово ништа

1) Златна су Врата била близу садашње Једи-Куле-какије (до уласка железничкога) и сад су зазидана. Силиврijска Врата су друга идући на више к северу.

2) Ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἀθήνησιν 1890, I 332.

3) Таким се именом зове подграђе од Једи-Куле к Силиврijске Какије на истом, у ком је Насеље Београдско.

Спољашњи изглед цркве Св. Богородице у Цариграду (по фотографији).

другу одговорити. Иначе унутра црква као грађевина није тесна и ако је сиромашна. Свод је обложен обичним даскама, премазаним сиво-белом бојом. Као и остале цркве по овим крајевима, и ова црква има три уздужна одељења, а зато су и галерије, ограђене решеткама по турски. Пада у очи богатство у иконама и у њиховом сребрном накиту. Лева прва престолна икона Богородичина је, весма окићена сребром и многим поклонима у

Унутрашњи изглед цркве Св. Богородице у Цариграду.

ситним ручицама, главама и сличицама од *кована* сребра. Старих икона богато обложених *ковањем* сребром, има више. Од старих становника и њихове народности ни овде као ни у Београду код Бујукдера нема никаква трага. Од свих светиња што су их, по свима сведоџбама, донели овамо Београђани од 1521, свештеници сада показују на *темплу* само четири престоне иконе, за које стоји предање да су довете из Београда. Лако се, на први поглед, видело да су иконе старинске; дрво по дну већ изгледа потрошено од старине. На престоној икони до левих врата има само српско-словенски натпис *Стц Николаѣ*. По дну слике је текао златан натпис у једној врсти, у коме смо могли распознавати поједина наша слова, али никаква се реч не могаше саставити. Икона је, рађи позлаћивања, сувише премазивана лаком, те се с тога слова не могаху распознавати. На икони је свети Никола, а око њега су као оквир различите ситне слике. Испод последње с десна чита се као завршетак натписа, само нешто више у истој врсти, *єпид т. ј.* 7047. (1539). Ако смо ми тачно прочитали записани број (јер се све из поменутог узрока непоуздано чита), онда је она икона заиста стара, и заиста српска — али по летопису не би могла потврђивати усмену традицију о пореклу. Може бити да је тада црква зидана па да је на готовој из Београда донетој икони овај запис по дну иконе додан.

С тужним срцем остависмо места, данас са свим запуштена, оних шетњачка, помишљући с дивљењем њихову одвојеност вери и домовини својега народа. Ако су њихови потомци и пропали у другој народности, они су, као предци, и себи и њима знали одржати спомен до данашњега дана, пад се већ свему траг утрло. С тога ми њихову помену и посвећујемо ово неколико врста, еда бисмо им спомен вратили у њихово родно место. Вечна им памет!

ПОСКОЧНИЦА

А! Ха! Хаде! Хби!...
Дахирешце танко, лако,
Звечи брже! Брао! Тако!
Читав сахат где се вија
И извија, као змија,
А још није посустала

И на крило меко пала —
Да добије медицију
И шеширли-шеширлију.*)
Звечи брже! Брао! Тако,
Дахирешце танко, лако!...
А! Ха! Хаде! Хби!

Јелена.

Београд.

*) Полуби.

ЛАЗА ПОЛИЦАЈ

ПРИПОВЈЕТКА

Д. Ђ. ОМЧИКУСА

(СВРШЕТАК)

Послије неколико дана приповиједаше ми једна школски друг, како је, крвавјућ се послије повође с терезенке, гледао у општинској башти једног човјека голом сабљом у руци како маше по цвијећу, те уз псовку довикује: Нека, нека, да Бог да и моја глава овако сва рамена пала!

Само се по себи разумије, да се послије неколико дана ствар по Сиљету прочуткала и да су ми се многи рад цвијећа препоручивали. Говорило се и то да је Лаза долијао и да ће га брзо са општине отјерати, ал' се при свем томе не иде брка да туђа „устапу".

Једно послије подне, баш лицем за светога Анту, неко необично весело свечано расположење у граду Сиљету. Бијаше крсница Бајамонтија пешад моћног вођа аутономне странке. „Велики варош" најглавније сиљенко прегаоче и тадаше лозо аутономног живља, бијаше накићено барјацима и билимењима, а ноа неспретне тијесне кажаве улице одјекиваху све јаче и више свечани поклици: „Evviva Bajamonti!" По наразима лица могао си опазити неко немирно расположење, и затварање дућана, честа полицајска јата, одјеци поклича и мукло звижданье из далека назиремиваху сами по себи олују у ваздуху — обичну партајску грмљу тутњу, тако честу задњих деценија у Далмацији. Само се по себи разумије да Лаза полицај бијаше опраилен у велики варош. Ко га је то послије подне видио, тешко ће га заборавити. Под непрестано накесереном полицајском капом, његово сунцем озарено лице сијеваше задовољством као да на пир иде. Пун достојанства, свађесан службе своје, поносит што га се сви боје завиривање он у сваку кућу и пријам и давање налоге људима њему подчињеним, са држањем генерала каква који се на одузуну битку спрема.

Сутон се све то више хваташе, аутономна музика ударише под „gabinetto di lettura", недалеко од великог варош, праћени на тај начин овацију вођу своје, густе поворке свијета тискаху се амо и тамо, а поклици: „Evviva Bajamonti"! одјекиваху да се небо проломи. Лаза бијаше сав у ватри трчећ од једног до другог полицајског чопора, од мушке до уласка у велики варош, од аутономаша до Хрвата. Не изгледаше он као редар, већ као војсковођ какав, предностављајућ у својој глава два на смрт завађена табора, која ће сад једна на другог ударити и клати се до коначног истребљења.

Мрак бијаше пао у велике а град се свечано закденуо раскошном илуминацијом. Умјетне ватре продираху ваздух, осијавајућ салпу сиљетану на Мармонтовој пијаци, која киплаше као какав пакленн потао, пекалућ се у све то жешћем и очајнијем усклицима: „Evviva Bajamonti!" дочим с друге стране, с мора учествоваше звижданье и поклични поруге.

„Сервус, Лазо хеп!" продера се некакав дерал, пресједајућ Мармонтову пијацу и трчећ' према најгушћој гомили свијета.

Пресесеси у царство духова стоструким виклом и гневом у души што тај свијет „не почиња ништа", разјари се као лав Лаза, те потегну плетену канџију и дохвати тако зјенто и немило по ушима дерала, да овај заспеаде од бола. Стаде га вика и запомагање, дотрчи мноштво свијета и неколико полицаја, ал' видећ да је ту Лаза, нико се не усуда ни писнути. „Водите одмах овог малог лупеза у слишк.*) — нареди Лаза двојици подчињених редара — а кад ја тамо дођем даћу му ја што га иде!"

Прихватише људи дјечака из Лазиних руку, те га сва у плачу поведоше, кад на једном осу граја и галама, као да се страшни суд догодио. Полећеше неколико камења и гњилих лемуна и настаде у свјетина таква гунгула, е крај с крајем нијеси жога састанети.

Лаза вичаи на те појаве призва оштрим и одлучним гласом подчињене редаре, окрену се с десна на лијево, да уочи овде је натра плануза, на видећи да из великог варошa камење највише дете и гласови се најјаче разлијежу, сурну као олуја тамо, довикујућ својима: „Уза ме само!" турајућ и разгоњећ свјетину и дерућ се достојанствено: „У име закона, у име закона, људи!"

У великом варошу уз то гораше ватра, она незнатна граница партајска ватра, којој се сутра дан од ових смијено и заједлинен и смијешан тоном приповиједамо о разбијеним главама и о недужне добивеним ударцима, као да су те разбијене главе и ти ударци другчији нешто од разбијених глава и удараца у рату.

Повод свој тој покори бијаше дала нека одушевљена пизарица која у патриотском гнјеву бијаше ударила по губици пашчом једног општинског заклетог редара. Послије тог незнатног догађаја створише се одмах два још незнатнија противна табора: дерала и дјечурлија потегоше камење и гњиле лемуне и настаде онај страх, гужва и гунгула, који у себи ништа не значе, већ су због тога карактеристични што се у њима никада не зна ни ко пије ни ко плаћа.

Лаза уз то бијаше стигао на улазак великог варошa, ступајућ неустрашиво напријед и довикујућ непрестано подчињене редаре, који у гужви, а можда и рад страха све рјеђи постајаху. Премда не имађаше никаква права, он бијаше потегао сабљу од бедраце и уроћеним јунаштвом тражајаше отпор — тражајаше непријатеља: дочим у стварн не имађаше већ на престрашена лица која у муци и покори тиске пиљаху, као ван себе: „Нисам ја! Пустите ме! Ајме мени! Госпе моја!" Лазо бјесњајаше од љутина што не може да „дохвати" никога, кад му једно момче, стругнувши у гунгулу довикну: „Браво Лазо, живили наше!" „Живили наши!" прихвати ти Лаза с одушевљењем, завитла у вис бритку ћорду, на као да ће сад на непријатеља јурнути, окрену се још једном да прибере своје коју уа то бијаху ишчезнули, као да су у земљу пропали? „Ах.... неке једне!"... поче Лаза, ал' не доврши, јер га жена једна раздражена поклицом: „Живили наши!" погоди са другога спрата хрпом једнога врча тако жестоко у слијено око, да кри одмах обли, те паде онесвијешћен на земљу. Настаде дрка и покора, настаде чудо невиђено; обзида духовима ова пуста страва која се и пред мирним мртвачким охрима истиче. Жене падаху онесвијешћене, као буђење, дјеца се дераху као јаворли, момци магнаше бјежати, не познавајућ у бијегу брат брата, ни отац сина, прозори се силном хуком почеше затварати, звона ударише, а пика а запомагање одјекиваху по свуда, дочим из гомила, које још не бијаху видјеле Лазину судбину, дофаше као киша камење и гњили лемуни уз очајне поклике: „Evviva Bajamonti."

Најразноврснији и најчудноватији гласови разлијежаху се брзином ветра по граду Сиљету, те бесконлоно повећавши приповиједају побједу „Аутономаша" и хрваћу потабљу. Са свих се страна разлијегаше: „Ено, великн варош гора! Пољаше наше! Надоше у мах мртва три полицаја! Бјежите ко може! На ноге, браћо, задавше наше!" а као зачин свем томе пиљу продираху са прозора поклици: „Живили наши! Evviva Bajamonti!" на звиждање, урликање, пика, а повр свега празне све грађке улице.

У ствари не бијаше већ неколико лагано рањених глава, Лаза полицај онесвијешћен у великом варошу и

*) Притвор.

Парке. Сликао М. Туман.

силна гомила грацког најнижег сталиша која се поред најбоље воље не могаше дочепати кућних врата, из једноставног узрока, што су улице великог вароша одвећ тијесне и што се та гомила осјећаше сигурна између фухаре која у великом варошу, као у кући својој, истицаше своје сокачко јунаштво, с поклицима: „Evviva Bajamonti!“ и са бацањем стијена не невидљивог непријатеља у ваздуху.

Сав тај бијес потраја дотле док на ударање звона и на баснословне вапаје народа не дотрчаше у велики варош жандари и одијељење војника који само појавом

својом рашћераше свјетину и придигоше Лаза полицаја, около кога стајаху сад велике гомиле народа и опћински редари који сви једногласно казиваху, да је Лаза јунак, те мислећ да је мртав опјеваху болним усклицима његову племениту душу.

У истини Лаза бијаше тешко премда не опасно рањен. Другови га превезоше у опћинску болницу, љекари му привише рану, а неколико војника остаде сву ту ноћ у великом варошу на стражи.

Свјетина се и одатле разиђе а град се Спљет умири и заспа тврдим сном, као што од вајкада спава, с никаквим изгледом да ће се икада пробудити!...

Послије неколико дана посјетих у болници Лаза полицаја, посећ му кришом испод пространог ђачког капутића по литре оне „жежене“, која на нашег загорца и на смртној постељи као најбољи лијек дјелује. Нађох га немирна и раздражена, повезаном главом, са сањалачким погледом по пустим дуварима болнице.

„А ти си, господару, тако ти Бога!“ — ослови ме, као пренеражен не вјерујућ' просто својим рођеним очима; привуче ме за руку и хтједе да је пољуби, ал' је ја брзо устегох. У његовим очима заблиста суза.... и та је суза, коју никада заборавити нећу можда кључ ове припопијетке, искра љубави оне с којом и дан-данас љубим Лаза полицаја и својој га браћи као Србина представљам.

Да забашурим дјетинске осјећаје своје, који су онда чистији и невинији нег сада били, истегнух из џепа „жежену“ и понудих је Лазу.

Он јој се насмијеши као младој невјести, обгрли је објеручке и потегну у душак до задње капи, као да му је — Боже ми прости — крв крви његове.

„Ох, господару — одахну Лаза — ово се зове баш наша; тако ми Бога канда сам се сад родио, тако ми је при срцу.“

Припитах га још како му је и што је с његовом раном?

„Хајде, Бога ти — очепи он — што је? Ништа! Ја бих сад јање појео и десеторици на мегдан изашао, ал' што ћеш кад си у вражију кућу запао? Ови некакви лацмански љекари обилазе око мене, као да сам им нешто дужан, па све пркелају — а ја добро разумијем — Фибра, инфијамација, опасност, смрт, а уз то не дају ни вина ни ракије да пукнеш. Доносе ми ове секе некакве чорбе, тако ми Бога, не би их ни пси пили, па нећеш да се човјек помами? Говоре увијек: „Само још три дни!“ — какви дни Бог их смео, зар не знаду да се дани *дана* зову? Ал' ко ће издржати још три дана, кумим те Богом, господару?“

„А што ћеш? Треба се устрпити и предати судбини; видићеш да ће све на добро окренути“ — прихватих.

„Па баш, кад ти тако кажеш — осјече Лаза, не тјерајућ више опозицију са мном — биће тако! Знаш — настави — мислио сам, да си се полацманио, ал' сад видим да си наш човјек; част ти као оцу и Богу своме. Знам ја, ти би као и ја, само да се може; ал' Лаза је махнит, а ти си паметан, ти учиш.... Бог ти дао, Бог те благословио, Бог ти свако добро удијелио! Ти си млад и видићеш срећније дане, ја сам пребијен и луд, па као што сам лудо живио, тако ћу лудо неђе и погинути, господару....“ Он хтједе да настави али га сузе савладаше.

Мени је још теже око срца било; хтједох да му одговорим ал' не могох, хтједох да га погледам, ал' се не усудих, већ се скромно прибрах око његова одра, пратећ докле онда бијах у стању да пратим психологију тог чудака.

Остадосмо неколико времена ћутећи, док Лаза, пренесен у недавне успомене не отпоче овако:

„Видиш, господару, да ме човјек нагрдио, тако ми Бога, срце бих му ишчупао, ал' сви ми кажу, да ме једна жена погодила; па како с њом да поступам, заклињем те Богом? Нек је враг носи, љубави моја!“

Хтједох надовезати, ал' ме чувар опомену, да је сат одређен за посете истекао, те се и против воље морадох опростити.

Дан послије одвезох се неђе, а кад се у Спљет вратих не затекох га више. Као обично, бијаше се одвргао неђе, главом без обзира. Ма колико сам тражио, ма колико сам распитивао нико ми, послије шеснаест година, не могаде да означи адресу Лазе полицаја.

У Бечу 24—VI—1896.

МЕЂУ ДРУГОВИМА

Бурна се песма ори и јечи кроз поноћ тамну,
Весело, друзи моји, док младост јоште нас краси!
Јер време брзо иде, обара и све руши,
Прòлеће тама нам скриће и биће седе нам власи,
У оку нестаће жара....

Зато нек грми песма, нек чаше јасно звече
Кроз мир чаробне ноћи. Нек вино румено тече
И пламен душу нам згара!

Пламен нам, огањ треба! Јер живот што нас чека
Стегнуће срца наша и студ нам покриће груди;
У борби кад снага клоне под злобе отровном руком,
Тај пламен нека нас крепи и нови живот буди!
Да живи слобода златна! Пијмо у здравље њено!
Напуни, друже, чашу, не тражи од својих дворбе;
Нек тада глупост људска и небо нек нас чује,
Јер ми пијемо сада у славу велике борбе!...

15. VII. 1898.

Љубомир Н. Симић.

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

(НАСТАВАК)

III

Сутра дан се пробуди с тешком главом, као после ноћи проведене у пијанци — и у исти мах с великим немиром у срцу. Кад дневна светлост падне на позоришну декорацију, онда оно, што је у вече изгледало чаробно, изгледа као шарена крпа. У животу често бива тако исто. Свирскога није задесило ништа ненадно. Знао је да на то иде и да дотле мора доћи, па ипак сада, кад је препрека пала, осети непојмљив страх. Узалуд је себи понављао да сад није време размишљању, разна пребацивања која је пре чинио себи, госпођи Елзеновој, а на првом месту браку с њом, долазила су му у главу с појачаном снагом. Глас, који му је пре тога непрестано шапутао на ухо: „не буди глупак!“ поче да виче сада:

„глупак си!“ — И не могаше га заглушити ни противним разлозима, ни понављањем онога: „десило се“ — јер му је разум говорио да се десила глупост, којој узрок лежи у његовој слабости.

И на ту помисао обузимао га је стид. Да је млад, имао би извине у младости; да је ту госпођу познао тек на Ринијери и да није дотле о њој слушао ништа, правдало би га незнање њеног карактера и прошлости — али он се с њом сретао већ раније. Виђао ју је до душе ретко, али место тога наслушао се о њој доста, јер се у Варшави говорило о њој више но о иком другом. Називали су је „жена чудовиште“ — а варошки су досетљивци оштрили своју досетљивост на њој, као нож на брусу, што у осталом није сметало мушкарцима да јуре у њен салон. А и женске су је примале, па и оне које је нису мариле, због тога, што је била у даљем или ближем сродству с месном аристократијом. Неке, нарочито оне којима је било стало до тога, да мишљење у опште не буде сувише сурово, чак су браниле лепу удовицу. Неке опет нису јој смеле затворити врата зато, што нису хтеле да буду прве. Један месни писац комедија, чувши једном да неко убројава госпођу Елзенову у „полусвет“, рекао је да она није „ни цео свет, ни пола света, него пре три четврти на свет....“ А како се у великим варошима све утире — утро се полако и положај госпође Елзенове. Њене пријатељице говораху: „Од Јеле се истина не може тражити много, али има она и својих добрих страна“. И нехотице су јој признавали да има право на већу слободу него други. С времена на време је по неко још помињао, да на неколико година пред смрт мужевљеву није с њим живила, с времена на време по неко би добацио да васпита Ромула и Рема као пајаце, или да чак и не води рачуна о њима, али на таке гласове обраћала би се пажња само онда, кад би госпођа Елзенова била мање лепа, мање богата и кад би живела повученије. Место тога мушкарци се не ограничаваху међу собом у разговору о „жени чудовишту“; па чак и они, који су у њу били заљубљени, оговарали су је из љубоморе. Обично је ћутао само онај, који је у том тренутку био срећнији од других, или који је желео да га сматрају за срећнијег. У опште пакост је терала дотле, да су говорили да госпођа Елзенова има једнога за зиму, а једнога за лето. И Свирски је знао за све то. Знао је чак више него други, јер му је нека госпођа Брошишева, с којом се познавао некад у Варшави, блиска пријатељица лепе удовице, причала о неком мучном догађају госпође Елзенове, који се завршио тако исто мучном болешћу: „Шта је та сирота Јелена онда препатила, једини Бог зна, и можда је Он у својој милости учинио, те се то десило пре времена, да би је сачувао од већих моралних мука!...“ Свирски је до душе мислио да је овај „превремени“ догађај могао бити сасвим измишљен, али се ипак није могао варати о прошлости госпође Елзенове, а нарочито није могао веровати да би она била жена, којој би могао, без опасности, поверити свој мир.

Па ипак и ти гласови, будећи му радозналост, привлачили су га к њој. Чувши да је у Монте Карлу, зажели, можда не баш с чистим намерама, да јој се приближи и да је позна боље. Хтео је, као уметник, да да себи рачуна о дражи, којом је та жена, коју су сви оговарали, утицала на људе.

Али у почетку био је разочаран. Била је лепа и по разуму примамљива, али је опазио да нема доброте и саосећања према људима. Човек је се тицао само у толико, у колико је био с њом у каквом односу, за њу потребном. Ван тога био је за њу равнодушан као камен. А он је, као уметник и човек који мисли, разумео да тако понашање издаје у самој ствари природу, поред све красне спољашности, самољубиву, грубу и варварску. У осталом таке је женске познавао одавно. Знао је да оне људима импонују извесном снагом коју даје одлучност и велики, неограничени егоизам. О женама таке врсте често је пута пред њим говорено: „хладна, али разборита жена“. Он пак увек је имао о њима рђаво мишљење, презирао их је. По његову мишљењу биле су то лутке, лишене вишег духовног образовања, па чак и разума — јер разум, који граби све себи, имају и животиње. И у госпођи Елзеновој, као и у Ромулу и Рему, видео је типове код којих се култура почиње и свршава на кожи, остављајући заиста плебејску и неуглађену унутрашњост. Сем свега тога поражавао га је још и њен космополитизам. Она је била баш као новац, који је тако изливан да је тешко познати којој земљи припада. Свирскоме се то није свиђало, не само као човеку противних начела, него и као човеку који је одиста познавао више друштво и који је знао да се ово друштво.

Зграда Генералног Консулата Краљевине Србије у Скопљу.

Турска војна музика честита пред Срп. Консулатом у Скопљу Крсно Име Њ. В. Краља Александра I.

и. пр. у Енглеској, Француској или Италији, не само не одриче средње из које је поникло, него просто гледа с презирењем на ове индијско-космополитске биљке без корена.

Вјадропски је имао право кад је говорио да су Ромули и Рема васпитани као трговачке агенте или као пратаре у великим хотелима. Сигна је било познато да је отац госпође Елзенове имао племићску титулу, али јој деда био економ, а Свирскове, код кога је особај холмима био веома развијен, изгледало је врло комично што је унуци једног економа не само не знају добро пољски, него неће ни изговарају ни слово *ѣ*, као прави Парижани. Тако исто су га вређали и као уметника. Дечаци су били лепи, нита више врло лепи — али је Свирски инак осећао својим тананим уметничким осећањем да код ових дечју, веома сличних и сићушних глава, лепота није била нешто наследно с колена на колено, него нешто изузетно, као неки филолошки случај, који је поникао из њихова близништва. Узалуд је сам себи говорио да је и њихова мати лепа, увек је предпављао осећање да на то ни мајка ни деца немају права — и да су они, што се тиче и имања и лепоте, скоројевићи. Тек дуже дружење с њима ослабило је то осећање.

Госпођа Елзенова, још од почетка познанства, почела га је одликовати и мамити. Вредео је више од осталих познаника, носио је добро име, имао је знатно имање и велики глас. Истина није био млад, али и она је имала тридесет и пет година, а уз то његов херкулски стас могао је заменити младост. Особито, нође ли в, значило је за жену о којој се говорило с омаловажавањем, поратити поштовање и положај у друштву. Могла му је донекле замерати за неке склоности и несталну природу, али је при свем том био добар и — као свака уметник — мало наиван у души; па је госпођа Елзенова рачунала да ће га умети привезати уза се. У осталом није се поводила само за рачуном: поступно, у колико је привлачила она њега, привлачио је и он њу. На послетку почела је себи говорити да га воли, па је најзад у то и поверовала.

А са њим се десило оно, што се дешава са многима, па и сасвим интелигентним људима. Рашум му се убутао у зрењутку кад су се одавали осећаји; па и нешто горе, јер се стално у њихову службу и, често да их небеснује, морао им је набављати доказе. Тако овај Свирски, који је све знао и схватао, почео је све прандати, окретати у корист осећаја, мирити и оправдавати. „Истина је, говорио је себи: да ни њена природа, нити досадашње владање не дају гаранције, али ко ће ми доказати да ће њене измучена тим животом, и да од свег срца не чезне за другим? У њену попашању на сваки начин има много кокинетерија, али ко ће опет јамчити да ће њене кајање за то, што је мене завела искрено! Дегинерација је инсилитет да човек, на ма пуи мајна и рђавих склоности, нема никаквих добрих особина. Ох! ала је то мешавина — људска душа! — И само треба јеодних прилика да се добре особине могу развити, а зле угинути. И она је прешла праг младост. Страшна би глупост била претпостављати да никаки глас у њој не вапије за тихим и чистим животом, за миром и спокојством. И баш због тога ће така жена више но друга која, пешити учтива човека, који јој све то осигурава.“ — Она последња примедба изгледала му је особито згодна и дубока. Пре тога му је здрави разум говорио да госпођа Елзенова хоће да га ухвати, а он му је сада одговарао: „па има и право, јер о свакој, па и најодлучнијој жени која жели да се уда за љубљеног човека, може се рећи да хоће да га ухвати!“ Тако исто га је, што се будућности тиче, умиривала нада на децу. Мислио је да ће онда имати шта да воли, а онда мора прекинути са сиетским, празним животом, јер неће имати за то времена — а пре но што деца одрасту, младост ће јој сасвим проћи и онда ће је дом мамити више него свет. Најзад је говорио себи: „Некако ће то већ бити! Живот се мора некако удесити — а пре но што наиће старост, возиће још неколико година са лепом и примамљивом женом, пред које ће ми сваки дан бити светао.“

И ово „неколико година“ било је за њега главни мамац. — Било је до душе нечега увредљивога за госпођу Елзенову у томе, што се он није бојао шичега необичног само с тога што ће јој младост, а с њом и могућност за то, за кратко минути. Али он чак ни према самим собом није признавао да је баш та мисао темељ његове одлучности — и заиао се даље, као што увек чине људи код којих је разум постао слуга осећајима.

Сада пак, после синоћних догађаја, пробуди се с огромним немиром и незадовољем. Не могаше да се опре размишљању о двема стварима: прво, да би онога, који би му пре месец дана рекао да ће запросити госпођу Елзенову, сматрао за глупака; а друго да је драж њихових односа, која је лежала у неизвесности, у узајамном одгонетању погледа и мисли, у недовршеним речима, у одсевним исповестима и у узајамној привлачности, била већа него она која је потекла из садашње промене. Милије му је било спремати се, него постати заручником — а сад је опет мислио, ако му за толико мање буде мило кад постане од заручника мужем, онда нека баво носи тиху судбину. По каткад осећање да је већ везан, да пред њим нема избора, и да у своју љубав живота мора, хтео не хтео, узети госпођу Елзенову заједно са Ромулом и Ремом, постајало му је врло несносно. Тада је, не хотећи као јохалан човек да куне госпођу Елзенову, клео Ромула и Рема, њихове „задевице“ — њихове птичије, тесне главе и птичије љубиле.

„Имао сам својих брига, али сам бар био слободан као птица и могао целу душу стављати у слике, — говорио је себи — а сад баво га знао како ће бити!“ И ту му сликарске бриге, што их је у то време имао, сасвим повлашиле расположење, за да су му окренула мисли другим правцем. Госпођа Елзенова, и све што се тиче женидбе, поче заузимати споредно место, а главно му заузе слика „Сан и смрт“, на којој је радио од неколико месеци и којој је придавао огромну вредност, јер је имала да буде протест против, у опште прихваћеног, појма смрти. Често се пута, у разговору са познатим му сликарима, Свирски лутио на хришћанство, које је у живот и уметност унело као слику смрти — скелет. Свирскоме је изгледало да је то најнеба неправда. Грци су замишљали Танатоса као крилата генија, и то је било оправдано. Шта може бити гадније и страшније од скелета? Ако нко, хришћани који у смрти виде врата кроз која се улази у нов живот, није требало да је сликају тако. По његову мишљењу тај је појам постао из суморнога духа германскога, онога што је сторио готски стил — чаробан и величанствен, али тако суморан, као да је пркна прелаз, не у небески сјај него у подземне пропасти, у појима нема наде. Увек се чудио што ренесанс није реформисао симбол смрти. Најзад, кад ова не би била већито ћутање, кад би се хтела жалити, могла би рећи: „Зашто ме људи износе у ваду скелета, кад је бан скелет само, што ја нећу и што остављам“! И доиста, на његовој слици геније сна додавао је, тихо и нежно, дечијачко тело генију смрти који је, сажалићи се над њим, у исти мах полако гасио плакучак свеће која му је горела више главе. Свирски, сликајући, говорио је себи: „зар је ово страшно мирно“! и хтео је да овај мир пренази на гледаоца од потеза, од лица, од држања, од колорита. Мислио је, ако успе да изазове такав утисак и ако се слика буде сама собом туматила, постаће необична и ново дело. Било му је стало и до нечега другога. Идући за временом приспајао је и он да сликарство треба да избегава литературе идеје, али је схватао да је огромна разлика између литерарних идеја и онако несмисленог изношења спољашњега света, као што га износи фотографска слика. Црте, боја, сенка — и више ништа! И сети се да му је, колико је год пута видео радове и. пр. Енглеза, увек падао у очи велики дух тих уметника. Из њихових слика видело се да су прави уметници, да су интелектуално веома развијени, психички

веома свршени, да веома дубоко мисле и да су често чак и учени. Код Пољака је опет виђао сасвим противно. Изузев неколицину, у највећем случају десетак њих, већина је истина способна, али без идеала, интелектуално веома мало развијена, скоро без икакна образовања. Она се храњала већ извртеним доктринама, које су падале са француског стола, и никад јој не пада на ум да би било могуће помислити о чему оригиналном и да би се могло стварати на чисто пољски начин. Било му је јасно и то, да им је доктрина, која није тражила много мишљења и духа, морала пријати за срце. Носити ime уметника и моћи остати духовним намештаром, била је ствар веома угодна. Читати, знати, мислити — пек иде до пола тако труд!

(наставиће се)

Вике белаја. Сликао *Урош Предић*

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XXVII

МРТВА СИ...

Љубави, љубави, видим те свуда.
Сва свијет моћ твоју поздравља слобод;
Моћне ти искрице завиђаде крећу
И сунце и вјетар; мирише бошкој
У прном пролетном цвећу.

Љубави, љубави, чујем те свуда.
У пјесми славујској ти оно пјеваш,
У медна усташца невине момке
За драгог љубавне ријечи лепеташ,
И звучне полупце к томе.

Љубави, љубави, ти живиш свуда.
Свуд иде струја ти животног плами,
На свему свијету она се зрцаљ,
Цијела Космоса живот си, — ама
Мртва си у дну ми срца.

XXVIII

МАЈКА РАДИ ДА ШКОЛУЈЕ СИНА

Послује вено је тутњава тмбла
Од разних фабричких оницех справа,
И ће се зујећи обрћу кола, —
Послује робиња права.

Убога сирота, друштвена трупка,
Сатр се радећи; рука јој жустра
Разбоју придаје покрете чупка
Три веће читава жустра.

Ну разбој сатире; клета јој вуна,
Коју је вечито ткала и плела,
Сва живот прождире. Инак је пуна
Пионоса, ведра је чела.

Док тако свој живот без штедње точи,
Једино боји се још малакаља, —
То читам из њених уморних очи, —
Боји се нерадна стања.

То бити не смије, јер она храни
Милога јединца, великог јака,
Ком сија на челу дар Богом дани,
И љубав к науци јака.

Из очи његових лијеви се сјајс
Утјеха и радост, и њему мити
Живота пошљедње напоре даје,
За њега она се пати.

И данас и сутра као и јуче
Радиће да може походит' школе,
Теко се високе науке учи,
Он, музе којега воле.

Нада се, китиће лаврови вјенци
Главу му некада, и она стара
Мир ће уживат' у славе му сјенци, —
Да ли је надање вара?

XXIX

НОЋНИ ПУТ

Ја се ни пут крећем. Сад је ноћи пола.
Лијено је кулсе, труцкају се кола, —
Кловопште, шпи!
Што је пут опасан, шума пуна тамс
И лутих звјерова, свеједно је са ме:
Ја прокосим тмаи.
Све живо поспало. Колопопче, шпи!

Кроз гране и шибље чудно вјетар свири,
Кроз облаке луна жмирајући вири, —
Шишињаше, врба.
Голе гране у нас, без листа и цвета,
Ка' руке што моле, дижу се с дрвета,
С огорјелих хреба, —
По ноћној тишини мјесец озго вреба.

Узбуђене душе моје поглед врћи
Посматра бескрајност, амбис онај мрачни,
Чија тмина гута
Молитве и мржње, полупце и жудње,
Злочине и сузе, идеје и блудње:
Све што душом плута,
Морем тијем бурним, помрчина гута.

„Куда неш и шта неш?" Црне неке птице
Запиташе мене тад из оне тмине, —
Бам уз једно гробље.
„Не знам! Судбу тражим, — одговорих тчино —
Путовање можда трајаће ми вјечно, —
Ослобађам робље,
И иђ плаше мене авети и гробље."

Над свијетом овим из тишине ноћне
Ври Мисао људска, и погледе моће
Горе, доле стре;
И, крилима машућ' као анђел јести,
Идеалом своји материју чисти,
И земљу нам пре.
О полети, Мисли! У те имам вјере.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

СРПСКИ КОМАДИ
У К. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

Сад, кад тако ствари стоје, шта може Позориште да ради? Кад се националана трагедија не прима, шта ће да ради Позориште с њом? Да је укloни са репертоара? Због чега? Зар због тога што она није у милости код публике? Па лепо, али онда Позориште треба да је укloни с репертоара и страну трагедију и страну модерну драму, јер ни оне нису у милости код публике. Само што би такво решење ствари било апсурдно. Једино решење које се може усвојити, то је да Позориште даје националну трагедију, при свем том што је публика не воли. Јер ако публика нема укуса, нек јој Позориште васпитава укус. Ако публика не воли трагедију, нек јој је Позориште омили: трагедија је тако исто цењена књижевна врста као и свака друга и Позориште мора да навикава своју публику на њу. И да је оно до сада тако чинило, публика би била спремнија и боља. Да је, на пример, на наше комаде ове врсте, Позориште више навикавало своју публику, публика би их више и волела. Али што је до сад пропуштено, нек се сад наknади. Позориште не може бити без трагедије, то је ван сваке сумње. И сад, ако Позориште нема публике спремне за ову трагедију, нек је спреми за њу. А ако хоће да је спреми, нек даје трагедију. Те је начело просто и старо, оно је познато свуда и примењивано је с корашћу. Познати француски критичар Сарсе, којем заиста нико неће одрицати познавање позоришних прилика, написао је, у своју студија *О репертоару Француске Комедије*, и сам на то начело. Он налази да је „за одржавање једног репертоара један од првих услова да се комади тога репертоара непрестано износе пред очи публике како се, вели он даље, публика не би одвикла од идеја које ти комади представљају, на од форме која им је дата, и како не би у њима налазила само једно мрзавo и хладно литерарно-археолошко задовољство него како би јој они увек изгледали пуни живота и чак по гдекојим странама и савремени.“ Сарсе, даље, налази да је Француска Комедија зато и одржала свој стари класични репертоар што се тога начела држала. И сад кад је то начело тако сигурно и кад је с њиме Француска Комедија успела, нек се и наше Позориште њега држи па ће и оно успети. Нек, дакле, дајё наш репертоар па ће навићи публику на њега.

Стварн ће, истина, ићи споро, али, кад је стање Позоришта болесно, наравно да је и опорављање споро. Кад публика никако није досад васпитавана, наравно да ју је тешко сад васпитавати. Само, ако је тешко, бар је могућно. Ако публика није спремна, она је бар послушна и то је њена врло добра страна. Видели смо, на пример, да она долази на Шекспирове комаде. Зашто долази? Зато што је чула да та дела, не због тога другог. Она ће, дакле, тако исто доћи и на остале писце кад за њих то исто буде чула. Она ће, најзад, доћи и на народну трагедију кад види да се она цени. Доћи ће нарочито данас, ако некада није долазила. Јер данас се за наше старе писце више пропагира него пре, и публика се више навикава на њих, и Позориште, према томе, има, за старијн народни репертоар, боље услове данас, него што их је имало онда кад је са овим репертоаром пропало. Услова, дакле, ипак има за наш репертоар, само је и то један услов да га Позориште никако не забацује.

И то је и прни услов још. Управа вала да буде свесна потребе овог репертоара, и да гледа до му, на све могуће начине, прибави важност, подигне цену и наће место код публике. Противно овом што се досад често чинило, нарме да се из свечаних представа позоришних (подсећам на прославу двадесетпетогодишње Позоришта), изгони национални репертоар, треба шта више тражити нарочите прилике које се у корист овога дају експлоатисати и које му могу нарочиту важност дати. Треба, као што је неђ почето, завести „француски начин свечковања старијих драматичара и давати, с прологом или без пролога, комаде наших старијих писаца, на дан рођења њихова, кад су то, наравно, писци који такво свечковање у главном заслужују. Затим, и опет противно овом што је до сада чињено, треба наше комаде боље износити пред публику. Најпре, не допуштати да глумци по своју вољи скраћују текст комада. *) Затим, кад се набављају декори и костими, треба их најпре за српске комаде набавити. И што је важније од декора и костима, треба, код оних комада нарочито, на глумачку игру пазити. Ако није могућно боље глумце имати, треба бар, као што је од скора почето, држати неки број проба за те комаде него што је то до скора за потребно сматрано. И, напослетку, треба и осталим начинима заинтересовати свет за националии репертоар: преко новина и иначе. Средстава има доста и моје није да их казујем. И нека се управа користи сваим тим средствима а ја то, нека нам на избор комада, па ће успети колико се може. Ако пропаднс с покушајем, нек покушаа изнова. И ако и опет пропадне, нека и опет покуша. Што рекао онај: кад се сто пута пропадне, треба сто први пут покушати.

У осталом, стварн не стоје тако рђаво као што смо их ми представили. Ако је публика онакна какву смо је ми показали, она није сва позоришна публика. Ми смо говорили само о публици која посећује вечерње представе: на ону која на дневне представе долази, нисмо до сад обраћали пажњу. Та је публика, међутим, много вроднија за националии репертоар. Састављена, у главном, из занатлија, ђака и деце, она или нема великих претенсија у опште или има ваше поштовања према народној драми. И после, та публика никад не оскудева Позоришту. Какав је Београд недељом или празником после подне, једно место у коме се може забаве наћи, те је Позориште. Зато су дневне представе увек добро посећене, скоро независно од комада који се дају. Публика која на њих долази, доћи ће ма какан јој репертоар Позориште пружало. Нек јој, дакле, Позориште пружи наше старије комаде, она ће и на те комаде доћи. Кад те публике је, дакле, осигуран цео наш национални репертоар. Кад је за пример, Бановa *Мерама* нашла нзмус места у дневним представама, наћи ће га и остали комади његови. Кад се Стерији *Дечански* до-

*) Пре представе Банове Мерамо опширно сам доста скраћивана и кинеза. Да ли су те изнесе доиле од глумаца или од самога писца, нисам нико прилике видети. Познато је, међутим, да је сам писац своју драму исправљао пред пут 1851 године преради 1889 (издање С. К. Академије Наука). Било бн од значаја, но само поспешење ове и његове поетике, видети које су изнесе у преради учињене. Као врлнно тоне, наводимо једну од тих измена која сведочи како се писац трудио да ушка ако за временом, што му се свакако у корист може уписати:

Арамбаша, једна од главних личности у комаду, причајући како је из Босне прешао у Србију да ноднре вод Карађорђем, прича и зашто је после из Србије отишао и наводи овај узрок (издање од 1889, чин II, сц. 3):

»Поштo народ под злокобном срећом
»Овет клону, да нбах да с' уклоним,
»Ал' витезнна Милош Обреновнћ
»Задрза ме, опет Србе дизе
»И, очистив земљу од Турака,
»Мир уталиа с нима. Ја не могох
»Мир свнкнути, на се обавргох
»Ово себе ће да косна нодиме:
»Куд ће суза ако не на око?
»Куд бих и ја до у Босну бјегу?«

У тексту из 1851, међутим (заиатнмх годнна!), он изводи други узрок:

»Там', (у Србнји) и осих догод Карађорђу
»Свстла глава с рамена не падне.
»Издајнички у сну оборена,
»Јох сравнто! од срђашке руке.
»Тад ни крпо Шумадије одех,« итд.

нао дневној публици, допашће јој се и остале његове трагедије. Ово, дакле, што од народног репертоара пропадне на вечерњој представи, сачуваће се на дневној. На дневној представа пређе добро и Стерија, и Суботић, и Бан, и М. Јовановић, и М. Поповић, и Шапчанин, и сви други за које се бојимо да на вечерњим представама не пропадну. И, због тога, у место што се Позориште дневним представама користа да дâ „комаде за касу," ми тражимо да их оно за старији националним репертоар употребн, управо за националну трагедију. Позориште ће имати исте користи које и досад а наша трагедија биће осигурана. И ако Позориште то одиста буде хтело, онда му ваља дневне представе и иначе преустројити. Те представе још нису тако уређене како би одржавле националне трагедије било још боље и корисније. Треба завести цео систем *класичних дневних представа* која су француска а по угледу на њих и друга позоришта завела. Треба, наиме, боље организовати публику и н. пр. преко управа средњих школа, нарочито познати њене, пуне разреде школске, да са наставницима заједно дођу на те представе. Треба, даље, и ако је то мало теже, установити и конференције позоришне, т. ј. предавања која би стручни људи, непосредно пред представом комада, у Позоришту држали о самом том комаду за који је потребно припремати пажњу публике. Треба најпаз, и ако и за ово има тешкоћа, комбиновати два подужа комада за једну представу: пред трагедију, дати и једну комедију у три чина која ваше правуче свет (наравно да се онда одмора између чинова уклоњу с исколица). Све су то ствари које се одавна практикују у уређеним позориштима и ми имамо само да их примимо, у колико можемо. И тек кад их примимо, ми можемо рећи да су нам дневне представе као што треба, а кад то буде онда ће и национални репертоар бити уведен као што треба. Тај репертоар дакле, управо онај део његов који још не може да наће пријема код вечерње публике, има своје место у дневним представама.

И да сведемо све и закључимо питање о пријему националног репертоара, тај репертоар одиста је остварљив и могућан. Комедије и интересантнија комади могу се одржати на вечерњим представама; трагедија и све остало сходније се и сачувати у дневним представама. И тако ће цео национални репертоар наћи своје место у Позоришту.

Само, сад на крају овога, нужно је да једну напомену учинимо да бисмо се боље разумели. Кад кажем: цео национални репертоар, то не значи: целокупни број драма које смо раније набројали. Кад смо то набрајање чинили, ми смо хтели више да покажемо однос Позоришта према националној драми него да поимење издвојимо драме које нарочито препоручујемо. Питање о нашем репертоару тако је мало сазрело да није још могућно ово издвајање као што треба извести. Због тога, ми смо се ограничили само на то да назначимо један списак писаца и дела, достојних да се уваж у обзир: право одабирање имена и дела оних списка управа има да узима нарочите писце и да њихова дела поступно ставља на репертоар. Са сваким од тих писаца, она има да чини специалне пробе, онако као што је ове године с неким почела. Од сваког треба да узме неколике најбоље и најинтересантније драме и да најпре са њима покуша. Ако се те драме приме, нек узме и друге истога писца, и опет оне боље и важније, и са њима такође покуша. И тако даље, редом, све док не искрпи пиићчев репертоар или док се не увери да с овим не може правити даље пробе. И после, што се тиче драма слабијих и од мање важности, почетничких драма једнога писца као и ствари пригодних или без претенсија, управа их може слободно жртвовати без штете за националним репертоар. Управа може чак жртвовати каткад и самога писца ако се његове драме покажу сувише слабе. За националним репертоар није важно да се сваки од поборајућих писаца или сваки од поборајних драма одржи у Позоришту, него да се један известан преглед драме изведе и утврди, преглед који може, у ширем или ужем обиму, представљати националну драму у свима епохама њеног развијања. Ово што не може да се одржи, нека слободно отпадне. Ако је то ствар која иначе не треба да пропадне, нека је спасава штампа. Ми смо тражили да Позориште учини услуге књижевности а не да потпуно замени штампу. Ми смо тражили само то да и наше Позориште користи нашој књижевности онако као што то француска својој чине. Ово, међутим, што ни француска позоришта не могу за своју књижевност да учине, не мора ни наше за нашу чинити. А француска позоришта, то је познато, ако држе *Сида* не држе *Атилу*, а ако држе Корнела не држе Ротруа.

И сад, ми бисмо могли наш говор на овом месту и прекинути. Питање о националном репертоару изгледа да је закључено кад је показана остварљивост овога репертоара. Али то није све. Овај репертоар није само остварљив него и користан. Он се неће само одржати у Позоришту него ће овоме и користи донети. Користи ове, међутим, ако нису врло блиске оне су од пресудне важности по Позориште. Ако се резултати не покажу одмах, показаће се, што је важније, у свима важним странама Позоришта.

Прва корист коју ће Позориште имати од националног репертоара, то је боља страна репертоар. Ако се национални репертоар уведе, побољшаће се страна. Стпар изгледа на први поглед чудна, али је иначе проста и јасна. Оба репертоара, и наш и страни, у тесној су вези. Од врсте и каквоће страног репертоара зависи какав ће пријем и успех и наш репертоар имати. Ако се у страном репертоару узме неговати најпаче она врста комада која је за ширу публику најпривлачнија, а у српском она врста која у публици најмање симпатија ужива, онда ће такав српски репертоар, поред таквог страног, коначно пропасти. Претпоставите н. пр. да наше Позориште предузме давати два пута недељно оперету а два пут националну трагедију: наравно да ће оперета увек имати публике а трагедија никад. Кад, дакле, ствари тако стоје; кад т. ј. национална трагедија мора да има осложаја у страном репертоару, онда јој тај осложај треба и дати. А који је тај осложај? Који други него страна трагедија и у опште драма од веће литерарне вредности? Ми смо видели да публика не воли националну трагедију поглавито зато што не воли ни трагедију у опште. И даље, видели смо да трагедију не воли зато што не воли собилне комаде у опште. И можемо додати да она ни страну нашу комедију не цени довољно зато што не цени ни страну стару, т. ј. класичну комедију. Треба дакле да је напикнете на класичну комедију, на модерну драму и наресните на класичну трагедију, ако је мислите наћи на националну трагедију и национални репертоар уопште. Треба дакле, да имате јак класичан репертоар, управо стару и нову драму од велике вредности, ако хоћете да национална буде остварен. Или обратно, ако уводите национални репертоар, морате појачати и класичан. И вопше Позориште ће увођа национални, то онда тим самим мора појачати или управо увести и класичан, што значи, да у приликама у којима се Позориште сад налази, увођење националног репертоара значиће у исто доба и побољшање страног.

А то побољшање (ми сад напомињемо на велика позоришна питања, која, наравно, потребују и опширно дискутовање, али се не смемо задржавати на њима него их морамо само летом прегледати) одиста је нужно. У том страном репертоару, онако шареном и непробраном како га сви познајемо, ово што је најмање развијено и најмање истакнуто, то је класични репертоар, управо репертоар од веће књижевне вредности. Од већих драмских писаца, старијих и новијих, врло су ретки они чија дела, сва или сва главна, наше Позориште има у свом репертоару. То су, колико знам, само Шилер, Иго, Лесинг можда, Скриб ако хоћете, и можда још један, најмање два (уз то су они још и доста, често и сасвим, забављени; ко зна како пребеђени итд.). А толика драга, тако исто добри и важни, или још боља и важнија, заступљени су у репертоару или с недовољним бројем драма, или нису никако на заступљени. Од

Шекспира н. пр. има само пет шест драма, од Гетеа и Молиера по две три, од Голдонија ни толико, од Расина само једна, од Корнеља ни једна. А што се тиче модерне, н. пр. француске драме, која се код нас више преводи, ни ту се репертоар не одликује избором: у множини писаца од пролазне вредности, једва видите Диму и Ожијера са по три четири драме које по три четири године чекају на ред. И онда, наравно, такав репертоар, у коме литерарног избора тако мало има, не може остати. Њега треба попунити и побољшати, управо попуњавати и побољшавати постепено, и ако за то неких тешкоћа има. Јер, најзад, све се те тешкоће дају савладати. Ако публика није спремна да прими бољи репертоар, спремајте је тиме што ћете јој све бољи репертоар давати. И овде вреди оно Сарсеово начело, и то још много више. И после, публика и прими каткад. Ако није примила *Клавига* примила је *Егмонта* врло добро: представе овог комада спадају у оне које су зимус највише биле посећене. Има, дакле, ствари у класичном репертоару које неће ни публика одбацивати. Тим стварима попуњавајте свој репертоар, њих непрестано имајте у виду. Колико их год више дате и омилите публици, толико сте подигли углед Позоришту, толико побољшали његово стање, толико одговорили његову позиву.

Јер, најзад, то и јесте позив Позоришта: да негује озбиљан репертоар, да даје драму од праве литерарне вредности. Често се у последње време чују неки, нарочито женски гласови: како Позориште треба највише оперету да даје, како је у оперети будућност његова, пут којим оно треба да иде итд. Ништа, међутим, није нетачније од овога. Оперета, најпре, није никаква озбиљна тековина. Оперетска музика није најпреча за неговање музике у нас. За право неговање музике, нужно је класичној музици места наћи, оној коју је сад баш Позориште узело неговати и ради које је и нарочите концерте морало установити, кад веħ и о неговању музике оно мора да брине. И после, оперета не одговара ни способностима нашег Позоришта: саставу глумачке трупе, н. пр. и иначе. И напослетку, она се противи и самој природи Позоришта, његовом устројству, законским наређењима итд. Ако, најпосле оперета ипак, треба више да се негује, нек се начини једно нарочито позориште за њу. А ово Позориште, међутим, мора неговати драму и имати што чистији књижевни репертоар. Јер је оно, као год и Француска Комедија, као Бург, и као и свако друго субвенционисано, државно, народно позориште, обвезано да озбиљан репертоар негује, да класичну драму износи. То је његов позив, његов задатак, циљ, мета, дужност, пут којим треба да иде. И ето на тај пут гони га баш национални репертоар. И ето то је та права корист коју овај репертоар доноси.

(свршиће се)

Павле Поповић.

Ђура Јанковић, срп. песник (по фотографији). Ђура Јанковић, син Паула Јанковића — Баће — (бившег попечитеља правосудија, просвјештенија и финансије, члана Совјета), унук Јанка Ђорђевића Десимирца члана Правитељствујушчег Совјета, рођен је у Београду 1851. год. фебруара месеца.

У Београду је свршио гимназију и три године права, па је онда отишао у Грац, учио медицину и одатле у Беч опет тога ради.

Био је бурш, и имао је неколико двобоја. Његово лице било је ишарано од ударања мачева.

Био је леп, веома симпатичан, и жувиала и женскиња мио; добар друг; лако је свакој пару са другарима.

Кад му је било 16 година заљубио се најпре у једну, па онда у другу девојку, којима је љубав у стиховима изјављивао и то без застоја, без претходне спреме, и као би говор водио у стиховима.

И немачке је песме писао.

Српске је песме писао са лакоћом, каква је ретка. Писао је речито као слово.

Није био охол, није био славољубив, и за то је и непознат остао.

Писао је у »Зори« неколико причица и новела. У »Вили« г. Ст. Новаковића има штампаних његових песмица.

Најлепше песме штампане су у »Врзином Колу«, али су махом ти бројеви уваљивани.

Превео је Марселезу и то тако, да од оригинала ни мало не одступа. Драматисао је Тараса Булбу и Гусарског краља. Обе те драме нестале су из Народнога Позоришта.

Превео је Шах Краљу, Мајур Сукдоврат и још нека дела.

Оженио се у Смедереву 1874. г. а умро 1875.

Није довршио медицину, јер због рђавог управљања имањем од стране старалаца није био у материјалној могућности.

Оставио је по смрти неколико свезака својих песама, које су нећином пропале.

Рукопис од три песме: Верово сам, Љубио сам, Надо сам се предао је своме сестрићу Арси Ј. Милићевићу, који је тај рукопис дао г. Сими Аврамовићу, кад је тражио да нешто пише о Ђури. Том приликом дао му је и рукопис превода драме Вечити Јуда.

А. М.

Парке (сликао М. Туман). Парке су римске богиње и исто су што и старогрчка Моира. Парке су суђаје т. ј. богиње које бележе човекове судбине: рођења, среће или несреће за његова живота и смрти.... Римљани су из почетка обожавали само једну парку, али су их доцније имали три које по именима беху Клоти, Лахеза и Атропа.

Зграда генералног консулата Краљевине Србије у Скопљу (по фотографији). Ово је онај дом у који су уперти погледи овог ојађеног дела српског народа коме је Усуд доделио тешке дане робовања; ово је онај дом на ком се поносно вије тробојница српска — нада браћи заробљеној да имају брата слободнога који их не може и не сме заборавити.

Овај је дом својина српскога сина потлачене Маћедоније, дом Србина скопљанца Тоше Јовановића који погибе овил дана од неbratske бугарашке руке. —

Турска војна музика честита пред српским консулатом у Скопљу крсно име Њ. В. Краља Александра I. (по фотографији). Леп зимски дан, рекао би пролећни је, освануо у Скопљу. Св. Никола Крсно је име Њ. В. Краља Александра I, те турска Царска Војна Музика дошла пред српски консулат да врено српског дипломатског представника честита Крсно Име српскоме Краљу. Срби скопљански окупили се око консулатског дворишта, слушају царску музику, па знајући за што је ту, шаљу у немом изразу и своје најлепше честитке и своје потсвесне жеље.

Биће белаја (сликао г. Урош Предић). Доручак је већ спремљен и тек што се породица није окупила око стола. Нешто љубопитство а нешто и добар дечји апетит доведоше малог голуждравца у таквахној комуљаши до већ спремљенога стола. Ко ће сачекати старије када се и он сам може да послужи? Мало се врошити на прсте, пружити ручицу, па.... биће белаја!

Већ позната г. Предићева марљивост у изради и симпатичност изабраног предмета одлике су и овог као и свих осталих радова овог српског уметника.

† Емило Кастелар

»Не може се тежи и несрећнији положај замислити од положаја великана који је приморан да гледа последњи ропац своје љубљене отаџбине и који мора нем да управља за све време пастуха, несвестице и беснила који њеном распаду претходе, и да гледа како јој знаци живота један за другим ишчезавају, док најзад ништа више не преостане до хладноћа, мрак и трулеж.« Ове речи чувеног песника Миколеја падоше нам на ум када прочитасмо вест да је највећи Шпањолац овога века, Емило Кастелар, умро. Сиромах Кастелар! Педесет година неуморне борбе и неуморног рада, како на политичком тако и на научном пољу, које је овај славни потомак славнога Сида Кампеадора за спас, благостање своје драге отаџбине провео, остале су безуспешне; сви његови напори да своју отаџбину — некадању владарку земљине кугле — спасе од спољнег и унутрашњег

расипања, били су узалудни. Антидинастичка рођења Дона Карлоса, од којих истина никаква озбиљна опасност није претила данашњој династији, али која су политички деморалисала шпањолски народ и ишла на руку резолуцијама појединих влада, а нарочито шпанског клерикализма; беспримерна корупција удружена са тиранством, која је владала међу чиновницима шпанских колонија; несавесна и лабава државна управа у самој краљевини, све је то терало Шпанију у пропаст, тако, да је само један једини спољни удар, као шпанско-американски рат, био довољан па да Шпанија, та дивна земља романтичности о којој су песници свију народа певали, та некадања господарица свију прекоморских светова, — клоне и пропадне исто тако као што су и стари народи Мексике клонули и пропали под њеним ударцима.

Пуних четрдесет година био је Емило Кастелар у свима јавним питањима у Шпанији ауторитет којег је мишљење од свију, па и највећих његових политичких противника, било поштовано. Он је био први хисторичар, први политичар, први журналиста и први говорник, а на свима тим пољима исколачала се права песничка душа чији су једини идеали били: Човечанство и Слобода. Прелистајте све његове штампане говоре и на свакој ћете страни наћи одушевљене, ватрене речи пуне песничких полета и непобитних истина, а све за слободу и напредак. Отворите ма коју страну, прочитајте ма који редак, и ви ћете прочитати славопој слободи и напретку човечанства: »Руке које су васелену створиле — бушене су клинцима ропства; усне које су васељени живот удахнуле — склопљене су леденим дахом смрти. Онај који је воду створио — морао је жедети; онај који је сунцу огњено море дао — морао је мрзнути; а његова смртна борба која је плочу са његова гроба дизала — није била у стању да омекша срце тирана. Величанствено дело бола, посвећено земаљском праху, човеку, бескорисно је дело, дивљачно спасење за оне који још у ропству стењу.«

»Како, на који начин и с чим се ствара напредак? Ствара се с помоћи отпора, с помоћи борбе. Из сваког уређења, из сваке конституције, из сваке старије идеје излази нова идеја и нико је не може у томе спречити. Само ако се идеји остави потпуна слобода, у стању је да ликује с помоћи договора, јавних збора, асоцијација, штампе и општег права гласа; не остави ли јој се та слобода, онда идеја плане као барут, и сврљује у тисуће комада просто на коме њени противници и гониоци седе.« и т. д. и т. д. Оваквих цитата могли би смо тисућама из беседа Емила Кастелара навести јер је свака његова реч пуна неодољива чара а свака његова беседа и новинарски чланак несравњеног стила.

Од огромне масе његових штампаних беседа и новинарских чланака, за нас је најважнији и најмилији чланак о Србима и српској историји, који је Кастелар штампао у париској „Nouvelle Revue Internationale.“ Ни један од страних писаца није са толико одушевљене љубави и дивљења а са толико осећаја о Србима писао као Емило Кастелар. »Ја не познајем историје« — вели Кастелар — »која би заслуживала више пажње и проучавања, него ли што заслужује историја борбе за независност у Србији. Када их сав свет бејаше сахранио, Срби се дигоше до висине најјачих народа несаломљеном силом свог карактера и непрестаном крепошћу своје мисли«. . . .

»Погнута до праве земље, знала је Србија да се листом исправи кад је уочила згоду, да би могла прећи из ропства у слободу. Нико није као она познала моћ и слабост турску. Нико као Србија и Срби није се окористио човекољубивом реформаторском политиком Јосифа II, цара аустријског. Нико као овај вајредни народ, са својим јунаком Кара-Ђорђем, није се борио противу султана, кад у почетку овога века јевропске прилике утрше пут победи.“

»Нико до Србија, од Милоша, који је био оруђе у рукама сељака, не хтеде учинити апостола и спаситеља. Историја њезине независности личи епосу из јуначких времена, по величанственој храбрости, којом блиста свака страница јој; а пуна је политичке вештине, са вештине и опрезности, којом је у њој испреплетено јунаштво. Само је тако двадесете године овога века, када је Русија оставила својој судбини а на милост и немилост Турчину, могла Србија, посрћући и устајући, како јој кад срећа помагала, борећи се или уговарајући, како је кад требало, кајући се или крвећи, мученица или робиња, у неким згодама пуна храбрости богословне, а у другим опрезности дивније и од саме храбрости; с девојачком смелошћу а увиђавношћу мудрачком, само је тако могла Србија постати народом који, премда је плаћао данак Турској, бејаше опет независан, те постиже да јој Јевропа заједнички осигура и иде на руку у тежњама за величином које јој дух крепи, након толиког понижења и робовања на плодном и тајанственом Истоку«. . . .

Емило Кастелар рођен је 8. септембра 1832. год. Свршивши университетске науке у Мадриду придружи се он 1854. год., када је букнула јулска револуција, демократској странци, поставши сарадником њених листова. Доцније, када је постао професором историје на мадритском универзитету, основао је Кастелар лист „Democratia“ који је у друштву са Карасконом уређивао. Због великог утицаја над универзитетском омладином буде му, за време министарства Нарваеца, положај професура угрожен, а када због тога омладина поче демонстровати, би он професуре свргнут и уклоњен. После несрећног устанка од 22. јуна 1866. год. побегне Кастелар у Француску, одакле се вратио у Мадрит чим је букнула септембарска револуција 1868. год., где га је омладина са највећим одушевљењем дочекала. Од тог доба постаје Кастелар највећи поборник федеративне републике. Градови Сарагоса и Лерида изаберу га за посланика у Кортес а мало за тим изабере га републиканска странка за члана директоријума. 11. фебруара 1873. год., када је краљ Амадеј дао оставку и република проглашена буде Кастелару поверено министарство спољних послова, али већ 7. јуна исте године даде оставку, због цепања републиканаца и радикала. 26. августа исте године буде Кастелар изабран за председника Кортеса а 7. септембра за председника министарства са диктаторском влашћу. Да би угушио устанак у Картагени и стао на пут карлистичким рођењима, установи Кастелар стајаћу војску, ради чега га напустише његови присталице и на састанку Кортеса, 2. јануара 1874. год., изјавише неповерење, те Кастелар даде оставку на председништво. После успостављена монархије под Алфонзом XII. даде Кастелар оставку на професуру и оде у Париз да живи, али се већ 1876. год. врати натраг када га град Барселона изабра за свог посланика. Од то доба па све до 1893. год. када се је повукао са политичке позорнице, био је Кастелар највећи бранилац демократских идеја у Шпанији, борећи се противу шпанског католицизма, тражећи за Шпанију равноправност вере и слободу наставе. Приликом дебате око адресе Кортеса 1878. год. издао је један демократски манифест у коме је тражио повраћање устава од 1868. год., слободу вероисповести, слободу штампе, наставе, удружења и зборова. После Француско-немачког рата тражио је путем штампе савез романских народа противу германских, — идеја коју је пре кратког времена, после шпанско-американског рата у једном бечком листу, поново покренуо.

Кастеларове беседе скупљене су и штампане 1885. године у четири књиге. Од осталих његових радова вреди споменути: »Успомене из Италије«, »Студије о средњем веку«, »Из историје, религије и политике«, »Скице о људима и идејама«, биографију лорда Бајрона, историски роман »Фра Филип Липи«, и његов »Говор пред шпањолском Академијом« о модерној цивилизацији.

У Емилу Кастелару изгубио је шпански народ свог најбољег сина; губитак, који је тим већи и осетљивији што се шпански народ налази у таквом положају у коме се карактери и таленти као Емило Кастелар не даду ни прежалити ни заменити.

Ј. Адамовић.

НАУКА

О светској изложби у Паризу. За идућу светску изложбу у Паризу приправљен је читав низ различних чудеса. Највише се истичу мареорама и сидеростат, који ће, без сумње, највише зачинити будућу изложбу.

Мареорама је, дивна колосална четвртаста зграда у стилу »Ренесанса«. У њу воде осредње ступе, које представљају лествице морског брода, и сама мареорама — прав на броду океанског пароброда »Progres«. Прихвати један помоћник капетанов, учтиво објављује, да ће се за пет минута пароброд кренути. За овим долази бифетски халов са понудама разних напитака. Према програму, путовање почиње од Марсеља. И, одиста, види се како пароброд стоји усидрен у Bassin de la Joliette. С леве стране, изнад нарене градске панораме, виси грандиозни монуменат „Notre-Dame de la Garde“. На десно, изнад плавог широког мора, види се романтична острва, може се распознати чувени Chateau d'If, свима познати из »Монте-Криста« од Диме оца. . . .

Настаје тренутак поласка. Чује се увећано звиждање, затутњи тужно-свечано »сирена«, пароброд се стресе од удара точкова и полагано се креће из луке. На мосту мали капетан погледа у даљину, покретом руке издаје заповест двојици мрнара, који брзо окрећу точак пре но ишту његових обрта. . . .

Пароброд излази на отворено море. На један мах се колеба и светлуца на сунцу мало таласање, пароброд се поњаја лула, али је море дивно и, поред тога, пароброд се миј, због своје особите направе, не клати ни при највећој бури. . . .

На отвореном мору неограничена тамноплава даљина; нигде се не види сем великих морских тица које се љуљају на таласима, а од времена на време помоли се делфин и напира но води дугу и поново утоне у бисерњу пучину. У даљини на хоризонту види се њихов пароброд и поноћни с једрилима: они иду из Бевона. . . . У једном крају пароброда свира оркестар, нарочито најмљен за пловну гостионицу. Публика весело ћаска у многим групама, тема је разговора питање о морској болести. Даме исказују своје страховање, кавалери их уверују тврдећи, да се морска клатња не може ни замислити en plein Paris.

Не прође ни по сата, кад се на предњем крају пароброда (на паробродском bien entendu) чује узвик „la terre!“. . . Наш пароброд, као што се види, ишао је таквом брзином, да се већ налази надомак Ђенове.

После малог задржавања у Ђенови, пароброд иде у Неапол, одавде у Александрију, Порт-Саид, Бомбај, Калкуту, одавле у Сингапур, Конг-конг, Шангај. Из Шангаја у Нагасаку, а отуда у Владивосток, где при улазу оркестар свира: »Боже цара храни«, и мрнари скупљени кличу »vive la Russie«. . . . Из Владивостока пароброд иде у Сан-Франциско, затим посећује Валпараизо, Буенос-Ајрес, Њу-Јорк и завршујући прелаз преко Атлантског Океана долази у Лондон и отуда се враћа у Француску. Цело путовање свршава се по врло мирном мору, време — као поручено, ни више ни буре, вазда небо плаво (од обојеног платна), над главом температура пријатна и без оштрих промена, и ако је разлика у ширинама: доста је рећи, да путници чак и на Црвеном Мору нису свидали горње хаљине!. . . За све време путовања, нико се није уснавао, нико није пао преко ограде, у кухињи није било квара, у подруму се није појавио пожар и, на завршетку уживања кад се пароброд вратио у Француску, објављено је, да се пароброд не налази у Марсељу, но у Хавру, на два корака од Париза.

Сидеростат. Сидеростат је — дугачки шипак од камена, висок за половину више од раста човекова, а са врло широком осно-

ком. Дуж пишаће, на ирху њеном, утиљења је хоризонтално колосијек док, која је састављена од 24 дела (колута) а дужина 60 метара а у дијаметру 1 и по метра. Сваки објекти тежи 900 килограма. Исиред цеви налазиће се отседиоц, на коме одбијају сваке небеске свеиласе. Ово свиђање, тачније објективна цеви, преноси се на велики закон. Помоћу јачине стакла, побочна система показују се звиједеви поједу увећана у 10 хиљада пута. Овај чудноватн инструмент и зове се спидростат, творевина Дедонска.

На спидростату нађе око нашли се на расгојању свога само осмдесет километара од месеца!... Сматрало ово је колосалан успех, ако се само сетимо, да су до данас најдаље телескопи, који постоје, увеличавали само 4000 пута.

*

Насељеност земља Поречке Реке — Поречка Река има два изворна крака: десни се зове Пржајка, а леви Шашка. Пржајка спаја се крозја између Столя и Дели Јована, а Шашка извире испод брда Кобиљске Главе, истиче од Мајдановца. Ова се два крака састоје код једнога врха, на коме се налазе рушевине Милошеве Куле, и гроде Поречку Реку. Она нема ни једне важније притоке. Врело је комонуни, да се с обеју страна ова уиља налазе развалине старих римских градовина. Оне на десној страни зову се Кула, на левој пак — Страна.

У слизу Поречко Реке налазе се свега 7 села, а нема ни једног градића ни града.

Најсеће је село Горњане у коме је 2020 становника — 1 —

У села која имају по 1500—1000 ст. спада Рудна Глава (1490) и Пржајак (1130) — 2 —

Од 1000—500 ст. имају остала четири села: Калочевац (730), Такда, Тополница и Мосна (530) — 4 —

Као што се види, у Поречкој Реци је само 7 насељених места са 7.260 ст. Становништво је све сеоско.

Исто је сами оне реке велики 538 км², а на њему стапује комонутни број становника, нашли ли је њих насељеност: само 13 ст. на 1 км². Она стоји према насељености у Србији као 0,37 : 1 —

До целокупне површине Србијине Поречка Река захвата $1,1^{0}/_{0}$, а од становништва $0{\cdot}31^{0}/_{0}$.

Једно насељено место долази овде на 1030 ст. или на сваких 77 км².

Цео слив има три велика села што значи, да једно долази на 179 км².

Од изворних крајова десни је гушће насељен; непосредна сама ријеч него оба изворна краја.

Пржајка (106 км². — 1830 ст.) на км². има 17 ст. На њој су два села: Пржајка и Такда.

Шашка (236 км². — 3480 ст.) на км². 15 ст. И у њеном су сливу два села: Горњане и Рудна Глава.

Непосредне саме Поречке Реке велики је 196 км², а на њему три села (Калочевац, Тополница и Мосна) са 1920 ст. Значи да на км², долази 10 ст. —

На карти косрвено пише: Велико Горкане и Мало Горкане као два засебна села, и Тополница.

Т. Радивојевић.

КЊИЖЕВНОСТ

Шеста годишња скупштина Српске Књижевне Задруге. — На дан 21. мја ове године одржана је, уз лепо присуство задругара, шеста годишња скупштина овога нашега најзаиитеснијега књижевног друштва. Скупштину је отворао врло лепом реч председник Задругин г. Перо П. Ђорђевић, а затим је тајник г. Б. Јовановић прочитао врло искрпан извештај о управном раду, из кога ћемо изнети само неке податке.

Да би што боље разширила свој просветни утицај и у крајевима изван Србије, а и спажно помогла тако важну српску културну установу какав је Српска Штампарија у Загребу, управа је јетос повеле и штампање, поред и растурање редовних кола за све српске крајеве под двотрорадарском хонорарном, као и прибирање свих прихода во тих крајева. Таме су (нарочито услед новога слагања дела) настали за Задругу већи издаци годишњи, али ће и несумњиво већим бројем годишњих задругара они касније бити подмирени. Већ ова година рада показује у том правцу лепог резултата, те је отпадања нада управи Задруге и Штампарије да ће тај број за 2—3 године нарасти и на 4000 (док је до сада бно мањине 2400).

Број задругара за VII коло (за год. 1898.) износи до скупштине 251 добротвора, 1840 основача и 4427 уписача, као и 100 задругара који свај улог дају на отплату, што свега чини 6018 задругара, а то је за 150 више него јанске године. Старих кола продато је прошле године (ов VI кола) за 3052 динара, а од ове године до сада за 3771 динар. „Забавник“ је имао за ову годину 3500 претплатника.

Управа сада ради на утврђивање програма својих даљих издања и нада се да ће до године бити готова с тим послом. За сада је одлучила да у VIII колу изда: *Житије Герасима Зелића* 3. (и последњу) књигу, *Лирске песме Симе Милутиновића Сарајлије*, *Приповетке Л. К. Лазаревића* 2. (и последњу) књигу, *Слике из српског живота од Л. М. Веселиновића* 2-(и последњу) књигу, *Нашу Славу* од Ст. Срећна, *Гоголеве Мртве Душе* у преводу М. Ђ. Гавриловића и *Вођа и вођи* од Влад. Д. Тодоровића, а у даљим колима: *Порекло народности* од Бестта, *Холандију* од Кл. де Ажанкиа, *Приповетке* И. И. Вукићевића, *Приповетке* С. Матавуља, *Светле слика* Драг. Ј. Илића, *Приповетке* Св. П. Рајковића, *Књижевне оцене* Св. Вуловића, *Антологију* српске *Лирике* од Н. Ђорђића до Вракна Радичевића, *Домаћа писма Доп. Обрадовића* и нека дела Ђуре Јакшића, која је сви откупила.

Још ће Задруга ове године о педесетогодишњим умановима књижевног интерава дра Јосипа Јовановића Зиђа издати његово *„Дејо песме* у лепом руху и сукупним илустрацијама, да се тиме с једне стране одужи једном од својих оснивалаца, а с друге учини нешто и за нашу децу, за коју до сада још ништа није могла учинити.

За врих шест година свога живота Задруга је имала на управљање само један књижевни фонд: фонд попа Михаилла који је у 1000 динара основао житељ сиц др. Лаза М. Дмитријевић. У току прошле године добила је Задруга још један фонд. На глас о смрти свога добротвора друга пок. др. Ђорђа С. Ђорђевића учинили су његови школски другови плод на све његове пријатеље и познанике да му учине трајан спомен оснивањем књижевног фонда. Усмех тога плода је *Задужбина* пок. др. Ђорђа С. Ђорђевића“ у 1523 динара коју су другови предали Задрузи да приходом од ње сваке године награди по једно дело, које се баш о српском народу. У току ове године нам добила је Задруга на управљање и: „Фонд игумана Филарета Петровића“ у 1000 динара, да с њим учини као и са Задужбином пок. Ђорђевића.

После овога тајничког извештаја прочитао је благајнин извештај о стању Задругине имовине на дан 31. децембра пр. год., по коме је у прошлој години примљено 55.760, а потрошено 41.674·96 динара, те је према томе Задруга ушла у ову годину са остатком новчаног капитала од 14.080 динара. Сем тога имала је: стално таванице 32.968·29 дин. и зградом 2500 дин.

По прочитању ових извештаја скупштина је на предлог управни проглашена за највредно заузимање за Задругу во чл. 17. хранила за добротворе ове повереније: Вељка Радојевића, трговца у Херцег Новоме, Владимира Ђорђевића, професора у Крагујевцу, Косту М. Поповића, судског писара у Пироту, Пашу В. Буњића кадета у Београду, Сашу Фишековића, учитеља у Мионовници, Васу Николајевића, протуу Пироту, Васу Симића, учитеља у Палањни, Велу Павловића, учитеља у Јагодини, Душана Поповића, учитеља у Руми, Слободана Поповића у Будви, Стевана Благојевића, благ. изгедниковце у Шиду, и Танију П. Костића, свештеника у Гор. Милановцу. Сем тога је за ревносно заузимање изјавила своју јавну захвалност и признање још 21 повереница.

Затим је скупштина примила извештај о имовинском стању и дала разрешницу управи и благајнику, па се онда прешло на дебату о извештају о управном раду. Дебатн. У њој су узели учешћа Павле Л. Поповић, Слободан Јовановић, Љуб. Јовановић, Јован П. Томић, Љуб. Стојановић, Перо П. Ђорђевић, Павле Д. Марковић, Алекса Стаховић, Живан Живановић и Урош Благојевић, и ако није текла с оваквих мирнове и тактичности, какве ће требало желети у скупу овакво образованих људи, у главноме је крајњала с похвалом рад управни и изнела само неке ситне напомене и жеље за повољнију, после ове је скупштина једногласно примила к знању извештај.

За председнике рачуна у овој години изабрани су Милутин Ј. Марковић и Урош Благојевић.

На место двојице чланова који истичућу изабрани су исти: Богдан Поповић и др. Светозар Радовановић.

Пошто је председник захвалио свима присутнима на пажњи и дубоки према Задрузи, затворио је скупштину, која је трајала пуна 3 сахата.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Шест вечери Г-це Х. Шумовске у Народном Позоришту. 1) Судерманов *Завичај* 4 и 9, Шилерова *Орлеанка* 6 и *Мали Лорд* 11, 13 и 16 маја.

Међу новинама и новинарьима што их је Пар. посорините припремило одвежењу своје већ заморне публике, у овим пријатним данима сезоне, нетери Г-ке Шумовски сказао су једно од најсрећнијих и најразређенијих.

За своју врсту којану на београдској посорници Госпођица је извађала три узора: Магду (Судермано »Завичаје«) Орлеанку (Шилерову) и Малог Лорда.

Магда, познати породични буктовања Судермановог, одбегла је од куће, од сановоље очеве, од старих, сурових обичаја и предрасуда, од пакетаног јој просвоја, и неке досадне тетке. У туђем свету с в о ј о м з а к л у ч о м постала је жешка и славна, и кад једном, случајем неким, као прослављена уметница дође у свој завичај, нема је познаду, и ту сад у новом сусрету у кући настоје читав низ породичних сцена и — старе борбе, коју отац и кћи и даље неуморно и сад све заинтересније и остало настављају. Отац је и даље новопостављени породични тиранин, наоружан старим патријархалним моралом, расположивим покрстовље и сад још у скрупулозно осећарсе части и — сујевом у добро очувано име своје жкери. Магда је стара буктовања дух, подигнут сад још заблиставима уметности и славе, пуним уверењем у своју личну вредност и слободу и — окрабрен сећањем Судермановим. Ту Магду изобразе је Г-ђа Шумовска за своју врсту којану врло добро, и ако је ова најновија за њу. Ми немамо ни овде врати своје задовољство, што у сећању и пажњости београдске публике има још толико, ако и конзервативног, природног и паметног инстинкта, да јој се Магда не допадне, али хатамо да кажемо да Судерман може бити задовољан својим тумачем у Г-ђи Шумовској. Њена лепа, снажа и врло симпатична појава, њени смишљени и врло слободни покрети, њена дикција и њена предавост Магде: довели су овој најуспешнији и несимпатичној Судермановој ситури више симпатија но што их је она пашкала у београдској публици. Најобља новина у Магди овога пута била је њена бриљантно и до ситница вредно проучена игра. Али као је Г-ђа Шумовска донела Магду са неважних говорница где је уз познату симпатију Судерману сваки његов потез израђен, њиансиран до најзадњих потеза, то је у овој улози, и са заверама на неколико малих и нешто декламаторских прелаза нарочито код топлијих и пежнијих места, публика оне вечери остала јој у недоумици у тачном суду о њеном таленту и вредности, о њеној оригиналности, и неке је, уз симпатичну појаву, видела у њој добру вољу глумичку. Али је што, и поред учињене резерве, са многе искрености и свгурношћи хвалом подражена њена јуначка О р л е а н к а. Поред врлине проучене улоге и среће спонтаности, њена јуначка Орлеанка имала је оне вечери превроту дикцију; и само они који знају колико је то за нас на данашњој београђској посорници новина и најопасније, разумеће сјајан покладомонат кте га је у устићену (мало неспедно) о женом српском језику резао један од критичара, и колико је рада из тих уста чула Јаворка. Војводанка, Стерија. Трећа улога и у њој је, нисам. Г-ка Шумовска стекла највише успеха, била је М а л и Л о р д. Мали Лорд је драматизован (нечији) роман А. Ла Fenillet. Мали аристократа одлично се девојком трајанског порекла и зато је искључен из породичног круга и љубави свог старог и строгог ока. Иод тог неблагосклоног брака је Мали Лорд, који је најзад по смрти очевој и останих костати једини наследник добара и титуле, а поправљен дух у овом породичном појединцу, у коме се, упркос свима очима он ће се настанити у свом деде, и среди утеснутог и суморног двора, и под титулом Лорда, он ће и даље остати бесбрижан, природни мали Американац; али ће својом племенитошћу, својом топлом љубављу промк деде, матери, сина, својом ведрином откривати лепоту среће старога трола, помирити успомене своје заборављене ока и своје несрећне прерано матере, и повратити живот овом опустелом и суморном гнезду сопином. Г-ка Шумовска умела је у своја »дјечачића« сву свежину, сву живост, сву дивост своју. Мали Лорд био је врло лепо и пријатно проведено вече: само жалити што је кокад тако лак и бапалан, да се не може ни дан-пут наседати, и што већ другог вечера, кад се изгуби оно мало интереса забуде и новине, човек на доцнје и доконији можда опали колико је тешко само спонтаном играти живност и нежност Малог Лорда колико су многа места можда нешто мања но некад, или неки покрети пре усиљени но нашим....

Већ из ово неколико асвадних утисака које тешко опазити да је Г-ђа Шумовска врлинама симпатична, и да се ова својом врлом стрмља да тој жажи сасвим одговори. Сасвимучни Магду ми нисмо крили резерву и бојазан да већ њом охрабреношћу игру Г-ђе Шумовске; али је исходно, и као чудно, са више воље учинити то, неправо и тачно, и жељ последњи двоју улога. Само на прва вокал разноина, у самој стварн нису сад реперторар врло је узан, једноли, сувише тежишан, да бн хтеля да у њему видимо све што би вод Г-ке Шумовске као дарените и добре глумице хтели да видимо, и чему је можда мало прилике било да се покаже. Магда је посматрајући, падувен заблудама, утеснут Судерманов дисхојот, Јованка идеално, жалосна поетска ситура. Мали Лорд безбрижан златак дечко из романа. Све су то занимљиве али ситне, мајушне ситуре. У свима њима мало је волиних, кунк, правих осећања; мало срца, слабости, страсти, живота; ниједно од њих није жива. То је што смо хтели још да видимо у Г-ци Шумовској, да да много искрености и тоналије закључимо што можда неће бити среће да је још досга пута и сворије виђено, а што није пало.

III.

ПАМЕТАР

6|18. јунија 1874 (пре 25 година) умро је Фран Курелац, члан југословенске академије. Родио се 2|14 јан 1811. (О његову књижевном роду има у Летопису Југословенске Академије).

11|23 јунија 1849 умре у Београду Исидор Стојановић, професор историје у лицеју, члан Друштва Српске Словесности. Родио се у Српској (Старој) Кањижи. (О његову роду има у Гласнику Д. С. Словесности).

12|24 јунија 1849 (пре 50 година) умро је у Београду од колере Павле Арсенијевић Поповић, секретар друж. савета. Бавом у Пешти радио је на Павловићевим Срп. Новинама. Т. 1841 преузе му редакцију Срп. Новина у Београду, но том кратке секретарске конеч. кресиоре, за тим секрет. друж. савета. Има неколих прилога у Срп. Летопису.

БИБЛИОГРАФИЈА

Ъ Н В И Г Е

1. **Брак после смрти.** Приповетка из српског живота. Написао Ј. Х. В е д о ј к о в и ћ. Издаље књижаре Ст. Х. Поповића. Крагујевац. Штампарија Ст. Х. Поповића. 1899. — 16-ша, стр. 142. Цена ?

2. **На доколици.** Т а с и н е б е д е н и ц е. Прва свеска: 1. Страшни брођеви, 2. Самоубојства, 3. Стрељање заточеника, 4. Неједнако суђење, 5. Сеоски осуђеник, 6. Употреба оружја, 7. Наши свештеници. Београд. Нова Трговачка Штампарија, 1899. — 8-ка, стр. 53. Цена 50 пара дин.

3. **О дводомном систему,** од С л о б о д а н а Ј о в а н о в и ћ а (Отштампано из »Бранича«). Београд. Штампарија Д. Димитријевића, 1899. — 8-ка, стр. 36. — Цена ?

4. Грађ. Л. Н. Толстој: **Васкрсење.** С руског превео Ј о в а н М а р к о в и ћ. Издаље књижарске код Вука Ст. Карађића Св. Ф. Огњановића у Срем. Карловцима 1899. Српска Манастирска Штампарија. 8-ка, стр. 48. Цена 20 пова.

5. G r o f Lav N i k o l a j e v i č Tolatoj: **Uskrsnuće.** Roman. S ruskoga preveo Milan pl. M a r e k o v i ć. Svezak 3. — Zagreb. Nakladom Kr. Sveuč. Knjižare Franje Suppana (R. F. Aug-a), 1899. Tisak Antuna Scholza u Zagrebu. — 8-ka, стр. 73—120. Цена 20 пов.

6. **Бећеј родовица.** Обичаји приповетка. Читаних вакоњена деојчицама. II књига Смоленица Јована Гавриловића. Написао Л. Н. Деменов; с предговором Жика Симова члана српскуске Академије. Преко Милована В. Гавиића. У Београду, штампано у Народ Радик. Штампарија 1899. Издаље Учит. Удружења. Књига XVIII. — 8-ка, стр. 215. Цена 1,20 дин.

7. **Лутајуће душе.** Приповетке за шоуку. Написано задругарству. Од В е л и с л а в а Ј а в и ћ а сеоског. Београд. Штампарија Сазина и Компанције, 1899. — 8-ка, стр. 132. Цена 80 п. дин.

НОВА ИСКРА

О стогодишњици А. С. Пушкина

26. МАЈА

1799. **1899.**

Живот А. С. Пушкина

26. маја ове године навршило се пуних сто година од рођења највећег руског песника. Овај велики руски народни празник, ова свечаност духа читавог по потоње из пуког обичаја да се јубилеји држе, не потиче из зановоротног и жеље да се свету јави како је у Руса те и те године рођен човек којему се данас помен чини; већ из свеопћег искреног осећаја и захвалности деце дубоко у грудима великог руског народа, који у свесном виду да је Пушкин за руску знаменитост исто оно што јој беше Петар Велики у државничком смислу. Шта би вредела руска државна самосталност када би се у најнежнијему духу њеном оглядало пуко робовање Западу? Ослобођење духа руског, стање самосталног развијања и напредовања руског, стварање књижевног језика домаћинског до савршенства — Пушкинове су заслуге којима се, ето, поносимо сваки.

У моћи и величини руског народа гледамо ми Срби, њихова једноплеменита и једноверна браћа, јемство и за свој опстанак у жару туђинштине која нам жеље оружје, која нам развитак пречи, која нас гони. Једак је од узрочника руске моћи и руске величине песник Пушкин, чије име и ми са куће поште спомињемо, а ради чије успомене и живљењу крете из њега жилота.

Пушкин је из ону од старе племићске породице која се поносе зна у летописима из доба Ивана Грозног; ко мисли предак му је био историјски крпак Ханибал. У бегунцији овога Ханибала остало је још доста неразјашњених хоста, али је њима познато да је био од књижевног племићког порођаја, да је у своју седму годину био опробљен и послат у Цариград на продају. Из Цариграда поклоне га руски посланик као поклон Петру Великом. Из сећања на великог Картагињанина жељене Цркву дадоше презиме Ханибал и преседоше га у православље. Сам Петар Велики беше му кум, који му даде име Абрам да би личило колико толико на потоњу жуканедавско име Ибрахим. Од тога доба Абрам је постао трабант Петра Великог пратећи га куда по свету. После смрти свога добротвора беше прогнан у Сибир, јер је био жељу незадовољницима који се буниле против Меншикова. Ханибал је, после повратка из Сибира, договорио у војсци до генерал-ајт-мајора; за тим је, 1781. год., умро.

Његова унука по сину, деда Кроолка, Надежда Осиповна удаде се за гардијског официра Сергија Львовића Пушкина.

У овоме браку роди се 26. маја 1799. г. највећи руски песник Александар Сергијевић Пушкин.

Мати Пушкинова била је за четири године млађа од свога мужа који је био у такој зависности од ње, да је и пушио крпом. Са децом је била строга и кратка је да по некоме жешки им реч не проговори у кући. Са својим сином Александром није једном говорила пуну годину дана. Као и њезин муж, и она је немала вољела друштво и сјај, не бринући се много о својој кући. О пределу који је владао у тој кући остало је и писаних података. Али је за то књижевност била у сваки прилика. Сергије Львовић заједно са својим братом Василијем беше у прекој дружби са многим тадашњим књижевницима. У кући Сергија Львовића чак је и камердинер писао стихове!

Надежда Осиповна није баш тако волела свога сина Александра а у свом случају много више од њезине сестре Ольге и млађег му брата Лава.

У свом раном детињству не само да Александар није показао ничега чиме би изазвао, него је, на против, својом покорношћу и тврдоглавошћу доводио родитеље готово у очајање, а пароћите своју

матер која је до века тако гонила своја синчића, да је овај морао бежати, да би се спасао матере, своје баш Марији Александровој Ханибал, која би га крила у своју велику корду за рад где би се осећао потпуно сигуран.

Та његова старамајка и за тим и доцније му Арина Родионовна беху му прве васпитачи. Од јагог утињаја беше Арина — тип одличног, старинског слуге, која је знала читав низ народних бајки и прича.

У његовој седмој години настуља читав преокрет: дечак се јесен одрекне, постаде живља и опоротији. Баби и дојкиној замениле учитељи. Учио је француски, немачки, енглески језик и аритметику (која му није никако шла од руке). Најзад је успех показивао у француском језику, јер је доцније владао њим као и својим матерњим.

Од девете му године расла је страст за читање. Почео је Плутархом и Оливром а прочитао је као: не целу књигу библиотеку. Отац његов наручио је вољу Мољијера и тесто је његове стварн на глас читао за књижу дицу своју. На и један Александар толико се одушевљен, да је већ у 12 година написао комедијицу »L' Escamoteur«, за ју је и играо пред својом сестрицом која га »хвалила«. Није се нашутио на сестру, већ само написа свој врли епиграм:

Dis-moi, rougeaud l' Escamoteur
Est-il sifflé par le parterre?
Hélas, c'est que le pauvre auteur
L' escamota de Molière.

Кад је пштупио време уласку у лицеј буде примљен, по протекције, у ток тада основани Царскосељски Лицеј.

Пушкинов живот у школи није баш сјајан, јер поред веома бистре памети нежаљаше ни вредноће каква би требало желети. У основима његова карактера, за време живота у лицеју, паротато се показивало његова поверљива душа и залубљено срце, а са друге стране његово расположење за подсмевање и комплементарно гађање њему несимпатичне личности, које је во каткада доводило до очајања. Другови су га називали »французом« због његова одличног знања »француског језика; као са ваки у тон свакоју сликовите другарско неразложење према живот и заједничом другарју.

Прва Пушкинова песма за руском језику, написана у лицеју, била је »Посланица сестри«, а друга штампано »Другу стихотворцу« (у »Веснику Европе« за 1814. год.)

Још је био у лицеју када се о њему и његовој лири говорило и у широм кругошиа. У школи га посећиваху Жуковски и Батјушков; професори гледаху у њему будућу знаменитост, а другови везаху у хорошиа његове складне песме.

Пушкин је у лицеју написао 120 песама и заложио свој свек »Руслан и Људмила«.

Кад је 1817. год. изашао из лицеја отишао је у село својој матери, да се од ње брзо врати у Петроград и закачи у шумно књижевничком живот. И ако живљи неуредно, опак је и даље писао »Руслана и Људмилу« и читао га на литерарним састанцима код Жуковског. Када је овоме прочитао и последњу песму своје прве велике, поклони му Жуковски свој портрет са натписом: »Ученику победноиу од победеног учитеља на свечани дан довршења »Руслана и Људмиле«....

1820. година судбоносна је у Пушкинову животу. Између његових познаника и пријатеља било их је неколико врло нерасположених према стању које тада владаше у Русији. И ако се није у свему слагао с њима, опак се њима одушевљавао слободољубивим идејама, па је те своје осећаје показивао не само у разговорима него и у песмама.

Једном га његов губернатор и народи кред њим чиновнику полицијском да отиде у песничко стан и да му га претресе.

— То је излишно! рече му песник. Тако нећете наћи што тражите. Боље је наредите да ми се дă перо и хартија, ја ћу вам ја сам све написати.

Дадоше му што је тражио и он по сећању написа своје »опасне песме«.

Губернатору се то тако допаде да узвикну: Ah, c'est charmant! Je vous félicite! и стаде му руку.

Мисобороно закључака најопатријих дуди тога доба у Русији сагушше га од Сибира, који му би замењен протеством у Екатеринослава. Ту се нађе са Рајевским, својим познаницима из Петрограда, и заложи се у једну Рајевскову кћер које га је дружба одушевљавала и усрећавала.

Управник коловија у јужној Русији, генерал Инзов, кои је Пушкин био упућен као чиновник, кошако се времи њему веома свидало и дуговао.

Када је Пушкин из Екатеринослава кренио у Кишињев стиновао је у њима Инзова укинуваћи потпуну слободу у времену и раду, те је тога доба најлаше проводио у весели другштвима, свиданима и разним авантурама. Имао је несколико дуела, а због једнога је био пресечен у Немака. Путујући у ово ново место, срете уз пут јагање чеграде, на ик се придуша и проваше заједно с њима неко време.

Ма да је Пушкин овако живео, опак се није баш одрекао свог књижевног рада. У Кишињеву је написао доцније неома популарну баладу »Први лед« (на српски врево Змај), а осим ње преко 40 разних песама, не рачунајући нетов велики производ »Бахчисарајски фонтан« ни почетак стиховног романа »Евгеније Онегин«.

Не осећајући кишињог задовољства у Кишињеву једна се изложено да га пресеете у Одесу, где се такође не осећаше како је желео, јер њетов отишак Воронцов не хтеде да гледа у њему умегника, песника, већ онитро тражаше тачно прописе бирократске дужности. Због тога се неома злоитрпше односи између њега и Воронцова, који најзад изроди Пушкинову протеетво у место му ројена — село Михајловско, где ће живота под надзором тамошње власти.

У селу Михајловском живео је Пушкин скоро две године. Ту је најлаше и најрадије проводио са својом сада већ остарелом дојилом Аринов Родионовном. Ту је обично ајутра писао стихове, за тим је читао и доцније се са свима пријатељима; вече је проводио у разговору са дојилом или у народни Воле-Осиновић који су живели у селу Трогирском удаљеном од његова села за неке 2 крсте.

У Михајловском дорвиме је свој свек »Цигани«, довршио »Онегина« до краја седме главе, написао трагедију »Борис Годунов«, за два дутра написао малу коиу »Грое Пуанк« а осим свега овог велики број лирских песама између којих су и неке од најлепших (»Зимско јутро«, »Зимски пут« и »Пророк«).

Ту, у том малевом селу, осетио је Пушкин и сам развој својих дуговних снага и велику творачку моћ. Радећи тада трагедију »Борис Годунов« Пушкин је неома марљиво изучавао руску прошлост а са њом и историју руског језика. Од овог времена и до бијз његова појављења сас ниме и ниме националним карактер. Поред »Годунова« Пушкин је неома марљиво изучавао историју Петра Великог, скупљао је народне песме, а из уста своје дојилье забележио је многу књ и пагку.

Пушкин је остао у Михајловском до септембра 1826. год., када је по доласку цара Николаја Павловића добио допуштење да сме напустити своје село. Пар га је дао возило у ајдијскоју, те Пушкин крене из Михајловског право у Петроград где ускоро пред цара који захтевање да му Пушкин лично подноси своје песме т. ј. да му лично цар буде цензор.

Остави тамо у Петрограду. Пушкин је често одлазио и до Москве где се загледа у Наталију Николајевну Гончарова. Не сриницима промењену лице ни је отеклило отиде Пушкин са генералом Паскевичем на Кавказ, где се у бојавима неома одликовао.

Врлинама се са Кавказа доченак је био народнуљенације, а тек је крилатим и Наталијина нагни бива према њему боље расположена те ју 21. априла да руку своју кћери са којом се Пушкин венча у Москви на Спасов-дан 1831. године.

Те је године написао и »Капетанову кћер« и сирочао материјал за »Пугачевлеву бунту«.

У брзо за тим паће се у лошим материјалним приликама, те је доцније и до очајања; а да би чиња изучи била прегуна, поче свет да исправља, како му је жена неверна и како је у интимним односима са неким Дантесом, синон холандског посланика. После многих анонимних писама, која је добијао, Пушкин позиве Дантесу неома за двобој; али се овај оправда, рекавши, да долази у кућу ради сестре Пушкинове жене, којом се у брзо и оженя; али се одмах, иза, не појављиво. Одбијени Дантесову свадбеву посету и кратиним му једном писмо, пријатељ се сво вине и вине залагаху; док најзад Пушкин, због једне ове сплетке, не нађем да ствар престане. Написаше Дантесову оту писмо кубо увреда, очекиваше је свидавање, — која и дође. — На двобоју Дантес смртно рани Пушкина. Два дана доцније (29. јануара 1837. год.) иеустао је своју дуго најлепши руски песник....

Пушкин је до краја прабављено појезији и животу — те у томе и јесте једна од његових најзначајнијих заслуга за руску литературу. Песни је приступао сас човечаство, јак се од ње трака да буде и народна. Пушкин је народни прави и једино на којекоју песиу.

прва листа бр. 11 штампаног издања исте год. 176

и тако створио појединца независна од водећих кругова. По томе, Пушкин је **народни песник**, јер је био проникнут чисто руским духом. По различности облика он је многобројан, а појединца му је скроз проткана уметничком истином. Описујући живот, тражио је у њему само естетичку страну, за то га је Гоголь, великн руски приповедач, и назвао »песником естетичке стране истинског живота«. Тако се развијајући, Пушкин је достигао до потпуне самосталности.

»Русија је изгубила у њему неки Жуковски »љубеног народног песника. Она га изгуби онога часа, када му се запрепашћене сарсвале; настаде тн, када се стиже до оне повратне тачке, на којој се душа наша, практикујући се са пуном, каткад и неуредном снагом младости, већ не тежње обузимо — пређаје више тихој моћи зрелога мушкарства, свакој као и пређашња, и ако, може бити, не тако бујној, али више стварајућој. У којега се Руса са њеном снрбу није отимпуло са срца и живота своје? Слава садашње владајуће шугубља је у њему својега песника, који би јој припадао као Державин — слави Катарине, и Карамзин — слави Александра!....

ПУШКИНУ

О слободољубиву руске ровске лире,
Препородноју руских идеала,
Опанљеној дивне руске душе —
И слави и хвали!

Његова је дира израз моћи руске:
Неусовску љубав Истина јој дала,
Античку лепоту чар језика руског —
Такоју лири хвала!

Дуго ј' руска рука у чедној простоти
Из западног врта свежло цвеће брала:
Пушкин прва узбра цвет са руских поља
— Пушкину је хвала!...

Земља Омировска, гусала, гусларе
Земља Србинова јављена и мила
То до себи шгује и Генија здрави:
Слава ти и хвала!

Р. Ј. Одавић.

ТУРГЕЊЕВ О ПУШКИНУ

Када ово 26. маја 1880. године Руси свечано откриће споменик Пушкину, тада је у седници »Общества любителей Российской Словесности« држао говор и велики романсијер И. С. Тургењев.

Из тога говора наводимо она места која ће послужити као карактеристика великог руског песника.

У самом уводу овако говори Тургењев о Пушкину:

»Пушкин је био прва уметник-песник. Уметност, узевши ону реч у овом широм смислу који собом обухвата и појединца, — уметност нас ослобођује идеала који су у основи народног живота и који одређују његову духовну и нараствену оријентацију — једно је од коренитих својстава човечијих. Већ предосећања и напипкивања у самој природи, уметност се јавља, истина, као подражавање, али је она одухотворена још у најпримјеће доба народног живота као нешто што човека одликује. Дивљи из камене народе који је уврнао оштрим временом из каменог удубљој кости медведу или буди нашу главу — није више дивљак, није животиња. Али ток онда када творачком силом својих избранпка народ достигне потпуни и властити израз своје уметности, своје појмље — он тада ступа у потпуно право за своје место у историји: он добија свој духовни облик и свој глас — са ступа у братско са другим народима која та призивају. Неје Грчка без разлога звала Хомера, Шекспира — Гетеова, Шпанска — Шекспирова отаковина. Не имамо да одређујемо важност других појавања народног живота — у сваки религијозној, државној и др.; али особеност на коју сада указасмо — даје народу његова уметност, његова појенја. Овому се не треба чудити: народна уметност — његов је жива, личка душа, његов је лнсмо, његов језик у живим звучну речи; достатпуа свој потпуни израз, уметност постаје достојне своја човечаства више него наука, јер је уметност речита, човечанска, лнсална душа, душа којата јер преживљује живот своја тела — своја народа. Шта нам је остало од Грчке? — Душа њезина! Религиозни а с њима и научни облици такође преживљују народе у којима су постали, али преживљују само с тога што је у њима нечнос и општег: појенја, уметност преживљују с тога што је у њима личног, живог.

Пушкин је, показало, био нам прва песник-уметник. У песнику, као у потпуном изразу народног живота, огледају се два основна начела: начело **примљивости** и начело **самородне**, начело жучно и женско — слободна сво дојити. У нас Руса, који допиње ступамо у круг јевропске породице, оба она начела имају и другу, нарочиту боју; нама је примљивост дводјака: примљивост за свој властити и примљивост за живот западних народа са свима његовим богатствима, али у исти мах и са грком наследника за нас; а наша самородна такође има неку нарочиту, неограмерну, каткад и гомиљаку моћ. Сетите се само Петра Великог којега је природа нвоја слачка Пушкиновог.«

»Ова двострука примљивост видно се одразила у песничкоју животу: рођење у старом племићком, господском дому, за тим туђинско васпитање у лицеју, утицај талентних другова које беше прожето туђинским принципима; Волтер, Бајрн и велика народна појна двадесете године; па онда кроз потпуно у забатене руске крајеве, проучавање народног живота, народног језика, па за тим старка дојила са својим песмама пријамама.... Што се тиче самородне, она се у Пушкину рано пробудила на, брзо изгубили свој дутељачки, неодређени карактер, крење у слободно стварање. Није му још било ни 18 година када му је песник Бакушков, прочитавши његову елегију: »Рђајте облаком летучи гради,« узвикнуо: »Гле ти заиконца, заиста је тај похоо писати!« Бакушков је погодио; тако још нико не беше писао у Русији....«

»Питање: може ли се Пушкин назвати народним песником у смислу Шекспира, Гетеа и др. остављено за сада као питање. Али нема сумње да је он створио руски песничнм, руски литерарни језик и да је нама, његову потомству, остало још но онон путу који је он својим генијем обележио.«

»У језику, што га Пушкин даде належно све животне погодбе и руско стварање и руска примљивост дивно су здружени у овом великом језику, а Пушкин је био величанственн уметник.

Био је: **русни!** Сама суштина, све особине његове појезије слажу се са особинама и суштином нашега народа. Не говорећи о мушкој лепоти, снази и јасноћи његова језика — она простодушна истина, одсуство лажи и крка, искреност и утапгано осећање — све ове дивне црте дивних руских људи изнакађују у Пушкиновим творевинама не само нас, његове земљаке, него и оне туђинце до којих

довршене њезини производи. Суђења таквих туђинаца драговољна су зла, јер их не спасава родољубив жар. »Ваша побожна,« рече ми једном Мерими, познати француски писац и Пушкинов коментатор којега је књижевни мај' да не у присуству самога Виктора Игк, најлепши песником своје епохе: »ваша побожна тражи про свога истину к делота јој сама ко себи долази; сваки песник, напротив, иду са сви противника путем: хуче се с брину са осекат, досетку, блесак; а ако ни се уз то јави и могућност да по предају истину, нежди ће се, тек тада, и њом послужити.«

»Да, Пушкин је био стварали уметник, чесех непосредно бли зак срки народног живота. Тој његовој особини треба долити и ону моћну силу самосвојног прекидања туђих облика, силу коју нам и туђим поштују и признају, истина под наложеним именом: моћ асимилација.«

»Све је то тако, . . . Али можемо ли ми по праву називати Пушкина националним песником, у смислу енглеског (ова се два израза често мешају) као што називамо Шекспира, Гетеа, Хомера?

Пушкин није могао све учинити. Не треба заборавити да је он живио непрекидно два века који су у других народа међу собом и међусобна раздвојени, тј. утврдити језик и створити литературу. Поред свега он је за то довољно и тако несрећно судбине каква стално и изузадо тоши наше избрашке. Није нахрано ни 37 година, а она га отрже од њих. Није могућно без дубока бола, без тајног ма и неоправданог неодовољна читати речи у једном његову писму што га писаца на неколико месеци пред своју смрт: »Моја се душа шири: ја осећам да могу стварати!« Стварати! А већ се лило ово прокљето зрно што је требало да учини крај бујној жељи творачкој!«

»Међутим ни Пушкина не мимоиде судбина заточника уметника-песника. И он је осетио хладноћу сувременика; а доцније колена још се нису удаљиле од њега, јер не осећају у њему потребе, не васпитавају се њиме; тек од скорог времена опажа се повратак к његовој појезији. Пушкин је и сам предосећао ту хладноћу онда: ње рубинке. Као што је знано, он је у последњим годинама свога живота, у најлепшим годинама свога стварања, остављао у свој вортфел и такве производе као што су »Мјдный Всадникъ«. . . . Да је све то Пушкин заслуживао, доказ је његов познати сонет »Песникуˇ«. . . . Не могу се отети искушењу да не украсим тим песничким златом свој белеш и слабе хроме говор.

Нек народне хвале холост ти не буде,
Увенчује дубак коју народ кудя,
Чујеш сад будаль, смех томиде луде
Аз' ти стојим, хладни и спокојна буде!

Та си жар и хладан! Живеђ сам се спаши
И слободан ходи куд те тежње воде,
Најмилијех кесан усамрињ плоде
А чесноме раду награда не тромя.

У себи су оне! Имаш свога суда,
Нека оцењу строго дела свога трудя.
Буде л' труд новосан — и награде нам!

Остаје мису нем се против пева бори,
Нек плуже на олтар где твој огањ гори,
И нек у жељу тровозни ти дима!

26 МАЈА 1828

— ПУШКИН —

Зашто си ми дао, животе,
Дару талити и случајни?
И зашто те ја сврт прву
Осудио удес тајни?

Ко је мене пражњом влашћу
Из ничега свету дао,
Задахнуо душу страшћу
А дух сумњом уразио?

Дух ми пражи . . . . грех кусто . . . .
Ниште нила преда мном:
Монотони шум живота
Тешко пада сриу моме.

Вера.

АМАЈЛИЈА

— А. С. ПУШКИН —

Тамо где се море пиња,
Вечно стене закласкује,
Где токиде месец сија,
Где се Турчин наслађује
У харему дивних вила,
Тамо ми је једног дана
Амајлију поклонила
Врачарица нежнијана.

Ни ће ти подарити
Свако благо са истока,
Сиет ти неће повратити
Што вергује у пророка,
У завичај да повратиш,
Да загрлиш драног друга,
Не може те поповђ дати.

Тад ми рече жена мила:
Чувај ово док те трође,
У њој јесте чудна сила —
Љубав ово теби даје.
Аз' од вала и од гроба,
Од болести и од змија
Неће тебе у то доба
Спасти моја амајлија.

Аз' душко ћеда ова
У сриу ти ћеш кробуде,
У тишини благо ноћи
Кад те лакано усне дубе —
Амајлија моја тада
Од сриених жених рана
Сачуваће тебе мила,
Миле друже с дальних страна.

Д. Ј. Димитријевић.

РАЗНО

— Пушкинова прослава у Тавријском Двору. Велики руски народни праник у спомен А. Пушкину прослављен је на Спасовдан у дворанама и врту Тавријског Двора у Петрограду организацијо и веома доцидлино. Свечаност је приредила руска Књижевно-Уметничка Заједница. У Програму су биле две опере чија су либрета из Пушкинових радова. Једна је »Бахчисарајски фонтан« коју је компоновао Аренски, а друга »Алеко«, из Пушкинове поеме »Цигани«, коју је компоновао Рахманинов Пред овим двоју оперо биле је и велика процесија разних типова из Пушкинових дела (око 400 лица) која је кренула кроз дворишне и за тим и кроз врт. Ни врта су поново ушли у дворишну и суделовали у звотоми коју је удесио познати уметник Н. Н. Карасин. У свечаној дворишна била је огромна Пушкинова бишта коју су израдили ученици војарске академије под надзором академичара В. А. Беклемишева. Ова су у великој дворишна била застрта великим килопретежима из Пушкинових дела а од познатих уметника Крижицког («Светогорски манастир»), Кондратиева («Село Михајловско»), Самокиша-Судковског («Љубавно Објешење»), Овсјанникова («У Луконорју дуб је зелени....») и Самокиша («Полтава»).

— Пушкинска изложба у Царској Академији Наука у Петрограду. О свечаности Пушкинове стогодишњице свечано је отворена у Петрограду изложба ових ствари које су везане за ње велике песника. У изложби су ови одели: 1. Аутографи и фотографски снимци неколиких оригиналних аутографа — у свему 93 комада; 2. Журнали — 21 комад; 3. Дела и издања А. С. Пушкина — 51 комад; 4. Алманаси, албуми и зборници — 28 комада; Портрети и цртежи — 525 комада; и, најзад, неколико личних Пушкинових ствари. Ових ствари нема много али су врло значајна. Најтужније утиче ово несрећно олово зрно које је врезена кранде Пушкинов живот. Зрно је дугичасто, а спљоштено је у златну храмозинку. Ту су и Пушкинова три крстића. Ту је знаменита крстића »Амајлија« (једи песку у овом броју) коју му поклони књегиња Воронцова. Овај крстић доцније ређе у руке В. А. Жуковскога, а њега сни поклони га И. С. Турењеву. Ту је пушкинов крстић који је дарас на руци Великога Кнеза песнина Константина Константиновића; и на коначку Пушкинов крстић што га беше дао за јутрењу у дому Рајевских, а који дође М. И. Рајевској, доцније књегиња Волконска. Осим крстића ту је и сребрн ковтежић са Пушкиновом косом; ту је Пушкинова мастионица која представља гроб Наполеона I; из гушчиног пера којим је писао и, нимоћу осталих ствари, и сабља коју је песник поклонио кнез Паскевић.

У изложби Пушкинових портрета најлепшу пажњу привлачи портрет који је 1827. године мастио бојама радио В. А. Тропинин а по нарудбини С. А. Соболевског. Дуго се мислило да је овај најзрелије Пушкинов портрет изгубљен, докле га крс краткот времена не нађоше и тако сачувале зрели дна генијалнога песника.

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месец. — Цена: за год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; зам Србија год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Народ. Радик. Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Народна Радикална Штампарија Кн. Спом. бр. 35.

12. БРОЈ — БЕОГРАД 16. ЈУНА 1899. ГОДИНЕ — ГОДИНА I.

НОВА
ИСКРА

У ЗАТИШЈУ

— МИЛОШ П. ЋИРКОВИЋ —

I

Беше то једне јулске вечери, 189., кад су једна кола ишла каменитим путем, што води у М.... речицу.

Летње сунце беше већ угасило своје плаховите зраке, мрак је постајао све гушћи. Тамо напред лагано се дизао сив, густ облак; шума се узнемирено лелујала, ветар поче дизати лаке стубове прашине. Запарну летњу врућину замени изненадна влажна хладноћа. Олуја се примицала.

— Шта, Јоване, ми ћемо још и олују имати? — узвикну млади човек, што је седео натраг у колима, у којима беху два мршава планинска кљусета.

Слуга, плећат и снажан сељак, дугих риђих бркова и широког, од богиња ишараног, лица, швићну бичем и јаче притеже дизгине, окрете се натраг и одговори:

— Све је готово, Марко. Киша тек што није капнула. — И опет кратак пуцањ бича, коњи покасаше још брже по прашљивом путу, са кога су се већ у велико дизали облаци прашине, а он и даље гледаше у даљину, као да чисто хоће продрети ону густу и црну завесу која се испред њих уздизала.

Младић се промешкољи на своме седишту, хотећи да опружи згрчене ноге, али како место беше заузето многим стварима, то остаде у старом положају. Велика граната дрвета стану чешће промицати поред њега, што их овда онда осветли блесак муње, која отпоче свој занат; до ушију му је допирала монотона свирка, што је производило тешко кретање кола. Младић поче мислити о томе, како ће га код куће дочекати, јер четири је године већ, како се нису видели, а за то се време много што шта изменило. Од некуда се сети, и сам не зна како, своје универзитетске вароши са њеним дугим улицама, киосцима, позориштима и т. д. Виде своје другове како јуре на предавања; гиздавце и набељене госпође где се губе у шареној маси; просјаке где мирно стоје, тражећи од њих милостињу. Па се онда сети свога роднога места, слатких часова из детињства; виде своју остарелу матер, како се од бремена старости погрбила и чисто смањила. Слике му биваху све тамније и без одређеног облика. Пред очима му се стварaху неки прозрачни кругови, у којима он назираше неке неразговетне минијатурне прилике и плавичасте силуете. Он беше и на олују заборавио.

Мина Караџићева Вукомановић.

Ветар се силно у висини разигра, дрвета зашушташе, и гдекоја крупна кап кише поче се одвајати из облака, ударајући оштро о лишће. Први звук, што допре до ушију младоме путнику, беше потмули звук грома у даљини налик на звук петфунтовног топа. Муња за муњом поче пресецати натмурено небо, осветљавајући стрмениту стазу којом су кола ишла; вековни храстови и липе повијаху се и шкрипаху као хука таласа који се о стење разбијаху.

Кочијаш је — по свој прилици научен на овакве призоре — само ћутао и хладнокрвно пуцкао бичем. Кола су летела, час упадајући у какву рупу, а час преска-

чући преко оштрога камења и њихово се зврјање разлегало дубоко у провалији. Грмљава је бивала све јача а киша је лила потоком.

— Још се ништа не види, Јоване? — упита зловољно млади путник.

— Ништа на свету. Помрчина је као тесто.

Младићу не би право, али ћутећи слеже раменима и јаче притиште око себе свој мокри горњи капут. Био је припремљен на све. У осталом, сам је крив, јер су га у П... рођаци задржавали, говорећи му, да пут може и сутра наставити; али он је знао да то не би било у вољи његовим старим родитељима који га тако жељно ишчекују. Киша је лила без престанка; поточићи набујаше и прећаху да постану велике реке; по путу се беху начинили велике баре тако, да је изгледало као да пливају а не иду сухим. Око њих је био густ, непровидан мрак и само што им муња покадшто осветли пут.

— Хој, хој, Марко, па ми смо залутали, рече кочијаш и стаде. — Ми смо пошли у М.... Ево се река нигде не види! И за потврду својих речи он се скиде и стаде окретати свуд у наоколо. Младић је ћутао. Јован виде да су коњи ударили путем, па их окрену натраг. Требало је по часа хода, док је изишао на прави пут.

Међутим и киша преста падати. У даљини су се још ваљале црне масе облака, муње су ређе севале, звезде су сјале кроз танке облаке. Дрвета, обливена кишом, стајала су сад мирно, као да им пре пола часа није претила никаква опасност. Пут се тешко распознавао и коњи су с муком извлачили ноге.

Младић се и даље удуби у размишљање. Беше скроз покисао и осећао је лаку дрхтавицу по целом телу. Би му криво, што није заноћио у П...., бар се не би толико намучио ове ноћи. Међу тим се небо све више ведрило, путем се поступно видело. Најзад се у даљини указа зрачак слабе светлости: знак, да су близу. Срце младога путника поче јаче ударати: још га врло кратак простор растављаше од оних, којима је тако журно хитао, због којих је толико мука вечерас провео.

— Пожур' се, Јоване, пожур' се! Они нам се већ у велико падају а јамачно су и забринути, што нас нема за толико.

Кочијаш швићну бичем, коњи покасаше удвојеном брзином и после кратког времена зауставише се пред једном спретном доста великом кућом, у средини варошице А.....

Младић искочи из кола и очима гледаше слику која се појави на вратима, држећи у левој руци свећу коју је десном заклањала од ветра. Беше то висок снажан старац, с дугом седом косом која му на рамена падаше, ведрих благих очију и високог али већ зборaног чела.

— Он је, он је! Та ево познајем му лице, али гле, како је оседео! Сиромах старац!

— Нуто, синко, а што тако доцкав? Ми те непрестано изгледамо. Овамо да се загрлимо, јер се одавно не видесмо. —

И не знајући више шта ће од милости, ухвати сина обема рукама за главу, па га љуби у чело а ветрић му се игра седом брадом и с оно мало косе на глави.

— Али, бâбо, пусти ме. Ти ћеш се сав извлажити, видиш како сам каљав.

— Камо га? Где је? — зачу се пов пискав глас и из куће дотрча мала пупачка старица, сва седа, у некој затвореној хаљини, полете младом човеку и посрћући паде му на груди уздишући и јецајући од силне радости.

— Сине мој, мајчин поносни цвете! Мајка је мислила да ће умрети а да не види свој понос, свог Марка. Па како си ми израстао, голубе? Ево те већ и наусница обележила. Али ближе овамо к свећи, не могу те лепо ни видети.

Срце јој — чини се — престало да куца, глава се окреће а ноге дршћу, не могу, чисто, свој терет да држе. Она још јаче стиште руке око врата синовљева, боји се, да јој га когод не преотме; љуби ону поноситу главу и неће да је пусти никако, као да се раставља од сина. Старац је силом отрже.

— Нуто, Сôко! Престани већ једном. Подетила си се под своју стару главу. Наљубићеш га се и нагледати: биће ти доста времена. Тако се гости не дочекују. Син ти се ужелео неге материне, а ти за то и не хајеш. Нахрани славуја, па ће ти певати, — рече најзад стари Павле, отац Марков.

И у самога њега дрхтаху од узбуђења усне и брада а очи му беху пуне суза, ма да се он с муком уздржавао, да не да израза силној радости родитељској, хотећи да изгледа са свим равнодушан.

Марко беше мокар до коже и радостан што ће се моћи одморити од досадашњег напора у очевој кући, у друштву старе матере. Био је необично весео и жипахан, као да га киша није ни тукла.

— А да, бабо! Ти си у праву: ја сам ти гладан као вук. Још ме је и киша поштено истукла, те ће бити много пријатније, — рече Марко скидајући капу и пролазећи руком по влажној коси.

— И ја велим да неће бити рђаво. Ваља нам вечерати а и теби ће требати да се одмориш, па сутра можемо ћаскати до миле воље. Чула си, Соко, шта ти син хоће, па сад пожур' се, — додаде Павле.

— Све ће бити готово.... све. Ја ћу сама наредити. Толико је времена, од како га нисам видела, ни чим понудила, па још сад код мајке да жељкује. Све ће одмах бити.

И стара Сока отрча весело и радосно у кухињу, лупкајући по поду папучама.

— Е голубе мој, па сад смо опета ту, у својој милој кућици, — рече стари Павле кад остадоше сами. — Не живимо, истина, као Крезови, али с тога задовољно и ваљано. Неће ти бити тесно у овом окниру?

— С те се стране немој бојати, бâбо. Мени ће овде бити боље но на икојем другом месту. Ти знаш: где ко никне, ту и обикне.

— Са свим је тако. Ти си још онај исти. Али болан, што се не раскомотиш, или не мислиш, ваљада, спавати у том влажном оделу.

Младић се диже и поче лагано скидати са себе комад по комад, докле га старац кришом посматраше испод очију.

— Али што сам ти собицу спремио, видећеш већ. Нисам ти ни кабинет заборавио, и знао сам да ће ти требати.

— Зар и то? — прихвати Марко изненађено.

Сабор у Призрену пре Косовског Боја. Сликао г. Ст. Тодоровић.

— Да шта мислиш? Знам ја све што ти је потребно. Нећеш се у нас постидети, Марко мој, — и стиран, задовољно се смешећи, луну сина по плећима.

У то се поново зачу луна и Јован се појави на вратима.

— Шта си учинио са стварима? — упита Павле. — Јеси ли све унео?

— Све је на своме месту, одговори Јован.

— А сад хајдмо вечерати, — окрете се Павле Марку. — Ни птице не могу само о песми живети.

(наставиће се)

З М А Ј У

О НЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦИ ЊЕГОВА КЊИЖЕВНОГ РАДА

У српском пантеону
Српска лира венац сплела,
Да окити главу твоју, —
Да увенча твоја дела;
Ведра срца Србадије,
Још живље душе мила,
Са неба се сунце смије,
Бог ти дела благосиља.
Прими венац, дичан Змају,
Српска ти га чеда дају!

Дела твоја, пиша дико,
То је српска слава трајна;
Песме твоје, жели кико,
«Пенџија» — звезда сјајна.
Ноћне си нам славу стек'о,
Песмом си нам дао крилâ;
И ведоме свету рек'о:
Још је жива српска нада!
Прими венац, дичан Змају,
Српске ти га чеда дају!

Пола века трудно рада,
Песмом роду, — хвала, хвала!
«Песма нас је одржала»
Благодарна Србадија
Поздравља те са свих страна,
Тонце жеље небу иша:
Живи Боже колико!
Живи Боже Српску дику, —
Сказа Змају Сказленику!

Алексинац. *Милорад М. Пашровић.*

ДВОРСКА ЛУДА

(од Е. Стилза)

У краљеву двору гости се посоше,
Све им се доносе што год пожеле.
Редом им се деле коњаво и дарн,
А вино се точи у златни пехарн.

Свирка је и ношка гостн раздрагала,
А из дворског луде врстили се нгле.
Ал' је добре воле то будила пусте, —
Дању би и ноћу песмарила уста.

Тад се диже краљу у хуној песнни,
Одао је хвалу луднној вештини:
«Чуја сте га ово, гости моја часни,
Тај уме нта уме, уме да буласи.

Кад сам брнкао, сетао, ја се нему краљам,
Шала му је дужност, — та зато га плаћам.
Ал' луднте драги, тог је доста било,
Сад се жели нешто друго пажљиво.

Ја бих нешто ново, ја бих нешто јаче,
Сад би вол'о видет' како луда плаче.«

Завонест је онда што је краљ прек'о,
Нак је сео, лек'о, — ал' није дотек'о.
Лудино се лице узбокли часом,
Проговори краљу удрагалим гласом:

«Хвала, светла круно, на твојој милости —
Ти ме лепо плаћаш, — али сад опрости —
Не треба да кажем, увиђеном и сам:
Шалу сам ти прод'о, али сузе никад.

Да прод тобом плачем, више ни у моји, —
Сузе жене лете кад сам у самоћи;
Шалом другте лечим, другима је дајем, —
Сузе су ми свете, суза ме продајем.«

Змај.

МЕЂУ ТРЊЕМ

(PAYSAGE INTIME)

Знате ли, шта је то трњина, прави трн, *Pruneus spinosa?*

Пруње и трње јој је црно, лишће тамнозелено, цват бело, а плод црн и округао. — Раја сваке године, ако јој само не пане мраз у цват... Пруње јој је добро за ватру, за ограде, за штапове, а може подмлатити и за чибуке и за бичала. Лишће јој паје ни за шта, мало што га коње ограде — па и то рнјетко. Цват јој не мирише баш ама како. А плод јој је опор, кући уста, све док га не убије мраз. Од тога се плода прави неко пиће, налик на вино, ама паче вино. Зове се *турџија*. Кад се гледа, рекао би: вино; а кад се окуси: тцх! Лок!

На обали једној, на узвишици, има читаво шибље трњина. Прнсели његру, слави и шиљеговима. Највише и највршће је рашће на оном комаду. На се новоси од ружичних шипшина, од винаре, од чешљуге. А у дно јарки ни да гледа неће: доље је бнла у цвијету *Primula veris* и нстом почела пупати *Myosotis palustris*.

У трњу је била једна љубичица. Нежна, истом се развила из пупа. Струк јој је био ни висок, ни низак, ни танак, ни плахо дедар. — Главу је обарала земљи, од скромности, и свјесна своје врнједности. Љубичица је најљепши цвијет. Особито ова у трњу. Она цијела главица, она загасити зелнсци на њој, ово плавичасто лнце, она медна уста са ситним прашњацима и танким језичцем — све је то било једнпственo. Природа је валда то само за њу измислила! Па је опет била скромна. Није знала главе у небеса. — Шта би имала и да види око себе? Само трње.

А она је знала колико прнједи. С тога је и гледала једнако ннза се и преда се.

А да ли је мирисала? Не знам: она је била дубоко у трњу. А трње је било плахо оштро, бодљикаво.

Чинило ми се, да се трње поносило својом љубичицом и да јој је вољело. Док је била у заметку и у пупољку, ono јој је чувало од мраза и непогоде. А кад се развила, грнвало је пролетње сунце, и падала је росна кнша па све око ње. Само није на њу. Трње је прстјеривало у својој пажњи. Заклањало је и од најслабијег лахора, чувало је и од животних зракa сувчених и од угодних капљица кишних. — Бојало се, да јој по чем не пауде.

Љубичица је чезнула за тим. Чезнула је, али није знала, није била свјесна своје чежње. Она је слутила, да ће је нешто обасјати и загрнјати. Али није знала, шта је топлота. Слутила је, да ће јој то бити неугодно у први мах, али да ће је, послије тога, ono нешто љубизнље обасјати, снлније загрнјати....

Она је тако слутила, али није нншта разумијевала, ништа схвабала.

Па је као очекивала, да ће јој се примаљи неко биће, које ће је пошкакљати по нежном јој лнцу, потражити сласти у њеним устима, — наћи и срнти. Њој се чинило, да се то мора стећи сигурно, ускоро, изненада.

А трње је гледало разрогаченим очима у тај цвијетак, и смнтрало је својом заслугом, што је случајно

цвијет никао у њему. И гледајући у лице цвијетка, сјећало се свога цвата од прошле године. Сјећало се, да су његову цвату долијетали разнобојни лептирови, челе, осови и остале бубе. Сјећало се, да је то његову цвату ласкало, годило. Трње је свјесно било, да је и јесењи плод му потекао од љубакања његова цвата с лептировима, с бубама.

И почело се сашушкивати, како је вријеме, и како би требало наћи и за ову љубичицу каквог инсекта.

Трње није могло, у вријеме оно, своме цвату заповиједати, није га могло заклањати ни сакривати. Јер цват је био по врху њега. И у оно доба, кад се трње наносило цвата, било је и оно раздрагано, необуздано, тјерало је младице на све стране. А сада је, послије зиме, суморно, оштро, мрзовољно.

Љубичица се пак стекла са свим под његовим окриљем, у његовој власти. И мислило је трње одредити љубичици инсекта по својој вољи.

Највећма је жељело трње да домами какву челу за своју љубичицу. Чела је додуше себична, али је врло вриједна. Чела, истина, тражи меда гдјегод може, и сиса га гдјегод га нађе. Али шта то мари? Зато би чела била задовољна с оно мало пелуди, што нађе у љубичице; и то би однијела у своју кошницу. А кошнијој је пуна, препуна!...

Но ни једној ваљда чели није запела за око она љубичица. — Чела је свака глупава. Пада на многи цвијет, а по често мимоилази баш најслађи.

Љубичицу су опазили неколики бумбареви и један лепир.

Бумбареви су били крупни, са златним пругама по тијелу. С тога их је трње примало прилично љубазно. Они су облијетали око љубичице, а она се бојала бумбарева. Вазда је од њих крила лице у залиске, и дрхтала је. А бумбареви, готовани, — па како би који осјетио, да у љубичице нема готова меда, зукнуо би трњу: „ej-довáле“, и нестало би га махом.

Гроб Марка Краљевића. Сликао Вела Милковић.

Лепир је остао као омађијан чим је опазио љубичицу. Гледао ју је дуго, не мислећи ништа, не желећи ништа. Није знао, шта га држи њојзи у близини, а није могао отићи од ње. Дивио се њезину склопу и облику.... Најзад га жигну жеља, да јој се прикучи, да је омилује, да окуси: слáдё ли јој уста, да осјети: мири ли јој душа?

Но при првоме покушају окомило се трње на њ. И добро га боцнуло.

Лепир је био, истина, шарених крила, бистрих очију, дуга и завијена језика. Ама је био танак. — То се некоме и некоме свиђа, али то није импоновало трњу. На онда трње је знало, да је лепир излетио из чауре, и да је чаура постала од гусјенице; и знало је да лепир нема заклона испред кише и олује. Ето, с тога му није допуштало, ни да примири љубичици.

А он је облијетао, мучио се, насртао да силом продре. Но вазда би му трње изранило крила. И лепир би онда стајао по десетак часака, рањен, увријеђен, љутит, неодлучан. На би опет, изнова, покушао срећу.

И непрестано тако....

Као да под овијем небом није било ни једнога цвијетка више!

Љубичица је видјела лепира, видјела и његову чежњу за њом. Такнуло ју је нешто. Учинило јој се, као да је близу, врло близу биће оно које ће је пошкакљити по лицу и сркати њезине сласти.

Али она се није могла споразумјети с лепиром. Трње је сметало. Све и да се споразумјела, она не би могла промијенити свога буса, не би се могла отргнути од његе трнове.

А лепир, све да је и могао прићи к њој, не би је могао устргнути, јер је био танак у појасу! Но је гледао у љубичицу, и она у њега пет, шест ли дана. Гледали су се, не познавајући се, не разумијевајући се.

Трње је показивало лепиру своје бодљике, а љубичицу је заклањало и од лепира, и од кише, и од сунца. — — —

Свиснуо је лепир од јада, што не може омирисати љубичице.

Свенула је љубичица без сунца, без кише, без лепира.

Није за њом плакало трње, и ако су с њега капље капале. — Плакало је небо за лепиром и за љубичицом. — Сунце се заклонило облацима, док се није свршио погреб обадвога.

Киша је падала по земљи и по трњу. С трња је капала на свелу љубичицу и на бусење око ње. А мрвице орне земље и бусења скакале су и падале и на лепира и на љубичицу. Падале су, док их не затрпаше обадвоје.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ко је крив?

Трње није криво!

Крив је творац, што је икако стварао у трњу љубичицу.

А луд је лепир био, што није тражио цвијећа међ цвијећем....

Беч, 1890.

Лазар Димитријевић.

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАЊЕ СРПСКИ

(наставак)

XXX

ДУША

Бијаше велик ал' незнан. Божански
Ђеније ў срцу патру му крёса.
Из мисли йзрâсте лијен и ијёсник
Нејасан зёмља,
Јера је пјевао само небёса,
И био висирених идеја вјёшйк.

Звијёздо, мјесец и мистична ова
Њему хармонија и душа стварй
Збораху језиком незнаним људма.
Славе не јска:
Љубави жељаше; свети олтâри
Њезини стајаху њему у грудма.

Али је не доби. Умрије самац
Остављен, нежалён, незнан, у мрâку.
Сад сунце над гробом његовим сијâ,
Лâјећў птице
Весело пјевајућ' у милом зрâку;
Цвијеће мирише, хлâор харâјâ.

Тако је над гробом, а материја
Доље се раствâра између дасâка,
И трухле земље се честице нрâћў
У земљу плодну.
Шта оста, пјесниче ђенија јâка,
Од тебе? Ниси ли уништен смрћу?

а

Ти која љубљаше, ти која аракс
Божанске сўнчеве пёхаћено срца;
Ти у бескôначност вјечиту тâмо
Вјечита душо
Пегаза јашући којано трка,
Од њега цијёла *ти* оста сâмо.

Кад стану звијезде цвијеће љубит',
И шаше по земљи тишина њёна,
И уздах анђелски љубавни нйрнё
Пучином неба,
И ти си у њему, о душо мâћна,
И гледаш, мислећи, просторе мйрнё.

Кад мўње пламеном и грмљавином
Затутње, и вјетар стане да брйшё,
И бўра бйјесна земљу нам скривў
Ошине опгро.,
Тад и ти туна си сред ове кâше,
И трпиш и гледаш у прошлост цёнў.

Кад пјесну дјевојка из срца шаље
Пут неба плавога ў зору рёјў,
Слађану кâ' слатки мириси лёсни,
У којој прича
Жељиде и љубав сâлну и бўјиў,
Тад и ти треперши у њеној пјёсни.

Док руже усцвâте бајне, и докле
Усне за пољупцем жудјеле бўдў,
За свјежом росицом шарёнй цвијет,
И докле љубав.
Сунчева варница, земљину грўду
Животом узгреје, и цио свâјет;

У просторијама бескрајним оним,
Откуда трепере зраци звјёздани;
У струји тананој живота тёчна,
Шта пуни космос;
На врху горâ, у морској бёздани,
Блажена живјёћеш, и душо вјёчна!

XXXI

ОСЛОБОДИТЕ МЕ!

Хтио би дознати но сам. Е звâди!
Гвоздени кавез ме, стâнак резâла,
Затвараː голёми моји су јâди,
Јер тица ја сам ти сваживших крйлâ.
Такви су створови летјети рâди
Свијетом, облаком ка' шта вйла, —
На ропство им се гâзи.

О цвёту горскоме мени се снйва,
О шумском потоку, дебелом хлâду,
О бёсној љубави зајерёвй дâна,
О трави крој коју змйје се крâдў,
О тропским бўрама, тер преко мâна
Бих тамо прхнула, ал' ми не дâдў, —
Зâлуд ми жеља жйва.

Створена за летим, а не да смйжем,
Осјећам како се мисли ми рёје
Бунтовне, и буну почетње дйжем:
Крилима решетке ударам, кôје
Држе ме, и виком к људима стйжем,
Ал' они смију се, прозвае, стôје, —
Спак брине с' о свом бâджем.

Ко ће ми срâмоту са чела стрти?
Ко ће ми кавеау шипке да сломй,
Те као штапови да пјесў крти?
Ко живот опај ми гњили и трôмй
Замениː бўјнијем? Ко ће да спрти
Са рўкў окове робиње мôми?

Слобôде или смрти!

(наставиће се)

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —

ХЕНРИК СЕНКЈЕВИЧ

III

(наставак)

Али Сврески је мислио кад је чак и пејзаж само нарав душе, онда треба да та душа буде способна не само за просте ствари, него да буде суптилна, упечатљива и развијена. За то се с колегама свађао и витрено препирао: „Ја не тражим од вас — говорио је — да сликате тако добро као Французи, Енглези, или Шпањолци, — ја тражим да сликате боље! А пре свега на свој начин. Ко пак за тим не тежи, нека буде котлар!“ Доказивао је да, било да слика представља пласт сена, било кокошке како чеперкају по дворишту, њиву засејану хромиром, било коње на паши, или мирну воду у неком кутку језерском, увек, изнад свега треба да се у њој огледа душа. У своје пак портрете уносио је од своје душе толико колико је могао — а сем тога „исповедао се“ у осталим му сликама, од којих је последња имала да буде Христос и Тантал.

Два су генија била већ скоро свршена, али с дечјачком главом некако није пошло. Сврески је појмио да мора бити не само лепа, него и врло оригинална. А баш у то време долазиле су му женске, које су требале да буду модели, до душе лепе, али не и особите. Госпођа Лаха, од које је Сврески најмио радионицу и која му је била стара познаница, обећала му је истина да ће,

али је то ишло полако. Баш данас, рано, требало је да дође нов модел, али не дође ма да је прошло већ једанаест.

Све то, скупа са јучерањом просидбом, учинило је те је Свирски почео сумњати не само у свој мир него и у своју уметничку будућност у опште, и у своју слику на по се. Хипнос му је у тај мах изгледао некако суморан, Танатос приглуп. На послетку помисли, кад већ не може скоро да се лати рада, боље му је да изађе на обалу, где ће му можда вода и сунце разведрити мисли и душу.

Али, баш у тренутку кад хтеде да изађе, у предсобљу се чу звонце а одмах затим се у радионици појавише Ромуло и Рем у школском оделу, а за њима, блеђи и суморнији но икад Кресович.

— Добах дан, господине, добах дан! — поздравише два дерана.

— Мајав вам шаље ове руже и моли вас да дођете на доручак.

Говерећи тако и тресући китама жутих ружа, додадоше их Свирскоме, а затим почеше трчати и разгледати по радионици. Зачуђавале су их и заустављале нарочито скице које су представљале нага телеса, јер су се задржавали пред њима и гурали се лактовима:

— Tiens!

— Regarde!

Али Свирски, кога је то љутило, погледа на часовник и рече:

— Ако хоћемо да стигнемо на доручак, треба одмах поћи.

После чега узе шешир и изиђоше. У близини радивнице не беше кола, те су ишли пешке. Путем сликар, идући у другом реду с Кресовичем, запита:

— Како ваши ученици?

Кресович му обрте своје натмурено, злобно лице и одговори:

— Моји ученици? Тхе.... никако. Здрави су као рибе и лепо им стоји шкотско одело. Некога ће обрадовати — само не мене

— Зашто?

— Зато што ја сутра одлазим.

— Како то? — рече зачуђен Свирски — ништа писам знао; нико ми о томе није говорио. То је штета!

— За њих никаква штета — одговори Кресович.

— Ваљда зато што још нису у стању да је схвате.

— Они никад неће бити у стању да је схвате!... Ни данас, пити икад у животу! Никад!

— Надам се да се варате, господине — одговори сухо Свирски — а у сваком случају непријатно ми је да то чујем.

Али студент говораше даље, као сам за себе:

— На против! Штета је, али штета времена. Шта је њима стало до мене, или мени до њих? Чак је и боље што ће бити онаки каки ће бити. Ко хоће да сеје жито мора заорати траву, а заорати је у толико је лакше у колико је мања. Могло би се много о томе говорити, а то такође не вреди, особито не вреди за мене. Бакцили ће и тако уништити човека.

— Вама јектика никад није грозила. Госпођа Елзенова, пре но што вас је молила за лекције, питала је за ваше здравље лекара — и томе не треба да се чудите, јер јој је ишло о децу. А лекар јој је јамчио да нема никакве опасности.

— Сигурно да нема. Ја сам у осталом против тога пронашао сигурно средство.

— Какво то средство?

— Биће објављено у новинама. Таки се изналасци не крију.

Свирски погледа Кресовича као да хоће да се увери да он не говори у бунилу, али у тај мах стигоше на железничку станицу, која је била дупке пуна света.

Гости из Нице ишли су, као и обично, рано у Монте Карло. У тренутку кад је Свирски куповао карту, опази га Вјадровски и приђе му.

— Добар дан! — рече — У Монте?

— Да. Имате ли већ карту?

— Имам месечну. Биће нам тесно у возу.

— Зар није ово прави Егзодус*)? А сваки носи свој удовички повчић. Добар дан, господине Кресовичу! Шта велите о овдашњем животу? Учините каку примедбу с гледишта своје странке.

Кресович поче жмиркати као да не може да схвати шта се од њега хоће, затим рече:

— Ја се уписујем у странку ћутахица.

— Знам, знам!... Јака странка: или ћути или плане.

И поче се смејати.

Стеван Дечански. Сликао г. У. Предић.

*) Излазак из Египта. Друга књига Мојсеова. Пр.

У тај мах зазвонише, те се требало пожурити. С перона допираху узвици: *„en voiture! en voiture!“* — Мало после Свирски, Кресовић, Вјадровски и два дечка обреше се у ходнику вагона.

— С мојом костобољом дивота! — рече Вјадровски. — Пазите шта се чини! На место није ни мислити. Права сеоба народа!

У возу не само купе-и, него и ходник беше закрчен људима свих народности. Ишли су Пољаци, Руси, Енглези, Французи, Немци — сви у бој с банком, која је сваки дан одбијала и ломила ове гомиле, као што стена која је запала у море ломи таласе морске. На прозоре су навалиле жешке од којих је био мирис крина и сунцокрета. Сунце је обасјавало вештачко цвеће на шеширима, кадшеу, вештачке или праве брилијанте у ушима, брошеве који су се преливали као панцири на искупљеним, од надувене гуме прсима, направљене обрве, лица покривена пудером или румењилом и обрадована мишља за забаву или игру. Ни најсветије око није могло разликовати шареширке које су представљале светске дame од светских дама које су представљале шареширке. Мушкарци, с катама љубичица у рупици од капута, гледали су ову гомилу жена упитним и грским погледом, посматрајући одело, лица, руке и бедра тако хладно, као што се посматрају предмети за продају. Беше у овој гунгули неког ваншарског нереда и у исти мах неке журбе. С времена на време воз је упадао у мрачни тунел, затим је опет кроз прозоре сијало сунце, виделе се небо, море, палмови гајеви, маслињаци, виле, бели бадеми, а мало после опет га је обастирао мрак. Станица је пролетала за станицом. Ове гомиле људи тискаху се у вагоне, лепо обучени, расположене као да су пошле на велику и веселу светковину.

— Ала је ово верна слика живота — рече Вјадровски.

— Која то?

— Овај воз. Могао бих о томе филозофисати до самога доручка, али пошто ипак волим да филозофишем по доручку, можда ће те о тога хтети да заједно доручкујемо.

— Нећу — рече Свирски — опростите, звала ме је госпођа Елзенова.

— У том случају — повлачим се!

И поче се смешкати. Мислио да би се Свирски оженио госпођом Елзеновом не паде му на памет. На против, био је уверен да је сликару било само до тога, до чега и другима; али како је поштовао уметнике у опште, а Свирскога на посе, осећао је извесно задовољство што Свирски побеђује супарнике.

— Ја представљам богатство — мислио је у себи. — Пожецки титулу, млади Кланцки младост, а Свитеи свет помоћних будала. Све то, нарочито у овом случају има не малу вредност, па ипак је „чудовиште од жене“ надвладало њега. У осталом она је жена од укуса.

И гледећи сликара поче гундорити:

„ Jo triumfire, tu mourais autrou outrus“....

— Шта велите? — упита Свирски, који због хуке воза не дочу.

— Ништа. Ово је један одломак из „Хорација“. Велим да ћу, пошто ме ви одбијате, дати утопити доручак себи, де Свитеиу, Пожецком и Кланцком.

— Молим вас, а због чега то хоћете да се тешите? — запита Свирски, примичући се њему и гледећи му у очи скоро с протњом.

— Због тога што нећете бити с нама у друштву — одговори хладнокрвно Вјадровски. — А шта сте ви мислили, драги господине?...

(наставиће се)

КЊИГЕ ИЗ СТАМБОЛА

Од Сеадије

I.

Кад исијеш ово пиће, свето пиће,
Евлија-челебет[1] што се зове,
Осетиће срце моје, душа моја
Теже боле, боле ране.
На што горе дохнет свети, песме слатке,
На што су ми све одраје,
Када мени, тужној, јадној, ни на небу
Мира нема, среће више?
Пејгамбера Ису[2] молим, пева славим,
А ја млада Мухамеда;
Ни пред лицем сплаховим, у дехнету,
Љубав ми се моја не да!
Мораће ме де мехара мога хладног
Душа бедна тутом своју:
Ни на небу ме сме јадна и не може
Да се здружи с душом твојом.

II

Дошла ми је књига жала,
Ливанатов[3] је возивена.
Позвала сам, задрхтала:
Писала је рука пена.

Често јута срце сваје
Баш чега се ово боји....
На хартији жарковој
Написано ово стоји:

„Још тутујеш и уздишеш
»И за њим те срце боли
»А вечерас драго твоје
»Другој пева, другу воли.“

МАЈУШИИ СВЕТОВИ

АСТРОНОМСКА СКИЦА О ЈЕДНИМ ШЕТЊЕ ПО ПРЕДЕЛИМА НЕБЕСНИХ СВЕТОВА

(свршетак)

Па ово иде још и та околност, да је Дејмос много ближи својој планети него ли Б. пратилац Јупитеру, а та даљина износи 23.300 километара од средишта, а једва 20.000 килом. од површине Марсове. Што се Дејмос не сруши на Марс, то једино долази од велике брзине, којом се око Марса окреће. Време таквог једног обилазки износи 1 дан 6 час. 17 мин. 54 сек. На једном примеру објасниће у ту појаву читаоцима још боље.

Представите себи да гледате човека који је узео камен везан канапом, па га тако за канап окреће у кругу око своје главе. Док год је брзина тога окретања довољно велика, дотле камен не може пасти на његову главу, јер т. з. замаја (центрифугална) сила вуче камен даље од човека. Ако се тај камен стане окретати још брже, канап се најзад мора прекинути и камен ће отићи у страну. Ну ако се окретање успорава, онда ће камен једном пасти и на главу тога човека (и то онда, кад привлачна сила — ка глави — надмаши центрифугалну силу).

Сад замислите, да у место човека стоји Марс, у место камена — Дејмос, место канапа узмите привлачну

1) Свирски пербет; 2) пророка Исуса; 3) жирве.

Псанчева воденица. Сликао *Ф. Зеjержина.*

силу Марсову, па вам је тим самим разрешена и ова природна загонетка. Привлачна је сила оно, што као невидљив конац не да Дејмосу да се од Марса удали већма, него ли што је сада. Када би се Дејмос кретао брже, но што се сада креће, „канап“ би се тај прекикинуо т. ј. тада би његова центрифугална сила надмашила привлачну (центрифугалну), те би Дејмос ишчезао у неврат. Ако би се пак његово кретање успоравало, тада би се Марсу морао дотле приближавати, док се најзад привлачна (центрифугална) сила не изједначи са замајном (центрифугалном). Ако би се то успоравање наставило и даље, да се та једнакост поквари, онда би се Дејмос неминовно морао срушити на Марсову површину.

Све ове чудновате прилике, уз које иде још и то, да се ни Дејмосови становници не смеју померати слободно, ако не би желели одлетети кроз ваздух у неврат, сусретају се и на другом Марсову пратиоцу, Фобосу, па још и у много јачим размерама. Истина је овај нешто мало већи од свога брата, али је, с друге пак стране, много ближе главној планети: 9340 килом. од средишта а само 5968 килом. од површине Марсове. А то је толика даљина, да би је обичан пешак, одмарајући се по 12 часова дневно, могао прећи за 99 дана и 5 и по часова. Кад би нама наш Месец био тако близу, онда би нам његов колут, што га видимо, изгледао 60 пута већи, него ли што изгледа онда када је земљи најближе. Он би нам тада давао толико светлости, да би нам било излишно и гасно и електрично осветљење — кад год је пун Месец, јер би тада био сјајнији 3200 пута но што је у садашњим приликама.

По себи се већ разуме, да при такој близини Фобосовој, мора му и брзина бити велика т. ј. време једног његова оптицања око Марса веома кратко. Оно износи 7 час. 39 мин. 14 сек. То је највећа брзина за коју ми у опште знамо код небесних тела. Пошто се пак Марс окрене један пут око своје осе за 24 час. 37 мин. 23 сек., онда је, према горњем, јасно, да ово обртање не стиже да покрије прави правац кретања Фобосова. То пак чини, те Марсовим становницима оба њихова месеца изгледају као да иду један према другом, при чему им Фобос излази на западу а залази на истоку! И осим тога, у току једнога дана, они га виде да изађе и зађе по 2—3 пута, јер циклус тих појава траје 11 часова или 0.35 део Марсова дана.

Како то све иде тамо брзо, кад упоредимо са приликама нашега Месеца коме за један оптицај око Земље треба 27 и по дана, а 29 и по дана да дође до истог положаја!

Читаоцима јамачно већ није право, што су највеличанственији призори у природи пренети на друге небесне светове, а код нас све иде на један калуп, монотоно. Ако ништа друго, оно је бар могло, да нам је тај један једини наш Месец што год ближе, те да имамо и доста светлости ноћу а и да се нагледамо бар његове површине! Ја ево хитам, да — први пут сада — у пркос таквој жељи изјавим, да се ми још срећним можемо сматрати што нам Месец није тако близу и што се не креће онако брзо као Фобос, па макар да смо лишени задовољства да 2—3 пут дневно гледамо како се пред нашим очима врше све мéне Месечеве. Јер када би нам Месец био тако близу, његова привлачна сила на Земљу била би веома јака. А познато је, да она, у вези са Сунчевом привлачном силом, код нас, — на Земљи — чини прилив и одлив на мору. У такој прилици би Месец код нас посведневно изазивао бурне таласе, високе као Хималаји, који би се бесно отискивали на наше копно и рушили му обале. То би пак учинило, те приморја, на велику даљину у унутрашњост, не би била подесна за обитавање, а о морепловству не би било ни трага ни гласа! А данашње флоте, поморски ратови, блокаде дефинитивне и формалне!?

За Марсове пак становнике срећа је у томе, што су му пратиоци онако мајушни, те и прилив и одлив од њихова утицаја мора бити посве неприметан. Ну они, с друге стране, не уживају неке од лепих призора што нама износи наш Месец. Мéне (фазе) Дејмосове може без дурбина опазити само онај становник Марсов, који има веома оштро око, па и саме Фобосове мéне једва се и опажају слободним оком. А због онако знатне близине, ови се пратиоци виде само у мéнама четврти прве и последње, а не виде се у мéни пуног месеца, јер рáван њихове путање лежи веома близу Марсове екваторске равни, те по томе Сунце помрачава сваки њихов „пун месец“. Интересанто је још и то, да поларни становници Марсова континента никада не виде ни један од ових пратилаца. Фобос се не види већ ни преко 74° ширине.

Ну ако би Марсови становници имали јаке дурбине, који би увеличавали око 6000 пута, они би — при јако разређеној и необично бистрој атмосфери — могли видети Фобос на такој близини, као да није даљи од 1 километра. Они би, дакле, с Марса могли видети, како с Фобосом заједно оптрчавају (око његове осе) његови становници — кад би их тамо могло бити.

Фобосови пак становници, с друге стране, уживали би, у горњој прилици, у једном још величанственијем призору при посматрању своје главне планете Марса. Овај би им изгледао као какав џиновски колут, који би на небесном своду захватао простор од 1520 квадр. степена (42° 97' пречника), а то би била површина 6000 пута већа него ли што је наш Месец захвата на своду.

Које би перо могло да опише и кичица да наслика онај величанствени призор који се показује Фобосову становнику, када му се Марс колеба пред очима на небесном своду! Слободним оком, могао би он на овој планети разликовати планине, мора, канале, острва. А кроз какав повећи дурбин, чак би био у стању, да на Марсовој површини разликује предмете од два и четврт метра дужине, дакле би могао познати на пр. у облику мрке тачке кола када се крећу, а лађе и зграде могао би већ видети и у неким појединостима.

Свакако да би још интересантније било, када би Фобосови становници имали велики Лилов или сада највећи наш — Јерков дурбин. Тада би могли на Марсовој површини разликовати, као тачке, предмете од 4 сантиметра, на пр. столице и др., а људе, наше величине, јасно би видели како се крећу. По улицама Марсових вароши видео би се свет како иде тамо амо — као да мрави тамо гмижу. Цела та слика морала би изгледати онако исто као што изгледају вароши и предели наше Земље са висине од 1800 метара из балона. Је л' те, да је то лепа панорама!

Поред свега овога, сада би са свим умесно било питање о узроку, са кога се о овим интересним Марсовим пратиоцима није ништа знало у раније доба, већ су пронађени тек ту скоро, за доба наших дана. Одговор на то, ма како да је прост, премашио би сврху овога чланка и развукао би му границе више, но што сам му их још у почетку одредио. За то ћемо, целине ради, завршити са тим питањем у неколико само речи.

Да Марс има својих пратилаца, слутило се и наглашавало још и у ранијим столећима. Још Кеплер, пре 288 година, по открићу Јупитерових пратилаца изјавио је, да Марс мора имати два, а Сатурн осам пратилаца. То је закључио на овај начин. Венера нема ни једнога пратиоца, Земља има једног, а Јупитер четири. Претпостављајући, да се са повећањем даљине планета од Сунца, њихово слабљење сјајности мора накнађивати већим бројем пратилаца, Кеплер је узео, да њихов број расте у квадрату. И одиста је веома интересантна ствар, да је и код овако рђаве поставке — макар да је и Кеплерова — ипак резултат испао тачан.

Познати енглески сатиричар Свифт, у своме делу „Гуливерова путовања“ (1826. год.) хтевши јамачно да исмеје астрономске методе, пише овако: „Астрономи ове

земље (Лапута) проводе највећи део свога живота у посматрању небесних тела помоћу инструмената, који наше у многоме надмашују. Како су они у својим проналасцима измакли много даље од нас — они већ броје 10000 звезда, док су наша највиша рачунања једва доспела до трећине тога броја.*) Осим тога, они су пронашли још

Капела у Фернговићу.

Стражара у Пригрену.

и два себи потчињена небесна тела или пратиоца, који обилазе око Марса. Најближи од њих налази се од средишта његова на даљини која је три пут већа од Марсова пречника. Овај даљи пратилац далеко је за пет Марсових пречника. Оптицање првог саршава се за 10 часова, а оног другог за 21 час. тако, да се квадрати ових времена имају као кубови одстојања, што значи, да се оба управљају по истоме закону теже, коме се потчињавају и остала небесна тела."

Чудновата случајност, да је Свифт — мислећи да исмева универзалност закона теже — у самој ствари исмевао неоспорну истину! Марс одиста има два пратиоца. Одстојање ближег у ствари и износи 1 и по, а оног даљег 3 и по Марсова пречника. Време оптицања унутрашњег износи 7 и по а спољашњег 30 и четврт часа. Разлике дакле нису тако велике, кад се нарочито узме у обзир, да је горња „сатира" писана још онда, када не беше познат ни један пратилац Марсов.

Слично је урадио и Волтер у своме делу „Micromegas" (1750), где овако пише: „Напуштајући Јупитера, наши путници пролазе простор од око 100 милијуна миља и прилазе Марсу. Ту видеше два пратиоца како дворе ову планету, а које — пратиоце — наши астрономи нису могли спазити."

Дом католичке пропаганде у Пригрену.

Можда су овака задиркивања и нагнала енглеског астронома Ласела те је (1862) нарочиту пажњу обратио на Марсову околину за време његова приближивања, а помоћу веома јаког дурбина — не би ли како год открио његове пратиоце. Тај његов инструменат могао је показати сва четири Уранова, као и Нептунова пратиоца, па и малог Сатурнова пратиоца (Хипериода) — али је веома значајно, да и при највећој својој пажњи Ласел не могаше спазити тражене Марсове пратиоце. И доцнија једна прилика, када је *d' Arrest* (1864) радио на истој ствари а помоћу онда још доста великога дурбина у Копенхагу, прошла је такође без успеха. А још је чудноватије, да их ни сам Хал на великом своме дурбину није могао наћи одмах и ако их је читаву једну недељу непрестано тражио. Тај је посао био отпочео почетком августа, па се већ хтеде оканути узалудног стражарења у Марсовој околини, када га његова жена замоли да томе послу жртвује бар још једно вече. И управо баш тога вечера — 11. августа 1877. — откри Дејмоса!

Због оваких околности, постављено је још онда питање, да ли оба та пратиоца нису резултат какве нове творевине?

На овако је питање свакако одговорено негативно, јер тако охлађена једна планета, као што је Марс, не може више стварати пратилаца т. ј. не може их са својег екватора одвајати. Сасвим пак друкче стоји ствар, ако би се питало: да ли каква луталачка небесна тела нису дошла у домашај Марсове привлачне силе која их је скренула с њихова дотадашњег пута, те их на тај начин приморала да постану пратиоци Марсови. Ово је пак таква могућност која се не може оспорити, али још само треба утврдити, да ли је баш тај случај и настао овде.

*) Да ли је Свифт, ишчуђи ове редове, могао мислити да ће садаљи наши дурбини бројити — не 10.000 као Марсови — већ преко 600 000 000 звезда!

Много је вероватнија друга једна могућност, да се, по мишљењу г. Лео Бренера у место „луталачког небесног тела" стави какав планетоид из планетоидног простора што лежи између Марса и Јупитера. Скорашње откриће планетоида № 392 јако потпомаже ово мишљење.

Откриће овога планетоида (1. новембра 1894, Max Wolf) веома је јако заинтересовало научне кругове. С почетка је, кретањем својим, овај планетоид свакога дана прелазио по степ., а био је удаљен од Земље 106 милиона километара, те се у ствари налазио између путања Марса и Земље. С тога су још онда били склони сматрати га као сталну планету између поменутих двеју. Ну доцнија посматрања и рачуни показаше, да је то један обичан планетоид из опште групе планетоида, а путања му је тако ексцентрична да прелази преко Марсове путање. И једнога дана може се десити да се обе ове планете — Марс и № 392 нађу у близини места где им се путање секу или и у самом том пресеку — те да планетоид № 392 постане трећим пратиоцем Марсовим.

Овакав случај може настати, или је можда већ и био са којим планетоидом — ми их још и не познајемо све. Према овоме вероватно је, да су и оба Марсова пратиоца, као и 5. пратилац Јупитеров, некада били такви планетоиди, које путање им доведоше у близину ових планета великих, те их ове шчепаше својом тежом и осудише да их прате у даљем животу њихову. Тиме би се и могла објаснити и она чудновата мајушност њихова, као и непојаман факат, да су тако дуго били непознати.

А Земља са јединим својим пратиоцем — Месецом?!.. И она је ту скоро добила једнога новога суседа: планету „Ерос" која је много ближа Земљи него Марсу, колико тек да не буде сасвим усамљена ни заборављена међу небесним телима. Можда ће доцнији рачуни показати, да се „Ерос" још већма приближава Земљи, него ли сада што је и — ако би то било — може се једног лепог дана „Ерос" удружити са нашим Месецом, те да заједнички прате нашу Земљу кроз пучине васионске. Тиме би „Ерос" (или „Амор") одиста био прави весник „љубави" према нашој Земљи, која као да је заборављена у погледу својих пратилаца, имајући само једнога, док друге планете имају по два, четири, пет, па и осам. Можда би.... али тако далеко нећемо ићи, јер би онда морали пожалити и лепу Венеру и малог Меркура који немају ни једнога пратиоца, а — рећи ће когод — требало би бар да га Венера има!

Ну било једно или друго, или пак нешто сасвим треће, ја се ипак надам, да су читаоци из ових редова могли стећи уверење, да ни небесни лилипутанци нису тако без интереса, као што би се могло помислити према оваквој мајушности њиховој!

Јеленко Михајловић.

Уз наше слике

Мина Караџићева Вукомановић. У данашњем броју износимо само лик Вукове кћери, да у скоро донесемо нарочити чланак о њезину животу.

Сабор у Призрену пре Косовског Боја (сликао г. Ст. Тодоровић). — Успомена из 15. јуна 1389. године прелази у српском народу вазда свежа с колена на колено. И ове године прострујаће данашњега дана кроз српска срца успомена на велики догађај будећи у њима захвалност великим прецима и нову снагу за настављање започетог ослобођења.

Г. Ст. Тодоровић, врсни сарадник »Нове Искре«, уступио нам је ову своју најновију слику да је изнесемо баш на данашњи дан пред српске читаоце.

Замисао за ову слику узео је г. Тодоровић из трагедије Матије Бана »Лазар« (трећи чин). На сабору пред косовским бојем дошло је до расцепа. Мањина је да се одложи одсудни бој, а већина је да се одмах објави рат и да се на Косову изводе бој који ће решити српско »бити или не бити.« Жестина и једне и друге странке толика је да су на самом сабору потрепнути и мачеви. Био би неизбежан и крвави сукоб да није патријарх са крстом ступио међу завађене странке и тако отклонио несрећу. Нарочито је цар-Лазар неремљив. Тешка са је брига охрвала на већ ударноме престолу, те не зна којој ће се приволети страни.

Гроб Краљевића Марка (сликао г. В. Миљковић). — Хитали смо Јадранском Мору. Воз је јурио кроз шарену, живописну околину која је бивала све лепша и занимљивија; и једва овде оно стигло је око да прегледа диван крај, лепо место, брдо, шумарак, обделано поље, реку, село. Близу Огулина разговор у колима постаде одједаред живљи. Младић неки, објашњујући нешто, указиваше живо на десну страну; пажња свих беше тамо управљена.

Пред нама беше брдо. Очи нам беху у њега упрте, али не видесмо ништа. Изненађено се очекивало веома радознало и нестрпљиво.

»Видите ли површину његову? Можете ли створити у машти да цела ова ивица представља лежећа човека?«

Ја гледах дуго. Напрезах очи замишљајући разне силуете.

»То је гроб Краљевића Марка! Ево видите ли — и показа на леву страну брдске ивице — ово је глава са калпаком, а почива на узглављу; на грудма су му скрштене руке; даље испружена водена и оружене ноге, а на крају усправљене стопале, а преко свега опет као да је пребачен неки тамни вео — покров!«

Ови знаци показивали и моја напрегнута машта развијаху све више и више; а живо, пријатно осећање, пробуђени интерес и машта допуњаваху полако ту занимљиву слику, те од једном видех све јасније но што ми беше показано и више но што прачка и мртва силуета изађаше. Изненађење беше неочекивано. Слика беше тако чудна, тајанствена и жива, да загрејана машта кроз загрејани, сањалачки поглед виђаше све живо, све јаче.

»Ово се брдо зове Клек, а ово Маркова гроба рече се тако!«

Што се више приближасмо к брду, кога обилажаше железница, све ми се више представљаше жива слика Маркова. У мислима полако а све више рођаху се чудне, нове и велике слике. Нека тајанствена, дубока, велика осећања надимаху груди радошћу, задовољством, поносом. Наш Марко почива на врху овог великог брда. Високо са њега посматра његово будно око наше плаво Јадранско Море, Босну, Херцеговину, Хрватску, Далмацију....

Б.

Стеван Дечански (сликао г. Урош Предић). Српска црква прослављала на дан 11. новембра успомену српскога краља и светитеља Стевана Дечанског.

Представљање његова идеалног лика занимало је и г. Предића који га је радио као икону које фотографију доносимо у овом броју.

Печачева воденица (сликао Ф. Звјержина). У стењу околните стране црногорске планине Острвица (1750 мет.) која лежи између Скадарског језера, а крај реке Мораче, Таре и Дрњевих рукава водицао је Мато Вукадић, звани Печнак, воденицу чију слику доносимо у данашњем броју. У обично доба изгледа као да у њој нема ни живе душе. Тек пад удари јаке кише, почиње да надолази вода која полако окреће везрошне точкове. Испод воденице, у којој ћеш залуд тражити и трага од гвожђа, суриваи се вода у провалу кречнога стења. Чим престане киша, воденица може да ради још највише пола сата или и мање што управо зависи од јачине пљуска. Пазачеви пописари, који сљазе амо са виших стеновитих страна, купе своје вреће самлевених или боље рећи изгњечених житова и товаре га на тромаве магарце. Воденичар-Мато по свршеном послу узима пушку да га у лову настави, а на воденицу му и опет се спушта мир и тама....

Чешки сликар проф. Ф. Звјержина који је српској публици већ познат због слика из српских крајева у повременим »Срп. илустр. новинама« даје нам овом сликом још један лист свога богатог албума из српских крајева. —

Капела у Феризовићу (по фотографији). У близини Косовскога Поља село је Феризовић у коме живе Срби православни и католици. Становници су у њему тако сиромашни да и поред најбоље воље не стекоше ни до данас Храма Господњег. И православни и католици истина имају по једног свештеника који чувају веру у стаду својему. — Слика коју доносимо у данашњем броју представља приватан дом који је из нужде преторен у капелу. Најинтересније је да су у овом дому и православна и католичка капела. Гледајући у слику, с леве је стране у дому православна а с десне католичка капела.

Дом католичке пропаганде у Призрену (по фотографији). У Призрену, поред саме католичке цркве, налази се и католичка општина — у самој ствари дом католичке пропаганде, јер у њему живи папски изасланик и у њега свраћају за инструкције сви католички »мисионари« који се шаљу у ове наше крајеве. Око овога дома води се велика и огорчена свађа између аустријског консула у Призрену и тамошње католичке општине. — У дворишту овог истог дома становале су и калуђерице, које су и самим католицима толико дојадиле, да их је њихова влада упорно уклонила из Призрена под изговором да их шаље на »привремено одсуство«.

Стражара у Призрену (по фотографији). Слика ова представља кућу у којој би требало да су чувари јавног реда и сигурности. У коликој мери ужнвају ово наши сународници у Призрену сведоче многа недела и злочинства која врло обесни Арнаути не назирући ни у по дана од ове стражаре која је усред Призрена, а у којој као да су њихови најбољи савезници. —

Едуард Паљерон

(умро 21. априла о. г.)

Још је у пуном јеку позориште друге половине овога века, али се гаси генерација која је његовој слави највише допринела. Као што се један стари храст, да узајмимо поређење, под јесен лишава мало по мало свога лишћа и оставља да отпадне украс по украс са његове златне круне, тако и Француска Комедија губи своје стубове, један по један. Е. Паљерон био је од оних. После Лабиша, Ожјера, Диме, Мељака (спомињемо независно од њихове вредности) остаде у њој још једно место празно за новог драмског писца и духовитог човека, јер је умро писац Досадног света — а он је то обоје био. Празнина коју је он оставио није можда једнака празнини тих славних његових претходника, али је ипак веома осетна. Он је писац Досадног света, комада која је пожео највећи успех и који ће, како ту скоро рече Сарсе, бити између оних седам осам које ће наш век завештати будућности. У осталом још је рано изрећи дефинитивну реч о правом карактеру и тачној вредности Паљеронова рада. Потомство ће одвојити трајно од тренутнога, а ове пак наше телеграфске белешке тицаће се више општега утиска и општих места.

Умро је у старости, у 64. год., сећајући се у њој своје проћушње младости, срећне младости, јер рођен под добром звездом познавао је тешкоће и борбе живота само колико је потребно па да човек више ужива радост и понос што их је победио. Шта више, дугла срећа, он је био срећан и као писац: чак чују се гласови, срећнији но што је заслужио. И доиста, што се тиче првог, он није познао искушења и искушења којима подлежу његове колеге по занату. Његово прво дело играно је с успехом, и последње није њега лишило. А тек Досадан свет!

По своме рођењу већ је стао у неку руку у ред комичних писаца, јер Парижани беху и Молијер, и Ренар, и Бомарше, и Дима, и Лабиш, и Мељак, и толики други господари светских дасака, како се то обично каже. Рођен 1834., као и колега му Халеви, испочетка провођаше весео, слободан боемски живот безбрижног адвокатског писара — јер га отац беше спремио за илдашнију професију, као што је адвокатура, — док га позориште не привуче к себи а женидба не уведе у ред високе и богате буржоазије.

Беше му 25 година (1860.) када му је у Одеону успело прво дело Паразит, накитано лепим, пријатним, пикантним стиховима. То би као нека позоришна матура. За њим штампа књигу стихова под натписом Паразити. Стихови су били лепи, сатирични, пуни грације и духа, али, зашто не признати, без искрена лиризма и бујне фантазије. То су, без сумње, у лицу нета обележја драмскога писца за каквим данас свет жали. Међутим њему је бити песником била најмања амбиција. Али видећи каква ту слаб успех, те и јеђење амбиције, оставља се стихова с поруком по прозу; јер ко зна да ли песма здравога разума би икада много за песнике.

Паљерон је пак био пре сјајан ученик и особито, управо само човек од позоришта. Имао је сценичког дара, невероватне умешности, посматралачке жице и, најзад и на срећу, париски живот да је развије. И он ју је развио. У својим позоришним комадима с идејама више финим и ингениозним но смелим и дубоким дотицао се најразличнијих врста, од обичне жанр-комедије до комедије обичаја и друштвене драме.

Отада т.ј. после Паразита, напустив стихове, којима се одсада само у позоришту служио, посвети се прози. И ту имамо два Паљерона. Први је индигентан. Он је писао, сведе с реминисценцијама на Маривоа и Диму: Заједнички зид, Забаван свет, Последњу четврт, Други покрет, Лажне брачове, Јелену, итд., све невине шале без горчине.

Ова се појави у Незахвалном добу (1878.); потом је расла заједно с успехом.

За Јеленом даде Паљерон Варнику (1879), сједињење сјајне грације и животне истине, а 1881. име му се пронесе широм света, јер се тада појави Досадан свет, проведна и оштра сатира на педантизам и претензију показати се учен и образован, сатира друштва »у ком се никад не говори оно што се мисли и никад не мисли оно што се говори ..... у ком се у предсобљу оставља штап а у салону језик итд.« да не засењујемо читаоца овим ватрометом духа.

Десет година пре него што је постао славан т.ј. пре Досадног света, представљао се његов Забаван свет, и ко зна да дубље према контрасту — он је необично волео pendants и у сценама, — не даде прву идеју овом красном делу. Ма што да је, то би тријумф: то је била Фигарова женидба своје врсте; Сирано Бержерак по свом успеху. А успех те његове друштвене критике пуне злобног подругивања уећао се тим што су неке личности биле узете из друштва; али ове алузије нису биле потребне успеху једне више комедије нарави, готово класичне комедије прециоза и маниризма, шаљивих чарапа и учених жена нашега доба. — Личности, у погледу за слабу радњу, ако нису духовити, фини дијалози, то што чини јединство њено, осветлено су духом светлошћу, споља и изнутра, као што видите напротив модерној конверзационој драми. —

Досадан свет би врхунац његове славе, и ко зна, тако живот може да нас ожалости и својим радостима, које су ипак најлепша страна живота, и ко зна да од овога тријумфа не датира дуга периода прикривене жалости, чија тајна продираше кроз његову маску срећнога човека. —

Неки су рекли да би Досадан свет сам био довољан да сачува име Едуарда Паљерона. Други су похитали да сав његов рад сведу на ова три чина. И да је тачно, то није мало. Колико је њих који су оставили три добра чина? У сваком случају, он је оставио више. —

Пре Досадног света Паљерон је знао за успех, с овим делом дознаде за тријумф. Решен да иде иза Диме и Ожјера, да споменем само умрле, у реду великих драмских писаца нашега доба, могао је поверовати да је достигао своје учитеље и осетити како се у њему рађа нада и амбиција да их надмаши. Али даља његова каријера не би остварење овога сна у који га је завео сјајан успех његова узор дела. У страху да не подбаци себе он се стаде устезати. И његову рђаву расположењу бијаше ту извор. Пљескање одушевљене гомиле и повлађивање пријатеља нису могли надокнадити недостигнуте идеале; јер, то је познато, уметник не ужива више у оном што је створио но што трпи што није достигао своје амбиције и свој сан. Била та сујета; била његова преко мере осетљивост према критици, како прича Сарсе; била најзад, рекли би завидљивци, свесност да је његова литерарна слава већа од његове заслуге — све је једно; главно је да се та горчина опажа у последњим његовим делима, да је, као и јадни Бек, постао готово мизантроп.

После тога није се журио као Дима да неће више писати, али, опет обратно Дими, он готово није више писао. С великом зебњом, веле његови пријатељи, даде своја последња два дела: Мима (1887.) и Кафотеме (1894.), комедије с веома нежном психолошком студијом, и политичком и друштвеном сатиром. Али за толику зебњу не доби највишу награду која се зове тријумф. Прошао је, али се слава обрнула у успех. Њему то би жао. Његову претерану осетљивост, а ако је и сама уједала, вређале су резервисане похвале поштовалаца и хладнији пријем код публике његових последњих комада, који би се много више допали да се наше очекивало од њихова писца.

Најзад, дође старост. Смрт беше однела његове омиљене тумаче, њега то потресе како може потрести човека осетљивог као он. Можда би био срећнији да је мање знао за срећу. Овако, на врху своје среће добио је престалницу. Уз њу дође болест те вео туге посто гушћи а већ горчине порасте.

Он се повуче. Одмор, otium cum dignitate достојан заслужених, проводио је с пријатељима. Радо је примао и радо су му се одазивали. Почела је свагда било на столу а ако га је могла замењивати каква пикантна прича. Што се тиче наше, нећер је већ био сложен кад је оно доношена, по духовитом изразу једног његова пријатеља.

* * *

Кад бисмо хтели најкраће да га окарактеришемо довољне би биле три речи; и ми их узимамо од Брињетјера: Паљерон је био Француз, он је био буржоа, и био је Парижанин.

Прво ће рећи био је здравога расположења и галскога духа с чисто француском вештином да комбинује интригу и да извуче из ситуација све што оне садржавају. Друго ће рећи, и ако се досад тврдило да је он gentilhomme de lettres зато што се његови комади одигравају у »великом свету«, друго ће рећи да је био од реда, регуларности, умерености, непријатељ претераности и парадокса. Буржоа по таленту, по идејама и укусима, по процедури композиције, по моралу, — по свему. Можда с мало фантазије, узвишености, али у накнаду сав еквилибрисан, здрав, духовит и емоционалан. Као Парижанин он је поштовао предрасуде, али је исмевао оне који их немају.

Али исмевајући и поправљајући, без рана једва с греботинама, он је чувао њину симпатију. Јер са споменутом веселошћу и емоцијом било је у њега и сажаљење. А веселост и сажаљење то су две границе комедије ближе но што се чини. Иначе, без тога, комедија би била нечовечна. Паљеронова није, он је то избегао.

Тако се исто код њега измењује с емоцијом весели хумор и кадкада иронија, која је у других можда финија и суптилнија али никако спонтанија и непосреднија. Патетично и трагично меша се довекле с комичним; још неосушено лице развлачи се у грохотан смех. А то није мало кад се с успехом Диминим споје та два елемента, који би требало увек да су заједно а који се готово увек раздвајају.

Поменута осетљивост Паљеронове природе једна је од најлепших особина у његовим делима. И ма колико да су његове личности театралне, удешаване, с траженим ефектима, оне су такве какве су пријатне и допадљиве. У девојкама нарочито тријумфује сензибилитет Паљеронов. Али он ни ту није претерао; он је остао свуде буржоа. Ако је где то било од штете, овде није: напротив.

У осталом ако су, како рекосмо, мало обрађеније и ефекти ученије комбиновани, његова је композиција бар узорна, да не претерамо називајући је, јер његов дар за сцену био је велики и састојао се у необичној умешности да вешто групише и лепо изнесе велики број лица. Његови су комади у »ролама«, и то добро створеним, и за свакога створеним. А и то је један узрок успеха. Код њега има нечег покретног: свеж, бар, реловност и оно што Французи зову mouvement. У том смислу он је значајан драмски писац, а кад не би његове ствари постојале као дасква, што је мало бити добар ковач ако је то ваш занат?

А он је добар ковач, рекосмо, али, и поврх тога или бар заточените тајите, пона имагинацију, или бар инвенцију. Он је и сам то

оканио. Он се понашао онако: не жору другује, зар то та не правда; то сводени само за је жако више духа по жанимању. Ради баланса, ако му обог слабе инжекције жиje јака питрић, личносги су ту, а то је велика заслуга ако је истина да је више правог умегности дата жиноимошгву во добро расељени каку питрију.

Свожељно дух. Пальерои га је жако; жако во што се жасли, као га је жако. Само шегови су жакоди такве гас се праћаша осећа чим више добро попуњена. А код њега често је то случај. То не значи овог да ова ниje забавна: нема посгрешга жаше духовитог, ви то жажге, во што је Скрибово на овог ниje доглало. Но не претерујмо. Досадан свет и бољетиња жаду духа. Бар мени, и то вообичаио обланога. Али ако Пальерои ниje у свиви радуга прелиiепих једних су му досадњаче, жаботинаца других за дутака. А, то је возиште, пајбоља дисгозиција духа за једног сагиричара јесте бити рођен расположен. А, као што само видели, Пальерои је то био. Он се јако жутио ка „вожеву двору".

С других гледишта, ви видите ми журиво; морална истина карактера и осећања, у колико је то код њега важно, пиkад ниje сумњала; онсекање моралности, изразито буржоаскоe, увек је задовољно. Нетове су личности, и то да кажемо, не, решимо, карикатуре жао Љубивеле шего Дуда, да се послужимо једвом старом ли тачним израком, који ниje ни животиње ни аиђеле него и једно и друго; можда ниже крио во друго, ви додајемо. Напосжетку, оно ест оно ниje доста за будућност, шеки жегови комади (нпр. Лажни брак оког) шису бео ижбоеосеће, дубље и озбиљније идеје, ком други ошег (пр. Visite de Noces) бео даже психологије.

У сваком случају — да сврши — Пальерои је бео великог драмагског шаса. Ми сво га спомењули као одличиа драмагурга: помењали смо и жегов жерв и комичну жилу, слабу жиимикирју и невину жеву употребу: напад, да и то споменемо, ако ниje иидео шаса, ако је мажна, он је видео добро, што је орилна, и, што је још већа врлина, он је умео дивно представити то што је видео. Његова је дела отуд бити скупљена галерија старих портрета, која ће потомства дати слику Француза и онда кад ова друштва ниједна документа, протоколе, писма, вожине и разне друге успомене на живе доба. О тога жалеби на овом месту, жако заиижљено зли не жаше тошко, смрт човека чије је сав живот искрено био посвећен књиги, позорници; рекао бих жад бих оно ниш или тако итогод, ако веровао у ње да ће тако Пальерои остаби, жако ниш сва стара песма; али онако жогго писали прво а не верујем у друго, рећи ћу с Низаром у ревиаледелом одлику дерожаљскоу писао: Бзаго оном који је умео да нас слатко пасиеје; благо Пальерову, додаћу без Низара, јер је и он тај био.

Ж. Радивојевић.

Наука

Насељеност слива реке Пеке. — Пеке постаје од Великог и Малог Пека. Велики је Пек један и врши изворни крак осе реке, жега чини Вожица Река и Јагнидо. Бокања Река лежини са Јагнидом од чуке Потоја. — И Мали Пек састављају две реке: Паскова и Рајкова; обе протичу крез пећине. — Велики и Мали Пек састају се под ртом Чекаћем, изнад засеока Бикарнице. Пек је богатија притокама од Поречке Реке. Најважније су десне: Чесшобродица и Бепеска Река, а леве: Чешкообарска Река и Велика Топаница. Сива Пека одликује се двема природним деотима: крез је Велика Пеkиња у Дубокоj, а друго — Зимика Потајница.

У сливу Пекову нажше се 3 градића: Велико Градиште (3165 сг.), Кучево (2.015) и Мајдан-Пек (1220 сг. са три засеока: Дебели Луг — 181 сг., Бакарница — 19 сг. и Чекић — 15 сг.). Села има 43. —

Највеће је Дубока (3580 сг.), а остала по броју становника иду овако:

Од 2500—1500 сг.: Петрешница (2375), Мажде, Раброво, Волуја, Царевац и Мустанџић (1540) — 6 —

Од 1500—1000 сг.: Врашичеве (1175), Турија, Чешљева Бара, Миљановци и Кусиће (1000) — 5 —

Од 1000—500 сг.: Рашова Бара (965), Взволе, Кашиц, Кучајна, Клење, Доланинца, Буковска, Мишљеш, Љубиње, Варат, Средњово, Трибород, Зеленика, Јасковиц, Мало Градиште, Вуканић, Сиоа, Метковак, Крушевица, Кавиџево и Лесково (510) — 21 —

Испод 500 сг.: Бешање (485), Гајсево, Велика Бресница, Лесница, Шутајаћ, Срежа, Петровица, Мала Бресница, Петрововска и Попиште (155) — 10 —

Пек, дакле, има 46 насељених места, у којима живи 43.700 становника. На градско становништво долази 6.400, а на сеоско 39.300.

Насељеност је у Пеку сваро 3 пута већа него у Поречкој Реци; она износи на кв.², по 57 сг., којто је површина нешова слива велика 1225 кв.². — Према насељености у Србији стоји као 0,37 : 1, —

Од цијелокупно површине Србијине Пек захвата 2·5%, а од становништва 2%.

Једно насељено долази на 995 сг. или на сваких 27 кв.². —

Цео слив има 12 великих села; једно, дакле, долази на 102 кв.². Једва граиић долази на 15. 235 сг. или на 406 кв.². —

Изворна крака и притоке у односу насељености стоје овако:

Бикинска Река (82 кв.², 3290 сг.) на кв.². 101 сг. у њој су сва села; Бранитево, Варни, Мрковица, Бишање и Поиниште;

Чешљеобарска Река (84 кв.², 6480 сг.) на кв.². 77 сг. Сва су: Мажде, Чешљева Бара, Доланинца, Љубиње, Мало Градиште, Кашиће и Турија;

Мали Пек (87 кв.², 1025 сг.) на кв.². 28 сг. На његову је сливу градић Мајданска са засеоком Винарицом;

Велика Топаница (74 кв.², 1055 сг) на кв.². 14 сг. Само су два села: Буковска и Церезонића;

Велики Пек (284 кв.², 2360 сг.) на кв.². 8 сг. На простору који он захвата, налазе се она села: Взволе, Јасиково и Лесково. Осим тога овде су и два засеока градића Мајданска: Дебели Луг и Чешић;

Чесшобродица на сливу од 70 кв.². нема ни једног насеља.

Састављена Велики Пека — Божина Река земља је 103 кв.², а има 920 сг. Земљи да на кв.². долази 9 сг.; село је Взволе;

Јагњило друга састављена на сливу од 96 кв.². има 730 сг., т.ј. на кв.². 20 сг., село је Јасиково;

Непосредан слив Пекон (644 кв.², 31.580 сг.) на кв.². 49 сг. —

На карти су погрешно означени као засеоци сва врањски сеоски: Горња Шиљеша, Козиш, Доња Шиљеша, Шиљеша, Гложане, Поповци, Кисела Вода, Дуњишић и Мајдан Кућајна. Тако исто ни се крајеви и у повеку становништва, на пеkиња, зову засеоцима.

На карти се нађе назначени као засеоци а со свој су врањски предели: Цигансно Село, Грабово, Кулинци, Велики поток и Рајково.

Погрешно су на карти исписана она имена: Доланинца, Мала Бресница, Девинца, Мустанић, Шутајаће, Варат, Попиша и Дола Крушевица. —

Ж. Радивојевић.

Књижевност

Критика

Janko Leskovar: Sjene ljubavi, pripovijest (Zabavna Knjižnica Matice Hrvatske sveskah IXCXIX—IXXX).

Марсел Бувишсен, вилажења, звани учишељиц Лерау. Иу, (осшављам дословце) Лерцина се мати рађала, она отсушује, и за то преже Марцеу Бувишсеом се доводи жешка несрећа. Док је пеширао, сиуњен, са бележницом у руци, јутво во сеоиша и бележио утиске: пајсиалиио је сред, у дружшву једне баронице америчаше, њезше суседе, боромичну робаку а своју пеkадашу љубов, леку Елен. И то, пеkада заповедно девојче, сад пошошкиња жена, почиње да га заводи. Али, док се са лепом Еленшражи у пусшолошинама грађске Шиваје пеkакву дубоку инсиеc. Лерца се враши. Како то Марцел ниje знао, догоди се, да их сва окоиа зајеdно у коиима. Бувишсен вино во сво и пеће вод, и ако сшало му воли: Лерца му не одвраши, и ако шешко болује. У сшом пеkолико дана, Марцел је опет сам. Сасшанку и — растаје. Он ошпушује у Италију, она зна вове определење.

Природно, да књига онако сшаром, облшком садржином не може имаши иншересенша. Ша књиге шреба и њој пеkоју вишу рећи. За то је њено радосш. До осшашка ове сшиже: ако је за њиу још једно радиједну важњеносш прека потреба задржаши се онако на сваком месшу, ако ће је као ваш осшаши. Ако ваш пеkако на глас привоспиавих сшојиа, и ако се с пуно права говори, да би вакако обрадили њижу на дела хрваше књижевносши много и много више ниje но што се то досад чинило — сам онкар у којему је она дубока исшорија, само акценше, дише, у којима се разиља, нарочиш живо ја налазим иншересан је, онобен и — шако да речем — шански, да ја је потребно ушаши и проучаваши и кород шога, ако нам он и књиге њене довољно јасно објасни све шо је шако нејасно и крше у овој књижевносши. Јер, крај сво пронтоше садржине и неких баш и ако, предмеш је ово књижевносше чисш сушкадај, са шако шанкиим шанчићима душа ових књиге, са шако сакривеним инвесшираним књиге, да је за њега шребало, можда, много и много више шалеша, закша њиного ниш познавања живоша и душа дуских, у много дубље знањше и много чврсшије знања — ва осшали на сшрану шо, што је сва сшчај родило сшрах једној хрвашској пазиши, колико и декадашно литерашури неко. Како је и за најсшешије руке — а о неки шам и да говорим — мало обичан и вако мало лак посао покушши изградиши сшику ово болесше осећајносши, мишљаше безобзирносши, тајносши, дубоког немира и неодвојносши што их чшка водреза једну чоока данашње друшшвене појаве. Још је боље осирожносше врши, проширавоша свакобилносша човека засебне цивилизације; ове дисирорирације, најзад, сред измирљиве сопсшвене хешероншом. А колико је сшо шако вероваше у једном њиновом почешку, калиџиачкоу хрисшоше! А ко је у сушшини чиниo ово сшо онога пуша позабавши и покушши? А Лесковаш: ш је чимо најважније иншересује ова књига — ако уједно и шшшо је она иного мање добра но што би могла бишн и много мање јасна но што бе шребало да је. Јер, посшиграше, друшшвог рухом хваше, све шашшасше овако дошкање и шешње посла, осшављају нам само неодређене, шамне и неjасне црше шешеа Ледо хваше, подозриошог, сеновшог — ш је и можда доба, да се, без харизоније у целини, без харизоније у најмање личносши, са посшиграше, хваљалом анализом, која се несмело сшиња ово шамчина њихових душа, новодна да их скаша, да им уклоши и обрадовши покрше, и она прииесеша шугоб у дану шеша маловершоша и вакође из сеншименшалних крвоодаја за даше. Као у малом разљашаше јој «Сјене», покрше: као у малом дикуу се, крекуу, губе.

Отуд и не можете никако сналопити целу слику жене најразличије врсности, ни разумети жено изукрштано покретање, необјашњено, незавидно. Отуд се и нисао десити, да ним женским постаје из те грубе чрезчувствено зашто, тајом искрадају се без разлога, пошто су ким их најразније показали, кошто се на њих дуго и дуго ударало гласом — случај са Корачићем, на којему је писац толико застрадао у целом прном делу, нагонио нас је реџиу својом и дољном жестоком да изнесућјего показе ријалитет између вести и Бушићевом, *) на са одједном пустио, заборавио потпуно тако, да ни се ниме никако до краја не којављује, никако поготову и по спомиње, нити нам ни никако веже с развојем приповетке ? — Отуд и оне тако опште, готово нашим метафизичке Бушићева делања. Јер, најзад, кадо се из Немачке доведе један граз, који се баш метафизиком, са женом из Америке, која има читав геологиски музеј с каменом из свих крајева света, да се зовнаке утиди под којим се розвијао ; кадо му се ради контраста дође отак сурове енергије, окоит и «веже свуј» и кад га неки одводи, да у једноме друштву застуна и брани идеју словенске узајамности — то се све може прихватн, то све може нити зовнаке смисла, заједно са свима осталим баронима и бароницама — али, зар се може узети и то као собзано мотивисање, када се Марцел Бушићеви, у најстрасиијему часу живота и забораваности у сарии о рођењу, трза на наруч: Лерцина — јер хоће да на њене чисте, девичанске усне спусти своје «вкалне нечистим полупшма», или кад се ори сваком покрету високе душе поезије у новој једва тако опште и тако растегнуте слици, као што је — проћиште, да не имамо на њу страшну, врху вредности, а она нам је једа у тому, што је, како писах каже, Бушићеви повод «живо као и сва младиће» и упошно се с дубоким», то јест : дубоко једну. ка је остало ; волео друге, па је наиустио ; волео трећу и — ожењено је ? .... А све то тако једа нада у ово, и све то тако истакнуто стоји да је заиста штета, што се хорацу изгубите и неопходне остати и многе добре родединости и века лепа здрава и једра жеста. Но то во себи мора дођи и нисну несувишеста талента, као што је г. Лесковар, кад му се, можда, учини дешинатиде да се и туђа у романтичним квантрама једне болесне, заговетне и всегу туђе једне, коју нити је кадар да разуме, ни за одрее, но бавити се набрешеви свега неокименога и неизмерног бића у другоме, народу, оказини неговој, те, једно, неорично тромити снагу и талеват свој, и, друго, пропустити створити као треба и ово што би се могло .... А то је на што сам и ја хтео обратити пажњу.....

Lee bonne tradition s'en vont.... Прошла су дана дана кратких и свежих приповеткица са села, дирљиви патриотски сланчица и конспиративних историјских врановедања..... Нови се шесте крећу напред..... Остављају се стари пути, старе шаблони..... На једној страни, код нас, Јанко је покушао са социјалним романом. Ракоњски две једне, Гавриловић прекидају пре..... На другој страни покрет хрватских књижевника, истина нагао и енергичан али сваком управљен напред..... Нема је се срећом..... Ми сви полако напредас. На ако социјални роман и не буде много срећан у водухватима нашим «сеоским» врановедања, а покушаји малих Хрвата и остану само као крешани «жени врановеда», надодни напор тромишљеног хватања за повезаном, водеритном, сложно поле и вересиога вида... Време, које све регулише, знаће већ показати, да тај напредак није ни у успелану на болесну, декадентску, без сутрашње нојезиу, ни у неоромантско удетању за деликатним заголицама духа трулог, дакако другима.

Сш. М. Луковић.

Уметност

Поворите

Отуја, шала у једном чину од Д. Врвака. — Г. Божа Димитријевић у Скендербегу.

20. маја дакат је врви пут најновији оригинал (овог пута се све зеровите) Врваков, Отуја. Отуја је...

Трмљиница, жуне, кавуска, ветар, ужасни ветар. Жене дас ђуре по неком предпоћју, хватају рухама, надовају се и као да би хтеле у врсно ветру и писку нешто да кажу, и у одсудном тренутку кад је напсо стишсано био сеч толико срећан, да сво зеровале да ће целу залонетку одонеутн, сене жуне, трк ! — ни остајемо опет у мраку и неснаку. Ту нам једва врло дво, пуно реални детаљ, врвор под лозовате и дубоке свеселарије пинчеве: I.) жене на трмљиним врвитн, 2.) у страху бежиј свеселе. Из тог срећно гочетог зашета (висни ни полико је дуготимо изводити га у праву) проницали видећи доцније зорат: да треба стаповати ў стану са неке одслева и врати, да треба бати за старе свеселе свеселка, и да на трмљиним треба држати врата отворена. Ми смо видели тајну и ти већ лако погађате да је господа Х. у страху улетела у собу једног нежењеног господина (нежењени ни у којој комбинацији не губе), да је господа дођи мало касно, да је муж г-ђе Х. у врату од преваљене и указане удовице комисаријата..... и да ће, у тренутку кад треба да пастане објашњење и канцелариске неприлике удовице до њених врата, из трећих врата у спиној ситуацији кнеза жегова жена, под руком неженског архијереја и — тако! У тесту и недостатку другог оружја — и што само можда на знате — подиже ће изгустити свеселке и — пови тако! Свеселки ће ни објасните све. Жене су биле невине.

Требало је одиста доста духа и среће на да писан и овим успехом увенча своје досадање теховине. Г. Врвак и даље неуморно и неустрашиво обеђаже. Желети је да ветрује на тој тромиотој стази.

Г. Божа Димитријевић ученик гаумаглие школе у Пазеу изнио је овог пролећа у позоришу краљица пред београдску публику као гаумаш и декламатор*). Последњих дана (6 маја) г. Димитријевић је играо Стојанијнор Скендербега, и приказао се као врло одобравана публике. Скендербег је јака и симпатична улога, а у игри г. Димитријевића видело се колико она може да поваже дар доброг глумца. Г. Димитријевић леп, жнал, стасан, и има врло пуну, јаку дражаву дикцију. У дијалогу још се неосетно слуша гаумаглом техником и слободом, јер је врло мало емпанирао и са костимом и са позорницом, и притом у коскалу са осталима који, једна са мањим изузетком, не иговарају нишако, али је у иоопштој одличан. Подсећамо на познати дан ширини позолог I. чина, без сумње најлепши у целом комаду, који је со равнодушно и нијансовано са толико разумевања, и изговорио са толико жара и полета! — Већа је ретност што се појавља опе вечери са жалим изузетком (г. Љ. Стаиојевић) може дати и свима осталима. Цело вече пеклао је врло добро. Г-ђа Грегорова, Г-ђа Петковићева и г. Милутиновић добили су неколико и врлодобо заслужених аплауза.

ш.

Музика

Концерат, који је приређен 25. маја у К. С. П. Позоришту био је по садржини, јачини оркестра и начину извођења једна од најбољих оркестарских продукција последњих година; али особиту вредност знатиј добио је тиме, што се то вече у Београду прва пут свирала једна Бетовенова симфонија (Пасторална № VI).

Неговању и упознавању инструменталне класичне музике показали су до сада овдашњи музичари слабу пажњу, ма да се у њине прилике могло запазити, да има услова, да се врши и та врста музике. Да Београд данас нема публику која се интересује за озбиљну музику и која би је радо примила, могао сам се уверити приликом овог концерта, јер и ако је овај био приређен већ на пижину сезону, опет је био врло добро посећен и ваљано саслушан. У овом тренутку ни се још и жено сећамо оних година, када је био посетит Гудачки квартет, који је готово пуно три зимски сезоне приређивао концерте у Грађанској Касини из камерне музике од одобраних, већим делом класичних писаца и знамо, да је публика радо посећивала те концерте.

Кад би се дакле концерти, као што је Умрака Позоришта успешно покушала, стално завели, они би могли укусно одабраном садржином постати крло интересантни и поучни. У кратко да напоменемо, могло би се на пр. приредити Концерат од чисто класичних нијеса; или би се садржина поделила у два дела: прва део био би јакин, тонуларији и састављен из комада лаке мелодијске обраде, као што су на пр. мањи ваше инструменталне композиције, оперске фантазије, кадрее за игру и т. д., а у другом делу била би каква ходућа класична композиција. Трећа занимљива форма, био би и концерат историјски. У њему бе нијесе биле среће хронолошки, по разној школи, и наступаоне главним репрезентатором, те би се тиме показало постуиво развијање музике и уједно карактеристика композиције и писаца. Четврта врста могла би бити комбинација оперских писаца, руских, пиронских, немачких и т. д.) онда би на тај начин постигли тако разноврсан и веселрпа програм, да би се без сумње публика не само јаче и дубље интересовала, него би сматрала доиекле за потребу, што тако као што сматра за потребу да гледа стране позорипне комаде.

Концерти ове врсте, ако се буду приређивали у позоришту, били би и са економне стране практичнији, јер неособидна и веско-

*) Јаковљеву Страшу и Попоћ на концертима у В. Школи, и улоге Руј Блаза и Скендербега у Нар. Позоришту.

ријска оперета храни и много више труда и помоћних извлака наше поетике, декорација, шартетуре, хреода, хоморне, помичина и др.; него ли када би се организовале сталан добар оркестар за изводење класичне музике и забавља потребна музичка дела.

За сада ми бисмо желели, да се науче госпе продужи с концертима одмах од почетка, како бисмо имали прилике да неколико сјајних концерата чујемо и како би се дошнје нас сталан одмах знало, да можда сваког месеца во један концерат у позоришту имамо.

*

У овом концерту садржава програма биза је подељена у два дела. Из првог дела вредно је да поменемо: Увертиру Косово од Г. Д. Јенка прерађену за велики оркестар, која свада у ред најбољих његових радова. Тежка, виртуозичка жеодија одмах у почетку увертире, крцата из народних мотива у жени са пуном и одабраном хармонијом, најдевнији је део увертире. Обилазећи је другу део у главном темну који у опште превлађује и треба да карактерише ову композицију.

Друга тачка биза је: Велика сантазија из опере Продане невесте. Из Сметанине дирично-комичне опере укусно је одабрао Конрадини поједине спеве, у којима ема нуво оригиналних карактеристичних, често славенских мотива и састанио их чрезвадно у слободној форми сантазије.

Г. Раја Павловић певао је из Вердијеве опере Аиде Радамову романцу из прног чина прекасложено и са нало осетина напрезањем; вешиње и природније нисе је Мариноковићево: Збором. Невиње ће Тодосијев прикљено је хвалиње но обично због изведеног избора пијеса. Серената од Браге прошла је без ефекта, а Пејновићево Пештурри српских напева, које је постављање сантастично дотерано пекотребним колоритом, није могло одушевити публику.

Посната пасторална композиција Д. Чајкса Из српских шума и дуга и полке-соло Г. Рукичке, члана оркестра, Легенда од Вјенкајтог, завршише су први део концерта.

Други део почиња је Бетовенова Пасторална симфонија оп: 68. Од Бетовенових девет симфонија показише посната је десета пасторална композиција 1808. године. Ова је симфонија због јасноће, свежине чина и мелодије и постигнути програма, који је увек Бетовен за време свог и подеду учинио, прастампала и широј публици. Бетовен, који је као најсавршен музичар био зрелим да тумачи своја дела ремина (текстом, програмом), сматрајући таки рад немузикалним, у овој прилика изузетно одступа ако је од свог правила, но с примедбом коју нам жетов биограф Нотебов спомиња: Свако музикално подражавање (сликање) у инструментално композицији, као се ово може претерати — губи. Управо треба остварити слушаоцу да сам произађе ситуације. И без описивања поједине слике у целини, да је потребно више осећања, него сликања.....

Познато је, да је Бетовен нето као и Шуберт и Хајдн прибрао за прегледу неодне мотиве народа страних народа (Словака, Мађара, Руса) и дошнје уношно у своја дела. Тако на пр. у појединим гудачким квартетима посебицом Разумовским има руских, а у пасторалној симфонији употребио је Бетовен мотиве одокле не сме одмах у почетку прог стина за главну тему и из ње потицавши израдом нове је нео прек део. Ње је могла закмати пародита та тема и нема израда, јер је та нета тема веким интересантним слушаем у посетној модификацији употребљена и у једној српској игри.

Појачаним оркестром управљао је поздравни виђење г. Поздорја.

Увертиру Косово и сантазију из Продане невесте нисе је оркестар врсинно; у Симфонији бих су у прек другом и четвртом стаку добро; једино трећи део, који одговара и у ритму и по састану у симфонији једном Scherzo, требало је сматрати живље, карактеније, а последњи део јасније и са више одушевљења.

* * *

Г. Стојимслав Бинички, државни питомац у Кр. Бакар. Академији музике у Минхену свршавајући свог семестра своје студије посетио је својим жаралним и обилним радом напредак усних. Г. Бинички, поред осталих обавезних предмета, одао се у главном изучавању композиције и соло-певању.

У прошлом семестрају примљен је главне тенор-соло партије из Мендељонова Пеклама 42., Дирошове Мадјибиева и Лисинових Библијских слика у концертна академије једноднини прикљком стручно мишљење критике и професора академије. А како је обавезан да ври једну четворе године свога кандидат прикаже у јавном концерту (пеништон) и нашу своју композицију, то је г. Бинички, ђак проф. Рајбенберга, приказао 27. маја у Одеон-сали своју композицију са пеловатни хор Waldlied по тексту од Ухланда. Он је постигао врло успех као диригент и као композитор. Критике, које су састављене у Бакарским новинама, Минхенским најпознајим листима, Малом баварском журналу и Повим слободним народним новинама, једногласно признају г. Бинички пресетно између осталих абитурјената у конкурији, истичући нарочито у њезину хору свежину, постигнуто осећање, тачно сказивање текста, сваку хармонизацију и коректно вођење гласова.

— ић —

Разно

Знајеће «Буквље Увеће». У своме народне свечаности и просвино Знајеће, одлучно је одбор за прославу, а по свакидашну слављеничка, да штампа поглаве «Буквље» и «Буквље Увеће у школе у засебној књизи, са сликом песничком и самом повезбе Љубе Знајеће — Ружа.

Од свих су књижевно вредности ове дивне песме, у којима со најбоље огледа живот и велика душа песникова, познато је свакоп Србину, који је читајући «Буквље» са песником посло кућно, осећајна срца и мислио, а читајући «Увеће», скрушен стајао пред дубоком тугом песниковом. — Нисмо су ово сјајна бисер, који ни дубоком тугом песниковом, ни самом песничком вредношћу попосити могло.

Ово издање «Буквље» и «Буквље Увеће» заиктеронике ван читалачки свет у толико више, што ће бити довољно са четврт стотине песама, које овог биле у дорожавним издањима, нити ће нам ће штампане: а бићо ово укусно и у оделу штампе, и у погледу хартије; једном речи: достојно песника, достојно свечаности, достојно народа, коме је и намењено.

Претплатна је цена 3,50 дин.

Претплату на ово најновије издање ради ће врсмати и уредништво «Нове Искре».

*

Нов лист. У Нечу је изишао 1. број новога листа Глас, који ће бити орган удружене српске, хрватске и словеначке омладине. Чланци су: од Шпола: Једрима социјализма; од Св. Прибићевића: Хрватска и српска опозиција према напим народним аспирацијама; од М. Крнјевића: Господарска криза и земљорадничке задруге; од Ж. Вертика: Бивање или не бивање; од Т. Г. Масарика: Зубаљ према ближњему и рад. Осим овога ту су и рубрике Књижевност и Белешке. «Глас» је најмлађи брат већ утакене «Хрватске мисли» и «Новог доба», Клаонице су Ст. Радић и Св. Прибићевић. Претплата је цена за по године 1,50 форинта (за 5 свезака). Нарудбине, писма и рекламације треба слати Милану Шрибеду, Загреб, Творничка улица 2 з.

*

Још једна српском науком радо у немачкој књижевности. Наш држани геолог, проф. Др. Димитрије Антула штампао је у двопасном свезду бечког научног весника «Mittheilungen des Paläontologischen Institutes der Universität Wien», који излази под уредним том проф. Др. В. Вагена, своју испрну студију о кредитној фосилима на Кавказу. Та је студија сада питомака засебно, у издању бечке дворске књижаре, В. Брауимјера, и има питање: Über die Kreidefossilien des Kaukasus mit einem allgemeinen Ueberblick über die Entwicklung der Sedimentarbildungen des Kaukasus. — Дело је штампано на 4°, а има 159 стр. и 13 таблова.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Наше основне школе, од Б. Т. Недића. Оштампало из «Трговинског Гласника». Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1899. — 8-ни, стр. 29. Цена ?

2. Загорчива пак живот наш у њима и без мука. Са сликом српског сељака и српске сеоске, написао Ј. Миодраговић. — Трће поправљено и прошарљено издање. У Београду, штампано у краљ. срп. државној штампарији, 1899. Цена 1 дин.

3. Из живота народних школа у крагујевачком округу. Извештај за школску 1898.—99. годину. Среско школско надзорно Друж. М. Протић. Крагујевац. Штампарија Ст. Х. Поповића. — 8-ни, стр. 92. Цена ?

«НОВА ИСКРА» излази 1. и 16. у месец. — Цена: за год. 15, по год. 8, четврт год. 4 дин.; за Србију год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шиље се Народ. Радик. Штампарији, Коларце Српских ир. 7.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Народна Радикална Штампарија Кн. Спом. бр. 35.

13. и 14. БРОЈ — БЕОГРАД 1. и 16. ЈУЛА 1899. ГОДИНЕ — ГОДИНА I.

У ЗАТИШЈУ

— МИЛОШ П. ЂУРЂОВИЋ —

(наставак)

II

Младић путник, с којим тек што сно читаоце упознали, звао се Марко Петровић. Беше то елика, за коју се потпуно могло рећи, да јој је природа била и сувише наклоњена над је обасипала својим даровима. Висока витка стаса, дубоких црних очију, црних жижахности, широка мишсона чела и малих црних брковa, који тек што су покрили горњу усну, — све то беше у стању да при првој појави изазове симпатију у посматрача. Иначе цело лице показиваше слободну вољу господареву, младачно самопоуздање и велико умље.

Адолф Хојдук

Своју рану младост провео је Марко у своме родноме месту, у варошици А...., где и доби основе правога васпитања. Мати његова, врло побожна и врло милостива душа, трудише се, колико је могла и умеја, да нежну бићьку облагорода, да сина изведе на прве кораке. После дугог његова верања по брдима уштала би га редовно к себи у врт, где му је равнии и непрекиданим гласом причала о старом добром добу, о јунацима који се ни у сну не могу видети, о многим патњама под Турцима и многом другом које о чем, какво је то само она знала. Није вакала нити прескала по цео дан и њега, као што то обично бива, но и кад би је увредило његово непромишљено понашање, она би само зажутала и скупила своје пруиште обрве, али је и Марко разумео, шта то значи; и бистром дечјом проницавошћу могао је сватати, да се то његове коже тиче и, разуме се, да то није никад више учиниo. Није се бојао (а она то није ни тражила), нити је пред њом стрепио или јој ласкао, и као је полео безграничном дечјом љубављу.

Стари Павле беше заулет другим стварима, црквом и живопом, па се и не хте мешати у њихов свети савез, бојећи се да не би каквим непромишљеним поступком нарушио ону срећу и благодатну везу и видећи у исто доба да је та то недоразтао, остављао би жени и сину широко поље њихова уједињена живота....

Десет година проведе Марко тихо и мирно у својој родној варошици под нежним окриљем материне благости и мудрих савитима очева. Десет година, и он мораше да се растаква од својих малих и драгих; од драгоцених места, где му беху први и најсрећнији часови, часови детињства. Мораше поћи у гимназију, у нов свет; нове прилике га окружаваху, уред којих он не могаше да не уздахне за мирним и тихим животом у своме родноме месту. Осам мучних година, пуних тешког и трудног рада, проћоше као у лаком сну. Марко положи одлично завршне испите и оде у А..... За његове старе родитеље не беше веће радости, гледајући свога голобрадог гимназисту.

Примицао се већ и крај оном блаженом одмору, кад се свршени гимназисти после толиких напора и окрутно стеге осећају са свим слободно и последњи одмор проводе најбезбрижније. Проведавши лето у паланци, Марко се већ спремао да стуии у правни факултет, али како се у то време тражило неколико патомаца за месдинину, то се и Марко јави. Неште пријатеља, а нарочито одлично сведочанство, учинише, те се и он обре на универзитету.

Окрепивши се на све стране, пустив се у вртлог веселог ђачког живота, Марко беше потпуно задовољан. Он је припадао оним младим људима, који се не клоне ничега, којима је опасност као играчка а на живот полажу колико и на другу какву ствар споредна значаја; у сваком подузећу они су коловође. Са веселим братијом да пије, на бој готов у сваком тренутку и исто тако да се марљиво удуби у књигу, као год и да преседи пеко време са свим беспослен — била је за њега са свим обична ствар. На пије ни чудо: годиие младости, годиие ђачког живота су такве. Ко још не би окусно од оних плодова што нам их Бахус и Церера тако раскошно пуде. У сваком другу налазиш брата и искрена пријатеља, у свакој пауци обилате хране и свака је девојка замишљени идеал, којој си готов дати и срце и руку. Брзо протичу године тога млађаног доба, одлазе и ми их се дочиије врло радо сећамо; појављују се као светао одсјај на хоризонту милих успомена и душа их даље милује и љуби....

Али и то је било само у извесним приликама, кад весела ђачка дружба не уме наћи другог изласа своју веселости и раздрагапости. Иначе се Марко увек лакше књиге

и удубљен провео би тако по неколико часова ни главе не дижући. Био је уверен, да треба бити присталица и светског живота, али да је у исто време и савршенство духа куд и камо преча и озбиљнија ствар. И тако би због тога лагано и радо. У њему је налазио све. То му је била полазна тачка за даљи живот, садржина и циљ самога живота. Увек је имао на уму, да се зарад рада треба целога живота мучити, јер где нема неба, ту је и незнање, умна чамотиња па и штетне последице: немаштина пропаст. Истерати рад из живота, ита је онда тиме учињено? Чему је и сам живот?

И дани му пролажаху тихо и мирно, ништа се напредно није дешавало, да поремети обични и одређени ток. У његову се животу разбукта пламен спокојна и непромењена рада. Јутро његова живота отпочело је као и јутро дана, које поступно добија сву лепоту и сјај свој и неопажено и тихо прелази и у сам жарки дан, да се исто тако завршни тихим и мирним вечером, док са свим не утоне као и последња зрачак замореног сунца. Марко беше потпуно задовољан собом; тврдо вероваше себи и живот му њиме смело и весело као по глатком и управљеном путу, да ништа не могаше спречити у напред одређени план.

У времену од четири године универзитетског живота он ни једном не походи своје огањбине и прага родитељског. У његовој се глави беше скројио план, да сваког школског одмора путује; да проће поцице Швајцарску, да завири у немачке и француске универзитетске градове, па да се одмори на Невском. И одиста, он проће Швајцарску уздуж и поврекло, прогутова Немачку као своје имање, па се треће године заустави у драгим стенама Руским.

Али при крају треће године, кад беше намеран да се провоза по Grande Canal-у млетачком, доби писмо од својих старих родитеља. Бејаху се јако ужелели сина и позиваху га к себи.

....„Крајње је време, свино, да нам дођеш", — писаше му стари отац чистим и разумним рукописом. — „Ја мислим да нас ти нећеш и не можеш заборавити: све ниа свога краја. Жеља да видим остале народе у њихову правом животу, да загледам мало и ина њихова декорисана наслеђа, треба мало да устукне испред жудње за отаџбином, за твојим слатким завичајем и најзад испред жудње за старим ти родитељима који су свој рок одужали и већ су једном ногом у гробу. Ја мислим, а ти ћеш се, извесно, са мном сложити, да је твоја дужност, да их не заборавиш.

Сова је, под чијим утицајем најпише и пишем, много остарела, но буди Богу хвала, још се врло добро држи; али и поврх света тога, ко зна шта нам будућност спрема и узимајући на ум њену старост, она може лако једнога дана склонити своје старе очи и не видећи своју наду и понос, свог Марка.

Немој да чекаш друго писмо нити да одлажеш долазак, него што пре обрадуј своје старе родитеље који те жељно ишчекују сваког дана.

Пиши ми, да знам, кад ћу ти кола испослати. Поздрављам те од свију нас.

твој отац
Павле Петровић.

P. S. Много те поздрављa и наш нови кметар. То је један млад човек, има красну жену. Вели да те не познаје, али те његова госпођа добро зна, и једва чекају да дођеш."

III.

Павле Петровић (молимо читаоца да нам допусти, да за неко време прекратимо ток наше приповетке) био је свештеник у А..... Био је то висок сухоњав човек са дугом оседелом косом, коју је он редовно плео у једну дугу китицу, са дугом до појаса, као снег белом брадом, коју је и најмањи ветрић таласао. На његову, и ако мршаном лицу, обледавше се руменило и здравље као у младића од двадесет година. Његов се поглед никад не помрачавао, његово лице не показивао никаква умора или малаксалости, — увек се сијало благошћу и недршком; а његова добра, отворена душа огледала се врло јасно у његовим очима, осмеху, у целом доброћудном лицу. Беше то једно од оних лица, којих се врло често и врло пријатно сећамо и у даљем низу година, где су утиснули тако неизбрисиву, да и саме себе потискују у у једном тренутку заборављамо све, па и саме своје родитеље.... Павле је носио сиву, од дуге употребе покуцелу мантију, испод које су провирвале глломазне чизме од јухта. У рукама је имао редовно велики трешњев штап и жуте бројанице. Павле се увек хвално, да му је његов покојни хаџи-Милош донео са гроба Христова.

Породица Павла Петровића старином је на овога места. Основалац њен, Петар Петровић, био је из Херцеговине. У незнамљено доба прешао је он са женом овамо и настанио се у А..... где је у то време било само неколико кућа. Многи од потомака његових беху одбегли у гору и један од њих, Јован Петровић, прадед нашему Павлу Петровићу, оде као дечак у обližњи манастир И...., где после дугог времена постаде монах. И од тада је кућа Петровића увек давала манастиру по једног калуђера, а доцније, кад Турци бише прогнани, по једног свештеника. Дед Павла Петровића био је први у томе низу и његова жеља беше да тако буде, док му племена устраје.

И Павле сврши годишњу богословију одлично и све молбе и навалювања, да та у престоници задрже, беху безуспешни. Љубав према своме родноме месту и завет, који даде ону на последњем часу, не дадоше му да добије ово што је својим трудом и радом заслужио.

— Ја хоћу да будем поша у своме родноме крају, — рекао је Павле своме господин-ректору. — Само сам рођен, само младост провео, на тако хоћу и да завршим. Ви сами знате да је моје место сиромашно а са сиротињом је, као што вам је већ познато, везано и мизање. Ја сам још од детињства заволео тога сељака, што се тако пати и мучи, али ништа нисам могао раније да то своје воленье испољим, да му дадем видног доказа. Учио сам; студирао сам и живот и људе, колико сам знао и умео; мешао се са свима; слушао и прибирао и мој се дух још већма развио. И зашто бих сада живео у средини, у којој ни моја личност била нагубљена, ништа не радећи, Господин-ректоре, ја сам постапио себи задатак и тај је: да — у колико је то могуће — васпитавам и помажем свога ближњега, а то је, сложићете се са мном, прва дужност сваког свештеника као учитеља народног. Њихова душа хоће светлости, — а ви већ знате, како је код њих врачино — и наша је света дужност, да им је дамо. Поспешити неколико часова нашим поученима и до два душе увређенима, јесте света служба која дубоког трага оставља. То је моја намера, господин-ректоре, рад које ћу, са надљубљани уверењем да добро чиним, жртвовати и службу и каријеру и све. Можете мислити о мени као о крајњем привељаку, као што то обично бива, али верујте, да ме ништа не може од те одлуке растанити."

И Павле оде у А...., где му — потпомогнутом племенитим тежњама своје добре жене, отвориле време тиха и непромењена рада. Његова истинска побожна и религиозна душа уливала је сваком поштовање и као неки пријатни

страх. Он се жртвова и посвети сав своме одређеном плану, верујући тврдо да само добра дела рађају добрим родом а зло, као болесна стихија, састављено је од елемената који

ском пожртвовање и узајамна љубав, ту је и душевна мирноћа, ненадна снага души, која чуда ствара. Све то само ободраваше Павла Петровића на даљи рад.

На трновитој стази. Сликао *П. Стојевић.*

се неминовно морају распасти. И Павлов рад би богато крунисан успехом, а света је истина, где год је у животу људ-

На и његов верни пратилац у животу, стари садруг његов, Сока, беше са свим према њему. Дуге црне косе,

светлих црних очију, мала и бременом годима још више смањена, пила је брзо, дрхтала се право и говорила танким и звучним гласом. Носила је увек хаљине затворене боје, редовно је пила убрађена, што је врло хармонирало са њеним готово шездесетогодишњим, али још живим лицем. Држала се увек достојанствено; без рада се није никуда мицала; да пије, да се по кухиња сагиба, да се у прту запиша ситницама, било је за њу са сим обична ствар, од чега она не би могла ни тренутка одустати. Није се заносила сањарењима нити мудровањем; све је у ње било тачно удешено као у сатног механизма: ништа сувише, као да је у њеној глави била црта преко које се није смела кораснути.

Она није била никад нестрпљива (такве је жене сакладевала); никад је не бисте могли по изненада напасти, јер она је једнако пратила будним оком, готов да сваког тренутка спусти ороз. Намере није никад хтела рећи, док је не извршии и у односима самом собом знала је владати математичком тачношћу, да никад не пређе преко означене границе.

Једном речи беху то така два створа који дивно једно другог допуњавају. Полазећи од начела, да ваља радити и да нема жалоснијег живота, него кад се он проводи апсолутно, уз то протеже само самољубљем, завидљивошћу и лењошћу, они се увек уједине наћи. Ако је коме требало дати савета; извести га на прави пут ако је у заблуди: предвићити и показати стазу којом треба ићи — за то је био створен Павле Петровић. Ако је требало обићи болесника, попудити га и разговорити га; ако је суседи вало рећи, како се деца неђују: како у животу треба живети, мужа слушати као старијега — у томе Сока није имала такмаца. У великој божјој породици живљаху они у складу; парохијанима беше добро од њих, а њима од парохијана и никога не беше, ко би могао рећи што противу једне или друге стране.

Код таквих људи и у таким околностима растао је и васпитао се и Марко Петровић.

IV.

Другога дана, у јутру, сећајше Марко на доксату, доста заморен јутрошњом шетњом по пролетним стазама. Седео и пушио и не знајући ни цела варошица само о њему говори и да се готово све убрзало у овоме иначе мирном месту. Али такве су све наше паланке. И најскривенија тајна излази на видик после врло краткот времена: беспосличара нам има као и свугда, који је својски прихватају и без икакве награде даље проносе.

Са запада је подухвао благ повестарац, ублажавајући велику врућеку, која се по самом свом почетку појављује. Испод баште видела се сребрна река, како се у даљини иде кроз поља, па се час појави а час сакрије и Марко, наслађујући се том живописном сликом, коју одавно није видео, и нехотице помисли на загушљиви градски ваздух, којим је тако дуго дисао.

Послед му се оте на башту испод доксата, у којој беху поређани сандуци са разним мирисавим цвећем и у њој угледа своју мајку, како шетерује пилиће на башту и привезује штапове уз пасуљ.

— Увек она иста, помисли Марко; — остарела је а и не мисли на одмор. Али се није много променила, све је на њој кресно и здраво.

— А где, ти већ урамио? — тражи га глас очев, и седа глава Павлова унути се сиву. — Ја мислим ти си још у својој соби. А јеси ли доручковао?

— Ја обично устајем рано и идем на кућ у шетњу, — рече Марко и као пречутни последње питање.

— То зреди, теме се тело јача. Мени сама ин сопрог само. Видиш, ја ти умем још по штогод напућати из латинског, — рече старац, задовољан се смешећи. — Али не рече ми, јеси ли доручковао?

— Биће и тоне времена.

— Како?... биће времена! Дошао си родитељима у кућу, па се стидиш рећи да си гладан. Е Соко! Одиде амо, остани се једном те своје баште. Ето тако, — продужи Павле, окрећући се Марку, — но вас дан не седно и не одмори се: непрестано је у послу, и ако јој свакога дана говорим да се свега окане, па да само себе гледа.

— Рад је неће убити, додаде Марко.

Донесоше доручак: кану, млека и сиротња и Марко је на навалињаке материно морао од свега по мало окушати, само да је не би увредио.

— Е сишко! И ја, дакле, дочекао да те видим студентом медицине, рећи ће му отац, тапшући га по рамену, кад остадоше сами.

— Као што видиш, бабо! А како ви овде по варошици? Је л' се много што изменило од мене одлеска? — питаше Марко, који не хтеде допустити да се о њему говори, хотећи разговор дати другу правац.

— Па да видиш и ниje. Све иде својим обичним током. Парохијани не слушају и ја сам њима потпуно задовољан; у нас је још она стара љубав, који ви и ти тако поштовао. Истина, у њих ствари не стоје најбоље, али, валда ће, време и ту неправилности поравнати. Шта ће ту да му се ради? Године надају, приходи се из дана смањују, на је, богме, тешко плаћи за седлет. Још да није наде, баш би са сим рђаво било.

— Нада је лепа ствар, али она мора једном доћи. У овакном гнезду требало би — да је среће! — да наруже само среће а напредак.

— Да је среће, али кад је нема? — рече стари Павле и уздахну. На ум му и нехотице надоше стари добри дани. Пред мојим је очима све; видим, како сељак ради као црв до последњег часа, не дангуби ни кад му нала да се одмори; ради и што му није посао, само да подмири потребе, па иштк, морам да ти признам, он све више пропада. Где ћеш му узрока наћи?

— За цело да их има, али их треба за рана видити. Да није, бабо, твој сељак просто постао тоичком на машини без кога се не може, али и који сам за се не чини ништа? Јеси ли о томе што разминљао?

— Биће дако.

Она ућуташе. Марко се загледао у плане брегове, преко којих се дизала као облак сура магла и губили у висине ренционина. Павле га је крајком посматрао. Налазио је у њему свог истог Марка, али и са неким променама: видео је оне исте дубоке црне очи, у чије су дно године кануле неки зрак енергије, али који није могао променити чистину лица, чије црте показиваху гвоздену вољу господареву; видео оно исто, њему тако драго лице, које је сада обрасло густом црном брадом. Још нешто: Павле се увек сигурно, да може прочитати и најскривеније мисли човекове, али сад се осећао са сим неспособан да што позна на лицу младога студента.

— Знаш ли да је умр̂о стари клисар Никола? Јесам ли ти писао? — поче најзад Павле. — Оставио је врло ситну децу, па се много муче.

— Е да? Бог да му душу прости! А је ли бар Смиља жива?

— Траје мучне дане. Она се не мења: онаква је, каква је. Непрестано кашљуца.

— Али, у колико сам могао од јутрос видети, ти се на јако занимаш економијом. Морам ти рећи, да се од свега срца радујем. Предњачи, тако се може нешто учинити. Расветли им ум, облагороди им искрену душу, изведи их на стазу, буди свакоме прави пријатељ и у добру и у злу а при давању савета не буди штедљив. Наш је народ вредан а срце му је племенито. Незнање му је душу оковало а невоља га је шчепала, те је јако малаксао. Треба га будити из летаргије а ви, свештеници, ту сте на првом месту.

Говор му беше у почетку везан; осећао је као да чита оцу лекцију, али увиде да друкше није могао. Сам га говор распали и он изговори последње речи са неком топлином, као да је и сам био вољан да обе руке пружи помоћи ради.

— Хвала ти, синко! — отпоче Павле. — Истину говориш, али можеш бити уверен, да је то врло тешко. Двадесет година ја сам овде, па ипак, како се тешко корача у напред! Немој мислити да ти говорим тоном човека који се разочарао. Не! Ја и данас радим, колико могу, али је тешко. Са какним сам жељама и надама ушао ја у овај круг, ти не можеш замислити; али како данас, под своју стару главу, са нагомиланим искуством, гледам на те ствари! Јест, народ је вредан, ћути и трпи, а у томе баш и јесте зло. А томе злу он није никако крив. Кад се узму у рачун утицаји, којима народ мора да попушта, невоља, која га као тешка болест гњави, потпуна оскудица моралног васпитања, онда се морамо зачудити толикој чаши трпљења. И док он пропада, ми дотле седимо скрштених руку, чекајући милости у Бога, окрипљујемо народ због његових махна, а нико ни руком не миче, да му у душу засади каква год добра.

У разговору сиђоше и у башту. Она се постепено спуштала на реку, која се видела иза зеленог жбуња, како плаче обалу. Била је врло брижно уређена као и све остало. Са оне стране реке дизало се високо брдо, покривено густом зеленом шумом, десно се белела варошица са својим кућицама и неколико голишавих дерана већ се брчкало по реци.

— Да видиш само, — поче Павле. — Све је то мојом руком засађено и ништа није залишно. И воћа и поврћа па чак и траве. Немој ми се смејати: ја сам овде у неку руку и лекар. Кад се савет тражи, мора се дати. Ко ће невољника истерати на поље?

Спљет.

У врту беше све на своме месту, и по свему се могло видети, шта могу урадити вредне и умешне руке. Ни један кутић земље није остао необрађен и неупотребљен, а све скупа показиваше, да је Павле Петровић био вредан и узоран економ.

Готово поред саме реке на једном чистом присојном месту беху поређане једно до друге до педесет кошница. Одмах поред њих било је неколико леха сваковрсна цвећа, а сам бунар са коритом стајао је на неколико корака.

Павлу бејаше веома мило, што је са сином а, нарочито, што му син поклања велику пажњу у његовим пољским пословима. Причаше му разне догађаје из живота у варошици, и својим агрономним намерама, о томе, како је прека потреба, да се земљорадњи поклони већа пажња, да треба заводити повине у земљорадњи, али полако и пажљиво, јер наш сељак по своме консервативном нагону воли да се

држи старих навика и обичаја и у најмањим ситницама, мислећи увек, да је тако боље. Марко га слушаше пажљиво.

У разговору дођоше до саме реке. Павле пријеђе јажи коју је река била почела кварити а Марко међу тим, гледајући преко реке, посматраше плаве брегове, заборављајући све и уживајући у чистом ваздуху.

— Како је лепо овде! — мишљаше он. — Све иде својим одмереним током, свега има за уживање тихе среће. Заустави се, као оно путник што се зауставља, те чудну природу посматра, не гледај у будућност и уживај. Али кратка је та срећа, којој се душа свом снагом одаје; илузија се распукне као мехурићи од сапуна, показујући нагу истину....

VI.

И ако је Марко прво доба свога живота провео у селу, ипак је много већи део живео у вароши, те кад се као неком чаролијом нашао у своме родном месту, њега је draж летњих лепота у тако красном месту заносила и опијала, као да никада пре тога није дисао тога ваздуха. Све му би ново, па ипак тако познато, као да се јуче раставио од тога живота. Исто оно небо, које се као и увек милостиво плавило; исте звезде, које су као и пређе љупко сијале; исто цвеће, које је и сада расипало своје раскошне мирисе; једном речи беше све исто и на своме месту, у стању да изазове све слике из давне прошлости, да истргне све оно, што беше утонуло у миру заборава.

Једнога јутра спусти се лагано низ реку, одреши чамац који стајаше привезан у дну баште, заплива лаким веслима и после неколико тренутака нађе се на оној страни реке. Није имао одређене намере и лагано пође правим путем, који је ишао поред реке и у даљини се претварао у једну једину тачку. Ићи без икакве намере, не мислећи ни о чему, по равном хладовитом путу, веома је пријатно. Пред очи му излажаше слика за сликом места, којих он не виде давно. Нојављаше се сиромашна сеоца са опалим и искереним крововима; неограђена дворишта са напуштеним воћњацима; неокречене куће са венцима бела и црна лука испод стреха. С леве му стране бејаше високо брдо; густа зелена шума стајала је по њему мирна и озбиљна, огледајући се у мирним плавим валима речним; кржљаве, и са огуљеном кором, врбе тихо трептијаху својим меканим лишћем, тужно ћаљајући. Неколико дечака, босих и у подераном оделу, чуваху по брду мршаве немирне козе, псујући и вичући свакога тренутка на њихов несташлук.

Слика бејаше веома тужна и на Марка учини са свим непријатан утисак. Њему се учини као да се све то ни мало не слаже са добом године, и он као да виде пред собом прикрап близко смрти. Би му веома тешко..... „Од куда је, зашто је тако? Може ли се помоћи овим бедницима? Њихов је живот тужан, и ако је препун рада и марљивости; њихов је положај из дана у дан све гори, ма да нема ни трага обилу. Како ће се изаћи из овога стања. И нехотице се сети песникових речи:

> „Отворите мић тімницу,
> Дайте мић свѣтлости дна“.....

Вучен неком незнаном силом Марко иђаше све даље напред, не обзирући се на коју ће страну. Сунце је јарко жегло својим врелим зрацима, што ублажаваше тихи подух влажна ветра; по пољу се жутела пшеница; јечам је био већ здепут. На сваком кораку виђаше трагове радиности, па ипак као да све беше покривено неком незнаном суморношћу и тихом тугом.

Из тих мисли трже га глас кола. Погледа у напред: њему у сусрет иђаху лака кола запрегнута са два црна дорашна коња. Позади је седео њему неки непознати човек, огрнут лаким путничким капутом, а напред кочијаш, у коме Марко познаде служитеља у среској канцеларији. Кад дођоше на спрам њега, непознати човек заповеди кочијашу да стане, учтиво салутира и још учтивије упита: није ли он тај и тај. Марко се каза.

— Видите, сетио сам се одмах, прихвати непознати, скидајући се.

— Допустите да вам се прикажем: капетан, Стеван Павловић.

Марко се лако поклони.

— Куда сте се ви тако доцкан упутили? — Марко погледа у часовник. Скоро беше подне. Он и сам није приметио, колико се далеко удаљио.

— Ходајући, видите куда сам зашао, одговори Марко на његово питање.

— Ако је по вољи, хајдемо к мени у кола; има места за двојицу тешко ће вам бити да се пешке вратите.

Марко прихвати капетанову понуду и кола се кренуше.

Капетан, Стеван Павловић, имађаше од прилике тридесет и две до три године, висока снажна стаса и дуга сухињава лица; густа црна коса у натраг зачешљана остављаше велико испупчено чело; брада, нешто отвореније боје, покривала је до пола његово правилно крупно лице а поглед црних проницавих очију беше смео али и некако хладан, да су они, који мораху с њим имати посла, осећали поред поштовања и приличан страх. Иначе цела његова прилика била је пуна ватре, прегалаштва и старијем, као што је то у већине нашега полицијског апарата, одана до крајности. По каткад је викао на сва уста на наше застареле установе, али се о правој слободи није изражавао никада заносно; шта више та његова слобода ишчезавала је у ропској понизности најпокорнијега потчињеника, који, добивши ма и најмањи чин, осећа у томе своју слободу, што има млађих од њега и што он може, кад хоће, те своје млађе шињати.

Иначе се Стеван Павловић слабо трудио да подешава своје назоре или да бира правац. То је њему самим временом долазило. Па зашта би се и он имао трудити, да васпоставља у равнотежу ствари, за које зна, да ће их други поситурно успоставити. Дружина, којој је срећом припадао и капетан Стева, зна само то, да се уживи у свој посао, нити хоће да чује ма за какве промене на овом свету, већ са веселим и ведрим осмехом иде на сусрет будућности. Таквих је људи у нас данас све мање. Али постепено пропадају, нестаје их, а да ли их треба жалити, или се томе радовати, ко то зна.

— Верујте, да сам се врло обрадовао, кад сам чуо да сте дошли, — отпоче капетан, кад се беху доста одмакли. — У осталом, не радујем се само ја томе доласку.

— Допустите да знам, ко би се томе још могао радовати?

— Моја жена.

— А ви сте ожењени?

— Да шта мислите? Моја је жена ваша стара познаница.

Ту се Марко сети и очева писма, али никако да му уђе у главу, ко би то могао бити. — „Сигурно, ко од случајних познаника“, — помисли Марко.

— Извините, али ја се не опомињем, да сам вас нигде до сад видео.

— То ништа не чини. И ја вас нисам до сад познавао; али Марта ми је о вама говорила. Сећате ли се сад?

Марко се стресе и шехотиће. Испред очију му пролете последња година у гимназији, и он ту виде њену малу слику, њене дубоке очи, како га повераљиво гледају. Чу њен звучни глас, који га је толико очаравао, заносно.... Та мила па ипак кратка успомена јакала се често у души Марковој, кад је седећи дуго у зимску ноћ умореним очима прелетао преко ситних слова, кад је празником у рано јутро излазио у камено село да се напије горска мириса, да се наслуша птичија певања.....

— Дакле се ваша госпођа зове Марта, по оцу Ј....?

— Са свим тако. Видите, да нисте заборавили.

— То ми је особито мило; нисам се надао, да ћемо се овде наћи. А велите мене се још сећа?

— Да, много ми је о вама говорила, од кад смо овамо дошли и од кад се упознала са вашом мајком. Ах, красну мајку имате, г. Марко. Моју је Марту са свим запела. Вели, да је реткост наћи тако племенито срце.

Они скрену разговор. Капетан му причаше о своме послу, о тешкој муци и недоумици, шта ће да чини са сељацима; о важним и многим нарежбама претпостављених. Марко у виђења прво погледа, да нема рђаво срце, али да је врло „благоглаголив".

— Кто, сад баш идеш из К..... Десила се велика несрећа: треба ушљај на лицу места. Ви не знате Јована Милошевића из К...? Марко махну главом. — Све једно, не чини ништа. Непрчаћу вам, како је било. Познајемо сам тамам јутрос устати рано, да прођем мало по лову (то је, знате, моја навика), и дотрча кандур из К.... и донесе акт, да су Јову ноћас напали хајдуци и да је тешко рањен. Полетим одмах, лекара не беше овде, да га са мном повеђем а вас још нисам знао, те пођем сам. Стигао сам доцкан. Јова је издахнуо: добар човек беше, Бог да му душу 'прости, — и капетан као да лако уздахну.

Међу тим Марко слабо чујаше од свега тога. Он се врати мислима опет у доба пре четири године. Њему беше потребно да изазове сакривене и дотле у дубини душе чување успомене, да обнови и оживи оно, што је изгледало, да је одавно прошло заборавом. Нама су први дани познанства врло важни: они више и дубље остају у памети, него доцнији много већи делови времена, у којима има много мање утисака и где се живи на напиталу проналазака раније стеченом, много занимљивијем и много пријатнијем.

— Па извол'те к нама, рече му капетан на поласку, — кад год имате времена. Ваше ће нам друштво увек добро чинити.

VII

У малом семенишном врту среске канцеларије, у хладу потресаног багрена, сеђаше око 6 часова после подне, на оближој дрвеној клупици висока женска прилика у лакој летњој хаљини. У руци је држала отворену књигу, али изгледало је као да се у мислима надноћила од оних многих ситних редова; поврх ње на мекој трави лежало је мало пештанце, играјући се пеструшко крајевима њене хаљине; неколико прабаца бејаху се начетали испод стрехе и безобразно се свађаху. Тих ветрић подухивао је, правећи уске пруге по трави и зеленом лишћу.

Селанке из Крушева у Маљедонији.

Беше то крупна женска, висока и витка стаса, прве грегураве косе и дубоких бистрих очију, али које беху у овај час нешто помућене. Чело јој широко, правилно нарезано, без кравља и јамчих удубљења, образи једри и округли, нос правилан, усне танке и румене са нешто ситних мрљица на крајевима. Цела њена слика беше очити изглед челичне здравља и бујне младости, који би могли дати знатан отпор многој беди и невољи. Али беше на томе тако савршеном и правилном лицу нешто притајено, чежњиво, нешто што говораше, да је ту још сакривено сјајно прољеће младости, које ће непадно и од једнон на први зрачак топлога сунца страсно букнути и нарушити сав мир и свеколикост, као притајен угљен што опече, кад му се нико и не нада.

Изгубљен и без циља поглед, опружене ноге, отпућене руке, много мисли без икакве органске целине и скрпталисаног облика, све то засведочаваше Мартино (то беше жена капетанова) погружено лице, које изгледаше овога трепутка потпуно без свога својственог физичког бића. И док још тако гледаше на песковите стазе, она опази да се нека сенка креће по трави и да иде право њој. Марта подиже замишљену главу и лако се трже. Беше то као неки лаки трепет од главе до пете, који се трепутно јави. Пред њом стајаше Марко, који најпре подиже шешир а потом јој лагано пружи руку, изговарајући: „Добар дан!" И Марта порумени од изненађења. Њој беше овај долазак врло при-

јатан и она осећаше потпуно задовољство. У њеном милом и благом погледу огледаше се слатка успомена њеног ранијег живота.

Врло је лепо од вас, г. Марко, рече тихо се смешећи, — што своје пријатеље нисте заборавили. Стекао ми рече, да је био с вама. Молим вас, седите, продужи даље и пустом му показа место на клупи.

— Веома ми је мило, госпођо, што могу да вас опет видим после толиког времена и то овде, где сам се најмање надао, рече Марко седајући.

— Јест, одавно се нисмо видели, — додаде Марта. — А где сте ви досада били?

— Свуда. Имао сам беспослен из вароши у варош. Јесу ли вам још живи родитељи?

— Да, живи су. Мајка ми је била овде пре месец дана. Јако се боји за мене и врло ме често обилази.

— А г. Стеван? Он као да није овде.

— Није. Мало пре је отишао у Л.... Има, вели, неки посао да изврши. Писам га питала, јер слабо хоће да одговара на таква питања.

Разговор престаде. Марко, не знајући ни за шта друго, отпоче милозвати несташце, које се није могло свима непознатоме и непрестано ређање. Он осећаше свој тешки положај, али увиде, да је принуђен тако радити, због чега погледаше сам себи чудноват. Али он осећаше тим задовољство, јер гледаше пред собом, после толиког растанка, њему тако мило лице; разговарање овај пети њему тако драг облик, који се у многоме променио. Могао је сад слободно и без икакве бојазни да загледа у њене дубоке очи, којих он давно не виде а којих беше тако жељан. И Марта се задовољаваше тим нежним, на пак тако ретким ћутањем; она не осећаше ништа особито у овом тренутку; подазнала је нека тајанствена милина, о којој ни она сама не би знала дати рачуна.

Али и то се неспосно стаде мора једном скрштити. Марко се испрази и хтеде нешто рећи. Али шта да јој каже? Да не буде и даље сам себи чудноват и да поново не настане неспосни положај и ћутање? На пак треба нешто рећи.

— Јесте ли одавно већ овде?

— Биће скоро пола године.

— Можете ли се привикли овдашњем животу, навикама и приликама? Јесте ли задовољни својим делом?

— Да шта мислите г. Марко? Ја сам овакним животом потпуно задовољна. Мени није тешко у овом окружу. Непрестано сам у послу а посао и досада су две ствари, које не могу бити једна уз другу.

— Вама, дакле, време није никада дуго? Али ма како гледајите заузимали ви у тој ствари, настани Марко, потребно је, да би човек осетио свој живот, мало промењива наступа, мало патре и дохтавише, мало јаче куцање срца и ударања била.... Или зар ви нисте никада осетили жеље за тим немирним стањем? Али моја је радозналост и сувише прешла границе свога претала....

— О, не! Ваша је радозналост на своме месту, али ја не могу да одговорим тако, како бисте ви желели, јер тога у мене нема. Ви хоћете, чини ми се, да знате какви су моји уживања? Одмах ћу вам рећи, да нису таква, као што их ви замишљате, она су проста и не разликују се од средине, у којој живим. Моје су жеље као и њихове, а и наше им велико, јер с њима није тако лако наћи на крај. Шта више, ако их и буде, ваља их претерети. Душа је свакоме слободнија, кад их одбаци и биће боље човеку мислити да спаси оно што га спаје и ради посао који му је одређен.

— Видите ли, на првом кораку, на да се већ не сложим с вама. Куда би нас одвело то, да своје жеље одбацимо и да мирно савијемо главу пред својом судбином. Није се борити са њом, рећи ћете ви, али то није на своме месту; то би било више слабоћањски и признање своје немоћи. Живот је борба, а да се дође до онога што ваља, на који би други начин могло, ако не сналажним пречепа препона. Хоће ли пак бити борбе, ако човек не жели, не чезне, не страда?.... Јесмо ли ми криви томе, што се у нама рађа осећање о лепом и што ми, по инстинкту тежимо за њим? Или, зар има данас кога, који не би обрађивао своју несрећну личност, који не би поштао за њеним захтевима?.... Човек умире, последњи рођак гушни га, а он и даље жели, жила му је своја личност и он би да је спасе....

— Ви имате право, одговори Марта. — Али многе жеље наказнију у нама и многа искушења, грех је ту, а за грехом грех се ваља.

— На лепо, рече Марко, шта би био тада живот без жеља? Прошао би без иечега лепог и слатког, непријатно и нетујно и човек би сам пред собом био крвнак, јер о њему није водио рачуна. А тада нашто рођење, боље би било и не живети.

Марта трезнајне лагано главом, није се хотела с њим никако сложити. У најскривенијим кутићима своје душе гајила је она нешто, што и сама није знала дефинисати. Мислила је, да је та њена жеља утрнула, али сто где дође он, да је још њена расиири и подстакне. Зар она није била срећна и зар то није био живот, којим је до сад живела? Шта је било непријатно у њему? Или, можда, она одиста није знала живети?

— Има истине у томе, што кажете, рече Марта, али свакако да и ви претерујете. Мени, бар, пројављење одредило је лак живот и ја не желим да га мењам. Волим видети и узбуркано море, али не желим да се на њ наведем.

— О, што се тога тиче, немате се ништа бојати. Имајте на уму још и то, да бродоломи бивају, великим делом, и из неопрезности; где је пак кормар вешт послу, ту нема никакве бојазни.

— Али пак, признаћете, најсигурније је не укрцати се.

Они ћуташе. Марта је лагано кидала цвет, што га је у руци држала. Марко је гледао у даљину, не забораваљући да је повидито погледа тајом испод ока.

— Ви сте се много промениле, г. Марко, поче она, дајући разговору са свим мирнији правац.

— Време се мења а и ми с њим, одговори Марко. — Мислите ли ви, да сте остали онако исти, као што сам вас ја раније знао?

— А зар сам се и ја промењила?

— Да шта мислите?

— Но чему то? додаде она после мало ћутања.

— Ви сте много лепша, но што сте биле, рече мирно Марко.

Лице јој лако порумене, обрве се зближише а усне лако задрхташе.

„Шта хоће он тим?“ помисли Марта. Поредећи себе с другима она и не имађаше никакве злобне намере, већ, шта више, и не надаше на уп упоређивати личне особине. Али кад он тако вели, онда то није узалуд речено. И у њо

се појави — она ни сама не знаде како — одсев невине кокетерије.

— Хвала, г. Марко!

— Будите уверени, да не ласкам. И оно што сам вам жало час рекао, односило се е мојих устију и противу моје воље. А шта вам је то? уништа је даље, скрећући разговор, као и она мало пре.

— Војислав.

— Ви се још нисте оставили старе навике да читате песничке? упита Марко.

— Држим да их се никада нећу одрећи.

На и останите тако. Сваки има своје погледе, чији су нам бољи, наше није да знамо. Ја вам само могу пожелети да останете такви, какви сте били.

— Али ми хемо нас нијан наговити, сад сте бар слободни.

— Ко ће ме наговити? Ви?.

— Па лепо и ја.

— Али шта вам ја укратим то задовољство?

— Ви то нећете учинити.

— Мислите?

(наставиће се)

Бомбаша у Сарајеву.

Марко погледа у књиту. Пресавијена страница показивала је место, где је стао читалац. Марко прочита то место, које се почињало:

»Ах, прошло је доба оно,
Доба светих рајских снова.«

— Па, како вам изгледа, можете ли се с њим сложити?

— Сувише је тужан и сетан, а ја не знам да ли то треба кудити или хвалити?

— Бога ми, право да вам кажем, моја су осећања прилично отупела, да разумеју тако фине ствари.

— А зар их ви не читате више?

— Морам вам рећи, да сам себи одузео то уживање. У животу ме чека куд камо озбиљнији посао.

— А где је ваше одушевљење у раним годинама? где су оне похвале песнији и песној задаћи? Или се зар угасно онај занос и жар под оштрим утицима ваших критичара — професора? Или смо ми, можда, толико заостали, да не можемо разумети прави задатак живота, но тражимо лепе божје дане уз уздахе патника — песника?

— Све има своје време, господо. Узалуд ћете ви тражити од остарела човека циљ у животу, узалуд ћете од тешка болесника тражити наде на живот. — Они их немају, јер су обоје малаксали. Мој младићески занос прешао је тај свој стадиум, остала је још где која искрица од успомена, али да се то доба појави, уверен сам, да неће бити. Ви се пак још одушевљавате оним девојачким начином живота,

ЈЕСЕЊА ПЕСМА

(ФРИДРИХ САЛЕТ)

Кад олуј стабла дуље,
Чио горов жестав тад;
Слушам како, њумов свежим,
Даст за листом с граве пада,

Ведар шетам кресо поља,
Где стрељном ветар вири,
И ни кнеже жајсно желам,
Што зорњим дахом вири.

Јер уз такве звуке дуња
Сниа дивно прекаљеће,
Санкјеву харопеђу,
Сноку траву, росно цвеће.

Гледам небо плаво, кад се
Под њим облак прни пије,
И ка безброј загада мисима
За облаком што се вије.

С. Д. Михаиловић.

ДВЕ ЧАШЕ

Напуњена чаша вином,
А крајове златно жено
Окитало искре свете
Оно дивно, хано пенс?
Испијем ли — тога часа
Срце ти се заталаса!

Тако исхар надахнуља
Узвишене мисли красе; —
Повијен са — срце бутв,
Не трепери, не игра се,
Ни потајно с песном збори —
Али душа осећа горе!...

1898. г. *Сомлаиин.*

ПОБРАТИМОВ ЛЕК

СЛИЧИЦА ИЗ ПРОШЛОСТИ

— МИХ. СРЕТЕНОВИЋ —

Од ваікада пашиле су се куће Танасића и Ивкошића. Љубав, која је та два дома везивала, и ако није била родбинска, опет беше непрекидна, јер је од Бога благословена... У толиком немању, никада један другом не учиши ни најмање штете, нити какве било потре.

Стари Ива Танасић и Јока Ивкошић, живели су као браћа, увек пружајући један другом у помоћ и када били спрежници. А ту леиу слогу своју предали су они и деци својој. Ика своме Ранку, а Јова опет своме сину Радоју.

И Ранко и Радоје родише се пекако у једно време. Заједно су расли и одрасли, заједно их весели родитељи крили од бесних и пакосних турских очију...

У оно црно доба, кад Србин беше роб, он не само да није смео ни могао имати светла оружја, лепа одела, добра хата, али тако што друго, него није смео имати ни добра детета...

Имаш ли лепо женско чељаде, а опазе ли га турске очи, неће си га нагубио! Женску чељад одводили су на нешеш пашања и беговања... Је ли ти Бог подарио мушкарчића лепа и наочита, грабили су га Турци, одводили собом и турчили, па од њих стварали љуте српске крвопије — јаничаре.

Ранко и Радоје беху деца као две златне јабуке. Благодарећи само смотрености својих родитеља, они су расли и одрасли као Срби... Турско око није њих никада спазило...

Беху момци здрави као дрен, а лепи као девојка. Кад иду, кад ради, кад говори, из сваког бије једрина, чисто осећаш ово здравље које те запањује, које те оживљава, које ти сриче разиура и развеселя.

Један без другога нису могли бити ни једнога дана, ни једнога часа... Било је још другова, али њих два беху одвојила. Нека један само заспава у своју фрулицу тек у потесу, други би га по њену гласу познао. Познавали су један другога чак и по ходу, докле само очи могу доледати.

И како су они расли, расла је с њима напоредо и љубав, коју су им родитељи у срца усадили. И кад старци помреше, а деца на снагу настадоше, продужише и даље живот пун љубави и милоште, једног дома према другом.

Што воли Ранко, воли и Радоје, а што један мрзи, мрзео је и други.

У једноме се само нису слагали: Ранко је волео као небо плаве очи у своје Милије, а Радоје би и живот дао за она два црна, крупна ока у лепе Милице Буџанића.

А Милија и Милица имале су за слогу и љубав својих јарана, па су и они живели као рођене сестре. Знале су још и то да су побратими, и да ће Ранко Радоју о свадби девојачати...

Али у то баш време најсрдније српском сину не беше до сватова. Сваки је само посматрао како ће се свршити крајина, која је с Турцима срећно започета.

* * *

Дође и 1813. година. Српски понос, дика Крајине, Хајдук Вељко, позиваше Србе Неготинце, да се бране од бесних Турака, који се баш тада као врао размилеше по китњастим селима лепе Србије.

Ранко и Радоје потражише скривено оружје, и похиташе тамо где се лије крв за спас и слободу Србије...

И каста љута и крвава борба.... И Вељко јуначки паде.... Неготин заузеше Турци....

Ну, поред те жалости и несреће, Ранка беше сакладала болест. Из дана у дан окупала га дивита грозница. Она већ беше изгубила и свој ред. Хватала га је кад стигне: и ујутром и вечером, и дању и ноћу... Од момка једра као пуце, грозница начини бледу сенчину слабомку као вејка....

И поред свега тога, он не хтеде отићи кући, не хтеде оставити бојне другове своје. Милије му беше ту и умрети, него се од друштва растаити. А најжалије му беше остаити свога побратима Радоја. Та они се нису никада раздвајали. А побратим је лебдео над њим као мајка над јединцем. Све што је знао и чуо, употребио је, али се лек не нађе...

Кад Вељко и Неготин паде, Срби изишцаху испред Турака, али болести Ранко није могао ни маћи.

Турци се примицаху све ближе!... У српском логору наста узбуна, метеж, на се онда све даде у бегство, да спасана себи и своје на дому.

Тужно беше погледати оно место, где се Срби до јуче веселише. Наста пустош. Ниђе живе душе, само покрај једне ватре стоји Радоје, а пред њим крај ватре, тресе се од грозниие њеном побратим.

Од жучна живота и Радоје беше блед, изнемогао и једва се држао на ногама. Он се благо наже своме побратиму.

— Побратиме! прошапута он.

Ранко отвори очи.

— Хајде да идемо. Све живо оде, ето Турака, живе ће нас похватати.

— Не могу ти се, побратиме, ни маћи!...

— Пашћемо Турцима у шаке!

Шта ћу, рече Ранко тужно.... Ти бежи, а мене остани...

— Зар тебе жива да оставим Турцима?...

Ранко хлипну гласом.

— Не, побратиме!... Онда се као нечега сети. Лицем му прелети као нека сеи радости.

— Нећу те жива оставити, побратиме. Носити те не могу, јер и сам једва се држим, али те не дам жива Турцима да те касане, да ти ни гроба не знам.

Слушајући ово Ранко беше упро очи у њега. Лице му дође још блеђе. Радоје му беше страшан.

— Шта си наумио, побратиме? запита он.

— Не дам те Турцима, побратиме! Волим те ја својом руком убити и сахранити!... Бар ћу знати где ти је гроб!

Ранко укочено гледаше у њега. Очи му се још више помутише, суза се у крају ока скупише и скотљаше низ бледе образе. Уснице су му дрхтале, он једва шапуташе:

— Немој, побратиме, љубави ти наше!...

— Морам побратиме!... Поноћа ти не могу, а недам те Турцима! И Радоје извади и загледа ииштољ.

— Немој побратиме, тако ти соли и хлеба, молио је тужно Ранко. Остани ме жива, можда ме неће наћи Турци!...

Радоје се саже.

— Да се пољубимо, побратиме... Опрости ми а и Бог ће ми валда опростити, јер зна да оно што чиним, чиним што те волим к'о и себе.

Ранко га загрли. Љубљаше га сиуд по лицу. Његов врео дах често је пушао Радоја. Он се пушио уснама на лице побратимово и љубећи само је шапутао:

— Немој, побратиме, немој побратиме!

Радоје се наједаред изви из његова загрљаја и исправи. Ранко га укочено гледаше.

— Опрости, побратиме, јакну он, и — скреса пиштољ... Одјекну глас на све стране... Ранку заиутиа страшни глас у ушима и осети да му раздиљене груди нешто страшно пече... Али — у истом трепутку он скочи и стаде иред Радоја.

— Шта уради, побратиме, јекну он а глас му је звонио.

Радоје је неко време стајао бутељи и посматрао своја побратима, очима пуним љубави....

— Пазећих те од грозниие, побратиме! рече он весело, Скиии руку с прсиу, није то рана, то те је само кишица од ватре опекла, у коју сам пиштољ скресао.

Ранко стајаше пред својим побратимом, истина блед, али грозниие беше нестало, као да је неко руком однесе...

Ватра у њоју је Радоје пиштољ скресао, распрштала се на све стране. Још но мало жишице светљуцаху, на се све угаси... Већ се чуло турско алакање и тропот коња, а Ранко, загрливши своја побратима и ослањајући се на њега пође својим ногама на које се пре ни осповати није могао.

Оба замакоше у шуму и похиташе своме селу, да се побрину за своје миле на дому.

*

Настадоше бољи и светлији дани за Србију. После 1815. године разлегаше се опет по српским пољима и горама лепа песма српинова. У тој општој срећи, уживали су и два побратима Рашо и Радоје, а њима су се опет поносиле њихове сналиџе Милија и Милица...

И оба су већ и остарили, а Раша никада више не ухвати гроздница. Увек се сећао и у друштву причао за чудновати побратимов лек.

FATALITÀ. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ ПЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЈЕВАНЕ СРПСКИ

(наставак)

XXXII

ХАЈДЕМО У ПОЉЕ....

Хајдемо ў поље ће ноге бабљ
Јутрења росица, о мој пјесниче!
Ће Богу цела се природа клањ
Хајдемо брати цвеће!
Ал' већу да чујем, љубави пјесниче,
О којим збор ти клеће.

Где како весело лијечу ласте,
Како се кадљице на сунцу сјаје
И зрачне бубице; где како растѐ
Свуд живот нов и млад!
Да Бога имаде доказа даје
Природан сав тај рад.

О љуби не збори. Где како памтѝ
Свјетлост и живот и земљину рубе!
Душа је, којано ў нама плямтѝ,
Свјетлости такве зрак.
Где сунце и земља како се љубе, —
Ох какан пољуб јак!

Ти такав не можеш пољуб ми дати:
Сирам такве љубави и таква жара
Какво је слабачка, можеш ли знати,
Питам те друже мој.
Та љубав нестална која те чара,
И леден пољуб твој!

Махни се љубави. Ја желим пољe,
Желим на травици одмарат' ребра,
Гледати сплином пјесничке пољe
Како трепѐрй лист,
Пошто сам трчала ја као зебра, —
Јес, тамо желим пст.

На бријег шети се, слободу горскў
Удисат', на озго на свијет зло
Гледати, зјерити пучину морскў
Желим да да ми Бог,
На ња тлу заспати султана као
На крилу цара свог.

XXXIII

СЛАП

На којег извиреш, о бистри слапе,
На којег чистог врѐла?
Пјенити се и прскати ў море јурећ'
Из горе као стрѐла,
Те ништа не може нигда спријечит
У току вал ти вјечит.

Откуда извиреш, о бистра мисли,
Те росиш ову зѐмљу?
У тебн сунце се огледа; људи
Кањење твоје јѐмљу
Те пију; ништа те спријечит' неће,
Вал ти се вјечно креће.

XXXIV

РАДИШ ЛИ?

Дакле баш љубии ме? То рече на сада
Ти ћутиш и чекаш. На лицу твоме
Зобље се виде трзаји.
Желиш ме грлити, на лицу моме
И њедру дјевичном тебн се мазй.

А да ли познајеш бојене, страше
И патње умијех дана јунака,
Знадеш ли тријет штй је?
Видим те чила и здрава и јака,
Ал све те дивоте на што ти, змије?

Радиш ли? Знадеш ли за нѐсанице.
За ноћна при раду дућачкй сѐла?
Умор да л' душа знй ти?
Под којим стѐгом си, која начѐла
И која њера ти срдашце клятй?

Ти ћутиш! Одлази! у разврат ади
Продужи с дурама живјети блудно:
Што су ти разум сплѐле,
Јер такве пресаре око ми бу́дно:
За мене само си ти једно тѐле.

О кад би заморен дјелима био
Ал нокос изнао на ведру чѐлу,
Из којег мисли лѐтѐ,
Носно уморну мишку дебелу,
Ал мушѐ ў оку имао свѐтѐ;

О да си плебејац, ал да надживаши
Ти главом цијелом те готоване,
Дѐмбеле разних бојй
И уљу главе ти сйлиѐ, вальане
Да букти бујнијех идеја гробја.

Тад бих те љубила. Волела ја бих
У теби славна порасла дјѐла
И твоје то поштѐње
На твоје груди би глава ми врѐла
Клонула, срце би дошло у врѐме.

Ал такав какав си шта очекујеш
Од мене, љепости размажен рѐбе
У златном томе рўху?
Сад одмах одлази ми моје сѐбе,
Твој глас је мојему одвратан ўху.

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— ПОВЕЉА —

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

(наставак)

III

Свирски стиште уље и не одговори. Помисли да на лопову капа гори и да му, кад би се женио каквом обичном девојком, ни на ум не би пало да неко, говорећи заједљиво и иронично, може имати на уму њу.

У тај мах стигоше. Госпођа Елзенова свезна, млада и лепа чекаше их на станици. Види се да је тек дошла, јер је дисала врло брзо, и лице јој је било тако румено да се могло узети да је узбуђена. С тога, кад се поздрављање са Свирским, пруживши му обе руке, Вјадровски помисли:

— Заиста! Тај нас је све победио. Она изгледа одиста залуђљена.

И погледа је скоро милостиво. У белој фланелској хаљини с морнарском јаком, сјајних очију изгледала му је, и поред лаких трагова од пудера, тако млада и дивна као никад. У први мах би му жао што он није тај срећни кога је дошла да поздрави — и помисли да је метод, којим је

хтео да је задобије и који се осећао на пецкању и зајецању, био глуп. Али се утеши кад помисли како ће се смејати Синтеву и осталим „одлученим“.

После поздрава Свирски јој захваљивање за руке, а она слушање очевидно збуњена, погледајући Вјадровског и као стидећи се што је он сједи овом захваљивању.

И Вјадровски разумеде да ће најбоље учинити ако оде својим путем. Али се њиме заједно попење љутом на брду и све су коњаница и баште. Путем се госпођа Елзенова сасвим ослободи.

— На доручак! Одмах на доручак! — узвикиваше весело — Гладна сам као кит!

Вјадровски протумља да би радо хтео бити Јоном, али не рече гласно произнесши да би са сунашце велике шесше надао, ако га Свирски за ту шалу дохвати за јаку и избаци из лифта.

У парку се опростя с њима и оде. Али, кад је мало одмакао, осврне се и угледа госпођу Елзенову како шапуће нешто Свирскоме, насловљена на његову руку.

— Договарају се чиме да зачине доручак! помисли.

Али се варао, јер она, обрнувши своју лепу главу слинару, шапуташе:

— Зна ли већ Вјадровски?

— Не зна — одговори Свирски — пазили смо се тек у возу.

Кад то рече, осети неки немир по помисао да она о заручењу говори као о свршеном чину и да треба казати свима за то; али у исти њих блиским госпође Елзенове, њена лепота и драж ноћне ил ће утицати тако да се разведри и ослободи.

Доручковаше до душе заједно с Ромулом, Ремом и Кресовичем који за сте време не проговори ни реча. Али после каве она дошући деци да иду под надзором младићевим до *Rocca Brune*, а сама зашта Свирскога:

— Волите ли шише да се прошетате или пропаскате?

Он би најшише волео отићи у њен стан и тамо спрштити макар „пола пути до раја“ — али, помисли, кад она то не жели, то је баш доказ колико собилно и поштено сматра њихов однос — и у души признаде да треба за то да јој буде захвалан.

— Ако ниште уморни, шише волим прошетати.

— Добро. Ништа ни најмање уморна. Али куда ћемо? Хоћете ли да гледате гађање голубова?

— Врло радо, — само тако нећемо бити сами. Синтев и млади Клацки сигурно се вежбају после доручка.

— Сигурно, али нам неће сметати. Они, кад се тице голубова, постају глуви и слепи према свему што се око њих догађа.... У осталом неки же виде с мојим пеликим човеком.

И накреснувши главу погледа му с осмехом у очи:

— Мањ ако великі човек то не жели?...

— На против, нека нас виде! — одговори Свирски приносећи устима њену руку.

— Онда хајдемо чак доле — ја врло волим да то гледам.

— Лепо.

И до мало најошше се на великим степеницама, које су водиле стрелишта.

— Како је овде светло, како лепо, и како сам срећна — рече госпођа Елзенова.

Затим, ма да у близини не беше никога, заншта шапатом:

— А ви?

— Моја је светлост крај мене! — рече притиснувши јој руку на своје груди.

И ноћне сплазнити. Дан је био светлији но обично, ваздух прозрачан и плав, море у даљини као од гранита.

— Застанимо најпре овде — рече госпођа Елзенова. Кратке се могу врло лепо видети одавде.

Под њиховим ногама простро се зелени, покривен густом травом полукруг који је залазио дубоко у море. У полукругу намештене на лук кратке с голубињака. Сваког се часа по неки распадала напао, увлашена тица прхула, затим се разлегао пуцањ — и голуб је падао на земљу, или у море на чијим су се валима љуљкали чамци и у њима рибари који су очекивали плен.

По некад се дешавало да метак промаши — онда је голуб летео к мору, а затим се, направивши круг, враћао да тражи уточишта под стрехом коњарнице.

— Одавде не видимо стрелце и не знамо ко пуца — рече обесељена госпођа Елзенова — с тога врачајмо: ако прва голуб падне, да останемо у Монте Карлу, ако одлети, да идемо у Италију.

— Добро — рече Свирски — гледајмо! Ено већ!

Баш се у тај мах кулетка распаде, али голуб као да је хтео да се још мало забави, јер је направио још један круг, па тек онда одлете на исту. — Повлашћене га, пустивши на њега дрвену кулу, а затим групу пуцања. Али тица не паде од једанпут: најпре се диже високо у ваздух, затим полете управо на море, спуштајући се постепено као да је рањена, а најзад је са свим нестаде у сунчаном блеску.

— Можда је пала можда није! Будућност је неизвесна — рече, спејући се, Свирски.

Али с-ћа Елзенова пљуби тета, као разљућено дете:

— То је онај досадни Свитев — рече. Онкладила бих се да је он! Сиђимо.

И силазаху сво ниже стрелишта, поред кантуса, крсуљака и другог цвећа. Госпођа се Елзенова задржавање при сваком пуцњу, те је у скопој беле хаљини, на огромним степеницама и на позу од траве изгледала као статуа.

— Никаква тканина не прави тако лепо боре, као фланел — опази Свирски.

— Ех, ти уметаши! — одговори млада жена.

И у гласу јој беше мало иронше, јер се осећала мало увређена што Свирски у том трентуку није мислио на њу, него каке боре праве разне врсте тканина.

— Хајд'мо!

После пеколико минута беху под кровом стрелишше. Од познатих беше само Свитев који је пушао у опкладу с неким угарским грофом, обојица обучени у сиво енглеско одело, с тајки истим капама које су имале напред кацкете, у шушљикавим дополепицама, — обојица веома достојанствени, обојица с лудачким лицем. Али као што је предвидела госпођа Елзенова, Свитев беше тако занет гађањем, да их не сплази одмах и тек мало доцније приближи им се да се поздрави.

— Како иде? — заншта госпођа.

— Тучем! Сигурни сам да ћу однети победу.

Тада се обрте Свирскоме:

— Зар ви не гађате?

— На против, али не данас.

— А ја сам, — рече Свитев, гледајући значајно госпођу Елзенову — данас *heureux au jeu!*

У тај га мах зовнуше да гађа.

— Хтео је рећи да је несрећан у љубави — рече Свирски.

— *Imbécile!* Зар је могло бити друкче

Али и поред те грубе, по диду лепе госпође видело се да се не љути што јој је пред Свирским дато сведочанство колико је заљубена и колико је сва жеље.

Сем тога ніше то био једини доказ тога дана.

— Хтео сам вас нешто упитати — рече по кратком ћутању Свирски — али за време доручка, пред деном и Кресовичем нисам могао. Кресовић ми рече у путу да одлази и да је последња дан дешји учитељ. Је ли то истина и зашто?

— Истина је — одговори она. — Прво нисам сигурна за њеново здравље. Пре неколико дана нагнала сам га да оде лекару. До душе лекар је рекао да му јектика не прети — иначе га не бих дрхала ни часа — али, како је да је, изгледа како који дан све горе.... дивљачак је, раздражљив, често несносан.... И то је први разлог. А друго ви знате, његова начела.... За Ромула и Рема то не пријава — зна. Деца су васпитана тако, да така начела не могу на њих утицати; али не желим да још у дечињским годинама сазнаду да тако стварн постоје, да се сусреће с таком заносношћу и таком мржњом према столећу коме пришадају.... Ви сте желели да говоре с ким год материм језиком, и за мене је то било довољно....

То је за мене што и заповест.... Ето така сам и остаћу така.... Уз то и сама знам да је ред да мало знанадју и свој језик.... Сад се на то неома нади — и признајем да се има и право. Али Кресовић је чак и у том погледу сувише занесен....

— Жао ми га је! Он има најбоље боје у очима кутонима које означавају фанатизам. Има занимљиво лице, а у осталом и сам је занимљив.

Опет на нас говори сликар — рече госпођа Елленова.

Али за мало па се уозбиљи и на лицу јој се појави забуна.

— Имам још један повод — рече. Тешко ми је да о томе говорим, али ћу ипак рећи, јер с ким ћу бити искрена ако не с њима.... великим човеком.... тако милим и добрим, који све може да разуме.... Дакле опазила сам да је Кресовић изгубио памет и залуђено се у мене до лудила, а у таким приликама не може да остане близу....

— Шта? Зар и он?...

— Тако је! — одговори спуштених очију.

И трудише се да се направи како јој је то признање непријатно — а знак, као тод мало пре при речима Спиридонин, преко усана јој прелети осећај задовољене љубави и женске сујете. Спирски та опази — и обузе га непријатно осећање.

— Дакле сам подлегао редак! рече.

А она га гледаше неко време, и заћута тихо:

— Је ли то рекао љубопитан човек или незахвалник?

Али он одговори избегавајући:

— Имате право.... Кад је тако, онда Кресовић треба да иде....

— Данас ћу му исплатити и биће крај.

Али јој Спирски ипак не могаше опростити онај осећај који ухвати у деду. Истина говорио је себи да је поступила као што треба и да нема защто да се љути — али је и поред свега тога осећао у души све јаче раздражење. Једном, још кад се упознао с њом, видео ју је на велосипеду: она је шила неколико корака напред, а за њом Спиргем, млади Клајдон, Пожепин, Вилиас-бој, и Вакефорд. На њега је онда та група учинила фаталан утисак животињског терања мужјака за женком. Сад му та слика жива изађе пред очи, и његова умећалика, уметничка природа поче да пати врло јако. „Пајзаж је тако, минијатиће: за њом сви јуре, и кад бих ја претурио преко какве препреке, стигао би је први по реду!“...

Али му дала размишљања прекиде госпођа Елленова којој у сенци поче бивати хладно и изјави да би желела да се мало загреје на сунцу.

— Хајд'мо нашем стану те узмите огртач — рече Спирски, устајући.

И кренуше се на горњу терасу, али на пола пута она се нагло заустави:

— Ви сте са мном незадовољни. Шта сам скривила и зар писам поступила као што ваља?

На то Спирски, који се мало умирио уз пут и кога дирну њен непир, одговори:

— Опростите старом дињаку; молим за опроштај ја вас.

Госпођа Елленова хтеде пошто по то да дода због чега се био заинтересовао, али ипакше не могаде добити одговора. Онда мало у шали мало озбиљно поче да кори уметнике. Весма несвесни и чудни људи које ма шта растужи,

Главна улица у Шапцу. Фотографски снимио *г. Љ. Вукотић.*

најмања ситница заболи, и који се одмах попуку у се а за тим беже у своје кусте радионице. Ето данас је тријут опазила како се у њему појавио сликар.... То није добро!... С тога нека тај невољни сликар за казну остане да руча, и после чак до мрака.

Али Спирски изјави да се нора враћати; затим јој повери своје уметничке бриге, невољу с моделом за „Сан и смрт“, и најзад маде које је нешкао за ту слику.

— Из снега видим — одговори смешкајући се млада удовица — да ћу нечито имати једну страшну супарницу, то јест уметност.

— То није супарница — одговори Спирски — то је божанство коме ћете служити заједно са мном.

На то се правилно обрве лепе госпође дако набраше, али у тај мах стигоше до кочела. Тога дана Спирски прође две трећине пута до раја — и није неома задовољан, али у исти мах и уверен да ће му врата отворити само невчање.

И охладнише се у патону, био је госпођи Елленовој захвалан за то уверење.

(наставиће се)

КЊИГЕ ИЗ СТАМБОЛА

ОД СЕВДИЈЕ

III.

Кад сам била као цветак, као роса
Желела сам да не пекла.
На прољу мајке своје да надјенем,
Међупухор[1]) да ме скрива;
А женска душа моја да се пева
Небу седмом, хурријама,
Да ниђе крај Алаха одјекна,
Расплавила душа сама,
Да га моли, опрости ми, драго моје,
Да те с лака земље збрише,
У пехлиет да свујемо, пиштаљо
Што ка земља либрашише;
Да створимо живот један, живот мио
Пуп дајоте оног света,
Што не траје за дан и два, за годину,
Но до свиог кајамета.[2])
Желела сам свашо, много, даљу, коју,
Не знајући, драго моје,
Да и тако, тешки раде, к'о ка земља,
Дрвимо се зрце своје.

IV.

Чудно ли је, бедно, јадно срце моје!
Ни за трнут један свако мирно није;
Час трепери к'о јасинов листак бели,
Час о грудн усплануле скоро бије;
Потресе их и бодосе зада многе,
Одјекнеш душа створи јаде нове,
Страхом ждрака увијек биће пуно
А из ока темер-сузу извире,

И оно је као живо злато море
Што шкаља не свири се, не одне:
Сад жубори као поток бистар, мали,
А после се тмастим тајат стане
На небеса и обаде увијек биће пуно
Хучи, стење, као да се с душом бори,
Грдне стене одваљује, ври, бије,
И жалоре у комаде ситне створи.

Бедно, јадно и пиштаљо срце моје
Само себе морешје с плавим морем!...
На и оно с моји бијел шето може,
Што и море са стенима и жалорем.

V.

Долетеле туркеј[3]) тице,
На облу морску жалу,
И за вуте преко мора
Ту су крила одмарале;
А жени су каживале:
»Север се је покурио,
»И на хату, на крилату,
»Тичице је радурио
»Којеко се зиме боје....
»Онамо је драго тиоје,
»По нама та наручује:
»Да то љуби и жалује,
»Као што те миловао
»Када вам је пумбуја цвао
»И каранова мирисао.«

Долетеле хајдушице[4]),
На бео ми коњак шале,
И од кута од јалова
Ту су крила одмарале;
А жени су шкрутиле:
»Север се је покурио,
»И на хату, на крилату,
»Тичице је радурио
»Којеко се зиме боје....
»Онамо је драго тиоје,
»По нама та наручује:
»Да то љуби и жалује,
»Као што те миловао
»Када вам је пумбуја цвао
»И каранова мирисао.«

VI.

Од зидја сам сплетих, чистих, девојачких
У грудима венац сина,
А од накп дивно дешех у свом сраг
Цвијају сам сагрлила.
Дојурио сенеф бесан с крвавом дугом,
Скалио ми венак жио,
Растресао олуј грозан, разнијо ми
До темеља разрушио.
Над разлазом често дешех... Кад за јамов
Многи дани тихо брије,
А ја сваком још се блиста и трепери
Љубав моја — ниг твоје.
На успама осеех лебди (горак суза
У моји се тихој дубој —
Зато мисле срећна да сам, јер не знају
У вом срцу шта се крије.

VII.

И Арјеш, и Арвик, и остали југлонаци
Кавкијама кад би довли да изоше
Из мог срца, пуног туге, из дубе ми ово биће
Суде моје због кога се често роне:
Листом би се поставели, такве своје оборила —
Видели би да су слаби и пиштаље;
Према сила нтомо ни је дуиу жолу исткнела
Сва су орли полупали, ситни врапи.
Али не би југлонаци, ни Арјеш ни Арвик,
На сметњу најсмелију руку дигли;
Већ ће људи нису људи; ова им је нпор добра;
Са њоме су удружени — све постиди.
И деревље и кајиде, и хомуте и жутеље
Клањају јој и врхунду шта је ока....
Ти се сила љубав зове, на му зла је постављена
Алаховом моћном рукоп настоп.

Јелена

Напомена: У врлолном броју, а у прној песни, поткрале су се ове погреше:

I	ред место	исписан	треба исписат.
6	»	одрије	» *гдрије.*
11	»	*стаглонна*	» *Аллонна,*
13	»	*мелара*	» *мегара.*

РАЗВИТАК ОДИСЕЈЕ*)

„Омирско питање“ т.ј. питање о постанку Илијаде и Одисеје, тема је врло симпатична и за широ и „модерну“ публику; свакако пак спада међу најлепше у не малом броју таких тема што их пружа наука о грчко-римском старинетву уопште (Класична Филологија у широм смислу). Оно је бриљантан документат о моћи људског генија и о прогресу што га је учинио дух човеков у последњој периоди свог развића, а у исто време је несобично занимљиво, и по резултатима и по методи.

Од старог доба на све до пре једног и по столећа држало се без изузетка да су Илијада и Одисеја једностаини спевови. У широј половини прошлог века јавља се мишљење да је свака од њих продукат више песника. Но и ако су за ту дрску хипотезу били и такви великани као што су *Giambattista Vico*, Талијанац (у свом главном делу *Principj di una scienza nuova d'intorno alla comune natura delle nazioni, 1725*) и Енглез *Bentley*, опет покушај да се она научно утврди пада тек у 1795. Тај корак, тако важан не само у питању о Омиру него и за „народну поезију“ уопште, учинио је *F. A. Wolf*. У спису *Prolegomena ad Homerum* он је дошао до закључка да су Илијада и Одисеја постале тек око средине 6. века пре Хр. и то на тај начин, што су незнатни духови, у главном Пизистратови редактори, сакупили и записали старије песме о тројанском рату, које су се дотле само усмено чувале и преносиле с колена на колено. Ту теорију, названу „теорија о песмама“, разнио је после особито *K. Lachmann* на Илијади (*Betrachtungen über die Ilias. 1837, 1841*); он је нашао да је Илијада конгломерат од петнаест (или шеснаест) краћих песама, које су се засебно певале. Подимо је да је Волф напшао на јаку опозицију (међу његовпм противницпма одмах је стао и песник Шилер), на ова није ни у ваше пресе славим умукнула. Али мисао да Илијада и Одисеја нису од но једног песника све је више отимала маха, док напослетку није одржала потпуну победу. Већ од *Gr. F. Nitzsch-a*, најбољег бранноца традиционалног мишљења (*Köchly* га назива *unitariorum dux atque princeps*), праве унитараца, таквих т.ј. који би веровали у интегритет наших спевова, нема, него сви поборници јединства допуштају и замашније интерполације. Међутим данас и овај консервативни правац и „теорију о песмама“ треба сматрати за антикниране. Њих

*) Ово предавање, држано у сали В. Школе 4 априла ове године.

[1]) Гробље; [2]) страшни суд; [3]) Ждрала; [4]) јасте.

је потписала теорија коју је управо засновао *G. Hermann, de interpolationibus Homeri 1832* (и ако јој се заметак може бити налази у Волка) и по којој су Илијада и Одисеја биле првобитно спевови мањег обима, из којих су постале тек с временом тиме што су се ово њих купиле друге песме. Ова теорија, позната под именом „теорија о јецгри“ или „теорија о кристализацији“, добила је особити значај од *A. Kirchoff-a*. Његова дела *(Die Homerische Odyssee und ihre Entstehung* 1859, па *Die Composition der Odyssee* 1869, напоследку *Die Homerische Odyssee 2. Aufl. 1879)* учинила су велики напредак у „Омировом питању“ уопште, али нарочита заслуга припада Кирхову у питању о развитку Одисеје. Како је тај спев унетиције основан и планеден, како код њега јединство у плану јасније избија, то се он сматрао за јединствен дуже но Илијада. 1858 покушао је *Hennings* да примени и на њ „теорију о песмама“, но с малим успехом (као и *Köchly* доцније 1862—4). Прави је у њу осетљивије дирнуо Кирхоф. Но ни ова теорија, коју је

Свој данашњи облик Одисеја је добила, у главном, тек око средине 7. в. пре Хр. (око 650). Дотле је она изгледала сасвим другчије и била је за нешто јаче од Илијаде. Али ни та „Старија Редакција“, да је тако назовемо, није једнолична. Она је постала из два спева: једног старијег и једног млађег. Први је некада био самостална целина и по садржини могао би се назвати „Стари Одисејев Повратак“ (т.ј. повратак); он је једнолитан и не допушта даљу анализу. Садржај те „Праодисеје“ био је отприлике ово: Богови се састану у скупштину и одлуче на Атинину молбу да пошљу Хермеја Калипсо с наређењем да пусти Одисеја, кога толико времена задржава, кући. Калипсо учини по заповести и Одисеј се напне на море. Али осамнаестог дана изнебуђе онаци га Посејдон, који је био кипао на њега, подигне олују и разбије му силал, на коме је пловаю. Одисеј се с муком спасе на фејачко острво. Ту нађе на њега краљева кћи Наусикаја и научи га како ће наћи двоје њеног оца. Тако Одисеј дође краљу Алки-

Манастир Света Недеља.

после Кирхова најбоље заступао *Бенедикто Нике (B. Nicse, Die Entwickelung der homerischen Poesie. Berlin 1882)*, није последња реч у овом тако тешком питању. Као неки завршетак могу се сматрати истраживања *U. v. Wilamowitz-Möllendorff-a, Homerische Untersuchungen* (Берлин 1884). Ту је главно прва партија у којој се расправља о композицији Одисеје *(Die Composition der Odyssee* стр. 6—282). Вилamовиц полази од Кирхофа и многи његов закључак као и њихов прима, али поставак Одисеје тумачи другчије: по њему Одисеју је најмање један песник контаминирањем из три спева, која од своје стране такођер већ нису били једнолитни. Тој последњој теорији могао се дати име „теорија о изворима“.

Наш чланак, као што наслов казује, ограничава се на питање о развитку Одисеје. Али далеко би одвело, кад би он хтео исцрпно о том да говори. Њему је сврха да увесна с резултатима три поменута главна радника на тој једној половини „Омировог питања“ (Кирхофа, Нина и Вилamовица) и да издвоји у данашњој Одисеји неколике само делове из којих је она састављена.

Кирхоф је у последњем издању својих радова о Одисеји овако мислио о њеном развијању.

ноју у кућу, буде ту лепо дочекан и онда стане причати своје авантуре од разорења Троје: о Киконима, Лотофагима, Киклопима и Еолиеву, даље како је силазио у Доњи Свет, па се ту разговарао с пророком Тирезијом и својом матером. Сутра дан Фејачани га лепо обдаре и на невиђеној чудноватој лађи одвезу на Итаку. Гневан због тога Посејдон на претвори лађу у камен. Тачније, најстарији делови нашег спева су I 1—87; V 28—31, 41— VII 102, 132—184, 233—242, 252—297; IX 16—28, 37—564; XI 25—50, 84—103, 114—564, 628—635; XIII 1—9, 13—183. Млађи део „Старије Редакције“ није никад егзистирао за себе, већ је спеван с обзиром на „Старију Одисејев Повратак“, управо је наставан „Праодисејом“, па се може и назвати просто „Доњије Продужење“. Али не само то, него овај други део „Старије Редакције“ није ни једнолитан: њему је као основа послужио извесан број песама о Одисеју. На жалост данас није могуће те саставне делове одвојити један од другога и реконструирати њихов „Доњији Продужења“, и ако је услед непотпуне и недовољне дара песник који га је саставио остављо у њему више противуречности. Иван можемо нешто рећи и о том. Мотиви у п. XIV тешко да су својина тог песника, него ће бити туђе благо; могуће је чак да их је он узео из једне посебне песме *(Einzellied)*. Тако је вероватно он узео из једног старијег извора и нека два дела

XVIII и. (хрпање Одисејево и Пенелопин сналазак међу просце, осим ст. 281—3, 291—301, 303, које је он исписао); напоменимо последњи део у ком се прича како се Куриклеа бацио на Одисеја столичицом његова је својина. Позајмица је и епизода о правој ногу и. XIX. На поселетку убијство просилаца у XX—XXII изразито је овај песник према два извора, две песне како изгледа. По једном, стрељање из Одисејева лука било је на Аполонов празник, код Аполонова храма и Пенелопа је као награду победнику давала руку; по другом борба се с просцима десила у Одисејевој кући и стрељана кроз секире није било. У нашој Одисеји one две нередне нису најбоље слеђене и из прве строге сад XIX 307, XX 149 и даље, XXI 258 и даље, и особито XX 276 и даље (класични пасе хекатомбу кроз варош и народ се скупља код Аполонова храма за свечаност). Овакву су даље Одисеју Грци слушали све, као што сво рекли, отприлике до средине 7. в. пре Хр.. Онда је нак опсежном прерадом „Старија Редакција добила данашњи облик. Ко је ту прераду учинио, није нам познато, али знамо, како је „редактор", да та тако назовемо, тај посао изаршио. У главном прерада се сведа на често механично уметање или додавање туђег блага, туђих песама, а „редактор" је нахом само спојивше градио; али и нзвор је морао често бити мешан (може се нпр. доказати да су у X и XII и. учињене велике измене). Додани „редактори" били би: све што се говори о Телемахову путовању у Пилу и Спарти и о његову повратку одатле (даље I 88— краја IV; XV 1—300 и 495—554; XVI 135—153, 322 до 451, 457—477; XVII 31—166, и то I 88— IV 623; XV 75—193, 222—282 било би туђе благо, а остало „редакторова" својина), за тим код Алкиноја, игре фејачких младића, песма Демодокова о позната љубавној афери Ареса и Афродите и друга о дрвеном тројанском коњу (VIII—IX 15, и то „редакторово" VIII 29—36, VIII 452—5, VIII 571 до краја VIII, а остатак би било из онога истог извора из кога је и прпеп материјал за и. X и XII), затим прича о Колу и његовом меху с петровима, о Лестригонима и Кирки (IX 565— краја X; од „редактора" X 483— краја, осим X 546—560, о Сирепама, Скили и Харидби и Хелијеној говеди (XI 636— краја XII; од „редактора" XI 636— XII 8); разлпор између Одисеја и Ермеја (XV 301—494); цео закрштаи Одисејин од XXIII 297 (све „редакторова" својина) на поселетку: V 1—27, 32—40; VII 103—131, 185—232, 243—251, 298— краја VII; IX 29—36; XI 1—24, 51—83, 104—113, 565—627; XIII 10—12, 412—428, 440; XIV 171—184; XVI 30—39; XIX 3—52, 273—286, 395—466, XX 41—43, 347—389, XXI 15—41, XXII 23—25, 205—240, 249—250, XXIII 111—176. Тиме је у исто време означено и шта је у нашој Одисеји сачувано од млађег дела „Старије Редакције". — Отказо је она прерада учињена, Одисеја има у главном данашњи облик; истина она је и додиље трпела модификације, али су оне релативно сасвим незнатне и своде се нахом на интерполације од по нелико стихова.

Ниже се разликује од Кирхофа особито тиме што конституље у развијању Одисеје више стана него његов претходник и што последњем сарадинку на нашем ову не остаља много да ради; овим другим он се разликује и од Вилмовица.

По њему, најстарија Одисеја имала је ону садржину: Одисеј дође к Фејачанима и они га лепо приме. За тим се казао, он ни прича што је дожпео код Кикопа, Лотофага, Еола, Лестригона и на Тринакији. За тим га Фејачани одвезу на Итаку. Ту он уђе пред жену најпре под туђом маском и дозна од ње за неволу у којој се налазила. Напоследку Пенелопа га позна.

На ово језгро додата је можда најпре прича о Киклопима, али није неизбежље да је она била позната већ и прворбитној Одисеји.

По том је, изгледа, дошла Кирка с Одисејевим доживљајима код ње. Можда истовремено добиле су приче о Сиренама и о Скили и Харидби данашњи свој облик, јер су оне јасније већ у језгру биле застуљене.

Знатна је новина учињена тиме што је најнишлена Калипса: Одисеј се задржава на Огигији седам година и тако му се пајше продужују на десет година. У вези с тим уведена су богови, а особито Посејдон и Атина, у радњу (која је сад почињала са скупом богова на Олимпу): Атина изнуди повратак Одисеју, а Посејдон по његову одласку с Огигије даље буру. Тесно је скопчана с овом песпом и прича о Одисејеву доласку и Фејачанима, о његову сусрету с Наусикајом и о осталом што уз то иде.

Нова песма, „Телемахија", донела је Одисеји Телемаха — његово путовање у Пил и Спарту, и е њим приче о повратку других грчких јунака из Троје, особито Менелаја и Агамемнона. Сад се и обест Пенелопиних просилаца, која је дотле, изгледа, била само назначена, опширно прича. Несшчини нак потребна последња тога била је Одисејева освета, у којој учествује и Телемах.

Тек после овога приступа прва пецаја (Одисејен сналазак у Дољи Свет), а у исто време прерађена је епизода на Тринакији.

На поселетку разним додацима добила је Одисеја данашњи облик (крај од XXIII 276 ст.).

Што се тиче анализе Вилаповица-Мелендорфа, која је финија од обе оне, она се своди на ово:

Прва обина Одисејина могли бисмо звати „Старијом Одисејом", јер онда је спев причао Одисејев полазак с Калипсина острва, бављење код Фејачана и лутања од разорена Троје, на повратак на Итаку, бављење код свињара Еумеја, увиђавање с Пенелопом и убиство просилаца (и. V—XIV и XVI—XIX). Али од ње нама се у Одисеји сачувао само први део, отприлике до Телемахова доласка у свињарену колибу; крај њен у ком се причало како се Одисеј какао Пенелопи и како је затим поубијао просилце, изгубио се готово са свим (данашњи крај с том садржином у главном на другог је извора); а остатак сачувао нам је више или мање промењен у преради „Телемахије", о којој ће одмах бити говора. Другим речима од те прве Одисеје јест у главном песпи V—XIV и готово све од песама XVII—XIX. Но „Старија Одисеја" није била једностапна; она је постала из четири слоја. Од њих је један нама за садржину долазак к Алкиноју, занатиру с Киклопима и сналазак у Д. Свет: сачувало нам је нешто јачо од 600 стихова песпама. Други је чинио мало час помепути крај те „Старије Одисеје": од њега нам је остало једва 300 стихова. Остали од ова два слоја најстарији су делови у нашој Одисеји. Трећи спев (колико се то данас може још с неком вероватноћом да нада) причао је о Колу, Лестригонима, Кирки, Сиренама, Скили, Хелијеној говеди и Фејачанима, а можда и како су они Одисеја превезли на Итаку. На поселетку четврти спев певао је о Одисејеву бављењу код Калипсе и о том, како га је Леукотеја избавила из бродолома: то је био мали спев од једно 450 ст. Поштo је даље „Старија Одисеја" онако постала, то је њезог аутора опрадлање назвати „редактором", него ли песником. „Редактором" пак рад можемо у неколиким тачкама да опазимо. Одисеј је у 3. спеву био представљен као још млад и пун снаге, а по 2. га Пенелопа није могла да позна, што је за двадесет година од растанка и услед дугога лутања био остарео; услед тога „редактор" та два спева није могао да споји без нчега даљега, и тако је он с Атинином помоћу мађијом претворио Одисеја у старца. Друго, он је ставио Одисеју све његове апантурје у уста, да их сам прича у Алкинојеву двору (пошто је тако спев остао без почетка, он му је додао напред епизоду о Калипсеи). Тај „редактор" живео је у Јонији и свакако пре Хегезијада и Архилоха, јер су она двојица употребили Одисеју у опом старијем облику; али нема узрока узимати, да је живео пре 8. в..

Од те „Старије Одисеје" начињено је данашњу неки непознати песник, кога је згодно назвати „приређивачем". Он је то учинио на тај начин, што је с њим обликом Одисеје спојио два друга спева. Старији од њих може се назвати „Телемахијом", јер се у њему певало о Телемахову путовању у Пилу и Спарту, о повратку му на Итаку, о састанку с оцем и заједничком њихову спремању за убијство. У данашњој Одисеји било би из „Телемахије": II—IV 619, XV 80—XVI и XVII—XIX 475, али (као што смо напред већ пешто помепули последњи је комад готово цео

првобитно уграђо из „Старије Одисеје“. Ово што нам се сачувало од „Телемахије“, то је средина, а почетак њеног и краја немамо; „прирефњивач“ их је морао избацити, јер иначе не би могао да споји „Телемахију“ са „Старом Одисејом“ и с трећим спевом, на који ћемо одмах прећи. Наиме, „Телемахија“ је као и „Старија Одисеја“ постала у Јонији и релативно је стара, али не рађа од 8. в.

Најмлађи од главних спевова из којих је нама Одисеја постала налазимо у маси на крају њеној; од њега су песме XX—XXIV (разуме се, без „прирефњивачких“ додатака и доцнијих уметака, као што је нпр. силазак погинулих просилаца у Д. Свет и њихови разговори што их ту воде), али се нешто налази и у песми XX (најмре красан опис поћи коју Одисеј проводи непознат у својој кући). Тај спев је дакле описао убиство просилаца. Природно је, да се он није цео сачувао; и да је и од њега много штошта изостављено (на крају XXII и у поч. XXIII п.) Али и ова 249—50; XXIII 115—116, 153—70; XXIV 439—50. Али ни они кожади нису махом духовна својина „прирефњивачева“ (прича о Куму̀ју чак првобитно канда није имала ничега с причама о Одисеју); то је био сасвим слаб песник, који је умео само мајсторисана да реди и да крпи: зато се он држао што је више могао већ готових песама, подвлачујући их колико је то било неопходно потребно, а ретко би се склонио да свој напор прерада. Што се тиче његова доба, он је живео кратко време после песника од кога је најмлађи од три спева што смо их мало час прегледали, дакле тешко раније од друге половине 7. в., а отаџбина је и њему била Европа.

Али ни с овим Одисеја није добила облик, у ком је ми данас имамо. Око 500 стих. што их сада у њој читамо она је добила после прераде, у току времена. То су т.зв. интерполације; њих има у свима песмама, али су неке особито дуге: тзв. орфејска XI 563—631 и почетак последње песме (XXIV 1—204 Хермa води душе † просилаца у Д. Свет);

Мачји оркестар. Сликао *J. Adam.*

спев није био једноставан: за њ су употребљена оба старија спева (само што је садржину њихову песник по својој вољи мењао и удешавао), а за дело уз то још једна песма у којој се певало, како је Пенелопа Одисеја познала; није нам невероватно да је било и других извора. Овај трећи спев постао је у Европи, свакако не много пре Хезиода и Архилоха, а остало нам је од њега око 1500 стих.

Ова три првобитно самостална самостална спева, као што је речено, спојио је у једну целину неки непознати „прирефњивач.“ Поменули смо, да је он при том морао да чини извесне промене с њима, па смо неке од тих промена и видели. Осим тога нам „прирефњивач“ је морао по штогод и да додаје, особито кожде који су нам ли да послуже као леп што ће скајати та три спева. Његови додаци биле би: I; IV 620—V 54; XIII 375—81, 412—28, 439—440; XIV, 158—64, 171—87; XV, 1—79, 90—91, 113—119, 285—495 (прича о Куму̀ју); XVI 135—153, 309—3; XVII 31—166; XVIII 214—43; XIX 1—50, 476 XX 387; XXII 205—40, па можемо поменути и опис Алкиноејевих вртова (VII). Осим тога Одисеја је после прераде претрпела знатнију промену и у језику: епски је језик модернизован.

Све ово извршено је до краја VI в. пре Хр. Тако се може рећи да је Одисеја у данашњем облику позната од то доба.

До таких резултата довела је у овом питању ове истраживачке анализа наше Одисеје. Они су се пре тога служили истом методом. И непажљивији читалац може лако опазити у Одисеји по неку противуречност. Откуда ови? Била да се тако што наће и у делу који је несумњиво састављен један песник. Вергилије нпр. у II песми своје Енеиде каже за познатог дрвеног тројанског коња најпре да је ово од јеловине (стих. 15—6), мало даље пак (ст. 112) од јавора, а још даље (ст. 185—6) од растовине! У Ариостову „Бесном Роланду“ 18, 45 пада Балустрије, а у 40, 73 и 41, 6 ми га видимо опет међу живима. Заплет у Шилерову „Дон Карлосу“ основан је на том да Дон Карлос

не позна краљичина рукописа (у чину II сц. 4 он каже да није још никад читао штогод написано њеном руком); међу тим у чину IV сц. 5 прича се како он носи увек на срцу једно писмо које му је краљица некад писала. Текерај се у једном свом роману на крају сам изналаска да је „младожењину мајер убио на једној страници а после је на другој поврано у живот.“ На су такви случајеви констатовани и код других песника, нпр. и у Данта и Шекспира. Али они су ту велике реткости, а у Одисеји их има велики број. Још је важније што је код тих контрадикција у овим делима очевидно да су долазе услед песникових заборава, док у Одисеји има много њих, које на тај начин није могуће објаснити. Даље, у Одисеји има више случајева, да се један или више стихова понављају, али су једанпут потпуно уклопни а други пут више или мање некоректни. Је ли могуће да један човек своје речи потпуно употребљава? На посл., уз врло песничке кончаде ми видимо у Одисеји партије које су најгори крпеж, у којима често нема ни једнога стиха који не би био позајмљен. Је ли могуће да је и једно и друго један песник писао? Ове су околности, као што се види, морале довести до мишљења, да је Одисеја састављена из више првобитно самосталних делова, а ове су и главно средство при лучењу тих делова. Кад се пак у томе дошло до неких резултата, природно је, настале су разне, више или мање вероватне хипотезе, које су имале да објасне ова питања, што су се о тим изворима из којих је Одисеја прила наметала: како су изгледали првобитно та различни свенови? какве су промене претрпели тим што су спојени у једну целину? и т. д.

Н. Вулић.

(наставиће се)

ЛОТОСОВ ЦВЕТ

(Х. ХАЈНЕ).

Цвет лотосов тужно клоне
Кад га жарко сунце пригне;
На потоку сакао тако
Он свежему ноћну спева.

Кроји месец кроз ноћ буде,
Светлошћу га своју обаси;
Радосно га лотос чека
И покрену с лица сплаши.

На се свенка, сија, цвета,
Диже чело с пуно тежње;
На мирише, плаче, стреми
Од љубави и од чежње...

P.

ОРДЕН

од

АНТОНА ЧЕХОВА

Учитељ на војној прогимназији, државној школском савета, Лав Пустјаков становао је врата уз врата са својим пријатељем потпоручником Леденцовим. Сабајле на Нову Годину уђути се он у његову собу.

„Чуј, Гриша“, рече му после узбичајених честитака: „Не бих те узнемиравао над ме би било веома потребно. Узајми ми молим те свога „Станислава“. Знаш, исовари сам на ручак код трговца Синицкина, а знаш како је тај луд за орденима. Ја мислим да он сваког свог који нема да му нешто о врату или на грудима види, сматра за питомца. На знаш, он има две кћери... Знаш већ Настју и Зину.... Обраћам се теби као пријатељу.... Та разумеш ме... Учини ми молим те ту љубав.“

За време говора Пустјаков беше поцрвенео и гледаше једнако у ућашено на врата. Потпоручик се исправа љутно али је после попустио.

У два сахата после подне одвезао се Пустјаков колима до Синицкинових. Буђу беше спреди остављо отворену а на грудима му се блисташе у злату и емаљу тај „Станислав“.

„Е, брате, обузели ме неки осећаји као да сам са сним другим човек“, мишљаше он у себи ћашљућући при том са неким самопоуздањем.

„Мала ствар, не кошта можда више од пет рубаља, — а какав ефекат!“

Пред станом Синицкина разгрну Пустјаков буђу па стаде лагано ћлаћати кочијаша. Када овај угледа параћњаке, дућнад и „Станислава“, као да се — тако се бар Пустјакову учинило — скамени, а он се достојанствено заћашљуца и уђути у кућу. Буђу скиде у предсобљу и баци поглед у салу где је петнајестину лица седело око постављеног стола и почело јести.

„Ко је то звонио?“ запита домаћин, па се подиже са столице. „А, Лав Николајевић! Молим лепо! Мало сте се задоцнили али то ништа не мари. Ми тек што смо сели.“

Пустјаков се испреи, забаци поносито главу, па уђе у салу тражећи себи руке. Али ту спази нешто страховито за столом: одмах до господиње Зине седео је његов колега, учитељ француског језика, Трамблан. Ако Француз спази орден онда ће га заинтисати и без сумње за вечита времена блазирати... Да ли орден да здере или да побегне?... Али несрећан орден беше чврсто утврђен на капуту а бегство беше немогуће. Брзо притисну десну руку на орден па се дубоко поклони сакупљеном друштву. Затим се спусти неспретно на једину празну столицу која је била баш спроћу његова колеге.

„Мора да је мало накрезан!“ мишљаше Синицкин који није могао себи да објасни чудновато понашање Пустјаковљ.

Донесе му тањир са супом. Он узеде кашику у леву руку али му при том паде на ум да се у отменом друштву не може јести левом руком. Да не једе никако? Свашта!... И тако рече, да је већ ручао. „Посетио сам своја ујака проту... молио ме... јео сам код њега.....“

Душа Пустјакова беше препуна среће; тешко је Танталове муке: супа беше изврсна. На какав тек заносан мирис од рибе допирање до њега! Размишљао је да ли да скине десну руку са ордена па да га поклони левом руком; али се није никако смео да усуди.

„Пријатеље се... На ако се и не пријести: докле да држим тако испружену руку преко целих пресеј, као да хоћу да пескам? Боже мој, докле ће тај ручак да траје? Отишао бих одмах у какву гостионицу!“

После трећег јела погледа ли потајде, и то само једним оком, на Француза. Изгледаше му као да је и Француз због печег збуђен, да та плашљиво погледа и да ништа не једе. Пошто су се неко време тако гледали, посташе обојица још збуђенији и гледаху у празне тањире. „Пријетно је, обећаваћ!“ мишљаше Пустјаков.

„Видим му по ушима, да је пријетно! Питком један брбљани! Знам да ће сутра директор све знати.“

Беше дошло на ред и четврто јело, на пајзд и што.... Један дућански господин са посуђењима носи, великим, чупавим подгрлама и жмиркавим очима устаде, превуче руком преко главе, па поче:

„Е... Е... Е... узимам себи слободу, е, да наздравим, е... присутним дамама!“

Са великим шумом подиђоше се сви, да дохватиће чаше. Једно громогласно „Хура!“ захори се у собн. Даме се смешкаху нагињући се у напред куцајући се са господом.

И Пустијаков се беше подигао држећи левом руком своју чашу. „Ајде Николајевићу, имајте милости вас доброту те додајте ову чашу Настасији Тимофејевној. Мора је пошити на искан!“ Са оним га речима ослови један господин пружавши му пуну чашу.

И тако мораде Пустијаков на своју несрећу и десну руку да увуче у акцију. „Станислава“, са згужваном црвеном панделицом, указа се и заблиста у светлости свећа. Учитељ блед као смрт спусти главу на груди, па погледа испод ока, сав укочен, на свог колегу. Француз га гледаше зачуђено и упитним погледом. На усхаша му се указа обешењачки осмејак и цело му се лице разведри....

Донста чудновато!“ Трамблан климаше задовољно главом, гладећи леву страну на капуту где се је налазила Ана трећег степена.

После јела питаше је Пустијаков на једне собе у другу објашњујући даљима значај свога ордена. Срцу му беше одлакнуло, те беше весео ма да је осећао велику глад.

„Да сам то знао“, мислио је у себи, гледајући завидљиво Трамблана који је говорио са домаћином — разуме се по себи, и он о орденима — „онда би сасвим мирно прикачио „Владимира“. Е баш ми је криво!“

Само та је ђ то једило. У осталом био је потпуно срећан.

Ј. Адамовић.

Извор Комадине.

„Јулије Августовићу!“ викну домаћин Французу: „додајте молим вас ову флашу!“

Устежући се пружи Француз десну руку за флашом, — и тле чуди: Пустијаков угледа и на његову капуту орден. И то не „Станислава“ по чак „Ану“! Дакле и он подвалује! Пустијаков се зацеди у себи од задовољства па се узвишујући спусти у своју столицу. Сад не мора „Станислава“ више да краје! Обојица иду забрањеном сталом и ни један се не мора плашити да ће га други потказати или да ће га огопарити.

„А... а... а... гле, гле“, поче Синишић, кад угледа ордење на грудима учитељевим.

„Да!“ рече Пустијаков. „Донста чудновато, Јулије Августовићу, како су мало њих сад за празнике предложени! Толики број колега — па само ми што смо нешто добили!

СИРОТИЊА

(ВИКТОР ИГО)

I

Ноћ. Колиба бедна сред густога прања,
А у њоји пуно трептавих сенака
Што их пламе с огњишта по стенама шара.
Некол'ко се мрежа о зиду одмара.
У дну, где је даска обешена крпа,
А с које постље једна одејања,
Постеља се шира и ширесе стиже;
Крај ње душек бачен на писке погаре.
У душеку томе већ неторо спана;

На огњишту плам се лагано стишава.
Једна жена само туна у тој беди
Господу се моли, премишља и бледи.
Та је жена мати. — С пуно силни моћи
Ветру, магли, небу, стенама и поћи
Рйк очајни шаљу побеснели вали...

II

Човек је на мору. Још ко дечко мали
Поче бој са судбом што га патњом слеће.
Ил' бура ил' пљусак — он мора да креће:
Деца су му гладна! Кад год вече стигне,
Кад плима наступи, он се у лов дигне;
Барку с четир платна отисне у вале.
А жена код куће пази своје мале,
Крпи рубље, мреже, удице опрема
И на слабу огњу рибљу чорбу спрема,
А кад деца заспе, молитви се преда...
Он, валима лупан, пропаст мрачну гледа;
Над бездном се вије и лута сред мрака.
Горак хлеб! Све црно, све хладно, без зрака. —
У простору само где се вали стичу,
У пољцима уским што се вазда мичу,
Најбоље се лови. Али то и моћи
У декембру ледном, у магли, у поћи
Треба ћуд познават' и ветру и води,
А још више треба да се барком броди. —
Обалом се пена са таласа хвата
И чудно се ниже у прљава јата.
А смршти л' се море, — у једноме маху
И барка и прибор кркљају у страху!
Тад мишљу на жену храбри се и снажи,
А Јованка плачна зове га и тражи...
Тако им се мисли сплетају у поћи.

III

Она се још моли у мрачној самоћи.
Крик галеба гладних слутње изазива,
А хук морски страх јој у срце улива,
Те у машти гледа, како море коси
И како мрнаре на валима носи...
А часовник куца као крв из жила
И у вечну тајну непојамних сила
Од годишњих доба кап по капљу слива,
И куцањем својим душама открива
(Да виде и силни, да види и робље)
С једне стране љуљку, а са друге гробље.
И мисли и сања! Кад се само сети:
Деца су јој боса и зими и лети.
Хлеб пшенични преста, скоро ће и ражни...
Ветар вије, хукће ко мехови снажни.
На обали хука као бес да ступа,
Као да се мржњом о наковањ лупа,
Као да се звезде у ураган лију
Те исто ко искре гоне се и вију!
То је час кад поноћ, пустолов обесни,
Појури кроз пљусак и кроз ветар бесни,
Те јадног мрнара дохвата и лупа
О страхотно стење на које наступа.
Очајнички ванај у валове тоне,
У валове који брод у пропаст гоне.
И мученик мрнар спас у жељи гледа:
Беочуг у луци да му барку преда. —

У срцу јој мрачно, нема зоре јарке.
Сад дрхти и плаче!

IV

Сироте рибарке!
Страшно је и рећи: моје цело благо:
Отац, драган, браћа, моје чедо драго —
Крв ми, срце, месо... са морем се бори!
Та вали су, Боже, од зверова гори:
Од најмањег дечка до човека хитра, —
Пухор је и сламка кад се море титра...
Хукће ветар страшни, пропаст људма гласи
И над њима стреса своје дуге власи.
Страшно ли је знати: опасност је дошла,
Можда им је судба већ била на прошла!
Јер за борбу с морем сред хуке и треска,
С пропашћу где звезда нема свог одблеска —
Само даску с платном бедни мрнар има.
Страховита бриго!... Тешко, тешко њима!
— На обали журба! Вал за валом стиже,
А кукање женско до неба се диже.
„Вратите их, куку!"... Море бесом вије
Да несрећној слутњи умирења није.

Ах, јадна Јованка! Њезин муж је сада
Сам, без помоћника, у тој ноћи јада. —
Синци су још мали. „Да су само већи!"...
Кути, јадна мајко, немој тако рећи, —
То заблуда збори; јер кад дани дођу
Да с оцем и деца у валове пођу,
Закукаћеш љуто крај обесног вала:
„Ах, да су бар деца још ситна и мала!"

IV

Докона светиљку и свој шал на пође
Да види да л' иду, да ли бура прође,
Да л' катарка светли, да ли зора сија,
Да л' јутарњи ветрић са мора ћарлија.
Али нигде ничег! Нема црте беле
У којој се тама и валови деле;
Само киша пљушти и досадно лупа,
Дан као да стрепи те још не наступа,
А зора, ко дете, у плачу се рађа.
Нигде светлог окна. Једва пут погађа.
Ал' гле! сад из таме погледу се јави
Једва одржани, ко самртник прави,
Убоги кућерак. Ни луче, ни плама!
Разглављена врата ветар хуком слама.
Са зидова трошних кров као да бега,
А ветар откида и трза из њега
Кровињару суху, — да је покор већи.

„Гле! и не сећам се" — Јованка ће рећи —
„Удовице бедне. Шта ли тужна ради?
Муж ми рече: пати од бољке и глади". —
Закуца на врата, ал' никога није.
Јованки већ хладно, студен ветар вије.
— „Бона је! А деца, два црвића бедна?!
Без оца су ваљда и гладна и жедна"....

И опета куцну. — „Хеј, јави се, коно!“
Опет никог нема. — „Боже!“ рече боно:
„Како чврсто спава! Докле ћу је звати?“
У тај мах се врата, као да их прати
Сажаљење неко, с пуно чудне моћи
Отворише сама у студеној ноћи.

VI.

Уђе. Светиљка јој баца зраке блéде
Кроз мрачан и хладан стáн муке и беде.
С таванице киша на под влажни пада.
У дну избе лежи слика страшног јада:
Укочено тело жене мученика,
Непокрита, боса, ужаснога лика.
Овај леш је био некад снажна мати,
А сад љуска хýда онога што пати, —
Непрекидне борбе преостаци худи!
Са сламнога одра у мртвачкој студи
Њена рука виси, по њој коса густа.
Мученичка још јој не склопљена уста
Од ужаса оног кад јој душа пође,
Од страшнога крика што кроз вечност прође.

А крај одра тога матере — мртваца
Девојчица с дечком, сестрица и браца,
У колевци једној смеше се у санку.

Мајка, осетивши час суђеном данку,
На њих сукњу стави и издрту рáсу
Да не би у мраку, у страшноме часу,
Осећали зиме, кад морају гладн, —
Да им топло буде док се она хлади!

VII.

Колевка им своја раширила недра,
Те спавају мирно. Лица су им ведра
Као да их неће пробудити ништа,
Чак ни трубна јека Страшног Судилишта.
Тá зар невинашци да се суда боје?
На пољу ко потон, киша чини своје.
Кроз пренукли таван ветар вије смело,
Гони кишне капи на мртвачко чело,
С ког на образ тону и сузом сé створе...
А валови јече ко звона да с' оре.

Мртвац ко да слуша како сéн му ходи.
Јер тело из ког се дух вйне слободи
Изгледа да душу и анђела зове
И да речи слуша које јој не гове
Што их бледа уста с мутним оком воде:
„Где се поглед сакри?“ — „А твој дах куд оде?.“

Ах, љубите, жив'те, бер'те љубичица,
Пијте своје чаше, разведрите лица,
Јер ко што у море сваки поток тече,
Тако је и у свему, како судба рече:
Љуљци и весељу, најсрећнијој мајци,
Пољунцу крај ког је живот сличан бајци,
Дивном љубовању, смеху, песми славној —
Свршетак у раци леденој и тавној!

VIII.

А шта би с Јованком кад јој друге није?
Шта ли оно журно под огртач крије?
За што узверено из тог дома ступа?
Што јој ноге дрхте, што јој срце лупа?
Што бежи сокаком ко од слутње црне?
Да ли се од страха не сме да осврне?
Што је сва немирна крај кревета стала?
Шта крије у њему? — Шта ли је то крала? —

IX.

С обалина стења већ се тама диже
Те ноче да бéли... Кад у кућу стиже
Уморна и бледа крај одра је села.
Да л' је савест гризе те се тако сплела?
По каткад на одар нагне се и збори
Док се у даљини морска јека ори.

„Сиромах мој човек! Боже, што ћу сада?
И тако је брижан и пун тешког јада!
За неторо деце ваља наћи хлеба.
Па зар је то мало, зар му јоште треба
Наметнут' и ову?.. То је он! — Не, није.
Не урадих добро! Ако — нек не бије!
Иде! Не... Тим боље. — Ето, неко ступа:
Зашкрипаше врата... Ал' ми срце лупа:
Повратак ми његов тако тешко пада!“
Замисли се тужна и задрхта с јада. —
Тонући све дубље у поноре страха,
Обузета бригом да јој неста даха —
Није више чула шта на пољу бива.
Галенска је крика не узнемирива,
Не чује ни ветар ни бурлање хучно.

Од једном се врата отворише бучно.
Зраци рáне зоре већ се рујни роје;
Преко прага рибар вуче мреже своје
И с осмехом благим својој жени хрли.

Узвикну Јованка па га снажно грли,
Па му срећна љуби и лице и скуте —
Избављен је опет од судбине љуте!
А рибар се јави: „Где... вратих се здраво!“
Светлост са огњишта падала је право
На ведро му лице, на благо му чело,
Те Јованка брижна погледа га смело:
— Какво беше време? — „Лоше? — А лов? — „Гори!
Ал' сад кад те грлим — мене бриге беже.
Враћам се без лова, искидах све мреже...
Као да је ђаво у ветру се скрио —
Ноћ је била страшна. Један час је био
Када мних да барка у бездање пође!
А шта с тобом беше? Како ноћ ти прође?“
Задрхта Јованка и збуни се лако:
— Ја? сумњиво поче: Ништа... ето... тако!
Гледала сам море како вале мота,
Па дрхтах од страха. А зима — страхота!
— Па настави за тим ко да преступ врши:
Заборавих рећи — и суседа свршп!
Смрт јој, чини ми се, јоште синоћ дође
Када ти од куће у рибање пође.

Дечице је двоје остављала тужна:
Вељена и Магду — ко два бедна сужња.
Једно још не иде, а друго тек збори:
Материна судба и њих ће да смори! —
Намрштен се рибар, с главе кану скиде:
С чела му се чита: то тако не иде!
„Ето, видиш, жено“ чешкајућ се поче:
„Неторо их има што не зову *оче*.
Шта ће ово двоје?.. И пре смо од глади
Мучили се кашто... Шта сад да се ради?
Људи нису криви што тако бива:
Људима Провиђење судбу одређива.
Шта ће сад без жиће тих прћија бедни?
Шта ће сад у свету и глади и жедни?
Оне тешке ствари не разуме свако...
За восао нису — на шта ће овако?
Знаш шта мислим, жено? Овако не иде.
Ако пођас деца мртву матер виде —
Помрће од страха... Чуј! то нево лува.
То је њихна мати, с молбом за њих стува...
Иди их донеси! Сад се нема куде:
Нек и ово двоје с нашом децом буде!
Крај колена наших, кад се спусти вече,
Са неторо нек се и то двоје стече.
А над Господ благи угледа са неба,
Да и овој деци треба коре хлеба —
Уделиће лова за сирате своје!
Њиху само воде, радићу за двоје...
Иди их донеси! Иди... пођи живо!
Али шта је тебе, је л' ти вадда криво?“

По њеном се лицу разли жиље свето,
Подиже покрпач и рече му: *Ето!*

Р. Ј. Одавић.

АЛБЕРТ

ДОНЕСЕНСТВА
ЛАВА ТОЛСТОЈА

Неторица богатих а младих људи дођоше око три часа по поноћи да се проведу на неком петроградском „балу“.

Шампањеске је било много попијено, неки део господе беху сами младићи, девојке беху красне, а фортепијано и виолина свираху без престанка једну полку за другом, играње и жагор не престајаху; али је било некако досадно, неугодно, свакоме је изгледало (као што се то често догађа) да све то није то, и да није потребно.

Неколико пута покушаваху да поврену весеље, али је притворно весеље горе и од саме досадноће.

Један од неторице младића, незадовољивши од осталих и собом и свима другима и целим вечером, са осећајем одпратности устаде, паће шешир и изађе са намером да се неошкићен удоли.

У предсобљу није никога било, али у суседњој соби, на врата, чу два гласа који спорише међу собом. Младић се заустави и прислушкиваше.

— Не иде, тамо су гости! чу се женски глас.

— Допустите молим вас, ја њеву ништа! молио је слаби мушки глас.

— Али не могу допустити без „мадам“, говорила је жена: — куда ћете? Ах, какви сте!

Врата се отворише, и на прагу се указа чудноватa мушка прилика. Угледавши госте, служавка престаде да та задржава, а чудњак, ниско се поклонивши и клатећи се на кривим ногама, уђе у собу. То је био човек средњега раста, погнута врата и дуге копрчасте косе. На њему је био кратак огртач, надеране тесне пантаљоне и прљава обућа.

Дугачки му бели врат био је у овратнику који беше везан канапом. Прљава кошуља испадала је из рукава преко мршавих руку. Не гледајући ни страшну мршавост тела, лице му је било нежно, бело, на чак и свеже румењило третало је на његовим образима над црном ретком брадом. Нечешљане косе, у вис подигнуте, откриваху обично и чело и у нети нах важно. Њиха њихових донађаше се слива са њиховим снежних, на крајевима угнутих усана, које се помаљаху иза ретких бркова.

Прошавши неколико корака, заустави се, окрете се младићу и осмехну се, осмехну се некако потешко; али нађа му осмех озари лице, младић, не знајући ни сам за што, такође се осмехну.

— Ко је то? упита шапатом служавку, када чудна прилика прође у собу из које се чујаше играње.

Музикант из позоришта, одговори служавка: он по каткад долази нашој господи.

— Куда ћеш, Делесове? зашкиле у нети мах из сале.

Младић, кога зваху Делесовим, врати се у салу.

Музикант је стајао поред врата и, гледајући играче, и погледом и осмехом и тапкањем ногу показиваше задовољство пред том појавом.

— Шта је, што и ви не играте? спомену један од гостиј.

Музикант се поклони и упитно погледа домаћицу.

— Идите, идите, зашто не, над вас господа жену, умена се домаћица.

Мрмљани, слаби удови музикантови једном се уснљено крстоше и он, подигнувши, смешећи се и заносећи, тешко и несретно поче скакати по сали.

У сред кадрила неки распаложени официр, који је играо несма лова и одушевљено, гурну изненада музиканта својим леђима. Слабо, заморене ноге не одржаше равнотежу те музикант, учинивши неколико несретних корака у страну, паде свом дужином на под. И не обраћајући пажње на општи шум који проузроче овај пад, у прва мах заспеваше се скоро сви.

Али се музикант не диже. Гости заћуташе, чак и фортепијано престаде да свира, а Делесов са домаћином притрча прво несрећнику. Лежао је налакћен и тупо гледао у земљу. Кад га подигоше и посадише на столицу, он уклони брзим покретом конпузане руке косе са свога чела и поче се смешкати не одговарајући на питања.

— Господин' Албертe! Господин' Албертe! говораше домаћица: — шта је, јесте ли се угнули? Где? А јесам ли говорила да не треба играти! Он је тако слаб! продужи она обраћајући се гостима: хоће на силу; а где може?

— Ко је то? расипућу домаћицу.

— Бедник, уметник. Красан младић, али сте жалосник, као што видите.

Она је ово говорила не водећи рачуна о музикантовој присутну. Музикант се трже и, као трепћући се од почега, најежи се и одутну оно ово себе.

— Није то ништа, поче у један мах са приметним напрезањем да се дигне са столице.

Па да би доказао да га ништа не боли, ступи на сред собе и хтеде поскочити, али се саплете и би нпет ако да га не задржаше.

Свима беше неугодно; гледајући у њега њихаху сви од редa.

Поглед музикантов поново смалакса; ал' заборављајући на оне око себе, поче трти колено.

У један мах подиже главу, испружи удрхтану ногу, на оним истим, као и пре, журним покретом уклони витице и, пришавши сваранч, уседе му виолину.

— Није ништа! поновни још једном подигавши виолину: господо, свирајмо!

— Чудног ли лица! говораху гости међу собом.

— Ко зна, можда какав велики таленат пропада у овој несрећној створењу! примети један од гостиј.

— Да, бедни, бедни!

— Каво дивно лице!... Има у њему нечег необичног, говораше Делесов: Хајд' поћујмо!

II.

Алберт у то време, не обраћајући ни на кога пажње, пригрливши виолину, ходаше лагано поред фортепијана и удешаваше жице. Усне му се скупиле у чедни израз, очи као да се скрише; али узана коштуњава лица, дуги бели врат, криве леђа и косната грла глава показиваху нешто чудно али не и са свим смешно. Удесивши виолину, узеде акорд, на подигнути главу окрете се свирачу који се спремаше да га прати.

— Melancolie G-dur! рече заповедним покретом обраћајући се свирачу.

И одмах за тим, као молећи опроштаја за тај заповедни покрет, смерно се осмехну, па са истим осмехом погледа и публику. Уклоњивши косе рукоп у којој му беше гудало Алберт застаде на углу фортепијана и дугим потезом гудала пређе преко жица. По соби се пронесе чисти, стројни звук, те настуни потпуна тишина.

Звуци теме слободно и раскошно разлише се одмах изпрвих неких неочекивано јасним и умирљивим сјајем, у трепут озарујући унутарњи свет свакога слушаоца.

Ни један лажни или неуредни звук не прекиде преданост слушалачку, сви звуци беху јасни, раскошни и пуни значаја. Сви ћутаху и са напрегнутим очекивањем праћаху звуке. Из досадности, шумне разбистости и душевног сна, у којем се налазише сви људи, у један мах и несопано беху пренесени у свезни други свет који они већ беху заборавили. У души им понидаше осећај тихога посматрања прошасти, страсног сећања буди чега срећнога, безграничне потребе власти и блеска, осећаји покорности, незадовољене љубави и сете. Час тужно нежни, час нескидано-очајнички звуци, који се мешаху једни у друге, разлеваху се један за другим тако раскошно, тако силно и несвесно, да се више и не чудаху звуци, већ као да се у душу свакога изливао прекрасни поток, одавно познате, али сада прави пут исказане појезије.

Алберт као да је поред сваке ноте растао све више и више.

Наслоњен подбрадак на виолину и слушајући њезине звуке са изразом страсне пажње, он је нервозни прелазно с ноге на ногу. Час се исправљао у сву дужину, а час је опет пажљиво савијао плећа. Лева напрегнута савијена рука изгледала је као умрла у своме положају, само је нервозно прекидала коштуњавим прстима: десна се покретала лагахно, раскошно, несопано. Лице је сијало сталном, одушевљеном радошћу; очи горепе светлим сухим блеском, поздрве се ширише, а поцрвенеле усне расклапаху од наслађ.

По каткад се глава приклањала к виолини, те се очи затварају, а лице се, у пола покривено власима, осмехивало осмехом тихога блаженства. По каткад се, опет, брзо исправљао и испружао ногу; а чисто чело и сјајни поглед, који је продирао кроз собу, сијаху холошћу, величјом, сазнањем своје власти. Једном прагнули погрешп, те узеде погрешан акорд. Физичка патња показа се у целој фигури и лицу музиканту. Он се задрха за трепут и, са изразом дегњавене злобе, луљајући погом повика: „mollemoll". Прагнуо је поправи, Алберт затвори очи, осмехну се и, поново заборављајући и себе и друге и сав свет, предаде се са блаженством своју дужности.

Сви што беху у соби за време Албертова свирања ћутаху до понижности; а изгледало да диху и живе само његовим звуцима.

Расположени оепцир седео је без покрета на столици крај окна, придинувши ретко и тешко. Девојке савршено мирно сеђаху поред зида и паретка само са изразом одобравања, које долажаше до недоумљења, погледаху се међу собом. Дебело, осмехљиво лице домаћице тешко се од ужасања. Пијанчета као да ушћаше поглед у Албертово лице и са страхом да не погреши, а што се огледаше у његовој дугачкој фигури, стајаше се да иде с њим.

Један од гостију, накресавши од осталих, ниште је лежао на дивану и стајаше се да се не мичс како не би надзо своју узбуђеност. Делесов је опажао необичне осећаје. Неквакав хладни круг час се сужавао час ширио дохватајући и његову главу. Корени у коси постадоше осетљиви, хладноћа му је промицала уз леђа примичући се све ближе и ближе грлу; као танким иглама бодљало га је у лесу и по нецпима, а сузе му непријатно влажаше образе. Он се стресаше, стрпајући се да их уздржи и отаре, али наступаху нове и текоше по његову лицу. По некаквим чудном стицају утисака, који звуци Албертове виолине пренесоше Делесова у рану му младост.

Лотосов цвет. Сликао *Е. Енке.*

Он — сад не више младић, малаесала од живота, изнуреви човек, осети се од једном као седамнаестогодишњи дечак, задовољан собом, леп, блажено глуп и несвесно срећан.

Сети се прве љубави према својој рођаци у ружичастој одећи, сети се прве изјаве у дивној алеји, сети се жара и необјашњиве лепоте прнога пољупца, сети се чаробности и неодгонетпе тајанствености оне природе што га тада окружаваше. У његовој узбрканој кола сад похита у прошлост, блистала је *она* у магли неодређених нада, непојамних жеља и несумњиве вере у могућност непогуше среће. Сва надарена тренутна тога времена један за другим ускрсаваху пред њим, али не као незнатни тренуци жуше садашњости, већ као сталпи разграпати и пуни прекора лицони из прошлости. Са наслађом их је посматрао и плакао, — али плакао не за то што је прошло оно време које је могао боље употребити (и кад би му се вратило, ипак се зарекао да би га боље употребио), али је толико плакао због тога само, што је то време прошло и што се никада више неће повратити. Успомене су понидале, а Албертова виолина говорила је једно и исто. Говорила је: „Прошло је за тебе, прошло је за увек време моје, љубави и среће, прошло је и више се никад не повратп. Плачи о њему, вепчачи све суже, умра у сузама за тим временом — то је још најлепша срећа која ти је остала".

На свршетку последње варијације Албертово лице поцрвене, очи горепе не гледећи се, пруже кадп шпоја текоше пресо образа. На челу му набрекпуле жиле, тело му се све више и више покреташе, пабледеле усне већ се и не закламаху, а сва фигура исказиваше одушевљену жудњу за наслађом. Очајнички размахнувши свим телом и стресавши власима, он пусти виолину и са осмехом хоће величине и среће погледа присутно. Леђа му се да тим скупише, глава се опусти, усне затворише, а он, као стидећи се себе, погледа понизно и замлељиве ногама оде у другу собу. *с.*

(наставиће се)

СРПСКИ КОМАДИ

У НЕ. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(свршетак)

Друга корист коју ће национални репертоар донети (ми и овде, као и раније, налазимо на велика позоришна питања али нам ни овде није допуштено дуже се задржавати на њима; тако ће, у осталом, бити и све до краја чланка), осетиће се на игри глумаца. Хоћемо да кажемо да ће тај исти репертоар чији смо користан утицај већ и сад донекле познали, утицати корисно и на глумачку игру.

Пре свега, што год се више уноди овај репертоар, то ћемо ми све чешће имати прилике да видимо глуме како добро играју. Ствар је позната и важи готово као утврђено правило да наши глумци, у главном, играју боље српске комаде него стране. У томе, истина, има доста изузетака, и разноврсних, али кад се, по глумачкој игри, упореди цела област страних комада са областу нашег репертоара, сваком падаће, и природно је у осталом, да је глумачка игра у нашем репертовару боља. У страним комадима (класична трагедија, модерна комедија), можете врло често опазити како је комад, или како су бар многе ситуације и речи у њима, изнад разумевања многих глумаца и њих, наравно, игра њихова само кварн комад и онај онда постаје немогућан за гледање. У српским комадима, међутим, таквн су случајеви много ређи. Ти су комади јаснији глумцима, и ближи, и погодији, и њима је често лако да разумеју речи и ситуације и онда им није тешко ни да играју како треба. У тим комадима глумци се и иначе лакше крећу и природније играју. У њима су они по снему бољи, и по игри, и по дикцији, и по маски и костиму најпосле. У њима, нпта више, појединн глумци покажу и понеку добру особину више: они каткад имају и инвенције, и фантазије, и оригиналности, и способности да дају локалну карактеристику, што ни је све, иначе, готово немогућно имати. И они онда могу да дају комаду више црнове и више рељефа и да га учине врло пријатним за гледање. Неколико комада (*Зла жена*, *Кир Јања*, *Избрачена жена*) тако одиграних, имали смо прилике зимус видети и те су представе биле права наслада и уживање, што је, у осталом, врло редак случај под нас. И ти су комади, као што видите, узети из српског репертоара. И требало је узети српски репертоар на да добијемо прилике да гледамо добру и чак наврсну глумачку игру. И да није тај репертоар уведен, ми бисмо били лишени тога задовољства. Па зар то није корист коју нам непосредно овај репертоар доноси кад нам такво задовољство прибавља? Зар то није корист за Позориште кад публика може да ужива у глумачкој игри? Зар то није, напосле, и за саме глумце боље кад им се да прилика да буду добри и наврсни као што су неки били? Г-ђа Тодосијева н. пр. играла је напредно лепо, играла магистрално у *Злој жени*, да не помињем остале улоге које је овај репертоара који је као створен за њу. Г. И. Станојевић који је напао неодољне комичне ефекте у улози Штапићке у *Избрачени*, и дао тачну, интелигентну и нијансовану игру у улози Срете чиновника *(Зла жена)*, извео је у већини момената у *Кир Јањи* једну игру која заслужава истакнут, живошћу, инвенцијом и оригиналношћу. Такна је нста била игра Г. Тодоровића у целој улози Ружичића у *Покондиреној тикви*. И ето ти су глумци наши своје можда најбоље улоге у овом репертовару. И не само они, него и још неки, млађи у осталом, Г. Рупшић н. пр. и то сјајно (Тошина у *Избрачени*) и др. Њима сигма треба дати што чешће те или сличне улоге: грешно је било и досада остављати их без ових. И остале глумце треба навикавати на тај репертоар. Добро је учињено што су и Г. Г. Гавриловић и Дикуловић на репертоара Гетеова уведени у Стеријин репертоар. Треба и даље у истом духу радити на ко зна? Може једног дана и Г. Дикуловић наћи н. пр. свој идеал у Бокп Глаћеновићу или Г. Љ. Станојевић свој репертоар у драмама свога деда, Г. Баша. Сваки ће глумац добити националним репертоаром. Треба им само тај репертоар омплети а не допуштати више да га и они потцењују. Треба учинити да глумци, који често свој лични репертоар, т. ј. репертоар својих најбољих или најомиљенијих улога, одабирају у комадима без вредности или комадима који нису за њих, чине тако одабирање у националном репертоару. Треба их више упућивати на српске комаде, јер је то за њих много боље.

И, у исто доба, ако нам је допуштено да се узгред пратимо на питање о условима потребним да се национални репертоар одржи, то је боље и за сам овај репертоар. Не може се тај репертоар дуго ни одржати ако га глумци не подржавају и подрже. Тек кад он пређе у својину глумаца, онда може бити одржавање осигурано. Јер за то одржавање више довољан услов онај који смо раније поменули, наиме да та управа стално подиже и намеће публици: треба још и то да га и глумци подижу и да га сталио као свој лични, омиљени репертоар држе. Тај је услов тако важан као и онај први. И Сарсе, да још једанпут наведемо онога истог испитивача оних и усните позоришних питања којега смо ми и пре навели, налази да је и овај услов један од главних, наиме да треба и глумци „да одржавају традицију, да одрже публику непрестано у свобрађају са старим делима и чувају ова дела од застарелости". Сарсе и то постакла као начело и налази да Француска Комедија и опни начелу много дугује за одржање свога старог репертоара. И доиста му, да се код опог начела заустављено, Француска Комедија много дугује. У њој је стари класични репертоар основ и темељ целог глумачког рада, он је скуп најблагодарнијих и најважнијих улога, он је прва и непрекидна студија глумачка, на њему се прше пробе талената, на њега се полажу глумачка испити, о њему се у школи глумачкој предаје итд. У њој је тај репертоар потпуно прешао у својину глумаца и зато се тако и одржао. А у нашем Позоришту? У нашем Позоришту, видели смо, наш репертоар је са свим испао из обичаја и глумци га се сећају тек кад се сете улога које су некада у пуљуцким друштвима играли. Старији глумци окренули су се страном репертоару и млађи се за старијима поиоше. И, да не наводим много примере у потврду тога, зар нисте видели ту тежњу у избору комада који старији глумци чине приликом својих јубилеја? Зар нисте видели да се ти глумци тада страном репертоару обраћају и у њему налазе улоге за прилике које су за њихов глумачки рад најважније? Кад је Г. Димитријевић 1896 славио двадесетпетогодишњицу, извођен је за ту прославу *Ракетобања*; Г. Миљковић, у истој прилици, извођен је 1897 *Краља Лира*, и најпосле, да поменемо све јубилеје за ове последње три сезоне, г-ђа Радуловићка, која је некад за своје прве улоге узимала српске комаде и „у једној од тих улога *(Шварм)* оиако дивно показала свој знатан уметнички дар" како је зимус један њен стари колега рекао, изнала је прилике да, у току времена и под уплнвом нових струја, промени своје мишљење о српским комадима и окрене своје симпатије на другу страну, и извођена је за прослављене тридесетогодишњице једна француска комад *(Дуална пучина)*. А млађи и много млађи глумци? На коју се страну њихове симпатије окрећу, којем се репертовару они обраћају у приликама кад имају да напокон покажу своје способности? Прегледајте све улоге које су у последње време играни за анганжман, на Бете видети. Хоћете ли да поменемо од године 1895? Ево. Г-ђа Павлнна је за ту прилику извођала *Чашу воде* и *Ловџијску саротињу*; г-ђица М. Тодоровићева извођала је *Доброг*; Г. Рупшић, *Дон Цезара* и *Богат Мајдан*; Г. Мих. Петровић, *Крвну освету* и *Пашс жене*; г-ђица Миљковићева, *Пашс жене* и *Гробовску сиру*; г-ђица Бртнетн, *Мајчин благослов*; г. и г-ђа Илић, *Заонрка Богородичине цркве* и *Драгог ујака*, и то је све и све сам страи комад. Ниво од српских глумаца не узима српски комад, ни за јубилеј, ни за анганжман, ни за другу коју важнију прилику. За ово неколико година, једино је пре неколико дана Г. В. Димитријевић, у сличној прилици, учинио изузетак у томе и нао француски ћак извођао је српски комад *(Оксидерсеј)*. Али он и не припада нашем глумачком телу, које се бракањем чува да се не компромитује симпатијама за српски репертоар. Прошла су, види се,

она времена кад се у оваквим приликама избор чинио у Суботињевим комадима и кад је Јелинска играла за заиграним *Прекалу*, или Тоша Јовановић *Милована Обилића*.

Али, да оставимо то и наставимо говор о користима које национални репертоар глумцима доноси. Ми смо као прву корист у овом погледу навели то да ће глумци у том репертоару своје најбоље улоге наћи и да ће они тај репертоар добро играти. Додајмо само, и овим ћемо наћи на другу корист, да то неће бити увек. Биће иначе доста српских комада који ће бити лепо одиграни. Ви сте јамачно могли приметити, кад смо мало час истицали каријеру и врло добру игру наших глумаца у нашем репертоару, да смо ми говорили о комедијама само. Ако о трагедијама говоримо, нећемо, на жалост, имати прилике да то истакнемо и кажемо. Наша трагедија, као и страна, често је но игри веће глумаца, неголи критике. *Јелисавета* је и. пр. тешко одиграна зимус, и ни сад потпуно разумемо што публика не дозна ни комаде оне врсте. Наша трупа, укупно узевши, слаба је и недовољна да изводи трагедије. Игра у трагедији скоро је увек, код нас, лажна и конвенционална, дикција никакна,*) само снора ако хоћете, најобичније сцена без склада и без рељефа. Што се дикције и. пр. тиче, да останемо све другу, али није ретко чак ни то, и то код глумаца које публика високо цени, да се не разуме ни та глумац говори и да, при многој сцени, силасо пропадне, садржина ее изгуби и сваки могући интерес нестане. А што се тиче укупног извођења сцена, важно сцене често пропадну и изгубе значај а споредне добију важност јаке драмске ситуације чим се глумци прохте да траже осећат онамо где комад то не дозвољава. Одиста, наши су трагичари много слабији од комичара. Колико је год комична трупа јака, толико је трагична слаба. Она је изузетно слаба данас, слабија него пре неколико година, све слабија сваког дана. За главне и најбоље улоге у комаду нема глумца, ни глумице. Стање је у овом погледу жалосно и потребује лека неодложно. Што се старији упуштају и што онајдаљу сваки дан, то још мање не би било тако жалосно, али је грех пустити да и ови млађи који толико воље и често и способности показују (они су и. пр. на последњи двема представама *Скендербега* играли боље од старијих); да и они, велим, пропадну доцније, уграђујући се на старије и усвајајући било њихову игру, било вољу њихову за рад. Требало би бар млађу глумачку генерацију подићи, поклонити њој пажњу разви јању њихових глумачких способности, тражити начина да се игра поправи и побољша, отворити школу глумачку можда, свакако наћи им учитеља. О! само да је Фијан остао и задобио потребну власт и утицај, стварн би данас друкчије стајале. Трагедија би била осигурана, и сад, и за доцније. Али је Фијан отеран, и трагедија, која само од глумаца може да позајми снаге да усне код наше публике, остала је да чека боље дане, можда и другу трупу.

И то вам је сто, да угреднте и то кажемо, најпеће сметња подизању националног репертоара. Ми смо видели колико је трагедија важна за национални репертоар, сад видимо колико за њу има услова у Позоришту. По глумачкој снази којом оно располаже, Позориште није у стању да трагедију подигне и одржи. Ако су неки српски комади ове врсте пропадали, или ако не буду могли успети код публике, кривица није до њих. Она иста *Јелисавета* која досад није себи прокрчила пут и освојила пређи, учинила би то с бољим глумцима. Да је глумачка игра боља, интерес публике за ту драму био би већи. Да се у *Смрти Стевана Дечанског* последњој сцени да рељеф који глумци треба да дају, та би сцена била од напредног ефекта. Да за *Владислава* има глумца, наслова улога те драме била би једна од најблагодарнијих глумачких улога. И тако даље. — Одиста, ако је критика управа што се наш репертоар досад није одржао, критика глумаца биће ако се он не буде могао одсад одржати.

Али, питате ви сад, где је та друга корист коју ће глумцима овај репертоар донети? Како може тај репертоар корисно утицати на глумце кад глумци тако интетно утичу на њ да чак његово одржање у питање доводе? Одиста, стање је тешко и никакав га репертоар не може поправити. Да се глумачка игра поправи, потребна су одиста друга средства, ова што смо сад навели, на пример, и друга слична. Ни националани, ни други који репертоар не може ништа учинити код глумаца који немају талента или воље. Али, ако се икад ноће озбиљно и сложно радити на побољшању Позоришта у опште и глумачке трупе на ио се, онда ће и репертоар бити у стању да допринесе томе. Репертоар српски, правилно састављен, по могућности хомоген, пажен и чуван од стране управе и критике, може много да помогне поправци глумачке игре. Да би глумци добро играли известан драмски род, и. пр. трагедију, нужно је најпре да један комад тога рода добро одиграју; затим други, трећи итд. Нека се, најпре, један врло узан репертоар тога рода коректно игра, па га је после лако мењати и пуштати глумце и у друге сличне комаде. Кад, дакле, хоћете да навикнете глумце на коректну игру у трагедији, одаберите најпре неколико трагедија за ту цељ. А које ћете трагедије узети за то, српске или стране? Наравно, српске: лакше су, познатије, погодније. Дикција се даје пре научити на Јакшићу, него на рђавим преводима Б. Игл. Српска је трагедија најпрече и најприродније пут да глумци у комадима оне врсте науче добро играти. Српска трагедија, дакле, може тако исто корисно утицати на глумце као и комедија. У овој они имају најбољу игру, у овој најбоље услове за добру игру. То су користи националног репертоара у погледу на игру наших глумаца.

Трећа корист коју ће национални репертоар донети, осетиће се на позоришној критици. Ако се продужи с увођењем старијих дела и тиме побољша репертоар, побољшаће се и позоришна критика.

А користи од овога најпре ће Позориште осетити. Критика може најпре да позорне подизању Позоришта. Без ње, сви напори Позоришта у том погледу разићу се узалуд; са њом стаиа покрет његов у том правцу добија потпору. Наше Позориште нарочито има радова да ту потпору очекује. Стање његова репертоара, његове публике и његових глумаца, налазе му, видели смо, да учини један енергичан корак у напред, да намени прилике у којима се налази, да поправи све важније стране своје. И критика му може учинити врло услуге у том погледу. Наравно, као данас стварн стоје, критика је неспособна да то учини. Критика је одавна престала бити у рукама енергичним и енергичним. Из тих руку она је прешла, и пролази сваки дан све ниже, у руке почетника, махом незнатижељних, често неспремних, каткад непитедитетних. Ако се, међу њима нађе и иначе, и јаки који разуман и озбиљан човек, он остане на критици два три месеца и ретко кад напреки целу једну сезону позоришту. Или, ако такав човек и задржи сезоиу, не задржи је на правој позоришној кронници. Сталин критичар *Звезде*, да наведемо један знмушни пример, давао је, у својим чланцима, поред осталога више критику целог Позоришта, критику саме установе него позоришну кронику у правом смислу речи и реферате о појединим представама. И, немоте ме рђаво разумети, критика установа је сасвим умесна и оправдана, ја немам ништа против ње, напротив ја сам први за критику те врсте, само ова о којој је реч, није могла учинити услуге Позоришту. И није их могла учинити не за то што је била непријатељска — „непријатељска“ критика тако је исто корисна као и пријатељска, само ако је разумна — него што често није била тачна и није умела погађала куд треба. Али да оставимо то, наша је позоришна критика одиста слаба, неиобина, неорганизована и без ауторитета. Она често није ни по чем критика и обично се своди на један прост говор и глумцима, необзбилан често, и заинтересован. Њој, у осталом, и сама штампа мало важности даје. У место да је сви наши листови држе и да јој најмање одаберу сталиа критичара, и одреде сталан дан изласка, она је често не тражи, каткад и одбију. И Новинарско Удружење пушта да ствари тако иду и можда му и не пада на памет да интеод у том погледу предузме. И онда, наравно, долази то да критика врло рђаво стоји баш у тре-

*) Као пауетак нама помиње Г. К. Димитријевића који, као петокаш каријске школе, обраћа већу пажњу на дикцију и третира је, с довољним успехом, на каквн који је у Француској Комедији успоси.

пуку кад је Позориште врло потребно, и Позориште се, наравно, има права на њу потужити.

Само, ако се Позориште има права на критику потужити, има и критика на њега. Је ли Позориште (да постављамо од прилике онакво питање каква је недавно у сличној прилици постављао Г. С. Новаковић говорећи, у једном свеском и тачном чланку, о односу *српске књиге* и српске публике) учинило са своје стране све што је нужно да критика буде као што треба? Јесу ли позоришне управе кадкад поништавале да и оне можда нису мало греха на своју душу што је критика оваква? Или можда мислите да особитост позоришне кронике не зависи од репертоара позоришног? Зависи, те колико још. Управо, оно што је најважније за једног позоришног кроничара, то је сам репертоар. Особитан кроничар најпре о комаду говори и најпаше се за њега интересује. Ако Позориште, као што је до скора било, испуни свој репертоар све комадима без важности по позоришну критику и прло ретко и неприметно учини изузетак у томе, ретко ће се један особитан човек подухватати да води кронику стално, сваког месеца или сваке недеље. Позориште, дакле, мора имати бољи репертоар ако жели да има бољу критику. Ово мора да учини ту концесију критици, јер критика њему треба а не ово критици. Треба му нарочито данас кад има да подиже репертоар и кад му треба напићи своју публику да ова због комада и не због глумаца дође у Позориште. Ред је и иначе да Позориште услужи критику, јер је она два пут старија од њега. Једном речју, што год Позориште даје боља и особитија репертоар, биће и критика боља и особитија.

И не само то, него није све једно ни да ли ће Позориште давати стране или српске репертоар. Од српскога ће критика имати неће користи. Она добија у важности чим говори о српском комаду. Књижевне су прилике такве да је овај говор и важан и потребан. Наши су комади прло мало узимани у претрес и пуно старијих писаца чека да се о њима каже поцењена, можда и прва реч. Наша позоришна критика испуштила их је из вида и остаиила нас без тачна појма о њиховој вредности. И кад је најбоље стајала, кад је била у рукама С. Вуловића, Х. Давича и других, на није довољно пажње српским комадима поклањала. И зато је и дошла до тога да стоји ниже од књижевне критике. Ова бар прати сваку српску књигу, ако и не уме често; позоришна ни то не чини. Она је своју најславнију дужност проминала и време је да се сад бар потрудиу поправи. И ето националним репертоар је ту да је на прави пут врати и да и ту услугу Позоришту учини.

Четврта и последња корист од националног репертоара, показаће се на будућој драми. Нек Позориште, држећи овог репертоара, ода достојно поштоване драмама наших старијих књижевника, на ће и данашњи књижевници развити јачи а можда и бољи рад на драмској области. И будућа драма може онда одскочити у вредности и значају, а то је сваканко најпре интерес самога Позоришта. Истина будућа драма биће добра само радиници на њој будући добри, али и Позориште може, већом пажњом према националној драми, утицати да се живљи рад на драми изазове. А где је рад живљи, ту су услови да и бољи буде. Нека дакле Позориште више даје националну драму, на ће и бољу драму производити. Нека је, уз то, и у нетој цељи, и боље дође; нека и иначе утиче на развој драме, расписивањем стечаја и. пр. као што је и оне године почело; нека се и критика, са своје стране а уз прилоике Позоришта, поиради и појача, на су услови за бољу драму ту и само на радиике треба чекати. А радиици се већ јављају и Позориште гледеда да је у згодан тренутак почело да утиче на развој драме. Приловетка се одавна почела компромитовати и проповедачи се окрећу драми. Тако је Г. Ј. Веселиновић ушао у позориште са *Бадом*, Г. С. Матавуљ са *Завјетом*, Г. С. Ковачић са *Кротком мором*, И. Вукићевић хтео са *Срећом и мудрима* итд. да и не помињем Г. Ђ. М. Живковића, К. Петровића, С. Јовтића и друге који су такође из приловетке у драму прелазили. Чак је, можемо рећи, и Г. С. Сремац, и само кроз туђе и невеште руке, ушао у Позориште са *Некоком слоном*. И надајмо се да ће и даље тако бити и да ће се и драма усконо отети из руку глумачких и почетничких. Њој је то преко потребно и она одавна чека да је неко подигне бар на висину на којој остали књижевни радови стоје. И тек онда има да почне прави рад на сцени врстама њеним; тек онда да се учине први напори да се трагедија оживи, комедија оплемени; модерна драма створи и права драмска уметност једанпут јави. Тек онда има, што рекао Г. Новаковић, да се наће царски сни те да девојку изнуче испод корита.

И сад, да закључимо говор и свеземо све, то су сто користи које националним репертоар може донети. И све те користи иду непосредно у прилог Позоришту и односе се на све главне стране њеиога живота и рада. Сви битни интереси Позоришта добијају овим репертоаром, и сви главни састојци његови, сви елементи који позориште чине позориштем, траже да се он што пре уведе. Њиме ће се публика створити, њиме ће цео репертоар средити, њиме глумачка игра поправити, њиме критика надаћи и будућа драма упутити, њиме ће, најпосле, и Позориште свој пут наћи и своме задатку одговорити. И додајте ово што сно пре доказивали, ово да ће и књижевност њиме добити, на ћете видети да су сви разлози за то да се тај репертоар унесе и утврди. И то је сасвим случајно исплало да ми овај тако корисни репертоар само националним зовемо. Право његово име јесте *национални репертоар*.

* * *

Али сад, на закључетку оних чланака који су до овог тренутка изгледали бескрајни, сетимо се да смо ми пашли и пуно тешкоћа да се овај репертоар изведе. Превртућујући овај репертоар са многих тачака гледишта и расматрајући његов однос према свима важним странама Позоришта, ми смо видели и у чему све те стране оскудевају. Ми смо утврдили болесно стање у свему овом што треба да помогне остварењу народног репертоара и осетили смо да Позоришту треба много муке док стнар приведе у дело. И видели смо даље да је то што треба овом репертоару, у што доба ово што треба и самом Позоришту а да је, на жалост, стање целога Позоришта болесно. И онда је подизање народног репертоара још теже јер је неадно за подизање и побољшање целога Позоришта. Многе реформе, и теншке и сноре, постају потребне у овом тренутку, и премена треба доста да се оне лепо изведу. И ја се сад сећам онога, о чем смо одмах у почетку говорили, онога како је један део питање предусретао замисе управе позоришног кад је она почела посао у овом правцу и гледам полако је права имао кад ју је нападао и тражио да се „избаце све личности које су сад у управи". И видим, најпре, да је Позориште замисе учинило у главном све што се у прва мах могло учинити. И видим, после, да је Г. Јанковић и врло енергично и врло паметно наводио ствари и да с те стране штампа нема разлога да се брине за Позориште. И видим још да ни до одбора нема кривице и да и он даје пуне гаранције и за даље.... И онда нађазим да штампа није имала право.

Паја Поповић.

ЗМАЈЕВА ПРОСЛАВА

Нигде се није видело као на Змајевој прослави шта је то народни песник. Никад једнодушније и искреније није се чуо глас тако опште и широк као подиран српског народа о недесетогодишњици његова рођења. И нико можда праведније није то заслужио од Змаја Јована Јовановића.

Змај је то заслужио као песник и као човек, као песник велики, као песник народни. Као песник и човек, јер је то обоје било у њему једно и нераздвојно, и то је можда, и несумњиво, што чини највећу величину његову: он је живео поезијом и нека живот; као песник прави, искрени, као песник велики, као песник народни, јер је он то најпре био. Он се заслугом и славом својом никад није одвојио

од нас. Познавали смо, дружили смо с добрим човеком Јованом Јовановићем; одрасли смо, волели смо, певали смо *Поповићу* његову; али нико није знао *песника Змаја*. Његове песме нису нам никад изгледале *песме*; ни смо га увек присвајали с неизмена шеговања; Змај и Невенија били су *наши*. Змај нам се увек чинио као нешто потребно, служебно, наше. У нашој памети ми смо навикли да гледамо на једног човека који је увек био поред нас, који се родио за нас, који је *морао бити Змај*. С њиме смо навикли на прве звуке, тепање, ућуљкивање; из његових уста добијали смо поздраве, опомену, хвалу, утеху; он нас је храбрио, он нас разveселио, разгаловио, насмејао, распалио; с њиме смо тужали, радовали, надали, певали, љубили, дудовали, мрзели, светили. Његова велика, тако пуна, тако велика Невенија, нашим очима толико позната, толико фамилијарна, изгледала нам је нешто обично, свакидање, наше; ми нисмо знали *песника* Јовановића у њој, нити смо видели стихове њене. То су били наши стари и свакидањи записи, наши листићи; знане и заборављане али увек мило, наше успомене, наши прожнвљаји. И данас, на прослави тога човека, чудна и неta појаве хиљаде нас са свих страна и крајева, младих и старих, учених и обичних, малих и великих као стара, најкадањи знанци, стајали смо ту збљежени, здружени, најрођенији, једнаки, и својим пиросим, шареним колом спили смо ово тога човека живо лишће *Невиенце* његове и наше. И тај мали, оседелн старац, гледао је у нас дуго, дубоко, непрестано, и све боље познавао је свакога од нас, све више видео себе у нама, и ми нас у њему. Неток дубок, занесен поглед, погled снова и сећања, гледао је око себе свој живот, пола века, *све своје*, своју *Невиенцу*. Сваки листић њен, сваки од нас, био је њему једнако драг и мио; ми смо сви то видели и осетили, и за то смо и ми били једнаки и међу собом и једнаки с њиме, пуни успомена у успомена његових, скромни у скромности његовој, срећни у срећи његовој, горди у слави његовој. И суза његова, суза радости и успомена, квасила је то лишће, будила је пола века, и одједном смо били сви ту, сви *његови*, чика Јовина дечица, веселе моме, Србадија, покајници фарисеји, борци и осветници, шестка Видосава, његова Смиља, сви.... И у тој слици, полако, све више и више удаљао се над нама, све више и више *он*; и ми надахнути духом његовим, просвећени светлошћу његовом, подигнути величином његовом, стајали смо ту, пуни поштовања, пуни дивљења, и тада прави пут *академо песника Змаја*.

Прослава је програмом била утврђена у три дана: 12, 13. 14 јуни. Већ у шетак 11 јуна стижу Змајеви гости са свих страна, а у суботу Загреб беше толико пун новога живота, да увече ни три најпространија локала не беху довољни за састанак гостиџу, који је Одбор одредио као прву тачку програма. Те вечери видело се већ колике ће размере прослава узети, колико Загреб није још видео већу ни сјајнију свечаност, и колико ће остати поносан славом да је прослава недесетогодишњице великог народног песника у њему извршена. Те вечери још нисмо смели веровати, и ако је већ било жалосних знакова, да ће Загреб и тога дана допустити да се и тако чиста, узвишена и општа народна слава помути оним ярљавим и братоубилачким подавама, којима је на несрећу своју и свога заваљеног народа, на жалост, до данас највише он био извор. Сутра дан по одслужењу служби и благодарењу у цркви, када се пошло зградн *Хрватског Сокола* где је одређена главна свечаност, око Универзитета, Позоришта и околних зграда, десило се неколико дечурлијских уличних изгреда, чија је немила успомена остављала тешку и мрачну мрљу у овим светлом дану. Појава је била ружна, јадна, одвећ јадна. Колико се у њој осетило дубоког братског бола, најтужнија је слика у призору када неки старији и већ седи Срби Мухамеданац из групе Срба Босанаца и Херцеговаца скиде фес с главе, и окрене руљи, загушено, крво пљоване претње и грдњу, дозвику гласом скоро плачним, пуним бола и прекора: *Жалосна браћо Хрвати!* — Ова је прилика сигурно мало угодна да се на томе догађају даље дуже задржимо, поред и тога разуме се, што су његови узроци много дубљи и даљи но што би их под оним огорченим и тешким осећањем могли наћи, и но што би их иначе мало праведно бацили све у грех једној страни; али на ко у овоме крији био, ма ко у овоме носио грех необазривости, непажње, или самовоље, или шовинистичке заслепљености, носи грех велики, тежак, грех без опроштаја. Ако ни истински патриотизам, ни братски осећаји, ни достојанствена једног просвећеног народа, ни поштовање гостољубља, ни чисто и искрено одушевљење велика и племенита осећања захвалности и признања целог једног народа своме генију, ако и све то не би заслужило више пажње: — Змај, један једини заслужан је био све: српско-хрватска слога толико бар дуговала је своме апостолу.

У сали „Х. Сокола“ свечаност је отворио председник Одбора г. Др. Медаковић. Потом је изабрано извештајство које ће поздрав Змаја на свечаност, поштo би примање поздрава, у његову стану поред толико хиљада посетилаца, било немогуће. За то време г. Андра Гавриловић прочитао је свој говор о Змају. Говор је на неколико места био прилично топао, и ако је штета што то није свуда једнако прожчено. Томе је узрок и мало несрећна напика г. Гавриловићева у последње време, да се осећа обвезан да се што најдаљније и праведније одужује *дужником* и *дубоком* расправе, а позната је ствар колико су ту начини ирло неједнаке среће у разним ружака. По доласку Змајеву у салу настадоше бурне овације, и затим отпочеше поздрави слављенику. Међу њима беху: поздрав Одбора за Прославу и Срба Загребчана од Др. Медаковића, топли поздрав мађарске Академије и пештанског универзитета, које је на лепом српском језику, а затим и са неколико речи и на мађарском изговорио професор и академик г. Ажбеги, поздрав академика г. Гиге Гершића, председника Матице Српске г. А. Хаџића, председника Срп. Књижевне Задруге г. Пере Ђорђевића, председника Срп. Новинарског Удружења г. Косте Таушановића, итд., поздрави Срба Босанаца и Херцеговаца, Омладине Српске, један од најмлађих и најмањих који тога дана стигоше — поздрав Београдске Великошколске Омладине итд. итд. Уз говоре вили су многобројни лепи дарови, венци, почасне дипломе, слике гусле итд. Хрватске корпорације и личности честитали су шесмима. На крају тих поздрава, који су разуме се сведени на најкраће, устао је седи Старац, и у неколико топлих и потресених речи захвалио свима, „браћи и деци“ своје. Потом се свечаност из *Сокола* пренела на банкет у Форстеровој Сали, који је почео у 5 сах., а трајао до саме зоре. На банкету мало је такође лепих говора. Слављеничу поздравили су: Барон Живковић, г. Гершић, г. Ажбети, један Србин Мухамеданац, г-ђа Савка Суботићка, г. Љуба Живковић, г. Др. Димовић и др., и по том је опет дошао дирљив отпоздрав и опроштај Песников, у коме је Старац Слављеница, са бачењем погледом назад у своје пола века, у своје данашње седе власи, и опо весело, пуно скромности, пуно мирног и тихог задовољства мудраца, видео у њему онако дубоко, онако дирљиво, онако лепо речену *вечерњу светлост* свога живота. — У ноће је била у *Соколу* велика народна забава: концерат на коме су певане и деклamоване песме Змајеве, и потом игранка. Налет на Плитвичка језера осујећен је ружним временом и — забраном владином.

Тако се свршила 13. јуна 1899 г. у Загребу прослава педесетогодишњице народног песника Змаја Јована Јовановића.

m.

Адолф Хеџдук, чешки песник. — Хајек, Неруда, Хеџдук и Климка Краснохорска најбоља су представника чешке поезије у седмом и осмом десетају овога столећа. Хајека и Неруду већ смо ипше — описали су онако одмах нема кратких. Адолф Хеџдук ире кратког времена ступио је у вечиту кућу пошавши сувишан да из те светске вожучености богати чешку књижевност својим заноситим песмама.

Хеџдук је возјавите дарежар домичуа ко ишчео сако и висаи живе. Предржавајући се народног духа и карактера написао је ишко сезака лепе књижевности којих је поред у.ишсео родољубље, због

чета Хедлуку и даљнје ime чешког народног песника. Почеци песника рада не беху онакови какво би требало: прошло је било доста времена докле му признаше ime једнога од првих чешких песника.

Хедлук је рођен у Рихенбургу године 1885. 19. јуна. Отац му је био поседник земља и механџија. Адолф је родају учио у Прагу где му професори беху: познати књижевник *Јосиф Кубеш* (године је збирао народних балада и каза »Китице« постала чувена) и *Ј. Брејза* доцније професора историје на чешкој техничкој школи. Техничку школу слушао је Хедлук у Прагу одазвали наранио и на универзитетска предавања из *филозофије* и историје уметности. Век тада почео је писати и штампати своје песме у тада новом часопису »Образи живота« што га уредјивао Вацлав Јан Неруда.

Год. 1829. штампао је Хедлук збирку својих песама од којих сам нарочито брзо ракнуло песме »*Дјечиске Мелодије*«. — После кратког времена као песничког критика у реалке, добије за професора реалке у Пизеку (западна Чешка) где, скоро без прекида, проведе свој век до данашњих дана вешајући и штудирајући у слободном времену по краснам предјелима Шумаве које га увек одушевљавају за песму.

Године 1854. иво баш а 1879. као слободан грађанин посетио је Словенску и Тиролске; год. 1862. и 1863. северну Италију, а 1884. године Крим. Ова ова путовања беху од утицаја на песме заједнски рад. — Као успомене на Словенску написао је песме »*Јамбале и гусле*«, на Италију »*Јужна звуци*«, а на Крим »*На таласима*«.

Осим многих песама у разним часописима у засебним свескама штампао је оне своје производе: »*Песме*« (год. 1859., 1864. и 1865.); »*Шумско жубе*« (1873. и 1895.); »*Јамбале и гусле*« (1876.); »*Песми о бојеу код Брестобржеу*« (1877.); »*Мученик II*« (1878.); »*Задоне и Балетине*« (1879. и 1883.); »*Дедова посленье*« (1876.); »*Дросселе*« (1880.); »*Исток Витоша Камене*« (1881.); »*Бујад*« (1882.); »*Тајанке*« (1881.); »*За веру и слободу*« (1881. и 1885.); »*У затворе*« (1883.); »*На таласима*« (1889.); »*Ускршњи звоне*« (1893.); »*Васкресење*« (1894.) и још неколика засебна састављена.

У часописима италијани су му ови песневи радили: »*Краљевски свиње*«, »*Тајанске песме*«, »*Италија матиом*«.

У руском језику има још нека дирсима и три епско-лирске песама.

Из свега овога види се како је овај песник братског нам народа производан. Шteта је, што се добро сећамо, што на српски језика није никако преведен. Није потребно помињати да би нам преводи његових песама добро дошли.

Критичари нарочито воле хвалу истоку последњу збирку песама »*Васкресење*« у којој је описано неколико момената из живота чешких великана. — Хедлук је песник и као преводилац. Нарочито је хвалио његов превод Вацлавлова спева »*Завлоруке*« (садржај из живота словенских).

Ј. Зд. Р.

На трговишу стази (сликао А. Стахујевић). Пут краљевићев — пут је мученичев. Не може сваки да проће кроз живот правом стазом, не може за то само што во њој не квета кисље и што на њој нема одмора. Право је задовољство тек на њезину свршетку — али њена страшна вештина не жели ни да сазнаје.

Ноћски сликар Стахујевић изнеси нам у својој слици, а Србин гледајући и неизгине сећа се пред нам Јакшићевих стихова:

»Дне креда ином стазе стеже —
Једна с кнезом, друга с трњем;
Гвоздене су воле моје,
Идем трњу да се прими.

Ја устукнут нисам стазе
Бојима је моја века;
Нек ме нек ме кнезе сиче,
А трње је за човека!«

Сплит. Овај далматински град (у којему живи преко 18,000 становника) надвија од осталих градова у Далмацији својом, тако да речемо, двотравношћу. Поред своје античке времењске он културне и своје модерне дјелом. Пиша, нарочити значај добија Сплит од Дјелокленцијанове Палате (која на сликя ни високих зуба на обалу) ове најзначајније архитектонске творевине у Далмацији. Величина ове грађевине (68,000 ☐ м.) толика је да је у њена 4 основна зида смештен цео стари град!

Сељанке из Крушева у Маћедонији. Читаоци су, вокда, већ запазили да »Нова Искра« врема могућности обраћа пароктту пажњу на још неособоличне српске крајеве. Свеједно, које је још најда чиме Србима путницима из Краљевине, урок су што нема висеобразујег одушевља у таке српске крајеве. У таквој весели слика је од вољбе.

На Крушеву у Маћедонији доцнијој у сред њој слику која представља две српске сељанке у њихової дивој ношњи. Нека би сваком штоваком и скромношћу још јачи придобиле за се спомени с своје слободне браће! —

Бомбања у Сарајеву (по фотографији). У јужноме делу Сарајева, где је река Миљацка још перегулисана, Бомбања је, која је и у народној песми опевана. Ова је још увек ухода пиа за ветше. Нарочито је у вода кашта Михаиловићева, која са овог малог земљарка уз дубоке пирнаеве дивоко слушају Миљацки жубор и пресоси се висина (како то само вухаидовци знају) у старо лепше доба, или сањају о будућности коју замишљају са сна друкције од садашњости...

Главна улица у Шапцу (по фотогр. снимку г. Љ. Вуловића) — У двадесетој слици износимо коментари снимак главне улице најважнијега града у западној половини Краљевине Србије. Шетња се живост онака и на самој слици коју доносимо нарочито с тога што је амерички рад. —

Манастир Свете Недеља (по фотографији). У Витољској области, која изобилује хришћанским задужбинама, находи се и манастир Св. Недеља. Манастир је овај, сем до постанка бугарске егзархије, био у патријарховијем руками. Тек тада грчко становништво, желећи словенске службе, оцепи се од патријарховије и прастаде уз егзархију уже сврстве још не двадесет. А ипак је од тога доба урадила бугарска егзархија са својим сталом у Македонији, колико је ко и тући жива и да ни не говоримо о својој браћи која крстадоше уз њу. — Данас се то стање већ нека. Свиорни српскога народа цела са бугарском егзархијом у најсвеће су јеку. Ред ће стаће и на ову сшету српску обштеа, која, надамо се, неће дуго чекати да се и у њој, место бугарскога, противнори народу његовим матерњим — лепим српским језиком.

Мачје оркестар (сликао Ј. Адам). — Овако живо звучанским оркестар пријатан је оку, као када би те разне звезне и дубоке звучних гласова у вставу слушали — сувишно да би нам осећ пријао за ушима!

Извор Момадиње. На врху Метохији — Сарајево а у планини странице Грабовац (78 км.) избија испод саме железничке руте извор *Момадиње* (извор од нед извеном *Прокупом*) и сурвина се с огромне висине у хучну Неретву. Појава је само зима да путник мора искрено заказати што у вечној лепоти увека тек неизмено тренутака, на и то само онда кад му се важна унавред свраси. —

Лотосов цвет (сликао Е. Еиве). — Наша превод Хајвеов: доноси на страни 239.

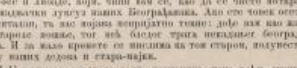

Ироде друштва

Над Београдом свуштило се блано нашло вече. По Калемегдану, Кнез Михајловој улици и Теразијама пуно света. Поред лепих, зеленкастих пашта наших госпођа и госпођица, види се још по који заостали осе и шешир, који, чини вам се, као да се чисто потрудају крој западњачки дужају наших Београђанака. Ако сте томе остали, сентиментални, та вас морам изнеријатно томе: даје вам као вам то већ заслужно: ношње, тог већ бољег трага нестадоше београдској другинки. И да вако прекоте сте виселина на том страну, подупрестаном другиту наших дедова и стара-њака.

Мој шетачина срешато доста познанина, тако рећи, сваки вам је друга поиват. По неки дека довољака којима задрша нам какву, а ви је пратите погледом. Чудно вас мантаве поле обузимаше. Учини вам се да у тој свакој довољској мајки видите сваку читаоц прошлеа, са сама дешетних шетовина. Пред виселне вам оча рекнаљу се најразличније слике, и у виселном моменту, кад се овај мелахолични тон, који осећа човека у сама шетовим узвишеним трекуцима, размеје до климакса сноје, ви помислите: и, лепо дворје, које сад такво вреди и пуно задовољство ми ти пружаш сваког лепотог света, ити ли је тебн суђено?! Шта ли је тебе Усуд, тај тајанствени судија који вас сад среће сталима које вам је он још ирк рођеној наменио. — шта ли је тебе он за живот доделио?! Тебн се ви сада још живот осмејује, јер си још ти окрелеп и у тешком загрљају своје матере. Али ах! живот је вам тако врп разочарања. да се, ево ја, плашатиша, већ бојим и страхујем за тебе. Да ти то неку шичим показати, нити сам род да ускаљам здесе са твоје стране, за' и онако страх и вепокоја бојим се за тебе као за шетак каква, који, знам, чак се рођене мора да свеше. Те се вежда, узвишена, шлемена, то ти се и у погледу, и на целу виде, као на жалост, за тамне као вето сн те ниде царство ово. На ивак, ја те желим само добро, ја ти и срећу желим, ако је ше можеш да достиже и задовољан сам те на овим часовима кући крајолик шаштаве.

У то, и ово проће нимо вас, и опет гомиле, и опет гужве.

После ће поглед нам се задрши на каквој шнуреној старици. Набороно јој чело и образи, увале старачке очи и тужни поглед крену вас са сама супротним путем. Учини вам се, као да се са старом баком среће и хладни проб, у који ће је сиуститеи: »На вечном часовнику живота откуцавају последњи минути: вредите ви: »она старица са животом, и од ње ће после остати само прошина. Живот, младост, бујност, жеља, среће, несреће и страшни!« пажљиво ће, и осећате, како се на ту страшну антитезу: живота и крашине цепто буни у вама.

На тих реселенија тера вас против разлоге мисаоницка:

»Ово је жалосно доба у живљењу«, говорите једне великодушни, сиажни младић, једно лепе слике, свом другу, — »видиш ли ти само какав је ово шетој, какво је ово крушно; ниште досно да се јави која би нас одушевила и повела на каквом идеалу; ниште право

која би, ма за неколико дана, оставила трага у души читаочевој, а већ о драми, о литерарној критици и да не говоримо! А где су ти наши млађи људи што су били на страни и читали и видели више од нас?! Не чују се баш ко да их и нема. Ми би требали до сада од њих да имамо стотинама литерарних есеја, студија и чланака, а у ствари немамо ни један. Али нека; што ти трули карактери нису дали, даћемо ми«...

»Претерујеш, претерујеш, пријатељу«, одговара му друг. »Ето, да ли си на пример читао«...«

И даље нисте чули. И они су прошли мимо вас.

За мало се задржите на мислима смелог и симпатичног великошколца. И ако можда нисте његова мишљења, ипак овај тон и начин на који је ту своју мисао изрекао задобијају вас. У томе младићу видите још једну потврду онога правила: да је бујну и енергичну младост тешко задовољити, да њено срце и њена памет вазда вишему теже, видите како је снажна она реч кад слази са младалачких, бујних усана.

Али и ту вас стигне разочарење: ви се сетите некадањих исто тако снажних младића, који су тако много обећавали и погледајте какви су данас, покисли бујицом свакидањег живота: од пламена и ватре оне оста је пепео и згариште. И с болом у души запитате се: на шта се то утули с оном трајном енергијом и моралном и физичном, која у почетку овога века створи слободу у овој земљи?!

У томе међу шетачима поглед вам се задржи на једној, већ одавно познатој поквареној госпођи из боље београдске куће. Удата је, има мужа, красна човека, има децу, али чак и све то није могло да обузда њену несрећну природу и угуши у њој ниске страсти. Место да јој лице краси обележје часне жене и срећне матере, око очију јој игра онај познати осмејак бескарактера, кроз који читате заборав људског достојанства. Видите како се неко од људи обрне за њом, али како их већином познајете, и знате колико вреде, њихово вас понашање ни мало не чуди.

После неколико непријатних рефлексија о тој госпођи и њој сличним, поглед вам се поново разведри: пред вама је група девојака. На њима су пролетње хаљине разне боје, које се стапају у хармоничку целину. Очи су им светле, погледи су им бистри и са румених им и осмешљивих усана слази блага и милозвучна реч. Ход им је и кретање природно и неусиљено и због тога тако елегантно. И исто као оно кита цвећа, што вас мирисом својим преће часом у неку врсту пријатног заноса, исто вас тако и та група девојака појавом својом на невољан начин занесе и одушеви.

»О лепе девојке« шапућете гледајући их: »о ви красне Београђанке наше, које не знате за кокетерију и извештаченост; којима још речи и мисли са срца иду, а осмех се креће као руменило на ведром небу што се са зором креће, не што вам у животу било додељено, не заборављајте никада на свој велики, на свој свети позив. Будите оно што вам је и самом природом додељено. Будите онај источник патриотизма, побожности, светиње дома, чистоте, скромности и нежности, на којем ће напајати одушевљење груди своје младићи, наши земљаци. А самим тим даћете, у историји ретко намученој отаџбини овој, оно, што се никаквим земаљским благом не може купити. Тиме ћете учинити, да са ведрих и чистих чела наше омладине засија онај узвишени мушки понос пред којим никаква ниткост, подлост и бескарактерност, не сме ни лица свога да покаже....

И тако у тим мислима идете даље, и опет из гомиле по неко лице задржи вам пажњу. Око вас бруји гомила.

Над Београдом све се више спушта блага мајска ноћ, и ћарлија свој лаки поветарац.

П.

КЊИЖЕВНОСТ

Критика

Источно питање у XVIII веку. Деоба Пољске и Кајнарџиски уговор. Написао Алберт Сорел (прештампано из „Одјека"). Београд. Парна Радикална Штампарија. 1899.

У овој се студији француски историк Алберт Сорел бави руско-турским ратом од 1768—1774, који би окончан знаменитим Кучук-Кајнарџиским миром. Докле год пратимо историју тога рата од пре више него сто година, изгледа нам као да пишемо извађено из садашњости. Ми видимо где Русија већ тада тежи начинити Црно Море својим језером, а Балканско Полуострво очистити од Османлија; видимо где Аустрија већ тада удара основу овој политици која ће је, наших дана, одвести у Босну и Херцеговину; видимо, најзад, где Пруска већ тада посредује између Русије и Аустрије једним начином који нас опомиње на њену улогу за време Берлинског Конгреса. Односи између главних чинилаца у Источном Питању нису ни данас много другчији него што беху у доба Катарине, Фридриха и Марије Терезије. Све што се касније дешавало само је понављање с другим глумцима, и на нешто широј позорници, оне политичке игре што се збила између 1768 и 1774, и ето зашто, у овој историјској слици Сореловој, на крају крајева опет видимо слику живот властитог времена.

Поред осталих разлога, XVIII век занимљив је и зато, што тада у систем европских држава ступају две нове силе које ће постепено променити карту нашег континента. Те су две силе: Пруска и Русија, — прва, једно кнежевство које трудом и истрајношћу својих владалаца постаје прво држава, па онда велика сила; друга, једна држава тако рећи блокирана, с излазима на море затвореним, и од европског света тако одсечена да се рачуна као четврт Азије, и која, уз пркос томе, слепом снагом пробија себи пут како на Балтик тако и на Црно Море, у исто време кад се, присвојањем једног дела старе пољске државе, увлачи у срце Европе. Како су силе ранијег датума, мање више заинтересоване за одржање тадањег територијалног стања, дочекале ова два позвана госта која су собом само преврат у међународним односима могла донети? Као што се толико пута у историји дешава, оне су, на своју несрећу, биле старим навикама тако подељене да им је и против заједничких такмаца било тешко сложити се. Што је још горе, неке од њих нису се устручавале да се с овима ради тренутне добити у потаја погађају.

Француска и Енглеска, на којима је лежала одбрана западне цивилизације, биле су самом природом ствари упућене на удружен отпор бар наспрам Русије, која је тада још сматрана као држава варварског типа. Али ето где су те две силе од друге половине XVIII века отуђене једна од друге Седмогодишњим Ратом. Приморана да сву своју снагу нападе за нову борбу с Енглеском, Француска се ограничава да дипломатским интригама квари Русији посао у Пољској и на Истоку, докле опет Енглеска, из мржње на Француску, отказује своју потпору Порти, која се у својој политици према Русији даје водити министрима Луја XV. Касније долази ће Револуција, а нарочито Наполеон, и с овим борба на живот и на смрт између Енглеске и Француза. Управо свега један пут, за време Кримског Рата, та су се два народа видела у савезу противу Русије; али то је било само за тренутак, благодарећи једино двојици државника с тако широким погледима какви беху Наполеон III и лорд Палмерстон. Иначе правило је да Француска без Енглеске даје отпор Пруској, и да се Енглеска исто тако без Француске даје Русији. Данас је ту Мисирско Питање, које ништа мање не спречава енглеско-француско зближење, него што оно друго питање о Алзас-Лорену спречава зближење француско-немачко. Та иста супротност у интересима западних сила и рађа успехе Пруске и Русије, за које се може рећи да су тек прошлог века стале на снагу.

После Француске и Енглеске, Аустрија је прва требала да буде узнемирена појавом Русије због своје источне политике, као и појавом Пруске због својих немачких амбиција. Али Аустрија је навек водила једну политику у чијој је себичности имало нечег сићушног. Велике циљеве она редовно губи из вида, забављајући се око непосредног ћара. Никада се није то тако обелодањивало као приликом руско-турског рата од 1768. Тај рат била је почела сама Турска, наговорена Француском, која је рачунала да тиме пресече руско мешање у пољске послове. Међу тим, Аустрија се од 1756 налазила у савезу с Француском, и ништа није било природније него да заједно с њоме помогне Турској скршити руску моћ, од које се у Бечу у велико било почело зебсти. У место тога, Аустрија покушава да се иза леђа свог савезника, Француске, нагоди с том Русијом противу које је ваљало да се бори. Она се не противи да она начне Отоманску Царевину. Једино што захтева, то је да се њој да накнада сразмерна оној што би Русија од те царевине откинула. Ову накнаду она би се дала склонити да прими и у султановим земљама. Она допушта да јој чине, па и сама чини предлоге о деоби европске Турске. Наравно, да би спасла част, условљава да подела буде правична, т. ј. да већи комад не допадне Русији. На тај начин, Аустрија почиње бивати што је још и данас, — једна врста наметнутог ортака у свима руским предузећима на Балкану. Веће заблуде нема него њу држати за једног конзервативног чиниоца у источној политици. У рушењу Султанове државе она суделује заједно с Русијом, уносећи од своје стране у тај посао само више хипокризије. Ако се кад и окаже уз Порту у каквом њеном спору с Русијом, то је проста шикана, срачуњена на то да изнуди од ове последње веће уступке. Тако на пр. за време овог руско-турског рата о коме говоримо, Аустрија отвара у Цариграду преговоре о војном савезу, кушa Турску да почне с извршењем дужности које би њој тавке један само наметне, иде тако далеко да прима од ове помоћ суму на рачун њихова још незакљученог савезништва, па онда, чим је тим демонстративним приближењем Турској принудила Русију да јој жртвује један део Пољске, она изнебуха мења политику, и оставља Порту без заштите испред Катаринине војске.

Интересантно је да је онога пута Аустрија тражила за себе накнаду у Пољској, а не у Турској. Интересантно је већ и за то што се још тада Аустрија носила мишљу да заузме Босну и Херцеговину, можда и Београд. Али тај план није био извршен тада него после читавог века, благодарност за то дугујемо Фридриху Великом.

Фридрих је у својим дипломатским комбинацијама полазио од тог гледишта да би по његову државу био опасан како руско-аустријски рат, тако и руско-аустријски савез. У случају рата, Пруска не би могла остати неутрална, морала би се придружити којој било ратујућој страни, у Фридрихово време Русији, данас јамачно Аустрији. На што, међутим, њој да проспе драгоцену крв својих гренадира за рачун Бечког Двора, или за рачун Руског Синодрина? На што, нарочито, да то чини, кад по њу не може бити добро, па ма која страна да надјача. Једна Русија која би сатрла Аустрију била би јој исто тако опасна као и једна Аустрија која би њеном помоћу победила Русију. Али по Пруску не би било добро ни онда кад би те две силе расправиле све спорове између себе и везале се савезом. Од две ствари једна, или би тај савез био наперен на Пруску, или ако не би био на њу наперен, него на другог ког противника, онда би опет Пруска била лишена сваког учешћа у деоби његових земаља на коју би се Русија и Аустрија између себе сагласиле. Што су пруски интереси захтевали, то је споразум руско-аустријски с помоћу и преко Пруске, споразум прво тројни, који би био замењен отво-

рским непријатељством, чим би Пруска престала да служи као спона Русији и Аустрији. Свака њихова заједничка акција противу ње била би већ самим тим искључена што би цео њихов споразум о Пруској висио. А ако би оне покушале да ортачки приграбе себи туђе земље, Пруска би била у праву да на рачун свог посредовања потражује и за себе део.

Улогу таког посредника између Русије и Аустрије играо је Кнез Бисмарк за све време Берлинског Конгреса. Али колико ли је у тој улози претекао Фридрих Велики, који ју је, како изгледа, и измислио... Бисмарк се био задовољио да отклања све што би Русију и Аустрију могло довести до рата, и да ову последњу полако потискује све већма на Исток. Ну при томе он није гледао да извуче никакве непосредне користи за своју земљу. Што се тиче Фридриха, овај филозоф ни посредовати није хтео забадава. Кад би код Русије подупирао аустријске захтеве за накнадом, то је било поглавито за то, да би се створио један преседент на основу кога би и Пруска могла са сличним захтевима изаћи. Могло се само питати, како да се задовољи Пруски Краљ? Русија је ратовала с Турском; за све што би од њених земаља узела, Аустрији је било лако дати еквивалент на оним странама Отоманске Царевине које су се њених граница дотицале; али Пруска није била у том срећном положају да ма и једну додирну тачку има с том злосрећном државом на чији су се рачун богаћале Русија и Аустрија.

Ту се сада обелодањује критичан геније Фридриха Великог. Колико ће год доцније Бисмарк упућивати Аустрију у Босну и Херцеговину, толико ће јој Фридрих одвраћати пажњу од тих области, вешто посредним начином, упућујући је на другу страну, опет у једну словенску земљу, у анархијом разривену Пољску. Упоредо с тим, он је Русији саветовао да се ради одржања добрих односа са Аустријом одрече својих претензија на Влашку и Молдавску, али да се за то одштети и она накнадом, разуме се опет на рачун Пољске. Кад се пак једном утврдило да се овог пута неће делити Турска већ Пољска, било је управо немогуће и замислити такву деобу без Пруске, која је тој држави била један од првих комшија. Непосредни узрочник Пољске пропасти није нико други већ Фридрих. Он је на деобу ове словенске земље навео Аустрију, којој је било прилично свеједно у ком ће правцу проширити границе, а принудио Русију, чија је права намера била да Пољску апсорбује, а не да је с другима подели.

Појединости ове интриге наћи ће се у Сореловој студији. Међу тим треба у појединости заћи, па да се може оценити колико је вештине Фридриху требало да спречи свако непосредно зближење Русије и Аустрије, а опет да не учини да се оне толико удаље једна од друге да рат између њих постане неизбежан. Претити час Русији Аустријом, а час Аустрији Русијом, то одиста спада у елементарну дипломатију; ну, кад се помисли, да је ту игру Фридрих терао годинама, и да се ни једном, или готово ни једном, није дао у њој ухватити!... Тако систематски практикована дволичност постаје генијалном, и сама се разјашњује за што је Волтеров пријатељ остао тако занимљива фигура у историји да су се за њ интересовали и историци других народа а не само немачки, раније Карлајл, Лавис данас. Што се тиче Сорела, он нам нигде не даје портрет великог пруског краља; он чини нешто боље: он групише факте тако да нам се његова слика сама собом у машти састави. И тај Фридрих кога видимо пошто смо Сорелову књигу прочитали, занимљив је колико каква личност из романа. Сам Бисмарк губи у поређењу с њим. Овоме ће вечито сметати што као приватан човек није у истој мери интересантан, у којој је као државник велики. Као приватан човек, то је био прост пруски јункер, ништа више: немогуће је бити тешње везан за једну народност, и у тој народности за једну класу него што је то био уједнилац Немачке. С друге стране опет, од свога времена он је био сасвим одвојен. Врло је мало струја у савременом животу којима он није покушао да противстане. Од првог дана, он је изгледао једна личност немодерна, средњевековна, феудална. Фридрих, на против, био је врло рђав Прус, он је имао космополитски дух у том степену да му је милије било говорити француски него његов матерњи језик. Предрасуда свога положаја такође је био слободан; доказ већ то што је поред владалачке славе тражио и књижевничку. Са својим временом, пак, никада није губио везу. Он је живо за свима његовим модама, — волео музику и француску књижевност, покушавао да буде bel esprit, кокетовао с филозофском странком, и у својој унутрашњој управи руководио се често оним филантропским назорима који су тада били тако цењени. Обратно Бисмарку, који се никада неће помињати као типски државник XIX века, Фридрих важи једнако још као владалац који цео XVIII век представља. Да ли тим разликама треба објашњавати што Фридрих крај свих својих неморалних поступака остаје ипак симпатичан, док опет Бисмарк крај свих својих великих дела остаје антипатичан?

Слободан Јовановић.

A. G. Matoš: Jverje, skice i sličice. Jzdanje Pahora i Kisića.

У овој књизи има шест које скица које сличица, и нека нам је допуштено да о њима говоримо као о целини, да о свима заједно и свима од једанпут дамо свој суд.

Код г. Матоша оказа се јака уображења, види се да је много читао, да је чак запамтио и много енглеске речи којима се данас служе француски писци, да уме најзад и да уме згодан предмет, — али то је све што се има похвалити, у колико се може похвалити све то. — Иначе, оно што је читао, оне идеје које је нашао по разним делима није, тако рећи, преварио, оне нису срасле с њим, нису му се урезале у душу. Он нема оног самоуверења и убеђења у њих, оне нису систематисане — све је разбацано, растурено ту и тамо као искрице у ноћи те или с тога јако падају у очи, потсећају нас одмах на нешто што смо и сами читали, што је и нама запело за око, остало и у нашој памети...

Сем тога има још нешто што утиче на нас непријатно. Писац је врло небрежан и стилу и језику. Он употребљује погрешно чак и речи, а о фигурама и другим особинама стила већ и да не говоримо. То чак није потребно ни доказивати, довољно је прочитати ма коју скицу или сличицу. — А шта да кажемо за психолошку обраду!.. Узмимо његово ремек-дело, његову што'но кажу последњу реч, узмимо Мића. Зар није онака психолошка обрада неприродна, претерана, болесна (да се послужимо његовим изразом)... Узмимо ради примера одломак који је требало да буде врхунац познавања психологије.

Милиновић је чуо да му се љубазница удавила, и не може да се отресе од тога, мисли само на то. То га мисли море и он, под њиховим утицајем, сваки час скаче из кревета и записује по нешто у дневник. На ђавола уплео се ту и миш те му и он стаје на муку и не да му спавати. Али цитирајмо:

«Стао тонути у сан, кад ал' га тргне шушкарење — најприје испод кревета, па у сламњачи. Удари свом снагом шаком под кревет, па огули на некаквом ћошку прсте на зглобовима. Побјесни па бубне под кревет с ормарчета бућару, чашу и свјећњак. Миш протрчи преко патоса и стане као за инат бјесомучно играти на мјесечини према прозору, лупкајући црним тијелцем по зиду. Милиновић рикне (баш тако!), устане и зајурива под венцер чашом, жигицом, књигом, лећеном и огромном лампом». — Да ли се под овим кубетом побесни онако што дешава!... Ми сумњамо, а тешко да и сам писац верује.

Па тек како је досетљив тај Милиновић. Лево ти он, да досади мишу, удеси некако масни конац преко револверских уста, уживајући још у напред како ће лакоми миш да страда кад га прегризе. Јес', ама ко другом јаму копа, сам у њу пада. Тако је рекао још народ (по времена кад се и његова једа), па тако се и здеси. Миш до душе погибе, ама зрно прво прогнира и Милиновићу мозак. Зар то не личи на нешто!..

Па још додајмо и неколико других «духовитих» старчића, на пример кад Милиновић пише својој драгани како «ради нешто на немачком», јер кад би радио нешто на рачком «хеђу Ркаћина разумео би не само Љубомир Недић и још двојица тројица (који ли су ти срећни!)». Или ово још духовитије (опет Милиновић): «Наћи ћу друга, па ма био од најпосаднијe сорте, т. ј. Србин или Хрват.» Па тек оне пусте кабалистичке речи... Кажемо ли да је много читао!

Да завршимо. Видели смо одмах овога најбољега пера, и по њему можете судити о осталом перју. Ми пак са своје стране можемо препоручити само Pahora i Kisića. *Ж.*

УМЕТНОСТ

Најновије слике Паје Јовановића.

Основа свакој правој уметности је темељито изучавање природе. О томе нам најбоље сведоче велике и славне епохе у историји уметности, сведочи нам Јелада, Стара Италија и стара Холандија. Да су претече посвећима уметницима — натуралисти, а идејалистима — карактеристичари, о томе нам дају најбољи доказ модерни француски и белгијски сликари. У Француској и у Белгији ухватио је натурализам врло јака корена. А каквим је красним плодом уродио натурализам у француској уметности, најбоље нам сведоче мајстори из чувене fontainebleau-ске школе, сведочи нам Millet Rousseau, Corot, Daubigny и Diaz, све сами сликари, који су веровали у Бога и сликара Ruysdael'а али који су поврх свега тога врло марљиво прегртали књигу природе.

Истина су натуралисти само копирали и преписивали чисту природу, т. ј. сликали су оно што виде, и онако како виде, сасвим непосредно, добро или рђаво, без икаквих одузетака, без икаква тумачења или колоризовања. Али исто натуралисти који су истина само копирали природу, који су само констатовали појаве у природи, почели су у новије доба приказивати природу онако, како се она огледа у њиховој души. Најчувенији представници натуралистичке школе теже за тим, да све оно што им се у природи чини ружно, јаско, обично и просто, у својој слици заодену песничким одећом, да у ову грубу и сирову материју улију нешто од свога духа, да је оживотворе.

Зато, што је натурализам до данас толико услуге учинио уметности — како сликарству и вајарству, тако исто и поезији, не без жалосе, да тај уметнички правац потисне правац новоромантичара и идејалиста, тих песника сликара, врло нежних осећања, који нам у својим мистичним и јединственим радовима износе тајанствени сјај неких непознатих светова, или који нас на крилима своје нежне фантазије проносе у стари свет Giotta и Botticelli-а.

Обичан натурализам, који сасвим непосредно и јасно долази на човечије око, много је здравији и драгоценији за нашу уметност, него ли оно идеалисање и потенцирање чисте природе — које је допуштено само великим генијима, јер су само они кадри свету своје фантазије дати чисте и јасних облика: допуштено је Arnold-у Boecklin-у, у романтичном тумачењу грчких и римских старина и у елементарној природној бојенији; допуштено је Puvis de Chavannes-у, у сањаријама о неком свету, где влада божанствени мир и где се људи одају само елементом послу; допуштено је Cazin-у, у лудим фантазијама из старог завета. То су све сјајни класици у уметничком царству, то су душевни дивови, чија открића веселе наш дух и наша чула.

Ти уметници стоје на усамљеној висини. Њихова је уметност аристократска уметност! Она неће никада ни постати општом народном уметношћу. Општом народном уметношћу постаће само она уметност, која неће да зна ни за какве уметничке проблеме, за које се боре најмодернији светски сликари. Уметност енглеских »Прерафаелита«, француских »Новоромантичара« и немачких »Идеалиста« и »Мистичара« није за обичан народ, него као што Немци врло добро кажу: »für die oberen zehn Tausende«.

Али, покрај тог идејалистичког и новоромантичког правца, постоји у сликарству још један уметнички правац, који се данас још не да карактерисати једним именом. То је наивна уметност, која је остала у контакту са старом уметничком традицијом и која је од модерне сликарске школе примила само оно, што јој се чини да ће бити добро и корисно по њу.

Неизмерно много бављенога створили су ти, мање више конзервативни, уметници, али међ њима има и врло добрих еклектичара, и приличан број уметника јаких и свежих осећаја, силне стваралачке снаге и оригиналности. Међ такве уметнике спада и наш врло даровити сликар Паја Јовановић. Можда сам и погрешно, што сам г. Јовановића ставио у ред тих сликара, јер прави уметник не држи се никаква уметничког правца, до ли своје природе, а г. Јовановић је заиста прави уметник и јаки таленат, који је све особе на својим сликама створио живом снагом и реалном непосредношћу. Он не тражи слике у генијалним замислима, које би биле врло површно изведене, него у малим сликама које изводи највећом тачношћу и најобилнијом штудијом.

Душом и телом он је Србин, српски осећа и у његовим радовима изражен је тај српски карактер. Ове слике из црногорског живота могао је насликати само прави Србин сликар. У свима тим радовима огледа се неко интимно опажање природе, огледа се нека истинитост. Те све дубоке и срдачне слике изведене су не само кичицом, него и његовом рођеном душом.

Па и у својој новијој слици »Сеоба Срба« остао је г. Јовановић прави Србин. За ту слику не само да је узео прави српски мотив, него се у њојзи врло добро огледају и његови српски осећаји.

Пре но што пређем на Јовановића историјску слику, хоћу у напред да споменем, да светски модерни уметнички критичари и сликари не цене много историјско сликарство, с тога врло ретко и изводе историјске слике. Но ја држим, да то ниподаштавање није најправедније, јер она уметност, чији је представник био Рафаел и Микеланђело, не треба ни најмање да се стиди свога порекла. Па зашто не би ни у историјским сликама ове овечили дела својих јунака из давне и далеке прошлости? Зашто не би овековечили дела оних јунака који основаше српску државу, која толико пута бранише српско царство од турских нападања, који на копљу испушташе своју мученичку душу, само да се не одреку српског имена. Тој грани слика треба да обрате пажњу сви наши и старији и млађи сликари, али од истих сликара и потражујемо, не само да владају извесном техником, не само да су врло добри цртачи и композитори, него од њих потражујемо и помоћу свога општег знања, потражујемо, да се свим срцем и душом одаду овој ствари, овоме задатку који су сами себи ставили.

Али то су врло огромни захтеви, и много историјске слике како млађих, тако исто и старијих светских сликара, не одговарају ни најмање тим захтевима. Започнимо само са немачким историјским сликарима Cornelius-ом и Kaulbach-ом. На историјским сликама тих уметника опажа се нека неистинитост у садржини и у спољашњим појавама. Историјски сликар Piloty и његови ученици били су праве реалисте у сликању спољашњих појава. Он је сликао изводе из науке о костимима, веселе, шарене и пријатне за гледање, као каква лепа уметничка редута. Али особе у овом историјском оделу нису била прави и природни људи од меса и костију, од крви и живаца, него обичне позоришне лутке, чија судбина треба сасвим да рашчали и чије шарениле одела треба човека да разнесили. Један немачки уметнички критичар рекао је, да Piloty — der Maler der Unglücksfälle in Reiterstiefeln — спада међу оне уметнике: »denen der Samtrock Sache der Überzeugung ist. Führte ihn der Drang einmal über das costümliche Interesse hinaus, so wurden seine Helden im Ausdruck übertrieben und pathetisch.«

Као што видите, све Piloty-јеве слике изведене су само разумом а не и срцем, и његове радове обично врло ће човек тешко разумети. Да би их и обични људи могли разумети, требао је уметник испод сваке слике ставити и тумачење дотичног историјског догађаја. Зато ја од сваке историјске слике потражујем прво: да је може и обичан човек већ на први поглед разумети, али не само разумети, него да може иста слика у гледаоцу побудити она осећања која је уметник осећао стварајући дотични род; друго: ако је садржина дотичне историјске слике гледаоцу непозната, тада она треба својим сликарским штимунгом, својом чисто човечанском садржином самог догађаја, да привуче на се пажњу гледаочеву. Карактер ландшафта, који се налази на дотичној слици, мора потпуно хармонизирати са карактером дотичних људи који су приказани на слици, даље после садржине самих слика, врло велики сликарско-декоративни утисак, за тим људи у историјском оделу, и на последку — историјски костим.

Да видимо сада, да ли свим тим захтевима одговара и Јовановића историјска слика »Сеоба Срба«.

Ја држим, да неће бити ни једног и мало образованог Србина, који неће већ на први поглед разумети ту слику. Човек мора управо да се диви г. Јовановићу, како му је пошло за руком да целој слици да обележје историјске истине, а свим особама — карактер оне земље у којој су се родили.

Мислим, да нећу ни најмање погрешити, ако устврдим, да Јовановића »Сеоба Срба« није резултат академских покушаја, него да је она проникла из народне свести и народних потреба, и да ће за мало времена постати општим добром целог српског народа.

Од слике, која нам приказује седа патријарха где са неколико стотина хиљада људи сели патријаршију српску у нову домовину, од исте свемо потраживати, да ће на њој седи патријарх бити главна особа. И ако је уметник врло добро карактерисао све појединие особе у пратњи патријарховој, опет је зато сву своју пажњу обратио на карактерисање самог патријарха. Међу врло занимљиве личности на истој слици спада и онај српски хајдук, храбра погледа, са пушком на рамену, завијен топлом опаклијом. Његова физиогномија у толико је драгоценија, што није једина на слици, која својом оригиналношћу присиљава гледаоца да и на њу обрати своју пажњу.

И све остале особе приказане су као прави и природни људи, а не као дрвене лутке обучене у историјско одело. Сви покрети тих људи врло су природно представљени, без обзира на неку лупкост и елегантност. У држању њихова тела нема никакве позе нити врдње. Човек чисто осећа, да код тих особа уметник није полагао главну пажњу на њихово одело, него на израз њихова лица — на њихову душу, даље, место костима преовлађује на слици психички елеменат.

Слика је пуна живота, пуна топлине, пуна штимунга и слободна је од сваке слатке нежности, слатке романтике и наивности. На слици има доста светла. У боји је врло угодна и прикладна и доста нежна у тоновима.

Цела група нема на себи ништа скицираног нити недовршеног него је све — знатно и незнатно — изведено са истом савесном марљивошћу, али сви ти детаљи покоравају се јединственој и мирној величини целе слике. Место претераних неприродних и врло снажних покрета, опажају се само блага и лака кретања, опажа се нека душа мирноћа, али и покрај те мирноће опет је деловање целе слике силно и снажно.*)

*

Да пређем на другу слику г. Јовановића: на лепу слику војника Бошка Југовића. И та је слика сасвим оригинално изведена. За њу не могу рећи, да је имитација каквог старијег уметничког дела, и ако се на њојзи налази доста хармонично лепих тонова који ме сећају врло лепих Reiterbildniss-a Rubens-a, Velazquez-a, Van Dyk-a и Henri Regnault-a.

Уметник је врло природно и живо приказао жонглирање Бошкова Зеленка. Само Бошко је на слици пун живота, врло еластичан и снажан. У држању његова тела не опажа се никаква поза нити тврдоћа, у опште, тај ми се Reiterbildniss допада, како ради његове тачне израде, тако исто ради лепоте у боји. У главама осталих војника г. Јовановић је врло добро изразио војнички тип и то прави српски тип, али тај тип није пренео у шаблону, него се уметник трудио да на лицу свих војника покаже богату промену у особинама.

Морам још приметити, да на мене та слика није учинила обичан и незнатан утисак, као што на човека утичу слабије и незнатније жанр-слике, него на њојзи има нешто монументалног, има нешто што нас до неког извесног степена заноси и загрева. Уметнику је особито пошло за руком, да нам, у овој малој групи српских војника оличи храбру војску српског Кнеза Лазара.

Са некои особитом срећом посветио се г. Јовановић и култусу лепоте — посветио се приказивању голог женског тела. Но тим својим мотивима није по старом академском маниру дао имена старо-грчких и римских богиња. Ова разноврсна митолошка имена служила су свим — старијим и млађим уметницима — као средство, да поред укусне композиције развију своју снагу у сликању боја. Hans Makart у многим својим митолошким сликама тежио је овој истој мети, али где нам тај фантастичан Аустријанац приказује слике дражи веселог живота готово једног света, задивљује нас г. Јовановић својим врло укусно изведеним појединим особама.

И ако је уметник у тим сликама дошао већ до крајњих граница нежности, опет се њему не може ни најмање пребацити, да је са тим сликама хтео да служи чулним пожудама данашњег доста плоничног друштва.

У Atelier-у г. Јовановића видео сам два акта и оба су још недовршена, али на оба се познаје, да их је извела рука правог уметника. Особито ми се допао онај акт на коме је приказао женску која гледајући се у огледало сама се диви лепоти свога лица и дражима свога тела. И заиста то је дражесна жена, право бисерно зрнце. Изврсна је у моделирању самог тела. Чисто опажамо, како испод ове нежне кожице струји лако раздражљива крв и чујемо топли откуцај свежа живота. Кад се налазимо пред том сликом, рекао бих, као да стојимо у опсени чаролија једне врло елегантне појаве.

Ко познаје досадашње радове г. Јовановића, тај ће у њему више ценити виртуоза сликара и изврсна цртача, него ли права песника врло дубоких осећаја. У последњим својим радовима показао се г. Јовановић као прави песник: »der die Klänge seiner Seele in die Sprache der Farbe übersetzt.«

Треба човек само да види његове ландшафт-слике: »Кербу«, »Косаче« и »Врњачку пијацу«, па ће се уверити о истинитости мојих речи. Са тим радовима уметник се врло приближио модерној plein-air сликарској школи и показао се вештак у приказивању штимунга. У тим сликама знао је да прикаже особиту поезију чисто

*) О његовој најновијој историјској слици „Бој у теутобуршкој шуми“ писао је проф. г. Ст. Тодоровић у 6. броју овога листа.

Ур.

природе. Према тим хандикеп-слика почина нека војеска драж, нека спасавајућа особина и неки трећи мир. Особити су ми се сведени Јовановића »Коњаник«. Људи који обарају шаљиво класје на поселу летади, обасјаној пуним и тоћким сунцем. Ви тој хандикеп-слици спаса се нацух, спаса се нека сребрнаста светлост, спаса се нејасја у боји, спаса се нека лепота у посматрању, а нема ни помена о каквој тежњи за дирљивим моментима и сатској сентименталношћу.

*

Да завршим.

Колико ја возићем слаже г. Јовановића, морам признати, да се он много разликује од оних сликара, који су само зато постали чувени уметници, што су у својим радовима имитирали час Рубенса, час Мурила, час Тицијана, или ма којег другог сликара-великана. И г. Јовановић је несумњиво много учио од старих и нових мајстора: он је хоран учити, али поито је сликајући, поито је у себи прекусио све то туђе елемените, тада је истом од обитеља ученика постао прави мајстор. Дакле г. Јовановић није више обичан имитатор, него истом нема ни своје особите и једноставне лице!

Који од уметничких дела граде истину, особитост и снагу, који од уметничких дела граде да та разлеглас, да та лепота, да та снага и одушеве, тај ће увек тежити за једним вишег сликара г. Јовановића, и неће ни најмање сумњати, би ли та стварно у ред најдарованијих српскохрватских сликара.

Беч, новембра 1897

Павле Лагарић.

РАЗНО

Вој ирод Далмације. Велика књижара Алеврда Хеддера штампала је књигу Рајхсрата Е. Истеријака: Führer durch Dalmatien. У књизи је 165 илустрација, жајзице од Људвика Хавса. Ову је књигу поручило друштво за широке природњачке интересе Краљевине Далмације које је под заштитом надвојводе Фрање Фердинанда од Есте а под председништвом чешког великаша Јохана Харака. — Књига је штампана на великој 8° и има 602 стране текста, уз који је додат и српско-хрватски италијански речник.

*

О српској флори. Г. Луџо Адамовић, професор у гимназији Краља Александра I, оштампао је у Јарцину из Гитдерових »Botan. Jahrbücher« (XXVII Bd, 3 Heft) и косметно уговора Др. Д. Панчића и Др. С. Петровића спис: Die Verbreitung der Gattung Elementa der serbischen Flora«. Књига је на 8°, а стране су јој обележене бројевима 351—389. —

Нема списа оштампо је у Бечкој из журнала »Botanisches Centralblatt« (Bd. LXXVIII, 1899.) и другу своју ботаничку студију: »Neue Beiträge zur Flora von Serbien« (8°, стр. 8.) — Цено књигу оштампо.

Обо ова рада преоворучујемо нашим ботаничарима.

*

Питања за прикупљање музичких обичаја у Србији. Под овим називом оштампала су г. г. Војислав Јовићимовић, наставник певања и музике у учит. школи у Алексинцу, и Владимир Р. Ђорђевић, наставник певања и музике у учит. школи у Јагодини, ова питања на 6. свеске »Караџића« о вевању (108), свирању (104) и игрому (109) код Срба. — Рок за прикупљање грађе и коначање остављен је до 1. јануара 1900. године. Ревносне ваља слити или имеионице господа или учитељитву школа »Караџић« (Алексинац). Бо би год био волан да ка стваљена питања даје и одговоре, в случају ниje ова »Питања« добио, нека се изволи обрати писмом.

Оваква жоно не би требало да остане само на хартеку, то за то и ми обраћамо пажњу своју читалаца ни овај покушај која би шалало искрено помоћи. —

*

Рад Матице Хрватске за 1898. годину. Ових ће се дана пазуетити 25 година од вано Матица Хрватска (вреће Напрсан) воживо и широ књигу хрватску. Тисућама примерака разних књига растурила је она до сада кроз народ, а сиоју је главиому умножила са 200,000 »горница«. — Матица је имала у протеклу годину 13,068 чланова (реч један дола) за ван номар среза Сриског Еалаженоу Задреке). Матица је за последњу годину имала 42,413 фор. редовних прихода: на књиге је потрошно 31,355 фор. Матица располаже поселовим основима у вредности ово 40,000 »горинта«. — Пре 22 године основни капитал Матичин ово је 32,640 фор., а данас, са домом, ово 240,000 »горинта.

Јосива, рођен је 23. јуна 1833. год. у Дубровнику. По свршеном школовању свом провео је цео век у свом родном граду којему је био најстаријији грађанин. Бринуо за своја имања радио и тежио дужности, иије ни једном под њима камену, шљунку сталио вред отима народа и среду Атине српске, поносног Дубровника. Одушевљавао је се великом ирошлошћу дубровачком, радио је неуморно и за тиху будућност, то је и довољно да наши имоне плодоне тога свог вредног и шуморног пилошника. — Било је чешће пута пошланик у Далматинском Сабору, а дуиих је девет година са пуно свога заузимно место градског начелника. Вестова је пароката шкуте што се под његовом управом Дубровник тргнуо из пропасти и почело трговати других јевропских напредних градова.

Према договору дубровачких пленића, који беше почетком овога века, ас хтеде се женити, те собом истраи Гундулића, сламу вородиу великих песника, ваиленика и држанина српских. Дубровник је у њему изгубио свог правог грађанина, а Српство једног од најодличнијих синова.

Будуће српске свести, оснивање и напредовање српске странке у Дубровнику тесно су везана за његово име. Ако напредак и узлет српски свеспе противницима те се бацају лагана на његово ивтено и неуклапно име. Пред сваку сврт оправке га и ово велеиадушна! Неодређено дражи нашти реши га то дуге остаиу на частољиво знаке; али ие могаде доиекати дана иуше сатисфакције, јер ју чекује срце које је већ а доиае дости трудно.

Неки је међи нама жеиву свеспом пиеку у српском народу!

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Сећајте се, дјеце, које законодје. Бр. 1. — 1899. Српска штампарија у Загребу. 16°, стр. 16. — Цијена 2 новчића. Може се добити код Јов. Петровића, сопственика просветора у Загребу.

2. Наше основне школе, од Б. Т. Недића. Оштампано из »Трговинског Гласника«. Београд. Штампарија Д. Димитријевића, 1899. 8°, стр. 29. Цена?

3. Узор у најважнијим правила за живот земљорадника. Једно предавање за своје ученике и за потребе народа. Састављо Милан Т. Грујовић, професор вишедазредно-завршне школе у Букову. — Сопствено издање. — Београд. Нова штам. ваиинапарја, преко В. К. Таласовића, 1899. — 8°, стр. 39. Цена 0,50 ова.

4. Извештај о Гимназији Краља Александра I за школску 1898.–99. годину. — Београд. штампано у Држ. штампи. Краљ. Србије. 1899. 8° — стр. 99.

5. Извештај о раду и ученичком напретку у школској 1898.–9 години. — Гимназија Вуна Стеф. Караџића. — Београд. Штамп. у држ. штампи. Крал. Србије. 1899. — 8°, стр. 73.

6. Статистичке шкуте од града у Краљевини Србији за период од 1889. до 1895. године. Statistique des ravages causés par la grêle dans le royaume de Serbie pendant la période de 1889. à 1895. — Издање Министарства Народне Привреде. Београд. У Држ. штампи. Краљевине Србије. 1899. — 4°, стр. 120 (са три картограма и једним дијаграмом). Цена 4 динара.

7. Позоришни годишњак. Сезона 1898.–99. год. Издање Српско-Српског Народног Позоришта. У Београду: штампано у Држ. Штампарији Краљевине Србије, 1899. — 8°, стр. 22. — Цена?

8. Бугарска пропаганда у Македонији и Македонско питање. Написао Н. Д. С русског преио В. Ш. (Није означена ни штампарија ни цена). — 8°, стр. 28.

9. Педагогика. Изложио Љуб. М. Протић. Крагујевац, штампарија Андре Јовановића, 1899. — 8°, стр. 109. Цена 1 динар.

10. Tekrimče, Roman grofa Lava Nikolajeviča Tolstoja. 8 ruskoga preveo Milan pl. Marković. Svezak 6. — Zagreb, nakladom kr. sveuč. knjižare Fr. Suppana, 1899. — 8°, стр. 201–332. Cijena 30 nč.

НАПОМЕНА

Молимо све своје претплатнике који нам дугују претплату за прво полугође, да нам исту што пре изволе послати, како не би били принуђени да им обуставимо лист.

„НОВА ИСКРА“ излази 1., и 15. у месецу. — Цена: за год. 10, за год. 8, четврт год 4 дин; зан Србије год. 10 фор, или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, Српска улица бр. 10.

ВЛАСНИК И УРЕДНИК Р. Ј. ОДАВИЋ ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

15. И 16. БРОЈ — БЕОГРАД 1. и 16. АВГУСТА 1899. ГОДИНЕ — ГОДИНА I.

НОВА ИСКРА

У ЗАТИШЈУ

— МИЛОШ П. ЋИРКОВИЋ —

(НАСТАВАК)

VIII

А сад хајд'мо у другу варош, у друга времена, четири пет година раније, од како почиње ова приповетка. Марко беше тада у најстаријем разреду. Брига да се не обрука на завршном испиту после толиког рада, одузимала му је све слободно време и спутан њоме није могао ни главе дићи и поред свеколике своје јаке умне снаге. Клонио се свега, друштво је избегавао и оно неколико кућа, где је часове давао, било је све. Али и било је нечег у ствари, што је кочило и заустављало донекле само његово напредовање. У кући г. Н..., где је такође давао часове његову малом синчићу, кретало се румено лице девојчета од осамнаест до деветнаест година са великим црним очима, са дугим свиленим трепавицама, са густом црном косом и нежном главом, пуном заношљивости. Марко ју је могао посматрати при сваком кораку, али то посматрање било је за врло кратко време, јер час није могао дуго трајати и на његово велико изненађење свршавало се брже но што је он могао и замислити. Осећао се некако чудновато расположен, кад би угледао ову малу главицу, осењену густим витицама, како се дала у мучне, неразрешиве али и слатке сањарије, те би јој лице покадшто озарио осмех и милина, а кадшто тиха туга и сета.

Лепо младо лице, дубоке загонетне очи, драж и топлина, зар све то није у стању да измами искушење у младе ђачке душе? И све то чињаше да Марко не могаше заборавити тог милог уточишта, где је њена љупка фигура сјала небесном светлошћу; да не могаше уздржати својих мисли и осећаја, који слепо тамо трчаху. Осећао је да је мора љубити. Али помисао, да науци и своме напредовању претпоставља то мекушно осећање, које треба угушити у самом почетку његову, задржавала га је од тога. Гледајући у њене дубоке очи са дугим трепавицама, младићска би га фантазија преносила са неком непојмљивом силом у онај свет, где је све хармонично, поетски...., али права стварност и задатак кварили би му тај занос. Без ње тешко и нелагодно, с њом мучење и празно сањање.

Павле Јовановић

[illegible]

И у томе мучаљивом стању прође им година. Ни једно не рече штогод другоме, па ипак као да беху све себи признали. Очи су речитији тумач често и од најбурнијих излива и изјашњења. Идеалну маглу њихове фантазије смени права реалност живота. Растали су се, али су успомене остале.

Читалац зна, како је растао и васпитавао се Марко. Рећи ћемо неколико речи о животу Мартину. Њен отац беше сиромашан судски чиновник у Б..... Непрестано у послу, мало награђен и борећи се једнако са дневним потребама, он беше постао веома нервозан, ћутљив и врло суров; није имао времена бавити се васпитањем своје деце. „То је дужност женина, зар и тим ситницама да се бавим?“ — говорио би он, кад би ко штогод приметио.

Мајка њена, добра и суморна жена, занимала се много више тим „ситницама“ и свуда је говорила, како је она сама васпитала своју децу. Марта беше и у детињству врло озбиљна, није се, као остала деца, бавила обичним стварима; често би се пута дуго замислила, и ћутећи некако чудновато, провела би тако читав низ тренутака, не мрднувши ни једним делом. Седећи дуго над књигом, мрштила се и уједала за усне, и не могући што себи објаснити, обратила би се оцу с питањем за разјашњење. Волела је веома очево строго лице (сву озбиљност као да је од њега и наследила), села би крај његових ногу и гледала би му право у очи, не

бојећи се ни мало његових строгих црта. Матер је волела безмерном дечијом љубављу, али као да се чувала да је и не покаже.

Свршивши основну школу, Марта продужи своје образовање у вишој женској школи, где се такође одликовала својом одлично појавом. Учила се добро и без великог труда; свирала је прилично; глас јој је био изврстан мецосопран; читала је врло много а нарочито вољаше руску књижевност и њена два велика представника, Пушкина и Љермонтова. Отац њен готово и не знађаше, да је она готова са својим школовањем и би му чисто чудновато, кад му поднесе сведочанство једнога дана.

Марта беше и сада још мала; црте и одлике на ранога детињства могле су се још приметити, али је и време додало њеној милој слици много више грациозности. Глас јој је био врло пријатан, тихо је звучао сребрни наједрале младости; осмех није никада сплазно са њених усана а очи не знађаху да погледају другчије до мило и благо. Бескрајна доброта и благост беху још и сада њене одлике као и у раној младости; млађој браћи и сестри беше одличан учитељ, дајући им врло марљиво часове, а матери верни помоћник у домаћим пословима.

Кад се са Марком познала, њој је тада била осамнаеста година, у добу кад срце младе девојке не размишља много; кад почиње да љуби, јер је дошао час да љуби, јер је ту онај, који на њу мисли; кад почиње да љуби, зато што већ љуби. Доба, кад је душа у слаткој неизвесности и још се боји повереља; доба, кад задршку све силе младе наједрала и бујна живота..... И она јасно виде, како се развија, расте, како све пред собом захвата као силна бујица, носећи све даље у неку непадљиву дубину њено слатко, топло осећање среће..... Дошао је светли трепутак прве љубавни, трепутак, што се трепутно и јави, да се никад више у животу не поврати.

Али Марта се тога најпаче бојала; њој беше и тешко и слатко, заносила је садашњост, а за будућност много је страховала. До правог објашњења између њих не дође и Марта се потруди да ове чудноватс, немирне осећаје сакрије у најзамршенијим бурама свога срца, остављајући све на њу неизвесности.

Некако после њена растанка са Марком, почео је и Стеван к њима чешће долазити. Његов отац беше стари познаник њихове куће, на су и сину врата радо отварана. Није прошло много а у најближој околини поче се говорити, да ће скатови бити још ове зиме. Од куда је поникао тај глас, они нису знали ништа рећи, али не трућају се ни да га опровргну. — „Мени то није ни на ум падало", мишљаше мати Мартина. „Одиста, он је дошао овамо с неком намером, јер сто, где ни куће не излази. А, наваднo се. На ће би рећно на било!" и своје размишљање завршн лаким уздахом.

Марта је још мање о томе премишљала и овај глас прими, као да је знала, да ће тако бити.

„На што да не?" — премишљаше она, кад јој је мати казала. „Вело да је добар а и мајци се допада, шта бих ја имала против њега. А где је то страсно осећање, које називамо љубављу? То је само слабост срца, а најзад наклоност води симпатија, а симпатија љубави. Време ће све исправити." Да је од наклоности до праве љубави мало растојања, потврђено је толиким примерима, али зна се и то, да правила нису без изузетака.

И чудноватом спокојношћу она пристаде, утонувши и последњи траг оног осећаја, који називаше слабошћу. Зашто? Или је мислила, да се њене жеље у томе погледу не могу остварити, или што се бојала да неће бити срећна у браку плаше љубави, то она ни сама не би знала рећи.

И тако прођоше четири године, а они живљаху, бар по спољним знацима, срећно, или су наслаги у слатком незнању да су срећни. Оволико љубави, колико су је они осећали, било је доста за њих обоје и по изгледу они беху задовољни. Он је и даље био заузет својим послом и не могаше се од њега растанути нити га жртвовати мекушном осећању непрестаног њљења.

Али ни једно ни друго не разумеваше њену природу — праву супротност природи његовој. Она је имала тек да се развије, њено осећање било је још у успавању стању и имало је тек да јаки и силно буше на први зрачак љубави, коју је она слабошћу називала.

IX

Дани су пролазили тише него обично. Природа је чинила своје: но њу су се зеленели кукурузи а пшеница беше већ зденута. И свуда се разлегала она пста песма птица: попаи су цврчали а безобразни врапци свађаху се под стрехама. Павле је обилазио парохију, упућтао се у дискусију с Марком о разним стварима; разговарао се с парохијанима о рђавој политици. Стара Сока марљиво се бринула о ручку и вечери; пратила је сваки Марков мит; сећала се његових навика, његових укуса, на често прилагођавала и самога Јована, на чијим је рукама Марко одрастао. Трућаху се сви, свако на свој начин, како ће му угодити.

И сам Марко предаде се срцем и душом томе начину живота. У њему се поче будити нешто мило, радосно, што га слатко, као какво опојно пиће, заносаше; он поче осећати њу и сласт живети таквим животом.

Не знађаху ни сам од куда и зашто, његове мисли биле су увек сконцентрисане на једном и истом предмету. То беше дупка појава Мартина. Опирући се својој напуственој вољи, мислио је да идућег дана не иде тамо, куда га је силно вукла нека незнана сила. Али је већ сутра, под ма каквим изговором, седео поврх ње, бацао крадомице погледе, и осећао као неку јаку струју, топлу и сјајну, која је продирала у његову унутрашњост, стезала му срце и својом снажном топлотом растварала га је, као што се растапа грудва снега под врелим зрацима пролећног сунца. Он и сам не знађаше, како да назове тај нови осећај.

Али се и у досадашњем животу Мартину спремао лагано бујан и страстан пролом, који није могао обећати ништа добра. Она осећаше да се у њену животу указује нешто ново, лепо, о чему она до сад није ни сањала, о чему није имала појма да премишља, куда ће се најзад зауставити и чим ће се завршити. Свако од њих осећало се мучно у присуству другога, али они не хтеђоше се упитати од куда то долази, већ већ дуго се сутра опета поновн. Беше им то као неки слатки напитак, без којега се није могло никако опстати....

После рђаво проспаване ноћи, Марко устаде рано, уз дебели штап очев и јави Јовану, да га не чекају на ручак, и пође пешке поред реке, сама лево од ње и узе се у гору. Небо беше јасно, свеглo и плаво, без облачка, као и прекрасне очи девојачке. Лишће је шумило весело, особито меко. Јутрења роса блистала се по њему и на њима сунчевим зрацима преливала се у хиљаду разноврсних боја.

Слаби ветрић љуљкао је врхове дугих растова и граната буквица. Птице су биле своје захвалнице а сва је шума блистала и лелујала на зрацима тек рођеног сунца....

Али Марку не беше до тих лепота. У томе часу он није осећао ништа друго до осећање, да не треба више тамо ићи. Стараго се да о њој више не мисли: нео се на оштро суро стење, одмарао се у дебелом хладу каквог старог раста, пушао је лагано и не журећи, разговарао се с чобанима, заинтересовао их о најпростијим стварима, гледао како се небо плави, како је преко красно, — па пиан,

Марта подиже главу и погледа му право у очи.

— Али шта је то? Куд год се окренем, свуда наилазим на ту књижицу. Зар је она тако дубоко продрла, — рече Марко, прочитавши наслов а затим додаде: — Ваш ми се избор не допада.

— Шта треба, дакле, читати? — упита просто Марта.

Марко ћуташе.

— Зар вам је тако дуго у нас? — рече Марта тихо. — Или сте, може бити, што љути?

— Ја?

Таковски устанак. Сликао *г. Н. Јовановић.*

његово је срце чешће пута јаче закуцало а мисао се невољно заустављала на свом омиљеном предмету.

При заласку сунчеву он се врати кући. Сви утисци изласка му пред очи, а у души његовој остављше једно опште осећање, у које се беше слило све, што је видео, осетио, чему се радовао: и пика веселих чобана, и скакање несташних коза, и луда дедлова, и сиесе сеоске кућице, блекање жева, псовка мирних сељака, и њихови мршави коњићи, како промичу по узком, каменитом путу крај мирисних липа и зеленог борја....

Код куће не затече никога. Вече беше прохладно и Марко сеђаше на улицу. Три дана је већ прошло, како није био тамо. Три дана, а њему се чинила читава вечност. Под утицајем неке јаче силе, која није хтела да зна за његово добро расположење, он се упути тамо.

Марту затече на оном истом месту и у истом положају. Читала је неку књигу. Кад чу неудаљене брзе кораке, окрете главу и спази Марка. Срце јој јаче залупа. Марко климну главом, спусти шешир и седе крај ње.

— Но, бога ми, ви не пропуштате време узалуд, — рече Марко, показујући на књигу. То беше превод неког француског романа који се тада много читао.

— Ви.

— А зашто?

— То ћете ви боље знати. Шта сте радили јуче, ономад, данас?

— Чекајте, све ћу по реду да вам кажем. Ономад сам читао неко медицинско дело, јуче сам био у оближњем селу код болесника, а данас сам лутао по шуми.

— Лутали сте по шуми? А зар вам је тако досадно у нас? Зар вам није било тешко?

— Тешко? А зашто?

— На онако, рече Марта, не дајући му одговора и брзо додаде: — На причајте ми, шта сте видели. За цело је лето у шуми, време је прекрасно.

И Марко јој причаше утиске са свога пута, али се није задовољавао тиме, што је могао да гледа у њене дубоке очи, тако бистре и тако миле.

X

После два дана поша капетан Марка себи да у друштву доле рибу. То је било његово најмилије занимање, које се он радо подавао после тешких дневних послова. Између само пароми између два брежуљка у близини „Ка-

менитог Бунара“ налазило се у реци много ситне рибе, нарочито пастрмке и беовице. Капетан као вешт и страстан ловац седео је непомично, вештачки је трзао прутем, кад је осетио да мамац трза. Поред њега седела су још два писара, такође вешти своме послу. Марко је стајао подаље од њих, налактивши се на одсек од бунара, крај којега је на спиској клупи седела Марта. Дрвеће је тихо шуштало око њега, испред њих се беласала река и губила тамо иза кудравих брежуљака, говор им је текао тихо и лагано. Тишину је само по кадшто прекидао звучни глас капетанов, јављајући радосно, колику је пастрмку уловио.

Сунце се губило за брда; последњи румени зраци одбијаху се у ситним таласима. Свежи вечерњи дах, лаки шум таласа, весео циркут птица као излив срећних срдаца, самоћа што саставља блиска створења, — испунише њихове душе неким незнаним задовољством.

— Причајте ми г. Марко што о себи; још ништа не рекосте, како вам је било у туђини, — рече Марта, разгледајући и чупкајући своју хаљину.

Али Марку не беше стало до причања. Он гледаше на њу, обасјану сјајним зрацима, тако милу, тако кротку. Свуд около сијало је неком незнаном радошћу; небо, земља, вода давали су знаке својој раздраганости.

— Видите, како је дивно! — рече Марко, не одговарајући и као пречувши Мартино питање.

— Јесте, све је мило, — одговори тихо Марта. — Осећам да бих сада незнано куда полетела, али су нам крила свезана.

— Зар бисте волели да имате крила? Младост нам их даје и ми можемо њима по својој вољи располагати. А зашто су ваша крила свезана; или зар у вас младост није још у најбољем доба?

— Како рекосте оно раније, да се живот само тада познаје, ако се буде имало жеља?

— Са свим сте тачно запамтили.

— На од куда је то, да их ја немам?

— Варате се: имамо их ми сви, и ако се претварамо и сами себе обмањујемо да смо без њих. Завирите у своју прошлост, да не говоримо о садашњости, зар ни тамо нигде помена ма каквој, најскромнијој жељи?

— Сећам се; колико је успомена већ за мојим леђима! Детињство, живот у школи, девојаштво, удадба.... Она и нехотице застаде код ове речи. — Видите ли, успомена на сваком кораку, али ни једне код које бих се зауставила; све се расплинуло као ситни сапунски мехурићи. Мој живот пролази једнолико и неосетно као и дани у години, мета се не види, јер пут је врло дуг. И што се најзад живи?....

— Да нисте постали славољубиви? — упита Марко. — Ви ваља не бисте хтели узалуд проживети, ви хоћете да оставите трага за собом? Је ли тако?

— О, не! То ми ни на ум није пало. Ја кажем, боље је умрети него тако живети. Не гледајте ме тако, ја се не претварам.

— Чудо ми је, кад тако говорите. Да се нисте у чему преварили?

— Не! У чему бих се могла преварити?

— Или, може бити, нисте срећни?

— Рачунам да јесам. У осталом, смрт ће и то донети.

— Шта рекосте? Од куда вам та реч паде на памет?

— Не знам. Ја често о томе мислим.

— Често?

— Јесте.

— Код вас је, дакле, смрт само вечно блаженство, нирвана?

— По готову тако.

— Опета се морам чудити вашим речима. То човек не може помислити. Ваше је лице светло, весело, а очи вам се тако смеше....

— Мислите? Лице је често лажно огледало онога што се у унутрашњости крије. Човек мора бити одличан физиогном, па да оно за њега не буде затворена књига.

— Видите. Вас нешто притискује, а ви се не усуђујете да признате.

Они ућуташе. Марко гледаше у њу дугим и светлим погледом, који учини да и Марта погледа у њега лагано и поступно. Говор беше заборављен, заборављена и најближа околина, заборављена и блиска опасност. Они не хтедоше ни за што друго да знају до само за узајамни важни поглед, у коме се огледаше дубока страст, али која неће вечно трајати и то им још више повишаваше сласт неме исповести.

— Видите, како лепо мирише цвеће, како птице певају, како ноћ захвата својим крилом, као у каквој даљној чаробној земљи на истоку. Чини ми се да ће тако вечно трајати у овом безграничном простору, у коме ми ишчезавамо као ситни атоми у величанственој васиони.

Очи јој беху пуне неке сањалачке туге, руке опружила напред као да хтеде полетети у тај удаљени, нови непознати свет. Припивена хаљина оцртаваше нежну и чврсту мекоту њене мишице. Очи беху у пола затворене, поздрве су се ширале од узбуђења, а иза усана блистали су се бели зуби; груди су се надимале и показивале сву драж и једрину још девојачку; мала нога провиривала је испод лаке одеће. Осећаји се пробудише, кри поче подилазити у главу. Марко осећаше да му се земља под ногама љуља, мрак се навуче на очи и он бесно и помамно јурну ка њеној руци и обасу је пољупцима.

Али му Марта отрже руку из његове. Љутито и севајући очима одгурну га од себе.

— Зашто тако чините? — рече промукло. — Ко вам је то допустио, или хоћете да ми мир сасвим порушите?

Она виде дубоку бездну пред собом, на чијем осеку стајаше она, готова да пропадне. Злочин је ту и она виде ужасну казну, која иде за њом. Она виде грозно издајство према околини, према Стевану и, најзад, према себи самој. Љубав, љутња, очајање беху се слепили једно с другим и не разликоваху се; најзад очајање доби превагу и она надвлада себе.

— Марта, похитај овамо, да видиш каквог сам клена задобио, новика Стеван.

— Хајдемо к њима, рече Марта једва чујно и лагано се упути реци а Марко идући за њом, не усуђиваше се да поглед свој подигне.

XI

Марко беше млад човек, али он се није могао обмањивати у погледу осећања према Марти. Он је био потпуно уверен, да ју је заволео страсно, безмерно, безгранично; али свему томе он се није могао радовати. — „Јесам ли ја дете?“ питао је он себе сама. — „Зар ја немам озбиљнијег посла него узимити туђу имаовину и као какав недорасли гимназиста упуштати се у љубавне авантуре? И зашто? Каква је то непојмљива сласт овладати примамљи-

вом женском душом, која, тек што се расцветала, настаје да живи? Узбрати је, омирисати, на сутра бацити ван, шат је ко други нађе, да и он исто тако с њом учини. Зашто само да је унесрећавам, кад заједно не можемо бити срећни? Наш се пут не види, наша је мета претрпана, куда бисмо, на коју ли страну? Не, не може тако бити! треба се што пре свега оканити, да не буде после доцкан, јер страст не зна за границе, а ја ћу само постати зликовац најниже врсте!"

Стари Павле и Сока чекаху сина на вечеру, тихо се разговарајући и кујући лепе снове о будућности. Али Марка не беше. Откуца и десети час, а Марка још нема. На пољу је била тиха и светла ноћ, и ако месец не беше још изашао, звезде су тихо трепериле у некој полупрозрачној магли; варошица је спавала дубоким сном, само што су код „Јелена" нека весела браћа приносила жртву Бахусу. Марко иђаше лагано по росној трави са дубоко погнутим челом и ројем мисли у глави; предајући се и душом и телом ономе таласу, који га силно захваташе, није имао циља и иђаше само напред. Пред собом угледа светлост кроз прозор у капетановој соби. Не знајући ни сам како ни зашто, додирну браву и баштенска врата се отворише без шума. Он уђе лагано, као злочинац, унутра и пажљиво ступаше корацима по алејама.

Све у наоколо беше тихо; никакав се звук не чу. Тамна висока зграда среске канцеларије стајала је пред њим као какав фантастични џиновски фантом, и гледала у њега немо и непомично. Иза белих завеса на Мартиној соби мицала се тамна сенка тамо амо. Марко се спусти на списку клупицу и непомичним погледом посматраше јаку светлост са прозора и ону тамну слику, што се непрестано креће. Он не мишљаше ништа одређено у овом тренутку, нити што чекаше. Стевана не беше дома: отишао је још јутрос послом у окружно место, па се још није вратио.

На зидном часовнику откуца једанаест; врата се отворише и висока Мартина прилика у белој ноћној хаљини, са распуштеном косом низ леђа, а лицем окренутим башти, изађе кроз њих и упути се право клупици, где је Марко седео. Њега прође лака дрхтавица, видећи је тако лепу, тако стаситу у небрежљиву лаку оделу. Неко неодређено осећање обузе га и испуни свега; као неки пророчки глас чујаше: да се уздржи и да не јурне у отворену пропаст, која се тако нагло створила испред њега.

— Ви? Ви овде? — проговори она, дошавши већ близу клупе. Како сте могли тако што учинити? Је л' вас ко видео?

Играчица с мачевима. Сликао *г. Јовановић.*

— Не, није нико! Будите мирни! Саслушајте ме!

Марта беше пренеражена; њено побледело лице, узверене очи, несигурни покрети, све то изражаваше само велико чуђење.

— Ах, како сте могли само доћи! — понови она.

— Саслушајте ме, Марта, (он је први пут назва по имену) немојте ме терати. Ја сам вам ужасно згрешио; опростите ми!

— Молим вас, идите што пре, рече она са свим тихо: и не допустите, да се икад више видимо.

Али Марко не шћаше ићи. Глава му је јако бучала: мисли се испрекрштале и у томе хаосу он не виде ништа одређено, ништа сигурно. Дах, што долазаше од ње, учини да му трепет поново прође кроз жиле; страст га је гушила, он се не осећаше више слободним. Страдајући и наслађујући се њеном сликом он даваше души рачуна тиме, што мишљаше да мора тако бити.

— Марта, ја нећу ићи, јер не могу, јер то није више у мојој власти. Ја знам врло добро шта чиним и какав изгледам у овом тренутку, али, верујте, мора тако бити, јер ћемо иначе обмањивати себе саме. Ја жртвујем онај силни

осећај, који може душу човекову највише тиштати и узнемиравати та неспокојством, али и од нас тражим да ме не сматрате као човека глупа и неотесана, који би као хтео само части лишити, да своје капризе задовољи. Ја се кајем, али и од нас тражим да ми опростите, јер покајана грешника не треба никада од себе одгонити. Вала да ме саслушате, пре него што мислите ме као одлучити, да нас не би поново стигле нове беде и неволе. Саслушајте ме и промислите шта ћете радити. А мени верујте да бих све дао само да се свора прошлост може заборавити. Зар за ме најпе најпећи јад што сам себи допустио да ме осећање превлади и да се до тога дође?!

Марта га слушаше, али не смеде проговорити нити нак очиј подићи. Лутња је беше оставила и она не моташе а да јој усне не задрхћу; она хтеде заплакати као мало дете, које је играчка отета.

— Останите, али молим вас немојте ми тако говорити, јер ће ми иначе срце пренући, — рече Марта, подижући очи и заустављајући Марка, који се беше спремао да оде.

— Хвала вам, Марта. Сад могу бити уверен да ниете толико срдити због оне лудорије, нити ћете ме осуђивати због толике пренагљености.

Они седоше на клупу једно поред другога. Марта подиже своје мутне очи; јасна суза блистала се у њима. Би јој још теже, кад виде Марково измучено и бледо лице.

— Ми се морамо одмах растати, рече Марта. — То би био најсигурнији лек у овом тешком ставу. Ако хоћемо да останемо што смо били, ми не смемо ни часа чекати. Ох, зашто мора тако бити? Зашто је срећа тако далеко од нас? — рече Марта после кратког ћутања.

— Како ћемо се растати, Марта? — упита Марко. — Како ћемо задати себи толики јад? Хоћемо ли моћи да не надиемо у нова искушења и хоће ли растанак наш загладити ово што је било.

— Мора тако бити, — рече Марта тихо: — нас ради, ради наше будућности. А зато што смо тако луто погрешили, нас и стиже ужасна казна.

— Не, Марта, ми нисмо грешили, — рече плахо Марко. Зашто да обмањујемо не свет, већ себе саме? За мене је јасно да је то погрешка, а да ли је она дошла природно, као што кажете, или не, не чини ништа. Јер онда можете, тако судећи, оправдати и највећег злочинца.

— Али шта ћемо радити? Реците ми, ја ћу све послушати, само ми немојте о растанку говорити. Ја сам се опирао овамо доћи; то је учињено против моје воље. Али сето, ја не могу другојаче, јер.... јер вас љубим, додаде са ужасним криком.

Марта трепсијаше лагано главом; она је тек сад могла појмити где је и шта бива с њом; пресе јој још јаче пренеше уз бледо лице.

— Марта, Марта, последајте ме. Или ме, можда, мрзите, презирете? — додаде Марко, не дижући очиј са њеног бледог лица.

— Не може бити, не може. Ах, кад бих могла само поверовати, да то није рђаво. Зашто је живот тако тешко замлетен, да се не умемо наћи? Јест, шта ће бити од нас, кад допустимо, да нас осећања, као што сами мало час рекосте, превладе? Зар они не ударају на прошлост, на драгоцене успомене наше; неће ли порушити и саме наше веће а таке уништити и оне, који су тесно скопчани са њима? Много се чега у животу треба одрећи, много што шта прегорети, јер ће се иначе постати надутим саможивцем. Ви кажете да је то природно, да је тако морало бити. Слажем се с вама да је љубав од природе, али ако та љубав има неотклоњених препрека, ми је морамо прегорети, спасавајући њу и себе и друге. Ми смо смели са ума туђа права, која треба поштовати исто тако као своја; она нас не принтискују, јер вам је савест са свим заспала, за то су и могли такна осећања набујати. Шта нас може оправдати? — Ништа, баш ништа. Превиђеручунши прошлост своју, ми смо и на дужности заборавили, ми заборављамо све. Наше није срећу да бирамо, она није у нашој руци Ми можемо само, наша је дужност да тако учинимо, да послушамо глас савести, глас божанства, те да се вратимо на праву стазу, с које смо склизнули, вучени трентутном склоношћу. Верујте ми, да ни тај рачун неће никада среће тражити, нити ће икада пристати да својом срећом другом зло наносим. Сиђите ме, помозите ми. Нађите излаза из овог тешког стања јер ће иначе пропасти. Помозите ми, јер вас љубим.

Глава јој клону на рамена; очи су сијале безграничном љубављу и сам глас, и ако она хтеде да му да де чврстине, дрхтао је и откривао ону силну борбу, која се у унутрашњости њене душе очајно водила.

Али од куда снаге, да се одазове њеним речима? Како моћи да не подлегне чару дубоких очиј, које та чисто проклињаху.

Он је тихо прашуче себи, његов образ скоро је дирао њено лице. Он спрете своју главу, усне им се зближише и слише у дуг отворај полубан. Њене руке беху хладне као лед, образи су јој пламтели. И не знајући како да сакрије свој немир и основани страх, они се заборавише и кришне та у жарким полуупцима и милом, слатком тренању.

(настаниће се)

* * *

Наоколо гора пуста,
Храст и бор;
А на средн ва приста
Сређен двор.
Поврх горе месец сија
Бдел и сам;
А са двора са разлала
Грмље вран.
Лишће пушти, пошто крила,
Бо зна шта?
Тишина је и врталло
И тах страх!
А да сакам: Кир у двору,
Блесите сјај,
Мушко чедо сердар добн, —
Вина дај!
После видим: скати орци
Иду ту,
Ено, веле окићене, —
У, ју, ју!
Ал' чуј јаук! То сврт стиже,
Црна воб, —
Стиг', грабљиву, лишће стара,
Зар већ грех!...
И све престаје. Гавран грактуе:
„Све ће врех!“
И ноћ паде, вођ дубока,
Вечна вођ.

Милорад Ј. Митровић.

ЈЕДНА СТАТИСТИКА

ИЗ СРЕДЊЕ МАКЕДОНИЈЕ

Етнографски одсек „Императорскога Руског Географског Општества“ у Петербургу издаје, ево већ девета година, периодички спис који се зове „Живаја Старина“. Спис тај излази под редакцијом председника поменутог одсека, г. Вл. И. Ламанског, познатог руског књижевника, и у њему се сакупљавају различите студије и грађа о етнографији и о народним обичајима, што се већ види и по самом имену. У првој свесци тога часописа за ову годину, коју смо добили неки дан, паштампан је чланак г. А. Ростковског „Распредељење жителей Битољскаго Вилајета по народ-

постимъ и вѣроисповѣданіямъ въ 1897 году[1] стр. 61—112 с исправним статистичним таблицама, округ по округ, срез по срез, град по град, и село по село. На крају списка разнери су народи и вери и графички на карти представљени. Поштo је г. А. Ростковски од многих година руски конзул у Битолу (скоро је премештен у Сплитъ), од користи је да његове статистичке белешке сасвимъ нашем свету, остављајући онима који су ближе, да их провере.

Народности и вере Битољскога Вилајета г. А. Ростковски је поделио на ове групе: 1. Турци Османлије, 2. Арбанаса Гега,[2] 3. Арбанаса Тоске,[2] 4. Арбанаси хришћана, 5. Словени ексархисте, 6. Словени патрijархисте, 7. Словени муслимани, 8. Грци хришћани, 9. Грци муслимани, 10. Власи (Цинцари), 11. Јевреји. Отклд је г. А. Ростковски своје податке прпао и како их је рачунао и распоредио, казаћемо (по његовој белешци) на крају. Овде ћемо нашети цифре целокупне, за сав вилајет, по појединим групама. Тако у Битољском Вилајету има свега 803,340 становника, а међу њима:

1. Турака Османлија	78,867
2. Арбанаса Гега	144,918
3. Арбанаса Тоска	81,518
4. Арбанаса Хришћана	35,525
5. Словена ексархиста	186,656
6. Словена патрijархиста	93,694
7. Словена муслимана	11,542
8. Грка хришћана	97,439
9. Грка муслимана	10,584
10. Влаха (Цинцара)	53,227
11. Јевреја	5,270

Треба прибележити да из среза Малесије нема никаких података, јер их г. А. Ростковски никаким начином није могао добавити. Узрок је томе што тај крај живи са свим самостално, и турска чиновница не смеју ни заштата да тамошње бројно стање, а камо ли редовно пописивати га. Ти подаци би сваћајако умањили елементат арбанаски и у толико општу цифру. Поштo је Дибранска Округ, којему срез Малесија припада, слабо насељен, то је просечна цифра појединих срезова нешто јача од 20.000, толики је, од прилике, број који би се имао приписати Малесији.

Битољски Вилајет састављен је из 5 округа: 1. Битољског (са срезовима: Битољским, Прилепским, Флоринским, Охридским и Кичевским): 2. Дибранског (са срезовима: Горњо-Дибранским, Речким, Доњо-Дибранским, Матским и Малесијским); 3. Елбасанског (са срезовима: Елбасанским, Пелинским и Гранишким); 4. Корчанским (са срезовима: Корчанским, Старовским, Колоњским и Костурским); 5. Србичким (са срезовима: Србичким, Џумајским, Кожанским, Клисонским, Гревенским и Населичким).

Од тих округа најнасељенији је Битољски, јер он захвата 308,906 становника (за сврам лепше 803,340). У њему Словени (ексархисти 151,803, патрijархисти 51,749 и муслимани 8251) броје на 211,803, дакле више од две трећине; Арбанаси 45,259, све муслимана, само са 723 хришћанина; Власи 22,681, а Турци Османлије 24,923. Грка нема (по овој статистици) ниједнога, а остатак чине 4270 Јевреја. Словени патрijархисте најјачи су у срезу Битољском (22,130 насиран 46,865 ексархиста) и у срезу Флоринском (старосне Хлерину 18,314 насиран 14,438) а Словена ексархисте најјачи су у срезу Прилепском (35,560 насиран само 2547 патрijархиста), у ср. Охридском (36,608 насиран само 561 патрijархиста), и у ср. Кичевском (18,392 насиран 8197 патрijархиста). Арбанаси су најјачи у срезу Битољском (19,060 насиран 120,574 целокупне популације тога среза) и у срезу Охридском (12,680 насиран 52,120 целокупне популације тога среза).

У Дибранском округу најјачу су Арбанаси; они броје 52,144 становника од 82,644 и то без Малесије, која би (скоро арбанаска као што је) ону сразмеру без сумње повећала у корист Арбанасина. У Горњој Дибри и у Реками (предео по коме су произашле познате у нас *Река-лиље*) има и Арбанаса хришћана 3548; у Реками, шта више, Арбанасаа муслимана има 3518 а Арбанаса хришћана 2342. Ексархисте су међу Словенима и овде јаче. У Горњој Дибри забележено је 12.355 ексархиста на 3,038 патрijархиста, а у Реками (одакле толики свет одлази у Србију на заradу) забележено је на 11,850 ексархиста само 172 патрijархиста. У Доњој Дибри и у Мату забележено је да никако Словена и нема, што нам за Доњу Дибру изгледа мало чудноватo. Турака Османлија у Дибри нема.

О округу Елбасанском нема никаквих, тако рећи, осим Арбанаса. Тај округ, у осталом, и географски припада правој Арбанији. Од 56,105 становника што их броји тај округ, 51,786 припада Арбанасима муслиманима, 3319 Арбанасима хришћанима, а 1000 Власима. Ни у овом округу није забележен ниједан Турчин Османлија.

У округу Корчанском опет су најјачи Арбанаси. Од 175,702 становника Арбанасима припада 113,303, и то 81,262 муслиманима а 32,035 хришћанима. Овде су већ јужни Арбанаси или Тоске. Карактеристично је да међу 38,235 Словена што у овоме округу живе патрijархисте броје 30,008 а ексархисте само 8227. У срезовима Корча (где се патрijархиста броји 8174) нема, на прилику, ексархиста ниједнога; тако исто и у Колоњи (где се патрijархиста броји само 218). У тим јако мешовитим и забаченим крајевима бугарска пропаганда није бог-зна шта ни покушавала, стварајући се да се тврдо укорени у пределима где је словенско становништво живо и у надмоћности. То се јасно види из оних бројева. У овоме округу појављују се и Грци, у Костуру са 9549 хришћана и 294 муслимана. Власи су забележени са 9377, у Корчи (3297) и у Костуру (6080).

У округу Србичком, који се већ граничи са Грчком, најјачи су Грци. На 179,887 становн. њима припада 98,180 (и то 87,890 хришћана и 10,290 муслимана); по том долазе Турци Османлије са 50,801, знатном већином целокупног њиховог становништва у Битољском Вилајету. За њима су Власи са 20,199, и по том Словени са 10,487, у округима Џумајском (пограничном с округом Битољским) и Населичком. И овде нас и у Корчи патрijархисте броје 8,127 а ексархисте 2360.

Као што се види, Битољска је Вилајет састављен из масе словенске (округ Битољски), арбанаске (округи Дибранска већином, Елбасанска са свим а Корчански такође јаком већином) и грчке (округ Србички). Маса је словенска понајвише на североисточну вилајета, Арбанаси су на западу а Грци на југу, и свака се та народност наслања на своју компактну масу даље к југу, северу, истоку или западу. Турски су вилајети склапани без икаква обзира на народности. Може бити да би међу реформама у Турској најбитније и најнеизмајније биле ова која би царство поделила у управне области по већини разних народности. А на ту реформу јевропска дипломатија и не помишља.

Занимљива је веома и подела ексархија и хришћанскога њихова становништва по народностима. У Битољском Вилајету има не мање него 11 хришћанских епархија: 1. Велестовићева или Битољска у коју улазе неки делови Битољскога и Прилепски срез; 2. Охридско-Преспанска (састављена из разних административних делова около језера Охридскога и Преспанскога); 3. Дебарско-Кичевска (у коју улази и Велешки Срез Солунскога Вилајета); 4. Мегленo-Хлеринска (у којој су Хлерин, или садања Флорина и Мегленj); 5. Костурска; 6. Корчанско-Преметска; 7. Сисанијска; 8. Гревенска; 9. Кожанско-Србичка; 10. Еласонска, и 11. Драчка. Кварирје те држе старинску деобу, и с тога захватају и поједине крајеве из других вилајета, али су у бројеве ове статистике узети само они становници епархије који припадају Вилајету Битољском. Поштo хришћана има Словена (патрijархиста и ексархиста), Грка, Влаха, Арбанаса, вредно је забележити да их има свега без разлике 469,853, и да су од тога броја 280,350 Словени, што патрijархисте што ексархисте. Занимљива је и деоба Словена патрijархиста и ексархиста по епархијама. Као што смо већ горе напоменули, где је год словенски елеменат живља, ексархисте су

[1] *Гегс, обичан Гегс*, зову се северни Арбанаси.

[2] *Тоске су јужни Арбанаси. Између њих и Гега нам Гегз вид* разлике у дијалекту.

у већини, а патријархисте онамо где је обратно. Тако у Епархији Битољској на 56,884 ексархисте има 23,937 патријархисте; у Епархији Охридско-Преспанској на 64,549 ексархисте има само 3701 патријархиста; у Епархији Дибранско-Кичевској има на 42,598 ексархиста 2,007 патријархиста. Напротив у Епархији Меглено-Хлеринској има на 11,844 патријархисте 6923 ексархисте; у Епархији Костурској на 30,688 патријархиста 13,275 ексархиста; у Епархији Сисанијској на 2539 патријархиста само 67 ексархиста, и у Епархији Кожанско-Србичкој на 4775 патријархиста 2360 ексархиста!

Кад би Турско Царство имало статистике по примеру осталих држава, многа би се нерасправљена питања у њему лакше расправила. Какве су нак турске статистике, и на какав се начин у Турској статистички подаци прибирају, најлепше ће показати оно што г. А. Ростковски говори о изворима овога свога статистичког прегледа. Главни извор г. Ростковском био је турски годишњак *Салнаме*, који се у сваком Вилајету издаје. У том се годишњаку азбучним редом бележе сва села вилајета и њихова удаљеност од главнога вилајетског места, и назначује се број становништва без *разликовања вере и народности*. Ове податке, крајње непотпуне и нетачне, г. А. Ростковски је распоређивао цифрама што су му их разне хришћанске општине давале. То су спискови кућа (венчила) по којима се купи прирез за епархијскога владику. Ове податке г. А. Ростковски је, даље, подвргавао испиту или лично, приликом путовања по вилајету, или преко поузданих људи који нису у вези ни с којом пропагандом, јер за ове последње напомиње г. А. Ростковски да су му навлаш и знајући саопштавали податке нетачне, претеране у корист дотичне пропаганде. Где му је са свим немогућно било да поуздано дође до истинитог броја, г. А. Ростковски је између разних цифара за поједина села тражно средину, држећи да ће така цифра најближа бити к стварном стању. С тога он отворено каже да не може јамчити за потпуну тачност својих цифара и допушта да се оне могу разликовати од стварнога стања са 15 на сто. Али опет зато г. Ростковски се нада да његови подаци дају у главном верну слику што се тиче постотне сразмере појединих народности у вилајету.

Најтугаљивије је од свију питања оно о разликовању Словена ексархиста и патријархиста. Познато је да су се, од старих времена, Словени Балканскога Полуострва поделили у два, иначе врло блиска типа, српски и бугарски. Данас су та два типа представљена политично-просветним средиштима у Софији и у Београду. Широка и пространа зона средином полуострва, од Дунава на низа Вардар и Струму, у таквим је етнографским, политичким, трговачким и језиковним особинама, да може припасти или Београду или Софији, по томе како то донесу политичке или историјске прилике, срећна или несрећна, вешта или невешта политичка и просветна радња Београда или Софије. У томе је питање, и пошто је у томе, малога су значаја надежи, акценти, гласови или чланови. По томе нити су се државама до сад границе заокругљивале, нити ће се (уверени смо) од сад заокругљивати. И овако и онако — Маћедонцима не остаје ништа друго него да уче књижевни језик српски или бугарски, што они у практици непрестано чине. Од старих времена, Маћедонија је до XIII века мењала државно-просветни утицај бугарски или грчки с ређим интервалама утицаја српскога. После XIII века, у Маћедонији се (нарочито северној) коначно утврдио државно-просветни утицај српски, па и пошто је пала државна власт српска, остала је у њој све до после половине XVIII века црквена власт српска (по патријаршији пећској, а у неколико и по охридској). Сама по себи и у својој кући малаксала, просвета српска није се, ипак, према слабим силама својим, растајала од Маћедоније све до половине нашега XIX века. Међу тим у почетку овога века дошао је прелом. Ослободила се, али се од остале своје браће и старих другова у Турској и *одвојила* Србија. Велики задатак да се и Србија организује и просвети, али, у исто време, да се *ни вођење балканских Словена у Турској не напусти*, нити је, у српском народу све до 1875 године, био схваћен, нити извршен како треба. Докле је незаборављени кнез Михаило са својим идеалним родољубљем тражно средства и путе којима се може срушити Турска и из њених рушевина васпоставити некадашње слободне хришћанске државе на Балканском Полуострву, Бугари су му другојачијом радњом, у турском мраку, скоро невиђени, преотимали стварно и практично вођење балканских Словена, спремајући се да некадашњу, за средњих векова тешком борбом створену српско-бугарску равнотежу, у корист бугарскога средишта поремете. Докле је кнез Михаило дизао Српство као турско страшило, спремајући коначно ослобођење, Бугари су се везивали са средишњом политиком у Цариграду, која је бистро уочила своје користи из овога расцепа, па су мирољубивом политиком а верском борбом, отворено против Грка а у потаји против Срба, створили ексархат, из кога се ратом 1876—78 ишчаурила и самостална Бугарска. Српски државници (ни И. Гарашанин, поред свеколиких далеких погледа његових, ни Ј. Ристић, коме је то, као цариградском посланику 1861—67 нарочито у дужност спадало) нису уочили ову прикривену опасност за будућност српскога племена. Никоме није пало на намет да вођење балканских Словена, до Кримскога Рата и до 1860 искључиво у рукама Срба, не упушта у руке Бугарима. Да су Срби сами повели и Србе и Бугаре, или да су с покретом бугарским, у ком било моменту, здружили и Србе отоманске, не би се могао организовати ексархат онако како се организовао 1870, нити би ексархатска пропаганда могла ударити путем којим је ударила, кад је и у Нишу, на вратима кнежевине Србије, подизала епископију и школе бугарске. Па ипак, покрај све бугарске пропаганде, ни данас, после четрдесет година, за ексархатом нису пристали сви маћедонски Словени. Горе изнесене цифре, какве су да су, показују и опет трећину Словена под патријаршијом а са сачуваним осећајем своје народности. Кад се помисли, да грчке владике гоне језик словенски у црквама, убијају народне школе, и старају се свима начинима да те Словене погрче, и кад се узме на ум да је бугарска пропаганда приступала пред те куће и пред те људе и са словенском службом и са школама на народном језику; кад се узме на ум, по том, да су врло чести случајеви где данас, нарочито у Скопљанском Санџаку, где је Патријаршија црквену управу поверила српским рукама, цела села често прелазе из ексархиста у патријархисте и да се у појединим местима размер патријархиста и ексархиста мења у корист оних првих, онда се види да догмати бугарске пропаганде нису тако тврди како се представљају и да је питање о судбини маћедонских Словена још непрестано предмет борбе, и још непрестано отворено. Патријархисте Словене ексархисте су некада звале гркоманима, али се од последњих година ти „гркомани" почињу приближавати к Србима; они, данас, отварају српске школе по Маћедонији, напоредо с ексархистама, и благодарећи слободнијем кретању и промењеним приликама, „патријархисте" се широм целе Маћедоније почињу називати Србима. Ексархисте, називајући себе Бугарима, једнако вичу да увере свет како Срба у Маћедонији нема. Али, у исти мах, они мучким убиствима Срба по целој Маћедонији сведоче сами не само да не говоре истину, не само да Срба има — него и да их се они, ексархисте и бугараши, боје и да их сматрају за опасне. Да друкчије мисле, не би се служили проливањем крви. Зна се откуд тече ова борба, као и коме иде у корист, а зна се и како би се она, за трепутак, могла прекратити. Зна се, исто тако, и од кога долазе сметње неумерености за опште-корисни споразум, па ће време открити и сачувати потомству на коме је одговорност што се међу балканским Словенима не може да оствари ниједна већа и племенитија мисао. Ми смо сигурни да ће при том испиту Срби остати светла образа, јер се зна с које је стране лукавством и подвалама одговарано на искреност њихову.

Према овоме питању и наш статистичар и Руси уопште заузимају или пасивно или одвише тесно гледиште. Г. А. Ростовски бележи да није филолог, и по томе да не може ни покушати да расправи питање: да ли маћедонски Словени припадају народности српској или бугарској. Држећи, ипак, да је маћедонски говор прелаз од српскога

језика к бугарскоме, г. А. Ростовски се одлучио да Маћедонце Словене не уврсти ни у Србе ни у Бугаре, него да их назове само Словенима, који се назив може распрострети и на ексархисте и на патријархисте и на мусломане. За патријархисте г. А. Ростовски каже да „србофилствују“ само у Кичевском и Дибранском срезу, а иначе да су под утицајем грчким; да им је у црквама неразумљиви грчки језик и да децу шаљу у грчке школе, у којима се учитељи старају да их по што по то грчки науче. По овоме би излазило да је у ових људи осећање народности у истини много мање него што је у ствари и да је стање које се описује по *ћиховој драгој вољи*. Међу тим требало је забележити како се Васељенска Патријаршија из петних сила бори да овим Словенима не да ни језика словенскога у цркви, ни народнога у школи (за коју они редовно траже језик српски); да има више од десет година од како ти људи непрестано то траже, али узалуд, од Патријаршије. Ова последња обележила је отворено на границама Скопљанске Епархије границе српске, и даље к југу тражи или Грке или Бугаре, и претпоставља, чак на штету вере, да се Словени одмећу к Бугарима, под ексархатску управу, само да јој не ценају грчко национално јединство у православљу! Та се политика види из стварних поступака Велике Цркве према својој словенској пастви изван Скопљанске Епархије. Може бити да је г. А. Ростовски био завршио свој чланак, када су 1897. оне исте године коју он својом статистиком црта, почеле се ипак и у Битољском Вилајету међу „патрнархистама“ отварати српске школе, *противно одлукама Патријаршије, по закону о јавној настави Турскога Царства*. И кад су те школе прорадиле; кад су, о својим славама, по обичајима хришћанским, тражиле свештенике, грчке су владике, по заповестима из Патријаршије, одбијале те молбе и забрањивале свештеницима да на те славе иду, „јербо српске школе нису отворене с благословом Патријаршије!“ Патријархисте десетинама година траже отварање својих школа прописаним путем од Патријаршије, и криве су, што, по жељама Патријаршије, нису угушиле ту своју потребу, данас толико сувремену, него су прибегле другом допуштеном и законитом средству. И грчка црква у Турској осуђује своје верне што су се, притиснути да као народност мру, послужили јавним законом исте државе у којој је црква. Нити пада на памет Турцима (у њиховој индоленцији), нити Грцима да се не може у једној држави живети а њених закона тако отворено не признавати! И зар није дивљења достојно постојанство ових људи у својој народности при тако тешким приликама? На једну страну скоро неодољиви мамац ексархатске пропаганде иза које се, уза словенски језик у цркви, показивала отворена народносна пропаганда бугарска, а на другу несносна нетрпљивост грчка, која исто тако није крила да хоће да погрчи и однароди ове сиромахе. И кад им нико неће да призна ових заслуга; кад се толико мало значења приписује њихову стварном отпору, који показаше скоро кроз четрдесет година, на нама је Србима да им то признамо, пошто они хоће к нама и с нама, и пошто им нису беспослица старе традиције од XIII до XIX века. И у Русији се самој још једнако не цени довољно овај појав, и тамо се ово питање, сложено из разних обзира културе, политике и народног живота, узима увек потпуно једностранo, само са стране дијалекта. На напомену г. А. Ростовскога да је *Маћедонски дијалеках прелаз од српскога к бугарскоме*, уредништво је „Живе Старине“ додало под линијом да је то „са свим неистинито, јер су само некоји северно-маћедонски говори мешовити, српско-бугарски или бугарско-српски.“ Као да је Маћедонија колико Русија, и као да би толикоме гранању и тако танким прелазима било места! По самој тескоби места, то се тврђење већ само собом пориче.

Играчица у Скадру. Слика *г. Јовановић.*

Али је, при свем том, рад г. А. Ростовскога достојан сваке похвале, јер је покушај да се у садашња заплетена питања маћедонска унесе луча стварне светлости, једина која може помоћи да у њима колико толико сване. Ми његов статистички преглед нарочито препоручујемо онима који су ближе месту и који га могу са стварним знањем објаснити и допунити. Колико би се добило и за политику и за културу, и у опште за науку, кад би се прегледи као што је овај издали и за остале вилајете. И неће погрешке ласно би се исправиле, кад би се само главни пут пробио!

26. јула 1899.
на Трнову Петку.

Ш.-нац.

ЗОРИН ПОЗДРАВ

Просвирује сиво.... лаган дрхтај јоште
Но сивилом горњу ширп крила мрка;
Орошено жижке мири од мајчице,
И стрешки стрмно на сакупље чела.

Промиркује румов на истоку блеском,
Кроз зимску пробија чари зоре руде,
И блажени смешком она здрави редом
Несрећне и срећне, пољуде и луде.

Београд, 1899. *Божа С. Николајевић.*

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— повеља —

ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

(НАСТАВАК)

IV

Пре но што ће да почне да се облачи за обед, г-ђа Елзенова позва Кресовича да се обрачунају. Беше је радозналца какав ли ће им бити растанак. У животу је видала толико навесељака, слатких међу собом као да их је један кројач скројио по истој мери, те је овај човек занимање већ посдавно; а сада пак, кад је имао да оде са сложеним срцем, поче је занимати све више. Била је уверена да ће се његова страст надати на како, па је чак потајно и желела да се изда, зарчући се да ће је судбити једним погледом или речју, ако пређе границу.

Али Кресович уђе хладан као дед, пре као непријатељ него као љубубљен. Госпођа Елзенова, погледавши га, помисли како је и Спирском, као уметнику, пала у очи она глава, јер је била некако особита, како није у других. Беху то врте као од гвожђа, у којима је била бела јача од нителенијеје, са пространо доњеле тупим и у нети мах неумољивим. Спирски је одавно решио да је то један од оних људи којима, кад се ухвате за неку идеју, ишкад ни сенка скептицизма неће помутити њихову веру у њу, нити им сумња потконака способност за рад, бар с тога што с уворини и јаким карактером иде код њих упоредо нависена ограниченост разума. Фанатизам успеха једнако на такој земљи. Госпођа Елзенова, поред свега разума била је и суптше плитка да би то умела назвити. Кресович би обратно на се њену наклоу само онда кад би то био особито леп младић, али пако то није био, појавила се још од почетка према њему као према стварн, и тек ју је Спирски научно да мало боље обрати пажњу на њ. С тога га сада прими дубљано и, поштo му неплати, најави му хладно и равнодушно, као што је обично говорила, али врло љубазним речима: да јој је жао што јој намерени одлазак на Монте Карла, који ће у скоро бити, прече дале односе.

На то Кресович механички метну новац у џеп и одговори:

— Синоћ сам вам сам рекао да нећу ваше да учим Ромула и Рема.

— То ми је особито мило — одговора дигнувши главу.

Очевидно је хтела, бар у почетку, да води разговор церемонијалним тоном и да овај тон наметне и Кресовичу. Али је довољно било погледати на њега, па да се види да је тврдо одлучио да каже све што је намерно:

— Ви сте ми, госпођо, платили правим новцем, па ми немојте сад давати лажно.

— Како то разумете?

— Разумем тако — одговори поносно — да нити се ви растајете са мном због пута нити сам ја с тога захвалио на служби. Новод је други, а какав је то ви знате исто тако као и ја.

— Ако и знам, може бити да не желим о томе ни да чујем ни да говорим — одговори набусито госпођа Елзенова.

Али јој он приступи корак ближе, замеђући при том руке на леђа и испружајући напред главу, која је била скоро ужасна.

— Али треба! — рече с нагласком — прво с тога што ћу до мало отићи, а друго још због печета што ћете дознати сутра.

Госпођа Елзенова устаде измирптена и као у позоришту уврећена краљица:

— Шта то значи?

Али се он приближе још ближе, тако да му лице беше једва неколико цоли од њеног — и поче говорити врло енергично.

— То значи да сам био дужан кријети вас и ваше друштво, а заволео сам вас. То значи да сам због вас пред собом самим постао подлац, за што ћу себи одмерити казну. Али баш с тога нећам шта да изгубим, и ја ми морате зато платити, јер ће иначе бити бедља!

Госпођа се Елзенова не уплаши јер се у опште није бојала мушкараца. Није се бојала ни јектике Кресовичеве, јер ју је местни лекар потпуно умирио у том погледу. За њу је постојало само једно: изненађење, а страх је био за њу срамота. У срцу јој се породи чуђење: „Мађе c'est un vrai oiseau de proie, која је готова да ме растргне!“.. За ону покварену и жељу авантура природу, сваки авантура, нарочито кад јој ласка женскоj страсти, имала је необичну драж. Уз то јој се морао лице бунно против ма чега. Кад би је Кресович молио за један часак среће, да му допусти да јој пољуби њоруб на хаљини, покорно, са сузама и на коленишта, била би нарединла да га избаце. Али овај ужасни и скоро бесни човек, овај представник секте, о чијој су се страшној енергији причале у њеном сталеку баје, учини јој се као нешто тако демонско, тако различно од осталих људи које је дотле видала, да је просто обузе нека сласт. Њему јој беху жељи новине. А опет помисли, да у случају отпора, авантура може узети непредвиђене размере и пређи у скандал, јер је овај бесомучник одиста готов на свашта.

Кресович пак говорашс даље, облевајући јој лице врелим дахом:

— Водим, а немам шта да изгубим! Изгубио сам здравље, упропастио будућност и постао сам подлац!.. Немам шта да изгубим, разумете ли, госпођо?... Све једно ми је: хоће ли на ваш поклон долетети десетина или стотина... Али вама то није све једно. — Затим ју отпи и тајно ће престати — завршивши се!

Госпођа Елзенопој беше још само стало до тога, као женама у опште, да изгледа да је присилсна и да је морала.

За то му се с притворним страхом загледа у лице, које је одиста личило на лице бесомучниково, и завпта:

— Зар хоћете да ме убијете?

— Хоћу да ми платите — не поцшна! — одговори затушљиво.

Затим обледи још јаче, дочена је и заграли, а она поче да се брани. Али се брањање као жена која пада у несвест, којој је страх одузео присебност и снагу.

V

Спирски, довезавши се у Ville Franche, изађе и крете се пристаништу, јер му се прохте да се прати у Ницу чамцем. Чим стиже на кеј нађе познатог рибара који, обрадован кад нађе надајина гоета, подухвати се с правим лигурнјским хвалисањем да га превезе „као ће и на Корзику, па ма Широко пребратио море до Јапа“.

Али је шило само о жалу провокиу, тим лакшу што не беше ни најмање петрића. Спирски седе на крму и поче клизити по глатког површини. За трептај, мпнувши приватне јахте за ужинање, приближише се оклопњацама, чије су се мирне, прше, огромне тртшне јасно оцртавале на подневном сунцу. Палуба Формидабла беше је пачичкана гирландима разнобојних свештљака, због суутрашњега бала за који је и Спирски имао да добије позив. На крајевима брода вијаху се застроји који су, следани

седо, према величини брода изгледали као пигмеји. Гвоздени бокови брода, димњаци, катарке, ветрилске мотке, огледаху се у бистрој води, као у огледалу. С времена на време између оклопница пролазио је војни чамац, из далека налик на прног инсекта који се кретао одмерено помоћу редова ногу. Иза бродова почињао је празан простор где се водо, као обично на излазу из пристаништа, и поред тога што није било ветра, дизала и спуштала лагано, час уздижући час спуштајући чамац у коме је седео Свирски. Сад се приближише високим степама, с десне стране пристаништа, поред којих је пиао сам, правилан пут, а мало ниже било је војничко вежбалиште на коме су се учили трубачи. Назад, обилазећи окуку око које жубораху таласи са широког мора, испливаше на отворено море.

Ван пристаништа увек има по мало ветра, те ваљар поче разлишавати једро, а Свирски, место да опреме Ницу, управи крму на пучину.

И всакаку се право, жућкаши таласима. Сунце у тај мах западаше. Стеновита брда и море посташе пречни. Све уоколо беше мирно, тихо, и тако огромно да Свирскоме и нехотице паде на ум како је пипитован и сићушан живот спрам оних величина које га окружаваху. На једанпут обузе га осећање као да је од свих, својих и туђих, послова остипао некуд врло далеко. Господа Елзенова, Ромуло, Рем, сви познаници и цели онај конпени мравињак, пун грозничавости, немира, ниских амбиција и страсти, смали му се у очима. И као човек који је назпако да даље себи рачуна о свему што се у њему дешава, уплаши се од тога осећаја, јер помисли: кад би господу Елзенову заиста волео, не би му њена слика постајала нејасна, не би се мутила, умањивала и увек би је имао пред очима. Тако је било пре. Свирски се са ти како је негда, кад му се удала она коју је волео, одлазио на пут. Онда је прш пут видео Италију, Рим, Сицилију, море, планине зеричке — и никаки утисци нису му потирали успомену на драгану. У галеријама флоренцијским и римским, на мору и у пустиви она је била с њим, све је гледао њеним очима и свуда се обраћао њој, као да је с њим: „гледај!“. Разлика оних негдашњих лета и садашњих испуни га тугом.

Али та вечерња и морска тишина мало по мало ублажише. Зашли су већ тако далеко да су се обале једва назирале. Сунце зашло, сину једна звезда, друга. Делфини који су се о вечерњој румени вртли око чамца, ломећи воденo огледало оштрим леђима, загњурили су се сада у дубину, и ни од куда не допираше ни гласак. Водена се површина угладила тако да је једро по њеној сасвим падало. На поселетку се иза брегова појави месец, обли море зеленкастом светлошћу и осветли простор докле је око могло досегнути.

Свети Урош Цар Српски. Сликао *г. Урош Предић*.

Настала је јужна ноћ, подједнако и ведра и тиха. Свирски се замо у посматрење од ваљара играч и почео премишљати:

„Све што је око мене не само да је лепо, него је и истинито. Људски живот, ако хоће да буде нормалан, мора бити направљут на пољ природе, расти из њега као што грапчица расте из дрвета, и постајати на основу истих закона. Онда ће бити истинит, а с тога и моралан, јер у самој ствари морал није ништа друго него само сагласност живота са природним законима. Ако ме окружава простора и мир, а ја их појмим само као уметник, али их немам у себи као човек, јер се живот, и мој и оних људи међу којима живим, одвојио од природе, престао да се управља по њеним законима, да налази на њих, него је постао лагање. Све што је у нама — вештачко је. У нама је угашено чак и осећање природних потина. Наши се односи наслањају на извештачености, осећаји су неприродни, душе и страсти болесне. Варамо једни друге и сами себе, и на крају крајева нико није сигуран да ли баш одиста жели оно чему тежи, или да ли ће умети постићи што хоће“.

И наједанпут у сравњењу с оном ноћи, непрегледним морем, звездама, целом природом, њеном тишином, простотом и огромношћу, осети спу силпу огромне лажи у односима људским. Лажом му се учини његова љубав према госпођи Елзеновој, лажом њено познанство према њему, деци, осталим мушкарцима — према свету, лажом му се учини живот у овом жупном примору, лажом садашњост и његова властита будућност: „опколила ме као врежа — помисли — и ја не знам како да се извучем!“ И доиста тако је и било. Јер ако је нео живот лаж, онда шта да се ради? Треба ли се вратити природи? Отпочети неки живот пола дивљи пола есесин? Прекинути с људима и у исти мах постати реформатор? Свирски је осећао да је за то сувише стар и сувише скептик. За то треба имати догматизам Кре-

сопича и осећати зло као покретач на борбу и реформе, а не само као утисак који сутра може ослабити! И често тога паде му на ум нешто друго. Ко не осећа у себи довољно снаге да реформише свет, може бар за неко време утећи од њега и одморити се. Ето, сутра би већ могао бити у Марселју, а за неколико дана негде на морској пучини, стотине миља од обале, од болесна живота и његових лажи и преваре. На тај би се начин све расплело, или бољe пресекло као ножем.

И у један мах га обузе жеља да то приведе у дело, те нареди да се враћају у Ниццу.

— Знер ноћа је у врежи — мислио је — пре снега се зруди да се извуче на ње. То му је први закон — и он је баш сагласан с природом те с тога и морални. Моја мрежа није само господа Елзенова, она је узето све скупа. Сад потпуно осећам да бих, узевши њу, узео и лажан живот. Можда то не би било због њене кривице, него због поретка ствари — али је од тога увек слободно побећи.

И ту ноћ замишљати ипак ће имати кад побегне: огромне пустиње водене и пешчане, непознате пределе и народе, истинитост и искреност њихова принципиног живота, и најзад разноликост догађаја и сву разлику будућих дана од садашњих.

— Требало је да сам то давно учинио — помишљаше. Затим му паде на ум мисао, која је могла наста на ум једино уметнику, да, кад се „нољно“ напушта заручница и одлази се на пример у Париз, онда таки поступак припада „скандалозној хроници“; али кад се умаче чак из екипажа, негде бестрагу, онда се фанат напуштава емаљује према огромној даљини, другује утиче, изгледа оригиналније, и тиме је сасим у лепшем стилу.

— А ја ћу — помишљаше — отићи ђаволски далеко!

Али му се у тај мах из далека указа Ницца као лаванд сијалица. У сред онога лапца, зграда звана „Jetée-Promenade“ сијала се као огромна електрична лампа. Што се чамаци, гоњени снажним ветром, више приближавају пристаништу, свака се сијалица просветала као у огњеном стуб, који је трепорно на покрељивим талаcима прикорским. Та та светлост трже на заносе. — Варош! И живот! — помисли.

И на један мах све му се представише мисли почеше растурати, као привиђења изашла из тишине и ноћи. Ово што је још мало пре сматрао као разложно, за извршење лако, сад му изгледаше гола фантазија, мало и непознато. „О животу, на каки да је — треба водити рачуна. Ко је живео под заштитом његових закона оволико година колико ја, мора се осећати пред њима одговоран. Није тешко рећи: користно сам се њима док сам њихо рачуна — а кад нећам рачуна враћам се природи“.

После ноће мислити трешење — не више о општим теоријама, него о господи Елзеновој.

— С каким бих је правом напустио? Ако јој је живот био извештачен и лажљан, ако јој прошлост није светла — могао сам, знајући за то, не просити је. Сад бих имао права прекинути с њом само када бих пронашао под ње неку ману коју је крила, или кад би ма нешто скривала. Али она ми није скривала ништа. Била је према мени поштена и искрена. Иначе ни у ње нешто што не привлачи, иначе је не бих био просио. По некад осећам да је волим, а што ме по некад обузимају сумње — шта има она за то да испашта. Како му драго, моје би бегство било за њу увреда, ако не и удар.

Ту појми да, сањати о неком бегству, и извршити га — то су за поштена човека два пола. Он је могао само сањати. Раније би био кадар да стане пред господу Елзенову и да тражи да му врати реч, али бежати испред опасности било је противно његовој личној, и његовој породичној, потпуно образованој природи. У осталом на саму помисао да учини храбру жена, срце му се стеже и госпођа Елзенова постаде ближа и милија.

Били су већ на уласку у пристаниште, и за мало па чамац пристаде уз обалу. Свирски плати и, седнувши у кола, нареди да га воде у радионицу. На улици, у сред жагора, зврктања кола и мешања, опет га обузе жалост за оном тишином, оним миром и оном огромном Божјом истинитошћу, с којима се мало пре растао. На послетку, већ близу радионице, паде му на ум опасна:

— Чудна ствар да сам ја, који сам се онако бојао жена и онако био неповерљив према њима, изабрао баш жену која може будити више неповерена но све остало.

У томе као да је било нешто фанатизма, и Свирски би у њему без сумње нашао материјала за размишљање целога вечера, да му слуга одмах на уласку не даде два писма. У једном је био позив за сутрашњу забаву на Форжидабу, другу је било од госпође Лажа, његове газдарице.

Она му је јављала да је отишла на неколико дана у Марсељ, и у исти мах позивну, да је нашла модел који може задовољити и најтананији укус — и који ће доћи сутра.

VI

Сутра дан, око девет часова, дође речено чудо. Свирски већ беше обучен и чекаше нестрпљиво и немирно — срећом се бојаше показа неопрадљана: да прва га погледа задовољан. Модел је био висок, врло складан, глаже жале, лица свтла, врло лепа чела, дутих трепавица и целике свежине. На првом месту Свирскога занесе што је имала „своје властито“ лице и у изразу нешто детиње. „Покрети су јој бајни — мишљаше — и ако је тако сложена, као што изгледа, онда је сигетка! Најмању је за дуго и водићу је са собом!“

Паде му у очи њена несмелост и некако плашљив поглед. Знао је и то да се модели по некад граде плашљиви, али је био уверен да се она не гради.

— Како се зовеш, дете моје — запита.

— Марија Черни.

— Јеси ли из Ницце?

— Јесам.

— Јеси ли кад год била модел?

— Не, господине.

— Од куда ти се прохтело да будеш модел?

Модел се устеже с одговором и мало поцрвени.

— Госпођа Лажа ми је говорила да ћу моћи што зарадити....

— Да, али ти се, као што видим, плашиш. Чега се бојиш? Неће те појести! Колико тражиш што неш ми седети?

— Госпођа је Лажа говорила да плаћате пет франака...

— Она се преварила. Плаћам десет.

На лицу девојчином сину радост и образи јој се зацрвенеше још јаче.

— Када треба да почнем? — запита мало узбуђеним гласом.

— Данас, одмах! — рече Свирски показујући почету слику. — Ено ти тамо преграде; иди, свуци се! Само до паса! Служићеш као модел за главу, прси, и део трбуха.

А она му се окрете, запињена — и руке јој клонуше низ хаљину. — Како, господине? — упита, гледајући га пребледело.

Он пак одговори мало жустро:

— Дете моје, ја радумем да први пут то може бити тешко; али, или си модел, или нисн. Мени треба глава, прси, и део трбуха, нсома ми друге ствари, разумеш! Уз то знај да то није ништа зло, јер ако не будеш ти хтела, тражићу другу.

А говорио је мало неспокојно, јер из све душе жељаше да буде баш она и да не мора тражити другу. Иначе бутање. Модел врло јако побледи, али ипак оде за преграду.

Свирски међутим поче шумно приклачити могаре прозору а намештати их, а при том размишљаше:

— Навикће се, и врло недељу дана смејаће се и сама своје устезању.

Затим изнести соју на којој је имао да лежи модел, узе кичице и поче постајати нестрпљиво.

— Но, шта је тамо? Јеси готова?

Бутање.

— Не! Решавај се! Каке су то комедије!

У том се иза преграде зачу дрхтави глас који покорно мољаше:

— Господине ја сам мислила да... Код нас је невоља, али тако... ја... не могу!.. И кад бисте били, господине, тако добри... само главу... макар за три франка, макар за два... над бисте били тако добри!..

И реч пређоше у јецање. Свирски се окрете прегради, остави качицу отвори уста. Обузело га страшно изненађење, јер модел проговори његовим матерњим језиком.

— Ви сте, госпођице, Пољкиња? — узвикну најзад, заборављајући да јој је мало пре говорио: ти.

— Да, господине!.. то јест... отац ми је био Талијан али ми је деда Пољак...

Наста опет ћутање. Свирски се прибра и рече:

— Обуците се, госпођице. Служићете као модел само за главу.

Али она се очевидно није била ни почела скалчити, јер изађе иза преграде одмах, застиђена, збуњена, још пуна страха, и са траговима суза на образима.

— Како се зове?

— Орнсјевић — одговори, изговарајући мало туђински.

— Познато ми је то име. Је ли давно из отаџбине?

— Деда није био у отаџбини има шесет и пет година. Прво је био у талијанској војсци, а затим у банци у Ници.

— Колико му је година?

— Близу деведесет.

— Отац вам се звао Черни?

— Да. Отац је био родом из Ницe, али је и он служио у талијанској војсци.

— Колико има како је умро?

— Пета година.

— А је ли вам жива мајка?

— Жива је. Станујемо заједно у старој Ници.

— То је добро — рече Свирски. А сад још једно питање: Зна ли мајка да сте хтели да постанете модел?

На то девојка одговори песгурним гласом:

Српски Конзулат у Битољу.

— Хвала, господине. Ви сте... молим за опроштај, али .....

— Умирите се — прекиде Свирски. Ето столице! Умирите се, служићете нам за модел само главу... Шта до врага! Писао вас хтео вређати. Погледајте ову слику. Требао ми је модел сво за ово лице... Али кад нам је то тако тешко, онда друга ствар, нарочито кад сте Пољкиња.

Њој се поново почеше сликати суза низ образе, али га гледаше захвално својим плавим очима, а он наље стакло с вином, пали пола чаше и, дајући јој, рече:

— Пијте, госпођице. Имам негде и пашкота, али ћаво ће знати где су. Молим вас да се умирите.

И погледа је милостиво својим благим погледом, а мало после рече:

— Сирото дете!

Затим се одмаче — и поче опет превлачити погаре па старо место, и у исти час говорити:

— Данас нема ништа од седења. Сунцше сте узбуђена. Сутра ћемо почети рано, а данас ћемо се мало разговарати. Ко би се сетио да је Марија Черни Пољкиња! Дакле деда вам је Пољак? Јелте? Жив је?

— Жив је, али има две године како не може на ноге.

— Не. Мама ме зна. Госпођа ми је Лажа говорила да се на тај начин може зарадити пет франака дневно, па како је код нас невоља... врло велика... онда... писам знала шта ћу друго...

Свирски брзо обухвати очима девојку од пете до главе и виде да слуша истину. О невољи је сведочило све, почев од шешира и хаљине тако излизане да се познавала свака жица, па до изношених рукавица.

— Вратите се ви сад кући — рече — и реците најпи да има неки сликар Свирски, који жели да му ви служите као модел за главу. И додајте да ће тај сликар, по препоруци госпође Лажа, доћи да моли да с мајком дођете у радионицу, за што нуди десет франака дневно.

Госпођица Черни поче захваљивати, не умејући наћи речи, збуњујући се и завлачући сваки час гласом у исти мах пуним и суза и радости. Он пак, видећи шта се у њој збива, рече:

— Добро! Добро! Кроз сат доћи ћу. Изгледате ми врло поштена девојка. Имајте поверења у мени. Ја сам мало дивљак, али много што шта могу приличио да разумем. Договорићемо се о свему, и неповље ће нестати. Ахаљ Још нешто! Не ћу ви давати повећа одмах, да се због њих не бисте морали извлачити, али ћу кроз сат донети

колико буде требало, на рачун. И ја сам пешак био у непољи на знам шта значи брза помоћ. Немате ми на чему захваљивати, то је плаћено! До виђења, дете — кроз један сат!

И заиштавши још за адресу, испрати је по степеницама, а после једног сата седе у кола и наједи да га воле у стару Пицу. Све што се десило, изгледало му је тако необично, да није умео мислити ни о чем другом. Осећао је при том тану радост, каку осећа сваки човек на свом месту кад учини своју дужност и кад може да постане неком прослављење.

— Ако она није поштена и добра девојка — мислио је о госпођици Черни — онда сам ја најглупљи мајмун у целој Лигурији.

Али и не помишљаше да би тако што могло бити. На против, био је уверен да је нашао на прво поштену душу женску и било му је мило што се та душа налази у таком младом и лепом телу.

Кола стадоше пред старом, опалом кућом, близу пристаништа. Вратарка пријатно пресрете пошла Свирском стан госпођице Черни.

— Невоља одиста! — помисли елинар, пењући се по стрмим степеницама.

Мало после закуца на врата.

— Изволите! — чу се глас.

Свирски уђе. Дочека га жена око четрдесет година, у црнини, мршава, жалосна, очевидно изнурена животом, али није имала ничега особитога. Крај ње је стајала госпођица Марија.

— Знам све, и хвала вам од срца! — рече госпођа Черни — нека вас Бог награди и благослови.

То говорећи ухвати га за руку и саже њихо главу, као да хоће да пољуби ту руку. Али он је брзо тргне и, желећи што пре пробити лед првога познанства, окрете се госпођици Марији и, пречећи јој престом, рече слободно, као стари познаник:

— Аха! То је она напричала!...

Госпођица се Марија осмехну на њ у одговор, мало тужно, мало збуњено. Учини му се давна, лепша но у стварности. Опали још да је око врата пецала неку љубичасту трачицу, коју ње није имала — дирнуло га то као доказ да га не држе за ма кога, кад се због њега лепо облачи.

У тај мах госпођа Черни рече:

— Да, Марија ми је све казала. Бог је чувао и њу и нас кад је нашла на човека као што сте ви.

На то Свирски одговори:

— Сама госпођица Марија говорила ми је о тешким приликама у којима живите, али ворујте ми, госпођо, да је чак и у таким приликама срећа имати такву кћерку.

— Тако је — одговори мирно госпођа Черни.

— И ја треба вама да захвалим, јер сам тражио, и тражио узалуд, док ми изненада не паде с неба така глава. Сад сам већ сигуран у своју слику. Само се морам осигурати да ми модел не утече.

И, говорећи то, ишаши триста франака и принуди госпођу Черни да их прими, уверавајући да тиме добија страшно много, јер ће за слику узети, хвала госпођици Марији, много новаца, а на послетку рече да би желео познати „деку“, јер је увек волео старе војнике.

Госпођица Марија, чувши то, отрча у другу собу; до мало се разлеже котрљање столице на точкићима, и дека, коме су сигурно обукли још раније, због госта, мундир и метнули му све ордење добивене у Италији, уђе у собу.

Свирски угледа старачко лице, ситно, пуна бора, с као млеко белим брковима и власима, с плавим, широко отвореним очима које су, погледом, веома личиле на детиње.

— Деко — рече госпођица Марија, сагињући се тако, да јој старац може видети уста и говорећи, не гласно него лагано и разговетно — ово је господин Свирски, земљак, уметник.

Старац управи на њ своје плаве очи и поче га нетремичице гледати и жмиркати, као прабарајући се.

— Земљак? — попови — Да!... земљак!..

Затим се осмехну, погледа њер, унуку, опет Свирског, неко време се напрезаше да говори, и најзад запита старачким гласом:

— А на пролеће... шта?..

Очевидно му се задржала нека мисао, која је прекидала све остале, али коју није умео изразити... Мало после наслони главу на фотељу и поче гледати на прозор, осмехујући се непрестано на ону мисао и понављајући:

— Да! Да!... Баше!..

— Деда тако умех!.. — рече госпођица Марија.

Свирски га гледаше неко време узбуђено, а госпођа Черни стаде говорити о ону и мужу. Обојица су суделовали у ратовима против Аустрије за независност Италије. Неко време су живели у Флоренцији и, тек по заузећу Рима, пратили су се у Пицу, одакле је Черни био родом. Ту је Орисјевић дао њер млађем ратном другу, при чему су у обојица, захваљујући рођацима из Пице, добили службу у банци. Свима је било добро; али пре неколика година Черни погибе при железничкој катастрофи, а Орисјевић изгуби службу због старости. Од тада се почела невоља, јер им једини извор беху шест стотина лира, које је Италија плаћала старосе војнику. То је било довољно да се не умре, мало да се живи. Обе су женске нешто зарађивале шивењем или давањем лекција, али је лето, када је живот у Пици обустављен, и кад се ни од куд није могло одбити зараде, тутало њихову мршаву уштеду. Има две године како се старосе војнику одузеле ноге, често је побољевао, морао се лечити, те им је с тога било све горе и горе.

Свирски, слушајући га опширно причоведање, зашаси двоје. Прво, да госпођа Черни говори пољски горе од њерке. Сигурно се старац, за време свога војевања, није морао одазати толико васпитању кћери, колико доцније васпитању унуке. Ала је друга опасна била за њега пажиња. Ето, помисли, ова унука, овако лепа девојка, могла би, особито у Пицу, у овом приморју где су сваке године залуђивачи бацали милионе, расипати злато пуним шакама, држати кола, слуге и имати будоар постављен атласом. А она је место тога шила у изнајмљеној хољини и сад још је имаше бно љубичаста трака. Значи морала је имати нека сила која је сачувала од зла. „За то — рече Свирски — треба двоје: урођена чистота карактера и поштена традиција. Нема сумње да сам нашао и на једно и на друго.“

И беше му неђу њима добро. Запазио је да код обе женске невоља није затрла трагове доброга васпитања и оне унутрашње лепоте која је урођена. И мајка и њерка примаху га као добротвора госта, а опет се у њиховим речима и понашању виђело да се оне радују што су познале поштена човека, но што им је донео помоћ. Можда су ових триста франака, које је остављао мајци, сачували целу породицу од многих неприлика и тешкоћа, а опет је осећао да су му мајка и њерка више захвалне што се у својој радозналости понашао као човек праведан и деликатан, који је разумео тугу девојчину, њен стид и њено покрвљивање. Најзбољу му, пак, радост учини, то што опази да у несмелости госпођице Черни и у њеним благодарним погледима беше некога немира, који је могла осећати млада девојка поред човека коме је целом душом обавезана и који при том, по њеној Свирског, „није још изашао из течаја.“ Имао је четрдесет и пет година и, поред младога срца, по пеша је сумњао у себе, али љубичаста трака и оно што сазна неома га обрадоваше. При послетку се разговарао с њима с таким поштовањем и осећајем, као са женама из најотменијег сталежа и, видећи да им се тако све више допада, био је и сам задовољан. При опраштању стиснуо обема руке, а кад му госпођица Черни одговори на стисак спуштених очију, али свом снагом своје топле, младе руке, нађе мало збуњен, а глава му тако беше заузета лепим моделом да га хтеђаше мораде дванут питати куда да га нози.

Уз пут мишљаше да не треба радити главу „г-ђице Марије“ са до пола откривеним телом, и стаде сам себе уверавати да је и за слику боље ако на пред засиаде девојке баци нашу лаку тканину.

— Кад се пратим довешћу прави модел, покрићу га и одмах прерадити, да би оне сутра затекле свршену ствар.

Затим возили да тако модел, као што је госпођица Черни, неће моћи најмити стално и водити је са собом. На ту помисао ожалости се јако.

У тај мах се кола заустављше пред родионицом. Свирски плати и оде.

— Дечица за нас! — рече му вратар.

Сликар се трже као из сна:

— Аха! — рече — добро! Дај!

И узевши дечицу из руке вратареве, отвори је нестрпљиво. Али тек што баци поглед на њу, на лицу му се појави чуђење и страх, јер је дечица гласила:

„Крсовачи се убио пре једног сата. Дођите.

Јелена.“

(наставиће се)

Српска школа у Ватољу.

КЊИГЕ ИЗ СТАМБОЛА

ОД СЕВДИЈЕ

VIII.

Дипше је жетва, ено, Сабајде доиле кадо,
Згурене седе баке, девојке, неке млађе;
Шеверан-пашне сруч и горки тутун пију,
Шале се, кричу, бијо у жирит-кицу пију;
С кадром[1] топше служи, жекалом травом ходи
И много јечи, врло за собом око води:
Каодо ми лице жарко; погледи благи моја;
Болнног срца осмех на лицу лево стоји.
Тајанца встрећ бади[2] и жуште шедровани,
А једна стара када кашуље хашуљ-аши.[3]
„Сиђа ти топше служи. Како је крајна, жала!
„Није ли твоја сина мајка усребала?“
Питопше ово слушао. Одговор њихов чуја,
Само сам крадом тихо, дубоко уздихнуо;
А болна душа моја жустри речи чује:
„Може л' усребат' нета, кад сама гребља није?“

[1] Робиња; [2] Јутарња повторка; [3] госпођа мајка.

IX

Да си исито тй на жене
Речника се устрежала,
Можда бих ти, не вјељеж,
С њоме вољал, другу мил;
Но како бих ид'ла тобе
И ободва ока твоја,
Трпа бих ся: нож би оштар
Испустила руко моја;
Место кавје и крекора,
Селам[1] бих ти изчинила:
Грлећи те, на образ ти
Свој бих образ пролонила;
Јер преда ме живи би
С тобом, досте,[2] ова сати,
Кадо уже вре пролећа
Мор-човечиње[3] за ми дзати
И мирисе да осврћ
Девојачку душу моју...
Халал-свак![4] — прекла бих,
Загледани прошлост своју.
И у ситу опраштења,
Ово би ми на ум пало:
Претворила њим досте,
Пријателй правих пало;
А пријатељ од земља —
Непријатељ хич во бина;
Само срце отворено
Свијех мисли не сакрива. —
А кад тобе ја раздрих,
За дуго сн веселт' стала;
Како би се огнетила,
Чиме би се оружала.
На зрачеле бритку сабљу
И ромоја досту своме,
Неука је смејућа се,
Прободе ми срце моје!
На срца ми крвља лоза,
А рана ме јаче боли:
Јер ми дође од онога
Којега ми душа воли.
За мој јаук и јецање,
Вала, била, хич не хајеи!..
Немилосна друго моја,
Одговори: да л' се кајеш?

[1] Пољубац; [2] пријатеља, пријатељица; [3] плава љубичица; [4] крсто ти.

X.

Једко нече куца неко
Домар-халоов на капији.
Отворисмо. Дервиш уђе,
И глас му се зачу тад.

Поздрави ме старац мајку,
За коњак је молио стаде.
Нахрани га, тргнима, стара,
И коњак му мајка даде.

(Јер лутшика који прима
А и странцу новознаста.
Тома ће се на пештеру
Отворити широм врата.)

Сутра дан је дервиш оди
У забавити рако био,
Отказало себи-вакат,[1]
Пројекнуо кревољо.

За сам срчка и весела
Трчкарала око кућа,
И дражала тицу једну,
Коју колах нисе снега.

Ах' где јадна! — тежка врхну,
Искустих је искоћене.
»Ахах!« шикнух; грозне сузе
Облише ми бело лице.

»Кути, чедо![2] старац вели,
На крило ме узе своје;
»Трпи, кћери![3] дервиш зборе,
Милујући власи моје.

»Јер тако је до живота:[4]
»Данас радост, сутра јади;
»Кад се с нама грли срећа,
»Несрећа нас испосади.

»Немој мислит' где је кућне
»Да онамо трва пије;
»Весела се мамаш руже,
»У пресе ти се три ларије.

»Ах' кад нам је рука мала,
»Да тријемо и три треба;
»Јер што кад год скрипне снађе —
»Јадија[5] је то са неба.

»Ти си мала за те ноћни
»Разумети редом госта —
»Ах' ућутит: трпи, кути,
»И то ти је, кћери, доста!«

Сад када ће гоне мору
Мога срца јади дути,
Задрхти ме жалби милој
Дервишеву сриси, буги.

Ове речи ки куг стану
Подгрокавјем сво сиерру...
Какав ми је мајки плаги
За тај коњак и вечеру!

Београд. *Зелена*

РАЗВИТАК ОДИСЕЈЕ

(наставак)

С оном методом, која је нама што се види врло интересантна, ми ћемо упознати избацке на неколико примера. То ћемо учинити испуњујући у исто време дато обећање, да ћемо неке од резултата што су мало час изнесени образложити.

Најприродније је да почнемо с оном песмом.

После скупштине богова с којом Одисеја почиње, Атина сиђе на Итаку, нађе Телемаха и (у облику краља Ментеса) даје му после осталога овај савет:

„За то ти сад препоручујем, да сам размислиш, како ћеш на куће најурити просионце. Дакле сад разумеј и памти добро моје речи. Сазови сутра јуначке Ахајце на скуп, на ми беседи свима, а богови сведоци нека буду. Заповеди да сви просионци оду својим кућама, а матери кажи, ако јој је воља да се уда, нека се врати кући оцу своме, на нека је он с његовима уда и нека јој спреми богате дарове, ако што доликује такој кћери. А тебе, сво, забилно свеиујем, ако ћеш ме послушати. Спреми двадесет мрнара и једну од твојих најбољих лађа, на иди да што пре дознаш о оцу своме, који је већ толико времена далеко од куће, не ће ли те ко могао штогод известити о њему, или не би ли чуо какав глас Зевсов, којим се понајвише свани разбира. Прво иди у Пилу и умиташ божанственог Нестора, а отуда у Спарту плавом Менелају, који се од свију Ахајаца последњи кући вратио. Ако дознаш да је жив и да ће се вратити, онда, и ако ти је тешко, претрпи се годину дана. Ако ли чујеш да је умро и да га нема више, врати се својој драгој отаџбини, постарај се да му подигнеш споменик, дај му подушје на гробу и удај своју мајку. А кад све то извршиш и све то учиниш, промисли се, како ћеш онда све бесне просионце поубијати у својој кући, или јавно, или лукавством“ (стих 269—302; стр. 21—2[1]).

Док се овај говор нарочито не прочи, изгледа да је у њему све на свом месту, па до Кирхофа у то није нико ни посумњао. Али брижљива анализа показује, да је он пренун неспадносги и да је скроз неумесан. Прегледајмо само главније од тих неупутности.

Шта вели Атина у почетку своје беседе? „Телемах ће сазвати Ахајце на скуп, на ће на њему заповедити просионцима да иду куће и дати обећање да ће мајку послати њеном оцу, ако пристане на пресудају.“ Ту одмах можемо приметити, да нам је требало мотивисати сазив збора, јер ми не можемо погодити, зашто се он сазива. Али хајмо даље. „За тим ћеш ићи у Пелопонез да се распиташ о оцу“, наставља Атина. Она не каже: у случају да имаш успеха или, на против, ако би претрпео неуспех на скупу. Тај део савета дакле независтан је од онога што му претходи и не стоји у каузалној вези с тим. Да је наш песник рекао то, што ми разумемо, а не нешто друго, видимо и из речи што их је Атина изговорила при завршетку збора богова: „А ја одох одмах у Итаку, да изговорим сина његова (тј. Одисејева) и да га охрабрим, да сазове на скуп косиате Ахајце, те да забрани просионима да иду кољу његове многобројне овце... а пратићу га и у Спарту..., да пита за повратак оца свога“ (ст. 88—94; стр. 16). То је међутим врло незгодно. Претпостављамо ли успех на скупу ахајском — а није немогуће да Телемахово путовање и распитивање о оцу? А ако се мислило на путовање у случају неуспеха, требало је то нареком рећи, јер се само по себи не разуме. Због оне неупутности, која ћеша последица, налази се нешто даље друга једна. „Ако сазнаш да је отац жив, причекај годину дана, па удај мајор, а ако је умро, удај је одмах.“ Али ако је она пристала да се преуда још на скупштини? Истина из овог је вероватно, да се мислило на путовање у случају неуспеха, али то стварно не мења: неупутност остаје. На онда још нешто. Зар сада Телемах да не тражи пристанак од мајке, него да је преуда у сваком случају? Какав би био то син! Не заборавимо, да је то савет богиње мудрости Атине. Али најгоре стоји с краја оно беседе. „Удај мајку, па онда неби просионце“ гласи он. Зашто да преуда мајку? То има само тако смисла, ако ће њега просиоци после тога да остане на миру. Ма дакле по разумеју, каква би радлога он имао после преудаје да убије просионце. Песник је сигурно мислио онако: „А ако би и после удаље материне просиоци продужили бесчети у твојој кући, онда ћеш промислити, како ћеш их смаћи.“ Али кад се то каже, као што је речено, онда је то учињено врло неумесно.

Ово проматрање дакле довело нас је до резултата, да песник који је ово место спевао не уме ни две мисли просто

[1] Лутрева полатна; [2] гроб; [3] инсмо.

[1] Наводи су сведи из Пашаностовљосова превода, који је исправљан само где је то било неопходно потребно.

логично да веже. Друкчије поменуте неупутности (а има их још) не можемо објаснити. Али то није дошло зацело услед његове неспособности; ко уме и један само правилан хексаметар да начини, не може бити тако неспособан. Остаје нам да потражимо други узрок том чудном факту.

Но пре тога погледајмо још једно место у овој првој песми Одисејиној, јер ће нам оно олакшати посао.

Пошто је Атина оставила Телемаха, он отиде к просноцима. Ту је певач Фемије баш био почео да пева о повратку Грка из Троје. Пенелопа чује песму па растужена њоме сиђе у дворану и замоли Фемија, да јој не буди тужне успомене и да пева што друго. На то јој Телемах рекне, да их остави на миру, и, кад га она послуша, он сасвим изненада проговори просноцима поред осталога и ово: „А сутра, чим сване, гледајте да се нађемо сви на зборишту, да вам на чисто кажем своју вољу, па да одлазите из моје куће. Тражите ви себи друге гозбе и заредите један до другога, па трошите своје имање. А ако вам је милије, да без накнаде упропашћујете туђе, ви чините тако и даље, а ја ћу за сведоке позвати вечите богове. Да бог да, да вам се врати! Да бог да сви без освете пропали у мојој кући!“ (ст. 372—380; стр. 24).

И с овим говором има више незгода. За што је он тако страстан? Томе не видимо повода. Даље нашто да Телемах тако пређа просноце, кад сутра хоће у миру с њима да се растане, ако то буде могуће? Такав говор може само да му поквари ствар. Али је главно ово. Зар Телемах тако мало верује у успех свог сутрашњег предузећа, да може завршити говор овако? Па зашто онда сазива збор?!

После овога можемо прећи к објашњењу. За то нам треба само упоредити с овим што смо прегледали другу песму Одисеје, где се прича, како је Телемах извршио Атинин савет.

Сутрадан у јутру сазове Телемах збор. Ахајци дођу на позив, али не знају ко их је сазвао и зашто. Узима реч старац Египтије и пита о том збор. Онда Телемах устане и изјави, да је он сазвао Ахајце а то с тога, што је у великој невољи: на његову су кућу навалили бесни просноци, он је слаб те им не може ништа, нека га дакле узму Ахајци у заштиту.

Станимо ту часком. Казали смо напред, да је код савета Атининог у I песми једна незгода и то, што сазивање збора није мотивисано. А како је овде? Телемах је сазвао Ахајце да се пожали на обесне просноце и да моли за заштиту, којој има право да се нада. Овде је сазивање сасвим оправдано, и ми ништа не запињемо за њ.

Телемахов говор троне све Ахајце, осим просилаца. Један од њих, Антиноје, устаје и вели, да нису тој Телемаховој новољи криви просноци, него Пенелопа, која их вуче за нос; с тога се они неће махнути Одисејеве куће, а Телемах, ако жели да буде на миру, нека натера мајку да се уда за кога од њих. На то Телемах одговори, да он не може своју матер терати да се преудаје, особито кад још не зна ни шта је с оцем.

Хотел Београд у Битољу.

Како је то различно од онога што смо видели у првој песми! Тамо треба Телемах да тера мајку натраг оцу; то се види и отуда, што он има на збору да изнесе предлог о том. Даље, тамо смо нашли да је неупутно, кад Атина, богиња мудрости, саветује Телемаха да уда мајку без питања да ли она на то пристаје или не; овде видимо да се Телемах револтира на такав предлог. — Али хајдмо даље.

Пошто је одговорио, да он не може мајку терати да се преудаје, Телемах још једном апелује на срце и образ просилаца. Ако пак ни то не помогне, онда му остаје само да позове богове да га освете: „Него, ако имате поле стида“, вели он, „идите из куће и тражите себи друге гозбе и за-

редните један до другога, на трошите своје имање, а ако вам је милије, да без напнаде упропашћујете туђе, ви чините тако и даље, а ја ћу за следеће позвати нечите богове. Да бог да, да вам се рати, да бог да сви без изузетка пропали у мојој кући" (II 138—145; стр. 33).

То су исте речи, које је он проговорио у очи тога дана просионима по Пенелопину одласку из дворане. Али, кад упоредимо ова места, шта налазимо? Као и досад свуда: овде је све у свом реду, док је напред било пуно неумесности. Овде је страсност оправдана: Телемах чини испад, над је видео, да нема успеха ни код просилаца ни код народа, који се попаша сасвим пасивно. Осим тога тон је тај разумљив и с тога, што Телемах рачуна да ће можда и њиме побудити слушаоце.

И није се преварио. Кад он доврши горње речи, устане пророк Халитерс на пророчке, како ће се Одисеј скоро вратити и саветује просионе да оставе Телемаха на миру. Али просиони остају при своме: један од њих, Еурином, њима опет, да се они неће махнути Одисејеве куће, док Телемах не натера мајку да се врати свом оцу. Због је и даље настиван. Онда Телемаху не остане друго но да устуни. Али он не може нипак да учини просионима са сним по вољи. Најпре мора сазнати, шта је с оцем. Он ће дакле отиловити у Пелопонез, распитати се о оцу, та ће онда, у случају да је Одисеј умро или да се не врати за годину дана, учинити како просиони предлажу, јер нитче му нема помоћи.

И ово је, као што се види, све у реду: путовање је мотивисано.

Наше је упоређивање дакле показало, да је у другој песми психолошки развој мотива природан, да је у њој све логично и консеквентно, да је све на свом месту, док је у првој песми све противно ком исте ствари.

Кад би нам било потребе овде упоредити и језик те две партије, нашли бисмо нешто слично. И у изразима подударају се прва и друга песма неколико пута. Увек у тим случајевима израз је са сним поређан у другој песми а у првој је више или мање незгодан, неумешан, неодређен и т. д.

Али што смо ми добили овом аналисом? Пре свега она нам каже, да је једна од оне две партије што смо их упоређивали израђена према другој: толика сличност у мотивима на чак и у изразима не може бити случајна. Али је особито важно што нас не налази, да оне нису на од једног песника, него да су их двојица испевала: јер није могуће да један човек своје рођење исто не може да разуме, нити је вероватно да један песник исту ствар једанпут онако лепо испева као што је то у другој песми, а други пут сасвим слабо. Питање је сад, ко је према ком млађе? На ће није ни мало тешко одговорити. Оригинал је увек у сличним изузећима природно и коректно. То је један принцип за ову врсту истраживања. На основу њега нам у овом конкретном случају можемо поуздано тврдити, да је друга песма оригинал а прва копија, дакле и да је друга песма старија а прва млађа.

Но тиме још нисмо показали узроке чудноватим фактима што смо их констатовали у првој песми. Јер, као што смо рекли, слаба намет песникова није довољна да то објасни. Погледајмо још једном садржину ове партије. Има ли још каква разлика међу њима? Којим редом иду мотиви у њима? У једној једним а у другој другчијим. Ето где би могао лежати узрок за стварне неупутности: конзервисте што смо је у првој песми нашли могла би бити последица неразумног размештаја мотива друге песме. Језичке несгоде дошле су нам услед механичког делања песника, тј. што је он изразе, замишљене за једну околину, пренашао просто у другу слично, али не једнаку.

После свега онога можемо прећи на питање: а ко је исвешао прву песму? Ми смо рекли за „прерађивача" (а то је требало казати и за Кирхофова „редактора"), да је то био са сним слаб таленат и да му се рад своди на пређење. Анализа досадашња показала нам је, да та карактеристика потпуно пристаје за песника Атинина савета и Телемахова испада на просионе у првој песми. Проучимо ли и остатак I песме осим прних 87 стихова, наћи ћемо да је у њему садржина сва позајмљена, дакле да у њему има ништа неупутности, на последку, да је састављен на исти начин на који су сви састављени. Просиони се понашају потпуно као у песми XVIII; одатле је узето и како међу њих силази Пенелопа и како му Телемах тера из дворане; новат Фемије је личност из песме XXII, а понашање му је из песме VII. Од неупутности да поменемо само једну. Стих 437 гласи: „седе на кревет и скиде дугачки хитон" (Телемах). Дугачки хитон, то је од прилике кошуља дугачка до ногу. Може ли се таква кошуља да скине, над се седне? Врло је вероватно, да је то испало тако, што у Илијади (II 42) има исто сличан стих: „Седе у кревету и *мекуре* дугачки хитон". Што се на последку тиче начина, на који је тај део Одисеје састављен, рећи ћемо у опште, да у њему има мноа стихова позајмљених из Одисеје и Илијаде. То само потврђује факта да прва песма чини увод у Телемахију" и да је она врло плад комад, јер није нигде у Одисеји употребљена.

Остало нам је још само почетак, прних 87 стихова. Кирхоф је држао тај комад за почетак своје „Троадисеје", тј. но њему стих 87 стихова прне песме стајали су приблтно на место данашњих прних 27 стих. исте песме. Јер лошто је доказао, да су ових 27 стихова дошли тек доније еде су сада (од њих су двадесет позајмљена на разних делова Одисеје?), он је мислио онако: Нетој песни, у којој се прича о Херијином силаску на Калипсино острво, потребан је један збор богова, међутим Атина не треба никакву одлуку с Олимпа да би се могла спустити до Телемаха ради познатог нам савета. Кад би дакле збор богова како се опнсује у почетку прве песме врло добро стојао и у почетку исте песме, зар није природно узета, да је њему приобћено ту и било место?

Ако што се види, хипотеса је врло оштроумна; али ми је не ћемо моћи усвојити. Има околности које нас нагоне, да сматрамо прну песму за недељну.

Пре свега код тих прних 87 ст. наше Одисеје ми налазимо исти крпеж који смо констатовали свуда иначе у првој песми. Већ тога Кирхофово напињање изгледало би невероватно. Али ово сасвим сада пред фактом да у том комаду има доста позајмица из „Телемахије"; тако нпр. 29 до 31 стих израђени су према ст. 197—189 четврте песме (да није било обрнута сведочи то што на првом месту стихови имају сасвим коректну). Комад који је зајмио из „Телемахије" мора бити од ње млађи, дакле није се могао никако налазити у „Старијој Одисеји".

Нпак ћемо ми поменути још један разлог за ово напињење. У почетку прве песме каже се отприлике ово: „Сви Грци што су се били спасли налазили су се код куће, само се Одисеј још не беше вратио". Кад та стихови стоје на данашњем свом месту, нема с њима никаквих тешкоћа; јер се у „Телемахији" говори о Агамемнонову и Менелајеву повратку из Трое. Али у Кирхофовој „Троадисеји" нема нигде речи о ком Грку што се вратио из трој. рата, те бисмо се код поменутих стихова морали питати: Ко се то спасао и ко се налазио код куће? Тако је и с оним, што мало доније Зевс говори о Егисту. У „Старијем Одисејеву Ностосу" нема о Егисту и убијству Агамемнонову нигде ни речи; међу тим у „Телемахији" догађаји се тај често помиње (нпр. стих 298, на у Пили и Спарти о њему сваки говори).

*

Пошто смо овако довољно уносили „прерађивача", који нам је управо створио Одисеју каку је данас читамо, и пошто смо научили, по чему ћемо његове додатке моћи разликовати од осталога, да пређемо на истраживање ово кога од главних спевова што их је он употребио за свој посао.

Узимо најпре Видазновичеву „Старију Одисеју", коју нам је сачувала, на пожалост, само једна рукопис из које је постала и пожалимо такође да она није била једноставан рад.

Калипсу је створила песма V данашње Одисеје. Јер мимо оно што се ту прича о Калипси стари у главном нису ништа знали. Што се о њој у Одисеји иначе помиње, све је постало под утицајем V песме. Тако је и с митом о Калипси уопште: што он зна долази или из те песме или из данашње Одисеје. То су разлози да не може бити сумње о Калипсином творцу.

Песма V употребљена је у песми X и XII. То ће показати ова неколика разматрања.

У п. X сусреће Херма Одисеја, који је пошао ка Кирки, кад је чуо да му је она другове претворила у свиње, па га учи шта ће радити кад изиђе пред богињу: Кирка ће покушати и њега да претвори у свињу, али кад га она дирне штапићем, он нека насрне на њу са сабљом; она ће се поплашити и позваће га да спава с њом; тај позив он не ће одбити, али под погодбом да му се богиња закуне да му не смера ништа рђаво. Одисеј чини тако и говори Кирки на њен позив овако: „Кирка! како можеш захтевати од мене да будем према теби благ, кад си ми другове у својој кући претворила у свиње, а сад мене лукаво у ложницу зовеш, те да ми, кад се свучем, одузмеш моћ моју! Нити бих ја ушао у твоју ложницу, док ми тврду веру не би задала, да мени нећеш измислити неко друго зло“ (ст. 336—344; стр. 189). Упоредимо ово место с п. V ст. 160 и даље. Ту се прича, како Одисеју Калипса, која се читавих седам година на све начине трудила да га задржи код себе и да му избије из главе Итаку, наједанпут, сасвим изненада, вели, нека гради сплав, јер му је слободно поћи кући. Одисеј се ужасне на те речи и одговори: „Ти си друго нешто измислила, богињо, а не да ме отпустиш, кад ми заповедаш да на сплаву прођем кроз грдно, страшно и ужасно морско ждрело, кроз које не би прошли ни брзовози са згодним Зевсовим ветром. Нити бих ја у сплав ушао преко твоје воље, док не би дала тврду веру, да не ћеш измислити друго што, рђаво мени (стр. 98).“ Последња реченица у оригиналу гласи с малим изузетком сасвим као у X: *οὐδ' ἂν..., εἰ μή μοι τλαίης γε, θεά, μέγαν ὅρκον ὀμόσσαι, μήτι μοι αὐτῷ πῆμα κακὸν βουλευσέμεν ἄλλο.* Али док је овде свака реч на свом месту, дотле по нешто у V песми није сасвим беспрекорно. И ако за то превод није најзгоднији, ми ћемо поменути један-два случаја. У V п. Одисеј на речи Калипсине чини два приговора: прво, поћи на сплаву врло је опасно предузеће, и друго, он неће да је остави, ако она то не жели. Онда је оно *нити* као пред другим приговором разумљиво. То није међутим случај у п. X; ту тој речи нема места. Тако исто и израз *мени* није потпуно на свом месту у п. X, јер се ту не може мислити на Одисејеве другове као на противност, пошто би то значило да њих Одисеј оставља на милост и немилост Киркину. У п. V он је беспрекоран, јер Одисеј на Огигији нема више никога од другова. Напосл. и оно „друго што, рђаво мени“ сасвим је добро овде; напротив у п. X тешко да је песник хтео рећи да се Одисеј боји е ће му Кирка учинити друго неко зло а не оно што је покушала, тј. да га претвори у свињу.

По познатом нам принципу из овог излази, да је наше место у X песми израђено према дотичном у песми V.

Улица у Битољу.

До истог резултата долазимо и другим путем.

Шта стоји у п. X после наведених речи? „То јој рекох, а она ми тврду веру даде, као што јој заповедих, а кад је то учинила била — легох с њоме у ложницу“ (ст. 345—7; стр. 189). Ништа више. Међутим у п. V Калипса испуњује Одисеју вољу исто тако детаљном и за ситуацију карактеристичном заклетвом: „Честита богиња Калипса насмеши се, кад Одисеј то изрече, и помиловавши га руком, рече: „„Ти си заиста наметан а и лукав човек, кад си се досетно да ми то речеш. Тако ми земље и над нама широког неба, и тако ми подземних вода Стиксових, заклињем ти се највећом и најстрашнијом заклетвом блажених богова, да ти нисам никакву несрећу смислила, него мислим и светујем ти да чиниш оно, што бих и ја чинила, кад би мене така невоља постигла. Мој је дух праведан и срце ми у прсима није никад гвоздено но увек милостиво било“ (ст. 180—194; стр. 99). Може ли бити сумње о том, која је од ових сцена оригинал, а која копија?

Исто тако, као што је напред напоменуто, употребљена је п. V и у п. XII. Ми ћемо се опет задовољити с једним доказом.

Једно место и. V понавља се двапут у и. XII и оба пута неуједначено, док је оно у и. V бесмислено. То је V 39(12): „и тада пресta ветар и настаде тишина“, као XII 168(9 и XII 400 (с малом модификацијом). Погледајмо само последњи случај. Одисеј с друговима не може да отплови с Тринакије шест дана, јер дувају непогодни ветрови — северац и источњак. „Седми дан“, стоји на то, „престаде олуја и ветар и ми се укрцасмо, напустивши катарку, разапевши бела једра и наџесмо се на широко море“ (стр. 233). Ово је сасвим јасно: Одисеј може да отплови што пре пошто нема ветра. Али пошто се ту песник нетачно изразио! Ветар треба и за пловљење, једно; друго, није Грке задржавало то што су ветрови били јаки, него што су дували у неповодном правцу: правац је требало дакле да се промени а не јачина ветра.

Али осим и. V употребиле су и. X и XII још један сиев. Срећом ми смо у стању данас у неколико тај њихов други изнор да реконструишемо. Пре свега његова првобитна форма није нам очувата него је промењена: нестала је причање било у 3. лицу, док сад у X и XII и. Одисеј сам прича своје доживљаје. Откуда изведимо ли то? У и. XII прича Одисеј, како су његови другови на Тринакији, док је он спавао, појели Хелијеву товеду, и наставља овако: „Међутим ја се пробудим... осетим пријатан мирис печеног сала и... заиапем безсмртним боговима: „Оче Зевсе и остали вечити благи богови! Ви ме на моју несрећу успавасте; а другови моји, оставши овде, грдно преступише“. Одмах оде Ламетија да јави Хелију, да смо му краве поубијали; а он одмах тужним срцем завапи безсмртницима: „Оче Зевсе и остали благи вечити богови! Казните Одисејеве другове, који ми од беса поубијаше краве, што бејаху моја радост...“ На то му Зевс, скупљач облака, одговори: „Хелије!... Ја ћу им скоро силним громом разбити лађу у сред сињега мора“. *Све сам то чуо за од легокоте Калипсе*, која је, као што сама казиваше, чула од гласника Хермеа да ће тако бити (ст. 374—390; стр. 232—3). У овим речима имају ствари које нас, кад добро промислимо, морају изненадити. Назначавати изнор ради потврде онога што се прича, сасвим је нецотетски. То је једно. Друго, она је свакодна на врло непогодном месту, може се рећи на најнепогоднијем што је могла добити. Јер кад песник хоће да исприча две радње које се збивају у исто време, он их стиква или једну иза друге, или једну у другу, али увек где се у првој известан део свршава, где има као неки одмор. А како је у нашем случају? Епизода о којој је реч уметнута је, но на месту где никакна одмора нема. Тај необичан положај њен дао би се објаснити само у једном случају: кад бисмо могли узети, да је Одисеју било познато да је Ламетија похитала Хелију баш у тренутку кад се он приближао лађи, и да се сцена између Хелија и Зевса догодила баш између тог тренутка и Одисејева доласка. Али тај је случај искључен, јер онда је песник морао претпоставити да је Херма и то казао Калипси и она Одисеју, а то би било тако бљутаво, што је просто није могуће. — Чиме сад да се објасне ове две нелогоде? Пошто се оне у првобитној концепцији не могу разумети ни код најсавршенијег песника, то је неопходно да оне нису првобитне него да су доцније услед накнадног делања. У чему би нам оно било, види се лако из тога што тих тешкоћа нестаје за један нах, кад причање у првом лицу преобратимо у причање у трећем лицу (разуме се, изостављени последњу реченицу у којој се казује, откуда Одисеј зна оно што прича). Према томе имамо право узети да је то и била првобитна форма.

Питање је сад, шта је све на тог изнора у данашњој Одисеји? Одговор налазимо у факту, да је од почетка приче о Кирки до Трипакије све нераздвојно везано. Од тог старог снева био би дакле остатак главни део песке X и XII.

Тако смо успели да покажемо два хетерогена елемента у партијама које су, поред осталих, чиниле по Видамовицу првобитну Одисеју. Али није само то резултат овог разлагања.

Доказано је напред да је Калипсу створила песма V. Шта је било онда с Одисејем пошто је отиловио од Кирке у главном изнору и. X и XII, кад он није знао за Калипсу? Природно је, да је он ту непосредно од Кирке долазио к Фејачанима. И чудноватим случајем у Одисеји се сачувала та верзија на једном месту. Она само потврђује тачност нашег закључка, у толико пре што се може доказати да је ну на давашње њено место стајало изутер песке X и XII. То је место XIX 273—80 и гласи: „(Одисеј) је, *крвољубље се с острва Трипакије*, изгубио на свом моју свс верне другове своје и просторну лађу, јер се разлећоше Зевс и Хелије, коме Одисејева другови праве поубијаше. Сви они изгибоше на бурноме мору и само се Одисеј спасе на катарци, јер га вали избацише на сухо код *острви богу мелих Фејачанко*, који га срдачно примише итд.“ (стр. 359—60).

С друге стране, кад је првобитно засебна песма о Калипси додана с преда причи о Кирки и Одисејеву доласку на фејачко острво, она мора бити својим завршетком слељена негде с том причом. Тачно границу између њих поставити не можемо, јер оне нису механички састављене; али свакако сиоj ће бити на крају и. V, где је представљена бура; Одисеј је пошао од Калипсе на сплаву и она да му предсгоји на путу опасност — она бура прпада дакле песми V; али она припада и песми VI. јер Одисеј не иде избачен на фејачку обалу а нагим га је начинила бура. Прочувши бриклизије тај исход и наћи ћемо да у њему имају поколике иегледе које се овом хипотезом лепо укладају. За то говори и она противуречност. У и. V ст. 344 каже Леукотеја Одисеју: „Скини те хаљине, пусти твој сплав ветровима и плиткј овом снагом твојих мишица *до земље фејачке, где ти је суђено да се спасеш*“ (стр. 104). Међутим на крају те песне, а тако у и пос. и. VI Одисеј не зна где ја: „Ајде мени!“ вели он „на чију ли сам земљу сад опет дошао? Да ли су охоли, дивљи и неправедни они људи? итд.“ (стр. 114). Обе верзије не могу бити од једне руке, дакле граница мора бити негде између њих. Али, као што сно рекли, спој је учињен контаминацијом, те се одређена међа не може да означи: јамачно је контаминација почела још од V 371, тј. од места где Одисеј узјаше на греду (ст. 104).

На завршетку да споменемо још шта је научдовачење и, видећемо поред још једног примера, једновременог у Одисеји код песме о Калипси. Она је једна целина, завршена, према томе једна засебна песма (Einzelgedicht). То се види отуда, што она не претпоставља ништа нарочито а уопште ништа не припрема: Ми знамо да Посејдон није ниште гневан на Одисеја и да ће наш патник најзад зацело доћи к Фејачанима; тиме нам је речено и да ће се он њих кратити, јер по миту (а он је био познат старој публици) Одисеја су Фејачани довезли на Итаку.

Н. Вулић.

(наставиће се)

* * *

(М. ЈЕРМОНТОВ)

Пред крштака светог храма,
Стајао је просјак худе;
Тужна лица у сузама,
Просио је милост људи.

„Кору хлеба!“ – у јауку,
Парчиће просјак јадни, —
Ал' у блуду, суху руку
Нико смусти камен хладни!

Тако и ја молећ' тебе,
Љубав твоју, — тај'ке дане,
Варао сам камен себе...,
И трпо сп од обмане!

Алексинац. *Милорад М. Петровић.*

АЛБЕРТ

ЈЕРМОНСКА
ЛАВА ТОЛСТОЈА

(НАСТАВАК)

Необично нешто догоди се са свима присутнима, необично нешто осећало се у мртвоме миру који наступи после Албертова свирања. Као да је сваки хтео али није могао исказати шта то све значи. То јест за што је тако светла и топла соба, за што су девојке нелепшанственије, за што је зора на прозорима, за што је уабуђена крв и откуда ови чисти утисци већ пролетелих звукова? Али нико овоме човеку. Дође му на памет да га узме под себе, да га одене, да му нађе ма какво боље место — укратко: да га истрене из овог понижености положаја.

— Шта, ви сте уморни? упита Делесов приласећи му. Алберт се осмехнуше.

— Ви сте прави таленат, требало би да се озбиљно бавите о музици, да свирате пред публиком.

— Хтео бих да пијем, рече Алберт као пробудивши се. Делесов донесе вина, и музикант сручи у се две чаше.

— Славно вино! проговори.

— Меланхолија — дивна ствар! рече Делесов.

Манастир Буково код Битоља.

и не покуша да о томе шта каже; на против, скоро сви они који немађаху силе да се помире с оним што им открише нови утисци — бунише се против њега.

— На инак дивно свираш! рече официр.

— Изванредно! одговори Делесов рукавом отирући крадом своје образе.

— Ама, господо, време је да се већ иде, рече приликујући се и спремајући онај што је жалочас лежао на дивану.

Алберт је за то време седео сам, у другој соби, на дивану. Наслоњивши се рукама на своја колена, он је зијевајући, пружавши рукама бришао своје лице, забацивао косе, осмехујући се у потпуној срећи.

Доста се новца накупило, а Делесов уседе на се да му га преда.

Осим овога, Делесову, на кога је музика учинила силан и необичан утисак, дође мисао да помогне те учини добро

— О! да, да, смешећи се одговори Алберт: али опростите ми, ја не знам с ким имам част говорити; можда сте граф или кнез: да ли би ми могли позајмити нешто пара? — Он пућута мало. — Ја ничега немам, ја сам човек сиромах. Ја вам не могу пратити.

Делесов порумене, не осећаше се најугодније, те брзо предаде музиканту сакупљени новац.

— Велика вам хвала, поче Алберт докопавши новце: — дајте да сад свирам; а свираћу колико год хоћете. Само мало да пијем, да попијем, додаде устајући.

Делесов му донесе још вина и замоли га да седне поред њега.

— Опростите ми, ако будем отворен према вама, рече Делесов: ваш ме је таленат веома заинтересовао. А изгледа ми да сте у најбољем положају.

Алберт погледаше час у Делесова час у газдарицу која уђе у собу.

— Допустите ми да вам понудим своје услуге, продужи Делесов: ако би осећали потребу у буди чему ја бих се веома радовао ако би се за време код мене наставили. Живим сам, па ћу вам можда бити од користи.

Алберт се осмехну и ништа не одговори.

— За што не примите са захвалношћу, рече домаћица: разуме се да ће то за вас бити права благодат. Само ја вам то не бих препоручила, настави она окренувши се Делесову тресући главом у знак одрицања.

— Врло сам вам захвалан, поче Алберт стежући влажним рукама руку Делесова: али само, молим вас, дајте ми да сад свирам.

Али се остали гости већ спремаху да иду и, на да их је Алберт на све начине задржавао, изађоше у предсобље.

Алберт се опрости са домаћицом на патанкушки похабану капу и стару летњу алманаху изађе заједно са Делесовим кроз кућно врало.

Када Делесов седе са својим новим познаником у каруца и када осети овај пријатни задах пријатеље и пријатеља, каквим је обиловао музичар, поче се кајати за свој поступак и стаде себи пребацивати за детињу женску срџа и недоследности. Уз то — све што је Алберт говорио, било је само глупо и покварено а уз то га још страшно ухвати шиње на ваздуху те баш огади Делесову. „Шта ћу да радим с њим?“ помисли у себи.

После једног четврт часа ућукну Алберт, капа му паде с главе крај ногу, а сам се завали у један крај каруца и захрка. Кола су равномерно шкрипала по смрзнуту снегу: слаб зорин сјај једва је пробијао кроз замрзла окна.

Делесов погледа у свог суседа. Дуго тело покривено плаштом лежало је као мртво поред њега. Делесову је изгледало као да се глава са великим, мрачним носом клати, али загледавши боље примети да је оно, што је он држао за нос и лице, било спарчена коса и да је право лице било ниже. Он се маше и разабра црте Албертова лица. Тада га лепота чела и мирно скупљених уста поново изненади.

Делесов, под утицајем нервне малаксалости, бурних а непроспаваних јутарњих часова и слушање музике, поново се, гледајући оно лице, пренесе у блажени свет који утледа њоме: поново се сети срећног и великодушног доба младости, те престаде кајати се за свој поступак.

У том је тренутку опет искрено и топло волео Алберта, те се тврдо реши да му буде од помоћи.

IV.

Други дан ујутро, када га разбудише да иде на дужност, угледа Делесов, са непријатним дивљењем, да је поред њега стара слуга, стари кинобран и часовник на сточићу. На шта ће и хтео да видим ако не оно што је увек поред мене? уништа самога себе. Ту се сети ирних очију и спарчена осмеха пуног среће; мотив „меланхолије“ и цела чудна прошла ноћ прође му кроз уобразиљу.

И требало је, на послетку, да разишиља да ли је урадио добро или не, доведавши к себи спарчена. Одевајући се, у мислима је распоредио дан; узеде хартије, наједе потребне наредбе за кућу и журно обуче шињел и кабаче. Пролазећи поред ручаонице завири кроз врата. Алберт, завргнув лице у подлагавшк, у пријатној и нецепаној кошуљи лежао је и мртвим сном спавао на салонџанском дивану, на који су га мртвог пријатељи положили. Делесову би неугодно и непријатно.

— Отиђи, молим те, до Борџуховског, па замоли виолину за дан два — за њега, рече своме слузи: па када се пробуди, дај му кафе и што од мог рубља и старог одела. У опште са свим га задовољи. Молим те.

Враћајући се кући дошао у поче Делесов, за дивно чудо, не затече Алберта.

— А где је он? упита.

— Отишао је одмах после ручка, одговори слуга: уједе виолину па оде обећавши да ће доћи кроз један час, али га ево све до сада нема.

— Хм, хм, досадно проговори Делесов: а за што си га пустио, Захаре?

Захар је био петроградски лакај који је већ осам година у служби код Делесова. Делесов, као сваки, и неховине му је поверававо своје намере и радо је хтео знати све што и он мисли о његовим подузећима.

— А како бих смео да га не пустим? одговори Захар играјући ланчићем свога часовника: да сте ми, Димитрије Ивановићу, рекли да га задржим, остао би у кући. Али ви сте ми само о оделу говорили.

— Пхи, досадно! А шта је радио без мене?

Захар се осмехну.

— Доиста може се назвати вештак, Димитрије Ивановићу. Чим се пробудио, одмах затражи хадере, па се онда забављао с купарицом и момком из суседства. Баш смешан... Али доброг карактера. Дао сам му и чаја, донео му и ручка али сам ипак што јести, све је и мене позвало. А што спира на виолину, сигурно је да таквих вештака нема ни код Илера. Таквог човека и вреди држати. Кад нам је свирао „Вихрь по матушкѣ по Волгѣ“ — просто као да човек плаче! Добро, богме! Чак су се са свих спратова скупљали људи у наше предсобље да га чују.

— Ја, а је си ли га одвео?

— Како! Дао сам му вашу пресвлачницу и свој огртач. Таквог човека и вала помоћи, баш красан човек. — Захар се осмехну. Сви ме заинтекују у каквом сте чину, имате ли великих познанстава и колико имате кмета.

— Добро, добро, само га треба наћи сад и не давати му ништа, јер ће тиме само горе бити.

— Цела истина, прекиде Захар: иди се да ниje баш најбољега здравља. Код нас, код старог господара, био је неки момчић...

Делесов, који је већ давно знао историју тог пријатног момчића, не допусти Захару да је довршн, већ му нареди да спреми све за ноћ, па да одмах иде да уради Алберта.

Кад леже у постељу, уграси свећу, али дуго не могаде заспати све мислећи о Алберту. „И ако сте ово, можда, нагледа чудноватог мојим познаницима“ премишљао је Делесов: „ипак ретко доће да учиниш штогод и за другога, па треба захвалити Богу када се укаже таква прилика; за то је нећу ни упустити лако. Све ћу учинити, ама све, да му само помогнем. Може бити, да баш није луд већ само пије. А неће ме ни коштати много: где је један бифе и двоје сити. Нека у почетку буде код мене, а за тим ћемо наћи какво место или концерат, извући ћемо га из блата, а већ после...“

Уголини осећај задовољства обузе га после таквога расуђивања.

„Доиста, ја нисам баш рђав човек, на против!“ помисли он: „Баш врло добар човек, када се упоредим с другима...“

Већ га је био хватао сан када чу шкрипу врата и кораке у предсобљу.

„Али бићу опитрији с њим“ помисли: „тако је боље; а ја сам дужан да то урадим.“

Зазвони.

— Шта је, јеси ли га донео? упита Захара када се овај појави.

— Бедан човек, Димитрије Ивановићу, одговори Захар значајно махнувши главом и зашкиљивши.

— Шта — пијан?

— Баш клону.

— А је ли виолина у њега?

— Донео је, газдарица је даде.

— Сад, молим те, не пуштај га к мени, пусти га да спава, а сутра га никако не пуштај из куће.

Али Захар још не успеде ни да изађе, а у собу уђе Алберт.

V.

— Зар већ легли да спавате? упита Алберт смешећи се: а ја био тамо, код Ане Ивановне. Пријатно сам провео вече; свирали, смејали се — беше красно друштво. Допустите ми да испијем чашу ма чега, додаде дохвативши боцу с водом која беше на сточићу: — само не воде.

Алберт је био исти као и јуче: исти пријатан осмех очију и усана, исто сјајно, надахнуто чело и слаби удови. Захарев огртач пристајао му је не може боље бити, а чисти, дуги и непоскрибљени овратник пресвлачице живописно је обухватао његов танки бели врат дајући му изглед нечега нарочито детињског и невиног. Спусти се на крајичак постеље Делесова и ћутећи, са радосним и захвалним осмехом, гледао је у њега. Делесов погледа Алберта у очи, па поново осети како овлада њиме осмех његов. Прође га воља да спава, заборави о својој одлуци да буде оштар, те му, на против, дође да се весели, да слуша свирање и да до саме зоре другарски ћерета с Албертом. Делесов нареди Захару да донесе боцу вина, цигарете и виолину.

— Баш дивно, поче Алберт: још је рано, те ћемо свирати, а свираћу вам колико год хоћете.

Захар са приметним задовољством донесе боцу лафита, две чаше, слабијих цигарета, што их је Алберт пушио, и виолину. Али у место да иде, како му господин рече, да спава, он се завали у суседној соби и запали цигарету.

— Боље је да разговарамо, рече Делесов свирачу који већ беше узео виолину.

Алберт покорно седе на постељу и поново се радосно осмехну.

— Ах, да! поче Алберт ударивши се руком по челу а у изразу замишљено љубопитном. (У њега је увек израз лица био весник онога што хоће да каже). Допустите да упитам... ту застаде мало: — онај господин што је онда, прекјуче, био с вама... ви сте га називали Н., није ли он син знаменитога Н?

— Рођени син, одговори Делесов никако не знајући за што ли то занима Алберта.

— Да, да, поче опет са осмехом задовољства: ја сам одмах запазио по његовим манирима нешто нарочито аристократско. Ја волим аристократе: у њима има нечег изванредног и раскошног. А онај официр што онако дивно игра, настави даље: — такође ми се допао, и весео је и благородан. Он је, чини ми се, ађутант Н. Н.

— Који? упита Делесов.

— Онај што се сударио са мном када смо играли. Мора бити да је красан човек.

— Није, распуштен је деран, одговори Делесов.

— Ах, не! својски се заузимаше Алберт: у њему има нечег врло, врло пријатног. И он је ванредан музичар, додаде Алберт: — свирао је нешто из опере. Давно ми се нико није тако допао.

— То јесте, добро свира, али ја не волим његово свирање, рече Делесов желећи да наведе Алберта на разговор о музици: он не разуме класичку музику; јер, ето, Доницети и Белини — никаква музика. Без сумње и ви сте истога мишљења.

— О не, не, опростите, поче Алберт са меким бранилачким изразом: стара је музика — музика, а и нова је опет музика. И у новој има ванредних лепота: а Сомнамбула?! а финале из Лучије?! а Шопен?! а Роберт?! Често мислим... он застаде приметно сабирајући мисли: шта би било да је Бетховен жив? Та он би плакао од радости слушајући Сомнамбулу. Свуда има лепота. Ја сам први пут слушао Сомнамбулу када овде беху Вијардо и Рубини — то је било нешто! настави он ужагривши очима и градећи гестове обема рукама као да би хтео нешто из својих груди истргнути. — Да је дуже потрајало, не би се могло издржати.

— Но, а како вам се сада свиђа опера? упита Делесов.

— Бозно је добра, врло добра, одговори он: необично раскошна, али овде не може да гане — рече показујући своје упале груди. Певачица треба да је страсна, а тога у ње нема. Она расположи, али не мучи.

— Е, а Лаблаш?

— Слушао сам га још у Паризу као Севиљског Берберина; тада је био јединствен, али сад је већ остарио — није више за артиста, стар је.

— На шта, и ако је стар, још је увек добар у morceaux d' ensemble, рече Делесов о Лаблашу.

— Како *шта и ако је стар?* изрече Алберт оштрије. — Он не мора да буде стар. Вештаци не старе. Много чега треба за уметност, а највише огња! настави блистајући очима и подижући руке у вис.

И доиста, страшни унутрашњи огањ избијао је из целе његове појаве.

— Ах Боже мој! узвикну у један мах: познајете ли Петрова — уметника?

— Не знам га, смешећи се одговори Делесов.

— А како бих волео да се познате с њим! Било би вам право задовољство говорити с њим. Како и он разуме уметност! Ја сам се с њим често налазио код Ане Ивановне, али се она сад нешто љути на њега. А баш бих желео да се познате с њим. То вам је велики, велики таленат!

— А шта је, сликар? упита Делесов.

— Не знам; чини ми се није, али је академски уметник. Какве су његове мисли! Кад год би говорио — за дивљење је. О, Петров је велики таленат, само — врло весело живи... Штета, додаде Алберт осмехнувши се. Одмах за тим диже се са постеље, узеде виолину и поче је удешавати.

— Шта, зар већ давно нисте били у опери? упита га Делесов.

Алберт се обазре и осмехну.

— Ах, не могу тамо, рече ухвативши се за главу. Поново седе крај Делесова. — Казаћу вам, проговори скоро шапатом: тамо не могу више, тамо не могу свирати, јер ничега немам, никакве одеће, никаквог квартира, па ни виолине. Жалосан живот! жалосан живот! понови неколико

пута: а и што ћу тамо? За што ће ми то? Не треба, рече у осмеху, — Хеј, *Дон Жуану!*

И удари се по глави.

— Хајдемо ма куда, проговори Делесов.

Алберт и не одговори поскочи, докона виолину и поче свирати финале првога чина *Дон Жуана*, на свој начин прилагођи садржај опере.

Делесову пође коса у вис докле је Алберт свирао шта командор говорише на умору.

— Не, не могу да свирам сад, рече остављајући виолину: много сам ино.

Али у исти мах приђе к столу, уз пуну чашу вина, сручи је на искап и опет седе на постељу поред Делесова.

(наставиће се) *С.*

ПАВЛЕ ЈОВАНОВИЋ

УМЕТНИЧКА СТУДИЈА

Ко се данас може назвати великим уметником?

Да ли онај, што је уметности пронашао нека засвим нов свет?

Ако је тако, онда ће ми свака допустити, да имам право, ако устврдим, да је Павле Јакшић као сликар Црногорца и Арнаута заиста велики уметник, јер је у својим сликама изнео засвим нов свет, нове људе. Ко је видео Јакшићеве слике из црногорског и арнаутског живота, и ко познаје историју светске уметности, тај ће одмах увидети, да пре Павла Јакшића ни један сликар није прочно у ова црногорска брда и пределе, нити је завирио у оне сиромашне црногорске и арнаутске кућице, где живе храбри Црногорци и Арнаути, чији је живот пун елементарне драги и мирне среће, али у исто доба и сувише јадан и чемеран и пун опасности. Нико можда не љуби тако силно сваку груду своје земље као Црногорац, јер је свака она груда црногорском крвљу покапана: нико не љуби тако своје доле и брежуљке као Црногорац, јер су му они били једини сведоци његове несреће, његове жалости и туге и његове моменталне радости. У тај кутић лепе и вриле српске земље од уметника први је завирио Павле Јовановић и из њега нашао свету бесмен благо чисте поезије.

Ко познаје Јакшићеве слике, тај мора признати, да његовим сликама нема равних у целој модерној светској уметности. Познати немачки сликари наших дана: Вотје, Дефрегер, Кнаус и Екхубер оправдали су у својим сликама живот немачких брђана. Њихове слике одликовале су се неком инкантношћу и лепим сликарским драхимама: сељаци су им увек били леки и нежни — зато су у Јакшићевим Црногорци и Арнаути увек природни, снажни и истинити. Немачки сликари изнели су најлепшије, најсрећније и нежније мотиве — као Јакшићеве слике се стапао, да у сваком раду изнесе верну слику оног *milieu*'а, у коме се дешавају поједине сцене. Сељаци немачких сликара наклађају доста фини, нежни, дотерани, увек обучени у празничко одело, они и сурове мирнину на *portrait* — Јакшићеви Црногорци и Арнаути увек су прави Црногорци и Арнаути. Уметник никада није утлашивао тврдоћу њихова бића, него их је износио онаке, како их је видео: лепе и ружне, тешке и нежгранке, масивне и грубе, и увраво така, какви природни, увек су се дошли целом образованом свету. Ко добро познаје Јакшићеве слике, а наближе познаје Црногорце и Арнауте, моћи ће посведочити, да не само његове мале и седе старкеље, него и његови млађи људи, повесите Црногорце и млада Црногорад увек носе на себи обележје свога рода и племена.

Павла Јакшића можемо пуним правом убројити међ оне ређе дароване уметнике, који могу наслицати све што хоће, али су увек толико скромни и уљудни, те једино хоће да сликају оно што могу.

Ни једног трептаја није Јакшићић тубно из вида скромност природе, и када је сликао малену девчицу, или седе старкеље, или снажне људе, или младе и лепе девојке. Као слике прави геније, тако исто и наш Јакшићић увек је посматрао природу нежним очима једног детета, а сликао је увек срцем пуним осећаја.

Свака Јакшићићева слика, изведена у великом или малом формату, може се сматрати правим уметничким и потпуно заокруженим делом, са тачним цртежом, финим детаљима и лепим бојама. Мања његови радови пуни су драги, душкости и неселовсти; у већим сликама наилазимо на јаче акценте, на *Molt accorde* а никада није изнео трагичне сцене, што силно потресају човечију душу.

Наш Јакшићић није имитатор или *Monierist*'а. И ако врло добро познаје најбоље радове свију великих светских сликара, опет зато није никада тежио, да имитира њихова дела. У сваком Јакшићићеву раду огледа се његов индивидуални темперамент, у сваком своме раду остао је Јакшићић прави Србин-сликар. На и за његову слику *„Ранење Црногорца"* могу рећи, да је право специфично српско дело, и упран с тога, што је у њему националност — у томе лежи његова силна снага. Та слика не оставља човека хладна и равнодушна. Неком необичном снагом привлачи она нашу пажњу и потражује од нас, да је пажљиво и да јој се дивимо.

На каво је уметник приказао ту сцену?

Не као *„ein Nachtstück des Lebens"*, као што би та урадили најмодернији светски сликари. На Јакшићићевој слици нема крви, нема сличних мртвих лешина, нема унакажених и сакрпчо бледих лица, у опште нема никаквих гротеста, од којих посматрачу дах престаје и коса се у ње дакле, него на слици видимо само једног рањеника, над којим већ дуже дах спрти. Око рањеника стоји стари му отац, мала сеја и још неколико млађих људи — рањеникових другова. Отац је до дна душе потресен, када је сазнао рањена јединца — удавницу своју.

Све особе на слици врло су природно приказане. Природни су ни сва покрета, а сигурни су и положаји, што их заузимају њихова тела. Цела група је изведена великом јасноћом и не показује никаквих трзаља.

Том лепом сликом поставио је уметник себи правац, којим ће се даље кретати његова уметност. Врло је мало таке српских уметника, што су већ прави својим радом определили себи прави пут, којим да се креће њихова уметност, ако жеље са неком сигурношћу, да постигну прави успех. Много њих, истом после сличних и узалудних покушаја и горка искуства дођу до правог пола, на коме су посвати, да се са позитивним успехом боре за уметничку палму. Наш Јакшићић је одмах знао, шта је хтео. Код њега није било несигурна тражења ни покушавања. Он је кренуо правом линијом, правим путем, што га је себи определио са *„Ранјеним Црногорцем"*. И на томе путу дошао је данас до уметничке палме.

*

Ко познаје историју најмодернијег сликарства, томе ће бити познато, да данас постоји нека најмодернија сликарска теорија, коју испповедају и ватрено заступају млоги спремни и неспремни уметнички критичари. Иста теорија, као што је познато, засвим забацује и готово никакву предност не полаже на историјско и жанр-сликарство. По тој теорији ни једном сликару није допуштено, да у својим сликама изнесе догађаје, трупе и поједине особе, које су карактеристичне за живот једног народа: није допуштено да изнесе весеље, особиту и трагичне догађаје, драматичке или лирске епизоде из живота људи нашег времена. Ту врсту слика називају најмодернији критичари презирним именом *„литературе"* или *„анекдотско"* сликарство. Ни њихову уверењу не сме ни један сликар у својим сликама приповедати, као што то чини новелиста у новели, не сме изнети догађаја, што потресају душу човечију, једном речи, сликар се мора одрећи свију утицаја, што нису строго сликарски.

Има већ више година, како о томе непрестано пишу многи уметнички критичари, па се опет међ сликарима готово свију народа најпре још људи, што се не држе строго тих најновијих уметничких теорија, што не симпатишу са најновијим уметничким новотаријама и што се не баве решавањем уметничких проблема, него се најрадије крећу оним уметничким правцем, што су им га одредили још уметници старе ренесансе. И ако данас нити не одају више тако претеране поште самој садржини слике, као некада, опет зато у својим радовима поред *Stimmung*'а и поред *Eindenklänge*, за којима теже најновијији сликари, обраћају доста велику пажњу и на сам догађај.

У ту последњу врсту слика иду Јовановићеви радови „*Играч с мачевима*“ и „*Играчица с мачевима*“. Обе слике приказују нам догађај из арнаутског живота. На првој слици видимо млада Арнаута, где игра са два гола мача. Његову игру прате два свирача. Један од њих удара у дарире, а други у тарабуку. Около играча искупило се још неколико људи и задовољно посматрају његову живу игру.

У другој слици „*Играчица у Скадру*“ опитао нам је уметник готово исти мотив, као и у првој слици, само место снална Арнаута игра са два гола мача лепа Арнауткиња.

Тако природних, здравих, једрих, свежих, стаситих и снажних људи, као што је Јованович нашао на тим сликама, ретко ће те наћи на радовима најмодернијих сликара. Ја се некако другачије осећам, кад гледам то Јовановићеве људи, пуних здравља, пуних снаге и живота, но кад видим оне ружне, голе, босе, слабуњаве, мршаве, болешљиве, изнемогле и изнурене људе на сликама најмодернијих сликара.

У оба та рада показао је Јованович особиту снагу у приказивању особа, што посматрају неки догађај. У покретима, у држању њихова тела, на њихову лицу можете увек прочитати у којој мери их занима овај догађај, и увек можете констатовати, да прста и *тоталсе* тих утиска строго одговарају природи и добу живота дотичних гледалаца.

Особе на тим сликама нису обични и дево одевени позоришни модели, него праве и природни људи, што имају своју домовину. У њиховим жилама тече врела крпља. Сваку особу узео је Јованович непосредно из живота и приказао је таком пластиком и таким сликарским утицајем, као што су то били кадри учинити само најбољи сликари старе холандске ренесансе. Онако, као што је те особе нашао, како их је видео, тако их је стакао на платно, али са оном сликарском вештином, што је кадра од најразличнијег Арнаутина створити најзанимљивију особу.

Цртеж је на обе слике врло брижљиво изведен. Јованович црта главе, руке и све остало са најчешћом савесношћу и фином разумношћу, али при цртању тих сплних детаља никада није губио из вида саме карактеристике. Игру ону снажног Арнаутина и лепе Арнаутке уметник је врло оштро посматрао и приказао је са потпуним разумевањем.

*

У чему лежи величина Јовановићеве лепе слике „*Дед учи свог унука мачевању*“?

Да ли у сликарској вредности?

Не. Њена сликарска вредност није у толикој мери велика.

Дакле није њена хармонија боја?

Ја ту слику високо ценим рада њезина дубког значаја. Читаоцима ће бити познато, да су уметници готово свију векова и свију народа врло ретко узимали мотиве из живота људи средњега сталежа на своја уметничка дела. Још стари Goethe рекао је на неком месту „*Die gute Gesellschaft ist die, von der man nicht leicht eine anständige Geschichte machen kann.*“ Тим речима, мислим, хтео је *Goethe* рећи, да је из живота људи средњег сталежа мало теже створити лепу уметничку слику, него ли из живота највише аристократије или крунисаних глава. Стара уметност измишљала је карактере, тражила је карактере у великашким круговима; новија уметност још се понајвише забављала са животом *Boheme*-а, најновија уметност — уметност, што се развила после *Goethe*-ове смрти, узела је у свој круг не само *Boheme*-е него и живот најсиромашнијих радника. *Courbet* и остали најмодернији сликари са неким особитим ужитавком сликају живот модерних радника и, из предиле симпатије према тим патницима, сасвим заборављају да осим тих радних створења живе на нашој земљи још и други људи који су тако исто достојни уметничке обраде. Онако ни сриду изванредно тоди, када поред оних силних слика мистичне и тајанствене садржине, поред оних слика из радничког живота, нађем на слику, у којој је одртан живот људи из средњег сталежа. И ја сам увек високо ценио новије модерне сликаре, са особитим ужитавком посматрао сам радове *Millet*'а, *Rousseau*'а, *Corot*'а дивно се радовима *Regnaut*, *Bücklin*'а, *Bastien Lepage*'а и *Puvis de Chavannes*'а али никако не могу да се одушевим оним сликама модерних сликара, у којима одртавају живот људи из средњег сталежа, јер ми нити радови наведеног без срца и осећаја.

А шта Јованович? — Како је он природно одртао живот људи у слици: „*Дед учи свог унука мачевању*“. Колико је у тој слици изражено осећаја, колико љубави наспрам оних људи, што у високим арбанашким и црногорским брдима живе и сурове јадним животом — људи, до којих још није допрла модерна култура него што још носе своју народну ношњу, дубе своје народне обичаје и певају своје народне песме! И те људе одртао је Јованович у њиховој непосредности. На њима није ништа полепшано. Сваку бору њихова лица, што им је урезала очајна борба за живот и огњиште, нађи ћете и на њихову лицу. Како је диван онај старешка, што поучава своје унуче мачеванју. Тако природна, жива и свежа старца једва ћете наћи на сликама *Defregger*'а. А ово дете, што је укрстило са бабом нач, ли онај малиша, што посматра ту борбу — тако природну, лепу, пажњу и свежу дечицу нађи ће те само на сликама чувених сликара *Grenz*'а и *Gainsborough*'а.

Уметник је изврсно схватио баше и карактер оних људи, што је у слици приказао. Цела ситуација тако је жива, верна и истинито приказана, да је у томе погледу наш уметник достигао и старе холандске сликаре, који су у техници још увек боли од нашег Јовановића.

И ако је слика верно по природи нацртана, опет ми се она чини нека природније појављује. Онај догађај, што га је уметник у природи видео, ово, што је уметник од природе примио, прерадио је у својој унутрашности. Ту је природа и уметност дала уметнику само злаћан конац, од кога је исплео своју слику.

Као што сам већ споменуо, све што нам је уметник у тој слици изнео, он је све то у природи видео. И ми му врло радо верујемо. Ово што је видео, посматрао је очима правог уметника, а приказао срцем правог песника.

*

Са сликом „*Прва предавница*“ увео нас је у арнаутску собу. По дрвеним столицама поседали снажни Арнаути да чују свирку неке малене девојчице, коју мајка наговара, да покаже гостима своју вештину уз тамбуру, али девојчица се застиди, па и поред мајчине молбе, не ће да свира.

И за тај рад рекао бих, да није компонован, но да је уметник у тој слици нашао са свим истинит догађај. Особе на тој слици као и на осталим Јовановићевим радовима не забављају се са публиком, но сами собом. Њихово понашање је сасвим природно и на најмање не задире човеку у очи. На мене је увек врло пријатно утицала њихова безазлена забава.

Још свега споменућу, да се Јованович и на овој слици показао као врло вешти у приказивању дечијих карактера. Особиту пажњу је обратио и на наређу оне лепе арнаутке. Њено лако одело као да је сасвим за округло и пуначко још тело. У борама њена одела као и у одећу осталих Арнаута показао је уметник врло леп укус. Цео распоред слике казује, да је неку створио већ готов уметник.

Што дуже времена гледам у ту слику што се више задубљујем у тај рад, све ми више сезаја срце својом природношћу и истинитошћу. Тај комадић обичне природе, и то такав, какво га је Јованович приказао, сваким је до-

нољан да без икаква даљег интересантнијег поленишавања и дотеривања побуди у мени силну пажњу и допадљивост. Ону изванредну снагу необичне и поштене критике, што сам врло често налазио на сликама поменутих енглеских сликара, оказио сам и на особама, што нам је Јовановић приказао на овој слици. Он није ни најмање полепшао тих особа, а није ни тешко, да нам у изразу њихова лица прикаже неку патетичност или какве лажне осећаје. Они делују на нас обиљем свога живота што избија из њих.

*

Има доста уметничких критичара, који тврде, да је оно право и потпуно уметничко дело, те је задовољити строго оно уметничког критичара и покренути својом садржином душу обичног гледаоца. Ако се то може увести за карактеристику правих уметничких дела, тада слику нашег Јовановића „*Повратак Црногораца из чете*“ можемо сматрати потпуним уметничким делом, јер дрским, да не ће бити уметничког критичара, те не би са задовољством посматрао тај рад, уверен сам, да нема Србина, који би, гледајући ту слику, остао сасвим равнодушан наспрам овог насликаног догађаја. Богатој пламени храбрих Црногораца искрено се радује и онај старешла на слици, и она жена са децом, и они млади Црногорци, и она стара беба, а и сваки прави Србин гледалац.

Као и на остале Јовановићеве радове не може се рећи ни за ону слику, да у њоји превлађује анекдотски елеменат: на против, и у овоме раду остао је Јовановић прави сликар, јер није хтео садржину слике увенчати над самом уметничком формом. И онај Јовановићев рад није повела, за коју је он навео слику, него право и потпуно заокружено сликарско дело и као таково јако утиче на нас.

На тој слици има нешто, што сам напао једнако на сликама старих холандеских сликара, наиме, нашем Јовановићу, као и оним старим холандеским сликарима пошло је за руком, да на лицу својих особа сасвим природно прикаже радост. Искрена радост његових особа шаљи полази из дна душе и срца. За те особе не може се рећи, да су лутке или обични уметнички модели, чији је смех проузрокован опет каквим уметничким средством, него то су сасвим природни људи, што се искрено радују сјајној победи своје храбре деце.

*

Већ сам напред споменуо, да је Јовановић при стварању својих слика велику пажњу обраћао не само на лепоту и хармонију боја, што делује на човечије око као нека врло укусно изведена кита шећа, него је још већу пажњу обратио цртежу, природном грушевању особа и нашликању појединих карактера. Изразном карактеристиком појединих особа одликују се Јовановићеве слике „*Гусларе*“ и „*Причање о боју на Косову.*“ Обе те слике сматрају ми се не само ради њихове сјајне технике, него и ради своје благости и шармоће, ради оних пријатних и занимљивих типова, што слушају песму гуслареву, или живо пропиповедање оног старца, дугих, белих бркова.

У слици „*Арнаутско добоју*“ наше цења Јовановића као сликара, но као песника. Сцена на тој слици приказана је врло жива, карактеристика појединих особа врло је фина, цртеж и моделирање је изразно, али поред свију тих лепих особина, опет ми та слика толико не пријада за срце, јер у њој нема много Најпше душе, нема много Јовановићевих осећаја.

Од свију Јовановићевих слика најпше ми се свиђају „*Крчмарско Јане*“, „*Црногорска крчма*“ и „*Борба пет.това*“.

Шта је управо, што те слике чини тако дупшим, драгоценим и примамљивим?

То је оно пашно и скоро беспосно радовање при стварању. На тим сликама има типова, што нам кажу да је уметник са њих сликао са љубави и са неописаном радошћу створио те слике, а не са неким прорачуном и сплим напорима. Дакле, оно пашно радовање, она безбрижност, она недвојена — то све силно делује на нашу душу и те дражи очекује те слике за сва времена. Ради тих лепих особина исте слике неће никада изгубити своје вредности, ма се уметнички правци не знам како мењали.

Та су дела изведена великом уметничком способношћу и сва поколења увек ће врло радо гледати те лепе Јовановића радове, само с једнога разлога, јер ће из њима моћи да виде оно, што је вредно видети. И као год што су нас Србе та дела одушевљавала и заносила од њихова постанка, тако ће нашше заносити и свако другог човека — туђина, који је кадар одушевити се лепотом и појезијом.

Слика „*Крчмарска Јана*“ приказује нам неку чађаву црногорску крчму, где се искупало неколико Црногораца, те им лена крчмарица Јана служи ручно вино. Најстарији међ њима узнатно својом снажном десницом леву ручицу поносите Јане, а леном руком гласа дуги седи брк. Пуне очи младе, бајне и умиљате крчмарице распаљиле му старачку кр. Старешла јој нешто прагласило приповеда а лена и мила Јана лако погнула главу и пажљиво слуша његове речи. Сви остали Црногорци мило погледају, које леву Јаву, које старешлу, и слатко се смеју њиховој наивној шали.

Врло је лепа и она слика што нам приказује опет неку, чађаву црногорску крчму, где се весело сналазе горштани, људи високи, крупни, развијени, недри, весели, дуга умиљати, једном реч, све само она лица, што нас задобијају, чим их прво пут погледамо. У том њихову веселу изненађује их лена крчмарица печеном коком. Горски синови не знам чему се више обрадоваше. Да ли печеној кокн или лепој крчмарици?

Изразна је и трећа слика „*Борба пет.това*“ где нам уметник опет приказује неку чађаву црногорску крчму, где седе и стоје више снажних људи. На неки од њих херкулеског стаса, мушке лепоте и зрелаулаја лица. Једни пажљиво посматрају борбу петлова, а другн не скидају очију са лепе крчмарице, што им служи ручпику вино.

Сва те три слике — то вам је право дивно камење у огледу врло природног индивидуализовања. Поједине трупе људи врло су природне, занимљиве и живе. Човек не може довољно да се надивн уметнику познавању људске и народа, што је насликао. У тим сликама нашео је Јованови разноврсних и врло занимљивих типова, као седих старешла, тако нето младих и снажних људи, у разноврсним покретима и врло природном држању тела. Тако лених, природних и разноврсних типова можемо наћи само на старим сликама холандеских и фламанских сликара.

Поред лене карактеристике вредно је споменути и изврстан цртежтих слика. Пропорција тела његових особа увек је природна. Величина њихове главе увек одговара величини тела. Главе и руке цртао је Јовановић са изузетном финоћом, и са неком физиолошком тачношћу увек можемо констатовати, да управо оне главе и оне руке потпуно одговарају природи и карактеристици оних насликаних особа.

И у сликању одела показао се Јовановић као изврстан вештак. Леп укус има у сликању бора, којима неће да сакрије облике тела, него тежи, да их што јаче нагласи.

Ако хоће човек да добије правог појма о Јовановићу као сликару, треба добро да посматра појединачна на његовим сликама, на ће опазити, са каквом је марљивошћу изучавао све појединости, и како је увек тежио, да их приказе у њиховој потпуној лепоти.

* * *

Толико о сликама Паје Јовановића.

Да изнесем своје мишљење, зашто се Јованови као жанр-сликар одао специјално на сликање црногорског и арнаутског живота.

На првом месту, Паја Јовановић као добар Србин невољно је љуби свој народ и зато је као сликар тражио мотиве само у српском народу.

Друго, што се Јованови једино одао на сликање црногорског и арнаутског живота, мислим да су највише допринели познати сликари Defregger, Knaus и Vautier. Ти уметници јавише су после Hübner'a, A. Kethel'a, Th. Hildebrandt'a, E. Bendemann'a и осталих немачких романтичара, што су једино сликали сентименталне слике, слатке

и сувише досадне женске особе: Леопоре, Јулије, Дона Дијане, једном речи изводили су неке радове, који се нису никако могли допасти немачком народу, само зато, што му је тај насликаним свет био сасвим непознат. Са тим романтичарима није могла симпатисати немачка публика, јер њиу беше крв од њене крви и дух од њена духа.

После тих нежних романтичара јавља се код Немаца Defregger, Knaus и Vautier, доста даровити уметници, што су са изванредном симпатијом и љубављу посматрали, изучавали и сликали немачког сељака. Њихове лепе слике из живота немачких брђана што стањују по швајцарским, тиролским, елзаским и горњобаварским брдима, изводили су увек срцем и осећајима, с тога су им радови увек пријањали за срце немачког народа.

Слике „*Letztes Aufgebot*“ и „*Rückkher der Sieger*“ од *Defregger'a*; „*Tanzstunde*“ и „*Das Beerdräbniss*“ од *Vautier'a*; „*Dorfpolitiköble*“ и „*Leichen-begängniss*“ од *Knaus'a* учиниле су тада сензацију у целој образованој Јевропи. Свет се није могао довољно надивити природности, истинитости, свежини и здравом реализму тих слика.

Ти радови појавише се у Минхену и Диселдорфу, тако око седамдесетих година, а то је било управо оно време, када се и наш Јовановић као ђак сликарске академије бавио у Бечу. И он се тада поцпао са тим радовима, о којима су писали сви немачки листови. Те је радове слика заволео, па и данас, већ као велики и признати уметник, са необичним ужитањем посматра Defregger-ове слике „*Das letzte Aufgebot*“ и „*Rückkehr der Sieger*“.

На сликама тих уметника учио се Јовановић. Он је примио њихове добре стране, а ослободио се њихових погрешака. Код Јовановића, као и код тих уметника, видимо здраву шалу и уточну наивност. Његова шала не показује ни најмање трагова опште сатире. Психолошке дубоке и филозофске проблеме није никада обрађивао, с тога није нужно следећу силно напрезање да разуме његове слике. Он нас својим радовима уводи обично у места пуна мира. Показује нам Црногорце и Арнауте при чашн добра вина, при игри, песми, свирци и осталим њиним забавама. Тек по каткад скреће нашу пажњу и на драматичне мотиве, али ту нам није толико мио, љубак и драг, као кад нам опрта догађаје мирне, пуне поседности и живота.

А Јовановић као човек?

Његове слике су најбоље огледало његове душе.

У његову лицу је изражена доброта. Они му посматрају човека увек пријатно и искрено. Ко га је једанпут видео и говорио, мора га врло заволети.

По својој природи је здрав и доста снажан. Није нопшљив, није једностран образован, није Grübler, с тога и у његовој уметности нема ништа извештаченог, конструисаног и филозофског. Све сама чиста природа и живот.

Срећан човек.

Сам себи је изборевао име и позицију коју данас заузима у историји светске уметности.

Воли да ужива, али и са силном вољом да ради.

По својој природи је доста веселе нарави, с тога је најрађе изводио мотиве, у којима је изражена радост и веселост.

До сада у својим сликама није изводио оно, што је страшно, ужасно и неприродно, као што је и његов досадањи живот прошао мирно, *без* романа и грозних катастрофа. А није стварао слике у којима је изражена сплна страст, јер се оне нису до данас дотакле његове душе.

Готово све Јовановићеве слике пуне су нежности, љупкости и мирноће. У свима тим сликама огледа се његова душа.

Беч.

Павле Лагарић

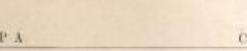

Павле Јовановић, српски сликар. Доносећи у овом броју нарочити чланак о радовима овог нашег и у туђини прослављеног сликара, уверени смо да ћемо угодити својим читаоцима ако му и ми дамо своје. Из завршетка данашње студије о г. Јовановићу видеће читаоци колико је писац њиов крајо говорећи о утиску који чини нам велики уметник својим радовима.

Таковски устанци. Ова велика слика, која је данас у власништву Српског Народног Музеума, рађена је по наруџби Њег. Вел. Краља Александра I. Својом уметничком израдом, изборот тиком, верном представом јед ерског жита и живота — редак је украс који се повеси нам Музеум, а право је чудо да нађосмо толико одушевљења.

Играчица с мачевима. О овој слици наћи ће читаоци поиска у данашњем броју, а у сликарској студији г. П. Лазарића: *Павле Јовановић*.

Играчица у Сиадру. Радовима нашег великог уметника г. Павла Јовановића не треба коментара, а најмање нашатаким. Довољно је само као допуну чланку г. Лазарића. —

Свети Урош Цар Српски. На дан 2. децембра прославља српска црква успомену на последњег владаоца из славне Немањине династије.

Г. Урош Нејаки, који својом пичном чуда у српском народу и успомена на његову прошлост, посвећује је и овом раду своју великодушност и изобиље, те тако вечно утврдио овој лепи глас који узима између српских сликара.

Српски конзулат у Битољу. И док и частан праг нега добиће место на ком ће стршати слободне Краљевине Србије у потчињеној Македонији. Није овде место да говоримо о сметњама које су чиниле Србији да не може стога представника у ову средину која данас упире своје погледе ка слободи у брзом времену. Па ипак је праведна стварповедала. У српско конзуларно представништво неправедности нашег потлеђају данас са респектом, а посведобрена браћа са најлепшим надама.

Српска школа у Битољу. «Нема Срба у Македонији!» Тако доказују њини непријатељи, а поједини најближи странци рачнсе ово и кроз Јевропу. Због сарисејског узнка «Расиа га!» — разлаже је као крст и Сви Божје. Ма ко знао, ако зарудуљу у своју праведну ствар, а знајући да со народи не губе лако своје индивидуалности — ако једном и странци увиде: има ли Срба у Македонији и чија је она.

Нека данашња слика српске школе у Битољу и српских ђака, са школским представницима и неколиким гостима, буде одговор, свима који сумњају, на питање: «Има ли Срба у Македонији?»

Хотел „Београд“ у Битољу. Већ самим својим именом показује овај хотел, ко у њега долази и за што је један од најпосећенијих хотела.

Улица у Битољу. До ће, поред претходних слика из Битоља, који о њему био што свеобухватнији и вернији довољно и ову слику једне улице. Она је верна скеперија оних честих догађаја у којима потајничке непријатељски пож или револвер играју главну улогу у гаревој српских живота. Пролази се кадуд од пуна и очајничког узвика нападнутог Србина, али, до правога ока просвећеног вена, глас о тиком данашњем нађалс исто довре до Душна и Саве, да се ту утуши, јер даље не налази одјека!

Манастир Бучково код Битоља. Овај је манастир у патријаршијским рукама, али због неуздањности и заселењености жене још нема у рукама грчком свештенства. Паства, која је једино српска, још је нада нерш, као чаша страдална већ се пречуњује! Богомоља је прама већ напуштена једино дато своје српске пастве које од неколи ко ове у бугарску вискуу; неће нада допустити да добре и до српске више, која би ово себе пастушна и Србе отаџбине и Србе који су још верни Патријаршији.

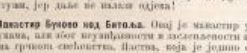

НАУКА

Руско гвожђе. — Про крају минуле године изашао је свој годишњи збор *Друштво Руднри* јужне Русије у Харкову. Инжинер *П. С. Леденов* поднео је извештај о производњи гвожђа. Извештај је врло интересан. Најпре је извештајац указао на потсеб у подизању рудних вадиница путова према производним пунктима у јужној

Русији. Зор линијама у овој 1896-ој треба произвести сиродне руде 175 мил. пудова (једна више од 36,380 вагона 85 мил. тонкета, дакле је 113 мил. пудова горива, то износи свега 323 милијуна пудова тежине. Кад се томе дода одоз из линија готово милионска гвожђа у 75 мил. пуда, износи 400 мил. пудова само за прошао. Нарочита комисија рада толинског превоза предлаже читав низ мера, од којих су главне: подизање железница главних и споредних до самих рудника. Поваљује да се подиже граде: Ишуљевка, Николај-Јекатеринославска и Шаронка-Кориостовска с огледом на рудиште ко Жутој Реци. Гледећи на једину производњу гвожђа, комисија је конструисала огромни коредај, украо бисиоделе. Године 1897-ме радило је на југу Русије 12 металургијских завода са 25 ливница (високих пећи), тонима 42,182,222 пудова ливеног гвожђа, а у 1896-ој истовремено је 38 ливаница у 9 завода, то значи више у 1896-ој години 13,4%. У 1898-ој радиће још и тако: 12 завода, и сада се подиже још 5, а у свима заводима рада 30 ливница које истово 60 мил. пудова ливеног гвожђа, а то износи 20% више него у години 1897-ој. Подиже се још 13 нових ливница, и тако ће их скоро бити 43, које ће истокити 90,750,000 пуда ливеног гвожђа у 1898-ој години. За десет година производња ливеног гвожђа учетвала се од 8 ливница (високих пећи), и 8,670,000 пудова ливеног гвожђа на 34 ливнице и 87,750,000 пуда, а то је више осамдесет пута.

Увоз туђег гвожђа у 1897-ој износио је 6,238,000 пуда. Зур Русије постоје је најразличији и најразличнији извор ливеног гвожђа за Русију. У минулих 10 година Русија је била на 2-ом месту међу државама земљама по количини ливеног гвожђа, а сада је она на трећем месту: одиах после Велике Британије и Германије. Гигантски корацима иде и производња челика и гвожђа гвожђа. Меког гвожђа за ковање производило је у 1897-ој 4 мил. пуда, а сада има до 20 мил. пуда. Године 1897-ме било је свега у Русији 221 овод приватних и државних који су кородили 82,276,333 пуда, а од тог количине када на јужну Русију 24,097,000 пудова т. ј. двадесет осам јужних завода кородили су $^1/_3$ свега производа гвожђа руског. Колико ће бити та количина у будућности када отпочну свој рад нови сада спремни заводи?

Појачани увоз туђих метала у Русију у 1896 и 97-ој довео је од водећа новог огромних завода за које су требали машинери домаћи и готово сви рударски прибор. Али за последњих шест година увоз је као од 10 мил. пудова ове врсте спао на 3 милијуна. Водоливају дуго неслане индустрије изградиле су машинерију, а за рударске прибор нарочито интересне водиле које се своде на то, да је руска производња потпуно обезбеђена на десетине година рударима који се тек сад развијају а којима ни је још одговарајућих размера, који чекају на рад? На врхи је земље Урал са својим Кривим Рог и својим оним. Русије је показано, да у њему има руде на две милијарде али ове године кромљено је још на $1^1/_2$ милијарду. Тако на једном кеису у дубини од 80,028 м. пресечен је слој сиродне руде од дебљине 4,5 м. и почеле се отуда вадити руда врло големе продности. Рудници у Донецкоме басену с године у годину све више и више. У 1898-ој извађено $5^1/_2$ мил. пуда руда, а у 1897-ој је 33 мил. а то износи $^1/_{10}$ свега извађене руде (у Русији). Корисности су рудници увелике неспрани. А ако од 140 потребних милијуна пудова у току године неспране руде, то ће изнети: накладнице приморских рудника, чија неспирања нарочито скупа сад кора. Дакле у тим крајевима ништа не може. Али осим наведених рудника постоје на југу русије и други рудници у средњима Харковске губерније, даље у Варошешкој, на истоку за реком за руднике на Кавказу и Уралу. Известиле је потпуно увераило како особито рудници ово и уједно добављача. Погранично смо ситуацију он на Уралским рудницима одакле се може руда добавлати по врло јевтину цену као ће подиште грађ железничке круге од Магнетске Горе. Веку Урала с другог Русије олакшавају и подели путови. И о томе је подиео известилац врло интересно податке све не опште стручних последњих дана и у претставама да се подиже руда у прекоградичним рудницима може се сигурно закључити: да ће руски рудници моћи и само подмирити потребу. Зор стручни изнијатри сасе да сада већ Инглеска кувује руду у Сев. Америци. О увозу као страно руде у Русију не треба ни говорити, зонто сте руске ливнице у огромном производству ливеног гвожђа потпуно су рудом оматрале.

Не треба говорити да је известилац збор иного илодовао, и све његове погледе као и предлоге дословце усвојио. У опште на томе збору изгледало је као да је Н. С. Авдаков сланио 25 годишњицу сиособа рада у Донеском басену. Најстарији од рудара каиеног уља, И. А. Карпов, најамо је осећала зборе врема рад Авдаковљев, кисео сам његов ранији рад, наиратио је потпуно установио, знање и неуморност известиочеву, и као предузимаљ и као српски хуманиоаним у којим је поклоника он прва радник и најјачи коленик у рударским предузећима. Предложио је збор нола министарство финанса ради база за нарочиту награду известиоцу. Реч и предлог Карповаев збор је примио уз најтоплије одушевљење.

КЊИЖЕВНОСТ

МОДЕРНА ГРЧКА ЛИТЕРАТУРА

(Константин Макрис).

Одвојила грчког језика, дијалекта како се грчки обично каже, допринели су много задовољном развијању грчке литературе.

Биле су две партије, једна против друге. На једној страни борили за конзервацију, тако звани народни језик, који је дуго времена презрен био у прнос свите школских дивних грчких песама, прави мајсторским дошла грчке модерне поезије. На другој страни присталице за архаизам, бркаљиво уређени језик, за који су научењаци хтели да га са старих идентификују. То неуспелимо потоље су дошли до се уклоњу, закључивши бутке уклоњени споразумима једне или друге стране. За тај резултат има на прном месту да се заиста посмијемо.

Истина, професори и држава заузети су за народни језик, но зато ће и друге стране књижевници одушевљавају народним језиком. Сви грчки боли песници, поче грчке модерне поезије као: *Дионс Соломос* и *Аристотелис Фалиорејис* написали су тим језиком своје најбоље дежене песме и то поиоси облика и из драмског јанрв.

Један од врих у тако историјски бој био је *Јованк Психарис* учитељ у »Француском колеџу, чије је дело »Моје путовање« изазвало знатнијег успеха. Друга који је још више радио на ширењу новог језика јесте *М. К. Роидис*. Он се поклоно слободњаци и духовит, и зато је од великог утицаја у данашној новој грчкој литературн.

Изгледа да ће народни језик, који је сам, изкакредно бомат, израдала, и сваким даном богатији, најзад одиста у Грчкој победи и свршено несмиотно сукобљења, ирозорљива ватрено гајени народни језик. Тек у најновије доба хрлиновена су појединца дела у грчкој модерној литературн. И ако ниси мајсторска дела, садржавају неке високо јачино и врлих литературних деготе. Иосна је и постигнуто да се туђа преведена литература, која је целом Грчкој била оскудала, врло обилно попуне.

После резолуције у Грчкој, почео је литературни покрет, али романтика и болест за подражавањем, иходише су многе хистиду ветешке и зато је потребно дуже времена да ноће своји правим путем. Сам *Александар Рангабе*, чија су знатна дела онште призната била, није успео да још да дрста времена. И ако нам се дине иесма дела како романтиј, иман чудовато је да више нисо нећег утицаја на млађе књижевнике.

Прни покрет на новој литератнии хотеико је од *Димитрија Кикелеса*. Пре двадесет година утеднао је свога њсов рођак »Лукис Ларас«. У почетку сетао је пеизвесни, но доцније крезнат је на творац модерног грчког романа. За вам нобсеби дао једних књижевника, но ее од њих, који своја дела праи из грчког живота и снимала вешне обичаје, данако и потребе. Овој групи приладају, осим других, *Г. Јовсиниса*, несрбин и у дудиу прешитуги *Ј. Викиниса* и *А. Палаидоиилиса*.

Зорбе Дрозинис очарала нас више него других. Све што је написао у романима дине свеанном грчког живота и језиком грчко земље. Његова су најбоља дела: »*Америкалис*«, *Кримулис*, »*Полеси писма*«, »*Идиле*« и дас как тре чак више песама. Читавом тих дела добија се утисак нодеије свеске живота и потеба њсов на дину класичну грчку литературу.

Зорбе Јиниис је писац кајенених дела у новој грчкој литературн. Он је рођен за психолога. Он открива и дескрипције стиле чинеске дине. Грчка опћавује у њему једног од својих најбољих синова, који је нежда тако много обећавао, а на ком ће сваиако сигурно као умно болестан. Његови ирви покушаји сличии су малим песмама цветићима, чији се мирис у великом колу губи. Од њега су нам остале поједине песме, неколико дирљивих малих новела и једна драма.

»Мегали Сехиис његово је последње дело. То је историја једног старог турског пејиика, руског ирнјатеља, писма инсеним стилом и врлом занимљиво. И ако му представљање није довољно вештачки обрађено, ипак се може сматрати као његово најбоље дело.

Други један писац *Андрија Рангависа* своји лепим етнографским студијама, својим списима из Румелије, своји »списима из Тесалије«, »Просјаком« постао је од великих приповедача данашњих дана.

Као одушевљени обожавалац живота и природе своје остављене успиње је свиде за своје роване и војине увек ни ће. Селиди, пастири и ирни свет из најновијих грчких песама оживљује у песмама врчава и у тој лектири најлакше одиста ирноси ужитка. Он нам инсеи душу грчку са свима њеним особинама. По начнад се он уједно и до свиде појединс, као у *Калогеу*, где ирп хорејске ирилике из новогрчког доба.

Још да споменемо *Зорбе Кестонулиса* новитана ирвога реда. Он говори у своје последњем делу »Маргарита Стеса« о занимљивом острву Хиосу у јонском мору, о томе цветном крају, које опћавују кореци вина. Он нам га нрти у истином харомонском сјају и свеанној лепоти, он нас води у ту ширину земљу и међу становнике, који далеко од осталог грчког живота, одржају своебни свет.

»Маргарита Стеса« је песма у ироси, која нас неодвано задобија, јер у њој налазимо великолину историју тог острва. И ако сама

страна те књиге преставља изнесну слику, иако се по тој слици види да њен творац има све одлике реалистичнога писца, чија су типови пуни правог истинског живота.

Л-а.

Критика

У јато, голубе!... Слика и приликa. Од Ив. Павловића (Јабланића) Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1899. год. Сем ове приповетке, г. Павловић је написао још две: *Ово ће јарко сунце прокопати* (1888) и *Грех је грехy залетак* (1895). Прва је била предмет једне књижевне полемике између г. Павловића и г. Д-р Владана Ђорђевића, тада уредника *Отаџбине*. Овај последњи тврдио је да је та приповетка прост плагијат једне Шпилхагенове песме истог имена, — Die Sonne bringt es an den Tag, — док је опет г. Павловић доказивао да је своју приповетку написао по једном догађају из живота. Ми бисмо сумње не бисмо ово ни помињали да нам се није учинило да *У јато, голубе!...*, има велике сличности с оном тако познатом параболом о бунi удова на желудац. То је, рекли бисмо, опет то, само мало другачије. Другачије у толико, што се удови не буне на желудац него на главу. Наравно да се и овога пута оригинал показао бољи од копије. Г. Павловић је без потребе развукао и компликовао једну стару наивну причу која је могла вредети само под тим условом да буде проста и јасна. Што се тиче тенденције Павловићеве приповетке, она је, у најмању руку, неодређена. Шта је управо хтео он да докаже? Да удови дугују покорност глави? Та је веза била једина могућна. Свака друга, на пр. да глава дугује покорност удовима, или да је она с њима равноправна, — изгледала би просто апсурдна. Али ако је г. Павловић хтео да брани права главе на врховно заповедништво, онда је требало да их брани на мало срећнијe изабраном примеру него што је јунак његове приповетке, Поцак, кога нам представља као човека »луде главе« (10 стр.). А нарочито требало је да избегава афоризме овакве врсте: »Човечје је тело, онакво какво је у здрава човека, најбоља задруга какву је Бог до сад створио.« Из овога би изашло да се глава у здравом телу, помирила с удовима, што се не само не слаже с оним што је имало да буде тенденција приповетке него је још и физиолошки нетачно. *У јато, голубе!...* Могло би се окарактерисати овако. Једна басна која није сасвим оригинална него подгрејана, и чије се »наравоученије« не зна шта је. Писац може збиљати само то што је имао довољно скрупула да свој најновији производ не стави у продају.

Л.

Борисав Станковић: Из старог јеванђеља. *Приповетке: Ђурђев дан, Први сузе, У води, Станоја, Увела ружа.* — Београд. Радикална Штампарија. 1899. 12°.

У нашој новој књижевности у последње време толико је мало новина и среће, и поред најпознатијих претставника њених, да није чудо ако се са толико мало нада дочекује ново какво плебејско име. Та је суђевима судбина крстила и скромну појаву ове књиге, која је међутим заслужила не само више од оно неколико повинарских, симпатичних и увек довољно резервисаних, белешака наших књижевних листова, но више, и много више хвале, но што смо на жалост, у последње време, навикли слади одати на нашој књизи новој.

У овој књизи скупљено је пет приповедака Станковићевих, прештампаних из прошлогодишње *Искре*: *Ђурђев-дан*, *Први суза*, *У води*, *Станоја*, *Увела ружа*: којима је писац, како се у предговору г. Андре Гавриловића вели: с тога што су у њима листићи из нечитог јеванђеља љубави, дао име *»Из старог јеванђеља«*[1].

Прва, најмања и најскромнија по предмету своме и можда по идеји ваљаној, најсрећнија је у овој збирчици *Ђурђев-дан*, дан љубави и пролећа, дан нада; једна мала љубавна епизода, исказана поезијом највеселијег дана народног, у зеленилу пролетњем под свежим небом мајским. *Ђурђев-дан* је једна од најлепших, најнежнијих поетских слика.

У њој се све сјаји, блиста, трепери. Слика испредена из најнежнијих, најтананијих потеза, пуна зрака, пуна светлости, пуна боја, слика пуна свежине, мочег новог, непознатог, екзотичног, *Богатског*; затим пуна живота, драже, свежине. Поезија свежа, нова. Безбрижно источњачко Ђеретање, тиха блага ноћ, нека »слатка и пуна чежње месечина светлост«, хладан источњачки бунар, свеже мајско јутро, пролеће, зеленило, прела Схвојина младост. Или нежна бајка из давнина: весео, светао Летњи дан, дан љубави и пролећа; река зором пробуђена јеком пушака и весеом младежи, опијена зеленилом, врбом, цвећем, пуна негдашњих успомена, успомена бојина и вила, Летње врбе, Летња шума, Летњих венаца, песме пастира, нестално перо вило и сатира.

»Ту, већ цвећем, испод ружа, стоји вода а по њима клиза прецио јаје, здравац, дрен и друге лековите траве.... Пуцњи и весели гласи пролажаху јутро. Околина, а нарочито речна, јечи од пуцња пушака и усклика. Тамо, у реци, свако се купа. Јер ко се тада — на Ђурђев-дан, ујутру, пре сунчева изласка, окупа, биће целе године здрав ко дрен чије лишће, тада набацано, клиза по води«. Затим долази дивно ређање *манлића*. У Ђупчету, усред цвећа и зеленила извезане разнобојним пређама, дочекују Ђурђев-данску зору девојачке китке цвећа, у којима ће им ујутру једна од старијих жена прочитати љубавну срећу и верност њихових драгана. Али *мантиће* треба чути: њихова је поезија бујна, врела, и ми их остављамо, у неколико реди, Станковићеву перу.

»— — — Зашто ми срце цепаш? Не свиј се на другога, не сагледај га; свест ми се губи! Тако ми Бога зазукаће кукавица над нашом кућом.... Реци ми, погледај ме, насмеј се, те и ја да видим бисер твој, да и мене огреје сунце твојих очију. О девојко! зашто ме убијаш? Мајка моја плаче, плаче она а ја венем.... Зашто превијаш лице у јашмак над врбом, зашто бежиш у ђилер над долом!... Хајде. Видиш, цвеће је замирисало, куд се рашло, наранџа расцветала..... све мирише и пева. 'Ајде и наше душе да певају.... 'Ајде девојко! Мајка те моја чека. Ђул'су је накупила за твоје русе косе, бадему за медна ти уста, шербет и мацун да те рани и чува... Хајде! Реци само да ето мене да те водим у кућу своју, рај твој!...

— — — Први пут изиђох у башту, узабрах цвет, помирисах га, али из њега изиђе оса и уједе ме. Тако и ти драги. Први пут кад ме виде, слатко ме погледа. После помрси косе моје густе, раскопча јелек, разгрну ми груди и љубљаше ме. — — — — — — — — — —
— —

И отпочеше се ређати све девојка за девојком. Сунце беше већ клонуло, хладовина се раширила, а из баште пирка ветрић. Међ граном руже и јоргована појаше славуј, а поврх дрвећа, кућа и целог овог зеленила, у светлом зраку плакаше нова. Оно се све скупило, згрнуло, и зајапурених образа, светлих погледа, заталасаних груди, слушају *мантиће* и ручицама стискају срце да не куца тако јако и силно....

Изиђе и њена:

»Сву ноћ седим и мислим на тебе. Ђерђев не могу да дршим. Ако певам, певам твоје око и уста; ако везам, везам твоје косе!... Ах, да знаш драги, како те жељно чеках? Како ми сва снага трепти к'о лист на гори...., Ах!...

Мати умуче. Она се нагнула к њој, ручицом јој закривила уста, а од стида, сва зажарена и уздрхтала, сакрила лице у њена недра.

— Тето, молим ти се, стани... Слатка тето!... Шапуће и све више крије лице.

— А.... Не може! — викнуше остале.

— Стани, ох стани! — шапуће она очајно.

Мати метну руку у Ђупче, па кад виде да у њему нема више китa, пљну јој повито, она скочи, узе од девојчице оно Ђупче и поче прскати водом из њега све остале. Јер која буде том водом попрскана биће скоро удата.

И она их прскаше. Под пазухом јој Ђупче задигнуло шалваре, марамa јој пала, кога се разбарушила, јелек попустио.... Једна девојчица, сва зажарена, врела, прскаше она другарице, које бежаху испред ње смејући се и вриштећи.

Са зајапуреним лицем и к'о зрн рујним устима дође она и до мене, застаде — па онда голом до лаката, белом ручицом, захвати воде и попрска ме.

— На! Као и тебе!

У том усклику беше толико пркоса и љубави да ми душа полете. Потрчах за њом.

Она бежаше смејући ми се и пркосећи.

— Држ' је, држ'! — Викнуше остале и потрчасмо сви за њом.

Шалваре јој пуцкаху, крајеви расплетене косе шибаху је по плећима, а она се превија, бежи, смеје слатко, силно и раздрагано... Трчим, јурим, а не видим ништа сем витког јој и облог стаса, разнојених плећа, сапетих шалвара и расплетене, дуге косе. Стигох је. Отимам јој оно Ђупче а она се тресе, грца, брани се и несвесно привија уз мене. Зажмурила, наслонила се целим телом на мене, стисла ми грчевито руку, а из сувих, ломних, уста иде јој врео сладак дах. Тако уздрхталу, стиснуту и обамрлу држах је у наручју. Оне друге стале и тајну рујанa. Осећах стид али је ипак не пуштах од себе. У зраку брујн клик девојака и њихово тапкање, из баште пирка свеж ветрић а хладовина са свежином се све више шири... Рука ми се дотакла њених топлих груди, клецнух, стиснух је, глава ми клону, те мој образ додирну њен, и не знам ни сам зашто шапнух.

— Пусти!

Она се трже, стресе и освести. Погледа ме уплашено и гласом који опија и заноси, дрхћући једва чујно, протепа:

— Немој! — Срамота је!«

— —

Такав је Станковићев *Ђурђев-дан*.

У Првој сузи и *Станоји* су несрећне љубави два изгубљена створа. *Први суза* је љубав једног идиота: »луди« Димитрије воли газдину кћер. У први мах то је наивна, несвесна, неодређена симпатија; доцније, у тренутку када Димитрије треба да се за навек растави од Толе, пробуђена љубав, силна, очајна. Крај приче је у једној јакој, нешто и сувише драматичној сцени, по којој је писац дао и име приповетки. Поред већ истакнутих Станковићевих врлина, поред живо осећаја и лепих слика, *Први суза* је и самим чудним типом свога јунака врло интересантна. *У Станоји* је већ нешто старог похабаног манира. *Станоја* је позната, поетски симпатична, фатална пијаница. Пропио се из љубави, или како то он у својим тавним часовима пева:

»Механџи море, механџи
Донеси вино, ракију
Да пијем, да се опијем,
Дертови да са разбијем!«

[1] Име и сувише романтично и, поред помпозног имена писчева и скромног изгледа књиге, можда објашњење једно више за ћутање којим је у публици примљена.

И пошто је прокердаше све своје, дође да служи у несуђене, удате друге. И Ката је несрећна љубовница; муж је разуме се, за весникову освету несрећној љубави, као и увек крвничан простак, суров, а несрећни меланхолични јунак добија у приповеци пуно симпатичних дирљивих момената, где показује своје дубоко срце. Таком једном, опет врло драмском сценом свршава се и ова приповетка: Станоја умире на гробу своје љубави. Станоја је, у овој збирци, сликано са најтање нијансе и предности. Свеукупна га нешто врло жив дијалог, и, нешто мање, и позната расковна меланхолија писчева, коју је он унео, и ако доста насилно и бахално, да унесе и у ову приповетку.

И *У ноћи* и *Увела ружа* су две меланхоличне љубавне историје; али пуније, дубље, обилније. *У ноћи* је тиха и плачна епизода. Вечито несрећна љубав, двоје драгих растављених животом; стари мотив, али у овој приповетци разрађен врло сјајно и доста оригинално. Поред пуно снаге емоције, која је без одмора, сангвинична, врела, скоро задихана, догађај је уоквирен врло јаким и реалистичним описима, и цела приповетка оставља утисак врло интересантне живописне слике. У томе се с њоме може мерити само прва *(Ђурђев-дан)*. *Увела ружа* је највећа и најзрелије и најпотпуније изведена. Она је роман, истина мало развијен, збијен, загушен, и са нешто више ваздуха она би и праведније носила то име, али и у садашњем облику у њеној љубавној историји више је и више нијансе и драже, но што би се од њеног мало проблематичног, сентименталног лирског наслова смело очекивати.

Одрасли су заједно, друговали, волели се, заволели. Али стара свирепа судбина, амбиције, васпитање, »будућност«, време... и свему дође крај. Тако су текли сви ти романи. И Станковићева *Увела ружа* не казује више од тога, али она на срећу не казује ни више но што треба, ни више но што уме. Она је пупољак, пистала и увела; увела мирно, тихо, без бура, увела временом. И Станковићев мали роман развија се тако од краја до краја: пуно живота, младости, страсти, па ипак све тихо, мирно, без великих догађаја, без романтичних скокова, без друмске трагедије. И писац га је врло срећно излио дневником. Он је то, одиста: дневник прави, проживљен. Да примером покажемо то и лепоту која ће свакоме пасти у очи у овој књизи, и да завршимо с Увелом ружом, навешћемо још један лист, врло реалистичан спилог; врло типичан за слику ове приповетке и врло карактеристичан за целу појаву Станковићеву. — Сусрет после љубавне катастрофе: он још у школи, »господин«; она, сирота, несрећно удата, сатрвена невољом:

»Одједном се ти појави из куће. На главу метну нови завежљај, валда летње волне, на рамену мотику, у десну руку уже лето, а у леву неки суд, чини ми се с водом, и укути се моја, пролазом, да изађеш на нашу капију. Ја сам стајао и гледао те како погнуте главе идеш, и то у папучама, на ногама чарапе искрпљене, и завежљају из кога је вирио памук... Дође до мене, спази ме, и место: »Добро јутро« ти рече:

— Умро тета? А глас ти беше тако обичан, равнодушан. Лице тамно, бледо, суво и, покрило од летњег сунца, не одаваше баш никаква осећај.

— Да — рекох кратко. — А зар ти нећеш да је испратиш?

— Не могу, Бога ми, господине, — поче се правдати. — Имам работу. Морам њему да однесем ручак, а после у надницу.

— А где је он?

Ти поче да ћутиш. Беше ти непријатно и стидно.

— На робији — одговори тихо.

— Шта?

— Није крив, господине, тако ми Господа! Оболио га. Уведоше на душу душмани — Бог им судио? А он! ох! није крив! — Бранила си га тако живо, понизно и верно да нисам знао шта да мислим. Погледах око себе, а зимски дан већ у велико свануо. Кроз хладни ваздух, пропран као неким растуреним власима магле, поче летети са свих страна, као залутале, пахуљице снега и падати на угнуте кровове, зидове и голо дрвеће чије се гране оштро и црно оцртаваху. То беше први снег. Из гостинске собе светлуцаху свеће више мртвачеве главе и каткад допираше тихо, једва чујно, нарицање неке старије жене, валда њене другарице из младости. Ти си стајала погнуте главе. Било ти је хладно, али си ти једнако дете угоњавала, пригрљавала, а оно сисаше комад црна хлеба.

— Зима, Стано — рекох тек што да кажем.

Ти се још више згрчи. Оправи да ли завежљај на глави и мотика на рамену добро стоје и оде промумлавши као за себе:

— Не знам. Сад нешто рано дође...«

Међу покушајима којима се данашња генерација труди да истакне своје новине, Станковићева књижица свакако је леп успех. Крајње је и време да Тургењев и Мијатовићев историјски роман престану бити непрестано нови у Србији. Станковић, како то на једном месту вели, чита Мопасана, и одиста за његов приповедачки темперамент није могао наћи срећније лектире. Можда ће се на неком месту и нехотице наћи и која отморница сећање на његова учитеља, али је и оно врло хармонично и природно срасло са Станковићем, и не може да окрњи заљубљеног ученика. Најзад Станковић је целом књижицом својом показао да у себи има више од доброг ђака. Мотиви су му или врло оригинални *(Ђурђев-дан, Први снег)*, или изведени оригинално *(У ноћи)* и увек са пуно искреног осећања, пуно живота, и лакот. природног тока у развијању *(Увела ружа)*. У осећају је јак, страстан, али увек природан, слободан, и не претерује. Најдубље страсно осећање прожето је увек нежном, чедном свежином, наивношћу младости, а крајњи реализам загрејан неком чудном сињавичком, меланхоличном симпатијом. Све диже својим животом, снажном, младошћу, собом. — Књига је написана доста глатко, и лепим језиком. Као и све и ово је највећим делом заслуга писчева талента. Његово причање је искрено, а стил му иде увек са идејом. Отуд су, по том инстинкту, многе радови лепши но да их је који и сигурнији писац искусно, и без разлике сви срећнији од места на којима је Станковић, крепарен угледом или саветима можда, нарочито кушао снагу дубоког опсерватора и углађеног стилисте. Таквих места на срећу има врло мало: један или два претрпана, загушена описа, два три наивно употребљене, набацане или испретуране појединости у њима, каква новинарска фраза, понеколико неподесно употребљених речи. Из нарочитих његових слика види се само да су пуне воље, и да их је писац под истим утисцима и дао. И то што све то није покварено што писац угрејан талентом још није развијен (а таленти се код нас мало пре но што се покажу), и што поред свега поменуто још и важније да стиче да углађеније, Станковића само више препоручује, и радовали би се ако смо и ми овим рефератом умоли то да учинимо.

ВВ.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

ПОЗОРИШНИ ГОДИШЊАК

за сезону 1898.—99. год.

Позоришни хроничар без нарочитог посматрања, без особите спреме и вештине моћи ће да уочи лепих, корисних и нових појава у животу Народног Позоришта у години 1898—99. И онај који буде писао анале нашег позоришта, мораће да застане пред том годином, јер њоме Позориште започиње нову ону, ново доба, у коме је живот срећнији, здравији и живахнији од прошлог.

Ми се зауставимо на последњој појави, приказаћемо Позоришни Годишњак. Тај позоришни Годишњак готово је новина за нас. И ако се покушавало с времена на време да се издаје по једна таква књига, у којој би био изложен годишњи рад позоришни, ипак се није успело у томе: обично је излазила у пет година по једна свеска. На за то и велим да је ово издавање Годишњака, које ће Управа позоришна иза сваке године продужити, без мало новина.

Та је новина веома корисна и веома потребна била. Код нас се о Позоришту пише мало, без љубави и без особитог разумевања, те је свет необавештен или рђаво обавештен. И тако је ова књига добро дошла. С друге стране она је веома потребна као најтачнији преглед позоришног рада, у коме је јасно, потпуно и прегледно изнесено како се радило у прошлој години и шта се постигло тим радом.

Годишњак је кратак — 22 стране. Израђен је марљиво, спретно и са планом. Садржи имена целокупног позоришног особља, преглед представа по месецима и за целу годину укупно, а тако исто и приход са тих представа. При потпуном прегледу бележи је број представа у опште, а вечерњих и дневних посебице, па онда број нових комада у опште а српских нарочито, и најзад колико је свега српских представа било у сваком месецу. Ради упоређења унете су таблице прихода од представа за последњих седам година, и таблица прихода од српских и страних комада у прошлој години. У тим цифрама огледа се програм рада Позоришне Управе и резултат до кога се дошло приповањем тог програма. Да изложимо те цифре.

Број представа био је умерен — 241, нешто је мањи од броја представа за последње три-четири године. Од тог је броја 188 вечерњих представа а 53 дневне. Међу њима било је 25 новитета: 10 српских а остало страних. Од целокупног броја представа долази једна четвртина на српске комаде; тако није било ни једног месеца, а да није представљено четири до пет српских комада, а у месецу фебруару било их је и 12. Но немојте мислити да су без успеха давати ти комади, да су гурнути у репертоар да се њима парадира, не, они су имали својих гледалаца довољно, сасвим довољно, не мање но што су их имале представе страних комада. А да је у опште било довољно посетилаца позоришних прошле године, показује приход који је стално растао почев од 7 хиљада месечно па до 15 хиљ., и тада је почео са сним природно да опада, и то постепено, готово неосетно, тако, да је последњи месец ипак донео просечно већи приход по прош. А кад се упореди целокупни годишњи приход, који износи 121.057,80 дин. са приходима последњих седам година, онда се тек опажа како је ова година била пребогата. Ради јаче илустрације ово прихода за последње две године:

за годину 1896—97 . . 98,147 дин. и 95 пр.
за годину 1897—98 . . 92,879 дин. и 75 пр.

Ово су исписане цифре најјаснија, најјача и најтачнија потврда моме тврђењу, које сам учинио у почетку приказа, а то је да овом годином Народно Позориште почиње живот нов, поузданији, за кога се осмехује лепша будућност.

Из бројева о представама ви видите, да је обраћена нарочита пажња на национални репертоар. На њега се нападало баш због тога на Управу и подметало јој се, да не поклања довољно пажње српским комадима. Међутим она је у томе чак дотле ишла, да је шта више унела у репертоар и Олују од г. Брзака. И док је претпрошле године, ја се тога добро сећам, бивало месеци без и једног српског комада, сад ниједан није прошао без 4—5 оригинала. Но при том подизању националног репертоара морало се обазриво и смишљено поступити, као што се и поступило, јер да тако није рађено, про-

све би заузимање ово те корисне стварн било узалуд, и друге; у њих би било довољно као и кровље године. И тада би се И. По оригине наказало на истој такође, као се не би што горе десило, на једне је биле и крстарење године. Овако је подигнута основа на којој се може даље радити, и осигурано ежакописе стање да би се могао рад настављати.

Сад нам још остаје да се дотакнемо дела у коме су забележена тестовања, прославе и губеска. Гостовања нису била од великог интереса, нарочите не за наше глумце, но нама окрадања. Шта је интересантно то је прославна 92-ог рођен дана Јована Стерајо Новакића. То је сваким нова ствар са наше позорните, веома наметна и орло дела. Ова би се наставити уз прославу и других древних ствари, који заузимају увлаши место у нашој литератури и заслужују ту част.

После ових кратких потеза, иожда грубих и недовољних, ми нећемо рећи, како не мислимо, да је учињено у И. Позорнику све што је требало да се учини, али да је сказано учињено све што се могло учинити за годину дан. Овде нисмо могли да надовезимо капиталну о нашем представљачком особу. Ње свега, част и понтоване нашој глумачкој трупи, али свакако то стоји, да се она не може још дуго оцима каква је одржала, нта више треба вежбати са женом једном и женскоч, а то просто за то што се сиет наш старих глумаца наглеђно. Балда су сви чланови крал. срп. Народног Позоришта признали своје дубљење у њему, и ако не сви двојестодишњице, и оно бирел пстнајстогодишњице, то их тако и сузимо добро познају њихов интерпарије. Чак и они који су само дан, два глумили у И. Позорните знају како ће се редовно коиад у спиховима под таробном руком наших глумаца протворити у коиад у прози; како ће у Отелу бити бескрајно много вике, како ће Јаго боље израти него Отело, како ће Хамлет бити лошији од Лајерта, и како глумца која игра Дездемону много реклазује, јачно кажем, за чак и како нам је женке ноге. И још много што-што. За то их треба одликовати новим глумцима и подизите ожалошу. Нагледа да со је ово године и на окладину већа каква опрашања по и то није довољно. На ову треба обратити сериозиу пажњу, пошто је нарадно то важно. Ако се буде оставила старим учитељима и искључно утицају њиховог, онда ће ово добити само подмлађена Гавриловића, Ђ. Ститоровића, т-цицу Нитровну и више нијета, а то свакако није много. Што би се у прво време возјаре могло учинити, као дајтотребније, то је водити драматску школу, уписти у њу неколико младих људи с дарон, па их образовати и спремати за глумце.

Враћамо се на ове преводе, да кажемо и о њима своју каномену. Било их је доиле свега 15 и то: позоришних, једночина 3, историска 2, шаљивчина 2, руска 1, чешка 1, француска 1. Као што видите позоришних је превода било највише. Одиах неко рекао да нам се то не свиди. Ја на нала десетину година како се под нас највише од позиво српскуских комада. Од куда тај страх не разумем; не радимо зато ни било корисније проводити позоришне драме но оранскуске, не сказам ту ложиу, да је наиштетно узимати што је горе. Свака се само каква је новина и увбуна дана после предстаае Корњоче. Чак и једна каква чарака осетила се новина, да овоземе писмени сет не окизност, која прети потоиој чедности, као оде на ту песму и поканчу игру ерзипуску. Мобу тако, нахоно иде ка ут како да кажда на нарадне комаде, корисне је исправи на репертоар, па ове преводе и во сет пута бапаше шарадне, које су пуне грубе шале, трнвијалне музике, досадних и одурних тачака, глупих ситуација, па то шарадне је ворја бибе задах од устарелих чилика и застиљени мозак нидарском. Нашоме пре нидо у чем како се те нерадске и грубе шарадне прерађивале за ону нашу дивну кућицу, код које се нико ито искажрити. Но одако је то тако, од шарада се особно подстаоле плетне и уредне возорнине пратиче, али се за то нико није старао, да се тој недостатак надокнади.

У Годишњу се не налази ни једна дра кога се нисмо дотакли, а која садржи врстом која Је Уиразе радити у овој години. Тај се програм односа на продзводнини, само је проширен и критички сарљмљи, то се нарочито тиче превода. Надседнице ће бити ако кроз кратки времеиски и тако ће бити критичкији широј журлиие. Но то не може, за то ће бити те изложити у кратко.

Овреза се велики број српских комада, већином нестваталеских, од шиена страиших и новитарских. Биће заступљени: Ј. Стерија Поповић, Јован Суботић, Атанасије Николић, Милорад Шапчанин, Матеја Поповић, Срезеи Округлић, Јаков Игњатовић и тако даље. А продужиће се васпчаваше дубровачких весника.

Код превода Уиразе је нарочиту пажњу обратила на класичка дела, но разиоси ато ова не стоје у сразмери у којој би требала да буду према доброј модерних комада, нарочито новијих. Из новијске литературе биће заступљени: Рете, Шилер, Јесепе и још неки. Из француске: Ресиар, Мароко, Вилиа, Дима Отац, Бец, Дима Син, Алексиј Дода, т-ђа Жирарден и др. Из енглеске: Шекспир са два нова комада и Шеридан са једним. За чим ће бити заступљена Шкандинавска, шпанска и скандинавска литература. Као што се види, по броју ће сама српскуској је литература новијска нарочита пажња, бар како што и треба. Ни биће времена да се о наголашеним програму проговори опширније. — Д. —

РАЗНО

Педесетогодишњица од смрти Александра Петровића Петефија (* 1823 † 1849).

Про неколико дана напунило се педесет година, како је знаменити мађарски песник Александар Петровић — Петефи жестоко у борби код Шестомајра (Schästburg) у Ердељу 1849. г. Од тога доба нише та нису чули. По жеиска је он у борби погнуо и та остаиска сахрањен, а по другима је поспат у Сибирнју са осталим заробљеницима, где је по свој прилици окончао. Ово последње није истинито, јер се доцнијим испитивањима и потрашивањима констатовало, да је Петефи ранен узакоси на борбе и да је у овом жестоку песнаком и пакуштен учбо од тих рана. Као женин Петефија је био обдарен разна великим стваралом моћи, нако је у себи дубоко жорадно осећање и кри том кошка јану сиисовност, сиеи и дрска хумор, прожет са доста јетконсти («Кметија мегепуе», «Госи'о и Пилзе Пагоч», који се осећа и у женини доста прошаљним политичким песмама («Инвеит, «Песми песке и «Песми нурјаковне и т. д.), уз које је хумор придавала његова скоро дечијска наивност, што сиа се још у антагонизму са његовим песимистичким погледима на сиални свет, који се он на своју срећу и тарасио. Његова дела поред страсти дају и неку увутрашиост, поред нзвапиоиог узвишеиости простоту, поред богате разноликости извесну сувоност. Нежао је о љубави, домовини, и редакција и неједнакости људи и о своју опом, што је тиштало њега и жељу домовину, који је он прикадао спојим пашкама, спојим врпшала и својим дедима, и ако у његовим жилама струји крв туђег народа. Рођен 1823. године у Кпш - Кереиу у пештанском округу, син Стевана Петровића, месара, где је српски елемепат у то доба шгубно своју национјалност, тошки се и губили у мађарину, по врши Србин, по души Мађар, а по пацпатаку возможата прокупље је он своје врло даке у борби за свој и своје поне дозволене окстиаде. Учећи вику гимназију у Кечкемету, Азоду и по другим местима, досао он у Аиниј женишаи, где се такође није дуго скрасиге, док није отишао у Пешту. Овде је читао ријске класике и писао песме, као то је трајало сиио од марта до октобра једне године, када га привлачење да пастаи науке у позоришком лицеју. Али он није марио за то, већ оде у војнике, одакле га отказте због слабости 1841. г. На послетку скрасе се две године у Пакп, где је добио врло нарадну за једну лирску песну од *мађарске академије*. 1842. г. стуни у позоришке, а 1843. добудна какву у «Атенеуму» за себе, нистако доцнијем чаки Кишлуцијана Другитна. Такав песнаши живот водно је он све до 1847. г., када се оженн Јулном Сендрејеи из Сегедина. Овај под обрт у животу није остао без последице 8 месаца. Удружен са Вереиартијом и Аранем воено је проводити Шекспира («Еорајапе»), хотећи тиме обогатити тада још бедну мађарску литературу. Али како пастадне бурна времена, биди со и он на политику. Пастане послапне, а кад отпоче борба за слободу, уђе и он у бојни строј као капетан и Бемов таинпк. Као мајор погинуо је.

Сви песаиц, неју којима су му најлосне *„Сурган lombok Ebtlen sirjárol“*, сасвао је он конечна интенаин свој *Витеп Јозепо*, који ни жаво у Зиајову преводу, весао је кривоспетво, поносо, аутписка кнеза али то је велика слава страни коју треба поштедети.

*

На науке. Г. Д-р Михаило Петровић, професор Велике Школе у Београду, пријатељ је (у жедљу нарнше кнежеве Catre et Nandi) из листа L'echirage électrique своју расправу: Théorie de la décharge des conducteurs à capacité.

*

Књиге осмога кола Српске Књижевне Задруге. Већ су у штампи и ускоро ће доћи чекати књиге осмога кола: *Живуће Христово Јелавића*, трећа и последња књига; *Приповетке Лазе К. Лазаревића*, друга књига; *Слике из српскога живота* Јована Весковићева, друга књига; *Нагони слова*, приповетке Стевана Сремца; *Мртве душе*, роман Н. Гогоља у преводу Милована Ђ. Глишића, и *Бобе*, од Бољрја Тодоровића. Ако буде новолан одни задртара, Управа ће у овоме року дати и осму књигу: *Поуке поредности* од Бецнта, у преводу Д-р Драгиша Мојсиловића, проф. Велике Школе.

*

† **Бунсен.** Чувени хемичар, проналазач спектралне анализе, професор *Роберт Вилем Бунсен* умро је 4. августа о. г. у Хајделбергу. Рођен је у Гетингену 19. марта 1811. год. Ради својих научних студија много је путовао, а предавао је као професор у неколико великих универзитета. Настанивши се као професор хемије у Хајделбергу, повучо се ирс две године у крипстни живот, ие напуштајући ни тада болеине о науци. —

*

„Заробљеница“. Господар Живојин Вешићевић, сликар, питомац српске државе у Лајпцишкој Уметничкој Академији, нарадно

је, као свој завршни рад у овој академији, слику под горњим натписом. Слика представља један моменат из српско-турских ратова. Два војника ухватила су једну харемску лепотицу и довели је пред официре који седе за столом пред неком општом кућицом. С њима седи и један Црногорац, по свој прилици њихов добровољачки вођ. Турканка је у очигледној забуни и неприлици, али је исто ово и са осталима који као да не знају шта ће њих радити у оваквом случају. Равнодушан један који је поред њих и који здраво десну у лијевој руци држећи, по истини љубопитљивима погледнув, као да баш није тако збуњен и као да је готов на искушење. — Типови су на целој слици врло верни, чак и ова десетерица Арнаутина у позадини њима је представљена.

Слика је рађена бојама, а нарочиту вредност добија што је и њезина хромо-литографска репродукција рад самога г. Великановића. Он је ту слику репродуковао у 300 експлара за добротвору Академијске Управе и сада је распродаје по 5 динара комад, заједно са пасиартуом.

Посвећујући г. Великановићу ово вредност радовања, уредништво «Нове Искре» ради се прима да за означену цену добивала овај рад љубитељима сликарске умјетности. —

*

Толстој и америчка цензура. Уредник америчког журнала «Cosmopolitan» био је уговорио са Толстојем да има искључиво право превода његова чувене романе «Васкрсење», али под погодбом да у роману не сме бити ништа нецензурно или двосмислено. Кад је уредник добио превод романа, чинила му се нека места при читању сумњива, те бојећи се да би помутила морална осећања његових читалаца, упе кресну писалку и таква места изостави. Једва део романа изађе у таквом облику. Кад је Толстој добио за то накнаду издање, отвори америчком уреднику наставак романа; али америчка порадница не буде лен, већ тужи Толстоја Њујоршком суду ради опште од 500,000 динара. — Пресуда још није изашла.

*

„Das litterarische Echo“ о српском журналима. Овај научни књижевни лист, који излази у Берлину, донеси у свом 22 бр. од 15. августа о. г. у рубрици *Новинарски Преглед* неколико врста и о српским журналима. Опширно извештаје из српске књижевности шаље г. Георг Адам, књижевник из Берлина, и то увек са дубоким проникнућем српске књижевности. У свом броју говори г. Адам симпатично о Змајевој прослави, Бранкову Колу, Зори, Новој Искри и Босанској Вили. На закључку свога прегледа говори г. Адам и о нашој гордости г-ђи Јелени, о којој вели: «Нарочиту пажњу представља у српској литератури песникиња Јелена Димитријевић, која је «Богданса Видре посветила нежна симпатична студија. Под утицајем народних песама које је од своје мајке слушала, а са друге стране под утицајем војске Вуре Јакшића и Змаја Јовановића развила се жена одлична и жарко, која у својим песмама на живота источњачких мухамеданаца надмашује у правој дачини Бодленштедове покушаје; од нарочите су дражи њезине весне српске пошкиа дидактом».

*

Први годишњи извештај српских основних и више девојачке школе у Сарајеву. Овај је извештај о јануар 1898.-9. школској години, или јако је оскоро издаше новина за обе школе, то је у њему управитељ школи г. С. Калуђерчић, поводом увођења једне школе: *«Подаци за историје српских народних основних и средњих школи у Сарајеву»*. Осћали су одељци: *Наставничко особље, Настојни школи, Убудевања, Наставна средства, Школски летопис, Ученици поредбе и претписи, Статистички ученици и ученице, Испити, Класификација ученика и ученица, Заклада и Одјава*. Од свих овогодишњих школских извештаја који су нам до руку долазили овај је по изради најлепши и слуги на част сарајевској Вишој Српској Штићеници Ристе Ј. Сиића и друг. Уз текст су и неколике рас-кошно израђене слике старе и нове српске школе. — Нова школа доарасла је при крајњој времешка контила је 120,000 сорината. За ову школску годину биле је у основној школи: 271 ученик и 200 ученица, — свега 477; а у Вишој Девојачкој Школи 50 ученица. — Из истога извештаја види се да се српски и *Српску Заблешнику*. —

ЧИТУЉА

† **Владимир М. Јовановић.** И он оде! Остављен, заборављен, са тешком болном која му дух помрачи растави се 1. августа о. г. са животом и систем чиру је бесвијешћеност и хладноћу и у водрен дашиша осећао.

Падахнуо војницима осећао је још као јак, и сервизни историјско-зеленовски одсек у нашој Великој Школи и ступивши у државну службу као тамошњи сарадник, није својим осећајима кидао тако пламени на сасе да је њима брзо осећао читалачка срца. Владине су песме из живота, а лежају догађаја и осећаје разуклене и бисеи свима читалачким кругошима. Јесик у његовим песмама свакидашњи је, без нарочито бираших израза, није пуне конкиан — чисто правописачка. Песнички нуриси нису у његовим песмама налазили довољно воденице да довољно вдекнишу. Али Владе није ни тражио песничке да на њој удиже јер није веровао да ће се тек тако наћеле одушити идеалиму: он је тежио напротиу и свему узвишеном, он је се борио за идеале, па је за то сано и нијако сме оно што му је на душу било. Нежно тушењено родољубље не може му нико одрећи и зато је високо хатентоване патриоте неквалификовано оцијенио: у високу љубав за народ, коју друштвену основу, не сме нико да потцјењава, јер је у песмама «Но Бранкот Живота», изложени рјеше примере, следио да од њих чува породицу и имање да је ратне....

Његов је хумор ведар и не врела, а сарказам му одражаје је, али боз од њега најчешће је он сам осећао. Својим осећајима лепо је се одушно своме таленту, јер ако год што је у другоме био активан борац за бољитак, исто је тако у песнику био производан.

Његови преводи «Лепо Тубанке», којеме посебне збирке: «Из простонарног живота», «Анкдоте», «Београдске шеције», «Из брачног живота», поред великог броја растурених дирских и сасних песама, сачуваће за дуго и дуго у српском народу име његово.

Нека му је лака земља и свеша успомена!

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Финансијске установе обновљене Србије до 1842. Н. део. По оригиналним документима приписо Мнча Петровић, чаки Нореске Управе Министарстна Финансија. — Наградио и издао Министарство Финансија. — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1898. — 8°, стр. 1142. Цена 7 динара.

2. Приповетке Радоја М. Домановића. Друга књига. Садржај: *Обрана, Робја дна, Не рашумем, Промишено срби, Сликом со кажи, А кабо?!, Укидање сиротиње, Баба Стана, Свиња и јоне, Замка*. — Позлрнкак, штампано у штампарији Мих. Костића, 1899. — 8°, стр. 130. Цена 1 динар.

3. Брањо, комедија у три чина. Написао Милош Цветић. (Прекштавено из «Бранка»). Београд, штампано у штампарији Краљевине Србије, 1899. — 8°, стр. 60. Цена 1 динар или 1 круна.

4. Шарен венчић. Књига за деца са сликама и песмама. Написао Благоје Нед. Кечкић. Београд, штампа Павловића и Стојановића, 1899. — 8°, стр. 63 (са сликама). — Цена 0·50 дин.

5. Гроф Л. Н. Толстој: Васкрсење (свеска 3.). С пуном дозволом аутора Јована Максимовића. Издање књижарнице код Вука Ст. Карајића Сн. Ђ. Остојковића, у Ср. Карловцима. — Српска Манастирска Штампарија у Ср. Карловцима, 1899. — 8°, стр. 97—144. Цена 20 новчића.

НАПОМЕНА

И ако се завршило прво полгоље и ако смо слали потребне опомене својим дужницима, ипак је остало још доста њих који нам дужну претплату не посласте ни до данас. Не би били вољни да имена таквих читалаца доносимо на овоме месту, где ће успомена на њихово неплаћање и одмагање српске журналистике бити сачувана за прилично времена, али изгледа да ћемо морати и то покушати! Повереннке молимо да обрачуне што пре спрше са пласништвом овога листа.

Наш скупљач г. Проћир Стојановић путоваће у унутрашњост ради скупљања претплате. Молимо своје дужнике да г. Проћиру поднесе претплату за коју ће од њега добити признанице.

Пласништво „Нове Искре“.

„НОВА ИСКРА“ излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год 4 дин.; ван Србије год. 10 зот. или 20 дин. у злат. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, Сремска улица бр. 10.

ВЛАСНИК И УРЕДНИК Р. Ј. ОДАВИЋ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

17. БРОЈ — БЕОГРАД 1. СЕПТЕМБРА 1899. ГОДИНЕ — ГОДИНА I.

НОВА ИСКРА

У ЗАТИШЈУ

– МИЛОШ П. ЋИРКОВИЋ –

(НАСТАВАК)

XII

Као што често бива у извесним болесним фазама живота, у извесним тренуцима узбуђења, кад су нерви јако раздражени и сви се осећаји пробуде, сети се Марко свега, пред јасним и разговетним сликама, што је учињено, те задрхта као и обичан злочинац, чије је дело откривено. Он виде сву своју моралну узетост и колико је ниско пао. Идући за прохтевима свога срца да стече себи задовољства, човек тек тада са насладом ужива, кад се други мучи.... И стекавши себи удовољства и насладе, постаје се хладан камен, који је тешко више загрејати; али и за то своје мажење, стиже га највећа казна, јер у њему нема више живота, нема искре што би дало снаге и телесне и душевне.

И Марко појимаше све то. Он је знао све и јасно видео; знао је да је она туђа жена, и да несрећно осећање, које му срце раздире, неће ништа друго донети до велику борбу и трзање. Он осећаше неки унутарњи немир, као дубоку грижу савести; али од куда је све то произлазило? Он гледаше себе на обронку, на окомку пропасти, виде сву своју несрећу, али помоћи нема. Виде и Мартину слику, светлу и непорочну, али коју је он понизио, довео до ништавила и видео је у простој наготи.

Василије Верешчагин, руски сликар.

То што се десило између њих, било је тренутно као муња, али је тренутно донело немир и пропаст....

Међу тим Марта сећаше нема и непомична у својој соби, не могући одагнати оне мисли, које су јој душу притискивале свом јачином својом. Сети се свога девојаштва и њега као ђака; паде јој тешко, што тада не беше ова неочекиваност са тренутним задовољством, које ће се тако несрећно завршити, јер је пореметило ток и начин њена простодушна живота. Зашто није остала на светлој висини, над свима искушењима и борбама, но се упустила у дубоку бездну, у борбу својих и туђих страсти? Зар је крајњи покој тако далеко од ње? Па онда страх, да се тајна не прокаже, узнемиривао је свакога тренутка. Страх предвиђа увек неке бурне догађаје и ако нема основа никаквој вероватноћи.

Кад што јој дође да баци све под ноге, да одгурне и њега, свога Стевана, који ни о чему не сањаше, но и сад јој слепо верује. Зашто чувати другога а себи допустити да се страда, или зар она мора увек страдати, те да други буде миран и без трзавице? Одгурнути љубав, угодност, душевну забаву поради других, шта је онда тиме учињено? Не чини ли се то великодушност и самопрегоревање у новом облику, само да се покрије надути егоизам, који би хтео све смлавити? Али да не буде смешан тада човек са том својом великодушношћу и да му она место лавора не натакне на главу венац од трња?

Питање између дужности и страсти, истина, није решено; није јасно да ли човек мора у извесним приликама

пођи за страшћу или и тада настаје трептај одречења, уе Марта сама не знађаше шта ће да чини у овом трептутку. Полазећи да свој поступак правда према личним природама и приликама, не чињаше јој се довољан и неће ли се нак таквим тумачењем дати могућност да се и најсветије везе поруше као и осећања, која нас према осталим људима вежу. Не, она се мора свега окланти, извршити само прегорење поради других, јер хоће ли је и на стази новог живота, у великој борби страсти само власти пратити? Неће ли зар поново доћи страсти и искушења, везати јој веру и оданост и куда ће? Али зар се за навек одрећи оних величанственних трептутака; зар не учинити наше ни један стиснак руку; зар и нема неповест пре растанка може што учинити?

Стеван о свему томе није ништа сумњао; баш и да је било каквих неспокојних гласова, он би са свим мирно прошао поред њих, једино што је безгранично веровао својој жени да она није кадра тако што учинити, а друго, што је знао да је Марко њен давнашњи пријатељ и као такнога зашто би се имао бојати? Да се о томе потанко зна, требало је имати искуства, а да се искуство добије ваљало је патити се и живети. У Стевана тога не беше. Он је припадао оним људима, који су сувише хладна темперамента и не осећају ни мало потребе да та ма како излијају. Као и сви они давао је он жени врло мало места у животу. Оженивши пре четири године, волео је он своју жену, колико је мислио да је доста. У поверљивим односима, како треба да је између мужа и жене, он са Мартом није стајао. То је долазило отуда, што је био веома повучен у себе и више волео да гледа у своја акта но у њене мале дубоке очи. Он није знао да дубље продре у срце своје жене и да разуме њену тиху, но потајну страсну природу, која ће на први зрак топлоте осетити вољу да излије своја осећања, да јаче стегне пенћу руку, да откупље своја срца утиска на другом срцу..... Стеванове наде биле су остварене, сновн извршени а илузије, које код њега беху права реалност, владале су његовим животом и он сам собом беше потпуно задовољан.

Прошло је тако неколико дана. Марко се није усуђивао да више тамо иде. Страдао је и патио, али то није хтео никако признати. Његови стари родитељи беху у недоумици. Нису знали шта ће да мисле о његовој забринутости и мрзовољности, о тромом ходу и алкавом држању у целом телу.

— Марко се много промени, — жалише се стари Павле своме верном и опробаном другу — а ти ми промена задаје велике бриге. Није то обична ствар: по вадан ћути и ни с ким не говори. Утучен је и жалостан, а то ме страшно мучи, јер не знам шта му је могло дати повода.

— Дање Бог да добро буде, — рече стара Сока и дубоко уздахну. — Питала бих га, али знам да неће ништа рећи.

— Остави мени, ја ћу покушати.

И Павле поче у неколико прилика да заподева разговор с Марком о његову здрављу, занимању, животу у варошици, али се разговор увек завршивао пре него што је он могао и замислити а њему остајаше да и даље лута по неизвесности.

— Е, г. Марко! ви нас, бога ми, са свим заборависте, — рече му Стеван, кад се после неколико дана заједно нађоше.

— По чему то!

— Тако. Нема вас већ толико времена. Разговарам ту синоћ са Мартом о вама и она ми рече, да одавно нисте долазили. У каква сте се то посао дали? Махните се тога, биће нам и сувише кад одете. Хајдмо мало до мене да проћеретамо.

— Можемо; али мени се чини, да сувише често к вама долазим.

— Којешта! Зар се пријатеља и на то обзиру?

Марту затекоше у послу. За последњих неколико дана јако се промешила. Бледа, упалих и угаслих очију, небрижљива држања и јако малаксала — све је то показивало тешке велике унутрашње борбе.

— Ено нам бегунца, Марта! — рече Стеван улазећи и пружајући Марку напред.

Марта подиже очи. Њихови се погледи сусретоше. Она као да поцрвене, али се брзо тряе и баци погледа на орман. За чудо изгледала је и сувише мирна и присебна; невесело осмејак јави се на њеним уснама.

Стеван мишљ на поље. Они се најпре сами једно пред другог. Свако знађаше мисли другога али обоје као да су се чували да прекину жртву тишину. Марта од једном подиже очи и неприкидним али снажним гласом поче:

— На шта сте се решили?

Марко ћуташе. Он се није знао наћи у овом тешком трептуку; глас му је био несан.

— Идите што пре. Умирите и себе и мене, отиоче поново она.

— Не могу, Марта. Зар не видите да ћемо се обоје унесрећити? Шта ће бити с вама, ако мене пустате?

— Дођите сутра на ручак. Ја морам поново с вама говорити.

Стеван им прекиде разговор.

— Ето тако, по вас дуги дан се не смирим, на ми ни сад мира не дају. Ишаћи му сад на крај, ако можеш; а душност је преча од свега. (Марко и Марта исхитише се погледање). Она ми се чуди, како могу надржати. (При тим речима баци поглед на Марту и као да је тек сад сазнао њено болесно лице). Али шта је то с тобом? — упита Стеван, опрезнивши се са свим к њој. — Ти си врло бледа; да нисн болесна?

— Није ништа озбиљно. Моја навика, боли ме глава.

Разговор је и даље текао, али са свим усиљено. Стеван је говорио за обоје, али као да су они врло мало пажње поклањали његову причању. Они беху у мислима тако далеко од његових речи! Марта поседе још неко време, поздрави се и оде, остављајући Стевана у недоумици, зашто је ове вечери нешто све тако натегнуто.

(наставиће се)

СУСЈЕДИ

На сред пута, у прољеће,
Бовор рукав кир напуче,
Их се горди и разбоје,
И коњицу зачекује.

„Моје лавиљу, моје пи'ђеју,
„Сиђини доиов кријеа скаче,
„На куда ћу слику веду,
„Ој, шиваре, ој, простаче?"

Ал' је шиваре жудан крви,
Ње дути се, већ се сн'јеги
И остаиса дуго глави
Да увиди како гр'јеши.

У природи свуд ширине,
И друкчије сушце трије.
Зима дуге. Цветар брине
И зелено бранно сије.

Од студи се бовор јежи,
Лиха сула, уклиника;
Лишће, кк'јеће, хред вим леже
К'о свежени грешних дана.

А шишира брата вије,
— На ком' бунда и шубара —
Болени се, к'о и прије,
И овако проговара:

„Твоје лишће, твоје кк'јеће,
»Свакин јавом к'јени скоче,
»На куда ћеш сиву зеку,
»Кј, бошоре, сј, лудаче?"

Парал. *Дан. Јанковић.*

ЛУЦИФЕР

ANATOLE FRANCE

E si compiacque tanto Spinello di far lo orribile e contrafatto, che si dice (tanto può alcuna fiata l'immaginazione) che la detta figura da lui dipinta gli apparve in sogno, domandandolo dove egli l'avesse veduta sì brutta..

[Vite de' più eccellenti pittori, da M. Giorgio Vasari. — Vita di Spinello].

И толико се допаде Спинелу да та пради тако страшна и одратна, да воле (толико во неки пут може уобразила да учини) да му се то лепо, које је он насликао, појављо у сну и уплашло га: где за је могао тако гадан видети...

[Животи најсласнијих сликара, од Ђорђа Васарио. — Живот Спинелов].

Један, сликар и мозаикет флорентински, бојаше се много њиовај напочетку у ово доба њин када или духови добијају превласт. А страховање Тафијево не беше без узрока, јер у то време демони имаху разлога да ирде сликаре, који ни једном само сликом отимаху више душа по што то могаше учинити какаи свирепи брат у традесет беседа. И доиста, калуђер је, да би својим верним удио спасоносни страх, описивао што је боље могао дан гнева господња, који треба по Давидову и Сибилину свеђочанству да преобрати свет у прах. Он је подизао глас и дувао у шаке те тиме подражавао труби анђеоској. Но то ништа није вредило, док је једна слика, насликана на зиду какве црквице или какнога манастира, која представља Исуса Христа како седи и суди живим и мртвим, без престанка очито говорила и поправљала оне који су очима или другчије згрешили. То беше време када уметници сликаху у флорентиској Санта-Кроче и шизиноме Кампо-Санто тајне божанске правде. Та дела беху рађена по опису у стиху, који је негда Данте Алигијери, врло велики знаилац теологије и каноиског права, написао по своју путу у какао, чистилиште и рај, куда је, поиоћу инваредних особина своје драге, жив био продро. И све на тим сликама беше поучно и истинито, те се може рећи, да се човек мање користи читањем какве веома описане историје но посматрањем такве слике. И флорентиски уметници трудјаху се да у сенци неранцина дрвета, на трави посутој разнобојним цвећем, насликају даме и витезове, које Смрт са својом косом вреба, док они поверљиво разговарају о љубави, уз свирку лира и виола. Ништа не беше погодније да обрати у веру те телесне грешнике, који са женских усака нису заборав на Бога. Зарад појачане уврдиле сликар је у природној величини представљао ђаволе, како растоварено злато диљу у уста владици или поглаару, која му беше наручила какав посао па му при плаћању закинула. Демони беху тада непријатељи сликарима а погланито флорентиским сликарима за то што су они са спротуњености духа имали превагу над свима осталим. Они су им наручито пребацивали што их износе у тако одратном облику са птичјом или рибљом главом, жишјим телом и крилима слепога миша. Њихова мрзња бише описана у проповеди о Спинелу.

Спинело Спинели, родом Аретинац, беше издаван једне племићске породице флорентиских изгнаника. Племенитост његова духа беше равна племенитости његова рођења, јер он беше најбољи уметник своје времена. Он је у флоренцији израшио велика дела. Грађани из Ниже умолише га да, после Бога, украси зидове тога светога манастира, где мртви почивају под рукама, на земљи донесеној из Јерусалима. Пошто је дуго по градовима радио и стекао много новаца, он зажели да опет види лепи град Арецо, постојбину своју. Аретинци не беху заборавили, да је Спинело, у младости својој, као члан братије Свете Мараје Милосрдне, за време колере 1383. походио болесне и сахрањивао мртве. Умеђаху му бити захвални што се његовим делима слава њихова града распростра по васељој Тоскани. Још пун снаге у својим старачким годинама, он предузе велике радове у своме граду. Жена му говораше:

— Ти си богат. Одмори се и остави младим људима да у место тебе раде. Одмор је паметна ствар при заходу живота. Живот треба завршити у пријатној и побожној тишини. Непрестано радити безбожна дела, као Вавилонци, то значи кушати Бога. Спинело, ако се не окане свога мазања, ти ћеш изгубити душевни мир.

Тако говорање та добра жена. Али он не слушаше. Мишљаше само како ће повећати своје имање и глас. Он се, и не мислећи на одмор, погоди с туторима цркве Свит-Анђоло да изради слику светога Михаила, која треба да покрије сав зор црквени и да на њој буде безброј личности. Он се баци на тај посао с необичним жаром. Прочитавајући места из Дантеова *Ониа*, који је требало да га надахне, он је у њима дубоко студирао сваку врсту, сваку реч. Незадовољан да свакога дана ради у својој радионици, он је радио и у постељи и за столом. А у вече, шетајући се по брежуљку, на коме се уздиже Арецо, охоа са својих задова и куда, он опет размишљаше. И може се рећи, да историја Архаиђелова беше потпуно нацртана у његовој глави, када је почео црвеном писаљком сликарати по површини зида. За тим изнуде контуре и поче изнад главног олтара сликати сцену, коју требаше истаћи са више сјаја за остале. Јер ту је требало прославити главара небеске војске, због победе што ју задоби пре почетка пекова. Спинело давале нацрта светога Михаила како се у ваздуху бори с ђаволом са седам глава и десет рогова и учини му се згодно да на дођемоу делу слике изради владаоца демона, Луциферa, као страховито чудовиште. Слике се, под његовом руком, стварааху саме од себе. И он постиже већи успех но што се и сам надаше: Луциферово лице беше тако одратно, да човек не могаше измаћи нигде страхоти његове рутобе. То лице ноће за сликарем на улицу и доврати га до самога стана.

Пошто паде ноћ, Спинело леже поирај своје жене и заспа. У сну му се јави њиео леи као свети Михаило, али при. Тај њиео му рече:

— Спинело, ја сам Луциfер. Где си ме видео, те да ме насликаш онако гнусна?

Стари ми сликар, дрхћући, одговори, да га изнуда више својим очима видео, пошто жив није могао ући у какао као Данте Алиђиери; но да је, сликајући га такза, хтео што остављајуће изнети ругобу греха.

Луциfер слеже раменима, а рекао би човек да је брег Сан-Џеминијано на једанпут уздрхтао.

— Спинело, рече он, хоћеш ли ми учинити задовољство, да се мало са мном поразговориш? Ја сам доста добар логичар: то зна и Онај којему се ти молиш.

Не добивши одговора, Луциfер настави овако:

— Спинело, ти си читао књиге које мене описују. Тебе је познат онај моћ покушај и знаш како сам њиео с неба да бих постао владаоцем света. Велики покушај, а био би једнострем, да гигантп не беху напали на бога Луциfера, као што си ти, Спинело, то видео на једном античком гробу, где је та борба у мрамору изрезана.

— Истина је, рече Спинело, видео сам ту гробницу у флорентиском Санта-Репарато. То је славно дело Римљана.

— Ипак, настави Луциfер смешећи се, гиганти нису ту представљени као жабе, ни као тутори.

— Али, рече сликар, они не беху напали ни правога Бога, већ само један идол безбожнички. Ствар

је познато, да сте ви, Луциферс, подигли бунтовничку заставу противу правога владаоца неба и земље.

— Ја то не порицем, одговори Луцифер. С колико ме грехова за то теретите?

— Обично вам се приписују седам и то тешких, одговори сликар.

— Седам! узвикну Алђео наклони, тај је број теолошки. У мојој историји, која је тесно скопчана с историјом Онога, све иде по седам. Спинело, ти дрхти да сам ја горд, гневан и завидљив. Пристајем да сам такав под погодбом да ти увидиш да једино слава изазива у мени завист. Мислиш ли да сам тврдица? Пристајем и на то. Тврдичлук је за владаоце вранина. Што се тиче прождрљивости и раскоши, ако ти то сматраш као грех, ја се на то нећу срдити. Остаје још лепост.

Изговорив те речи, Луцифер прекрсти руке на леђа и, махнув црном главом, заталаса своју пламену косу.

— Спинело, мислиш ли ти одиста да сам ја леп? Верујеш ли да сам ја тако слаб на послу, Спинело? Држиш ли ти да ја, у својој побуни, нисам имао храбрости? Не. Било је, дакле, право, да ме насликанм одвајкних црта, охола лица. Не треба чинити неправде никоме, на чак ни ђаволу. Зар не видиш да вређаш Онога којему се молиш, када му истичеш као противника једну наказу? Спинело, ти си у тим својим годинама велика незналица. Добро сам вољу да ти изучим уши, као каквом ђачету.

На ту претњу и опазивши већ пружену Луциферову руку према себи, Спинело се ухвати рукама за главу и поче страшно викати.

Његова добра жена, тргнувши се из сна, уплаши га, што му је. Цвокољућа зубима, он јој одговори, да је тога часа видео Луцифера и да се побојао за своје уши.

— Ја сам ти лепо говорила, одговори му она добра жена, да ћеш са тих линова, које непрестано сликаш по зидовима, најзад и полудети.

— Ја нисам луд, рече сликар. Видео сам га: он је леп, и као туробан и горд. Још сутра ћу набрисати ону страховиту слику што сам је направио, а на место ње нарадићу опачину, какву сам у сну видео. Јер не треба чинити неправде никоме, на чак ни ђаволу.

— Боље ћеш учинити ако заспиш, рече му жена. Ти говориш бесмислено и мало хришћански.

Спинело покуша да се дигне, но не имађаше снаге, и паде, обнемогнав се, на подлажник. Још неколико дана бунцаше у грозници, и за тим је умро.

Пол.

ИЗ ПЕСАМА АНЕ РИТЕР

ОД ЉУБЉЕЊА...

Докле бејах луде младо
Питаше ме душу моћи:
«За што су ти руџи уста?»
— За љубљење!
Мај ми рече.

А кад мало помлад станте
Мучење се друго стечо:
«За што су ми бледа уста?»
— Од љубљења!
Јесен рече.

СВАКОГ ДАНА...

Сваког дана поред куће моје свете,
Ал' најдражи од свих људи туд ће доћи.
И како ће, кад високо небо стоји,
Кад из њега стаје нема да нас своји!

ПА ИПАК...

Мајко немаш да ме тешиш —
Мајку рака скрива;
Драгог немаш ди ми рујно
Усиљене целиш.

На пиан ме чекаја мука,
Душу мори тако...
Шта ти скриних, благи Боже,
Да некујем сама!

СПАВАЈ!

Из таме сиротиње (и кад бих сјала)
У сјај те дићи — ја не бих хтела.
Није бих дала на раку твоју,
На бих ти жељу пакала своју:
Спавај, о спавај!

* * *

Смиљења сам, веслa во друге!
Само кад и кад
Очајање из душина утла
Посматра ми јад.

Тад се сканвам побеђеног лика,
Ал' утеку сузе:
Сазнам своје људачко одело
И у каљу се дам.

Р.

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— ПОВЕЛА —

ХЕНРИК СЕНКЈЕВИЧ

(СВРШЕТАК)

VII

Госпођа Елзенова дочека Свирског збуњена и раздражена, очију сухих али закрвављених као од врућице. У очима се огледаше пестрељивост.

— Зар нисте добили никакво писмо? — упита ужурбано.

— Не. Добио сам само вашу депешу. Грдне несреће!

— Мислила сам да вам је можда писао.

— Ниђе. Када се то десило?

— Јутрос рано чуше људи у његовој соби. Слуге улетеше и затекоше га мртва.

— И то овде у хотелу?

— Не. Срећом још се преселио у Condamine.

— А шта је узрок?

— Зар ја знам! — одговори жустро.

— Јер, колико знам, ниђе се нартао.

— Ниђе. Нашли су му новац.

— Ви сте га још ослободили од дужности?

— Да, али и на његов захтев.

— Да ниђе због тога?

— Зар ја знам! — поновн грозничаво. Кад је то хтео, могао је бар отићи одавде. Али он је био сумахнут — тиме се објашњава! Зашто ниђе пајпре отишао.

Свирски је опширно погледа.

— Умирате се, госпођо.

Али она, нарајући се у значењу његових речи, рече:

— Јер колико ту већ има непријатности за мене а колико је још може бити! Ко зна да ли неће морати давати каких објашњења, сведочанстава.... шта ти ја знам тамо!.. Каква фатална историја!.. Први Виздровски!.. Ја сам вас хтела замолити да познанцима кажете да је онај несрећник изгубио на коцки, да је проиграо и мој новац, и да је то повод. Ако затреба ићи пред суд, онда је боље о том не спомињати, јер би се могло видети да ниђе истина; али пред светом треба тако... Да је бар отишао одавде, макар у Монтону или Ницу! Уз то једини Бог зна да ниђе што пред смрт написао намерно, да би ми се осветио.... Неће како писмо дође у новине!.. Од оних се може очекивати спашта. И онако сам хтела отићи одавде, а сад већ и морам...

Свирски све пажљивије гледаше њено гневно лице, стиснута уста; а на послетку рече:

— Нечувено!

— Доиста нечувено! — одговори госпођа Елзенова. — Да се неће повећати оговарање ако одавде одемо одмах сутра?

— Сумњам.

И поче распитивати за хотел у коме се убио Кресович, затим рече да ће ићи тамо да чује шта говоре слуге, и да се побрине за покојника.

Али га она поче задржавати упорно тако, да он на послетку рече:

— Госпођо! Та ваљда није нас, ваљда је човек, на је право да се сахрани.

— Неко ће га и иначе сахранити — одговори.

Свирски се ипак опрости и изађе. На степеницама пређе руком преко чела, затим натуче шешир и понови:

— Нечувено!

Знао је он из искуства докле може доћи људски егоизам; знао је и то да женске у егоизму, као и у пожртвовању, много надмашују људе; сети се да је већ наилазио на таке типове, код којих је под сјајном и углађеном спољашношћу било грубо, зверско самољубље, и код којих је сваки морални осећај завршавао тамо где је почињао лични интерес — па ипак га је госпођа Елзенова зачудила. „Ето — мислио је — овај је несрећник био учитељ њене деце, живео с њом под једним кровом и волео је... А она? Да бар рече реч сажаљења, жалости, саучешћа! Баш ни речи! Љути се на њега што јој је задао посла, што није отишао даље, што јој је покварио сезону, што у суду мора да потврди његову исповест, што је изложио оговарању људском; — а ни на крај памет јој је на паде шта се с тим човеком дешавало, зашто се убио и да ли није због ње? У раздражењу је заборавила чак и то, да се преда мном издаје и да је требало, ако не због срца, бар из рачуна да ми се представи друкче. Како духовно варварство! Претварањем претварање, а под француским корсетом и акцентом бездушност и прначка природа праве Хелиотке! — цивилизација заленљена за кожу, као пудер!.. И ова ми жена наређује да причам да је он проиграо туђ новац... Пхи! Нек иде до сто ђавола!“

Тако размишљајући и кунући дође до Кондамине и лако пађе хотел у коме се десило самоубиство. У соби Кресовичевој затече лекара и судског чиновника, који се обрадоваше његову доласку, јер се надаху да ће им Свирски знати да каже што о покојнику.

— Самоубица је — рече чиновник — оставио карту с молбом да га не сахране на друго место но у заједнички гроб, иначе да се новац који се код њега нађе пошље у Цирих на остављену адресу. Иначе је спалио све хартије, што сведоче трагови у камину.

Свирски погледа Кресовича који је лежао на постељи с отвореним, страшним очима и с устима намештеним као за звиждање.

— Покојник је мислио да је неизлечиви болесник — рече. О томе ми је сам говорио и вероватно с тога је одузео себи живот. У коцкарницу није одлазио никад.

Затим поче причати све што је знао о Кресовичу, и на крају остави толико новаца, колико је требало за засебан гроб, и изађе.

Уз пут се присећаше шта му је Кресович говорио о Ници и микробама, његов одговор Вјадровском да се уписује у странку ћуталица, и дође до уверења да се млади студент одавна носио мишљу о самоубиству, и да је главни повод било мишљење да је и иначе осуђен на скору смрт.

Разумео је међутим да је могло бити и других узрока, а међу њима и несрећна љубав према госпођи Елзеновој, и растанак с њом. Те га мисли испунише тугом. Лешина Кресовичева, с устима намештеним за звиждање и мртвачким страхом у очима не излажаше му из главе. Премишљао је да у ту страшну ноћ нико не иде без страха, да је цео живот, према смрти, једна огромна трагична неприличност и врати се госпођи Елзеновој веома смућен.

Она дубоко одахну кад чу да Кресович није оставио никаких хартија. Рече да ће и она послати колико буде требало за погреб, и сад га тек поче жалити... Али се узалуд силила да задржи Свирскога на неколико часова. Сликар одговараше да данас нешто није као што треба, и да се мора вратити кући.

— Али ваљда ћемо се видети вечерас? — рече при опроштају. — Ја сам мислила да отпаднем вечерас до Нице и да пођем заједно с вама...

— Куда? — упита Свирски зачуђено.

— Зар сте заборавили? На Формидабл.

— Ах! Зар ви идете на тај бал?

— Кад бисте знали како ми је то тешко, нарочито после овог непријатног догађаја, ви бисте плакали нада мном... Та мене је онога јадника тако жао... Али треба!.. Треба макар зато да људи не помисле којешта...

— Тако! До виђења!

И мало после седећи у вагону говораше у себи:

— Ако пођем с тобом на Формидабл, или ма куда, нека сам мрцина!

На Шипки је мир. Слицао *В. Верешчагин.*

VIII

Ипак је сутра дан с много веселијим срцем примио госпођу Черни и госпођицу Марију. При погледу на лепо, свеже лице девојачино обузе га милина.

У радионици је било већ све спремљено, сталуге, софа за модел намештена и покривена као што је требало. Госпођа Лажа добила је најстрожију заповест да не пушта никога, ма дошла „главом краљица Викторија."

Свирски час размишљање, час намишљање завесе, које су покривале прозор — али је при том непрестано погледао свој дивни модел.

За то време госпођа и госпођица Черни свидошо шешире, а госпођица Марија запита:

— Шта сад треба?

— Сад треба најпре распустити косу — рече Свирски.

И пре но што ће, а она подиже обе руке на главу. Видело се да је то застиђује и чудно јој али и мило у исти мах. Свирски гледаше на збуњено јој лице, спуштене трепавице, на забачену натраг праљину девојачку, на раскошна јој бедра — и мишљаше да је на овом великом Ницинов бубињшту нашао прави бисер.

Коса се за час просу по плећима. Госпођица Черни заврте главом, хотећи да је расче и у тај мах је коса покри сасвим.

— Corpo Dio! — узвикну Свирски.

Затим дође на ред још тежи посао, т. ј. намештање модела. Свирски врло добро виде да сре девојачино бије живље, да јој се прси надимају брже а образи горе, да мора савладивати нестрпљивима отпор о поме сама не уме дати себи рачуна, и да се у исти мах подиже с неким немиром палик на несвесно ужасање.

Он мишљаше: „Не! Ово није обичан модел, ово је свесни нешто друго — ни ја је не гледам као слипар." Био је и он некако збуњен и прста му но мало дрхтаху кад јој намешташе главу на узглавље, па, хотећи извести из забуне и њу и себе, рече говорити шалећи:

— Дезите мирно! Та-ако! Ваљда и за уметност треба што учинити! О, сад је врло добро! Како се овај профил лепо сенчи на црвеној подлози. Кад бисте га могли видети Али не мари! Није се слободно смемирити... Треба спавати! Одмах идем да спавам.

И пре еликати, а уз то но своме обичају керетати, причати и распитивати госпођу Черан о данашњ времена. Дознаде да је „Марина" пре годину дана имала лепо место као учитељица код грофице Бабиџевић, на дома Атрамент, кћери великога индустријалца на „Доле. Али је место трајало само дотле, докле госпођа Бабиџевић није дознала да су и деда и отац Маријин служили у талијанској војсци. Био је то великн удар, јер највећа жеља и мајке и Јерке беше да Марија може остати учитељица код каке даме која стално борави у Нпци, јер се тако не би морали растављати.

За то време се у Свирском пробуди „слипар. Мрштио је обрве, грчио се, гледао преко дрске од кичице заспалу девојку и слпао журно. С времена на време нак остављене палету и слпкарски штап, приказаше моделу и, узимајући га овлаш за слеиоочнице, поправљаше положај главе. Тада се надносио над њу можда више но што је уметност захтевала и, кад је почео осећати топлоту њеиога тела, кад је гледао дуге јој трепавице и мало отворена уста, жмарци га пролажаху, прсти нервозно подрхтаваху, а у души доникиваше себи:

— Држи се, стари! Шта, до ђавола! — Држи се!

Дошала му се вавредно. Успећавање га њена збуњеност, њено црвенило, несмели и опет обешењачки поглед. Све му је то доказивало да ни она њега не сматра за старца. Осећао је да се и он њој свиђа. Морао јој је деда причати негда чудне ствари о својим земљацима и жеиђа је очарао, — и сад јој стаде на ум први један — не на ко — поштен човек, славан, који се, узгред буди речено, појавио као у каној бајци, у најзеснији невољи с помоћу и поштеним срцем. Како га не би волела и гледала радосиало и захвално?

Све то учини те и не осети кад дође подне. Али у подне врва госпођица Марија рече да морају ићи, јер је деда остао сам, а треба му спремити доручак. Свирски их поче молити да дођу после подне. Ако неће да остане самога старца, можда имају кога познанина који би пристао да га чува два сата после подне... Можда би вратарка, можда њен муж или ко од родбине? Ту иде о слику! Два седења дневно била би за обоје корисна. Ако би чуваше деде што кошгало, он, Свирски, сматрао би за хиласт кад би му допустили да иосе тровање, јер му је на првом месту стало до слике.

Два седења била би одиста за госпођу Черни врло корисна да не би пристала. Решише дакле да ово дна опет дођу. За то се Свирски, срећан, реши да их отпрати до куће.

На пратиња их сачека газдарица и даде Свирском кату жутих ружа, нелених да су је донела два мала, лепа дечка са лепо обученим слугом, и да су хтели пошто по то ући у радионицу, али га она, држећи се наредбе, није хтела пустити.

Свирски одговори да је добро учинила, за тим целу кигу даде госпођици Черни. За час се обреше на Promenade des Anglais. Свирскове се Нпца учини тако лепа и жива, као никад. Шареннло и тишма на „Променади", што га је прс љутило, почеше га сад забављати. На путу виде Вјадровскога и де Сннтена, који се заустакше кад га видеше. Свирски се поклони и прође, али у пролазу опази како је де Синтен метиуо монокл на око да би боље видео госпођицу Черни, и чу његово запажено: „rrrrisli!" Обојица њихну неко време за њима, али код Jetée-Promenade Свирски узе кола и одвезе их кући.

Путем га обузе жеља да позове целу породицу на доручак, али помисли да ће са старцем бити невоље и да ће, због пратковременог познанства, госпођу Черни зачудити тако нагло позив. За то тврдо реши, кад дека буде имао сигуран надзор, да ће се онда, бајаги да уштеде време, постарати да уђеси доручке у радионици. А сада, опростивши се с мајком и Јерком на вратима, уђе у прни хотел и наређи да му дађу да једе; поједе на брзу руку неколико залогаја, не подеки рачуна шта једе. Госпођа Елзенова, Ромуло, Рем, кита жутих ружа, прођоше му неколико пута кроз главу, али као нека привиђења. Пре неколико дана лепа удовица и њихов одиос беху за њ на првом месту по важности, и о њима је често разбијао главу. Сећао се оне унутрашње призе коју је претурио на жору, врабујући се чамцем на Ville Franche. Сада пак мишљаше: „То је за мене престало бити, нити хоћу о томе да мислим." И не осети ни мало немира, ни најмање гриже. На против: чинило му се да му је спао с плеча неки тежак терет, који га је ћутно. Све му мисли одлетеше госпођици Черни. Само му је она била у глави и пред очима, видео је опет у мантн, с распуштеним власима и притворсним очима, а кад помисли да ће јој кроз сат опет додиривати слеиоочнице, опет се надвио над њу и осећати топлину од ње, био је зашет као од вина, и но други пут се запита:

— Хеј, стари, шта је то с тобом?..

Код њега затече дешеру госпође Елзенове: „Чекам у шест на обед." Свирски је зевала и мстну у шпиг. А кад госпођа Черни дође с Јерком и кад завршише рад у пет часова, нпсте прешишљати куда да иде на обед, и беше љутит што нема шта да ради.

IX

Сутра дан госпођа Лажа, донесши у радионицу доручак за три особе, каза да су пре једног сата опет дошла она иста два лепа дечка, само сад није био с њима лепо обучен слуга, него млада и лепа госпођа.

— Млада је госпођа хтела на сваки начин да се види с вама, али ја сам јој рекла да сте отишли у Антиб...

— У Тулон! У Тулон! — одговора слипар весело.

Али сутра дан госпођа Лажа није имала коме дати тај одговор, јер дође само писмо. Свирски га није ни читао. Место тога, хотеће да поправи „позицију" госпођице Марине, подметну јој руке под плеће и подиже је, тако да им се груди додирнуше и њен му дах обли лице. У тај се мах она поче мешати у слику, а он помисли да би вредало дати живот да оно дуже потраје.

А у вече је монологисао овако:

— Осећаји раде у теби, али друкче но пре, јер се сад отима за њима и душа, а отима се зато што је ово дете, које је у овом националном „pudridero“ остало чисто као суза. То истина није њена заслуга, то је природа, али где има така? Овај пут се не варам и не уверавам се силом, јер говори стварност.

И као обузе га неки слатки сан. Несрећом после сна долази пробуђење. Свирскоме дође у облику депеше која, убачена кроз отвор за новине, паде на земљу у присуству обе женске.

Госпођица Черви, спремајући се баш да распусти косу, угледа је прва — диже је и даде Свирском.

може жену довести, ако не права љубав, а оно самољубље. Није требало радити као што сам ја радио. Лако је било одговорити на прво писмо и — прекинути. Не вреди се играти ни с ким па био рђав или добар. Сада морам прекинути, али њи морам не чекајући на воз у четири.“

И нареди кочијашу да мало боље потера. По некад се крепио надом да се госпођа Елзенова ни у ком случају не би убила. Чинило му се да то никако не може бити. Али га по некад обузимаше бојазан да је баш тај урођени егоизам не нагна на каку махнитост.

Сети се да је приметио у њену карактеру упорност и јаку одлучност — уз то и веома велику одважност. Мисао на децу требало би да је уздржи, али хоће ли је уздр-

Слатке воде код Цариграда. Сликао г *Ст. Тодоровић.*

Он је отвори немарно, погледа — и на лицу му се показа збуњеност.

— Опростићете — рече по кратком времену. Добио сам важну вест и морам њи одмах.

— Да није бар никако зло? — упита госпођица Черви.

— Није, није! Али можда на поподневно седење нећу стићи. У сваком случају данас ће се то свршити и сутра ћу бити миран.

То рекавши, опрости се с њима нешто ужурбано, али веома срдачно и за час се нађе у колима и нареди да га возе право у Монте Карло.

Минувши Jetée-Promenade, извади депешу и поче је поново читати. Гласила је:

„Чекам вас данас. Ако не дођете возом у четири сата, знам шта да мислим и како да поступим.

Морфина.“

Свирски се веома уплаши од овога потписа особито после утиска од догађаја с Кресовичем: „Ко зна докле

жати? Мари ли она за ту децу? И на помисао шта би могло бити, коса му пође у вис. Узбуни му се савест и опет га обузе дубоко унутрашње незадовољство. — Слика госпођице Черви сваки час му излажаше пред очи, изазивајући горку и тешку жалост. Говорио је до душе себи да иде да прекине, и да ће баш прекинути, али му на дну душе оста огромни немир. Шта ће бити ако му она жена, сујетна али тврдоглава, рекне: „Ти или морфијум!“ Али у исти мах, поред плашње и неизвесности, појави се у њему одвратност, јер му се чинило да би тако могла поставити питање само притворна јунакиња из „скандалозне литературе.“

А ипак — шта ће бити ако га она постави тако? У свету, нарочито у Ници, има доста људи који припадају „скандалозној литератури.“

У тим мислима — у сред сивога дима стиже најзад у Монте Карло и нареди кочијашу да стане пред хотел-Паризом. Али пре но што изађе, угледа на ливади Ромула и Рема с палама у рукама, како подбацују лопту под над-

зором козака, која госпођа Лажа знаше чудно обученим слугом.

Она, опазивши га, притрчаше.

— Добар дан, господине!

— Добар дан!..

— Добар дан! Је ли мајка горе?

— Није, Мапан је отишла на велосипеду с господином де Синтеном.

Наста ћутање.

— Ах! Мама је отишла на велосипеду с господином де Синтеном! — поновна Спирски. Добро!

И мало после рече:

— Разуме се! Надала ми се тек у четири сата?

На једанпут се ноге смејати:

— Драма се завршава лакрдијом... Та ово је Ривијера! Ала сам ја магарац!

— Хоћете ли пречекати маму? упита Розуло.

— Нећу. Слушајте, дечо: кажите мами да сам долазио да се опростим с њом, и да ми је жао што је писам затекао, јер данас путујем.

И рекавши то, нареди кочијашу да га врати у Ницу.

У ноће доби депешу и у њој једну једину реч: „Подлаче!"

Кад је прочита неома се развесели, јер на депеши већ није била потписана Мореина.

X

После две недеље слика „Сан и Смрт" би свршена. Спирски ноће другу, нову хтеде назвати „Езтерре." Али му рад није шшао. Говораше да је светлост много оштра — и за цело време седења гледао је, место да слика, недро лице госпођице Марије, бајаги тражи најподеснији израз. Гледао је тако упорно да је госпођица Черни пренешла под његовим погледом, и и у његовим прсима беше све нека немир.

Једнога јутра рече на једанпут неким чудним, промењеним гласом:

— Опазам једно: да странпно волите Италију...

— И ви и деда — одговори госпођица Черни.

— И ја. Пола ми века провела у Риму и Флоренцији. Тамо сад није светлост онако оштра, и мислио би се по цео дан сликати. Да! Ко не би волео Италију! И знате ли шта по некад мислим?

Госпођица Марија саже главу и, отворивши мало уста, ноће га гледати пажљиво, као што је чинила увек над би он говорио.

— Ја мислим да сваки човек има две отаџбине: једну своју рођену, другу: Италију. Јер само код се помешали целокупна култура, уметност и наука, све је дошло отуда... Узмимо на пример Ренесанс. Дошета!... Сви су, ако не деца, оно бар унуци Италије.

— Да! — одговори госпођица Черни.

А он настављаше:

— Не знам јесам ли причао да у Риму имам, на Via Margita, радионицу, и од како је овде светлост сунпше оштра, чезнем за њом... Ето кад бисмо овако сви отишли у Рим, било би дивно!.. Затим бисмо отишли у Варшаву...

— То не може да буде! — одговори с тужним осмехом госпођица Марина.

Али он јој журно прпје и, ухвативши је за руке, стаде говорити, гледећи је с најчешћом пажњом у очи:

— Може, драга госпођице, може! Зар се не сећате?.. А кад она победи од среће, притисну јој обе руке на своје груди и додаде:

— Дајте ми себе и своје.

С пољског превео
Л. Кнежевић.

УМНИ ЖИВОТ ИНСЕКАТА

од

Д-РА РАДМИЛА ЛАЗАРЕВИЋА

Још врло стари писци[1] бавили су се питањем о разуму у животиња, али су га и ценили онако како су тада биле прилике, на чак и у много касније доба, ближе нама[2], нису много даље одмакли; јер још ире два столећа и најобзиљнији мислиоци стављали су и више организоване животиње на врло нижак ступањ умних способности, а неки су им чак одрицали и душу, а све зато, које би се могло тумачити као израз умпога рада, нису то него су само случајност или нагон, кога дотична животиња није ни свесна. Тек у новије време приступило се је тумачењу умних радова у животиња са више обзиљности и мање предрасуда, а резултати су показали, да у њих има умних способности на чак и до граница о којима се није ни сањало.

Познато је, да све животиње нису потпуно једнаке телесне организације, него су неке више а неке ниже организоване, па је тако и са њиховим умним способностима, и у опште се може рећи, да се по оном разликују и на пољу умног живота, а ова разлика простире се не само на поједине фамилије или родове него чак и на поједине њихове врсте. Поступност у умном животињском раду неће се од њихих организама па до највиших и у главноме се одржава разпотвка између физичке организације и умности.

Од овога општега реда нису изузети ни *инсекти*, и у њих се, према њиховој организацији, опажа она поступност у душевним појавама, коју смо мало пре споменули, па чак неке појаве показују развијенији умни рад.

Међу свима класама животиња класа је инсеката најмногобројнија. Од њих има досад познатих преко 200.000 врста, а на сву прилику ово није ни близу правоме броју њиховоме. Они се јако истичу разноликошћу својих облика и различном у умним способностима. Њихов *живот*[3] и по саставу и по величини одговара њиховим умним способностима.

У психичноме погледу, а нарочито с обзиром на њихову вештину, стоје инсекти много више од неких нижих класа животиња. Још су стара писци напоменавали да неке бескичме животиње, као *мрави* и *пчеле*, имају више разума него неке са кичму.

Интелигенција није у свију класа инсеката једнака, него је веома различита, што пада јако у очи кад се уме у обзир, да је организација њихова живчаног система подједнака у главном. Поступност у интелигенцији иде овако: *Двокрилни* (Diptera) немају никакве наклоности вештини, која је у других инсеката доста добро развијена. *Полукрилци* (Hemiptera) стоје на истоме ступњу. *Бубе* (Coleoptera) такође не показују много разума, али се у неким приликама јасно опажају знаци мишљења, н. пр. умртвљавање да се избегне гоњење; или се још боље види у међусобним помагању, као што чине на прилику бубе *бу-*

---

[1] Аристотело вели: нежна животиња показује трзт душе, која се само у човека јасно опажа. Животиње, за којима се могу појавити страсти, мудрост и лукавство, разликују се само са *може* душе од човека. Нарочито у човечијој младости ни мало се не разликује душа њезина од душе животињске.

[2] Нетика је да Цезарове претворује код коња, да животиње стоје ире над њима код човека, јер оне боље познају трзне и бодести и боље знају будућност, али и њемачки лекар Гоцеп, такође претерује својим тврдњама, да животиње нити имају душевног осећања нити неке мисаоне и у опште појаве душе, него су само справе, којима кадшто сполне околности.

У овој поступаности нижу се инсти од старијих времена ка до релативно новијих. У овој борби видимо: Декарта, Волтера, Бакона, Фихта, Пренеста, Вунта, Фламиига и т. д.

[3] Живчани систем у инсеката састављен је из предњег ганглија или чворића који представља мозак и који даје живце за чуле органе и из трбушног дијла састављеног из пара чворића или ганглија којих груди имају за једно тело 8. Од оних ганглија потичу известан број бочних грана (живаца), које иду дробу у удовима. Они, истина, стоје са главом у вези, али могу да раде сасвим самостално, као што је осведочено на многим обезглављеним инсектима, који су и даље радили инсеспе радове без икакве *смотве*.

бретаре, кад их две три не могу да уз какву узбрдицу изгурају ваљак, онда им у помоћ притичу друге исте врсте. У *Лептирова* (Lepidoptera) су умне способности веома незнатне и по реду овоме долазе одмах иза Полукрилаца. Опнокрилци (Hymenoptera) једини се одликују међу својим сродницима, како интересантношћу облика тако својим неуморним радом и кретањима највише својом вештином, која нас у многим приликама забавља. Међу њима највише разумеју и највећи ступањ интелигенције показују *пчеле* и *мрави*.

Ми немамо довољно средстава на расположењу, по којима би могли потанко ценити психични живот у инсеката, али готово нема сумње, да међу њима постоји споразумевање које је за нас неразумљиво. Једини је њихов *рад* по коме можемо у неколико да ценимо њихов умни живот, али и то ми чинимо према себи.

Чула су у инсеката такође посредници између спољњег света и њихове унутрашњости или централног живчаног система. Кад их мало ближе проучимо наћи ћемо, да је у инсеката јако развијено *чуло осећања*, јер га они показују и при најмањем додиру. Тако се нпр. гусенице вију при најмањем додиру а ако мало дирнемо лист на коме је каква гусеница она се или одмах укотури или се на своме предиву спушта на земљу; а понеке бубе, кад их дирнемо, увлаче пипке и ноге и умртве се. Али и хладноћа, влага и топлота показују осетљивост инсеката. Осећање је у инсеката јако укорењено, јер траје дуго и у тешко повређених, па чак и онда се не угаси кад је половина тела однесена, јер друга половина показује осећање као још једини знак живота.

Чуло осећања је и у инсеката распрострањено по целој кожи.

Пипци су у инсеката органи за пипање, али као да су и посредница за мирисање и кус. Под микроскопом виде се на њима мајушни пехарчићи и брадавичице и ово као да је орган мирисања. Пипци су одиста органи за пипање „у ваздуху", али није још објашњено, зашто су пипци по своме облику тако разнолики и чему служи та њихова разноликост, зашто су нпр. у неких чешљасти, у других зрнасти, увијени и т. д.

Сем осећања у инсеката је још јако заступљено *чуло мирисања*. Мало коме да није познато како мирис цвећа или какав друга мирис мами инсекте из велике даљине, па чак се тврди, да један мрав по мирису познаје другога мрава, да ли је из његова мравињака; а да се мрави једне државе или једнога мравињака распознају међу собом, лако је се уверити кад се одвоји један део мрави из мравињака и тек се после неког времена пусти у додир са другим — одмах ће се опазити да се распознају и као да се радују састанку. Лептири мужаци још из далека осећају своје женке по мирису које неке од њих распростиру. За тим мирисом они долазе из веома велике даљине.

Да су пипци доиста и орган за мирисање прилично је поуздано доказано опитима а лако је се уверити и посматрањем — кад каквој пчели или осици примакнемо близу главе какву мирисну материју, оне одмах немирно крећу своје пипке у правцу мирисава предмета, што не бива кад је предмет без мириса или кад се одсече врх од пипака. О месту чула мирисања има и других назора, али за нас је овде главно, да се инсекти одликују јаким чулом мирисања.

Дубровник.

У инсеката има и чула *слуха*, које је доста добро развијено у њих. Неки мисле да је овоме чулу седиште у пипцима, али то досад није поуздано доказано а од инсеката нађен је орган слуха само у скакаваца и попаца. Да орган слуха мора постојати и да инсекти добро чују најочитији је доказ њихово цвркање, зујање, шкripање итд. што све несумњиво бива у циљу међусобног дозивања. Коме није познат онај многогласни и разногласни концерат у пољу, који почиње од ране зоре па траје до мрклe ноћи па и у саму ноћ, само што је прекинут оних појалних и инструменталних тонова у доба најсвеже прашине.

Остаје нам још да проучавамо чуло *вида* и чуло *додира*. Чуло вида постоји на сву прилику, јер многи инсекти неће да окусе другу храну сем своје обичне, па често ово плате и главом, али је могуће, да их у овоме забрињу храпе руководи сем куса још и вид, а да вид у инсеката постоји, у то сигурно нимо не сумња, јер коме није познато налетање инсеката на светлост или на јасне боје цвећа, од којих бира себи погодне. На ово их, сем чула мириса, несумњиво наводи и вид. Сам састав очију у инсеката довољно је јасан доказ колико је развијено чуло вида у њих, које им је управо и водила у животу и најсвеснице их чува од многобројних опасности којима су вечито изложена.

Из ово неколико података види се, да у инсеката има чула: *осећања, мирисања, слуха, куса и вида*. И ако за свако од оних чула нема још сасвим утврђених фактата, опет је прилично јасно да морају постојати.

Да пређемо на друге црте из живота инсеката, које стоје у битној вези са њиховим умним животом. Као год и у других животиња тако је и у инсеката разлици *мозак сразмерно највећи* и *мозак мањи*: као све живо у природи, тако се и инсект труди да се одржи у борби за опстанак; он уме да нађе пута и начина да се храни и да се брани а такође се не стара мање да осигура своју врсту бринући се за свој подмладак. У овоме циљу најважније су у њих вештина којој морамо да се дивимо. Предмка њених гусеница права су вештачка дела, а једнице пчела, оса итд. такође су вештина: оне су тако вешто смештене на отраничном простору да и сами математичари не могу нашти замерке. Осећа сасвим вештачки справља заштиту за свој подмладак, а шпита мање није разумно како многе лептирке чувају своја јаја од рђава времена и сместају их тако да ни непогода не може шпита нахудити. У овоме се види највећи умни рад, који је најочитији у друштвених врста инсеката. Овој друштвености изасних инсеката циљ је општа корист, са сасвим јасно истакнутом поделом рада, заједничког нападања на непријатеља који дирне у њихов мирни живот. За ово имамо најбољих примера у пчела и мрава. Друштвени инсекти, тј. који имају такозване државе, стоје на највишем ступњу интелигенције међу осталим инсектима. Њихов, у свакоме погледу, разумап рад, дао је повода многим природњацима, да цео свој живот посвете изучавању њихова живота и рада.

Живот пчела у општем стану, који им једно служи и за чување подмлатка и за зимску остану; њихов државни и производни рад; њихова одавност негованју и приврженост матици; одвајање старога роја у ново ројеве или државе кад је томе време; гајење и убијање трутова према потреби — све то и још много других црта из њихова живота јасно сведочи, колика је интелигентност у ових инсеката. Пчеле чак познају сваку другу пчелу из суседна роја, познају гласу и челад домаћу — што је све знак њихове умне развијености.

Тако је, а можда још и јаче развијена, интелигенција у мрава. Њихове државе са примерним редом и заштом, употребом заробљеника на рад и још многе друге особине показују двета велики ступањ моћи размишљања и суђења. Један само пример биће довољан да оправда мишљење о великој интелигенцији мрава. Једно стабло помазано је у високо, у виду појаса, сном од дувана. По томе стаблу мицали су мрави уз стабло и пад стабло. Први који су озго напили на препреку вратили су се назад и са лишћа спуштали су се на земљу, али они, који су ишли одо ниже се само просто вратили, него су сви сишли на земљу и сваки од њих узео је у своје вилице по једно зрнце земље и слошке слагали зрно до зрна док нису начинили мост, преко кога су прелазили као да није никакве препреке ни било. Ово је несумњиво могло бити једнино разумевањем и договором.

По овој за инсекте великој интелигенцији пчела и мрава, не може се закључити, да је такна или бар слична интелигенција и у свију осталих инсеката, јер колика је разлика међу њима у организацији и начину живота, толика је, а можда и већа, у међусобној интелигенцији.

Имамо још да споменемо *способност саопштавања* у инсеката. Неки природњаци, који су се бавили проучавањем интелигенције инсеката, тврде, да се инсекти могу међусобно да споразумеју и наводе ове примере: Кад разоравамо какав мравињак опазићемо како поједини мрави журе на све стране и за кратко време извештена је цела колонија тј. сви чланови који у време разорења нису били на месту; или кад какав мрав не може сам да савлада потешки предмет и да га одвуче где треба, он онда потражи помоћи у другова које срегне и онима најпре пишима, после чега они одмах иду за њим и помогну му да тежак предмет одвуче где је наумио; или кад мрав нађе на што слатко, он одмах хити мравињаку и мало касније хитају целе гомиле месту где је посластица. Нема сумње да је све ово сасвим друштву начинком који је нама сасвим непознат. И мање интелигентни *Грађевци* познака другове у помоћ кад сам не може да изгура повећи залак.

На основу оних посматрања готово би се могло са извесном поуздашношћу тврдити, да у инсеката постоји мимички говор који се они споразумевају о напредним приликама у њихову животу и — разумеју се.

Ово неколико потеза изнело је само један мали део умнога живота у инсеката и показало је, да у неких инсеката има јасних знакова умнога рада, али за веће разјашње ове способности осудила инсектима главна чињеница за то, т. ј: *боле организовани мозак и живљење*.

Још ни из далека није исцрпљено проучавање умнога живота у инсеката и тек ће нам даља посматрања несумњиво открити још коју тајну његовну.

ТИ СИ...

Ти си тако дена, жалу,
Тако светла, тако чиста;
На челу ти попос само,
А у оку блатост блиста.

Још ти Божи добри дане
Пуно драже и милоште;
Ал' ти само нешто смета:
Срдца, срдца земан јоште!

М. Ђ. Врчковић.

РАЗВИТАК ОДИСЕЈЕ

(наставак)

У првом одељку овог чланка видели смо да и по Кирхофу и по Нилу и по Вилламовицу — Мелендорфу најстарија Одисеја није знала за Телемаховно путовање у Пелопонез и повратак му на Итаку, него да је та прича пристала уз њу доцније из једног другог спева. Сад додајемо да тако драге и остали противници јединства. Ова једноудушност сведочи о јачини разлога за то мишљење.

Остаци тог спева, који је умесно звати „Телемахијом", зацело су песме II—IV 619 и XV 80—283. Ова два комада наше Одисеје стајала су приобитно непосредно један иза другога, јер садржином последњи је просто продужење првога и све што данас стоји између њих, тј. IV 620—XV 79, доцнији је уметак, с којим „Телемахија" није никада имала ништа. За прво довољно је само прочитати IV 1—619 и XV 80—383 једно за другим: сваки ће опазити да се говор у XV 80 итс. тесно надовезује на речи с којима се за-

вршује IV 1—619. Пошто је Телемах провео једну ноћ у Спарти код Менелаја, посети га ујутру домаћин и стане се опширно разговарати с њим о Одисеју. На послетку понуди му да остане код њега десет-једанаест дана, па ће га онда отпустити с богатим поклонима, поред осталога и неким лепим коњима. Телемах одбија понуду (тако дуго он не може остати од куће) и захваљује се на коњима, пошто Итака није земља погодна за то живинче. Менелају мило што Телемах тако наметно одговара и обећава да ће му место коња дати леп сребри пехар. Тако у IV п. до стиха 619. Одатле до краја и у поч. XV п. имамо комад који припада некој другој сцени; Менелајев је дакле говор и Спарту да се распита о оцу. Телемах послуша савет и сад се прича његово путовање све до пред крај IV песме. У почетку V песме састају се богови опет и по други пут реше, да се Херма пошље Калипси. Херма силази, на читаву недељу по првој одлуци, на острво Огигију, издаје заповест и сад се прича обрће Одисеју и искључиво о њему говори, а Телемаха готово и не помиње. Пошто је испричано све до повратка Одисејева на Итаку, песник опет оставља њега, и говори искључиво о томе, како се Телемах повратио из Пелопонеза. Из овога је очевидно, да је „Телемахија“ сасвим бедно везана за причу о Одисеју до доласка му у Итаку. Она даље Одисеја у ужем смислу те

Мала Венеција.

прекинут. Од 80 ст. XV п. стоји отприлике ово: Телемах је одбио коње. „Добро, вели Менелај, ја ћу ти дати други поклон“. Телемах је рекао да не може остати код њега 10—11 дана; али није рекао да хоће *одмах* да пође. Менелај му вели: „Не можете остати? лепо; ја ћу те пратити на путу“. Сад тек Телемах каже: „Не; ја хоћу одмах да пођем кући“. Менелај се ћутећки покорава, наради да се спреми доручак и поклон и т. д.

У какој вези стоји уметак с два комада на која је расцепио „Телемахију“, видеће се из овог. Одисеја почиње с тиме (у неколико нам је то познато), што богови на једном доносе одлуку по којој Херма треба да сиђе Калипси с наредбом, да пусти Одисеја кога толике године задржава, како би се повратио једном кући. Ово би дакле имало да буде почетак причању о Одисеју; у толико пре што Атина у I 85 тражи да Херма *одмах* пође на пут. Али оно што следује сасвим је нешто друго. После речене одлуке богова силази Атина у Итаку и наговара Телемаха да пође у Пилу речи не доприноси ништа: Одисеј је нашао сина тек пошто се вратио у Отаџбину. Она просто лежи уз Одисеју. То су дакле два првобитно засебна снева, која песник што их је спојио није умео да слије у једну целину, него их је само слепно, управо само везао на једном месту; са првим збором богова доведено је у везу и путовање Телемахово, али одатле настаје „Телемахија“, кад је један део њен испричан — Одисеја, па онда опет „Телемахија“. Песник тај био је дакле врло неумешан. То је дакле још један прилог на карактеристику нашег „прерађивача“, јер као што видимо спајање Одисеје и Телемахије његово је дело. Различно порекло између „Телемахије“ и уметка огледа се и у једној контрадикцији што је налазимо између првог и другог дела „Телемахијиног“. По једном месту у II п. (ст. 374) Телемах има намеру да се на путу бави само једанаест до дванаест дана; тако је и у IV п., јер тамо Телемах одбија Менелају понуду да остане дуже из тог разлога што се мора брзо да врати у Итаку. Међутим по нашој

Одисеји он се бавио на путу читав месец дана.[1] Та је противуречност дошла отуда, што по Одисеји треба толико од прног збора богова до повратка Одисејева на Итаку. Но она нам казује још нешто. Наша два дела „Телемахије“ испевана су сваками према свом старијем изворy; јер да је песник, који их је у нашу Одисеју унео, њих из своје главе испевао, он је лако могао избећи контрадикцију.

Али по Вилamовицу, као што знамо, нису остали од „Телемахије“ само песме II—IV 619 и XV 80—283, већ и XV 496—XIX 475. Разлог му је за то, да тај део чини с партијама које смо прегледали једну целину: све је у њима чврсто повезано међу собом. Ако је пак оно тачно, онда смо ми у ствари да реставрирамо, у крупним потезима, и остале главне комаде „Телемахије“, којих је нестало. Поште последњи од поменутих остатака њених опева састанак Телемахов с оцем и њихово заједничко спремање за убиство просилаца, природно је, да он није могао бити крај спева, него је иза њега морао стајати још један део који је опевао убиство; што нам се тај завршетак није сачувао, узрок је „прерађивача“, који је — из ког разлога не знамо — претпостављу другу верзију, ону коју данас читамо. Осим тога — остављамо на страну да је „Телемахија“ дакле и без пробитног почетка, јер смо то напред једном рекли — нешамо ни један комад, који је пробитно био на месту данашњих стихова 284—495 у XV и. У спеву који је причао о путовању Телемахову у Пелопонез, повратку му одатле и састанку с оцем, морало је негде бити помена о томе, шта су просиоци радили и како је Одисеј дошао у Итаку. Тога у нашим комадима „Телемахије“ нема: међутим за поменуте стихове лако је доказати, да су „прерађивачеви“ додатак (почетак је крнез, а лему причу о детињству Кумејеву унео је „прирeђивач“ из неког извора у главном недирнуту). — Тако је вероватно, да је тај пробитни комад што нам недостаје баш ту био.

На крају разговора о том једном од три главна спева из којих је Одисеја по Вилamовицу састављена, могли бисмо истити се и онога, да је но том научнику последњи комад што нам се од њега сачувао у главном краћем према паралелном делу „Старије Одисеје“, која је — сасвим је природно — такође прилила састанак Телемаха и Одисеја и њихово спремање за убиство просилаца. Вилamовица је на овај закључак навела поред осталога и ова опшеса. У песми XIV која припада само „Старијој Одисеји“ зима је (Одисеју је страшно хладно у прозрачном оделу, а Еумеј, кад иде да стражари ноћу под свиње, увима осим огртача и кожу); но том дакле спеву Одисеј је био дошао у Итаку зими. У и. XV која припада само „Телемахији“ пеко је другo годишње доба; то значи, да се у „Телемахији“ Телемах био вратио из Пелопонеза нући у неко друго годишње доба. Кад сад нађемо да се у песмама XVII, XVIII и XIX, које чине с поменутим нама делом „Телемахије“ једну целину — опет помиње зимске доба (XVII 25.191; XVIII 332; XIX 64,319), шта је природније него узети да је њих, тј. другу половину „Телемахије“ песник нарадно према паралелном делу „Старије Одисеје“, на набрано — као што то често бива, кад се овако ради — да избаци или промени места у којима се помиње зима?

*

Али најзанимљивије је, како је „прирeђивач“ спојио најмлађи Вилamовичев спев (сад последње четири песме у Одисеји) с остала два. Тај спев причао је о неким стварима друкције но „Старија Одисеја“ (односно „Телемахија“); у неколико таких случајева „прирeђивач“ је остапио обе верзије слабо или и никако не дирајући у њих, те тако у та два дела данашње Одисеје имамо наше крупних противуречности. С друге стране он је у својим изворима чинио разне измене. Вреди погледати и ово из ближе.

Противуречности о којима је реч падају и при непажљивијем читању у очи; само читаоци обично прелазе преко њих и не воде о њима рачуна. За нас су оне врло важне, и ми ћемо најпре њих прегледати. Свако зна колико је Одисеј био драг Калипсои. Она га задржава ход себе пуних седам година. Хтела је да га начини и бесмртним, ако би пристао да остане код ње. Кад јој Херма испоручи заповест Зевсову да отпусти Одисеја, њој „се кожа најежи“ и она узвикује: „Немилосрдни сте ви богови!“ Он је дакле ту млад и пун снаге. Тако се не сме појавити међу просиоце. За то га Атина одмах по одласку му у Итаку сасвим промени: „...дотаче га штапом, те му се обрчка лепа кожа на чилој снази и нестаде му руже косе с главе, и замутише му се очи, које пре тако лепе бејаху. Обуче га у дронце, прљаве и почађале од дима, и покри га голом и неликом кожом јелењском и даде му палицу и издрпану, нокрљеву торбу и на њој предено уже“ (в. XIII). Он је тако замаскиран све до XVIII песме. У песми XVI, кад хоће да се каже Телемаху, Атина скида с њега чини: „Божанственим Лајертијаде.... Каки се сад сину своме и немој се више крити од њега...“ То реквизи додирну га златним штапићем, те се створи на њему лепо рухо и бео огртач и нестаде пронавласт, већи и млађи, пиде браде на образима, са којих нестиде боја“... (стр. 300). А после га опет преображава. „Пред нече дође божанствени свипар Одисеју и његовy сину, баш кад они... спремаху вечеру. Тада се Атина приближи Одисеју, додирну га штапићем и опет га претвори у старца у издртом руху да га не би Еумеј познао“ (стр. 309).

Тако је он променљен и у XVIII п. Један од просилаца ругајући му се вели: „Мени се чини да ова светлост сија с његове главе, на којој ни једне длачице нема“ (стр. 346).

У овом дакле делу Одисеје од XIII п. Одисеј је у ствари млад и лен, при спев том што је у годинама и што се толико при повратку из Троје напатио: стар и ружан он само *изгледа*.

А шта видимо од XX п. до краја?

У XXIII песми Пенелопа силази к њему, пошто је њобно проспоше, али не може да га позна. Телемах је кори: „Мајко моја, немајко челична срца! Што се тако клониш оца мога? Што не седнеш до њега, да се упиташ и збориш са њим? и т. д.“ Ина ли таком говору места, ако је Одисеј још у облику који му је дао Атинин штапић? Не. То потврђују речи, које Одисеј каже Телемаху на тај говор. — На што га Пенелопа онда не може да позна? То друкције не можемо објаснити, него ако узмемо, да је Одисеј овде измењен услед старости и напића (свакако и због рђава одела и што је прљав, како каже он сам; али то та само не би могло толико променити). Овде дакле он не изгледа само као напред, него је у ствари стар и ружан. А такав је у све четири последње песме наше Одисеје.

Шта нам каже то? Кад од п. XIII до XVIII имамо једну верзију, а од XX до краја Одисеју другу, контрадикторну, могу ли оне две партије бити од једног песника? То је немогуће. Чудни фокат дакле се објаснити само тако да оне, већи делом (нпр. п. XX сводила је „прирeђивачева“, јер је скроз крпеж), потичу из два самосталиа извора. — Али ово треба одмах једну допуни. Одисеј није омаљина ни у XIX 50—475, јер ту га Еуриклеја упознаје по једном ожиљку који он нпа на ноги од младости. Према томе та сцена није из руке из које је XIII—XVIII. Но, као што ћемо за мало видети, ни ниje испевао ш песник XXI—XXIV. То значи да ми у њој имамо остатак једног новог спева. А пошто ова дапас чини нерадљиву целину с претходним песмама (тако је везана за њих сценама о Мелантн и Еуриклеји), погодићемо истину, ако кажемо да је тај спев био један од оних из којих је постала „Старија Одисеја.“

Закључак до кога доводи ова противуречност потврђују у неколико и друге две.

У XVI песми (стих. 281—298) читамо ово: „А сад ће ти —“ вели Одисеј Телемаху — „још нешто казати,

[1] Поиао (1 дан) II, 1 и д.; 2. дан III, 1; 3. дан III, 404; 4. дан III, 491; 5. дан IV, 305; 6. дан V, 1; 7. дан V, 228; 7.—10. дана V, 262; 11. дан V, 263; 11—27. дана V, 278; 28. дан V, 280 и V. 388; 28.—30. дана V, 390 и даље; под 29/31 VI, 1 и д. 31. дан VI, 48; под 31/32 VII, 229; 32. дан VIII 1; под 32/33 XIII, 17; 33. дан XIII, 18; 34. дана (или 35. дана) вожаи Телемах натраг т. XIII и XV.

али добро запамти. Кад ме мудра Атина охрабри, ја ћу ти махнути главом, а ти одмах покупи све убојито оружје на га однеси горе у собу и смести га у један кут; а ако га просноша устрасте и запитају те за ња, благо им одговори: „Склоњо сам га од дима, јер није више ни налик на оно што га је Одисеј оставио, кад је у Троју пошао, него је покривено, где год га је дим ухватио итд.“ — *А за нас остани два мача, два копља и два штита од коже дивљих бикова;* на њима тако наоружани напасти на њих, а Зевс и Атина збуњиће их“. У XXII п. Одисеј отпочне освету над просноцима: на стреле убије Антиноја и каже се обесним младићима, Еуримах, пошто је узалуд молио за милост, насрне на њега с мачем; Одисеј буде бржи на њега обори стрелом, сад насрне Амфином, али њега смакне Телемах; пошто је то учинио, Телемах се обрне оцу и каже: „Очо! идем да ти донесем штит, два копља и бакарни шлем згодан за твоју главу, па да се наоружам и ја, а и свиња и говедар“ и Одисеј му одговара: „Отрчи и донеси; а ја ћу се дотле *овом стрелама* бранити...“ (стр. 408). Шта видимо овде? Сапет Одисејев из XVI п. није у целости извршен: два мача, два копља и т. д. нису остављена за ова и сина, него је све оружје одвојено у горњу собу. Очевидно је да су ово две различне верзије. А онда и оба места (у XVI и XXII.) нису од једног песника.

У п. XVI (стр. 317—8). Телемах свеједно оцу да се потруди сакрити које су га служавке изненериле за време његова одсуства: очевидно зато да би их после могао казнити. Међутим у XXII (ст. 417—8) читамо где се Одисеј обраћа Еуриклеји с овим речима: „Дела ти мени проброј које су ме женске безћудне у кући мојој итд.“, и, пошто му их она каже, он наређује да се погубе. Овде дакле Одисеј не познаје рђавих служавака, како се очекивало према п. XVI. Према томе ова су два места противуречна такође и као ни претходна не могу бити од истог песника.

Н. Вулић.

(свршиће се)

АЛБЕРТ

ПРИПОВЕТКА

ЛАВА ТОЛСТОЈА

(настаак)

Делесов, не спуштајући очију, гледао је у Алберта, који се с часа на час осмехивао. Делесов такође. Обојица су ћутали; али се између њих погледом и осмехом све јаче и јаче утврђивали пријатељски односи. Делесов је осећао да све више и више воли тог човека, и осећао је непојамну радост.

— Да ли сте кад љубили? упита га у један мах.

Алберт се замисли неколико тренутака, а за тим му се лице озари тужним осмехом. Наже се к Делесову и нежљиво га погледа у само очи.

— За што ме о том питате? проговори шапатом. — Али ја ћу вам све испричати, јер ми се чини да сте ви замислили се за мало и разгледали око себе. — Нећу вас обмањивати, испричаћу вам све од самога почетка. — Застаде, а очи му се чудно, дивље упутише. Да, да, продужи: нема сумње да вам је Ана Ивановна причала. Она сваком говори о мени као о каквом луди. А није тако, она то говори само из шале, она је добра жена, а ја, истина, и њеном баш са сваи здрав од неког времена. Алберт опет уђута и уконтења, широко отворени очима погледа у тамна врата. — Питали сте ме: да ли сам кад љубио? Да, био сам заљубљен, прошаста подигавши обрве. А то је било већ давно, још у оно време када сам са службом био у позоришту. Тада сам свирао другу виолину, у опери, а она је долазила у бењоар с леве стране.

Алберт устаде и наже се Делесову до самога уха.

— Не, нашто да вам кажем њезино име, рече. Ви је сигурно познајете, ју сви знају. Ја сам ћутао и само гледао у њу. Знао сам да сам бедни вештак, знао сам да је она аристократска дама. То сам такође знао. Ја сам је само гледао, а писам ништа више.

Алберт се замисли присећајући се.

— Како је то било — не знам, ток ома ме једном позове да је акомпањујем својом виолином... Али шта ја бедни артиста...! рече машући главом и осмехујући се: Али не, ја не умем да причам, не умем... додаде ухвативши се за главу. — Како сам био срећан!

— Па, јесте ли често бивали код ње? упита Делесов.

— Једанпут, свега једанпут... али сам сам био крив, с ума сам сишао. Ја, ето, само бедни вештак а она аристократска дама. Од то доба за мене је све свршено. Истрох ми је истину рекао: боље би било гледати је само у позоришту...

— А шта сте урадали?

— Ах, оставите, оставите, о том не могу да вам причам.

На покривши лице рукама ћућута неко време.

— Био сам дошао у оркестар доцао. Ниво сам са Петровим тога вечера и бејах растројен. Она је седела у својој ложи и разговарала са неканим генералом. Писам знао који је то генерал. Седела је у самоме углу а руку је држала на рамиш; била је у белој одећи, а имала је бисер око врата. Говорила је с тим генералом и гледала у мене. Два пута ме је гледала. Била је ено онако очешљана. Ја писам свирао, него сам стајао поред баса и посматрао је. Ту ми се прав пут догоди нешто чудновато. Она се осмехну према генералу па погледа у мене. Осећао сам да говори о мени и у један мах видех да писам у оркестру, већ у ложи поред ње држећи је онако за руку. Откуда је то? упита Алберт намрштивши се. — Ја сам већ и тада био бедник, писам имао стана, а одлазећи у позориште по каткад сам ту и спавао.

— Како? У позоришту, у врачиној и празној кући?

— Ех, не бојим се ја тих глупости. Ал' чекајте. Чим сви изађу, а ја одем у бењоар где је она седела, ја ту спавам. То ми је била једина радост. А какве сам ноћи ту проводио! Само је једанпут било ово што са мном. Једне ми се ноћи нешто много причињавало, али ја вам о том не знам довољно причати. — Алберт, опустивши трепавице, гледаше Делесова. Шта је то? упита.

— Чудновато! рече Делесов.

— Ал' не, чекајте, чекајте! ја продужи шапатом у ухо: Ја сам јој љубио руку, плакао крај ње и много разговарао с њом. Осећао сам како не запажљује њезин дах, слушао сам њезин глас. Она ми је те једне ноћи много казала. За тим сам узео виолину, па сам тихо, тихо почео свирати. А дивно сам свирао. Онда се почех плашити. Не бојим се ја тих глупости и не верујем; али се почех плашити за своју главу, рече мило се осмејкујући и приносећи руку к челу: за своју задњу памет почех се плашити, изгледало ми је као да ми се у глави нешта догоди. А нождa није ништа ни било? Шта ви мислите?

Обојица ћућуташе неколико часака.

Und wenn die Wolken sie verhüllen
Die Sonne bleibt doch ewig klar.

Запева Алберт осмехујући се тихо. Зар не? ушта.

Ich auch habe gelebt und geliebet.

— Ах, како би старац Петров умео све то да нам растумачи.

Делесов је ћутајући и са ужасом гледао забубљено и побледело лице свога сабеседника.

— Знате ли *Јунгстен-валцер?* завршивши и један мах Алберт и, не дочекавши одговора, скочи, доконо виолину и поче свирати тај весели валс. Са свим се заборавио и, према свему, замишљајући да с њим свира цео оркестар, Алберт се осмехивао, клатарајући, покретајући ногама, а свирао је изврсно.

— Е, биће весела! рече завршивши и махнувши виолином.

— Ја одох, рече поседевши мало у ћутању.

— Куда? ушта Делесов чудећи се.

— Хајдемо опет Ани Иванопшој; тамо је весело: жагор, свет, музика.

Делесов у првом трепућу као хтеде и да пристане; али размисливши, поче одвраћати Алберта да сад не иде.

— Само на који трепутак.

— Немојте, доиста.

Алберт уздиху и остави виолину.

— Дакле: остата?

Погледа и опет на сто (пића није било) па, пожелевши лаку ноћ, изађе.

Делесов зазвони. — Гледај да шкуда не оде господин Алберт без мога допуштења! нареди Захару.

(свршиће се) *С.*

Праг, августа 1899.

ИЗ ЧЕШКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

У последњим годинама појавило се неколико младих песника на чешкоме Парнасу и особито је од вредности навести, да се и међу овим младим свештеницима налази неколико добрих књижевника и представника најновије чешке поезије, песника дубоких студија и философа. Њој књижевници, који се од подужег времена водио у чешкој књижевности и који називаше често велике полемике међу заступницима сваковрсних смерова, (међу којима нижаше декадентизам већи број привржсника), полако престаје и бурна површина књижевног мора почиње се стишавати и велики нали разних страсти и особитих непријатељстава — сада се полако смањују и надамо се наступиће примирје, у којем ће књижевност цветати и развијати се. Тући смерови пренесени овамо особито на Француске, Енглеске итд. поред лепих примера и проучавања светских чувених појединаца донели су и рђаве последице, али ипак поред свега: књижевни бој имао је хасне, јер је донео објашњење разноврсних питања.

Последње године даље су нам једног врло важног, можемо назвати већ знаменитог песника људских и светских загонетака, философије и дубоких мисли, песника *Отокара Бржезину* (Ot. Březina), чије име стоји сада као звезда преходница на небу најмлађег чешког Парнаса. Он није много до сада писао, али, већ по ономе што је штампао, можемо са хвалом говорити о његовој епохалној појави и стварању. Читајући старе класике у оригиналима и имајући прилику проучити туђе језике, имао је могућност проучити на туђих књижевности велике, светске писце, филозофе и научнике, те тако васпитати свој иначе бистри дух и напојити душу савршеношћу а из извора чисте, дубоке поезије. —

Ове године издао је збирку својих песама у правцем модерном реновиу која носи назив: *„Stavitele chrámu“*. Та збирка најбоље показује велики таленат, јаки полет и дубину филозофских идеја најновијше поезије. Његове песме као дим тамјана замамљују и занесе читаоца водећи га у средиште филозофских загонетака света. Бржезина је песник филозоф, чије идеје теже к савршеношћу, спасењу душе и Богу. Ко његове песме хоће да чита, мора их читати пажљиво да би им садржај разумео.

Он надмашује садашњи песнички свет младих људи, те можемо од њега још много очекивати и надати се. —

Поред Бржезине пише лепе песме и *К. Доежалик* (К. Dvořžaký) и други, који су основали нов часопис: *„Нова Жизот“* и у њега уливају плодове свога духа. —

Од периодичних часописа нових смерова у песништву и књижевности у опште треба споменути: *„Лумир“*, који се сада под уредништвом *В. Хлобила*, познатог књижевника, добро развија и одговара своме циљу. Уређује се врло пажљиво, а у њему налазимо радова не само чешких већ француских, енглеских и др. великана-песника и мајстора. —

„Лумир“ је сада часопис младих књижевничких снага нових и смелих песничких идеја.

Ј. Зд. Раушар.

Василије Верешчагин. Овај велики сликар познат је са својих радова већ неколе свету. Са ратним успехом радио је слико из разних руских ратова, а нарочито из рата са Турцима на Балкану. У најновије време израдио је овај велики сликар низове слика из Наполеонова похода на Русију. Верешчагин сада путује са овим сликама и, како чујемо, изгледи су да ће и у Београд доћи.

На Шипки је мир. (Слично В. Верешчагин). Ето пута којим се до жира долази! Мир не доже ни у људској води ни у људској природи, он тражи иртаја, страшних иртаја. Како је ова слика по композицији проста, а како богата по идеји!

Слатка вода код Цариграда. (Слично г. Ст. Тодоровић). Ова равница, која је пуна изора слатке воде, омилено је место Цариградске свете за говорање. Ту о доњи дижина пилаво турске вероиције на обдањску да се пашиу свежег ваздуха и напију воде каква нема у Цариградскем видолини.

Ији сликар г. Ст. Тодоровић изабрао је сунчани залазак на Слатким Водама, со залазе што пасмо у могућности да овај лепи ландшафт виносимо бојама репродукујући, како би се могао прави лепота најбоље видети.

Дубровник. И ако га зуб времена већ дано и дано нагриз, и ако су га на земаља задрмала и рушила два земљотреса, — он је још када пун остатака своје величине, моћи и лепоте. Зграде храмова Св. Влаха и Госпе Велике, Кнежевски Двор, Спонза, Јакин Кнежевић, Минчета, Градски Кидови..., све каже нам сведоче о великом културном стуиењу које Дубровачке Републике.

Доносећи у овом броју слику полукупног изгледа катедрала Дубровника као ван је што ће се наши читаоци и нешто сетити најлепших дана из нетога јавног живота. Али ни слишна прелазот наследнике средње браће у њему, времена које су нашли силом наследиле, ни ће бити у стању да Дубровнику сриски карактер поништи. Дубровник је ће остудно ренао нита је и чија је.

Мала Венеција. У данном далматинском приморју, ио истоини недрил лепом лежи оно местанце које је са лепоте свога положаја добило име Мала Венеција.

КРОНИКА

НАУКА

Појачавање телесне тежине без хране и пића. *Ш. Бугар* пише је своје студије о мењању телесне тежине у човека и животиња између појединих обеда. Резултати су та интересантни поглед, да је нам сило на посматрање, у својој студији, али се је довољно уверио, да човек од 80 кг. тежине може за један час да отежа још са 10, 20 па чак и 40 грама, но то узнемирење тежине не траје дуже него од једнога часа. Ово умањавање тежине може једино да се објасни ерапирањем гасова, а иначе се је мислило, да врлине кисеоника десавају, истина, дају телу снагу и тежину, али са њиме трошн, јер сагорева телесне материје и продукти сагорењава падају се. Према томе морало би тело губитком угљене киселине и водене паре исто тако у и клуба једнако опадати до крај краја горњег, али се је мерењем сигурно сазнало, да чак тело пролазно тежа. Бугар објашњује ову врлицу неутрализацију у ткању тела везивањем кисеоника при долазећем обрађању мисти у гашкоти и рачун је ово потврдно.

Ред.

Утицај бојадисаних свесталости на развијање гласа певтрара свирача. Овај утицај проучавао је Жил Гал. Он је хроматно стакла растворов колодиума и Парма-виолет бојом као плавом лакмус, метал-зеленом, аукин-црвеном бојом и т.д. У таво равно бојадисаним стаклима мотрио је во неколико дарова и гајио их је са водењавом храном и то од 29. маја до 7. јуна. После трећег мењања воће кокошло је 15 дарака ове тежине:

код зеленим стаклом	49	гр.
„ лутим стаклом	50	„
„ црвеним стаклом	51	„
„ плавим стаклом	51	„
„ белим стаклом	52,5	„
„ зубичастим стаклом	55,5	„

Ово најчешће телесно у дарана одгајаних под зубичастом бојом онажло се је и на економија, на чак и на броју јајца добивених од лептирака од тих дарака, из што Гал сматрује крошњавање прогора и надока зубичастом бојом ових простора у којима се гаје дарке (гусеница) лептира свилара, што је за економност гледишта врло корисно.

Ред.

КЊИЖЕВНОСТ

АНА РИТЕР

Историја вајпаје утврђује стару истину: *да је врло кинчеви књиге у исто доз и најпопрегнутија за исто.* Поезије се јавља или као кладењи, то одних стуба на трон, или по своме рођењу као ни створен за владаоца. Треба сумњати у дар онога лирчара који се стеши во стопе у висину дике. Такав лирк никада постоји. Прави лирчари, поезе, може свој дар врло често довиђе и да надмаши, али нака вечном пренији утврђују вечно ње и прате га до последњих дана.

Од такога су звезда и песничан пренији Ане Ритер (»Gedichte von Anna Ritter«, Stuttgart, Verlag von A. G. Liebeskind, 1899). То је кинга која има трајне вредности, кинга са тако рећи свега некалено песама, кан које сас дотле неће пропасти докле год ће вредну и у најпире кругове.

Права предност ове кинге лежи у томе: што нему садржину може да разуме и у њој да уживе како дама из најнижих кругова исто тако и жена из најстрожијег стања. Дакле: *универзалност*, у општа *ужас*, није нигде од онога из народних умотворина. Ана Ритер не може се убрецити у ретасети књижевних величина: она је жена која воли, трпи и осећа као год и милионе других жена, може бити само онако јаке и страсиствје.

Као и свака кнеза песама тако је и она Ане Ритерове: песника душевна исповест. А љубав је главна тачка у њој око које се све окреће. Љубав нас чезна, љубав као јад, као творачка и руководећа жил. Љубав која чезна свет сакима у једно бићо, која заборавља сва блага света за љубав уз *једнотворства* као њоја песме драгим стварје, љубав која и у гробном ароџаре исто као што се и је свакој вебо пеше. Све су то песме чисто женске, све постају из љубави која је и почетак и средина и крај свега. Пису у њима песника духовитости и мисаоних као у осталих песника, већ осећај само као у гаих правих лирчара. У њиу сами песама нађо ће се на све где и до каква специјално женска слабо страна, ако се томе није чудити. У по песам стихозима који ће се и но што нта чиме ће као хтела да се реконкрвра: као то говори жена која је уморна у своју лепоту. Она са свима својима врлина, каква је мисли пријатељу »да је душа и лодадаиша«, она по мало кокетера и са својим белим рукама и руменим усницама. И као ће се поистелати да је то женина слабо страна, иак ће се при читању њених појеаје дати до уверења да је све то на своме месту, јер ако од срца, ако лакко ни увијено. *Интересантност* која леже во њених мотаља свакако задобија читаоца, јер му се ретко а можда и никако не даје прилика да све то чује са женских уста.

Ана Ритер располаже веома срећним талентом, и само тога ради несмо се надеже од својих сестара по Аполу, а што је ам себе остварила и многог песника које ни најмање лака нужне време вежњу болу: то је место изврсила својим несумњивим талентом.

У данашњем броју доносимо неколико ситнијих песама из њене збирке, не протокључује ни најмање да смо изабрали најлепше.

УМЕТНОСТ

НОВИЈЕ ТАЛИЈАНСКО СЛИКАРСТВО

По најновијим радовима талијанских сликара те би находа нам констатовати, да су ту наследници једног *Тиција, Сеђонда* или *Рафаела*. Ти стара уметници били су врли генији, чији радови још и данас надилазу ако образована свет — ови најновији талијански сликари обилни су Фаленчи — ади сиже стрмљености у изводњу, добре конструкције и симпатични осећај, што нам ове дају браћу о опште ито изводе, ако као изводе. Врло често не достаје ни жижост и искреа дубља сирам сиих исказа ито сликају, а сликају све ово, што се доиађа европском путницима, ито посећују Италију.

На чељу талијанске сликарства стоји дакле *есенционалиста* школа што је дала Италији већ неколико уметника, чија су радови врло рано ишли на сами свеђски изложбама. Из те школе између је *Milesi, Lauresti, Ciardi, Tito, Zezo* и *Toli Cea Bianca*. Од свију тих сликара најдарованији је *Gugliemo Ciardi*. Рођен је у Венецији. Испрва је сликао жене са белим дрвли и јелеге, каквим се одо на сликама сликарице *Ангелике*, уамљеним сеоским сликама старих, трошних и оиих кућица и белих сеоских крквица и све његово слике одликују се изврсном ћлестиком, нежном светлошћу и свежим, јасним и врло правилним цветом. Од најновијих слика најдосије су му »*Canal Grande*«; »*Mezzidiavo*«; »*Барке есенционалистичке работе*« и „*Алпијски видр*".

Поред *Ciardi*-а још врло лепе радове изводи и Пајсмотскиван *Delleani*, што је испрва сликао само историјске и жанр-слике а касније се одао пејзажету. Његова најновија слика „*Антеја*" одликује се добром корсекцијом, лепим бојама и изврсним цртежом.

Из лопотом Венецијом, иеким старим величанственим палатама, лепим тополама, спајним тополедерама и лађама и деним Венецијанкама увеличају нас сликари *Cesare Laureti* и *A. Milesi*. *Milesi* — сам Венецијанац — увоји нас са једном сликом у серомашну собицу, где се нека старица, крпи тке старих венецијанских тополедера, док ја сеђи унучетак. »Дорући Венецијанче«, овог дана сликара *Milesi*-са убраја се већ најпрворђе једно ријеске родног музеја.

Лепе венецијанске типове изводи и сликар *Alessandro Lezzo* у сликама »*Popolano*« и „*Полазак во крштење*"; *F. Zonaro*, у сликп „*Гозба*"; *Ettore Tito*, у сликп „*Пред полазак у цркву*"; *Tito Lessi*, у сликп „*Прољетни ваиов*" и *Ettore Tito*. Ов ајуким и бојама „*Венецијанком крај морске обале*". *Ettore Tito* спада већ најбоље млетачке колористе. Сликс су му увек врло лепе свежином и сам весник доста очара, весела и гракијозна. У сликану мастачких лепотица водило се је *Ettore* ако најбоља водила се је *Tito*, чије сам прикази је лепом и бујном косом, врлим очима — прав, као прам цветни цвеће „дам и ноћ"; весна и слатка лица, округла вујачка и слегнатна тела и весних усиена.

Поред венецијанских сликарске школе вола би се споменути још и *римску* школу. На чељу је ове школе стоји сликар *Аугусто Сеттеlli*, најбоља познавалац ранног *Cinquecento*. Изврсни су му акварели и две најновије жанр-слике „*Ave Maria*" и „*Angelus*".

И *Vio Jorio* врло радо слика римску *Campagnu* и живот римских грађана, поседнике берберa, шустера и прода. Од новијих слика познајемо: „*У Сестиновом Јоаннеуму у Грацу*" и „*Сиромах у Риму*."

Флорентинском сликара *Fragiacomo* и *Maggoni* приказују *Сутоак* лучким борама, изврсном техником и знањем осебујно. *Fattori*-јеве слике из „*Војничког живота*" одликују се свежим колоритом у цртежу и изврсним доташањем.

Миланским сликари стоје под утицајем дворишног *Giovanni Segantini*-а. Његов најдворитији ученик *Grubicy de Dragon* приказао је у изврсној слици „Зиму" талијанске варошице *Misazina*. Сликар *Bellone* није имитатор. Његова „*Морска бура*" спада већ најбоље талијанске ландшафт-слике новијих година.

Толико о талијанским сликарима.

Бен.

Пиша Лагарић

ПОЗОРИШТЕ

Бестидници, комедија у чет чинова, написао Е. Оџјер. — У Народном Позоришту 12. августа.

Ма како да са сам ја расположен за *француску* комедију, ма како да сам истрпљиво очекивао Оџјерове *Бестидинце*, после овог сухог репортажа, жељан да чујем што обилако, кажемо, духовито и изврсно речено, баш ни се ни мало дала уживати у *француској* духовитости и Оџјеровој вештини. И све се ово ваљда зато оиако догодило, што со Учрата наиоследнје свако одлучила, да изнесе овај комад на позорницу. Жеља, ни не знате, ни ово је била решења: истицају година овај је комад лежао у позоришној архиви, лежут прашином и смотак каучином. И готово, требало ге је остаиити само још коју годину, док ни ово наступило време њихово. Зашто? чућете одмах. Једини су уништили, у прак критеријум комерцијалну *француску* комедију, а од истинских лакш Оџјерових инрвалиа су монструозне, који се пробали тадашно своју позорје. И не само да је на пројаствен била искључена жена и гроиницама вакка, не само да је дало повољне услиеха, предата се са сигурношћу и без бојазни ишаку у

руке, но све што је досадило с позорнице то је одвајало. Оне свакидашње ситнице, које улазе у склоп карактера, ове свакидневне ситуације и редом дивљаком, све је то пролазило без утиска, неоживљено или је досадало шаказарењо, и то све због несветине глумада, због несхватљивости и прегрејавала живота.

Тако је утисак постао неприродан, лажан, а по таком се утиску не може писати оцењивање, немогуће је запутавати се за занимљивим, важним и лепим местима, које се хоће да касније буде тачно и искрено. Све што се може рећи о комаду по тој представи своди се на поклоњо других крја, које њемо оцењивати старим земљом о Омјерској комедији.

Кад се каже о Омјеровој комедији није могуће обићи то, не казавши за крим месту, њено позорна комедија стара врлом у француској драми, каки од не сва ночине свој њен живот, који је он, у другиту са Дамом малим, заснове и нежно сожжи, поиси и је дрим творевинама. Он стала француску комедију на реално земљиште, од јој даје драмски карактер, почиње упосити у њу морална питања, која аекто претреса и решава, узоси у њу догађаје и дуже из живота, из другиха Другога Царства, стала на руско потезо морске, а он те чини за таква нама, до ни имате нигде собом комедију, која чешће почни и уздуда по ито шиљеје. Таква је и она комедија.

Бестидница су из вледне стоно Омјерова рада, из оне времена када је написао најсмешније и најдражније своје комедије: *Tartuffe*, *Mariage*, *Les Effrontés*, *La Fille de Roland* и њој отпрвље и са достојном пратњом пратиоце вуше Demi-Monde. Он указује пројстом на ону кину дигу у морално историји својих људи, коју они сами вентиле по жено врлу, јер су дрски и надрикавши, јер ни у томо помаже и само друштво. Таква је Вернуле, Живоде и Шарпе. Само сваки са својом сопственом бестидношћу, сопственом карактером. Један врепредан као мачка, дрзи, жена се свиђује руке бласу су сва кружена као не, отвара га своје писмости, пиши но и потом слуга, а овај је лаврижа, кродава душа са онтром разумом, трска је у болом волоиају: бокет је, а грехе му свет заборавља, те нигдаа контенди од крво људске. Опет дака неке у себи оне пороке виших дова: поклону за бестидним скокуцидама и позивајући језуитизам, и то је бан у овом случају покретало писца, те је писарасло негову комедију. И тако нам се разледа и комедије као нарушена слога и возиво чланка, отворено лице безразлочног и позивајућег света, крвљуће га пентелиције и огорчено, у вековима карактеристичних, занимљивих и драмских ситуација. Предмет је занимљав и од интереса али мало озор, те је отуда, сазнарском врлом речено, сама добила врлом колорит. Но ту неприлагу и нема јаку дигу убијају је Оже и на ту ће нам сваки рећи, да је свеглаа ова комедија: произвоље је бестидније честитим и симпатичним лицима: ако контраст Вернуле конпару живо је Сержана, честитог, сажетног, младог конпара коме конине слуге зато да нама ширу хумане и накредне идеје; а на супрот свих бестидника стаиио је Хавриа свих Шкропова, варочито та је Сержана против нарина од Оберио. Тај карнив је представник старог времена, хлевић, шостакитина из времена ире революције, која се још повлачила у доба Омјерово, и кога писао, либерални и буржоа, разумо се, но воли.

То нам је срж комада, на тоне лежи све тежина, то је основ, то је потка, то је нисно конпидеје, то је оно што је главно у једном делу. Али, на свакн начин, то не бе било довољно на потпуно дело, за једну једну комедију. Овај основ вспуњен је и украшен епизодама, згодним, у хармонији са целином, занимљивим, таквим да се без њих но може. И тако сиика постаје опет једна комедија.

Драни се да су Омјерове комедије нарочне студије обичаја, и тако су то стварно онно и тежиле, рађене новом спмпљено, са нвне наклоношћу но нутре, тако да у њима нема зрелине, сентенције, поученије, и све је искрено и убедљиво, али без поенције. У тој опитој карактеристици Омјерово дежи клуч разумевања за овај омјеков у игри наших глумада. Овај се глумац на сталожен начин као да стоји онда, али опај трсвени тон у комедији, он им је скрнво и не сталеле поче, те су тог истера једна побољали. Вело је свемно недотта их како се нуће код хоће што важно да кажу, а досадно код је трсбало да комедију духовити. Изнеси су нам предстаилени нагледали у овој комедији као нама новинари, то је ирву, гласници чоши у красном врту, која је сирсто и укусно прошарав стазица, које су оборзаженје правилном и свежим бусенима, и украшен лехама са цвећем лепим, нежним и осетљивим. И сад замислите у таком врту нашог глумду који сте крза и зими: код хоће жеет за уберс со ово струк шичка: нетали се — он бусење одсекаће. Тако комедију нема господа у Омјеровој комедији.

Д.

РАЗНО

„Друштво за српско народно позориште" у Новом Саду. На својој седници од 31. јунија о. г. решено је привичио стварн у овоме друштву, а од којих зала поменути: Позоришна друкина ако ће сад рећи из Старе Палуше у Стару Палапку, за чим у Вуковар, а после тога у Осек на три месеца, па опет доли ће 1. јануара 1900. г. у Нови Сад. — Српски Жарки Аленсића „Делијско пророштнсте издаје се на окену Јованз Грчићу; сиис невољнике песиа „У брнсиие сузе", нала у једноме чину, поварак се по оному ду. Милану Сазићу; дело Љубомира Грујића с нагивсом „Суђење", пилина игра у 3 чина с певањем, устуна се на окому Јовану Грчићу; крнмалсе је за репертоар дело „Туђе улоге, комедија у 4 чина, написао Ј. И. Поповнћа, с руског крсно Јонан Нетровић.

*

Готовка прослава. 16. августа о. г. прослављена је у немачком народу успомена на столетегодишњицу од рођења великога песника Јохана Волфганга Гетеа. У Франкфурту на Мајни, где су се утрекивали у покланнању поштовања према своме великоме сугрђанину.

*

Нова позоришна сезона у Загребу за 1899—1900 годину. Управа загребачког позоришта већ је саставила програм ове сезоне, која почиње за драму 2., а за оперу 15. септембра к. м. Из програма се види да је и за драму и за оперу остало готово исто особље, изузимајући неколико нових лица од којих треба поменути: за оперу Адолу Хајнбајн, Елеонтину Пасинер и Емила Бургера.

У репертоару су оне новости за загребачку публику: Дрвнбов „Дундо Мароје", Марковићев „Вешко Бот", В. Макушевићев „Грос Џиџи", Шандерова „Пролобна песма", Шрактева „Златна Јабука", Тресић-Павичићева „Катарина Зрињска", Војнаиовићева „Тудуша", Јурић-Шенчићева „Магда", Војновићев „Сутон". Поред оних оригиналних драмских производа имаће врло лен број и превода из чуђих књижевности. Преводе су искљнчно барани из новог немачког драмског покрета, али сумњамо да ће нзаћи одинца и довољно као загребачке публике, која, као ни београдска, нема осећаја за оваква позавања.

*

Нсмачке књиге. По статистичким подацима, немачко књиге нзађе за дан у дан све се више нзвоне. 1894. год. нзвоз књига био је у вредности 47,7 милиона марака а у 1898. воиао се на 70,8 милиона. Највиши увоз Аустрнје: 30,8 милиона, за тим Швајцарска 9,1 милиона. За последњу годину Русија је увела немачких књига у вредности 6,9 милиона марака, Северна Америка 5,6 милиона, Енглеска 4,2, Холандија 3,1, Француска 2,5, Белгија 1,4, Шведска и Норвешка 1,1 милнон марака. — Према оволиком изводу, увоз је било много мањи, свега у вредности 29,5 милиона марака.

*

Скупљене песме. Господин Милета Јакшић-Денсин намерак је да своје досадашње песме која у засебној књизи, те се обраћа српској читалачкој публици да за у том циљу потпомогне своју пројектом. Књига ће нзнети око 12 штампарских табака на квалнтој хартнји. Претплатна цена је књизи 80 новчића, а дубљанца 1 форинта. Новац треба слати г. Денсин у Сегедину, ул. р. Deutsch Czernya, Torontál, Ungarn.

Обраћамо пажњу својих читалаца на ову збирку песама, а радо ћемо и сами примити претплату на ју.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Христова права као царство божје на земље. Од Добросава М. Константића. Београд, штампарија и књижарница Павловића и Стојановића, 1899. — В. 8°, стр. 93. Цена 1 динар.

2. Прни годишњи извештај српских основних и виших дјевојачких школе у Сарајеву, сарајевом 1898—1899. школско године. Сарајево. Српска Штампарија Ристе Л. Савића и друга, 1899. — В. 8°, стр. 32. — Без означене цене.

3. Средњи катихизис, прерађен по катихизису епископа Платона за православне ученике основних школа. Уведени врсмена наставној основи за III разред. — Издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића у Новом Саду, 1899. године. — 8°, стр. 62. Цена 12 новчића.

4. Вежбанка за одговарања на јектенније и вечерња, утрења и литургија. За православне ученике основних школа. Издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића у Новом Саду, 1899. — 8°, стр. 32. Цена 10 новчића.

5. О уставу Срба у Банату 1894. године с нарочитим погледом на сарешење прилику у суседним земљама. Историјско-студија Јов. Ил. Тонића. (Оштампано из писмтаја Гимназије Краља Александра I за 1898—99. школ. годину). Београд, штампарије у Државној Штампарији Краљ. Србије, 1899. — 8°, стр. 36. — Без означене цене.

6. Школски музеј у Београду. — II — Извештај за 1898. и 1899. год. Састављо Д. Ј. Путниковић, учитељ, управник Школског Музеја. Београд, штампарија и књижарница Павловића и Стојановића, 1899. — 8°, стр. 12. Без означене цене.

7. Географија за средње школе. Написао Рад. Васојевић. Други део: Опити део Европе. Земље Балканског полуострва, и Аустро-Угарска. За II разред. Београд, штампарија код „Просветног — С. Хорошића, 1899. — 8°, стр. 146. Цена 1.20 дин.

„НОВА ИСКРА" излази 1. и 16. у месец. — Цена: за год. 8, читаот год 4 дин; код Српске год. 10 нов. год 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације нала се Р. Ј. Одавић, Српска улица бр. 10.

ВЛАСНИК И УРЕДНИК Р. Ј. ОДАВИЋ ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

18. И 19. БРОЈ — БЕОГРАД 16. СЕПТ. и 1. ОКТ. 1899. ГОД. — ГОДИНА I.

НОВА
ИСКРА

У ЗАТИШЈУ

— МИЛОШ П. ЋИРКОВИЋ —

(свиштак)

XIII

Врело, где му Марта беше одредила да се састану, налазило се преко реке, на северној страни брда. На овоме месту које се зове „Краљев Гроб“ удружен је дипљи романтизам са тајном суморношћу. Неколико белих облачака издвајали су се из остале масе, застајали над овом белом површином и мешали се са ваздушастим велом паре, која се од врела дизала. Певање тица измешано са удаљеним чобанским клицањем и неким неодређеним брујањем уздизало се у овом прозрачном простору, где је осим тога царевала мртва тишина. Једна страна врела, нагомилана из оштрих сурих стена, без икаквог реда и симетрије, дизала се веома литичасто, чисто се надносећи на сиву мирну површину воде. Друга је на против била блага нагиба и на њеној површини беху прекрасна кленова и букова дрвета. У даљини, на ову се страну наставља и кристална река, губећи се и крадући се кроз засејане тучне њиве и зелене ливаде.... Врело је било са свију страна уоквирено огромним храпавим стеновитим жљеботинама и представљаше заносно дубоку бездну у коју, кад би се упало, била би извесна смрт.... Овом усамљеном месту ретко је ко долазио: једно што је тако пусто и забачено, а друго — о њему се причале свакојаке скаске и легенде.

Јосиф Подградски професор и књижевник.

Говорило се, да су се на овом пустом месту среле краљице из овог и оближњег села и да су им краљеви овде изгинули. Мало приметна хумка то је сведочила. Сељаци су држали то место за страшно и проклето и сви су га далеко обилазили побожно се крстећи.

На седељкама су бабе причале, како је једна од краљица јако миловала вереника оне друге и како је, видећи да га не може имати, нарочито ударила овом стазом, те се ту сусрела са својом супарницом и по своме светом обичају морале су обе животом платити.

Други су додавали, како у наручју самога врела мирап сан борави и вереник, који је тамо, видећи мртву драгану, скочио сломљен од туге и јада. Причало се, даље, да се у извесне дане појављују духови погинулих краљева, који у мрачној и тамној ноћи просипљу неку чудновату светлост. А у неко доба ноћи расклапају се плави таласи тихога врела и из тајанствених дворова на дну његову излази млади вереник у сјајној одећи и тужним очима прати ону, којој не може више рећи о својој љубави и тајно поћи у загрљај њен.... Приче беху невероватне, али за свакога ово место беше страшно и несрећно и сви га далеко обилажаху.

Марко се није на то обзирао. Он је нарочито волео овај тако усамљени крај, без икаква страха да ће наићи на духове погинулих краљева о којима је слушао тако чудновате приче. Ту, на самом прагу смрти, живот је сладио; црпао је сласти и ако га је језа обузимала при погледу на ову бескрајност, у којој је све вечито.

Седео је и сада тамо на мркој оштрој стени, на самој ивици врела, од којега је у овај мах његова душа била много мрачнија. Да ли му беше могућно завирети у себе сама? Шта да се ради? Како ће учинити крај томе тешком положају, у који је бацио и себе и њу? Марко је волео Марту, али каква је то одбрана? Зар ће то моћи отклонити сваку могућу опасност?

„Треба кидати на сваки начин,“ мишљаше Марко. — „Али колико се пута решавам на то, па ипак остаје по староме. Слаботиња сам; ни на што не могу да се одлучим. Постао сам роб своје страсти, гурнуо сам и себе и њу у мрачни амбис и нигде светла зрака који би нам помогао; нигде сламке за коју бисмо се ухватили.“

Он погледа у бездну, која му је под ногама зијала. Беше му први пут да тако блиско гледа у очи смрти и

тај призор веома га узбуни. На шта му је и живот, кад се вера у њега изгубила? Зашто живети, кад за то нема више разлога? Један скок само у ту мрачну, мирну водену површину, па да се једном за свагда учини крај грозној фаталности.

„Нема је. Да се није каква несрећа догодила?“ и при тој помисли стаде му крв у жилама. Полусвесно појури натраг, у варошицу. Пред канцеларијом спази га момак њихов.

— Баш је добро што идете, г. Марко. Ја сам вас свуд тражио, али нигде да вас нађем. Госпођа је болесна.

Болесна? И кроз цело тело прође му нешто ладно, ледено....

У ходнику затече Стевана са забринутим лицем.

— Шта се догодило?

— Добили сте нацијента, одговори бо́но Стеван и покуша да се осмехне. — Послао сам у С... по лекара; слао сам и за вас, али ви не бесте дома.

— Али од куда је то? Синоћ није било тако озбиљно.

Стеван слегну раменима: — И сам се чудим. Било је изненада. Уђите, ви ћете боље знати: разумете се.

Марко уђе унутра. Она је лежала бледа на кревету; руке јој беху опуштене а очи затворене. Јака ватра би́ла је од ње, грозница беше ступила у своја права.

Стеван је забринуто гледао у Марка, чекајући од њега милости.

— Не бојте се, није тако опасно, рече Марко пинајући би́ло.

— Непрестано бунца, то ме је страх, примети му Стеван.

— Не чини ништа. Јака ватра, што је све дошло од узбуђења нерава. Треба јој више мира.

Марко јој прописа на повраћање, нареди за ладне крпе и кад Стеван изађе да заповеди млађима, Марко се наже тихо на ухо болесничино и лагано рече:

— Марта, Марта, шта вам је? Освестите се, ја сам крај вас. Зар ме не познајете?

Она отвори очи. Оне су сјале неком грозничавом ватром и мало беху закрвављене. Видевши Марка да крај ње стоји, разли јој се тиха радост по лицу.

— Ах, ви сте! Приђите ближе, рече једва чујно.

Марко се са свим наже.

— Свршено је. Идите што пре; испуните ми ту последњу жељу.

Марко хтеде нешто рећи. Она му прстом показа да ћути.

— Идите, идите. Учините ми то; зар не видите како вас лепо молим.

— Како? Шта? Зар већ да идеш, али зашто? — питаше уздрхталим и испрекиданим гласом стари Павле, кад му Марко рече да се ствари и кола спреме. Да је жишка пала сред барута, не би већи прасак и изненађење произвела, него што су то учиниле речи Маркове.

— Јест, одлазим.... морам, него се постарај, да је све у своме реду.

— А ти ми ту скоро рече, да ћеш нам седети још читав месец дана.

Да, рекао сам; али сад морам....

— А шта ће Сока рећи? То ће је....

Павле не доврши; опазио је Марково нерасположење. Узалуд би било наводити још какве разлоге, морао се свему покорити.

— Добро, добро! Немај бриге, све ће бити на свом месту. Ја ћу се сам постарати.

— Гледај, молим те, — добаци му Марко и удали се.

Павле Петровић исхракну се, обриса се махрамом, па се несигурним корацима упути жени у башту.

— „Да ми је знати, зашто иде?“ — мишљаше он. „Познао сам ја да неће добро бити, чим сам га видео онако мрзовољна и ћутљива. Не можеш му речи ни кљештама ишчупати. А још га нисмо честито ни угостили ни почастили! Па нека пође, срећан му пут! Не треба ничије слободе сужавати. Али Сока, како ће она то поднети? Све једно је, друкчије не може, па како јој буде!“

— Е, Соко, остави то, па ходи овамо!

Сока остави започети посао и приђе ближе.

— Је л' дошао Марко? Хоће ли ручати, ваљда је већ и огладнео?

Павле Петровић прогута пљувачку.

— Јест.... дошао је.... не знам,... Неће ручати; писам га питао, а може бити.... врло лако је гладан.

— Што не говориш отворено? Шта се догодило?

— Ништа, са свим ништа.... Маленкост.... ситница. Ја мислим.... овај.... и ти знаш....

Павле се сплете, није знао шта ће даље рећи.

— Али шта знам? — упаде му Сока у реч.

— Марко ће ићи, сад одмах, — додаде Павле тако јако, да се и сам зачудио толикој својој смелости.

— Шта? Марко да иде? Благи Боже.... Она посрну и би пала, да је Павле не задржа. У очима се показаше сузе. Она се сети да не ваља плакати и рукавом их обриса, потом погледа на Павла који стајаше ту крај ње, невесео као и она што је.

— То ти је он казао, је ли? Па нека иде, кад му је воља. Ваљда тако треба да буде. Срећан му пут! Нећу да плачем, где су још деца плачем испраћана. Видиш, Павле, он хоће да иде, а не зна како је нама; он не осећа муку нашу. А ко зна, можда је тешко и живети овде. Ми смо самохрани, тако смо научили, вечито на једном месту, ал' он не може, младост у њему кипи и бруји; одлетеће соко, далеко од оца и мајке. Нек' је у добри час, а ми ћемо кућу чувати, ту и да умремо....

И стара Сока баци му се о врат угушујући свој глас сузама.

После тога часа беше све спремно за полазак. Сока крадом утираше очи и непрестано шапућући мољаше се за Марка, док је Павле гледао у страну, само да сузе сакрије. И последњи звуци звонцади умукоше; кола се изгубише и лаки облаци прашине, који се за колима дизали, ишчезаваху.

— Оде, изгуби се! Дуго му би у вас; ал' он ће опет доћи! — мрмљаше старац, гледајући непрестано у даљину за својим милим и драгим јединцем, последњим благом својим.

XIV

Прошло је доста времена, од како је Марко оставио своје родно место и дошао на универзитет. Тражио је утехе, гледао да заборави своју блиску прошлост и

ревносно се био зарио у књиге, тражећи у њих потпоре и снаге.

За то време он ништа не чу, шта је било са Мартом и весма страховаше за њу, не усуђујући се да у писму за њу распита. На послетку једнога дана доби писмо из Србије, са поштанским житом свога родног места; рукопис беше женски и несигуран. Знао је он добро, чија је то рука била. Лака му дрхтавица прође кроз цело тело. У највећем узбуђењу дурну он у собу, не би ли га могао мирно прочитати. Скоро не дишући читаше оне ситне редове, које је она својом несигурном руком писала:

„Марко, знам да вам досад писам писала и да је то први и последњи пут. Ово је последњи опроштај, по-

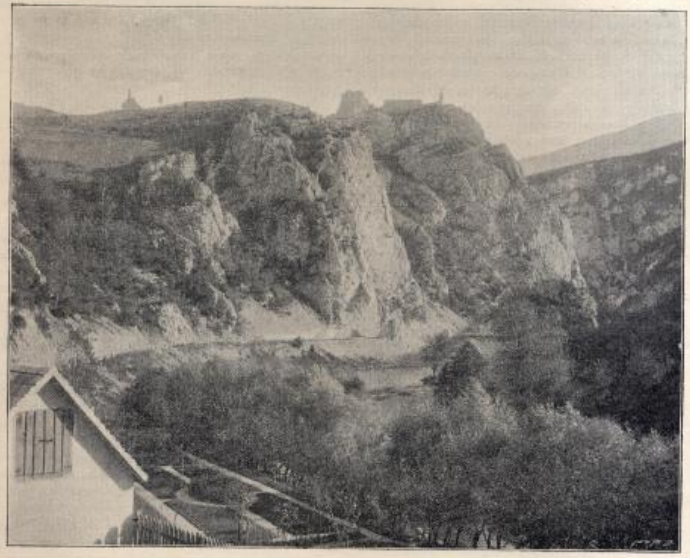

Град Бочац.

следња речца, која ће вас опоменути и преко толикога простора што нас растављa; последњи уздисај који се још може послати. Ми се нећемо више видети, ја сам у то тврдо уверена; али нећу, не могу, да с вама још последње речи не проговорим, и ако сте тако далеко. Колико ми јади душу притискују, а тешко их је одагнати, и чинећи ово ја осећам како се моја прса ослобођавају у неколико тешког терета.

„Ви сте отишли; ја сам тако хтела, јер ми писмо могли живети у миру и срећи. Хвала вам што сте ме тако брзо послушали. Како ми је растанак тешко пао, то ћу само ја знати, али тако је морало бити. Чудим се и сама својој суровости, али без ње не би ништа било. Отишли сте и ја вам ништа не рекох.

„Ја сам знала да сте ви желели да будете непрестано поред мене, да сте се усиљавали одрећи тога само да не нарушите спокојство мога живота, знам, али у томе писам могла наћи другог излаза до да ви одете, шат ће и време дотле учинити своје.

„Ви и сама знате, како је у нас са васпитањем девојака; колики је велики утицај мушкиња на нас. Свршиле смо, што се имало свршити; научиле што нам се у овако скученим приликама може дати и са недрим погледом и осмејком на уснама идемо на сусрет будућности, коју, разуме се, као свако без искуства, представљамо само у ружичастим бојама. Али циљ живота тек сад настаје. Сањање, и то сањање о љубави игра знатну улогу у нашем животу; ми се обзиремо на све стране, неће ли се остварити наш давно жељени план. Најзад, он је ту, на било да га је љубав створила, или су нам га просто пријатељи донели, све једно је. И ми му полажемо у руке све што имамо, што можемо дати: љубав, срећу, мир и т. д.; слепо верујемо његовим речима; оне нам слатко падају на душу. Али у исто доба ми и не знамо, како могу бити ништавне те речи! До каквог се нервитоперавања може доћи, тешко је и замислити.

„Не могу рећи да сам била изузетак, с тога вам и могу тако говорити. Видевши вас, ја сам одмах осетила у себи видљив прелом. Могла сам разумети оно осећање, које се тада силно појавило у мени; осећање које се тренутно јавило, али да никада више не ишчезне. Али прилике (у већини случајева кривица је до њих) нису за то хтеле знати. Ми смо се морали растати. Ја бејах бар у толико срећна, што себе нисам морила никаквим очекивањем; знала сам да је свему крај. Али ја не имадох толико оштроумности, да стара љубав никада не умире у женском срцу; она је још ту, прикривена под најпрозрачнијим покривалом; цветак се сасушио, али је у његову корену остало још мириса.... Тешко је женској страни раскрстити са својом прошлошћу; тешко удалити се од свога првог извора; тешко напустити своје успомене...

„Удала сам се; тако су старији хтели. Ја нисам имала снаге, нити каквих оправданих разлога, да им противстанем. Волела сам, или сам бар мислила да волим Стевана и ако не оном страсном љубављу, што је песници опевају а оно бар тако, како се пријатељи могу волети. Главно, ми поштовасмо једно друго, али не знађасмо да је за срећан живот потребан неопходно још један нови услов: љубав; не знађасмо да је брак сагласност душа а не само веза двају тела. Ето то, по моме мишљењу, може само срећу у животу донети. Али би нама двома услов сагласности и љубави и можда био непотребан, да се ви нисте појавили. Можда....

„Немојте ме криво разумети. Ја сам тек тада могла појмити ону непрелазну бездну, која је мене и Стевана растављала а што ми ни једно нисмо били у стању сазнати, и то ме је веома ужаснуло. Још тада могла сам предвидети, како ће се све завршити.... Камо среће да је нисам ни упознавала, но да сам и даље остала са својим пријатељским осећањима и живела без радости плахе љубави. Тиме бисте бар и ви били поштеђени једне велике опасности и грозничавог трзања. Али што му драго:

„Что было, то не будетъ вновь“,

вели Пушкин.

„И кад сте дошли, и кад се онако стање ствари између нас развило, ја сам знала да ме ви нећете лишити разума и части и да ћете до краја одржати своје обећање, јер само сте на тај начин могли остати светли и према мени и према свима. Мени сте ви били познати и за то ми није требало никаквих других потврда. Па ипак, тако није могло остати. Морао се тражити излаз из тога тешког и опсадног положаја у који су нас бациле струје што су потекле од наших нарави, да будемо једно уз друго. Јер, ви и сами знате, да је наша природа врло знатан фактор у човечјем животу и да само она може учинити да прикривеност експлодира и учини једном за свагда крај трагедији.

„И седећи мирно у дубокој ноћи, без икаква покрета и снаге ма за какав рад, ја сам знала да свест мора опет доћи, што је и било, а с њом упоредо дошли су и целокупна прошлост, везе из брачног живота и необјашњен покрет верности и сталности. Свест ме је, дакле, припремила на рад, на крајњу одлуку а резултат те одлуке био је, да ви морате ићи и не сачекавши крај трагедије. Још вам једном хвала за то.

„Не треба да вам приповедим, шта сам од тада преживела. На што? Ви сте, мислим, и сами то појмили. Али и у највећем јаду, који мора љубав претрпети, кад се жртвује, ја нисам престајала мислити да не треба живети. Не, то би било слаботињски, кукавички одузети себи живот рад једне маленкости. Човек не треба њојзи претпоставити остала друга осећања.

„Али и природа чини своје. Болест ме је јако шчепала и како доктор вели, нема никакве наде. Хтела бих да завршим а не могу; овај ми је листак тако драг и ја се за њ хватам као и утопљеник за сламку. Хтела бих у њ да метнем сав остатак свога живота да је уз вас. А ви сте тако далеко!

„Збогом, мили мој, и буди срећан, слободни пријатељу мој. Нека ти Бог надокнади оно што си ти мени у овом тако кратком времену био. Учи се живети, јер то није тако лако, као што сам ја мислила. Сети ме се по кадшто и буди увек светао, као што си према мени био. Још једном збогом

од твоје далеке *Марте*.“

Дрхћући доврши Марко писмо и узбуђен једва могаше прошапутати:

„Сећаћу те се, далеки друже мој, и свагда ћу пред очима имати твоју милу слику, пуну божанске невиности и непорочности.

Прошло је још доста времена од овога последњег догађаја. Марко је свршио универзитет и постао доктор у своме родном месту. Павлова и Сокина жеља се испунила: они имају своје јединче пред очима. Још само моле Бога да не склопе очи а да крај себе не виде које од својих унучића. Стеван је премештен по својој жељи овде и добио класу. А тамо на крају варошице у једном дивном лугу налази се варошко гробље, оронуло, са пожутелом црквицом, са исхереним крстовима и поцрнелим плочама, преко којих се плете разно мирисно цвеће са вечно зеленим бршљаном. Све је у переду као да је човечја рука заборавила на ове овде, што их тамна светлост скрива. Само је један гроб незарастао, чист, без корова, само што је вити бршљан увио своје гране преко хладног камена, са гвозденом тарабом и белим мраморним крстом, на коме је урезана лепа слика младе жене, чије се лице прелива неком неисказаном благошћу... То је Мартин гроб а ова слика то је њена. И сваке вечери кад ноћ увије својим крилом, прикраде се кроз редове гробова нека тамна слика, дође до овог гроба, поседи на хладном камену и тужно погледа ову слику, па се опета удаљи тихо и нечујно, као што је и дошла. Околина познаје у њему свога доктора, али о томе нико ни речи не говори..... Тако чини он сваке вечери, док време, тај једини поуздани и свачији лекар, не залечи и њему тешке ране....

Пожаревац, 1898. год.

Цар-Звоно у Москви.

ПОД МАСЛИНАМА

Прислушкујем шапат зајезда далеки', —
У носу ми мјесец златне зраке свија;
Са маслина струји повјетарац меки,
Па гроздове младе на лозици њија.

Поноћ је. Небеса трепере и сјају, —
Прижељкује славуј у обуну крај стазе,
И неће далеко слатки гласи стају,
К'о да у гробове покојнима слазе.

Не вида ме немир, ни ме бели дане:
Ноћ ми ране вида, пружа срећу благу,
К'о бор што се диже у сводове плаве,
Ја сам јак, ја носим у свом срцу спагу.

Моја драга, дођи! Душа ми је јако
Зажелела милост и пољупце младе,
Ти са тавних већа збрини санак лако,
Па ми хајде крадом, да мајка не знаде.

Под маслином модром, пун звезданог злата,
Поток се кривуда и са шумом валâ
Губи се у сјенке румених граната
Што су витне дрвко савили до тала.

Дођи! Као небо поноћ ће те мека
Зајездицама љубит и мјесецем јасним;
Маслина те модра са вјетрићем чека,
Ја с махнитом жудњом и уздахом страсним.

Мостар. *Алекса Шантић.*

СВЕТ ПРОПАДА!....

— АСТРОНОМСКА КОЗЕРИЈА —

од

Проф. Јеленка Михаиловића.

Готово свршено је!... Велики закони васељене захватиће и нашу Земљу и наш свет. Једном за свагда пресуђено је — да се свет прочисти, да земља оде у сунцократ, да се уништи све што сада на њој обитава, да се једном скине с дневника реда то Земљино питање и питање свега света у опште.

Ала то мора бити ужасна катастрофа! Замислите, Земља ће се распасти, грдне пукотине и провале разбуђи ће се по целој дужини и ширини њеној, у њих ће пронадрати: не појединя људи и породице, већ читава градови, предели и државе. Из пукотина ће покуљати врела вода, па ће захватити и спрати и оне што остану горе, ван пукотина. Јаук људи мешаће се са трештањем громова и тутњавом земљотреса. Они, што беху један другом најмилији — не чују се више, не виде се више: један се сузла стрмоглавце у једну бездан, другога вода поси и — Бог би свети знао где ће га закачити. Општа забуна, језа, страх, а што је најгласније.... свакога пробија хладан зној! Такви се трешњи не преживљују; ту нема шале где се човек растаје са свим што има, са свима својим најдражим и најмилијим, где у трепутку постаје сиромах убоги и бедан, остаје усамљен, на одмах за тим постаје и њега самог; за њим иде други, трећи, све у једном магновењу само и — за тили часак — сиак света је свршен. Уништен је поглед и последњег ока, у васељенски простор одлетела је и последња душа, на Земљи је уништен и последњи живот: заиарио се мир и тишина и.... ништоже нѣстъ да хвалитъ Господа!... Још има само један покрет — вода, та гробница толиких нада и идеала, што се као каква хала протеже и миче широм опустошених предела и разјапљених урвина. Како је гадна сада! Ни једно ухо не ухвати у „жубору" њеном, ни једно се око не насладјава у „бисерним талассбинма" њеним, ни један уморени путник не пређи се њоме на студенцу.... све што би је гледало, све што би је слушало и свежило се њоме.... све то, једно и жалосно, вала она по рапавоме и каљавоме дну своме!...

Али неумитни закони што господаре васељеном, ма како да су строги и неумољиви — једини закони без имена и доцуна — иак су и крај света тога великодушни. Они су, с обзиром на оне живе пашега лепога пола, определили, да се сва та неизбежна катастрофа изврши ноћу када сви спавају. Ах, колико ли ће се лепих речи прекинути и застати тада!... Ако баш кога лупљава те ноћи и пробуди иза сна, то ће бити за часак један, после кога ће у брзо доћи и крај, те тако неће имати времена ни једну молитву да очита, а где ли још да уреди своје ствари или да остави писмо посмртно! Та фаталпа, та неизбежна, та црна ноћ биће баш између 2. и 3. новембра оне године. Дакле Земља и свету ће би суђено ни да напреми 19. век од рођења Христова, а где ли још да славећи успехе овога века још и заплива којом срећом у 20. век!... А „шариска изложба", на толике scatis-карте, на пројектована путовања — све ће то отићи „под лед!"

Ну, кад се човек мало размисли, иак се назад мора и с тим помирити. Свака ствар на свету има своја почетка и свршетка. Једини је Бог био пре свију ствари и остаће после свију ствари. Има животиња, којима сав живот траје само по неколико сати, има их које трају по више година; има дрвећа које живи по хиљаду година и има ствари које трају још много више: па иак ништа није вечито — токмо ѣдинъ Богъ! Мп морамо признати да смо велике егоисте и у том погледу: кад комирам цркве, то не знајући на најближе му мупе, а кад човеци нестане онда удри у кукњаву и запомагање. Ми ховемо само да живимо и не би хтели никада умрети. Али ето, неминовни закони наређују нам, да се из земље враћамо у земљу без злата и сребра, које треба да остане горе, да се ваше оними што певају и весеље се. На.... и тој земљи дође ће крај Што то ми баш морамо зенети још и за нен опстанак!...

На иак морамо бити мало обазривији. По хришћанској дужности морамо учествовати у патњама сваког ближњег, парочито када он страда невино, без своје кривице. А кад се један-пут већ мора мрети — сваки воли да умре часно, да погине у часном боју за спас домовине или пи јуначком, отворепом мегдану. Али — признаћете сви — часто се човеку и не мили мрети, кад би имао да погине од каквог протуље, кукавице, голе и то још мучки, опако из небуха. Такве катастрофе називају очевидно и већ свучепе. Ето видите, тако вам је исто и са Земљом. Замислите само, овој нашој лепој Земљи с романтичним пределима и богатим рудницима, са тако културним тековинама и тек пробуђеној спести становника за напредак, у сред најлепшег ужива моде и.... овој нашој лепој Земљи, велим, наје суђено да пропаст буде у борби с јачим противником, са каквим часним и силним ратером васељене, већ јој је суђено да пропадне од једне загабуђене, празе скитнице и пропалице која — слично Дон Кихоту — лута по простору, па јој се ето прохтело да лупне главом и о нашу лепу и мирну Земљу, као год што је голи витез од Манче ударио на ветрењаче!... Јест, јест, судар небеских тела.... судар фаталан.... судар једне луталице комете са нашом Земљом разрушиће Земљу, уништиће све — тако вели наша пророци!... Ух, ала је то страшно!...

На кад је тај судар неизбежан и тако фаталан, хајде бар да видимо „личне податке" тога витеза, луталице те комете што се цела Земља једи од њеног приближавања. Пре свега, према дањашњем стању астрономске науке, поуздано се сматра, да комете нису једнозначна чврста тела, као што је на пр. наша Земља. Оне су састављене од самог комађа (које чини њихово језгро) и прашине (која чини њихов реп) обавијене магличастом светлом материјом (ђмма), што све сваками представља остатке од неких уништених светова.

И ту комету, од које нови пророци — ни ма како се они звали по имену — очекују пропаст Земље, открио је астроном Темпел 1866. Она је 2. (14.) јануара те године била најближа Сунцу. Израчунавањем путање јој, нађено је, да је она сасвим сличпа са путањом једног метеорског роја, који је назват Леонидски Рој. Ови ројеви има неколико и сви поради о њима утврђују, да су то остаци од растурених комета. Њихова се материја — ситно комађе — растура дуж путање, којом се креће око Сунца, и оне су им све у облику елипсе. Наша пак Земља, крећући се својом елиптичном путањом око Сунца, пресеца сваке године њихову путању у једној одређеној тачки. Кад год Земља пролази кроз ту тачку, она пролази — као кроз плену — кроз растурено комађе роја, које се ту доси. Том приликом привлачи себи поједино комађе својом привлачном силом и оно пада на Земљу. Како се пак ти метеорски ројеви састоје од врло разређених издалица и метеора, то се и појава тога привлачења јавља у облику јачих и слабијих падања њихових кроз атмосферу земаљеку, што се у осталом и сваког вечера може видети, само у врло маломе броју.

За метеорски рој Леонида, који у овој прилици прети Земља, зна се још од 902. године. На основу свекодпших података о њима од тога доба израчунато је, да се главна маса њихова, главни рој, сусреће са Земљом сваке 33½ године. То пак показује, да је и сама комета, чију ругневину представља овај рој, морала обилазити око Сунца за толико исто времена. Скоро је хиљаду година како се

зна за овај рој, и он се и од пре и од тада непрестано растура по свој путањи, па ипак изгледа, да се још није толико растурио, колико су то учинили други метеорски ројеви. А данашњи пророци нису ни то периодично јављање роја и комете узели у обзир, него је називају луталицом без одређених закона и правила. Мора бити да су одвише бистри те знају кад ће се и случајне појаве дешавати, ти нови пророци! — Како је пак последње падање леонидских метеора било 1866. то ће се прва таква величанствена појава догодити ове 1899. Даље је доказано и то, да се овакав главни пад у свакој периоди закашњава за по један дан. Тако је на пр. 1800. необично јако падање било 31. октобра (12 новембра); 1833. било је још величанственије падање 1. (13) новембра 1866. поновио се тај призор 2 (14) новембра, па га дакле сада треба очекивати 3.(15) новембра, управо ноћу између 2. и 3. (14. и 15.) новембра.

По једној истој путањи, дакле, иде и леонидски рој и комета. Њихову путању пресеца Земља својом путањом на ономе месту, где ће се она бавити првих дана новембра. Ту тада стиже и леонидски рој — настаје дакле ретка евентуалност, да у тај рој не удари Земља, ако би се сусрели у самој тачки пресека. Па шта ће бити ако се то и деси? На азурноме небесноме своду посматраћемо романтичан призор: изванредно и многобројно укрштавање падалица које ће личити на падање снега, колосалан ватромет један, какав се тако скоро неће посматрати (тек 1932 г.). Може ли од тога бити какве опасности?

Али .... ја увиђам да ви још зебете. Вас буни она комета, која се истом том путањом креће; она вас плаши, јер шта ћемо ако тек она од једаред искрсне у место роја 2. новембра ..., ето катастрофе. — Нови ће пророци опет имати право! ... Шта ћемо? ... Претрпећемо и то чудо као и многа до сада. Само у ономе столећу то не би била првина за Земљу: три пута је већ до сада пролазила она кроз сам реп кометски: 1819, 1861 и 1872, па је све прошло у миру и тишини. Толико се није десило ништа необично, никаква несрећа, да ето нисте ни знали да је и то било и то тако скоро, пре 27 година! Ни сада — 1899. — не може се такође десити ништа необично у толико пре, у колико је реп ове комете толико мален, тек колико да није без њега!

Е, јесте, али језгро .... језгро .... та комета има језгро, па шта ћемо онда, ако баш оно удари у Земљу, то и јесте баш најопасније: одмах ће се од удара јавити пукотине у Земљи, одмах грми, пуца, сева .... одмах вода .... носи .... јуууу! рећи ће лепа читатељка. И одиста, зебња је неоправдана. Језгро комете, од које нови пророци такође очекују пропаст Земље, баш је у инат њима, необично мало, састављено између осталог комађа, још и од гасовите светлуцаве материје. Па баш кад би и оно ударило у Земљу, тада би се видело много јаче и гушће падање метеора, што би само и иначе романтичној појави давало неку особиту чаролију. Оно може неко и заглавити, ако би га случајно погодио који метеорит. Али такви губитци опет спадају у најређе случајности, какве се у опште могу догодити. У току последњих 1280 година таквих је случајева — на целом свету — било свега четири. У Кини је 616. метеорит ударио у један транспорт и потукао 10 људи; 823. распрсло се језгро једног метеорита у Саксонској, што је оштетило око 35 села и потукло око 300 људи у тој провинцији; 1511. у Крему погинуо је од метеорита 1 калуђер, а 1749. на једној лађи у Атланском Океану, сломио је метеорит катарку и убио 5 матроза и — то је све! Сад ми сами одговорите, је ли то пропаст света?

Ужице.

Пропадање појединаца од грома је куд и камо чешћа појава. Ето на пр. у току од само три месеца последња у нашој Србији било је неколико смртних случајева, од којих два падају у кратком размаку у једно исто место (околина Аранђеловца). Статистика наша показује, да у Србији годишње гине од грома просечно по 29 људи. Кад се ово упореди за време од 1280 година са губицима од пада метеорита, онда се види, да је за то време у Србији погинуло 37120 људи од грома, а на целој Земљи за то време пострадало их је свега 316 од метеорита. Или, ако хоћете у годишњој вредности: у Србији гине од грома 29 људи, а на целој Земљи 0.25 човека т. ј. цела Земља губи годишње $^1/_4$ човека или 1 целог човека за 4 године од пада метеорита. Је ли сад тај један човек за четири године — пропаст света?

Па зар су тако благе толике заразне болести: дифтерија, колера, туберкулоза, зар те напасти не сатиру човечанство у грдним и неизбројним масама од врха до

корена? Ту нам статистика показује да и случајне смрти односе много и Србији и Земљи у опште. У Србији се годишње утопи просечно по 150 људи, а умиру годишње од изгоретине просечно не 165 људи. Кад се то прерачуна за време од 1280 година износи, да се у Србији утопило за то време 192.000 људи, а помрло од изгоретине око 211.200. Дотле је у целом свету од метеорита пострадало свега 316 људи.

Хоћете ли болести, које вашу ће људство и таване га? По нашој статистици, од запаљења плућа умире годишње у Србији око 5360 људи, а од туберкулозе 5681, од дифтерије 9603. За време од 1280 година поумирало је у Србији скоро 7 милијуна од запаљења плућа, преко 7 милијуна и 270 хиљада од туберкулозе, а преко 12 милијуна од дифтерије. А од метеората за то време на целом шару Земљином — свега 316. Док на пр. од туберкулозе пропадне у Србији за 4 године 22.700 живота, дотле на целој Земљи за то време погине од метеорита само један човек. Од чега дакле пропада свет?

Наша нам статистика истина не износи података о жртвама најразличнијих сујеверица, које су укорењене и — на жалост — данас још једнако упропашћују наше друштво у корену самом. Ја сам уверен, а и ви верујте да један добар процената губитака било живота непосредно било помућењем свести и умним оболењем посредно — пада баш на последице разних сујеверица, врачбина и тровања које је с тим у вези, погађања судбине, опитања с мртвима и другим светом преко фамозних асталчића и т. д. Ако не верујете овоме, зајдите по кућама престоничких до избица сељачких, обратите пажњу на занимање оних голуждравих кћери и синова фарбоских под чергама, претресите „утеснајда“ по бућарима код сеоских старих „искусних жена“ — на ће те се најзад морати сложити са мном, да ту лежи једна клица гадне заразе која кужи и уништава читаве породице и од редовних послова одвраћа толику продуктивну снагу људску. Зар и веровањем у фатална предсказања не пропада свет?

Појава комета и метеорских ројева на треба да нас узбуђује: све су то врло наивна небесна тела, која су се почела растурати и чија се судбина сваштала, пре или после, падањем њиховог комада на Земљу или друга небесна тела Сунчаног система или растурањем у т. зв. космичку прашину! Међу небесним телима комете су старци који трају своје последње дане. Оне нам изгледају страшне својим чудноватим обликом, репом, а то је баш онај део њихов, који нам распадање њихово објављује. Од памтивека крећу се оне кроз васељену и доводе становништво у страх и трепет.... чиме?... својим смртоносним рошцем. И данашњи пророци тога се плаше!!

Не могу завршити овај разговор, а да вам не откријем и једну фаталну истину у погледу пропасти света. Она ме је до сада једнако гушила у грлу и ево морам да је неповедим. Јесте, драги читаоци, фатална је истина да свет збиља нпак пропада. Реците ми где су оне колосалне животиње што живеше овде на Земљи пре појаве човека?... где је Адам и Ева?... где су непосредни слушаоци учења Исуса Христа?... где су Немањићи?... где су Косовски јунаци?... где су они што крвљу искупише слободу вере и независност отаџбине?... где су они што оживљаваху старе градове у чијим рушевинама пазалиму трагове живота им?... где су толике милијарде људи што се рађаше од почетка света и живеше на Земљи овој?... где су.... али доста! Препустајте ратне историје и уништаре оружје свих времена до данас; обзирите се на толике болештине; за Богом ограничени век човечији и прозаност света што постоји, обзирите се на још доста њиско и непросвећено стање масе народа; размотрите појаве и лагано растурање кометских маса и метеорских ројева — па ће те и сами уверити, да је све то пропало, заборављено још од искони, да ће тако стално пропадати и до века, те ће и ноћ између 2. и 3. новембра ове године проћи као и све ноћи до сада.... Зар се сада нећете и ви сложити са мном да одиста.... свет пропада!

Београд, 2. VIII. 1899.

И МИ ИДЕМО....

И ми идемо кроз таму и прах,
И нама дани лете;
А мисли нама туре кроз облак,
И траже зраке свете!...

И онда је а' чудо што живот зре,
И што жив тута хоћу,
1896.

А ја у ноћи замах спазу тре
И с немилом се борі?

Је л' чудо што дува осећа јад,
И сраз радост ради,
И губи редом и веру и нал,
И тајно суза лије?!...

Сокелански.

ПРВО ПОЖРТВОВАЊЕ

— СЛИКА ИЗ ЖИВОТА —

ЖИВ. Д. ПАВЛОВИЋ

Павле своје родитеље није памтио, као што није знао ни ко га је до седме године очувао. Те године пошао у школу, послужујући једног официра који га је за најмању погрешку немилице тукао, газећи га често беспрекидно онда не би добивао да једе ни читав дан. Да би пак утолио глад, морао је да нешто украде из кујне комад хлеба, и да га чува као себе, док не би добио времена, да га, кад га нико не види, поједе. Често би се дешавало, да је то парче хлеба тучао до ноћи, кад би легао у постељу, и тад га јео. У прво доба било му је допуштено да слама у кући на цигли, али кад му господа узе слушкињу, њега као неко нечисто бићиње у шупу. Направише му одар од сламе преко којег беше прострто једно исцепано, нечисто и прно као зној, војничко ћебе. Покривао се старим, са свим исцепаним шињелом. Носио је место ципела војничке цокуле, с којима се једва претао, а често пута морао је по два-три дана, у зиму, ићи бос. Док траје лето и топло време могао је како тако подносити своје стање, али кад настану хладни дани и зима, онда се дешавало да је по целе ноћи, згрчивши се у клупче, дрхтао од зиме, пликао и јецао, молећи Бога да што пре прође хладни дани.

Код тог официра остао је две године. Кад је прешао у трећи разред основне школе обрати на се нижњу своја учитеља добрим учењем, те га овај код себе прими. Код њега му је, после оног мучења од две године, било као у рају. И одевен топло и нахрањен добро. Па не само што му је било боље, у храни и одећи, него је имао и више времена да учи. Код њега је остао све док није прешао у гимназију. Али ту настадоше опет старе муке. Учитељ умре и он ноћне послужавати неког пензионера чија га је жена сваки дан тукла и псовала. После неколико месеци, и то баш у сред зиме, побегне од њега, напусти школу и стуни у службу код једног сапунџије. Ту опет није имао никаквог посла, осим што је по цео дан седео у дућану, и имао тај посао да, кад дође који мушторија, зове свога газду из кафане, који је по цео дан играо карата. Али после неколико дана он се зажели школе, те напусти и ту службу и поче наново походити школу.

Како није имао стан, фамулуз му допусти да спава у школском подруму, а да га за то слуша. Гладовао је тада по дан-два. Његови другови из сажаљења доношаху му по десет-двадесет пара. Тим је новцем куповао хлеб, и то му је била једина храна.

Јесењи дан. Сликао Л. Мунте.

И тако мучећи се и патећи се он је ипак био, благодарећи својој природној даровитости, у првом разреду доста добар ђак, али већ је други попављао, а из трећег разреда га истераше. Тада он напусти сваку вољу за књигу и школу. Како није хтео да остане у тој вароши, он се пешке, пошто беше лето, крене у оближњу окружну варош, и тамо код једног трговца ступи да код куће послужује.

То беше веома суров а јак човек. Жену није имао, него само сина и кћер, и кад је Павле ступио у службу, сину трговчеву било је шеснаест година. Овај је напустио гимназију из четвртог разреда и сада је у радњи помагао оцу. Кћи трговчева је била на удају, паметна

добра девојка, која је с помоћу једне жене, која је код њих већ неколико година седела, и управљала кућом.

Ту је Павлу било доста добро. Како су патње и невоље из раног детињства и против његових младих година увукле у његову душу ћутање и на лице удариле печат неке тужне озбиљности, он је се трудио, колико је до његових моћи стајало, да што боље врши свој посао, не насмејавши се готово никад. Кад не би имао посла, а нарочито недељом и празником, узео би књиге, разне приповетке и романе, које је почео куповати тада из своје плате. Успомене из његова патничког детињства па затим помисао да нема нигде никога, а још више читање тих књига, у којима се описивало нешто слично његову животу, све је то утицало на његову младу душу, која се ничим прљавим још није окаљала, и она је, незнајући ни он сам, тежила неодољиво неком пожртвовању, које би тражило опасности и муке, али после чега би за њега наступили бољи срећнији дани. Та тајанствена тежња није га напуштала никако и он се тиме, често пута и у сред посла, занимао, и она је створила од њега не само озбиљног ћуталицу, него и сетног сањалицу.

У овој кући њему је било добро. Кћи и син су га пазили и по мало чак и волели, видећи га где с истрајном вољом ради свој посао. Па и сам га је трговац ако не волео, а оно бар штедио од боја и псовања. И све је то тако, у највећем складу и миру, ишло за читаве две године; али кад беше ступио у трећу годину своје службе а између њега и сина трговчева дође до свађе.

Већ неколико пута Павле беше носио писма сина трговчева некој девојци, која је са оним проводила љубав. Да се на томе свршило и било би добро, али је та девојка захтевала много, а трговчев син није имао довољно пара, па, не смејући да тражи од оца, он је почео позајмљивати чак и од Павла. Овај беше дао све што је имао код себе, али кад је и то нестало, син трговчев поче неке домаће ствари, разно сребрно посуђе, да даје у залогу, само да што више пара прибави. Павле то беше опазио, и кад једнога дана пријатељски опомену свога млађег господара, овај се охоло окрену њему и набусито одговори:

— Шта ти, једна слуго, имаш мене да опомињеш. Марш одатле!

Павлу застаде реч у грлу, коју хтеде рећи, и у исто време му се окрену цело двориште. Две године он не беше чуо ружне речи за себе и ево сада, поред толике његове вредноће и поштења, он је чу, и то баш с тога, што је хтео једног заблуделог младића да скрене с рђавог пута и изведе на прави. То га је толико ујело за срце, да кад ступи у своју собу, баци се на постељу и горко плакаше. Он је знао да је слуга, он је знао да није ништа, али што да му то баш каже овај, који је по чистоти душе и срца, по поштењу, куд и камо нижи од њега. И не само то, него га још изгрдити и отерати као пса који добро не чува кућу. Јест, то га је толико ујело за срце, да му душу прекаљену у невољи, а до тад пуну милосрђа и поштења, обузе ватра освете и мржње према сину трговчеву. И он се закле да ће му се осветити.

Освету би могао да изврши, само да је хтео да каже оцу како га син поткрада, али та му се освета чинила недовољна, слаба; он је чекао време кад се греси синовљеви накупе, кад стање овога постане очајно, кад дође доба да се чак затражи његова помоћ и тада тек он ће искалити своје увређено срце.

Сребрно посуђе све је више и више нестајало из куће. То нестајање примети и сам трговац, па једнога јутра зовну Павла у своју собу. Трговац беше озбиљан и наљућен, тако да му се примећавало како му од љутине игра доња усница. Кад Павле уђе, он га погледа оштро у очи и не рече већ грмну гласом:

— Јеси ли ти поштен младић?

— Јесам, газда.

— Мени је сребрно посуђе покрадено.

— Ја га нисам украо.

— Ја ти верујем, али будем ли се преварио у твоје поштење и у моју веру коју имам у тебе, онда тешко теби. Иди.

Павле полако изиде из собе. Овај испит газдин не беше га узбудио и раздражио, него на против умирио и створио у његовој души неку празнину, која се почела испуњавати горчином и осветом. Он уђе у своју собу, седе на постељу и загледа се укочено кроз прозор. Његове очи беху пуне суза, али он се уздржа од плача. Обриса очи и изађе на посао.

Од тога дана према њему охладне и газда и кћи његова. Он је то приметио, али је ипак мирно спосио, трудећи се да не да ни један знак, како он примећује њихову охладнелост и како он с тога пати. Он је тврдо знао да се приближује тај дан, када ће се осветити и показати да он никад није био лопов, већ увек поштен и частан.

Једнога јутра, кад беше свршио поливање баште и ушао у своју собу да је почисти и намести, он чу вику свога газде и јаук сина његова. При томе гласу и задрхта и зарадова се. „Ту је" помисли он и усправи се, и постаде сасвим пажљив, трудећи се да што боље чује. Али у том часу врата на његовој соби се нагло отворише и унутра, сва преплашена и бледа, упаде кћи трговчева.

— Павле, молим те као брата, реци да си ти, спаси га.... Убиће га. Брже. Отац те зове.

Он се толико беше запрепастио, да не могаше ни корака да учини, али га она ухвати својом руком за руку и повуче за собом.

Не беше се још ни повратио од запрепашћења кад уђе у газдину собу. На сред собе поред стола газда сав модар у лицу од љутине, чије су очи севале као варнице, са стегнутим песницама дочека га. Поред њега укочен као кип,блед као хартија, без живота и даха, стајао је његов син. Павла толико заплаши изглед овога, да он устукну корак назад.

— Што ме покраде, рикну газда промуклим, дебелим гласом погледавши страшно у Павла.

— Ја?

— Ти.... дз, ти.... Зар ти беше мало у мојој кући, у којој си живео као у својој.... Волео сам те и пазио као свога сина, а ти.... постаде лопов, и мало ти беше што покраде сребрно посуђе него чак и мој златан сат, који ми је као једина успомена од оца остала.... А?...

И приђе корак ближе Павлу.

— Ја вас нисам покрао, рече Павле, и ако беше узбуђен.

— Зар моја деца лажу . . . . Они ми кажу да су те ухватили . . . . Где ми је сат . . . .

И пришав му још ближе, замахну својом снажном руком и удари га колико игда могаше по образу. Ударац беше толико јак, да Павле посрте и паде на другу столицу.

— Оче, . . . немојте . . . . опростите му . . . . јекну запрепашћена кћи.

— Шта да му опростим . . . . лопову једном да опростим.

Павле се брзо диже са столице и одлучно се усправи, и јецајући од бола, викну.

— Нисам те газда ја покрао — тако ми костију моје матере, тако ми Бога.

— Ниси! — Па ко је? . . . Нису ме ваљда моја рођена деца подкрадала . . . . или, ох Боже, убио бих га ако то буде истина, да ми не каља име и част.

— Оче . . . . Не мој га бити . . . . Није он . . . .

— Па ко је?

Она застаде. Увидела је сву опасност која прети њезину брату, али опет није могла да своси да други, сасвим невин, изиђе као непоштен и лопов. Ударци, које је Павле добио, толико је дирнуше, да се она реши да каже сву истину, па ма шта се десило њену брату. Али у овом моменту, кад она баш хтеде да изрече име лопова, Павле се наново усправи и, кроз плач, јецајући од бола, јекну:

— Јест ја сам . . . . Подкрадао те. Биј ме, затвори ме . . . . Ја немам никога, нико за мене не зна . . . , нико ме не познаје . . . . Удри ме, јест, ја сам лопов, хуља . . . . лопов.

Запрепашћеност и забуна обузе и кћер и сина и оца. Овај први дође к себи; дочепа снажним рукама и с њим

Српски конзулат у Солуну.

— Оче . . . . оче . . . . јецаше девојка.

— Нисам те ја покрао . . . .

— Па ко је? дрекну газда и приђе још ближе Павлу.

— Овај баци поглед на сина његова. Једна реч само и он би осветио себе и за тај ударац неправедно добивен и за част, која му се неправедно каља. Али га непомичност и овај ужасан страх, исписан на бледом лицу сина трговчева, толико уплаши, да он не смеде да прокаже кривца. Он окрете главу газди и одлучно рече.

— Не знам.

— Не знаш! — Не ћеш да кажеш. А? и по други пут га из све снаге удари. Павле од бола јекну и наново посрте.

И таман хтеде да га дохвати својим снажним рукама да избаци напоље, а кћи му скочи између њих двоје и јаким, одлучним гласом, јекну:

полете кроз отворена врата, бијући га и вичући: Лопове, лупежу један!

Непомичан, као окамењен стајао је блед у лицу, без израза и говора, син трговчев. Страх га је толики био обузео, да није могао ни руком да крене, ни ногом да крочи. Али га сестра дохвати за руке, унесе своје лице, црвено од плача и бола у његово, и с презрењем викну:

— Лопове . . . . злочинче један! . . . И пљуну га.

* * *

Ноћ је. Тајанствена, бескрајна населена изгледа као црни вео упрскан сребрно-бледим звездама. Месечева светлост просипа слабе млазове по земљи, прелама се чудно кроз лишће и доле, испод дрвећа, гради сваковрсне шаре. Поноћ полако и јасно избија на цркви. И док је у граду тишина, без и најмањег ветрића, и док се спава

у слатком сну, тамо у ниском прљавом затвору, на дрвеној клупи седи Павле. Метнуо је руке под доњу вилицу, и наслонио их на колена. Очи су му пуне суза и док тако упорено и сетно гледа кроз прозор, на коме су гвоздене решетке, у удаљено звездано небо, из његове душе, пуне љубави, праштања и бола, надиже се плачни вапај упућен Небеском Оцу:

— Мајко.... мајко моја!

МРАК СЕ ХВАТА....

Мрак се хвата, сунце седа,
Лут ноћ свима тихим сном;
А трава се сплет одмда
У језеру зеленом.
Вртом брује хоска пчела,
До кћета је стао плет,
А одозго светлост сјајна
Љуби овај нежни свет.
Ражежу се звуци света,
Дрхће, стреми звездани прах, —
Јер тад шиље небом летњ, —
Осећајуће ноћ и прах....

1899. г. *Соколовић.*

ПРСНИК

— БОЛЕСЛАВ ПРУС —

Неки људи имају страст да скупљају разне ствари, више или мање скупоцене, како ко може. И ја имам једну збирчицу, али врло скромну, малену; наравно, као сваки почетник. У њој је моја драма што је писах још у гимназији на часовима латинског језика, ту је и мало сасушеног цвећа, које треба заменити новим, ту је и....

Чини ми се, тамо више нема ничега, сем једног врло старог и похабаног прсника. Ево га. Предња делова избелели, измрљани, стражњи прилично поцепани. Нема дугмади, много мрља, на њему најзанимљивије, то су зацело пређе. Ова, на којој се копча палаза, скраћена је и пришивена на прснику намазо кројачки, а ова друга, скоро на целој својој дужини, избоцкана је копчицама зуцима. Гледајући на то лако је се досетити, да је власник овог одела сигурно мршавио с дана на дан, и доцније најзад кад прсник престаје бити потребна ствар, ал' онда постаје много више потребан орах, започнан до грла, на уконност магазина. Признајем, да бих данас уступио радо тај њушени дронљак, који ми задаје нешто бриге. Још немам ормана за збирке, а не бих опет волео држати изванредну прсничину међ својим стварима. Беше икак једно време, кад сам га пуше за цену много вишу од његове вредности, а дао бих онда још и више, да су се умели ценкати. Шта ће те: у животу има тренутака кад се човек воли окруживати стварима које га сећају на тугу. Ова се туга беше укоренила не код мене, него у стану мојих најближих суседа. С мога прозора могадох сваки дан посматрати унутрашњост њихове собице. Још у априлу беше их троје: господин, госпођа и мала слушкињица која спаваше, колико је мени познато, на сандуку до ормана. Орман беше прост, угасито ишшљене боје. У јулу, ако се не варам, остаде њих само двоје: госпођа и господин, јер се слушкиња преместила код гђаде која су кували ручак сваког дана, и могла да јој плаће 3 рубље на годину дана. О октобру остаде већ само — госпођа, сама самцита. То јест: није баш са свим сама, јер у соби налазаше се још мало покућанства: два кревета, сто, орман за одело.... Али почетком новембра продате су лицитацијом непотребне ствари, а код госпође, од свију успомена њеног мужа, остаде само прсник, који је за сада моја својина. Ама већ једног дана, некако крајем новембра, госпођа позове у свој празан стан неког телала са сокака и продаде му свој кашобран за два гроша, а мужев прсник за четврт динара. На овај закључи кварцир, проће полако преко дворишта, у кашији предаде кључ пратару, погледа још једном у свој некадањи прозор, па који падаху сад крупне пахуљице снега — и нестаде је. На дворишту остаде само продавац стражева. Подиже у зрак високи оковратник своје „капоте", под мишку задену тек купљени кишобран и умотав у прсник покривене од зиме руке мрмљаше: „Хандел, господо, хандел!"

Позвах га.

— Милостиви господин има нешто на продају? упита, удаљећи.

— Не, хоћу нешто да купим од тебе.

— Мора бити, милостиви господин жели кишобран, је ли?... упита јеврејин. Баци на под прсник, отресе снег са јаке, и с великим натезањем покупца да отвори кишобран.

— А фајн мебел!... рече. За овакав свет ништа боље до овакан кишобран.... Ја знам, милостиви господин може да има и сасвим свилене амрел, чак и два. Али ово је добро само за лето!...

— Колико тражиш за прсник? упадох му у реч.

— Канво прсник?... одсече зачуђено, мислећи да се ствар тиче зацело његова сопственог прсника. Али од једном се прибра и хитро подиже онај што лежаше на земљи.

— За ово прсник?... Милостиви господин пита за ово прсник?... Потом, као под утиском некаквог подозрења, упита:

— Шта ће милостивог господина овакво прсник?!...

— Колико тражиш за њега?

Телалу заблисташе жуткасте очи, а пред од истегнутог носа појављене му још више.

— Вицеможна пан.... даће.... даће једну рубљицу! — зацрете се, раширив ми пред очима робу тако да би му се могле опазити све његове драже.

— Даћу ти пола рубље.

— Пола рубље?... Вакво хальше?... То не може да буде! — говораше Јеврејин.

— Ни марјаша више.

— Милостиви господин сирда се сас мене, и нек му је на здравље, — рече, талкајући ме по рамену. Ви знате најбоље и сами колико вреди овако пита. Зар је ово хальше за деца? ово је за велико човек.

— Па, ако не пристајеш на пола рубље, а ти иди. Ја више нећу да дам.

— Ама за име Бога, не да се лути милостиво господар! вели телал већ много мекшим тоном. Купим се на моје савест, за тако мало новац не могу, али, ево, ја се осиљам на ваша памет.... Кажете сам, господар: колика онај преди? Ја пристајем што год хоћете. Ја волим и да изгубим, нек је само тако као ви што хоћете.

— Прсник вреди четврт рубље, а ја ти дајем пола рубље.

— Пола рубље?... Јој! Па нека буде већ и пола рубље!... уздахну, трљајући ми прсничину у руке. Јаy! нек је моја штета, алаз да Вам буде....

Кад се маших џепа, да извадим новац, телал се сети печега: још једном оте ми прсник, те брзо претури све његове џепиће.

— А шта ти тамо тражиш? — је л', море?

— Можда сам шта оставио у џепу, баш се не сећам! одговори најприродњим тоном, а пратив ми моју

набавку, додаде: „мој сјајни господине, оће л' бити шта год бакшиша?"

— Но, иди с Богом — рекох, отварајаћи му врата.

— Клањам се, клањам се!... Ја имам још код кућу

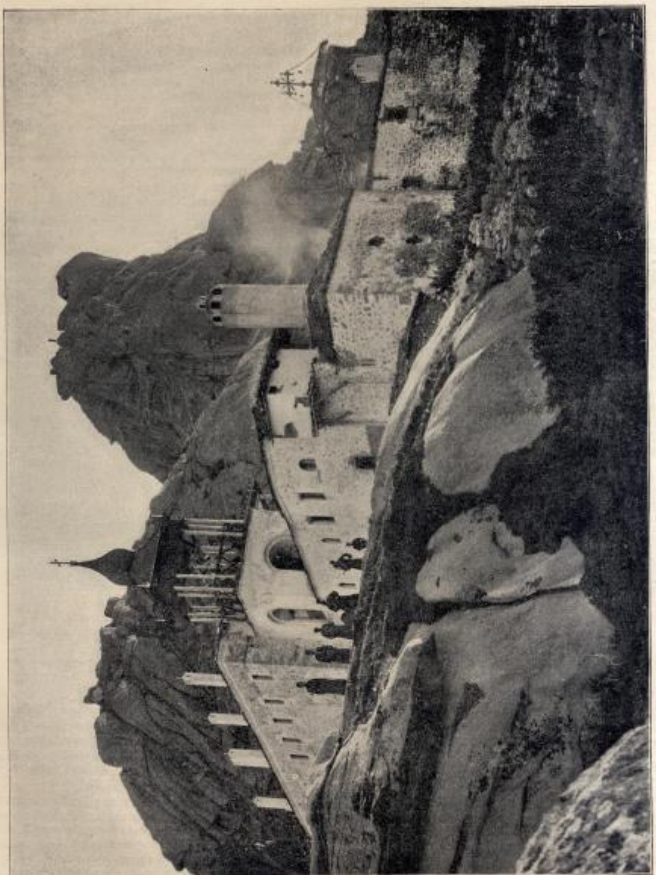

Манастир Трескавац.

једно фина бунда.... И још једном провири кроз врата, питајући:

— А би л' милостиви господин дозволио донети фино овчија сир?...

Неколико тренутака после чух, како је опет викао у авлији:

— Хандел! хандел!... А кад се појавих на прозору, поздрави ме пријатељским осмејком. Снег поче тако да пада, да је се скоро смркло. Метнух преник на сто и почех сањата: час о госпођи која оде из ове куће Бог зна на коју страну, час о стану који оста тако празан, а тако близу мога, час о сопственику преника, о

јаднику, над којим се сад диже све већа и већа гомила снега....

Још пре три месеца чух како се једног недрог, лепог дана слатко разговараху међу собом. У мају још, једном је госпођа певушила умилну песмицу, а он се смешкао читајући варшавске хумористичке новине.

А данас?...

У нашу зиданицу доселише се некако почетком априла. Устајали би врло рано, пили чај из плеханог самоварчића, па онда заједно одлазили у чаршију. Она на часове, он у завод. То беше мали чиновничић који је на шефове одсека гледао као туриста на татранска брда. — Зато је морао много да ради, по цео дан. Виђах га више пута чак и после поноћи, где седи сагнут поред сточића, те пише. Жена обично седи покрај њега са швом у руци. Више би га пута погледала, прекидајући свој рад и говорила опомињући га:

— Хајде, доста је већ, лези па спавај.

— А кад ћеш ти спавати?

— Ја.... док још само довршим ово неколико бодова....

— Па, онда ћу и ја још да напишем неколико реда....

И опет би обадвоје сагли главе, те радили своје. Па после неког времена госпођа би опет:

— Лези већ!... Лези!...

Понајчешће њеним речима одговарао је само мој сат, избијајући један после поноћи. То беху млади људи, ни лепи, ни ружни, у опште мирни. Колико се сећам, госпођа беше много мршавија од мужа који беше зацело доста јаке грађе за тако сићушног чиновничића. — Сваке недеље око подне ишли су да се шетају држећи се испод руке, а враћали су се кући доцкан у вече. Сигурно су ручали у чаршији. Једном сретох их при капији која дели ботаничну башту од заносног варшавског парка Лазјенке. Купили себи две чаше изврсне воде и два велика лицедерска колача, а имађаху при том мирне физиономије мештана, који су навикли да једу уз чај врућу шунку са реном. У опште — сиротим људима не треба много за одржавање душевне равнотеже. Мало хране, много рада и много здравља. Остало некако само се нађе. Моје комшије канда нису оскудевали у храни, а пре свега — у послу. Али здравље би их некако чешће омашило. — Једном у јулу, господин беше назебао, у осталом не баш тако много. Ипак чудноватим стицајем доби једно тако јако крволиптење, да је чак и свест потпуно изгубио. То беше ноћу. Жена га утутка брижно у кревет, доведе вратарицу, а сама потрча за доктора. Питаше за њих петорицу, али нађе једна једног —, и то случајно, на сокаку. Доктор, погледав је спрам светлости шкиљавог фењера, нађе за нужно да је пре свега умири. А пошто би покашто посртала — сигурно од умора — а фијакера не беше на сокаку, узе је испод руке и идући увераваше да крволиптење још ништа не значи.

— Крволиптење може бити из гуше, из носа, из стомака, а из плућа већ ређе. У осталом ако је био човек увек здрав, а није никад кашљао...

— Ох, само понекада! шапну госпођа заставши нагло да захвати даха.

— Понекада — то још није ништа. Можда ће бити лак катар бронхија.

— Зацело.... то је катар! понови госпођа, већ гласно.

— Је ли икад имао запаљење плућа?

— На против!.... одговори госпођа опет застајкујући.

Малко јој канда клецаху ноге.

— Па, — сигурно већ давно?!.. прихвати лекар.

— О врло... врло давно!... потврди журно. Јоште лањске зиме.

— Дакле, пре годину и по дана.

— Не... Али још пре нове године... о, већ давно!

— А! тако! Како је ова улица мрачна, а поред тога и небо се нешто ваздан наоблачило.... говораше доктор.

Уђоше у кућу. Госпођа са зебњом упита вратара: има ли шта ново? — и дознаде да нема ништа. У квартиру рече јој такођер вратарица да нема ништа ново, а болесник дремаше. Лекар га пажљиво пробуди, прегледа и такође рече: да то није ништа.

— Ја сам био одмах рекао, да то није ништа — одазва се болесник.

— О ништа!... понови, као ехо, госпођа стежући ознојене му руке.

— Ја наравно знам, да крволиптење може бити из стомака или из носа. Код тебе је ово сигурно из носа.... Ти си тако пун, треба да се много крећеш; међу тим, ти непрестано седиш.... Јел'те, господин-докторе, да он треба више да шета?...

— Па јесте! јесте!... Кретање је у опште ствар одиста врло потребна, ал' ваш супруг, госпођо, мора неколико дана да лежи. Да ли може да отпутује куда у село?

— Не може, Бога ми.... шапну госпођа врло тужно.

— Но, па ништа! Онда ће да остане у Варшави. Ја ћу чешће да га посећујем, а за ово време међутим нека мало лешкари, нека се одмори. Ако би се крволиптење ипак поновило.... додаде лекар.

— Шта онда, господине? упита жена, те побледе као восак.

— Но, па ништа. Ваш ће муж мало да се одмори, нос ће му бити затворен.

— Затворен?... Нос? упита госпођа склапајући пред доктором руке.

— Да... нос! Разуме се. Умирите се, госпођо, у осталом ослоните се на Бога. Лаку ноћ.

Докторове речи умирише госпођу, те након грозне бојазни, коју проживе од пре неколико часова, она се готово сасвим расположи.

— Но па шта је то? Ништа баш тако важно, говораше сама себи, час плачући, час се малко смешећи. Клекну код кревета свог драгог болесника и поче да га љуби по рукама.

— Дабоме, шта ми је то тако важно! — понови господин тихо и осмехну се. Боже мој, колико то у рату крви истече из човека, па ипак остаје здрав!...

— Само, драги, не мој ништа више да говориш. Не мој се умарати! мољаше га госпођа.

На пољу зора поче рудети.

Лети, као што је обично, ноћи су врло кратке. — Али се болест продужи много дуже, него што су испрва мислили. Муж не одлажаше више у завод, те је тако имао мање бриге, јер као најамни чиновник не мораде тражити одсуство, а могао се вратити кад би му се прохтело — наравно, ако буде празног места.

Кад год би седео код куће, њему беше нешто лакше, и зато је се госпођа побринула за још неколико часова недељно, па је тако измиривала кућевне потребе. Излазила је обично у чаршију у осам изјутра. Око дванајест враћала би се за мало, да спреми мужу мало ручка на малој машиници, па би онда опет одлазила на посао. Али вечери су проводили већ заједно. Госпођа пак, да не би дангубила, узимала је мало више шивења. — Некако крајем септембра срете једном доктора на улици. Дуго су ходали заједно. Најзад госпођа ухвати доктора за руку, те рече молебним гласом.

— Ал' ипак, ви ћете долазити к нама, јел'те? Можда ће дати Бог!... Он је тако миран после сваке ваше посете.... Доктор обеба, а госпођа се врати кући као што мало ушљакана. Господин пак, владајући због примерног седења код куће, постаде некако осетљив и нерасположен. Поче пребацивати жени, зашто је толико пажљива и за што брине непрестано за њега, кад ће он ипак да умре, најзад упита:

— Зар ти доктор није рекао да нећу преживети ни неколико месеци?

Госпођа се пренерази.

— Шта ти паде на памет? изусти. Од куда ти такве мисли, по Богу?....

Болесник плану.

— О, о, хајде болан овамо! К мени, ено овде!... говораше гневно и плахо, ухватив је за руке. Гледај ми управо у очи, на одговарај: зар ти није доктор казивао, да ћу умрети?

затра, већ — неко нервозно стање. У опште осећао се много здравије. Чешуо је само непрестано за далним излетима, ал' — није имао снаге. Дошло је једном чак и време, кад преко дана не хтеде лежати у кревету, већ сеђаше на столици обучен, спреман за излаз, само кад би га хтела оставити ова трсутна малаксалост. Узнемиравала га је само једна околност. Једног дана, облачећи се, осети да му је некако веома простран. „Зар сам баш толико смршавио?“... шапну запрепашћен.

— Па, заиста, морао сам мало ослабити — одговори жена. Али не треба толико претеривати.... Муж је пажљиво погледа. Није чак дигао ни очију од рада! Ах, не, таква мирноћа не може бити притворна ... Жена изнесено зна од лекара, да он баш није толико болестан, па и нема онда повода, да се толико баш једи. — Почетком септембра нервозно стање, налик на грозницу, појачавање се све јаче и трајало је готово по ваздан.

— Па то је маленкост — говораше ваше пути бо-

Пераштт.

И упре у њу успламћени поглед.

Чини се, под утиском оваковог погледа, да би и ви изговорио тајну, само кад би је знао. На женину лицу указала се чудноватн мир. Осмешкивање се лукаво, надржавајући храбро овај дивљи поглед. Само очи јој се као да наводнише сузама.

— Доктор вели, рече, да то није ништа, само треба да се мало одмориш....

Муж се од једном истрже из женина загрљаја, поче дрхтати и смејати се, па тек машући руком рече:

— Ну, где, како сам ја постао нервозан!... Увртило ми се у главу, да је доктор баш на сигурно изгубио наду. Али... ти ен ме уверила. Већ сам опет умирен! И већ сасвим весео поче да се смеје својим приказима. — Најзад овакав напад подозривости не показиваше се никада више. — Мирно расположење женино зар не беше најбољи доказ, да болесниково стање није ни мало рђаво?!

— Па, за име Божје, зашто да буде рђаво? Беше кашаљ, али — то је због катара бронхија. Понекад, због дугог седења, појави се и крв — из носа. Но, а понекад осећао је и по неку ватрицу, ал' управо, то не беше лесник. На прелазу лета у јесен и најздравији човек бива нервозан, сваком по нешто недостаје.... Само ме једно чуди: зашто ми је пренис све шири и шири? Мораћеш ипак страшно измршати, да нарасте донде не могу ни одрешити, док се мало не угојим. Бадава, тако је већ!...

Жена брижљиво прислушкиваше мужевље речи и мораде признати, да има право. Болесник устајаше сваког дана из постеље и облачаше се, и ако без женине помоћи не могаше навући на се ни један део одела. Жена тек толико измоли у њега да не облачи само капут, већ да узме и врскавуг.

— Ваш да се човек чуди! — говораше он понекад, посматрајући се у огледалу. — И чудам се што губим снагу, кад ево где само, канак сам! Дабогме! Како изгледам....

— Но, на лице се увек прво промени — прекиде га жена.

— То је истина, ал' ја богме мршавим и у снази.

— Да ти се можда не чини само? упита га госпођа са изразом велике сумње.

Он се замисли.

— Па, можда баш имаш и право... Јер... чак.., већ неколико дана знам како ми... онај.. онај... мој пресник....

— Е, мани се!... одсече госпођа: нисм се ваљда угојио....

— Ко зна? Јер како опазих на моме пресику, то...

— Е, онда би требало, да ти се скида возраћа.

— Охо! та би хтела онако одмах!... Прво морам макар мало да се осважим. Чак ћу та рећи: како се и угојим, нећу одмах устајати из постеље.

— А шта ти тамо радиш за шафољером? — упита нагло.

— Ништа. Тражим у ковчегу пешкир, а не знам... има ли какав чист.

— Не вреда се толико напрезати, женице, чак ти се и глас промењао... Та то је и суђено тежак ковчег.

Заиста морао је бити врло тежак, јер госпођу обла јака, пуна румен. Али беше мирна. Од то доба болесних је показаље све више и више пажње своме пресику. Скоро сваки дан довикао је к себи жену, те говораше:

— Но.... гледај само. Сама се уверн: још јуче могадох увући овде цео прст, сео — овде. А данас већ не могу. Ја већ заиста почињем да се гојим....

Ах' једнога дана радост болесникова не имађаше граница. Кад се жена вратила са часова, поздрави је са зажареним очима и рече врло потресен:

— Чуј ме, драга моја, казаћу ти једну тајну. Ја, видиш, мало сам кајгарио са овим мојим пресником. Да бих те умирио, ја сам сваког дана сам стезао кајгашеве, па зато и беше тесан.... На овакав начин дотерах дотле, да сам довукао кајиш до краја. Већ сам се једно мисљеи да ће се обеспокојити моја тајна, кад наједанред данас.... Знаш ли шта? Помисли само, данас, дајем ти своју часну реч, уместо да га стегнем, морао сам га мало попустати!... Било ми је баш готово тесно и ако још јуче малчице пространије.... Но, сад и ја верујем, да ћу бити здрав. А пре!.. Па нека доктор мисли што год хоће!....

Дуги разговор толико са беше изнурао, да је морао прећи на крезет да се одмори. Тамо пак, као човек који почиње да се гоји без стезања кајишева, није легао, него, као у фотељи, клону у женин загрљај.

— Но, но!... шапташе он: Ко би се још овоме надао? Две пуне недеље варах своју жену, да је пресик тесан, а он данас заиста тесан! Но.... но!....

И проседеше тако, грљећи једно другу, цело вече. Болесник беше дарнут к'о никад до сад.

— Боже мој, — изусти тихо, љубећи жену по руци: а ја мислио, да ћу већ тако непрестано да мршавим... до краја. Након два месеца, тек данас прва пут поверовах, да ћу моћи опет бити здрав. Јер код болесника сви лажу, а жена највише. Али пресик — тај не уме лагати!...

* *

Данас, гледећи на овај стари пресик, видим, да су на његовим прећицама неуморно радала два лица: госпођин је свакодневно помицао копчу да умири жену, а госпођа свакодневно скраћивала кајиш само да би охрабрила мужа....

— Да ли ће се, Боже мој, њих двоје над год састати, да испричају једно другом тајну о пресику?" — мишљах гледајући у небо. Неба готово више није ни било над земљом. Само је падао снег, тако густ и хладан, да су се чак у гробницама смрзавали људски лешеви. На инак: но сме тврдити да иза тих облака нема сунца?...

С пољског немачког
Ружа Бинтабер.

ГУСЛЕ МОЈЕ, ОВАМОТЕ МАЛО!

(СОНЕТ)

У загрљајима свакидашњега рада
Обнирао срце, дух у чаму тоне:
Мисао пезад мису стеже аутоматске:
Робиња је јадна без сета и жеље!

Зар слободе нема, нит' пута из јада?
Робиња, слушаш!.. нема ли звука ове?..
Ти се сто врему, отм суза роне —
Сећам ли се овог, прала л' њом се сада?

Слобода већ јеси, — тд мисао се роје; —
У загрљај хитам славном роду своме.
Сунце кут ти злати, по њем' пјеше вило....

Бајком свет се створи оригинс чим се пође,
Разгрнуло срце шашке духу моме:
Мисе гусле моје, овамоте мало!

У Бечу, 1. Авг. 1890. *Јарбе Стратимировић.*

ЦИКАДЕ

У СТАРО-ГРЧКОЈ МИТОЛОГИЈИ И ПОЕЗИЈИ

од

Др. Рад. Лазаревића

Ако је основано Гледстонове [1]) мишљење, да чуло вида у старих Грка није било добро развијено или није било развијено као данас, и ако можемо потпуно поверовати Магнусовом [2]) тврђењу да је претходно и чуло вида било на нижем ступњу, да се је и осећање боја развијало постуно као и многе друге способности човекове, [3]) онда морамо на основу извести, да распознавање боја у старих Грка, а имено у доба Омирово, које и Гледстон наводи, није било довољно развијено и да стари Грци у то доба нису изучавали свој орган вида за распознавање, или боље, разликовања боја, јер остале способности вида очито се огледају у пластици, која је у то доба била добро развијена у старој Грчкој. Овакав закључак готово ћемо извести и за чуло слуха у старих Грка, и за њ бисмо могли рећи, да није било развијено за тоновс, исто као и чуло вида, више за квалитет него за квалитет. Иначе не бисмо могли разумети, од куда у Омира, даље и у старих Грка, оно чудно сравњивање наведених предмета са бојама које стварно одговарају боји тога предмета, [4]) а тако исто не бисмо могли разумети ни ону нежност и сладост, којима се обилазна и до индивидуалности узноси „песма" цикада. О овоме запосу и идеализаљу „певања" цикаде ми данас немамо ни мало осећања, јер налазимо, да је ово просто цврчање, које је често и досадно а и сама спољашност цикаде није ни мало примамљива, да би се тиме бар могло растумачити одушевљење старих Грка за цикаде, на баш она чудноватa забљуда слуха и јесте завишљена чињеница о којој хоћемо да проговоримо поколико речи са цитатима, као доказима, из старе грчке митологије и поезије.

[1]) Der Farbensinn. Mit besonderer Berücksichtigung der Farbenkenntniss des Homer, von W. D. Gladstone, M. P. etc Anorisirte deutsche Uebersetzung. Breslau. 1878.

[2]) Farben und Schöpfung etc., von Dr. Hugo Magnus. Breslau 1881. стр. 144 и даље.

[3]) Gladstone l. c. стр. 15 и даље.

Мазепа. Сликао А. Вагнер.

Цикада[4]) припада реду инсеката, реду Хемиптера или Двокрилаца. Има их 400—500 врста, од којих је већина по топлим пределима а у Европи негде далеко северно.

Ми смо мало више рекли, да за нас није ни мало примамљива „песма“ цикаде или управо њено цврчање, него нас више занима сложеност целог органа за цврчање, док међутим у древно доба привлачила је цикада својом „песмом“ пажњу природњака и песника; она је оневана од песника и одевена многим бајкама.

Од свију старих песника најзаније се истиче *Анакреон* (рођ. 559. пре Христа); он се највише одушевљава „умилном песмом“ цикаде, као и други песници веле из тога доба.

Ево његове једне песме у слободном преводу:[5])

Срећна ли си ти, цикадо,
Кад са врха зелих грана,
Задовољна росном храном,
Клончеш песмом ко краљ силан.
— — — — — — — — — —
Ти земске дете мила,
И муза си ти љубимак,
Аполо ти сладко поје,
И даде ти звонка гласа.
Теби старост каћа нове,
Безболан си, жива нетле,
Вољан бежиш мило, слатко,
Кроз тело ти ара ко струји,
Боговима ти си равна.

У овој једној песми огледа се огромна наклоност старих Грка овом полукрилцу, а грчка антологија има више песама ове врсте, од којих ћемо неколико доцније навести.

Ми смо напред рекли, да цврчање цикада, а напочито кад их цврчи више у једно исто време, ако нам није баш сасвим непријатно, оно је бар песносно кад се дуже слуша, а међутим стари се Грци нигде не туже на ово, него још са великим одушевљењем сматрају цикаду и њену песму као битан део лета, без чега би оно било пусто и тужно. Херадијде лета, називали су их други стара песници, јер оне смењују кукавицу као весника пролећа и своју „песму“ отпочињу тек кад кукавица умукне. По овоме, на сву прилику, постала је и стара сказка о постајању цикада од кукавичије пузе, т.ј. онога производа *ламесте цикаде* (Aphrophora spumaria), која се често у пролеће виђа на многим њивским биљкама по липадама или на њрбама. У тој пени доиста се крије ситне цикадице, али оне нису младост великих цикада певачица, као што се је мислило у старо доба, него су засебна врста.

Хесиод описао је цикаде као *гласе жарких дана*:

Кад са крилиих пшеничких,
Са грана зелена, звучна цикада,
Коју је рада и киша роса блистава,
Заљева дуљима гласну песму своју,
Нека од зоре раде до заранака,
Најјаче кад Сиријус жеже врелом својом.

Готово се ни појезији не може опростити тврђење, да цикада живи од росе, али, по мишљењу или сазнању, оне су преображени људи, који су очарани песмом муза наборавили на храну и пиће. По другог старој грчкој сказци била је *певачица* цикада син или муж Зорин (Еос), која је за њ умолила од Зевса бесмртност, али је заборавила да у молби затражи и вечну младост, и кад је он услед тога и временом почео да стари, удоси му се са сушине а само му остаде глас, онда га је Еос претворила у цикаду, коју је свежала својом росом како би и даље могла слушати глас њен. Истина је да се цикаде не хране лишћем, али сисају сок из биљака и то увек у великој количини, а то чине и сне њене сродиице, које сисају *Хомоптерозна* (подопреду Хемиптера).

Из ово мало података види се већ, колико су стари Елини обожавали цикаду, не због њене спољашње лепоте, него због њеног цврчања, које су они у своме одушевљењу певањем назвали. Али се они нису задовољавали само слушањем цикаде у шуми, него су је хватали и држали у кавезима код својих кућа, да се и на своме дому упесељавају њеним певањем и да их она тихо успављује. Тако нам прича старогрчка песник Теокрит. Стари Грци приписивали су цикадама *исто* осећање тона и такта. Лик једне цитаре, на којој је била цикада, уздигли су за симбол. За објашњење овога, они причају овако: једном се је при питијским играма појавила утакмица на цитри између једнога Локрањца и једнога Регинца. Прва тој живој утакмици пресе Локрањцу жица на цитри и он би био потпуно побеђен, да у најгорем моменту није слетела једна цикада на његову цитру и својим је гласом заменила. Од тога доба су цикаде у Регинаца неме и певају само у Локрањаца. Из захвалности посветио је Локрањац металну цикаду питијском богу, а на новцу у Локрањаца има, као победнички знак. цитра са цикадом на њој.

И Палас Атина, изналазачица свирке на фрули, представљена је са цикадом на врху свога кацила, а на једној старој слици види се како Одисеје сиђаши у подземни свет и умирује Керзера са цикадом у руци, онако као што га је некад очарао Орфеј својим свирањем.

Омир сравњује цикаду са старешинама који седе на градским бедемима и посматрају борбу:

Сачини цикадама, које у шуми
Са зелене гране пуштају свој звучни глас,
Седеше главари Троје
На сводку градским.

Да наведемо још неколико песама старих грчких песника у славу цикаде. Ми их наводимо у прози.

Цикада на копљу Палас Атине.

Не певам ја само своју песму кад ме у хладовитим врховима дрва расплами жива жар на певање, веселo песмом пратећи путнике, без награде, освежена росом умилном, него ме видиш и овде на копљу Атине, које се надиже над клобуком њених — мене цврчка из лугa. И тако, што мене муче луде, тако ја штујем божанскоу девицу, која и сама живи умилне звуке на фрули своје.

Леонида Тарентски.

Ухваћена цикада.

Што скидаше, о пастири, мене усамљена цврчка, пријатеља дивљине, суровом руком са росне гране? Мене Филомелу Химет, која у средини дана, кад сунце ожеже жарко, цврчи по брдима и хладовитом лугу. Осварите се и погледајте на јата и жагор чворака, дроздова, косова, ту прождрљиву секту разбојника веселa усева; њих, пустошише, хватајте и кољите, а чему пакостите мени? Зеленом листу и свежој роси зар?

Неизвестан.

Мртав цврчак.

Не звучиш више својим испрашким крилима, цикадо; не цврчиш више као пре по широким пољима, и већ не више, умрла у хладу дрва, веселити песмом, која шуми са крила твојих.

Мнасалкид.

Гроб цврчков

И ако ти се чини, о путниче, да је мален мој гроб, а да се мрамор једва издиже над прахом, опет за то ја славим дело Филене, која је песму становницу џбуна, мене, цикаду, гајила. Две године ме неговаше умилно

[4]) Цврчак. Cicada, зога има у Србији доказано зло врста Cicada plebeja и друго, а напочито по шумама оно брестовачке баше где се од њихова кирка рашеће шума доцко под сушце жеже.

[5]) Ad. Kreon. Übersetzt von H. A. Jungbans. стр. 36.

девојче,*) јер је моје цвркутање ульуљикање у сав. И у свирци најс ме заборавила, него ми је подигла овај мали гроб, сећајући се љубазно моје шумне песме.

Леонида Тарантски.[1])

Мотли бисмо навести још више оваких песама у славу и хвалу цикаде, али држимо да је и ово доста да оседочи љубав старих грка према једноме инсекту, који у нама никако не подстиче ово осећање, које је старе Грке толико заносило.

Али стари Грци нису само песмом изражавали своје симпатије цикадама него и другим начином, и нарочито су се у томе одликовали Атињани. Они су, по сведочбама Тукидида, Аристофана и других, носили златне цикаде у коси као украс. То су за њу пралиру биле игле у којих је глава била златна цикада. Ове укоснице биле су племенска одличја и симбол самосталности. По томе су *Атињани* названи *Цикадоносци*.

СМРЗНУТО ПТИЧЕ

(ИЗ ПЕСАМА „ЈЕЗОВ КОЛИБЕ“)

Са крова коше моје смрзнуто птиче пало,
Ветар му разбој'о гнездо, сасвим одкрио пиле;
Шћерки слабачки краљ Богу је душу дао,
И душа одлете с песном сновилкој оној сали.

Ваијућа пролесе снежно леденим дахом својим
Страшно ошуре ветар, и чује слому с крова,
А ја са сузним оком погружен крај тице стојим,
И гледам пух златан неба неће ли пухнут с нова.

Како бих злат'о сада, о друже мој једини!...
Удален од светски време с тобом сам оборио само,
Слушао у роју зори твој цвркут у шикари,
Прачали бол своје да једно другог знамо.

У златном зраку љубави и песма на душу пада
Ко бисера гитарна роса на цветак давно свела,
Верс се у моме буди, весеље туге, јада,
И душа за тобом лети, та ми би к небу хтела.

А сада ко ми оста сред свезимих поља сам'
Којим студени ветри леденa кола гоне
Вера се у моји груди, врану се жалци сноје,
На сриу лед се хвата, у тугу душа тоне.

О друже мој једини!... Да ли ће судба иста
Довенчат' и моје дане: да л' ће се на усних' мојих
Следити од дудову студи божанска песма чиста?
— О, бути, снежни ветре, од твог се збора бојим ....

1898. г. *Ђ. Ј. Змајпаројевић.*

АЛБЕРТ

ПРИПОВЕТКА

Лава Толстоја

(свршетак)

VI.

Другог дана беше празник. Делесов, пробудивши се, седео је у гостинској соби поред кафе и читао неку књигу. Албертуу суседној соби још се не креташе.

Захар пажљиво отвори врата и погледа у трпезарију.

— Верујете ли, Димитрије Ивановићу, да сања на голом дивану? Тако ми Бога, ништа није хтео да подметне. Као мало дете. Вештак па вештак!

У двадесет сахати чу се иза врата кретање и кашаљ.

Захар поново уђе у трпезарију; господин слушаше дисканн Захаров и слаби молебни Албертов глас.

— Ну, шта је? упита господин Захара кад овај уђе.

— Досадно му је, Димитрије Ивановићу; мрзоди се и неће да се умије. Вазда тражи да пије.

— Кад сам се већ заузео, треба и да издржим, рече Делесов за се.

Пошто не нареди да се вина дă, опет седе на књигу, па и опет нехотице прислушкиваше шта бива у трпезарији. На ње се не чујаше никакво кретање, само што је с часа на час допирало тешко кашљање и пљување. Прошло тако два сахата. Дотле се Делесов обуче за полазак, па се реши да види шта је и са његовим укућанима. Албертје непокретно седео крај прозора, спустивши главу на руке. Окрете се. Лице му је било жуто, намршteно и не само жалостиво, већ дубоко несрећно. Покуша да се у знак поздрава осмехне, али му на лице паде још тужнији израз. Изгледало је, као да је био спреман заплакати. Мучно се придиже и поклони.

— Кад бих добио чашицу макар најпростије ракије, рече са молебним изразом; тако се осећам слаб, верујте!

— Кафа ће вас ваше оснажити. Ја бих вам ну препоручио.

Албертово лице у један мах изгуби детињски израз; хладно и мрачно погледа у прозор и клоњу спусти се у столицу.

— Зар нећете доручковати?

— Не, захваљујем, немам апетита.

— Ако би хтели свирати, нећете ни сметати, рече Делесов стављајући виолину на сто.

И ако му је после овога Делесов много што шта говорио и предлагао да пође у шетњу, да довече оде у позориште, он је се само покорно клањао и упорно ћутао. Делесов отиде од куће, посети неколико познаника, ручао у гостима, а пре позоришне представе врати се кући да види шта је са музичарем. Алберт је седео у мрачном предсобљу и, наслоњивши главу на руке, гледао у залеђену пећ. Био је чисто одевен, умивен и очешљан; али му очи беху тамне, мртве, а у целој појави опажаше се клонулост и слабост, и то јаче него ли дотле.

— Шта, зар сте већ јели, господин-Алберте? упита Делесов.

Алберт потврди главом и, погледавши упалашено Делесова, опусти очи.

Делесову би неугодно.

— Данас сам говорио с вама директору, поче такође опустивши поглед: примиће вас врло радо, ако примете савете.

— Захваљујем, ја не могу да свирам, проговори Алберт себи у браду и оде у своју собу затворивши врло тихо врата за собом.

После неколико минута тихо се покрете ручица на брави и он са виолином уђе из своје собе. Злобно и окинивши погледом Делесова, метну виолину на сто и поново се повуче у се.

Делесов свима племима и осмехну се.

„Шта још да радим? У чему сам крив?“ помисли он.

— Ну, а музичар? било му је прво питање када се доцкан у вече врати кући.

— Рђао! кратко и злучно одговори Захар. Само уздише, кашље и пишта не говори, а пет је пута тражио ракије. Једну сам му дао. Ама да неће тако пропасти, Димитрије Ивановићу? Наш помоћник ....

*) У Грчкој а и у другим јужним земљама држе цикаде по собама, а нарочито по женским собама за спавање.

[1]) Све ове наведене песме узете су из: Anthologie lyrischer und epigrammatischer Dichtungen der alten Griechen. Herausgegeben von Edmund Boesel. Стр. 326—330.

— А је ли свирао на виолину?

— Није се ћемањета ни дотакао! Два пут сам му подвесно, — уме га полако и одмах изнесе, одговори Захар осмехујући се. — А да му не дам да пије? —

— Не, почекаћемо још један дан, па ћемо видети шта ће бити. А шта сад ради?

— Затворио се у гостинској соби.

Делесов уђе у кабинет, набра неколико француских књига и ненаписане на немачком језику. — Однеси му ово сутра у собу, али добро пази да не оде као! рече он Захару.

Сутра дан јави Захар господину да свирач није спавао целе ноћи: само је ходао по собама, одлазио у бифе покушавајући да отвори орман и врата, али је све то, захваљујући Захареву старању, било закључано. Захар је даље причао, како је, учинивши се да боја спава, слушао како Алберт у мрклу сам са собом нешто мрмља и мађе рукама.

Алберт је сваког дана бивао све мрачнији и ћутљивији. Делесова се, нагледавше, бојао, а лице му је изражавало болесничи страх кад год им се погледи сусретаху. Није се дотицао ни књига ни виолине, а није ни одговарао кад би га што питали.

Трећега дана од музичарева бивања дође Делесов доцно у вече кући, вамирен и растројен. Целога је дана нешто, радио за ствар, која му је нагледала веома проста и лака, па ипак, како то често бива, се неће ни корака даље и ако се беше баш својски старао. Осим тога, отишавши у клуб, губио је на висту. Као да беше изгубио присебност.

— Тѣ, Бог ће га знати! одговори Захару, када му овај изложи један положај Албертов. Сутра ћу дознати тачно: хоће ли или неће да буде код мене и да слуша моје савете. Не — онако и не треба. Изгледа да сам учинио све што се могло учинити.

„На сад чини добра људима!“ мислио је сам у себи: „Ја се стешњавам, и држим у кући то пријазно створење, те најутра не могу примити непозната човека, бришем се, тргнем, а он ме гледа као какног злотвора који га је само из задовољства у кавез затворио. А најгланије што сам за себе неће на корака да учини. Тако он, па тако и сви! (ово сећ односило се у опште на људе, а нарочито на оне с којима је тада посла имао). Па шта је сад с њим? О чему мисли, шта ли жали? Жали ли разврат на којег сам га научио? О понижености у којој је био? О питавању на којег сам га подигао? Види се да је већ толико клонуо да му је тешко и гледати поштен живот“.

„Не, то је био детињски поступак!“ завршио Делесов. „За што да друге исправљам, када имам хвали Богу и о самом себи доста да бринем.“

Хтеде га тог часа отпустити, али, размисливши мало, одложи до сутра.

Те ноћи пробуди Делесова пад стола у предсобљу, жагор гласова и дуге корака. Упали свећу и зачуђен поче ослушкивати.

— Чекајте, ја ћу већ казати Димитрију Ивановићу, чу се Захар. Алберт мрмљаше нешто громко а без везе. Делесов поскочи и са свећом истрча у предсобље. Захар у ноћној одећи стојаше према вратима, Алберт са капом и у лаганим гуриште га од врата и промуклим гласом викаше на њ.

— Ви не можете да ме не пустите! Ја имам своју посао, ја вам ништа нисам узео. Слободно ме прегледајте. Ја ћу сад право у хвар!

— Молим Вас, Димитрије Ивановићу! обрати се Захар господину свом, бранећи својим леђима и даље излазак из предсобља. — Устао је ноћу, нашао кључ у мом оргртачу, па исекао пуну флашу ликера. Зар је то дело? А сад хоће да иде. Ниште ми заповедали, па га за то и не могу пустити.

Алберт, угледавши Делесова, стаде још јаче викавлати на Захара.

— Мене не може нико задржати! Нико нема права! нико је он, све више и више подижући глас.

— Уклони се Захаре, рече Делесов; — Ћеће да вас задржавам а и не могу, али бих вам саветовао да останете још до сутра, обрати се Алберту.

— Нико ме не може задржати! Ја ћу право у полицију, викао је Алберт све јаче и јаче обраћајући се само Захару а и не гледајући у Делесова: Стража! поника у један мах неприродним гласом.

— За што вичете. над вас нико не држи? рече му Захар отварајући врата.

Алберт престаде викати. „Није вам пошло за руком! Хоћете да ме убијете?! Нема!...“ мрмљао је за себе пакласки кажуће. Не поздравио се, а продужујући да мрмља неразумљиво, изађе кроз врата. Захар му осветли пут, па се врати.

— Хвала Богу, Димитрије Ивановићу! Треба сад сребро прегледати.

Делесов само зањиха главом и ништа не одговори. Живо се сети прва два вечера која проведе са музичарем, а сети се и последњих жалосних дана које, због његове кривице, Алберт овде проведе и, што је главно, сети се оног пријатно изненађног осећаја дивљења љубавна и сапатње који у њему од првог погледа пробуди овај човек, на се расклапи. — Шта ће сад бити с њим? Без новаца, без топле одеће, сам у ноћи.... Дође му да пошаље Захара по њега, али беше већ доцкан.

— Је ли хладно напољу? упита Делесов.

— Јак је мраз, Димитрије Ивановићу, одговори Захар: — заборавио сам да вам јавам, да ће нам до пролећа требати још дрва.

— А за што си онда говорио да ће их доста бити?

VII

На пољу је доиста било хладно, али Алберт није хладноћу осећао — тако је био загрејан од вина и свађе.

Излазивши на улицу он се окрете и радосно протрља руке. На улици је било пусто, али дуги ред светиљака још је сијао црвеним пламеновима. небо је било чисто и звездано. Шта? рече осрнувши се према осветљеном прозору на стану Делесова, па, напукавши руке под огртач у џепове и подавши се у напред, поће Алберт тешким и несигурним корацима по улици. Осећао је у ногама и желуцу страшну тежину, у глави му је брујало, некаква невидљива сила као да га је бацала с једне стране на другу, али он је ишао напред право на стану Ане Ивановне. По глави му се врзоше чудне, неповезане мисли. Час се сећао свађе са Захаром, час опет мора и прво свог доласка са паробродом у Русију, час срећне ноћи коју проведе са другом у дућану поред кога баш сад пролази; у један мах опет почиње да пева у мислима некакав познати мотив, те се сети предмета своје страсти и страшне ноћи у позоришту. Али не гледајући на неповезаност, нечеше му се све те успомене тако снажно представљати у његовој уобразили, да је већ, покрашта очи, почео заборављати шта је баш стварно: да ли оно што сад ради или оно о чему мисли? Није знао а није ни осећао како му се ноге покрећу, како се вијоси и удара о зид, како гледа око себе ни како прелази из улице у улицу. Он је разумевао и осећао само оно што му се у представи смењивало и мешало.

Пролазећи по Малој Морској Алберт се спотаче и паде. Тргнувши се у трепутку угледа пред собом некакво огромно, величанствено здање, те поће даље. На небу не беше ни звезда, ни зоре, ни месеца, а доле не беше ни

фењера, па неки се сви предмети јасно оцртаваху. У прозорима на здању, које се подизаше на крају улице, сијаху светиљке, али им светлост трепташе као правац какав. То се здање све ближе и ближе, све јасније и јасније представљало Алберту. Али светлост ишчеше чим Алберт уђе у широке пратиње. Унутра је било тамно. Кораци звучно одјекиваху под сводовима, а некакве сенке, као плашећи, бежаху од његова приступања. За што ће овде? помисли Алберт: али каква га то неодређена сила вуче у просторије огромне дворишце... У њојзи је било некакво узвишење, а око њега стојали су бутеви некакви мали људи. „Ко ће то да говори?“ упита Алберт. Нико не одговори, само му један од њих неказа на узвишење. На њему је већ био некакав високи, мршави човек, са чекињавим косама и у шарену огртачу. Алберт одмах познаде својега пријатеља Петрова. „Чудновато! И он овде!“ помисли Алберт. „Не, браћо!“ говорио је Петров показујући на некога од њих: „Ви нисте разумели човека који жели међу вама. Ви га нисте разумели! Није он уметник који за бакшиш свира, не прави он то механички, није он лук, није он изгубљен човек. Он је геније, велики музички геније, који крај све пропада неопажен и непознат.“ Алберт је одмах разумео о ком говори његов друг; али не желеђи да га смета, скромно обори главу.

— „Он је, као сламчица, изгорео од оног свеђеног огња којему сви служамо“, настави говорник: — „а он је испуно све оно чиме га је Бог надарио; за то га и треба називати великим човеком. Могли сте га презирати, мучити, понижавати“ настављао је глас све јаче и јаче: „али он је био, јесте и биће неизмерно више од свију вас. Он је срећан, он је добар. Он све подједнако љуби или презире; а служи само оном чиме је од горе надахнут. Он љуби једно — лепоту, једино несумњиво благо у свету. Да, сто такав је он! Нипе падајте сви пред њим! На колена!“ позвика громко.

Али други неко тихо проговори из супротног угла у дворишци. — „Ја нећу да падам пред њим на колена“, говораше глас у којем Алберт одмах позна Делесова. „Чиме је он велик? И за што да се клањамо пред њим? Зар је живео часно и долично? Зар је био дружтву од користи? Зар ми не знамо каке је он новајмљивао новаца да их више не врати, како је своме другару узео виолину па је заложио? (Боже мој! Од куд он све то зна! помисли Алберт опустивши још ниже своју главу). Зар ми не знамо како је он подмитио најништавијим људима, подлачно због новаца!“ настављао је Делесов. — „Зар не знамо како су га истерали из позоришта? Како га је Ана Ивановна хтела послати у полицију!“ (Боже мој! сте је то цела истина; али чујаћ ме, Боже, проговори Алберт: јер ти једини знаш зашто сам ја тако радио.)

— „Престаните, стидите се, проговори опет глас Петрова: од куда вам право да га окривљујете? Зар ви знате живели његовим животом? Нисте осећали његово одушевљење? (Истина је, истина! шаптао је Алберт). Уметност је најзвиша манифестација човечје моћи. Она се показала ретким избранницима, и њима их на тешку пасшну из којој се у глави прти и на којој је тешко остати здрав. У уметности, као год и у свакој борби, има јунака који се са свим предају своју службу и гину не достигнувши циља.“

Петров ућута, и Алберт подиже главу и громко повика: — „Истина је, истина!“ али глас му умуче без звука...

„То се не тиче вас, опшро се обрати к њему уметник Петров. — Да, понижавајте, презирите га, настави он: а од свих вас он је боља и најсрећнији!“

Алберт, слушајући га ближеништвом у души те речи, не могаше се уздржати, већ приђе пријатељу и хтеде га пољубити.

— „Иди, ја те не познајем, одговори Петров: иди својим путем, јер нећеш стићи...“

— Где ти њега! нећеш стићи... раздера се тргнувши на раскршћу.

Алберт застаде, прибра све силе и, стрејући се да не батрги, закрете ина угла.

До Ане Ивановне било је још неколико корака. На предсобља њезина стана падала је светлост на снег, а поред пратиња стајале су једне саонице и кола.

Хватајући промрзлим рукама за ограду устрча уза степенице и назвони.

Спавањно лице у служавке промоли се кроз откривену врата и средито погледа у Алберта: „Не може! поновика му: — нису ми казали да пустим“, на затвори врата. На степенице су допирали музички звуци и женски гласови. Алберт седе на под, на приспоновши главу на зид, затвори очи. У том трепутку гомиле несређених али већ познатих виђења почеше га са новом силом облетати, па га усеше у своје вале и понесоше некамо у слободну и прекрасну област маштања. Да, он је боља и најсрећнији! нехотице се понављаше у његовој уобразиљи. Кроз врата допираху звуци полке. Ти звуци такође говораху, да је он боља и најсрећнији! Са облизаке цркве чуше се звона, па и она као да говораху: да, он је боља и најсрећнија... Идем опет у дворишце! помисли Алберт. Треба Петров још о много којечему да ми каже. — У сали већ никога није било, а у место Петрова на узвишењу је стајао — главом Алберт и свирао на виолину исто оно што је пре тога говорио глас. Али виолина беше чудно опремљена: сва као да је била од стаклета. Требало је уз то да се обухвата обема рукама и да се полако притискује на груди да би могла производити звуке. А звуци ти беху нежни и запоњљива каква Алберт још никада не слушаше. У колико је виолину даље стискао на груди, у толико је више осећао тугу и сласт. У колико се звуци громче разлегаху, у толико се брже разбегаваху сенке а јаче осветљаваху дворишни зидови проводним сјајем.

Али је било потребно веома пажљиво свирати на виолину да се не би разбила. Алберт је свирао на стаклена инструмената веома пажљиво и лепо. Свирао је танке стварн које је осећао а које нисада више неће чути. Већ је почео да се зачара, када га трже други удаљени потмули звук. То је био јек звона, јек који као да је говорио тамо негде у даљини: да, он вам изгледа бедан, ви га презирете, а он је боља и најсрећнији! Нико више никад неће свирати на тај инструменат!“

Ове познате речи учинише се Алберту тако умне, тако нове и оправдане, да престаде свирати и, гледајући да се не покрене, подиже руке и очи према небу. Осећао је да је изванредан и срећан. Не гледајући на то што у сали никога не беше, Алберт нади груди и хоће подигнуа главу стајао је на узвишењу да га могу видети сви. У један мах нечија рука дотаче се његових плеча; он се окрете и у полусветлости угледа женску прилику. Она га је тихо посматрала и одречно крешала главом. Он одмах разумеде да је оно што је радио било рђаво и поче се стидети. „Куда?“ упита је. Она га још једном и дуго погледа, па тужно обори главу. То беше она, баш она која је љубио, и одеха јој беше ита, на белом пуном прату била је нешка драгоцена камења а дивне јој руке беху обнажене до више лаката. Она га ухвати за руке и поведе на дворишце. „Видиш ја с ове стране!“ рече Алберт; али она не одгопори, већ смешећи се изведе га на њу. Са прага угледа Алберт месец и воду. Али вода не беше доле као обично, а ни месец не беше горе, не беше бели круг на једноме месту као увек што је. И месец и вода беху заједно и свуда, и горе и доле и са стране и око обоје њих. Алберт се заједно с њом баци у месец и воду и увиде да му је сада могућно загрлити ону коју је љубио више света на свету: на је и загрли и осети неописану срећу. „Да није ово сан?“ упита себе: али не! то је

била стварност и успомене. Осећао је да је та недостижна срећа, којом се сад наслађује, прошла већ и да се никада више неће повратити. „Шта оплакујем ја?“ упита је. А она је ћутећи тужно гледала у њега. Алберт разумеде шта је тиме хтела рећи. „Али ето ја сам жив!“ проговори он. Она, не одговарајући му, непокретно је гледала у напред. „То је ужасно! Како да јој растумачим да сам жив?“ с ужасом помисли он. „Боже мој! та ја сам жив, разумете ли!“ шаптао је он.

— „Он је бољи и најсрећнији!“ чуо се глас. Али је нешто све јаче и јаче гушило Алберта. Беше ли то месец и вода, беху ли то њезини загрљаји или сузе, — није знао, али је осећао да неће моћи исказати све што треба и да ће се у брзо све свршити.

Два госта који излазише од Ане Ивановне нагазише на прагу опруженог Алберта. Један од њих врати се и позва домаћицу.

— Тâ то је безбожно, рече он — због вас се, ето, човек смрзнуо.

— Ах, већ тај Алберт.... гледај, где се спратио! одговори домаћица: — Анушка! метните га ма где у соби, окрете се она служавци.

— Али ја сам жив, што ме сахрањујете! мрмљао је Алберт када су га онесвешћеног уносили у собу.

С.

ЈЕСЕЊА ЕЛЕГИЈА

Јесен хладна: лишће жуто, небо плачно;
Гледам пустош — идеале разорене.
Празне груди, сузан поглед, чело мрачно,
Склапају се трепавице уморене.
— Има л' наде?... Небо ћути, па се мути;
Гране дршћу, доле паде листак жути;
Срце зебе и одговор кобан слути.

У сузама се мутно небо купа,
На Исток сунце уплакано ступа —
У моме срцу јад и мрак;
И ништа више душу ми не теши,
Кроз дим и маглу још се само смеши
Последње наде бледи зрак.

И после студи, што се ево спрема,
Да покровом снежним скрије поља нема,
Понова ће доћи славуј, песма, цвеће
И ружа и љубав раскошно ће цвати;
Ал' зар никад више, о чарно пролеће,
Твој умилни поглед обасјати неће
Душу ми што страда и срце што пати?

22. сент. у Београду.

Влад. Р. Пешковић.

РАЗВИТАК ОДИСЕЈЕ

(свршетак)

Ова два дела наше Одисеје спојио је у једну целину „приређивач“. То се види отуда што је он посредовао у последња два случаја противуречности. Његову је интервенцију лако доказати.

Песма XVIII завршује се тиме што су сви просиоци отишли да спавају, а XIX почиње овако: „А Одисеј остаде у кући, мислећи с Атином о убјиству просилаца, и рече Телемаху: „Телемаше! Треба да склониш унутра све убојно оружје“ и сад се понављају речи што смо их нашли у п. XVI, али осим онога: „А за нас остави два мача итд.“ Несумњиво је да су ови стихови (5—13) узети из XVI п., не обрнуто, јер тамо је код њих све у реду, док овде имају неке незгоде: нпр. говор Одисејев овде долази сасвим изненада и није ничим мотивисан, а оно „унутра“ у почетку („треба да склониш унутра све убојно оружје“) овде није одређено. То је врло важно. Јер сад настаје питање: кад је песник тога места имао пред собом стихове из XVI п., зашто се и ту не каже Телемаху, да остави два мача итд.? Апсолутно је немогуће, да је он тај савет превидео. Морамо дакле доћи до закључка, да је он те стихове *намерно* изоставио. Али зашто? Пре тога морамо констатовати, да по XXII п. оружје Одисејево није нарочито однесено у горњу собу, него да оно тамо увек лежи. У ст. 109 читамо: „где је он (т. ј. Одисеј) своје дивно оружје *држао*.“ Потврде имамо у томе, што Пенелопи, кад улази у ту собу да узме лук, није ништа чудно, да у њој лежи толико оружје (п. XXI). Дакле наша три места потичу од три руке: XVI од једне, XIX од друге, XXII од треће. Онда на постављено питање (зашто је у XIX песми изостављена половина савета?) имамо само један одговор: песник тога места хтео је својим стиховима да изглади противуречне верзије у XVI и XXII п., он је посредовао између два извора Одисејина. Изван сумње је, да смо опет нашли на „приређивача.“

Исти је случај и с трећом контрадикцијом. Видели смо како по XVI 317—8 Одисеј има сам да сазна рђаве служавке, а по XXII 417—8 он њих не зна него му их казује Еуриклеја. Ова је несугласица избегнута у неколико тиме што су обе верзије састављене на једном месту. У XIX п. каже Еуриклеја Одисеју: „...ја ћу ти казати, које те жене у твојој кућу бешчасте (стих 497—98, стр. 366), а Одисеј јој одговори: „Нено! Шта да ми их ти казујеш? Није потребно! Ја ћу их сам видети и познати а ти само ћути и уздај се у богове“ (ст. 500—502; иста стр.). Сад посредовање Еуриклејино у п. XXII не мора изненађивати: Одисеј га је одбио, али се с временом предомислио. Да су ови стихови у п. XIX испевани с намером да се противуречности у п. XVI и XXII изгладе, доказ је и то, што су прва два скрпљена из стихова у којима су противуречности: XIX 497 = XXII 417, а XIX 498 = XVI 317 + XXII 418. То уједно казује и аутора њихова — ма да је њега издала већ и неумешност с којом је покушао да изглади противуречности наше. Последњу сумњу да су они од „приређивача“ разбио би факат, да и иначе у разговору између Еуриклеје и Одисеја на поменутом месту у XIX има пуно вулгарних стихова (487. 491. 492. 495) и позајмице (483.84 = XXIII 101, 485 = XXIII 260, 488 = 496 = XXI 213).

Али „приређивач“ није само посредовао између ових спевова. Он је учинио, као што смо већ напред рекли, у њима и неке измене. Особито је крупна једна.

Садржина п. XIX отприлике је ово: Пенелопа позове просјака што јој се у кући бави, да га пита о мужу, јер као странац он можда зна штогод о Одисеју. Пошто јој је казао, ко је и откуда долази, он јој прича, како је једном пре двадесет година био срећан да угости у својој отаџбини Одисеја. На то се Пенелопа расплаче; он јој вели да не тугује, јер муж јој се враћа и већ се налази близу, у Теспротији. „Доћи ће ти“ вели „још ове године, кад месец прође а други дође“. Пенелопа му обећава богату награду, ако се то буде обистинило, али она не верује да ће Одисеја више икад видети. Но пошто је странац њега негда угостио и због ових радосних гласова, она заповеда служавкама, да му спреме лепу постељу, а

сутра у јутру да га окупају. Просјак одбија постељу, а што се купања тиче пристаће да му се ноге оперу, али само ако има каква старица. Пенелопа нареди то Еуриклеји. Перући му ноге старица наиђе на неки ожиљак, по коме га позна. Погледа на Пенелопу да јој каже, али овој је Атина била занела памет на другу страну. Брзо је шчепа Одисеј за гушу и спречи јој намеру. Пошто су у том били преврнули леген, Еуриклеја изиђе по другу воду, а Пенелопа после толике пауве продужи разговор. Пита га, да ли би јој хтео протумачити један сан и исприча му га. Просјак јој каже, да он не може друго значити, него да ће се то Одисеј вратити па поубијати просиоце, како јој га је у сну већ некакав орао био протумачио. На то ће она ово од речи до речи: „Странче! Снови су ташта бесмислица. Двоја су врата непостојаних снова; једна су рожна, а друга од слонове кости. Они што пролазе кроз врата од слонове кости јесу варљиви и не остварују се; а они што пролазе кроз врата рожна, предсказују истину.... Ја мислим, да мој чудновати сан није кроз та врата прошао, јер би то било за ме и за моје дете велика радост. Него ћу ти још нешто казати, а то добро упамти. Ево већ несрећне зоре, која ће ме раставити од куће Одисејеве; јер ћу сад предложити просиоцима, да се надмећу игром са дванаест секира, кроз које је Одисеј из далека стрелом погађао.... То ћу им задати и ноћи ћу за онога, који својом руком најлакше натегне лук....“

Јел' те, да овде није све чисто? Ова одлука о стрељању долази сасвим изненада. Зашто пита Пенелопа странца о сну? Не би ли јој умео рећи кроз која је врата прошао? А откуда ће он то знати? Апатично седење њено за време прања ногу у најмању руку чудно је.

Погледајмо на формалну страну; ни она није боља. Овај је комад пун позајмљених стихова (нпр. 483—4 — XXIII 101 гл. и XVI 200; 485 — XXIII 260; 488 — 496 — XXI 213; 577 — 81 — XXI 75 — 79; 587 — XXI 127; 602 — 4 — XXI 350 — 8 итд.).

Ово су непобитни докази, да од места, где је Еуриклеја нашла ожиљак и по њему познала Одисеја, до краја XIX п. имамо „приређивачев“ додатак (ст. 476—604). — Али онда је ту првобитно стајало нешто друго, јер снев није могао стати код открића Еуриклејиног. Питање је, шта је „приређивач“ заменио својим продуктом?

Чули смо мало час, да у првом делу XIX песме Одисеј каже Пенелопи: „Доћи ће ти Одисеј још ове године, кад месец прође а други дође.“ Шта значи то? Из једног стиха (XXI 258) сазнајемо, да је сутрадан Аполонов празник. Према старом обичају та је свечаност држана о мени месечевој, тј. у почетку месеца. Онда можемо узети да Одисеј каже управо: „Доћи ће ти муж још данас.“ Мало после опет — такође смо видели — он пристаје да му се оперу ноге, али ако има каква старица. Ове речи имају смисла само кад циљају на извесно лице, тј. на Еуриклеју. Спојимо ли ово двоје, мораћемо доћи до важног закључка: Према првој половини XIX п. Одисеј има намеру да се каже Пенелопи. Он покушава то најпре тиме, што јој вели на пророчки начин, да ће данас доћи: „Одисеј ће доћи кад месец прође а други дође.“ Да је она разумела његове речи, морала би приметити. „Шта говориш, странче? Та то је данас!“ Али она га не разуме. Онда он прибегава другом средству: Избере нарочито старицу, која га је одгајила и којој ожиљак зацело неће измаћи из вида, да му опере ноге. Она нађе несумњиви знак. Одисеју се испунило пророчанство и намера.

То потврђује једна контрадикција.

По XXIII песми Пенелопа упознаје Одисеја *после* убијства просилаца. Међутим у XXIV један од убијених просилаца каже у Д. Свету Агамемнону, причајући му како су пропали у Одисејеву двору, и ово: „(Одисеј) лукаво заповеди својој љуби, да нам донесе његов лук и сјајне секире да се надмећемо, — то беше почетак нашој погибији итд.“ Била је дакле једна верзија, по којој је Пенелопа познала Одисеја *пре* погибије просилаца. Та се контрадикција не да изгладити и она је врло карактеристична за питање о том, је ли наша Одисеја дело једног песника или више њих. Али она је још важнија, кад је реч: из којих је делова Одисеја постала. Где је та друга верзија о времену Пенелопина упознања могла бити? У другом делу видимо да није. Могла је бити само на месту, где је „Старија Одисеја“ прекинута.

Ово разматрање доводи нас до врло важног закључка. Иза песме XIX, ако је имала ову садржину, није могло првобитно стајати оно што данас долази у нашој Одисеји: јер ту Пенелопа упознаје Одисеја тек по убијству просилаца. Није ни мало невероватно да је некада прича гласила даље овако: Пошто се Одисеј казао Пенелопи, стану се срећни супружници договарати, како ће казнити просиоце. Одисеј предложи стрељање из лука (сетимо се п. XXIV ст. 167). Сутрадан је био празник бога стрељача Аполона и то олакша да се план изведе. Одисеј добије у руке лук и тоболац са стрелама и напослетку с помоћу божјом побије све непријавеље. — То је био крај неке друге Одисеје.

Остаје нам питање, зашто је „приређивач“ овај крај пребрисао и заменио га садашњим стиховима. Очевидно због тога, што је убијство просилаца хтео да исприча по другој верзији, која се налазила у извору из ког имамо XXI—XXIV. Зашто је пак он ту верзију претпоставио изостављеној, није наше да питамо.

*

Радо бисмо продужили да разгледамо и остале интересантности ове врсте којима обилује питање о развитку Одисеје. Али се бојимо да нисмо и овако већ злоупотребили читаочево стрпљење, па ћемо завршити. Ипак нека нам је слободно то учинити с једном оштроумном хипотезом Виламовица — Мелендорфа.

Данашња Одисеја у песми XXII (с крајем) и XXIII прича овако: Пошто је побио просиоце, Одисеј позове стару служавку Еуриклеју, да му донесе сумпора и ватре да окади дворану. Старица му на то примећује, да би најпре требало да се пресвуче, јер му не приличи издрто рухо у коме је. Али јој он одговара: „Нека ми се сад прво ватра донесе.“ Еуриклеја га послуша, па онда отрчи те јави служавкама шта се десило и оне све дођу Одисеју и стану га грлити и љубити у руке, главу и рамена. За то време однесе старица глас и Пенелопи. Она не може да верује али на послетку сиђе у дворану. Смотривши Одисеја она застане. „По лицу“ стоји од речи до речи у Одисеји, „готово познаде га, а по издрпаном руху учини јој се готово непознат.“ Телемах се јамачно надао, да ће она одмах полетети Одисеју у загрљај или тако што, а кад опази да се она и не миче, стане је корети, да је „челична срца“. Пенелопа му одговара, да ће се они већ познати, ако је то одиста Одисеј, јер они имају неке тајне знаке. На то ће рећи Одисеј Телемаху: „Пусти матер своју да ме и даље куша у овој дворани, док ме добро не упозна; јер сад не верује да сам главом и презире ме, што сам овако прљав и издрпан. Него, дај да сад размислимо вели, шта ћемо с тим што смо поубијали просиоце. Телемах мисли да ће најбоље бити ако он размисли сам, јер је најпаметнији. Онда Одисеј предложи, да се сви у кући обуку у свечано одело, па да играју и певају, како би пролазници мислили, да је то Пенелопа пристала на преудају. Одмах га послушају и весеље отпочне.

„Међутим — читамо у Одисеји — и Еуринома окупа у његовој кући племенитог Одисеја, намаза га мирисаним уљем, обуче га у лепо рухо и огрну огртачем. Сад га Атина учини пунијим и стаситијим, а главу му окити густом косом, коврчастом као зумбул цвеће. Као што вештак, кога су Атина и Хефест разним вештинама учили,

позлаћује сребро и красне ствари израђује, тако и Атина изли божанственну благодет на главу и плећа Одисејева. Таке изванредни су купатила, сличан богу, седе опет на место с кога је устао био, па се окрете својој дуби и рече јој: „Волан жено! Теба олимпски становници дадоше међу свима нежним женама најтврђе срце; јер нема жене, која би могла отрпети, да не праве мужу своме, који јој се после грдних невоља дома врати, после двадесет година“ и т. д.

Прегледамо ли пажљиво овај део Одисеје, наћи ћемо и у њему више нелогда. Приређене за купање Одисејево управо нема. Одисеј вели Телемаху: „Пенелопа ме сад не познаје што сам пријан.“ Очекујемо да настави: „Зато хоћу да се окупам.“ А он каже нешто сасвим друго: „Де да размислимо шта ћемо због просилаца.“ Док се он купа, Пенелопа седи непрестано на истом месту и нико се о њој ни најмање не брине, а кад се окупао и вратио у дворану, он одмах поочиње да је кори, нити ма видимо повода за то. На онда колико смисла има оно: „Куриона та окупа *у његовој кући*“, кад се то и иначе разуме? Али је најгоре што купање нема никакве последице: о какој промени што би њиме била учињена не говори нико.

Од куда сне то? Пре но што се одговори на ово питање, потребно је тај комад упоредити с оним што му претходи у истој песми. Први стотину (110) стихова XXIII песме чине изврсно поетско место у коме је све лепо срочено и све на свом месту. Наша сцена купања дакле у том последу сасвим је разлучна од њих. То би дакле већ ово већ једнак разлог за сумњу да је један песник исписао оба места. На срећу једна околност олучује такав закључак. У стиховима којима Одисеј пори Пенелопу понављају се три од речи до речи у првом комаду и Телемах их употребљава корећи матер. Али док је укор Одисејев као што смо видели неуместан, дотле је Телемахов исход сасвим оправдан, јер Пенелопа не прилази мужу на дуже време; дакле по напред постављеном принципу — кад се исти стихови на више места налазе они су оригинални онде где су беспрекорни, а где им што недостаје копирани су — сиемо тврдити, да је њих на друго место — и према том и целу сцену купања — ставила нека дрска рука. Сад смо у ставу рећи чак и чија је то рука била. Стихове „Окупа племенитог Одисеја у његовој кући“ изјављено и у песми XXIV (ст. 365—6); или речи „у његовој кући“ тамо су у реду, јер се хоће да назначи контраст према врту, код нас су пак бесмислене. Значи песник наше сцене хлађа је од песника XXIV песме, а то може бити само „приређивач“, јер је после „приређивачевих“ додатака најмлађи део у Одисеји њен данашњи крај.

Сад можемо прећи на хипотезу Виламовица — Мелцерфа. Она има да покаже узрок, из кога је сцена купања дошла на ово место у XXIII песми, и своди се отприлике на ово: У песми XXII на крају — по тој хипотези — стајале је првобитно, како се Одисеј по убијству проклиња пере од крви и пресвлачи. (Он данас на том месту не одбија Еуриклејин савет да промени одело — дакле значи песник зна да му свакашњост није прилична; међутим пак пред како крвава и нецењена излазе служавке његове и грло га и љубе. Исто тако, где Еуриклеја даје савет, говор је њен очевидно прекинут: значи нешто је ту изостављено.) Ири том прању била би га упознала по ожиљку Еуриклеја на одмах отрчала Пенелопи итд. Али, као што знамо, на цети начин она је упознала Одисеја и у „Старијој Одисеји“, само што је купање и све остало тамо било пре убијства проследа. „Приређивачу“ дакле, који је предузео био да споји најстарија и најмлађи од познати нам три спева, имао је у оба исту ствар. Једно је купање дакле било сувишно. Он је претпостављо прво, али му је било жао и другога, те га је само премештио из XXII песме на данашње место, уместо да га сасвим избаци. Ето зашто је оно бесмислено и излишно.

А. Белић.

ЈОСИФ ПОДГРАДСКИ

Вредан и тихи словачки народ дао је до сад Србству више знаменитих просветних и књижевних радника. Словачке је горе лист и свему Словенству знани, многозаслужни филолог и историк *Павле Шафарик* и његов сиповац *Јанко*. И страц и синовац радили су непосредно у средиштима српске просвете и књижевности: први у Новом Саду, а други у Београду. Тим ученим Словацима несомирно дугује велику захвалност српска школа и српска књига.

Али и Нови Сад (нарочито) и Београд знаду још за једног скромног књижевног и школског радника, којега је такође идеја свесловенског братства занела и довела у ова поменута средишта српска, да се, као образован и учен Словенин, свесрдно приноси свој део на олтар српске просвете и књижевности, одужи у своје време особито запосиој идеји Свесловенства. Тај скромни просветни и књижевни радник међу Србима, тај образовани и учени Словак, којега се од неколико десетина година са највећим пијететом, и с ове и с оне стране Дунава и Саве, сећа средњошколска српска омладина, јесте *Јосиф Подградски*.

Многобројним ученицима Подградскога и сваком миљеном Србину мило ће бити да нади ие само слику овог одушевљеног просветног и књижевног радника међу Србима, него и да пропрате како се разиво и кретао овај лист словачке горе док се не заустави на пољу српске просвете и књижевности, српског јавног живота; јако је на њему и крова и светлудала она свесловенска идеја, која се зачела међу западним Словенима, на нше Чесима, и која је дала рођаја Словенској Науци и Књижевности радовима Добровскога, Копитара, Шафарика, Колара, Штура, Миклошића итд. Крећући се у међама, које су нам на овом месту допуштене, описаћемо живот овог симпатичног старца, према белешкама, које нам је драгопољно ставио на расположење, пуштајући по жеље лета самог да о себи говори.

Јосиф Подградски рођен је 19. априла 1823. г. у Скалици, у Горњој Угарској, где му је отац имао фабрику чохе. Свршивши основну школу у месту рођења, отиде у Кобрвца, где научи нижу гимназију,[*]) У Пожуну је свршио вишу гимназију, а за тим лицеј, у истом месту. После свршене гимназије и тесаја природног, римског и црквеног права, свршио је богословију. Четири године слушао је редовно академски предавања тада на гласу професора и словенског научника Људевита Штура.[**]) У то доба као ђак био је у Пожуну и Ђорђе

[*]) Ту гимназију издржавала је тамошња свештеничка прика, а у њу су долазили ђаци Словаци из Горњих Крајева, да уче мађарски од своје ту посељене браће, чија су отац деца ишла, у заиску. у Горње Крајеве, да тамо уче свој краљевски изузбени словачки језик.

[**]) Мислимо да ће бити читаоца Нове Искре које ће занимати да чују нешто сиа Подградски изузе о своја наставницима и школовању у Пожуну, који жалосна да је за Словенце, у оно време, бно средњака тамка: „У Пожуну у оно доба било је више славних професора, и с тога се тако називало читаво раздобље књижевности словачких Словака, Словаца, Чеха, Срба, Хрвата и Пољака. Изврстан професор беше Мартиши, по народности Словак. Предавао је природне науке и математику. Из основе и хемије оно што год се учило, то се и у експерименталиа видело. Није клуцао као мртвим теоријама; свакој теорији дао је живота очигледном наставом, експериментима. Чувен је био и професор Шрер, по народности Немац, а веома пријатељ Словенима, добар историк и педагог. Од њега смо најпише научили, ма да је због мекоће слабости врло ретко држао предавања. Методу је имао изванредно добру. Као је предавао естетику, претресујући дела Шилерова, сви смо се растрчали и трчали по оптимарчанима Шилера. Као је после прешао на оцену којекаје Гетеове, видели смо и видели идеја песника и прозаика, и видели да неки већег генија ни свету. Са одушевљењем читали смо сви његова дела. Али као нас је на крају предавала историју као је сериско оцену дела Гетеових с овом врлом жирком: Pere Schakespeario compararadus. Одмах смо се разлетели по интимарчанима и трчали по Шекспирова дела. — Уобичаји овог били тако очигледни као данас, где треба ученици да се

Поповић, потоњи најбољи научник филолог српски Ђуро Даничић. Најзаше је привлачило Словене са свих страна *словенска катедра*, коју је заузимао чувени професор славистике *Људевит Штур*. Он је предавао у својој школи, коју се звала „Словенски устав“ [2]) без икакве плате и хонорара, а надзиравано га је Кнез Михаило Обреновић.

Међу најзначајнијим тачкама ове особите, по систему, методу и духу, школе Штурове био је и Јосиф Подградски, који, пошто је свршио Лицеј у Пожуну, положи строг професорски испит на пештанском универзитету: из филозофије Хемове, римске књижевности, из немачког језика и мађарске књижевности.

Пред мађарску буну од год. 1848., позвао је Подградскога Јан Колар за свога помоћника. А год. 1849. Мађари обесе му два школска друга, Голуба и Шулека. То се јако тиче његове родољубиве и просвештене словенске душе, те под утицајем болног осећаја, изазиваног овим жалосним догађајем напише трагедију у пет чинова „Голуб и Шулек“.

Кад је Колар морао бежати од Мађара из Пеште у Беч, Подградски је заузео његово место, а доцније је издавао дист за омладину „Zorničká“, у којем су понајзвише излазили позоришни комади за представљање по селима и варошима. У исто време штампао је новелу „Lipovsky i Hrajnoka“ (словачки хајдук за време Марије Терезије). Већи позоришни комад штампан му је у „Zorničk“-и под натписом „Branecky grof“ (догађај из времена турскога господарства у Угарској).

Бављење његово у Пешти било је скопчано са скоро непрекидном борбом са Мађарима, а напреже је било: одбити захтев мађарски, да се у словачкој цркви служи сваке друге недеље и на мађарском језику. Отпор који је давао Подградски овом мађарском напрегу изазвао је, да је фанатизована мађарска гомила грозила нападом на овог родољубивог поборника народних права, и да га је тога ради државна власт, по наредби из Беча, узела у заштиту.

Године 1859. заједно са Хурбаном и осталим словачким родољубима радио је на томе, да три милиона Словака, који у компактној маси живе у горњим жупанијама, сачињавају један засебан округ. Да би то постигли ови словачки родољуби, позивали су се на црквени патенат цара Франца Јосифа, а Подградски је тада написао *брошуру*, која је ту мисао заступала. И ако је било тренутака, када је изгледало, да ће праведна ствар словенска победити, опет „дуализам“ је у недоглед потиснуо наде словачке. Преласт пређела је у Угарској на Мађаре, а у Аустрији на Немце. Последица оваког исхода дугогодишње борбе Словена за своја права била је, да Подградски није могао даље остати у Пешти.

На позив бачког владике пок. Платона Атанацковића дође Подградски у Нови Сад и ту постане гимназијски професор. У Новом Саду наставио је издавање свога листа „Zornička“-е, а ту је написао и издао кратку граматику мађарског језика и „Vyhodeny student“ (истеран ђак).

У забавно-поучном часопису „Slovenské Pohľady“ изашла је његова „Paklena comedija,“ комедија у три чина.

У то време, у шездесетим на до половине седамдесетих година, био је у јеку политички и просветно-књижевни покрет међу аустријским Србима, на челу којега је стајао Светозар Милетић са организованом групом својих пријатеља и политичких једномишљеника, на првом месту у Новом Саду, а за тим и у целом онамошњем Срему. Крајњи циљ томе покрету била је што већа политичка самосталност и црквено-школска автономија аустро-угарских Срба. На супрот томе покрету и тежњи тамошњих правих српских радила је угарска влада преко својих органа, нарочито изашиљући своје комесаре у Нови Сад. Тамошњи српски прваци, преко својега повереника (с. др. Ј. Туромана) вишли су за добро, да у то критично доба Подградски, као Словак, напише што чиме ће, што очитије, представити положај тадашњег вођа српске народне странке према противницима његовим. Подградски се одазове том позиву и напише књижицу: „Милетић и Тержић.“ Тај књижевни састав буде штампан у пет хиљада примерака. А како се тај број примерака у брзо, за три дана, растура, буде штампано још четири хиљаде. То је била управо фина сатира, управљена против оних, који се ругају великим људима, што за народ раде. Мисао је узета из Омира. *)

Док је Милетић био у затвору, Подградски је написао још две брошуре, којима је и сам заборавио натписе. У исто доба (1873?) штампао је своју педагошко-философску расправу „О васпитању.“

Подградски је већ 1863. прешао у православље, у манастиру Ковиљу. А како се за то знало у Прагу, позову га одатле 1867. да састави православни катихизис на чешком језику, да би се чешки народ мало по мало спремио за православље. Подградски каже то г. Ђ. Поповићу (тада књижевнику у Новом Саду), који му прекопок. Јов. Гавриловића изради у блажено упокојеног Кнеза Мученика Михаила поучну помоћ, да штампа о Његошу (Кнежеву) трошку колико треба православних Катихизиса за Чехе. И доиста је штампано и послано у Праг 8000, у Беч и друга места 4000 примерака.

Истина, да је пропао покушај, да чешки народ у маси прими православље, услед свемоћног утицаја католичке хијерархије, али је ова књижица, ипак, учинила своје: у Бечу, где има велики број Словена, особито Чеха (преко 300.000) створила се жива православна црква, те се морао саиздати нов православни храм, који је 4. апр. ове год. свечано освећен.

Кад се 1872. отворила о државном трошку велика српска гимназија у Сомбору, Подградски приступе да заједно са Милованом Костићем, који се баш тада пратио на Цетиње Горе, отиде на професора у ту гимназију. Али само неколико година трпела је мађарска влада, да се у тој гимназији предаје на српском језику. На како Под-

[2]) Из многих разлога вредно је бити упознати се на ближе са унутрашњим редом и радом ове особите словенске школе. Тога ради пустићемо да о њој сам Подградски као њен предаватељ и одушевљен ученик говори: „Организација те школе била је проста и широка. Средом и суботом, од 1 до 2 часа, Штур је држао у просторној дворани своја академска предавања. — Прве године предмет је био граматику, друге године естетику са историјом књижевности свију словена, треће године епископску историју у духу Хегелову, четврте године — историју Словенства. — Од 2—3 часа дворана су долазиоцима из Минцерлоића, Колара, Пучића и Холеч. За тим је долазила критика, на читаве сате за тај час изређене расправе, или какве песме, или критике о прочитаном делу. После ове критике њих је сваки прва чинити своје примедбе. Последњу реч њиме је скоро приводио Штур. Свако месеца сваки члан био је обавезан донети плану радњу. Штур је одређивао која ће се од тих радњи читати јавно, а исто тако и критичаре; сваком је у кратко одређено времено сам. Од јако је оних радња Штурова нешто писмо дужношти: сви смо били одушевљени њиме. Иначе смо неравно друкчије, јер су се неке све народне песме свију словена. Вечерали смо се у двоје: једна група сирала је у зеленој, друга у гитар с флаутом, а треће двоје у свога гајдаша. Два пута годишње бала је заједничка представа у гостионици између занатлија. О расцвету дивљи су били по једном народном оделу поређене комаде, то се тако оживљавало народни словенски живот.

*) А ево у чем је: Краљ Атаминон дрхао је са Грцима који сачет, како да се заузме Троја. Сви су одобравали његове речи, само један гурав, хром, бодав и крезуба старца устаје из гомиле и вичне грдити Атаминона тако, да се сви јунаци изненадише овој неучтивој дрскости. Но то устаје мудри Одисеј, узима свој буздован и понтеро шкудара по леђима дрског старца. Тврдит вичне изнаше и свађати се, а народ се задовољно смеје.

градски и Костић не хтеше одустати од предавања на српском језику, буду обојица удаљена из гимназије: Подградски буде пензионован, а Костић добије за проту.

Осим службеног, политичког и књижевног рада, Подградски је свој део приложио и чистој науци о језику. Кад је Миклошић по налогу бечке Академије писао своје студије о Циганима, обратио се Подградском за помоћ, јер је од једног ученика Подградског дознао, да он (Подградски) зна цигански. Ево како сам Подградски прича како је ушао у изучавање циганског језика: „Кад нам је Ђуденат Штур предавао компаративну граматику, поменуо нам је, да цигански језик има *флексије*, а не суфикса. О распусту, ја сам код куће узимао Циганина и састављао сам најпре цигански декламацију. Питао сам га како се каже цигански: коњ — *грast*. За тим како се каже: украо сам? — *Ме чордем*. А како: украо сам коња? — *Ме чордем грастес*. На тај начин дознао сам какву флексију има 4. пд., а уједно, да је карактеристика прешашег времена *л*. јер: крадем — цигански је *чорав*, основа је дакле *чор*."

Подградски је три године на том послу радио за Миклошића, који га је за то добро награђивао, и наравно му је ову партију, која је у цигањској граматици најтежа, а то су *глаголске*. Осим тога превео му је: из I. књиге Мојсијеве 1. главу; из Евангеља Јованова 1. главу; Оче-наш; Верују; — скупио му је до осамдесет цигањских песама, све у дијалекту румунском.

На особиту препоруку Миклошићеву дошао је у Србију 1882. год. и био постављен за контрактуалног професора.

У словачким новинама штампао је чланак под натписом „Сиротан Дом у Београду" где је изнео: с каквим је племенитим одушевљењем српски народ прихватио ову човечиу установу, њо и неке занимљиве приморе, који су се десили у истом дому.

Подградски је окупао своју књижевну снагу на српској драми, написавши драму „Лепосава!" Али, баш по његовој признању, више преда што је за време спојега бављења у Србији превео на словачки језик све готово најбоље умотворине српске у прози, а на песније (стихова) само Хасан-агиницу, и то по преводу Гетеову, са немачког, с тога, што сам вели: „што се ова најлепша српска песма у оригиналу нашла већ оскрнављена. (Можда потпун оригинал ове песме налази се и дан данашњи у архиви Гетеовој. Кад би хтео ко да тражи!)"

Године 1896. написао је на словачком језику трагедију са историјским мотивом „Татре", у пет чинова. Та је трагедија награђена са 150 форината. На другом позоришном делу ради баш сад, а то је: „Ифигенија Балканска," мелодрама.

У рукопису има: „Студије за младог српског драматика и драматурга," „За успомену својим несталним ученицима". Ну за ово нема издавача.

Као што се из овог кратког прегледа види, живот и рад Подградског текао је и развијао се у главном у три правца: у политичком, књижевном и просветном. У сваи тим правцима рада, Подградски је свесрдно уложио своју богодаровану и образовану моралну, естетичку и интелектуалну снагу за корист свога словачког и братског му српског народа! Скоро подједнако дело је плодове труда својега и словачким и српском народу. Нарочито српска омладина, и с ове и с оне стране Саве и Дунава, дуго и дуго сећаће се мудрих, очинских и искрено родољубивих поука и савета својега омиљеног наставника Јосифа Подградскога. И не само то, него и на делима многог и многог ученика његова већ се видело и још ће се више видети, како је здравно било семе, који је засејавао срце и ум српскога подмлатка, нарочито истичући као највећу потребу српскога народа: да његова интелигенција буде *поштена* и *карактерна*.

Свеколики јавни рад Јосифа Подградскога стећи ће временом и више признање, но што се то види сада, када овај заслужни старина траје теше дане, живећи у Београду као пензионовани професор, у средини своје многобројне породице, од, *у самој старој*, и сувише скромне пензије.

20. септембра 1899. г.
у Београду.

Милета Јовић.

Град Бечеј. — Поред Врбаског рита, који има богату, леду и воноситу Бечеј, више се друк који је од Новог-Кнеза за Јајце пет на даљи крај. У бројеване лавру ујединили као се звао град Бечеј, који је некада био турска тврђа, — ради страх и трепет, а данас руиновина по којој гунтери тичку. Више дивих путева забавља свој поглед, а некада га је у страху далеко обилазио.

Албум лепоте српских земаља неће још ни из далека завршен, па нека и ова слика буде један прилог за њ.

Цар-Звоно. Једно од највећих чуда у великој Москви јесте торањ Иван Великога који је из кет сиратова в висок 82 метра. Тај торањ налази се на Кавтедралном Тргу, а у средини старе руско крстоваре. На њему је 34 звона разне величине, а међу њима најлепше је звоно Светога Василеска, које је тешко 37,000 килограма. Но иван оно је могло само время Цар-Звоно које је у подножју торња на грађеној подлози, а које је највеће на земљи. Ово московско Цин-Звоно, возиито под именом Ц а р - З в о н о, чију сливу доносимо у овоме броју, имосно је преко 8 метара а у основи је широко 7 $^1/_2$ метара. Дебљина му је у горњем делу 37 а у доњем 56 сантиметара. Тежина му је 193,000 кгр. Свода је украшено релиовима Исуса, Богородице, Јована Претече, цара Ивана Алексијевића, Херувимй који су око Св. Петра, Ано Пророчице, цара Алексија Михајловића и цариде Ане Иванозне. На врху је звона лежаква кугла и крст. За владе цара Алексија Михајловића сазвоно је год. 1654. ово Цар-Звоно, а 1674. постављено је поред торња, јер беше утврђено да ће торањ неће моћи одржати. Ово је тада било тешко 140,000 килограма. При једном пожару 1709. год. сурвало се са водоводја, те 1731. по заповести царице Ивановне, сестрочице Петра Великог, предње је звоно Ивана Федорових Маторин, од када и ниа сазвоно обник. Доцније је стављен на драгоно подножје које беше сувише слабо за Цар-Звоно, јер се исто године сурва са тога подножја, којом се приликом одломи са доњег краја један комад тежак 11,000 кгр. Од тада је Цар-Звоно лежало стотину година у земља у коју се беше зарило за 6 метара.

Тек 1836. године по заповести цара Николе извади га из земље архитекта Монферан. Том приликом и за покушњу да га прозиду или окруже, већ га само стављи на гранитно подножје на којему је и данас.

Ужице. — Овај град на југозападне Србије познат је нашим читаоцима из описа о песму која су до сада у више прилика излазили. Њиго је досада и неколико слика овога града, али у овоме погледу Ужице не беше баш најбоље среће. До данас, као се по праву, најлепша је слика Ф. Кошица, али она представља Ужице кре тридесет и неколико година. Железка да само верну слику данашњега Ужица доносимо је у овоме броју, уверени да ћемо на овај начин угодити својим читаоцима који нису имали прилике да посете овај град.

Јесењи дан (слико Л. Мутеа). — Већ се осећа дах ране јесени; и ако сунце још топло греје, пак сутон већ доноси хладну влагу, а јутарња роса блиста се већ пожутелим лишћу. Сунце већ рано залази а са њим се и посленица враћају својим домовима.

Сликар је тачкицо ухватио један моменат јесењега предвечерја, за ким га у овој слици изнеси пред очи. И ако овом нашем слику недостаје боје, пак иједнак може да осети лепоту, која избија из ове, рекао би, просте слике.

Зграда генералног конзулата Краљевине Србије у Солуну. — Доносећи у броиима бројевима слике српских конзулатских зграда у Скопљу и Битољу доносимо данас своје читаоце и зграду српског

конзулять у Солуну. Од шегова осниваља уверише се наша српска браћа у Солунском Вилајету да нису остављена и напуштена, да имају браћу рођеног који се браше и залаже за њих. Од шегова осниваља и истовременога отварања средњег класичног завода почињу долазити српске свести које је дотле у Солунском Вилајету тињала само као скривено жеља и тајна жеља. Многи ће се читаоци сетити оних честих писама у бугарским новинама када читаше разредни назови бугарских ђака трговаца да се вратају у српске школе које су им ближе по језику и драже по осећајима. Али и у тим данима, као и данас, српско генерално конзулство старало је своју утеху да немогућа се у те појаве, већ остављајући школским оснитницима да тамо нагоне ревнаљу. А ито таки догађаји почеше бити од оснивања српског генералног конзулата најбоље је доказ као се у тим крајевима гледа у Србију и шта се од ње очекује.

Манастир Трескавац код Прилепа. — У данашни престонике Марка Краљевића налази се овај знаменити манастир Св. Богородице о којем је велико старање водио још краљ-Милутин који ју биво један од највећих ктитора. Овоме манастиру кар-Душин је потврдио сва старо и даровао многа жења имања и праве у њима од 50 места, у Пологу, Поречу, Кичеву, Вабуни, око Витола, Хлорина. Охрида и Преспе. Већина од тих места иосе и сада називима своја имена, као: Дубовац, Дупраљани, Похорниво, Слепче, Маргарет, Брајалово, Гајчани, Манастирац, Вучје (које је насељено краљ-Милутин); Полетиће, Мокрани, Хоморани, Богомила, Бистрица, Согло, Тихово, Неберегово, Поналдиа. Бела Водица (коју је приложио српски властелин Градислав), Хрватиња, Дреново, Орахов дб; Ресен, Журче, Бела Црква, Обрашна, Пресеа, Трпоцин, Чевиново, Изволци, Љубојшно, Исволани, Кучковјани, Арновозор, Кадорубе, Кубасница, Клавник, Еребрајс. Од двадесет црквиа које су припадале Трескавцу, у самом Прилепу биле су је шест: Св. Димитрије, Св. Тодор, Св. Никола, Св. Петка, Св. Јован Претеча и Св. Ђорђе.

У доба српске владавине трајао је овај манастир своје највеће дане; богати дарови о којима се зна из повеља краљ-Милутина а нарочито цара-Душина најбоље су доказ о томе. Многе српске царице и краљевске сроснице одржавне су у овом манастиру, а у њему се одмарају и кости неколиких властелина српских, а и данас је сачувао у њему нешто на плочи цар-Урошево великог епохијарха (подрумара).

Судбина српске цркве у Турској није изложила ни овај манастир: прачак трескавачки српски је, као Служби Божју још увек слуша на грчком језику.

Перашт. — У данашње Которском Заливу један мало број Бокеза овај град који данас има свега 468 становника. Некада Перашт беше већи и чувен, нарочито на мору, због чувених ђумара од којих по нека и до данас остадоше поскити. Перашт је некада био лепо насељен град, те из тих шегових златних дана остадоше и до данас споменици и трагови. И данас обрађују њиву на се данше зграде из оних доба, као зграде породице Смекеље, Виспоњића, Балованића и др. Са сухе стране се у Перашт улазно преко праву која је оправљена крозе године. Лево од праве улазше се торањ, а подаље од њега рушевине зграде у којој становаше чувени владика Змајевић. Гробница овога владике налази се тик уза нити зидова који се види на данпој слици.

У овогашњој кући у Перашту живљују се и данас трговци из великих дана овога града. Ту је чувано воју Перапшани оспове када их 16. маја 1654. год. нападне 6400 Турака; ту је и мач који Перашту поклони Петар Зрински.

Мазепа (списао А. Вагнер). — Иван Степановић Мазепа, козачки хетман, рођен је око 1645. год. у Кијевској губернији, а беше нам код шведског краља Јована Казимира. Због једне авере са женом пољског великаша Фалебовског, у којој га ухвати њезин муж, дорел ругла у друштву, био је изложен необичној казни. Фалибовски га привеза голог за бесног коња којега шегови у просторна врата пола. Сама коња представала животиње када је коњ ритао умораја шо са Мазепом који ће тако и сервало да га среља не послужи! Избављен се од тешке смрти умре он 1668. год. у Украјину где га Козаци заиазше због шегове снаге и храбрости. Хетман Иван Самуиловић узеде га за шдуната, а када овај гуре изабраше 1687. г. Мазепу за шегово жесто. Као хетмапу дође му за руком да задобије и повереше Петра Великог који му даде знаке тајпога саветника а брзо за тим и титулу украјинскога кнеза. Оппака пажња кробуди у Мазепи жеље: нахуми да се користи разновршном жпежбеп краља Карла XII и руског цара Петра Великог, не би ли стекао на своју славу крупу козачких краљева. Ову намеру открише Петру, али он не повероваа у врли мах. Тек доцније, када се са свим уверп, нападе Мазепу у пе-

говој престоници Батурину, али овај побеже Карлу XII и ђе с њим на Украјину.

После Карлови корака код Полтаве побеже Мазепа са шведски краљем у Бендер где се 22. септембра 1709. године отрова. Мазепу је Бајрон описао у једном од својих најлепших спевова, руски писац Булгарин узеде га за јунака једног свог романа, исписали писац Готнід описа га у драми, Хорас Верне, француски сликар, изради његов женьену славу Мазепине казни, а исте је предмет и А. Вагнер, чувени пемачки сликар, обрадио у слици коју доносимо у овоме броју.

Наука

Насељеност земља реке Лепенице. — Лепеница почиње изворп Студенцицом у Горњем Полочеву, испод брда Стоглас. Текући готово непрестано у северо-источном правцу она утиче у Мораву, с леве стране, према Малкову Манастиру. И ако је ово увек природње без сувше ће она вопово узети ток, који је имала пре 1877. г. и удивље се као и пре шпне сама Старог Аџибеговца. Њене су најзнатније притоке Рача и Петровачка Река с лево, а Грожница и Жданица с десне стране.

У лепеничком сливу налазе се 83 насељена места и то: град Крагујевац (13.865 ст.); градиви — Лапово (5435), Ваточина (1370) и Рача (930 ст., а са шеговом Аџровицом 1940); и 79 села, од којих су три најнова — Брзан (2810), Мариовац (2715) и Чумиће (2465). Остала пам по броју становника поделио сам у 4 групе:

Од 2000—1500 ст. пиаду се три села: Ракиница (1855), Бадљевац и Лужнице (1615).

Од 1500—1000 ст.: Ресник (1410), Свиљ, Нови Аџибеговац, Дова Рача, Доње Грбовце, Грошница, Жировница и Рамаћа (1095) — 8 —

Од 1000—500 ст.: Ботуње (970), Шишевац, Пајзаштово, Вучић, Радошевац, Дрвчк, Дова Сабапта, Мирашевац, Горња Сабапта, Десивровац, Јовановац, Церовак, Добрата, Велико Крпмаре, Кијево, Мало Крпмаре, Добросиодица, Бошњане, Петровац, Горње Зарушнце, Поскурница, Губеревци, Марковић, Шљивовац, Поповић, Црни Као, Кормап, Белошевац, Вире, Цветојевац и Балковац (510) — 31 —

Испод 500 ст.: Вишиште (470), Свеглаћ, Лукавац, Горње Грбиће, Гогојевац, Трњбоц, Кулдово, Мала Врбпна, Драгобраћа, Велики Шпоп, Корилапи, Опорница, Дивостин, Голочело, Доње Јарушнце, Пчелапца, Турчин, Мечковац, Градац, Нови Милановац, Милатовци, Прасиор, Нашић, Доње Лезаде, Станова, Дреновац, Трешевци, Јабучје, Текорчи, Трччапто, Бурисело, Ердец, Вељиноац и Прекопчча (95) — 34 —

На сливу реке Лепенице који захвата простор од 925,7 квадр. стапује 78.195 ст. Од тог броја долази на градске становништво 13.710, а на сеоско 56.485. Градани чине скоро седмпиу сеоског у односу 1:4,1.

На податак о површини слива и броју становника у Лепеници и у Србији види се, да Лепеница захвата од целокупне површине Србијине $1_{,0}{}^{0}/_{0}$, а од становништва $3_{,0}{}^{0}/_{0}$.

Број становника поделен према км². који представала површину лепеничког слива, даје најнеселеност пак број становника на једпом км². Врло је интересно, да је насељеност лепеничког мпога већа од насељености у Србији, јер износи 84 ст. на сваком км², док је у Србији представљена бројем 48. Одавде је јасно 4:7. Насељеност у Лепеници још нпмо пада у очи, ако се упореде с насељеношћу осталих река у Србији. Пређимо ради њихове насељености свију дунавских и сувих притока осим Тисова, Мораве и Дрине.

Дунавске притоке: Безбаћка Река 91 ст. на км², Буровачка 84, Млава и Тушпска Река по 60, Болечка Река 53, Жапца 47, Пек 37, Косовска 26, Свитавска Река 21, Ерковца 19, Велика и Подрапска Река по 18, Поречка Река 13, Болетинска Река 8 и Река 5.

Сувске притоке: Јерсп (у Мачви) 83 ст. на км², Острућпица Река 72, Топчидерска Река 68, Добрпна 53, Вуподрак 32, и Колубара 48.

Из наведених примера види се да Лепеница схода у најјаче насељене реке сливске у Србији. —

Код упоредпвог насељености и површину слива са бројем насељених места видећемо, да једно насеље долази у Лепеници на сваких

940 ст. или 11 км². Један град (односно градић) на 19.550 ст. или 231 км². ; једно село на 900 ст. или скоро на 12 км².

Број становника у појединим селима каже нам, да Лепеница има 14 великих села са 1000 и више становника, што значи, да једно долази на 5.585 ст. или 66 км².

Лепеница заузима јужни део крстаре и налази Шумадије, а у административном погледу готово сва припада данашњем крагујевачком округу. Само су јој четири села (Мирошин, Ракница, Радовање и Нови Аџибеговац) у срезу орашком округа подунавског, а једно (Горња Сабанта) у срезу левачком округа моравског. Од срезова округа крагујевачког највише лепеничких села има крагујевачки, јер су у њему сва Крагујевац и 30 села ; за тим грушачки са 26 села, па лепенички са три градића и 18 села. —

Поједине притоке реке Лепенице и њен кеосеродан слив у погледу на насељеност стоје овако:

Рача (289 км². — 20.355 ст.) има на сваком км². по 70 ст. Ова је притока насељена од свих притока, али јој ниак насељеност заиста заостаје иза онште насељености у Лепеници. На њеном су сливу градић Рача и 20 села: Марковац (2715), Чумиће, Радинци, Доња Рача, Синић, Вишевац, Вучић, Радовање, Мирашевац, Велико Крчмаре, Мало Крчмаре, Вошкаре, Горње Јарушице, Губеровци, Поповић, Варе, Светлић, Лукавац, Доње Јарушице и Војковац (150);

Жданица (И км². — 2.795 ст.) на км². 68 ст. Ова има само четири села: Доња Сабанта (870), Горња Сабанта, Белошевац и Вилковац (510);

Петровачка Река (150 км². — 9.670 ст.) на км². живи по 64 ст. На њеном су сливу 13 села: Лукавице (1.615), Доње Трбаље, Ражања, Пајкићево, Церовац, Добрача, Поскурница, Шаиновац, Горње Грбовце, Кутлово, Мала Врбница, Велики Шиљ и Опорница (390);

Грошница (67 км². — 2.320 ст.) на км². има 35 ст. У њој су само вет села: Грошница (1170), Виноџевић, Аџиће Ливаде, Трешњица и Крдеч (170);

Непосредан леви слив (284 км². — 32.020 ст.) има на км². 127 ст. Овако велику насељеност узрок је Крагујевац, који се створ сав налази на левој обали лепеничној, за тим градићи Лепосавић и Баточина (између дво на десној страни). На овој страни лепеничког слива налазе се 19 села: Барушевић (1560, предзи и на десну обалу), Росница, Мали Јасеновац, Дрвеч, Десимировац, Јовановац, Петровац, Прва Кла, Цветојевац, Рогојевац, Дивостин, Стакојин, Нови Милановац, Милатовац, Пчелинац, Дреновац, Трнчинце, Бурковац и Прекопчеја; и

Непосредан десни слив (145 км². — 10.035 ст.) на км². 69 ст. На њему су 18 села: Врлан, Жировница, Вотуње, Кијево, Добросоница, Марић, Корман, Трнбац, Драгобраћа, Корчалин, Голочело, Турчин, Мечковац, Градац (и на левој обали), Врлашор, Никић, Јабуџе и Теферић (205 ст.). —

На специјалној карти Краљевине Србије, размера 1:75.000 Лепеница је представљена на свакојаки: Д. 4., Д. 5., Е. 4., Е. 5., Е. 6., Ж. 4. и Ж. 5. Исправке тих листова, у колико се оне тичу Лепенице, изнео сам у »Настављку« (кн. IX. св. 10., год. 1898.). Њима нам до крајности још само ово: на секцији Ж. 4. Синадинац нема Тимино брдо, а треба да стоји Тимино Брдо и Попова коласа у место Тимова Полана; и на секцији Е. 4. Рача означено је само Лукавац, а треба Лукавце.

Сва насеља која сам у Лепеници поменуо налазе се у »Попису становништва и домаће стоке« од 31. дец. 1895. год. И у том Попису има погрешака у номенклатури као и у разликовању заселака од крајева сеоских.

Грешке су у номенклатури: Нови Аџибеговац у место Нови Аџибеговац, Поскурпице — Поскурница, Мала Пчелица — Пчелинца, Лужница — Лужнице, Чумић — Чумиће, Губеровац — Губеровци, Курсја — Курсаја (крај села Баре) и Црквина — Црквина (крај села Грошнице).

У Лепеници нема заселака (реч заселак овде се никако и ни употребљава); према томе у Попису су погрешно названи заселцима имени крајеви сеоски, што није никако смело да буде у каквим којој се даје свако својина својност и својина. С незадовољством износим овај, да код већине села није помогао ни један крај (или како се у Попису зове — заселак) а да нема ни једног села, код кога су називени сви крајеви. Само због тога књига је изгубила доста од вредности у очима људи, који се баш овим нсистављем.

Ево тих крајева називних заселцима: Каисура (крај села Мале Врбице), Бутиће (Прси), Мајчић (Оворница), Мамутовац (Доња Сабанта), Жданица (Трибоч), Јаковац (Светлић), Брдо и Кусаја (Баре), Мали Шиљ и Мировић (Пајкићево), Губавица и Црквина (Грошница), Брдо, Ротетак, Дреновача и Летовиште (Губеровци), Буковац, Врбовац, Ириј, Димовац и Церовац (крајеви села Чумића).

Таке исто у Попису су погрешно означена као два засебна села: Горње Голочело и Доње Голочело, јер су то у ствари два краја једног села Голочела. —

Нека ми се не замери, што сам код горњих назива говорио толико много о Попису становништва. Сваки онај који зна, да је та књига плаиин основ за израчунавање насељености у нашој земљи, без сумње ће одобрити мој поступак.

Ж. Радивојевић.

Књижевност

Критика

Драгомир Брзак: *Свакојаке слике и прилике из жеље детињства. У комисији, Сеоске 1—V. Београд штампа и издање нове тридруге истампарије, књиг Михаилова ул. 1889. Цена од свеске 0·50 дин.*

— —

»Комесар!
Ревизор...!«

Тим поштовања достојним и неприкосновеним речима почиње Г. Брзак ову књигу своје забаване и пилане приче. Ту хоће себе, пантагинског комесара, ревизора, који је трпеп за контаре и бити бокуја за женскиње. Он нам »неки кабиров ненаре« за који је дао »једанаест динара« (то се показало доколико пута. Или је Јарош квасац или гренка слатчена, тек у ирвидби не стоји да је и то достака), он је здраво весео човек и пилација који би и хрпза усто насмејао, добро једе, још боље кајо, пили крапиње, и бодује од »време подне дубаве« врсте женскиња. И да видите шта чека тај опасан Дон-Жуан! Из негових причала излази да једпог је крокко, одадно је и у крво само оцене и мужеве. Цела књига изгледа на мирис сапуна но хотимични собама. Учитељице, пентарске жнери, сво оне које сву косицу Г. Брзака и које он опиа сводпа знања вишеиних познаван, лепим одпом и отмесом, духовитом конверзацијом, једном речју део таиозпан лепи свод нада пред оним победоносним и подсмешним тоном као Индијанци код тотемске коле својих богова. Само вама, благо и песму, а благо и опама — који верују!

По да видите како је дошао с. Ревизор, када почеше подете чисту дубаи, када »сваштарки« стане претварат очима и вертерски уздисати! На тек његова пасеиитност и доброта! Један жалостан ревизор (једна исирина духа његова), врста пан како је нпао да заклати лису неком старом и болном пастиру који је држапи повај употребе на уђу своје жнери. Комесар је добар душепан, човечан — он то сам каже — и пилаке жалпна да сваке погрешпога ока од строге казне, али поред свега тога, он је од оних који не траже награде у каретну небеспоме, самозапитно и вертерским жалпта му ве смета да код жнери »поштарице доће до регреса«, како би то Г. Брзак елегантно рекао. Несрећа је то бити увек човек! Некоректпостубовни и духовни комесар нпиша у хотелској соби објесат своје пасеиптвости, а чисти, златопоки, стерагчни дубавих пасолетку са једном врбом изда у пир у коме су се девојке кувале. Нпшо се од судбине не може отети! Г. Брзак може бити само Г. Брзак! Ах, жало је био срећан онај несрећни Петар Шаленца који је изгубио своју сенку!

И како стара греса у кости удаче! Почео је са бајеким духовним средством са Гаебом Успенским (оно незаборављене Шалапчанске Новине, зпам-камен пашог таложења »пајпопалног реворгокара«), па исти завпт и оде продужује. Прантиња је бледа, прозрачна копиа Пикове Славе. Ту је чак и опај председник, који, по званичној дужности, седи да неје са »друштвом«. Само што је код Г. Ревизора »пајпопалнија« која је суза засмејавају чиповнике поучних завода и сво оне сакритулске дуде, којима Г. Брзак зрупа пазиву најужију знапежењпа и чопека од духа.

Пшано је ромно вет свеиска оних одпета свакојаких слика, и на крају вете књиге причи пам Г. Брзак како је врба заједно »с неговом драгоцепом персопом бућнула у вир међу опе две животе(-пипе», то су учитељице). До тога је дошао пам ревизор, а што се може тачно да кан дајем тврду реч, да ни дубавости пашега уредника,

ни увиђање колика је потреба моју Г. Брзак чини у књажевим пу-курсијама, ни давалење шестоно у кару, ни хиљаде сиког кабинског новчара од једнаког динара, нијета ни болом свету не би же интегрално да се достављени и шесте спеске. Од шено је оволико и сушине!

Анегот.

Уметност

Позориште

Народно Позориште: Страх од радости, комедија у 1 чину, од Господе Жирарден; На лов нагни, шаљива игра у 3 чина, од М. Савића; Обмана, драма у три чина, од А. Николића.

Вете двадесет осмог прошлог месеца у Народном Позоришту било је веома пријатно, што се нијаре бим тако често не догађа. Ја то велим без икакног ограничења, за да је тог вечера поред нове, уистине француске комедије данашњ и стара тајанјанска, Голдонијева комедија Један слуга два господара. Ово је типска талијанска творевина, оригинална и лака, шаљива и интересантна. У њој се налази једно од оних лица с којима је срасла талијанска комедија осамнаестог века: пражкин из Бергама, кога против шетових стална пратиља, мајсторица Бокцина, Коломбина, Смералина, или већ како се она буде звала. Комедија заиста, у којој се шенти, окретни и гиљки арлекин кровавп кроз шапке, које је сам онако, као да духовите кад над глупо, и које обично долази сам висак да раскалне. Тај је поштенаковић из Бергама смеха пажетног и лудог, шка духа и над кад нема ни толико памети колико обични човек, то му вели једно лице из комедије, и са сшим је тачно. Но тај весели, препредени, полуудуховити Талијанац пријатан је, не одбија вас забавља, вајо дубок и дваго духовит, али је шалив, а кад кад и духовит, и то је доста, ва да се за то може каже да је баш пријатно.

За тим је, да удвоји пријатност тог вечера, дошла комедија г-ђе Жирарденове. Сказано да је Голдони пружише кше но Жирарден, да је талијанска комедија интересантнија по комедија ово Францускиње, али ни се шустављамо на овој другој комедији што, што се она први пут овог вечера представља, што је врло симпатична и свежа.

Осећа се но свему: не предмету и по обради, да је комедију Страх од радости, писала жена. Можда не биемо то у толикој мери осетили, не би можда нашли толико нежности у колају и не би нам се учинила тако жена и увласта ова комедија, ка да јој је предмет и сушшаи и нежан, да нијте ове по представљена Голдонијеве комедија. Но и ако је та околност довољне изненађења деловујне у стилу, и ако су можда појачала сводства ове француске комедије у контрасту према талијанској, иман стоји то, да је комедија г-ђе Жирарден врло нежна, деликатна, складна, со таланшм осмишљена, тачно изражење лицима и врло пријатна. И кад нам будем какао какво је она вештрина најјачох тутон и најсилнијом радошћу што је може осетити једна жати, једна сестра, једна верепица, један пријатељ; кад нам будем какао какво су она лица но једна рајска душа, нежна, осетљива, осетљива какво само може жена да буде осетљива и нежна, онда ћете со, велим, и ви сложити са мном, да се баш онаква жена као је ова то писала жена. То ће вам још јасније бити кад изложим предмет комедије.

Господа од Обзјера жртвовала је у рату једнога сина, кога је нежнорно волела, и који је баш нсна млад, добар, весео, постављен и ларучен. Ну су исшинско изненађа о томе да је он погинуо, и она га жали већ три месеца, плаче и пострађе је у сушини. Ово не су ни Клаина, девојче спежне као крошке, које је баш тако весело док јој брат бопе жив, постављо, говорљало, шалало, мило, дупко, склално; на ова Хелвига, верепица младог Андрије, поворна верепица; она је сшиле, спажно волела и сад дубоко осећа тугу која јој срце разлоси, ту је Октав друг Андријин, и најодлешу стари слуга Ноел, који је одвајкао живог Андрију и кога је волео као сина. Сва ова тоже болну жалу и плачу заједно с нам шетовим. Најмања ситница расплаво их сва. Пред мајком није се смело спомонути име шетово, раскинеше и душе рана, које је Клаина сакла с Андријом пагони јој суза на очи, јер је подсећају на то, да она више нема брата, Ноел је зато како и чини да се и сам расплаче. Сваког дана сте се новпавала: господа иде у крчу да се Богу моли, Хелвига сакла док Андрије и уздише, Октав иде за њом, Клаина погује руке и плаче, Ноел остаје да упорена собу и да размишља о свом младом господину. И тако нам он једног дана каује, како жетову душу заокупла женскиа осећај сакли и нашолаки, који му каују, тако сигурно заузује е је помогуће да је Андрија ртаи и како ће се он скоро вратити. Та стари Ноел посиже добро свог постављог дечка, он зна ата се њему може десати, а ата но: он памти како је онај надао с прозора другог кага на је њих остао ваш, он зна како је Андрија једном узнео у мрежу неког рибара, ва га је онај заједно са две рибе жнуо жива и здрава. И није могуће да је сад нагустила среће то срећно лето. Он тако жако осећа и уверен је, да ће он једног дана узетети, шчуке: стари и добри мој Ноеле, ма ни што год да се деде, ја ће три дана како вашта вашем окусно. И стара Ноел није још ни предвчер од овог кашвања, и ја брата рупи Андрија жив, весео и гладан појављујуће последње речи жетове: три дана како пшета вашем окусно! Срећа је бала сушше брза и велика, ала ју је стари добрчина ваш подпео.

Оно продосећање у старом слуги шисам је сшикласо и вешто кријало, нагустављајући њене појаване Андријин. Тај изненади појављат висам објављава лако и праздно једном помотком и забуном какви се врло често дешавају у рату.

Старине је слуге одних било јасно ата сас може починиши тако изненади долазак Андријин. С тога је он у великој забуни како би онога у ирви час прикрио и како ће изненити начин на који ће га показао, да да ваш стари проће без несвесшице и жалчаних удара. Ваш у исдах трепутак напаши Клаину. И нему одмах дошли на ум, да ће ово девојче здравих живаца најлакше надкрати неочекиваку срећу. Пежто је прикрио Андрију, он пушта Клапину. И сад пастаје једна најлепша, најжалоснија и најпријатнија сцена: стара Ноел мрмори некакву песмицу кроз зубе, чишећи со свему песепт. Клаина га гледа заузљена и ата ата му је. Ноел се брани како ну није нитта, али узалуд, очи му тако радосно и тако јако светле, да се стварно ве да сакрити. И он крајнје како се догодило вешто неочекивано, што ће их све изненадите, обрадовати, кожа јако обрадовати, што ће их усрећити, најсолесну крајнје сре. Радосе је неописано. Клаина сва трепти, цичи, верапше и са страхом осврћући се откуда ће се Андрија појавити: и још га не види, ани осећа да је ту, да дише у тој соби, да ће је загрлити тог часа; надо на колена, пришла га и уверена да ће му ноге изнало страх од вета. За се она не боји вашта, већ посредство дрхти, подижући и са сузним очима окрене главу на ваш посредство дрхти, подижући и са сузним очима окрене главу на страну бојећи се да га не узадн. И кад је он ошшо из свог склона и кад је полетео да је загрли, она му се затворених очију, с једним крајком бола у нарупја. Сећам се како је њено шеле хаило, да њена женска осетка од овог шта се бори са њом неосшеном сузом у оку. Пледајући ову сцену и гледајући ову девојчицу, ја сам видео тај најлепши осећај, ја сам гледао то сузно око, како се бласта орошено сузом и шкољено дубљаку и радошћу.

Први је корак учинио, други већ ће лакше. Док се Клаина с Ноелом свешује како ће мајку прикрешити на тај описан сусрет, Андрија је сам отишао својој верепици, и тако сад једну за њом појашта Клаина, Ноел и Матилда, и сад удружени спремају Господу од Обзјера на трокутак од кога сам стрсе. То зрачкрашење испуњује нрвшетњу комедо. Ово је изведено у веколико сцена које у жешши чине најдани део.

Клаина, ова стара Клаина, радосна и говорљива казује најди ашо се суседни сип, за кога се дрвало да је у рату погинуо, данас врапио. Тако је укресана ова карпица. И заједно ово сцена у новетку изгледају као дајева свештумка из једу од Обзјера, која се војачкају, крбљанкују, вотенно и са сних страна, док се не претворе у дивствану свештост, која ће окончати напот Андрију. Мати је одних отрчала тој срећној суседи, али се уврпала да ју је Клаина обнажала. Зашто је то учинила? За што је она изгледала онако весела и разнежена кад јој је ту дак причала. И у трепутку лепо се погнуто тело испрвала, замућено око засветлп и отпор узак: да жије..... али пре но што се и вишше хоћеш довршити, пре но што је и добро врак онако вако чреба он се је утасно, и она болно узвикује не, не, то није могуће, на то не треба ни мислити. Али при свем том г-ђа од Обзјера но престаје вшше мислити на то. Она је већ отетила да јој је натоветила поклоника среће, коју архтано и са очајавањем страхом отекује. И сад долази друге, трећа, четврта сцена, сва тачке, све исполошки потпиеане, које ће натоветај хрстворити у уверење, шену вадј појачати и утврдити. Она су дана која ово не осећа, очи ни говоре да ни је срце радосно, понижај се као да крију вешто, Октав хоће да одвали, кажа од Андријине собе кема на свом месту, Матилда се отовљала као је Андрија волео, сва се зреобралио, Андрија је ту, најчиа дана осећа свеколико присуство. Закрашсак је дивак, натотичак, јак..... Мати се је осветлала у карућу Андријином.

Као ово прокаче се врох радоу и украшала је дубаи Клаинина врсла Октаву. Ново је дубљако херетаке као нарктутке песнице

лушко, просто, кашиво, живописно, весело, оно је апострофа која није прикладно уз општи тон. Ма да се Октав окреће за Матведом, она је страшила и отежује време, тад ће он сам умјести да Матведа пође за њега. И она је дочекала то време. Тад је мати забила свог сина, Матведа свог заручника и Бланку је добила Октава.

За одавно писам видео да је у једном чину, свега једном, изражен овакав предмет и овако лепо, сатесно, поретко, јасно и сатно. Предмет је распоређен сазетрошно у сцено, које су тако лепо и правилно повезане, да у целини дају на њима најатрактивнои весло. Сцена је ситница на свом месту, брижљиво учена и израђена, а такво и тешко психолошке опстварење тачно су у зрелине. Неколике су сцене тако интегичне и сликне, да би могле са свим лепо заузети место из у којој драме, а таке сцене чине част једној комедији. Лица нису каки дубока и сликна карактера, али кису ни онтоли већ живи људи, лако и са неколико потеза изведени. Стил долази да волуни хармонију у овој скромној и умиљатој комедији. Он је гладак и чист, без расколних обрта, живених периода и прасканих двојетова.

Позоришна је Управа почела са изобљењем програма који је укратко напоменула у своме Једанаесту: изнела је овог месеца на позорницу два непредстављена оригинала: једне је комад, комедија Сапићева, а друге је из 1800. год. трагична драма А. Николића. Може бити да осетим није најкоректнија, јер се отсоћа са најсадрајна стварима (нарочито мислимо на Обичаје), које вазе одвети публику од најшалнијих комада, а кад се она већ једном одвоје, кад стече уверење да су сриска комади досадни и рђави, бићо тешко њиово је задовољи и разуверити у њиком потреном уверењу.

Кад се за једно позоришно комад може рећи да није бко досадан, то је готово толико као и рећи, да добар је. Свакако, кад би се за једну комедију без резерве казало да је добра, не би дошло довољно само то, да не буде досадна, таква би комедија морала добити нешто много више, она би морала до буде занимљива, јако занимљива, једрог, оригинална, сказлна, духовито и поретно израђена. И ако се бан по би могло рећи да Г. Сапићева комедија На дан на дан нам сте те особине, може се бар рећи то, да није била досадна, и ми то кажемо. На не само да није била досадна него је публика кто ниче крагнала комад с интересом, слушала га од сриа којим спуховима и плескала неким сценама, а то расположење публике ни треба увек сматати с ума кад је говор о каком позоришном комаду.

Предмет је комедије врло обичан, казало би: дубоворе у браку; кам му показе то што је изашао из живота и што нам сопственоу бићу. Догађај је врло мали, једноставан, без заплета, опнаи нам је захваћен из живота, изнесен са онако клко простог заплетања и покушавања. Г. Сапић, професор, дубровни је на ком свет због своје жене, дубоворан је на стое вашеу Нашка, за своју ћаки Косту, који вековој жени живе посмо, који те годино житурпа и нога се мора провучити за женину само да ти се једном отресе. А г-ђа је Нашка свет дубоворна због тое мужа на г-ђу Гашићеву и на све старије ученике г. Нашков. И тако тенак полонај у коме се нашле дубоворни муж и дубоворна жена приближује их једно другом и они праве само против невернике? У тај само узаје и звоцки послужитеље Тана и Сима, разуме се као пашћене глашине, и нагледа да су они ту само зато да праве шалот, али су тако неозретно и грубо шаирашени, да су и сувише неупотребљени за то. Тај је сапеј донео дубоворкиња лодеков и беду и тиме је као заплетена ствар. Покушају радиу и лају још жало живоста Косте и Иван, то су даже Гашићеви, са још ако ученице. Про зроду задатак настуратиста, на онда после сриноог испита прекрећују једну представу у част својих кровотворо. Они су и кисли и представљали комада. У њему се кариикирају дубоворни мужеви и жене, а изводи пародоучење нако треба да се муж и жена слажу. Та је представа завршене нарове умешала, тропуда и умерила да треба пронтати и они се шире. Нада у они нако је сво то изведено врло живино.

Ви видите да се није жорало много речи потрошити ово изашна садржине. А то је ово, што сам већ напоменуо, да је догађај непатиан, да је предмет са свим сирои и поспрашен, ни в ово што је утрошено на његово увеличиво изобљење и украшавање то је учињено с лоша воље. И онда је врло јасно што они чланови изгледају кратки, штури, прашни, а цела комедија као кадан шкрапло и перажљиви организам. Сцене су врлично лако, као без духа: ово конкретно што су већ имало у себи, остало је пеатнуто, онако како је из ушни грубо и тринајано. Стил међутим није нкакво могао надокнадити то недостатак, него ни је ни нако истакао ни увеличо.

Али ни позоришна игра ни на сам свет нечег привлачног у себи, то је она блискост са живоном који он воспаје и онај ток који не дречи. Отуда је она и могла бити забавна, зато је ну публика онако милостиво и приновла, и зато смо ни казале: на добра је.

Друга је новина овог месеца у национално репертоару Османа, драма Атанасија Николића, написана 1893. г.

Писац у драми обрађује један догађај из трговачког живота. Зашто је он изабрао баш тај живот објашњава се тим, што у то време, поред сеоског живота беше још једино развијен трговачки, он је имао своју карактеристичну боју и чистоу, која га је истицала као особени живот. Новоселству тада је сав свет у Србији био сеоски и трговачки, а ово чињенице што их је било нола су биле трговци кола чињеница, а као је и било врлих бирократа било их је тако мало, да они нису могли никакве засебне живот развити. Тако је трговачки живот био најближи, најразнитији и најпогодиији за опдањост писца драме.

Поред истакнутог кластва лица је још нашао комад Три нобратима. Ово се чини што сто су родбу, цео комад искушала живот трију побратима трговаца, Ватка, Радоше и Драгоја. Садржину комада неизотује је изложити ни чињенице, јер су ово песницама на безброј кроненца, које су и иначе врло рђаво повезане, зато ћемо без обзира на вођену у драми нашета прелазет у целини. Драма почиње од момента кад Ватков трговина окреће суповрат, а окрећу је тако жетови жена покојника и зелика госпођа, и Пашић, трговац, старе и преуредени утурсту. Овај човек из врлине среће кадши трговцима, који су се тако нагло почели подизати и потицивати његову трговину, уклони их у пстетне шикулације и исчисто послове, као бе их само што зре упрошћене. Витко не излуже живом за своју несрећу, ни побратимима који га коре зато, ни својој жени, која поставе дубоворна због њеове бутљивости и избезнања. И тако он једног дана, изненада, постаје сиромах, жена га напушта и води паракину за разводе брака. Но пријатели га вожаку, жена му се врати, зонто се учврпла да је ниде нарао, и он почиње живот зое.

Ово је бно врли део драме, али има још један, који је, као што нагледа, писац сматрао за главнији, јер је во њему дао нашлов комаду Обилић. У овом другом делу ушла је Драгоје. Његова дубавна петорија и њен срећни сарштак, каже од кола у врати остао тек у родбе, испуњује тај други део. Драгоје је волео Нађу, те је била ћки њеког трговца из Загреба, и изгледало је да му се он ће узети одговара. Али једног дана његова та драга нагледа. Од тада он мрзи цео женски свет, да га доцније опет заволи, кад му Нада, окрадена и чиста, обисне о врат. Тако се и досиле после подужег времена она долази у Београд, да му каже како бео жета по кове. Он то прима за истину и му ушна за жену.

Ми се задржавамо овољико на овом комаду из тих разлога, што је ово прва од старијих драма српских нанесена на данашњу позорницу, што је ово тек други комад А. Николића, а ина их врло двадесет, који се представа у Народном Позоришту, и напослетку што се види да је њен шпиш улагао труда и љубави у свој посао. Другу готово књига не препоручује ову драму, јер су грешке у њој тако крупне, тако битне, тако изоставиве да се се тешко у другим околностима тако доле и нашло на позорницу. У њој нису истакнути ни најсновнији, најродни и нужни услови, без којих се не може ни замислити једно драмско дело. Про што нада у ови те су ова два предмета, сасим различита, без везе, одељата, обадва једнаке вредноће, развијајући се без икакват међусобног утицаја, живљење почеи од прног до последњег чина. Како веле жоно и нашта љубав Драгојева са трговцем и надом Витковом?! Да ово употребљава израде радња и развијање, но то ником но нужди, јер нема ту у крајном спнсају ни радње ни развијања, сво се врати и само прича. На и те приче и ово кадне врло је мало које је распоређено. Одене су врло пеесито склапане, долазе једна за другом са сиви произвољно, без икакве тајне везе, набијано, крагке, готово зоспе свако служити се завеза, те је комад руи кроненца. О каквим спажина и кадењим лицима не може бити ни говора, нихов је карактер тек натовештен, но које се истакне каквом јасном цртом, и те је све.

То је што се драме и врле кожо рећи о недостатима драме и била би заиудница задржавати се на њима више. Но остаје нам још да кажено нако и на овој ријској драми има нечег интересантног и привлачног. То је овај нетет старине, она атмосфера у којој су дисали наши стари, овај топ оронена и боја оканине, ова пријатна једноставност и простота, напослетку оне чаканије и онај дубоки осе. И као је све то неосито, и ако није све довољно и јасно израђено, опак је добро дошло. И напослетку, драма А. Николића међу осталим драмским радовима из тог времена представља једну датуу српске драме.

Септембра 1899. г. Z.

Разно

Стогодишњица рођења доктора Јована Хаџића-Светића. — 26. августа о. г. прославили је Матица Српска у Новом Саду стогодишњицу од дана рођења свога оснивача Јована Хаџића, у књижевности познатог под именом Милош Светић. Поред свечаног пожена у Новосадској Саборној Цркви говорио је Матичин секретар Др. Милан Савић у славу и сећање на Хаџића.

Јован Хаџић рођен је у Новом Саду 8. септембра 1799. године. По свршеним научним добрим 1826. стекао доктора, а 1834. буде постављен за сенатора у Новом Саду. 1847. г. изабран је за новосадског посланика за државну дијету у Пожуну. Био и министарски саветник у Пешти и председник обласног суда до 1854. када је отишао у пензију. Хаџић је умро 1869. године у Новом Саду.

Развитак српске књижевности има да захвали у великој мери, јер је врло озбиљно мислио да се основе друштво за издавање српских књига. 1826. године он је су мисао и остварио, основавши са неколико Срба, пештанских трговаца, друштво под именом Српска Матица. Прва основа и циљ овога српског друштва описани су доцније и други славенски народи сличне удружења. Хаџић је замислио Српску Матицу најпре у паперу да сакупи Летопис, српски журнал, који је 1824. г. био покренуо професор Ђорђе Магарашевић. — Хаџић је био и први председник Српске Матице у Пешти, а и после тога када је она пренесена у Нови Сад.

За време апсолутног Бахових система у Аустрији Хаџић је имао великих заслуга за одржање Српске Гимназије у Новом Саду којој је био 19 година бесплатни управитељ, а до смрти своје уживени патрон.

За законодавство у Србији Хаџић је такође од великог значаја, јер је краљу Србије Грађански Законик за кнежевину Србију, а поред њега и још неколико потребних законика, који су били основ српском и административном уређењу.

Хаџић је такође радио и на књижевности, али не са српском. У Буковој борби за преторођај био је огорчени противник нове струје, и као такав водио је полемику против Вука, на коју је изашао са свим побеђен. Али онако његово државне у борби за народни језик и нови правопис нису по умањује његове заслуге на другим пољима за народни напредак.

*

Споменик Ђорђу Рајковићу. У Новом Саду основан је одбор који прикупља прилоге за подизање споменика српском књижевнику Ђорђу Рајковићу. Он почива у новосадском Св. Успенском гробљу без икаквог видног споменика. Човек, каже беше вок. Рајковић, који је свуколико много и много гробове инђијских Срба од заборава довеста је заслужено да ни сам не буде заборављен, те овим редовима обраћамо пажњу својих читалаца на ону лепу намеру «Одбора за подизање споменика Ђорђу Рајковићу».

*

Фрањо Прешерн. — Ове године напуњало се педесет година од смрти највећег словеначког лирчара Фрање Прешерна. Браћа Словенски веће су у великој спремњи да прославом обележе овај дан. До године пак напуњује се 100 година од истога рођена (3. децембра к. п. 1800. г.) Пошећу осталога за ову прославу Словенци ће открити и велику статуу у Љубљани.

Прешерн је рођен у сеоској кући у Врби, бресничког жупи на Горењском. Његов рођак свештеник Јакоб Прешерн узео је Фрању још као дечка к себи на старање. Основну школу довршио је у Рибници, гимназију у Љубљани, а правни факултет у Бечу где је 1828. године промовиран за доктора. Положивши адвокатски испит, радио је по судским пословима у Крању, где се и разболи и умре. Највећи број својих изврсних песама штампао је у «Кранјској Чели» која је излазила год. 1830.—31.—33. и 1848. Збирку својих најлепших песама штампао је 1847. г. под натписом Poesije Doktorja Fraceta Prešerna.

Прешерну Словенци у браћи Словенским Хрватима што умеју да цене своје велике људе.

*

Расписе награда — Матица Српска расписује из задужбине Јована Октојића и жене му Терезије рођ. Зозулове за годину 1900. награду од 50 дуката за појединце расправе или монографије из историје Срба у Угарској.

Уједно се напомиње, да су из ове задужбине с роком до 31. децембра 1900. расписане ове награде:

1. «Живот и рад Саве Текелије», награда 50 дуката; 2. «Историја српске књижевности за школе», награда 100 дуката; 3. «Општа историја и етнографија о Буњевцима», награда 200 дуката; 4. «Историја српске православне архе у Угарској», награда 50 дуката; 5. «О српском сликарству», награда 68 дуката и 50 фор. обећаних од дра Вл. Николића, адвоката у Земуну; 6. «Монографија о српском појимарству», награда 50 дуката.

А из фонда Јована вл. Ивке Вел.-Сент-Миклушког за г. 1900. расписане су ове награде и траже се да се за њих пошаљу ова дела:

1. Роман, драма или повлика или приповетка или новела из српског живота. Награда од 50 до 500 фор. Рок Петров-дан 1900; 2. Студија, монографија или расправа из српске историје; 3. Студија или расправа о бројном, приредном и просветном стању народа српског; 4. Студија или расправа српске књижевности; 5. Земљописна или етнографска расправа, или путопис по српским крајевима и земљама; 6. Студија или расправа о музичкој уметности у Срба; 7. Преводи крипатих и класичних дела.

Награда је за сваку тачку студију, расправу, монографију или превод 30—40 фор. по штампаном табаку према вредности дела.

Дела на све расписане награде не могу имена писати под својим именом, него нека да сваке дело своја потпиком или знаком. Иде, кремље карактер и хоће, где станује писац, нека у особитом писму напише, писмо завештати и обележити оним истим знаком или натписом, који је своја на своме делу.

Само ће се она писма отворити, на којима је исти натпис или знак, који се налази и на делима, којима се награда досуди. Остала ће се писма спалити.

Рукописи се не враћају.

Награда се издаје тек онда, кад писац поднесе дело напечатано.

Награда се губи, ако писац не изда дело своје на свет за годину дана, а међутим неће ито другу уговорио.

Писац је обавезан од свог награђеног дела, кад изађе из штампе, уступити Матици 25 примака.

Чланови и расправе за Летопис као и награђене новеле и приповетке штампаће се најпре у Летопису, а после остаће врло и писму и Матици, да их могу прештампати и посебице.

Према коначним одлукама пошда Матица је волна примати и по предности награђивати и друга научна, популарно научна и забавна дела остављајући писмена на вољу да могу слободно бирати предмет.

Нарочито се напомиње, да је главна скупштина одазвала Књижевно Одељење и Одбор, да могу издати награду и оним члановима и делима, која дођу и мимо расписану награду или која су већ стигла, на се каљаво на оцени и то у тачају годишње и пре главне скупштине, ако Књижевно Одељење или Одбор пронађе да приносећи систему заслужују награде.

*

Два војничка дела о балканском полуострву. — Почетком ове године угледне свете ова два војничка дела, која се тичу Балканског полуострва: Dans les Balkans. La campagne d' occupation des troupes austro-hongroises en Bosnie et Herzégovine. — L'insurrection de 1888 dans l'Herzégovine, la Bosnie méridionale et la Krivoscie. — La guerre serbo-bulgare, par le Commandant E. Bujac. Ова је књига у највећа војнички војничке књижаре H. Charles-Lavauzelle, на 8-ни. стр. 336 са 19 карата и планова, а друго је дело: La guerre contemporaine dans les Balkans et la question d'Orient (1885—1897) par le Lieutenant G. Becker, у издању војнички књижаре Berger-Leerault et C-ie, на 8-ни. стр. 339, са 18 карата, а цена му је 10 дин. Спречено на њих кажу многи осећаји, који владају француским јеликом.

*

Балканско полуострво. Француски капетан Леон Ламоншс, штаб као је недавно, тропном војничке књижаре P. Ollendorff-a La Péninsule balkanique. Esquisse historique, ethnographique, philologique et littéraire, на 12-ни, а стаје дин. 3,50. То су описана предавања са факултета Lettres на конциљском универзитету. Француска критика прибавља књигу сувопарности и велику поврховност и лажера му, што је просто компилацијо своја предавања без икакве прерадо, која је била потребна ради више читалачке публике. Писац је спремно јак парчене L'Ecole des langues orientales ima јаким српски и бугарски. Путовао је у два маха Балканском полуострвом, а штампао је 1892. једно велико дело о Бугарима, Les Bulgares dans le passé. Је предмет ст дана l'avenir. Paris, Baudin, на 12-ни, стр. XX—520, где је један

одмах посвећен и Мађедонији. Овај му је свак лепо примио српској критика и сматра га као доста потпуну руљу књигу о Бугарима.

Једно дело о регулисању Бердапа. — Године 1896. штампано је у Њемачкој следећо дело: L'amélioration des Portes de fer et des autres rétrécissements du Bas-Danube, par Béla de Gonda, на 8-ну, стр. 265, са једнам планом и 100 илустрација. Писац је био више радова на регулисању Бердапа и сматра се за једнога од најзнатнијих машинских техничара. У овоме делу описује историју пловиде. Оно је штампано у исто време на мађарском и немачком. Спремљено је и на нашу нашег техничара.

Читуље

† Владимир Радовић

23. августа о. г. умро је у Мостару честити и ускидни Србин, цењен представник херцеговачки у крвавом питању Босне и Херцеговине, Владимир Радовић. Он је био члан босанско-херцеговачке депутације која је у Васељенској Патријаршији радила о побољшању прилика стања у Босни и Херцеговини. Он је покојном уређивао мостарски лист »Српски Вјесник« због којега је претрпео многу и многу невољу у односима са властима, али која још и данас надаља и безеки српски живот у тим покрајинама. Он је такође био класник и уређник мостарске Српске Штампарије коју је и основао у намери да буде од користи Србима у Херцеговини. А ваше свега био је редак Србин родољуб којега дубак и рад за Српство ни очекаху ни претпе ни новчане жалби.

Погреб је био 24. августа какав Мостарци не знаде. И мало и велико, и младо и старо дигло се да ода последњу почту своме великом суграђанину. Њесов сарадник по народним пословима г. Вођевдан Шола опросно се с њим на гробу дирљивим говором који је раскинако већ и тако раскољњене Мостарце. На самоме гробљу покренуте је питао (која се већ у дело приводи), да се пок. Радовићу обележи гроб споменком који ће бити недлан израз народне захвалности. »Српски Вјесник« опуномоћен је да крши приложе за овај циљ.

Нека је крлове Радовићу лака земља и свеска успомена у српскоме народу.

† Каролина Свјетла

20. августа умрла је у Прагу Каролина Свјетла која беше једна од најпоштованијих и најбољих књижевница чешких. Све што је писала просијано је патриотским осећајима и дубоким познавањем вредног чешког народа. Њезин је живот био пун доброчинстава и љубави према њезину народу, те у томе последњу заслужење ово кажи полоћај не само међу најугледнијим књижевницима већ и међу крими добротворкиња чешких.

Рођена је 1830. године 11. фебруара у Прагу у породици Ротених. Свјетла беше њезин књижевни псеудоним. Удаје је била за професора Мужака. На књижевном пољу први пут појавила се год. 1858. својим радом у Алманаху: Dvojí probuzení. — Писала је вешма много романа, приповедака, повеја ... којих ће бити до једно стотине. Главнији су јој радови: Český román, Krst kod potoka, Několiko táborů na severočnícot dějopisu, Ljubav vrema kosinku, Prva ljubav, Učiteljica, Škola — која срећа, Vzpomínce, Irin Pora, Pozůstalí, Trepuťan, V patnicju, Fratrina, Na jutrenju, U raskrsnicu, Kraj i početak, Rudar i njegovo dete. Из ватеосеоре барикада, Народ, Последња госпођа Голеговска, Карла (на српски преведена под натписом Дрита). Многи њезини радови преведени су на њемачки, руски и француски; а неколици од њих и драматизовани су (Krst kod potoka, Znamenitá paní a Český román). Од њезине врлозитве Prvá ljubav израдила је опет њезина Климна Краснохорска либрето з оперу коју је компоновао прослављени чешки композитор Сметана, а која је имала најсјајнег успеха у разним светским позоришима. — Свјетла је биле председница чешког Женског Друштва у којему је дуго корисно радила подижући га на степен једног од најугледнијих чешких друштава. — У последње време њена је патила од болести очију, али јој ни то не спеташе да пакусти њиховим рад; а ако није смела сама да каже, говорила је своје последње радове другима у перо. А као се ова болести придружи још и запаљење плућа, која нагла ухватиле њезине јачести, а који ће из сврха јој знета да сачува њезину успомену.

Српски председници дошста би вољало да приложу читаалиној зубљени који од њезиних радова, чиме би врлали и дому њезиној — вољавање српске читалачке публике са чешком књижевности.

Ј. Ђ. Р.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Народна пера и етика у народнем песмама.** Од Доброс. М. Јовановића. Београд, Штампарија Мате Јовановића, Кнез Михаилова ул. бр. 24., 1899. — 8-ка, стр. 85. Цена 0·80 динара.

2. **У комисији.** Сказивање слике и прилике из њојег бележења, Написао Драгомир Брзак. Београд, штампа и издање Нове Трговачке Штампарије 1899. — 1., 2., 3., 4. и 5. свеска. 16-ка, стр. 160. — Цена свеској 0·50 дин.

3. **Мисли о срећи дражави, вјери, народној просвјети итд.** од К. П. Побједоносцева. Превео из »Московског Зборника« Архимандрит Н. Дучић. Садржај: Неколико речи о М. Зборнику и његову циљу. Писмо Побједоносцева, Сјећи Митрополита Михаила, Прави и држави, Вјера, Нова вјера и нови бракови, Народна просвјета, Црква. У Београду, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1899. — 8-ка, стр. 135. Стаје 1 динар пап 4 франка.

4. **Из прних дана свога века.** Историјска црта. Написао Мирко Најић. Оштампано из »Српског Кола« 1899. — У Срем. Карловцима, Српска Манастирска Штампарија, 1899. — 8-ка, стр. 34. Цена 20 новчића или $^1/_2$ динара.

5. **Историја педагогије.** од К. Зелињинског. С руског превео и допунио Ж. Драговић. Четвиће, К. Ц. Државна Штампарија, 1899. — В. 8-ка, стр. 213. Цијена ф. 1·50 пап 3 друге.

6. **Православна морална** за више разреде средњих школа. Израдио Сава Теодоровић, свештеник, професор и катихета у кр. реалној гимназији у Земуну. Наклада писчева. У Новом Саду, штампарија Борђа Николића, 1899. — В. 8-ка, стр. 254. У. Цена 2 круне (2 динара 90 п. дин.).

7. **Двадтак раду к имењину Матице Српске године 1899.** Извештај управног одбора Матице Српске о свом годишњем раду 1898 — 99. — У Новоме Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1899. — 8-ка, стр. 41.

8. **II Двадтак раду к имењину Матице Српске године 1899.** Извештај управног одбора Матице Српске о свом годишњем раду 1898. — 99. — У Новоме Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1899. — 8-ка, стр. 44.

ОПОМЕНА

Улазећи у последњу четврт ове године обраћамо пажњу својих дужника да нам дужну претплату одмах пошаљу, како би избегли неугодности јавнога опомињања и штампања њихових имена. —

ВЛАСНИШТВО
„НОВЕ ИСКРЕ“

„НОВА ИСКРА“ излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, читаоци год. 4 дин.; или Србији год. 10 нов. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику »Нове Искре«.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Парна Радикална Штампарија Кн. Спом. пр. 35.

20. и 21. БРОЈ — БЕОГРАД 16. ОКТОБРА и 1. НОВЕМБРА 1899. ГОД. — ГОДИНА I.

АРХИМАНДРИТ НИЋИФОР ДУЧИЋ

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК

Са београдског саборног звоника оглашено је 17. октобра о. г. предвечерје ретке прославе, значајне и по ретkости и по имену за које се везује. Црква, мати свију нас, пра|вила је нохитала да обави београдском грађанству недесетогодишњицу исхране и предање службе Богу једнога од својих најугледнијих синовника, — архимандрита Ни|ћифора Дучића. Иста звона разнесоше и вест о четрдесетогодишњици му књижевнога рада, јер посветивши десет првих прворазредних година служби и љубави ка Господу, затим се даваше слављеника и пера књижевног.

И ако слављеникова скромност није допустила да приређење и ред о прослави изврши и одржи парочити одбор, ипак је прослава та била израз једнодушног признања и одавања хвале и из српских и из туђих крајева. И корпорације и појединци похиташе у слављеников стан да одаду хвалу скромноме монаху, знаменитом књижевнику и храброме борцу за ослобођење и независност српску.

Такви израза признања, неизмењени никаквом званичношћу, уносили су у слављеникову душу ретко задовољство, а у забринуте савременике најевећу утеху.

*

Архимандрит Ни|ћифор Дучић рођен је у Херцеговини у селу Лугу код Требиња, где је провео и прве године свога детињства.

Народна свест је варничила широм српскога света, а у Херцеговини се никада није гасила. Налазила је она ту снажнога израза и у пушчаноме праху и у јеци гусала, и у скромним монашким ћелијама, одакле је излазила као *књига*. Од гусала пушци — на посао, а од пушке гуслама — на одмор, скраћени је израз српског народног живота. А ко је толико српски да од гусала пређе на *књигу*, а од ове на пушку — изборник је „ком ваљаде сви да дворе."

Крцши седамнаестогодишњи младић Дучић напусти са благословом очинским дом, оде у оближњи манастир Дужи те учини за оно доба редак и велики корак — оде *ма књигу*, да брзо за тим навуче и цркву рилу, да се посвети Господу. Што су му Дужи могли дати, брзо је примио, на жељи и вештва рада дође у Београд где српи Богословију. Словен. филологију слушао је у славнога Буре Даничића, а општу историју, филозофију, географију, стару јеврејску и француску књижевност на парискоме универзитету.

Обрадивши на тај начин Херцеговцима уроћеку тежњу на све лепо, напредно и корисно — Дучић се заложи сав за добро свога народа. Знајући да без слободе нема напретка, а тледајући велики део народа у ропству, олични у себи израз „за крст часни и слободу златну". У прној монашној рили, учећи стадо своје љубави према Богу, спремаше га у вести мах и за слободу. Тражећи помоћнике намери својој, нађе га у|вазда спремнога Луке Вукаловића и његових договорника.

Узевши на се, 1861. год., управу херцеговачких устаника, био је одликован и њихови поверењем да у Мостару преговара с Омер-пашом. Али како се преговори не|свршише срећно, устанак се настави; а у њему је Дучић вазда био међ првима и у збору и у бој.

После неуспешног ратовања пређе Дучић у Црну Гору, где му би поверена управа основних школа. За то време отворио је 10 основних школа, а 1864. године и богословију. —

Али последице ратних незгода почеше досађивати: ради нарушеног здравља морао је Дучић поћи у Италију, Дубровник и Трст. — 1868. године, на позив Кнеза Мученика, дође Дучић у Београд где ће, са малим променама, стално живети.

Кад је оно 1876. г. Србија заратила с Турском, Дучић је поново ступио у бојне редове и као командант добровољачког кора ибарске војске оправдао глас усташкога вођа. У томе рату рањен је Дучић у леву ногу. — У поновном ратовању 1877. — 78. године Дучић је био постављен за команданта усташких чета јаворскога кора. У овим ратовима нарушио је своје здравље и само, рекао би, својој гвозденој грађи има да захвали што још траје дане пуне користи за српску књигу.

Вршио је Дучић и поверљиве дипломатске мисије, а његови погледи из таквих прилика изгледају нам данас као пророчанства.

Дучић је у Србији поред свог сталног књижевног рада био у разним великим положајима. Био је потпредседник Великог Духовног Суда, библиотекар Народне Библиотеке и чувар Народног Музеја; био је неколико пута посланик у Народној Скупштини, председник одбора за школе и цркве ван Србије, потпредседник Просветног Савета, више пута председник Српског Ученог Друштва (за његова председништва а његовим посредовањем извршено је и спајање Ученог Друштва с Академијом Наука). Дучић је имао ретку част да буде наставник за историју српске цркве и црквеног права Њ. В. Краљу Александру I. Дучићу је шест пута нуђено епископство у Србији, али је се он увек захваљивао за ту почаст. Једном само, 1889. г., примио је да привремено администрује Жичком Епископијом.

Овакав живот већ и сам по себи заслужује сваку пошту и признање, а када се у низу његову нађу и знаменити књижевни радови — онда такав живот постаје још значајнији, још заслужнији народне хвале и признања, постаје „народно достојање“.

Ево хронолошки побројаних радова архимандрита Дучића:

Године 1859. Монографија Тврдоша (Требиња) у Дужи, у Гилфердингову Зборнику у Петрограду; прештампана у књизи I. књижевних радова 8-на 53. ст. Покушај статистичкога описа требињскога, пријепољскога, пјеваљскога и невесињскога округа у истом зборнику 8-на 18 стр. *Године 1861.* Монографија Житомишљића у Српско-далматинском магазину, прештампана у књизи I. књиж. рад. 8-на 53 стр. и позније преведене на руски у Чрингову од грофа Милорадовића. *Године 1862.* Бесједа говорена на Цетињу, 8-на 4 стр. *Године 1864.* Јуначки споменик, пјесме великога војводе Мирка, написао, уредио и на свијет издао, 8-на 206 стр. на Цетињу. *Године 1865.* Бој на Грахову 1858 год. у Орлићу за годину 1865; прешт. у Босиљку хрватском, у Војину београдском и у књизи 3. књиж. рад. 8-на 29. стр. Бесједа на парастосу рускога Царевића Н. Александровића 8-на 7 стр.; на руски преведене. *Године 1866.* Покрштење потурица у Васојевићима од 1855—1857 год. у Орлићу за годину 1866; прештампана у књизи 3. књиж. рад. 8-на 10 стр. Обзнана крмчије морачке у Српско-далматинском магазину за годину 1866. 8-на 7 стр. Степеник сродства, засебно, на Цетињу 8-на VIII—80 стр. *Године 1867.* Божић у Црној Гори, штамп. у Дубровнику (забавнику); прештампано у књизи 3. књиж. рад. 8-на 17 стр. Путовање кроз Црну Гору 1865. год. у Орлићу за годину 1867; попуњено и прештамп. у књизи 3. књиж. рад. 8-на 89 стр. *Године 1868.* Бојеви у Крњицама 1861 и 62 године у Српско-далматинском магазину за годину 1868; прештамп. у књизи 3. књиж. рад. 8-на 97 стр. Српска опћина и црква у Трсту у Гласнику 26. Српског ученог друштва; прештамп. у књизи 1. књиж. рад. 8-на 24 стр. *Године 1870.* Врањина у Зети и Крисовуље на Цетињу, у Гласнику 17. Срп. уч. друштва прештамп. у књизи 1. књиж. рад. 8-на 29 стр. Примједбе на кометар Горскога Вијенца у листу Србији и засебно; прештамп. у књизи 1. књиж. рад. 8-на 32. стр. *Године 1871.* Обзнана Српско-далмат. магазина за годину 1870. и 71. у Малој Србадији год. II; прештамп. у књизи 1. књиж. рад. 8-на 6 стр. Искрена ријеч Српкињама, у Младој Србадији год. II. и засебно, 8-на 44 стр. Развитак историјске науке од В. Герја, прев. с рускога 8-на 182 стр. Хронограф житомишљићки у Гласнику 32. Срп. ученог друштва, 8-на 39 стр. *Године 1874.* Црна Гора с картом, у Гласнику 46. Српског ученог друштва и засебно прештамп. у књизи 3. књиж. рад. 8-на 120 стр. Прев. на руски у „Ежегоднику“ у Кијеву 1878 год. и у извору на друге иност. језике. *Године 1875.* Бока и Зета у Гласнику 42. Срп. учен. друштва; прештампано у књизи 3. књиж. рад. 8-на 33. стр. *Године 1876.* Морача и Острог, у Гласнику 43. Српског учен. друштва; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 28 стр. *Године 1877.* Крмчија морачка (опис рукописа, Фотијеви предговори и градски закон) у Гласн. 8. Срп. учен. друштва II. одељ. 8 на 134. стр. *Године 1878.* Бесједа у саборној цркви у Нишу на дан састанка Народне Скупштине у њему први пут, у Српским Новинама и засебно 12-на 10. стр. *Године 1880.* Реферат о грађи за српску црквену историју у Гласнику 48 Срп. уч. друштва и засебно; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 33 стр. *Године 1881.* Борба добровољачкога кора ибарске војске и усташких чета јаворског кора 1876. до 1878. год. у Гласнику 13. Српскога уч. друштва II. одељења 8-на 372 стр. Прво и друго отворено писмо дру В. Ђ. (полемика) засебно, 8-на 46 стр. Биљешка о Мажуранићеву сијеву „Smrt Smail-age Cengića“ најпре у Vienca 1878. год. у Загребу и у Срп. илустр. нов. у Новом Саду 1881. год. попуњена; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 8 стр. *Године 1882.* Босански патници у Словинцу у Дубровнику, биљешке 4-на 10 стр. преведено на италијански. — О поријеклу Кнеза Лазара Хребељановића, извештај у Гласнику 59. Срп. уч. друштва; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 2. стр. Друго кршћење Немањино извештај у Гласнику 59. Срп. уч. друшт. прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 6 стр. *Године 1884.* Старине хилендарске и монографија Хилендара у Гласнику 56 Срп. уч. друштва и засебна 8-на VI—116 стр. Добруштв, расправа у Radu jugoslov. akademije Znanosti i Umjetnosti XLIX., прештампана у књизи 2. књиж. рад. 8-на 9 стр. Запис у старој добрунској цркви код Вишеграда, у Јавору, прештам. у књизи II. књиж. рад. 8-на 4 стр. Епископије зетска и дебарска расправа, у Гласнику 57. Срп. уч. друштва, прешт. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 60 стр. О смрти цара Уроша, извештај у Гласнику 59. Срп. уч. друштво, прештамп. у књизи II. књиж. рад. 8-на 4 стр. Печат Св. Саве српскога у Кореји; двоглави Орао Кнеза Лазара у Хилендару и у Горњаку, чланци у Старинару за год. 1884. прештамп. у књизи II. књиж. рад. 8-на 8 стр. — Цар Душан и Балканско Полуострово у XIV. вијеку од Борхграва, приказ у Срп. Нов. прештамп. у књизи II. књиж. рад. 8-на 4. стр. Зборник савински у Шематизму Боке которске за год. 1884. приказ; прештамп. у књизи II. књиж. рад. 8-на 5 стр. О хришћанским светињама, у Просветном Гласнику за год. 1885. (реферат) 4-на 3 стр. *Године 1885.* Зборник правил. св. апостола, васељ. и пом. сабора, прев. с грчкога; Јерархијски положај сарајевске митрополије од Архим. Н. Милаша и „Ein Kampf um's Recht, Beitrag zur Lösung der orthodoxen Kirchenfrage in Bosnien-Herzegovina“ од протосинђ. Радића (приказ и критика) у Гласнику 60. Срп. уч. друштва; прештамп. у књизи II. књиж. рад. 8-на 27. стр. Крст Архиепископа Саве II., опис у Старинару за годину 1885; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 3. стр. Одговор на куђења и клеветање В. С. Д. у Стражилову и засебна 16-на 22 стр. (полемика). *Године 1886.* Српски арханђ. манастир у Јерусалиму, у Годишњици IX истор. опис; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 13 стр. Печат митроп. врањинске, у Старинару за годину 1886. опис; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 2 стр. Бесједа у саборној цркви у Београду на задушници К. С. Аксакова у име Српскога ученога друштва, засебно 8-на 9 стр. Преведена на руски исте године у Москви. *Године 1887.* Технички тер-

мини у законодавству од дра В. Богишића, превео с руског у Бранику за год. 1887. и засебно 8-на 23 стр. Препштампано у „Мјесечнику“ у Загребу. *Године 1888.* Коламин у Херцеговини, у Братству III напор. опис 8-на 20 стр., преведен на руски у „Слав. Извест“. Неколико ријечи о написима и методу при изради приручн. живописног законника, писмо једному пријатељу од д-ра В. Богишића, преведено с француског у Бранику 8-на 17. стр. Нови метод грађанског права од Г. Ардаша; превео с француског у Бранику 8-на 6 стр. Сиромашни одношаји Србије од дра Јов. Рајчића приказ у Revue d'histoire diplomatique у Паризу за год. 1888 број 1. прештамп. српска у књизи 2. Посланица цариградског патријарха Јеванђеља II. синајским калуђерима, приштипно у „Нетиви“ у Задру 4-на 11 стр. *Године 1889.* Словенски рукописи у Нар. библиотеци у Паризу у Starinama књ. XXI, прештамп. у књизи 2 књиж. рад. 8-на 24 стр. Црногорски имовински законик и немачка критика, превео из петроградског Herold-a у Бранику 8-на 8 стр. Балканско полуострво од д-ра Стефана Братинића превео с француског, 8-на 33 стр. Примједбе на пројекат закона о уређењу ниже и више Богословије у Србији; — Примједбе на пројекат закона о црквеним властима у Србији; истампане засебно и додиље у књизи 5. књиж. радова. *Године 1890.* Хумска (херцеговачка) православна епископија од 1220. године митрополија, расправа у „Веснику српске цркве“; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 15 стр. Acta conjurationem Petri a Zrinio et Francisci de Frankopan nec non Francisci Nadasdi illustrantia (1663—1671). E tabulariis gallicis desumpta redigit Dr. V. Bogišić. Zagreb 1888. год., реденција у „Колу“ у Београду, прештамп. у књизи 2. књиж. радова 4-на 8 стр. О старом гробу босанском, расправа дра Ф. Рачкога, приказ у Српској Независности у Београду; прештампата, у књизи 2. књиж. рад. 8-на 2. стр. Прештампане из Мале Новине у Београду и „Наше Доба“ у Новом Саду. — Имповиназије у Народној Скупштини при претресу новога закона о црквеним властима у стенограф. биљешкама 1889—1890 год. III. дио. Додиље у 5. књизи књижевних радова. — О новом закону о црквеним властима у Краљевини Србији, у Српској Независности и засебно (упоређење с предањим законом и оцјена) 12-на 52 стр. Поздравна ријеч митрополиту српском Михаилу у име одбора за дочек и свечаности српскога на дан његова повратка у Србију 1889. год. У „Српској Независности“ и у „Веснику српске цркве“ 1890. год. *Године 1891.* Учење васељенске православне цркве с разликама учења других хришћанских вјероисповједа од дра богословије В. Гетеа, прев. с француског другог издања 8-на XXV—257 стр. — Три рукописна документа у „Гласнику“ 72. Срп. уч. друштва 8-на 8 стр. — О црквици (сада џамији) и гробу св. великомученика Димитрија у Солуну, у „Босанско-Херцеговачком источнику“. Опис свечаног уласка султана Хамида у Цариград у петак, у Босанској Вили. Бележења о старој запуштеној цркви у Крнној Ријеци, новој у Кожетину и о Дечанима у Старинару године VIII. књ. 1 и 2. стр. 29—29. 8-на. *Године 1892.* Српска автокефална архиепископија и њеђска патријаршија од проф. Пальмова, реденција у Веснику срп. цркве XI свеска 8-на 8 стр. Народно предање о Никшићима у Новом Требињу за год. 1892. Извештај о стању богословије београдске у Просв. Гласнику за годину 1892. стр. 711—713, 4-на. Приказ I. и II. књ. Грбићеве „Карловачко владичанство“ у Босан. Вили 4-на 2 стр. *Године 1893.* Св. Сава, српска црква и српска краљевина у XIII. в., приступна бесједа у Академији. Глас XXXIX. 8-на 21 стр. Приказ Шекатинца правосл. епар боконот. за год. 1893. у Веснику српске цркве V. св. 8-на 2 стр. Колико има врела у Трескавици, биљешка у Новом Требињу за год. 1893. *Године 1894.* Које су године спаљене мошти св. Саве у цркв. листу „Мир“ бр. 19. — Разлике домаћих хроничара о години које су спаљене мошти св. Саве српског, расправа у „Миру“ 8-на 11 стр. Историја српске православне цркве од прилике десетина XII. века до наших дана 8-на XI—371. страна. *Године 1895.* Приказ службе св. Петру Цетањском, у Веснику српске цркве. *Године 1896.* Петров манастир у Требињу. — у „Зори“ свеска за септембар, додиље у књизи 5. књиж. радова. Рашко-Призренска митрополија, расправа, засебно. *Године 1897.* Васељенска Патријаршија и Српско Црквено Питање, засебно. Српски Хиландар, у Срп. Застава бр. 141. Одговори Дру Богишићу на 31. питање о обичајном праву у Херцеговини. *Године 1898.* Пљеме Зупци и војвода Лука Вукаловић, у „Зори“ свеска за јануар. Посланица Београдским Бадема, у Веснику Српске Цркве св. IV. Хришћански брак, засебно, и у књизи 5. књижевних радова. *Године 1899.* „Милешево“ напијењено календару „Србобрану“ за 1900. годину. „*Мисао* о цркви, држави, њери, народној просвјети итд. К. П. Побједоносцева. Превео из „Московского Сборника“ Архимандрит Н. Дучић“ I—XIV. 1—131 стр. у Београду 1899.

* * *

Опажам и овдашњи књижевни рад чини част и књижевнику и народу из чије је средине поникао.

На је ли чудо што се на дан 18. октобра о. г. слеже у славјенском стан огромни број његових пријатеља и поштовалаца, а поред њих још већи број честитака и из српских и из туђих крајева.

Српским читаоцима већ су познате честитке Њ. Вел. Краља Александра I, Њ. В. Краља Милана, руског оберпрокурора Побједоносцева и генерала Игњатијева. На овом месту доносимо топлу адресу колегијума београдске Богословије, коју је славјенски прочитао и предао ректор Богословије г. Архимандрит Кирило.

Адреса гласи:

Високопречасни и многослужећи Господине и митрополиту оче Архимандрите.

На данашњи дан — дан св. Апостола и Еванђелисте Луке, навршило се равно пола столећа од како си Ти, многослужећи старино, примио на се свети чин монашки и посветио се на службу Богу и Његову св. Олтару. Данас се навршило и пуних четрдесет година од како си се појавио као српски књижевник на њиву још сиромашне књижевности српске и као борац за права народа свог. И данас Ти, у кругу својих пријатеља и многобројних поштоваоца, скромно свечкујеш та два епохална дана у своме животу.

Наставници београдске Богословије, — оне Богословије у којој си и Ти, а у свијем млађаним годинама, поцрпао права богословска знања, признају: да им је свега дужност да те и они на данашњи дан из дубине искрене српске душе поздраве о тако ретко прослави.

Високопречасни оче Архимандрите!

Ретки су изабраници Божји који толика дуг вијека година раде и много ураде у служби Богу и домовини својој, у служби књиги и просвети свога народа, у служби његова културног препорођаја — ослобођења и уједињења. На свима тим пољима, ти си неуморно радио и радио — као прави син рода свог. У свештеном чину био си прави српски духовник; на просветном пољу заслужио си вечну захвалност, јер, где год си сео и стао, вазда и свуда просвету си сејао. Славна област, Крајна Ерцеговина, Твоја постојбина, никад неће заборавити, да си Ти први био који си положио камен-темељац озбиљној основној настави младих срчади. Бојна поља; у Ерцеговини, у Црној Гори, у Краљевини Србији дуго — дуго сећаће се неустрашног борца Архимандрита Дучића за слободу народа српског и његово уједињење. У том погледу био си прави следбеник Хаџи-Ђере и Хаџи-Рувима, Проте Матије Ненадовића, архимандрита Мелентија Павловића и многих других бораца свештеног реда, који су стекли неувелу славу и вечан спомен у народу своме. У најновијој политичкој историји српској много ће странице красити име твоје; јер нема скоро ни једног важнијег догађаја, а да име твоје у тај догађај није утканo...

Слава ти за све то!

А шта да речемо о твоме књижевноме раду! Имали би смо много да речемо; али за овај мах, дозволићеш да

ТРИДЕСЕТОГОДИШЊИЦА КРАЉ. СРП. НАР. ПОЗОРИШТА

† Лаза Лугумерски † Алекса Бачвански
† Лаза Поповић Марија Цветићка † Алекса Савић † Марко Суботић
† Наум Стојановић Ђура Рајковић † Тоша Анастасијевић

ТРИДЕСЕТОГОДИШЊИЦА КРАЉ. СРП. НАР. ПОЗОРИШТА

† Тоша Јовановић Милева Радуловићка † Марија Јелесића
Милка Гргурова
† Љубица Коларовићка † Марко Станишић
Милош Цветић Јулка Јовановићка † Димитрије Коларовић

кажемо ово: У школи нисе много учио, али си у школи живота много научио, а то баш и јесте ово, што тебе уздиже и твоме огромноме раду придаје велику цену, а Теби вечну захвалност. Радио си на њиви пуних четрдесет година, — радно си као неуморна пчела у кошници, — а тај Твој рад, уродио је богатим плодом, јер си много и много стварн — како на наше црквене тако и на политичке историје „за тим забвенија“ ослободио и осветлио, што би можда остало вечно у тами заборава, да твоја вредна рука није нанела ова драгоцена факта из наше историске прошлости. За те труде Твоје, нека Ти је вечан спомен у српству и код српских књижевника!

И за све те Твоје огромне и неоцењене заслуге Ти си стекао, Ти се и користиш не само поштовањем и љубављу васколикога народа српског коме припадаш, него си заслужио то поштовање и у људи и од науке и код других јевропских народа. Те твоје заслуге достојно су оцењене и са Високе Престола, а доказ је што родољубива Твоја прса красе сва одликја српска.

Нека и Тебе и нас радује та Висока пажња и опште признање Твојих стечених заслуга!

И при свем том, што су овако велике твоје заслуге, ипак Ти си узор скромности; јер скромност је твоја не надмашна! Ти си — не једном, већ неколико пута нуђен: да заузмеш највиши положај у црквеној јерархији, — ту понуду нисе хтео примити, — једино из *скромности*, а пазда си говорно: „Да Ти, и у том скромном чину и положају можеш послужити цркви и домовини својој.“ И зато ти хвала, учитељу скромности! И за ту скромност Твоју, црква ти се одужила колико је могла — украсивши главу Твоју архијерејском митром, — а то је: први и једини пример у српској цркви.

Жива смо, на њено и умрети... Сваки ће се својим делима *поздравити* или *постидети*... *Теби припада прво*; јер цео век провео си у родољубивом раду за род свој.

Слава Ти! и нека те Бог помени оноликo, колико Његовој светој вољи буде угодно.

У Београду
На дан св. Евангелиста и
Апостола Луке
18. октобра 1899. год.

За богословски колегијум
Ректор Богословије
Архимандрит Кирил.

Топлим честитањима уваженоме слављенику придружује и „Нова Искра“ своје најлепше жеље и наде и искрени узвик

Слава!

У ЈЕСЕН

Хладна јесен. Сунце нам је —
Једна светлуља;
А у грудма срце стало
Ко да не куца.

Жарали кланут, мору теже
С лепшим надама;
А вода се душу стеже
Тајном задиха.

Ах, и она има сећа
Вољу, крепости;
И она би жудна хтела
Више светлости.

Зна и она да заплива
Зрачном висином;
Зна и она да уживa
Лепотом истином.

Летала би и ми светом
Пуни радости,
Да у мртвом срцу није
Жиле жалости.

Да крх села гробље није —
Жаоц речити;
И у њему кућа једна —
Бол ми остати.

1899. *Вој. Ј. Илић.*

ЖИВОТ

— ИЗ КЊИГЕ „ДРХТАЛИ ДУШЕ“ —

Кроз сјајну раскошну дворану хујала је глазба — дивна, страсвена а опет умилна глазба, која сплављује памет, а плесаче и плесачице одушевљава. Неодољивом снагом вуче их у вртлог плеса; ноге им се готово и не дотичу пода, а заборављају, да су тек у плесној дворани. Попут чаробне трубље зове их и мами глазба, а крај зида на барјунастим наслоњачама веселе се мајке „срећни“ своје деце. Жестоко се надимљу прса, плућа дрхћу, очи се склапају пред бајном, чаробним сјајем, а ужарена лица горе од жеље, страсти и силне упорности.

Али страст слави побједу над умором.

Нико не пита за уру — а вани се бори љута бура против пролетнога успрснућа природе.

Наједном престаде глазба на знак глазара земље. Пред њим је стајао забринута лица његов побочник, док је високи господин читао службену брзојавку о смрти владарева сина. Још је двораном дрхтао задњи звук гусала као звук на смрт рањеног дијетета, кад се наједном ускомешане парови — њијест се раширила муњевитом брзином по дворани.

До скора остаде дворана празна, а конобари и слуге, љутити што им намакоше богате напитнице, стадоше је чистити, утрнуше свјетло, и проз отворене прозоре навали у дворану оштри, ледни ваз...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Те је ноћи владао готово мртвачки мир у великому граду ушљед смрти чојека, који је имао једном да постане владар. Испод високих торњева и красних палача пролазила је силна ријека, бучећи у својем усијаном кориту. Као огромна црна змија вукла се ријека кроз град, а само неке дијелове њене расвјетљаваху јаке свјетиљке са жељезничких трачница.

Над њима, тихи Загреб дигла се величанствена и стара православна црква, избочила се на сву околину, па дигла небу под облаке високе, витке торњеве своје...

Бура је нухала непрестано, а оштри његар био је немилосан леденом кишом, нахуљицама још престалога снијега и честицама угљена, што је избацивао жељезнички строј на трачницама. Лурио је кроз ноћ ноћ, остављајући за собом малене кућице жељезничких стражара и спремишних радника, као да лети за његром у опкладу. Њихови дуги низ жељезничких кола једно је под властитом тежином, а на завојима чинило се, као да ће се тај дугачки црни ланац распасти у небројене комаде своје.

Сву ту буку надјачаху сигнална звонца, звонећи непрестано, а ипак оштро.

Трачнице су се по мало шириле, свјетиљака бивало је све више, а лак је почео да иде лагање. Оштро заизвиждa строј три пута, а под тешким заворима заглављене жељезни котачи н лагано ће лак у станицу. Ће брже слуге отворише путницима врата, а угодна топлина гостинске дворане и мирис печењâ стадоше да драшњају оглађеле желуце богатијех путника.

Далеко иза жељезничких трачница, ће су се чули само још пошљедњи оштри звиждаји, покривао је иза зида на по срушене колибе дјечак сестрицу која је умирала од зиме и глада.

Кроза буру и вихор, који им је промрзао уха, слушали су штропот железничкога строја, а у души им одзвањала слатка гласба мајчиних пјесама из бољега доба....

Било је већ јутро, кад затутњеше са стоине прве жалобна звона у почаст високому покојнику, а ђевојче запита брата:

„Шта је то?“

„То је живот, сестраце! Тако су ми бар казали.“

А ђевојче се чудило: „Како је то —?“

За живота мајке није нивада чула тих силних звона ни штропота железничкога строја. На једном се најоше у том великому граду без иога свога. Сами у сасвијем непознатому граду склоните се напоком за овај зид, јер су их готово сватље тјерали без милостиње.

На глас великога звона стао се Загреб да буди. Град је оживио. Људи су стајали у рнама распрашљући на све могуће начине о тој сасвијем ненадној смрти. За тим изјесните као ваљани грађани дугачке, пуне заставе на својим лијепим кућама, а један је увјеравао другога, како га је дубоко потресла та „несрећа“... Међу тим је сједно на по већ свршену ђечак иза зида запуштене кућице, док му је на крилу почивала уморна глава мрве сестрице. Гладио, бљеђда ђечак могао је тек само да мисли:

„То је живот...?“

Загреб,

Владоје С. Југовић

ИЗ ЗМАЈЕВИХ ПРЕВОДА НА НЕМАЧКИ.*

ES WAR 'MAL EINE ROSE

von *Mil. J. Matrović*

Es war ein holdes Mädchen
Im Frühlingsduftgekose,
Getraut mit einem Jüngling —
Es war 'mal eine Rose.

O Treue, Männer-Treue,
Du flatterhafte, lose:
Er findet neue Liebe —
Es war 'mal eine Rose.

Sonnenschimmer, Hochzeitsjubel,
Neue Schwüre und Gekose;
Von dem Thurme ächzt die Glocke —
Es war 'mal eine Rose.

Змај.

*) Није први пут да је наш слављени Змај узимао перо у руке да у својима карочитог расположења преведе само за се или најужи круг својих пријатеља по коју лепу српску песму на немачки језик, којим знађо као и својим матерњим. Тако је пресао и ову лепу песму г. Матровића Ј. Матровића, и ми је доносимо, да је сад сви и читаоци у свом листу, уверени да ће тиме угодити читаоцима признајући им и ову страну Змајеве изузетне дарове.

Песма у оригиналу (штампана у „Долу“) овако гласи:

Била једном ружа једна...

У вајко је била ђерка,
Рашлеше се песма једна;
А са торка звоно једа —
Била једном ружа једна.

А ђ' је можде девојер врлог,
Ил му прерце срца једна,
Другој пружи руку своју —
Била једном ружа једна.

У пркоју со сваки крчму,
А са торка звоно једа —
Била једном ружа једна.

ЈЕСЕН

— СЛИКА ИЗ ПРИРОДЕ —

од

Д-ра Рад. Лазаревића.

Сунце позних јесењих дана позлатило је остатке зеленила, које се овде онде промаља између пожутелога и нестинуће пожвенелог лишћа, а тако је исто бацило своје сјајне зраке на последње полске цветове, који су сведоци скоро минулог лета, али и да више тих сведока, опет се, и покрај сунчана сјаја и ведрога неба, опажа да је јесен отела маха. Цвеће по њивама и градинама цвета последњим цветом, гора није више онако сјајно зелена него је одевена и све се више одева жутим и мртвим листом, али у месту изгубљене моћи стварања, природа је одењула разно дрвље зрелим плодом за многе гладне зимске посетиоце њихове.

Човек осећа јесен још од онога доба кад су ласте скупљале своје аборове по крововима домова и кад су, живо цвркућући, договарале се, како ће на далеки пут топлом југу. Наш поглед се заустављао на њима и једнога дана, кад их је нестало, настало је у нама осећање, да је јесен ту. На лаким ластавичјим крилима одлетела је и наша вера у могућност лепих летњих дана — и ми се чешће питамо: шта ли је напонило ластавице да остане право своје огњиште, огњиште на коме су подигле нова поколења, на коме су неуморним трудом и дирљивом дубоком љубављу одгајиле нове полетарце а сада их одвеле тамо где топлије сунце сија на ведрије небу, где не достиже студен суровога севера и где се у чистоме зраку нихају вите палме.

Ласте могу на својим хитрим крилима да прелете лако шуме и горе, реке и морске рукаце, али неким је тицама то неома тешко а неким је и немогуће којима су крила само помоћ за кретање, јер морају и могу само да прелете с дрвета на дрво, из једног шумарка у други — па и те тице, тако немоћне у лету, остављају своју праву домовину, остављају гнездо, сталии дом тичији, и несољивом силом хитају тамо, где их тоне не само оскудица у храни него и друго што ми још не знамо. На њихову путу прате их многе опасности а колико њих не достигну свога циља, па опет оне иду, без обзира на све то.

За тице се вели, где им је гнездо ту им је и отаџбина; многе тице селиде остављају с јесени своје гнездо, да се опет у њ врате кад га топлије огреје сунце пролећа. Ми пратимо тице селиде невеселим погледом, који се нехотично отима, кад их угледамо како у одређеном и строгом реду једе мети своју, јапљајући се по који пут из висине својим опрошћајним криком, који у многих осетљивијих људи буди суморна осећања и упућује их на сразмишљање живота са одмицањем лета.

На и да нисмо опазили како су нас ластавице остављале и селиде отишле од нас, ми би и по нашим шумама опазили да је јесен ту: њима је овладала нека тишина и само по каткад мало оживе пролазним тицама селидама које из даље журно путују циљу своме. Истина се још види по који дрозд, чвргдајак или која друга тица певачица, али је и њихов број с дана на дан све мањи и све се мање допуштеје пролазним селидама.

У шуми је све тише и често се више пишта не чује до по невад у сутон лубавни крик зелена у дубоким дубравама великих планина, али се по вездан нечује ништа друго до кудаље у стабла и кратки мамак каке тице или се на мах зачује потмуло трактање запланеше јата голранова.

И у реду нижих животиња учинало је велике пустоши приближавање хладнијег доба године. Ова се пустош нарочито опажа на инсектима, који су до скора оглашавали цветна поља и своји разноликим и многобројним тоновима и гласовима живо обележавали карактер летњега доба. Сад су многи од њих завршили кратке дане свога живота, или су потражили склоништа где ће презимити у разним ступњима својега преображаја. Што се још није свесим скрило, виђа се на сунчаним топлијим јесењим данима како облеће око звоцаког цвећа, али се и њихов број смањује сваким

данком — док их сасвим нестане. Ни топлији сунчани дани нису више у стању да поврате минуло лето, и покрај сунчаногa сјаја са ведрог неба опет је све више и више заруделога и пожутелога лишћа, тишина је но горама све дубља а често натмурено небо и ситна киша јасно показују моћ јесени. Од веселих певачица но шуми није остало готово ни трага, а од других тица остале су само оне, које никад не остављају своје гнездо. Од нижих животиња опаза се но неки *Вилин коњић*, који по сутону брзих унакрсних летом просеца ваздух или се опаза какав лептир како суморним летом облеће око каквог заосталог цвета.

Ситније тице замиче добеглe су из својих збуњонаа, шума и лугова у села и градове и својим цркутањем оживљавају мртве градине. Сем њих чује се у сутон промукло грактање гавранова који са усамљених поља лете топлије леглу своме или се чује хрканан крик чавка, које се у густим јатима и немирним летом прављу на повиште.

Тако све више и више нестаје бурнога живота са наших поља и гора; природа се спрема сасвоме преображају, али опет у борби јесени са зимом отме се по који леп и ведар дан и сунце се појави на чистоме плавоме небу; копрена сива магле, која је покривала и гору и долу, расула се је пред јарким сунчаним зрацима. На сваком травњаци и заосталом листу блистају капи росе у разним бојама — али опет зато видимо, да је већ ту дивна али сетна природна појава: *листопад*. Са многих грана одваја се лист по лист и полагано пада на земљу. У гори већ шушти опало и увело лишће под нашим стопама и ово шуштање буди у нама нека осећања, која нам је у ствари да разгони на светлост сунца са октобарскога неба, на по који усклик какве наше тичице зимице, а још мање сутонски крик ждралова, који у правилноме реду и одмерено лете далеко, далеко од нас.

Брзо нестаје и лених јесењих дана; они су све ређи а облачни и натмурени дани све чешћи и чешћи. Магла обавија целу природу и лишће већ гомилама пада на земљу; поља су са сама опустела, оголело грање њиха студени северац и знажди песму заставља живота. Живот је сведен на најмању меру. — —

Пре него што закључимо ову туробну слику у природи морамо се сетити и њене лепше стране, управо њене појезије. Покушаћемо да је опишемо:

Јесење је јутро. Ветар дува мало хладније и први сунчани зраци падају на росну земљу. Ми смо у пољу и докле год погледа допире видино и више и ливаде, и стрњике и жбуњаке покривене сребрнастом мрежом на којој се блистају капи јутарње росе. Ко је плео ову мрежу, каква су то вредна ткачи, који су за — цигли једну ноћ тако фином ткивом оденули шибље и рудине? Сигели су је милиони ситних паукова, спремајући се вредно којим ће, како засија сунце, да испуне ваздух свиленим концима, који се полагано крећу и понегде закаче за какву грану или шибљику и тако дешрпају док их ветар не скине или их киша не спере. То су *свилене* — бабино лето — које у прве јесење дане сусрећемо на сваком кораку. Њима су разни народи давали не само имена него и пророчиле значаја. У нас се зову *свилиње, бабини конци*, можда још и другојаче. Немци их зову „Маријини конци“, Французи „конци девичини“, Талијани „богородичини конци“ итд.

И у старини се спомиљу ови свилени јесењи конци и по једном старом писцу приписивали им је веома несрећан значај, јер се тврдо веровало, да кад се они појаве, онда је сигурно и ужасна куга на прагу. Овакава веровања као да данас више нема, али има у неких народа другачија празноверица, које су тако исто без основа као год и веровање у вест између куге и јесењих свилица.

Ни појезија није пропустила да што год не каже о њима. Један песник и савременик Шекспиров назвао је јесење свилице *мекане хрсетање откане од сухе росе*; ово је, истина, појетична мисао, али је очевидно погрешка. Шекспир их спомиње само на једноме месту и то онде кад Јулија са младачким лаким кораком ступа у Лоренцову ћелију на тајно венчање са Ромеом:

Ко љуби — ма појездио и свилом јесењом,
Која се по сунчаном леђуја зраку,
Она га носи, јер је жеља пуста само!
(Ромео и Јулија, акт II сц. IV).

Могла би се написати књига о разним веровањима и сентименталним тумачењима ове просте природне појаве — јесење свиле, али у свему је најчудније што су и сама природњаци, чак и у почетку овога века, придавали јој значај који јој не припада. Једно је неоспорна истина, да су јесење свилице знак јесени, и ретко их кад има у другo доба године.

Морамо се уништити: зашто се готово у свиу народа придаје неки особени значај овој тако обичној свакогодишњој појави? Тајанственост постајања, летење по мирноме ваздуху, знак јесени, сигурно су узрок овоме. И питање, где нестаје тих свилених конаца, иницу ли каквога циља — занимало је многе природњаке и лајнике а на она питања разно је одговарано. Најнероватније је, да ткаче ових свилица гони оскудица у храни да се на своме предмету носе даље, где је мање гладних раденика и зато се по тихоме ветрићу пуштају да их он носи и расипље по већој области. Кад нестане последњих лепих и топлих јесењих дана а духне хладнији ветрић и спусти се ситна измаглица, онда их носи ветар до прних дрва, до пре шуме; где невидљиви ткачи у пукотинама стабала или испод коре налазе удобна стана за зимовање.

*

При крају сно јесењих дана. Небо је покривено сурим облацима који журно јуре од запада истоку, ветар их гони на брзи лет, магла се спушта на земљу и кроз маглу једва се провиди зато чавана, које једва чујним летом лете усамљеним њивама да потраже хране.

Ветар сваки звиждн и разноси опало лишће са расхлађене земље; из облака мења се са измаглицом и по који прамен снега...

Ни у шуми ни у пољу нема више ни трага досонрашњег бурног живота — све је готово изумрло. Не чује се тичији поздрав свитању дана, нити њихово тихо певање у сутон; сутон је сада нема, само ветар сваки час и котрља сухо лишће по готово замрлој земљи. По некад кликне кобац суморно и загњури главу у нарогушено перје, па је затим све мирно, сем ветра, који и даље хуји, њиха оголело грање и у ковитлац окреће сухо лишће.

Готово је цела природа легла да се одмори, да спреми клицу будућег живота; али она није мртва, она је пуна живота и ако је тако привидно успавана. Вредна ратар бадно је сему у земљу и сад чека да се дигне бели покров са његових њива и да сунчани зраци пролећа богато награде труд његов — али за сад још ветар душе, сухо лишће шушти, прва пламенови снега падају на земљу. Јесен је при крају своме.

ШТА ЋЕ БИТИ НА ЈОСЛЕТКУ...

Шта ће бити на јослетку
Од чаробног мога сања,
И од надâ и од жара,
И љубави без престанка?

Шта ће бити... хујава снова
И нахорја крстић мали,
И на крсту дво, три суве, —
Вино нема да ме залиј.

А сувише тошло греје,
Опет шапће цветак цветку;
Све је мирно и весело, —
То ће бити на сиротку.

Милорад Ј. Митровић.

НИЗ ВОДУ

Лађа је лагано прилазила обали. Кроз јутарњи сумрак само се чула неједнака лупњава точкова о воду, помешана с узвицима неколицине ужурбаних путника. Свеж јесењи ваздух на далеко је носио гласе.

Господин Иван Петровић уђе међу првима, носећи малу торбу у руци. На први поглед учини му се, да нема оних које он тражи, те застаде оклевајући, али у исти мах чу, десно од себе, како га неко француски поздрави:

— Добро јутро, госп. Иване.

Он се радосно окрете и виде пред собом једног старог господина и једну младу девојку.

— Добро јутро, г. професоре, добар дан, госпођице. Већ сам био помислио да нисте на лађи....

— Врло је лепо што сте пристали да нас пратите низ српску обалу, рече стари господин љубазно. Ни ја, ни моја кћи не знамо ниједан од језика који се у овим крајевима говоре, па би нам без вас било врло незгодно. Хвала вам.

— Немојте ми, молим вас, ништа захваљивати. Кад сам добио ваше писмо којим ме позивате да путујем с вама мало низ Дунав, био сам цео дан радостан. Две године су већ прошле како сам се вратио кући из Француске и за све то време нисам никако остављао Београд, па сам се већ зажелео да мало путујем. А лепши пут но што је овај не може се овде код нас наћи.

Босанка. Сликао *Ђорђе Вашгаг.*

Лађа се међу тим опет крену. Први зраци сунца које тек што се било родило плаштели су на мирној површини Саве. А горе високо дизао се Београд.

Стари господин Бернар седео је на једној лакој столици и посматрао све око себе са радозналошћу странаца путника. Његова кћи стојала је крај њега, наслоњена на ограду.

— Хајдемо горе на кров, одавде се не види добро, рече г. Иван. Кћи једино пође; старца је мрзело да устаје. Лаганим корацима упути се она крову, млад човек за њом. Откако су се састали још ниједне речи она није казала, осим поздрава.

Кад се успеше горе, млада девојка приђе огради и стојећи посматраше брегове поред којих су тада пролазили, бацајући с времена на време по један дубок поглед унапред, низ Дунав. Гледала је мирно око себе, и ништа ни на лицу ни на целом држању није показивало што мисли.

Г. Иван је гледаше са стране. Обучена сва у бело, она је горела у светлости, окупана сунцем. Њезина густа црна коса чудновато се сијала, црвена по некад као пламен. Танка, бледа, у пола развијена, она је личила на неку старинску слику младе властелинке.

— Како је леп дан.

То су биле њезине прве речи. Просто изговорене, тамним али пријатним гласом, оне су звучале тако искрено, тако убедљиво, да г. Петровић, који је дотле само у њу гледао, и сам на једаред осети како је све лепо око њега и како је све весело. Он ипак не одговори ништа, не хотећи да је узнемирује.

— Што тако ћутите, господине Петровићу?

— Не знам ни сам, госпођице. Ваљда зато, што ми је цео овај предео познат, те га не гледам истим очима као ви. Једино што у њему ново налазим то сте ви.

— Боже мој, па и мене познајете.

— Познајем вас и не познајем. Променили сте се.

— Да, порасла сам, рече млада девојка, осмехнувши се.

— И порасли сте, да, али сте се нарочито променили, иначе. Пре две године, када сам вас оставио, били сте још дете, девојчица са спуштеном косом....

— И кратком сукњом, реците слободно; зашто застајете? рече она и несташно се насмеја.

Насмеја се и он, па настави:

— Не буни ме та промена, нити ме чуди. Али ми незгодно пада то, што не знам како да се сада наспрам вас понашам. Пре две године ми је лако било: задиркивао сам вас по цео дан, сећате ли се?

— Сећам се, још како. Колико сам пута плакала од једа!

— Нисте имали право.

— То знам и сама, али нисам могла друкчије. У осталом, ипак смо зато увек били врло добри пријатељи, јел'те?

— Да, да... Надам се, да се, што се тога тиче, ни шта нисте променили, и ако су већ две године прошле како се писмо видели. Знате и сами: растанак или убије пријатељство, или га још појача.

Она не одговори ништа. Наслонила се једном руком на ограду, придржавајући другом свој велики венецијански шешир на глави, па је полузатвореним очима гледала на леву обалу Дунава, по широкој пустој равници, поплављеној сунцем. Рогоз се нечујно лелујао. Више њега дизала се лака магла у неправилним, фантастичним прамеповима, час љубичаста, час плава. Поглед се ни на чему не зауставља, нигде ни тице, ни цвета, само се по каткад у даљини канда појаве кровови малих сеоских кућа, па опет брзо нестану. Сунце је све јаче сјало: спремао се топал јесењи дан. Топал, јесењи, златан дан, као што их има само у нашем крају.

— Хајдемо доле, отац је сам.

Он ћутећи пође за њом, нерасположен, а ни сам није знао зашто. Старац је седео на истом месту, с дебелом књигом у руци.

— Седите овде крај мене, рече он. И одавде се све врло лепо види, зар не? Мадлено, што не седнеш? У друштву се и боље гледа. А ви, г. Иване, причајте нам сада штогод.

— С драге воље, г. професоре, само кад бих знао шта.

— Причајте ма о чему, ви то врло лепо умете, рече Мадлена, седнувши крај њега.

Он је изненађено погледа: није се сећао да јој је икада ишта приповедао. Шта хоће тиме да каже?

— Па причајте нам о себи, како сте провели ове две године, шта сте радили, понови стари господин склапајући књигу коју је читао.

— Радио јесам, много. Имам доста ђака, па ми они задају посла и сувише. Осим тога радио сам још и друге ствари....

— Пишете још приче? запита га Мадлена.

Он је опет зачуђено погледа, као и мало час.

— Откуда ви знате да сам ја у опште икада писао приповетке? То вам никад писам казао....

— Али сте можда казали ком другом; тек, ја знам. Знала сам већ одавно.

— Ви канда знате ваздан ствари о мени, госпођице. Сад шта му драго. Јесте, дакле, писао сам и пишем још. Сад баш довршавам једну велику, велику приповетку, која се и мени самом допада. Ако хоћете, превешћу вам је, да је и ви читате.

Он се насмеја из свег грла, па онда окрете разговор на другу страну, причајући им о себи, о својој отаџбини, распитујући за некадашње познанике из Париза, задовољан што може да се за часак опет врати у то старо доба, пуно тако пријатних успомена. А отац и кћи казивали су му наизменце све што је желео да зна, подсећајући га на лица која је готово био заборавио, оживљујући у њему слику која је у последње доба почела да се мути. Млади човек при томе осети колико се и он сам променио за то кратко време, откако су се растали. Скоро је све то било, и опет тако давно. Како је тада весео био и млад! Где је све то сада? Зашто се човек тако брзо мења, неосетно, без потреса, али стално?

Стари господин Бернар, тај се ништа није променио, то је било очевидно. Добар, љубазан, предусретљив, онај исти, који је Ивана, свог ђака, странца непознатог, увео у своју кућу у породицу, онај исти који му је до сада толико пута био на руци.

Остадоше тако у разговору цео дан. Иван гледаше са задовољством у младу девојку. Била је час весела и насмејана, час канда замишљена: изгледало је као да се она мења заједно с пределима кроз које су пролазили. Слушала је пажљиво све што је он говорио, упадајући му по некад враголасто у реч, па би онда наједаред, без икаква разлога, ћутећи устала са столице, наслонила би се на ограду и гледала далеко, далеко у напред, у непознат крај.

Давно је већ нестало равница. С обе стране дизали се брегови, сви налик један на други, и опет сви различни. Дунав, све ужи, хујао је ломећи се о камење, а с обале замишљено је гледало по које сељанче у пенушаву бразду иза лађе.

Време је брзо пролазило, а они то нису ни опажали; изненадише се, када се поврх шума поче да хвата неразговетан, плавичаст мрак.

После вечере г. Бернар оста унутра, а Мадлена и Иван попеше се опет на кров. Ћутећи су гледали у фантастичне слике што су се ређале на обали. Све је било тако тихо, тако мирно, да се дуго ниједно не усуди да проговори.

— Господине Иване, хоћу да вас нешто питам, али молим вас, да ми искрено одговорите, рече млада девојка, примакнувши своју столицу њему ближе.

— Хоћу, госпођице, ако само будем могао.

— У чему сам се ја то променила? Шта сте јутрос тиме хтели да кажете?

Он јој у први мах ништа не одговори, већ је зачуђено погледа у очи, не би ли јој на лицу познао откуда јој наједаред то питање. Али не могаде ништа видети: био је већ густи мрак, а месеца нигде.

— Ништа особито писам тиме хтео да кажем. Свако се мења....

— Да, али сам се ја можда ипак мање променила, но што ви мислите. Можда ме пре две године нисте довољно ни познавали.

— Познавао сам вас онолико, колико је то било могућно у приликама, у којима смо се налазили и у колико се у опште једна млада девојка може да познаје.

— Ко зна? Код нас је у кући било увек много света, моја старија сестра, две рођаке. На њих сте, наравно, више обраћали пажњу, јер су све биле старије од мене. То је управо и било ваше друштво, ја сам била још сувише млада.

Ивану се учини као да је у њезиним речима било прекора, а у гласу горчине. Ипак ништа не рече, чекајући радознало шта ће даље да каже. Она настави.

— Да, носила сам кратку сукњу и тиме је све речено. Али да су нешто сада моје рођаке и моја сестра овде, да ли бисте и онда нашли какве промене на мени? Зацело не, и ако више не носим расплетену косу.... Ако променити се значи заборавити, ја се ништа нисам променила. Ја све из тога доба памтим. Сећате ли се оног лета пред ваш полазак што смо га сви заједно на мору провели? Сећате ли се оних шетња, сећате ли се оне буре, сећате ли се свега?

Глас јој је био тако чудноват, да су и најобичније речи у њезиним устима носиле на себи неку тајанствену дрож. Говорила је са слободом и отвореношћу, коју само младост даје. Сећала се свега, сваке ситнице, показујући тиме како је често на то мислила. Причала му је њихове заједничке шетње са најнезнатнијим појединостима: сумрак који се приближавао, бескрајно, неизмерно небо које се лагано спуштало, сву лепоту летњег дана који нечујно умире. А он је ћутећи слушао, чудећи се откуда она све то тако памти, назирући кроз њене чаробне речи причу у којој су

њих двоје били најважније личности, сањајући о срећи поред које је прошао затворених очију, постиђен што све то није сам још онда видео. Сваки час хтео је да је прекине, па је ипак ћутао, јер се бојао да каквом неумесном примедбом не покаже како је све разумео. Она је све тише говорила, све тише придржавајући руком своју луду косу, коју је непрестано мрсио неки далеки ноћни поветарац. А кад ућута, Ивану се учини као да се пробудио из чудноватог, дивног сна.

— Гледајте како је ово лепо, рече он и показа руком на десну обалу.

Далеко, далеко, више једне тамне горе, појављивала се нека тајанствена светлост у широким зрацима који су покривали све висове, остављајући долине још у већем мраку. Велики, пун месец лагано се дизао на чистом хоризонту.

У тај мах, зачу се отегнута, јасна песма с предњега краја лађе.

— Који је то језик? Ко то пева? запита млада девојка.

— То је мој језик; не знам ко пева, неки путник....

— Чудновата песма. Да слушамо.

Иван одмах познаде босанску сетну песму и ако је никада дотле није био чуо. Старинска, невесела песма, пуна необјашњиве туге, сва испрекидана.

— Хајдемо на предњи део да видимо ко је то, предложи Мадлена Ивану.

На степеницама сретоше госп. Бернара који пође с њима, те идући све за песмом, која се још једнако чула, одоше сасвим напред, на сам кљун. Ту спазише на поду, крај једне велике гомиле наслаганих сандука и котарица, око двадесет младих људа у босанском оделу, и у њиховој средини једнога старца, сигурно хоџу. Певач је и даље певао, али није кроз мрак могло да се види ко је, и ако је месец био већ високо. Иван им приђе и запита их куда иду. Они испрекидано, неповерљиво испричаше, да остављају Босну што им се неће да служе војску под садашњом управом, да иду у Цариград, у Азију, за навек. И стари хоџа климну на то главом као да хоће да каже, да је ваљда тако суђено, а исти певач поче тихо да пева другу песму.

Сви троје вратише се опет горе на своје место, Иван невесео. Жао му је било тих људи, који су му можда били какав далеки, далеки род, јер су и његови стари били из Босне. Зазор му је било да странцима прича историју тих сиротиња, знајући да не могу осећати њихове јаде и да их не могу разумети. Зато поче готово шапћући, из страха да га не изда глас, угушујући све у себи што би могло да изгледа као огорченост или бол. Причао им је све редом, што су знали, што нису, мирно као да га се све то ништа не тиче. Њихова пажња и њихово ћутање давало му је све више слободе. Ни сам није спазио, да је из садашњости прешао у прошлост, казујући им како је некада ту била велика српска држава и како је пропала.

Ну наједаред ућута. Чудноват умор обузе га, нека неодољива потреба да окрене разговор на другу страну. Али не могаде ништа да нађе а после неколико обичних речи, сасвим незначајних, г. Бернар устаде.

— Доцкан је. Хајдемо доле.

При растанку Мадлена рече нешто оцу на ухо, па онда пружи Ивану две златне паре.

— Подајте ово, молим вас, сиротим Босанцима, а ако питају ко им то даје, слажите их; реците једна Српкиња.

И пре но што је Иван ишта могао да одговори, они обоје одоше у своју кабину. Оде онда и он доле, па уморно леже да спава, трудећи се, да ни на шта не мисли. Лупњава точкова није му сметала, љуљање лађе опијало га је и сан ипак не хтеде одмах да му дође. Дуго, дуго лежао је тако, док се најзад не помешаше сви утисци од тога дана у једном дугачком, пријатном сну, у којем је разговарао с Мадленом целу ноћ.....

Сутрадан устаде рано, весео и задовољан. Лађа је стојала уз обалу, на некој малој станици. Путника није било, само неколико дечака уђе с котарицама свежега грожђа. Он купи најлепше што нађе, па га однесе и даде Босанцима, заједно с новцима; немаде времена да се дуже с њима разговара, јер виде горе на крову Мадлену, те се одмах врати.

Она му се учини још лепша но јуче, лепша но ноћас у сну. Хтеде то да јој и каже, али се уздржа. Нашто?

— Ово није више српска обала, рече после поздрава.

— Кад смо прешли границу?

— Не знам тачно ни ја, ноћас.

Девојка се окрете задњем крају лађе, која се у тај мах опет лагано кретала, и гледаше замишљено у даљину, на српску страну. Затим запита:

— Ви ћете с нама само до Ђурђева? Даље не можете? Кад стижемо тамо?

— Вечерас, око поноћи. Како брзо време пролази....

Она га погледа право у очи, па климну главом.

— Да, брзо пролази, настави Иван, тако брзо, да ће ми, кад прексутра опет будем био у Београду, све ово изгледати као сан.

У тај мах појави се пред њима г. Бернар. Иван ућута и разговор оде на другу страну.

Иван се осећао весео и ако га је стално, као какав потајни бол, мучила помисао на скори растанак. Зашто време тако лети? Растаће се, а неће имати прилике да јој каже све што се у њему дешавало. То га је бацало у неисказано очајање. Шта да ради? Зато се и сам чудно откуда му толико снаге да цео свој немир прикрије и да у привидној безбрижности, у веселом разговору проведе цео дан.

Једаред се у мало не издаде. Више пута у разговору отац Мадленин спомињао је неког човека, којега се он није сећао.

— Ко је то? запита Иван.

Светислав Јовановић
СРПСКИ СЛИКАР

Г. Бернар не одговори ништа, већ се насмехну, погледавши у Маделену, а она канда неприметно поцрвене. Иван се учини као да се нешто крај њега сруши и ипак, с очајним напором, поче да им прича неку веселу причу,

— Још само неколико сати, говорио је у себи, па ће свему бити крај.

А при том није ни сам знао шта осећа, да ли радост или бол.

Лак ветрић са обале доношаше је нејасне звуке оближњих села, над којих је лагано залазило сунце. Вече је долазило, а Иван је био све немирнији.

Одмах после вечере хтеде да предложи да иду горе на кров; неколико је пута био заустио, па не сме де. Ако и отац неће? Маделена је равнодушно седела, с мислима далеко. Он се најзад усуди:

— Вече је тако лепо, хајдемо горе.

Маделена сама неће, страхујући горе.

— Шта ли ће сад да буде? питао се Иван, а срце му је лупало као манито.

Кад су били горе, он се готово покаја. Није тачно знао ни шта хоће да јој каже, ни како да почне. Очајнички је тражио ма шта, ма какав почетак, али све узалуд. Кутање би и даље трајало, да га Маделена не прекину:

— Мени је данашњи дан још брже прошао но јуче, рече она и звук њезина гласа даде му наједаред све што је дотле узалуд тражио.

— И мени, мени још брже. Никада до данас нисам тако јасно осетио, да време онда баш најбрже иде, над бих га рад задржао. У осталом, свако ужикује, на и дуго трајало, кратко изгледа. Не знам ни сам шта да мислим: чини ми се да сам сад ушао у лађу и да сам ипак већ тако давно с вама заједно. И тек кад вас будем крој неколико сати опет остапио, осетићу истину. Свако се задовољство скупо доцније плаћа.

Он за часак ућута. Осећао је и сам, да му глас чудно звучи у тишини.

— Живот тако брзо пролази; ко зна кад ћемо се опет видети? Ви идете на једну страну, ја на другу, можда се никад нећемо више ни срести. И ништа не помаже: што мора да буде, мора. Доцније, кад останемо, срећа се само мери по богатству успомена. То ме тешп. Ако икад буден пролазно овуда, све ће ме на овај наш пут подсећати. Не само то: свако вече, са истим оним попетарцем, са истом оном тишином, истом светлошћу стално ће да ме опомиње на вас....

Он је говорио све тише, ни гледајући је, с очима управљеним у мрак. Његове ређене речи опијале су га тако да готово није знао шта говори.

С десне обале, с једног крша, падао је шумно у Дунав невидљив поток, неајући дивљу баладу у ноћи.

— Слушајте, рече Иван и наслони се крај ње на ограду. Мени изгледа да јасно чујем речи, неке стихове које сам канда негде читао. Зар не?

Она махну главом.

— Ви говорите чудне ствари, г. Иване.

— Не, госпођице. Ако вам све ово чудно изгледа, то само значи, да ја не умем да кажем што осећам.... Чини ми се, да у дољини, са свију страна, чујем неку песму непознату, која о вама говори и о мени. Чујем што никада још нисам чуо.... Изгледа ми, да сам све ово што се сада са нама дешава, већ једаред доживео, у истим приликама, с истим појединостима, с истом тајанственошћу. Или сам можда све то некада сањао, или читао у каквој старој, за борављеној књизи. Ко зна? Можда сам некада, у прошло доба, живео већ једаред исти овакав, канав сам данас, овде у овом крају, горе високо на каквом брегу, с вама заједно. Тада сам срећан био, али је доцније све то прошло; још се види растурено камење од нашега града. Све је давно нестало; једино још живи у мени успомена на те дане, покривена густим велом. Сећате ли се и ви свега тога?

Маделена ништа не одговори.

— Хоћете ли да вам причам једну причу? запита је он готово шапћући, гласом којим говоримо сами са собом. Био некада млад везир, па се кренуо да срећу тражи. На пољу срете једну девојку и запита је за пут. Она пружи руком у дољину, он оде и никада се више не врати. Срећа, то је била та девојка.

Он ућута и први пут, после толико времена, усуди се да је погледа. Ништа у животу не могаде да заборави њено лице, бледе но обично, чудновати блесак месечине на њеној коси, ни њезин стас, ни најситнију бору на хаљини, ни најмању сенку око ње. Стајао је тако крај ње, чврсто наслоњен на ограду, јер се бојао да не падне, осећајући како јој тело дрхти као лист. И време је тако пролазило..

Звоно страховито звонили на предњем крају лађе.

— Стигли смо, рече он и оде доле с Маделеном.

Никада се доцније није могао да сети, шта је све још говорио с њоме и са оцем јој, ни како се опростио, ни како је изашао. Био је толико јак, да се за лађом ни окренуо није, корачајући напред у мрак, тупо и укочено, као човек које је умрло неко. Није знао ни колико је дуго чекао на железничкој станици, ни како је ушао у воз. И тек када се нађе сам у вагону, тек онда осети, да је сада свему крај. Лежао је ту, као човек који се дигао из тешке болести, а очи му је склапао бескрајни умор, налик на смрт. Отишла је и никад је неће више видети! И та једна мисао, успомена на њу, убијала је у њему све друге жеље, све снове и све наде, за увек, за увек..... Цео живот и цела његова будућност изгледала му је као маглом покривено гробље.

— Маделено, никада те више нећу видети!

Никада! Он метну лице међу руке и заједа као дете, он који није могао да плаче ни онда, кад му је умрла мајка.

Винко Зилић.

У ВЕЧЕ

Слушам благо небесне звуке,
И гледам вечерњи, тихи сјај;
Мирише поља и дуже,
Мртва је тишина у бескрај.

Не дрхћу трагичне јаде...
Сруј је мио звездани крик
А мантл траже облаке,
Замишља шкорп, буру и врак!

Стоваљанин.

ФЕДОРА

од

АЛФОНЗА ДОДЕА

I.

— Франсоа, ево Господина Вељоша!

Франсоа ди Брео, на овај жанахан глас своје младе, лите жене која се појави међу цвећем на перону, диже се с траве на којој се играо са својом керцицом и пође према госту, пружајући му једну руку а другом придржавајући

на свом рамену дете које се смејало и праћакало по ваздуху својим ножицама у ружичастим ципелицама.

— А, то је Господин Вељон... е лепо ћемо га дочекати... Срамота, три месеца не доћи у Шато Фреје, нити се бар једном јавити...

Нервозно рукујући се пришом изменише ове две три речи, али све до доручка два пријатеља ни једнога тренутка не остадоше сами. Кад је дојиља однела „Госпођицу“ која је сву своју љупкост показала госту, требало га је провести по имању које се јако променило и поленшало

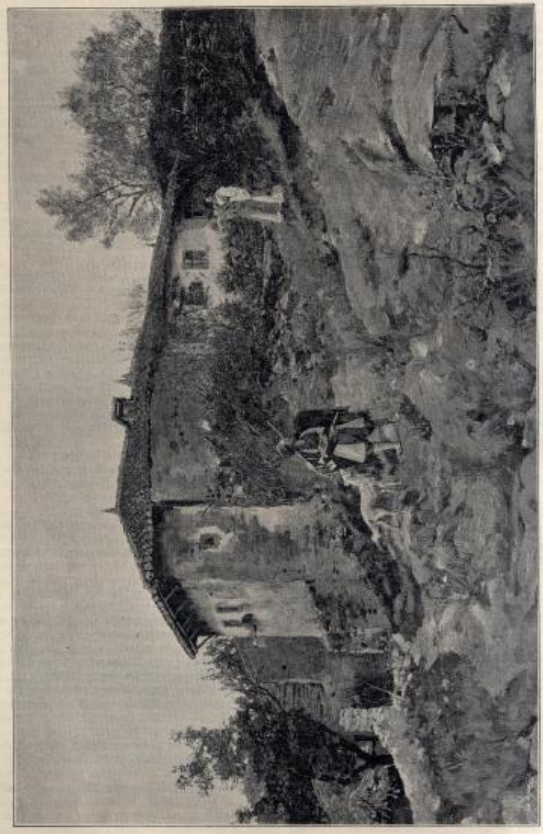

Полвазк у лов. Слипао *Светислав Јовановић.*

Он стаде пред степеницама изненађен узнемиреним и киселим изразом, нечим збуњеним и плашљивим на округлом, добродушном и бркатом лицу његова најбољег и најстаријег друга из младости зато што је морао да лаже.

— Имаш са мном да говориш?

— Имам... али не пред твојом женом.

ових последњих месеца. Овај Шато Фреје, чије је име носила породица Г-ђе ди Бреo, био је врло стара зграда, пола замак, пола фабрика шећера, којој се с једне стране дизао велики, темељан торањ а с друге простирао озеленели парк, где се димио огромни димњак на недогледним њивама са пшеницом, ражи и цвеклом. Да није било оно

пурпурног светлог круга који је сваке вечери Париз палио на хоризонту, човек би мислио да је накрај Артоа или Солоње. Овде су живели, има две године, од своје свадбе, маркиз ди Брео и његова млада жена, његов „мали Шато Фреје“, како ју је звао, у самоћи исто тако потпуној и искључивој као што је била њихова љубав.

Баш кад су хтели сести за сто, дође дојкиња и одазва Госпођу к детету.

— Прави вам-је тип ова дојкиња, рече млада мати не узнемирујући се ни најмање, ова бојажљива сељанка... од које никад немате мира... Молим вас, Господо, доручкујте, немојте чекати мене.

И дижући се иза стола, љупко се осмехну сигурна у своју срећу. Чим изиђе, одмах муж упита:

— Шта је?

— Умрла је Луја, одговори пријатељ озбиљно.

Франсоа не разумеде у први мах.

— Па да... Лулу... Федора, знаш.

Франсоа нервозно зграби пријатељеву руку преко стола.

— Мртва! знаш ли сигурно?...

И кад пријатељ поново главом озбиљно потврди, ди Брео не уздахну, него викну као да му се какав терет скинуо с душе:

— Једва једном!

Био је тако свиреп и егоистичан овај усклик од радости због смрти... нарочито једне жене као што је била Федора... славна глумица, којој су се сви дивили и за којом су сви жудели, и коју је он шест година имао на својим грудима, тако егоистичан да се он сам застиде и трже, објашњујући:

— То је доиста ужасно је л', зар не? Али кад би ти знао колико ми је она несреће задала кад смо се раставили, својим лудим писмима, својим претњама, својим непрекидним стајањем пред мојим вратима... Шест месеца пре моје женидбе, десет месеца, петнаест месеца после, живео сам у страху и трепету, мислећи само о убиству, самоубиству, витриолу и револверу... Она се била заклела да умре, али најпре да поубија све... човека, жену, чак и дете ако га имаднем. И за онога који је њу добро познавао те претње нису биле ни мало невероватне. Ја нисам смео никуда извести своју жену, нисам смео изићи с њом пешке без бојазни од какве смешне или трагичне сцене... И зашто то? какво је право она полагала на мој живот? Ја јој нисам ништа дуговао, бар ништа више него други, толики други... Сувише сам био само обазрив, то је све. А потом био сам млад, и не из њеног списатељског и глумачког света. Очекивала је више од мене... можда да је узмем, да јој дам своје име... и то је бивало. Ах! сирота Лулу, ја се не љутим више на њу; али колико ме је намучила!... Моји су се пријатељи чудили мом тако дугом брачном путовању; они сад могу разумети и то и зашто сам се, у место да се вратим у Париз, затворио овде, наједанпут тако страсно заволевши економију. Па и овде нисам био миран: кадгод би звонце на капији с друма зазвонило неома јако или у необично доба, моје би срце у грудма залупало брже, и ја бих рекао:

— Ево је!

Вељон, слатко и с великим апетитом доручкујући, нажљиво је слушао ово поверљиво причање, сваки час прекидано долажењем и одлажењем послуге, и на крају с прекором рече Франсоу:

— Дакле, сад ћеш бар моћи мирно спавати... она је прекјуче умрла у Вису-у код своје сестре, код које се склонила пре три до четири месеца, кад јој се болест погоршала.

Ди Брео с болом задрхта... Болесна, и то ту код њега, једва на неколико миља, а он ништа не зна...

— Како си то ти дознао да је она овде?

— Сама ми је писала да је посетим. Нашао сам је у кући сасвим буржоаској, сасвим супротној њеној природи, код Марије Федор, некада награђене трагичарке у консерваторијуму, сада Г-ђе Ретубл, жене бележника из Висуа.

— Али оне су се мрзиле...

— Лулу је била неправедна. Она се је љутила на своју сестру што се одрекла позоришног живота и удала за ђака кога је заволела још за лених дана у консерваторијуму.

Ди Брео се стаде смејати:

— За ђака?... Којег? Имала их је преко двадесет.

— Узела је само једног, Господина Ретубла, чији се бележнички грб, већ не знам колико генерација, сија на најлепшој кући у Висуу. Ту сам нашао твоју некадашњу љубазницу.

— Зашто ми ниси о том ништа говорио?

— Зато што си ожењен, што волиш своју жену... Сва ова прошлост није могла имати никаква интереса за тебе... Али, данас...

Вељон стаде један тренутак, потом настави хладно као и увек, док му је велики прим брк дрхтао:

— У три сата је пратња... Ја се надам да ћеш тамо бити...

Франсоа ди Брео није имао кад да одговори; његова жена у тај пар уђе, али не онако задовољна као мало час: у дну њених лепих очију слутила се нека брига. Овога пута дојкиња је имала право: капци у детета и његове ручице биле су у ватри.

— О, није ништа, додаде живо мати, погрешно разумевши узнемиреност и запрепашћење које је владало за столом.

— Зато нам то и не задаје бригу, рече муж; али сад дознадох за смрт... једног мог доброг познаника

— А кога то?

Вељон притече у помоћ свом пријатељу. Тицало се, рече, једног њихова старог друга из колежа Луја ле Грана, Ђорђа Хофера, код којега су у својој младости често доручковали недељом... Његови родитељи, велики фабриканти пива, имали су своју фабрику, с друге стране Сене, у оним недогледним равницама које се простиру све до Монтлерија. Ту је он умро, ту ће га и сахранити.

Госпођа ди Брео погледа свога мужа:

— Ти ми ниси никад говорио о том Ђорђу Хоферу?

Овај одговори:

— Та одавно га нисам видео.

Вељон додаде врло озбиљно:

— Свеједно... добро ћеш учинити ако дођеш.

А жена ће рећи још озбиљније:

— Мораш ићи, пријатељу.

Глас пун сажаљења, благости, којим то изговори, дирну их обојицу. Сат доцније дотакоше се тога у разговору, возећи се железницом у Живизи, одакле почињу висуска поља.

— Зар ти мислиш да она није ништа посумњала? запита Вељон.

Ди Брео је доиста мислио да није.

— Она би ми то казала, тако је то чиста, нежна душа, неспособна да ишта сакрије... Федора би ми каткад говорила: „Ја сам честит човек, на ме се можеш ослонити“. Честит човек, то је истина, али и ђаволска жена, која је рођена у великој сиромаштини и управљајући се само по својим девојачким и глумачким инстинктима, држала да су све жене као она, и још глупље и горе, и хтела је и мене да о том увери... Да нисам срећом упознао своју малу Шато Фреје и да се нисам одмах заљубио у њу, бога ми... ја бих је можда напослетку узео.

— Не би била дуго с тобом, рече Вељон тихо и са жалостивним осмехом. Сирота Луја, већ јој је тада било откуцало.

— Но од чега је умрла? Ја сам је оставио сасвим здраву, у пуној снази.

Пријатељ налакћен на врата и гледајући напоље, пропусти испод својих бркова: исцрпеност... запуштен катар... управо се и не зна. Потом су обојица ћутали све до Живизна.

— Сиђи, рече Вељон, одавде ћемо пешке.

Испод јулског неба, жарког и белога, као да се сунце растопило, пружао се у недоглед царски друм, као што се и данас зове, засађен кржљавим брестовима и споменицима. Погдегде дуж јарака обраслих малом и спрженом травом,

споменик од камена или крст од гвожђа подигнут за спомен, обележавао је место на ком је тај и тај, вртар одатле и одатле, у Сен-е-Оазу, враћајући се с париских пијаца умро, прегажен точковима својих кола.

— Умор или пиће, каткада обоје... промрмља Вељон.

Ди Брео ће на то одрешито:

— Кад спомену пиће, шта се чује о оном музичару Лујзину? Знаш оног Деварела, капелника, који ју је напослетку утешио у њеном удовању? Прича се да су се тукли и опијали апсентом свако вече.

Вељон се напрасито обрте;

— Ко је то казао? Ко је то видео? Па и да је тако, шта је с тим? Федора је ипак била уметница с великим талентом, лепа и добра девојка, која те је волела како је најбоље могла, и то зацело преди ово два три сата што јој данас поклањаш...

Пошто су прешли царски друм, пријатељи се упутише једним од оних безбројних сеоских путева, врелих и пуних наслагане прашине, што се укрштају и губе у недогледу у овим пољима засејаним ражју и пшеницом која се сија и трепери на сунцу. Земља је горела. Ту и тамо шиљак од звонаре, ред дрвећа, или какав бео зид који је блештио, прекидали су једнолику линију хоризонта, али пут којим су они ишли никад није водио пут онога звоника, пут ове зидине.

— Да ми не залутамо? рече ди Брео своме другу који се био зауставио код једног путоказа на раскрсници.

Вељон га умири; он је врло добро познавао пут из Висуа у Шато-Фреје, пошто га је ту скоро прешао заједно са Лујзом.

— Јер, замисли, драги пријатељу, да се она склонила код своје сестре коју је мрзела, коју је сматрала за своју највећу непријатељицу, зато што је сирота девојка имала само једну жељу, једну наду, да тебе види. Кад сам је први пут походио, о том је говорила: „Ви разумете, мој мали Вељоне, рекла ми је са оном наивном лукавошћу коју јој трпљење дало, да он није могао доћи к мени кад сам рђаво живела, у пороку и черграшлуку; али сада овде, код породичних људи, код чиновника — моја ми је сестра толико пута рекла, благи Боже, да је њен муж чиновник — ништа га неможе уздржавати, је л' те?“ Ах! јадница, колико сам се намучио да је уверим да је то немогућно што она сања, да поштен човек као што си ти не може то учинити, и неће сигурно то учинити.... али све узалуд...

Ди Брео који беше застао да запали цигару промрмља мало затим:

— Па, зашто да се видимо? Шта имамо ми једно другом да кажемо?

— Ах, знам ја шта ти је она хтела рећи, и зашто је толико желела да те види пре но што умре.

— Зашто?

— Хтела је да те моли за опроштај... Да, да јој опростиш њена писма, њене претње и све лудости којима ти није давала мира. Признајем ти да сам је у њеној невољи, њеној грижи савести, ужасно слагао, ову јадну Лулу, уверавајући је да је све опроштено, заборављено. Али, зар ти мислиш да сам је се тим отресао! Кад је она најзад видела да ти нећеш доћи у Вису, да не можеш доћи, она је почела другу песму. Како живиш у Шато Фреју, како си се наместио, да ли свирате у вече, да ли мала личи на тебе... то су била њена непрекидна питања. Чим бих дошао, само сам јој о том морао говорити. Затим, једног дана изјави како жели да види твоју кућу, само зидове, само врхове дрвећа. Тада сам увидео како се она вара у својој сестри. Сломљена и болесна како је била, она није могла путовати железницом; морала је цео пут прећи у колима, завaљена у јастуке. Ја могу рећи да је Марија Федор била пуна необичне благости и стрпљења, и да без ње Лујза никад не би задовољила своју ћуд. Пут доиста заморан и дуг. Али њој је све изгледало чаробно, све ју је заносило: овај први дах пролећа, весео и живахан, ова млада трава која се свуда по пољима зеленела. Стали смо с колима у Боа-Марготу и сишавши ударисмо преким у трњак обраслим путем који се у околини зове мртав пут. Овај пут обилази ово парка Шато Фреје и нас смо троје ишли тим уза зид загрејан од сунца. Ја сам се бојао да ме не опази који од твојих закупника или какав радник из фабрике, јер ме сви познају. Срећом, тада су радили. Она се усхићавала при помисли да је ово грдно стадо у пољу, онај пастир и они велики пси, да је све то твоје. „Ах, како ми је мило! како сам задовољна!“ говорила је она тапшући рукама као какво дете. Кад смо дошли до грабова луга, њен занос поста још већи. Ти знаш да се на неким местима место зида налази гвоздена решетка кроз коју се види двострук ред липа између којих се простире зелена трава. Гледајући иза решетке и удишући пријатан дах свега оног младог свежег цвећа што се расцветало под пролетњим сунцем, наједанпут зачух из даљине глас твоје жене која је лугом долазила к нама заједно с дојкињом и дететом... Једва сам имао времена да се склоним, оставивши Лујзу непомичну у наручју своје сестре. Нисам је пуштао из вида. Кад је твоја жена прошла, натрашке и ситно корачајући пред својом ћерчицом, на Лулину лицу ниједна се црта није изменила. Али како је било тешко видети ове бледе и суве образе, ову маску смрти где кроз гвоздену решетку посматра оно што је најлепше у животу, све оно што јој је највише могло изазвати завист и тугу, срећно материнство и младост. Па кад је видела где долази девојчица, трчећи и тапкајући у својој дугој хаљиници, како је весело засјало лице ове неизлечљиве болеснице! Смејала се, плакала је, и бришући сузе говорила је тихо својој сестри: „Та погледни је, како је мила!... коса тако исто плава као у оца, па и чешља се као он. Ах, анђеле... анђеле..!“ Узбуђење је било тако живо да смо је морали сву у дрхтавици и пружених руку оттуда отргнути и однети у кола где је пала без сваке моћи. При повратку ни једне речи за целом путу није проговорила. Затворила је очи, миришући киту жутог цвећа које смо убрали с великог абоноса што је премашао зид око фабрике. Идуће недеље кад сам дошао — био сам уобичајио да је сваке недеље походим — нашао сам је као и увек у дну врта, у великој бледо зеленој наслоњачи, мрачна лица, танких, дугачких руку које су јасно показивале болну непрепеност. Чинило ми се да је гледам у последњем чину *Госпође с Камелијама* где јој је једина Декле равна.

— Нећу више тамо ићи, рече ми поводом своје шетње у Шато фреје... Сувише сам претрпела, сломљена сам... И спустивши глас због вртара који је ту грабуљао, настави: Моја је сестра добро знала што ме је наговорила на овај пут... Она је обрнула нож у моме срцу, и оштрица је тамо остала... Али, веруј, да је то неправда! Ову јадну Марију Федор, њену оданост за све време, сумњичити таквим неверством, тако заплетеном перфидијом... У осталом сад ћеш видети Г-ђу Ретубл, и сам ћеш се уверити да је она добра и красна жена, која тако мало личи на чудовиште о ком нам је Лујза говорила, као што ова лепа кућа пред нама личи на тамницу у којој се јадна девојка, како је уверавала, затворила из љубави према теби. Ми смо већ ту, па ћеш видети.

Баш на уласку у село, иза малог цветног дворишта засађеног црвеним геранијумом, била је ниска и мала, стара бележникова кућа пре неки дан изнова белим окречена, са својим скоро обојеним шалонама и са сјајном бележничком фирмом. И поврај жалости која је била у кући и црне чохе којом су била застрта врата, канцеларија, пуна света, радила је и данас, и кроз пола спуштене шалоне виделе су се главе нагнуте над рпе хартије, чуо се млад мушки глас како диктује некакав акт док су гушчја пера шкрипала пишући.

Доле у коридору са звучним и повим подом спремљено постоље чекала је на сандук; у дну кроз стаклена врата виделе су се зелене алеје у врту и црне силуете званица.

— Чекај ме овде, рече Вељон остављајући свога пријатеља у дворишту... Сандук још није снесен... замолићу да нам допусте да је видимо. Држим да ће имати још времена.

Ди Брео потресен помишљу на овај последњи састанак стао је нестрпљиво да обилази око геранијума, слушајући како се иза њега, у канцеларији, писари лагано разговарају.

— Хоћемо ли горе? запита свога пријатеља када се овај најпосле појави испод црних завеса.

Вељон промуца:

— Не можемо... касно је.

Ди Брео, не примећујући његову забуну, позва га, ништа не сумњајући, у врт где су били и остали. Он се можда није ни љутио, на крају крајева, што је избегао овај тужни састанак који је сматрао као једну дужност пошто је чуо за Лујзине последње дане и за неку као жртву што му је она принела живећи и умревши код своје сестре. Али се страшно упрепасти кад виде да Вељон, место да пође, стајаше као укопан и збуњен пред њим као да је хтео да му препречи пут.

— Но шта је? запита најзад.

А Вељон, тражећи како ће да каже, испрекидана гласа и збуњена погледа:

— Драги пријатељу, нема то смисла... знаш какве су жене кад су у жалости... Ето, Марија Федор, Г-ђа Ретубл, која је увек тако љубазна, љути се на тебе што си оставио њену сестру да умре не дошавши ни једном да је видиш... Узалуд сам јој говорио и говорио због чега све ти ниси то могао учинити, и доказивао да је чак и твој данашњи долазак несмотреност према твојој жени и вашој срећи... Не вреди. Она је преко мере љута, неће да те види и пре сама не би ишла на пратњу него ти да останеш.

— Шта онда?... Да ли да идем кући?...

Вељон се устезао:

— Не знам шта да ти кажем... Кад помислим да сам те нагнао на оволики пут а сада да ти не даду ни...

— До гробља да одем, рече Франсоа ди Брео тужно се осмехнувши... На шта ћеш? Можда је и боље овако... Вратићу се кући лагано преко истих поља којим смо и дошли, сећајући се у памети оно неколико година, оног тужног одељка мога живота што ће га сада горе да закопају.

Он подиже очи к једном прозору на првом спрату, где се беле завесе, дотле радознало размакнуте, наједанпут спустише. Лујзина сестра хтела је да види утисак свога одбијања. Остати ту даље, било би сувише ниско.

— Али није могућно, ти не можеш ићи сам, рече Вељон пратећи свога пријатеља на улицу... Вратићемо се заједно.

— Не, немој... Ја желим да ти останеш овде. Мораш да будеш овде, да ме замениш све до краја, особито ако је истина, као што ми кажеш, да је јадна девојка мислила на мене у својим последњим часовима... Хајде, врати се брзо, збогом. Држим да ћемо се идуће недеље видети...

Ди Брео отвори капију на уласку и више дирнут него што је хтео да изгледа, брзо се удаљи.

(наставиће се)

У. Петровић.

ЦРТИЦЕ И АНЕГДОТЕ

из живота знаменитих људи у српског народа.

Роб бо само, кој си мртве штује,
На прошлости будућност си снује.
Прерадовић.

Многи од нас зна по какав податак, или анегдоту, или карактеристику, што се односи на живот и рад појединих знаменитих људи из народа нашега. Многи су лично познавали многе наше знамените људе, а многи су о њима од других чули, те их знају из друге или треће руке. О нашим се знаменитим личностима често и прича и казује.

Знање појединаца и причање и казивање њихово није довољно, јер је то сувише уског круга, и није ван опасности од заборава, а често се ствари и погрешно запамте.

Сем тога савременици Милоша Великог, Вука Караџића, Бранка Радичевића, Његуша, Јакшића и т. д. и т. д. већ су ретки. Савременици још старијих знаменитих људи још су ређи, и није далеко време кад ће их са свим нестати, а са њима и многи податак који се односи на живот људи с којима су они радили, које су познавали и о којима су знали или из сопственог сазнања или из причања.

С тога ми је намера, ако поштовано уредништво „Н. Искре“ одобри, отворити на овоме месту сталну рубрику, где би сваки, ко што зна, било из личног познавања, било по чувењу, о животу наших знаменитих људи, уписивао, те да се на тај начин сачувају од заборава многе ствари које сад живе усмено.*)

Отварајући ову рубрику у „Новој Искри“, прилажем са своје стране ово што следи, надајући се да ће ове белешке и друге постаћи на изношење нових ствари и исправљање изнесених.

Алексинац 24|X 99. **Тих. Р. Ђорђевић.**

Кнез Милош Велики

Идући преко лета 1860 године за Алексиначку Бању *Милош Велики* је прошао кроз Алексинац и одсео у кући среске канцеларије, сада основне школе.

За време док се варош проламала од народног весеља и одушевљења, што је у њој Велики Гост, начелник окружни Павле Мутавџић, са чиновништвом и виђенијим грађанима оде да се Кнезу поклоне и руку му пољубе.

Кнез је имао на себи немачко одело, а на очима црне наочаре. Седео је на доксату среске канцеларије, очекујући прилазак поклоника, који су се тискали по дворишту.

Пошто Кнеза сви пољубише у руку он се окрену начелнику Мутавџићу:

— Је ли, началниче, а што су ти неокопани кукурузи?

Начелник се узврпољи, па се стаде извињавати овим оним.

Кнез тада љутито поче да говори:

— *Србија је моја једна кућа, ја о тој кући морам бригу да водим, јер је тешко кући где леба нема, све може да се поднесе, али глад не може. Треба да урадиш, па да ти роди! За три дана хоћу да су сви кукурузи окопани, је си ли чуо, началниче. Кроз три дана послаћу комисију, па ако не буду окопани, обесићу те.*

Тада се окрете Хаџи Дини који је с њим путовао:

— Је ли, Хаџи Дино, какви су кукурузи у Ресави?

— Као гора, Господару, одговори Хаџи Дина.

— Је си ли чуо, началниче, као гора, ама тамо људи урадили!

После тога одмах начелник нареди, те су људи и који имађаху њива и који не имађаху и ноћу и дању копали, само да се поред пута, где ће проћи комисија, види да је Кнежева реч испуњена.

*) Захвални г. проф. Тих. Р. Ђорђевићу отварамо по његовој куно оправданој жељи рубрику за цртице и анегдоте из живота знаменитих људи у српскога народа. Поред тога што верујемо да ће она рубрика наћи својих сталних читалаца, молимо сваког, који би имао буди какав занимљивији прилог за исту рубрику, да га шаље уредништву које ће га примати са захвалношћу и врло радо штампати. Не би желели да се овакви крилоси ограниче само на знамените људе из Краљевине Србије, те с тога обраћамо пажњу Србима свима и свуда да бележе и да нам шаљу сваку занимљивију и значајнију ствар из живота наших великих људи.

Уредништво „Нове Искре“

Кнежеви Милан и Михаило Обреновићи.

Г. Димитрије Маринковић, архивар алексиначког првостепеног суда, дао ми је на преписе ово писмо, које чува у својој домаћој архиви:

Љубезним Родителю

опростите молимъ Васъ Бабо и любимъ Вамъ руку опростите сердечно Вамъ молимъ, што немогу лично да узимамъ кад Ви будете отпаћу се ослободити нашу узети Васъ поздравља Нака и дака и Миланко и љубе руку остасте

Вами

у Пожаревцу 17. септембра 1828.

послушни синови **Милан Обреновићъ** *и* **Михаилъ Обреновићъ**

Ово писмо Кнежевића Милана и Михаила писано је на табаку нешпартане хартије, али да би писање било правилније, нешпартано је оволико линија и онако, колико је и како било потребно. — Цело је писмо исписано руком правопотписника Милана, коме је тада било 9 година (рођен 7. октобра 1819. г.), само је „и Михаилъ Обреновићъ" написано другом руком, вакда руком кнеза Михаила, коме је тада било 5 година (рођен 4. септембра 1823. год.).

На полеђини писма има овај запис написан исписаном руком:

Из Пожаревца
Милана и Михаила Обреновића
Примљ у Крагов. 8 (нејасно) 1828
И одь D 8 D D

Хајдук-Вељко Петровић.

Кад сам 10. јуна 1897. год. био у Кални (срез нишавски, окр. пиротски) казивао ми је г. Сава Банковић, учитељ из Калне ово:

Близу Калне је село *Шугуров*. Из тог је села био главни тобџија Хајдук-Вељков—Стеван. Једног се дана у Неготину Стеван опије и почне рђаво пишанити, те га због тога Хајдук-Вељко ишамара. Стеван се наљути, пребегне Турцима и каже им да је био главни Вељков тобџија и зашто је побегао. — Турци га запитају колико му је Вељко плаћао. А овај каже да му је плаћао један грош дневно. Турци му обећају плаћати *сто* гроша дневно, само да се потруди и убије Вељка. — Стеван пристане, и није прошло ни неколико дана, а он уочи Вељка, напишпани тоном на њега и убије га.

(Ово је г. Банковићу казивао Ђорђе Голубовић-Лепоје из Калне, старац од преко 90 година).

Сима Милутиновић-Сарајлија.

Пок. Ђорђе С. Ђорђевић у својој књизи: *Сима Милутиновић-Сарајлија* (Београд, 1893.) на стр. 8. казује да Симин отац, постављи у Сарајеву трговац, ожени се лепом *Анђелијом*, мајком Симином „*чију лепоту народ опева у неколико својих песама.*" — О томе је пок. Ђоки јавио Н. Кашиковић.

28. априла 1898. г. казивао ми је г. Д. П. учитељ, родом из Босне, да је у Сарајеву слушао, да се појната народна песма:

Анђелија воду зида
Вад водом се напијала — —

односи баш на Анђелију, мајку песникa Симе Милутиновића. — Анђелија је, причају у Сарајеву, вели г. Д. П., била тако лепа, да се на њезину лепоту свет скупљао као на реткост. Она је често захватала воде на суседног бунара па је у бунару лице огледала. — На ово се и од поси песма.

Димитрије Исаиловић.

Димитрије Исаиловић био је врло сиромашан човек, и кад се село из Београда у Крагујевац имао је неколико јастука сламом напуњених, неколико дасака и ногара од кревета и укрштене ногаре на којима је нетао таблу на сто. Село се на воловским колима заједно са својом фамилијом. — Кад би му ко од другова или познаника дошао, казало би се на сто, а табла би се од стола подизала, и сто би се преврнуо.

Исаиловић је млад почео носити наочаре, и носио их је дуго. Но једнога дана баш се у ходнику, а писмоноша му донесе писмо. Мислећи да су му наочаре на носу отвори писмо и прочита га. Кад је после тога хтео да скине наочаре, изненади се кад виде да су му наочаре на челу, па повиче жени:

— Ана, ја прогледах без наочара, на јој стане читати писмо без наочара.

После тога до смрти није носио наочаре.

Исаиловић је учио језицима синове Кнеза Милоша: Милана и Михаила (Бег Милана и Бег Михаила). Кад је у последње време био Исаиловић болестан, они су долазили његовој кући те их је учио. Имали су на главама увијене чалме. — (Причала ми Исаиловићева праунука која је ово слушала од Исаиловићеве кћери Катарине).

Доситије Новаковић.

Доситије Новаковић први владика тимочке епархије (види му биографију у „Поменику знаменитих људи у српског народа" од М. Ђ. Миленковића стр. 446—448) био је родом из околине Прилепа, и говорио је језиком којим се говори у месту његова рођења.

О њему сам чуо од г. Николе Миленковића учитеља у пенсији, који га је лично познавао, ово:

Дође владици некакав мршав богослов с молбом да га запопи. — Владика га добро загледа на тек винут: Не те попам! Немаш форму за попа. — Зашто немам форму, рече зачуђени богослов: какву форму тражите кад сам свршио Богословију. — Каква Богословија, каква врагословија, не те попам, за попа треба онаква глава, онаква мешина! — и показа руком према глави и трбуху: да си пијо, да си јади сас человеција. У сто куће ће да светиш водицу: но две чаше то су двеста чаше, а ти ниси за то. — И опет га је запопио.

Владика дође једном у Зајечар. — Ту му се пријави некакав богослов *Марко* да га запопи. — Не попам више, Марко, поче да вичe владика. Имам једно луђо поп Марко у Мозгово; друго Марко у Гургусовац, и оно луђо; треће поп Марко у Копривница, и оно луђо: четврто поп Марко у Криви Вир, што убио свају сас пиштољ, и оно луђо; не попам више Марко. —

Владика је био прган човек, на је често у цркви, не обазрући се на то што има много света, овако грдио свештенике кад би што погрешили: Орли да писат, штркови да јашат, жабљи да јадат, мечки да водат, со мајмуни да одат! Цигани, ништа си не знајете!

Алексинац. *Тих. Р. Ђорђевић.*

ЛЕШИНА

— Ј. Е. PORITZKY*) —

Родом сам из Ломже. То је једно место пољско-руске губерније у којем има много војске а још више блата; оно је — — не, више волим да вам причам да сам ја студент медицине и шта ми се једном десило — нешто са свим чудноватo, нешто истинито. Молим само да ми се не замери због стила, јер ја вам писам ни писац ни фразиста.

Био сам већ у четвртом семестру, и то при крају. За столом за сецирање, на којем сам ја радио и пунио, седео је један студент који је мирисао на фину помаду и непрестано мрштио нос, као у опште човек који се од озбиљности опакога посла гади. Он је био обичан човек, на велике масе, и баш за то ми је и потеже тачно га описати. На здењасти труп била је усађена глава, чије би лице било потпуно без израза, кад се не би на њему могла читати блажена глупост. Имао је неодређене, некарактеристичне црте, тачно подељену косу, досадне очи, пркаст нос, и пристајао је пре у шталине листове, у каквесе, где су мајмуни са црвеним гаћицама, него ли овде, у сумрачно-озбиљну анатомску салу.

— Пст! Г. Карер, молим вас донесите ми, ако има, какву лешачку девојачку лешину, отвори он слуги.

— Вадећу ако имадне, одговори му слуга.

— На пре пет дана довучена је на колима читава гомила лешина. Има замачно међу њима и такве. Донесите ми само, молим вас, јер се те мрљине и тамо распадају.

— Мрљине?! Но, да вас је само чуо г. професор! И то су били некад људи, хе–хе!

— Добро, добро!

И слуга оде да донесе једну лешину. У последње време могли смо непосредно од слуге тражити препарат, иначе је то много строже ишло. Морали бисмо записати у нашу књижицу шта желимо, бацали смо је тада у један ковчежић и следећег дана добијемо тражени препарат. Лешине су лежале у подруму и изналажене су одатле у колицима на горе четвроп. Тхе, некад ће можда и мене тако изнуђи... Ко то зна?

Слуга донесе једну надувену лешину неке девојке и грозно беше погледати како полеђелино и плавотно тело лежи на колицима: полуотворене очи, руке млитаво опуштене, коса разбарушена и замршена. Види се одмах да је утопљеница. —

А то је био некада жив створ... Окорели слуга, коме се и на лицу огледаше касапин, баци равнодушно лешину на сто за сецирање — тако, од прилике, као што се збаци с леђа џак брашна — причајући још уз то, како је то нека проституткиња, самоубица, коју су нашли у Шпрејину канаљу,**) како се њени рођаци још ни до сад нису пронашли и т. д. и даље. Он је све то само за то причао, јер је знао да ће добити бакшиш.

Лице у девојке беше горе обрнуто, тело наузнак. Ја унитрах студента — он се зове Геце — шта он мисли да сецира и да ли би ми могао уступити једну ногу. Он ми одговори да могу узети и обадве ноге, само морам бити љубазан помоћи му мало при препарисању, при кардиотамији.*)

Геце отвори да пара тело. При обртању лешине опусти се једна рука и клаћаше се; Геце је врати на сто, али она се опет опусти. „Но, прнаво, продера се он: хоћеш ли једном мировати!..“

Изгледао је веома страшан: као да му се лешина хтела противити! А упаљене очи беху укочене управо у студента, чисто говораху: „Ах, тешко мени сиротици! Ни мртвој ми не даје мира! Да је знала моја мата, моја бедна мати, да ће некад њена кћи лежати у овој касапници, на оном касапском пању, овако исечена, она не би ја јемачно умрла још при порођају! Тешко мени сиротици!..“

Али Геце није видео шта очи говоре; он је секао и даље као обучар што хоће да уреси кожове. Мене занимаше да видим лице оне покварене самоубице, те јој завратих носу, подигох високо главу и видех разгуђене црте, у којима је лежало много беде али још више љубави. Шта ли се све не помисли при погледу на онакву главу? Морао би човек бити глуп као овца над га не би дирнуло ово нечито подсмевање што нељуди лешина на уснама лебди. При том осећамо и као да нас скрхани поглед свуда укочено прати, те се и нехотице помислн: „Господе Боже, што ли ни се подсмева? Крој две године биху господин доктор, на шта хоће она?“ „Хм! госп. докторе, чувај се, кези се лешина: и г. доктор може умрети, то ни мртвацн боље знамо“

— —

Ко се још помучно да све проучи шта је у једном таквом срцу прошло на тренотној стази од љубави до страха, од страха до очаја, од очаја до злочина или до самоубиства?

Можда је ова девојка била рано преварена и постала већ и мати?... Тада је ова бедница имала без сумње и трепутака заборава, у којима је она љубила страсним жаром своје будуће чедо — у тоилко више, што је његовог бића била тајна између њега и ње. Она је сањала такође и о његовим малим ножицама, о његову осмејку, о његовим уснама влажним од млека — од њена млека! Она га је у сну снално притискивала на своје груди и налазила да има црте које су њој некада биле тако драге — — — и можда га је *морала* уморити... ни, како то звуни „уморити“ — мати своје рођене деце! Или, мислите, тешко је и њима ова онакних прсиу трага материнског срца? — Ах, ти јадно, незаконпано дете — или — хе, хе — а лесно може бити да је ова бала једна обична шкала, тако једна модерна, енска вила. Тхе, на за што је и сажалевати?...

— —

Чух да паде један нож те прекинух своја размаграња и опрезух се. Крај мене је седео Геце отворених уста, блед као крпа, убеђујући и клеупу је у главу лешине. Дисао је успаханрено а из његова левог нлаца пилда ипла је крв. Она је кушала из једне дугачке, отворене ране. Осим мене била су у сали још три господина који су удаљено и одвојено седели и то све нису ни приметили.

— Г. колега, стењао је Геце, мислим, — вид'те, молим Вас — ја сам — се ов..де — овде — посекао... тако ми је тешно... зло... ах, знате, г. кол — но Богу паво то боли — девојку — — ах!... тако зло... преварио... ја — молим....

И са тим паде он нао клада а нра кућање из пста на пљави под. Не могу рећи да ме је то дирнуло! Господа претрчаше, зовнусмо слугу и потражисмо сунротна средства, јер видесмо да се Геце добро посекао и опасно отровао крв. Ласно је да се ту мора и убућен бити.

Геце је познао у лешини девојку, коју је он некада преварио и, можда је последња добра искрица у њему спљуснула, кад је у овој страшној сали видео да лежи девојка, која му је некад радосно клицала и веровала. На ове нравне усне лешпо је он некада своје и љубио их и клео се.

*) Кардиотамија — расецање срца. Пр.

* Пре три године изнала је у Берлину књижица Abcclis — тоје Leben! Skizzen aus der Anatomie, којима је аутор био Мошљаков. Рус, берлински медицинар. Болестан од сушице, Мошљаков је сгуда користио свој посинжак, који се нпак као такав не бе могао рачунсти, јер то беше нпше него незадовољство и собом и околином! То су све утисци које је побележио нетов пријатељ Порицки. Он вели: „У љубини своје душе био је Мошљаков идеалиста; — на жалост се код њега песимизам испољавао, пака су у једном крајичку његове душе свеглуцали осећаји, која и најмање једнога идеалисте. Ове му противности и чине живот мутан. И у место да и он, као његове колеге, у лешини нађе само каданер (леш), средство које ће служити његовим практичним сврхама у животу, гледа Мошљаков у њима људе...« И ако горе стоји ипе Порицки, читаоци могу знати да су то жеље и реалистичко поимање медицинара Мошљаковпа, који није, свакако, за медицину ни створен био. Он је умро у двадесет година, а у четвртој години студије у Берлину!...

Ми доносимо овде, за сада, прву слику – из осмир-сале! Слике су у оригинали на немачком. Пр.

*) Шпреја — река у Берлину. Пр.

Па, како се клео? Јамачно као што се куне војник каквој куварици.

....После четири дана био је студент нем и мртав; лежао је на столу и био обдуциран... хе — хе!

Кривко *Г. П. Ив.*

ОД ЧЕГА ЈЕ ЉУДСКО ТЕЛО?

Међу мудрим изрекама у које се излила људска мудрост, има једна изрека која се употребљује врло често латинским језиком: „*Tempora mutantur et nos mutamur in illis*“ (времена се мењају а и ми у њима). Основаност ове изреке гледамо сваки дан и у особинама духовним и у спољашњем изгледу људском. И нису само душевне особине људске и спољашност телесна изложене непрестаним менама, већ сав организам људски од првог јављања свога на божји дан па до саме смрти своје сноси дуг низ непрекидних поступних мена. У нашем телу врши се поступна мена градйва̄ која требају животном раду телесном.

Главни је посредник тих мена крв. Крв доноси потребна хранйва свакоме делу тела људског а односи све сувишно и непогодно, све што је постало самим радом органа, па то све предаје органима за издвајање Та се радња назива: *ме́на градйва̄*.

Ако хоћемо да буде правилне мене градйва̄, ваља нам тело правилно хранити, а за то је потребна вода, неколике различите соли, беланчевине, угљенични хидрати (шећер, скроб) и масти. Од свега онога што се као храна унесе у тело, оно задржава оне делове који су му кад потребни за састав и растење, за чување и животне радње. Ток и резултате животних радња̄ људског организма испитивали су, и то с необичном пажљивости, многобројни научари, анатоми, физиолози и хемичари. Радове ових научара употребио је Инглез *Ф. Менинг*, те на основу њих учинио је особита истраживања чије ћемо резултате, необично интересне, приказати читаоцима.

Слика 1.

Кад на постављено питање: „Од чега је људско тело?“ скупимо сва органска једињења која су нађена у ме́ни градйва̄, па када из тих једињења издвојимо основне неорганске елементе, онда ћемо на постављено питање одговорити овако:

Људско тело састављено је из ових 14 елемената: кисеоника, водоника, азота, хлора, флуора, угљеника, калција, фосфора, гвожђа, сумпора, натрија, калаја, силиција и магнезија.

Првих пет елемената: кисеоника, водоника, азота, хлора и флуора, пошто су то све гасови, има у телу људском до 68 килограма (а то је средња тежина која је узета у рачун и за све остале случајеве) таман толико, да бисмо могли напунити гасометар од 103·321 куб. метара (слика 1).

Кисеоник је једини елеменат, који непосредно учествује у животним радњама људског и у опште животињског тела. Он улази у организам најпре у слободном стању заједно с удисаним ваздухом, а после и у многобројним једињењима у толикој мери да он износи готово две трећине тежине људског тела. А кад би био сав тај кисеоник у слободном стању он би обимом (запремином) својим готово сто пута надмашао обим (запремину) самога тела и њиме би могли напунити 32 хектолитра.

Слика 2.

Још би већу запремину заузео водоник, који се налази у људском телу, и то 67·965 куб. мет., што одговара соби која има по 4,7 м. дужину и у ширину а 3,04 мет. у висину. Водоника у телу људском има по тежини близу шест килограма, а то би било довољно да се напуни ваздушна лопта која би сигурно подигла у вис и чун и човека у њему (слика 2).

Азот улази у састав беланчевина, у мишићна влакна и ткива, и чини собом такође знатан састојак тела и ако општа тежина његова у телу не премаша 2 кграма. У гасном стању он би запремно 1·642 кубна метра.

Понајважнију улогу у људском телу врши *угљеник*, налазећи се у свима органским једињењима. У природи он се налази чист (дијаманат) и сједињен с другим градивима. Од ових најпознатији је графит, па врло богата сложишта угљеникова у тресету и каменим угљевима разних врста. А понајглавнији облик у коме се налази угљеник, у природи, то је угљеников диоксид, који се налази слободан у

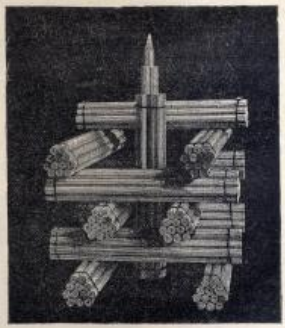

Слика 3.

ваздуху и у води, и везан у једињења с другим елементима, на пр. с калцијем, магнезијем. У људском телу има око 10 кг. угљеника. Из толико угљеника, када би он био у графиту, могло би се начинити 780 туцета или 9360 комада писаљака (плајвазева) (сл. 3).

Досада наведена четири елемента: кисеоник, водоник, азот и угљеник количоћом својом чине највећи део тела, али тиме се нимало не смањује значај осталих елемената који такође састављају тело људско у много мањим коли-

коћама. Од њих је на првом месту *калције*, који се налази у телу у разним једињењима, али понајважније је с фосфорном киселином (калцијев фосфат) чинећи до две трећине костура. Калције се даље налази у телу сједињен с угљеничном киселином, хлором и флуором и то као калцијев карбонат, калцијев хлорид и калцијев флуорид (овај поглавито у саставу зуба). Од калција, и то нарочито од његова карбоната (креча) у костима, поглавито долази то што се човек држи усправо кад стоји и ходи, и што он не мора пузити по земљи као црви.

У стварању костију важан је учинак и *фосфор*. Мало пре поменуто је да су кости састављене до своје две трећине из калцијева фосфата. Али сем костију, фосфора има и у крвним зрнцима и појединим органима, а понајвише га има у мозгу. Колико има фосфора у људском телу (615 грама) довољно би било да се отрује њиме све становништво једнога добро насељеног села. А кад би се тај фосфор

Слика 4.

окренуо на другу корисну потребу могло би се њиме подмирити читаво такво село за дуго време корисним извором светлости, јер из 615 грама фосфора може се начинити 483.840 фосфорних кресавица и њима би се могло напунити 8064 кутије кресавица (у свакој кутији по 60 кресавица (сл. 4).

Остали елементи у телу људском стоје приближно у овим коликоћама: гвожђа има 3 грама, хлора 115 гр., натрија 85 грама, сумпора 70 грама, флуора 57 грама, калција 30 грама, магнезија 760 милиграма, силиција 130 милиграма. Садржина ових градива у телу људском мења се према величини тела и према узрасту, а сва скупа износе 307,5 грама, што им нимало не смета бити врло важним деловима организма.

Гвожђе, на прилику, има врло важно учешће у животној радњи, јер она подобност црвених крвних зрнаца лако примати и опет отпуштати кисеоник, стоји, како изгледа, у вези с коликоћом овога метала у крви.

Слика 5.

Ваља напоменути, да побројани елементи нису у телу издвојени него су у врло многим једињењима хемиским. Сам живот је собом непрекидан низ хемиских мёна̄, једињења и разлагања разних градива̄.

Међу хемиским једињењима, која су неминовно у животу потребна, понајвише по коликоћи има *воде*, која је сједињена од два дела (по запремини) водоника и једног дела кисеоника. Воде има 64 процента од све тежине људског тела. Понајглавнији је значај воде у томе, што без ње не би могло бити кружења лимфе (млечни сокови) ни крви, не би могли постајати хранљиви сокови, не би се могла варити храна, не би се могла уклањати непотребна и телу шкодљива градива кроз бубреге и мокраћне одводе, нити би могло бити кожног и мокраћног испаравања. У опште воде има у телу око 44 килограма. Њоме би се могло напунити суд од 44 литра запремине (сл. 5).

Различне *соли*, од којих је понајважнија *кућна со (со од јела)* или натријев хлорид, врше такође важну улогу у органском животу, пошто су оне потребне за зачињање и растење ткива и то поглавито меса. Сем тога оне потпомажу прелаз сварене хране из желуца и црева у лимфу, а тако исто помаже и пролазу крви из танких артерских гранчица, из тако названих капилара, у ткива. Пошто човек излучује дневно у мокраћи, у зноју, у сузама итд. око 14 грама кућне соли, то се мора тај губитак накнадити вештачким додавањем. Кад се не би соли давале телу, онда би оно угинуло са те оскудице, управо од слане глади. Соли има у телу људском од 180 до 200 грама. Толико соли било би довољно повеликоме друштву уз ручак за столом (сл. 6).

Слика 6.

Разлагањем кућне соли (натријева хлорида) у организму постаје *сона* (хлороводонична) *киселина*, која чини неминован састојак желучног сока и без ње немогућно би било варење хране. *Хлора* има у организму још и у другим једињењима на пр. у калијеву хлориду: у рибићима и у црвеним крвним зрнцима; у калцијеву хлориду: у костима.

Калијеве и натријеве соли находе се у лимфи, у крви, у жучи, у црвеним крвним зрнцима, у рибићима и живцима, и у мокраћи. Оваке соли долазе у организам често далеким околишним путем као што се види из овога примера:

У природи се калије налази у повећим коликоћама у граниту који се састоји из калијевих силиката и алуминијевих силиката. Распадањем гранита ослобађа се калије, сноси га кишна вода и потоци на поља, ту прелази као биљна храна у биље, а биљем прелази он у месо травоједих животиња а овим обама путовима доспеће напослетку и у људски организам.

Сумпор је неминован састојак различитих органских градива, на пример беланчевина. *Флуор* и *магнезије* улазе у малим коликоћама у састав костију и зуба, *силиције* у састав косе, *бакра* има у јетри и жучи, *амонија* у крви и мокраћи. Ретко се налазе у телу људском и друга градива: *цинак, олово, жива, арсен* итд. Ова градива могу, каквим било путем, доћи у људско тело и остати у њему, али за његов склоп она нису неминовна, с тога се и не рачунају у његове састојке.

У многобројним једињењима, у којима се почетни елементи налазе у људском телу, понајважнија су једињења органска. Она чине најважније делове хране и некад имају азота *(беланчевине)*, некад га немају *(безазотне материје:* масти и угљенични хидрати).

Беланчевине се састоје из 53 процента угљеника, 7 процената водоника, 16 процената азота, 23 процента кисеоника и једнога процента сумпора. Оне чине главни део свију ћелија, ткива и ткивних сокова, те по томе без њих са свим је немогућно склапање и одржавање и организма његове разне радње.

Масти се састоје из угљеника, водоника и кисеоника, и оне су после беланчевине најважније градиво у храни и производе ону врло потребну топлоту организму. Коликоћа масти у телу зависи од много утицаја: од хране, од ваздуха, здравственог стања, од коликоће рада и т. д. С тога она се непрестано колеба, и у средњу руку износи $^1/_{10}$ до

$^1/_{20}$ дела целокупне тежине тела, а према средњој тежини људског тела од 68 кгр. она износи 1,75 до 3,5 килограма. Толико масти довољно је за справљање неколико фуната свећа (слика 7).

У менама варења хране и прења, масти унесене у тело са храном, разлажу се на глицерин и масне киселине,

Слика 7.

па ове тако званим „процесом сапунизације“ једине се с хидратима, који се у организму находе, у разна сапунаста једињења. Човек собом представља по томе једну особиту сапунарницу, која непрекидно ради и израђује велику количину сапуна (сл. 8).

Слика 8.

Угљенични хидрати, који се састоје такође из угљеника, водоника и кисеоника, али у друкчијем односу, а узимати у главноме као скроб и шећер, служе у главноме са машћу за произвођење топлоте и за развијање механичне снаге. Скроб, унесени у организам за варење, у декстрин и шећер и у овом облику прелази у крв; тим начином налази се у људском телу свагда извесна количина шећера на макар се шећер непосредно и не уносно у храни. У осталом сав шећер што се налази у организму, подлежи непрекидним менама, па ипак има га нешто што би се могло ставити на сто у обичној шећерници (сл. 9).

По томе видимо, да је људски организам необично подобан да одабере и у се пренесе баш оне материје, између многобројних у храни унесених, које су му неминовне у његовим разноврсним потребама. И кад су та градива испунила свој задатак, она се замењују другима а по том их као више непотребна издваја организам у виду угљеникова диоксида, воде, амонијака или сумпорне киселине. За тим те материје, које су непотребне људском телу, постају драгоцено градиво у храни биља: то биље пак служи поново за храну животињског света. И како саставни делови биља, тако исто и биљни производи, који су поглавито од кисеоника, битни су делови за опстанак животињског света, те

Слика 9.

се може с пуно основа рећи: производима лучења и избацивања животињског храни се биље, а биље је храна животињама.

По томе овде представљена мена градива у људском телу само мали је делић од свега могућног кружења градива у природи. Овим кружењем присно су везани међу собом сви живи створови и биљног и животињског света и у њему се очигледно приказује дивни рад оних тајанствених снага, које управљају свом природом.

Р—о.

СТАРУДИЈЕ

— ГИЈ ДЕ МОПАСАН —

Драга Колета, не знам сећаш ли се још стихова Сен-Бева. Читали смо их некад заједно, па ми се урезаше у памети. Идеја је: „родити се, живети и умрети у истој кући.“

Ова ми мисао много каже и умирује моје бедно срце. Ја сам сад сама у овој старој кући, у којој сам се родила, живела а у којој ћу, надам се, и умрети. Није овде увек весело, али је за то тихо, те се сећам прошлости.

Син ми Анри адвокат је и долази сваке године на два месеца. Кћи ми Жанета удата је. Она живи с мужем далеко одавде, али ја сваке јесени гостујем код њих. Прилично сам стара да много читам, али мислим, мислим непрестано, или боље рећи — сањам! Али не сањам као пре. Сећаш ли се наших лудих сањарија када нам је било по двадесет година, како смо замишљале догађаје и како нам се живот чињаше срећан. Али се не догоди ништа од онога о чему смо сањале; али оно што је било, и ако не беше баш тако лепо и поетично, ипак беше довољно за оне који се задовољавају оним што живот даје. Знаш ли ти, зашто ми жене бивамо тако несрећне?

За то што у младости сањамо о срећи какве нема.

Не уче нас у младости нашој да је живот борба и одрицање од својих жеља. А живот — живот је мука. У првоме судару срце нам је разбијено. Душа очекује среће, а догађаји у животу не испуњују такве наде. Па онда — страдамо. Срећа! Шта је то срећа? То су наше наде. То сам искусила ја. Нема потпуне среће. Она је неостварљива, ретка, кратка. Ми мислимо само да ће радости бити сталне; али то се никад не догађа.

Срећа је очекивање нечега лепог, то је — нада. Срећа је варљиви привид. Да, драга моја, то је привид, и ма да сам врло стара, још ме вазда заносе наде, и ако не онакве какве беху у младости. Моје су жеље најскромније, најмање. А шта би и било са мном да још нема наде? Ја сањам на два начина. Казаћу ти, како.

Моје старе кости одмарају се у мекој наслоњачи крај огња и сањам о ономе чега је већ давно нестало. Како је живот кратак, нарочито ако је прошао на једноме месту: „родити се, живети и умрети у истоме месту". Успомене се нагомилавају. Па ето, кад старост у велике наступи, снови нас преносе у доба младости, као да је од тих времена прошло тек десетак дана.

Да, све пролази као један дан.

Јутро, подне, вече и ноћ без иједног зрака. Седиш дуго крај огња, по некад целе часове, и прошлост се појављује пред тобом као да је све то тек јуче било. Не знаш где си! Сањарија те заноси, а живот промиче пред твојим духовним очима. Сећам се свога девојаштва. Проживљујем задовољство детињства; лупање срца мојих осамнајест година представља ми се као на јави, — заборављене ствари! Сећам се јахања кроз шуму Св. Михајила, а одмах за тим сетих се и лова у шуми д'Ивил; сетих се свежега задаха влажног лишћа, песка, сетих се јаркога сунца што се огледаше у води, сунца којега зраци продираху кроз лисно грање шуме кроз коју пролазисмо.

Све успомене, па чак и оно о чему сам некада само мислила, моје одушевљено расположење на догледу мора, пријатан осећај од кићења цвећем, моје мисли, маштарије, жеље — свега се сећам као да поново доживљујем, као да од тог доба није прошло већ педесет година које следише крв и сасвим изменише погледе на живот.

Знаш ли, мила Колета, да у нашој кући не уништавају старудије. Код нас је горе под кровом читаво сложиште. Тај собичак зовемо „телалница." Све што није потребно, тамо се носи. Често пута, када се нађем у њој, погледам око себе. Долазе ми до руку ствари које сам потпуно заборавила. Али ми те ствари причају много о којечему.

У тој гомили старудија налазим на по какву беспослицу, по какву ситну ствар коју сам гледала целих четрдесет година не обраћајући пажње на њу. Изгубила се та беспослица, али се, ето, опет нашла и у један мах сећам је се као сведока давне прошлости. Такве су ствари на лик људи које већ одавно познајеш. Ћутљиви, закопчани, недружевни, а овамо у један мах без икаква разлога почињу да брбљају, говоре без умора, причају о свом животу, о својим тајнама какве нико није ни слутио.

Пребирам ове дрангулије а срце ми се стеже. Сећам се: јесте, ја сам разбила ту стварчицу баш када је оног вечера Пол отпутовао за Лион. — Или: ах! ево милог светилника који је мати ноћу носила собом у цркву на бдења! А има и предмета поред којих се баш ничега не сећам. Остали су иза дедова које нико од живих људи не памти, о животу којих не зна се баш ништа, — не знаш чак ни чија је била та ствар. Нико није видео оне руке што су их држале, нико оне очи што су их гледале.

Такве ме стварчице нагоне да се удубим у мисли. Оне су на лик људи којима су сви блиски помрли, па су сад усамљене и од сваког заборављене.

Бојим се, мила Колета, да ме нећеш разумети, те ћеш се можда и насмејати. Мислиш ваљда да су ово залуднице и детињске лудорије! Ти си Парижанка, а ви у Паризу немате ни појма шта значи усамљен, душевни живот, шта ли разговори са својим срцем. Ви се предајете у свему спољашњем животу. Мисли ваше свуда лете слободно, као ветар. Ја живим усамљено и због тога могу говорити само о себи. Када ми будеш одговарала, пиши о себи и упореди свој живот са мојим. Хтела бих да знам како живиш. Али ти се никада нећеш сетити стихова Сен-Бева: „Родити се, живети и умрети у истој кући." Љуби те по тисућу пута твоја стара пријатељица Аделаида.

Београд. А.

БУГАРСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

(НАРОДНА ДРАМАТИЧЕСКА ТРУПА „СУЗА И СМЕХ")

Још летос писао ми је мој пријатељ, свима нама добро познати г. Адам Мандровић, артистични управник хрват. нар. казалишта у Загребу, у пенсији, да ће ми доћи у походе, те да проведе у Београду и код мене неколико дана.

Тај његов долазак одлагао је он поприлично, докле најзад не дође 6. пр. мес. Још истог дана каза ми, да ће код мене остати само два три дана, и ако бесмо раније уговорили друкчије. Уједно ми рече, да мора одавде у Софију, куда је позван од стране позоришне управе, да јој даде неке савете и упуства у погледу њихова народног театра, а зову га уједно и за управника, па ме позва да пођем с њим.

Ја сам се још сав тај дан предомишљао, али на његово велико наваљивање ипак се тога вечера реших и дадох му реч да ћу поћи с њим.

Најзад ме ипак беше повукла жеља, да сам својим очима видим Бугарију, Софију, а поглавито њихову младу позоришну дружину, о којој сам с разних страна најразличитије гласове слушао, већином невероватне.

Деветог пр. мес. кренусмо се, мој пријатељ и ја, за Софију. Срећно дођосмо до рипањског тамника, изидосмо, распоредисмо се на вагонете, ми домаћи, а странци на дресине. Не могу прећутати, а да овом приликом не одам достојно признање управи наших државних железница и њеном подручном особљу, које је том приликом, при пролазу кроз тамник, указало пажњу странцима, особито дамама, а и нама домаћим путницима; ред и услуга беху примерни, а тако и осветљење при дочеку и при пратњи кроз тамник. Једино, што је мој пријатељ по мало страховао да га не изгубим у тамнику, јер је седео више мене позади на неком клизавом пртљагу, али и ако је мало незгодно седео, ипак није скидао очију с нене повисоке плавуше Американке, која се без пасоша кренула да путује кроз свет и коју је наша железничка полиција каваљерски пропустила, немајући много наде да ће отићи даље од Цариброда, а најмање да ће је турске власти пропустити за Цариград.

У Цариброду се мој пријатељ прилично изненадно пажњи и услужности представника наше железничке управе и комесару наше полиције, како су пажљиви према путницима, поглавито странцима и како с бугарским властима олакшавају прелаз преко границе, вршећи ипак са свим савесно своју дужност.

Обојицу нас је нарочито интересовао онај део од Цариброда на Софији, јер нам је пут од Београда до Пирота био из раније познат. Али какво изненађење! Одмах како

се удалисмо од Цариброда, голет, сама голет и пуста необрађена поља: Цариброд, Костин-брод, Сливница, Софија. Гола брда и пространа поља, већином напиващи до у саму Софију.

Јавили смо из Ниша депешом свој долазак, али нас ипак ниje нико дочекао, јер је депеша достављена примаоцу тек у три сахата по подне, и тек само за два сахата после нашега доласка. Одселили бесмо у хотелу Панаховъ.

У добра час, при ручку се најосмо с г. Илијом Миларовом, директором народне библиотеке, који је уједно и председник позоришне управе, а који нас је и требало и желео дочекати, да сва депеша није онако рано стигла.

Сва тројица бесмо стари знанци, јер се г. Миларов школовао у Загребу, где је саршио права, а био је неко време и у Београду у гимнасији и говори врло лепо српски.

Разуме се, да је разговор отпочео одмах о позоришту.

Г. Миларов нам рече: да управу састављају он, као председник, и још два друга, г. Филип Гајчов, новинар, и један њихов приповедач. Обојицу нас је изненадила тако практично склопљена управа, из тако малог броја и погламарито од људи који се сами баве пером.

Из даљега разговора дознадосмо: да је г. Миларов дошао на то место у главном као бугарски драмски писац — држим једини, јер за другог нисам ни овде а ни тамо чуо — и као главни преводилац бугарски на туђих књижевности. А и из разговора се могло видети, да ће он бити једини, кога имају бугара. Г. Миларов је написао оригиналну трагедију „Апостол“, која се догађа у време „*велике револуције*“ бугарске, пред ослобођењем. Мој пријатељ већ је био прочитао, јер му је исту г. Миларов био послао још пре његова поласка у Загреб и беше му већ позната, а ја сам је тек у Софији добио на дар од самога писца.

Мој пријатељ, као будући управник „народне трупе“, а и ја живо се интересовасмо о главноме, о дружини: из каквих је елемената састављена, а мој пријатељ поглавито: да ли је подобна за ред и дисциплину? Мој пријатељ је нарочито ударио гласом на: ред и дисциплину, разлажући: да је то *главно* и — послушност! И додаде: „Ако чланови нису спремни и вољни да од срца радо примају моје поуке и упутства и да их *тачно* извршују, без поговора, онда је са сами узалудно што сте ме звали и онда ми је такав управитељ потпуно непотребан, па ма ко то био и ма откуда дошао“.

Г. Миларов нам отворено и искрено призна̏де, да је дружина доста слаба и да је ред доста лош. Призна̏де нам и то отворено: да се он и његови другови слабо или готово ни мало не разумеју, те су баш за то и позвали човека *стручна* и *спремна*, да им то у ред доведе; они ће њему оставити потпуну слободу у свему, а они ће остати само као посредници између њега и министра просвете. Мој пријатељ на то одговори: да он дручије не би ни пристао ни на какву погодбу и спреман би био да се врати одмах. Г. Миларов га уверава̏ше да и он сам не жели дручије, и да и сами желе да му руке буду потпуно слободне и одрешене и род са свим независан; да ће се тога ради још истога вечера састати са својим друговима и сву ствар потанко утврдити, а да ће га још сутра представити г. министру, те да се погодба утврди. За тим настави: ми и сами видимо да но иде добро и да нешто заиште: да чланови, глумци и глумице, не схватају и не изводе своје улоге како би требало, али на један од нас ниje *стручан* и *спреман*, те да би правилно и тенезьно могао слуцце поправити и упутити. Даље нам рече: да дружина постоји већ три године, да су се сад већ искупили и сви питомци и питомице, који беху изасланн да уче на страни о државноме трошку, али да ипак не иде ствар како би требало и у напред. Шта вреди што сам ја видео много представа, осим Загреба: у Бечу, Берлину, Паризу и Петрограду и што сам свуда био редован гост у позоришту — г. Миларов се бојао подуже промена по свима тим градовима и њиховим спечуилиштима — и што видим да приказивачи не представљају како би требали и морали, да погрешно раде, кад их ја не знам и не умем поправити и показати им како би ваљало да буде, а моји другови, који су мање видели видели великих позоришта или ни мало, могу још мање. За то сно и позвали вас, г. Мандрошњу, и неома ми је мило што сте дошли, а још миље што сте дошли и с вашим пријатељем и старим другом кога сам још као дечак гледао, као „Нарцисе“, у народном београдском позоришту и као госта у Загребу, у „Цркви доктору“ и у „Дон Цезару од Базана“, кад је још моја жена била чланица народног казалишта у Загребу. (Госпођица Ника Краљева, која се у овај мах као г-ђа Миларова бавила у Загребу, као гошћа код своје мајке). Ето, вас двојицу молимо и нама остало̏но да прочуите наше праше, искрено и пријатељски, те да нам кажете: шта би се дало и могло учинити и урадити, те да добијемо поле ваљану трупу, а на годину и зграду позоришну.

Бугари немају право зидано позориште, него њихова народна трупа даје представе у згради „Славенска Беседа“; у једној дворишној која је својина њихова невачног друштва под истим именом. Дворишна је готово така иста као што је она у Земуну, у Гранд Хотелу, с онако исто малом, неудесном и неспретном позорницом, само што је позорница „Славенске Беседе“ у неколико још неподеснија и похабанија. Дворишна је до душе још и Боже помози, доста пространа а доста и лепа, али позорница веома неудесна и рабатна и да се изразим глумачким језиком: „с две и по отрцане и подеране декорације“, — много гора него што беше ненад она наша у „Великој Пивари“.

Г. Миларов се живо интересовао за наше и загребачко позориште; распитивао је за плате глумаца и глумица; за државну помоћ и шшо је у својим питањима чак до ситница. Наша га одговори веома често изненађиваху и зачуђиваху, а мога пријатеља опет њихове прилике још више, а није ни чудо, јер је њему пало у део да загрије у киселу оскорушу, која треба под његовом бригом и негом да сазре.

Г. Миларов му одговори: да њихова народна трупа има годишње државне помоћи четрдесет хиљада лева (динара), и да је то сне без икаквих других додатака; да чланова и чланица има свега седамнаест; да су највеће плате сто и педесет динара месечно.

Изненадисмо се обојица, а особито мој пријатељ. Њему се најчудније учинило то: што тако мало друштво и с тако малим платама има онолику субвенцију, онакву позорницу и готово никакве декорације, те би према томе, за три године, морало бити и неке ушеде и готовине, кад се представе тако добро походе и кад чешће на каси пада и преко хиљаду динара, као што нам г. Миларов рече. Још се више чудно да глумци и глумице с онако маленим платама могу излазити на крај у Софији, у којој смо одмах при доласку осетили, да је доста, а Бога ми мало и сувише скуп град.

Г. Миларов му одговори: да чланови имају да то још и сву гардеробу, чак и модерну, и мушки и женски, према потреби; додатак на плаћу, и на осветљење при маскенбалу, и облачењу; за друштво ради у Софији од 15. октобра, од отварања Собрања, па надаље до 1. или 15. маја; а после тога путује по градовима Бугарске: да је проход у сезони доста добар; да су цене у првим редовима, на канапетима, 5 динара од места, иза тих по 4, 3 и 1·50 итд.; а кад се сврши сезона у Софији и путовање, онда се закључе сви рачуни: надаци на плате, набавке и сних осталих трошкова, па што претече, то се онда процентно поделе на чланове, а ти проценти обично износе бар још за половину чланских плата, а често и више, а после тога настаје једномесечни одмор, за овим једномесечно или шестонедељно учење и спрема за нову сезону.

И колико смо год нашли да су надаци и додаци на плаћу и осветљење неприватични, а погланито неуземесно оно давање модерне гардеробе и женским и мушким, у толико више најосмо онај повчани додатак, *ону дечобу*, за ирло унутиу и корисну, како по саму установу, тако и по чланове. Тиме постаје сама установа као нека *задруга*, тиме је и рад чланова чиршће везан за све користи и једних и других и за памстне уштеде у надацима; тиме су чланови ограничењима у својим личним прохтевима и још имају ту велику корист: што новчу сумму примају од једном, те могу њоме лакши распоред учинити и боље се спремити за даљи рад, а и везани су чиршће и за сами успех представа, јер од успеха представа зависи и приход установе. Г. Миларов додаде живо: да се то неће ни у будуће мењати и да ће тако и остати, што обојица потпуно одобрисмо.

Даље нам г. Миларов рече: да они не мисле и даље остати при тој државној помоћи, него да ће још ове јесени, од прног Собрања, тражити да се субвенција државна подигне на сто хиљада динара годишње, и изјави нам своје тврдо уверење да ће их и добити, и то баш сад у овом сазиву, и да ће они настојати на томе, да се та помоћ искључиво употреби на драматску народну трупу и на драмску домаћу литературу. — Овде ми паде на памет Загреб, где народно позориште има још већу државну помоћ, која је тако исто и то још од сабора одређена: само на драму, домаћу литературу и драмске потребе, а овамо се троши на оперу и оперету и још уз то плаћају годишње још већи дефицит, него што је и сама годишња државна помоћ, и то само за љубав опере и *оперете*. — Да је г. министар просвете дао реч: да ће то извесно и постићи; јер је то и једини министар просвете, који има енергије да то затражи и да и добије; јер налази да је то прека потреба за бугарски народ, за његов литерарни напредак и за развитак његова естетичног укуса,*) да жели и жеље још идућега пролећа зидати зграду позоришту, да за то имају и врло пространо и врло згодно и лепо земљиште, које је на ту цељ поклоњено неки њихов народни добротвор.

И довиста, дошиље сио се увериали да је земљиште и лепо и пространо, не баш тако као што је место где је наше позориште или загребско, али је врло пространо и лежи готово са свим у средини града, између градскога парка и министарства војног.

*) У то време био је Икимов министар просвете, а сад је он председник министарства и министар сношаја послова, а Вазов је овог пустао министар просвете, на коју се баш г. Миларов као и жалио, што није био довољно заузимљив и енергичан.

На наше питање: да ли имају за зграду спремаи новац или ће се и то подићи добивеним новцем сад од Собрања, г. Миларов нам одговори: да они добијају на ту цељ годишње по сто хиљада динара од „класне лутрије“, да су већ две године прошле, а скоро и трећа, те расположиву већ с триста хиљада, а на пролеће ући ће и у четврту, те тим новцем хоће да подигну зграду и да набаве и машинерије и декорације.

— А је ли то све што имате и што можете истребовати за зграду, машинерије и декорације? упита мој пријатељ.

— Све! одговори г. Миларов.

Обојица се зачуђено згледасмо и изразисмо своју сумњу и рекосмо: да се с тим новцем не може подићи скоро никаква зграда, бар поле модерна и која би одговарала потреби, и тек ако би тај новац стигао и за саму зграду, најприкладнију, а камо ли да се уз то још набаве машинерије и за ње поле боље позориште декорације; и да би таква зграда била још непотпунија и једва толика, као она у Новоме Саду.

— Не мислимо ми на онаку зграду као што је у Београду, а још мање на онаку као што је у Загребу; — одговори г. Миларов, — већ ми хоћемо тек зграду позоришну, ма она била и најскромнија и која би послужала за једно двадесет или двадесет и пет година. После нека Бугарска зида величанствену зграду, каква буде доликовала времену, новчаним изворима и народном културном развитку.

Ми опет мањусмо сумњиво главама и пошто зграда није главно у овом састанку и већању, него школа на позорнице, напредак приказивачког особља, а уз то у неколико и репертоара, то пређосмо на оно.

Бугарска народна трупа има у своме репертоару посећи број руских комада, међу којима и „Васиљеву Мелентијеву“; из немачке литературе неколико комада од Шилера и Гетеа као: „Вилхем Тела“, „Дон Карлоса“ и „Клавига“; из француске: од Молијера, старога Дине и његова сина, од Жоржа Онеа и Сардуовљеву „Отаџбину“ и још неке, али од свију је најгоре прошло, рече наш г. Миларов, Онеов комад: „Љубав и попос“ и да у опште најгоре пролазе модерни и немачки и француски комади, а од свију у опште, да су најбоље прошле „Две сиротице“ и „Гвоздена образина“; да публика најрадије гледа мистеријозне драме, у којима има много убистава и много ликовања, и да сад још страхује за Најропов комад „Досадан свет“ а да је тралаво прошао и комад млађега Диме, „Госпођа с камелијама.“ Уз „убиствене“ драме, додаде г. Миларов, још најбоље пролазе лакрдије као „Карлова тетка“ и томе слично.

За све време разговора о репертоару, мени се још од само напомене једнако право по глави Најропов „Досадан свет“, а то ће му доцније испричати, а и сами ћете увидети зашто ми се врло, кад вам будем причао о женском особљу. Најроп! Најроп!!

Ми му на то сарастисмо пажњу: да је може бити томе узрок у лошем приказивању тих комада и у неспремности позоришних чланова, који не могу да појме и схвате карактере тих комада, као што је било и с Молијеровим комадом „Уображени болесник“, јер од самога приказивања зависи често, у главном, и успех самога дела.

Он нам до душе признаде умесност наше примедбе, али и поред тога тврђаше, да је такав укус публике. Према томе ја у мислима упоредих укус данашње софијске публике, с укусом наше публике у Београду пре тридесет и

више година, кад представљасмо још у „Великој Пивари“ и дођох до закључка: да је укус наше публике, у оно доба, био куд и камо на вишем ступњу, у разумевању доброга и лепога, него ли укус данашње бугарске престоничке публике.

Мој пријатељ упита даље: о гардероби, намештају, реквизитама и осталим ситницама, без којих нема поле добре представе, а нарочито наглашаваше и удараше гласом на то: да ли су чланови доста питоми људи и да ли су подобни за ред и дисциплину и јесу ли спремни и вољни за озбиљно и темељно учење, поуку и озбиљан и истрајан рад. Доказиваше: да он не тражи не знам какве дарове и геније, али тражи прво: вољу и истиниту љубав к позиву, јер је то главна основа позоришном, управо глумачком напретку, и додаде: да он зна, да има људи који мисле и држе, да је Господ Бог прво створио одбор, што већи и многобројнији, за тим управитеља, па драматурга, па тек из шале и писце, на најзад тек онако узгред и глумце, тек онако, — нека и овога буде на свету. Али да он, и као бивши артистични управитељ, па и сад, као кандидат за управитеља бугарске народне трупе, не мисли тако и држи да је баш са свим обратно: да би било писаца и глумаца и без оних горњих и да су писци, глумци и глумице *главни фактори* позоришне уметности; јер без добрих и правих глумаца-уметника, често ће и најбоље дело пропасти, а поред незнања улога и лошега приказивања и најпозванији и најодушевљенији писци, клонуће и изгубиће вољу да пишу; а без ових, слободан је да посумња, да би и било позоришта и да би могла и понећи потреба за позориште; да глумци и глумице уз нешто дара, с великом вољом и љубављу за рад, с послушношћу и истрајношћу, често пристигну и најдаровитије, јер се даровити и сувише много ослањају на свој дар.

— Што се тиче реквизита, намештаја и декорација, оговори г. Миларов, — ту смо прилично оскудни, а поглавито у декорацијама, али што се тиче гардеробе, ту стојимо са свим добро. Што смо ми овде и за ово време требали, све је ново и рађено је у Прагу. А осим тога имамо и ону гардеробу коју нам је поклонио и послао на дар Император Русије. Што се пак тиче самога особља, можете га сами видети прексутра, при огледу дела „Василиса Мелентијевна“, а у дворници „Славенска Беседа.“ Ја с нестрпљењем очекујем ваш суд, суд вас двојице.

„То је оно што ја чекам“, помислих у себи. У првом реду мене је веома занимала њихова млада дружина, која ради већ три године, а поглавито њихови питомци и питомице, јер се баш о њима, међу нашим глумцима, проносили најчудноватији гласови; а особито је још голицао моју радозналост онај императорски дар.

— Али вам морам још и ово напоменути, настави г. Миларов — у колико се ја у томе разумем: да је наша трупа прилична, само је мука са женскима. Са женским особљем стојимо, чини ми се, понајгоре. Али има овде једна глумица, која је до сада најбоље напредовала и која је једина, у колико се ја разумем, показала некога дара. Она се нудила народној трупи, али је пређашња управа није хтела ангажовати због њене везе коју она има с неким нашим учитељем, који је ње ради оставио свој позив и своју жену, те сад с њоме води путничку трупу по унутрашњости.

Мени одмах сијну у глави: да та њена веза није била главна препрека њеном ангажовању у народну трупу, већ да су чланице народне трупе узеле ту везу као маску за своју интригу против ње код управе и из све снаге и свима средствима радиле против ње, само да се избаве опасне конкурентиње. У том г. Миларов настави: — Али ја сам се решио да је од јесени узмем у трупу и увећу је. Па се окрете мени: — Она је Српкиња, тамо негде из ваших крајева, из Европе.

Бугари никада не веле као ми: „из прека“, него увек кажу: „из Европе“, за све што је с оне стране.

— Ех! узвикнух ја, радосно изненађен, што се и у Бугарији нашао један женски дар и то баш дар Српкиње!

У тај мах приђе један господин нашем столу и госп. Миларов нам га приказа: г. Филип Ганчов, новинар: мој друг у управи народне трупе. Пошто се и ми приказасмо, пређе разговор у брзо на погодбу с мојим пријатељем.

Погодба се поглавито водила око ничијега немешања у рад новога управитеља и око награде.

Г. Миларов рече да је од прилике овако разговарао с г. министром просвете: да се г. А. Мандровић постави за професора Више Школе, с платом од шест хиљада динара, а да се упути да врши дужност управитеља народне трупе, и да се то чини с тога, да мој пријатељ не падне на терет позоришнога, већ на терет државнога т. ј. просветнога буџета.

На лицу мога пријатеља видех да тиме није задовољан, али да се не би погодба покварила, напоменух госп. Миларову, да остави моме пријатељу времена да се мало размисли, на што г. Миларов радо пристаде и уговорисмо да се пред вече опет састанемо. За тим се дигосмо и разиђосмо се. Г. Миларов и г. Ганчов одоше сваки на свој посао, а ми се упутисмо да разгледамо Софију.

Кад се видесмо сами, рекох своме пријатељу, да би на ту понуђену плату могао пристати, ако му још додаду и двадесет динара хонорара од представе.

Бугарска народна дружина давала је редовно до сада по две представе недељно, али кад мој пријатељ преузме управу, моћи ће давати и више, те би према ономе 7200, што је мој пријатељ наумно да тражи, био још у добитку. Пошто још изменисмо неке мисли, мој пријатељ пристаде на мој предлог. Бугарска народна трупа даје обично, управо редовно, своје представе средом и суботом, што обојица нађосмо као врло неподесне дане.

Пред вече се састасмо с г. Миларовом у врту „Червенъ Ракъ“, где бољи престонички свет долази на пиво и где обично свира војна музика која нас је прилично изненадила свирајући одломке из „Травијате“, али не у смислу доброга и лепога, а не беше штрајх оркестар, већ блехинструменти. Мало за тим дође и г. Ганчов, те им онда мој пријатељ рече наш предлог и они га одмах усвојише. Видело се јасно да они хоће пошто по то да дођу до спремна и стручна човека. Г. Ганчов се дигне на то и оде да потражи и трећег њихова друга, те да то још тога вечера заједнички утврде. Кад се удали г. Ганчов, свратих пажњу г. Миларова на то, да су им дани за представе врло неподесни и да ја држим да су за то много подеснији четвртак и недеља, што и мој пријатељ потврди и што г. Миларов, после малога размишљања, и усвоји. У том се врати и г. Ганчов и јави да је нашао трећега друга и замоли г. Миларова да пође с њиме. Удалише се обећав нам да ћемо се у скоро видети при вечери. И ми се дигосмо и ходасмо још мало по улицама, уз врло мизерно осветљење, разгледајући тај нови и на силу и на зор подигнути град. Али се инак мора признати: да је онај, који је тај град

подизао и смером руководио, добро знао шта треба и шта хоће; као и то, да је за тако кратко време доста учињено много. Али се мора и то рећи, да престоница бугарска нема готово никакве будућности као град, и да ће вазда остати само као чиновнички град, као Загреб, јер нема готово никакве трговине. С тога сумњам да ће икада постати велики град.

Кад се вратисмо у свој хотел, већ затекосмо г. г. Миларова и Гачнова еде нас очекују.

С видном радошћу на лицу, каза нам г. Миларов да је све примљено и утврђено; да је г. Гачнов био већ и код г. министра, саопштио му све и да ће г. министар већ сутра око девет сахата примити нога пријатеља и да се весма радује његову доласку, иђењу и састанку.

По вечери брао се растасмо, јер бесмо уморни од пута. Растасмо се од својих познаника и пошесмо се у своју собу.

У јутру се растадосмо и нас двојица. Мој пријатељ оде с г. Гачновом министру, а ја одох у наше заступство, да се јавим и да учиним своју походу. Али како се изненадих при свом повратку, кад ми мој пријатељ рече, да се није видео с министром, да је министар то јутро некуда изванредно отпутовао, и да ће се вратити тек за два три дана и да је поручио, да га мој пријатељ сачека, јер свакако жели да се с њиме састане, а ја већ бејах пожелео, да се вратим у своју отаџбину. Али најзад шта се може, мора се за љубав пријатељу и остати. Тешно сам се тиме, штоћу бар људски разгледати бугарску престоницу. По ручку ходасмо и уздуж и попреко. Видесмо дражаву штампарју, дом за Собрање, дом за општинску клуб, а ујосмо и у саму Св. Софију, за коју вели да је стара преко седам стотина година и која је сад већ скоро рушевина.

Кад се враћасмо из Св. Софије, паде нам у очи, на једном углу, необично велика објава која је личила на позоришну. Пришосмо ближе: доиста позоришна, на којој беше ово напгампано:

„Извредна притурка на 9. Реклама."

С почетком јесење сезоне, редакција в. „Рекламе" налази за своју пријатну дужност да изненади престоничку публику с одабраном пијесом „Семејно Огњиште", *трагедија* у четири чина од чувеног драматурга Хермана Судермана.

Ту представу даваће трупа познате бугарске актрисе, госпође Р. Ст. Попове, која је у многим местима Бугарске — према изјавама наших мњења, — произвела фуроре својим ретким драматичним талентом.

Према свему томе, редакција је испуњена пријатном надом да ће престонична публика благонаклоно да походи својим присуством ту многообећавајућу представу.

У СУБОТУ 11. СЕПТЕМБРА ОВЕ ГОДИНЕ

БУГАРСКА ДРАМСКА ТРУПА ГОСПОЖЕ Р. СТ. ПОПОВИ

ПРЕДСТАВЉАЋЕ У САЛОНУ

„СЛАВЕНСКА БЕСЕДА"

ЋУБИ ШТУ

„ЗАВИЧАЈ"

ДРАМА У ЧЕТИРИ ЧИНА ОД Х. СУДЕРМАНА

Л и ц а:

Леополд Шварц, котл. у пенсији . . . . . Г. К. Стојанов.
Магда } његове кћери . . . . . Г-ђа Р. Ст. Попова.
Марија }
Августа, његова друга жена, propе Ведлоеска . Гђа Д. Вазова.
Макс фон Ведлоески, њезин рођак . . . . . Г. Ст. М. Попов.
Гестерданг, енорејски пастор . . . . . Г. А. Николов.
Др. фон Келер, државни саветник . . . . . Г. Н. Стојчев.
Тереза, слушкиња код Шварцових . . . . . Г-ца Петрова.
Слуга у кући . . . . . Г. Г. Попов.

За време антракта свираће војна музика. — Цене места: Канапе 5 динара; I место 3 динара; II место 2 динара; III место 1·50; галерија 1 динар. — Билете се могу добити у пруги „Црвени Рак"; у галантеријском магазину Кр. Х. Шејева, улица „Трговска"; у магазину „Руских Поварп", испод хотела „Бугарија"; у кафани „Македонија"; у павиљону Г. Грудева у градском парку и у суботу после подне при каси у „Славенска Беседа." — Почетак тачно у 8½ часова у вече.

Обојица живо пожелесмо да видимо ту представу и с тога одмах потражисмо г. Миларова у пруги „Црвени Рак", где га, у добри час, и нађосмо, те му одмах и реносмо своју жељу и намеру. Г. Миларов се нешто устезаше и рече нам: да је то нека путничка трупа бугарска, каквих у бугарској има и сувише, и од којих сваких осам дана тек по нека искрсне у Софији, да једну представу или ни једну, ако ниво не дође, и тако је и постане, као што се и појављала; и да и у самој Софији има вазда диленгантских трупица, махом од млађих чиновника склопљених. Али на наше навалињање и над му рекосмо, да нас у опште интересује да видимо на какву представу на бугарском језику и да нас дупло интересује та чувена: Р. Ст. Попова, пристаде и он, сетив се у нети мах, да је то она глумица, коју нам је толико хвалио и коју жели придобити за народну трупу, на обрнув се мени рече: — То је та ваша Српкиња, *г-ђа* Ружа Попова.

(свршиће се)

Милош Цветић.

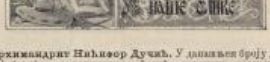

Архимандрит Њењор Дучић. У данашњем броју доносимо поводом јубилеја г. архимандрита Дучића карочити чланак у којем ће читаоци наћи потребна овде, који ће нам ово бно на своме месту.

Тридесетогодишњица Српског Кућ. Народног Позоришта. — 30. октобра ове године, тридесет је година дому што га је као Добротвор и Мученик подигао Народном Позоришту у Београду. За тај дан уобичајено је, и доста одрађено, да се вође и моменат за његове јубиларне свечковине, јер од тог момента, са подигнутим домом својим, Народно Позориште и потпуне своју нуну и праву историју. И на данашње дан, о тридесетогодишњици његовој, уз пакле које ће свако похитати да уложи том великом народном спомену, Н. Искра мислила је да ће се најприкладније одужити себама и благодарношћу онима, чији су живоги и срца уткани у историју његову, и чијом је славом он данас тако поносан.

Од старијих глумаца који су за ових тридесет година заслужили себи доспојан спомен у Народном Позоришту, ми смо у овом броју изнели осликовост карактеристичних лица, са најкраћим биографским потезима, рачуне се у толико смо и такво у овом трекутку на расположењу имали.

Алекса Бачванске, родио се у Темишвару године 1832. После основне школе Бачвански оде на гимназију у Београде, где сврши пет разреда до 1846. То године упре му отац, који беше поки официјерски чиновник, и мати му се преселе у Сегедин, где Бачвански сврши гимназију и лицеј. Већ у овим годинама видимо Бачванске где обрађује њему поморину друкчију у кући пекога Колба, који беше богат човек, и учини то задовољство младим представљачима за љубав свога сина. »Позорини салон« младога театра беше, онда још тек, данас такође умотана и познати пријатељ позорипта г. Стеван Тодоровић. По свршеној лицеју дође Бачвански служби, потом буде премештен године 1850 у Пешту, и доцније у Београд. Из разлике љубави према позорипту изнуди Бачванске службу, и стуни 1852 у чадарску позорипну друкину, с којом пробави неко време у Араду, Сегедину, Кашви, и најзад у Пожун, одакле буде ангажован за члана нашег Народног Позорипта.

Кад је Бачвански био ангажован последњи пут у мађарској дружини, у Пешти, ангажован је као »карактериста«, он већ тада беше још и израђен глумац, уз то још интелигентан. То га препоручи и у Београду буде примљен за редитеља и учитеља глумачке школе. Бачвански је учинио велике услуге Српском Народном Позоришту: образовао је готово све наше знатније глумце, израдио као уметник велике и тешке улоге: Шајлока, Лудвика XI, Ђурђа Бранковића, Крала Јакова, Циганина, и т. д. и т. д.

Али му вредност и слава не потоше отклонити крај што му беше несрећном судбином досуђен. Бачванског у оним годинама једним несрећним случајем изневери вид, због чега се он мораде склонити с позорнице и оде на лечење у Пешту, где му жена беше у позоришту глумица. Неколо несрећне болести вређало да га баци у неблагодарни заборав свију која га до јуче толико слављаху, док на заузимање неколиких својих пријатеља не буде опет позван из Пеште у Београд, где од 1880, с неком хонорарном наградом, играше још, као слеп, у Народном Позоришту до своје смрти 26 марта 1881 год.

Марија Јеленска родила се г. 1852 у Загорју, у Хрватској. Име по оцу беше јој *Ферко*; име Јеленска добила је у позоришту. По смрти очевој мати је одведе с братом у Беч, где Марија сврши глумачку школу, и по положеним испитима оде у Загреб, за члана Хрватског земаљског позоришта. Склањајући се од посвећих нечиних сметњи и интрига коване таленту, мораде напустити Загреб, и појави се као гошћа у немачком позоришту у Осеку. Овде је на пролеће 1869 затече позив »Одбора за подизање сталног Народног Позоришта у Београду«, коме се она одазва прво као гошћа, за тим као редовни члан. Жеља за усавршавањем одведе је доцније у Беч, али и овде поврај највеће воље и несвесног талента као Славенка у бечком Бург-Театру не погоде постићи жељени успех. После Беча пробави три године у Прагу, потом у Хамбургу, Грацу и Штутгарту. Ту играше до 1881 кад се удаде, и напусти позорницу. Те године текао је и њен преговор с београдским Народ. Позориштем, где намеравала да се још једном, последњи пут, опрости с позорницом. Али је судбина порећење болести или 14-годишњег напорног рада, ово желење даље одвора, и она умре после годину дана, 1882, у Барселони, где се беше склонила са својим мужем на лечење... Колико је волела и омилела својој првој позорници, види се по томе што се не само за свога бављења у Београду, но и доцније у далеком страном свету, нула љубави и сећања на Народно Позориште, називало само Српкињом.

Тоша Јовановић. — Родио се у Великом Бечкереку 1846 године. Ту, у свом месту рођења први пут је видео позоришне представе. Оне га силно занесе и он поста глумац у својој деветнаестој години. Његов је глумачки живот овако текао. Прво је отишао Мандровићу који се са својом дружином 1865 год. бавио у Београду. Но у Београду се разболи, Мандровић опет набрзо отпутује, а он приморан болешћу оста у Београду док се није излечио, а тада оде Протићу, који се у то време са својом дружином бавио у Вел. Сеп-Миклушу. У овој дружини буде ангажован. Улога којом је почео свој уметнички рад био је Сретен у *Хајдуцима* од Стерије Поповића.

После кратког времена Протићево се друштво распе и Тоша дође у Земун, у друштво Јоце Поповића. Одатле пређе у Београд, у друштво Паје Стевића које је прокрстарило Србију. 1867 године ожени се Стевићевом ћерком Јулком, и у тастовој дружини крстарује целу Бачку, Банат и Срем. Године 1869. дође у Београд и буде ангажован у Народном Позоришту, које је те године било отворено. Ради неких неугодности оде 1872 год. у Загреб, где је остао до 1878, а те године врати се у Београд, који га дочека раширених руку.

17 фебруара 1890 год. славио је двадесетпетогодишњицу свог уметничког рада, и тога дана играо је насловну улогу у Мелаковом *Грофу Праксу*, а 1892 године том истом улогом завршио је свој уметнички рад. 1893 године, 5 фебруара, Тоше Јовановића већ није било међу живима.

Тоша је био талент, природа, фигура, воља, све; све што се тако строго и тако ретко тражи од глумца, коме ће се, после Тоше Јовановића, дуго и дуго чекати наследника.

Његов репертоар беше многострук: он је играо жарке љубавнике, тешке и компликоване улоге: Хамлет, Крал Лир, Отело, Шајлок, комична лица: Гроф Пракс, Доктор Окс. У цветној младости, као што је то сасвим природно, играше љубавнике. И забележено је из те периоде, да је поред успеха на позорници имао успеха и ван ње. Из те фазе постепено (од 1880. г.) прелази у другу, оставља младалачке улоге и узима озбиљније и озбиљније, с успехом их обрађује и с истом јачином, увек с великом вештином игра тако исто Лира као и Хајарика из *Лаворике и просјачког штапа*, тако исто Хајарика као и Пракса. Подједнаком је силином могао да запали жарке пламене љубави, да расплаче, и да насмеје своје гледаоце. Репертоар његових улога беше тако разноврстан и тако обилан, да обухвата све литерарне школе: и класичну и романтичну и реалистичну, свака улога беше »његова улога«, у свакој подједнак, у свакој највећи. Он се нарочито с љубављу и српској драми, репертоар његов беше овенчен са неколико улога из историјске трагедије којима се прослављао, то беху Ђурађ Бранковић, Немања, Вукашин. О његовом Ђурђу забележено је ово. Кад је једном требала да почне представа, а играо се *Ђурађ Бранковић*, он запита сцепаристу: има ли много света у Позоришту? овај оде, виде и врати се: партер редак, ложе празне, али партер стајања пун њих. — Баш волим, што су готово само они у Позоришту. Ја их доста дугујем... Вечерас ћу играти за њих, онако, како их срце говори. И он је играо. А његова публика у партеру дрхтала је, плакала и плескала, док је он после те буре, после тих великих драмских сцена једва изашао иза кулиса.

Лаза Поповић (1838—1892), ступио је први пут на позорницу 1856 г. у чувеној Књажевићевој дружини. Са ретком срећом заузео је одмах једно од најважнијих места међу друговима јер играше тада најпризнатије и најблагодарније улоге — »љубавничке«. Играо је и у београдском позоришту још у Краљевој Пивари, потом је био у загребачком позоришту. Из Нар. Позоришта отишао је 1883. Водио је и сам позоришну дружину. У Народном Позоришту био је редитељ од првих својих дана у њему. Велики број и данас га признаје за свога учитеља... Као добар глумац, није тражио не ограничавао се на »вах«, и играо је огроман репертоар. Познати су му *Фердинанд* у »Сплетки и Љубави«, Шнапр у »Лионском улаку«, *Милош Обреновић*, *Ђорђе* у »Картању« и т. д. и последња *Ђурађ Бранковић* с којим је и умро.

Марко Суботић (1836—1884). Ступио је на позорницу у срп. нар. позоришту у Новом Саду 1862 г. за време свога глумовања био је називање чланом: хрват. зем. казалишта у Загребу, Народног Позоришта у Београду и Новосадског Позоришта. Пред крај живота водио је и сам своју позоришну дружину. Суботић је био син од богате трговачке породице (из Панчева) што му је дало прилике да буде доста лепо образован и тако, поред свога талента, стекне једну више особину за доброг глумца. Играо је најрадије интриганте, и врло је био познат у улози *Кромвели* у »Сиротињском адвокату.«

Марко Станишић (1833—1898) почео је да глумује 1864 г. код Новосадског Позоришта. А у времену свога глумовања одлазио је за члана загребачког позоришта, и играо је као члан Београдског Позоришта још у Краљевој Пивари, где је по том у Народ. Позоришту остао до смрти своје. Марко Станишић је био један од најинтереснијих глумачких типова, био је врло лепо и углађене спољашности и до последњих часова својих задржао је, и у седим власима, слику непрежаљеног, вечито свежег и младог кавалера бонвивана што је унео и у свој живот на позорници. Од његове познате горде гогнонитине на позорници водећаше на *Лагремоло* у »Отаџбини«, *Мурати* у »Ђурђу Бранковићу.« Од комичних *Квета Бартоломеус* у »Доктору Оксу.« »Чича« Марко није мање познат и као приватни човек, где је поред своје спољне углађености, добре душе, и лепо образованости, био симпатично примљен у свим круговима Београдским.

Лазар Лугумерски родио се 1842 год. у Сомбору, умро је 1886 у Београду. Ступио на позорницу у Осеку 1868 године. Потом провео неко време као члан Народног Позоришта, Пелешеве Позоришне дружине, Српског Народног Позоришта у Новом Саду, док се најзад није опет вратио Народном Позоришту, коме је служио бредано до последњих тренутака својих. Лугумерски је био одличан глумац, добар певач, симпатичан човек и друг; заслужан члан Народног Позоришта. Из богатог и срећног његова репертоара могло би се и сад наћи још неколико живих сећања београдске публике н. пр. на његова *Кромвела* у »Монтрозу« *Кромвела* у »Сиротињском адвокату«, *Јага* у »Отелу« *Дон Бартола* у »Севиљском берберину«, *Тошу* у »Радничкој побуни«, *Рока* у »Убојици.«

Милош Цветић родио се 26 јуна 1845 године у Чурућу у Шајкашкој. Ступио је први пут на позорницу у Кикинди, 30 јануара 1862 год., у путујућем друштву пок. управитеља Јована Кнежевића.

Још те јесени ступио је као члан у српско народно позориште новосадско, а већ у новембру исте године, представљао је на београдској позорници. При крају 1863 године већ је био члан београдског народног позоришта, које се беше образовало под управом одбора, а под артистичком управом Адама Мандровића. У пролеће 1865 године затвори се Народно позориште. Цветић се тада врати Новосадском позоришту, али већ у јесен 1866 године реши се да га остави и да са свим напусти глумовање; али се ипак по наговору пријатеља реши да иде у Загреб. У Загребу, у народном земаљском казалишту, ступи Цветић први пут на позорницу као *Конрад* у комаду »Млинар и његово дијете« и буде одмах ангажован, где остане стално до 1869 год., кад је већ на ново било основано Народно Позориште. На први позив управини одазове се Цветић, и ако је имао обвезе у Загребачком казалишту, и дође у Београд 2 априла 1869 године. Од тога времена остао је Цветић стално и верно у Народном Позоришту, поставајући га ни тренутка ни у добрим ни у злим часовима и као глумац, а поглавито као дугогодишњи редитељ, све докле се заједно са женом не повуче у пензију. Цветић је и као глумац и као редитељ много задужио Народно Позориште и спомен своје публике, и поред његове вредности и још тако свеже јучерање успомене, сувишно би и било помињати какав избор из његова репертоара, који је тако богат и разноврсан, и у коме би избор био тако тежак и неподесан.

Марија (Голубићева) Цветићка родила се 17 фебруара 1846 године у Загребу. Ступила је први пут на позорницу 17 новембра 1862 године у Загребу, у народном земаљском казалишту, у комаду »Три оца на један пут«, и у улози љубавнице и певачице. На позив управе Нар. Позоришта дође 2 априла 1870 године у Београд. У исто време буде и ангажована за редовна члана Нар. Позоришта, а поглавито као певачица и певала је у њему, као тада једина школована певачица, пуно 24 године.

Димитрије Коларовић (1836—1899). У тренутку када доносимо успомене и слике прослављене тридесетогодишње гарде Нар. Позоришта, вољом судбине ево где морамо да оплакујемо успомену једног од њених првих и најзаслужнијих ветерана. Димитрије Коларовић, један од првих, најстаријих и најчувенијих глумаца Народног Позоришта, чију све слику доносимо у овом броју, умро је у среду 27. октобра, на свом имању у Влашком Пољу, где се од дужег времена беше повукао у приватни живот. Димитрије Коларовић, родио се 1836. у Земуну, где је први пут ступио на позорницу у дилетантском позоришту. Затим је био члан срп. народ. позоришта у Новом Саду, Сувићевог позоришта у Београду, Загребачког позоришта, и најзад, од установљења сталног Народног Позоришта у Београду, остао је

његов стални члан све до времена кад се повукао с позорнице. Коларовићево глумовање једна је од оне неколико оживљених и светлих традиција којима је историја Народног Позоришта данас тако поносна. Од Коларовићевих најпознатијих улога београдска позоришница сећа се пуна хвале његова *Старог баке*, *Гриммера* у »Доктор Клаусу«, *Пајге* у Шарану, *Шопара* итд. Пишући ове редове добисмо извештај да је добри чика Мита умро 27. о. м.

Љубица Коларовићка родила се године 1836. у Врањеву. Први пут ступила на позорницу у Кнежевићевој позоришној дружини у Новом Саду. Потом, по удаји за Коларовића, заједно с њим била члан срп. нар. позоришта у Новом Саду, Сушићеве дружине у Београду, Загребачког позоришта, и од оснивања Народног Позоришта његов члан све докле се није заједно са мужем повукла с позорнице. Умрла је године 1890. Од чувених и омиљених улога Коларовићкиних помињемо *Мегер* у »Сламној Глашци«, *Јелисавету* у »Марији Стјуартки«, *Лукрецију Борџију* и т. д.

Алекса Савић (1832—1873) родио се у Земуну, где је први пут ступио на позорницу у дилетантском позоришту. Био је члан више позоришних дружина, а пре Народног Позоришта играо је још у београдском позоришту у Краљевој Пивари. Био је добар глумац, одличан комичар, и лепо је певао.

Паун Стојановић *(Пула)*, такође из Земуна, почео као и Савић у дилетантском позоришту у Земуну. Добар комичар, али је више био познат са свога лепог гласа као певач. У Народно Позориште дошао је 1871 године. Око 1880 напустио је позорницу и отишао за учитеља певања у Српски Бечеј.

Тоша Анастасијевић родио се 28 фебруара 1851 у Трнову (Македонија). Умро 1895 у Београду. Ступио први пут на позорницу у Народном Позоришту 1869 год., у коме је после остао непрекидно до последњих часова својих. Био је школован, и као таквоме поверавани су му и друге административне дужности. Од 1874 вршио је дужност касара и архивара, од октобра 1883 секретара Народног Позоришта. Игра Анастасијевићева била је увек пуна збиље, неке нарочито дубоке жарноће и благости, и по тим особинама образовао је и скоро цео Анастасијевићев репертоар: озбиљни седи властелин, старац, отац, свештеник.

Њихови другови, данас тако позната и омиљена имена Народног Позоришта, г-ђе: *Гргурова*, *Јовановићка* и *Радуловићка*, и г. *Ђура Рајковић* и данас су још у Народном Позоришту, и на данашњој светковини, окољени новим подмлатком, млађим друговима својим, поносно броје тридесет година живота и рада посвећених делу, чија је слава данас њихова најблагодарнија и најлепша награда.

Босанка (слико Ђорђе Ваитаг). — *Босна поносна* реч је која је позната у целом нашем народу. А и јесте поносна, поносна на лепоти земље, поносна по деци својој, поносна на свему што Бог земљи дарује. Једнога само нема..... За то је вазда тако замишљена, тако сетна. Па и са ове слике њене, и ако је туђинском руком рађена, види се и понос тај и сета дубока; али се из ње види и друго нешто: види се нада која поштенога никад не напушта!

Светислав Јовановић, српски сликар. Као што је породица Јована Илића позната као песничка, исто се тако може рећи за породицу Јовановића да је *сликарска*. Стари вршачки фотограф Стеван Јовановић редом је своје синове проводио кроз свој фотографски атеље дајући им »прва знања« из сликарске вештине. А кад му синовима постаде Вршац тесан, винуше се у бели свет да усађену искру љубави према сликарству усавршују и развијају. Данас су његова деца већ своји људи: Паја је српска дика, Милан уметник фотограф, а Светислав, поред одличног фотографског гласа, сликар о коме ћемо овом приликом и нарочито да проговоримо.

Светислав је рођен у Вршцу 25 марта 1861. године. Основну школу и реалку учио је у своме месту рођења, а за тим је отишао у бечку цртачку школу, из које отиде 1879. године у Петроград, где као почетник сликар пробави о своме круху годину дана. 1880. год. већ га видимо у Паризу где се у огромној маси најразноврснијих уметника бори за опстанак. У то је доба Паја већ избијао на површину, а Светислав је у њему гледао и понос и угледницу своју. 1885. године одлази Светислав у Минхен тада већ чувеном сликару и брату своме Паји. Урођена љубав према свему лепом што потиче од најдражег и најближег, од брата рођеног, повела је и Светислава на исте стазе што их је старији му брат крчио. Братска љубав и истинска лепота братовљевих слика створише од Светислава вредног угледача и марљивог ђака Пајина.

Све до 1891. године Светислав се најдуже и најрадије бавио у Пајину атељеу. А од те године па до почетка месеца августа ове године Светислав је живео у Паризу, из којег дође тада у Београд у којем још живи.

Живећи као уметник ван свога српског народа, тражећи зараде у туђини, Светислав није познат у Српству оволико колико би требало. Од великог броја његових старијих слика једна је само у српском власништву („*Полазак у лов*“ — Српски Народни Музеј), а остале су у туђини. Од његових слика нарочито се истичу: „*Арбанас аванџија*“ (која је била изложена у Париском Салону 1889. год., кад је и продата за Америку), „*У пустињи*“, „*Туркиња*“, „*Бела Вила*“, „*Стражар арбанашки*“ (имала је нарочитог успеха, а била је изложена у Salons des Champs-Elysées у Паризу), „*Прело*“ (изложена у Салону 1890. год., и продата за Америку) и „*Растанак*.“ — И ако су му све ове слике пуне уметничкога смисла, ипак је Светислав познатији као портретиста. Од његових многобројних портретских радова истичу се портрети: Госпође Латур, Госпођице и Госпође Кадрак, Г-ђе д'Естер, г-ђице Лауре Мирант, г-ђе Кивер, г-ђе Фатме Бент-Ени, г-ђе Морган, г-ђе А. Мартенс, г-ђице ван дер Хеге, Н. С. Туниског Беја, Кнежевића Мирка, г-ђице Лили Верне; а за свога кратког бављења у Београду израдио је портрет пок. Митрополита Михајила, а сада довршује израдом портрет Митрополита Инокентија.

Поред овог и оваквог рада Светислав је радио као илустратор на неколиким француским журналима, а са особитом љубављу и успехом израђује минијатуре на емаљу. Ова врста његових радова истакнута је са ретком похвалом и у француској штампи, а нарочито у »La France artistique« (3. јуна 1894. г.) где му се ти радови једначе са сличнима »старих мајстора« и ласкаво пореде са колекцијама париских музеја.

Колико још можемо очекивати од г. Јовановића доказују нам његова стална вредноћа и године највеће продуктивности.

Полазак у лов (слико Светислав Јовановић). — Полази у лов и верна га љуба с чедом испраћа. Ал' у какав лов? Све једно је: у тим се крајевима у лов иде и на зверове и на душмане са истим расположењем, јер и једни и други само невољу носе. „*Добра среће!*“ поздрав је који ловца прати, а *сукоб у лову* — жеља и оног што полази и оне што га испраћа.

ДЕСЕТОГОДИШЊИЦА „ВИТЕЗА“

У граду Шапцу, негдашњем Засавицу, прадедовини Његова Величанства Краља Александра, лицем на Никољдан 1889-те, када је први пут славу славио као Краљ Срба Обреновић V-ти, изашао је у свет први број привредновитешкога листа »Витез«.

»Витез« је кроз свих минулих десет година без умора и застоја служио Краљу и Отаџбини, а проповедао Привреду и Витештво.

»Витез« је служио својој сврси таком преданошћу и успехом да му заслуге оспорити не могу ни оштрији критичари.

Због тога верујемо да неће бити на одмет, ако о њему, поводом његове десетогодишњице, проговоримо коју. Својим истрајним радом и постигнутим успесима »Витез« то потпуно заслужује.

»Витез« је гласник и својина: Главне Управе, пет обласних и свих окружних »Кола Јахача Кнез Михаило«, као и свих пријатеља и трудбеника српске привреде и витештва.

»Витез« је у појединостима живи проповедник свега онога што треба радити и усавршавати, те да се постигне циљ, којему је намењена и застава коју 4. септембра 1894. године дарова српској привреди и витештву племенити и узвишени владалац наш Његово Величанство Краљ Александар I. Витез је се тим и таким радом својим удостојио да га његови читаоци сматрају као израз и огледало своје љубави и својега озбиљнога старања за унапређење српске привреде и витештва. Ни један Србин, ни једна Српкиња, ма где они били, који су свесни позива за привредни напредак, а нарочито сви становници и становнице слободнога Српства, нису отказивали »Витезу« помоћ за постигнуће намењеног му задатка.

Сви смо живи сведоци да су »Кола Јахача Кнез Михаило« поштована од свију и свакога као чисто народна удружења. Сви смо видели да је рад Кола Јахача оживљен свима и свакоме. Сви знамо да су привредно-витешке свечаности које »Кола Јахача Кнез Михаило« приређују, дубоко усађене у народном срцу као народне свечаности, као народни понос и радост. Није ли се већ и у нас (као што се започело у Француској још под владом Наполеона првог) краљевским путовањем владаочевим кроз отаџбину, уобичајило, да се изводе и с поносом приказују најбоља коњска грла из дотичних крајева. А зна се колико је тај дивни обичај дао полета унапређењу француског коњарства, па ће јамачно и у нас....

Овде ћемо само споменути ово: Ко се лаћи четврте свеске „*Државописа Србије*“ тај ће тамо на странама 110—111 наћи да је у години 1866-ој укупна вредност коња у држави нашој износила **10,736.544 динара.** А кад се након тога завири у другу књигу „*Статистике Краљевине Србије*“ за 1890-ту, наћи ће се да је тада, дакле 24 године доцније, укупна вредност коња у Краљевини износила **само 10,421.432 динара,** што значи да је наше домаће коњарство било **у опадању.** Но, кад се после овога узме преда се „*Попис становништва и домаће стоке у Краљевини Србији*“ за 1895-ту годину, утврдиће се да је не само обустављено даље опадање укупне вредности коња у Србији, него да је се та вредност за последњих пет година (дакле за невероватно кратко време) попела на **24,610.174 динара.**

И ако смо још далеко од оних успеха какви су нам на овом пољу потребни и ако »Витез« има још доста да ради и да уради, ипак се пред овим оваким и оволиким досадашњим успесима ваља с радошћу и с правом зауставити.

Витезови сатрудбеници добро чине што нам обећавају, да хоће навршетак првих десет лета Витезова живота да обележе једном скромном али племенитом и корисном свечаношћу.

Позивају се сви досадањи и још живи сарадници »Витеза«, да сваки *ма и најмањим потезом пера* увелича свечани број који ће се приправити за овогодишњи му — десети — Никољдан, и у више тисућа примерака раскослати по Српству. А тим тако приређеним свечаним бројем јамачно ће се много допринети оној узвишеној задаћи којој је »Витез« тако предан.

Умрлим нам сарадницима својим: Чеди Поповићу бив. начелнику министарства, Манојлу Ђорђевићу—Призренцу бив. уреднику »Српских Новина«, Панти Пет. Куртовићу бив. председнику дрино-савског »Кола Јахача Кнез Михаило«, Војиславу J. Илићу бившем песнику, Љубомиру Јовановићу б. сточном лекару, Алекси Николићу бив. трговцу из Зајечара, Влади М. Јосиповићу бившем песнику из Шапца, Проки Кнежевићу б. окружном начелнику, Јелени Кл. Мирковића бив. председници женског одбора шумадијског Кола Јахача, Марку Дероку б. сточном лекару, Љубомиру Влад. Ђорђевићу бив. ђаку VI разреда гимназије, Димитрију Вучковићу бившем окружном начелнику, Андрији Поздловићу бив. апотекару, Петру Татићу бив. адвокату, Милошу С. Милојевићу бив. председнику Кола Јахача Кнез Михаило у Лесковцу итд., итд., итд. — приредиће се том приликом свечан помен јер су они то наше захвално сећање у пуној мери заслужили.

* * *

»Витез« нарочито полаже намеру:

а) да у нашој Отаџбини буде увек довољан број добрих коња за јахање, теглење и товарење, како за све радове привредне домаће потребе тако и за земаљску одбрану, те да се не само више не издају из земље оне огромне суме новаца које се сваке године до сад а и сад издају, него:

б) да буде у довољном броју добрих коња и за продају на страну тј. заграничин извоз, те да новац са стране у нашу земљу долази, чиме ће такође јачати наша финансијска снага;

в) да се у народу нашем одигне витешки јахачки дух на ону висину, на којој је он некада био и на којој он у интересу српском треба да буде увек.

У тој тежњи доноси »Витез« поучне чланке, укусна и остала писмено саставе у свима правцима који потпомажу циљ Кола Јахача као: популарно написане чланке о ширењу и систематизирању коњарства; о изазивању љубави насрам коња као највећег човечјег савезника у миру и у рату; о производњу и о неговању коња; о хиполошким поукама: о узди и уздању и о седлу и седлању, о обучавању коња како за привредне тако и за витешке потребе; о употреби коња за све врсте послова, с обзиром на штедњу коњске снаге; о поукама из ветеринарства и о потковању; о огромном утицају коњарства на побољшање и јачање: пољопривреде, трговине, индустрије, државне одбране и народних интереса; о статистичким подацима који се тичу домаћег коњарства, а тако и коњарства оних туђих земаља које нам у томе могу за пример и углед послужити; о упознавању одгајивача о најбољим путевима за продају прекобројних грла, као и о упознавању производјача и одгајивача са свима осталим користима које их очекују од гајења доброг соја коња; прати примену и последице свију садашњих закона, који се непосредно или посредно тичу коњарства, и по потреби износи своје гледиште по томе; доноси родољубиве песме у витешком јахачком духу; збирке оригиналних и преведених података о витешким особинама коња; приповетке из витешког живота, с обзиром на љубав коју су негдашњи српски јунаци поклањали својим коњима; просто написане чланке и расправе о гајењу и неговању витештва, с погледом на српску народну коњицу и негдашње витешке утакмице и забаве; доноси извештаје о правцу рада и кретању у државним ергелским заводима; доноси обећање и извештаје о приређиваним: а) разноврсним јавним земаљским, обласним и окружним наградним прегледима (изложбама), о добро одгајеној домаћој ждребади, приплодним кобилама и пастувима; б) о разноврсним јавним земаљским, обласним и окружним наградним утакмицама у брзини и издржљивости са и без препона на потоцину; в) о разноврсним утакмицама у јачини теглења, а тако и у правилном удешавању запрежних амова, запреге и у вожњи; г) о разноврсним јавним земаљским, обласним и окружним наградним такмичењима у теренским, ловачким и даљим јахањима; д) о разноврсним јавним наградним такмичењима у правилноме седлању и уздању, у правилноме јахању, у правилној обуци јахачких коња и у преснакању; ђ) о разноврсним јавним наградним утакмицама у волтижирању, у руковању оружјем на коњу и у карусалском јахању; е) о разноврсним јавним наградним утакмицама у правилном и брзом потковању; ж) доноси статистичке податке о успесима рада друштвеног; з) доноси вести и новости из других држава о сличним такмичењима; и) износи на јавност део управни (административни) рад свију Кола Јахача и њихове Главне Управе, као и радио предлоге који се за Земаљско Веће свих Кола Јахача или иначе истицали буду. Износи са захвалношћу на видик имена свих за привреду и витештво заслужних родољуба; прикупља наше и туђе новине, часописе, брошуре и књиге, које су посвећено унапређењу коњарства и витештва....

»Витез« може, дакле, мирне душе да погледа у своју прошлост од десет година, јер колико се најмање могло урадити — урадило се.

Почетак је срећан и са њим задовољава, нека би му и рад у будућности био вечито тако користан и напредан. *Н. А. К.*

НАУКА

Јужно Афричке Бурске Републике. — Стара римска узречица: »quid novi ex Africa« лебди, за ово 2000 година, у устима културних европских народа а њезиним питањем очекују они брзи одговор односно тог Европи најближег, али и најнепознатијег континента. Кад се узме, да слаби хоризонтални рашчлан, висока над мор. река, велики мочари, степски и пустињски карактер огромних предела, смртоносна и нездрава клима, суровост и дивљаштво афричких народа отежавају и спречавају испитивање централних делова у Африци, онда се правда и употреба оне римске узречице у свагдањем говору.

Кад је Версајским миром признала Инглеска Сев. Амер. Савезним Државама самосталност, наста за испитивање и колонизацију афричког континента нова епоха. А кад се је, сем Афричког Друштва у Инглеској, образовало такво у Немачкој и Белгији, научно се је испитивање тога континента развијало упоредо са тргов. политичким и тек од тог времена јавља се тежња да се Африка подели међу европске колонијалне државе.

Најмање је потешкоћа за испитивање, колонизацију и стварање јаког културног центра Европи пружила Јужна Африка. У почетку XVII века прве колонисте доведе у Јужну Африку Холандско Источно Индиско Друштво. Колонисти бејаху холандски сељаци (Бури).

1795. године освојише Инглези Јужну Африку до Вел. Рибље Реке, која, за време Наполеонових ратова, потпаде под Холандију а 1814. год. поново под Инглеску, пошто прва плати одштету од 72 милијуна динара. Од тог се времена па до дана данашњег разви упорна и дуготрајна борба између Инглеза и Бура.

Због несугласица с Инглезима иселише се Бури 1837. год. из својих дотадањих насеобина и упутише се правцем североисточним у *Натал*, где 1839. год. основаше Бурску државу Натал, у којој подигну нову варош *Питермарицбург*. Бури се у новој отаџбини упустише у ратове с Кафрима, што даде повода прилике Инглезима да се умешају у њихове унутарње размирице и да Натал огласе својом колонијом. Бури се на то по други пут иселише преко реке Оранж и основаше *Оранж Републику*, коју Инглези 1848. године с војском поседоше. Један део Бура напусти одмах своја огњишта и потражи склоништа у пределима преко реке Вала, где поста нова *Бурска Република Трансвал*.

Кад се Инглези заплетоше у рат с Кафрима, увидеше своју политичку грешку и 1854. год. својевољно напустише Оранж област, која се је, те године, конституисала као независна Оранж Република и у култури се до данас полако и мирно развијала.

Пошто Инглезима, после дуге и тешке борбе, пође за руком да већи део кафарске земље примире и да је својој Јужној Африци присаједине као колонију, прохте им се 1877. године власти над свима Кафрима па и Трансвалом. Те се године подигоше листом Бури у Трансвалу и Кафри у Кафрарији против Инглеске инвазије и окупације. Крвави се ратови отпочеше с обе стране. 22. јануара 1879. године претрпеше Инглези страшан пораз у бици код *Исандуле* и тек, 18. августа 1879. год., када заробише кафарског краља Кечвaја, пође им за руком да Кафрарију примире. Трансвалски Бури извојеваше у том рату 1881. год. потпуну самосталност. 1884. год. закључише они с Инглеском нарочиту конвенцију, по којој се сизерена права Инглеске — да контролише спољне односе Трансвала — знатно сужавају и Трансвалу признаје државна самосталност под именом *»Јужна Афричка Република«*.

1890. год. присаједини она један део *Сулу области* а 1894. год. ступи у зависан положај према њој незнатна *Свази држава* али тако, да и даље остане под својим главаром а Република да врши у њој законодавну, управну и судску власт.

Кад је чувени и енергични *Сесил Родес* са својим помагачима спремно давно смишљен упад злогласног *Џемсона* на најнасељенију варош у Републици *Јоханесбург*, којим се је имала 1895. год. уништити самосталност Бурских република, ступише обе Бурске републике у што тешњи савез, коме је циљ, да бране заједнички државну самосталност и да спречавају Инглеску у њеним прохтевима за даљим освајањима у Јужној Африци. — Пошто инглески министар колонија, *Чемберлен*, свом душом потпомаже тежње и настојања Сесила Родеса и присталица му, морало је доћи до затегнутих односа с Бурским републикама па и до рата, који се, у највећем јеку, на југу Африке води.

Оранж Република граничи се с југа реком Оранжем и Капландом, са истока Басуто колонијом и Наталом, са севера реком Валом а са запада инглеском колонијом Западном Гриквом. У простору захвата 131.070 км² и има 220.000 становника. Величине је као и краљевина Румунија а насељености као Црна Гора. Бура има преко 70.000 а остало становништво сачињавају: европски колонисти, Кафри, Басути и Бечуани. Бури су протестантске, европ. колонисти католичке и протестантске а староседеоци многобожачке вероисповести.

Духовну културу распростиру у народ 162 народне (основне) и две средње школе а *Греј колеџ* је припремни течај за оне, који продужују даље своје школовање на универзитету у Капштату. Народна је библиотека у Блумфонтајну а четворе новине излазе у већим местима у Републици.

Хијерархиски земља се дели на 26 парохиских срезова.

За унапређење материјалне културе врло су повољне прилике у Оранж Републици. До 1836. год. сва земља беше дивљина, којом се скитаху Бечуани и Бушмани. Доласком Бура већи се део земље употреби за пашњаке а мањи за обрађивање и културу биљака као: пшенице, кукуруза и јечма. Клима је врло здрава и подесна како за агрикултуру тако и за сточарство. 1890. год. било је у Оранж Републици преко 6000 угледних добара и 8,263.585 комада разноврсне стоке као: коња, волова, крава, оваца, коза и нојева. Сем земљорадње и сточарства унапређују државну имовину и рудокопи. Од руда вади се: камени угаљ, злато и драго камење. Самог дијаманта извезло се је 1896. год. у вредности преко 11 милијуна динара. Експорт разних продуката преко лука Капланда и Натала износио је 1897. год. 43 а увоз 29 милиј. динара. Државни приход 1897. год. беше 83, расход 76, државни дуг 42 а државна имовина 132 милијуна динара.

Дужина телеграфа 1898. године износила је 4800 а железница преко 750 километара.

Оранж Републиком управља на 5 година изабрани председник. Легислатива се врши преко Народне Скупштине, коју састављају 60 на

4 године изабраних скупштинара, од којих се половина, после сваке 2 године поново бира. Војна је обавеза општа. Сваки грађанин служи у војсци од 16—60 година. Војска броји 20.000 војника.

Главни је земаљски град *Клагенфурт*, центар свих државних и културних власти, са 6000 становника.

Остала су насељена места: *Јатерфелтен*, *Харнсдат* и *Фикесбург*.

Јужно Аферика Република — прије Трансвал — граничи се са запада области Бечуана, са севера Родезијом, са истока Португ. Африкон, Суаз и Тонга колонијом, с југа Оранво Републиком и Наталом. У простору са Сваки државом има 336.500 а без ове 308.950 кв. У прилог је случају колишње земље која од сва српске земље с Бугарском и Нст. Румелијом и у другом као сва српска земља с Бугарском без Нст. Румелије.

Становника има 867.950. — Насељености је као што су ове српске земље Далмација и Истра. Бура и европских досељеника има 245.600 а урођеника: Кавара, Васута и Бечуана за тим Малајаца и Кинеза 622.350.

Бури су протестантске а европски колонисти католичке и протестантске, старосједеоци многобошци, Малајци мухамед. а Кинези будистичке вероисповести.

Много државно и приватно школе стварају се, да се духовна култура на овим крајевима подигне.

Земља је слабо наводњена изворима, која се пружа западу благо уздиже, према истоку терасасто а према северу стрмо спушта. Источни терасасти предели богатији су водама, талозима од западних планина и изворима.

Бури су и сада индустрална средњевка у руками странаца. За те природне трагове богатства има преко 200 друштава за експлоатацију. У златним окнима и поља ради преко 10.000 белих и 65.000 урођеничких радника. Најбогатија златна поља налазе се око Јоханесбурга, Лајденбурга и Бабертона. 1897. год. извезло се преко Натала и Капланда злата у вредности 280 милијуна динара.

Осим злата, које се у другим руде као: сребро, бакар, олово, гвожђе, шљаке и камената угља.

1898. год. у 45 окана добило се је количност чиста 1.440.000 тона, што представља вредност од 17 милијуна динара. Јужно Аферика Република, сем извезаног блага, извози: стоку, сточне продукте, сланину вост и перје ноја.

Дужина железница 1898. год. износила је 1247 а телеграфа 8130 километара.

Државно послово руководи, из кро класе грађана изабрана на 5 година, председник. Законодавну врши Народна Скупштина, која састављају обе которе са по 29 посланика.

Бадар земаљске одбране састоји се из једног артиљеријског дивизиона од 29 официра и 571 војника и телеграфске чете а у рату должни под оружје сваки грађанин од 16—60 година.

Главни је земаљски град *Претторија*, основан 1853. године са 12.000 становника, седиште свих државних власти. *Јоханесбург*, по насељености прво место у свој Јужној Африци, основан 1887. год. са 102.000 становника. Варош лежи у средини златних поља, а тога и колонијално европско државе имају своје конзулате. *Кларенсдорп* и *Потчефструм* напредују су места у земљи.

У прво сваки симпатија, које су на страни Бура, противу касилое и британског поступка осваљачких Интаса, ма их у Европи, који су имајући да с бурским републиканца треба што ће пречистити. По њихову мишљењу, сво европске државе, које броје себе за напусте своје народне установе и што ће во праћу су водеран поки дух европских колонијалних држава, треба да изуче своју самосталност. Поито су Бури индолентна и конзервативна карактера и пође јако да изуче предлоговски начин живота, то, по мишљењу њених у Европи, они као сточари дају не могу опстати у средини објекти (положају) у којима се је златно рударло рударство, индустрија, агракултура и трговина, с тога одобравају окупаторски поступак Интаса.

С. М.

О утрошку снага на биселиу. На биолошком експерименталном институту чиновн су опити о овоме колегу на парочито нчешкој круги од 250 мл. кужеле. Том су приликом оквалио, да је при просечној токини биселкете од 70 кгр., тежа од 21,5 кгр., брзине од 250 мет. у минуту — рашо 15 кмт. на сахат — нивеа количина употребљеног кисеоника на 1 минут пута — 4,3 сеш. Ова се количина смањује за 6% кад се брзина смаље на 9 кмт., а кад се повиси на 21 кмт. онда се и потрошња пеше за 10%. Ради непосредних сравњивања чиновн су опити са ходом у разном тому и показало се је, да биселкиста при горе споменутој средњој брзини утроши за 1 сат 74 Л. кисеоника, а пешак при средњој брзини само 50 Л.

Напрезање биселкиста је, дакле, веће, јер со обично узима да се много каже енергије рашиа. Према новеитум опитима потребље биселкиста од прилике 220% више снаге него пешак. У што доба конституисано је, да ово повећање не долази услед крстина кога услед отпора ваздуха, ни према томе са брзином расте и утрошак снаге.

Радж.

Опити са снагом испитача. — Један од познатих еклеских орнитолога чиново је опите са буком јастребом од 5,5 кг. дужине, 95 мм. ширине и 1,80 грм. тежине. Он је укрсно ову бубу у колица од кипа и 50 грм. тежине и једнака је ово нужно без икаква напора; затим је додато још 14 грм. тежине, па је и ово нужно без великих тешкоба, али ако је додато још 14 грама, он је нужно ову ову тежину још на 3 см. даљине — и то је бива граница жетове снаге, којом је лако нужно терете, коју су дуљено пресијавали жетову сопствену тежину, т. ј. он је нужно за 45 пута веће него што је колнчина његова сопствена тежина. При јачим опитима са снагом ове бубе на врло остаиком динамометру показало се је у њу толико снаге колико би човек од 100 кгр. тежине једном руком подигао терет од једне тоне.

После ових полушаја са јастребом чиново је нити природиа опите са снагом зекрулаце бубе (Dynastes Tityus). Та је буба тешка 6,5 грм., а кукла је тешку од 115 грм. на 6 см. даљине и могла је са грудом терета од 2,5 кгр. која јој је каплано спутиено на леђа. Човек, коме би се сразмерно тешке спуштае на леђа био би сасвим сиромашан. У буак је јоа дуљено леђа минијнка снага и сваки сполиљи изложи у сравнењу са нашим вокалуј, да би човек, сразмерно њиховој величини и снази, могао пренаћати многе терете у горњоте.

Радж.

Дуголавци и кратколавци (долихокефали и брахикефали). — Статистички подаци о облику тела и главе на болесима и по тамничким лаги су прилично матерјала за изучае радова, који имају врло велико предности за антропологиа и социјална питања. — *М. Мас Сеи* прегледао је у дуком току времена многе осуђене злочинце и у *Ревие сиентифиуе* и ово је објавио које показују да по таминичким крајевима преовлађују кратколавци (брахикефали).

Од 395 лобоња било је 74 дуголавца (долихокефала), 123 средњеглавца (мезокефала) и *292 брахикефала*.

Од 206 убица било је: 21 долихокефал, 31 мезокефал и 54 брахикефала.

Од 86 *злочинаца протнву морала* било је: 18 долихокефала, 30 мезокефала и 48 брахикефала.

Радж.

Мозак и мождани. — Проф. Равиј у Мекенеу проучавао је однос између мозга и мождина и дошао је до ових резултата. Познато је да човечији мозак није највећи у сравњењу са мозговима осталих животиња. Слон и кит имају теже мозгове, али то се може да објасни великом тежо огромних тела, јер да се само управља сложи живчаним потребни је већи централни орган. Али и у сравнењу према тежини тела нема човек такође највећи мозак, јер га у томе погледу превазилазе неке теже мезичаре, као мајмуни и крстаца, који сразмерно имају тоже мозак. Али је, по Равиеовим испитивањима, човечији мозак у сравнењу са осталим телесним жождине, тежа него на у којој другој врсти живинења и у томе је очита разлика која одваја човека од свију осталих животињских облика.

Радж.

КЊИЖЕВНОСТ

Критика

Mach v. Rickard. Beitrage zur Ethnographie der Balkanhalbinsel (Petermann's Mittheilungen 1899. Heft V, 97—106 са картом).

Писац је у горе поменутом чланку узео на ову културну борбу народности у Турској о њиховој будућности, путем праве и школе. Констатује како су Турци показали да умеју да изучавају и сасвим изучаве освојена покрајина XIV и XV века на Балканском Полуострву и како су продужили у њима ову културне на исто да свој живот опште и будућу потпуно особобљење сврше — црквом и школом. Пробудивши се ови и имајући највеће средства у руке као Грци су покушали пајаре да ошамаше њихове прошлости под заштитом својих привилегија употребе у корист своје народности. Грци су со журили — напомиње писац — да они пирвно ово што су проучавали Турци, и то црквом и школом. Мудрим једностном цркве и школе покушали су Грци да свесловно чести и привилегије дарје у «Грчкој приобрате у једно националио-грчко тесто. Подражавши Византинци Екзархати одвојила се од Грчко Патријаршије велика многонина национално са свим, а крајњеви онолико колико треба. У томе је био прак пород ових силних нада са васпостављене поново «византијске царевина у које су с ослобођењем Грчко толика очекивања полагана. Виде се да писац не показао довољно јасно у ране чин овога византијске преродаја, у увиђење Пећке и Охридске Патријаршије. Пећка је патријаршија тоже коју најпаче сметали; сметала је и онда кад је је једно нешто биле обориле у прашину. Историјске снага клина Грци су имали упрвно уништењем Пећке и Охридске Патријаршије. Што су у овом веку нама овај удрак прва тиле Бугари, разно сто година поницје, подизањем Бугарског Екзархата, а што су се Срби нако брзнули да своју народности осигурају користи организоване крим у Турској једва су ослобођа бугарске политике над српском у овом веку, коју Срби кажу и кажаће још скупо и прескупо. У утакмици народи као и у свакој другој утакмици преди ова исказивала: «Ко кре девојци, онога и девојке». Али кад се даше српски успех и неучех мера, није право употребљавати за Србе ону мору којом се ради кри Грчкима и Бугарима, јер та мера не доказује ксту вредност, ма колико да би јој иногре тежне биле. За ту тачност ни рећи ново нешто мало вопише.

Писац стоји на гледишту народности, и мисли да начело народности покаже сиса своја недостатка има добру страну јединове, чега ради је и дошао, при крају XIX века, сила која без христиика снажно делује. Верзинском уговору писац бележи у грех да је својим

наредбама о српској Босни и српској Херцеговини начело народности повређено, премда и ту напомиње да ни начело народности није повређено, ако бисмо се ставили на гледиште српско-хрватско, пошто се Хрватска налази у Аустро-Угарској. Ово разлагање једног немачког писца нека би Срби добро на ум да узму.*

Писац је иначе довољно добро извештен о односајима и о борби балканских народности. Он зна да се балкански Словени деле на Бугаре и Србе; он зна да су Срби на југ од Скопља много изгубили установљењем Егзархата ради сталне организоване акције бугарске пропаганде под окриљем Егзархата као организоване цркве. Он налази да су пред радњом бугарском Грци са свим пропали, а Срби да имају врло мало надања. Ово опште пак писац изводи на основу школских и црквених статистика српских, грчких и бугарских, заборављајући са свим да се на Балканском полуострву и статистике граде другојачије но у осталом свету, па име са *лажним цифрама*. И колико по већих цифара износи — толико му лажи више на терет пада. Осим тога, ко зна да ли су све школе бугарске и грчке што су у дотичним статистикама као такве бележе? Ми бисмо могли посведочити више противних примера врло поузданих. Реклама политичка постала је на Балканском Полуострву права беда, и Европа сутра може починити грдне неправде, ако се стане ослањати на спекулативну политичку и статистичку литературу балканских народа и балканских аспираната. Српски су писци обраћали пажњу на ову околност, али се нашло за добро да се они сматрају као интересовани, па им се не верује. Као да они који тоткају цифре без основа нису још више интересовани па уз то још и препредени. Ко познаје балканске народе, зна добро да су међу њима Срби највеће добричине и да су много пута губили и главе и поште за своје препредене комшије Грке и Бугаре, који чине једну, јужну балканску школу. Народни посланици српски у дубоком познавању етнографских прилика балканских тако их обично верноодно и наводе. Нама је жао што смо ову исповест, непријатну за наш народ, забележили на хартији (то стварно наши суседи никад не би признали), али је боље и то, него да непрестано због поштене наивности страдамо.

По статистикама школским од 1895/6. (дакле пре отварања српских школа у Солунском и у Битољском Вилајету) писац наводи прегледе стања школскога, грчкога, бугарскога, српскога и румунскога по вилајетима и по санџацима свеколике европске Турске. У суми налазе ове цифре:

а. Грчких	школа	1296	са	85015	ученика.
б. Бугарских	»	821	са	29846	»
в. Српских	»	162	са	7311	»
г. Румунских	»	80	са	3678	»

Данас је већ стање српских школа много повољније, јер је тек по том од стране Порте дата и Србима већа слобода, премда не треба изгубити из вида да Срби ни данас још немају оне слободе у отварању школа којом се служе Грци и Бугари. Узрок је не толико у злој вољи турских власти колико у недостатку црквене самосталне организације у Срба. По уверењима од почетка панкама и погледима, у Турској има школу онај ко има цркву. Истина постоје и други путови за отварање школа, али су необични и неупотребљиви. Срби су увек назад због тога што у Турској немају своје цркве. Да су Срби умели сачувати Пећску Патријаршију, извесно је или да не би било Бугарског Егзархата, или да он не би ухватио на штету Срба оволико колико је ухватио. Ову историјску истину писац је врло добро уочио и исказао, ма да он њоме неће Србе да правда пошто се њега не тиче *што је ко згрео* него *шта је урадио*. И има право он, а наше је да гледамо шта ћемо и куда ћемо даље. При крају он нама Србима суди овако: »Не вреди бог-зна колико што се »доказује како је Македонија више била српска него бугарска. Све »се мења, а народност ништа толико не мења колико дугогодишњи »организован рад школом и црквом. Доћи ће време да се пита шта »јесте а не шта је било. Сва је прилика да ће Срби своју снагу »ограничити на крајеве северно од Шар-планине, где немају хри»шћанских супарника који би против њих по утврђеном плану радили, »али где њих чека борба с Арбанасима много тежа од оне што је »имају остали хришћански народи с мухамеданцима Османлијама или »Словенима по народности. У опште се, и при најповољнијим прилика»ма, не може очекивати да ће се српски језик утврдити даље јужно »од Скопља.«

На ово тврђење, изречено према подацима недовољне тачности, ми можемо кренути српску пословицу »Иде време, носи бреме«.* Нема земље за коју је тако тешко кренути прорицања као што је то за Балканско Полуострво. Стање се већ знатно променило од времена прибирања података до времена публикације ове исте студије. А осим тога у балканској као и у свакој другој политици не раде само школска и црквена пропаганда. Има ту и других сила, које не само што могу знатно утицати на пропаганду школску и црквену, него јој још могу и правац давати. А политичка предвиђања ваља састављати према свеколиким силама једнога покрета а не само према гдекојима.

Ш.—нац.

Dr Cleanthes Nicolaides. Macedonien. Die Geschichtliche Entwickelung des Macedonischen Frage in Altertum, in Mittelalter und in der Neuerenzeit. *Berlin, Johannes Räde,* 1899., на 8-ни, стр. 267, са једном картом, стаје 5 марака.

Још један прилог иначе богатој библиографији о македонском питању, који нам, овога пута, долази са грчких извора. По томе се може одмах судити, да највећи део и сувремене Македоније насељавају писчеви једноплеменици и да су национални захтеви других балканских народности, које насељавају овај национални Везув, неумесни и неостварљиви. Зато је још приложена и једна карта у бојама, по Киперту, где су Грци прекривали целу средњу и јужну Македонију. Остало је остављено, можда по милости, словенскоме елементу, Арнаутима, и т. д.

Књига је подељена на 16 одељака, где се у деветом говори, не баш најтачније, о *српском црквеном питању и српским школама у Македонији*. Књизи је приложена и једна доста непотпуна библиографија о Македонији, нарочито у списима где се заступају грчке аспирације.

И на овај најновији спис о разбукталом македонском питању, на које се тако немилостиво троши снага младих балканских држава, требало би и у нас обратити довољно пажње. Тим пре, што писац то заслужује озбиљношћу у својим излагањима, па ма се са њима и не слагали, и што његова дисертација превазилази, у сваком погледу, нарочито у документима, крајње и са свим једностране брошуре писчевих земљака.

Нин.

УМЕТНОСТ

Музика

Госп. Ф. С. Вилхар хрватски музичар издао је за клавир своју оперу у 4 чина *Смиљану*, са текстом Г. Н. Мил. Кресојевића. Један такав примерак послао је Г. Вилхар и уредништву *Нове Искре* на приказ.

Приказ једног тако замашног рада, као што је Вилхарова Смиљана из издања израђеног за клавир, биће непотпун и кратак, јер се морамо ограничити на форму, стил и хармонију, дакле често на оне музичке елементе који су обележени у клавирском изводу. С тога у овом случају не може се узимати у обзир често врло важна и јака чињеница једне музичке драме, — њен оркестрални распоред и колорит, јер је за такав приказ потребна потпуна партитура.

Г. Вилхар израдио је *Смиљану*, као што сам истиче, у *духу хрватске народне глазбе*, дакле, на основи народних напева и мотива. Примера те врсте имамо код композиста свију народа, али понајвише и у најчистијој форми налазимо их код Чеха, Руса и Пољака. Сметанину *Продану невесту* могли би смело истаћи као модел једне савршене опере писане у духу народном.

У либрету Вилхарове — Кресојевићеве драме радња је проста; описан је обичан догађај из сеоског живота, готово једна хрватска *Cavalleria rusticana* — али дужине какве Мајерберове опере. Вилхар је у *Смиљани* употребио строго само народних тема. Увертира (predigra) тематична је израда једне такве кратке и симетричне мелодије. Она је рађена модерно, довољно јасно, местимице лепим контрапунктом, али много губи од вредности услед разнучености и неприродног истрзивања ефекта у непрекидном, монотоном кретању једне исте фразе на разне степене скала и у бесконачној модулацији. Слабу инвенцију у изради, конвенционалну форму и неодређен стил налазимо и у прва два чина. Тек са трећим чином постаје Вилхаров рад живље, интересантан и допадљив. Увод за трећи чин и ако нас јако подсећа на Менделсонову или Веберову романтику, умесно је употребљен, фино израђен, а потпуно и тачно одговара сцени. Хорови су брижљиво израђени, декламација свуда добра, а драматична места наглашена су карактеристичним, модерним и довољно јаким акцентима. У ова последња два чина опажа се и тежња, да се радња концентрише и веже, да добије складности и целине. Уметнична обрада теме: *Смиљанине заклетве*, *Молитве* и других мотива, умесно и опрезно понављање и наглашавање, јасно обележавају поједине рађије важне сцене и тиме доводе се ова два последња чина у једну складну целину.

Укусно издање Вилхарове *Смиљане* можемо препоручити свакој музикалној друштву, коме је циљ да се упозна са националном музиком, у толико пре, што је број ове врсте рада на словенском југу врло мали.

Поред хрватског текста оштампан је и немачки текст г-ђе *Лујзе* пл. Мартини у марљиво израђеном преводу. — *нл* —

РАЗНО

Најновији рад г. Ст. Новаковића. — Из пера овог нашег најугледнијег и најредовнијег књижевника изашла је нова радња, која је већ у у власништву Српске Књижевне Задруге. Она ће изићи у једном од Задругиних *Кола*, а натпис јој је: *Српска књига, њени продавци и читаоци у XIX веку.* Пред освитак XX века разматрао и бележио *Стојан Новаковић.* — Овом приликом доносимо преглед њеног садржаја, нестрпљиво очекујући да књига изађе из штампе, како би том приликом и опширније о њој проговорили. У књизи су ове главе:

---

* Треба упоредити одличан чланак г. Љуб. Јовановића »Једна књига о легитимном праву хабзбуршкога дома на Босну и Херцеговину« у »Делу« за јун ове године.

* Ако смо добро извештени, писац је бавио у Софији као дописник неких већих листова немачких. Његови су се погледи, према томе, стварали под утицајем средине у којој је живео.

I. Задатак српске књиге за последњих сто година српскога књижевно-просветнога развитка и у будуће. Њене дужности нарочито духовног уједињавања народног пређе и у напредак.

II. Српска књига у средњим вековима и од почетка овог века. Везе с трговачким средиштима и пренумерација или претплата на књиге. Штампање претплатника. Прва књижевна средишта »Матица Српска« и »Друштво Српске Словесности«. Први издавачко књижарница. Назадак и распад претплаћивања.

III. Српска читалачка публика у старо време и у овом веку. Обрт у томе што га је извршила промена књижевног језика. Састав српске читалачке публике у почетку и по том. Врховни родови и народна маса читалачке публике.

IV. Издавачи српских књига од почетка. Њихов избор као мерило општо-народног укуса у књижевности.

V. Начини растурања српске књиге различити према разлици публике. Коме се обраћали пренумерација? Књижари ходоци или торбари. Слепац Јеремија и Хаџи-Алекса О. Поповић. Српска народна читалачка публика и њене омиљене књиге.

VI. Склоп и подела српске читалачке публике у новије доба. Сиромаштво и подела те публике по струкама. Покушаји да се за књижевност уклони растук државни и обласни и да се што ближе прође к духовном уједињењу српских племена. Покушај организовања српске књижарске трговине као средство да се послужи духовном уједињавању српске читалачке публике. Домишљања о узроцима из којих се то није до сад извршило.

VII. Књижарска трговина и боље организовање читалачке публике српске као средство којим се може без прекида радити на духовном уједињавању Српства. Српство и Хрватство. Покушај Српске Књижевне Задруге. Организација књижарске трговине у Српству као задатак који треба практично расправити.

Прилог. Преглед претплатника у различитим делима српским као потврда разним тврдњама истакнутим у претходним листовима.

Већ и из самог овог прегледа види се велики значај овог најновијег рада г. Ст. Новаковића. Обраћамо пажњу својих читалаца на овај рад који ће открити многе махне и погрешке, ал' у исти мах показати и праве путове за правилан развитак и ширење српске књиге.

*

Georges Serviéges. Une journée à Belgrade; *Revue bleue*, Paris, бр. 9 од 26. августа 1899., стр. 282—285. — Писац је посетио Београд на неколико дана после Ивањданског атентата и пробавио у њему један дан. *Један дан у Београду*, то су његове успомене и утисци из српске престонице. Кад изоставимо оно што се тиче политике, пошто то не улази у оквир нашега листа, има овде интересних редова о нашем Народном Музеју (наравно само о збиркама) и другим знаменитостима, а нарочито прве симпатичан опис живота народног типа и ношње. Вреди прочитати!

*

О словенској глагољици у Француза. — Париски тромесечни зборник La Revue de l'Orient chrétien, која је основан 1896. г. по нарочитој жељи папе Леона XIII, са циљем да ради на проучавању хришћанских држава на истоку, а нарочито на њиховој унији са римском црквом, донео је у овогодишњој првој књизи, стр. 1—13, чланак српска пријатеља барона d'Avril-a, Le Glagol et la congrégation des rites. Поменути зборник издаје од ове године париска књижар A. Picard et fils (Rue Bonaparte, 82), и стаје за иностранство 10 дин. годишње. Поједине свеске коштају дин. 2,50.

*

Велика француска енциклопедија. — Крајем 1898. год. појавила је се на свет кн. XXIII познате француске La Grande Encyclopédie, која садржи речи од Mao-moisson. У овој књизи има неке чланака, а нарочито биографија наших знаменитијих људи, као биографије: Кнеза Михаила (стр. 914), Краља Милана (976—977), Милана Б. Миљевића (984), Великога Милоша (999—1000), Симе Милутиновића—Сарајлије (1001) и Младена Милошиновића (1001). Почетком пак ове године угледала је света кн. XXIV са речима од moissonneuse-nord, где налазимо чланке о Црној Гори од A. Giron-a (стр. 221—224), о Кнезу Николи (1063—1064), Нишу (1130), и т. д. Нама је особито мило, што можемо овде споменути, да на овоме јединственом делу своје врсте, око кога су се окупили најчувенији француски писци по са-ма струкама, ради и један наш млађи учени Србин, г. Михаило Гавриловић, гимназијски професор у оставци, који је до данас написао више од 30 чланака за ову енциклопедију, а који се тичу Срба и Хрвата.

*

Историја општа од Лависа и Рамбо-а. — Недавно је изашла из штампе, у издању париске књижаре Colin et C-ie, кн. XI познате Histoire générale du IV-e siècle à nos jours, која излази има већ неколико година под уредништвом чувених француских историчара Ernest Lavisse-a и Alfred Rambeaud-a. Нас се Срба тичу у овој књизи глава IV: Révolution et réaction en Autriche (1848—1859), par L. Eisenmann (стр. 109—142) и глава VI: La Question d'Orient, par Albert Malet, а нарочито пети одељак ове главе, у коме се говори о *Турској и хришћанима на Балкану*. Са кн. XII, која ће бити готова до краја текуће године, завршиће се ово капитално историјско дело, без кога не би требало да је ни једна већа гимназијска књижница у Србији. О овоме ретком историјском спису било је у нас говора у ранијим годинама »Дела«. Целокупно дело, 12 књига на великој 8-ни, стаје 144 дин. у злату.

О Далмацији. — Париска Nouvelle Revue, коју је до скора уређивала француска списатељка и пријатељица словенских народа, Госпођа *Жилет Адам*, донела је у овогодишњој свесци од 15. априла чланак: Chez les Slaves de l'Adriatique. Постараћемо се да који више о њему напишемо.

*

„Дрхтаји душе". — Млади хрватски приповедач г. Владоје Југовић послао нам је две слике из своје збирке горњега имена да их изнесемо пред српску читалачку публику. Доносећи прву од њих, »Живот«, сматрамо за дужност напоменути да је ово други пут како г. Југовић излази и пред српску публику, јер је своју слику »Душа« штампао у »Бранковом Колу« за 1898. год. Г. Југовић штампао је до сада у двема засебним књигама поволико слика из средине у којој живи. Прва му је књига »Увенуло лишће« (1897), а друга »Слике из живота« (1898). Сада је спремио за штампу и трећу књигу слика, »Дрхтаји душе«, која ће кроз нови дан ступити већ и у продају. Његова братска пажња према српској читалачкој публици заслужује исту такву нашу пажњу према његовим радовима. Ред је, дакле, на српску читалачку публику.

*

Нова књига Јосифа Холечека. — Познати чешки књижевник а искрени пријатељ српски г. Јосиф Холечек написао је и ових дана штампао нову књигу о Србима: Na Černu Horu a Černá Hora koncem věku. Napsal Josef Holeček. V Praze 1899. Tiskem V. Neuberta na Smíchově. 8°, стр. 321. Цена 2 форинте.

ЧИТУЉА

† **Милован Т. Јанковић.** Свеж, вазда ведар и бодар, одушевљен свим што би у напред кретало српски народ — склопио у ноћи 8. октобра о. г. своје очи и испусти свој у истину младачки дух овај честити старина и одушевљени Србин. Прожет напреднијим тежњама кретао је он у напред, а није знао за страх ни онда када је са неколико исто тако одушевљених Срба ухитио за подножје кнежевскога престола да га њега обара непопуларнога владаоца. Чудновато је, али је година 1858. и почетна и завршна по значају за политички рад пок. Милована Јанковића. Изабран за једнога од секретара светоандрејске скупштине вршио је он и шеврио своју дужност, како се само пожелети могло. Цела пок. чика-Милова живота више није урадио за свој народ, па је заслужио опште пажње и општег поштовања.

После многих најразноврснијих мена у своме животу и после многих и разних положаја у чиновничкој служби ступио је пок. Јанковић у пензију, али не, како би се очекивало, да само проводи своје старе дане у породици и да очекује свој смртни час. Друкчија је то природа била. Његов немирни дух, његова стална жудња за пословањем доведоше га у додир са омладином у којој се најбоље осећаше. Многа родољубна омладинска тежња налазила је у њему и вредног помоћника и искусног саветника. Ретко је на какав родољубни омладински рад да у њему није био и чика-Милован!

Али поред свега овог пок. Милован Јанковић бавио се и о српској књизи, а нарочито песми. Написао је и штампао (два пута) повећи спис спис: *„Српски пар-Стјепане"*, поред приличног броја песама, од којих је највише пригодних (»Посланица млађим српским пјесницима«, »Посланица Србима мухамедове вјере«, »У спомен педесетогодишњице чика-Јована змајовина…«). Његове су брошуре: *„Шта је чије?"* поводом оснивања »Уједињене Омладине Српске«, и *„Хоће л' бити ил' небити Српстог"*.

Жалећи губитак овако доброг члана српске заједнице опраштамо се с њим, искрено желећи да-си трајно помиње име његово у српском народу.

ВИВЛИОГРАФИЈА

1. **А. Тјер.** *Историја француске револуције и конзулства и царства.* Превео *М. М. Магдаленић*, почасни генерал, бив. професор Војне Академије. *Део први*: Историја француске револуције. Свеска I. Уставотворна Скупштина. Заузеће Бастиље, Прва Федерација. Устав од 1891. *Књига прва*: Уставотворна Скупштина. (Са пет слика). — Београд, штампарија Павловића и Стојановића, 1899. — 8°, стр. 110. Цена 1·50 динар или круне.

2. **Мала библиотека.** Свеска I. *Јован Протић*: Широки плуница. Хумористичке цртице. 16°, стр. 94. — Свеска II: *Д. Ђ. Овчакос*: Disjecta. Слике, црте и приповијетке (свеска I.). 16°, страна 85. — Свеска III: *А. П. Чехов*: Приповетке, превео Воја Мирославијевић (свеска I.). 16°, стр. 81. — У Мостару, издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића, 1899. — Цена свески 12 новч. или 30 пара дин.

3. *Д-р Јован Ј. Јовановић*: **Уџбеник за бабице** (са 43 слике). Ова је књига препоручена од Главног Санитетског Савета. Издање срп. крал. дворске књижаре Мите Стајића. Штампарија код »Просвете« С. Хоровица, 1899. — 8°, стр. 296. Цена 5 динара.

4. **За Јанка.** Издали Павле Маринковић и Мил. Павловић. Садржај: *За Јанка*, од П. Маринковића, *Дрина*, приповетка Ј. Веселиновића, *После кише сунце*, приповетка Ј. Веселиновића, *Помозр*, од П. М. — Београд. Нарвa Радикална Штампарија, 1899. — 8°, стр. 52. Цена 0,50 к. дин.

»НОВА ИСКРА« излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику »Нове Искре«, Љубићева ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Државна Штампарија Краљевине Србије.

22. И 23. БРОЈ — БЕОГРАД 16. НОВ. и 1. ДЕЦ. 1899. ГОД. — ГОДИНА I.

НОВА
ИСКРА

У ОЧИ ЗАДУШНИЦА

— СЛИКА ИЗ КЊИГЕ „ДРХТАЈИ ДУШЕ“ —

Како тужно, ужасно звоне данас та звона! Као ужасне оптужбе против човјечанства губе се тугаљиви звуци њихови у црну, магловиту, ладну ноћ. Час јецају као ђеца која се не могу да помогну, час опет грме пријетећи људству страшно, јер треба тек њихова звука, да се оно сети својих покојника. Чини ми се као да чујем силан глас, што опомиње људство — али у залуду. Сутра ће до душе отићи на гробље готово сви они, који су данас послали по служинчади скупоцјене или јептине вијенце. Сјутра ће сви ти људи плакати као на заповијед, јер је сјутра дан мртвих. То је већ тако лијепо и стално утврђено на тому свијету: један једини дан у години мртвима, а сви остали забави и ужитку.

Чему си разбијати главу тиме?

И ти ће људи плакати, а то је доста, јер нико и не пита, хоће ли они тих суза и осјећати.

На дан Свих Светих однесу или пошаљу на гробље вијенце, да их може тачно прегледати знатижељна множина свијета, која се онђе шеће и весело забавља. Према тому се и оцијењује „туга“ дубоко уцвиљене родбине за „милим и никада незаборављеним“ покојником.

Према љепоти цвијећа и осталог купљеног накита просудит ће сви ти брбљави, бездушни шетаоци, „искрену“ тугу исто такове жалосне родбине; према броју свијећа и шарених свјетиљака приповиједат ће сјутра цијели град о „пиетету“ те и те харне породице, док се гробари и продавачи цвијећа те свјећица весело смјешкају, изругавајући се глупости све те господе, која не знаду, што су сухе и невиђене сузе.

Мене боле данас ови жалобни звуци. Силно ме боле. Допиру ми до мозга, потресују живце, на парају душу и мени и оним сиромасима, који носимо гробове своје у души сачуване.

Мајнард Меренс,
краљ. сем. генерални конзул у Холандији.

И код мене покушаше као и код још некојих, да прорачунавају тугу нашу према броју свијећа и према љепоти цвијећа. Али се преварише. У нас нема ни једнога ни другога. Од некојих нас гробова дијеле долине и горе. Од ниједних пак не дијели нас вријеме. У нашим душама гори увијек спомен-свијеће — невиђене, али тим сјајнијега пламена. Гробови су наши окићени цвијећем успомена, а расвијетљени свјећама, што горе у нашим очима а свршавају вијек свој као сузе.

Од тих се суза многе и не виде, јер падају на нашу душу попут олова. А многи од нас неразумљених сиротана оплакујемо по неколико гробова у души. То боли — боли више од удараца. Па ипак. Ми можемо још да подносимо, па са презирним смијешком на блиједим од боли уснама пролазимо крај те руље свијета, којој захвалност не вриједи више, него ли за новац купљени вијенац — а често ни толико! Са презиром пролазимо крај свега тога свијета, кому је у души

само клевета и завист и који се брани потвором, а кому силно годи, ако му рекнеш: е је и поштен и мудар и захвалан.

За то нас и прате за цијелога живота мртвачка звона. Сваки час закопавамо коју наду, по коју жељу! Често и често закопавамо и љубав, што 'но је спратио у гроб баш тај исти глуви свијет. А да и не спомињем идејала младости те чежња дупе. Наша је бол немоћна. Лазари душа — а често и тијела — пролазимо животом: људи се смију, а звона, та ужасна мукла звона ударају тако жалосно, у глави ми јечи непрестано „*memento homo*“ —, док душа плаче, плаче и плачући не свисне. — — —

И даље звоне звона у ту црну, магловиту, ладну ноћ. Глава ми клонула на прса, а моје успомене плачу — плачу, што их још нестало није.

Загреб *Владоје С. Југовић.*

ЗАМАК КРАЈ МОРА

Надпут над пучином на високој хриди
Крај обале стрме пре се замак диже;
Под њим вопор кипи и пода се пени,
Ал' он кути као витез замишљени —
Кути, у дубине високо му грене,
Где из морских вала стару славу хвате.
Види бој, за којим тако дуго чезне:
На гусарске чете
Стреле одапеше;
Сиваку стреле, риче море, јек гробаља
Бојна кипи врлина, — и већ ко на јави
С грозом хитри где му дужевици се пала
Уз сломљени весла по пали крвави. —
Ах' над свим вије — ено јаке борке
Где по води кипи, тамнећи пучине
Уз носу рибара крај тамне рибарце —
Ново вођење, што га не познаше....
Једино кад олуј по мору забради,
Он с' бурним морем страшни бојак води;
Кад загрми небо, вежи се пробуди,
Кад зелени лави спопе му на груди
Са бездн гранама — тада на таласе
За крвавом славом пуну жељу гаси,
Мисли ври је дудека, на од дивља бега
Над вопором дуго кипавше отреса....

Лесковац.

КАКО СУ СРБИ УСТАЛИ ПРОТИВ ТУРАКА

1804. ГОДИНЕ.

Ко данас је изашло више дела, расправа и других списа о почетку устанка противу дахија 1804. године. Тумачило се свакојако, али међи се увијек чинило да није још објашњен први покрет. У свима делима, као у „Давици“ Вуковој за 1828. год., у „Мемоарима“ Проте Матије Ненадовића, у „Устанку Србеском под Црним Ђорђем“ од Јована Хаџића, у уџбенику за српску историју од Н. Крстића, у делу Ранке-а „Србија и Турска у деветнаестом веку“ и т. д. говори се да је прво настала сеча кнезова, и да је ти сеча била непосредан узрок устанку. Међу тим од простога света, особито по Шумадији, чуће се, како се српски народ никад не би дигао на своје душмане, да они не такоше у образ и поштење српских жена и девојака. Тиква причала слушао сам и од осамдесетогодишњих стараца у прагујевач. округу.

Неће овде наводити сваког од поменутих писаца, шта веле о непосредним узроку устанка 1804. године. Али знак ено из два три дела, шта се говори о узроку првога устанка. *Јован Хаџић* говорећи о орашачком састанку вели, како је тамо речено: да се турски зулум више трпети не може, како су дахије најврсније људе по народу почели убијати и како сад нема другог спаса него се одупрети томе злу и дићи се на оружје, те протерати те зле Турке, очистити села од хајдучења, поништити ханове, хајдуге и субаше поубијати или протерати, па и дахија се ослободити, те сачувати своју веру, образ и поштење[1]). Ранке, говорећи о сече кнезова, вели како остали виђенији људи, незнајући коме је наменљено гинути, попашше се, не само она по и најсиромашнија, на све што је сналжно и одрасло, побеже у гору у хајдуке.[2]) Није без значаја ни оно Ранкеово резоновање о самом устанку, где говори на стр. 75. истог дела, и завршује та своја размишљања овим речима: „Знамо како је „у овом народу било правог живота народног, било је „осећања о себи, пробуђеног у последњим ратовима, и „што је још више, пробуђеног нарочито ратовањем про„тив тих истих јаничара, који сад бејаху наумили да све „поситарту.

„Кад се већ дошло на границу међу смрћу и жи„вотом, или се то осећање морало тргнути и појачи, или „га није никако ни било.

„Каснијим посматрањем моћи ће се разумети како „је то биш дало новога свога народноме развијању.

„Сељани и чобани, који сад побегоше у планину од „својих кућа, прво су мислили како ће се моћи вратити „својим кућама а да се немају чега плашити за се и за „свој живот. А ако су то хтели, онда се није имало друго „шта чинити до почети рат на све стране, те силом учи„нити крај насиљу, које се пришло тако без обзира.

„На то пређоше сви до једнога“.

Дакле, да није било сече кнезова, сигурно, одрасли и отресити Срби не би побегли у гору и у хајдуке, па, разуме се, не би било ни устанка. То је логичан извод из онога што каже Ранке. Исто тако говори и *Нак. Крстић* у свом уџбенику „Историје Српскога народа.“[3])

На свега тога излази, као да пре сече кнезова није било никакве спреме за устанак, нити се на то помишљало у народу. Тек као су дахије загрозиле личној и имовинској безбедности, као почеше дирати у образ и поштење, Срби се одлучише на устанак. А да тога није било, ко зна кад би се Срби дигли на оружје против Турака. То мишљење, пред тога што се налази у појединим списима, кружи данас код већине наших интелигентних људи. Обично ћете чути: „Море, да нису дахије почеле „убијати поједине кнезове и нападати на жене и девојке „и данас би Срби вадали турске ноше.“

Мени је свагда изгледало да се овим чином велика неправда како оним великим нашим предцима, који се први пут дигоше против Турака и борише 1804. до 1813. г. тако и оним, који од 1815. до 1826. год. стварају данашњу Србију. Изгледало ми је да данашње потомство не одаје достојну пошту према великим заслугама својих титанских предака.

Тога ради тражио сам, не би ли ми где што нашао што би јаче и тачније говорило о томе, како су Срби устали 1804. год. на Турке.

Наметало ми се четиће пута питање: Зар није и раније било разних насиља од стране Турака према Ср-

1) Устанак Српски, стр. 16.
2) Србија и Турска у XIX. веку, 75 и 74.
3) Последње друго издање од 1885. год., стр. 141 и 142.

бима? Није ли и раније било убистава и отмица, насиља и скрнављења не само српског образа но и светиња српских, па се не јави тако снажан — самосталан — покрет као онај од 1804. год.?

У изношењу историске грађе за историју оног великог покрета 1804. године непрестано стоји једна страна нејасна и довољно необјашњена. А из самог тока догађаја види се да је нешто морало претходити сечи кнезова по нахијама. У ономе што износи Ранке, по Вуку, изгледа, као не би било довољно узрока за сечу кнезова. Тамо се говори, како су насиља дахиска била таква и толика, да су досадила не само Србима но и Турцима спахијама. С тога се спахије обратише за помоћ Цариграду а српски кнезови састану се негде у манастиру и

„жао тући с правоверним, већ војску друге вере и на„рода, те ће им бити како није било никада ни једноме „Турчину."

Дахије су се домишљале ко то може бити, и најпосле су дошли до закључка, да то нико други не може бити но раја. С тога они (дахије) одлуче да пођу у унутрашњост и да побију све оне знатније људе, који би им могли бити опасни. И, ето, с тога је настала сеча кнезова, с тога је плануо и први устанак. Зар то не изгледа на први поглед јасно. Па опет није тако у свему. Опет је узрок устанка друкчији. Из онога што ниже следи, види се да је прво био договор да се устане против Турака, па после тога договора да је настала сеча кнезова.

По ономе, што је до данас писано о сечи кнезова,

Преле. Сликао г. *Светислав Јовановић.*

саставе писмено султану. У том саставу тужише се кнезови, како су их дахије са свим похарале, и већ у лику опасале, „па насилницима није ни тога доста, налећу им „се на душу, веру и част; муж није господар својој „жени, ни отац ћери, ни брат сестри; просипље се грдња „на манастир, на цркву, на попа и калуђера. Па ако „си нам цар, цвилели су људи, ходи нас опраштај на„силника; ако ли не ћеш, а ти бар нам подај гласа да „знамо, па да нагнемо у планину, или да скочимо у воду, „те да се давимо." Султан добивши ту тужбу поздрави дахије, „ако се не окрену управљати друкчије, да ће на „њих војску послати, али не турску, јер се правоверним

зна се да је та сеча била друге половине месеца јануара 1804. године, па је после тога одмах настао покрет. Али на све ове догађаје даје мало више светлости једно писмо ондашњега црногорскога владике *Петра Петровића I. Његоша*, доцније светог, које је писао дечанском игуману *Хаџи Данилу*. У том писму владика пише пред сам устанак игуману и јавља како ће се и Срби и Црногорци подићи против Турака и саветује му шта да ради са ћивотом св. краља. Писмо гласи:

„Преподобни отче и Брате, данило, Ігумене дечан„ски и сродствениче здравствуите, датие на знанѣ, добро „да пазишъ, оће ова година имамо намереније ми Црно-

„горци и са Београдске стране серби, ћемо скочити на „оружје противъ нашихъ прагова турака, ако можемо и „ње да избавимо, неголи гледати да сачувате светога „Краља Ковтъ са свете моши и Крстова и све утвара „церковним и да добиете од Бога силу и отъ њеъ мо„литва Благословеније, ако не можете сачувати ствари и „ви преко Васоевића и Куча и пишера донесите на Це„тиње, и ми се надамо да ће и слављна Русія да помогне „свема християнима да се ослободе ига турскога. Писано „на Цетиње у Митрополіи Јануарь 10-гъ 1804.

„Ваш доброжелатель
„*патаръ петровићъ његошъ*
„владика црногорски.“

Према горњем писму излази као несумњиво то, да се устанак спремао још раније, дакле још 1803. године, и да је било договарања са цетињским владиком. Као год што је владика приређивао за тај догађај дечанского игумана хаџи Данила Петровића, тако исто морало се радити и у београдском пашалуку. Поводом овога договора, који је био свакако друге половине 1803. године, мора да је писано и оно писмо турскоме цару, у коме су се Срби тужили султану на зла дахиска. Дахије су морале сазнати што за овај договор, о коме пише владика Петар, и услед тога пошли да поубијају знатније људе, те услед тога планула и буна. Да је било раније договора за устанак, доказ је и то што се једновремено јавио покрет у Шумадији, у Ваљевској и Пожаревачкој.

Као резултат целог овог чланчића јесте тај, да је прво било систематске спреме и договора за устанак, да је услед те припреме и договора настала сеча кнезова, а за сечом кнезова да се јавио устанак као неминовна последица раније рада на устанку.

Могло би се овде стати, али како је овим додирнут и сам почетак устанка, да наведемо и још једно писмо, у коме се излазе почетак устанка. То писмо писао је протопрезвитер земунски Михаил Нешић, из Земуна, око 20. фебруара 1804. год. митрополиту карловачком Стевану Стратимировићу. Он је стигао у Карловце 23. фебруара 1804. год. Наводим га без икаква коментара:

„Непрощупчам Вашој Ексцеленціји и следујућа „прикључења всенижајше објавити:

„Наши Срби кад су уже видили да крајња погиб„ао пред очима стоје, удаљу се николико поглавита „персона у шуму и после начини се једно чисо от 2000 „људи, кои јесу на 4. колоне хотећи раздељити, једну т.е. „главну води неки Церин Ђорђе, кои има код себе до „800 људи, а другу Прота из Вербиће, старац, кои пред „људима један крст у руци, а други о врату, пошећи, „кажи, и Бога једнако о победи моли. Трећу колону води „неки кнез Дима, а четврту Главаш неки коне бино с „Пашом Харамбашом у банда — и после овај исти и Лазу „убио је. — Тако сад иде Турци да се зло за зло ради.

„Између ови 4 даије отиде *Аџилија* с 400 Турака „и узме још к тому до 20 пандура от Сербала, у Сер„нију са Сервијанци мир правити и доће у Сремчицу „село, и ту конакује, предаи, а после кад наступи друга „ноћ, наши Срби чују тај глас и пошљу из колоне Бо„кине једну патролу, да виде, колико имаде Турака, и „како стоје, да могу на њи ударити. Ова патрола пак не „хотећи паки натраг с рапортом вратити се, но жестоко „ударе на Турке и јурши учине, гди Турци уплаше се „и почну бетати, а Аџилију оставе. Наши пак увате „жива Аџилију, и почну га водити к својој трупи, обаче „они пандури Срби, кои су код Аџилије, ударе на „ове Србље и 2 убију, и Аџилију отму. У овој истој „баталији пало мертви 36 Турака и 15 коња и 14 до„шти у Београд рањени. Такођер и Аџилија рањен у „Београд донешен — то јест, у ноги у дебело месо пле„нират. — А кад чују наши Срби, да њихова браћа, „која су код Турака пандура на њ пуцају и туку, отиду „и попале све куће ових пандура и што су живо ува„тили иосеку.

„Сада на место *Аџилије* изашао *Фочулија* са 500 „Турака у Сервију мир правити, и находи се у Вер„бици — и говора се да ће доћи се данас сутра ударити. „Међу овим моли *Фочулија Пита Ђорђа* за мир, и вели „га на турску веру у Београд, да пуштове и уговор са„стављају. Ђорђе одговорио му, говорећи: Ја писам ни „кад је мирно било у Београд ићао, а камо ли сад — „него ако ми дадеш твоју жену и дете у залогу и две „дахије, онда ћу ја ићи, а војске обадне нека у миру „пребивају. Дакле не зна се ешче шта су окончали. — „Срблзи покорни Паши, и обеџу да им Паша заповеда „а не пустаје.

„Овима нашим Србљима писао *Ајбеш-ага* — из Ниша, „који је непријатељ с Београђанима да се Срблзи добро „држу, а он ће њима у помоћ поспешити. Да нису Турци „са Србљима овако поступили, и лебараја дигла се, они „би наши овог пролећа на *Ајбеш-ату* у Нишу.

„Нашим Србљем барута и олова довољно доноше „се, а све Арнаути по читаве товаре ишшена и кремења „све по 24 паре туће продаје. Они имаду оружја и свега „доста.

„Овде у Земуну имаде један Турчин, који је код „убијенога Мустафа-паше бимбаша био, то јест мајор ти„тула, а он је протерат из Београда от они даија. Тако „сада хоће да пређе на ону страну да се к Србљима „прилепи и против Турака војује. Ово је један човек „јунак на очима, что му мало пара имаде.

„Из Сербије бедно отишло је неколико кнезова у „Цариград помоћ тражити, и то с подкрепљењем руског „изи пашег Елчије, — дакле јешче за њи ништа се не чује.

„Јучер је читат фирман који је дошао онамад из „Цариграда у корист јакља са да овај паша нпак ни ову „годину у Београду остаје и да паша добро рају дрка, „заповеда се.

Михаил Нешић,
протопрезвитер земунски.“

Писмо примљено: из Карловца 23 фебруара 804 года.

Још само оне две напомене:

Прво писмо штампано је у књижици која има ову посвету: *„Његовој светлости Господару и кнезу српском Михаилу М. Обреновићу III“* а носи наслов: Дечанске Споменици, скупио и издао архимандрит дечански *Серафим Ристић*, у Београду 1864. Писмо је на стр. 23 и 24.

Друго писмо није штампано.

М. Ђ.

НОЋНИ ШАПАТ

(ТЕОДОР ШТОРМ)

Крој ноћу ћући неки шапат тајни,
И сваког тело умореног блажи;
Осећам да ће земље да ми јачи,
На души свесом и вут к жени тражи.

Да л' дубак речи ко лахору шаље,
Па их је ветар живо овако?
Ил' судба хвата несрећу ми сирена,
На жеди да је наговести само?

С. Д. Живадиновић.

РАСТАНАК

— ГИ ДЕ МОПАСАН —

Умрла је без мучења, тихо, као жена које је живот био без замерке. Лежећи на леђима, она се одмарала у својему одру. Очи затворене, лице мирно, дуге седе власи намештене као да их је тек пре десетак минута зачешљала. Цело покојничино лице било је пуно израза смирености и покорности према судбини. Осећало се, да је у том телу пребивала добра душа. Како је њезин живот био тих и како је мирно умрла ова разборита жена! На коленима поред покојнице неутешно је плакао њезин син, строги, неумољиви судија, и кћи, монахиња у постригу, сестра Еулалија. Мати им је од њихова детињства још улевала у душе правила наравствености, сталну љубав према вери и вршење дужности по савести. Син је постао судија, па је као такав, са законом у руци, уништавао без милости криве и поклизнуле. Кћи, одана целомудрености, васпитана у строгим правилима, одрекла се љубави према човеку и ставила на се монашку одећу. Оца нису запамтили. Знали су само да им је мати била веома несрећна и — ништа више.

Једна покојничина рука, бела као од слонове кости, опусти се с одра; монахиња је прихвати и обасу пољупцима. На покојничиним грудима било је Св. Распеће. Другом руком још је чврсто држала причесну честицу коју од последњих тренутака не испушташе; набори одеће њезине сачуваше слику последњих телесних покрета пред вечитом непокретљивошћу.

Неко полако закуца на врата, те обоје окретоше главе. Вратио се попа који беше отишао да вечера. Опажало се да је у своју кафу налио више коњака; тешко је дисао и правио се ожалошћеним. Прекрстивши се приђе расплаканима.

— Но, децо моја, дошао сам да проседим последњу ноћ поред покојнице и да поделим с вама тужне часове.

Ал' сестра Еулалија неочекивано устаде:

— Захваљујемо вам, оче! Решили смо да ја и брат останемо сами с њом. Хоћемо да је се нагледамо, па желимо да у троје проведемо последњу ноћ, као што је бивало пређе, док . . . , док смо још били мали и проводили ноћи са својом јадном матером . . . .

Није могла довршити. Зарида горко а сузе поново потекоше из њезиних очију.

Попа се поклони, па, сањајући о својој постељи, проговори:

— Како вам је по вољи, децо моја! — За тим клече, прекрсти се, устаде и тихо изађе из собе, говорећи полугласно: То је светитељка била!

И они остадоше сами — покојница и њезина деца.

У мрачноме углу одмерено откуцаваше часовник, а кроз отворени прозор доношаше ветрић пријатан мирис шуме и покошене траве. Мека месечева светлост продираше у собу. Ни једног звука у пољу, само што по каткад закрекеће жаба или ноћни инсекат, као пушчано зрно, улети у собу и лупне се о зид. Мир, спокојство, божанствена меланхолија окружаваху покојницу, као да из ње саме долазе, и проносише се кроз пространство ублажујући и саму природу.

Судија, још вазда на коленима, зари лице у одар материн. Из покривача чуло се дубоко јецање, као да негде далеко у очајању довикује: мама, мама, мама! А сестра, паднувши на под, ударала је челом у наступу очајања вичући: Исусе, Исусе! Мати! Исусе! — Обоје утучени неутешном несрећом кукаху, јецаху, ридаху. За тим се смирише, ма да им сузе још вазда текоше низ лице, али тише као оно када после буре оспе дуга, дуга киша. Тако потраја подуже времена, док се на послетку не дигоше и не почеше посматрати драги леш. Успомене, јуче још пријатне а данас тешке и тужне, изницаху им у памети до најмањих ситница поред којих као да оживљују они којих је нестало. Сећаху се догађаја, речи, осмеха, гласа оне која више никад неће проговорити с њима.

Видели су је поново срећну и задовољну, сећали се њених речи и одмерених покрета којима је те речи пропраћала.

Како су је волели у таким тренуцима! Разумедоше како је сад страшна њихова усамљеност и како велика љубав према покојници од које се растављају. Она им је била ослонац и вођ докле беху мали, она је била радост њихова живота, а сада је, ето, све ишчезло! Она им је била мати, мама, тело од којега су рођени, свеза са прецима, — а сад је више нема! Сада су сами!

Монахиња се окрете брату:

— Сећаш ли се како нам је мама по некад прочитавала своја стара писма? Сва су још ту у преградици. Дај да их читамо поред ње у овој ноћи, да се тако растанемо. То ће нас читање познати са њезином матером, са нашим рођацима о којима нам је често причала . . . .

И извадише из преградице десетину завежљаја. Пожутели листови беху пажљиво савијени и повезани. На једном свеску писама беше забележено: „Отац".

Отворише завежљај и почеше читати писма. То су биле старинске посланице из прошлога столећа: у једноме беше почетак „Вазљубљена моја кћери", у другоме „Прелесна моја", у трећом опет: „Драго моје чадо", затим „Моја драга кћери". И монахиња поче читати гласно, дознавајући крај покојнице цео њезин живот, све њезине драге успомене.

А судија је седео наслоњен лактом на одар материн и не скидаше очију с њезина лица. Изгледало је као да покојница то осећа и као да је с тога срећна.

— Све ово треба метнути крај ње, нека јој то буде покров.

Па узевши други завежљај писама, на којему не беше натписа, поче гласно читати:

„Мила моја, ја лудим од љубави према теби. Патим од јучерашњега дана; горим као у паклу при сећању на те. Осећам твоја уста под мојим пољупцима, твоје очи пред мојим очима, — тебе сву. Ја те љубим, љубим, љубим! Због тебе ћу полудети. Мој те загрљај чека, а ја жудим. Цело те моје биће опет жели, опет теби тéжи. На мојим уснама још горе твоји пољупци".

Судија се исправи. Он трже писмо из сестриних руку и погледа у потпису рéчи: „Љуби те страсно твој Анри".

Оцу им беше име Рене.

— Није од њега!

Брзо докопа завежљај и извади друго писмо:

„Не могу више живети без твоје љубави!“

Судија стајаше хладан и неумитан као у суду. Хладно погледа покојницу. Монахиња, неправивши се као статуа, са очима пуним суза, гледаше брата и очекиваше. Он журним корацима приђе прозору, уби поглед у таму и замисли се. Када се окрете, сестра Еуланија стојаше оборене главе и без суза. Он приђе, покупи разбацана писма и врати их на старо место.

За тим приступи покојници и над њом склопи заседе.

А кад с упаљених свећа побледе светлост према јутарњем праку, сви се журно подиже из наслоњаче, у којој је седео, па и не погледавши више своју умрлу мајку, изађе осудивши је на одлучење речима:

— Сестро, хајдемо!

А.

ЕЛЕГИЈА

I.

Мрачно небо са свих страна
Ко гвоздених дуга стрмена.
И суморно све умукло,
Ни од куда гласа јасна;
Само ветар што дува
Кроз суморне, пусте стране
И по њиву бесно носи
Свуда лишће, које грање,
Зан гласници — врни храни
Ко предзнаци смрти скоре

По полима тужно звоне:
И њих више живи море.
На трагници обнажној
Сакрио се тичо жало,
Жални вогаед јуту пале,
Тек што није заплакало.
И досадно кишу пада
Сноп лишће, које грање,
Ода свуда кроз јасна.

II.

Нигде цветка, све увело
Ко пустиње доле равни:
Густа магла доло пада
И растиче все тамне.
Све увело и прошло,
Нигде чара, нигде боја
И природа сва завела
И њезине пева сјаја.
Под трњаком пеким малим
Једна ружа још остала,

Ал' сиктлости пека више
На којој је тако сјала:
Лиске су јој тако бледе,
А слабо је лице свела;
Другарица својих вена
А њима би жудно хтела.
Ој, ружице лепотна,
На полани што без сана?
Ја те берем да не немеш
Кућдуљ' се у сузама.

III.

У дољину погледа бедан, —
Нема мира, станка нема,
И около свуда гледа
Шта му тиха вечност спрема.
Пред њим старе зграде куле
И развале мрачне своје,
И кричаљу времја зборе
Историјуу судбе своје.

Сад гунтере туда хите,
Отровна их змија среса;
Витез бриљан каљен сија
И кућица свака цвета.
А звездано сјајно небо
Са осевком доле гледа,
Мутно даље бриже реда
И вечност му приповеда.

IV.

Пријатеља нема више
— Хај, где ли је стара слава? —
Покрио их густи бршљан
И са њиве бујна трава,
И времена гледа руку.
Где и њему исто спрала;
А он даље лети, броди
Усекле му отходрњала.
А што мари живи сада
За данашње мутне своје?

А кад падне тихо вече
И чаробно сиуста крило,
Ја со срећног доба сећам,
Доба што је давно било.
Гледам месец бледа лика
Како реже зигур плана;
И ноћ како бли над светом
И роj звезда што се јаки.
У тишини тек се чује
Жубор реке, шумор грана

V.

И сооска песма лака
И весељака милозвука.
А у дољи тек славујак
Ниже лепе песме своје,
У живима драги својој
Успављене песме поје.
И шпео светла лика
С неба прал'ци заиуморн,
Кроз свет чудни и звезнати
Благи астрал залахори.

VI.

Давно бејше, Бујном жићу
Младост разна бујна крила,
У најлепшем царству своме
То ј' најлепши песма била.
Још ми мислом недре оно
По мутиме горке сузе,
Пкт' пајпева песма лака
Оведрено чело узе.

На крилима парних снова
Млада душа тад се диже;
Свет је узан, њобу хоће,
Ка блаженству, среће ближе.
А у младом срцу моме,
У заносу нарних дана,
Свијао се рај песнани,
Свијало се њезго рана.

VII.

Бајно звоно. Глас песама
Хорно се на далеко;
А ни лаком недром гледу
Свуштала се појда мека.
К'о голема лађа какна
Лепо је жесен горе,
Сетне звездо трептаве су
К'о да чудно нрете зборе.

У захладу горе тамне
Што вечности даље пије,
Пеи к'о своиеи давних дана
Новосни се двораи дражс.
Ту, у песну бојна мома
Водила је дане жала,

И свијала снове страсне
Без потетка и без краја.
Ал' кад пајда крило свије
И тишина свуд овлада,
Тихо као поноћ сама
Дизала се она тада.
И женајућ лице страсно
Давала се недрој ноћи,
Са натамком пеким страшен
Љубила се у самоћи.
И песпзано плашећ' себе
Скривала је лице дроло,
А са неба сјајне звездо
Свенпље се тако блако.

VIII.

Врнја летом врсме јури
И редоно своје свује,
Већ у двору збор закуп'о
И у јалу све тутује.
Ороиуди тромпи пади,
Кад до пака на све страно,
Напунтене светле собе
И одаје и дворане.
Под времена тупом руком
Све се паду своме клоиа,
А кроз пустош крајн пилог
Сакртпчна песма звони ....

А кад поноћ врнло свусти,
У дубини неме ноћи
Слушао сам многог пута
Како јеца у самоћи

Глас женскин прсзух туге,
Што и само сриг слама,
И јецајућ' у осами
Мешао се са сузама.
То дух тајни моме оне
Кликте небо, звезде бледе,
И жбуи свака, травку свнку,
И поћете горе седе —
Не би л' они рећи знали,
Са натезом оним пта је?
Звездс трепћу, горе хуји,
Али тајна тајном траје.
И дух сода сталне ноћи
С вечним болом слабих груди,
Јецајући без престанка
Кроз светлене тихо блуди ....

IX.

Хоре ни се, песно жали,
Ти мелене душе жеље.
Све што имам тебе дајем:
Тужну душу, срце своје.

У раскару цветна доба,
У младости прној слави
Душом својом сплно сијну
Жилотворни трак љубави.
И ја'о свирка ко дплавац
Пуни чара, пуна боја

Младе тежње сплно дпже
У крајеве нова сјаја;
Чар женскин грке узе
И одатна нрве јаде:
Нови живот водухну ми
И душе ми крила лдс. —
Небу хтедох .... ал' узалуд
Не хте дати дарс своје,
И глас тајни нровалутп:
Далеко је, далеко је ....

X.

Душо сам, али куда?
— По пучини широм света,
Лутао сам, ах' без спона,
И без жеље к пољету.
У заносном сриу вегда
Хладне зиме стаиах поста,

А у души пламичеиој
Само тужна кустош осте.
Свирала се душа јадна,
Ни што срце живе пите,
Свирала се, оплакујући
Своје тужно живовање . . .

XI.

Ноћ већ паде. Хладан ветар
Са голетних дољних страна,
Отимаућ' се свакоме шикаи
Преко доља и полана.
И леденом својом руком
Ко да смрт неку нам пије.
Само пустош и иртиво
Расказане путе краје.

Дах студени крила стреса
И дарове људи своје;
Моја душа тамо лети
У дворове драго моје;
И на прагу њих лажних спова

Поново би лет да ваше,
Да обиови кровове драгу.
И да срећна звезда сиве.
Ах' узалуд љубав јачне
Твоје нас тако драго,
Тебе нема да се јавиш
И осмехни лице благо.

Шиба дрвље гором тамном;
Мутно небо, жртво хвеће
Залазиће тужно са њиом
Над пропашћу што се сврла:
Само тебе, душо мила,
Моја песма доћиат неће.

Милош Ж. Јорковић.

Сабор у селу Буличанима скопске Црне Горе.

О ЛИТЕРАТУРАМА ИЗ ДОБА ОПАДАЊА

од РЕНЕА ДУМИКА

Познати француски критик Рене Думик објавио је у *Revue de deux Mondes*, св. од 15. септ. (по з.) 1899., интересан чланак „*Les litteratures de décadence*“ (стр. 446. до 457.). Чланак је написао, по лепоме обичају великих књижевних часописа јевропских, приликом појаве петога тома, последњега, монументалне „Историје грчке литературе“, коју су написала браћа *Крозе* (*Croiset*), *Алфред* и *Морис*, два одлична преставника француске науке. Овај је пети том посвећен периодама *опадања* грчке литературе: александрејској и римској, и пружио је Думику згодну прилику да повуче духовиту параделу између главних, класних периода грчке и између савремене књижевности јевропске и француске. И шири кругови српски моћи ће у сласт прочитати и с користи ће позабавити овом лепом литерарном сликом, за то им је приказујемо у српском преводу. Треба да додамо, да смо приступе пасусе у ову параделу изостављали.

Према своме развитку грчка се литература, најбогатија од познатих нам литература, може узети за пример, тип и „језик“ литерарнога развитка. Њезин правилан развитак није помео наједан изненадан случај, нити је у њој било уношења *ен дое* туђе књижевности, као што је било у латинској или у новим јевропским литературама. Грчку мисао нису утискивали у готове калупе са стране донесене. Све своје књижевне облике (врсте), у којима су изражај добиле њене подобности мало по мало и постушно према том како су се развијале, она је развила сама из себе. Све су се књижевне врсте слободно развијале, све докле су им допуштали последњи принципи, и док нису исцрпле плодност своју. У доба младости своје, тек што јој се мишта пробудила, Јелада се заноси чудноватим бајкама својих епопеја, раздрагана одушевљава полетом лирских песника и задивљена пажљиво слуша дивне приче лаковернога Херодота. Поставши зрелија и достигавши доцле да може посматрати и размишљати, добивши вољу да сазнаје и охвата, она развија драму, која живот имитује, беседништво, које на живот утиче, историју, која о њем прича, филозофију, која га тумачи. Али је дух грчки толико снажан, и кад наступи опадање, да је био у стању дати много дела, вредних пажње, а опет толико јаких, да назову безбројна уледања на њих; а кад дође с хра-

Хоџак косовскога билајета у Скопљу.

мањетвом у додир, да отуда не би ли се препородио, позајмљујући од њега основно му начело. Истина, он се заглуби у густој тами, кад руши варварска најезда, али је и то било само за време, да се опет јави у згодном тренутку и да покори нови свет.

Опадање грчке литературе почиње од Аристотела. Његова учености има александријинске обележје. Дух му је више научнички но литерарен, подобнији је за методичку класификацију научних знања него за стварање, а то је обележје новога времена. И језик му је исти такав, више онај грчки но аттички. Овакве је природе и онај његов космополитизам научни, који обухвата у политичким студијама цео свет грчки, а у физичкима васколику природу, и место да се ограничи на малену демокнту његову. Од тога су доба све књижевне врсте, за које је потребна машта, постале непроизводне. У место самониклих сила творачких наступа истраживачки рад научнога духа. Вештачност је процветала, и претворило се у реторичке рецепте. Практичних се задатака држи филозофија, без ове спекулације, која се у Платона додирнуше с нај-

сменијом поезијом, јер тражи да постане за живот правила, осим ако се надиште бава и тим што често у сукоб долоша идеје и с помоћу њихових дике „сујетну“ и сјајну прашину. У тежњи да нешто докучи и нешта грчки се дух радо бави историјом или историским појединим областима и гранама, као што су опћа историја, биографија, географија, историја просвете, историја наука, језикословна историја, критика, филологија, граматика, технологија, музика и ритмика са њиховим помоћницама. И у правој књижевности господује „учености“, дакле и у поезији. Калимах, Филетас, Аполоније, Теокрит учени су људи. У њиховој поезији находимо поглавито успомене из лектире, или позајмице или генијалне комбинације. Све су очевидније недостаци грчкога духа. И ранији грчки дух располагаше лакошћу пуном опасности, да т. р. у игри од једне идеје може прећи на другу, да живот сматра као какву позорашну игру коју гледа забаве ради. Софистика, прече не толико много цењена и употребљавана, сада осваја земљиште на све стране, особито се прима међу људима, који беху вични преправљу и научени да све ствари цене с гледишта уметности. С друге стране на видик избијају неке особине, које се не слажу са самим националним генијем грчким. Природност и гипкост главне су особине овога генија, који се беше научио на „људске сразмере“; стоица још уведоше и укоченост. Он је владајући здравим разумом прече био увек непријатељ претераности у осећању; сада мистицизам квари ову равнотежу. Грци никако не одвајаху идеју од форме, нити је у њих дотле било примера, да велики мислилац не буде у исто време и уметник. Али све четири бивају овакви примери; после се находе велики научници, историци и филозофи, који нису т. р. никакви књижевници. Осећај за уметност губи се и у оних, који су се с највише претензија истицали. Не умеју књижевно да обрађују своју грађу. Дело састављено из разноврсних одломака и састојака, нема више онакве самотворности, која би налик била на организам каквога бића. И језик се квари; све су четће сложеније уместо простих речи, а оне су гломазне и несретне, и немају ни јачега значења. Реченица је претрпана многобројним безобличим, апстрактним изразима, испирана неразумљивом техничком терминологијом за оне који нису у ствари посвећени. Доста има дјела, али је и та плодност сведок непроизводности. Оне пластичности и оне савршености којима се одликују дела из доба мушкога стварања и праве плодности, није оставити ни на најобзлим делима.

Оне се *декадентске* особине грчке литературе последњих векова обично објашњују оном исцрпеношћу, изнемоглошћу што наступа после периоде плодности и животворне радености. Према том би и грчки дух био уморен. Ну дубље треба тражити узроке, ако се хоће да се објасни ова радикална промена. Оно пада у исто доба када и један епохалан догађај: престо свеке снаге између књижевности и између народнога живота, — између књижевнике и између публике.

Од својега је почетка до скрштетка атичке периоде грчка литература у основи народна. Она је намењена целоме народу. Поштo јој је извор у његовим снованма, у његовим аспирацијама, у потребама колективне му душе, заједно се с њом и мења и служи увек као огледало њезино. Верска предања, митски умотвори, легенде, рашчерене по свему грчкоме свету, грађа су песмама, које старци вечи понављане на јавноме месту, гледајући исте ваје, под истим небом, где су и поникле. Ларска песма на свечковини у спортима, пред многобројним народом, слављаше победника-атлета на великим играма, а част победе приписиваше чак и јунаку (еросу) који је град основао, и боговима, који су тај град заштићавали. Из тих истих легенада црпе грађу драме; у њој пред сабраним Јелинима раде и говоре они стари јунаци, које народ сматра као своје претке. Политичко бесједништво у Атини одржава страсти народа — пука, пригодно бесједништво служи као панегирик граду и др., историја записује његову срећу и несрећу. У разговору с ученицима Сократ се шета поред Илиса или, ходајући кроз чаршију, где га сви познају, и знају за његову пословну руковољу, час улази у радионицу неког мајстора, час прекрчује пут намирнолазницима и натима их да се на улици с њим препиру. Од других се грађана ничим не разликоваху песник, историк, филозоф, књижевник; и дужности су им исте: сви заједнички суделују у свима јавним и државним пословима. Служећи као судија, војник и државник и књижевна човек никако не може заменити да се његови интереси могу одвојити од народних интереса. Да одвоји не претегну и код њега спекулативне тежње његове мисли, да се не вине у бесједметне салваније и у пусту игранчу самога духа, — то не допушташе навика да ради, тек практичнога живота, потпуне стварности, с којом стајање у непрекидноме додиру. Имајући на уму народ, све људе, он говори простим, конкретним језиком, који се све једнако обраћа и подмлађује, јер се непрекидно ствара инстинктивно, за то га сви могу и разумети. Он од народа узима мисли и речи, т. р. оне к њему доспевају из саме земље. Будући, у непрекидном додиру с народом, он од њега црпе надахнуће, од њега усваја мисли и осећаје, који су се постунно и лагано развили; и задовољава се да их народу врати, ударив на њих жиг своје личне позајмице. Тада је књижевност израз народне душе, у такој је чврстој вези са животом народним у разноврсним и многобројним појавама његовим, са верским, политичким, појничким, трговачким животом његовим. Што је из народа узето, у народ се и враћа.

Од III в. нема ништа нашк на то. Још од победе Александрове, под македонским игом, Атина је сваки дан пропала и опала варош, која је жива потврда закону, по ком литерарна утицај не може прекинути војнички пораз или губитак политичке моћи. За то што кише но и која друга варош има зених споменика из прошлости, и што је у њој још будинји дух но на коме другом месту — још је кадшто походе. Али нема онога духа који оживљава и покреће; сав се живот и покрет одселио у Александрију, Антиохију, и Пергам.

На своје земље ишчупан и у друго земљиште пресађен јелинизам, отхеда да новако расцвета у овим новим домовинама. Али овде нема старих предања, нема оних заједничких интереса. Народ је само шарена, космополитска гомила, која једино води рачуна о материјалним потребама. Нити разуме језика, којим говоре књижевници, нити је то његов језик. Не може бити веће поцепаности: преиода се сваки час на улици сусретају; они људи немају ништа заједничко, сасим су један другим непознати. Књижевник нема на уму нови део публике, народа, остаје му да се обрати само оној четници људи што се још интересује о књижевности. У овом уском кругу опажамо две врсте читалаца: двор, грчки по васпитању и образовању, а којем се свиде сјајне књижевне форме, светине природе, и прави људи од књиге, који живе у засеоку библиотека и школа, који све преме проводе читајући, пишући и у диспутима. То су, како бисмо данас рекли, сиетски људи и људи од заната. Писац у том налази утеху, што има тако мало читалаца, као да су то тобож све одабрани читаоци, и ласка себи, да њихов квалитет пружа велику накнаду за њихову малобројност. Он се поноси што има посла с пакланом друштвеном, елитом. Међутим у том и јесте његова несрећа; ту је клица яду, које ће донети многобројне непријатне и штетне последице.

Прва је од тих штетних последица, што ни сам писац много не цени човека. Алвр. Кровае то је лепо овако тумачио: Не зато што би се рекло, да је тада сваки човек мање интелигентан, мање рађен, мање учен од својих предака; већ што међу књигама, у школи или у свом ужем кругу, на дворским забавама он не живи онакним потпуним животом, који би био онако племенит, као што

беше живот у старим јелинским општинама. И ваздух, којим дише, има мање животне снаге. Личност је одвојена, и губи вредност. Одвојен од земљишта, на ком се искада развијао, пошао тамо амо по бескрајној пучини временској и просторној, његов се партикуларни живот све већма удаљује или у се поклања, и губи се у више или мање умноме егоизму, који не да маха да се развају његове најпише моћи.

Човека ништа не везе за спољашњи свет и поред интереса у практичноме животу осим примамљивог уживања и дилетантске радозналости. За оне је одабране и сама религија, која некада одушевљењем пуњаше срца, ништа друго до митологија. С пропашћу отаџбине нестало је и патриотизма. Само људе од заната интересују ратни послови. Политика се претреса у кабинетима неколицине владалаца. У разним књижевним врстама траже двор, учени људи, песници, пријатељи књиге просто забаву, да прекрате време.

Целокупни дух друштвом овлађује нека врста практичнога скепсиризма. Више су извори инспирације усахнули, и тако је литерарна и уметничка декаденција непосредна последица моралнога опадања. Једном речју дотле је књижевник био човек, сад постаје књижевним човеком: а то је назадовање.

Свеколика је ова литература из доба опадања на папиру. Она долази не из народне средине већ из музејских уточишта. Од тога су доба готово сви песници — библиотекари. Инспирација им долази, кад са старих рукописа стресају прашину. У својој души не знају за утиске, које би добили из природе, од божанства, од светских појава. Они сад траже импресија у књигама и у туђим импресијама које су други одонуда добијали, зато су се трудили да их на вештачки начин оживе у себи. Као год што су поступали у археологији, тако су стали поступати и у поезији. Како им се кад свиђало, узимали су ову или ону врсту књижевну, па су је обрађивали. Не узимају, дакле, према потребама духова свога времена одређени облик уметности, на који им указује она широка струја имагинације и осећаја што у једно доба свуда господује. И онда, кад не пристаје ни лирски ни епски облик, пасаће вам они оде или епопеје; свеједно дело је тројанскоме рату било о аргонаутскоме предузећу. Славање богова, у које више не верују, и јуначка дела, која у њих не изазивају никаквих осећаја, и на мало не буде најпонизнији повод. Између дела, на која се угледају, и којима воде зају, биће управо у томе разлика, што прва кипе бујним животом, друге су мртворођена дела у којима нема никаквих човечанских осећаја, прави занатлијски радови, створени вештачким путем, без духа, само вредни опонашко, колико уложена труд њихова радника. То је исто и у историји. Било је и прошло време, кад је Херодот прао из уста самога народа, непосредно, традиције, када је Тукидид с горком тугом и мужевственим осећањем излагао догађаје, којима је сам био очевидац, и који су задавали његову родољубиву крваве ране. За своје припопедање сада историк узима грађу из текстова. Он прибира, пореди, компилује. Тражећи истину, руководи се рационалним принципима, методима и идејама, чија се предност није могла испитати у стварности. У њега нема ни мало смисла за стварност и, за њезино разумевање. Такви историци као војници, као дипломати и као политичари ни мало не разумеју, нити схватају интереса великих градских општина, нити знају како се ваља држати с људима. Зар се може тражити од Грка, који нису историју Рима, да с осећањем пише? Је ли, дакле, необично што је ова историја хладна, без осећаја? Она је штура, јер у њој није уважена суштина: акција. То је исто у реторици, у критици и у граматици. Када — како вели Фенелон — „сне стајање до народа, а на народ утицаше беседа — реч", и беседник постајаше онда, кад своју реч држаше на јавноме месту; али када престаше да решавају народне ствари на „агори" — (тргу), учитељи беседништва изумеше многобројне и разноврсне и „непогрешиве" рецепте да науче своје ученике да беседе, и ако зато никад не ће добити згодне прилике. Док су књижевна дела напола новом новцитом измаштањем, ником на ум не падаше да их категорише. Сада их испитују, тумаче, изучавају утицаји њихових дјела, језиковни им облик и тајне ритма. Свуда теорија ступа на место практике, апстракција идеја место живе ствари, уместо стварања јавља се ретроспективно изучавање. Није без узрока, што циглим умним средиштем постаје Музеј са својим одељењима, пуним књига, с читаоницама и професорским катедрама. Елементи некадашњега грчкога живота сада су постали музејски куриозитети, које прибрана и суморни чувари уређују, обележавају, и чисте од прашине.

Књижевнику су цигло приступни ако посматраше лични његови осећаји, њих он износи на видело, ако су такве природе да публику интересују, наравно пак најиндивидуалнији осећаји: љубав. Описивање љубавна заузима врло мало места у старој грчкој литератури. Сапфо и Анакреон поред Алкеја, Симонида и Пиндара негују љубавну лирику. Старо доба у љубави је само налазило топлину осећаја, и пошто она није била згодна за анализу, њу су у старо доба изучавали као трагичну последицу у драми, која се може неки пут и догодити. У александријској се литератури све мења и обрће: љубав захвата епопеју и оду, идилу и роман, епиграм; не треба пропустити да се нарочито истакне, како је у Аполонијевој поеми много више места уступљено љубави но и којему другом предмету. Она варљива оптика сматра љубав као велико питање у животу и сав труд песничким и свукошњу радозналост читаочеву концентрује искључиво на овом предмету.

Да се ова радозналост и даље напрегнутом одржи, разуме се, није доста износити само љубав у њезину пароксизму, износити ту опијеност осећаја, тај бич и за људе и за богове. Потпуно проучавање сентименталних заплета тражи да се иде све даље и даље у откривању и да подстакне књижевника да упоси све новије и новије ствари. Тако се разликују нијансе, износе и претресају проблеми, измењају нарочити догађаји. А пошто је много лакше говорити о љубави него ли се заљубити, проживети љубавним осећајима, и пошто је готово немогућно како трезв о љубави говорити, не знајући за онакве осећаје — ова је галантерија просто производ ума и маште. О таквој се љубави може разговор водити у разнеженом, блазираном друштву, којему није доста невина галантерија. Ту је, у овој доколици, у изнемоглости, у искварености укуса александријског друштва, клица одратном либертинству, моралној распуштености.

Ово што је необично и претерано само могаше очувати пажњу блазираних читалаца, с тога писац то и пази, само у том се правцу изоштрава дух његов, то га гони да тражи све ново и непознато. Простота и природност, као нешто свакому познато немају вредности. У бизарном леже спас, и ово се тражи пошто по то. Беседници и учитељи беседништва изналазе предмете, који изазивају пеперицу, толико су противни здравом разуму; писци романа иду за изливима заплетима, апсурдним интригама, неочекиваним сукобима, познанствима и театралним изненађењима. Претеривање у стилу нарочито је добродошло књижевности из доба назадовања. На безбројно много начина биће речи обртане и окретане, свакојако употребљаване. Дотле су узимане за исказивање мисли, за описивање осећаја, за излагање факата; сада ће се — на супрот природној им намени — надметати с пластичним уметностима: биће узете за сликање и вајање. Опис ће постати писдима без мисли и осећаја, право утеџинте. Траже се речи, које су већ изишле из употребе, и цене се као драго камење; смело се здружују речи, које никако не могу ући заједно; залазе се ретки епитети, који пре никако и не беху уочавани. Класична фраза беше организам, у чијем сваком делу према послу (функцији),

који имаше у целини органској, беше одређена вредност; индивидуализам ће и ту уништити ону складност, јер се сваки део узима засебно и свака реч добива самосталну улогу. Реченица се распада, реч се ставља на муке. Ово је, како што се види, врста писања из доба „прецоза“. Да би супротности (контрасти) што више падале у очи — бирају и суване јака, драстична средства, тражи се уживање у грубом реализму, који не осветљује ни један зрачак идеалности, који тражи да се и на ово што је морално обрати пажња.

Књижевник је кирургов, вештак, који само пази како ће изнети ствари о којима говори, али не и какве су; он се пашти да буде ово о чем говори пријатно и занимљиво; ништа не значи за њега, што ово нема никакве вредности. Најбоља је и најпризнатија врста примера таквих књижевника Лукијан. Он има необичан дар, ретке особине: бистар дух, здрав разум, разноврсно знање. На расположењу му је све што му треба за тај „занат“; и тим се служи с ретком умешношћу. Да се родио у друго време, да се подухватио нечега племенитога, честитога, да је тражио да продре до крајних консеквенција његових идеја, да је умео озбиљно погледати у очи животу — био би достојан другог најгенијалнијих људи. Али тако није хтела зла судбина, а међутим га је обдарила свима недостацима његова времена. Он се хвата свих предмета, час оних час оних, само их додирује, ужива у својим контрадикцијама. Непрестано је заражен подимехом, а не служи га памет. Да ли има што боље у души савременика му, — то му је непознато. Опажају се његове амбиције, превраћене и магловите наде, велике погрешке, безуспешна усиљавања, па и нека храброст. Све што изазива пошту и сажаљење према старом оболелом човечанству, за њ је само смела игра духовитости. Његовој злобној веселости недостаје слободе великих сатиричара, којима је смех убојито оружје, и оне опросте. У његовој тромој природи, ни мисли, лепи његова надмоћност, а у истини је то сведочанство тврдоће срца његова, неспособности и за што, просто знак немоћи.

Све је ређи ваздух око ове таште литературе. Природно је, што се мора растурати деконачарска публика, коју никакав други интерес не одржава у заједници. Она се распада у мале чете, у засебне кружиће, међусобом несложне и непријатељски расположене. Управо карактер им се не може одредити, а још је теже у суштину им завирити. Најпре се почиње писати за писмене људе: после се бирају само разивјенији, најзад се ради само за неколико одабраних, и за себе. Ликофрон, „тамни“, стекао је гласа управо због тамне, у коју се завио. Он је имао смелости да напише спев од 1400 стихова, који није нико разумео. За то су га и прославили коментаторске вешке и снобовски батаљони. Што је свима, па и себи био неразумљив, постао је глава читавој школи. И док су декадентски песници бирали реч, које ништа не значе, забијали су се људи повлачили ради својих забијених студија. Специјалиста прекадају све свезе с осталим људским знањем, и хрле се цигао своје уске области. Кружићски песници и кабинетски научењаци раде исти посао, и у исто доба без икакве вредности. Они усвајају теорију чисте уметности — *l'art pour l'art* — у правом претенциозном и педантноме облику њезину. Сами се себи диве — јер је око њих све тако чисто — и те жртве своје надутости попосе се том некорисношћу својих погледа.

Читајући сада оне писце из доба зелизизма на заходу, није тешко опазити, како данашњи писци личе више на њих него ли на зелинске писце из бољих дана. Занесени себичном љубављу, ми и оне последње зелинске писце хвалимо, што су били тако „модерни“. Ну уместо да се тому радујемо, треба да нас то баци у бригу. Наша суврсмена литература — то се не да порећи — у многим цртама личи на александријску литературу; а међутим, то је литература, која је у опадању. У тананчаност научне и уметничке књижевности, специјализовање у научном истраживању, падања космополитизма, нестајање личности, суптилна љубавна анализа, реалистична суровост, неприступност и распуштеност, колебање између скептицизма и мистицизма, употребљавање поврашне и непроизводне провиде, кварез језика што се претерано употребљава за описе, нелишна употреба апстрактних и техничких термина, застрањивање и т. д. — то су путоказ да се сакрију празнине, налик на то као кад се најгоре болести између најблешим изменама — само еуфемизми. Могу се уздизати и хвалити смеле тежње за „модернизмом“, могу се оне сматрати као тековине; само што је то исто онако, као кад би болесник хвалио лепоту ијсурености, која ће му главе доћи. Ако се зна узрок болести, не мора бити познат и пут да се лек нађе. Иста се болка развија на наше очи у европским литературама, од које је грчка литература пропала; а то је ово однављање, она провала између писца и читалаца. Доиста, од како има француске литературе, која то име заслужује, ова никада није била популарна; и у нас је писао увек равно на спремне читаоце, на читаоце с извесном културом. У класичној периоди грчке литературе нема разлике између читалаца. Писац пише за све поштене људе, труди се да са разуме цео народ, у томе је, замишљо он, тријумф његова рада, што је стекао једногласну похвалу. Данас нам књижевник најре искључује све оне, о којима мисли да пису у стању да схвате, и поноси се управо тим, што га мало њих разуме. У место да узима само оно што је свима приступно, оно, о чем се и други људи баве и интересују, он нам само на оне, који као и он ужицају у уметности. Као романсје он бира само једне предмете, као научник он се краје у своју лабораторају, као песник он се диже под облаке.... Да је срећа требало би да је обрнуто. Књижевност треба вратити и њеним временима, ако се не жели, да опадајући она дође дотле, да умре стога што не може да живи. Ну треба спојити с народним животом, треба везати с оном активношћу. Дајући сваној ствари њезино име, сваком радинку његово место, не можемо на ино а да међу велике преставнике декадентства не увртстимо и оне наше књижевне посленике, који производе својега талента пажњу, не обазирући се на народну масу, само избранима — као што веле они који припадају тој страници или — котерији, као што веле други.

С. А. М.

СА ГРАНЧИЦЕ, СА ТАНАНЕ....

Са гранчице, са танане
Запевао славуј мали;
А под хладом брезе траве
Двоје су се миловали,
Миловали па заспали....

Гледао их славуј мали,
Успавано'о дивних сеадоа:
Па кад вид'о где заспали, —
Долетео до њих брзоа
И накуо пару младом:

„Дивно момче, лепа жено,
Уживајте сваки красно;
Ја сам нежда себи пев'о,
Чекајући часак стрпени
У осамтау дању јасни....

А сад?... Ах' ви опет зрели,
Моја песма пуна туге;
Моја тужна мелодија
Није опет глика руге,
Неи веселим бирем друге.

Милорад М. Петровић.

ФЕДОРА

од

АЛФОНЗА ДОДЕА

(настанак)

II

Људи и стока, цело село, били су у ово доба у пољу. Где? у каквом пољу? Без сумње у оним увалинама где су полегла стада из даљине личила на бразду и људи, спавајући, изгледали као коловоз, јер на целој тој усијаној и пустој пољани он је видео само огроман млаз светлости. Прешавши неколико белих и мирних уличица, с ниским кућама, с рђаво насутим песком, у којима је врућина помешана са задахом из штала и дворишта за живину била још несноснија но у пољу, нађе се пред црквом, старом ониском црквом, с вратима у романском стилу пренученим црном чохом на којој су стајала иста

Манастир Цара Уроша близу Неродимља.

сребрна писмена Л. Ф. која је мало час видео на бележниковој кући. Спрам црквених врата стајао је камени крст окружен редом непомичних, кржљавих липа. Ту близу, на маленом тржишту, у овој загушљивој атмосфери мирно су почивала, остала још од сабора, двоја испрегнута кола. Избише четири сата, а одмах затим тужни, одмерени звуци звона са звоника објавише да се приближава спровод. И наједаннут дође му да види кад прође пратња. Али одакле би гледао а да га не виде? У једном куту на тржишту, иза неколико леандера, опази прљаву крчму. Он уђе и седе крај прозора. Два бледа, дрска каботена пила су стојећи пред келнерајем, осврћући се покаткад на своја испрегнута кола под дрвећем на тржишту и гласно се јадајући на своје невоље, на све велике и мале патње у њихову занату.

Кад уђе, ди Брео чу како старији рече оном другом сигурним и уверљивим гласом:

— Метни еполете у Жан Жану па ето ти пуковника који ти треба...

Он одмах помисли како би се Луја смејала овом говору вашарског импресарија; она их је толико волела, ове друмске Делобеле. И доиста за суседним столом седео је један човек с плавом брадом, који је такође припадао овој категорији скитничких каботена, само је био мање бедан. У место платнених ципела и вашарске блузе у оне двојице, он је носио лаковане ципеле, беле камашне, црно, сасвим ново одело, цилиндар с ниским ободом обавијен широким флором и забачен у затиљак. Под седим и као напудрованим праменима косе видело се велико, бледо, пирамидално чело, очи поцрвенеле и ужагреле од алкохола, млитави и опуштени образи с дубоким борама од немања кутњака. Величанствена бела кравата најзад, какву су некад носили правници, још је боље приказивала овог човека који је лагано нијуцкао апсинт из чаше, дебеле и тешке као каква шоља, око које се отимао читав рој осова. Спрам њега девојчица од десет дванаест година, црно обучена као и њен отац, с истим оронулим и

Стражара Хара-Таш (Црни Камен) на Шару.

подбулим лицем, с истим плачним очима седела је између два детета, тако исто у црнину и као људи обучена, и надгледала их ауторитативно и пажљиво као мати, секући им хлеб, пунећи им чаше, делећи сир на једнаке делове, и у бризи да огладнелим малишанима даде њихов део, заборавила је да и она сама није ништа окусила од јутрос. Око великог комада бријског сира, што је био пред њима на столу између хлеба и вина, зујао је рој осова као и око очеве чаше с апсинтом. Али далеко од тога да поквари апетит деци, очева умешност да у лету коси осове ножем од сира, да их пресеца на двоје и ако су му руке дрхтале због пића, особито их је забављала. Разрогачених очију, пуних уста, уживали су посматрајући како се ови преполовљени осови, везани само мембраном, вуку и увијају у својој агонији по ивици од тањира са сиром, који је био сав црн од покланих осова. Ди Брео је посматрао ову дечју слику с оном пажњом коју људи посвећују најнезнатнијим стварима кад су јако замишљени. Наједаннут се човек с белим камашнама, дрхтећи

и посрћући, шешир у једној руци, чашу у другој, приближи к њему, клањајући се.

— Ви сте маркиз Франсоа ди Брео, ако се не варам?... Познао сам вас одмах, чим сте ушли, по слици коју је Лујза увек носила со бом.

Стаде док не остави своју чашу на сто ди Бреа који на мах поста врло блед, потом се представи претенциозним и звонким гласом:

— Ја сам Деварен, капелник, музичар Деварен, Нидермајеров ученик, композитор Ламартинова *Јегера* и многих других песама... али опростите, Господине маркиже, ја вас узнемирујем. Ви желите можда на пратњу... зар не? Без сумње је било као и с нама... забранили су вам да присуствујете... А зашто?... Мени, рецимо, још и разуме се; ја сам био Лулин порок, њезино понижење... Али вама, па овој сиротој деци... јер ово је мој пород, ова девојчура с главом као у болесног зеца, и ови смешни дерани с панталонама до земље... зашто њих казнити, питам вас, зашто им не допустити да прате до гроба ону која је била тако нежна спрам њих?... То није због њихова рђава одела? Ето видите, Господине маркиже, деца су обукла све ново због пратње.... Ни паре није више остало у кући; све сам истресао, само да наша пријатељица буде достојно ожаљена. Мало сам час мојој малој рекао: „Нек твоја браћа више ни трунке хлеба од мене не траже, ја им га нећу моћи дати...“

Заслади горчину ове изјаве добрим гутљајем апсинта па настави:

— Не жалим овај трошак, деца морају носити црнину за својом матером, а Лујза Федора била им је права мати.... Ради њих сам и постао њен.... њен..., но оно што сам био. Јер је чудно да је овакав јадан музикант, овакав бедни пропали дар као што сам ја, могао постати љубавник ове велике уметнице, овога божанственог створења које је имало пред својим ногама, крај своје постеље, банкаре, краљеве, кнежеве и којој су писали луда љубавна писма највеће позоришне снаге....

Ево вам историје ове ретке среће. То је било неколико месеца пошто је оставила Француску Комедију; пошто није имала новаца морала је пристати да обиђе купатила у Вишиу, у Роајату, у Ес-ле-бену где је представљала своје најјаче улоге, у *Дори*, *Фруфру*, *Диани де Ли*, *Посети*. Баш сам у то време дириговао оркестром у Вишиу, без особитог одушевљења, морам признати. Моја ме је жена баш тада оставила, побегавши с мојим првим виолинистом, који је хтео само да је исмеје и да је насади. Тако сам увек био у хотелу сам с моје троје деце од којих двоје млађих, ови мушкарчићи, тек су били проходали и проговорили. Срећом кћери ми беше девет година; у то доба, према судбини, оне су или срам или мајке. Ова овде, видите је, има већ две године како својој браћи спрема у вече супу с млеком, како их свлачи, како их меће у кревет и успављује каквом лепом причом, па онда бојећи се да се не запијем после представе, долази у позориште, у оркестар, седне крај мојих ногу на клупу и чека крај. Кад би представа дуго трајала, ја сам осећао, дајући такт, како њена глава наслоњена на моје колено постаје све тежа и тежа. На једној проби за *Фруфру*, Федора, која ми до тада никад није ни речи рекла, дође на крај позорнице и заклонивши рукама у рукавицама своје очи од светлости с рампе, рече ми:

„Чујете, Деварене, пошљите вечерас своју ћерчицу у моју гардеробу, тамо ће моћи слађе спавати него у оркестру и на вашим дрвенастим коленима....“ Кад је добила сестрицу, сети се да би се мала браћа у хотелу могла пробудити и уплашити се што су сама у соби. С тога доведе и малишане да спавају са сестром, код ње, а кад су већ ту била сва деца, дође и тата.... Ах! јединствена жено, да сам те раније срео, шта би ти начинила од Гастона Деварена, најмилијег ученика Нидермајерова! Али је већ било касно. На што нове рукунице на старим таљигама? Нико није читао оне књижице мелодија које је издавала ова племенита душа, нико није слушао мој ораторио који је о њену трошку извођен у цркви Светог Евстахија. Све ми је то убило вољу. А и она, сирота жена, није баш марила за животом; баш неколико месеца пре беше је оставио Господин маркиз...,

Он се поклони, с чашом у руци и заокруженим лактом као да исправи тривиалност израза, па продужи:

— Кад је наједанпут прсиуо резервоар енергије, младости што сте неколико година били за њу ви који сте јој повратили таленат и успех, она се је нашла на ивици двоструке старости: старости уметнице и жене. Уз то дође и болест. Код оваких Госпођа, рекао сам, болест је само видљива форма за страшну досаду, жаљење за дражима којих нестаје. Кад сам упознао Федору, њој је било више досадно но што је била болесна и она се одала морфијуму. Рекох јој како је то ниће лудо и јадно, и како, кад већ хоће отров, ништа није боље него добар апсинт....

И с оближњег стола узе боцу с апсинтом, и док је дршћући пунио своју чашу до врха, с тржишта пред црквом чуло се како снажни сеоски гласови, слабо дотерани, певају погребне песме, праћени дубоким звуцима офиклеида и равномерним ударањем мртвачкога звона.

— Брзо, Мели, викне пијаница својој кћери, има још времена; води малишане у цркву.... Чекаћете док сви не уђу а ви ћете клекнути гдегод у кут, сасвим у кут... Само морате ући, разумеш. Нико вам не може то да забрани....

И распаљујући се при помисли да би им иста зла воља могла забранити да уђу која им је затворила и мртвачку кућу, махао је стаклетом у руци и викао на поље:

— Не покушавајте! ах, не покушавајте.

Заплашена овим алкохоличним гласом због чијег је несрећног праска толико пута морала ноћи бледети и скакати с постеље, велика се сестра пожури на поље с браћом који су мислили само на хлеб и сир остављен на милост и немилост осовима, и жалостиви отидоше у цркву.

Кад се стао приближивати спровод, ди Брео, узнемирен већ само Девареновом појавом, диже се дубоко потресен, и заклањајући се иза полуотворена прозора, гледао је како се примиче, ношен на рукама, сандук под кићанкастим покровом, иза високог сребрног крста, иза двоструког реда светлуцавих свећа и дрхтавих гласова. Како је тежак овај мртвачки сан! Ето требало је четири снажна и развијена човека, четири сељака који су се мучили и смењивали да пренесу ову женицу, ову малу мртву звезду, од куће до цркве, од цркве до гробља. На-

једанпут као да се сандук отворио, видео ју је пружену између узаних дасака, са њеним радосним осмејком, од кога је добивала јамице на образу, с умиљатим погледом њених сивоплавих очију, сивих као бисер, с великим спуштеним трепавицама, с капцима мртвим и увелим од уживања. Али то је била само визија коју је брзо растерао само славни.... Институт, Консерваториум.... али ни једног глумца на чак ни од оних који имају почасну легију.... тако исто ни глумица; Г-ђа Ретубл баш мрзи позориште.... Међутим ту је директор позоришта *Fantaisies*.... и два чувена водвиљиста, Ланибоар и Рипо-Бабен, академичари.... Стари позери!... Чуо сам их

Зимна божна. Сликао *П. Ковальски.*

весели Деварен стојећи поред њега и именујући својим алкохоличним гласом оне што су били на пратњи:

— Породица, Господо! Бележник Ретубл, Г-ђа Марија Федора, његова жена, награђена првом наградом у Конзерваториуму, на позвани.... све стари Лулини.... у вагону кад сам дошао како се хвале с коликом их је страшћу волела обојицу.... Ах! да су знали пред ким то говоре.... Волела их Лулу! Није, драги моји, није, ма колико се ви кочоперили, нисте ви били те судбине.... па ни онај дебели, подбули директор кога је Лулу уве-

розвала да је он њен прави љубавник. На једном ђачком балу код Маријe Федоре, једне пиће, неки медицинар, пресвучен у мајмуна, одведе Лују у собу њене сестре; и док се старија сестра Федора забављала, млађа се пачући предала на милу ђаку, не усуђујући се признати да је још невина из страха да не изгледа балавица. То је био њен први заводник који се никада не заборавља, тај анонимни горило, да, Господо јест ....

Он се распаљивао, пикао, дивио чашу тако да се да Брео, који је био сит тога, склони с прозора и седе на своје старо место на клупу. Али га досадни и брбљави пијанац ни ту не остави на миру:

— Нека се Господин маркиз не чуди што ја тако добро знам живот наше пријатељице; та ја сам се напио уз њу у часовима кад јој је долазило ме да прозвена свој живот, како неко рече, него да га избљује. Тако јој је бивало пред вече, у сумрак, у овом међуспрату на булеварy Поисоније, где је толико часова непомично преседела на њеној фотељи слушајући непрекидну лупу кола испод прозора. Тада, особито ако јој је још глава била загрејана од шампита, нешто због заноса нешто због оних булеварских светилака које су једнице осветљавале њену собу и које су трептериле на дну чаше, сећала би се халуцинама успомена, и нехотице повераваше ми их је. Каквих их нисам чуо тих вечери. А шта сам тек доцније кад је дошао мој, великн мој, те Федора, не могући се више појављивати на позорници, беше приморана да више своjим некадашњим љубавницима. Ја сам, или кад ја бејах пијан, моја је кћи носила та писма. Та писма, видите, писана увек према адресантовоj укусу и према његовој судећи била су прави бисер. Благи боже, ала смо се смејали кад би ми она прочитала које писмо пре но што га затвори. Али ни у најбољим часовима своје беде, никад се није хтела да обрати на вас. Кад бих је каткад из љубоморе на то натонио, она би планула:

— Ах, не, не, нећу на њ, њега сам доста намучила. Потом, биле су тако лепе везе међу нама да их нећу да мешам с овим пријатељима.

А кад јој свега нестало, пре него да вама пружи руку, волела је да се затвори овде, код своје зле и лажљиве сестре, која ју је увек мрзила због њена успеха, због њена талента и која се за ово неколико месеца заплатила за сву стару мржњу и завист. Сирота Луjза! Какве је мученштво, зар не, какво ужасно мученштво био тној живот у овој кући са спољашњошћу тако лицемерном и лепом; они су те умарали истиха, као на батри, обрћући те с једне стране на другу. А сутра ће све новине писати како је твоја старија сестра била великодушна према теби. Они ће споменути како је натрађена као трагичарка и за мало ће да кажу како је то права Федора. То ће је стајати тако мало: доста је било што је позвала на твој погреб неколико твојих најстаријих љубавница и што их је, ове славне старице, због ретких возова, задржала на ручак с господом новинарима. Само њих двојицу нигде нису позвали, шта више су их изјурили, и то баш ону двојицу које си ти највише волела. Ах, моја мала Луjу, реци зар није рукно што нам не допуштају да те бар до гроба отпратимо.

И као да му је она могла одговорити са два чаше, наже се над њу и зваше је нежним именима. На напослетку, једним гутљајем испразнивши чашу, сруши се на клупу једњући и рчући.

Десет пута, откако се састао с овим јадним човеком, ди Брео је хтео да побегне, сит његових открића, али га је баш задржавала та злурада радозналост, жеља да сазна еда ли је ова несрећна девојка доиста пиштала због њега. Видевши да је Деварен заспао, диже се да иде, али погледавши напоље стаде. Спровод излажаше из цркве уз јеку звона и појања, и док се уређивао пред црквом, Паражани који, хитајући за воз, нису могли ићи до гробља, поздрављали су се с породицом или су остајали на ручку, јер Деварен се није преварио, било је ручка за покоj душе. Који нису били те среће, одлазили су ка станици тобоз журећи се и у стварн врло љутити. У среду гоњаше славних страраца нескадашња награђена трагичарка вртела се у своjој црници. Господин Ретуба, разговарајући се с пријатељем Вељоном, брисао је знојено чело; а пред казином, под олеандрима, новинари су пили гренадин, причајући гласно један другом о звезди коју су сада сарањивали. Ова господа, сва врло млада, нису имала ни појма о Федорину таленту, али су на прсте знала њене галантне пустоловине, луцрије њезина срца и главе и причали су их као нечисту легенду из које стари љубавник, седећи крај отворена прозора, није пропустио ни једно словце. Отуд је осећао неку незгодност, неко гњушање, те је, после Деваренових прича, Луjзино мученштво и сурово поступање њене сестре држао за измишљотине сентименталног пијанице и најзад се запитао:

— Зашто сам овде дошао?... Нисам имао никакна посла.

На његових га сањарија прену мала Мели, која баш тада уђе водећи за руку своју браћу. Док деца нису била ту, осови се беху окупили по хлебу и сиру, особито по сиру. У тањиру, који је био сав црн, зујало је. Малишани са сестром навалише на њих, те отпоче жестока битка. Кад је најзад рој одлетео и деца села за сто, свако пред прншком скорашњег хлеба, девојчица се приближи оцу које је још рело, диже шешир са земље и, очистивши га лепо, метну га на сто поред њега где је било стакло с апсинтом, које га на неки чаробан начин на је дањнут није на келнерају. Погледи тог господина што је био ту, који су се четше срстали с њима, сметали су јој донекле у њеном материнском раду; али се она брзо умела наћи. Кад је пролазила поред њега, прањајући се својој браћи, ди Брео је узе за њену тако малу, тако слабу ручицу, ах тако слабу да се човек заплаче, и спуштивши у њу брзо изгужвану плаву новчаницу, рече тихо:

— Ово за вашу децу ....

И на надувеном и болешљивом бледилу ове девојчице, сувише порасле за њене године, одмах засја осмех дивне благости и схватања, као каква дуга која је ишла од заспалог оца, изгужваној плаву новчаницу, до таљира из ког су гутали друго двоје; на њених испијених очиjу без трепавица капуше две крупне сузе, и она се поклони, прошаптавши:

— Хвала .... хвала.

(наставиће се)

Ж. Петровић.

ВРХУНАЦ ТЕЛЕСНЕ СНАГЕ

НА ИЗМАКУ XIX. ВЕКА

— *С. Пашић* —

ТЕЛО И ДУХ.

Обично се каже да „памет царује, а снага кладе ваља,“ и према томе не би требало ни водити бригу како ће се ојачати тело, него се само старати о снази умној, бринути се како да се ојача *дух*.... Кад би се умна снага могла одвојити од снаге телесне — то би, доиста, тако и требало радити. Али сваки човек по себи зна да је то немогућно; сваки се је из свога личног искуства уверио да је ум бистар, да је воља снажна, и да је душа ведра само онда када је тело снажно и здраво. Стари су народи добро схватили ту узајамност између тела и духа, те су створили ону знамениту пословицу за то: „у здравоме телу здрава и душа!“ И сам Христос, представник духа, који се је о телу мало бринуо, јер му је дух много пречи од тела, каже својим апостолима: „дух је снажан, али је тијело слабо....“ (Мат., XXVI., 41.). Значи: ваља се постарати и о телу; оснажити га и одморити, те га тако приправити да издржи терет духовног притиска.

Снага, дакле, духовна и телесна стоје у тако чврстој међусобној вези, а чине нераздвојну целину. С тога: ко хоће да оснажи дух — неће то моћи постићи ако не оснажи тело. Може се, истина, утицати на тело и преко духа, може дух заповедити телу да његове наредбе изврши — али то бива врло ретко. У нашим народним песмама имамо за то пример у *Болономе Дојчину*. Када је на самртничкој постељи разумео шта од његове љубе и сестре намерава да учини Црни Арапин — он је прикупио сву осталу снагу, утегао се у платно „од бедара до витих ребара,“ па изашао на мегдан Арапину и погубио га, али је одмах после тога и изданyо. Иначе су сви витезови, који деле мегдане и бране правду од неправде, слабост и немоћ од обести и насиља — веома велике и издржљиве телесне снаге. За то имамо обилато примера у нашим народним песмама. Који Србин не зна за Краљевића Марка и његову *тешку топузину*, под којом „пучу ребра к'а ораси“; за Обилића; за Момчила и за многе друге своје јунаке и војводе?

ОБИЧНА И НЕОБИЧНА ТЕЛЕСНА СНАГА.

Телесна снага човечја може се, у главноме, поделити на обичну и необичну (атлетску).

За добивање и одржавање обичне снаге (бити здрав и за рад способан) није нужна нарочита гимнастика: доста су за то и разна занимања, при којима се тело покреће у разним правцима. Н. пр. земљорадници и многе занатлије не потребују гимнастике. Али ако је такво занимање да се дуже седи, или да се тело мало, или само у једном правцу покреће, — онда је већ потребна гимнастика (лака, шведска): бар по један сат дневно.

Та се гимнастика састоји из разноврсних покрета руку и ногу, из прегибања тела на разне начине, без икаквих справа, или с једним лаким, дрвеним, штапом у рукама, или, место штапа, по једна лака гвоздена справа (кугле). У ту гимнастику долазе и разне дечје и људске игре: играње лопте; скакање; бацање камена; мотке; хрвање; пливање; јахање; пешачење, возање на велосипеду и т. д. Сваки, дакле, телесни покрет — јесте гимнастика; што више таквих покрета, нарочито на чистом ваздуху — све боља гимнастика! Ради тога постала је у Енглеза омиљена народна забава *играње лопте* на отвореном пољу, у чем учествују по неколико хиљада и старих и младих обојега пола.

У Шведа је лака гимнастика постала као неки *грађански, обичајни, закон*. У одређене дане чак се и млађи (слуге и слушкиње) пуштају да походе гимнастичке часове.

У целом образованом свету сматрају се разне игре и лака гимнастика као неопходна потреба за развиће тела, за одржање здравља и за освежавање духа. С тога тамо није стид ни великодостојнике да изађу на гимнастичке утакмице: колико ради себе, толико и ради буђења витешкога духа у омладине. Славни Енглез, Гледстон, учествовао је у игрању лопте и у својим старачким годинама, али је за то задржао крепко здравље до дубоке старости.

Како се у нас гледа на ове забаве при којима се тело крепи — није нужно ни напомињати... Свима нама добро је позната наша зачмалост и небрига за одржањем здравља и за ојачањем телесне снаге.... Али је за то из године у годину помор све већи: из године у годину расте проценат за војску неспособних младића, који лагано певуше ону Бранкову тугованку:

»Рука ложна, тело измождено,
»А клеца ми слабачко колено:
»Дође доба да идем у гроба!«
— — — — — — — — — —
»Данас сутра час ће ударити,
»Јарко сунце мени заклонити«....

*

За добивање и одржавање необичне (удвојене или утројене) телесне снаге и издржљивости потребно је много више напрезања и вежбања него у лакој гимнастици, потребна је тако названа *атлетска гимнастика*.

Ова је гимнастика била добро позната и ревносно негована још у старих Грка и Римљана. У новије доба прихватили су је Енглези и Америчани, а од прилике пре двадесет година одомаћила се и нагло развила у Немачкој.

Атлетика се дели на *лаку* (енглеску и америчку) и на *тешку* (немачку).

Лаку атлетику чине, поглавито, ове радње:

1. Трчање;
2. Пешачење (до дванаест километара на сат);
3. Скакање с места (до седам и по метара);
4. Бацање терета (од два до двадесет и пет килограма).

Осим ових главних радњи, има их још доста, али су све комбиноване из ових овде побројаних.

У лакој гимнастици има невероватних успеха. Пре две године на грчкој Олимпијади, на којој је учествовало доста такмичара из целог света, победио је у трчању домородац Грк (младић од 23 године), за што је од државе добио доживотну пензију. Трчао је сат и по и претрчао тридесет километара. Грци су клицали од радости што нису странци промрачили славу њихових предака, термопилских јунака. У томе надметању један је такмичар издахнуо, а многи су у путу попадали.

У скакању је пре две годину по извештају Париског листа Тан-а један Француз прескочио с места — *фијакер!*

У нашим народним песмама помиње се као изванредан скакач Милош Војиновић, који „прескаче три коња витеза и на њима три пламена мача!“

Пре двадесет године код Таковске цркве прескочио је чувени са своје телесне снаге Милош из Љутовнице мотку положену на раменима двојице људи, и то не на равници, него на омањој узбрдици, трчећи *уз брдо.*

Таквих је примера у нас, на жалост, данас све мање, јер су и сељаци напустили те *простачке лудорије* као што су: скакање, бацање камена, хрвање и т. д.

*

Тешка атлетика, која би се могла назвати немачком, јер су је Немци развили до савршенства — може се поделити у главноме на ове радње:

1. Дизање терета;
2. Хрвање; и
3. Бацање камена.

Атлетски израз за постигнуће највећег успеха у ма којој врсти гимнастике зове се *рекорд*, а припрема за постигнуће успеха зове се *тренирање.* У тренирање улазе још и: начин живота, вежбање и храна.

Тренирање мора бити пажљиво извођено на строгим хигијенским прописима, јер иначе могу наступити рђаве последице за организам, па и сама смрт.

Ко хоће да постане атлет мора имати на уму ово:

Сваки здрав и правилно развијен човек може постати атлет. Ако почне тренирање од двадесете до тридесете године може утростручити па и учетворостручити своју дотадашњу снагу, а у особито повољним приликама може успети и више.

Ако почне доцније (од тридесете до педесете), неће моћи дотерати до те мере, али ће увек моћи бар удвојити дотадашњу снагу. При тренирању мора се сваки држати хигијенских правила: уредно живети, добро се хранити (месом или и другом мешовитом храном, а најбоље према навици); не узимати више течности дневно (воде, поред нешто пива или вина с водом) од два до три литра; спавати седам и највише девет часова у двадесет и четири часа; вежбати се и у опште што више кретати се на отвореном простору, у чистом ваздуху. С вежбањем се не сме никад терати до велике заморености; у дизању терета држати се поступности: од мањих терета прелазити на веће, а према повећавању терета пазити да се и време продужује; по један или два дана прекидати да се тело довољно одмори. После свакога дужега рада треба телу дати довољно чиста ваздуха, да из мишића изађе тако названи *отров од умора.* Док се врши тренирање, за време рада, не треба пушити, нити пити алкохолних пића.

*

Прва радња — *дизање терета.* За ово се употребљавају лакше и теже кугле, на држаљама *краћим* (за једну руку) и *дужим* (за обе руке). Ова атлетска радња састоји се из три начина:

а.) Избацивање терета са земље у висину (докле подигнуте руке достижу) *у један мах,* једном или обема рукама. Снажан човек, али који се није вежбао, може на овај начин избацити са земље у висину: једном руком тридесет до четрдесет килограма, а обема рукама — педесет до шездесет килограма. Атлет по занату, Парижанин Пијер Боне и атлети *аматери* (љубитељи атлетика, којима то није главно занимање), *Масполи* у Лијону и *Ђорђе Хакеншмид* у Петрограду избацују, на овај начин, једном руком — *осамдесет и пет до деведесет. Међу немачким аматерима има их много који избацују на овај начин од седамдесет до осамдесет килограма једном руком!*

У избацивању на овај начин, али обема рукама, постигао је до сада највећи успех Пијер Боне из Париза, који је прошле године избацио једним махом са земље у вис — *сто и петнаест килограма!*

б.) Избацивање терета с рамена у висину, *са замахом,* једном или обема рукама. Руски атлет, Ђорђе Лурић, избацује на овај начин, *једном руком,* гвоздену полугу од *сто дванаест и по килограма,* а лежећи и одупирући се леђима о земљу, избацује обема рукама *сто осамдесет и четири килограма!*

Бечлија, Виљем Тирк аматер, избацује стојећи обема рукама: *сто шездесет и по килограма* а Минхенац, Ханс Бек, аматер, избацује на исти начин: *сто педесет седам и по килограма.*

Ови се џиновски терети, наравно, не дижу с таком лакоћом, као што се о њима говори, или пише. У неколико, веома тешких, напрезања донесе се терет на груди, па се с груди, *једним махом,* избацује у вис. Ко подигне терет на груди,

тај ће га, поуздано и у вис избацити. Велико је чуђење изазвао прошле године у Бечу на светским гимнастичарским утакмицама („олимпијадама“) Паризлија, *Пијер Боне*, кад је, *једним махом*, подигао са земље на груди терет од *сто четрдесет и једнога и по килограма*, а другим махом избацио га у вис!

Чемберлен,
ИНГЛИСКИ МИНИСТАР СПОЉ. ПОСЛОВА

Салзбери,
ИНГЛИСКИ ПРЕДСЕДНИК МИНИСТАРСТВА

Штајн,
ПРЕДСЕДНИК ОРАЊСКЕ СЛОБОДНЕ ДРЖАВЕ

Павле Кригер,
ПРЕДСЕДНИК ТРАНСВАЛСКЕ РЕПУБЛИКЕ

Цецил Родес,
ИНГЛИСКИ НАМЕСНИК У ЈУЖНОЈ АФРИЦИ

Генерал Жуберш,
ГЛАВНИ КОМАНДАНТ ТРАНСВАЛСКЕ ВОЈСКЕ

в.) *Избацивање терета с груди у вис без замахивања*, једном или обема рукама. Снажан човек који није гимнастичар, може, на овај начин, подићи једном руком највише тридесет, а обема рукама — највише шездесет и пет килограма. А ако се стоји војнички (у војничком „ставу“, на команду: „мирно!“) — онда још много мање. У избацивању терета на овај начин постигао је до сада, највећи успех бечки аматер, Франц Штер, подигнувши једном руком, полагано, с рамена у вис — педесет осам и једну трећину килограма.

(СВРШЋЕ СЕ)

БУГАРСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

(НАРОДНА ДРАМАТИЧЕСКА ТРУПА „СУЗА И СМЕХ")

(СВРШЕТАК)

Срео одосмо на вечеру и још пре почетка бесмо у дворишти „Славенска Беседа". У дворишти затекосмо врло мало публике, а парочита мало женскога света. У седиштима на канапетима бесмо само нас тројица и већ се бејах побојао да неће ни доћи до представе; а инструменти војне музике с галерије одјекиваху и зујаху „тужно" и добро раздираху слух у слушалаца. Али мало по мало дође још нешто света у дворишту, па и неколико женских походилаца; а управо испред нас, у првом реду канапета, на спрам средине позорнице, где ми седесмо, појави се један господин у цивилу и пријатна изгледа, омален, с две повисоке и доста лепе даме и седе с њима баш испред нас; а и на другој страни, у првом реду, посади се неки господин с неком дамом. Кад се господин с дамама испред нас беше посадио, г. Миларов се пригну к нама и шану нам: — То је пуковник Петров, бивши министар војни у Стојиловљеву кабинету, а сада на расположењу. — Како бејах то пре подне случајно и уз реч чуо у нашем заступству, да има неколико Срнчиња у Софији, већином из Баната, које су се појављавале на више бугарске чиновнике и више официре и да је и жена министра Петрова Срнкиња, то гурнух лако мога пријатеља и напоменух му тихо: да се ваља узети на ум при оцењивању, јер ће нас разумети даље иопред нас. Интересујући се и за публику и окрећући се да видим је ли још ко дошао, а уједно и да одвојим мало свој слух од лупање ове војне музике, видех да је света још дошло и то толико, да ће се трошкови моји покрити и да ће нешто моји и претећи, те већ с неким поуздањем очекивах и представу. Али „госпожа Р. Ст. Попова" и њена дружина, беху толико милостиви, те нас пустише да још мало подуже почекамо, а за то време нас је војна музика „угрејала" још с два бурна комада. Мој пријатељ постајаше већ нестрпљив и спремаи беше да жртвује ванредно узивање које нас очекиваше, и предложи ми: да је боље да се одречемо уживања које нас очекиваше, јер се беше неприлично уморио од ходања по Софији, а мучило га је и оно одуговлачење с почетком представе, јер обојица бесмо навикли на тачност. На среће ускоро зашушта нешто, окретосмо се и видесмо да се то подиже завеса. Тек што се диже завеса а мој пријатељ узвикну тихо: — Ух, да мизерне позорнице и још мизернијих декорација! Мораћох га и опет мало гурнути лактом и опоменути погледом на оне даме испред нас. Мој пријатељ утиша се мало, али обратно пажњу самој представи, он се стаде окретати час мени, а час г. Миларову, узвикујући тихо: — Скандал! скандал! Ово је горе и лошије и од неке дилетантске представе! Ја га гурах и гурах лактом и давах му знаке очима; даме испред нас стадоше се окретати к нама и ослушкиваху наш разговор, али све беше узалуд; мој пријатељ и даље изјављиваше своје незадовољење. На лицу г. Миларова виђело се, да су му изјаве мога пријатеља доста непријатне, али најзад мораде и сам признати да су му и умесне. Да би мога пријатеља мало ућуткао, ја му скренух пажњу на глумца који је приказивао поп. Шварца, па г. К. Стојанова, који ме је својом фигуром, својим гласом — мало чистијим — својим држањем, својом мирном и доста природном игром живо потсећао на нашега бившег и нежаљеног друга г. Ђ. Недића. Обратисмо више пажње обојица, и мој пријатељ даде ми потпуно за право. — Е, ето видиш, рекох му. — У њему већ имамо једнога од кога се да нешто истесати и с којим се може нешто и учинити. Мој пријатељ одобри ми, а г. Миларов нам рече: да је г. Стојанов већ био члан народне трупе, али да је иступио из ње, што је био незадовољан с улогама које су му давање, али да ће, према нашој оцени, гледати да се опет придобије и да га врати народној дружини. У том се појави и г-ђа Р. Ст. Попова, као „Магда." Г-ђа Роза (јамачно пре Ружица) осредње је висине, мало угаститија плавуша, доста неразвијена, али шпак доста и пријатна појава; игра јој беше доста складна, а огледало се и неко разумевање улоге; говор јој беше најприроднији од свију и нагласак речи доста правилан, а истицао се и неки дар; али се и то одмах опазило, да о каквој школи нема ни спомена; да је упућена на саму себе и на своју интелигенцију и образовање, које стоји ниже од њеног дара. Публика јој је дочекала бурним пљеском и јесма је аклимовала при напрштеку чинова. Г. Миларов је ужинао, што је у нечему нашао потврду својој раније оцени. Мој пријатељ није се потпуно слагао са мном у оцени г-ђе Розе, а љутило га је и то, што је играла непрестано с лепезом у руци. На њега је и сувише утицала околина њена која дошета, одушевљујући г. Стојанова, беше испод сваке критике. Мој пријатељ ме је једнако гуркао лактом и тихо узвикивао: — Та погледај молим те онога што игра „шетора" (Николов), каква му је маска и како високо и танко говори, као да је „евнух;" како плаче она што игра „Мардју" и како се држи; та мора да је негде била или штумадла или глумишница. Пресу у смех а с њиме и г. Миларов и одобри главом примедбе мога пријатеља. Мој пријатељ настави гушећи се у смеху: — А онај што игра онога официра (Ст. М. Попов) изгледа, како оно код вас вели: „Као да је појео па упушten." На ту примедбу мораде ја и ја с њима насмејати, и ако ми некако беше и жао оних јадника с којима се морала донети онако строга оцена. Ох, оне њихове, на игра, па оне декорације и како је био порођан онај намештај, који у осталом не беше тако лош, као ни одело, јер све оно последње беху добили на послугу од народне трупе. Мој пријатељ ме уверавање да је ова представа „комедија" какву још не видесмо, јер, уз све остало, и неизвање улога, изузимајући г-ђу Розу и г. Стојанова, славило је своју трајуме; а шестимиће беху таке паузе, да се чинило да се представа неће моћи ни наставити и камо ли довршити Особито беше и запањљиво и досадно оно непрекидно зевање, и кад је говорила и кад је ћутала, г-ђе Вазове, која представљаше другу жену поп. Шварца, да су јој од силнога зевања и сузе удариле и да је најзад морала, због силног зевања, непрестано држати опружену руку, коју је наслонила на нос, да би тако као бајаги сакрила од публике своје непрекидно и до зла бога несносно и смешно зевање. Што се представа даље пукла, мој пријатељ као да се већ беше умирио у својим примедбама те је почео тихо

и нечујно да симпатише с Морфеом; кадикад је само промрмљао: — хајдемо море да спавамо. Као да му два чина беху већ и сувише. Имао сам муке гуркајући га непрестано и опомињући га да не заспи, јер оне даме испред нас већ га узеле на око, већ га стадоше оштрије посматрати, осмејкивати се и он их већ стаде више интересовати него и сама представа. Чак и мени беше већ доста, а као и мало сувише од те представе, коју, не знам за што, назваше на објави и *трагедијом* и *драмом* и ако је то са свим нешто друго; али ја ипак хтедох и коју проговорити с г-ђом Розом, у првом реду као са Српкињом, а и као и с глумицом. Замолих г. Миларова, те после грећега чина одосмо на позорницу. Г-ђа Роза беше тако добра и дође из гардеробе на позорницу, где јој се приказах. На моја питања: — Је ли доиста Српкиња и из Н. Сада? одговори ми врло кратко:

— Да.

— Ви сте одавно дошли у Бугарску, као што ми рече г. Миларов?

— Не. Али ја вас познајем, и како сам чула да је дошао г. Мандровић из Загреба, и још један г. с њиме, одмах сам знала да сте то ви.

— А откуда сте то знали? Ви ме дакле знате?!

Госпођа ми остаде дужна одговор на последње питање и само погледа значајно по својој околини.

— Ако бих смео запитати и ако бих смео знати: чија сте ви из Н. Сада?

Г-ђа Роза погледа својим повеликим очима и опет значајно по својој околини, погледа у мене и рече доста јасним гласом: — Ја познајем вашу г-ђу сестру из Н. Сада. Тончика Манојловић ми је чича. Погледа још једном по околини, пружи ми смешећи се руку и оде.

Из свега овога видех да је прошлост г-ђе Розе, а ваљда и садашњост јој, завијена и покривона неким густим велом тајанствености. Окретох се и приђох г. Миларову, који је дотле стајао с г. Стојановим и говорио с њиме о поновном ангажману за народну дружину. Сиђосмо се с позорнице, позвасмо мога пријатеља и одосмо.

После те представе био је мој пријатељ веома нерасположен и готово се кајао што је и долазио.

Ја сам гледао да растерам ту његову зловољу напоменув му: да и код нас има сличних путујућих дружина и да треба да помисли: да је ово позориште у Бугарској.

— Ама ови људи немају ни основнога појма, шта је то позорница, а још мање, шта је то глумац! узвикну мој пријатељ сав разуверен у поле добар глумачки материјел у Бугарској — и какав је његов прави задатак.

— Чекај најпре да све видиш, одговорих му ја. — Путујуће друштво као свако путујуће. Али ко зна шта ћемо још наћи и шта још можемо наћи у народној трупи коју Бугари гаје већ три године и који имају толико својих питомаца и питомица, које су слали на страну и на које су толико потрошили.

— Хоћеш ли ти ићи сутра на оглед „Василисе Мелентијевне?“ упита ме и добаци ми поглед пун сумње.

— А ти?

Он ми не одговори ни речи, већ се окрете од мене и спусти се у постељу.

Ја учиних за њим то исто, осећајући у себи неку особиту радозналост за сутрашњи дан.

Сутра дан, пре поласка, посматрах свога пријатеља и као мало и зачуди ме његово оклевање да одемо онамо куда је требало, и тек на моје наваљивање крену се.

Тек да изидемо из каване, а пред нас момак г. Миларова, који позва мога пријатеља своме господину.

Моме пријатељу као да то дође врло згодно, пружи ми руку, замоли ме да свакако одем на оглед, стиште моју руку и оде, а ја се пун жеље као и неке паде упутих живо дому „Славенска Беседа.“

Кад уђох у дворницу, затекох први чин огледа скоро већ при крају, те се спустих на једну столицу дубље у дворници. Члан, г. Златаров, с којим се бејах већ раније видео, јер беше дошао раније моме пријатељу у походе, као познанику још из Загреба, где је г. Златаров био једногодишњи питомац и који је по нешто говорио српски, приђе к мени, поздрави ме и седе до мене.

Ја сам већ био обратио сву своју пажњу позорници и ономе што се догађа на њој, осећајући сву тежину налога свога пријатеља, који ми је он ћутећки дао: да све добро узимам на око; да добро о свему промислим па да му доцније дам тачан извештај; а осећао сам и његово чврсто уверење, да ћу ја то и савесно извршити.

И ако бејах сву своју пажњу удвојио, само да што боље видим и чујем, те да што вернији извештај поднесем, ипак им је много сметало то, ваљда по примеру већине наших чланова, што игру своју само маркирају, а и говораху веома тихо, опет као наши, као да су огледи само за маркирање, а не да се баш јасно види, шта ће ко радити и како радити; да места морају бити јасна и разумљива као и покрети лица, да се мора говорити јасно, те да се према томе удеси и одреди висина и низина гласа, а тако исто и граница до које се сме ићи и да се према томе мора одредити и утврдити нагласак појединих речи и акценат појединих и слогова, јер без такога огледања и одређивања, постигли би огледи непотребни и сувишни. Огледи се не држе само за то, да се просто убија време, већ да од њих буде напретка, успеха и користи. А много ми је сметало, и то морам искрено рећи, и неподесност, незвучност и нелепота бугарског језика, поглавито у говору; и ако сам знао садржину дела и ако ми дикција у комаду беше позната и опет ми је то јако сметало, али ипак највише *маркирање*, и ако се одмах видела јасна разлика између синоћњега и данашњега.

Они глумци — задругари, они глумци — уметници, тамо у француском народном позоришту, у Паризу, према овоме јамачно и нису били прави глумци и прави уметници, кад су њима преко потребни безбројни огледи, и што више то боље, и још уз то и веома строги огледи, кад је ово овамо онако.

По свршетку првог чина, сиђоше се сви чланови с позорнице; приђе ми г. Иван Попов, приказа ми се веома лепо и уљудно, а за кога већ бејах чуо да је и привремени редитељ, докле мој пријатељ не проучи дружину под својом управом и не одреди и не утврди најподоснијега и најпозванијега. Г. Попов је повисока и добро развијенога стаса, сонорнога гласа, има врло пријатан и подубок баритон, правилних и озбиљних црта у лицу, доста интелигантног изгледа, таман као створен за озбиљне карактерне улоге.

За тим ми приђоше сви редом и прикашше се. Видех да ми је морало бити јављено за мој долазак, кад већ г. Миларов није могао поћи са мном.

За г. Поповим приђе ми г. Корков, осредње висине, отворено смеђе косе и смеђих брковa, доста симпатична појава, добро развијен, с пријатним подубљим органом. Г. Вас. Корков игра љубавнике и јунаке, али с више успеха ове последње, али није баш са сваим на месту да као младаћани јунак, а као прави љубавник никако. За чудо, да сад ниједна наша позорница нема правога љубавника, а Бугара баш никако.

Овде ми паде и нехотице на памет: како се то негда, кад их беше код нас готово на избор, до стране надлежних, па и од самих критичара потцењивало, и како су све друге струке биле боље награђене, него ли љубавнице и љубавници, и ако су они највише у раду и највећем трошку изложена, и то много већом него ли икоја друга струка, разуме се, ако се хоће бар приближно оно што треба да буде.

По моме мишљењу, г. Корков мораће у брзо пређи у јунаке зрелијих година и ту би био можда на месту. Г. Корков је био питомац у Бечу пуне две године.

Г. Гена Киров је позитивна сувопарна фигура, са ситним лицем и малим носом; с ваочарима, обријан и с подужом правом, назад зачешљаном косом. Он заступа струку тирана и интриганата, њему је досуђено да игра „Йпана Гровнос," у делу: „Василиса Мелентијевна." И он је био питомац две пуне године у Москви.

Уз ту тројицу долазе: Л. Асебренов, Хр. Сарафов, Александар Бунинов, Георгије Стојанов, Матеј Икономов, Момаков, И. Шчарбанов и Хр. Ковачев.

Сва ова, као материјал, могли би се, уз добру школу, употребити. Само је штета што скоро сви, поготову као и код нас сад, нагињу комици. То сам одмах опазио, а на то ми се допаше жалио и г. Миларов. Ко поче познаје позоришне и нетове прилике, разумеће одмах и за што. Што се комичне улоге играју готово саме од себе, због комичних ситуација, смешних израза, о чему се већ сам писао довољно, а често и сувише побрињо; што су схватљивије за ширу публику и пријемљивије и што се у њима лакше и јефтиније долази и до популарности и доброга гласа на најлађ и славе, него ли у другим улогама, где треба и умно и физичка потења, а врло често и окупати се у сиоме зноју, те да заслужиш неко допадање, неки аплаус и неки напредак у награди.

Ред на позорници није ни издалека сличан, какав би требао да је и какав би се желети морао. Дисциплинска правила доста су лабава и непотпуна. За то је и мој пријатељ и понео уредбе загребачког позоришта, правила и уређење нашега позоришта и закон о кр. срп. нар. позоришту. И ако је сушта истина: тешко оном позоришту и представљачком особљу, где се често потрпљу правила и уредбе позоришта и позорнице и где сваке радинке и свеђенике не везују љубав и једино љубав к сиоме светом позиву и храму богиње Талије. Ту је ђаво већ забагљао своје покте у сред срца Талијина. Али покрај снега видели смо, на жалост, да се дисциплинска правила иначе морају не само уводити и одржавати, него и — примењивати и то што чешће у што оштрије.

Главна је покретач и јединa основа за уметност: оданост и љубав к уметности до самопрегорења и оних који су уметници и оних који су позвани да управљају. Где тога нема, ма колико било представа и ма колико новаца у благајници, ипак нема онога правога, нема напретка и нема праве уметности!

Морам се још једном вратити особљу народне трупе, коју сам и сутра дан гледао при отпуду онога истога дана и морам и опет утврдити: да је материјал добар, и ако су у бугарски државни управници учинили, као непрактична и непознавалци праве ствари, огромну и кардиналну погрешку, што изасла своје питомце, нису их упутили одмах и у практичну и праву школу, на позорницу и у рад, на ако не би било и друкчије могућно, а оно и само као статисте и статисканье. Само је позорница главна, једина и права школа; ту се глумац рађа, напредује и усавршава; све остало споредно је; ако је на правој позорници, и ако је поле предња и њими свој подожај, јако ће доћи и до онога споредног и потребног. Тисућама примера доказују и тврде то неоспорно! Другo је осећати неодољиву жељу и одати се из позива и љубави некоме позиву, што важи за све, а најслављније за уметности; а друго је опет бити гледалац, за своју забаву и уживање; имати више гледаних представа на броју; бити ширега или ужега разумевања; бити ширета или ужета естетског погледа и укуса и бити чак и неки критичар, према многом гледаоцу и читаоцу; јер иначе за то и поред снега тога има неке разлике између глумаца таких и таких критичара. Жалостан је и малотрајан тај глумац који се пође пешо на површину у самоме раду и на правоме месту, дедећи лактове и буџетке и прамајући их као зајеџавље, уједаше срца и душе, итд.; а још је јаднији онај њиви критичар, тако звани, који се учио читавши, на туђем раду и дому, а опазио није добро ни један буџетак лактом на позорници, изнутра, нити са је која кудиса клепнула по глави, нити је икада био натрђен од какве свеђенице Талијине, а још мање да је био забачен за гардеробе које чедне и моралне свеђенице; а још горе, ако му који од Талијиних слугу није обалио и разбио скупоцени цвикер. Истина, ја овде ништа изнео никакву новину, јер су то још давно и давно пре мене многи казали, говорили, писали и утврдили: „све је то већ једном било" рекло је стари и мудри Бег—Акиба. А од критичарског *уображења*, и ако има међу њима и заиста, пати ужасно једна извесна класа која држи да све уме и све зна и која од силнога знања, умења и науке једва носи своје тешке и пуне главе на раменима. Но, не; без све шале, доиста су им тешке главе а тек што им се не откину с рамена и не откотрљају у као свеске. Само је питање: да ли наиста од правога знања или од правога уображења?! Обратите на њих пажњу, гледајте их и моћићете их и познаћете их!

С тога и држим, да ће Иван Попов, и ако нигде није био и ништа боље видео, ипак, уз добру школу на позорници, претећи све своје другове, радом започетим одмах у правој школи, на позорници, и да ће бити још у добитку пред њима, јер бар неће имати, као они, да се од којечега одвикава, што су питомци неразумно од погдекојих туђих великана и вољно и невољно попримали, несвајући још јасно, шта је и шта није за њих, за њихову фигуру, сирему, орган, а најслављије: за њихову индивидуалност. Не поричем да се и гледаћем може много научити, али тек после неколикогодишњег рада, са ши-

рим и развијенијим појимањем и разумевањем на примену и употребу. Та за Бога, треба само добро погледати па се може и код нас наћи доста примера за то, а може се чак и видети и сваки се уверити: да има неких који само у једној улози имитују, разуме се врло траљаво, по пет шест великих уметника, које су по негде видели: по пет шест, само у једној улози. Слика је, за онога ко се у томе разуме, држим и сувише јасна.

Али — јаој, мој пријатељу! сад ми ваља прећи и на најтугаљивије, најтугаљивије с које стране хоћеш и како хоћеш, а и на најопасније земљиште. О мој пријатељу, мој јадни пријатељу! Опрости што те морам још овако жива и здрава пожалити. Знаш, чак је и мене по мало страх. А морам ти и то искрено рећи: да ме је готово више страх за тебе него ли за себе. Јер дакле, и ако кад и прочитају ово, што морам написати, неће ти, побратиме, баш бити лако, јер ће несумњиво помислити: да ту има и твога масла и ако си ти у ономе невин као „безлобно“ јагњешце. А страх ме је за тебе, што си ти тамо, што си им или ћеш им ускоро бити у близини, а ја сам већ очистио „чувства“ и готово с поуздањем могу рећи, да држим: да се моје очи с њиховима никада више неће сусрести у животу, а ако се тамо у рају и сусретнемо, а у рај ћемо извесно, јер смо овде баш и сав наш живот провели у паклу, тамо већ нек буде што буде. Па ипак, ипак мора бити, и ако се прибојавам, постарији сам већ, па је сад мучно с том силом хватати се у коштац и истину јој у очи рећи. А осим тога и то је белај, што мени ни у овом овамо свету не годи сушта истина, а камо ли тамо у оном онамо свету с дасака; па још кад човек помисли, да је тај тамо свет најзасебнији народ, најјединственија *нација* на овоме овамо и у овим овамо световима! Не ћу, знаш, баш да кажем: да је то најјединственија и уједно и „проклета нација,“ као што једном рече један мој други пријатељ. А најзад како не би и био?! Кад су све страсти, мане и врлине људске, из ових овамо светова, збијене и скоткане тамо у онај свет, у она четири зида Талијина и подигнуте — не знам на који степен; и онда није ни то никакво чудо, што се ја и за тебе и за себе прибојавам. Али се ипак рећи мора, па мора!

И морам овде рећи коју и о оним дамама *тамо* из *онога* света. А како ја немам ништа о њима, што би њима поле било по вољи и угодно, с тога сам се овако и ушепртљио.

Почећу одмах с најлепшом и јединoм неком лепотом коју сам од правих „убавих“ Бугарака видео, и ако и у ње не беше баш толико од онога, што би се у правом смислу могло назвати лепотом! А по моме мишљењу, удило јој је још и то: што је била тако набељена, да ни најбељи мрамор нема толико белине у себи, колико имађаше њезино „бело“ лице. Име ћу јој прећутати, прво из учтивости, а друго што само име није ни од какве важности, а могло би можда донети и неке неприлике г. Миларову, који за њу рече: да није по подобности ни за статисткињу. Баш њу нисам видео на позорници, јер је она само ради забаве седела у дворници и гледала оглед, а морам искрено признати да ми није баш ни жао.

Видео сам се и још с две, а и приказасмо се једно другом и то још на првом огледу. Морам им одмах признати да врло лепо плету чаране, али на позорници — нисам баш ништа лепога видео, а чуо сам само неке високе гласиће који уз веома неприродан и неправилан говор појаче сметају слуху.

Остале су још две о којима се такође мора рећи која.

Г-ђца Вјера Игњатова, и ако је готово и сувише мања стасом, много мање него лепа, ако је и мршава, а и више неугледна, опет им за то она игра прве драмске улоге, а и госпође из великога света, па и саме руске, а ваљда и друге царице; и ако и с гласом и нагласком не стоји најбоље, а и лошах је манира, опет зз то, по њихову, изгледа да им је она као за сада најбоља. Она је покрштена, сад не знам је ли домаћа или страна, Јеврејка. При прелазу у хришћанство узела је ово име и презиме; а како се пре звала и презивала, не умем вам рећи. И она је била две или три године питомица у Бечу, али она само као гледалица.

Најзанимљивија је појава г-ђца Адријена Бујевска. Не знам да ли јој је то њено право породично име и презиме, јер је некако обузела страст лепе даме из *овога* света да врло радо мењају и крију своја породична имена и презимена, а можда се ова госпођица баш и загледала и то баш у ово име и због оне „Адријене,“ јер држим за извесно, да се није угледала на г-ђцу „Милену,“ као што неки али језици хоће овде да знају.

Било најзад како му драго, тек г-ђца Адријена је повисока и лепа витка стаса, нежнога и финога тела, дугуљастих, нежних и танких прстију на рукама; пријатног и мало дугуљастог лика, само према лику мало и сувише дугога носића, али доста елегантна појава. Г-ђица Адријена се тек сад пред сезону врагила из Москве и Петрограда, где је била питомица две или три године, и где је наизменце *гледала* руске и европске уметнике. Она ми се чини најподобнија за оно чему се одала. За њу веле: да је из једне од првих породица бугарских, да јој је један брат бугарски пуковник, а други врло имућан трговац, и да се она баш из чисте љубави посветила овом мучном и тако лепом и узвишеном позиву; али се и на њој одмах види пука почетница и по гласу и по кретању и ако ми се она чини као најпозванија и која даје највише наде. Само држим: да госпођица Адријена неће бити за оно што она и они желе — за љубавнице, већ за госпође из вишега модерног друштва и за фине интриганткиње, за улоге као што је „Веремијева“ у „Дори.“ Али свакако најбоља, и с тога држим да је морала бити добра као „Василиса Мелентијевна.“

Најинтереснија личност међу свим члановима бугарске народне трупе ипак је Кодродин Сапунов, најстарији глумац Бугарин. То је мали, пуначак, с врло мало зуба веома симпатичан чичица. Он ми је мало доцније приступио од осталих, и како ми се приказао — а то је било за време одмора између чинова — одмах ми је стао причати: да је он био глумац и код Румуна у Букурешту и код Талијана у Милану и код Руса у Москви и Петрограду. Шта је он код њих био и могао бити, добар познавалац тих прилика лако ће погодити. Али је симпатични чичица причао онако и највише је говорио о Букурешту и о њихову деловању тамо и о неком Евлогију који беше врло богат трговац у Букурешту и врло велик добротвор бугарски; да је поглавито помагао бугарске књижевнике и уметнике, и да је био врло душеван човек, да је и њега самога врло радо имао и често

помагао; али да му је увек при поласку говорио: „Кад одеш у туђ велики свет, а и овде у Букурешту, немој ником казати и ником нигде не говори да си Бугарин; то је име погрдно, име ропско, већ свуда и сваком реци: Србин си!“ Чичица ми је то говорио и причао са свим од срца и искрено, да сам му се чудио. У тај мах и нехотице паде ми поглед око себе и видех, да су се у тај мах сви чланови уклонили од мене, поседали и оборили главу, а на лицу им се огледаше незадовољство према своме ветерану, кога иначе сви веома воле и поштују као најстаријега и као првога борца бугарске драмске уметности. Опазив то, ја се на најзгоднији начин опростих са чичицом; и како се глумци међу тим беху опет искупили на позорници, то обратих опет сву своју пажњу огледу, тражећи непрестано не бих ли и што боље нашао и уочио, него ли што сам дотле видео и чуо.

На другоме огледу био сам их замолио, да мало гласније говоре и мало одређеније раде, а том приликом боље су се и испољиле њихове подобности и неподобности, те ова њихова предусретљивост, узев све у опште, била је у неколико у њихову корист.

Морам и овом приликом рећи: мушки је материјал доста добар и много одскаче од женскога, узев све заједно; али ако узму и Розу Попову, у неколико ће се попунити недостатак, и ако ја не полажем оноликe наде ни у њу, колико се нада г. Миларов.

Трећи дан сам разгледао ону гардеробу, што су они поручивали у Прагу, која је доста добро и правилно израђена према потреби, а и ону коју су добили на дар.

Гардероба, дар рускога цара, смештена је чак изван Софије, у дому Црвенога Крста. Још уз пут рекао ми је њихов гардеробар, да дар износи преко десет хиљада комада. Кад сам ушао задивио сам се не само множини одела, већ поглавито богаству и раскошности. То је доиста у правом смислу речи: царски дар! И свила и атлас, све је то од најскупље и најфиније тканине; а и све остало је фино и богато. Гардероба је комплетна за једно петнаест највећих и најскупљих опера, а и за готово толико исто историјских драма, руских и из стране класичне литературе; и то је све богато и потпуно до најмање ситнице, како у оделу, тако и у оружју и реквизитима. Многа ће позорница и већих народа још дуго ишчекивати и изгледати таку богату, сјајну и потпуну гардеробу. Али јаој! како то већ сад изгледа?! А како ће тек изгледати докле Бугари дођу до опере?!! Она одела за цареве и краљеве; она кадифена, свилена, атласка, она брокатска, а особито онај безброј најскупљих најраскошнијих и најлепших женских одела, све једно финије, скошнијих и теже од другога све је то набацано у једну повећу собу; повешано и побацано једно на друго, изгужвано и угњечено, пуно прашине и већ стало да бледи; а скупоцени руоки самури — од њих већ ни помена; њих су већ уништили у тисућама мољци који безбрижно царују у томе благу. При томе угледу и нехотице зажалих, што им је и учињен тај *царски дар!*

Али ту ми опет паде на ум мој пријатељ: кад дође и ако дође он ће већ довести у ред, ако до његова доласка буде још што остало за спасавање.

Четврти дан министар просвете се доиста вратио и већ сутра у јутру мој је пријатељ имао част да буде примљен и да говори с њиме. Мој пријатељ рече ми: да га је г. министар примио веома љубазно и да је веома радостан, што се мој пријатељ решио да дође. Признао је, да се и он у томе ништа не разуме и да све очекује од њега. Само се нису тачно споразумели о награди. Мој пријатељ и г. Миларов једно а г. министар друго, али у главном: изглед за споразум ипак је готово сигуран. Једино што је мога пријатеља веома изненадило и зачудило беше то: захтев и жеља министрова, да се одмах установи и опера! А главни разлог беше, што министар има већ и личност за управитеља опере. Узалуд је мој пријатељ доказивао: да је врло рано још сада желети оперу, да је сувише рано и мислити на њу и да то никако не иде, да два управитеља буду на једној позорници; да у опште нема ничега за оперу, ни мешовите музике и ни једног јединог певача. Поред свега тога разлагања и доказивања и потпомагања мога пријатеља од стране г. Миларова, г. министар је ипак остао при своме: да се постави један клавир и две виолине, па нека се пева опера и да ће он некога Михаилова, који је некада био неки тенориста у опери у Румунији и Русији, свакако поставити за управитеља опере и додао је: „Знате, г. Михаилов је бугарски певач. Истина сад не пева, али му морамо свакако дати неко место.“ На томе се и свршила та аудијенција код г. министра.

По повратку од министра, г. Миларов је уверавао мога пријатеља, да од Михаилова и опере неће бити ништа, и да ће он са својим пријатељима већ гледати да то спречи и сузбије.

Кад ми је мој пријатељ рекао оно о опери, мени изађе одмах пред очи она мала и до зла бога незгодна позорница и за саму драму бугарску, која је још у зачетку и која још има дуго и дуго да чека те да постане тек нешто налик на неку драму, и оне две и по подеране и умрљане декорације; на клавир и две виолине, на каква певача и певачицу нисам могао чак ни помислити, јер их никако и нема и — морадох прснути у смех. У смеху ми изиде пред очи и онај царски дар за оперу, од кога неће ни један једини кончић дочекати да види бугарску *народну* оперу.

Та оно најзад није никакво чудо скрпити и приличну оперу, а ако имаш још и воле подесан локал за њу, готово кад год хоћеш, т. ј. дружину неку за оперу, јер је она интернационална и пева се на каквом хоћеш језику; а како Чеси имају приличан број спремних певача, ако и не толико колико и свирача, то ми Славени, који још немамо своју *народну* оперу, можемо је имати и од шале, па чак у неколико и на своме језику, јер добра браћа Чеси радо ће научити, ма и наказно, оно неколико речи у либрету на каквом хоћеш језику, а и многи Талијани, само ваља имати доста новаца у кеси и публику која је вољна редовно да долази и редовно да плаћа огромне цене према драми, ма се и не разумевала много у музици, па је опера одмах ту, ништа лакше; јер се певачи најзад могу служити каквим хоћеш језиком, као што бива, на пример, почешће и у Загребу, где оперу гаје већ двадесет и више година; а ако је још ко задовољан и с опером коју прате само клавир и две виолине, оно ништа лакше на свету, јер је у опери главно *певање*, гардероба и декорације, а покрети и игра долазе на друго, тек на друго место, а језик на треће или ни на какво, јер је језик у опери последњи и долази чак тамо

иза великога бубња. Осим ако баш хоћеш *народну* оперу, е ту Бога ми тражи веома много и још једном веома и веома много. То је са свим нешто друго и сасвим други рачун.

Па ипак, до иоле приличне оперете лакше је доћи, него и до иоле прилично добре опере, а и с много мање новаца. У оперети је на првом месту игра и предавање оних ладних, несланих и бљутавих шала којима мора да кипти иоле боља оперета, а којима се мора дати и финији облик и финији израз и додати нешто и фино и много пикантерије; управо од ничега створити нешто. У оперети морају и глумци и глумице бити уметници првога реда и бити први предавачи у свему, а најпоглавитије у тексту који певају; у оперети морају сви од реда и женски и мушки чланови бити што лепши и што млађи, нарочито женске морају бити особито лепога тела, шика и јунаци фине комике, те да би публика могла сварити све оне банални глупости и тривијалности које кипте у тако званој доброј оперети; глас је ту већ споредниjи, ако је ово напред и вештина предавања на месту, уз то морају још и гардероба и декорације бити првога реда, јер је добра оперета и највећи луксуз и као добра и нешто најскупље на свету. Ако оперета нема све оно што рекосмо, она је онда гора и од најгоре драмске представе, гора и од оне представе, коју је давало група г-ђе Розе Попове и коју смо имали опет да гледамо мој пријатељ и ја. Оперета, што глупље садржине, што финије и умешније изведена, што лепши чланови и женски и мушки, што лепши и слободнији костими и декорације, уз што пикантнији текст, уз што пикантније предавање, тек постају право уживање, и то тек за оне који то нарочито воле. Разуме се ово је све за млађи свет, и то само за онај који жуди за слободним животом у што већим уживањима, а и за старије којима су још остале само жеље, али које ништа не вреде и стварно не помажу и који се морају задовољити и тражити још нека задовољства у гледању и слушању — пикантерија.

Као што је у опери *главно* глас, школа и добра музика, — добро је или још боље ако се уз то имају и лепе декорације и богата гардероба, правилан и народни језик у тексту, а и добра игра, — све остало долази у засенак и не вреди ни толико, колико, уз све остало, вреде наши гласови, па готово и никакви, у оперети. С тога је много лакше и с приличном опером него ли и баш с мањом оперетом.

Има још много разлика између опере и оперете. Оперета нема никакве вредности ни по либрету ни по композицији, докле у опери и једно и друго игра значајну улогу. У опери је, поред текста, најглавније *композиција*, јер она представља музику, класичну лепу литературу, у којој се огледа народни напредак и развитак у томе правцу. За то се опера још једнако и развија и напредује, а оперета, као неки трепутни текст, опада, излази из моде, као и женска хаљина, и за то је она, у великом свету, где је и никла, већ на умору.

Најтеже је доћи до добре комедије, — овде разумем све што спада у ову литературу. Прво и најглавније: она носи и репрезентује своју националност и у првом реду — свој језик! С тога она и није интернационална као опера, ни, ако хоћете, као оперета. У комедији је *језик* на првом месту и њему се мора посветити највећи култ. Он црта слике и карактерише и књигу и уметника. Не пита се: каквог је народног порекла глумац и глумица, већ у ком и на коме језику износи своју уметност; а према језику одмах и припада оној народности које је и језик, а и за то: што развитак комедије иде упоредо с језиком и напретком литературе и уметности. За то и нема уметника или уметнице, у комедији, који ће чисто и правилно говорити и у само два језика а певаће добро и подједнако на коме хоћеш језику, а и за то: што се у комедији ништа не прашта, баш ништа, ни лош нагласак, за љубав неког лепог трепутног геста или покрета лица, као што се у опери прашта, прашта и веома опак нагласак, па често и са свим наопачке изговорене речи, па ако хоћете и цео стих, а уз то и лепа игра, ако је само глас звучан, здрав и пријатан и ако је тон избачен баш као што треба; а у оперети се све прашта, чак и најдрскији безобразлук, уз све остале глупости и тривијалности.

Комедију добру и за то је најтеже одгајити, што њој треба и мора бити на првом месту *народни језик*, што се у њему мора изнети *народни* живот у историји, у прошлости и садашњости; само у народном језику могу се верно оцртати обичаји и дух народни; само у његову јеку могу се насликати и у речи и у делу све његове особине и карактерности; његова *уметност* је тумач свију лепота његових и врхунац његова песништва!

Ето за то је комедија национална, а не интернационална као опера.

С тих разлога и једино с тих: не допушта ни једна земља и ни један народ, да се ни на једној *народној* позорници сме, ни под којим погодбама, приказивати и говорити ма у каквом другом језику осим *искључиво* у народном; ни појединим уметницима, ма како великог гласа били, а још мање њима и њиховим трупама. За пример навешћу: мађарско народно позориште; Бург Театар бечки; краљевско позориште у Берлину; а за француску комедију у Паризу, не би смео нико ни поменути, и кад би се неко нашао, што је искључено, да му таква мисао падне на памет, прогласили би га за лудог и с места затворили у лудницу; као што се опет у народном казалишту загрепском представљало, у последње време, на свима језицима, осим на немачком, и ако им је сам владалац Немац и ако је с тога већ неколико пута протествовао официрски кор; а из ових истих разлога, ваљда је и био члан у закону о народном позоришту за време бесмртнога Кнеза мученика, блажене памети Кнеза Михаила, који је гласио: „у народном позоришту сме се говорити и приказивати у свима европским језицима, изузимајући *немачки језик*."

Али држим да ће најбоље бити да овде станем и да гледам да завршим, јер знам да ће бити и оних, лако могућно чак и повећи број, којима се ово писаније неће ни свидети, из разних, а могућно и многих разлога. У таквим случајима ја овако поступам: кад ми се чији разговор и чије причање не свиди, ја га дуже и не слушам; а кад ми се чије писаније не свиди, ја бацим књигу па је и не дочитам. Учините тако и ви којима се ово моје писаније не буде свиђало, као што ћу ево и ја учинити са жељом бугарскога г. министра просвете: ако у опште остаје при томе да мора имати *ма какву* оперу, нека је створи, па ако хоће и с клавиром и с две виолине или само с једним клавиром, или

само с једном или с две виолине, како његова екселенција буде нашла за најбоље.

Завршујући морам још искрено одати хвалу г. бугарском министру просвете, што се тако заузео за позориште, и што је погодио прави пут у приступању на избор мога пријатеља, као човека спремна и стручна у сваком погледу; а г. Миларову и на избору и на труду, који несуморно улаже за напредак и развитак народне бугарске драме и њених представника.

Бугарско је народно позориште, тако рећи, још у повоју; напоследње много рада, воље и истрајности, а и многих материјалних жртава. А и за једно и за друго највише се заложио г. Миларов и његови другови. Врло је мучан и трудан посао и захтева много самопрегорења за оснивање и напредовање младога позоришта, али је зато баш и највећа заслуга оних који су толико срећни и којима Усуд одреди да се тога лате и срећно изврше и постигну жељени циљ. А видећи све преваспитање г. Миларова морамо му пожелети и успех. Најзад, много је лакше из ничега основати и подићи и зграду и дружину, кад се има и воље и поштовања, него ли у данашњим балканским приликама доћи до веће субвенције.

Што се тиче грађења ма и привременога сталнога позоришта држим да ће, и поред најбоље воље бугарских државника и воље г. Миларова и осталих правих пријатеља бугарске народне уметности, мало потеже њих, јер и ако се хоће и најобичније стално позориште, ипак се хоће мало више новаца, а за те проклете новце, нажалост, кад се траже за уметност, као да нису ни у самој Бугарској никада горе пријале бале него ли баш данас. А ако баш и дођу до оног новца, у који се они толико уздају, тешко да ће имати и оно позориште као што је оно у Новоме Саду, јер ће се њихово зидати као зграда грађевина, а новосадско је зидао с највећом штедњом и под личним надзором својим сам г. Дунђерски.

Петога дана по подне вратисмо се. Г. Миларов био је љубазан, те нас је испратио и с нама провео на перону и до поласка, код воза. Том му се приликом од срца захвалисмо на љубазном дочеку, на предусретљивости, услужности и гостопримству, које вредне као да су пред ретке код његових сународника, бар у колико сам могао видети и чути; на разуме се, у толико смо му и захвалнији.

При растанку пожелесмо још једном успех и другима и њему.

Враћамо се. Мој пријатељ не сарши ништа поуздано, а ја опет пун радости, што се вратих у своју отаџбину и на своје огњиште.

После два дана отпшао је и он дому у Загреб очекујући нове преговоре. Око десетог овога месеца већ ми је јавио да су преговори свршени и депешом јави ми дан свога доласка у Београд.

За време његова бављења овде, већ је изишло у новинама, да је постављен за професора Више Школе с тим, да врши дужност управитеља народне трупе, али је убрзо изишло и постављење Михаилова за управитеља бугарске опере!!

Весма се изненадисмо обојица на ово постављење Михаилова, без опере, за управитеља опере, јер шта ће два управитеља?!..

Како и у колико сам ја видео и проучио, које ће новина а које и на лицу места, и поред најбоље воље њихове, за позориште су, нарочито у данашњем времену, приликe у Бугарској врло неповољне. А кад још те прилике сумарам и спречавам и с особљем, поглавито женским, и поред оне нестоде позорише за извођење ипак што бољега, онда и поред спреме и стручности г. Мандровића, несма сумњам да ће се што мање учинити. Једно реч: врло ће ми жао бити, ако мој пријатељ тимо пострада и у погледу свога имена и у погледу материјалном.

Најзад, он је сад од 15. ов. мес. већ тамо и уверен сам да ће се сав заложити за успех и рада самога себе и рада самога њихова театра. А шта ће моћи и учинити — видећемо!

У Београду
27. октобра 1892. год. *М. Цветић.*

Мајнард Мерекс, врло. српски генерални конзул у Холандији. — Одати заслужену хвалу и признање — дужност је која и у овој прилици врло рано прилази. Подупирајући и прикладни развитак наше трговачке везе колико од успешног рада у самој земљи, исто толико и од размена са производима туђих земаља и потрошње на туђим тржиштима. А да би и размена и потрошња била као што треба, потребни су честита и умешна посредници који ће свако доба дати потребних обавештења било једној било другој страни. За такве циљ имају у Србији једне државе своје конзуле. Исте тако и наша краљевина поставља своје конзуле у земљама са којима је у трговачким односима. За краљевину Холандију дошао је ова част господину Мајнарду Мерекса, који је вољеном дужношћу врлино на потпуно задовољство српске краљевске владе, а која за због тога брзо и одликовала, поставши конзулат на степен генералног конзулата.

Г. Мајнард родом је из старе и угледне холандске породице. Свршивши економско-политичке студије и почевши каријеру као чиновник једне трговачке куће изискало је своје велике својим пројектима, својим широким погледима и својим новим и сталним идејама. Како му је за сво ово требало и већих средстава, није дуго чекало да му се и прилика укаже. Постави њихов једне нове трговачке куће радње је сву своју делатност у грађевинама међународне трговине. Врло је разумно и разграно своје трговачке односе и започиње на разним основи своје досадашње послове. Његов рад био је отворен и искрен, а рад поштености му конкурената изазвао је у неколицини бројевима, у којима износе тајне како поступају и како се расturају разна франкуса, португалска и шпанска шпи. Жиз Рои, тадашњи врши. министар полоприреде, одликовао га је за тај рад кавалерским крстом за грађанске заслуге.

Тако поштеним и истрајним радом стекао је г. Мерекс многа одликовања и висока знака у своју отаџбини. А да му такав рад није неопажен остао ни у туђини, сведоци и знаци наше краљевине која у његовој личности калибра генералног конзула за трговачке односе између обеју краљевина, са седиштем у Антверпену.

Доносећи у овом броју зам. г. Мерекса, одајемо искрену хвалу његову досадашњем заузимању за развијање и напредовање трговачких веза између наше земље и пријатељске нам краљевине Холандије, уверени да ће се досадашњи односи уз његово заузимање још боље учврстити и још више развити.

*

Пређе (сликао г. Светислав Јовановић). — У прошлом броју било је нешто говора о овом српском уметнику, а у овом броју донесено само његову слику Пређе коју смо већ били споменули. Исто напомињемо да о њој даље и опширније реферат, али смо уверени да ћемо хотимице уродити српској публици износећи јој овај рад.

*

Сабор у селу Бучачкима епископе Црне Горе. — Као и у сред слободне Шумадије дочекује се овај дан и међу Србима у Македонији. Слика наша представља такву прилично-народну прославу у селу

Кулачанима слично Црне Горе. Пошто је литија пошла из цркве и обишла многе њиве и ливаде, заустављала се, сто, код сеоског записног места (крста) где се сече славски колач и читају молитве за здравље и берићет. После свршеног молитвовања настаје народно весеље, игра и песма, здравица и домаћински разговори, што све траје до дубоке ноћи.

*

Конак косовског вилајета у Скопљу. — У њему су смештене канцеларије: косовског валије, његова помоћника (муавина), главног вилајетског благајника (тефтердара), главног вилајетског надзорника над школама (муариф-мидири), главног вилајетског секретара (мектупчи), пограничног комесара (худут-комисари) и команданта вилајетске жандармерије (алај-бега). У истом конаку држе се редовно највише двапут недељно седнице вилајетског управног одбора (вилајет-идаре-меџлиси) који сачињавају: валија, кадија (хаким-ешерија), муавин, тефтердар, мектупчија, муфтија, митрополит или њихови заступници и јеврејски хахам. Ово су чланови меџлиса по положају, а по избору долази још два угледна Турчина и два хришћанина који се бирају на две године. Улазе хукумета чувају стражари.

Десно од конака нали се ново монтажно надлештво. Одавде понова иде се једним доле велике судске палате где су смештени првостепени судови за грађанске и кривичне дела, затим канцеларија државног тужиоца и апелација. Осим тога ту је и управа вилајетске полиције (баш-полис).

Слика је снимљена једнога уторника, кад је у Скопљу пазарни дан, и скопско је тржиште пред хукуметом.

*

Манастир Цара Уроша близу Неродимља. — Из доба славе и величине наше остало је тек нешто споменика, јер их огромна већина, после пропасти државе српске, пропаде под најездом отимачном. Требало је доста времена, а требаће и још, да се поврати што је изгубљено у старим временима. Манастир Цара Уроша код Неродимља такође је био порушен до самог темеља. Побожни и родољубиви Срби на његовој околини давно су већ желели да га обнове. То им је најпосле и допуштено од царске стране, те радосни Срби почеше од успомене одмах давати да подигну храм на оном истом месту на којем се некад поносито дизала задужбина Цара Уроша. И ако је турска власт свако хвале заслужна, ипак је Србину тешко када зна да се обновљење сиромашног манастира не може довршити само од [illegible]: јер чим би се радници сакупили да почети посао и довршити, Арнаути их нападају и убијају. Турски државни ауторитет захтева да се оваква самовоља осујети и Србима да могућности како би своју одобрену жељу већ једном и у дело привести. Радоваћемо се од свег срца, ако будемо у стању да на овом месту у скоро донесемо слику са свим обновљеног храма, која ће најбоље посведочити: може ли турска царевина да изврши своје наредбе, без обзира да ли се оне не допадају дивљачким Арнаутима.

*

Стражара Кара-Таш (Црни Камен) на Шару. — Ова стражара лежи три и по часа од Призрена крај пута који води за Тетово. У њој станују наоружани чувари који прате путнике преко Шара, како ради личне одбране од злих људи и од зверова тако и ради показивања пута, пошто је Шар већим делом у магли и покривен снегом, те се пут тешко разазнаје. Баш сада кад је снимање ове слике вршено смрзла се на томе путу једна путница с дететом и ако је био већ март месец. Од Кара-Таша па више на гребену нестаје горе. Док није начињена железница од Солуна преко Скопља и Феризовића кроз Косово за Митровицу, био је пут преко Шара главни трговачки пут од Скопља за Призрен, Ђаково и Пећ. Роба се носила искључиво на коњима. У јесен и пролеће робу преносе људи на леђима а зими је сасвим непроходан. Од Кара-Таша до гребена Шарског има један сахат. На целом том одстојању имају наслагане велике гомиле камења (громиле) које служе као путокази.

*

Зимња помња. (Слика П. Ковалски). — И ако је стегла зима, ипак и у њој има пуно задовољства. Млада срна, преко кра — па ни зима не смета оваквој вожњи која, чини се, није толико из потребе колико из задовољства.

*

Салзбери, енглески председник министарства, **Чемберлен**, енглески министар спољних послова, **Штајн**, председник слободне оранжске државе, **Паул Кригер**, председник трансвалске републике, **Цецил Родес**, енглески намесник у Јужној Африци, и **Генерал Жуберт**, главни командант трансвалске војске. — У последње време, поводом енглеско-бурског рата, ова се имена тешко спомињу и у штампи и разговору, да их, ево, и ликове доносимо, верујући да и овим вршимо дужност илустрованог листа.

Наука

Опсерваторије на великим висинама. — Да се географ упозна колико клима неке области утиче на фауну и флору и на начин живота њених становника и да ли има константни или само периодични карактер, служи се метеорологијом и климатологијом. Та је наука учинила у овом веку велики напредак и, за последњих 50 година, развила се као самостална наука. Почеци јој се датирају још од 1780. год., када је у Манхајму установљена академија за метеорологију, којој беше циљ, да што више дата метеор. посматрања прибере и да њиховим поређењем дође до позитивних закључака.

На основу тако прибраног материјала о метеорол. посматрањима у разним местима, могао је А. Хумболт поставити 1817. год. своју славну теорију о изотермама и Х. Бергхаус 1838. год. у свом чувеном физикал. атласу, најславнијем и најсавршенијем продукту географске дисциплине, пружити нам прву карту о изотермама.

У новије време развија се метеорологија као самостална наука, која сваки дан добија грдан материјал о посматрањима са свију страна светских и из свију културних земаља за чисто научне циљи или за практичну употребу. С тога су, због прилике за ту науку, установљене многе метеор. станице и, по њиховој густини, можемо закључити и на степен културе дотичних земаља. Што се данас подижу опсерваторије на великим висинама и сасвим ненасељеним местима, два су разлога породила.

Један, да се испитају метеорол. прилике у вишим ваздушним слојевима и да се, на тај начин, мало загледа и у механику саме атмосфере, а други, да се астроном. посматрања ослободе од утицаја доњих атмосферских слојева, који поремећаје и слабљења производе.

Прилике су, под којима треба изабрати једно место на великим висинама за станицу, другачије за астрономске а другачије опет за метеорол. опсерваторије.

Кад се са врхова високих планина посматрају на небесном своду звезде, изгледају нам много светлије него, кад се то чини са морског нивоа. Подизати станице на тако великим висинама има своје добре и рђаве стране. Једна је добра страна, што су звезде услед веће провидности ваздуха, светлије и у исто време, услед веће мирноће атмосфере, сталније т. ј. мање трепере а за астрономске радове потребна је већином мирна појава небеских тела. — Друга је добра страна, што нам тек оне допуштају употребу дурбина, који знатно увеличавају, пошто на њима светлије слике допуштају да се поново појединости лакше уоче.

Рђаве су им стране сувише велики трошкови и личне афекције, које спопадају посматрача на тако великим висинама. Трошкови су, како погледом на подизање и одржавање подесних зграда на таквим положајима, тако и погледом на исхрану и транспорт, велики н. пр. од валограда на врх Монблана износе 280 дин. Снабдевање водом праи се такође тешко и бива на новим местима топљењем снега, пошто се, у том случају, мора гориво транспортовати у саму опсерваторију. —

Слепило и хладноћа отежавају у великој мери посматрања. Кад се неколико сати посматра небески свод, може наступити слепило и ако се сходним лечењем права слобода за један дан одстрани, иначе се афекције прикаћавају на очима за дуже времена. Најопаснија је афекција, при дужем бављењу на тако великим висинама, с о р о ч е т. ј. планинска болест, која наступа услед ретког ваздуха и која почиње главобољом, појачава се повраћањем и свршава се са наступањем угушења. У таком се случају човек може спасти од смрти, ако одмах почне силазити.

После проналаска дурбина, Њутн је први указао на користи, које могу настати, ако се инструменат на тако високим местима постави.

Ове мисли Њутнове остварише се тек 1856. год., када је Пиацци Смит оваке прошао на Тенерифи. Посматрањима на двема станицама Гвахара (2714 м.) и Алта Виста (3262 м.), питање је о провидности ваздуха повољно решено.

Сви резултати о провидности ваздуха, и остали резултати, добивени посматрањем н. пр. о утицају мале, јаке ветре, пражине и паре, указивали су јасно на подесне станице за тако велики посао.

На основу тога, извршене Сев. Америчкој 1881. год. сличне посматрања на Маунт Хамилтну а Тамјани подигло опсерваторију на Етни (3942 м.), у којој се врше посматрања, јесени једне године до октобра, па које је време она свакојаким екватеријалом од 35 см. Сем ове опсерваторије, изабране искључиво за астрономске циљ, постоје у Јевропи још две и то: на Мон Мунијеру (2740 м.) и на врху Мон Блана (4810 м.). Прва је снабдјена опсерватеријом у Ници и има екваторијал од 38 см., другу је подигло 1893. год. Јапсеп, поито је три године пре тога Вало подигао своју опсерваторију искључиво за метеора. циљ на Ромер де Босу (4365 м.). Обзиром на Јевропу поменимо још и опсерваторију у Аљас Тукаиу (1402 м) на Кавказу, коју је подигло престолонаследник руски, вел. књиги кавз Георђе.

Много коснајше резултате показале опсерваторије на великим висинама у Америци, подигнуте недавно захваљујући овако тога континента и наименске искључиво на астрономске циљ. У Јужној Америци подигнуте је у Арекипи (2457 м) станица опсерваторија и снабдевена је 1891. год. са екваторијалом од 26 см. Својом прогледношћу и стањности ваздуха превазилази све остале опсерваторије на и ону на самом Маунт Хамилтну. Нобо је за сухе времена — од априла до новембра —, чисто и умек ведро н. за кишног — од новембра до априла —, само из јутра.

Пре него ли је деминитиво подигнута Лајкова опсерваторија на Маунт Хамилтну (1283 м), чињени су на многим местима у Унији опити погледом на високо добра својства за астрон. посматрања. Било је долуше у Кришчи Планинама жестк као н. кр. у Шеракиу Уајомингу (2540 м), која се истичу својом прозидношћи и стањности ваздуха, али број сличе дана за посматрање боле сувише мали и, како такове станице у Кришчи Планинама ни у чем не бе надмашиле станице на источној страни Уније. То се је ревизо, да се Лајкова опсерваторија подиже подесно Текое оказа. У Лајковој се опсерваторији крае сва посматрања потакли из астрономије и метеорологије, за коју је циљ постављен екваторијал са 72 см објективом. Сваке ноћи да дану на Маунт Хамилтну није пиита колоније него у местима, која много ниже леже, али се ово лако може истаћи напредних летоших проходимоћу.

Сем Лајкове опсерваторије, подигнуте у Унији из великим висинама још неколико опсерваторија, које скабеље крло великим дурбинима. Таколе опсерваторије јесу: Алегени Обзерв Колорадо Шпрингс (1840 м), Оскен Лек (3040 м), Колонна опсерваторија у Флагставу, Аризона (2225 м), Чемберленова у Денверу и Колорадо (1640 м), али ни у чем не премашиле опсерваторије, које су нижо ниже и које се налазе на ист. страни Уније.

Код поменуто још — искључиво за астрономе. посматрања — народну мелиску опсерваторију у Танубаји (2200 м) и у Пазаденаи планини у Ист. Индији, која је 1895. год. подигнута и која се одликује своји станком и чистом атмосфером, сас остале одуже за метеорол. циљ. — Други опет ваке услови за метеорол. станице. Поито оно нкају задатак да посматрају метеорологске елементе у неко ј дужини од оногог низа, то је сваки крк и свако полошено брдо, које довољно своји окољном и крука слободна видед, подједнако подесно за такве станице.

Поито су дакле одређе оваких станица много лакше него ли астрономских, то су оне и многобројније од ових. Важније метеорол. станице јесу: у Јеропи: у Немачкој: Броken (1143 м), Фихтелберг (1213 м), Шнеекоп (1603 м), Вендештајн (1730 м); у Аустро Угарској: Шнеберг (1466 м), Шнеберг (1776 м), Обир (2044 м), Сонблик (3100 м); у Швајцарској: Рига (1787 м), Пилатус (2067 м), Сантис (2500 м), Мон Вани (4065 м) (Валотоки опсерваторија); у Француској: Пиј де Дом (1467 м), Мон Еуза (1554 м), Мон Вентуу (1900 м), Пик ди Миди (2850 м); у Италској: Бен Низис (1419 м); у Јужној Америци: у Перуџу: Мекиџа код Моланда на Великом океану, чија је околина права пустиња. Поједно ли 60 км. у нутрашњост, окружено на средини Пикпас висорама. Источа другу станицу Ла Јоја (1262 м). Висораван је без вегетације и, кад дању дуга ветар, врло се ноке, у правцу од југа к северу, дине. Гаиина је метеорол. станица, уз коју се налази и астрономска опсерваторија, у Аренипи (2458 м), која је удаљена у ваздушној линији 130 км. од обале Вел. Океана. Сем годишњих метеорол. посматрања, која се тичу дневне бележе, продужилу се, сваког дана, у Аренипи по двапут посматрања на снеговиогуеу и снеговиосову као и посматрања о променама земаљског низа. Четврта је станица још више лежи у путницуот и налази се сев. источно од Аренипе на Пашни де лос Иесос (4054 м), коју сачињава пуклић песак и шипо и која је мало ие сва без вегетације. Станица ова ваопште, која сами региструју. Више Лаиие де лос Иесос на висини 4785 м. нета је станица Мон Блак, налазна тако, што је са истоиисвима врхом скоро једнаке висине. Ова ваопште, који сами региструју и показују је, кад се иде к њеиој станици, која се налази на врху Монта. Сталиа Монта Сузне изјавила је метеорол. станица на свету, поито се налаза над шиоом морским на висини од 5852 м. Ову је станицу установио 1893. год. професор Вели. Седма станица лежи у долини између ист. и западне планинске верте код Куска на висини 3468 м. и може се до ње доћи од Арекипе за пет дана. Етврте (1900 м) је последња станица и налаза се ка ист. падини Кордиљера у родној долини Урубамбе северно од Куска.

Ако узмемо преда се карту Јужне Америке и протиоо станице, видимо, да се оне све налазе на једној линији, која у боеом правцу крелази пустињски појас републике Перуџа, продужава се у области јаког воденог талога и сиромаха се у воденим талогом богатој долини Урубамбе, која већ крелази ретком сиљу Анадоне. Станице пак, према томе, лежу у дата врло велике вороктности.

У Сев. со Америци налази у Кришчи Планинама метеоролошка опсерваторија на Пајке Пику (4308 м), која бејаше, с почетка, одређена за астроном. циљ и, кад се је увидело да, сем врло велике проводности, нема жељену стаљност атмосфере, претворене је у метеорол. станицу.

Постављање планинских метеорол. станица на врховима и на подножју високих планина напио је на одобравање у Аустралији. Држапи метееролог колоније Кинсленда тако их претворио за јужну хемисферу, што се могу с једне стране резултати горњих и дољих станица поређивати а с друге стране дају крилнце, да се горње резултати са сличним станицама, једнаки географске ширине, на северној хемисфери. Особито је за ту цељ подесан бно Маунт Уелингтон код Хоберта на Тасманији, који је пеиад и база тако станици. Поито је од Бен Нивиса само за 76 м. виши и, иако нема велике разлике у геогр. ширини, биво би од изоколоне вредности за метеорологију, кад би се обострани резултати поредиле. Друге би се станице, по изиљеву држав. метеоролога колоније Кинсленда, установиле у Аустралиским Алпима и. пр. на Маунт Буму (2862 м). Да се аустралиске станице веже са јужно америчким, морале би се, сем станица у Кинсленду, још подићи на Лорд Хове Ајланду, Норфолк Ајланду и Аукланду и другим острвима Великог Океана.

Поито метеорол. посматрања у станицама на великим висинама дају знао не задовољавају ие сама праћења, јер су изложена утицају оваких топографских и земљиских прилика, то су у новије време почели у службу метеорологије стављати балон, у који узми посматрач или у који ими регистратив апарат.

Сем тога, у Сев. Америци употребљавају за ту цељ карочито конструисане змајеве и, како се змај и балон може ка с које год стране крстити, то су крстиле са подвижне станице на тако велики висинама, поито се оне могу подиће само на врло ограничен простор наше земље.

Ради покушаја са змајевима вели су врло добро. Поито је један змај са регистр. апаратом и жицом од 8 км није зеки од 24 кгр, довољно се је дао на висине 3700 м. После 1 и во км дужине над поврвином саме земље предоко змајеви облако, под којима апарати регистровану врло сух ваздух. Температура изиашлим на висини 3700 м 5,33° Ц, док на земљи боше 23,89° Ц. Брзина ветра у једном часу боше 52 км а најчеће 64. — На земљи дувале змадни ветар а у исто време у горњем ваздушним слојевима југозападни.

Поито су у Америци змајеве за позитивање ваздуха на великим висинама свима усавршили, метееролози се надају, да ће моћи од сада свакодневно издавати карте, које ће напред прорицале какво ће бити време.

Тако су, на основу крибрзних метеорол. података на великим висинам, 1896/7. год. јавлене прогнозе времена и колујуће поетом, телеграфом и телефоном у 51,694 места. Карте за прогнозу времена штампају се, сем Вашингтна, још у 81 месту. Изволиује о врежену и успешна нале амерички биро за прогнозу времена у 8000 места, 253 станице дају знаоне, када ће бити колујина, у 113 станица посматрају реке а у 42 мере сваки дан кишу, како би могли у напред јавити за поплаве.

С. Мил.

Шесте чуло. — Ово је једно од најзаплетенијих питања у антропологији. Код многих животиња налази се у унутрашњем делу уха нека особена творевина, три лучна ходника, који имају исти положај као три правца у простору. Ови ходници немају никаквих посла са признавањем научних тајана него служе само органи за равнотежу. Животиње, којима се операцијом уклоне ови лучни ходници, нису више у стању да се одрже у равнотежи, већ посрћу тамо овамо и падају. Овај посао лучних ходника не може се тако лоцирати доказати као многих животињама, због врсте обликах, њихових органа; то иде лакше код виших животиња, нарочито су подесна за овај посао риба, који имају сличан орган за равнотежу у т. зв. статолитима. Кад им се уклоне статолити, риби се шкрпу на леђа, успављају се галванском струју се, кострљају се тако ако, као да су изгубили свако осећање обичног положаја тела.

Ж. М. Ж.

Строј покретан бактеријама. — До сада се знало за парне, петролејске и електричне машине; сада је предложена овима и бактеријска машина коју је изумио одесни инжинер Мољавков. Ова справа ради помоћу производа животног изговања бактерија. И ако нема за сада практичне вредности, ипак је строј од великог научног интереса, јер се на њему може проучавати живот бактерија. Мољавков се користио појавама алкохолног врења, растављајући пићер винарским квасцем (Saccharomyces ellipsoideus). При овом поступку посади из 180 дел. шећера 92 д. алкохола и 88 д. угљене киселине. Ако се изврши врење у бокарном каналу на температури од 20°, онда се усиорио јавља, услед развијених гасова, притисак од 4½ атмосфере. Уважајући велики калал за врење и сразмерни капацитет за возвратање, може се добити строј, који ради 20—30 часова без прекида. Главно је да буде врење доста живо, да би се добила што већа количина гасова. Врсноћи разних врста бактерија добијају се разне количине угљене киселине и других гасова, и према томе различите радни ефекти строја. Даље је Мољавков станио себи у задатак да на сличан начин употребе бактерије што производе сумпорни водоник и појаве трулежна.

Ж. М. Ж.

Резултати убрисавања противу пасјег бесила. — За прних 10 година овога рада у Пастерову заводу вакцисали су се ови резултати:

године	лечено лица	умрло	проц.
1886	2671	25	0,94
1887	1770	14	0,79
1888	1622	9	0,55
1889	1830	7	0,38
1890	1540	5	0,32
1891	1359	4	0,25
1892	1790	4	0,22
1893	1648	6	0,36
1894	1387	7	0,50
1895	1520	2	0,13

Ови бројеви показују да се у стварн смањује број смртних случајева услед уједа бесних паса, али ни до данас још немамо поуздано тачну статистичку бројидбу и умирања, јер многи уједени се би можда ни добили бесилзо или због тога што није довољно строго уцио у рану или што је рана брзим испирањем из ране уклоњен, а смртни случајеви не улазе у статистику јако се десе за време убрисавања. — На скори начин не треба нипад одлазити него тромисли помоћи благовремено, а поузданс статистичке податке добићемо несигурно скоро.

Радн.

Књижевност

Критика

Berücksichtigung der Individualität in der Massenerziehung.

Inaugural-Dissertation von Dušan Rajičić Jena 1889.

О Недићевим се нама већ и у Немаца — где она најбоље успева — талиих књижевна која иду на штету њена уједа, као науке, а у нас је писано (као и о Естетици) так и о њему уништење. Није ни чудо! — Јер ако неко знаше нпак органске кеме и утроченста, ако не садржи принципата и комбиновати у себи и нема јединства — оно не може имати ни општих закона, нити апсолутне вредности, која сметена, дакле није ни научно.

У описаној монографији господин Рајичић показао нам је, да се Недићевица не сме заустављати на сластовању, увијању, дрндиколању, поучавању, проповедању и т. сл., јер се тако никад неће удаљи на стварн науке, и број њених зрочитника увек ће расти. Она мора бити дубоко заснована на Филозофији, а у крном реду на Психологији и Етици. Само онако исто мора настати студија. За пример тога узео је тому о којој је овде реч. Њу је нашао без сваке завере. У врло прецизним и кратким редовима нашао је, прво, историју овог питања, са тим суштину његову, а као доказу истог, т. ј. како се има приниа сва пронос посматрања писатаоца, отштампао је засебно класичан рад у: Aus dem pädagogischen Universitätsseminar zu Jena, von Dr. W. Rein. Heft 8. У њему је изнео т. Рајичић у неколико фотографија карактерне психичке можене својих ученика, које је дуго посматрао у Академској Вежбаоници у Јени. На крају своје дисертације изложио је сву одабрану литературу со овом питању, који број износи 314 разних списа.

Аватић.

Др. Е. Дижовић: **Писма из Шпањолске.** Загреб, Српска Штампарија, 1889. — 8-ни стр. 196. Цена 80 новч.

Чим сам прочитао наслове — љубопитство ми је било заголицано; јер кад ми се је још каква дама пријавка ни врода да се пројем по овој земљи „граведне", но овом тку старих словенска Макарске слија и господства, неће бити, помислих. На одмет да бар прочитам шта је Србин писао видео у тој Шпањоји, шта ће је заједно занимало у њој и како нам је све то изгледало, те да се и на тај начин умгрим да ја је збила штета што је још не посетих! А ако пођем још чега и о „шпањолски селима" биће добитак који ни Срби већ одавно желимо.

У делом је овом путовцу 7 писама ове садржине: *Гозбене. За Гранаду. Гранада, Алхамбра* (Врата Правде, Окољица Алхамбрина, Алхамбра), *Севиља, Plaza de Toros* и *Кордова.*

Ово је прва рад г. Др. Дижовића које ми је дошло до руку, ја је, може бити, баш због свог пеповерења пред непознатим именом и због никакна неочекивања, изненађење било веома пријатно, а радо је ће ће до самога завршетка, када сам искрено жалио што писма не остаје још у Шпањоји када сам сто уме о њој тако лепо причати.

Истина је, да ове у овој књизи није лепка техника писмена, али ова је ће понајпише умео ове свеће умотвичка да изабере и поле тога нано је да их тако задаше својом душом, да ово баш добијају због новог колората који им ов даде. А то и јесте оно што је у овој књизи (а поред понајпише) и лепо.

Тоталиа описа и лекција у стилу (која се тек по где-где *са стилом згодно за нам*, претворн у натезаљу) одлазе су ове књиге због јех пасљујуће читалачку жалбу. Недро расположење које неје кроз овај путопис с свим одговара изабраном предмету, те поред шега што да се осећате под чистим шпањолским небом; лепка стала када ме опомиње на карстне и „граведне" пичке Шпањолије; тежо, нејасније и тамније партије дале ми на шпанско натолиштво; а понедине досетке и поређења не дају никако заборавити да је писац овога путописа — Србин. Али све је ово тако занимљиво, да се пола књига доцета чита са ужитком; а још када напомснем да је Србин читајући књ у њој и не што пута с њиховим својим дали не о српским селанским *селима*) онда се предмет ове књиге још јаче истиче. Описна је књига добре дошла још и због тога што нам долази у данима чудне пажљивости у односу према литератури.

СА.

Уметност

Позорнице

Народно Позориште — Адалберт Матковски, бечиниски глумац, као гост; Гаврани, комедија у 4 чина, од Анри Бека, Позоришна пропаст.

У нашем се Позоришту јавио знаменит по једак веома сух, бесплодан, монотон — тако је био октобар, по једал занимљив, једар, исцрпен доказима — ако што је онај. Тако је позоришна хроника за прошли месец и октобар непотпуна, а овај би је могао звати и сувише опширу. Поменућемо прошли месец да нашим хотимице хтео да подиш рачуна о малој комедији Алкохоли, од Пјера Валдана, која је у једном чину и врло поучна. Њу праћу две појавације и једна здравица, дуги са свих нопи, сваљивал, који још жеље, упрљао висак је дапас нисо поведају о свом нпто се друго догађао. Том је и предмет у њој часто нарочит: несто, духовит и вкцантан. Комедија није

са свим без интереса, што није крива Јованкина сплеткама, који су истог вечера дошли, изгледа и још.

Да прођемо на овај весео кеш је разговарао и врло досађао. Ирао никако да забележимо госпођице берлинског глумца Матковског, ни летки којину Бекових Гаврила и. полоситељу и најважније, прослову традиционалног Народног Позоришта.

Кад не би била дужност коморника хроничара да каже речице о једном тако важном госпођу, као што је ово Матковског, које су предложило оне скупе рекламе, брошуре, које уграђ речено лете на билборе одзсе, у којима чак није изостала ни она пошарена реченица «доји на види!», за које прекусе свиње, које су биле изложене по улицама и оградама и које су представљале ређе каквог заробљта по «најсавршеније трагичара светског,» волиш, кад то не би била дужност поморника хроничара рећи што о тем гостовању, изкако се не бих лако зера да бих ја као један од госпођ Матковски. Нетом жељали жеље да је грађанским таленат, да је најмање трагичар светски, ја је нечинили Муке-Сили. Ми ни бан писмо нисмо зеровали или смо нам отсекли нешто велико. И кад се вејано Матковски прво вечера у улози Сигисмунда, ни сво видели рало велику ангуру, али на најмање глумца светског чак није ни личио. Другог је вечера, као Уријел Акоста бно средњије, можда зато што је дошао бно близи представљачу, а бно сумње зато што је бно ову сцена од свега. Зарино је своје гостовање Елизи у драми Ал. Дима. И овде је вечера имао исти успех но прво, али отсеност коју су код њега истицали у врло чину није кадаља у очи, а лупност коју му приписују писмо остреки.

Изгледа да ни публика није имала никога велико на позоришну гарњу, јер га је изодранила одмерено, готово хладно, елисеала му је али се бан није запосела вино. Таке је Матковски примљен учтиво, али без одушевљења: поклоно као своју вопшину, али није задиво своји талентом, вено само добро глумац али не и највећи.

Гаврило. Шиспије Гаврила је врло добро играо, не толико својом оригиналношћу колико сјајним талентом. Он признаје онога коју књижевници под зрењем Золин натуралиам у драму, и коју појма нема истину као редак и истински дар. У овој комедији он избија сјајно, разлико се одлично од прног до последњег чина, јавља у сваној сцени, јасно види у сваком лицу. У што прво у коју се постиуно веледа пов правац са свима својим особинама, ту је натуралиам груб, сух, «животиски отвратан,» без концепционалности драмских, у колико се бео њих могло.

Сва је садржина комедије прилагођена у тој једној речи трговни. То је сиљна човека који Бесу изгледа дин, проиђдрши и кога као говори. Он је изгледно на живота и показао на редак начин једног буржоа, једну «вероднуу животињу», која радн, живи и умире по породицу, и која гаврила, који долазе после смрти његове да разграбе све што је остало, а он је лепо остало: знатно имање и лепо и лепе sherb. И то је Беку давнине друштво, у своје суштини састављено из прилеза, уредских и добротворних «бакала», који су ређи, и гаврила, грабљивих, дрских, отазних, који су чести.

У I. чину, који је прилично дуг, ни бан што и занимаће, кеска је нерешно исказано сваки таквог других, једну за другом, као живе и занимљиве груде, тако да тај чин изгледа као живописна збирка, у којој би се сцене могле изостављати или додавати, ни да нам целина и једнистно не изгубе ништа. Прво нам је дао слику буржоаске породице, безбрижног и срећног живота. То је учињено опширно, на нама духовит, свиљен и нијресиван до ирајних граница. После веколико тренутака у којима смо следили ту породицу како се креће, говори и ради ми смо је познали као старо знанца. Сапка жена тако је јака, жива и праната да изгледа као у челику кирована. Ено је. Господин Вилерон, утоћен, крстоварен јелов, задихан и знојан одмара се на дивану. Једна кћи, Клавиа, дотов ра се с матером о ручку о коме је бити нема проминка; друга сиова на клавиру уз Перлеја; а трећа, најмлађа, и најлепше дете отеко, кара свог проиђдравног оца што је много јео, што не пази на своје лекарске, што не чува свој живот. Старон сви, весео и добронудан, час покара моје дете, час замоле њиу с њим, час га љуби, а кад је долетео Гастон, весели и расиалани момчић жогом, он је ускиљен, трза му поеде у њиу и смеглје га да се крводи. Он сиино воли своју деду, за них ради и живи и хтео би да се никако не одваја од њих, али рад га истрже из загрљаја дечијег, рад нога он и пређушена сиво ради њих. За овом сценом нрнок живота и свежине, у којој нема ни једног мостта крашног, ни једне речи изненалне или изкашене, ни једног лица вејасног, долази друга, ли нити лагани изведена, онна и лака, разговор двоју госпођа, госпође Вилеронове и госпође од Сов-Жонина, свеирне Назинино. Разговор живом лагн на каскаду свеже, бистрасе кланинске које која се појиља за изложбеним и испресаним хоратом сообја: сплче, ирска и напуши се, галтером ирвјетан, разноврстан, који прелази с предмета на предмет и бака јасну свеглост на једну и другу особу. И тако кадино док и ирвлазно, једну добру лицу, жену обичне изнети и дожвљену из буржоаске куће, и госпођу од Сов-Жонина, која улаза Клавиу за сина само ради повећ, гаврана која је само жељо удудиње и натонији од других. — У трећој сцени појављује се сва гаврана, сасвим природно сазнушена добрим ручком. Она је закуратна крстаки и живим разговорим у којима се реченице добијају исито и оно, предстаје из куће у утом салона као ранто звезде осветљавајући сваки утао, сваку боју на лицима која су ту. Све су сцене ипроке и повазне да би их могло у целини изнети, зато се задовољите једним крагким дијалогом који је веома карактеристичан, који тако врло садржи у себи, управо целог једног човека, најкраће говорећи гаврана, господина Тесије-а, ортака Вилеронова.

Тесије (улази у салон). — Слуга сам, господо!

Господа Вилерон. — Дајте овамо шешир, господине Тесије, да га оставим.

Тесије. — Остављу та сам, да бих га после лакше нашао.

Господа Вилерон. — Како вам је жена. Седите, одох у собељу.

Тесије. — Доћиоје мало. На вољу је хладно а овде је врло топло, ни док се мало не прилагоси овом напуху, стојаћу.

Господа Вилерон. — Ви шасте болесни?

Тесије. — Чутам се да те не будем.

Господа Вилерон. — Како вам изгледа, од ено неколико дана мој муж?

Тесије — Добро. Врло добро. Од како је доброг стања он је најкрепкији. Вера ви, ама врло. Човек није ирели кад нешто има. Ја вас молим, госпођо, да прећете остали шапиљама; ја ћу сасекати ручак у једном куту ове собе.

За врема со да са маше реча није могао створити једна човек. Г. Тесије воли себе много, но то још не ће било чудо, јер сваки човек воли себе, али он бриљално чува и негује себе. Г. Тесије је невероватно практичан човек, он као воли радити и о тој сатиници где ће своју кожу останити, а зелиље које знаете како је његова практична и разлог избала и тамо где се он никад не појављују, у дубаза. Г. Тесије се загледао у сву ибор Вилеронову која је била најкасиција, најдражија и најскромнија. Г. Тесије је учтив, али хладан, воли ручкове, али је скроман и коиучео; Г. Тесије је готово сам у овој реченици: Човек није ирели кад нешто има.

Тако су и остали гаврани, једним вотеком, једном реченицом, у тренутку осветљени, и ни јасно видимо лице и какве навике. Ту је г. Бурдон, бележник Вилеронов, који се сплне са г. Тесије-ом, који је тачан и ручковима, дрзак, ирепридан и нтедљив; за затим г. Мермоз, учитељ свирања, који је давао часове Луцији, гаврин млад и уседљен, који прави помишљене богатству, поштује га и окленио би се њим, кад са спротивље не воли да друтује, где за нета неша до што себи «бакал у клуч», нема тозлог доручка или лене заради, ту се но задржава.

Цео овај чин, као и ово ионад лицу тон која је особен, истакнут кад одвој онтар, дуде или крајности међу људима, живот или пробрано из вета ово што је најкраће. На крају чина та онтрека, та крајност, ћу несвикнути, ћу брутални натуралиам Бенов избаја јако сплиије. Поите су се сви гости, возили на ручак код Вилерона, сазнали, долази Гастов пробуђен као отан, кога је он могао врло добро да представи, и возвлазујући целов гаме, врстове и навике забавља исколико тренутака друштво. И тек ито је ово нишно из себе остаина сестре, мајку и звинике радосне и безбрижне, увосе врата Вилерона кога је калла ударила. Бек је својо ирајности у животу да покаже како у њему све бива, често бан ово чему се човек најмање нада, како живот жеје ружичаст, за и кад изгледа који трентутак такав, долази одмах за њим други, који ће нас увератн, да је ов нестабан и тежак. Један је гледао, ли мене, пошто су узели Вилерона иртвог, објављајо другове како је то само шала.

У I. чину весе је, изгледа тачно и јасно, тек представљено гаранне, поклоно их само у разговору, ни ситницама, у салону, а тек је у II., III. и IV. чину радно назове личности, умео их у акцију, уздео вазоне интересе, поклоно их на позор, како гледају над својим пленом и како га разносе.

Ја сам во паинци поћао за тон методом у реферисању, да вас упознам са садржином комада; сматрао сам за за врло потребно, изложно сам ирви чин нарочито опширније, како би вас што ближе

умолио са умољењем у драму, и, у колико је то било могуће, са изгледом на који начин пазите свој предмет.

Али сад, кад треба продужити дописте после и извести садржину остала три чина, је умјети, да је то могуће тиме, а да не поставим и сувише оквира. Зер овде долазе нема, напеге и интрге још више, и само би ми остали да прекратим списку за списку а то би било и сувише. Зато ћу са неколико речи зрећи сва три чина.

Пошто је нестало Виперова, породица је весела остала би поново, сем кога је он тако да се преводи није баш научио да се пије у поноћи и поноћи. Тако се четири слабе жене забаве у разним с. Тесијев и г. Бурдонв. којима бене остављене да уреде нешто позоришно, пошто као оратаку, другоме као бележнику. Резултат њихова уређења беше тај, да породица Виперонова оста без кеса, и Тесије и Бурдон одлично пакажени. Док су г једне стране сва дворска сарамља још и сиротиња Виперонової краљевић, с друге, с трске и са сних страна критикоше беду и невољу. Госпођа од Сен-Жениен није више хтеле сиротиња Клинну за своја сина и зато ово. већ беше жена негова. Клинна је биле скромна, бесплатна, и сувише осетљива за своје године, а Жорж је био прам младић, ни кога је ово нанело, на пар је чуди што му се воднло. Ну је потрошта суровост њојзе су признали жену сиротињу и њен грех, она је подлегла удараџ жалости и тако је возудила. Г. Лефор, архитекта, који је баш заљубљен зидање зграда Виперонових, додаи у ову поролицу са једнима речима дошовским рачуном и једним предлогом којим би их он упрошћено и по Тесије и Бурдон. Рачуни христолиху са свих страна, пеизвани и неизвани. Доведени до очајања, Клинна болесна, чати се још као једно дрво, Марија и Лудита но могу да израде плата. ни од куд новчић. У такво стању затиче их конуда г. Тесије-ов, ни трошки Марију за жену. Пошто је овај човек разграбио породични иманје, он најпи одушна дете, животу и другиту отиша једну девојку. Марија је пошла за Тесијева да би спасла своју породицу.

Узасна која чини ова комедија на гледаоца врло је силна, суморан, болан и тежак, човек се уплаши под теретом жестоко тежине, једва може да га издржи; гледајући ову поседиу трн се и играча као на плачо, ови је суха и сиркастична. Вен је предмет чудноват, остресни, нарочито сиљан, особите обрађен, отуда нај изненађујућа особност и специјалност. — Догађај је врло познатан пак би се чак могло рећи и да га неки — човек умре, жестоу изгоропу напуштају пријатеља и разнос му имање, те је сво. На иман Бог је од тога створио драму од четири дуга чина, у којима нема ни интрге, ни заплета, ни кулминације, ни расплета, све је слободно и просто, ка опет занимљиво и јако. Све је подједнако важно, уједначено и уталожено, које живота неткано нити су приљубене какве сцене од сенсл. За једну ће се још и моћи рећи да се нешто јачаше на осекат, то је сцена у IV. чину: у тихој сиротињској соби остављен је прнја доручак ово воса се окупљају четири сиротиње грозне јадна, нелаканих очију, уздах и заћркчете, а једна уколена погледа и без свести; оне се пуде и плачу; на вратима једи гаврап, г. Бурдон исцртује своје жртве, напостан и хладан, хоће да учини још једно зло. Али ова је сцена, као и она за крају крају чина, зато да нам каже само, отворено и крстарено реално какво је живот тежак и несташан, а човек суров и прождрљив. Поред предмета другу што зида у очи, то је начин на који је он израђен. За сва ова основано и до сутрашњег дуга, искувани и једра. Сваки чин као и сваки сцена нарочити су врло оснирно, до ситница, минуциозно, зелма ни једне сцене за коју би се могло рећи да је непотрана или натура, напротив сама книти обликовану. — И на крају остаје нам да поменемо то, како се у комедији, а као занимљиво, нам много говори, шпне но што се ради, а то стоји у вези с овим, што сам ја као за предмет поседиу, да то није нешто досадно, и с овим што ровом жало час, да је нешто продрљи у свом логичитиу да најмањих ситница бележно и употребно в њих сценсе и изразно. Требало му је да насликз своја лица, да изведе своју замисао и да нађше драму, за то је употребно речи, речи, силне речи. И тако је ова комедија, састављена из сцена које се нижу једна за другом гатко, лено и природно, али не тако чврсто повезаних међу собом, искићена, пропарена, исирекпутана дејалошима, интересантним и духовитим који надовољавају захтевању особуду, интересантност нема разлнјана и вештачну техннку.

Представљала су биле сјајно ирођани: Г. Тодоровић, Г. Н. Стаковјевић, Г. Руновић, Г-ђица Миланковића и Г-ђа Илића.

Прослава. Народно Позориште прославило је тридесет година рада у свом досадњем дому. Прослава је трајала две вечери. осмог и деветог новембра. Прво је вече било занимљивије и лепше и зато прилично дуго. Ово је биле посебено оспиочу и ону театра: Кнезу Мутеншку и Јовичну Вујићу. Програм је био лепо склопљен да су само поеле изостале стихове г. Крізка и мајер позоришног хора који је кариарски изнакадно лепу поповедиицу г. Винчићеве, вене би било слададе и одговорно.

Пошто је одсвирала Г. Јенкова увертира Александар и понте је Г. Бура Рајковић, прва решитељ, одекламовао стихове Г. Броша Прод сенком Кнеза Мученика, бива је из реду Апотеоза Јованину Вујићу, у коју је стихове написао Г. Милорад Митровић, а музику скромно Г. Бакмачић. Ну је изводно Г. Н. Стаковјевић — J. Vujnh и хор. Та је сшина биле врло лепа, живописна, шарена, хвала мало шарењу: но што је то требало, ја. оне нрвене сукња у хору ниje биле потребна. — напседала је отприлике онако: На средини у зотаље, у врло лепој вози, са одличном и тачном носом и постином седне је J. Вујић, ово жеча је хор, а иза њега на подигнутом подијуму групе чуших и женских лица у разним постављена по нетона дола, на врху њему Мишел Обреновић с барјаком у руци.

Ј. Вујић изговорио је ово 40 стихова обраћајући се сриској публици. Ти су стихови биле скроман, нишо као и цела прослава, лепи, поједни, написани јелнком Вујићевим, у тону прикладном, а крајем одличио изговорени. На тн стихове одговара хор веселе, која је тек другог пчтера биле лепа.

За овим су представљана два комада Ј. Вујића: Натрађивање и наказивање, једна оперска игра у два дејствада и Љубавница завиет тровдесе хиљада, једна оперска игра у једном дејствадн.

Интересантност оних комада надовољује њихове недостатке. Они нам дају неке интересантне или неке историјске предности за литературе. Они су нине ова нама старина, која нас потсећа на прошлост, која буди у нама успомене на хорнјско и местито доба, када су Срби биле истинска родољуби, јонтекни људи и јунаци; они су нине реликвија но драмо. Ово што је вредитно у њима то је онај живнан тон у коме су написани, ово нарочито јенику, онај нарочити начин изражавање, она лика, начини костиши и пахоки имена. Да нидте драму Ј. Вујића.

Сцена Љубовница виала је мјер удату ди Радовеју, која је умрла, пошто је ову оставно у свет, да вопина но би ли да где зградеко новака како би се само одужно Немиру, местном пикану, који га потрестио ова и злостављао за тај дут. Од ње је остало двоје дене, Андрија и Васиља, која нетуље биће Љубовицрка и тетка Марнка која је довојна, и која би се узала за «местног» учитеља, али нема прнје, а срамота је девојки удмати се без вас. Но ово Марнде се уино местни пикану, онај што му дужује Радовеја, страна зло и рђаво, који би хтео вокто по то девојку, престени мајдо, ако му је ко да, да ће још за дут продати колибу коју и летову. Али у том дошли пекаке честити и дарежљиве лнди господин, докнје ће се новинати да је то инкое властелин, грас Славинир, који их сазвао од горонодног напина и дође Маркна кирал. У исто време праља се и Радовеје, ако којим, с неком врсно новиде, срећан што ће се одужити и што ће видети своју жену. Али му среће биле кратка: над ту су му је жен. сукња растуши се и синеселе, а над ну реконе да је њезеј сирти узрок нинан у коло га није убио; овај зато хтеде затворити Радовеја, но томе спуре ни нут грас Славинир, који нинана у затвор повиле, а Радовеја и њезино богато парађуље. Кто у тоже је Напрнђивање и наказивање.

То је једно «морална комедет», у сцене стављена, пошкато, без плана, у тону пакаком, који изобија у шала. к. пр. над нинан говори Љубовницан о своју жеиидби ддадуља на Маркиу, а ова нидан да би он хтео му, на се устако и одвоја га, а он се тоже сиеје и обја-вљава још да би хтео нену хнер а нас му; на онда тако над Радовеје по зовиде своје дете; нак у овој сцени над Андрнна парнче и нека тужаљу на гробу нарчкова а у тов нанкам грас Славинир; и најзад у сцени осмој, у свакој реки тој се нанки тон осећа.

И у другом комаду, Љубовница завиет чрез једно хиљаде, весех хорнлиде, он нам нека да поправна нарани, тако је изградно добродетна и канцо опитаку, одде је весеље, песедно и нанно кавост и невероство пријатеља. Ово је «весеља» врло јер су у овом догађају зороди сиљуни и сиканди, на које какве посеје-јак позоуље претоп и нанкаль их. — Господин Шпицер и Госпођа Кунрија су мад пар који се нново зваи и лепо живе. Но, не деки врлне, они су нађу на неку пакосну сауншеку бива Стнир, «крстобр, грдну, матерр,» која је научила да сплетарн и нанаде. И они не може да гледа како се нена госпођа и господин сиику те их нидан у другину со доктур Штенов, који је врнјеча Шпицеу, али он уданно за жепом Кунрејом и заборавља на пријатеље. Но крошени хронолну трат, занијени со нарои позире, а жена позику врати.

Испред комада и између чинова оркестар је свирао стварн које је помновано или сасвим Јосип Шлезингер, те је тако поред Вујића одата част и његову сарадницу и пошаљу Шлезингеру.

Док се прког вечера одавала почта и част оснивачима Српског Позоришта, другог се покушало да нешто ово што је урађено у Позоришту и једном чину: и на позорину Милорад Шапчанин са прве дво појаве из I. чина драме **Ботушила**. — Уз преглед драме нешто је и преглед музике. Она је била заступљена овим појединим и овим редом: Корчагин Стаповић, Дајорка Јелић, Аксентије Максимовић, Драгутин Чиплић, Мита Тошаповић и Јосип Марковић. — Поред драме и музике украла је хтела, у колико се је то могло, да представи и глумце које је Позориште одиставо за ових тридесет година. И тако су били уведени у предстаку готово сва, са удосања које су их истицале и довољно показивале пажњу гледалаца.

Ја сам као нешто као је урађено, и колико ће се рећи да је рађено доста пажљиво и правилно, али изгледа да је могло и боље. И без сумње би било боље да је учињен пажљивији избор над Стерије и Трнавчевића, да је узет који чин из **Зависти** Матавуљина, а не из **Ботушила** Шапчанинових, па ако зна да ће се не би могло закључити и онон истом чину из **Гласника**. Можда би онда цело вече изгледало лепше и запамћеније. Овако биле је, да не кажем неозбиљно, јер је било пирано, али красно, врло пријатно, готово досадно. Напослетку можда и није крива Умрли: но **српска драма**.

Представљали су ова вечера биле на свом месту, ако су особито ито другу своју боговиа, Ј. Вујић у и Нетурном Кпезу, ако су ни се тих вечера савесно и одушли.

Новембра 1899. г. О.

Разно

Edouard Sayous. — Прошле године врсменом је један највећи француски историчар и универзитетски професор, по имену: Edouard Sayous, који је био у нето време великом посвећеник и пријатељ мађарског народа. Ово, што су Louis Leger и барон А. d'Averl у француској књижевности за Словене, то је ово, у потпуном смислу речи, Е. Sayous за Мађаре. Његова најзначајнија дела радом тичу се најпре мађарског народа и његове историјске прошлости. И како његова слава међу великости и за Србе у земљама круне Св. Стевана, биће од интереса да ове читаоце, да их упознамо, у најкраћим потезима, са радовима овога француског научења.

Проф. Е. Sayous родио се у Женеви од протестантских родитеља, куда беху добегли многи француски емигранти протестанти крајем XVII столећа и нашли склониште од силног католичког гоњења после оштрења реформације т. з. Едикт де Нантеа од године Луја XIV (1685. г.) Едит де Нантеа био је један Хенрика IV, објављен 15. априла 1598. г. у корист протестаната, со које су и они имали право слободно вршити своју религију, сва грађанска права и учествовати у државним пословима исе и каталике. Отак му је био дуго година просесор у Женеви, где је и један Sayous највећи свој студије, завршивши их доцније у Паризу у Лавеју Кондорсе.

Чим је напако из школе, Sayous се одао изучавању историје. Као му је отац био стрестан путник, то је са њиме прошутовао Белгију, Холандију, Немачку и Италију и на тој почи нагло зпонирао своје погледе на свет и науку. Још од 1896. г. почиње он да се све јаче интересује судбином мађарског народа, пратећи редовно догађаје значајне догађаје у Аустро-Угарској монархији, и заволи да изучи мађарски језик, што је одмах и учинио. Године 1857. посетио је први пут Мађарску, а исте је године и Луј Леже посетио први пут Словене. Од тада датирају његове симпатије за Мађарску и његово ревносно проучавање мађарског народа и његове историје.

Прво његово веће дело о Мађарима било је Histoire des Hongrois et de leur littérature politique de 1790 à 1815. Paris, где има доволно интересних страница на којима се говори и о српском народу. Затим долази: Origine de l'Europe poésie de l'histoire des hongrois. Paris, 1874. Године 1878. штампао је, у дво књиге, своје капитално дело о М ађарима, с насловом: Histoire générale des Hongrois. Француска Академија наградила му је овај спис, а мађарско друштво Kisfaludy почастило га дописним чланством. Ово је дело важно још и зато шта године у оријенталској књижевности ово најбоља политичка историја о Мађарима.

Осим горе наведених дела, Sayous је написао врло много расправа и чланака из разних листовина, међу којима нарочито истичемо један који се и нас тиче: La politique et la guerre de Mathias Corvin, у Извештајима са седница и радова Академије Моралних и Политичких наука (1876., књ. VI. стр. 364). Он је одлично проучавао, поред историске прошлости, и садању политичку књижевност и написао је неколико малких расправа, као о Петешиу и Арању и тако уопште оранизму књижевних и литерарних производа ових дна великих песника мађарских. Он је написао и одличне оцене о Мађарима у познатој Histoire générale од Лависа и Рамбоа, и многе чланке у La Grande Encyclopédie, где је реч о Мађарском народу. Једном речи: он је много задужио Мађаре, и ако се за последњих 30—40 година зна мало више о њима у образованом свету, то је, великим делом, и његова заслуга.

Последња вест о посетиоци Мађарску 1896. године, поводом хиљадне и свечаности о Миленијуму. Своје утиске и уопште са тога пута штампао је у угледној Revue de Paris. Он се ту, признајући Мађарима да су велики патриоте, да су свестрана и предузимљива и да су учинили велики напредак за кратко време — каје ни мало отстрањало да им каже, као пријатељ и доктрољал, сво оно чега имају осетљиког и непријатног, претерапог и опасног своме национализму покрету.

Онима, који се буду хтели упознати што боље и детаљније са најновијим радовима овога француског историка, препоручујемо чланак његова пријатеља Луја Лежа, по коме и ми написано ове редове: Un historien français: Edouard Sayous, у Bibliotique Universelle et Revue suisse, Lausanne, 1898., Св. од Августа, стр. 308—313.

Многа српски историк и политичар, који се буде подухватио да проучава историју мађарског народа, по би требало да времебреже и дела овога француског историка о томе народу. Ако у њима и не нађе увек много нова оригиналног и новог, јер су већином рађена по мађарским изворима, бабо ту расветљених и оцењених догађаја и чињеница са овог великог јавнога става и изнашла којима се одликују оранизми српски политичких и културних историја.

K. Ж. Н.

*

Један словенски лист на француском. — Од августа месеца прошле године излази у Трсту на француском недељни лист La Pensée slave, под уредништвом Анг. Јакића. Лист се старо нас продужење италијанског Pensiero slavo који је једанаест година заступао интересе и истицао Хрвата и Словенаца у Трсту и Истрији; он се и данас усрдно у истом правцу. Садржина овога листа није баш најодабранија и оскудна нарочито у оригиналним чланцима. Већина стварн, које сво ми прочитали у последњим бројевима, чине прештампани чланци из великих оранизмих листова Temps-a, Figaro, Journal-a, и т. д. Ну, поједине је од стране уредништва, што је до данас изашло на италијанском језику списа из српско-хрватске књижевности, као што су: Litteratura popolare dei Cranli-Serbi, per prof. M. Lavčanović, стр. 32, а стоје 50 новч., Andreo Kačić Miošić o i suoi canti, per Dolmo Fortunato Karamaa, 57 страна, 30 новч.; и историски роман Augusto Šenoa. Dio ne sciapi dai Segnani. Уредништво се надаје у Via della Pesa.

*

Француско издање Николајдесове Македоније. — Париска књижара Кларе, Per Lamm, штампала је недавно оранцуско издање списа Dr Cl. Nicolaïdès-a, о коме је било неколико редова, по новинском извору, у последњем броју нашега листа, с натписом: La Macédoine. La question macédonienne dans l'antiquité. au moyen âge et dans la politique actuelle. Цена јој је 6 динара.

*

La Grande Encyclopédie — Пре кратког времена уследила је свеска и књ. XXV Велике Француске Енциклопедије са речима: Nordpari. У овој су опиши две српске биографије: о Десетеју Обрадовићу (стр. 183) и Др Јогнеу Ивчићу (стр. 955), од Мих. Гавриловића

О карпградској патријаршији. — Католички лист Echos d'Orient, који излази у Француској, донео је у описивању свечаног пријема у Цариграду, који је приредио Васељенски патријарх Јосиф I. Антимијанин, ово: Le patriarcat oecuménique dans les Eta. en Bulgarie et en Bosnie.

*

Први турскословенски лист. — Курди, као и Черкези, иначе браћа по језику, веомаше су у образовању свом само од својих заразрских и ужичких дела у служби полуосвећа и трулога отоманског царства. О каквој култури међу њима само се зна и хвали. Међутим интересовање наше читаоце да ни овамотимо, да је у Женеви почео излазити овог јесени лист Kurdistan, на курдистанском језику, који је први и једини лист на овом језику од како се зна за њега. Уредник му је Abdurahman Bédirkan, сад познатога курдистанског кнеза Bédhirxan-Bey-a, који је се, про трудиост а више година, дуго борио са отоманском војском, најзасле бно побеђен и доведен у Цариград, где је у заточеству умро. Његовој породици за сада не бављење у Курдистану и у Турској. Његов син, свршивши гу у Швајцарској, почео је издавати лист горњега наслова. „Циљ је тоне листу, вели његов уредник да међу Курдима расвали потребу образовања и цивилизације и да их одврати од нарочита царских паразлађа које нађу на сваки раздражење и уништење њихових земаља Јермена. Ја бих хтео, вели даље да стресу Султанов јарам, главни узрок наше несреће и пропасти, и да међу нама уведем ред, толерацију и мир.“ Ми да се неповерени рачунати овога пошреа не могу отказати у скоро, можда чак и после једнога столећа, нарочито кад нам показали и елементи. Зато је швајцарска штампа поздравила појаву овога листа врло симпатично.

*

Српска приповедака на немачком. — У Берлину излази у издању познатог књижара J. Elde ни преводи на руске поле књижевности под називом: „Skorali russischen Geschichten und Sa lichen“. До сада је изашао II свезак. У првом свеску пред приповедама Лава Толстоја налазио се пресед приповедак пок. Лава Лазаревића „На бунару“. Уз приповетку штампан је и ово шалошни: „Овој приповетки у свој ствари није овде место. Али како је већи писац био нарочито под утицајем Тургењева и Толстоја и пошто је ова приповетка један од најлепших бисера српске књижевности допосано је по изузетку у овој збирци“.

*

На науке. — Наш сарадник г. проф. др. Никола Вулић израдио је у немачком журналу Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien (8—9 Heft. 1899. стр. 704—708) научни прилог из класичне филологије под називом: Plutarchs Quello für die Capitol 18—27 der Caesarvita.

*

„Деда учи унука мачехиљу“. У српском народу већ је врло добро позната збирка Петра Николића из Загреба. Тек од како се сва литера техника и родољубиво посла, да знаменито средње школе почетници репродукције, могу се српска домаћа украшавати баш онако како је само за српску кућу потребно. Нећемо говорити о разним сличним израдама ове радње, јер су оне већ драги гости у српском домовима: али само ради да српске домаћинице обратимо пажњу на најновију репродукцију Јовановићеве слике „Деда учи унука мачехиљу“. Нисам само прилику да ову најновију прилику Најпа оригинална јавлико разгледамо, ка само се неприме израђивали што је наш великан уметник овако поетички репродуковао. И погурење деда која предухвата и управља унукову руку с мачем, и казиви противника, чоек снажна изгледа, у живописном бранковом оделу, елегантних покрета, и ова посматрачи што су посебан ка великој клупи крај зида, в ово мате са капцирчетом на трудима, и девојчица, вадљ сеја нашта питеси, и све остало што је ту Пајину слику уздиже на велики глас. — тако је свакако у свој данаој репродукција, да је ова довољна да њиново утисне сличне слике пред самим оригиналом. Од репродукције се не може нашта више ни очекивати па за то и поручено да њено испуните уголеу дужност ако овај рад г. Петра Николића најнепрецније препоручимо сваком оном који је у могућности да свој дом украси. Та вадљ је ово и ко је ове врсте до у своје домове уносиле знаке репродукције српских уметничких слика, и те још слика које и туђинци не само цене већ и откупљују а односе их наше средине. Ако још нисмо у стању да се такмичимо са туђинцима са откуп оригиналних слика српског сликарс свеског гласа, нисмо вадља ни дуже дотрајали да уметничке репродукције, по цену од 35 форинта, не можемо добављати за своје домове! —

*

Из чешке књижевости. Чешка књижевност изгубила је ове врлине времена једног од средних родника на њиву епоратурна и уједињеног чешко-руменске. Ф. Ризорг одличан радник на руссковој етногрвафије променио је овај свет другим, вечитим. Бавећи се више година у Галицији, рад прочувавања руссковог живља, као се предаде захваљивом послу: упознавању Чеха са овим братовим народом. Ухваћеност ческе руссковом изгубила је у њему једног од најодушевљенијих проповедника. Бог да га прости!

Не беше се још тостало ни слегнуло ужас овога имену у чешку читаоцу крешах и напуштених родника а стеже и други велики губитак: смрт чешког сликара *Ј. Мораска*, професора сликарске академије у Прагу. Изгао му беше већ ионако жарочито шума и живот у њој. Шума га је необично одушевљавала и инспирала, те је као ретко који умео да скоати и кичмени забележи и њезину лепоту и дезину појезију. Има и неколике пикшре слико од којих се жарочито истичу: „*Врсте*“, „*Шумски карактери*“ (18 слика које су сада у власништву бечког хисторичког музеја као родови особите вредности), „*Шумско самоће*“ и др.

Мораи је рођен у Литомишлу, а сликарску академију свршио је у Минхену. Бавио се неко време у Бечу, а и путовао је по Словачкој чијиме обог својих сликарских студија. 1883. године беше постављен за професора сликарске академије у Прагу, у којем звању и умре у својој 64. години. —

У чешком журналу „*Ческо*“ (Ческо) излази студија К. Штепанека о српском народном посорању. Сведочимо да је добивено као ба о њој и опширније прегоорили. —

„*Војводска чешка уметност*“ приредила је ово дана изложбу у којој је 80 друштвених чланова изложило своје радове. У свему има 174 изложена предмета, међу којима најузгодија места заузимају радови рано преминулога сликара Мирослав и мложе покојнутог Маркса.

Ј. Зб. Р.

*

Матица Српска. Књижевни одбор држао је 18. (30.) новембра свој састанак под председништвом А. Хаџића, председника друштвеног. Прилазне су за Летопис „Важкогорјени поздрави“ и „Сазуз“ у преводу Јована Дучића.

Такође исто прилаз Ђорђа Магарашевића о „Скупљачким граматичким и полемичким списима Вука Ст. Караџића. — На основу препоруке дра Стевоја Стојковића прилазна је оцена Александра Белића на „граматику і stilistiku hrvatskoga ili srpskoga jezika“ од дра Томе Матешића. — Шћашка игра у једном чину: „Писма“, које је стигла на радовскаву награду, најзад се на основу дописа, док се одреде оцењивачи. — Прилазе је преход С. Матавуља Мешајрова „Пучанин као властелин“. — На основу препоруке Саве Петровића премиру се за Књиге са народ „Прилази за народни друштвени живот“, од Св. Трубића. — Према препоруци Саве Петровића прима се у начелу спис Мате Нешковића „Зашто слишао сх. Сазуз“ с тим, да писац свој дело довршн и лепше дело. — Прима се на основу препоруке секретарске за Летопис прима Б. Будисављевића Приједорског „Небеска заштита“. — На основу описе Ј. Грчића не прима се према непознатог писца „Станица коденчара“. — Дело непознатог писца о Босни и Херцеговини не може се примити, јер је врло оскудно а писано је на немачком језику. — Не могу се примати ни дела непознатог писца „О домаћинству инстититу на Цетињу“ и „О Црној Гори“ као врло оскудна и спекулативна. — За говорнике на свечаној седници о св. Сави одређују се Милутин Јакшић о Малу Грбићу и секретар Милан Савић о Нићи Окрутићу. — Према се предлог, да се умоли проф. Влад. Бранчић, да напише студију о мађарском песнику Шандору Петефију и да га прикаже у неколико предавања шесама. Умољене се министарство просвете, да нам за Књиге за народ уступи свој преузорни нацрт о школској приреди. — На молбу проф. Александра Теодорова у Софији, посправљене се и Матица да Дје у трат ошим бугарским књигама, које су нестале штампом у Н. Саду, Земуну и Београду. — Решава се да седница Књиж. Одбора буде сваког месеца у четвртак пре седнице Управног Одбора, који се држи пре суботе сваког месеца. — Шесо се тиче изнесе књижевних ни-

лаже, то је решено, да се шинетај секретарев о садашњем стању тог питања штампа и члановима Одељења разашље, као год и пређе Тих. Остојићу и другима ну је стигао прог ова тих издања.

Матица Хрватска. Ово културно и утилитно хрватске удружење спремило је већ својим члановима књиге за 19. годину. Књига ће бити 13, од којих су 10 редовног годишњег, а три нарочито издања које Матичини чланови добијају за нижу цену од пом. ве. — У редовно издање долазе књиге: 1. *Торкват:* Птице (дво прво); 2. *Вилер:* Повијест новог вијека (1453.—1789.) дво прво; 3. *М. Шрепел:* Преporод у Италији у XV. и XVI. стољећу; 4. *Пожарић:* Повороква сала Хрвата за добе народних владара; 5. *Вукић:* Пучке приповијести. Пресео и уводом проширио Аугуст Харамбашић; 6. *Пуцић:* Изабрана дјела у хрватској књиги. 7. *Арновљ:* Изабране пјесме. 8. *Новак:* Новељске Станичић; 9. *Шандор Бекеш:* Дјеца дома; и 10. *Јос. К. Томић:* Мелита.

У додобном су издању 1. *Восковић:* Изабрани списи (дво други). Преведи и биљешкама попратили Стјепан Сенк и Мартин Кужељ. 2. *Шрекић:* Краковчић епологија, и 3. Хрватске народне пјесме. Дво прва: *Јуначке пјесме (Мухаедонске).* Књига четврта. Уредио др. Лујо Марјановић. (Ова последња књига настаће је ове Матичине издање којих Хрвати новом забедоше три у српске руке. Желимо знању пођају, желимо само с тога што искрене и од свет срца желимо сарадњу, љубав и слогу Српске-Хрватеку. О овој њеној књиги, кад буде изашла, и опширније прогговорити.)

БИБЛИОГРАФИЈА

Ж Њ И Г Е

1. Книжа Nović: **Lugom i perivojem.** Mostar, tisak i naklada Hrvatske Bionilke Tiskarne. 1899. — 8-на стр. 98. Цена ?

2. Чед. А. Поповић: **Три приче.** Нак, издало и штампа Борђа Мунис, 1899. — 8-на, стр. 93. Цена ?

3. **Српске Цвети.** Предавање Дим. Ј. Милојевића, врховно-гора, држано ученицима Гимназије Краља Милана I, на Цветак 1899. год. у свечаственој дворани. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. (Одштампано из «Школатаја гимназије Краља Милана I за 1898.—9. школску годину»). 8-на, стр. 13 — Цена ?

4. **Међународне.** I. Читаочица за нижу и вишу дову. Приредио Чика Зимајов. Загреб, штампа Српске Штампарије, 1899. — 8-на, стр. 40. Цена ?

5. **Кратко упутство за оређивање висине подигнутих каламитет-ним колом.** Са 31 сликом у тексту. Израдио К. Д. Т. Прештампано из «Техника» са извесним изменама и допунама. Београд, Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. (Продаје се у књижари А. Пурића). 8-на, стр. 27. — Цена 0,50 дин.

6. **Забавник Српске Књижевне Задруге.** Свеска 10. (Садржај: Ч. Дикенс — Давид Копеерфилд. Дио II. Толстој — Ратници, Фридрих Шпилхаген — Широка плећа. О. Н. Чудинић. — На Преслону). Београд, штампано у Дрв. Штампарији.

7. **Вероватност пореза посредоттера у данашњој Србији.** од Дра Рада. Лазаревића. Београд, штампано у Крал.-Српској Држ. Штампарији, 1899. 8-на, стр. 14. Цена ?

8. Милета Јакшић: **Песме.** Велика Кикинда штампарија Јована Радака, 1899. — 8-ка, стр. 184. Цена ?

9. Вар. Р. Поповић: **Пред Косовом** Белешке из доба 1874. —1878. године. У Срем. Карловцима, Српска Манастерска Штампарија, 1899. — 8-на, стр. 128. Цена 1 круна (или 1 динар).

10. **Стенографија пут кроз Африку.** За народ и омладину обрадио Рихард Рот. Пресео с немачког Т. Х. Београд, издање Сазића и Компаније. Ц на 2,50 динара или 2,50 круне. — 8-на, стр. 216.

11. **Нерин.** Историјска расправа Виктора Дарија (са 6 слика). Пресео Б. Љ. Београд, издање Сазића и Компаније. — 8-на стр. 130. Цена 2 динара или 2 круне.

12. Др Ђ. Дичовић: **Песма из Шлезковске.** Загреб, Српска Штампарија, 1899. — 8-на, стр. 196. Цена 80 новчића.

НАПОМЕНА

Још свега један број и „Нова Искра" завршује прву годину свога живота. Није нам мило што се морамо опраштати на овом од својих читалаца, али нисмо видели да без овога не би нам лист био — **српски лист.** *Не жалимо на оне многе и многе шкуднике Србе који су индиферентни према журналистици; они нека, из вољна само њима политичке разлоге, да по-мажу српске листове, али их бар и* **не одмажу;** *али жалимо што нам наших претплатника има прилично број и таквих који бројеве редовно примају (по неки пак и нагомилано траже) а још нам, поред толи-ких опомена, до данас не послаше претплату* **ни за једну четврт.** *Тога ради неки нам се не замери што последњи број нећемо послати ни једном таквом чита-оцу, докле нам год не измири сву дужну и стигнуту.*

Поштало је, како год нас не жели да се одржи, због рђавог односа, на књижевно листови **без илу-страција,** *а колико је трошковима изложен* **илу-строван** *лист — имали смо прилике да се уверимо у току ове године. За то би, сваља, било со свим право, да нам нико* **не одмаже** *код већ неће да се, како пристоји, одазове својој претплатничкој дужности.*

Без икаква обзира на имена таквих читалаца, ми ћемо их све донети у 1. броју за 1900. годину, из простог разлога што ће се тај број штампати у много више примерака него ли остали, те ће на тај начин (заједно са свима онима дужницима који нам свој дуг не измире до краја ове године) и имена таквих „претплатника" и њихов поступак доцнити у што шире кругове српског народа.

Власништво „Нове Искре".

«НОВА ИСКРА» излази 1. и 16. у месецу. — Цена: за год. 10, за год. 8, четврт год. 4 дин.; или Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације иска се **Р. Ј. Одавићу,** власнику «Нове Искре», Лотршчак ул. бр. 6.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Милош Велики — Штампарија Бојовића и Минића (Кн. Спом. бр. 35.)

24. БРОЈ — БЕОГРАД 16. ДЕЦЕМБРА 1899. ГОД. — ГОДИНА I.

НОВА ИСКРА

ПРОСТОТА И ПРОСВЕЋЕНОСТ

— Р. М. ТАСИЋ —

Простота је живела у селу а Просвећеност у граду. Тај њихов једнолики живот трајао је вековима, и то им је већ било досадно! Са тога, у једно време, науме да се мало по свету прођу. Обе се једновремено кренуше на пут, савршено не знајући једна за другу, а нису се ни иначе познавале.

Пошла једна а пошла и друга, па се тако тамо негде, на путу, сусретоше.

„Куда ћеш?“ упитаће Просвећеност Простоту, по своме обичају веома поносито.

„Идем у град“, одговори ова понизно и погледа у земљу: „а ти?“

„Ја у село!“ добаци јој Просвећеност опет онако-поносито, па се по томе растадоше, не рекавши више ништа једна другој.

Полако, полако, па стиже Просвећеност у село, готово надута што јој сељани на сусрет не изидоше. Диже нос зато, па не хоћаше никога видети. Стаде се шепурити и бурити, чинити се узвишенијом него што је у ствари. Сељани је видеше, па, готово се људи запрепастили. Хтели би нешто да јој рекну, али не знају шта ће. Ништа, забезекнули се — на то. „Нисам ја амо дошла тек онако“, мишљаше она видећи збуњене сељаке: „хоћу да им исприповедим свој наук“. И отпоче: „Револтирам се опсервирајући вашу бестијалност! Ансенција сваког savoir vivre дегутира ме! Пфуј!..“

Сељаци стали баш као укопани. Не знају шта је хтела тиме рећи. Отуда рекоше: „Ми не разумемо, говори простије“.

А она ће на то: „Вулгарност није моја карактеристика! Њу ћете наћи код профаних који су персонификовани у Простоти!“ И тек онда је почела беседити тоном високим; сипала је фразу за фразом, што је сељаке још већма збунило, а она је само пировала.

Чедомиљ Мијатовић, српски књижевник.

То се сељанима досади, па је почеше избегавати, тек што јој не рекоше: „Ти ниси била за нас, па што си нам и долазила? Можеш, вала, ићи!“ То јој није годило, пошто је она мислила да сељаке цивилизује, да их Простоте ослободи. Али, гле сад! Наилази на отпор! Томе се није надала.

Сада је баш стала, па о томе размишља, а после ће се већ кренути опет у град, тамо, где су јој сви наклоњени и где јој ропски служе, само да буду узвишенији.

За ово време, док је просвећеност деловала, ни Простота није седела бадава. Стигла је и она намери: дошла је у град. Боже, како је она изгледала! Хода по граду, а од стида ништа не види; скоро о свакога се очеше, сваки је гурне од себе, а она не уме рећи: „Зашто?“

Видеше је грађани и стадоше јој се ругати свакојаким речима. А она, нема — у земљу да пропадне.

Почеше пружати прсте на њу, па чу и то где јој довикнуше: „Ако си пут помела, свињац нам је празан.“

И на то се стадоше још подругљивије отимати, ко ће пре да је тамо допрати.

„Ја ћу!“ вели један.

„Немој ти!“ каже други. „Ја боље умем. Она мене

познаје а себе не! Ја сам јој, чини ми се, неки род, истина далек али тек род!“ И сви тако редом, па већ да је изиђе, а она на то изусти само: „Иа —“ и ућута, па што се сви скупа насмејаше.

Ишла је подуже по граду, па помела пут, а хтела би да се уклони одатле, јер јој беше досадно. „Покажите ми пут, хоћу да се пратим!“ А они, ти грађани, од бесноће дадоше јој слепца да је из града изведе. И опет нова пруга, нов јад и нов срам!

А како је мислила кад је у град полазила! „Отићи ћу у град, да се чему поучим, да више не будем овако проста; а када се врнем, бићу за цело нешто више него сада!“ Преварила се, јадница!

Нема јој спаса; утече од слепца и пође у село.

На истоме месту, на коме и први пут, сусрете се са Просвећеношћу.

„Ну, враћаш се из села, па како тамо?“ упита је Простота помно.

„Та свакојако! Или пријаље — никако! Глуши су до зла Богз! Простота их је затуцала толико, да не знају ни „ба!“ рећи. А ти из града, је ли?“

„Да, управо отуда!“

„Па како је тамо?“

„Насела сам, ето ти! Исмејаше ме, пљуташе ми се, да не могох ни славе дићи од њихових безочних напада. Њих је њихова Просвећеност напунила толико, да све што је просто и из народа презиру, а себе међу тим веома цене и уздижу. Зато сам пошла опет у село: мени је тамо најбоље!“

„А мени опет у граду!“ каже Просвећеност, па се и по други пут растадоше, не познавши једна другу, али зато једна о другој истину изнеше.

То је било пре неколико тасућа година; али да се нешто и даље њих две сусретну, могле би и опет наставити исти разговор, а не знам да ли би та исто онако и завршиле....

ЛЕПА ВАНДА

У сјајном двору Краповске хлоја
Весеље бујно. И поноћ тиха
На слатког сања често се креша,
На опет тишу сањано пиха.
Час куће звоно, час клик се диже,
А час се песма за космом пиже.

Вртеси ври из Пољске славе
Кнеоу су гости. А уз њих тако
Властелу госпи лепотом равне
Мајскоме дану, ал' себи сако.
Изиђа као пред мала бритва
Надалеко цвећа рашута китка.

Ал' к'о што с рујном залуд се мери
Сво дивно цвеће што поље носе,
Тако и Ванда, краљева кћери,
Надмаша редом сво друге госпе;
И пред њом чари губе се пи'но
К'о јасне звезде кад зора сипо,

Посадиште је. Њих хлоја бела
Скупила се коса подобна злату,
Коврџа две, три дебеле врх чела,
А две, три хлоје по лежном крилу;
А све со скупа пиле и гиба
К'о хитра вила кад ветар вибо.

К'о осних пежни пролећа млада
Лице је њено, а крвко њега
К'о рудни прачак кад јутром хлади
И зора грудну влажношћу спета,
Тако се румен разлива, гори,
К'о да је сад бан волудња створи.

Ах, на те очи! К'о поноћ врачна
Тако су хрне, страшно к'о ноћ'о!
Ил' вије, пије, ил сметовст врачна
Најдевније дана не сиђа тано,
Ил' нек их тада к'о с' нада свело:
Да пеке гледе у сукоб врело....

И реч усклика и поноћ ноћа,
И звек се ори и песме заупи,
Ал' све сад кресте. И Ванда лева
Подиже хуву у белој руци,
Замра осмех на лицу њеву,
А с малих уста жубор се хрену:

„Господо,“ рече, „ја знадем добро
„Да од вас сваки леготу кени,
„А да је много и добар добр'о
„И на том пољу знано је моје,
„А знам још и то, да с' пеки броје:
„У нечно родске лепоте моје.

„Да, сво то знадем. Ал' вваки сиде
„За само здравље пајсу томе,
„Који ми додоп доказа даде
„Кол'ко је жени отарап вноме.
„Познаће се, дакле, Ванда кас зове:
„Који је вредан здравицо ово.“

И јошту грохот на оџу пазу,
Заклопаше се све госте редом,
Ал' много од вих за јелу пазу
Љубпе врвеи с погледи редом;
А мужи стали збуђени, пеки,
Само пи уздах из груди стреми.

Ватеси јој Кански пристуни први
И главу хоно во другоју селу.
Ово је ватеси славни во крви,
С богатства вићеп, ал' и во делу.
Он злеп-оретеп са крста свима
И даље у вис на доласи свима.

А затим поче: „Јоп у то доба
„Кад су се клели затеси знани,
„Да ће пред лицем Христова гроба
„Пролити крвцу Арапа врани,
„И једап предак из доча моја,
„Крсту се с вима за славу Боја.

„То беше ватеп чувен у свему:
„Мпопца снажних, а срца чвдо,
„Копље је било играчка њему.
„А дуга борба забава вила;
„Где год је дошо чивалво чуда,
„И слава беше уз њега свуда.

„Ал' кад он пазад у јутоја боју
„Истуче Сиоп из адске власти,
„Готеред, краљ свети, вред личпост своју
„Пожа га гада са пуно части.
„Јунаку грешпом пе груди каде
„И крстеп овај с руке му даде....

„Кнегиво дева, од тога чина
„Много је дала, женска жесто,
„Ал' овај крстеп с ока па спна
„У дому моме чувап је строго,

»За кругу нико жив'о та не би, —
»Аз' ја ти сада жртујем тобі.«

И Кавски жича из кора трже
И струја крстен у бесу пахом;
Отуђено злато кроз кровор врже,
А кућу пису баштини прахом.
»У тоје здравље, најлепша жено!«
И всем кућу у здравље жено.

Настаде плесак, заглекта свако,
Аз' уста Ејелски, вознета чаша,
Пред Вождом он се поклони лако
И две, три речи тихо јој каза.
Њу обас пламен, а глед се скрс'о,
Аз' потом главом махну му брзо.

И тад на ужас госпође многог
Ијелски јој руку полугледом тиче,
И пред њу клече и с једне ногу
Цвекну малу кажаљно свачо, —
(Ах, што то беше вожњка мала,
Аз' њиното речи, глагол је хвала!)

И затим пису рукошни кажем
Цвекоју ону и овог кључе:
»Богато дивна, не могу иноме,
»Онима ти здравља,« тако јој рече.
И исна њино у једном трену,
И патраг врати цвекоју њену.

И овог плеска.... Аз' за све време
Витез је једак у страши њу'о.
То беше Клецких. Усне му неме,
Аз' му је срце патнао луто.
Наслоњен на зид он мак'о с' вије,
К'о пламен стоји и удах крије.

Аз' Ваида гледи, што нокот тражи,
Пролети друштво и всега свани.
»Штa,« рече, »вике, од моје драги
»Зар су ти јачи у срцу мрази?
»Из' ти се дело од кронца беји,
»Из' писи вредна свакога твоји'?«

Клецки се врену. И тајних страхом
У њеку срце задрхта вредо,
К'о тужни листак вред зимним дахом;
А сок му паде на бледо чело.
»Не суди тако,« кроз уна затим,
»Бог ми је сведок колико патим:

»Ја никим, платих, девојко драга,
»Аз' сво су речи пред тобом жртве;
»А писам бегот, нит' имам блага
»Да тебе вредне принесем жртве;
»Срце, што дуби, то ми је снега, —
»Аз' ја ти, ово, дајем и њега.«

И пача с' жаши, кирка и лопа,
Само се очи кроз тугу свеше;
Аз једак јаук и вриска једна,
И лена Ваида вред њега беше;
Одби му руку са мачем голим
И рече: »Стани, сада те волим.«

М. Ј. Милојевић.

ДОКТОРОВ БОЖИЋ

— *А. Хеденстјерн* —

Божић! Сад и некад! Каква разлика.

Али требало би да је сада много срећнији. Он је сад узвишен над глупим њиханьем и ограниченим видиком.

Тамо где му је био родитељски дом, у средини борова и јела, у уским просторима цигланих зидова — гледао је он на живот и на све друге ствари очима других људи, докле не постаде и он старији: човек од већ двадесет година! Он је пређе гледао очима очевим, очима материним, очима старе тетка-Ане, очима наставника домаћих и школских. Каква спешњеност, каква тамница за душу!

Па ипак није била баш тако описна та тамница на обали покривеној фјордовским ледом, осветљена зрацима децембарског сунца, са својим белим заспорима, са сивим димом што се високо извија из димњака, са блиставим редом малених оконаних прозора....

На стари капетан, докторов отац, који још у својој седамдесетој години иде сигурно по степеницама, ни стара капетанида, која за време рада баца својим добрим, тихим и љубазну пуним очима узнемирене и сетне погледе кроз окна на кућни улаз, — не изгледаху ни најмање као немилосни тамнични стражари.

Али доктору, који брже одмицаше са степеницама, у огртачу и дабровској шубари, беше овако сигурно боље. Чудновато, али му окови ипак не беху несносни довде их носиаше. Поред све своје нашности он је био веома срећан. Може бити чак и срећнији него ли што је сад.... Да, срећнији! Тек доцније, ступивши у универзитет, у ту „слободу духа“, у круг холих душа, он је дубоко осетио своје понижење.

За срећу своју он је ступио у универзитет још доста рано да би могао празнити бокале и лупати пуши са осталим „пуполетним“ питомима духа који једу хлеб својих отаца а у слободним часовима скидају и Бога и престола, одричу везе према родитељима и дечју послушност, исмејавају се над љубављу оних супруга који, своје среће ради, осећају потребу да им свештеник благослови брак.

Да, било је потребно и слободно дисати! Изгледало му је као да се ослобођао досадне стеге и као да се заиста угојним, широким огртачем. Истина, из почетка беше му као похађање у њему.... За дивно је чудо, што је ипак осећао како му је било топло крај оних старачких срдаца који би хтели у своме егојизму и деспотизму да ги целог његова века држе у ропству. А када су младе, слободоумне девојке кратких коса са својим другарски и скоро у заштитном тону говориле с њима о слободи избора, о нравственисти и старим предрасудама, то би му се тада између њега и таких девојака увек јављало пријатно тихог и детињског лишца које му је изгледало тако чедно, сетно и задивљено. То је била мала Јулија, кћи пастора у његову завичају, његова другарица из игранья, а о којој је знао да га воли и како му она никад ни једне речи не спомену о том. —

За тим је била сваћа с оцем. У новинама беше штампано како је доктор Барк на једној прослави држао говор у част младог, веома даровитог писца којему изјави захвалност „омладине“ за његове оштроумне, неустрашне нападе на предрасуде и опскурантизам. Из реферата о његову говору видео је капетан, да су те предрасуде и тај опскурантизам баш оно што је он више свега ценио у животу, — те због тога и дође доцније, да доктор за три године не пређе преко очева прага.

Али му је ове године пред Божић писала мати: „Дођи нам, Густаве“, молила је она: „отац је већ стар, а писам више ни ја снежа као што сам била. Драго чедо, зар баш хоћеш да ти родитељи умру а да те не пригрле на своје груди? Буди попустљив и нежан према своме старом оцу. Хоћеш?“

И тако о Бадњем Дану дође кући.

На широким степеницама стојао је капетан Барк тако право и чврсто, исто као кад се оно последњи пут опраштао од својих драгих морнара. Али и сада, исто као

и онда, глас му је дрхтао, и орце му снажно закуца кад рашири своје руке и рече: „Здраво, Густаве! Да ли неш моћи издржати коју недељу дана код нас страдања? Давно је, мали мој, од како ниси јео у својој кући божићног колача.“ Мати ништа не рече, али кроз сузне бобрљ на њезину старачком лицу као да прође зрак светлости, нарочито још кад у нежном прилику материнске љубави стеже јединца на своје срце.

Наступи вече. Није било ни једне речи о догађајима између ова и сина. Сина је само љубав дочекивала куда год би се окренуо. Она је сијала испод густих очевих обрва исто као год и у нежном и милом материну осмеху. Чак и перне старе слуге сијаху од радости што им је опет дошао г. доктор. А када изађе у двориште да гледа како вранци траже зрневља у сноповима сламе, стари Каро затресе својим ланцем, подиже се на задње шапе и радосним лајањем јављаше да се и он добро сећа свога господина који је увек имао и лепих речи и нежности за свог старог пријатеља и љубимца, кад год би пролазио поред штенаре.

После тога прође му капетан, удара га по плећима и рече: „Густаве, не мисли да је детињарија твоје старе матере, јер и мени се баш хоће да опремимо јелку онако као некада, докле си још мален био. Јелка је већ у спремишту.... Ја, Густаве, хоћеш ли да је окитимо као пре?“

Он је, збиља, и сам то желео. Чудновато је, али ова „замница“, кућа родитељска, не изгледаше му тако тесна као некад. Можда се количином и раширила од како је отишао из ње.

Осветлише јелку. Густав седе за бадњиданским столом Сећаше бацаху светлост на старце: мати је неуморно вадила све што је било најлепше, а отац је полако, дубоко и достојанствено изговарао димове из usne луле што му је као божићни поклон донесе син. Дим из ње није био ни издалека онако пријатан као из оне старе испушене луле, која је била у предсобљу на полици, али он ту непријатност није ником показивао. Шта више изгледаше је као да је капетан баш слепим задовољан.

А кад отац и Густав легоше да спавају, мати је била још неко време зауста око успремања и склањања разних слатких и сланарије. За тим је полако, полако отворила врата од Густавове собе. Он још не беше заспао, те је пођеда својим крупним очима:

— Мама!

— Хвала ти, чедо, што си дошао! Да знаш само како нам је ре било дуго и досадно Бадње Вече.

— Ја сам често мислио о вама.

— Знам, Густаве. Везе између деце и родитеља увек су снажне; и свет и људи и нови утисци треба дуго и дуго да трају и да утичу да би их могли и раскинути. Милостиви Бог нека те чува, Густаве. Лака ти ноћ у твојој родитељској кући.

Дуго још није могао Густав заспати. Шта ли му сада друштво ради? Да, сигурно су се договорили да се у овом досадном вечеру искупе код Јована Блума у Железничкој улици, јер су све каване затворене.

У три сата пред зору већ је почело кретање у кући. Капетан Бирк још од пете године свога живота није пропуштао ни једну Божићну Службу, па не хтеде ни овог пута. Узеде свећу са свога стола и изађе у предсобље.

— Куда ћеш, оџика?

— Идем да пробудим Густава и да га питам, хоће ли и он с нама.

— Немој, остави га да још спава. Знаш хоћу да верујем, да би и он с нама пошао, само кад не би спавао. Тешко би му било кад би нас одбио.

Капетан остави свећу, загрли старицу и са пуно љубави погледа јој у очи: „Ми јадни и слаби родитељи!“

Када свеноше пролазећи мимо прозор завештане праоронидима, доктор се пробуди. Да, они ће сад у цркву. За што не пробудише и њега? Ово, истину рећи, боље су и учинили што га оставише на миру; њему је драже што је остао код куће.

Ах! у самој ствари давно је већ како није био на Божићној Служби. Ово, за шега и нема смисла ни та служба ни оно ужасно сељачко певање; па ипак не би баш било рђаво кад би се мало освежио у ђутурном ваздуху, јер му се и тако не спава.

Скочи са постеље и обуче се. Мислио је да је њихов стари коњ још у штали. Ако пожури, можда неће одоцнити. Од куд му сад та глупост? А за што не би остао у топлој постељи? Шта ли би само рекао Јован Блум кад би га сад видео?

И доиста, стари коњ био је у штали а такође и мале саонице. Стари слуга моможе доктору, те брзо упрегоше коња, а одмах за тим и доктор оде.

Да ли се још сећаш цркве на брежуљку у своме завичају пред освитак Божића? Између снежаног дрвећа сија се она и пред истоком и пред западом, напоминућући својим истоком рођај онога сунца које се у сјају Исусову распростре по свему свету, напоминућући својим западом вечерњи час нашега живота, када се спремамо да уђемо у отворена гробна врата, да после тога хита по праху нашем у нову цркву колено жудно светлости, мира и песме свечане.

По цркви је трептала светлост са упаљених свећа. Стари сељани, погурени од терета многих година и тешка пословала, пуни бора што их невола избразда; спроте сељанке које се целе године мучише крај својега посла; јако одрасла спротињска деца светлих зјаси и плавих очица.... све је то седело са изразом чисте побожности и мира душевног. Изгледало је као да је божићни њихов махањем крила својих за часак уклонио од њих неволе из њихова живота и бриге из њихових срдаца.

Доктор се попе на хор. Погледа му је лутао доле по храму. Ено са свим напред деда отац шегов наједно са старим попом. Како су му обојеле косе кад се гледају одавде, од горе! Да ли су од бриге за једницом сином такве постале? А тамо, са друге стране од уласка, погнула се мати шегова и тихо се моли. Како је већ покривено борима и како је постарело њезино мило лице! Да ли није те браће завлачило једну по једну дете њезино? — А поред матере стоји Јулија, другарица шегова из игралиа и пролећног доба земаљског живота, девојка чедних и чистих погледа и отвореног високог чела. Али око лепих јој усница видело се неколико оштрих брижних црта. Да ли те црте не постадоше од мисли и бриге што још ваздa лута њезин другар из детињства?...

Заори се песма и забрујн у црквици:

„Данас нам се Исус роба....“

Како заноћљиви звуци! Ана ти си, учо, прави вртуоз! Или то је може бити због тога само што се твој глас тако дивно слаже са осећајем што нам је сад у грудима?

Два женска срца, једно старо а друго младо, као да хоћаху искочити из грудн. Старо је молило Сина Свете Деве да јој врати неискварано милост сина, да га избави и изведе из мрежа безверја, бесбожности и холости; а младо је тужило на другом из детињства, јер му тај друг беше дража од света на свету!

У један мах окрете се и погледаше на хор — на њему је био Густав и гледао је у њих као да би их хтео погледом обухватити, загрлити и на срце притиснути, да су му све доле му теку оне суше по успаничним образима.

Задрхташе обе женске од сувише радости. Старица се сети дана када јој Бог подари сина који мален и не-

моћан лежаше на њезином грудма, на јој се учини да га је и опет добила као најлепши и најмилији божићни поклон од Онога који многима и многима замењује и оца и матер. А млада девојка угледа сред мраза и снега дивне руже животног пролећа, на весело климну лепушкастом главом.

Оба она срца, и старо и младо, најпоше се у молитви Сину Божјем што лежаше на слами у јаслама, и слише се у дубоки уздах:

Благословен да си, дивни часе јутарњи; нека би Бог дао да будеш и почетак новог дугог живота пуног мира и љубави! — *а.*

НЕКОЛИКЕ МИСЛИ О ТУРГЕЊЕВУ

— П. Ј. ОДАВИЋ —

О Тургењеву, том великом песнику човекове душе, писано је доста и у Русији, отаџбини његовој, а и у Француској. Како је проучавао душу човекову, он и није могао бити само Рус и само руски, но је био песник читавога рода људског, и као такав припадао је читавом човечанству. Ко год је читао његове приповетке морао је приметити, да су његови јунаци били Руси само по имену

Манастир Бања код Приједора.

МОЈА СУДБИНА

(ШАХ АЗИС)

Жељен страсно да зло избављења,
У песми вибам порок божјих људи
И злад отварам.... Ах! у истој песми
И љубим песми ко два својех груди.

Преда мном стоји трговац стари,
Њиме цели злобно ми се руга;
Душмана златих срећао сам јахда,
Ал' на тој стази ја не срећох друга.

На опет сиоло ја у накрај крајем:
Оре се поље — нико се не боји, —
Готов да гинем за узоре свете
За хвалиш Бога и — душмане своје!

Р.

и средини у којој су живели, иначе да су пре пре свега, и на првом месту, били људи. Као пролог и великог песника, њега није занимало, нити је привлачило нажљу духа његова, ништа савремено на локално. Он је, стављајући у ма какву средину свог јунака, гледао у њему само и једино човека са оним страстима, оним болом и меланхолијом, оним страхом од смрти и празности што су од пекони потресали и мучили човека. На кад се то зна, а зна се да су у таквом летом схватању природе човекове написани и Хамлет, и Фауст, и Манфред и још много других најлепших поетских дела у светској литератури, онда се тек може видети колико су писци и незналачка мишљења неких критичара који Тургењеву замерају тај његов космополитизам. „Он средину није студирао“ веле они: „он се на њу није ни обраћао; оне ситнице свакидашњег, стварног живота са његовим националним и социјалним одликама, као да нису ни постојале за њега, а међутим баш оне са средином најпише објашњавају човека.“

Којешта! Зар је у слици оквир главно? Зар се човек који промени средину и сам промени? Зар не остаје један и исти, кад њега нема ствар главу са истим мозгом и истим њушгама по њему?

У стварн пак, кад критичари то вело, они се, без сумње, сете Золе и његове школе натуралиста, а можда се по неко од њих сети и Хиполита Тена.

Они тако мисле и у незнању своме не виде колико самим таквим мишљењем губе и себе осуђују. Зар је фотографија то исто што и вештина сликарства? Зар је оно детаљно описивање и најодвратнијих ствари у животу појења, и зар је оно у стању да буди заспале осећаје у читаоца и пуни му груди оном племенитом чежњом за све што је добро и узвишено? Па онда, зар ће се читалац прошав кроз такав пургаторијум осећати чистији и бољи?

Јер бадава, ма како се год узело, све лепе вештине, и не водећи рачуна о циљу, имају свој циљ, а то је опламењавање животиње у човеку. А како ће онај вештак постићи тај циљ, износећи читаоцу слике неморала и пријавеки, и них, т. ј. *такве слике*, узимајући као главни предмет свога рада, то, мислимо, није тешко погодити. Ми мислимо, шта више, да оно и није вештак који пред мет свога рада види само у његову спољашњем облику, дакле исто онако као што га види и најобичнији човек, и као такнор, дакле, представи га без икакве идеје.

Многа су писца узимала и узимају за предмет свога рада неморал, који је у сваком другшту исто тако обична појава, као тод што је и свакидашњи хлеб; али само с тога, што су неки од њих у таквим субјектима својим гледали оне црте општег, вековног греха у којем се човек и паја и умире, успели су да и од таквих предмета створе вештачка дела која читаоце потресају. Докле над једне Ане и једне Мадам Бовари само још више подстрекава бестијалност у човеку, дотле над једне Маргарете и једне Ане Карењи буде саучешће, дакле буде узвишен осећај.

Ми овде не мислимо да позивачимо нарследу између натурализма, с једне, и овог чистог, ако се може рећи, реализог идеализма, којега је представник Тургењев, с друге стране. Не, ми то остављамо познаницима од себе. Тек нико не може спорити, да је правац Тургењева реализгчки. Само се он разликује од других у томе, што је сав прожмам оном дубоком појезијом живота човековога, коју дише, као што је његова, осећај и у најобичнијим моментима и срединама.

Мене као читаоца може најшше да потресе, кад у приповетци каквој осетим, колико и у моме животу, у животу једног најобичнијег грађанина, о којем нико осим можда два, три комшије, не зна ни да постоји на овом свету, кад желим осетим, да и у моме таквом животу има нечега узвишеног, неке појезије која је силна и бескрајна као и вечност што је, а коју ја, као човек набиљше душе и осећаја, писам ни назирао.

Ето, то мене као обична читаоца потреса; то ме некако дигне и учини да видим и преко свога плота, и прозрем кроз страшну маглу која обавија живот свакога од нас од колевке па до гроба, а која, на жалост, као да је једна стварна.

С тога се не можемо довољно начудити, кад видимо толико и вештака и филозофа који радницима на њиву дене кваженности препоручују детаљно студирање обичаја, средине, расе, момента, дакле свега доклалног, као да ми, хтели не хтели, још од рођења свога не посимо на себи печат и своје расе и своје средине.

Зар они не виде да се такви радови преживљују од данас до сутра, да су ефемерни; јер немају потребне снаге ни живота да дуже трају.

У колико је предмет рада неког вештака доклалнијег значаја, у толико је ограниченији; та за име Бога, то је тако проста истина.

Шта се, на пример, може тиче: како су под Бурбонима, у извесном историјском добу, живели чланови какве буржоаске породице, и какве су назоре имали у погледу вере, морала, друштва, едукације, естетичког и физичког уживања, и какве везе има све то са појезијом једном и нераздељивом, вечном и бескрајном као што је и пантеистички Бог!?

Устреба ли ми баш да знам и те стране каквога друштва из каквог доба, да ћу за то тражити нарочите студије: моралне, социјалне, религиозне, естетичке, и из њих ћу то најбоље видети. А све те студије и специјална радова немају никакве везе ни са појезијом, нити у опште са лепим вештинама.

Једини материјал који су прави песници и у опште вештаци сматрали за заслужан предмет свога рада, биле су оне опште одлике великих страсти и осећаја који су красили људе у историјском добу. Шта више, као да је њиховим супгилним, савршенијим природама било немогуће, можда чак било одратно, да мисле и на савремена и локална питања. Зато нас и потресају радови великих вештака, јер у свакоме од њих има и нечега лично њиног: крви нашега срца.

Кад вештак неки учини радом својим, да сваки од нас разуме зашто живи; кад сваки, бацивши погледу у нему прошлост, види да и његов живот ма какав да је, без обзора дакле на ово мизерно класификовање што друштво само ради, — може да има тако узвишен циљ, онда се у душама нашим ноћне да бистри и освежава. Нека дотле несесвана снага обујми нам груди. А кад год се то деси, знаћи да се осетио прст правог божјег извођачина.

И *ето*, то су разлози са којих мислимо, да је Тургењев не велики но један од највећих песника свога доба.

Узмите да читате ма који од његових приповедака, одмах ћете приметити да вас ноћне обузимати некаква пријатна мирноћа и сталоженост. Оне обичне нерзовности ваше подсреване свакодневним, разноврсним ситницама, нестане, као да је неко руком однео, и као прву последицу тога осетите неко задовољство. Једним покретом руке своје песник вас је, изнесена вам догађаје обичног, стварног живота, ставио у сасвим нови свет мисли и осећаја.

Са очиј ваших спадне као застор неки и, она иста средина у којој живите и крећете се, ваши познаници и пријатељи, па и сами ви и ваша прошлост, представе вам се као нешто ново. Потом они пуни осећаји задовољства појачају, и у један мах осетите, како вам се ене баће обрело у неку, ако се може рећи, идеалну равноћеку.

Као никада, живот вам се од једном представи као неко несебично добро. Оне лепе слике што сте некада у моментима несреће, узгужености и меланхолије гледали и које су вам живот помрачавале и чиниле га несрећном над несрећама — избледе у вашој машти и нестане их. Обујми вас нека свежина и енергија, и ви би да живите, да се борите, па баш и самој смрти да у очи гледате.

Ето то, то је она сила праве песничке речи и песничког осећаја. И за то мислимо, као год што се оно рекло за Исуса *Ecce homo*, за Тургењева се може рећи: *Ecce poeta*.

Пред нама је један од његових омањих радова, а тај рад и био је управо урок овим неколиким мислима. То је она прича, што је на српски пребеђена под именом *Доњих земаљских човека*. На пољу је хладно, пада снег, ми седимо у соби крај топле пећи и читамо.

Сви који су писали о Тургењеву несумњано су ту његову причу сматрали у поређењу осталих радова његових. Међутим, како силна појезија биће на сваке страначе и тога рада његова!

Као некаква бујна река одмах, од почетка, креће вас песник у онај бескрајни и несхватни свет душе и осећаја човекових. Још нисте добро ни крочили ногом, а

пред вас се обре страшна слика смрти, да вас прати све тамо до краја, баш као што вас и у животу прати. Пред вама се нижу слике за сликама које стоје у органској вези, а које све скупа представљају историју једнога срца, која гласи:

Био тако један младић који је безгранично волео једну девојку, а која, изгледало је, њега такође воли или ће га волети. Али пре но што су се изјаснили једно другом, дође у њихово место млад један и врло леп велики господин који се из нечистих намера загледа у девојку, обећа јој да ће је узети за жену, и пошто је на тај начин превари, напусти је и за увек оде из њихова

Мадона. Слика *Рафаел.*

места. То упропасти младића. После тога изгледало му је као да га је неко гурнуо са каквог високог места у понор. Пад је био страшан и није дуго трајао; али је он у њему читаву вечност преживео. Видео је да га је напустило све; да није било ни једне једине душе која би због тога заплакала за њим, и као мора притискивала га је тешка туга, и крхала га мисао, да је он човек који се није требало ни рађати. Он вам то истина не прича плачним гласом, на протин, по начину причања његова изгледа, као да се помирио са својом судбином, али баш зато и морао му је бол бити бескрајан. А помислите само како ужасни моменти морају то бити за човека интелигентна и осетљива.

У нас је Тургењев великим делом преведен. Преведена су му сва већа дела: *Рубин, Дим, Оцеви и деца, Новина, Племићско гнездо*, а преведен је и велики део његових новела које савршенством својих форама и ретким поетским консепцијама, не само да достижу већа његова дела, но по нека их од њих и надмашују. Овде мислимо на *Пролетње вале, Ачушку, Фауста, Три сусрета....* Ако је музика најсавршенија вештина, онда се те новеле његове могу упоредити само са каквим симфонијама.

Зато не можемо довољно да препоручимо, нарочито нашем женском свету, радове Тургењева. Читати Тургењева, заћи по овом свету, по овој долини плача у пратњи његова духа, значи: од многих путова што стоје пред човеком, ићи оним којим се с најмање потреса корача к смрти, и постизава онај потребан мир и задовољство који су крајња мета целокупног људског рада.

ФЕДОРА

од

АЛФОНЗА ДОДЕА

III.

(сврштак)

Кад је изишао, пред црквом није било никога. Стајала су само још запрегнута кола, готова за полазак, из којих је изнемогло кљусе покушавало да дохвати ониже гране с дрвећа. Над мирним крајем лагано изумираху последњи звуци звона. Овда онда на то одговараше потмула грмљавина. Без сумње боље би било да је ди Брео чекао док прође олуја која тек што није настала како се дало познати по страшној оморини, по непомичности и немом очекивању целе природе. Али њему је изгледало немогућно да остане ма и који тренутак још у овом ужасном Висуу, да можда чује још какву нову лагу. Он удари путем право пред њим и за час се нађе у пољима, чудећи се што не види ону огромну раван којом га је довео Вељон. На место тога удубљени путеви, јаруге засађене дрвећем.... Иза њега чула се шкрипа осовина и старих точкова: то су била последња кола сапрошлог сабора. Он застаде да упита за пут у Живизи.

— Баш је иза ваших леђа, рече му стари каботен испод арњева својих тешких кола.

Био је то овај исти који је мало час, крај келнераја давао свом колеги тако смишљене савете о употреби еполета.

Велика, риђа девојка, промукла гласа, правилних и сурових црта, у сукњи и рекли, ногу босих и прашљивих као да су посуте врућим пепелом, седела је крај њега и наже се да види с ким то говори њен отац или њен муж, можда и обоје:

— Ако Господин жели може с нама, рече она заповедничким гласом док су радознала лица провиривала кроз прозорчиће на колима, ми ћемо скрепути за Меснил, а њега ћемо оставити на његову путу.... То ће бити боље и краће него свако објашњење нарочито пред овом олујом.

Наједанпут грмљавина поста силнија тако да се земља затресе као кожа на добошу те то примора ди Бреа да прими понуду ових сиротих људи који су били горди што могу да заклоне једног Парижанина који је дошао, како су мислили, на пратњу глумици. Он се као зачуди:

— Глумица?

— И још каква славна, рече с поносом стари, који је био шаптач у Перпињанској касини.... Лујза Федора, чланица Француске Комедије. Она је умрла овде код једног бележника.

Пролазили су поред високих, дрвених, обојених врата, широм отворених, пред којима су била два велика тиса чије су се гране вукле по земљи.

— Ево нас управо код гробља, промрмља каботен. Сад ће баш да је спусте у породичну гробницу.... нагните се, видите.

И држаљем свога бича показивао је како се на крај дугачке алеје са зеленим шимширом и белим камењем гомила црног одела и непокривених глава клања пред маленом капелом од лажног мозаика и с обојеним прозорима. Па док се његов коњ пео лагано уз брежуљак дуж малтерисана зида, он додаде:

— То је најлепши гроб у овом крају, одавде до Корбеља нема богатијега.

Велика девојка грубо га прекиде својим истрошеним, рапавим гласом:

— Инак ја не бих волела да су ме ту сахранили место моје другарице. Ко ће овде да јој дође, ко ће икад помислити да је она овде, ко ће је поздравити пролазећи мимо, ко ће јој донети киту цвећа, оно цвеће за два суа које би у Паризу, са својим именом урезаним у камен, увек имала?... А да и не рачунам што ће у Висуу — под ватреним обрвама гитаниним засјаше две жеранице — једнога дана имати у друштву своју сестру, а то је ђаволски гадна жена.

— Доиста? запита ди Брео тоном тобож индиферентним, зар одиста држите да је тако неваљала?

А старац ће на то стиснутих усана;

— Свега сам је једном видео, али то је доста. Помислите, Господине, да ове године....

Кола су се и даље тешко пела поред зида од гробља, из кога се чуо безбојан, службен, глас који је некако нескладно одјекивао у немој пољској тишини. Ди Брео је био сувише далеко да би чуо красан панегирик што га је овај глас без сумње говорио, ове фразе што их је он навијао на каквом старом, сјајном мотовилу; али га је овај погребни глас опомињао на Деваренове декламације, с његовим стаклетом апсинта у руци, и она наивна поверљива саопштења која му је овај шаптао на ухо почеше да му стежу срце доказујући му колико је било истинито све оно што је причао пијаница.

— ... Ове смо године, на овдашњем сабору, давали *Али Бабу* и *Геновеву од Брабанта* у корист Г-ђе Диего коју сад гледате. У недељу после подне ишли смо обоје, као што је обичај, да понудимо познатијим личностима у вароши програме и карте за представу. Код бележника затекосмо Госпође на тераси, накрај врта, и од прве речи познао сам да је све узалуд, да нема никакве наде. Тада из велике фотеље болесничине — после три дана она је умрла — диже се њена мала глава, не већа од песнице, сасвим упала, и јако промењена откако сам је видео у Перпињану, и рече: „Узми, Марија.... узми....“ Само то, али тако добрим и умиљатим гласом да се мала и ја нисмо могли уздржати од суза.... Ах! та Федора, како да не плачу гледаоци кад чују такав глас.... Али бележникову жену није то дирало. Она се окрете као да ју је мушица печила па ће јој пребацити: „Шта, да ти немаш и сувише својих пара.“ И у исто време, својим нам је сунцобраном показивала: „Врата су онамо.... хајд....“

— Ах, како би и она, веселница, радо пошла с нама, упаде риђокоса с прашљивим ногама и поабаним хаљинама....

Попеше се на брдо, и кола пођоше уским путем преко поља где је једва било места за точкове, и после неколико минута трускања зауставише се на раскршћу више путева од којих је онај најшири и најправији ишао у Живизи.

— Продужите ли овим кораком, стићи ћете пре олује.... добаци стари бохемац ди Бреу који је хитао, готово трчао, само да једном буде сам и да не слуша више

Арнаути пласкаши. Слово Р. Стоковца.

причу о таком свршетку њезина живота, који му је раздирао срце и није му давао мира.

Ах! да, сад је имао доказ.... због њега је Луја дошла својој сестри, због њега би ту претрпела хиљаду смрти, у нади да ће га једном видети; али је ли то било могућно? зар није било измену њих све свршено, све раскинуто одавно и за увек? Узалуд је он тражио, савест му није пребацивала ни за што.

Премишљајући тако и гледајући преда се, би наједанпут изненађен како се предео промени за неколико часова. Кад је пошао с Вељоном, ту се пружала непрегледна јужњачка равница, која се сијала и треперила под жарким сунчевим зрацима, сва зајарена од страшне жеге; сада под овим истим небом, само стуштеним и као спуштеним, решица у жутим леђима, зелена поља са цвећем, ружичасте пруге детелине, све се невако чудновато сијало. Цео видик изгледао је осветљен одо, као какав крај на северу, али летњем северу, пред буру, узрујаном, загушљивом, кад се ништа не креће, ниједно птичје перо. ниједан овсени клас. На једанпут далеко, врло далеко, на крај једнога поља које су косачи журили да покосе пре олује, блесну коса под зраком белога сунца који је дозлаио иза њега, одо, с муком пробивши се кроз два густа облака, баш изнад гробља, чији се бели зид опрталао на хоризонту.

Казивши последње збогом оној која је ту спавала он ноће, а онај изгубљени зрак сунца на заходу као што је додирнуо челик удаљене косе, потражио је и изазвао у далеком пиљењу, пре девет или десет година, слично њу температуре а и његовом душевном изненађењу овог чудноватога дана, успомену на први сусрет с Федором, једног летњег дана после подне. Те је било у једном отменом друштву, на једној *garden-party* у енглеском посланству. Тек је била рецитовала *Сестовану код Те-резе* оним својим дирљивим, мало потмулим гласом, оним дедикативним заносом целога свога бића..... „Изведите ме на поље, умирем....“ рече она ди Бреу не гледајући га, и прошавши кроз низ раскошних салона у боргеској палати где се у сјају великих огледала преплазила дражесна слика лепе Паулине, најпоше се на крај врта баш уза саму решетку, која је с густим заштором од раскошног бршљана одвајала врт од вазда чаробних јелисејских поља.

Јака грмљавина опомену га где је. Топао ветар који је мирисао на сумпор дизао је по путу ковитлаце прашине док је с краја недогледне равни јурно севајући жут облак, рашчупан и на крајевима искидан у сиве кишне млазове. Два бела голуба, једине птице у целом пространству, преграњени и раширених крила трудили су се да побегну пред буром. Готово одмах за тим пут се пред његовим ногама стаде оцкати крупним кавкицама, испрва ретким, потом све чешћим и убразнијим; најзад паста провали облака и све је до Жизиња, до у ноћ, гацао под потоком пламена и воде, клизајући се и клибајући по локвама, не видећи ништа, не осећајући ништа, наслепи само о свом животу са великом глупошћу и о оном што су они звали својим љубављу.

Ах, ова ништа жена коју су глупци тискали, којој је најнезнатнији штатист, најпрљавији старешина клике пришивао којекакве пргавштине, ова жена о којој су људи, дозавши после предстаке по своје љубавнице, имала право да кажу: „Луја је вечерас била бедна.“ „Где је Госпођа?“ У собн с директором или у својој гардероби слугиња улогу коју јој чита какав тада чувен писац. Како је бесњео и врвењео пред овим вратима; колико ли је мучних часова провео на дивану код улаза, у малом плавом салону где би чекао док је била на позорници. Из суседних гардероба нико није знао да је он ту. Онда су сви слушкиње, и мушки и женски чланови, облачећи се при отвореним вратима, додајући једно другим прсвеју или беле мааст, говорили слободно без жеширања, као да су сами. Дух целог ходника разлегало се неслано грохотно смејање, чуо се тамничи врло као што тороч служавке с војницима. А Луја је све то слушала, па је свакако и одговарала кад је била сама, јер је то био њезин свет, њезин живот. Срце би љубавниково плануло од гнушања при овој помисли. Каткада би, ватрогасцима и машинистима на подемех, силазно на позорницу, вукао се иза кулиса, блед и згрчен као писац какве драме на првој предстаки њеној, јер му је љубавница на позорници увек проузроковала исте болове. Он је осећао да је овде на сметњи, да је сметан. Али куд би? Играла је свако вече имала је пробе цео дан у позоришту; а да је остави у овом блату саму, да је пусти на волју, ах, он би полудео. А и она је желела да је он увек поред ње; старија од њега, она је била само у толико љубоморнија, па као она голубова што су мало час продетели пред самом буром, тако су се и они дуго волели за време грмљавине и пљара.

То је још било најлепше у њиној животу. Јест, оне ужасне сцене кад је љутина долазила до бесњења, до бојя, то је за њега више предмет него оно препевагање последњих година, оно кобно заглибљивање у каботенско блато, кад су га глумци звали „мој мали Франсоа“ а контролори „Господин Маркиз“ и кад су га сви сматрали већ мужем Федориним, великим купцем каната и удеоничарем у позоришту. Томе је он знао, клонио лагано, без страсти, без радости, слепом и кукавичком снагом навике, њеног смртног улупшавања, када најзад једнога дана у салону своје матере виде ону с којом ће уживати најлепше драги брачног живота, своју божанствену малу Шато Фреје....

IV.

Пошавши из вода да пешке пређе, јер га нису чекали, два три километра што су га раздвајали од куће, ди Брео се нађе на мрачном путу и под небом без облака на ком се гасио дан, док су кад и кад бледе муње, разиђући ћутљи хоризонат, показивале да је крај олују. Да би што пре стигао, ударио је мртвим путем који је био сав калаз и заратао у дивљу и још мокру траву. Затим пресече пут скрећући преко изораних и ширећих поља по којима олуја беше натомилала гомиле влажне и клизаве алге. Наједаиут, накрај једне ливе скоро пожете и пуне поде по којој су његове чизме гацале и упадале као у какву бару, дизао се на сумрачном хоризонту велики фабрички димњак, и после неколико тренутака Франсоа да Брео пипајући крај капије зпоше, радосно га траже.

Ах, како је сладак мирис лимуна после кише, на ово светло и чисто, изнова песком посуто двориште, пред старом, осветљеном, зградом у стилу Луја XV. После

оне таме на пољу, овде је било особито пријатно. Док је он прелазио перон, шалони се лагано отворише:

— Хајде брже.... ја сам код детета.

— Је ли му рђаво?

— Није.... ништа....

У материну mezza voce било је нечег тако меког, срећног да се он одмах умири.

Зауставивши се у предсобљу да свуче своје мокро одело и обућу сву у блату видео је осветљену трпезарију и на дивном и чистом чаршаву једно спрам другог постављено за двоје. Он се брзо попе уза степенице и после једне велике собе уђе у другу мању коју је осветљавала слаба плавичаста светлост ноћне лампе. И кроз трепераву звездану прашину у коју је све наоколо било потопљено, он се примаче постељици од отворена муселина поред које је стајала мати и нежно га дозивала....

По његову страсном заносу, по захвалној љубави у оном првом загрљају, по гушењу од јецања, од неисказаних признања, изгледало је према сажаљивом тону којим га је лагано тешила, да га је она разумела. Како је јадан пријатељ морао тешко провести овај дан! Како је тужно човеку кад види да га оставља неко кога је познавао... рекао би да нешто односе од њега сама.... Па ни она после подне није провела весело. Мала је плакала, била је у ватри.... затим пред вече грозница је пустила, образи су се опоравили и сада спава тако тихо, тако пријатно....

— Погледни само.

Мајка дигне завесу и док су њих двоје стајали нагнути над дететом чије је седефасто и кадивасто месо било нежније од најлепшег плода, док се њихов дах мешао с лаганим дрхтајем ових малених полуотворених усташца, муселинска се завеса лагано склони и својим лаким наборима обавије их све троје. Како је лепо, како је све остало далеко; какав покој души кад заборави на свет.

У. Петровић.

ВРХУНАЦ ТЕЛЕСНЕ СНАГЕ

НА ИЗМАКУ XIX. ВЕКА

— *С. Пашић* —

(СВРШЕТАК)

Млади Рус (сада у двадесет другој години), необично мускулозни, Ђорђе Хакеншмид избацује, али не у војничком ставу, него с великим савијањем тела у страну — *сто двадесет два и једну четвртину килограма*! То још нико, до њега, није учинио!

Хилендарска гарда.

У дизању терета на овај начин, али *обема рукама*, боре се о првенство Бечлија Тирк и Минхенац Бек. И као да ће Минхенац однети победу, јер је последљи пут подигао, *полагоно, сто тридесет и пет килограма!*

*

Ово су три главне радње у дизању терета. Да би се могло решити: *ко је, у оиште, најјачи атлет*, узима се још пет других радња; на се онда свих осам дизања сабирају. На тај начин као да ће Минхенац Бек бити најснажнији, т.ј. најиздр-

жљивији, атлет, јер је у осам радња подигао укупно: *шест стотина тридесет и пет килограма*. Али при свем том није могућно пресудити *ко је најснажнији*, јер у многим радњама и најснажнији уступа онима који су се у једноме начину више вежбали. Тако н. пр. Бек не може подићи једном руком колико Хакеншмид, а овај опет не може обема колико подижу Тирк и Бек.

*

Осим ових главних радња има у тешкој атлетици још много споредних. Тако н. пр.: дизање терета са земље *једним престом*, у чем је, до сада, најбољи успех постигао Минхенац *Ханс Штајрер*, подигавши једним престом са земље — *две стотине шездесет и четири килограма*!

У дизању и држању терета на целом телу, или на леђима, постигли су до сада Берлинац Милер — Вечлија Јагендорфер највећи успех. Они подижу о себи на нарочито удешеној справи цео оркестар (дванаест) свирача с инструментима. Јагендорфер је ове године напршио педесет година, али ради тешку атлетику као и пре десет година.

Сваки може по своме укусу изабрати коју радњу из лаке или тешке гимнастике хоће, или и сам нешто измислити, искомбиновати, па ће, дуго се вежбајући поуздано постићи највећи успех. Само за ово, наравно, треба, што рекао наш Ера, „доста пусте доколице."

Према овоме што је до сада наведено, није без основа народна прича о оном домаћину, који је сваки дан дизао теле, па га после подизао и као одрасла вола.

*

Други део тешке атлетике јесте — *хрваше*. За хрваше је потребна најпре велика окретност, па онда снага. Хрваше се прши у данашње време по *француском начину*, који је комбинован из грчкога и римскога начина. Допуштено је хватање од појаса до главе, али је забрањено уједање, гребање и сапливање. Побеђен је онај, који обема плећкама додирне земљу (под), а док то не буде, борба није решена.

До сада су најбољи хрвачи *од замата*: Американин Ребер, Еберле из Фрајбурга, Џон Пол у Берлину, Рус Луриħ, Пољак Питлазински и Француз: Павле Понс и Робинети.

Од хрвача *аматера* најзнатнији су: џиновски снажни Рус, Хакеншмид, који је прошле године у Бечу показао највећи успех; и од њега доста слабији снагом, али веома вешти и окретни Минхенац, Михаило Хицлер. Од Срба чувен је као хрвач Аничић, цинкограф у Лајпцигу. На утакмицама пре две године, међу многим Немцима он је однео прву награду. Не мање је чувен са своје снаге и велике вештине у хрвању и Сима Гарма, Далматинац.

*

Трећи део тешке атлетике јесте — *бацање камена*. За ову се радњу узима камен од шеснаест до седамнаест килограма подиже, се на раме и, с места или у трку, баца се напред. Разлика је између овакога и нашега бацања у томе, што се тело не сагиба, те више ради рука.

У овој врсти атлетике најбољи је успех постигао, до сада, аматер Лудвиг Луц, Швајцарац, али који већ одавно живи у Хамбургу. Бацање камена највише се негује у Швајцарској. Од Срба који су се у Швајцарској школовали најбољи је успех у томе показао и награђиван бивао — Јоца Јовановић, енжењер.

Поменути Луц баца камен од шеснаест и по килограма *сместа* осам и по, а *из трке* — девет и три четвртине метра.

*

Као што је напред речено Немци су веома велики љубитељи овога спорта, *тешке атлетике*. У самоме граду Келну има *сто седам десет* атлетских клубова са *шест хиљада и осам стотина* чланова. У целој Немачкој броји се на *шездесет* хиљада атлета у организованим друштвима, а има их много и неорганизованих. У опште германски народи много полажу за гимнастику, на телесни развитак своје омладине, јер у томе виде *снагу народну*, која је тако потребна у овој великој светској утакмици.

Од Словена највише негују гимнастику Чеси. Они у својим „соколима", којих имаде на шездесет хиљада, гледају залогу своје народне снаге и одбране према германској најезди. Колики су успех Чеси постигли у гимнастици у опште — показали су на последњој парискоj светској изложби. Тамо су они на светској гимнастичкој утакмици, на очи целога образованога света, показали шта може да учини један народ, који у ојачању своје физичке снаге — види једини спас свој, јединога поузданога савезника у одбрани од туђина. Јер ма колико се одушевљавао један народ идеалима из своје прошлости, немогућно му их је остварити ако се није постарао да буде кадар „стићи и утећи и на страшну месту постојати!"

Немачка је у своју народну снагу толико поуздана, да је њен највећи државник Бизмарк рекао (као некада наш Старина Новак): „Немачка се боји само Бога!"

*

Овде ћемо навести имена и опис најснажнијих атлета, који данас стоје на врхунцу телесне снаге. Према томе отпадају приче појединаца, који се сами издају за најснажније људе на свету. Утакмица је свакоме слобода, и, као што лепо вели она пословица „ако је Цариград далеко — аршин је близу."

Ево тих „џинова деветнаестога века":

1. **Ханс Бек**, у Минхену. Висина: сто седамдесет сантиметара. Грудни обим, кад удахне: сто

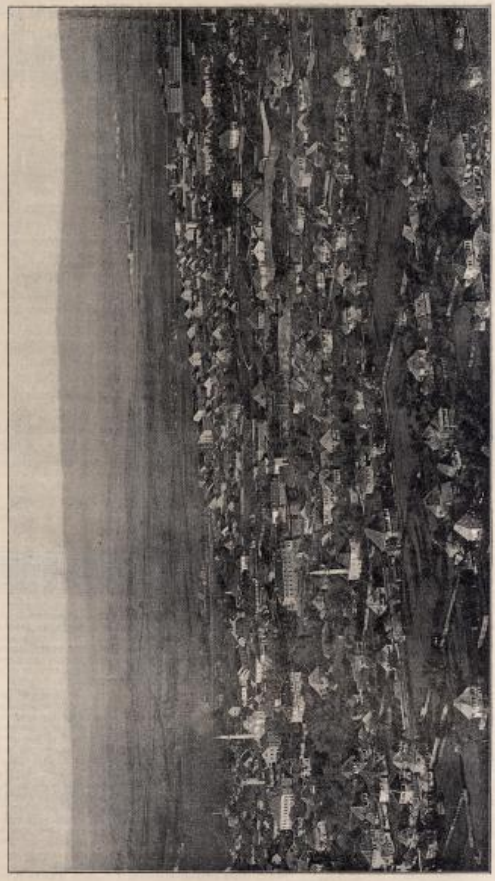

Бањалука.

двадесет и два сантиметра. Врат: четрдесет седам сантиметара. Горња мишица, савијена: четрдесет два и по сантиметра. Грудни: тридесет шест. Тежина тела: сто десет килограма. *Аматер.*

2. **Пијер Боне**, у Паризу. Висина: сто седамдесет два. Груди: сто четрнаест. Врат: четрдесет два и по. Мишица: четрдесет. Година: тридесет једна. Тежина: осамдесет девет. *Атлет.*

3. **Ђорђе Хакеншмид**, у Петрограду. Висина: сто седамдесет четири и по. Груди: сто дванаест. Врат: четрдесет седам. Мишица: четрдесет три. Година: двадесет две. Тежина: осамдесет девет. *Аматер.*

4. **Ђорђе Лурић**, у Ревалу. Висина: сто седамдесет седам. Груди: сто двадесет пет. Врат: четрдесет седам. Мишица: четрдесет. Година: двадесет три. Тежина: осамдесет три. *Атлет.*

5. **Ладислав Питлазински**, у Варшави. Висина: сто осамдесет пет. Груди: сто деветнаест. Мишица: четрдесет један. Тежина: сто. Година: тридесет четири. *Атлет.*

6. **Ђорђе Расо**, у Минхену. Висина: сто седамдесет шест. Груди: сто осамнаест. Врат: четрдесет два. Мишица: четрдесет шест. Тежина: деведесет. Година: тридесет шест. *Атлет.*

7. **Евген Сандов**, у Лондону. Висина: сто седамдесет шест. Груди: сто двадесет два. Врат: четрдесет пет. Тежина: деведесет. Година: тридесет две. *Атлет.*

8. **Виљем Тирк**, у Бечу. Висина: сто осамдесет. Груди: сто двадесет четири. Врат: четрдесет шест. Мишица: четрдесет четири. Тежина: сто двадесет. Година: четрдесет једна. *Аматер.*

Као што се види на овим атлетима — то нису ни мало *необични људи*: ни по узрасту, ни по тежини, јер има много и већих и тежих од њих. Њихова је снага у развијеним мускулима (мишићима) услед дугога вежбања. Могло би се поставити правило: ко се дуже вежба, а притом уредно живи и довољно се храни — тај ће бити *снажњи* атлет. Ако је посао такав да гони својега радника на све већа напрезања (као што је дизање и избацивање у висину пуних џакова или сандука и т. д.) — може се и без атлетике постати веома снажним

И у нас имаде доста тако ојачалих људи, као н. пр. Драгутин Настић, трговац у Београду, који је у стању да убацује са земље у кола џакове пшенера и кафе. Тако се исто веома оснаже и месарски, пиварски и ковачки момци: ако само уредније живе и не пију много алкохолних пића. Али ко хоће да достигне *врхунац снаге*, до које се његово тело може развити — мора се, нпак, подврћнути правилима *технке атлетике*.

У нас се је техника атлетика почела од скора неговати. Први наш атлет јесте Др. Драгиша Станојевић, који је пре двадесет година на утакмицама у Минхену, међу толиким Немцима, био *други* на реду.

Наша гимнастичка друштва „Душан Силни“ и „Соко“ поред друге гимнастике обраћају доста пажње и на атлетику. И ми већ имамо приличан број представника техке атлетике. Од њих су најчувенији: Др. Драгиша Станојевић, Драгољуб Михаиловић, медицинар у Бечу, Светозар Петровић („Наполеон“) судија, Николајевић, арт. официр, Љуба Станојевић, члан београдског позоришта, Ресавац, трговац у Београду, Бора Алексић, судија, Јован Стојановић, адвокат и Атанасије Поповић, професор у Београду.

Млађих атлета има међу ученицима виших школа и у трговачкој омладини.

У Србији је *техка атлетика* боље позната откако је пре три године Медицинар Михаиловић по неколиким градовима давао јавне часове и приказивао своје успехе из ње. Тиме је је веома омилио омладини. И данас се може видети доста ђака (деце) који у недостатку атлетских терета везују камене на мотке, те се на тај начин вежбају. Али треба имати на уму да атлетика, а нарочито техка, није за младиће испод двадесете године. Родитељи и наставници ваља на ово строго да мотре, јер је већ *бивало* случајева да су од *превремене атлетике* неки дечаци страдали. За ђаке и децу најбоља је гимнастика: лопта, скакање, трчање, бацање лакога камена, шведска гимнастика, и то увек под надзором наставника, родитеља, одраслије браће или сродника. Циљ је гимнастици не *изванредна телесна снага*, него *уздржљивост и окретност*, те да се може, као наш Стерина Новак, и у позним годинама своја живота рећи:

„А ђидар сам стиба и гувки,
И на страшну месту хоћујати!“

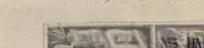

Чедомиљ Мијатовић, српски књижевник. — Ове године српски књижевници тешко је већ погодити и кажено када у нашем народу тако често и у тужним, па је, сматрамо, изванредно допустити и жалосну биографију која је већ више пута доношена у разним листовима.

Ми овом приликом хоћемо само да жалосно дан и овог врсног рода српски народ, који народ који се с пуно права може поносити овим или Чедомиљем Мијатовић.

Манастир Бања. — У старој Србији, недалеко од Нове Варошн, лежи ова красна српска задужбина. Лепота архитектуре није баш у стању да нам манастир сачува од обести освајача српских земаља, него, што, још и сада покадгде трагове и њихове обести и њихове разузданости! Манастир овај волиме је још и због тога што је у њему већ почео да ради један од наших стипендиста, који верујем у његову моћ лечења.

Надања. Сликао Расодо. — Ова слика, најлепши украс Дрезденске Галерије и велике сликарске уметности, нека нас о светлим Божићним празницима опомене на Онога који је животом својим дао углед човечанству, а сиђу својој искупљење грехова.

Христос се роди! поздрав је који о светлом празнику Христова рођења иде од уста до уста хришћанских. Христос се роди! узвик је који и ми њиховим читаоцима својим.

Арнаути пљачкаши. Сликао Р. Отокесал. — У доба кад арнаутски хајуци и потпуно безобразље у њихову завичају убијају углед културној кареници и светлу жарној културном развитку српског народа у истим крајевима, уверени смо да ће ова слика (коју је тужан радио) њено али нпак речите говорити о њихов српског народа који једнако пати ужасне хуке од оближњих Арнаута.

Хајдамарска гарда. У овој подужетној задужбини славног Стевана Немање и сина му Светога Саве, ради веће сигурности ко-

диво манастирске толико и уживљених посетилаца манастирских, њихи се гарда коју слику доносимо у овом броју. Ова иста гарда била је стављена као лична гарда к Њ. В. Краљу Александру, кад је био посетио ову Славну Задужбину којој је по старославном обичају српском Он, као краљ српски, заштитник и бранич.

Бањалука. — Доносећи у овом броју слику овог угледног српског града у Босни хопосној, нећемо говорити о његовој прошлости, а садашња му судбина позната је сваком Србину.

Књижевност

Критика

Ото Дубислав плем. Пирх. Путовање по Србији у години 1829. Српски превод од Др. Драгише Мијушковића. Издање Академије Наука. У Београду штампано у Државној Штампарији.

Ото Дубислав плем. Пирх, пруски ђенералштабни официр, дошао је у Београд почетком октобра 1829, а своје путовање по Србији завршио крајем новембра исте године. Он је прво отишао до Пожаревца, где се представио Кнезу, који му је допустио проћи кроз њему земљу, саставио му план путовања, и дао му у лицу Цветка Рајовића путног пратиоца. Из Пожаревца Пирх је пошао на исток, али није ишао даље од Мајдан Пека. Одатле се стао спуштати на југ све до Ћуприје. Код тог је места окренуо на југо-запад, прошао Јагодину, Крушевац, Чачак и зауставио се у Ужицу. За тим је пошао на север, досево преко рудничких гора у Крагујевац, и одатле се вратио натраг у Београд. То није било путовање о в о т а д а ш њ о Србије; то је било путовање к р о з њу. — Пирх је био добро среће да упозна готово све више славне људе онога времена. Поред Кнеза и његове породице, он је видео оба Кнежева брата, Господара Јована и Господара Јеврема; за тим, Вука, Давидовића, доктора Стејића, проту Матеју, архимандрита Мелентија Павловића; најзад, велики број народних старешина, од којих ћемо помонути само кнегињина рођака, Василија Поповића. — Он је био у везирову конаку у Београду, становао у канцеларији београдског магистрата, посетио двор у Пожаревцу, видео град ужички, прошао кроз Шарен Конак у Крагујевцу, а пре свега тог завирио и у земунски контумац. — Његово је путовање пало у згодно време, непосредно после Једренског Мира, у тренутку кад се ишчекивао султанов хатишериф, којим ће се први пут признати на писмено Србији аутономија. Шта је за нас значио тај царски документ може се разумети само тако, кад се узме на ум да је дотле у Србији било једно привремено стање које је зависило од добре воље београдског паше. Пирх је затекао свет у радосном, готово свечаном расположењу. Сви су осећали да наступа један нов историјски моменат. Надањима се пуштало на вољу: кад се један пут истргла од Порте прва уступка, стало се веровати да више неће те уступке, која се не може од ње истрћи. У мислима су се продужавале читаве деценије, и у напред видела једна Србија сасвим независна, која је у цивилизацији достигла западне државе. Пирх се кретао у једној управо празничној атмосфери; он је то осетио, па се местимице и сам њоме раздрагао. — Његов је путопис иначе пун података о Србији, који су у оно време, чак и после Ранкеова дела, морали изгледати довољно нови. Ми ту налазимо кратак преглед српске историје, кратак преглед српске књижевности, карактеристику Вукове радње, списак места по нахијама, многобројне географске и топографске белешке. Али ово је дело пре свега интересантно зато, што је Пирх био човек који је умео да гледа. Он је опазио пуно ствари карактеристичних за интимни живот ондашње Србије. Опис везирског конака, опис ручка код Кнеза у Пожаревцу, опис једне свадбе у Крагујевцу, — ништа важно да не помињемо, — обилују живописним појединостима. То су као скице које се с природе уносе у белешницу. Местимице само изгледа као да је Пирх више сликао него промотрао, и на пр. Ужице је код њега тако суморно, тако интересантно, тако ветхално, да никада нико не би рекао да је то оно место које сви знамо. Али овај сувишак фантазије у описивању мора ставити на рачун по све романтичној епоси у којој је Пирх живео. — Очевидно је да је Пирх имао великих симпатија према нашој земљи. Пошто је решио да по његову мишљењу Турска не може трајати, он продужује: „Ако сад опет бацимо један поглед на Србију, то ми у њој налазимо способност, спремност за образовање, за заснивати морална, који ће послужити као пример и ослонац околним областима.“ — Превод је течан и пријатан.

З.

Уметност

Позориште

Народно Позориште: Т р и М у с к е т а р а, драма у пет чинова, у дванаест слика, са епилогом, написали А. Дима Отац и Аугуст Маке. Превео Д. Л. Стевановић. — К р и в, драма у три чина од Рихарда Фоса, превела М. Марковић.

Ви познајете врло добро Т р и М у с к е т а р а као роман, знате врло много прича и анегдота о том забавном роману, о чувеном и уживаном писцу његову и симпатичним јунацима Диминим, и ја ћу да забележим само неколико речи о М у с к е т а р и м а као позоришном комаду.

У драми је тачка с које се полази и на коју се опет враћа, сукоб између Ришеље-а, кардинала и министра Луја XIII. и Ане од Аустрије, краљице Француске. У том су сукобу краљини мускетари све и сва, они помажу краљици, и ксре планове Ришеље-у. Четири млада човека, четири брата, како вели Теофил Готје, не рођењем већ избором збратимљена: Атос, Портос, Арамис и Д' Артањан, храбри, племенити, чувени, сложни, весели, својим појединачним животом, својим авантурама и својим бравурама испуњују целу драму.

Она је као и остале драме Димине, врло занимљива, романтична, живописна, дугачка, испуњена многим лицима, а нарочито је жива, шарена, весела, пријатна. Првих су пет слика најпријатнији део, најзанимљивији, најмање романтичан, највеселији, са најлепшим сценама, најчистијим и најживљим стилом. — Роман је међутим кувији, у њему су јаче изведени догађаји, савршенија је целина, па отуда је он и јаснији, занимљивији и лепши. Тешко је било и свести два свеска романа на једну драму, и да се по месте извесни недостатци у њој. Али Дима је својом вољитом вештином, у друштву са Маке-ом савладао доцекло ту тешкоћу, и ми смо се пријатно осећали поред Т р и М у с к е т а р а. Представа је била у толико пријатнија што је изведена марљиво и озбиљно. Родитељ је био Г. Гавриловић.

К р и в. Валда зато, што смо још у Г о д и ш њ а к у читали обећање управника, да ће унети у овогодишњи репертоар нову драму Фосову; што смо радознало очекивали тај „модерни“ немачки комад, а напослетку зато, што смо гледали једну француску драму истога жанра, јаку и одличну, велим, можда због свега тога истакнути комад није одговорио очекивању. Тим не мислимо да кажемо да је драма рђава, но само то, да се добило мање но што се очекивало.

Слика коју комад пружа то је стара, ружна, одурна, преслишавана и размножавана, слика несавршености човечанског законодавства. У њему су развијене тешке и неизбежне последице те несавршености, варљиве природе човекове, вечитог лутања за истином и правдом и вечите осуђености у њима. Тома Лер је човек честит и поштен, оптужен за неко убиство и осуђен на вечиту робију. Двадесет година доцније пропаћу правог кривца, а Лера пуштају као невина. Кад је пошао на робију он је оставио незаштићену младу жену и двоје деце. Шта га је сад у свету чекало? Беда, јад и сиротиња. Жена му у тескоби постала милосница некој крчмара, зла човека, који је туче и кињи; син носач, рђаво васпитан и пијаница, а кћи на ивици пропасти. Све се троје пробијало и тетурало кроз живот, осуђено на то законом, која им одузе хранитеља и заштитника. Кад је Лер затекао у тој беди своју жену коју је тако много волео, кад је чуо њено запомагање, кад је видео да је њен милосник туче, он диже руку на злочинца и постаде убица. Ето шта је закон спремио човечанству, ето шта су оних двадесет година недужно одробованих одгајали, ето шта је мрачна тамница избацила у свет: убицу.

Сам је предмет такав, да је навео писца на морализовање, теорисање и декламовање, а притом немачка је природа то врло погодно прихвата и развила, те тако има места дугих и досадних. Уз то још треба имати на уму да ту један ништа није помогао, јер је врло обичан, са моралом без крепкости и снажно. Но има сцена које одликују драму, које истичу смисао жен, које јој дају извесну јачину и стварају ефекат. То су сцене кад Леру саопштавају да је слободан, за тим кад мати, син и кћи долазе у сукоб, и на последњу кад Лер налази своју жену.

Представљачи заслужују хвалу. Г. Љ. Станојевић играо је добро Лера.

Ω

Разно

Свети Марко од Микел-Анђела. — У Сен-Бриеку, у Француској учињено је крајем прошле године једно драгоцено откриће. У једном старом амбару нађена је слика еванђелиста Марка од Микел-Анђела, коју је Краљ Франсоа I донео из Италије. Слика је прво била у цркви св. Николе у Рену, и одатле је нестало за време Револуције.

*

Ирина Федосова. — Јављају за смрт Ирине Федосове, чувене приповедачице руске. Хрома и сува сељанка била је сјајна у целој Русији као најбољи народни певач и приповедач. Она је знала више од сто хиљада стихова народних песама и предања, и у научним кругонима у Москви и Петрограду будила је вазда најживље интересовање.

*

Народно позориште. — У Паризу је образован нарочити одбор за оснивање Народнога Позоришта. У одбору су, да поменемо само познатија и крупнија имена: Анри Батор, Морис Бушор, Лусијан Декав, Анатол Франс, Гистав Жефроа, Октав Мирбо, Камил де Сен-Кроа, Ј. Тјарије, Емил Зола.

*

Revue L' Art Dramatique расписао је награду од 500 динара за најбољи план за оснивање једнога народнога позоришта, које би имало да ради на народном образовању и на ослобођењу и обнови уметности. Питања на која конкуренти треба да даду одговора ова су:

На које се начине извори треба нарочито обратити? Скупљање прилога? Државна и општинска помоћ? Спекулација? — Може ли народно позориште бити у којој згради која већ постоји у Па-

рачу? У потврдном одговору, који би грађа била поручато одлесак? Радовни избора и начини да се у дело проведе. У одречном одговору, зашто би требала да буде нова зграда народног позоришта? — Хоће ли народно позориште бити богатство или ће се улазак плаћати? Једна дана или различита? — Хоће ли кредиташе бити свакодневне, недељне или свечане и повременске? Начин представљања? Стално служење особље? У говору? Плате? Учешће народа у представама? — Начин администрације, надзорнички или особан? — Избори; управа; трајање власти управника, одбора? — Репертоар? Да ли је тежак репертоар српске позорнице? Како створити нов репертоар? Треба ли наше позориште да уме учешља у политици или да буде отворено свакоме свему? — Различити системи читања и њихов део? Јавни конкурси? — Хоће ли народно позориште бити искључиво национално? — Хоће ли се дати места и туђин?

Од свију драмалних предлога и из свога личнога искуства, одбор ће сачинити детаљнијем пројекат.

ИСПРАВКА

Молимо читаоце да исправе у књизи г. М. Цветића «Бугарско народно позориште» које иде у прошлом броју, ове нехотичне погреше:

На страни 370. у врху ступцу стоји:

»На ивик, до воле правилне оперете лаке је доћи исто ја до воле правилне опер...«

а треба:

»На ивик, до воле правилне о п е р е т е лаке је доћи исто до воле правилне о п е р е т е«

На истој страни у истом ступцу стоји

»У оперети је на врху месту игра и предивне наших лађких и т. д.

а треба:

»У оперети је на врху месту игра и предивне оних г а з у ћ и х и т. д.«

На истој страни а у истом ступцу само мало ниже

»— сво остало додаци у заносу и не пређи ни толико колико, уз све остало, пређе наша глумом на готово и изилази, у оперети...

а треба:

»...а све остало додаци у заносу и не пређи ни толико колико, уз остало, пређе д о ђ е ш а глумом и т. д.

У истом одсеку друга реченица тако исправно:

»О томе је много лакше с врлинчком сопром, него ли и баш с њиом оперетом.«

а треба:

С тога је много лакше с врлинчком сопром него ли и баш с л о ш о м сопретом.

У одсеку за тим стоји овако:

»За то се опера још једнако развија и напредује, а оперета као неки еренутни текст, и т. д.

а треба:

За то се опера још једнако и развија и напредује, а оперета, као неки еренутни ђ о ђ, и т. д.

Читуља

† **Др. Радмило Лазаревић.** Са искреном и дубоком тугом бележимо у читуљу српских књижевника ове Др. Радивоја (Мике) Лазаревића. У њему српски народ губи најомиљенијег и карактерног сина, а српска лепа књижевност једног од највећих радника. Пеше боју почетак његова књижевног рада, ал и ђа од њих пређе на њиучно поле није могао у себи угушити жеђања. Његови научни истраживања народног се бавише о човеку и лепом у природи. Дела беху његова најважнија тема у лингвини, а нарочи и поетичке естетичке у психологији. —

Бележећи овај тешки губитак за српску књигу, дубоко смо ожалошћени што у њему губи и «Нова Искра» свог најпродирљ сарадника.

Његово име, његова искрена служба српскоме народу вечито ће сачувају, да се ово ретко зо. Др. Радивоје дуго и дуго ће памтити њиову помене у њиеном народу.

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. **Занатлиске задруге и индустриска предузећа**, посебно о, министру финансија и т. министру народне привреде, од Аце Мијатовића. Београд, штампарија Д. Димитријевић, 1899. — В 8-ка, стр. 29. Цена 1 динар.

2. **Све досадање беседе Др. Ник. Пашића—Десетничке**. (11 ове) са вођењем врлина из српске политичке борбе од год. 1883.—1898. У Новоме Саду, издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића. 1899. — 8-ка, стр. 305. Цена 3 динара.

3. **Педагошка писма једној мајери о васпитању сина**, од Ернеста Вихана. За српске мајере приредио Др. Стеван М. Окановић, проф. учит. школе. Свеска 1. Београд, штампано у државној штампарији Краљевине Србије, 1899. Накладом књижаре Велимира Валозића. 8-ка, стр. 131. Цена 1 и по динар.

4. **Братство.** VIII. 19 књига другога Св. Сава. Уредио проф. Мокрањац П. Исаић. У Београду, штампано у Крал. Срп. Државној Штампарији, 1899. — 8-ка, стр. 415. Цена 2 динара за ове који нису чланови Друштва Св. Саве.

5. Грофа Л. Н. Толстој: **Васкрсење**. (Сиелаа седам). С руског превео Јован Максимовић. Издање књижарнице код Вука Ст. Караџића Св. Ф. Остојковића, у Срем. Карловцима, 1899. — 8-ка, стр. 289—333. Цена 20 новч.

6. **Dubrovnik** (godina IV). Kalendar za godinu 1900. Dubrovnik. Izdanje i naklada Srpske Dubrovačke Štamparije A. Pasarića, 1899. — 8. 8-ka, str. 212. Cena 40 (e novčića 50) novčića.

7. **О Арсенију IV Јовановићу Шакабенти.** Дозвоље из историје Карловачке Митрополије. По извештаји историка народно Милутин Јакшић, професор у богословији. У Карловцима, Срп. Манаст. Штампарија, 1899. — 8-ка, стр. 240. Цена једно круна и 60 потура.

8. Милорад Ј. Митровић: **Књига о љубави**. Баладе и романсе. Београд, 1899. — В. 8-ка, стр. 69. Цена 1 динар.

ЧИТАОЦИМА

Завршујући прву годину „Нове Искре“ сматрамо за дужност, да при ступању у другу нашу годину кажемо само ово:

„Нова Искра“, тај једини српски илустровани лист, покренута је и излазила не би ли колико толико попунила осетну празнину у нашој књижевности. Ми знамо врло добро, да „Нова Искра“ има још доста и доста да се развија и усавршује, те да би се о њој могло с правом рећи: испуњује дужност како доликује модерном илустрованом листу. Уредништву никад није недостајало добре воље да лист у томе правцу и развија. Знаоци ће лако запазити колико се „Нова Искра“ развила у томе погледу од 1. броја до овог последњег. — Добра воља и за даље развијање и усавршавање још је нада ту, те се због тога и надамо да ће „Нова Искра“ у својој другој години бити и лепша и боља. — Жао нам је само што и наша читалачка публика није поклонила више пажње и више добре воље према овом подузећу, а због чега „Нова Искра“ има да отрпи приличан мањак у овој години. Остаје нам да се надамо, да неће тако бити у новој, 1900. години.

Због такве администрације и због веће разноликости у појединим бројевима, од нове године наплаћиће по два броја уједно (32 стране) сваког 16. у месецу. Цена листу остаје иста која је била и за ову годину.

Тачимо свију завода даваћемо лист за годишњу цену од 10 динара (за туђину 14 дин у злату) ако се буду пријављивали најкасније за по године у напред.

Пошиљке и за администрацију и за уредништво ваља упућивати власнику и уреднику: Р. Ј. Одавићу, Љубићска ул. бр. 8.

Рекламације појединих бројева примаће се само у року од месец дана.

Власништво „Нове Искре“.

„НОВА ИСКРА“ излази 1. и 16. у месецу. — Цена: за год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 20 нов. пол 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације нека се **Р. Ј. Одавићу**, књижару «Нове Искре», Љубићска ул. бр. 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић.* Милош Велики — Штампарија Божовића и Минића (Кн. Спом. бр. 35.)